This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

KE 32501

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE GIFT OF

JOHN PIERPONT MORGAN

(CLASS OF 1889)

OF NEW YORK

Williams Re

QUINTI HORATII FLACCI
OPERA.

INTERPRETATIONE ET NOTIS

ILLUSTRAVIT

LUDOVICUS DESPREZ,

CARDINALITIUS SOCIUS AC RHETOR EMERITUS,

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI,

AC

SERENISSIMORUM PRINCIPUM BURGUNDIÆ,

ANDIUM ET BITURIGUM.

HUIC EDITIONI ACCESSÈRE

VITA HORATII CUM DACERII NOTIS,

EJUSDEM CHRONOLOGIA HORATIANA, ET PRÆFATIO

DE SATIRA ROMANA.

EDITIO UNDEVIGESIMA, PRIORIBUS LONGE EMENDATIOR.

LONDINI:

Impensis J. Johnson; W. J. & J. Richardson; F. & C. Rivington; R. Baldwin; G. & J. Robinson; G. Wilkie; Scatcherd & Letterman; J. Walker; Lackington, Allen, & Soc.; R. Lea; Pote & Williams; Longman & Soc.; W. Ginger; & J. Mawman.

1804.

~~Gh 8.200.2~~
KE 32501

Harvard College Library
Gift of J. P. Morgan
March 17, 1920

M. Brown, Printer, St. John's Square:
and
R. Taylor and Co. Printers, Black-Horse-Court.

Q. HORATII FLACCI

VITA,

PER

LUDOVICUM DESPREZ.

Q. [a] HORATIUS FLACCUS in Venusio Apuliæ oppido natus est. [b] Patrem habuit libertinum, et exactionum coactorem. Salsamentarium scribunt aliqui: eò quod in altercatione quidam Horatio exprobraverit, *Quoties ego vidi patrem tuum brachio se emungentem?* Cujus dicterii meminit Tullius 4. ad Heren. [c] Natalem ejus ponunt duobus annis ante conjurationem Catilinariam, L. Aurelio Cotta et Manlio Torquato iterùm Consulibus. [d] A patre Romam puer deductus, ibique honestè educatus, atque liberalibus disciplinis institutus est. [e] Orbilium grammaticum audivit. [f] Româ Athenas se contulit, Philosophiæ discendæ causâ. [g] Athenis cùm versaretur, annum ætatis agens vicesimum tertium, à Bruto abstractus ad civile bellum, ac Tribunus militum factus, Philippensi cladi interfuit. [h] Tùm victus, et bonis exutus paternis, paupertate conflictatus ad

[a] Lib. 2. Satira 1. versu 35.
[b] Lib. 1. Sat. 4. et 6.
[c] Lib. 3. Od. 21. Epod. 13.
[d] Lib. 1. Sat. 6. Lib. 2. Epist. 2. v. 41.
[e] Lib. 2. Epist. 1.
[f] Lib. 2. Epist. 1.
[g] Lib. 2. Od. 7. Lib. 3. Od. 14. Lib. 1. Sat. 6. v. 48.
[h] Lib. 2. Epist. 2.

poësim animum appulit. [i] Hinc Mæcenatis amicitiam demeruit; ac per eum subinde cum Augusto reconciliatus, utrique valdè charus extitit, et liberaliter ditatus. [k] Suetonio etiam teste, primùm scriba Quæstorius fuit, post veniam ab Augusto impetratam. [l] Animo erat à tumultibus urbanis alieno, secessumque amabat. Apud Sabinos autem libenter morabatur in fundulo suo, quem describit Lib. 1. Epist. 16. [m] Hinc scribendarum epistolarum munus ab Augusto oblatum detrectavit. [n] Victûs frugalitatem cum munditiâ dilexit. [o] Fuit corporis habitu brevi et obesus. De ingenii scriptorumque elegantiâ nihil est quod dicam, cùm tot sæcula non sine admiratione prædicaverint junctam ab eo in carminibus Anacreontis suavitatem cum Pindari virtute et sublimitate: in sermonibus verò eam dicacitatem urbanam, quâ nihil solertius et sagacius. Mortuus est anno ætatis 57. Erravitque librarii manus, ex Suetonio scribentis 59. [p] Augustum hæredem palam nuncupavit. Humo conditus est in extremis Esquiliis, juxta Mæcenatis tumulum.

[i] Lib. 1. Od. 18. Lib. 3. Od. 16. Epod. 1.
[k] Lib. 2. Sat. 6. v. 36.
[l] Lib. 1. Sat. 6. Lib. 1. Epist. 10. et 20.
[m] Sueton. in Vitâ Horatii.
[n] Lib. 1. Od. 31. Lib. 2. Sat. 6. Lib. 1. Epist. 5.
[o] Lib. 1. Sat. 3. Lib. 1. Epist. 4.
[p] Sueton. cit.

Q. HORATII FLACCI
VITA,
E
SUETONIO.

QUINTUS HORATIUS FLACCUS, Venusinus, patre, ut ipse quidem tradit, libertino, et exactionum coactore: at vero creditum est, salsamentario: quum illi quidam in altercatione exprobrâsset, Quoties ego vidi patrem tuum cubito se emungentem! *Bello Philippensi excitus à M. Bruto Imperatore, Tribunus militum meruit: victisque partibus, veniâ impetratâ, scriptum Quæstorium comparavit: ac primò Mæcenati, mox Augusto in gratiam insinuatus, non mediocrem in amborum amicitiâ locum tenuit. Mæcenas quantoperè eum dilexerit, satis demonstratur illo Epigrammate,*

Ni te visceribus meis, Horati,
Plus jam diligo, tu tuum sodalem
Hinno me videas strigosiorem.

Sed multò magis extremis, tali ad Augustum elogio: Horatii Flacci, ut mei, esto memor. *Augustus Epistolarum quoque ei officium obtulit, ut hoc ad Mæcenatem scripto significat:* Antè ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum: nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum te cupio adducere. Veniet igitur ab

ista parasitica mensa ad hanc regiam, et nos in epistolis scribendis adjuvabit. *Ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam, aut amicitiam suam suggerere destitit. Extant epistolæ, è quibus, argumenti gratiâ, pauca subjeci.* Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam si convictor mihi fueris. Rectè enim et non temerè feceris, quoniam id usûs mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri posset. *Et rursus:* Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire: nam incidit ut coram illo fieret à me tui mentio. Neque enim, si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ανθυπερφρονουμεν. *Præterea sæpe eum, inter alios jocos, putissimum penem et homuncionem lepidissimum appellat: unaque et alterâ liberalitate locupletavit Scripta quidem ejus usque adeo probavit, mansuraque perpetuo credidit, ut non modo Seculare Carmen componendum injunxerit, sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique, privignorum suorum; eumque coegerit propter hoc, tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere. Post sermones verò lectos quosdam, nullam sui mentionem factam ita sit questus:* Iratum me tibi scito, quod non in plerisque ejusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris ne apud posteros infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse? *Expressitque Eclogam, cujus initium est;*

Quum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Cæsar.

Habitu corporis brevis fuit, atque obesus; qualis et a semetipso in Satyris describitur, et Augusto hâc Epistolâ: Pertulit ad me Dionysius libellum tuum, quem ego

Horatii Vita

(ne accusem brevitatem) quantuluscunque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris ne majores libelli tui sint, quam ipse es, sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas, quum circuitus voluminis tui sit ογκωδεστᾶτος, sicut est ventriculi tui.

Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini, aut Tiburtini: domusque ejus ostenditur circa Tiburni luculum.

Venerunt in manus meas et Elegi, sub ejus titulo, et Epistola prosâ oratione, quasi commendantis se Mæcenati. Sed utraque falsa puto: nam Elegi vulgares; Epistola autem obscura; quo vitio minimè tenebatur. Natus est VI. Id. Dec. C. Cotta et L. Torquato Consulibus. Decessit V. Kal. Dec. C. Marcio Censorino et C. Asinio Gallo Consulibus, post nonum et quinquagesimum annum; hærede Augusto palam nuncupato, quum, urgente vi valetudinis, non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus et conditus est extremis Esquiliis, juxta Mæcenatis tumulum.

Augusto palam nuncupa

V. CLAR. AND. DACERII

NOTÆ

IN

VITAM Q. HORATII FLACCI.

Q. HORATII FLACCI vita, è Suetonio.] Hanc vitam Porphyrio disertè adjudicat Suetonio in Notis suis ad Epist. 1. Lib. II. his verbis, *Augusto increpanti Horatium, quod non ad se quoque plurima scriberet, ut Suetonius auctor est, imprimis cum laude Cæsaris se excusat.* At vel tacente Porphyrione, ita se prodit hic Suetonii stylus, ut peritum lectorem haud temerè fallat.

Patre, ut ipse quidem tradit, libertino, et exactionum coactore.] Hoc de seipso profitetur Horatius Sat. 6. Lib. I. v. 45.

Nunc ad me redeo libertino patre natum.

Et v. 84. *Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim*
Si præco parvas, aut, ut fuit ipse, coactor
Mercedes sequerer————

At verò creditum est, salsamentario.] Salsamentarium propriè nuncupant Græci ἀλλαντοπώλην, Galli *un charcutier*, qui parat venditque farcimina, tomacula, et id genus alia.

Quoties ego vidi patrem tuum cubito se emungentem?] Hoc convicio irridebantur Salsamentariorum filii. Cic. IV. Lib. Rhetoricorum ad Herennium (siquidem ille est verus illius operis auctor), *Per consequentiam significatio fit, cum res quæ sequuntur aliquam rem, dicuntur, ex quibus tota res relinquitur in suspicione, ut si salsamentarii filio dicas, Quiesce tu, cujus pater cubito se emungere solebat.*

Bello Philippensi excitus à M. Bruto Imperatore, Tribunus militum meruit.] Tunc temporis Horatius literis operam dabat Athenas. Vide quod narrat ipse Epist. 2. Lib. II.

Scriptum Quæstorium comparavit.] Lege scribitum pro scribatum. Vide Notas nostras ad v. 36. Sat. 6. Lib. II.

De re communi scribæ magnâ atque novâ te
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.

adde quod scribit Liv. cap. 46. Lib. IX. et A. Gell. cap. 9. Lib. VI.

Ac primò Mæcenati—in gratiam insinuatus.] Hæc ita narrantur, quasi Horatius non innotuerit Mæcenati, nisi post impetratam demum ab Augusto veniam, et comparatum scribatum Quæstorium. At istud Suetonio nunquam excidisset. Mæcenate enim deprecante, Cæsar ignovit Horatio, eique bona suo Fisco addicta reddidit. Suetonius hoc loco de eo tempore loquitur, quo cœpit Mæcenas Horatium habere in numero familiarium suorum, quocum negotia sua communicaret; quemque in otio suo jucundum adhiberet comitem.

Hinno me videas strigosiorem.] Non placet ista lectio. Proculdubio scripserat Mæcenas, *Nimio me videas strigosiorem*, eamque lectionem secutus est doctissimus Vossius. Fuit iis temporibus Nin. Crassus poeta quovis pumice aridior, eamque ob causam istiusmodi conviciis obnoxius.

Elogium.] Græcè ἐλόγιον, propriè significat titulum, lemma, præfationem concisam, breviarium, quo quis, quid sibi velit, paucis verbis docet.

Nunc occupatissimus et infirmus.] Infirmâ valetudine utebatur Augustus omni tempore, post autem bellum Hispanicum, impendio magis gravescere cœpit ejus valetudo. Post istud igitur bellum constat eum hanc epistolam ad Mæcenatem scripsisse, Horatioque obtulisse munus epistolarium.

Ab ista parasiticâ mensâ.] Horatius enim non erat ex Mæcenatis domesticis, neque ullius ordinarii officii causâ apud eum hærebat, ideoque eum hic irridet Augustus ut Mæcenatis parasitum, quasi ei esset assiduus conviva.

Ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam, aut amicitiam suam suggerere destitit.] In primis notatu dignum est, quod hic observat Suetonius. Rara est in principibus ejusmodi moderatio: cujus quidem exhibendæ fateor non nisi rarissimas iis præberi occasiones. Adeo in paucos incidunt, qui officia ampla et honores ultro sibi oblatos detrectent.

Si per valetudinem tuam fieri posset.] Indicant hæc verba Horatium, valetudinis suæ excusatione, illum honorem sibi ab Augusto oblatum recusasse. Jam enim consenuerat, unde etiam sequitur hoc ei non oblatum fuisse ante bellum Hispanicum, ut supra dixi.

Septimio.] Idem est Septimius, quem alloquitur Hor. Od. 6. Lib. II. quem laudat Ep. 3. Lib. I. quemque Tiberio commendat Ep. 9. Lib. I.

Unâque et alterâ liberalitate locupletavit.] Nihil quicquam memini ab Horatio dictum de Augusti in se liberalitate, quod tamen silentium non est ab ingrato animo profectum. Nemo unquam fuit princeps, qui aliquibus non benefecerit, pauci autem fuerunt Augusti similes, qui omnibus suis subjectis benefecit. Quorsum igitur pro seipso seorsim gratias ageret, quum essent pro toto mundo gratiæ agendæ? Sola autem hu-

jusmodi gratiarum actio gloriam principis amplificat, solaque digna est quæ literarum monumentis posteritati commendetur. Itaque Horatius, quâ erat prudentiâ, nihil prætermisit, quo demonstraret imperium universum Augusto acceptam retulisse felicitatem suam, neque quenquam fuisse civem Romanum, qui ei tranquillitatem vitamque suam non deberet.

Vindelicam victoriam Tiberii Drusique.] Quod quidem fecit Od. 4. et 14. Lib. IV.

Eumque coegerit propter hoc tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere.] Qui credet omnes Odas Lib. IV. ab Horatio scriptas postquam hoc erat ei ab Augusto imperatum, næ is longè errabit. Illud solum dicit Suetonius, Horatium ab Augusto coactum fuisse quartum librum edere, illasque Odas quas ex ipsius imperio composuisset, iis adjungere quas jampridem fecisset, necdum in lucem edidisset. Vide Notas ad Od. 1. Lib. IV.

Habitu corporis brevis fuit et obesus.] Quod ipse dicit Sat. 3. Lib. II. ubi se affirmat esse staturæ non amplius bipedalis.

Vixit plurimum in secessu ruris sui.] Hibernos menses nonnunquam Tarenti transigebat. Sed maximam ætatis suæ partem degebat in Tiburtino suo: quem locum prætulit Tarento, quod ostendit Od. 6. Lib. II.

Sabini aut Tiburtini.] Cave hinc colligas geminum fuisse Horatio rus. Villa ejus fuit inter agrum Tiburtem, et Sabinum, unde alii illam Tiburtinis accensent, alii Sabinis; quod fieri solet de villis, urbibus, et montibus qui duabus regionibus interjacent. Sic Venusium nunc Lucaniæ, nunc Apuliæ urbs habebatur, ut loquitur noster Sat. 1. Lib. II.

——————Lucanus, an Appulus, anceps,
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus.

Et Od. 4. Lib. III. eâdem de causâ ponit montem Vulturem in Apulia et extra Apuliam. Ecce autem locum huic è Suetonio plane similem apud Catullum, qui de rure suo, quod in eadem regione, ubi et Horatii rus erat, dicit,

O funde noster, seu Sabine, seu Tiburte,
Nam te esse Tiburtem autumant, quibus non est
Cordi Catullum lædere: at quibus cordi est,
Quovis Sabinum esse pignore contendunt:
Sed seu Sabine, seu verius Tiburte, &c.

Domusque ejus ostenditur circa Tiburni luculum.] Is est Tiburni lucus, de quo Od. 7. Lib. I.

Et præceps Anio, et Tiburni lucus, et uda
Mobilibus pomaria rivis.

Fuit autem Tiburnus Catilæ et Coræ frater, qui quam condiderant urbem, Tibur ex nomine fratris sui maximi natu nuncupaverunt. Virgil. Lib. VII. Æn.

Sed utraque falsa puto : nam Elegi vulgares.] Egregium est hoc loco Suetonii judicium. Ex eo, quod vulgares sunt hi Elegi, Horatio illos abjudicat. Longè aliam tulissent sententiam hodierni Critici, qui nulli labori parcunt, dum antiquorum vitia pervestigant, quique pulcherrimos sæpe locos vexant damnantque, ideo tantum, quia quod pulcherrimum est à Genio ipsorum abhorret maxime. Quo plura reperissent in his elegis humilia et inepta, eo impensiùs contendissent verum auctorem fuisse Horatium. Prô dolor! quanto cum ipsorum dispendio perierunt? Huc enim provocarent, tanquam ad certissimam auctoritatem, gratulantes sibi repertos esse testes qualescunque, qui causæ recentiorum faverent contra antiquos.

Elegi vulgares.] Potuit Suetonius, ex ipso Horatio sumpto argumento, contendere hos elegos fuisse subdititios; ipse enim de suis scriptis loquens dicit Ep. ult. Lib. II.

Carmina compono, hic elegos.

Epistola autem obscura.] Nostro igitur vitio fit, quod obscura quædam apud Horatium deprehendamus: plerumque vero commentatorum, et interpretum culpâ, qui sæpe clarissimis alioqui locis tenebras offuderunt, quique auctorem penitus depravârunt inepto eo sensu quem ipsi affinxerunt.

VI. Id. Dec.] Hoc est, octavo ejus mensis die, anno ab U. C. 688; 63. annis ante Natum Christum.

L. Cotta et L. Torquato Coss.] Dicente ipso Od. 21. Lib. III.

O nate mecum consule Manlio!

Et Od: 13. Lib. V.

Tu vina Torquato move
Consule pressa meo.

Decessit C. Martio Censorino et C. Asinio Gallo Coss.] Anno ab U. C. 745. sex annis ante Natum Christum. Errat igitur Suetonius, cùm dicit *post quinquagesimum nonum annum.* Ab octavo enim Decemb. die ann. 688. ad vigesimum septimum Nov. 745. non sunt amplius quinquaginta septem anni minus undecim diebus. Nisi hæc sit potius culpa librarii.

Hærede Augusto palam nuncupato, quum urgente vi valetudinis non sufficeret ad obsignandas Testamenti tabulas.] Jure Civili rata habentur Testamenta vivâ voce dicta, modo Testator hæredem suum nuncupârit coram septem testibus. Justinian. Inst. Tit. 10. Sect. 13. *Si quis autem sine scriptis voluerit Jure Civili ordinare testamentum, septem testibus adhibitis, et suâ voluntate coram iis nuncupatâ, sciat hoc perfectissimum testamentum Jure Civili firmumque constitutum.*

In extremis Esquiliis, juxta Mæcenatis tumulum.] Habitavit enim Mæcenas in extremis Esquiliis, ubi superbam sibi domum fecerat, adeoque sepulchrum.

NOTÆ IN VITAM HORATII.

Juxta Mæcenatis tumulum.] Decesserat Mæcenas eodem anno. Unde autem factum est, ut Horatius, superstes cum esset, nihil in scriptis reliquerit, quo testaretur dolorem ex Mæcenatis morte conceptum? Mihi quidem illud non videtur credibile. Tanto eum affectu dilexit, tantaque in se merita ejus erant, ut nefas esset officium lugendi Mæcenatis cuiquam alteri reliquisse. Nullo pacto esset ignoscendum adeo inhumano facinori. Si ita nefariè ingratus fuisset, non tam æstimarem scripta, quam ipsum auctorem aspernarer: meque adeo pœniteret tanti temporis in eo explicando vertendoque collocati. Videamus an historia nobis aliquid suggerat, quod eum expediat à crimine silentii istius, quod quidem primo tam suspectum tamque odiosum apparet. Dio de eo anno loquens, qui Mæcenati supremus fuit, enumerat primo omnia felicia, quæ Augusto eo anno contigerunt. Cumque demonstrasset priores octo menses nihil ei præter felices eventus dedisse, addit finem anni non respondisse principio, mortemque Mæcenatis derepentè interrupisse prosperorum seriem, ad nonum usque mensem continuatam. Mors igitur Mæcenatis non nisi post octavum mensem contigit. At quamvis statim post eum mensem exactum contigisset (quod tamen non constat, cum Dio non designet quoto die contigerit) à fine Octobris ad vigesimum septimum diem Novemb. non fuisset Horatio spatium primis lacrymis abstergendis. Itaque constat eum non diu superstitem fuisse amico suo. Quid autem aliud facere potuisset, quo clarius demonstraret, quam vehementer eum dilexerit? Tum proculdubio id præstitit, quod ante aliquot annos pollicitus erat, quum ad Mæcenatem scriberet, periculoso morbo laborantem et mortem optantem.

Ah! te meæ si partem animæ rapit
Maturior vis, quid moror altera,
Nec carus æque, nec superstes
Integer? Ille dies utramque
Ducet ruinam; non ego perfidum
Dixi sacramentum: ibimus, ibimus,
Utcunque præcedes, supremum
Carpere iter comites parati, &c.

Si astrologis advocatis de natali suâ horâ consultâsset Horatius, non potuisset de suorum temporum cum Mæcenatis temporibus consensu feliciùs ariolari. At ille magis perspectas habuit amicitiæ suæ, quam fatalis sui sideris vires. Neque difficile est vera vaticinari, cum in tuo arbitrio situm sit, ut constant quæ prædixeris.

CHRONOLOGIA

Annorum HORATII

PER

CONSULES:

Digesta è DACERIO.

Anno ab U. C.	Anno ante J. C.	Anno Hor.	CONSULES
688	63	1	L. Aurelius Cotta II. / L. Manl. Torquatus II.
689	62	2	L. Jul. Cæsar / C. Marcius Figulus
690	61	3	M. Tullius Cicero / C. Antonius

Hoc anno exarsit Catilinæ Conjuratio. Natus est Augustus.

Anno ab U. C.	Anno ante J. C.	Anno Hor.	CONSULES
691	60	4	D. Jun. Silanus / L. Licinius Murena
692	59	5	Calphur. Piso / M. Valer. Messala
693	58	6	Q. Metellus Celer / L. Afranius
694	57	7	C. Jul. Cæsar / M. Bibulus
695	56	8	L. Calphurnius Piso / A. Gabinius
696	55	9	P. Lentulus Spinther / Q. Metellus
697	54	10	C. Cornelius Lentulus / L. Marc. Philippus

Egit Horatius novem aut decem primos annos Venusii, quod patet ex Od. IV. Lib. III. Exinde Romam ad excolendum ingenium missus est Sat. VI. Lib. I. Epist. II. Lib. II.

Anno ab U. C.	Anno ante J. C.	Anno Hor.	CONSULES.
698	53	11	Cn. Pompeius II. / M. Craſſus II.
699	52	12	Appius Pulcher / L. Domit. Ænobarbus
700	51	13	Cn. Domitius / M. Valer. Meſſala
701	50	14	Cn. Pompeius III. / Q. Metellus
702	49	15	M. Marcellus / Servius Sulpitius
703	48	16	L. Paulus / C. Marcellus
704	47	17	L. Lentulus / C. Marcellus
705	46	18	C. Cæſar II. / P. Servilius

Pompeius in Ægypto jugulatus. Circa hoc tempus Horatius Athenas ſtudiorum causâ miſſus eſt. Noluit enim pater, ut eò proficiſceretur, aut uſquam à latere ſuo diſcederet, donec eâ eſſet ætate, ut vitæ ſuæ modum ipſe habere, et morum integritatem in corruptiſſimâ civitate ſervare poſſet.

706	45	19	Q. Fuſ. Calenus / P. Vatinius
707	44	20	C. Cæſar III. / M. Lepidus
708	43	21	C. Cæſar IV. / Q. Fab. Maximus
709	42	22	C. Cæſar V. / M. Antonius

Cæſar in Curia Pompeii confoſſus. C. Octavius (qui poſtea Auguſtus) ex Epiro redit Romam.

710	41	23	C. Panſa / A. Hirtius

Duobus his Coſſ. uno prælio occiſis, ſuffectus eſt C. Octavianus, aſſumpſitque ſibi Collegam Q. Pedium. Brutus Macedoniam petens, Athenis plures adoleſcentes eduxit ſecum, in iis Horatium. Vide Ep. II. Lib. II. Horat. ſcribit Sat. VII. Lib. I.

711	40	24	M. Lepidus II. / L. Munatius Plancus

De hoc Conſulatu Horatius Od. XIV. Lib. III.

Non ego hoc ferrem calidus juventâ
Conſule Planco.

Erat jam viginti quatuor annorum, et in Bruti exercitu verſabatur. Aderat pugnæ Philippenſi, inde fugit *relictâ non bene parmulâ:* à prælio Romam redit. Fecit Od. XIV. Lib. I.

Anno ab U.C.	*Anno ante J.C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
712	39	25	P. Servilius II. L. Antonius
713	38	26	Cn. Domitius II. Asinius Pollio

Pollioni inscribit Od. I. Lib. II. Mæcenatem Brundusium comitatur, scribitque Sat. V. Lib. I.

714	37	27	L. Censorinus C. Calvisius
715	36	28	Appius Claudius C. Norbanus
716	35	29	M. Vipsanius Agrippa L. Caninius, *et post ejus mortem*, Statilius Taurus

Pompeius F. ruptâ societate, quam cum Augusto inierat, bellum redintegrat. Horat. eâ de re componit Od. VII. Lib. V.

717	34	30	L. Gellius M. Cocceius Nerva

Menas relictis iterum Pomp. F. partibus, Augusto se adjungit, à quo factus est Tribunus Militum. In hunc Hor. Od. IV. Lib. V. invehitur.

718	33	31	Sex. Pom. August. *Cognatus* L. Cornificius

Pompeius in Phrygia trucidatur. Pompeianis jam secundum venia datur. Pompeius Varus Romam redit. Horat. Od. VII. Lib. II. scribit.

719	32	32	M. Antonius L. Scribonius Libo
720	31	33	C. Cæs. Octavianus II. L. Volcatius Tullus

Horatius hoc anno edidit Sat. IV. et VI. Lib. II.

721	30	34	Cn. Dom. Ænobarbus C. Socius

Bellum civile Antonium inter et Augustum exardescit. Roma factionibus infestatur. Horatius scribit Lib. V. Od. XVI.

722	29	35	C. Cæsar Octav. III. Messala Corvinus

Parat se Mæcenas Augustum per mare ad bellum Actiacum sequi. In eam rem composita est Od. I. Lib. V. Victus Antonius, fugatusque est IV. Non. Septembris. Hanc Augusti victoriam canit Horatius Od. IX. Lib. V. Sub finem hujus anni moritur Catius Philosophus Epicureus.

723	28	36	C. Cæsar Octav. IV. M. Crassus

Alexandria capta. Mors Antonii et Cleopatræ. Facta est Od. VI. et XXXVII. Lib. I.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
724	27	37	C. Cæsar Octavianus V. Sextus Apuleius

Bellorum civilium finis. Templum Jani jam primum sub Augusto clausum. Dedit Hor. Od. XII. Lib. I. et circa hoc tempus Od. VI. Lib. III.

725	26	38	C. Cæsar Oct. VI. M. Agrippa II.

Titulo Principis ornatur C. Cæs. Octav. Facta est Od. II. Lib. I. Extructa Bibliotheca Palatina Apollini dedicatur: quâ de re composita est Od. XXXI. Lib. I. Romanos incessit metus, ne Cæsar sedem imperii Trojam transferret, cui rei ut occurreret, edidit Hor. Od. III. Lib. III.

726	25	39	C. Cæsar Oct. VII. M. Agrippa III.

Cæsare Britannis bellum inferre cogitante, Horatius cum eum in eâ expeditione comitatorum se crederet, scribit Od. VI. Lib. II. Verum proficiscenti principi Arimini occurrunt Britannorum legati bellum deprecantes. In hanc profectionem scripsit Hor. Od. XXXV. Lib. I. Eodem hoc anno, C. Cæs. Octav. pulcherrimâ oratione ad Senatum habitâ, contendit ut per Patres sibi liceret deposito Imperio, reliquam ætatem in otio degere: inde sumptum argumentum Od. XVI. Lib. II. Cæsari delatum Augusti nomen.

727	24	40	Augustus Cæsar VIII. Statilius Taurus II.

Scripta est Od. X. Lib. II. Od. XI. Lib. IV. Ep. V. Lib. I. Hoc ætatis finierat versus Amatorios plerosque et Sat. II, III, IV, VIII, IX, et X. Lib. I. Primum item Lib. II.

728	23	41	Augustus IX. M Silanus

Phraates contra Tiridatem, qui Parthicum regnum occupaverat, cum Scytharum auxiliaribus copiis proficiscitur. Tiridates ad Augustum confugit, quem sibi dedi per legatos postulat Phraates. Fit Od. XXVI. et XXXIII. Lib. I. item IV. Lib. II. Od. XXVI. Lib. III. Clauditur Janus jam sub Augusto secundùm.

729	22	42	Augustus X. C. Norbanus

Augustus exercitum in Arabes, duce Ælio Largo Ægypti Præfecto, mittit. Facta Od. XXIX. Lib. I. Moritur Quintilius Varus Poeta, cognatione conjunctus Virgilio, cui consolando scripsit Hor. Od. XXIV. Lib. I. Mæcenas Liciniæ amore captus, quam et paulo post duxit. Huc spectat Od. XII. Lib. II. Victa Hispania. Parthorum à Phraate defectio. Od. VIII. Lib. III. Augustus ex Hispania reversus, ubi periculoso laboraverat morbo. Reditum hunc celebrat Od. XIV. Lib. III. Huc etiam referri potest Od. XXXVI. Lib. I.

CHRONOLOGIA.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
730	21	43	Augustus XI. C. Piso

Non sine ratione hunc annum spectare videntur Od. XXXVI. Lib. I. Od. XIII. Lib. II. Od. XIX. et XXXIX. Lib. III.

731	20	44	Cl. Marcellus L. Arrentius

Supplicium de Fannio Caepione, et Licinio Murena, (cujus soror Maecenati nupserat,) in Augustum conjurantibus, sumptum.

732	19	45	M. Lollius Q. Lepidus

Exeunte hoc anno, aut sequente ineunte, scripta est Lib. I. Ep. XX. Maecenati, qui jam decem amplius annos urbi praefectus fuerat, succedit Agrippa.

733	18	46	M. Aurelius P. Silius Nerva

Tiberius cum imperio in Orientem missus, Tigranem in Armeniae, Phraatem in Parthiae regnum restituit. Signa Romana, quae Parthi Crasso et M. Antonio abstulerant, reddita, Romamque remissa, Hor. scribit Lib. I. Ep. III, IV, et VII, ut et paulo ante Od. XIX, et XXX. Lib. I. Od. II. Lib. II. et Od. IV. Lib. III.

734	17	47	C. Sentius Saturninus Q. Lucretius

Debellatum in Hispania per Agrippam, res à Tiberio in Oriente gestae Romam illatae. Scribit Hor. Ep. XII. Lib. I. Virgil. Athenas proficiscitur. Megaris in morbum incidit, Brundusii moritur: Româ discedentem prosecutus est Hor. Od. III. Lib. I. Huic anno etiam supponi possunt Od. IX. Lib. II. et Sat. V. Lib. II. nec minus commodè anno 728.

735	16	48	Cn. Lentulus P. Lentulus
736	15	49	C. Furius C. Silanus

Ludos Seculares dedit Augustus. Carmen Seculare paulo ante paraverat Hor. ut et Od. XXI. Lib. I. Od. VI. Lib. IV. at Ep. XIII. Lib. I. et Ep. I. Lib. II. ad hujus anni finem referri possunt.

737	14	50	L. Domitius P. Scipio

Augustus Caesar Liciniae Maecenatis uxoris amore abreptus, in Galliam proficiscitur, quo liberius cum eâ degeret; relicto ad urbis praefecturam Statilio Tauro, pro Agrippâ, aut potius pro Messala Corvino, qui ad id munus minus idoneus, eam paucis diebus tenuerat; hujus anni est Od. I. Lib. III. Od. II. et X. Lib. IV.

738	13	51	M. Drusus Libo L. Piso

Sicambri et Rhaeti per Drusum et Tiberium devicti, dum Augustus in Galliâ moram trahit.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES:
739	12	52	Cn. Lentulus M. Crassus

Absentiam Augusti impatienter satis tulerunt Romani, reditum ejus avidè exoptantes. Facta est Od. II. et V. Lib. IV.

740	11	53	Tiberius Nero Quintilius Varus

Redit Augustus Romam, à quo jussus Horatius, Victoriam, quam sedecim aut octodecim mensibus ante de Vindelicis, Rhætis et Sicambris reportârant Drusus et Tiberius, cecinit. Ep. VII. et X. Lib. I. non longe ab hoc tempore absunt.

741	10	54	M. Valer. Messala P. Sulpitius Quirinus

Agrippæ mors. Novæ Drusi et Tiberii de Vindelicis, Rhætis, et Sicambris victoriæ. Scripta est Od. XV. Lib. IV. quæ Ode, meo quidem judicio, ultima fuit omnium, nec melius potuit quam in Augusti laudibus finem facere.

742	9	55	P. Fab. Maximus Q. Ælius Tubero

His Coss. ni fallor, Augustus Lollium C. Cæs. Nepoti octo annorum præfecit; hac de re scribit Horat. ad Lollium Ep. XVIII. Lib. I.

743	8	56	Jul. Antonius Q. Fab. Maximus

Jul. Florus cum Tiberio in Pannonia versabatur, huic inscribit Ep. II. Lib. II. fuit hoc operum Horat. ultimum: non liquet certe eorum, quorum tempus est incertum, ullum post hunc annum potuisse scribi.

744	7	57	Cl. Drusus Q. Crispinus

Drusus tricesimo ætatis anno in Germania moritur.

745	6	58	M. Censorinus Asinius Gallus

Mensem Sextilem ita dictum, quod à Martio vetere anni principio Sextus esset, *è suo cognomine* Augustum *nuncupavit, magis quam Septembrem* (quod maluerant patres et amici) *quo erat natus; quia hoc sibi et primus Consulatus, et insignes victoriæ obtigissent.* Suet.

Inclinato jam anno accidit, quod ex Dione patet, Mæcenatis, quam et post paucos dies insecuta est Horatii, mors. Atque hæc sunt, quæ de vitâ, scriptis, et morte Horatii compertiora habuimus dicere. Nam opera ejus dimidiam plus partem incerti sunt temporis, in quibus plerisque præclarè egisse nos putamus, si quando hanc vel illam Oden, Epistolam, &c. illam vel hanc tempore antecessisse vel secutam fuisse, aliquo indicio demonstraverimus.

TESTIMONIA

VETERUM SCRIPTORUM

DE

HORATIO.

OVID. Lib. 4. Trist. Eleg. 10.

ET tenuit nostras numerosus Horatius aures,
Dum ferit Ausoniâ carmina culta lyrâ.

PERS. Sat. 1. v. 116.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit; et admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

MARTIAL. Lib. 8. Epig. 18.

Sic Maro nec Calabri tentavit Carmina Flacci,
Pindaricos posset cum superare modos.

PETRON. Sat.

Homerus testis et Lyrici, Romanusque Virgilius, et Horatii curiosa felicitas.

LUCAN. Poem. ad Calp. Pisonem.

Ausoniamque chelyn gracilis patefecit Horati.

QUINTIL. Lib. 10. Cap. 1.

Multo est tersior ac purus magis Horatius, et ad notandos hominum mores præcipuus . . . . Lyricorum idem Horatius ferè solus legi dignus. Nam et insurgit aliquando, et plenus est jucunditatis et gratiæ, et variis figuris et verbis felicissimè audax.

AUSON. ad Nepotem.

Te præeunte, Nepos, modulata poemata Flacci,
Altisonumque iterum fas est didicisse Maronem.

TESTIMONIA DE HORATIO.

D. HIERON. Præfat. in Chron.

Quid psalterio canorius? quod in morem nostri Flacci et Græci Pindari nunc Iambo currit, nunc Alcaico personat, nunc Sapphico tumet, nunc semipede ingreditur.

SIDON. APOLLIN. Epist. ad Lamprid.

In Lyricis Flaccum secutus, nunc ferebatur in Iambico citus, &c.

Et alibi :

Stylus aut Maronianus,
Aut quo tu Latium beas, Horati,
Alcæo potior Lyristes ipso.

Comment. Vet.

Horatii satira inter Lucilii et Juvenalis satiras media est. Nam et asperitatem habet ut Lucilius, et suavitatem ut Juvenalis.

J. LIPS. Epistolic. Quæst. Lib. 2. Epist. 9.

Horatius in satiris placidus, lenis, quietus, monet sæpius quàm castigat; sed ita præclarè tamen hoc ipsum, ut in eâ parte et arte nihil possit supra eum.

MANUT. Epist. Lib. 6. Ep. 7.

Quis enim, qui de Poetis modo judicare aliquid possit, uni inter Latinos omnes Horatio, vel acumine ingenii vel sententiarum gravitate, palmam non tribuit?

TAN. FAB. Epist. Lib. 1. Cap. 57.

Venerum ille parens Horatius ei pro suâ elegantiâ et ingenii urbanitate haud dubiè placet.

JUL. SCAL. De Re Poet.

Carminum igitur libri vel jucundâ inventione, vel puritate sermonis, vel figurarum, tum novitate, tum varietate, majores sunt omni non solum vituperatione, sed etiam laude: neque solum dicendi genere humili, quemadmodum scripsit Quintilianus, contenti: verùm etiam sublimi maximè commendandi.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM, SEU ODARUM,

LIBER PRIMUS.

ODE I. AD MÆCENATEM.

Alios aliis rebus duci: se laude poeseos, præsertim lyricæ.

MÆCENAS atavis edite regibus,
O, et præsidium, et dulce decus meum:
Sunt quos curriculo pulverem Olympicum

[2] *O Mæcenas, orte à majoribus proceribus, ò et meum columen, et chara* mea *gloria*; *sunt* plerique, *qui decurrentes gaudent*

ANNOTATIONES.

Ode est monocolos, seu unius metri, Versus omnes Choriambici, Asclepiadei, Tetrametri acatalecti; constant ex Spondæo, duobus Choriambis et Pyrrhichio vel Jambo; sicque scandere licet:

Mæcē | nās ătăvīs | ēdĭtĕ rē | gĭbŭs;

vel isto modo faciliori,

Mæcē | nās | ătă | vīs | ēdĭtĕ | rēgĭbŭs.

1. *Mæcenas.*] Ex antiquis marmoribus Græcisque auctoribus constat ita scribendum hoc nomen, non *Mæcenas*, ut quidem è vulgo. Vide Col. Rhodig. lib. 12. cap. 16. *Mæcenas equestri sed splendido natus genere, non minus Agrippâ Cæsari charus.* Vell. Paterculus. *Vir ingeniosus, et magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nisi illum enervâsset felicitas*, inquit Seneca, Epist. 19.

Atavis.] Ex Non. Marcel. quasi *avi ata*, id est, pater. Avi proavus propriè atavus dicitur. Plaut. Pers. 1, 2. 5.

Pater, avus, proavus, abavus, atavus, tritavus. Qui his superiores sive anteriores sunt, Majores appellantur.

Edite regibus.] Id est, viris principibus quicquid garriant nonnulli de Etruriæ regibus; quamvis etiam illorum nescio quam, et quo nixam fundamento seriem contexant; ut Mæcenati pater fuerit Menodorus, avus Menippus, Cæcina proavus, Volturenus abavus, Titus atavus, Turrhenus tritavus, Elbius majorum primus, &c. Certe divites quosque et primarios viros nuncupari aliquando reges, constat ex autoribus tum profanis, tum etiam sacris. Vide infra Od. 20. v. 5. ibique Annot. lib. 3. Od. 29. *Tyrrhena regum progenies.*

2. *O, et præsidium.*] Mæcenas fuit salutis atque dignitatis auctor ac defensor apud Augustum, non Horatio tantùm, sed et Virgilio, Propertio, aliisque viris literatis præsidium ac tutela: Vide lib, 2. Od. 7. Tanta verò Mæcenatis apud posteros fama extitit, ut ad omnes eruditorum Patronos id nominis transierit, quorum ex munificentiâ atque ope scientiarum fata pendere videantur.

Dulce decus meum.] *Decus* ex nobilitate: *dulce*, ex familiaritate viri principis. Huc pertinet quod ait Persius, Sat. 1. v. 116.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, &c.

3. *Sunt quos, &c.*] Alii gymnicis exercitationibus impensè student, alii agriculturæ, alii navigationi, et mercaturæ, alii militiæ, alii venationi, &c.

Curriculo.] Pro curru, vel ipso curru, vel etiam loco in quo decurritur, accipitur ista vox.

Pulverem Olympicum collegisse juvat.] Decurrendo stadium, sive Romæ in Circo, vel in

conspergi pulvere Olympico, et quos *meta non tacta rotis calidis, ac illustris victoria extol-*

Collegisse juvat: metaque fervidis [4]
Evitata rotis, palmáque nobilis

ANNOTATIONES.

Campo etiam Martio; sive apud Græciam in Ludis illis solemnibus, qui totius orbis frequentiâ celebrabantur, in quibus pentathlon, sive quinquertium, id est, quintuplex certamen: Jaculatio, disci jactus, stadii cursus, saltus, palæstra: sive mavis, Cursus, Pugilatus, Discus, Cestus, Lucta. Stadium longum erat pedes sexcentos. Victores, Olympionicæ vocabantur, coronabantur, laudabantur; vacatione munerum curæ ac tutelæ, perpetuâque immunitate donabantur; adeò ut Olympionices esse censeretur aliquid majus quam Romæ de hostibus triumphus. Quatuor apud Græcos ejusmodi celebres Ludi erant, Olympici, Pythii, Isthmii, Nemeæi. Annui quidam, ut Pythii; quinquennales Olympici et Isthmii; Nemeæi tertio quoque anno fiebant; plerique dies quinque durabant. Ab Olympicis Ludis nuncupatæ sunt Olympiades, ea spatia seu intervalla duas inter Ludorum celebrationes comprehensa. Institutos fama est Ludos Olympicos anno 4400, ab Hercule Cretensi quidem, in honorem Pelopis, juxta flumen Alpheum, ad delubrum Jovis in Achaiâ, juxta Pisam et Elidem, in Campo cui Olympia nomen. Victoribus oleagina dabatur corona. Vide Virgil. Georg. 3. 5. 18. et seq. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 17. Pythii Ludi fiebant in honorem Apollinis ob interfectum Pythonem serpentem. Coronabantur lauro victores. Isthmici à Theseo dicati Neptuno, vel Herculi, vel Melicertæ seu Palæmoni (nam variæ sunt opiniones) in Isthmo seu in angustis faucibus Corinthiacis. Victorum corona è pinu erat. Denique Nemeæi Ludi celebrabantur vel in gratiam Herculis ob occisum in Nemeæâ sylvâ leonem prodigiosæ magnitudinis, apud Cleonas Achaiæ civitatem in Peloponneso; vel, ut alii volunt, propter Archemorum Lycurgi puerum in Nemeæâ sylvâ defunctum. Victoribus ex apio corona conficiebatur. In istis omnibus Ludis præter exercitationes corporis, erant et ingenii certamina, videlicet poëtarum, victores, heroas et athletas certatim laudantium. Vide Pindarum. Olympicis agona Musicum addidit Nero; qui et in iis non bigis sed decemjugi curru aurigavit, victoriamque tulit. Sylla Olympiade 175. athletas et reliqua ex Olympiis certamina Romam traduxit. Alex. ab Alex. antè cit.

4. *Metaque.*] *Meta* lapis est, vel congeries quædam in acumen fastigiata, seu è lato in acutum erecta, circa quam currus, seu bigæ vel quadrigæ, seu etiam in mari naves cursum flectebant. Ovid Metamorph. 10. v. 106.

——— Metas imitata cupressus.

In Circo Romano metæ primùm ligneæ; ab Imperatore Claudio factæ demum aureæ sunt. Alex. ab Alex. cit.

Fervidis Evitata rotis.] Præcipuus erat labor et summa cautio in curuli certamine, ne in flexu currus impingeret ad metam, ac differingeretur. Apud Homer. Iliad. λ. Nestor Antilochum filium erudiens monet cavendum ut rotæ modiolus summam quidem metam attigisse videatur, sed lapidis tactum vitet, ne vulnerentur equi, currusque disrumpatur. Ergo non abs re in Olympicis nobilissima putabatur ea victoria curulis agonis. Patet ex Herodoto et Pindaro. Porrò circa metam currus agitari debebat septies.

Auson. Epitaph 35.

Prosphore clamosi spatiosa per æquora Circi
Septenas solitus victor obire vias.

Propert. lib. 2. Eleg. 25. v. 25.

Aut priùs infecto deposcit præmia cursu,
Septima quàm metam triverit antè rota.

Græci duodenum flexum notant. Pindar. Olymp. Od. 3. δωδεκάγναμπτον τέρμα, et Pyth. Od. 5. ποδαρκέων δυωδεκαδρόμων τέμενος. Non prætermittam hic veterem Britannorum in regendis curribus bellicis industriam ac solertiam, ad quam usu quotidiano et exercitatione assuescebant, *ut in declivi ac præcipiti loco incitatos equos sustinere, ac brevi moderari et flectere, et per temonem currere, et in jugo insistere, et inde se in currus citissime recipere possint.* Cæsar de Bell. Gall. lib. 4. cap. 33. meminit et Juvenal. Sat. 4. v. 226.

5. *Palmaque.*] Athletis qui Olympia, Pythia, Nemeæa, Isthmia vicissent, Græci tantos honores tribuebant, ut *non modo in conventu stantes cum palmâ et coronâ ferrent laudes*, sed et cum reverterentur in suas civitates, quadrigis triumphantes inveherentur, atque vectigalibus à Republicâ constitutis totius vitæ spatio fruerentur. Hæc Vitruv. lib. 4. Palma verò signum victoriæ passim apud omnes statuitur, ex Plutarcho, propterea quod ea est ejus natura ligni, ut urgentibus opprimentibusque minimè cedat. Unde est illud Alciati Epigramma;

Nititur in pondus palma, et consurgit in altum:
Quoque magis premitur, hoc mage tollit onus.

[4] Terrarum Dominos evehit ad Deos.
Hunc, si mobilium turba Quiritium
[5] Certat tergeminis tollere honoribus :
Illum, si proprio condidit horreo
Quidquid de Libycis verritur areis,
Gaudentem patrios findere sarculo
Agros, Attalicis conditionibus
Nunquam dimoveas, ut trabe Cypriâ
Myrtoum pavidus nauta secet mare.
Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium et oppidi
Laudat rura sui : mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.

lit ad Deos orbis moderatores. Hunc, si conventus Romanorum inconstantium certatim evebit ad maximas dignitates : illum, si congessit in suum granarium quicquid colligitur ex areis Libyæ ; gestientem scindere sarculo rura paterna, nunquam deduces de proposito, etiam promissione *opum Attali, ut nauta timidus findat navi Cypriâ* undas *pelagi Myrtoi. Mercator timens Africum* ventum *pugnantem cum aquis* maris *Icarii, commendat quietem, et agros sui pagi, paulo pòst* tamen *resarcit navis laceras, paupertatis impatiens.*

ANNOTATIONES.

6. *Terrarum Dominos.*] Ista verba quidam accipiunt de Romanis, qui fuerint victores in Ludis Circensibus, scilicet ob illud Virgilii, *Romanos rerum Dominos*; nonnulli referunt ad vitam et fortunam Olympionicarum beatissimam, quæ et in proverbium abiit. Melius tamen alii ad ipsos *Deos* orbis dominatores.

Evebit ad Deos.] Ad Deorum felicitatem videtur evehere. Hinc et lib. 4. Od. 2. v. 18. *Cœlestes* appellantur Olympionicæ.

7. *Mobilium.*] Quidam *Nobilium* leg. At illud aptissimum populi epithetum. *Quiritium.*] A Romulo, qui post mortem et apotheosin Quirinus vocatus, Quirites Romani sunt dicti ;

Sive quod hasta Quiris priscis est dicta Sabinis.

Ovid. Fast. 2. v. 477.

8. *Tergeminis honoribus.*] Amplissimis, Tribunatu, Quæsturâ, Ædilitate, Præturâ, Consulatu, Censurâ, Dictaturâ. Alii intelligunt iteratos Magistratus ; nonnulli sublatos et congeminatos plausus in theatro, quales Mæcenati gratulatur Horatius, Ode 20. hujus libri.

10. *Libycis.*] Martial. lib. 6. Epig. 86.

Possideat Libycas messes, &c.

Apud Pindarum Λίβυα πυροφόρος, *Libya tritici ferax* ; Claudian. de Laudib. Stilic. *Spicis insignis Africa* dicitur.

Areis.] Varro de Ling. Lat. 4. *Ubi frumenta secta terantur et arescant.* Festus verò ait esse *locum vacuum, quasi exaruerit, et non possit quidquam generare.* Hinc et areæ vocantur loca in urbe pura, vacua, nullisque ædificiis occupata.

11. *Sarculo.*] Rusticum est instrumentum in modum falculæ incurvum, quo segetes noxiis herbis internascentibus leviter scalpendo expurgantur. Gallicè, *Un Sarcloir*, Angl. A WEEDING-HOOK.

12. *Attalicis conditionibus.*] Opulentissimis scilicet illis, vel toto Asiæ regno, ubi Attalus, Pergami rex, floruit opibus tantis quidem, ut earum hæredem non alium quam Populum Romanum judicârit à se instituendum. Hinc et splendida quælibet nominantur Attalica. Propert. lib. 2. Eleg. 13. v. 22

Nec sit in Attalico mors mea nixa thoro.

De Attalo plura lib. 2. Od. 18. Vide Justin. lib. 36.

13. *Trabe Cypriâ.*] Navi fabricatâ ex optimis lignis, qualia ædificandis navibus aptissima reperiuntur in Cypro Mediterranei maris Insulâ, de quâ posteà fusius ad Od. 3. v. 1. *Trabs.* Isidoro lignum unum quod transversum continet utrumque parietem. Navis trabica, quæ trabibus confecta est. Festus.

14. *Myrtoum.*] Pars Ægæi maris Eubœæ proxima, sic appellatur ex Plinio, ab insulâ parvâ, quæ hodie *Mandria*, olim *Myrtos*. Fabulatores volunt sic appellari à Myrtoo quodam in mare istud præcipitato : vel à muliere Myrtone. Porrò illud præ cæteris mare his afferri videtur, quia naufragiis infestum, nautis pavorem injiciat, vixque citra periculum navigari queat, ob crebras insulas et scopulos.

15. *Icariis fluctibus.*] Hodie *Mar di Nicaria*, Ægæi pars ad Samum ac Delum Insulas, nomen habuit ab Icaro Dædali filio in illud delapso. Ovid. Fast. 4. v. 283.

Transit et Icarium, lapsas ubi perdidit alas
Icarus, et vastæ nomina fecit aquæ.

Africum.] Ventum ab Africâ flantem, vernaculè SOUTH-WEST, inter meridiem et occasum. Virgil. Æn. 1. 89.

Creberque procellis
Africus.

17. *Laudat rura.*] Mercator rusticam laudat vitam, dum ingruit tempestas ; at transacto periculo, negotiationem cogitat statim ut prius, lucro inhians.

Est alius qui non contemnit cyathos vini Massici veteris, neque detrahere aliquot horas ex die integro, modò jacentes habens artus sub arbuto virenti, modò ad originem placidam fontis sacrati. Militia placet multis, sonusque buccinæ ac litui mixtus, et bella matribus execranda. Venator oblitus delicatæ uxoris moratur sub aere frigido, sive canes fidi conspexerunt cervam, sive aper Marsus fregit retia rotunda. Hederæ vero, merces doctorum capitum, me collocant inter summos Deos: me silva frigida et celeres choreæ Nympharum cum Satyris

Est qui nec veteris pocula Massici,
Nec partem solido demere de die
Spernit: nunc viridi membra sub arbuto
Stratus, nunc ad aquæ lene caput sacræ.
Multos castra juvant, et lituo tubæ
Permistus sonitus, bellaque matribus
Detestata. Manet sub Jove frigido
Venator, teneræ conjugis immemor: [6]
Seu visa est catulis cerva fidelibus:
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.
Me doctarum hederæ præmia frontium
Diis miscent superis: me gelidum nemus,
Nympharumque leves cum Satyris chori

ANNOTATIONES.

19. *Massici.*] In Massico, monte Campaniæ, crescebat optimum vinum. Nominisque et uvarum nobilitas perdurat etiamnum. Valdè austerum, et stomacho robur dare dicitur. Athen. lib. 1. cap. 21.

20. *Partem solido demere de die.*] Ad genio indulgendum, intermissis negotiis ac seriis occupationibus.

21. *Arbuto.*] Gallicè, *Arboisier*. Angl. THE STRAWBERRY-TREE.

22. *Sacræ.*] Singulis fontibus præesse Nymphas, et quædam Numina, creditum pridem. Hinc illis victimæ et libamina florum ac vini. Vide lib. 3. Od. 13.

23. *Lituo tubæ.*] Lituus minor tubâ est et incurvus, insigne augurum, ex Gell. lib. 5. cap. 8. tuba directa, sic à tubo quem refert appellata, gravi sono pedites excitabat, lituus autem acuto clangore equites. Ovid. Metam. 1. v. 98.

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

24. *Bellaque matribus detestata.*] Per quæ nempè orbantur viris ac filiis.

25. *Manet sub Jove frigido Venator.*] Cic. Tusc. 2. n. 40. *Consuetudinis magna vis est: Pernoctant venatores in nive: in montibus uri se patiuntur.*

Sub Jove.] Jovem pro aëre usurpari docet Macrobius. Varro ex Ennio, *Istic est is Jupiter quem Græci vocant Aëra, qui ventus est et nubes, imber posteà, atque ex imbre frigus, ventus post, fit aër denuo, &c.*

27. *Catulis fidelibus.*] Cic. de Nat. Deorum 2. n. 158. *Canum tam fida custodia, tamque amans dominorum adulatio——tam incredibilis ad investigandum sagacitas narium, tanta alacritas in venando, quid significat aliud, nisi se ad hominum commoditates esse generatos?* Vide Ælian. lib. 19. cap. 11. de animal. Huc spectat quod sunt quidem venatici canes, qui visu melius quàm olfactu feras consectantur. Gall. *Chasseur à vûë*, Ang. GAZE-HOUNDS, THAT RUN AT SIGHT. Sunt porrò fideles ii, qui à rectâ prædâ non aberrant in adventitiam. Gall. *Qui ne prennent point le change*, ou *qui se gardent contre le change*, Angl. STAUNCH-HOUNDS.

28. *Teretes plagas.*] Solent venaturi silvas felis ac linteis circumdare, quibus feræ concludantur. *Teretes.*] Tereti fune confecta retia.

Marsus aper.] Apud Marsos, Italiæ populos. Sabinis affines silvæ plurimæ, in quibus venatio frequens.

29. *Doctarum hederæ præmia frontium.*] Hederâ coronabantur Poëtæ eximii, quique in certamine ingenii et industriæ victores fuerant: vel quòd æternitatem et immortalitatem carminis designet perpetuus ille viror hederæ, quemadmodum et lauri: sive quia Poëtæ Baccho perinde ac hedera sacri sunt, ob enthusiasmum, quo Bacchantium more interdum corripiuntur, vel potius ob vini ad conenda carmina utilitatem. Unde noster postea asserit non posse diu placere aut vivere carmina, *quæ scribuntur aquæ potoribus*. Virgil Eclog. 7. v. 25.

Pastores hederâ crescentem ornate Poëtam.

30. *Diis miscent superis.*] Felicitate me similem Diis faciunt, ac perinde beatum, ut qui divinos honores consequuntur.

Nemus.] Quippe quod meditando et conscribendis versibus aptissimum. Nam

Carmina secessum scribentis, et otia quærunt.

Hinc et in iis locis constituuntur Nymphæ cum Satyris choros ducentes; id est, profundæ et eruditæ cogitationes doctis viris sese immiscentes et insignantes.

31. *Satyris.*] De his postea lib. 2. Od. 19. Rustica Numina sunt, quorum superna pars corporis humanam effigiem, inferior caprinam exhibebat; cæterum rerum omnium cognitio-

Secernunt populo; si neque tibias
Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
Lesboöm refugit tendere barbiton.
Quod si me Lyricis Vatibus inseres,
Sublimi feriam sidera vertice.

[7] *segregant à vulgo, si neque Euterpe fistulas coërcet, neque Polyhymnia dedignatur intendere lyram Lesbiam. Quod si me annumeres Poëtis Lyricis, cœlum attingam excelso capite.*

ANNOTATIONES.

nem habere atque hominibus impertire Satyri, Fauni, Sylvani existimati sunt. Patet ex Virgilii Eclogâ 6. in quâ Silenus de abstrusiori rerum naturâ et origine solerter differit. Vide Luciani Dialog. 26. cui titulus, *Dionysius*. Diodor, Sicul. Plin. lib. 7. cap. 2. Satyri humano capite, sed cornuto calvoque, acutis auribus, depressis naribus, villoso corpore ab antiquis pinguntur. Plutarchus in Syllæ vitâ refert, per Thessaliam et Macedoniam ad mare descendente Syllâ, non longè Dyrrachio vicinâque Apolloniâ, apud Nymphæum, sacrum quendam locum, colle virenti ac rivulis amœno, obdormiscentem Satyrum, qualem Poëtæ Pictoresque effingunt, captum fuisse: qui perductus ad Syllam per varios interpretes interrogatus, quis esset, nihil quod intelligi posset respondit; tantùm vocem asperam hinnitu equino et hirci balatu mixtam edidit. Quo astantes ipseque Sylla obstupefacti Satyrum dimiserunt. Sanctus autem Hieronymus in vitâ Pauli Eremitæ scribit, temporibus Constantini visum toti Alexandriæ populo Satyrum: præterea sancto Antonio apud eremum occurrisse homuncionem aduncis naribus, fronte cornibus asperâ, cui extrema corporis in caprarum pedes desinerent; interrogatum verò quis esset respondisse; Mortalis ego sum, unus ex eremi incolis, quos delusa Gentilitas Faunos, Satyrosque appellat et colit.

32. *Secernunt populo.*] Supra vulgi humilem imperitamque turbam attollunt, ac velut sacrum à profano segregant lib. 3. Od. 1.

Odi profanum vulgus et arceo.

Si neque tibias Euterpe cohibet, &c.] Si modò mihi suam opem non negent Musæ. Tibias pridem confectæ ex ossibus crurum, seu tibiarum gruis, cervi, &c. et hinc nomen. Vide Scaliger poëtic. lib. 1. cap. 20. Porrò. *Euterpe*, Musarum una, tibiarum inventrix dicitur, nomen autem sortita à cantûs suavitate, et à delectando τῷ *bene*, et τέρπειν *delectare*, Auson. Eclog. de Musis.

33. *Polyhymnia.*] Hæc inter Musas id muneris obtinet, ut multos canat hymnos, virorumque insignium ludationibus præsit. Unde nomen ei factum. Ita, inquam, scribunt Ovid. Fastor. 5. Herodot. lib. 7. &c. Aliis *Polymneia* à multiplici rerum memoriâ dicitur.

34. *Nec Lesboüm refugit tendere barbiton.*] Si mihi concedat facultatem optimi Carminis Lyrici, qualem habuerunt Alcæus et Sappho è Lesbo insulâ oriundi, de quibus postea hujus lib. 1. Od. 32. et lib. 2. Od. 13.

Barbiton.] Instrumentum musicum multas habens chordas: Anacreontis inventum facere videtur Horatius, Od. 32. et seq.

35. *Quod si me, &c.*] Si tuum, ô Mæcenas, accedat mihi judicium, sique me pronunties inter Poetas Lyricos dignum recenseri, tum me Diis parem existimabo.

Lyricis.] Apud Græcos novem poëta Lyrici celebrantur, Pindarus, Alcæus, Sappho, Stesichorus, Ibycus, Bacchylides, Simonides, Alcmeon, Anacreon. Apud Latinos Horatius princeps ac propè unicus. Huic addit Cæsium Bassum Quintilianus, lib. 10. cap. 1.

36. *Sublimi feriam sidera vertice.*] Platonicorum erat sententia; Poëtam infra deum, et supra hominem esse.

ODE II. AD AUGUSTUM CÆSAREM.

Deos omnes Romanis iratos esse, ob cædem Julii Cæsaris: totamque Imperii spem in Augusto esse.

Jupiter jam in terras immisit sat nivis et horrendæ grandinis: vibransque fulmina in sacros arces manu flammatâ Romæ terrorem incussit. Alias etiam nationes fecit timere, ne rediret triste tempus Pyrrhæ conquerentis ob prodigia inaudita.

JAM satis terris nivis, atque diræ [8]
Grandinis misit Pater: et rubente
Dexterâ sacras jaculatus arces,
Terruit urbem:
Terruit gentes, grave ne rediret [9]
Sæculum Pyrrhæ nova monstra questæ;

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos tetrastrophos. Tres quique priores versus sunt Sapphici. Constant è trochæo, spondæo, dactylo, et duobus trochæis. Et sic scanduntur:

Jām să | tīs tēr | rīs nĭvĭs | ātquĕ | dīræ.

Quartus est Adonicus, è dactylo et spondæo.

Tĕrrŭĭt ūrbēm.

1. *Jam satis, &c.*] Optimè Turnebus lib. 6. cap. 8. Prodigia Cæsaris mortem secuta, offensionem Deorum et iram ostendentia atque augurium civilium deinceps bellorum, eventumque portendentia, Horatius commemorat: cum autem solerent prodigia et portenta procurari et expiari, iraque Deorum obsecrationibus placari, utrumque in eâ Ode reperies. Porrò funestum ac dirum ostentum erat, cum ædes sacræ de cœlo tangebantur. Cic. de Div. 2. n. 19.

Nam pater altitonans, stellanti nixus Olympo,
Ipse suos quondam tumulos ac templa petivit,
Et Capitolinis injecit sedibus ignes.

Nivis atque diræ grandinis.] Postquàm à Cassio et Bruto Julius Cæsar in Senatu interfectus est, nivis et grandinis tempestates prodigiosæ aliaque portenta acciderunt. Tiberis quoque exundans urbem agrosque fœdavit. De quibus fusè Appianus lib. 4. Diod. lib. 47. aliique. Illa verò prodigia à Diis velut immissa in ultionem occisi Principis adulatoriè noster aliique ejus sæculi Poëtæ scripserunt. Augusti gratiam captantes, qui *omnium bellorum initium et causam hinc sumpsit, nihil convenientius ducens, quàm necem avunculi vindicare, tuerique acta.* Suet. Octav. cap. 10. Idque pro concione voverat, teste Dione lib. 45. Idem Sueton. cap. 29. *Extruxit ædem Martis ultoris . . . quam bello Philippensi pro ultione paternâ suscepto voverat.*

Nivis.] Ingens nivium copia fecit eluvionem Tiberis, adeoque portenti loco habita est. Frustrà ergò Scaliger Hypercrit. locum hunc Horatii redarguit.

Diræ Grandinis.] Quoties erat grando solito major, lapidibus pluisse dicebant veteres, et prodigium censebant, procurabantque. Tit. Liv. pluribus locis.

3. *Sacras jaculatus arces.*] Magna tunc Jovis ira, cùm nec sibi sacratis parcit ædibus. Hinc verò portendi rerum mutationem credebant olim, teste Dione et aliis. Seneca Quest. natural. l. 2. cap. 41. *Prima*, inquit, *manubia* (Tuscum est vocabulum, cùm significat fulmen; ne quid te remoretur, Lector) *monet et placata est, soliusque Jovis arbitrio mittitur. Secundam mittit Jupiter quidem, sed ex concilii sententiâ: nam duodecim advocat Deos: quæ manubia prodest, at non impunè. Tertiam idem mittit, sed adhibitis in consilium Diis quos superiores vocant: et manubia hæc tertia incendit et vastat, mutatque statum privatum et publicum quem invenit, &c.*

Urbem.] Romam, Antonomasticè: urbium scilicet principem.

6. *Sæculum Pyrrhæ.*] Diluvium simile Deucalionæo. Eluviones fuere plures, testibus Euseb. Hieron. Isidoro, et aliis. Una mensium novem sub Ogyge prisco; altera Niliaca unius mensis sub Hercule et Prometheo Ægyptiis: tertia duorum mensium sub Ogyge Attico: quarta mensium trium in Thessaliâ tempore Deucalionis et Pyrrhæ: quinta sub Proteo Ægyptio. Has poetæ nonnunquam jungunt confunduntque, imò his tribuunt ea quæ ex sacris codicibus acceperant de universali diluvio; quod describit Moses Genes. cap. 6. et seq. Sic et alii pariter Ethnici. Apolodor. lib. 1. *Ubi Jupiter*, inquit, *æneam prolem tollendam censuit, Deucalion Promethei consilio fabrefactâ è lignis arcâ, repositisque in eâ rebus ad vitam necessariis, ingressus in eam est cum Pyrrhâ uxore: tum Jupiter, effusis largè imbribus, maximam Græciæ partem cooperuit; ut quicquid mortalium illic foret, interieret, præter admodum paucos.* Plutarchus de animant. comparat. refert columbam, arcâ emissam, Deucalioni nunciam tempestatis fuisse cùm remearet: serenitatis, cùm evolaret.

Pyrrhæ.] Pyrrha uxor Deucalionis Thessaliæ

Omne cùm Proteus pecus egit altos
Visere montes:
Piscium et summâ genus hæsit ulmo,
Nota quæ sedes fuerat columbis,
Et superjecto pavidæ natârunt
Æquore damæ.
Vidimus flavum Tiberim, retortis
Littore Etrusco violenter undis,
Ire dejectum monumenta Regis,
Templaque Vestæ:
Iliæ dum se nimiùm querenti
Jactat ultorem; vagus et sinistrâ
Labitur ripâ, Jove non probante,

quando Proteus totum armentum duxit in excelsos montes; atque piscium genus adhæsit ulmi fastigio; qui locus fuerat columbis cognitus: necnon damæ timidi nataverunt in mari superfuso. Aspeximus flavum Tiberim ire prostratum monumenta Regis Numæ *et ædem Vestæ, aquis magno impetu reflexis à ripâ Tusciam spectante: dum* hic *fluvius, Jove indignante, nimium indulgens uxori Iliæ dolenti præter modum, se vindicem ostentat atque in lævum litus*

ANNOTATIONES.

Regis: qui duo tantùm fuere superstites ex eluvione; naviculâ emergentes in Parnassum, cæteris montibus aquâ submersis. Subinde verò consulerunt oraculum, quo pacto genus humanum posset reparari; acceptoque responso jactis post tergum lapidibus id præstiterunt. Vide Ovid. Metamorph. 1. Virgil. Eclog. 6. Juvenal. Satyr. 1. v. 81. et seq. &c. Thessalica illa contigit eluvio annis ferè quindecim ante Hebræorum ex Ægypto egressum; ut volunt quidam non absurdè.

7. *Omne cum Proteus, &c.*] Proteus custos Phocarum Neptuni, in eo diluvio, inquit poëta, gregem suum, seu vitulos marinos deduxit in altos montes, qui priùs vel in aquis, vel in ripâ duntaxat degebat. Sunt enim ἀμφίβιοι, Phocæ.

9. *Piscium et summâ genus hæsit ulmo, &c.*] Fluctibus terræ superfusis, pisces arborum summo cacumini, supremisque fruticibus adhærebant.

10. *Nota quæ sedes fuerat columbis.*] At *vix hæc persuadeas rerum naturæ consultis,* inquit Scaliger. Quasi viro benè palumbes non hic intelligi queant, quas in arboribus constat nidificare. Quid porrò quod scribit Suetonius, Octav. cap. 94. Cæsare sylvam cædente, arborem palmæ in omen victoriæ servari jussam, è quâ soboles enata paucis diebus sic adoleverit, ut non modo æquipararet matrem, sed et obtegeret, *frequentaretурque columbarum nidis.*

12. *Flavum Tiberim.*] Seu ex eluvione turbidum ut fit; seu quòd, ut scribit Virgil. Æ. 7. 31.

Verticibus rapidis, et multâ flavus arenâ.

Retortis Littore Etrusco violenter undis.] Retroactis Romam versus aquis, repulsisque ab ostio maris Tyrrheni sive Etrusci, in quod influit; quâ exundatione vastitatem urbi visus minari Tiberis. Huc pertinet quod refert Dio. lib. 45. flumina quædam in Italiâ contrarias in partes fluxisse, Augusti temporibus; piscesque innumerabiles è mari in continentem ejectos per ostia Tiberis.

15. *Monumenta Regis.*] Numæ Pompilii, secundi Romanorum regis, Palatium, quod et Curia Pompiliana et Regia vocabatur. Intelligunt alii cætera Numæ opera seu monumenta publica.

16. *Templaque Vestæ.*] Ex Dionys. Halic. lib. 2. Templa duo Romæ habebat Vesta, alterum à Romulo, alterum à Numa Pompilio conditum, medio spatio Capitolium inter et Palatium, unis mœnibus utroque colle incluso.

Templa.] Abusivè pro æde quæ non erat augusta, sive augurio consecrata, at augustum erat illius atrium.

Vestæ.] Ejus ædes erat rotunda, quod terra, quæ rotunda est, Vesta dicta fuit, quippe quæ rebus omnibus vestitur: vel quia vi suâ stat. Alii aliter. Vide Cic. de Nat. Deôr. 1. n. 67.

17. *Iliæ.*] Matri Romuli, suæ uxori, conquerenti de nece Julii Cæsaris sibi consanguinei. Ilia jussu Amulii in Tiberim, ut volunt quidam, præcipitata, huic proinde fluvio nupta fertur: ab eoque indulgentius æquo vindicatur.

18. *Sinistrâ Labitur ripâ.*] Majorem ergo urbis partem, quæ ad sinistram est, forum scilicet Romanum, atque Aventini Palatinique collium imam regionem exundans vastat Tiberis.

19. *Jove non probante.*] *Si omnia fato fiant, cur non probat Jupiter? aut si Jupiter non probat, cur adversus fatum Tiberis ruit? sive vult Cæsaris ultor esse, quid igitur Romæ pulcherrima et religiosissima quæque demolitur, cum Romam ipsam Cæsaris nepotibus promiserint fata?* sic magna lis Horatio mota à Jul. Scaligero. Nunquid verò nostrum erit viros inter tantos tantas componere rixas? At cavillationem agnosce, lector, ne dicam sycophantiam vitiligatoris. Probat Jupiter sanè vindicari nefariam cædem Principis et Pontificis. Ovid. Fast. 3. 705.

At quicunque nefas ausi, prohibente Deorum
Numine, polluerant pontificale caput.

At non probat quòd uxori Iliæ obsequentior fluvius ultra modum evagetur, eatque dejectum

errat exundans. Juvenes pauci culpâ parentum audient aliquando *Romanos strinxisse gladios, quibus justè magis confoderentur Persæ graves*; *discentque bella* civilia. *Quem deorum populus invocet labente Republicâ? Quibus votis instabunt Virgines sacratæ apud Vestam obsecrationes minimè suscipientem? Cui Jupiter dabit munus eluendi crimen?* ô *Phœbe fatidice obsecramus* ut *succurras, albos humeros nube velatos* habens: *seu vis potius* adesse, *ô blanda Venus, circa quam joci et amores volitant:*

Uxorius amnis.
Audiet cives acuisse ferrum, [11]
Quo graves Persæ melius perirent;
Audiet pugnas, vitio parentum
Rara Juventus.
Quem vocet Divûm populus ruentis
Imperî rebus? prece quâ fatigent
Virgines sanctæ minùs audientem
Carmina Vestam?
Cui dabit partes scelus expiandi
Jupiter? tandem venias, precamur, [12]
Nube candentes humeros amictus
Augur Apollo.
Sive tu mavis, Erycina ridens,
Quam jocus circumvolat, et Cupido;

ANNOTATIONES.

sacra profanaque sine ullo discrimine. Nec absurdè alii scribunt, Jovi Diisque non placere quod Tiberis moliatur Cæsaris ultionem, quam Augusto fata reservabant.

20. *Uxorius.*] Uxori plus æquo deditus et indulgens. Virgil. Æneid. 4. v. 226.

—Pulchramque uxorius urbem
Extruis———

21. *Audiet cives, &c.*] Quasi vaticinatur Horatius peracta jam bella civilia, quibus Italia fœdata, et mutuis vulneribus cives absumpti, juventusque imminuta ac propè exhausta fuerat.

22. *Graves Persæ.*] Parthi, ut ad calcem hujus Odes annotabo, intelligendi; *Graves*, seu ob armorum pondus, seu quod Romanis diu graves incubuere, vel propter unam cladem Crassianam, de quâ postea dicam ampliùs, tum alibi, tum præcipuè lib. 4. Od. 15.

23. *Vitio parentum.*] Per ambitionem, cupiditatem, iram, in semet gladios stringentium, quibus hostes erant petendi.

27. *Virgines sanctæ.*] Vestales ignis æterni custodes, Vestæ perpetuâ virginitate et summo cultu addictæ, hincque ad placandum ejus numen potentiores. Cic. de Leg. 2. n. 20. *Virgines Vestales in urbe custodiunto ignem foci publici sempiternum.* Et n. 29. *Vesta, quasi focus urbis . . . cui colendæ Virgines præsunt, &c.* Vide A. Gellium lib. 1. cap. 12. ubi inter alia benè multa, hæc scribit: *Vestalem Virginem minorem annis sex, majorem quàm annos decem natam, capi fas non esse; patrimam et matrimam esse oportere: neque linguâ debili, sensuve aurium diminutam, aliave quavis corporis labe insignitam, nec quæ ipsa aut ejus pater emancipatus sit, aut cujus parentes servitutem servierint, vel in sordidis negotiis diversentur, &c.*

Minus audientem.] Præ irâ graviori ac ferè implacabili, tum ob effusum impiè sanguinem sibi cognatum, ut jam antè dixi, tum ob sacrilegam percussorum audaciam, quæ summum Sacerdotem violarant, absque ullâ numinum reverentiâ. Ovid. Fast. 3. ita v. 700. Vesta loquitur:

———*Meus fuit ille sacerdos.*
Sacrilegæ telis me petiere manus.

30. *Venias, precamur.*] Invocat præcipuè Apollinem, qui et Trojanis pridem, et post Romanis semper impensè favit.

31. *Nube candentes humeros amictus.*] Missis aliorum interpretationibus, hunc locum optimè intelligas cum iis qui putant allusisse Horatium ad id quod commemorant anno cædem Julii Cæsaris consecuto; Solem caligine obvelatum semper fuisse, quasi in sceleris admissi execrationem. Plutarch. in Cæsare, Dio. lib. 45. Plin. lib. 2. cap. 30. *Prodigiosus*, inquit, *Solis defectus, occiso Dictatore Cæsare, totius pene anni pallore continuo.* Virg. Georg. 1. v. 466.

Sol etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Cum caput obscurâ nitidum ferrugine texit.
Impiaque æternam timuerant sæcula noctem.

32. *Augur Apollo.*] Quippe qui divinationibus præesse credebatur.

33. *Erycina.*] Post Apollinem, Veneris opem implorat: quæ mater Æneæ, à cujus filio Iulo Cæsar Julius. Venus porrò in Eryce Siciliæ monte fanum habebat, unde Erycina dicta. Romam postea translata in ædem ipsi sub hac appellatione consecratam extra portam Collinam. Nec omittendum quod Venus Cæsaris dicta sit genetrix; et ab eo dicatâ etiam Æde, singulari cultu honorata: in castris denique ejus tessera fuit *Genetrix Venus*; sicut in Sylla *Apollo*, in Antonii *Lar Deus*, in Pompeii Junioris *Pietas* in Majoris *Hercules invictus*.

Sive neglectum genus, et nepotes
Respicis, Auctor,
Heu nimìs longo satiate ludo:
Quem juvat clamor, galeæque læves,
Acer et Mauri peditis cruentum
Vultus in hostem.
Sive mutatâ juvenem figurâ
Ales in terris imitaris, almæ
Filius Maiæ, patiens vocari
Cæsaris ultor:
Serus in cœlum redeas; diuque
Lætus intersis Populo Quirini;
Neve te nostris vitiis iniquum
Ocyor aura
Tollat. Hîc magnos potiùs triumphos,
Hic ames dici pater, atque princeps:
Neu sinas Medos equitare inultos,
Te duce, Cæsar.

seu abjectam prolem atque posteros respicis, O Mars Romanæ gentis parens, eheu bello nimis diuturno satiate; qui gaudes vociferationibus, et galeis politis, atque aspectu Mauri peditis erga sævum adversarium feroci: Sive immutatâ specie adolescentem exhibes in terrâ, [13] *tu alatus filius benignæ Maiæ, sinens te dici vindicem Julii Cæsaris: tardè remigres in Cœlum: diuque maneas cum populo Romano, neque celerior ventus rapiat te nostris criminibus infensum: Ama potius hîc ingentes triumphos, et appellationem parentis auctorisque; neque patiaris, O Cæsar, te imperante, Medos impunè in equis vagari.* [14]

ANNOTATIONES.

35. *Sive neglectum.*] Ad Martem denique convertitur, patrem scilicet Romuli Romanæque adeo gentis auctorem.

37. *Longo satiate ludo.*] Tot bellis civilibus, quæ sunt ludus Martis. *Clamor* bellicus in pugnæ conflictu. *Galeæ læves.*] Ardentes scilicet bello sæpius contractantur et poliuntur.

39. *Acer et Mauri peditis cruentum Vultus in hostem.*] Truculentus erat Maurorum vultus. Respiciunt hic aliqui ad historiam: grave nempe bellum Jubæ Mauritaniæ regis adversus Jul. Cæsarem: de quo Sueton. cap. 66. *Fama hostilium copiarum suos perterritos. . . . . confirmabat . . . . cum expectatio adventus Jubæ terribilis esset, &c.*] Non malè quidam censent reponendum hic, *Marsi peditis.* Isti enim optimi Italiæ et Romani exercitûs milites potiùs videntur fuisse commendandi, quàm hostes et alieni.

41. *Sive mutata, &c.*] Augustus, quod valdè ingeniosus Mercurius audiebat.

Juvenem imitaris.] Vulgaris erat opinio et fama, Mercurium Julii Cæsaris vindicem esse assumptâ juvenili figurâ Augusti, qui natus erat annos tantùm novemdecim quando Cæsar interfectus est.

43. *Maiæ.*] Mater hæc Mercurii erat.

44. *Cæsaris ultor.*] Sueton. Octav. cap. 10. et 29. anteà cit. Ovid. Fast. 3. 707. Cæsaris interfectores tale nefas ausi, inquit,

Morte jacent meritâ. Testes estote Philippi:
Et quorum sparsis ossibus albet humus.
Hoc opus, hæc pietas, hæc prima elementa fuerunt
Cæsaris ulcisci justa per arma patrem.

45. *Serus in cœlum redeas.*] Sic multos annos Augusto exoptat, ejusque præsentiam opemque Populo Romano necessariam atque amabilem asserit Poëta. Vide Sueton. Octav. cap. 56.

49. *Magnos triumphos.*] Sueton. Octav. cap. 25. *Curules triumphos tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes. Bis ovans ingressus urbem est, post Philippense, et rursùs post Siculum bellum.*

50. *Hic ames dici pater.*] Ex Sueton. Octav. cap. 58. nullo magis honore lætatus est Augustus, quam cum ab universis maximoque consensu *Pater patriæ* consalutatus est. Id enim cognomen afferenti, mandantibus cunctis, Valerio Messalas lachrymans ita respondit: *Compos factus votorum meorum, P. C. quid aliud habeo Deos immortales precari, quam ut hunc consensum vestrum ad ultimum vitæ finem mihi perferre liceat?*

Atque princeps.] Corn. Tacit. Ann. lib. 1. cap 1. *Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere: qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine Principis sub Imperium accepit.* Et Dio. lib. 53. ita scribit: *Princeps Senatûs dictus est sexto Consulatu; eo more, qui, integro etiamnum Populi in Rep. statu, receptus erat.*

51. *Medos.*] A Medis ad Persas, et ab his ad Parthos tandem orientis imperium transiit. Hinc promiscuè tria vocabula ista usurpantur sæpius ab Horatio.

Inultos.] Tunc populis istis inferre bellum meditabatur Augustus. Vide Od. 19. hujus libri.

Equitare.] Equitatu suo Romanis insultare. Vel quod urbana etiam negotia equitando Parthi obirent, Strabone teste.

ODE III.

Navi quâ Virgilius Athenas vehebatur, precatur incolumitatem: deinde in hominum temeritatem invehitur.

Ita te salvam ducant Cypri Domina, et Helenæ fratres, astra fulgentia, et parens ventorum, conclusis reliquis, excepto Japyge; O navis, quæ debes Virgilium tibi commissum, oro ut eum sospitem applices ad littus Atheniense

SIC te Diva potens Cypri, [15]
Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumque regat pater, [20]
Obstrictis aliis, præter Iapyga,
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus Choriambicus trimeter, constans è spondæo, choriambo et pyrrhichio. Ita scanditur:

Sīc tē | Dīvă | pŏtēns | Cypri |

Alter quisque versus est Choriambicus Asclepiadeus tetrameter, constans è spondæo, duobus choriambis et pyrrhichio:

Sīc frā | t.ēs Hĕlĕnæ | lūcĭdă sĭ | dĕră

1. *Sic te Diva, &c.*] Venustatis et elegantiarum plena est hæc Ode: voces habet et sententias multas et perinde graves, exempla insignia, oratoriam tractationem egregiam. Denique hîc triumphat Heroïcus Ille spiritus, quem in poëtâ nostro laudat Quintilianus, ut Lyricorum ferè unum legi dignum existimet.

Sic.] Particula est adjurantis et voventis. Sic te Dii ventique integram servent, precor, inquit, ut tu sospitem deferas Virgilium, ô navis. Ille navigationem instituebat Athenas jam quinquagenario major, ut divino Æneidos operi coronidem imponeret.

Diva potens Cypri.] Venus, quæ præcipuos habebat honores apud Cyprum, Insulam maris Mediterranei, Ciliciam inter et Syriam. Variis illa dominis subinde paruit: à Turcis denique est occupata, et erepta Venetis anno 1570. Cur autem invocatur Venus, ut faveat naviganti? An quod, ut opinatur Marcilius ejus numen in puppi appictum, et navis insigne erat et tutela? An quod Veneris stella navigantibus utilis? An quod fabulantur è maris spumâ procreatam in mare jus et imperium obtinere. Virgil. Æn. 5. v. 800. Neptunus ita Venerem alloquitur,

Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis.

Ovid. Epist. 16 v. 23.

Illa (Venus) *dedit faciles auras, ventosque secundos.*
In mare, nec mirum, jus habet orta mari.

2. *Fratres Helenæ.*] Castor et Pollux. Leda Tyndari Laconiæ regis uxor, ut aiunt, ova duo peperit, è quorum altero prodierunt Pollux et Helena immortales è Jove nati, ex altero Castor et Clytemnestra mortales è Tyndaro. Hinc illi Tyndaridæ vocantur à Latinis quidem, à Græcis verò Jovis filii, Διόσκουροι. Porrò quòd à piratis ac prædonibus mare, dum viverent, liberâssent, à Neptuno dicuntur adepti esse potestatem naufragis opitulandi. Hinc σωτῆρες dicti; et hinc *lucida sidera*: in astris nimirum recensentur Castor et Pollux: eorumque stellæ cum simul apparent, salutares: cum solitariæ, graves et noxiæ creduntur. Arnobius ignes seu fulgores marinos vocat. Vide Plin. lib. 2. cap. 37. Hygin. lib. 2. &c. et infrà Od. 12. hujus libri Annotat.

3. *Ventorum pater.*] Jovem intelligit Marcilius, quia veteribus Physicis Jupiter est aër agitatus et fluens, adeoque id quod ventum appellamus. Alii melius exponunt de Æolo, qui ventorum rex et pater dictus, quòd ventorum astrorumque rationem apprimè calluerit. Is regnavit Iliacis temporibus apud insulas Æolias, quæ et Vulcaniæ, Italiam inter et Siciliam positæ. Plin. lib. 3. cap. 8. et 9.

4. *Obstrictis aliis.*] Cæteri venti minimè propitii retineantur, unus emittatur Iapyx Virgilio commodus in fines Atticos properanti. Alludit Horatius ad utrem Ulyssi ab Æolo donatum, in quo venti erant inclusi, præter Zephyrum navigationi ejus utilem. Quidam, legunt *obstructis*, sed malè. Homer. modo cit. Odyss. 10. κατέδησε *ligavit*. Virgil. Æn. 1. inclusos carcere ventos pariter canit.

Iapyga.] Ventus ille ex Apuliæ finibus proficiscitur, adversus Eurum flat, idem propemodum atque Caurus, in Græciam proinde ex Italiâ solventibus planè utilis. Vide Gell. lib. 2. cap. 22.

6. *Virgilium.*] Huic cùm Poëta nostro familiaritas maxima, ut mirum non abs re videatur, quod nullam fecerit usquam mentionem Lyricorum Principis Heroicorum ille Princeps.

Finibus Atticis.] Attica regio Helladis in angulo Orientali et Australi; ubi longè præ-

Reddas incolumem, precor;
Et serves animæ dimidium meam.
Illi robur et æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem [17]
Primus: nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti;
Quo non arbiter Adriæ
Major, tollere seu ponere vult freta.
Quem mortis timuit gradum,

ac tuearis partem dimidiam animæ meæ. Is profectò circa cor habebat lignum tresque æris laminas, *qui primus mari sævo credidit navim frangi facilem, neque metuit Africum violentum cum Boreâ pugnantem, neque Hyadas noxias, neque furorem Austri; quo nullus est dominator in Adriatico* mari *potentior, sive concitare sive placare fluctus velit. Quid mortis genus formidavit.*

ANNOTATIONES.

clarissima et nominatissima civitas caput extollit. *Athenæ omnium doctrinarum inventrices.* Cic. 1. de Orat. n. 13.

8. *Animæ dimidium meæ.*] S. Aug. Confess. lib. 4. cap. 6. *Bene,* inquit, *de amico suo dixit quidam,* dimidium animæ meæ: *Nam ego sensi animam meam et animam illius unam fuisse animam in duobus corporibus: et ideò mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius vivere,* &c. altero scilicet mortuo. Vide Pers. Sat. 5. v. 22. et infrà lib. 2. Od. 17.

9. *Illi robur et æs triplex, &c.*] Is habebat cor ligno quovis et ære durius, χαλκεοκάρδιος Theocrit. Idyll. 13. huic ferreum pectus erat qui primus ausus est mari se credere, atque ut canit Juvenalis Sat. 12. v. 57.

Ventis animam committe dolato
Confisus ligno, digitis â morte remotus
Quatuor aut septem, si sit latissima tæda.

Sophocles in Antigone ait multa quidem cerni stupenda, at nihil magis quàm quod homo fluctus tumidos naviculâ tamen subire non formidet. Vide Plin. Proœm. lib. 19.

Robur.] Pro qualibet re duriori usurpatur. Virgil. Æneid. 7.

———*Æternaque ferri*
Robora.———

12. *Primus.*] Tiphys Bœtius, inquiunt, à Pallade edoctus, navem primus fabricavit, quæ Argo dicta est; eâque Colchicam expeditionem est aggressus Jason. Vide Plin. lib 7. cap. 56. Constat tamen ante illud tempus fuisse navigatum. Testis Herodotus de Phœnicibus et Græcis. Ex Athen. lib. 15. cap. 13. Janus navigia primus reperit. Ex Thucyd. et Libanio primi Corinthii, naves concinnarunt.

Africum.] Meridionalem ventum, Aquilonibus proinde colluctantem. De eo jam Od. 1.

14. *Tristes Hyadas.*] Ab ὕειν *pluere* dictæ sunt quod pluvias ferant eæ stellæ septem in fronte Tauri collocatæ: Latinis Suculæ vocantur. Cic. 2. de Nat. Deor. n. 111.

Rabiem Noti.] A meridie flat Notus, nebulosus et humidus, et hinc nomen: nam Græcè νοτὶς *humor* dicitur. Vide Gell. jam cit. lib. 2. cap. 22.

15. *Quo non arbiter Adriæ major.*] Ratio patet ex rerum situ et naturâ, lib. 3. Od. 3. *Dux inquieti turbidus Adriæ.* Atqui hypercriticè Jul. Scaliger, *Austrum,* inquit *præter cæteros ventos summum habere imperium in mare Adriaticum scribit, Horatius: quod esse falsum intelliget quisquis sciet Adriaticum rectà excurrere in Vulturnum, cujus impetu etiam crescit Ionio subinvecto Adriaticum. Boreæ quoque subjectum est qui ex alto spirat . . . . Auster autem ex devexiore parte flans Apennino frangitur: quamobrem non subruit, sed radit, &c.* At Parthenius ex Petro Medina Hispano, qui rei nauticæ et ventorum rationem luculenter investigavit, egregiè Poëtam nostrum tuetur et vindicat: *Austrum,* inquit, *Arbitrum Adriæ rectè ait Horatius.* Nam etsi non omnino in Notum excurrat Adriaticum mare, ut scribit Scaliger, nihilominus ita se habet, ut non minus ab Austro quàm à Vulturno possit concitari. Enimverò principales quinque venti duas quartas habent (ita loquuntur Nautæ et ventorum periti) ergo Vulturni quartæ duæ sunt, una ad Subsolanum, altera ad Austrum respicit. Porro hujusmodi venti principales et integri octo referuntur; intra quos alii sunt quos medios vocant, *Non profectò quod minori spiritu ac vehementiâ ferantur quam illi, sed quod in eorum medio describantur.* Itaque tam vehementes esse quartas quam principales, perspicuum sit. Hæc illi.

Adriæ.] Adria seu Adriaticum mare, hodie sinus Venetus inter Italiam, Græciam, Illyricumque longè porrigitur ad Septentrionem.

17. *Quem mortis timuit gradum.*] Quidam tres gradus mortis afferunt, fatum, genituram, casum: alii mortis accessus intelligunt; certe parum ad rem. Nostra videatur interpretatio verior quo simplicior. Varia naufragorum mortis genera, si lubet, accipe, fluctibus submergi,

qui sine lacrymis aspexit pisces *monstrosos nantes, ac mare intumescens, et Acroceraunias rupes naufragiis famosas? frustrà Deus providus terram segregavit à mari disjungendo: si naves sceleratæ transeunt nihilominus vada minimè tentanda. Mortalium genus quidlibet aggredi* non *veretur, ferturque ad facinora probibita. Temerarius Iapeti filius, populis advexit ignem furto improbo. Post ignem cœlo subreptum terras invasit macies et frequentia morborum insolita; atque fera necessitas mortis anteà dilatæ passum acceleravit.*

Qui siccis oculis monstra natantia, [18]
Qui vidit mare turgidum, et
Infames scopulos Acroceraunia?
Nequicquam Deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras: si tamen impiæ
Non tangenda rates transiliunt vada.
Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas.
Audax Iapeti genus
Ignem fraude malâ gentibus intulit.
Post ignem æthereâ domo [19]
Subductum, macies, et nova febrium
Terris incubuit cohors;
Semotique priùs tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

ANNOTATIONES.

à piscibus devorari, ad rupes allidi, vel in scopulos insulamve desertam ejici, ibique omni ope destitutum contabescere et mori. Præterea contingit aliquando navigantes tempestate ingruente dispelli ad barbaras oras, ubi vel ab Antropophagis dilaniantur, vel Idolis mactantur: quo quidem fati genere tantum non absumpti sunt Orestes et Pylades apud Tauricam regionem. Vide Eurip. Iphigen. in Tauris: item nostras annotat. lib. 3. Od. 4. v. 33. ad eas voces: *Britannos hospitibus feros.* Adde et aliud, navi etiam integrâ, periculum moriendi vel siti vel fame reflantibus et contrariis diu ventis, nimiùm in navigatione longiori: sive cum aqua dulcis jam rara ad dimensum distribuitur siticulosis: sive cùm deficientibus omnibus cibariis, navigantium unus vel aliorum conspiratione vel sorte assumitur jugulandus, urgente scilicet extremâ necessitate, alimento cæteris futurus. Quod nec cogitari potest absque horrore.

18. *Monstra natantia.*] Cete grandia et immania. Juvenal. Sat. 14. v. 283. *Oceani monstra.*

20. *Acroceraunia.*] Excelsi in Epiro montes, quòd crebro fulmine percutiantur eorum fastigia, sic dicti, à κεραυνὸς *fulmen et* ἄκρον *summum.* Hic designat Horatius Acroceraunium Promontorium Iono mari imminens, vulgò, *Capo della Chimera,* aliis *Capo della Lingueta.* In Epiro situm est, non procul Albaniæ finibus.

21. *Nequicquam Deus abscidit, &c.*] Voluit Deus pericula maris arcere ab hominibus; ipsi vero illis se ultrò committunt. Benè Poëta Græcus ait: Quanto est dultior mater quam noverca, tantò esse terram mari optabiliorem. Bias autem sapienter dicebat, nec vivis nec mortuis accenseri navigantes debere,

25. *Omnia perpeti.*] Quælibet agendo patiendoque moliri, ut nihil grave aut arduum videatur.

27. *Iapeti genus.*] Prometheus, de quo posteà Ode 16. et lib. 2. Ode 13. Scribit Theophrastus, idcirò dici Prometheum hominibus dedisse ignem Cœlo dereptum, qui Philosophiam ac lumen vitæ intellectualis, quæ divina est, mortalibus invexit. Ex Cic. Tusc. 5. et aliis Prometheus Caucaso affixus fingitur, quod ex eo monte altissimo siderum naturam ac motum studiosè contemplaretur: ibique cœlestium cognitioni sedulò incumberet. Et quod exinde fulminum rationem perscrutatus hominibus indicasset, fabulati sunt ignem cœlestem ab eo surreptum ac in terras delatum. Denique vultur seu aquila cor illius vellicans, optimè significat anxietatem animi naturæ arcana rimantis et non sine labore investigantis. Eccles. 1. *In multâ sapientiâ multa indignatio. . . . . labor et afflictio spiritûs; et qui addit scientiam, addit et laborem.*

29. *Post ignem ætbereâ, &c.*] Animadverte expressâ fabulis Adæ peccatum, peccatique stipendia, mortem, morbos, molestias, &c. ex Hesiodo, cùm ignem furatus esset Prometheus ad animandas statuas è luto à se fictas, iratus Jupiter Pandoram in terras misit, quæ aperta pyxide mala omnia diffudit.

32. *Tarda necessitas.*] Melioribus seculis vita erat homini diuturnior. S. Cyprian. Ep. 11. S. August. lib. 2. de Civ. cap. 14. Porrò ex sacris codicibus noverant Ethnici productiorem ac longiorem fuisse vitam primis hominibus. Plin. Procem. lib. 14. *Quando voluptas vivere cœpit, vita ipsa desiit.*

Expertus vacuum Dædalus aëra
Pennis non homini datis.
Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus arduum est.
Cœlum ipsum petimus stultitiâ : neque
Per nostrum pâtimur scelus
Iracunda Jovem ponere fulmina.

Dædalus per inanem aërem volare tentavit alis homini non concessis. Vis Herculis sibi patefecit aditum ad Inferos. Nihil est hominibus intentatum. Cœlum ipsum affectamus per dementiam. Et nostris criminibus non sinimus Jovem iratum dimittere fulmina.

ANNOTATIONES.

34. *Dædalus.*] Is faber Atheniensis peritissimus erat et perquàm ingeniosus, multa quidem invenit : navi primus dicitur vela, malum, antennas imposuisse. Pausanias in Bœticis, Plin. lib. 7. cap. 56. jam cit. Inde fabulati sunt Dædalum pennis sibi cerâ compactis avolasse Minoïa regna fugientem, de quo Virg. Æneid. 6. v. 14. Ov. Metam. 8. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 13, &c.

36. *Perrupit Acheronta Herculeus labor.*] Is inferorum fluvius pro ipsis inferis non rarò ponitur syneed. De Hercule, ejusque laboribus, alibi nos ; cit. verò Diodor. fusè, lib. 5. cap. 2. &c.

38. *Cœlum ipsum petimus.*] Sic Phaëton, de quo lib. 4. Od. 11. Sic Gigantes, de quibus lib. 2. Od. 12 et 19. lib. 3. Od. 4. &c.

ODE IV. AD L. SEXTIUM.

Veris descriptio: vitæ brevitas: carpendæ voluptates.

SOLVITUR acris hyems gratâ vice veris et
Favoni ; [20]
Trahuntque siccas machinæ carinas :
Ac neque jam stabulis gaudet pecus, aut arator (igni ;
Nec prata canis albicant pruinis.

Aspera hyems relaxatur jucundâ vicissitudine veris ac Zephyri : et machinæ deducunt in mare naves siccas : jamque nec greges amant stabula, nec agricolæ focum : neque prata albescunt pruinis candidis.

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos, unica verò sui generis. Primus quisque versus est Dactylicus Archilochius heptameter. Quatuor primi pedes sunt vel dactyli, vel spondæi : tres ultimi sunt trochæi. Sic

Sōlvĭtŭr | ācrĭs hy | ēms grā | tā vĭcĕ | vērĭs |
et Fă | vōnĭ |

Secundus quisque versus est Archilochius constans è penthemimeri Iambicâ. Primus pes Spondæus vel Iambus : secundus semper Iambus cum syllabâ : tres posteà sequuntur Trochæi : sic,

Trăhunt | quĕ sĭc | cās | māchĭ | næ căr | īnās

Nonnulli tricolon faciunt Odem hanc, et sic distinguunt rursus :

Solvitur acris hyems gratâ vice
Veris et Favoni :
Trahuntque siccas, &c.

1. *Solvitur, &c.*] Terra, quæ priùs hyeme et frigore constricta fuerat, jam resolvitur et aperitur grato reditu vernæ tempestatis : in quâ et areolæ florum explicant sese ; et mare gelu ante præclusum, jam adiri et navigari potest. Veris descriptionem, si lubet, pete Lector, è Virgil. Georg. 2. v. 324. et seq.

Favoni.] Favonius, à *fovendo* vel *favendo* dictus, idem qui Zephyrus, qui ventus flare incipit initio veris. Vid. lib. 3. Od. 1. Annot. ad vocem, *Zephyris*.

2. *Trahuntque siccas, &c.*] Jam machinis ad mare subducuntur naves quæ per hyemem in sicco positæ fuerant, extra aquam, in navalibus. *Machinæ*, instrumenta quibus graviores quæque moles facilius moventur. Nonius Marcel. palangas vocat, et sic describit : *Palangæ* inquit, *dicuntur fustes teretes, qui navibus subjiciuntur, quando attrahuntur ad pelagus ; vel cùm ad littora subducuntur.*

Nunc Venus Cytherea Choreas agit ad Lunam super lucentem: Charites verò cum Nymphis pulsant terram modò hoc modò illo pede dum Vulcanus fervens accendit fornaces operosas Cyclopum. Nunc juvat caput unguentis delibutum coronare vel myrto virenti, vel flore quem producit tellus aperta. Nunc etiam convenit Fauno sacrificare in lucis opacis, sive petat agnam sive hœdum. Mors pallens æquali pede diruit egenorum casas atque regum palatia. O fortunate Sexti, breve spatium vitæ prohibet nos incipere spem diuturnam. Statim urgebunt te tenebræ, et Inferi celebratissimi.

Jam Cytherea choros ducit Venus, imminente
Lunâ:
Junctæque Nymphis Gratiæ decentes [21]
Alterno terram quatiunt pede, dum graves Cyclo-
Vulcanus ardens urit officinas. (pum
Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire
myrto,
Aut flore, terræ quem ferunt solutæ;
Nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis,
Seu poscat agnam, sive malit hœdum. (nas,
Pallida mors æquo pulsat pede pauperum taber- [22]
Regumque turres. O beate Sexti, (gam.
Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare lon-
Jam te premet nox, fabulæque manes,

ANNOTATIONES.

5. *Cytherea.*] Cythera hodie *Cerigo* Insula maris Ægæi ad oram Peloponnesi. In eâ templum Veneris antiquissimum. Inde *Cytherea* cognomen.

Choros ducit Venus imminente Lunâ.] Novilunii lætitiam et sacra hic plures notari volunt, sicut lib. 3. Od. 19. v. 9. At alii Calendas Apriles Veneri sacras intelligunt, qui mensis ab aperiendo dictus convenit iis quæ initio hujus Odes afferuntur. Alii Calendas Martias accipiunt, sive matronalia, de quibus Ovid. Fast. 3. Nam quamquam matronarum iste festus, inquit Marcilius, et nihil pertinebat ad viros austeros quidem et negotiosos, verùm lætus erat hilarioribus hic quoque nepotulis Veneriis, ut Flacco et similibus, paratis semper cantillare partem lætitiæ inter Veneres illas, et gaudentibus spectare Nympharum choreas ac mulierum cœtus et choros.

Imminente Lunâ.] Incipientem Lunam intelligunt interpretes mox citati: nobis verò magis placent alii, qui Lunam provectiorem ac desuper lucentem explicant, adeoque nolunt ipsas hic accipi Calendas vel Martii, vel Aprilis.

6. *Junctæque Nymphis Gratiæ, &c.*] Cum Venere tripudiant et saltant Nymphæ, Gratiæque tres, Aglaia, Euphrosyne, Thalia: Sannazar:
Tum manibus simul implicitis per gramina festas
Exercent choreas: alios aliosque reflexus
Inter se lætæ repetunt: nunc corpora librant
In saltus: nunc molle latus, nunc candida jactant
Brachia, et alternâ quatiunt vestigia plantâ.

7. *Dum graves Cyclopum, &c.*] Dum Vulcanus in Ætnâ monte Jovi cudit fulmina æstate sequenti vibranda. *Cyclopes* ex Hesiod. Theog. Cœlo Terraque nati; ex aliis, Neptuni ex Amphitrite filii. Vulcano adesse ministri dicuntur et ferrariam exercere: alii aiunt Siciliæ populos fuisse barbaros et prædones. Vide Plin. lib. 7. cap. 2. init. et Virg. Georg. 1. v. 471. et Æn. 8. v. 418. et seq. Nomen, à κυκλος *circulus*, et ὤψ *oculus*, quod unum haberent oculum in fronte instar circuli.
Virgil. de Polyphemo, Æn. 3. v. 635.
Telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torvâ solum sub fronte latebat,
Argolici clypei aut Phœbææ lampadis instar.

8. *Vulcanus.*] Is Junone Joveque natus, ob deformitatem dejectus est ab iis in insulam Lemnum, claudus è casu factus; ubi officinam instituit ferrariam, quam tamen alii collocant in Ætnâ monte apud Siciliam: alii in Hierâ quæ una est è Vulcaniis insulis.

9. *Nunc decet aut viridi, &c.*] De myrto, deque coronarum et unguentorum usu in conviviis apud veteres celebri, plura dicam postea. Vide ultimam Oden hujus libri.

11. *Fauno.*] Huic ruris Deo sacrificabatur Idibus Februarii ex Ovid. Fast. 2. Nimirum placabatur initio veris, ut propitius esset gregibus, qui tum foras incipiunt pabulatum educi. De illo Dionysius Halicarn. lib. 1. Cic. de Naturâ Deor. 2. Vide et lib. 3. Od. 18. v. 1. Annot.

12. *Seu poscat agnam.*] Legunt alii, *agna*, &c. et magis Latinitati et elegantiæ congruum volunt. Certè nodus in scirpo.

13. *Pallida mors æquo, &c.*] Claudian.
Omnia mors æquat.———

14. *O beate Sexti.*] Lucius Sextius, vel Sestius, ille est qui tam fidelem Bruto etiam profligato amicitiam servavit, ut et probaretur ab Augusto, et Consul post ipsum fuerit substitutus cum Cn. Calpurnio Pisone, ann. U. C. 730. Vide Dion. lib. 43. Sigon. &c.

15. *Vitæ summa brevis, &c.*] Non debemus mortales vitam sperare diuturnam.

16. *Nox.*] Mors, tenebrosique Inferi. Infra Od. 28. *Omnes una manet nox.*

Fabulæque manes.] Infernales Dii per antiphrasin *Manes*, id est, boni dicti, sæpius usurpantur et jactantur. Vide Epod. 5. v. 94.

Et domus exilis Plutonia: quò simul meâris,
Nec regna vini sortiere talis:
Nec tenerum Lycidam mirabere, quo calet juventus
Nunc omnis, et mox virgines tepebunt.

et Plutonis domus levis, ad quam ubi deveneris, neque talorum jactu eliges regem convivii, neque admiraberis Lycidam delicatulum, cujus amore *ardent jam cuncti juvenes et paulò post puellæ fervescent.*

ANNOTATIONES.

17. *Domus exilis.*] Plutonis domum, angustam ob frequentiam animarum eò descendentium, nonnulli interpretantur. Sed meliùs alii referunt ad exilitatem umbrarum sive animarum oculos fugientium. Homer.

Νεκύων ἀμένηνα κάρηνα.

Capita mortuorum levia et evanida.

Virg. Æneid. 6. v. 269.

Domos Ditis vacuas et inania regna.

Quo simul meâris.] Cum illuc perveneris jam non licebit luxuriari, indulgere genio, convivia celebrare, &c.

18. *Nec regna vini sortiere talis.*] In conviviis eligebant veteres regem, seu bibendi magistrum, cui parebant convivæ omnes: eaque electio fiebat sorte et talorum jactu. De eo nos ampliùs, lib. 2. Od. 7. 25. ad ea verba. *Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Meminit Plautus Asinar. Scen. 14. Curcul. Scen. 6. Stich. Scen. 12. Cic. in Verrem. 5. *Iste Prætor severus ac diligens, qui populi Romani legibus nunquam paruisset, iis legibus quæ in poculis ponebantur, obtemperabat*: Plutarchus in Apophthegm, refert Agesilaum in compotatione magistrum convivii, sorte creatum, requirenti pocillatori, quantum cuique ministraret vini, respondisse: *Si multum vini adest, quantum quisque petierit: si parum, ex æquo omnibus.* Cornel. Tacit. Annal. 13. festis Saturno diebus, inter alia æqualium ludicra regnum lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Hic itaque convivii præfectus et rex dictus est. Arrian. in Epicteto, in Saturnalibus sortitione factâ, Rex ita jubet: *Tu bibito, tu infundito, tu abito, tu venito.*

Talis.] De talis ac tesseris jam disserui ad Pers. Sat. 3. vers. 48. et 49. dicam et aliquid ad lib. 2. Od. 7. v. 25. De his accuratè Meursius.

11. *Tenerum Lycidam.*] Formosum puerum quem deperibat Sestius.

20. *Tepebunt.*] Missâ quorundam interpretatione subtiliori, sic explico: puellæ mox inardescent amore Lycidæ pueri, cum adoleverit.

ODE V. AD PYRRHAM.

Miseros esse amatores Pyrrhæ; se ex ejus illecebris velut è naufragio enâtasse.

QUIS multâ gracilis te puer in rosâ [23]
Perfusus liquidis urget odoribus
Grato, Pyrrha, sub antro?
Cui flavam religas comam,

Quis adolescens exilis, delibutus unguentis suaveolentibus, te amplectitur, ô Pyrrha, multas inter rosas sub jucundâ specu? Cujus gratiâ flavos crines nodo colligis

ANNOTATIONES.

Hæc Odes tricolos tetrastrophos. Priores duo versus Asclepiadei sunt, ut in Ode primâ,

Mæcenas atavis edite regibus.

Tertius quisque est Pherecratius heroïcus trimeter, è spondæo, dactylo, spondæo: sic,

Grātō | Pyrrhă sŭb | āntrō |

Quartus est Glyconis, qualis est iste Odes præcedentis,

Sic te Diva potens Cypri,

1. *Quis multa, &c.*] Merum nectar esse hanc Oden, agnoscit Scaliger Hypercrit.

Gracilis.] Tenuior non obesus. Gallicè *de belle taille.* Angl. SLENDER-WASTED. Terent. Eunuch. Act. 2. Scen. 3. *Haud similis virgo est virginum nostrarum, quas matres student Demissis humeris esse, vincto corpore, ut graciles fient. Si qua est habitior paulò, pugilem esse aiunt, deducunt cibum. Tametsi bona est natura reddunt curaturâ junceas.*

3. *Pyrrha.*] Meretrix formosa.

Sub antro.] Sub fornice.

4. *Cui flavam religas, &c.*] Ex more puellarum Lacænarum. Vide lib. 2. Od. 11. in fine.

ornatu simplex? Eheu quoties deplorabit violatam à te fidem Deosque inconstantes, et non assuetus stupebit mare sævum atris procellis, qui te nunc amabili potitur, facilè confisus te fore semper vacantem, semper gratam, ignorans ventos instabiles? O infortunati, quibus haud expertis, fulges! murus sacratus ostendit me tabellam ex voto, et vestes madidas affixisse in æde *Numinis mari dominantis.*

Simplex munditiis? Heu, quoties fidem,
Mutatosque Deos flebit, et aspera
Nigris æquora ventis
Emirabitur insolens,
Qui nunc te fruitur credulus aureâ, [24]
Qui semper vacuam, semper amabilem
Sperat, nescius auræ
Fallacis! Miseri quibus
Intentata nites. Me tabulâ sacer
Votivâ paries indicat uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.

ANNOTATIONES.

5. *Simplex munditiis.*] Vestes non habens nimis exquisitas aut magnificas: sine mundo muliebri. Terent. Phorm. 1, 2. 54. *Virgo pulchra, et quo magis diceres, nihil aderat adjumenti ad pulchritudinem. . . . . . Vestitus turpis, &c.*

6. *Mutatosque Deos.*] Venerem, Cupidinem, antea faventes, postmodum verò contrarios.

Aspera Nigris æquorà, &c.] Allegoriam adverte perpulchram. Plaut. Asin. 1. 2. 8. *Mulier mare acerrimum.* Sicut in mari ventus, ita sæpe amantis animus derepente mutatur.

8. *Emirabitur.*] Vocem hanc reprehendit graviter Scaliger, levi profectò ratione.

Insolens.] Insuetus. Cicer. de Orat. 1. *Ea requiruntur à me quorum sim insolens et ignarus.* Cæsar. Bell. Civ. lib. 2. cap. 36. *Erat in oppido, multitudo insolens belli, diuturnitate otii.*

9. *Aureâ.*] Pretiosâ velut aurum, charâ, optabili.

10. *Semper vacuam.*] Alios amatores non habentem.

11. *Nescius auræ fallacis.*] Nondum sciens quam crebra sint amantium perjuria. Virg. Æneid. 4. v. 570.

——Varium et mutabile semper
Fœmina.

12. *Miseri quibus, &c.*] Eheu quam sunt infelices ii qui te amant, neque nôrunt quàm sis futura pauld post acerba et immitis!

13. *Me tabulâ sacer, &c.*] Ego quidem tali è naufragio evasi nec impunè. Pyrrham deperii quoque; sævam expertus, post multa mala, tantum non perii.

Tabulâ, sacer, &c.] Solebant naufragi pro servatâ vitâ gratias referre Diis, imprimisque Neptuno: unde et in ædibus sacris appendebant tabellam; in quâ depictum erat suum naufragium: item vestimenta in quibus enatârant. Virg. Æneid. 12. v. 769.

Votas suspendere vestes.

Juvenal. Satir. 12. v. 27.

Votivâ testântur fana tabellâ.

ODE VI. AD AGRIPPAM.

Bellicas ejus laudes à Vario scribi oportere: se esse conviviis tantùm et amoribus canendis aptum.

SCRIBERIS Vario fortis, et hostium
Victor, Mæonii carminis alite,
Quam rem cunque ferox navibus, aut equis

[25] [26]

Varius, Homerici cantûs ales, te dicet strenuum, victorem hostium, et quicquid milites, te imperante,

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos tetrastrophos. Tres primi versus Asclepiadei, qualis iste,

Mæcenas atavis edite regibus.

Quartus quisque versus est Glyconius, ut

Sic te Diva potens Cypri.

1. *Scriberis Vario, &c.*] Res à te in bello præclare gestas describat summus quisq; Poëta; non ego, tenuis. Observa, lector, quemadmodum se Horatius eximit à triviali laudantium consuetudine, qui se bellè fecisse existimant, cum per singula laudum capita diligenter, ne dicam insulsè, ierint.

Vario.] L. Varius Poëta, non è vulgo scripsit Augusti Panegyricum, Tragœdias, et alia quædam: Thyestem ejus cuilibet Græcorum posse comparari affirmat Quintil. l. 10. ad nos pervenerunt pauca tantùm fragmenta. Macrobius l. 6. c. 1. Virgilium è Vario nonnulla imitatum ostendit: hosque illius refert versus de Morte.

Vendidit hic Latium populis, agrosque Quiritum
Eripuit: fixit leges pretio, atque refixit.

Item,

Incubet et Tyriis, atque ex solido bibat auro.

Item,

Quem non ille sinit lentæ moderator habenæ
Quaque ire velit; sed angusto prius ore coercens,
Insultare docet campis fingitque morando.

Item, c. 2.

Ceu canis umbrosam lustrans Cortinia vallem
Si veteris potuit cervæ comprendere lustra;
Sævit in absentem, et circum vestigia lustrans,
Æthera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam medii, non ardua tardant;
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.

Nonnulli ex Servio perperam scribunt hunc esse Varium, cujus meminit Virgilius Ecl. 9. verum hallucinantur. Illic enim legere oportet, *Neque adhuc Varo videor digna dicere:* sicut est paulo ante: *Vare, tuum nomen.*

Fortis, et hostium Victor.] Vell. Paterc. lib. 2. *M. Agrippa virtute nobilissimus, &c.* Cornel. Tacit. Annal. 1. init. *M. Agrippam ignobilem loco, bonum militia, et victoriæ socium geminatis Consulatibus extulit; mox defuncto Marcello generum sumpsit,* Augustus nempe. Senec. Epist. 94. *M. Agrippa, vir ingentis animi, qui solus ex his quos civilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit: dicere solitus erat, multum se huic debere sententiæ:* Concordiâ parvæ res crescunt, discordiâ maximæ dilabuntur.

2. *Mæonii carminis alite.*] *Alite,* quasi volucri grandiore, seu Cycno, cantum sublimem pariter et sonorum tollente. Sic Theocrit. Poetas vocat ὄρνιθας μωσᾶν, *aves musarum.* Non moror aliorum interpretationem, *alite,* pro penna, calamo, stylo. *Mæonii carminis.* Mæonis filius, aut fortasse è Mæoniâ, regione Asiæ Minoris, urbe Smyrnâ, oriundus erat Homerus, qui heroici carminis Princeps et quasi Deus. Hinc Mæonium carmen pro Epicæ, Heroicæ, eximiæ Poeseos facultate et spiritu, quibus præditum Varium Horatius indicat.

3. *Navibus, aut equis.*] Seu navali seu terrestri prœlio, terrâ marique.

Equis.] Nam Gallos Germanosque equitatûs robore præstantes debellarat Agrippa. Appian. lib. 5. Bell. Civil. Sext. Pompeium vicerat; res præclare gesserat in Hispania, Thracia, Germania; ac secundus Romanorum transgressus Rhenum fuerat: quare detulit ei triumphum Augustus Cæsar. Dio. lib. 48. *Navibus.* Vell. Paterc. cit. lib. 2. *Ædificandis navibus, contrahendoque militi ac remigi, navalibusque, assuescendo certaminibus, atque exercitationibus, præfectus est M. Agrippa; virtutis nobilissimæ, labore, vigiliâ, periculo invictus, parendique sed uni scientissimus, aliis sane imperandi cupidus, et per omnia extra dilationes positus, consultisq; facta conjungens.* Et postea, *Insigne classicæ coronæ, quo Romanorum nemo unquam donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit.* Meminit et Virgil. Æneid. 8. v. 583.

Parte aliâ, ventis et Diis Agrippa secundis
Arduus agmen agens: cui belli insigne, superbum
Tempora navali fulgent rostrata coronâ.

Sueton. Octav. cap. 5. *M. Agrippam in Sicilia post navalem victoriam cæruleo vexillo donavit:* huc et pertinet cusus duplex denarius, quorum

fortiter egerunt navibus aut equis. Nos, ô Agrippa, nec ista scribere, neque acrem iram Achillis cedere nescientis, nec errores maritimos Ulyssis dolosi, neque familiam crudelem Pelopis, parvi, magna non tentamus, dum verecundia, et musa citharæ non bellicosæ præses, me *prohibet laudes eximii Cæsaris atque tuas imminuere tenuitate ingenii. Quis* poterit *celebrare, ut decet, Martem armatum loricâ adamantinâ, vel Merionem pulvere Trojano sordidum, vel Diomedem æqualem Diis auxilio Minervæ? Nos epulas; nos certamina canimus puellarum sectis unguibus ferocium adversus adolescentes; sive liberi sumus, sive ardemus amore aliquô, more* nostro *inconstantes.*

Miles, te duce, gesserit.
Nos, Agrippa, neque hæc dicere, nec gravem
Peleidæ stomachum, cedere nescii,
Nec cursus duplicis per mare Ulyssei,
Nec sævam Pelopis domum [27]
Conamur, tenues grandia: dum pudor,
Imbellisque lyræ Musa potens vetat
Laudes egregii Cæsaris, et tuas
Culpâ deterere ingenî.
Quis Martem tunicâ tectum adamantinâ
Digne scripserit? aut pulvere Troïco
Nigrum Merionen: aut ope Palladis
Tydeiden Superis parem?
Nos convivia, nos prælia virginum
Sectis in juvenes unguibus acrium
Cantamus vacui: sive quod urimur,
Non præter solitum leves.

ANNOTATIONES.

unus hinc Augusti caput præferebat, illinc Agrippæ cum civicâ et rostratâ coronâ. Alter exhibebat unâ parte Agrippæ caput rostratâ coronâ exornatum, in aversâ vero Neptunus Delphinum manu dextrâ gestans effictus erat.

4. *Te duce.*] Vell. cit. *Navali primo prælio apud Mylas, ductu Agrippæ pugnatum prospere.* Vide Plin lib. 16. cap. 4. Appian. et Dion. jam cit. Oros. lib. 6. cap. 15, &c.

4. *Gravem Peleidæ stomachum, &c.*] Achilles Pelei filius, *iracundus, acer, inexorabilis, nihil non armis arrogans,* ut ait noster ad Pison. nec cedit Græcorum legatis, nec Agamemnoni exercituum summo imperatori ac regum regi: sed nec Diis quidem. Nam et Apollini Hectorem protegenti minas intentat. Hom. Iliad. 10.

7. *Cursus per mare.*] Longam illam navigationem Ulyssis *Duplicis,* subdoli, fallacis. Græcis διπλοῦς, *duplex,* aliud nempe dicens, aliud sentiens. Legunt aliqui *cursus duplicis* cum Prisciano l. 1. et 7. referuntque ad Ulyssis navigationem per Oceanum, et mare Mediterraneum; vel ad bis decennalem cursum: sed apage. Animadverte, lector, Homero delatum honorem, cujus est Ilias de Achille, Odyssea de Ulysse.

8. *Sævam Pelopis domum.*] Tot homicidiis funestam. Pelops à Tantalo patre, Atreus et Agamemnon ab Ægistho, Clytemnestra, ab Oreste filio cæsi sunt. Add. Thyestis liberos jugulatos ab Atreo, ipsique patri appositos in cibum, quod Sol ne videret, refugisse dicitur. Horatius notare vult hic Thyesten eximiæ artis Tragœdiam à Vario, ut jam ante dixi, compositam.

9. *Tenues grandia.*] Modestiam Horatius, commendat suam.

10. *Imbellisque lyræ.*] Atqui rebus etiam gravioribus idoneos versus lyricos, præsertim Alcaïcos, ostendit Pindarus; nosterque ipse pluribus Odis, maxime vero 4. 14, 15. lib. 4. &c. ad Pisones denique sic scribit:

Musa dedit fidibus Divos puerosque Deorum
Referre———

13. *Martem tunicâ, &c.*] Viros militares loricâ armatos forti et durâ instar adamantis: vel ipsum Martem, quem Homerus æreâ induit loricâ.

14. *Pulvere Troïco Nigrum.*] In acie acriter dimicantem, et non indecoro pulvere Trojani campi co-opertum et quasi nigrum.

15. *Merionem.*] Quemlibet virtute bellicâ gloriosum, Merionis similem; apud Græcos tam inclyti, ut Marti par jactaretur. Homer. Iliad. 13.

15. *Ope Palladis Tydeiden Superis parem.*] Diomedem Tydei filium, quem suâ Pallas ope semper juvit, Diisque non inferiorem præstitit, ut et Mars et Venus ab eo vulnerati referantur: quin et immortalem fecit, et numero Castorum ascripsit, Iliad. 5. v. 335. 857. Pindar. Nem. Virgil. Æneid. 11. 276.

—Ferro cœlestia corpora demens
Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.

17. *Nos convivia, &c.*] Nos res ludicras et tenuiora argumenta tractare duntaxat et canere amamus.

ODE VII. AD MUNATIUM PLANCUM.

Aliis aliæ placent regiones: ſibi verò præ cæteris Tiburtina. Vino diluendæ ſolicitudines.

LAUDABUNT alii claram Rhodon, aut Mitylenen, [28]
Aut Epheſum, bimariſve Corinthi [29]
Mœnia, vel Baccho Thebas, vel Apolline Delphos

Alii laudabunt illuſtrem Rhodum, vel Mitylenem, vel Epheſum, aut muros Corinthi inter duo maria poſitæ, aut Thebas Baccho, vel Delphos Apolline

ANNOTATIONES.

Hæc Ode eſt dicolos diſtrophos. Primus quiſque verſus eſt Hexameter heroïcus: quinque primi pedes ſunt vel ſpondæi vel dactyli. Alter quiſque verſus eſt Dactylicus tetrameter, quatuor ultimos habens pedes verſûs Hexametri ſive Heroïci.

1. *Laudabunt alii.*] Elegans eſt verſibus hæc Ode, quam è duabus coaluiſſe volunt quidam: nimirum novæ Odes initium ſtatuunt ad hæc verba: *Albus ut obſcuro, &c.* Veteres codices adſtipulantur, præfigentes iſtis novum hunc titulum; *Cohortatur Plancum ad hilariter vivendum.* Quicquid ſit, tota eſt ad L. Munatium Plancum, cujus patria Tibur, aut qui ſaltem villam habebat Tiburi proximam, proindeque ab Horatiano prædio non longe remotam. In priori Odes parte, per comparationem, Tiburtinæ regionis amœnitatem extollit Poëta; et alterâ Plancum hortatur ut vino curas abſtergat: utitaque exemplo viri fortis; Teucri nimirum, qui graviores animi ægritudines vino temperavit. Vide poſtea Annotat. ad vocem *Plance.*

Claram Rhodon.] Rhodus inſula Minoris Aſiæ, ad Cariæ oram, emporium eſt nobile. *Clara* certè pridem, tum ob Coloſſum ſive Statuam Solis ſeptuaginta cubitis altam, et inter orbis miracula numeratam: tum propter ingentem ſignorum numerum, atque *operum nobilitatem*, ut ait Gell. lib. 7. cap. 3. tum quia nunquam tot nubibus cœlum obducitur, quin aliquâ horâ Sol ibi cernatur, quod aſſerit Plin. lib. 2. cap. 42. Adde urbium pulchritudinem, portuum commoditatem, aëris ſalubritatem. Strabo lib. 14. ſcribit Rhodum ita præſtare cæteris, ut nullam poſſit huic parem, nedum meliorem commemorare. Vide Diodor. Sicul. lib. 6. cap. 13. nec prætermittendum eſt, Rhodum mitti ſolitos Romanos juvenes, diſcendæ facultatis oratoriæ gratiâ. Eò Tullius ipſe adiit, quemadmodum ad Attic. lib. 2. Epiſt. 1. et in Bruto, n. 51. ubi ſic loquitur: *Hinc Aſiatici oratores non contemnendi quidem, nec celeritate nec copia; ſed parum preſſi et nimis redundantes. Rhodii ſaniores et Atticorum ſimiliores.* Anno ſalutis reparatæ 1300. Equites Hieroſolymitani eam invaſerunt, indeque Rhodii appellati; ſervârunt ad ann. 1522. quo à Turcis pulſi Melitam conceſſere, et exinde Melitenſes cognominati.

Mitylenen.] Hæc urbs Leſbi inſulæ, cui et eadem appellatio, viz. *Metelin.* A Cicerone commendatur Agrar. 2. *Et naturâ, et ſitu, et deſcriptione ædificiorum, et pulchritudine in primis nobiles Mitylenæ; agri jucundi et fertiles, &c.* Vide et Strab. lib. 13. et Vitruv. lib. 1. cap. 6. ubi ſcribit eam urbem; *Eleganter et magnificè ædificatam, ſed non prudenter poſitam. In eâ quippe, dum flat auſter, incolæ ægrotant; dum Caurus, tuſſiunt; dum ſeptentrio, in ſalubritatem reſtituuntur.* Adde ei regioni claritatem è natalibus Pittaci, (qui unus è ſeptem Græciæ Sapientibus,) Alcæi Poëtæ, aliorumque illuſtrium hominum.

2. *Epheſum.*] Aſiæ Minoris iſta civitas in Ionia ſita eſt littus maris Ægæi et ſinus Ionii, verſus oſtia Cayſtri fluminis: portum habet valde commodum, arcemque munitiſſimam. In eâ celebratum eſt Concilium generale tertium anno Salutis reparatæ, 431. ſub Cæleſtino Papa, adverſus errores Neſtorii hæreſiarchæ. Olim claruit Epheſinæ Dianæ templo, toto orbe celebri: ab Amazonibus condita etiam fertur.

Bimariſve Corinthi Mœnia.] Corinthus hodie *Coranto*, urbs Peloponneſi, in Iſthmo eſt medio ſita, inter duo maria, Ægæum et Ionium; unde *Bimaris* dicitur: ære et figulinâ celebrabatur; *Totius Græciæ lumen* vocat Cic. pro lege Manil. et Agrar 2. n. 86. ita ſcribit: *Poſita Corinthus in anguſtiis atque in faucibus Græciæ, ſic ut terra clauſtra locorum teneret, et duo maria navigationi diverſa penè conjungeret, cum pertenui diſcrimine ſeparentur.* Luxuriæ vero infamiâ laboravit, adeò ut Corinthiari dicerentur qui impudicè viverent. Lippis atque tonſoribus audita Laïs meretrix ibidem famoſa, tamque pretioſa, ut Demoſthenî ſui copiam non niſi decem millibus drachmarum vendere vellet; quapropter abſtinuit ille, et reſpondit, *Tanti non emo pœnitere.* Ex illa natum eſt adagium: *Non licet omnibus adire Corinthum.*

3. *Baccho Thebas.*] Cadmus ædificavit eam urbem in Bœotia, ſed nobilitavit maxime Bacchus ibi natus. Apollodor. lib. 3.

Apolline Delphos.] Parnaſſi juga, fons Caſtalius, at præ omnibus oraculum Apollinis, efferunt Delphos, Solin. Strabo lib. 9. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 2. *Delphi*, inquit, *orbis umbilicus*,

insignes, vel Tempe Thessalica. Sunt Poëtæ, *quorum unicus labor est! laudare carmine continuo civitatem Minervæ castæ, ac præferre olivam foliis undequaque collectis. Plerique in honorem Junonis commendant Argos equis nutriendis idoneum, ac Mycenas divites. Me nec Sparta* illustris ob *patientiam, nec ager Larissæ fertilis tam afficit,*

Insignes, aut Thessala Tempe.
Sunt quibus unum opus est, intactæ Palladis urbem
Carmine perpetuo celebrare, et
Undique decerptæ frondi præponere olivam.
Plurimus, in Junonis honorem,
Aptum dicit equis Argos, ditesque Mycenas.
Me nec tàm patiens Lacedæmon,
Nec tàm Larissæ percussit campus opimæ,

ANNOTATIONES.

commune omnium oraculum, in alto Parnasso, urbe non mœnibus sed abruptis rupibus munitâ, arduo ac difficili ascensu. Templum Apollinis cultu et religione celebratissimum intra urbem non manu exstructa, sed nativa præcipitia, munivere. Hæc ille. Admirabilem porro Gallorum stragem Brenno duce Delphos impie oppugnantium, Apollinemque sese acriter vindicantem, lege apud Justinum lib. 24.

4. *Thessala Tempe.*] Horum in Thessaliâ locorum tanta fuit amœnitas, ut si quæ deinceps regio celebraretur, amœna velut Tempe diceretur. Illic Peneus fluvius inter Ossam et Olympum decurrebat; colles erant dextra lævaque molliter incurvi, nemorosæ convalles, &c. Vide Solin. Strab. l. 9. Ælian. lib. 3. init. &c. nos iterum postea. Od 21. et lib. 3. Od. 1.

5. *Sunt quibus unum opus est, &c.*] Sunt Poëtæ qui semper canunt Athenas et olivam Palladi sacras, nihilque nôrunt scribere præter Neptuni ac Minervæ certamen de nomine Athenis imponendo: hujusque in illum victoriam; cùm, Neptuno equum proferente, Pallas oleam quæ præstantior visa et judicata est, produxisset.

Palladis urbem.] Athenæ quidem omnis doctrinæ patentes: Pallas autem seu Minerva scientiis præesse cognoscitur: non ergo mirum si urbs ista illius veluti propria censetur. Quod si fabulari juvat, vid. Apollodor. lib. 3. Hygin. &c.

6. *Carmine perpetuo.*] Cyclicum carmen doctè Heinsius intelligit, quod perpetuâ serie complectatur laudes Athenarum, &c. De eo dicam in Epist. ad Pison. v. 136. ubi *scriptor cyclicus.*

5. *Undique decerptæ frondi, &c.*] Ut præ cæteris urbibus Athenas, sic et olivam præ omnibus arboribus efferre. Scilicet ea est, quam Tull. de Leg. 1. init. laudat, ita scribens: *Nullius autem agricolæ cultu stirps tam diuturna, quam Poëtæ versu seminari potest.* Ex vet. Cod. nonnulli hic legunt, *Undique decerptam fronti præponere olivam:* intelliguntque consutilis coronas, id est, circumcirca detonsas, ut sint foliis brevioribus atque ornatioribus; quo videtur pertinere quod ait noster lib. 1. Epist. 19.

At ne me foliis ideo brevioribus ornes.

Alii explicant, ex omni loco et materia colligere, quod in Palladis Athenarumque et olivæ, quæ ad Palladem præcipuo jure pertinent, laudes convertatur. Denique *fronti præponere olivam,* interpretantur ex olivâ sibi coronam texere, eaque frontem exornare. Verum prima lectio atque interpretatio magis arridet: eamque sequi doctiores jam assuevere.

8. *Plurimus, in Junonis honorem, &c.*] Plerique amant celebrare Argos equis nutriendis aptum, ob læta pascua urbi circumjecta; vel Mycenas auro et divitiis insignes. Agamemnonis regni sedem inclytam. Vide Strab. lib. 8. Sophocles in Electra, πολυχρύσους Μυκήνας vocat. *In Junonis honorem,* quia in utrâque urbe ista Juno præcipue colebatur.

10. *Me nec tam patiens Lacedæmon, &c.*] Me Horatium nec Lacedæmon, nec Larissa, æque movet et afficit, ut domus Albuneæ, &c.

Patiens Lacedæmon.] Hæc Peloponnesi urbs, Laconiæ caput ad Eurotam fluvium posita, dicta est et Sparta, hodie *Misitra:* servitutis olim impatiens, at malorum tolerantissima; ut *Spartana generositas, et patientia* in proverbium abierit. Spartani liberos ad severam omnem disciplinam instituebant. Cic. Tuscul. 5. n. 77. *Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges Lacedæmone vidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morsu denique, ut exanimarentur priusquam se victos faterentur.* Idem Tuscul. 2. n. 34. *Spartæ verò pueri ad aram sic verberibus accipiuntur ut multus è visceribus sanguis exeat, nonnunquam etiam ad necem: quorum non modò nemo exclamavit unquam, sed ne ingemuit quidem.*

11. *Larissæ campus opimæ.*] Urbs Thessaliæ Larissa, agris perquam fertilibus gloriabatur: cum vero proxima Phthiæ, quæ Achillis patria; inde factum ut Larissæus ille sæpius dictus sit.

Quàm domus Albuneæ resonantis,
Et præceps Anio, et Tiburni lucus, et uda [31]
Mobilibus pomaria rivis.
Albus ut obscuro deterget nubila cœlo
Sæpe Notus, neque parturit imbres
Perpetuos: sic tu sapiens finire memento
Tristitiam vitæque labores
Molli, Plance, mero: seu te fulgentia signis 19
Castra tenent, seu densa tenebit [32]
Tiburis umbra tui. Teucer Salamina patremque

quam fons Albuneæ perstrepentis, et Anio cadens, et nemus Tiburni, et pomaria rivulis decurrentibus irrigua. Quemadmodum Leuconotus aliquando nubibus expurgat cœlum caliginosum, nec pluvias parit semper; ita, Plance, recordare prudens imponere finem mœrori et vitæ laboribus, bibendo *vinum suave. Teucer fugiens patrem atque Salamina,*

ANNOTATIONES.

12. *Domus Albuneæ resonantis.*] Albunea Nympha, quæ et Sibylla Italica Tiburi colebatur, atque lucum et fontem sacrum habebat. Virgil. Æn. 7. v. 82.

——Lucosque sub altâ
Consulit Albuneâ, nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat——

Lactant. l. 1. c. 5. *Tiburtem Sibyllam dicunt nomine Albuneam, quæ Tiburi colitur ut Dea, juxta ripas amnis Anienis, cujus in gurgite simulacrum ejus inventum esse dicitur, tenens in manu librum, cujus sacra Senatus in Capitolium transtulerit.*

13. *Præceps Anio.*] Strabo lib. 5. *In Romæ conspectu sunt Tibur, Præneste, et Tusculum. Tibur quidem Herculeum, et Cataracta, sive descensus quem facit Anio, ubi navigabilis esse incipit, cum è sublimi in profundam vallem præceps defertur, et per vicina urbi nemora.* Dionys. Halicarn. lib. 5. refert Anienem ex urbe Tibure effundi per excelsum scopulum, atque in planitiem ferri Romanorum ac Sabinorum, utrorumque disterminando regionem, ac denique in Tiberim influere, aspectu quidem jucundum et pulchrum, potu vero etiam gratum.

Tiburni lucus.] Tiburnus Tiburis conditor, vicinis quoque nemoribus dat nomen.

Uda mobilibus pomaria rivis.] Legunt quidam *nobilibus*, intelliguntque Albulas et Labanas aquas salubritate nobiles, de quibus Strabo lib. 5. alii *mobiles* interpretantur ductiles rivos. Item legunt *pomœria*, referuntque ad Tibur, cujus murus alluit et rigat Anio.

15. *Albus ut obscuro, &c.*] Non secus ac Leuconotus (λευκος *candidus, et* νότος *notus.*) Ventus esse à meridie spirans, nonnunquam serenitatem affert, quamvis sæpe imbres pariat: ita licet Reipublicæ curam geras semper, interdum hilaritati vacare debes, et animum vino recreare tantisper, ne illum nimiæ obruant solicitudines.

18 *Tristitiam.*] Si rei cura privatæ comites habeat ægritudines aliquando magnas; certè Reipublicæ fere semper maximas.

19. *Plance.*] L. Munatius Plancus maximis honoribus functus est, consulatu cum M. Æmilio Lepido, Censurâ, &c. Nullâ re autem nobis quidem videatur illustrior, quam quod Lugdunum nobilissimam Romanorum in Gallia coloniam condiderit, dum Galliæ Comatæ præfectus esset: sunt tamen qui eam urbem longe antiquiorem asseverent. Is porro non leves putandus labores exhausisse in tot civilibus tumultibus, quibus Imperium Romanum suo tempore concussum est, atque in tot rerum mutationibus. Ipse nimirum à Senatu primum stetit, deinde ad M. Antonium defecit, postea ad Augustum Cæsarem transfugit. Vell. Paterc. lib. 2. Extant Ciceronis ad Plancum istum, et Planci ad Ciceronem epistolæ perelegantes.

Seu te fulgentia signis, &c.] Sive sis militiæ, sive domi, et in villa tua Tiburtina. *Fulgentia castra.* Cornel. Tac. Annal. 13. *Fulgentibus Aquilis, signisque, et simulacris Deûm in modum templi.* Porro signa militaria seu vexilla sunt, aquilæ, dracones, apri, lupi, equi, minotauri, &c. Vide Veget. de Re Milit. lib. 2. cap. 13. et lib. 3. cap. 5. Plin. lib. 10. cap. 4.

21. *Tiburis umbra tui.*] Densum notat villæ nemus, quod umbram amœnam prætenderet. Vide postea Od. 18. et lib. Od. 6. v. 5. ibique Annot.

Teucer Salamina, &c.] Exemplo Teucri fortiter adversa sustinentis, hortatur Plancum ut pariter fortis sit in fortunæ vicissitudine, vinoque, ut ille, depellat curas.

Salamina patremque cum fugeret.] Post expeditionem Trojanam reversus in patriam Teucer à Telamone patre repulsus est, dolente et indignante quod Ajacem fratrem non reduxisset. Proficiscentibus enim mandârat, ne alter sine altero rediret. Atqui Ajax se ipsum interemerat; iratus quod Achillis arma Ulyssi potius quam sibi fuissent adjudicata.

Salaminâ.] Salamis, hodie *Coluri*, urbs et insula maris Ægæi, in sinu Saronico, qui nunc dicitur *Golfo di Egina*, inter Atticam et Peloponnesum. Illic regnavit Telamon, Ajacis et Teucri pater.

dicitur nihilominus caput vino madidum cinxisse corona populeâ; sic allocutus mœrentes amicos: ô socii et comites, pergemus quocumque nos ducet fortuna patre benignior. Nil non sperandum ductu et auspiciis Teucri. Nam Phœbus veridicus pollicitus est ancipitem fore Salaminem in *terrâ novâ. O viri strenui et sæpius deteriora mecum perpessi, jam vino mœrorem detergite, cras iterum navigabimus magnum mare.*

Cum fugeret, tamen uda Lyæo
Tempora populeâ fertur vinxisse coronâ:
Sic tristes affatus amicos:
Quo nos cumque feret melior fortuna parente,
Ibimus, ô socii comitesque:
Nil desperandum Teucro duce, et auspice Teucro:
Certus enim promisit Apollo,
Ambiguam tellure novâ Salamina futuram. [18]
O fortes, pejoraque passi
Mecum sæpe viri, nunc vino pellite curas:
Cras ingens iterabimus æquor.

ANNOTATIONES.

22. *Lyæo.*] Cognomen est Bacchi, à λύω, *solvo*, quia metu et curis virum liberat. Horat. Epist. 15. lib. 1.

——Generosum et lene requiro
Quod curas abigat ——

Ovid. Art. Am. 1. 237.

Vina parant animos ——
Tunc dolor, et curæ, rugaque frontis abit.

23. *Tempora populeâ fertur vinxisse coronâ.*] Ita se Teucer instruit adversus mœrores. Vinum sumit; populeâ se coronâ redimit, seu quod Herculi sacrificet sic ornatus ex more; seu ad significandam animi fortitudinem. Nam hujus symbolum est populus arbor Herculi sacra. Demum ad omnes fortunæ casus socios parat. *Tristes* ob exilium, et quod carendum esset patriâ, quæ semper charissima cuilibet, dulcis atque jucunda, ut ait Cicero in Catil. 4.

25. *Melior fortuna parente.*] Nam patrio solo et paternis Laribus exterminamur, â Telamone patre. At fortuna spondet nobis exulibus offertque novas sedes in aliena regione. Aiunt profectam à Teucro exulante sententiam hanc: *Ibi patria est omnibus, ubi bene.*

27. *Duce et auspice Teucro.*] Auctore Teucro, bonis avibus rem gerente, post acceptum felix ab Apollinis oraculo responsum.

28 *Certus enim promisit Apollo, &c.*] Apollo, cujus haud incerta sunt oracula, jussit me Cyprum contendere, ibique novam condere Salaminam; ut deinceps ambiguum sit hoc nomen, cum duplex erit urbs ejusdem appellationis; altera apud Atticam regionem in quâ nati fumus, è quâ pellimur; altera in Cypro mox à nobis ædificanda, sic fatis volentibus. Vide Euripid. Helen. Act 1. Scen. 1.

30. *O fortes, pejoraque passi.*] O viri qui mecum exantlastis ærumnas apud Trojam majores quidem et graviores istis malis, quibus jam conflictamur, forti estote animo; certe meliora propediem omnia experiemini.

32. *Cras ingens iterabimus æquor.*] Hodie epulemur, genio indulgeamus, vino curas abigamus; at cras iterum conscendemus illud idem mare quod nuper enavigavimus, à Troade huc in Græciam remigrantes. Denique nova domicilia, novam patriam quæsituri apud Cyprum, priorem cursum relegemus. Vell. Paterc. l. 1. c. 1. *Teucer non receptus à patre Telamone, ob segnitiem non vindicatæ fratris injuriæ, Cyprum adpulsus cognomen patriæ suæ Salamina constituit.*

ODE VIII. AD LYDIAM.

Sybarim juvenem notat, quod relictis honestis exercitationibus, meretricio amore se mancipârit.

LYDIA, dic, per omnes [31]
Te Deos oro, Sybarin cur properes amando
Perdere? cur apricum [35]
Oderit campum, patiens pulveris atque solis?

O Lydia, per cuncta Numina te obsecro, fare quamobrem festines amoribus tuis corrumpere Sybarim: quare Martium *Campum Soli expositum aversetur,* valens *tolerare pulverem et æstum.*

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos: at metri singularis. De eo sic scribit Attilius eruditus Grammaticus: *Hoc metrum Horatius ignorando quale esset, laboriosa observatione, semel omnino facere conatus est: at in eo tamen parum decenter erravit. Nam fecit illud asperius uno immutato pede. Quod si scivisset Choriambicum esse, et habere clausulas certas, non in illam salebram incidisset. Nam primum comma ex Choriambo et Bacchio constat.*

Lydiă dīc | pĕr ŏmnēs.

Secundum colon, quod est longius, tres habet Choriambos, et unum Bacchium, scilicet clausulæ gratiâ. Quod metrum Alcæus sic ordinavit, vir in musicis exercitatissimus. At Horatius primum Choriambum durissimum fecit, pro Iambo Spondeum inserendo sic,

Tē Dēōs ō | rō . . . . . .

Error tamen illius habet excusationem, quod in eâ perseveraverit lege, quam ipse sibi aliquo casu fecerat, usque ad ultimam partem non mutando.

1. *Lydia, dic, &c.*] Lydiam ironicè compellat Horatius, at Sybarim petit, suum, ut videtur, rivalem, sicut et Telephum Ode 13. Expressit autem hac Ode istam sane Terentii sententiam: Eunuch. Act. 2. Scen. 1. v. 19.

Adeon' homines immutarier ex amore, ut non Cognoscas eundem esse?

Hic igitur Sybaris adolescens, Comici Phædriæ instar, totus ex amore meretricis immutatus perit. Nec enim, ut ante, laboris cujuslibet patiens, jaculando, equitando, luctando, natando inter æquales excellit: sed abjectis campestribus armis, et exercitationibus viro dignis, meretriciis captus illecebris latet apud Lydiam, atque iners ac perditus elanguescit.

2. *Sybarin.*] Lydi luxu perditi: sic et Sybaritæ deliciis fracti malè audiebant. Sybaris tamen urbs ad oram Tarentini sinus olim sita, potens adeo primum fuit, ut finitimis gentibus quatuor dominaretur: at deinde proverbialiter usurpatum est ejus nomen pro perditissimo luxu. Philostrat. Strabo lib. 6. Athen. lib. 2. Plutarch. Lamprid.

Amando Perdere.] Antiphrasis. Cæterùm, ut scribit Virgil. Eclog. 3. 310.

——*Quisquis amores*
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

Quisquis enim meretricum amoribus se dat, brevi opes absumet, vires corporis animique perdet, et famam flocci habens ad quodvis malum ruet, omnis decoris immemor. Virgil de Didone Æneam deperuente. Æneid. 4. v. 86.

Non cœptæ assurgunt turres, non arma juventus
Exercet; portusve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.

Lege Plaut. Mercat. Prolog. et Terent. Eunuch. Act. 1. Scen. 1. &c. lib. 3. Od. 12. ibique annot.

3. *Cur apricum Oderit campum.*] Cur honestis exercitationibus, quas antea frequentabat, jam se mollis subducit? *Campum* hunc Gellius, lib. 6. cap. 7. scribit Populo Romano condonatum à Tarratiâ virgine Vestali: ac Livius Tarquiniorum primo fuisse affirmat, et his pulsis, Marti consecratum. Vegetius de re Milit. lib. 1. cap. 10. sic habet: *Romani Campum Martium Tiberi vicinum delegerunt, in quo juventus post exercitium armorum, sudorem pulveremque dilueret, ac lassitudinem cujusque ac laborem natando deponeret.* Describit vero Strabo lib. 1. his verbis: *Magnam ornamentorum, partem Campus Martius continet.. Etenim admirabilis magnitudo, cum Equitia, id est, Ludos Curules, et alias Equestres pugnas suppeditet; locum tamen multis Pila, Circo, Palæstraque se exercentibus vacuum relinquit... solum herbis consertum omni tempore anni: collium denique vertices Theatri speciem, et ornatum ad alveum usque fluminis præ se ferentes, spectaculum præbent ita amœnum, ut ægre et invitus ab eo discedas.*

4. *Patiens pulveris atque solis, &c.*] Plutarchus in vitâ Catonis Censoris refert filium ab eo literis institutum, deinde vero edoctum artem corporis exercendi, jaculandi, equitandi, calorem et frigus tolerandi, rapidosque gurgites ac fluvios tranandi, &c. *Pulveris,* Vide Annot. ad Od. 1. v. 3.

quare nec bellicosus æquum agitat cum paribus? neque frænis lupatis moderatur equorum ora Gallicorum? quare formidat contingere Tiberim luteum? quare oleum diligentius fugit, quam viperæ cruorem? nec deinceps liventibus lacertis arma portat, frequenter disco, frequenter telo ultra metam projecto illustris? cur se abscondit, quemadmodum aiunt latuisse filium Thetidis marinæ, circa luctuosum Trojæ

Cur neque militaris
Inter æquales equitat? Gallica nec lupatis
Temperat ora frænis? [olivum
Cur timet flavum Tiberim tangere? cur
Sanguine viperino [36]
Cautiùs vitat? neque jam livida gestat armis
Brachia; sæpe disco,
Sæpe trans finem jaculo nobilis expedito?
Quid latet? ut marinæ
Filium dicunt Thetidis, sub lacrymosa Trojæ

ANNOTATIONES.

5. *Cur neque militaris Inter æquales equitat?*] Cur more solito strenuè non decertat equitando cum æqualibus ætate ac studio juvenibus? Equitandi studium nobili viro maximè convenire asserit Plato in Lachete. Plutarchus autem refert, Julio Cæsari equitandi usum adeo facilem à pueritiâ fuisse, ut reflexis in tergum manibus, equum cursu velocissimo concitaret.

6. *Gallica nec lupatis Temperat ora frænis?*] Hinc peritum equitandi ostendit Sybarin, qui Gallicos etiam equos domare consuevisset. Nam et hi Romæ in pretio, et feroces fuisse perhibentur, quos lupatis coerceri opus fuerit. Apuleius, *Jumenta Gallicana, quibus generosa soboles perbibet generosam dignitatem.*

Lupatis.] Frænis asperioribus instar lupinorum dentium. Hæc etiam lupi dicebantur. Ovid. Trist. 4. 6, 4.

Et placido duros accipit ore lupos.

8. *Cur timet flavum Tiberim tangere?*] Cur se ad natationem non exercet, ut ante? hæc enim valde utilis, et pridem commendabatur. Sic Horatius ille Cocles è ponte sublicio in Tiberim desiliens ad suos armatus tranavit, Sic Julius Cæsar Alexandriæ circa pontis oppugnationem, cum in mare desiluisset, nando per ducentos passus evasit ad proximam navem, elatâ quidem lævâ manu, ne madefierent libelli, quos tenebat; paludamentum vero mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis. Suet. Hinc ex eodem Suetonio Augustus nepotes docuit natare. Et Plato 3. de Legibus, probrosum ait, si quis natare non didicisset.

Flavum Tiberim.] Hic fluvius olim Albula dictus, postea Tiberis ac Tiberinus vocatus est ab hujus nominis rege in eo submerso. Eustath. *Flavum.* Sic Æneid. 7. v. 31.

——Multâ flavus arenâ.

Cur olivum Sanguine viperino Cautiùs vitat?] Cur nunc luctam fugit Sybaris, et angue pejus odit; adeoque se nequaquam ceromate perungit, ut solent athletæ, quo membra reddant tum robustiora, tum lubrica.

9. *Sanguine viperino.*] Quod venenum est præsentissimum, quippe calidissimum, Alberto teste.

10. *Neque jam livida gestat armis Brachia.*] Cur arma non amplius contrectare, portare, vibrare amat? hinc non jam livent ejus brachia, nec attritu armorum et pondere, nec ictibus. Vide Veget. cit. lib. 1. cap. 11.

12. *Sæpe disco, Sæpe trans finem, &c.*] Robore brachiorum contendebat seu discum seu jaculum projiciendo. Duplex est autem ea exercitatio, artis altera, altera virium. In priori collineatur ad certum scopum. In posteriori vincebat qui longissime contorsisset; et de hâc fit hìc mentio. Sic Iliad. ψ. dicitur Ajax discum ejaculatus prævalidâ manu, et omnium metas exsuperâsse. Et Odyss θ. Ulysses discum lapideum ultra metas aliorum longe torquet.

Disco.] Ἀπὸ τῦ δικεῖν, *jacere.* Orbis erat ferreus, æneus, ligneus, plerumque lapideus, qui medius loro circumnexus in auras totâ vi jaciebatur, à quibusdam circumrotando: ut patet ex cit. Homeri locis. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 21.

Trans finem jaculo nobilis expedito.] Frequenti nobilitatus victoriâ, jaculo scilicet et disco trans aliorum finem, seu signum, Græce σῆμα, expedite projecto.

13. *Ut marinæ Filium dicunt Thetidis, &c.*] Achillem nempe mater habitu muliebri inter Lycomedis puellas abscondisse narratur, ne ad bellum Trojanum raperetur, eò quòd in fatis erat, si gloriæ bellicæ operam daret, brevi perimendum. At quia sine eo capi Troja non potuisset; Calchantis responso, Ulysses detexit Achillem, et abduxit eo, quo nôrunt omnes, modo; propositis scilicet armis.

Marinæ.] Thetis erat maris Nympha, Nerei, filia, Achillis autem mater.

Funera, ne virilis
Cultus in cædem, et Lycias proriperet catervas. [37]

excidium: ne viri habitus pertraheret ipſum *ad ſtragem, et* contra *turmas Lyciorum.*

ANNOTATIONES.

16. *In cædem, et Lycias, &c.*] Adverſus Trojanas copias atque exercitus. Lycia duplex: altera eſt Troadis regio, ex Homero et Strabone; altera eſt Cariæ finitima. Hujus quidem populi Trojanis auxilium tulerunt. Ab utrâ vero Trojani denominentur Lycii; arbiter eſto lector: certe dices, non ab hâc, ſed ab illâ. Mecum igitur mirare turbam interpretum, qui fere omnes hactenus contrarium ſcripſere.

Catervas.] Hic Grammatiſtæ vulgo monent, Catervam militum ſena millia continere, propriamque Afrorum eſſe, ſicut Phalanx eſt Macedonum, Legio vero Gallorum. Sed quid ad rem? Ecquid hoc juvat ad Horatii ſenſum hic expiſcandum, ubi omnia in propatulo ſunt.

ODE IX. AD THALIARCHUM.

Dum ſævit hyems, voluptati indulgendum.

VIDES, ut altâ ſtet nive candidum [38]
Soracte: nec jam ſuſtineant onus
Sylvæ laborantes, gelúque
Flumina conſtiterint acuto?
Diſſolve frigus, ligna ſuper foco
Largè reponens, atque benigniùs
Deprome quadrimum Sabinâ,
O Thaliarche, merum diotâ. [39]

Cernis, ô Thaliarche, quemadmodum Soracte denſis nivibus album rigeſcat? neque ſylvæ fatiſcentes ferre amplius queant *pondus: et fluvii acri glacie hæſerint. Arce* vero tu *frigus, ligna copioſè congerens ad ignem, et vinum quatuor annorum liberaliter exbibe vaſe Sabino.*

ANNOTATIONES.

Ode eſt tricolos tetraſtrophos. Duo primi verſus ſunt Dactylici, Alcaici, Acatalecti: pes primus eſt Spondæus vel Iambus: ſecundus eſt Iambus ſemper cum cæſurâ: tertius et quartus ſunt dactyli.

Vīdēs | ŭt āl | tā | ſtēt nĭvĕ | cāndĭdŭm.

Tertius eſt Iambus Archilochius dimeter hypercatalectus. Pes primus et tertius eſt Iambus vel Spondæus: ſecundus et quartus ſemper Iambi cum ſyllabâ ſuperſtite.

Sȳlvæ—lăbō | rāntēs | gĕlū | que.

Quartus eſt Dactylicus Alcaicus Acatalecticus, (vel, ut alii vocant, Pindaricus) è duobus Dactylis, et totidem Trochæis.

Flūmĭnă | cōnſtĭtĕ | rīnt ă | cuto. |

1. *Vides, ut alta, &c.*] Hypotypoſis, ſeu deſcriptio accurata hyemis.

2. *Soracte.*] Mons Apollini quondam ſacer, teſte Virgil. Æn. 2. et 11. v. 785.

Sancti cuſtos Soractis Apollo.

Plin. l. 2. c. 2. *Haud procul urbe Româ in Faliſcorum agro familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpi, quæ ſacrificio annuo quod fit ad montem Soracten Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur.* Idem fere Strabo lib. 5. Dictus exinde mons Divi Sylveſtri, quoniam in ejus ſpeluncâ delituit ſanctus ille pontifex cum in Chriſtianos ſæviret Maxentius. Hodie *Monte S. Oreſte* vocatur, ab adjacente oppido, in ditione Pontificiâ, recentioribus *Mons Sancti Oediſti.*

Nec jam ſuſtineant onus Sylvæ laborantes.] Hyperbole, aſperitatem frigoris, et nivium copiam exhibens. Quaſi arborum fatiſcant et incurventur rami ſub pondere nivis et glaciei.

3. *Gelúque Flumina conſtiterint acuto?*] Quæ nempe fluere ex naturâ poſtulant, hærent jam ſtant gelu conſtricta. *Acuto.*] Seu quod frigus vehemens haud ſecus pungat ac ferri acies et acumen: ſeu quod acutæ ſint glaciei cruſtæ.

5. *Diſſolve frigus, &c.*] Imitatio verſuum Alcæi, hyeme potandum aſſerentis, apud Athen. lib. 10. cap. 1.

7. *Sabina diota.*] Vaſe in Sabinis fabricari ſolito, quod quidem utrinque anſas habet velut auriculas, *diota* δίωτα. Quadrantal dicunt octo et quadraginta ſextarios capiens. Alii vas non ita magnum hic intelligunt, ſed potius in quo hauriatur vinum è dolio. Perperam nonnulli ſcribunt, *dyota*, quaſi ὦτα δύο ἔχουσα, *amphora.*

8. *Thaliarche.*] Nomen hoc idem ſonat quod ſympoſiarchus; θαλείας ἄρχων, *convivii præſidens*

Remitte Diis reliqua: qui statim ac dejecere ventos, æstuante mari luctantes, nec moventur cupressi nec orni vetustæ. Cave percontari quid cras eventurum sit: et quemlibet diem fortuna largietur, quæstui adjice. Neque vero suaves amores tu juvenis contemne, neque choreas, dum à te valido procul est senectus difficilis. Jam et Campum Martium et areas frequenta: *nec non secretas ad noctem condictâ horâ confabulationes. Jam quoque revocetur*

Permitte Divis cætera: qui simul
Stravere ventos æquore fervido
Deprœliantes; nec cupressi,
Nec veteres agitantur orni.
Quid sit futurum cras, fuge quærere; et
Quem sors dierum cunque dabit, lucro
Appone: nec dulces amores
Sperne, puer, neque tu choreas;
Donec virenti canities abest
Morosa. Nunc et campus, et areæ,
Lenesque sub noctem susurri
Compositâ repetantur horâ.
Nunc et latentis proditor intimo,

ANNOTATIONES.

9. *Permitte Divis cætera.*] Uni vaca voluptati, cæterorum vero curam Diis relinque.

Qui simul stravere ventos, &c.] Hic Stoicum agit Horatius, alibi vero sæpius Epicureum; nempe, mortalia hæc et infima Diis esse curæ asserit, potentiamque et providentiam videtur stabilire exemplo isto. Cum primum illi, inquit, ventos deprœliantes retinent, quiescunt; cum sedari tempestates volunt, mare statim pacatur atque subsidit: adeoque tranquilla sunt omnia, ut nec orni, nec cupressi moveantur. Sic ergo et curabunt ea quæ ad homines spectant, adversa quæque et contraria in melius commutantes.

11. *Cupressi.*] Pro quâlibet arbore hic ponuntur, sicut et *orni*. Cato de re rusticâ cap. 42. et 151. de illis abunde. Plin. lib. 16. cap. 33. *Cupressus natu morosa, fructu supervacua, baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbra quidem gratiosa, materie rara, Diti sacra, &c.* Ex Varrone, rogis adhibetur, propter gravem ustrinæ nidorem: quoniam fœtorem cadaveris dum uritur, odoris sui jucunditate lenit. Servius ait, Ideo cremandis cadaveribus convenire, quia præciso capite moritur, et subsecta non renascitur, quemadmodum è mortuis nihil speratur.

12. *Orni.*] Arbores proceræ et graciles, silvestres fraxini: montes amant, ex Plinio.

13. *Quid sit futurum cras, fuge quærere.*] Sive ex naturæ sibi timentis solicitudine, sive ex curiosâ futurorum investigatione per Genethliacos, noli te discruciare. Nam Mathematici plus torquent, quam juvant: et hoc Deos ostendit, qui notitiam hanc sibi reservârunt. Phavorinus apud Gellium, lib. 4. cap. 1. *Aut adversa prædicunt Genethliaci, aut prospera. Si prospera, et fallunt, miser fies, frustra expectando. Si adversa et mentiuntur, miser fies, frustra timendo, &c.* Vide annot. ad Od. 11. seq.

14. *Quem sors dierum cunque, &c.*] Pro lucro habe singulos qui tibi conceduntur vitæ dies; ac velut lucrum lucro appone quotquot jam ante concessis adduntur. Cum enim *morti debeamur*, ut ait ad Pisones, quot dies vivimus, et quot *sors*, seu deorum voluntas dat, totidem ei velut eripiuntur, nobis vero quasi lucrum accedunt. Cic. ad Famil. lib. 9. epist. 17. *De lucro jam quadriennium vivimus.*

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

15. *Nec dulces amores Sperne, puer, &c.*] Dum juvenis es, juveniles exercitationes et oblectationes ne omitte; antequam veniat senectus, quæ his omnibus finem imponit.

18. *Morosa.*] Cic de Senectute n. 64. et seq. *Morosi, anxii, iracundi, et difficiles senes sunt. Morositas illa tamen excusationis habet aliquid . . . . contemni se putant, despici, illudi. Præterea in fragili corpore odiosa omnis offensio est.* Et paulo post: *Quarta restat ratio, quæ maxime angere ac solicitam habere nostram ætatem videtur: appropinquatio mortis, quæ certe à senectute non potest longè abesse, &c.*

Campus.] Exercitationes juventuti idoneas in Campo Martio celebrari solitas frequenta. De illis vide Annot. ad Od. 8. supra.

Areæ.] Loca vacua ædificiis, adeoque ad exercendos juvenes destinata. *Campus* est ampla terræ planities; *area* vero est paulo magis angusta. Valla. Vitruv. lib. cap. 7.

19. *Lenesque sub noctem susurri.*] Colloquia clam in submissâ voce cum amicâ, quæ blanditias et murmura nuncupat Ovidius.

21. *Nunc et latentis, &c.*] Ludos amatorios Horatius exprimit, in quibus lascivæ puellæ latebras petunt, et se cupiunt tamen intelligi, &c. Virg. Eclog. 3. 64.

Malo me Galatea petit lasciva puella:
Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.

Maximianus Eleg. 1. v. 66.

Erubuit vultus ipsa puella meos.
Et nunc subridens latebras fugitiva petebat:

Gratus puellæ riſus ab angulo :
Pignuſque dereptum lacertis,
Aut digito malè petinaci.

jucundus adoleſcentulæ cachinnus ab angulo ſecreto abſconditam indicans : atque pignus detractum brachiis, vel digito parum tenaci.

ANNOTATIONES.

Non tamen effugiens, tota latere volens :
Sed magis ex aliquâ cupiebat parte videri ;
Lætior hæc multo, quod malè tecta foret.

23. *Pignuſque dereptum, &c.*] *Pignus*, armilla, chirotheca annulus, &c. *Dereptum* vel ab amatore, vel à puella. Poteſt enim intelligi hæc abſtuliſſe quidpiam ab illo, ut redeundi locum det repetituro : vel ab hâc ille, ut referendi, atque iterum conveniendi anſam arripiat.

Dereptum.] Male quidam, *direptum*. Nam diripere eſt diſcerpere et lacerare : quod hic non convenit. At *deripere* eſt movere et rapere de loco. Virg. Georg. 2. v. 242.

Cœlaque prælorum fumoſis diripe tectis.

Æneid. 1. v. 215.

Tergora deripiunt coſtis.

Cicer. Verr. 4. *Victoriam deripere, et Deam Deæ detrahere conatus es.*

24. *Male pertinaci.*] Quia ſimulet retinere velle quod ſibi adimi gaudet, maxime, ut repetendi occaſio detur, rurſumque commeſſandi.

ODE X. AD MERCURIUM.

MERCURI facunde, nepos Atlantis, [41]
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formâſti catus, et decoræ
More palæſtræ :

O diſerte Mercuri, Atlantis nepos, qui hominum novorum agreſtes mores ſermone finxiſti doctus, et ritu pulchræ palæſtræ :

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod ſupra, Od. 2.

1. *Mercuri facunde.*] Hymnum hunc tanti facit Lilius Gyraldus, ut non modo legendum, ſed ediſcendum cenſeat. Quædam tamen reprehendit Scaliger ſuo more. In eo Mercurium celebrat Horatius, ut ſcribunt aliqui, quoniam ejus ope civilis tumultûs pericula evaſiſſet. Imitatio eſt Alcæi. Laudatio petitur a quatuor præcipue locis : a genere ; verſu 1. a rebus inventis ; v. 4. 6. 7. a rebus geſtis ; v. 2. 13. ab officio et auctoritate ; v. 5. 17. &c.

Mercuri.] Quaſi medicurrius, ſeu medius currens dictus eſt, tanquam internuncius Deos inter et homines. Feſtus à mercibus originem trahit, quia negotiationibus præeſt Mercurius. Uni Mercurio tribuuntur vulgo quæ plurium ſunt. Tres alii, alii quinque memorant, aut plures etiam Mercurios.

Facunde.] Eſt enim eloquentiæ Deus, et orationis inventor. Hinc et Lyſtrenſes viſo ſigno per Barnabam et Paulum facto ; velut Diis ſacrificare voluerunt : atque illum quaſi Jovem reveriti ſunt, hunc vero ſicut Mercurium, *quoniam ipſe erat dux verbi*. Act. Apoſt. cap. 14.

Nepos Atlantis.] Scilicet natus Maiâ filiâ Atlantis, qui Mauritaniæ rex, et Aſtrologiæ inventor, unde cœlos humeris ſuſtinere dictus. S. Auguſt. refert tempore quo Moſes natus eſt, fuiſſe Atlantem Aſtrologum, Promethei Phyſici fratrem, maternum autem avum majoris Mercurii, cujus nepos fuerat Mercurius ille Triſmegiſtus.

2. *Qui feros cultus, &c.*] Quod Orpheo in Epiſt. ad Piſones verſu 391. hoc idem Mercurio tribuit hîc ; ſcilicet à victu agreſti homines recens terrâ editos (ut fabulantur) ad cultiorem traduxiſſe facundiæ vi, et orationis ſuavitate. Vid. Cic. 1. de Orat. et 1. de Invent. *Feros cultus.* S. Aug. de Civit. ait, Feram nullam immaniorem eſſe homine, ſi quis affectibus relinquatur.

3. *Voce formaſti.*] Nempe orationis inventor pariter et Muſices. *Catus*, vocem hanc Sabinam eſſe, et acutum ſignificare, auctor eſt Varro 6. de Ling. Lat. Cic. 1. de Legibus. *Prudens et ut ita dicam, catus*, 1. de Orat. n. 198. *Egregie cordatus homo catus Ælius Sextus.*

Decoræ more palæſtræ.] In tribus his vocibus tria carpit Scaliger. Primo ſcribendum fuiſſe, *lege* non *more*, contendit. Sed quæ auctoritas ? Deinde ſono ſe rhythmico offendi ait. Verum quot ejuſmodi locutiones Tullius ipſe non ſcripſiſſe modo, ſed amâſſe reperiatur ? Poſtea epitheton *decoræ* velut parum conveniens notat. At enim palæſtra duplex eſt : rudis altera et ſine arte, quâ ſolent ſe ruſtici exercere, qualitercumque ſe agitando ac decertando. Hanc deſcribit Virgil. Georg. 2. 532.

Corporaque agreſti nudant prædura palæſtra.

Altera eſt artificioſa, et *decora* ſane, quæ partes corporis ſingulas format ad decorem, et decentem actionem præceptis et exercitatione fingit. Tullius de Oratore : *Numerus quondam veluti palæſtram orationi et extrema lineamenta confert.*

Te canam magni Jovis et Deorum [42]
Nuncium, curvæque lyræ parentem;
Callidum, quicquid placuit jocoso [43]
Condere furto.

Te, boves olim nisi reddidisses
Per dolum amotas, puerum minaci

Te celebrabo summi Jovis aliorumque Deorum interpretem, atque inventorem citharæ incurvæ; necnon solertem clam surripere joci gratiâ quodcunque libuit. Te puerum quondam cùm verbis minacibus Apollo territaret, nisi vaccas per fraudem abactas restitueres;

ANNOTATIONES.

Et postea: *Ut athletas videmus nihil aut vitando facere, aut petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palæstram quandam; ut quicquid in rebus fiat utiliter, ad pugnam, idem ad aspectum etiam sit venustam; sic oratio nec plagam gravem facit, nisi petitio fuerit apta, nec satis recte declinat impetum, nisi etiam cedendo quid deceat intelligit.* Quintil. lib. 1. cap 11. Palæstricis vacandum censet, *Quibus gestus motusque formantur . . ne indoctæ, rusticæve manus ac ne status indecorus, &c.*

Moræ palæstræ.] Sunt qui intelligant Mercurium ita recentes homines formâsse ad humaniorem cultum, atque artes, ut formari solent in Academia modo et palæstrâ. At aliis videtur Horatius respexisse ad ea quæ a Mercurio traduntur inventa: his autem accensetur palæstra, Græce πάλη, gymnica exercitatio nimirum seu luctatio, quâ nudi undique exercebantur, valetudinis quidem tuendæ causâ, tum vero roboris etiam et agilitatis et artis acquirendæ.

5. *Jovis et Deorum Nuncium.*] Hesiod. ἀθανάτων κήρυκα, *præconem immortalium:* Orpheo. Διὸς ἄγγελον, *Jovis nuncium:* Hom. Hymn. in Mercur. v. 3.

Ἄγγελον ἀθανάτων ἐριούνιον, ὃν τέκε Μαῖα.
Nuncium immortalium perquam utilem, quem peperit Maia.

Virg. Æn. 4. 356.

Interpres Divum Jove missus ab ipso
. . . . celeres mandata per auras
Detulit———

6. *Curvæque lyræ parentem.*] Mercurii inventum esse Lyram constat, quam tamen Apollini tribuunt aliquando, quoniam hanc ei concessit Mercurius, ut infra dicemus ad vocem, *virga.* Sic autem inventa fertur. Post inundationem Nili testudinem reperit mortuam, exesa etiam tractu temporis carne: nervi autem qui superstites erant tensi, cum digitis essent pulsi, sonum aliquem reddiderunt. Itaque ad ejus similitudinem lyram construxit Mercurius, quæ exinde testudo vocata est. Aliter paulo alii rem afferunt, aiuntque testudinem vocatam à testâ illius animalis: ut mox fusius explicabo.

Lyræ.] Lyram cum cithara confundunt Grammatici vulgo, ipseque Eustathius, qui ait, *Chelyn citharam dictam esse, quod testudinis testa jugo addita, fidibusque tensa lyram deformavit;* et rursus: *Chelyn, id est, lyram, è testudinis testâ factam.* Quod porro inter illas discrimen, vix statuas: quanquam fuisse non est dubitandum. Diodorus trichordon lyram extitisse auctor est: at Horatius citharam seu testudinem septem nervis tensam et instructam scribit, imitatione Pindar. qui ἑπτάγλωσσον φόρμιγγα, id est, septenos edentem sonos ait. S. Hieron. scribit; *Citharam effici in modum literæ Δ, cum chordis viginti quatuor, et per digitos variis vocibus, tinnulisque ictibus in diversis modis concitari.* Hoc autem observare licet, dici chelyn seu testudinem et citharam digitis aut pectore pulsari: Seneca *Chelyn plectro verberari,* ait. Lucanus:

Seu chelyn digitis, et eburno verbere pulsas.

At lyra pelli dicebatur. Idem ibidem.

Nec pudeat pepulisse lyram———

Ovid Metamorphos. 10. v. 205.

Te lyra pulsa manu, te carmina nostra sonabunt.

Cruquius ita in hunc locum scribit, ex Idiomate Italico, Alemannico, Flandrico, Gallico si lyra suum adhuc nomen habet integrum. Ea nimirum est, qua mendicos vicatim stipem quæritare notum est, nam et incurva est, et δελτωτοῦ formam refert propius intuenti. Cythara vero testudo vocata, formâ testæ ejus animalis, &c.

7. *Callidum quicquid placuit, &c.*] Clam, ingeniose, jocose, furandi magistrum. Duplex nimirum est furti species, seu furandi ars. Una seria, improba, injuriosa, legibus vetita; et de hâc non est mentio. At altera est oblectationis, joci, et industriæ ludicræ; in qua excelluit Mercurius. Hinc et Lycurgus ad acuendos furandi solertia Spartanorum animos, impunita esse furta sanxerat. Philostrat. Imagin. lib. 1. furta Mercurii jocosa vocat ἡδείας κλοπάς. Fulgentius ideo negotiatoribus præesse dicit Mercurium, quod illi vix à furto immunes sint. Alii volunt designari vim orationis, quæ audientium animos captat ac rapit. Hoc etiam ab aliis refertur Magiæ ac præstigiarum invenio, quæ tribuitur Mercurio: ars nempe sic astantium oculos præstringendi, ut dolum non advertant coram ipsis perpetratum.

9. *Te, boves, olim, &c.*] Calliditatem Mercurii, et peritiam jocose furandi probat. Hæc autem est historia, seu fabula: quùm Apollo ob Cyclopas interfectos divinitate aliquamdiu privatus esset,

Voce dum terret, viduus pharetrâ
Risit Apollo.
Quin et Atreidas, duce te, superbos,
[44] Ilio dives Priamus, relicto,
Thessalosque ignes, et iniqua Trojæ
Castra fefellit.
Tu pias lætis animas reponis
Sedibus; virgâque levem coerces

risit ipse advertens se pharetrâ quoque spoliatum. Quinetiam Priamus opulentus Trojâ discedens, ducente te latuit arrogantibus Atreidis, excubiis Thessalorum, et castris Trojæ infestis. Tu animas bonorum beatis sedibus collocas: atque aureâ virgâ

ANNOTATIONES.

atque interim Admeti Thessaliæ regis armenta pasceret: boves aliquot exerrantes et longius progressos abegit Mercurius et occuluit. Ille vero hunc pueri forma indutum quasi bubulcum furacem aggressus mortem minatur, nisi abacta pecora restituat: ac telum proferre volens, quasi percussurus, vacuam sensit pharetram, vel hanc quoque sibi subreptam. Tum denique Apollo Mercurii subtilem in furando industriam demiratus risum tenere non potuit; *Iracundiam voluptate superante*; ut ait Philostratus. Imagin. lib. 1. ubi fabulam hanc egregie expressit. Vide Homer. Hymm. in Mercur. Ovid. Metamorphos. 2. cap. 11. &c. et Annot. infra ad vocem *virga*.

11. *Viduus pharetrâ.*] Infra lib. 2. Od. 9.

Et foliis viduantur orni——

Virgil. Æneid. 8. v. 571.

——*Viduasset civibus urbem.*

Quem in locum Servius laudat Virgilium, tanquam proprie locutum, Horatium vero carpit et vellicat tanquam hic male scripserit *viduum Apollinem*. Sed O puerilem astutiam!

13. *Quin et Atreidas, &c.*] Præclare et benigne à Mercurio facta jam ostendit. Nimirum et Homer. Iliad. ult. Mercurius à Jove missus præbet se ducem Priamo Hectoris interfecti corpus redemptum pergenti: eumque per media hostium castra ad Achillem, usque sic deducit, ut nec tentus à quoquam, imo nec visus fuerit.

Atreidas.] Agamemnonem et Menelaum Atrei filios, Græci exercitûs imperatores.

14. *Dives Priamus.*] Et in hunc locum Scaliger Stylum acuit et vibrat. *An dives*, inquit, *ille qui miserrimus, orbus liberis, regno spoliatus, quique adeo mærens potius et inops?* Scilicet non meminerat quod legitur Iliad. ult. copiosa sane et pretiosa munera ad Achillem delata à Priamo Trojam deserente; atque, ut est ibid. *Infinita donare thalamo in currum exportata ad Hectorem redimendum*: quæ etiam ibi recensentur; *duodecim lænas, totidem tapetas, totidemque pallia eximia item et sagula: auri vero talenta decem; duos insuper tripodas ardentes, lebetes quatuor; poculum denique conspicuum, quod Thraces donârant.*

15. *Thessalosque ignes.*] Nocturnas Thessalorum sive Græcorum excubias circa tentorium Achillis collocatas. Synecdoche. Nam et Thessali Græciæ populi, et ipse Achilles Thessalus erat. Homeri Scholiastes ad Iliad. 18. *nocturnum signum castrense, ignis: diuturnum fumus*, inquit.

Iniqua Trojæ Castra fefellit.] Castra nempe Græcorum Trojæ hostium occulte ingressus, et usque ad tentorium Achillis sic penetravit Priamus, duce Mercurio, ut vigilum nemo senserit, nemo interceperit aut prohibuerit. Quâ vero id ratione factum sit, explicat Homerus, ubi ait: *Cum ad turres navium et fossam venissent, custodes quidem è cœna laborabant: his vero Mercurius somnum injecit.*

17. *Tu pias lætis, &c.*] Jam præstans Mercurii officium et insignis auctoritas declaratur. Videlicet priscis illis existimatum, animas corporibus excedentes à Mercurio suscipi, atque vel ad campos Elysios seu beatas sedes perduci, vel ad inferos. *Unde dispensator ac ductor animarum* dictus est ille. Quod munus tamen Plutoni assignat Pindarus Olymp. Od. 9.

18. *Virgaque levem coerces, &c.*] Caduceo domas, regis, deducis animas spiritales corporeæ molis expertes, adeoque *leves* et agiles: separasque alias ab aliis pro tuâ auctoritate atque ex officio, secundum variam bene vel male factorum ac meritorum rationem: has quidem ad tartarea supplicia; illas autem ad sedes lætas ac fortunatas. Homer. Odyss. ult. Virg. Æn. 4. v. 242.

Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
Pallentes; alias sub tristia Tartara mittit.
Dat somnos, adimitque et lumina morte resignat.

Coerces.] Hoc referunt aliqui ad eloquentiæ vim quâ sedantur et coercentur homines concitati; et inertes è contrario ignavique concitantur.

Virgâ.] Hanc ab Apolline Mercurius acceperat, concessa vicissim lyra: postquam enim boves, ut ante dictum, hic furatus esset; ita demum convenerunt eaque lege et conditione venia est data Mercurio, ut Lyræ inventor Apollo diceretur. Huc pertinet quod Homeri Pindarique Schol. aiunt, λύραν, quasi λύσιν dictam

catervam exilem summoves, superis æque numinibus ac inferis gratiosus.

Aureâ turbam, superis Deorum [45]
Gratus et imis.

ANNOTATIONES.

quod eâ se Mercurius ab irato Apolline redemerit. Ergo mirifica illa instructus virga, profectus in Arcadiam Mercurius pugnantes duos cum Dracones reperisset, hac inter eos projecta prœlium diremit. Exindeque pacis conciliatricem virgam appellârunt: eique duo circumvoluti serpentes additi sunt. Hygin. lib. 2. Hinc etiam legati pacis caduceatores vocantur, quia ejusmodi caduceo insignes procedunt. Tit. Liv. Denique virga illa auctoritatem ac dicendi vim denotat: circumplexi verò serpentes indicant prudentiam: quippe hæc illius individua comes esse debet.

ODE XI. AD LEUCONOEN.

Indulgendum voluptati, omissâ futurorum curâ.

Tu ne cupiveris nôsse (nec enim licet) quem mihi, quem tibi, Leuconoe, concesserint Numina terminum vitæ. Neque experiare Chaldaicos

TU ne quæsieris scire (nefas) quem mihi
quem tibi [46]
Finem Dii dederint, Leuconoë: nec Babylonios

ANNOTATIONES.

Ode hæc est monocolos. Versus nempe omnes sunt Choriambici, Alcaici, Pentametri, Acatalectici constantque Spondæo, tribus Choriambis, et Pyrrhichio, vel Iambo. Sic:

Tū nē | quæsīĕrīs | scīrĕ nĕfās | quēm mĭhĭ
quēm tĭbĭ

1. *Tu ne quæsieris.*] Oden hanc velut indignam Horatio notat Scaliger. Quam vero ob rationem ego nescio: nec, ut opinor, ipse scivit, qui nullam profert. Horatius Leuconoen Mathematicis prædictionibus plus æquo addictam hortatur, ut relinquat Diis futurorum curam, ipsa vero præsentibus utatur.

Scire nefas.] Has alii separant voces; alii parenthesi includunt utramque. Perinde est. Quod si cui videtur nimis abscissa interpositio (nefas:) meminerit frequentes legi tam contractas apud optimos auctores, Terent. *Quid tuâ (Malum) id refert?* Cic. in Verrem. *Quæ (malum) ista fuit amentia?* 2. de Off. *Quæ te (malum) ratio in istam spem induxit?*

Quem mihi, quem tibi Finem Dii dederint.] Ne scire desidera quod nefas; ne affecta quod sibi reservarunt Dii, futuri nempe cognitionem. Cic. ad Familiar. lib. 6. Epist. 4. *Equidem mihi omnia propono: nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed cum plus in metuendo mali sit quam in illo ipso quod timetur, desino: præsertim cum id impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit.* Seneca vero sic paucis vanas eas solicitudines perstringit: *Quod times, aut futurum est, aut secus. Si secus: frustra vexaris. Si venturum est; tum satis dolebis tandem, cum adfuerit tribulatio.*

2. *Leuconoe.*] Alii legunt *Leucothoe*. Fictum nomen est à poetâ. Ludunt aliqui in etymologia nominis istius, et quidem operam ludunt. Fuit olim Leuconoe filia Lycambis, quam Archilochus acribus conviciis ad suspendium adegit.

Nec Babylonios Tentâris numeros.] Nec Mathematicos adi, et consule, neve iis crede: sunt enim fallaces. Quod quidem probant egregie tum historiæ passim, tum ratio. Vide Cic. 1. et 2. de Divin. Item de Fato. Item. 3. de Nat. Deor. A. Gell, lib. 14. cap. 1. ubi refutat eos qui curiosius auscultant Genethliacis, futura dicturos per artes prodigiosas spondentibus. S. Aug. de Civ. Dei, &c. Tacitus, lib. 17. Mathematicos appellat, *Genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax.* Cic. 1. de Divin. n. 36. *Contemnamus Babylonios, et eos qui è Caucaso cœli signa servantes, numeris, et motibus stellarum cursus prosequuntur.* Juvenal. Sat. 6. à versu 550 ad 590. ejusmodi studium in mulieribus præsertim, graviter insectatur.

Babylonios.] In Babylonia templum erat Beli siderialis scientiæ inventoris, ex Plin. lib. 6. cap. 26. Babylonii, seu Chaldæi Babyloniam incolentes Astrologiæ peritissimi erant, ex Cic. de Divin. Diodor. Sicul. Gell. lib. 1. cap. 9. Quint. Curt. lib. 5.

Babylonios numeros.] Certe necessaria valde numerorum cognitio et praxis accurata, ad dimensionem horoscopi, aspectumque ad alia sidera planetasque diligenter inquirendum. Hinc

Tentâris numeros, ut melius, quicquid erit, pati [47]
(Seu plures hyemes, seu tribuit Jupiter ultimam,
Quæ nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum) sapias; vina liques, et spatio brevi
Spem longam reseces: dum loquimur, fugerit invida [48]

calculos: ut satius tolerare quodcunque acciderit: sive multas hyemes Jupiter largiatur: sive postremam det hanc, *quæ modo Etruscum pelagus frangit objectis rupibus. Sapiens sis. Vina fundas: ac limite angusto spem longam rescindas.* En *dum fabulamur ævum præterit invidum.*

ANNOTATIONES.

Arithmetica sæpe usurpatur pro Astrologiâ (ut vocant) Judiciariâ, Lactant. *Arithmetici, quos Mathematicos dicimus, quorum in numeris est tota doctrina, &c.* Auson.

*Tu cæli numeros et conscia sidera fati
Callebas.*———

Ut melius quicquid erit, pati.] Quanta hic apud Interpretes dissensio? Alii jungunt ista cum voce, *sapias*; quæ vero intermedia sunt, parenthesi includunt. Alii sensum finiunt voce *pati*; explicantque sic: cum melius sit, vel tanquam melius sit pati constanter quicquid evenerit, quam animam distorquere, anxie quæ sint eventura inquirendo. Alii, *ut melius* interpretantur: Quam, vel quanto melius et quo animo ferre quicquid acciderit!

4. *Seu plures hyemes, &c.*] Gratis profecto se discruciant aliqui, ut ostendant vocem, *hyemes*, priori loco poni pro toto anno; posteriori vero pro tempestate hyemali; quandoquidem satis patet, quid velit Horatius.

5. *Quæ nunc oppositis, &c.*] Synecd. id est, quâ hyeme, fluctus Tyrrheni maris ut fit procellis agitati ad rupes alliduntur, *debilitantur*, franguntur. Quidam legunt *qui*, et referunt ad vocem, *Jupiter*. Sed vulgata lectio præferenda videtur doctissimis.

Pumicibus.] Pumex lapis est spongiosus, asper, foramine multiplici pertusus, cavus, cavernosus, unde ab Ovid. *multicavus*, à Virg. Æn. 5. v. 214, et 12. v. 587. *latebrosus* dicitur. De isto lapidum genere, Plin. lib. 36. c. 21.

Mare Tyrrhenum.] Thuscum, Inferum, quod pars est maris Mediterranei: id vero nominis ei dedit Tyrrhenus Atyos Lydiæ regis filius, postquam ad vicinas terras cum coloniâ appulisset, Tusciam nempe, ibique sedem fixisset.

6. *Sapias.*] Explicant nonnulli: si sapias scilicet utere vitâ, genio indulge, vina bibe quam optima, liquata, &c. Priscian. l. 18. c. 3.

Vina liques.] Vel simpliciter, vina bibas, ac veluti per guttur coles. Vel potius, hilaritatis causa satage, ut pars tibi vina sacco percolata, defæcata, dulcia sic effecta; adeoque naturæ et palato muliebri accommodatiora. Veteres nempe mustum priusquam ferbuisset, per saccum sæpius colabant ut defæcaretur; atque sic adempta, quæ vini vim alit augetque, fæce, liquidius, imbecillius, lenius, ac dulcius reddebant vinum, potuique jucundius. Hinc vocatur à Theophrast. l. 6. c. 24. ἰθμὸν, *castratum*, quod nempe sparteis est saccis colatum. Cœl. Rhodig. l. 28. c. 26. *Eunuchum et effœminatum*, ex Plutarcho mox citando, *quia percolatio illa vini nervos excidit, ac genuinum restinguit calorem: mollius autem facit ad gulæ curiositatem: hoc veluti sophismate invento et excogitato, ut perdendo nati vino plurimum valeant ingurgitare.* Plin. l. 14. c. 22. *ut plus capiamus vini, sacco frangimus vires: et alia irritamenta excogitantur.* l. 19. c. 4. *Ferendum sane fuerit . . . . . . inveterari vina, saccisque castrari*: al. *castigari*, lib. 23. cap. 1. *Utilissimum vinum omnibus sacco viribus fractis.* Plutarch. Sympos. sive Convival. Quest. lib. 6. Probl. 7. ait. *Exolescere vinum, cum tam crebro diffunditur, esseque ad bibacitatem commentum ejusmodi percolationem: detrahi vino firmitatem relicto blandimento, vi illa quæ mentem solicitat et infestat ejectâ et exclusâ; ipsum vero jucundius effici: neque sicut a ferro acumine decusso: sed potius velut rubigine et sordibus detersis. Quippe defæcatio illa vini vim, quæ caput tentat, detrahit, atque ad statum redigit mitem et salubrem.*

Spatio brevi Spem longam reseces.] Quanto brevius est vitæ nostræ spatium, tanto resecandæ spes longæ: minus expectandum, minus fidendum futuro: neque adeo differendum carpere præsentes lætandi occasiones. Od. 4. supra.

*Vitæ summa brevis spem nos vetat incohare
longam.*

6. *Dum loquimur fugerit invida Ætas.*] Legunt alii, *Diffugit invidia ætas.* Dum enim sic elabitur et nos quasi fugit, nobis videtur invidere usuram præsentis temporis. Juvenal. Sat. 9. v. 126.

———*Festinat enim decurrere velox
Flosculus angustæ, miseræque brevissima vitæ
Portio: dum bibimus, dum serta, unguenta,
puellas.
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.*

Perf. Sat. 5. 153.

*Vive memor lethi: fugit hora.
Hoc quod loquor inde est.*

Ergo diem hodiernum, sequenti minime confisa, arripe.

Ætas : carpe diem, quam minimùm credula pos-
tero.

ANNOTATIONES.

8. *Carpe diem.*] Utere præsenti tempore, in diem vive, fruere deliciis et voluptatibus, cùm licet, et dum vita stat : nihilque tibi pollicere de futuro. Epicurea cohortatio ; ut notant vulgo, quæ quidem frequens passim apud Horatium. Vide Sapient. cap. 2. ubi sic impii loquuntur : *Fruamur bonis quæ sunt, tanquam in juventute celeriter : pretioso vino et unguentis nos impleamus, non prætereat nos flos temporis : coronemur rosis, antequam marcescant.* Martial.——*Fugitivaque gaudia carpe.* Perf. mox, cit, loco.
——*Carpamus dulcia.*
Multo vero sapientius Seneca ad Lucil. Epist. 62. *Id ago, ut mihi instar totius vitæ sit dies quisque. Nec mehercule tanquam ultimum rapio : sed illum sic aspicio, tanquam esse vel ultimus possit. Ante senectutem curavi, ut bene viverem : in senectute, ut bene morerer : bene autem mori, est libenter mori.*

ODE XII. AD AUGUSTUM.

Deos et Heroas primum, dein Augustum laudat.

O Clio, quem virum, aut heroem, quem Deum suscipies laudare cytharâ, vel acutâ fistulâ ? Eccujus laudes resonabit similitudo ludicra ?

QUEM virum, aut heroa lyrâ vel acri [19]
Tibiâ sumes celebrare, Clio ?
Quem Deum ? Cujus recinet jocosa
Nomen imago ?

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra, Od. 2.

1. *Quem virum.*] Plena est artis et elegantiarum hæc Ode : artis quidem eo plus habet, quo apparet minus ; elegantias autem, lepores ac veneres affatim agglomerat. Figuris lucet, varietate distinguitur, rerum atque verborum copia et pulchritudine dives est ; mirâ insuper suavitate conditur. Fingit Horatius œstro se correptum poetico, dignum ardori hoc divino argumentum quærere. Hinc Augusti grave texit eulogium ex conglobata veluti artificiosa comparatione. Quanquam enim Diis, Semideis, ac viris illustribus suas laudes non negat, collineat tamen ac recidit eo tandem, ut Augustum quasi Jovem alterum constituat. Simile adulationis genus in eundem Augustum habet Virgilius Georgic. initio, et in fine libri primi. Huc etiam facit quod ex Dione lib. 15. afferunt ; nimirum post Actiacam victoriam, decretum à Senatu fuisse, ut in Hymnis solemnibus Augusti mentio fieret honorifica, perinde ac Deorum immortalium. Est igitur Hymnus hic de genere eorum, qui diebus festis ac profestis cani solebant inter epulas, ad tibiam lyramve, teste Horatio, lib. 4. Od. 15. Vide ibi Annot.

1. *Quem virum, aut heroa, &c.*] Contra Pindarus Olymp. Od. 2. *Quem Deum, quem heroa, quem virum celebrabo ?* uter melior ? lector erudite judica. Mihi quidem potior videtur gradatio Horatii ab homine ad heroas ac Deos, quam descensus ille Pindari ab immortalibus ad mortales.

Lyrâ vel acri Tibiâ.] Lyram cum tibiâ jungere amabant veteres, illa dulciori sonum hujus acriorem bene temperante. Alii sic explicant ; carmine Lyrico suavi et moderato, Diis ac heroibus canendis idoneo ; vel Epico graviori, sublimiorique, bellicis virorum nobilium facinoribus referendis accommodato. Vide Epist. ad Pisones, v. 37. et 83.

2. *Clio.*] Hanc è Musis apte invocat, quippe quæ præsit laudationi virorum illustrium ; quibus et celebritatem nominis et immortalitatem conferre dicitur, κλείω, *laudo, celebrem reddo :* κλέος et κλεῖος *fama, nominis splendor.* Virgil de Musis.

Clio gesta canens transactis tempora reddit.

3. *Cujus recinet jocosa Nomen imago.*] Cujus laudes nobis decantatas repetet Echo, quæ est vocis imitatio ? Adeoque imago dicta, quasi imitatio. Vide infra, Od. 20. eandem locutionem ibi fusius explicatam. Quam tamen auctoritate propriâ Scaliger pervertit, legens, *Vetusta nomen imago :* quo enimvero sensu ? Qua autem ratione fiat Echo, sic Plinius exponit, lib. 2. cap. 44. *Montium flexus, crebrique vertices, et conflexa cubito, aut anfracta in humeros juga, vallium sinus concavi, scindunt inæqualiter inde resultantem aëra : quæ causa etiam voces multis in locis reciprocas facit.*

Aut in umbrosis Heliconis oris,
Aut super Pindo, gelidove in Hæmo?
Unde vocalem temerè insecutæ
Orphea sylvæ,
Arte maternâ rapidos morantem
Fluminum lapsus, celeresque ventos,
Blandum et auritas fidibus canoris
Ducere quercus.
Quid prius dicam solitis parentis
Laudibus: qui res hominum ac Deorum,
Qui mare et terras, variisque mundum
Temperat horis?
Unde nil majus generatur ipso;
Nec viget quicquam simile, aut secundum:
Proximos illi tamen occupavit
Pallas honores.
Prœliis audax, neque te silebo,
Liber, et sævis inimica virgo
Belluis; nec te metuende certâ,
Phœbe, sagittâ.

[50] *seu in regione umbrifera Heliconis, seu in Pindo, seu in Hæmo frigido? Hinc sylvæ secutæ sunt canentem Orpheum, matris arte retardantem præcipites fluviorum cursus, vel cesque ventos, atque suavem auritas quercus trahere chordis sonantibus. Quid verò ante canam* quam *præconia consueta patris, qui res mortalium et immortalium, qui mare terrasque et orbem diversis temporibus moderatur? Quare nihil ipso majus oritur:* imò *neque par quidpiam, vel proximum valet. Attamen Pallas obtinuit sequentem gradum. Nec tacebo te Bacche, certaminibus strenue:* neque te, *virgo feris crudelibus infesta: neque te Apollo, telis ineluctabilibus formidande.*

ANNOTATIONES.

5. *Umbrosis Heliconis oris, &c.*] Tres montes Apollini Musisque sacros nominat: Heliconem in Bœotiâ, Pindum in Arcadiâ, Hæmum in Thraciâ.

7. *Unde vocalem, &c.*] Ex Hæmo Thracem Orpheum silvæ secutæ sunt, dulcedine cantûs velut animatæ: *temerè*, id est facilè et sine cunctatione; vel confusè per devia et invia. Nota lippis et tonsoribus fabula. Vide Epist. ad Pisones, v. 91. *Vocalem.*] id est, canorum, vel, voce pariter et lyrâ canentem.

9. *Arte maternâ.*] Musicâ et suavitate vocis, ad quam formatus a matre Calliope Orpheus.

11. *Blandum et auritas, &c.*] Tam blandè canentem, ut arbores duceret, haud secus ac si auritæ et animatæ fuissent illæ.

13. *Quid prius dicam solitis parentis, &c.*] Legunt aliqui, *parentum*; hoc sensu. Quid prius dicam quam eas Jovis laudes, quas majores nostri solent dicere. Alii melius *parentis*, id est, quid prius aut potius referam, quam notas omnibus, ac passim celebrari solitas, laudes Jovis omnium *parentis*, qui res æque Deorum ac mortalium curat, regit, moderatur?

15. *Variisque mundum Temperat horis.*] Variis tempestatibus, vere, æstate, autumno, hyeme: calorem frigore, frigus calore temperat.

17. *Unde nil majus, &c.*] Alii interpretantur: a quo Jove utpote optimo maximo nihil ipso majus gignitur. Alii, *unde*, id est, quapropter,

18. *Simile aut secundum.*] Par et proximè accedens: æque magnum ac potens.

19. *Proximos illi tamen, &c.*] Non. Marcel. *Proximum dicebant veteres, non solum adhærent et adjunctum: verum etiam longe remotum, si tamen inter duo discreta nihil medium extitisset.* Virgil. Æneid. 5. 320.

Proximus huic, longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius.

Tull. in Bruto: *Luc. Philippus Antonio proximus accedebat, sed longo tamen intervallo proximus.* Pallas honores occupat Jovi proximos, quippe nata ex illius cerebro. Alii volunt spectari ab Horatio, quod in Jovis Capitolini templo cellæ tres erant, quarum media Jovis, dextra Minervæ, sinistra Junonis: unde Pallas ante Junonem poni solebat. Varro 4. de Ling. Lat.

21. *Prœliis audax, neque te silebo, Liber.*] Quòd cùris liberet animum Bacchus, Liber dictus: vel quòd devictis hostibus se suosque asseruit in libertatem. De bellicâ ejus virtute ac prœliis vide Diod. Sic. l. 5. item infrâ l. 2. Od. 19.

22 *Et sævis inimica virgo Belluis.*] Diana venatrix, eodem cum Apolline partu edita, Jovis filia, nemorum ac sylvarum Dea, arcu et sagittis feras sectari assueta.

23. *Nec te metuende certâ, Phœbe, sagittâ.*] Arcu enim et sagittis valere, præsertim ob Nioben cum filiis interfectam, semper creditus Apollo. Dictus autem Phœbus, quasi φῶς βίου, *lux vitæ.*

Canam etiam Herculem, necnon filios Ledæ, alterum equis, alterum pugnis illustrem; quorum sidus candidum ubi primum nautis illuxit, statim concitata unda scopulis decidit, quiescunt venti, nubila evanescunt, et maris irati subsidunt fluctus, quoniam ita jussere. Post istos quem potissimum referam, ambigo; Romulumne, an tranquillum Numæ imperium, an Tarquinii regnum potens, an mortem Catonis gloriosam? Certè *Regulum et Scauros, et Paulum*

Dicam et Alciden, puerosque Ledæ
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem: quorum simul alba nautis
Stella refulsit,
Defluit saxis agitatus humor:
Concidunt venti, fugiuntque nubes, [52]
Et minax (quòd sic voluere) ponto
Unda recumbit.
Romulum post hos priùs, an quietum
Pompilî regnum memorem, an superbos
Tarquinî fasces, dubito, an Catonis
Nobile lethum.
Regulum, et Scauros, animæque magnæ

ANNOTATIONES.

25. *Alciden.*] Hercules ita dictus, seu quod esset Alcei nepos: ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, à *robore.*

Puerosque Ledæ.] Castorem et Pollucem, alium equestri, alium pedestri inclytum pugnâ. Ovid. Fast. 5. 700.

Tyndaridæ fratres; hic eques, ille pugil.

27. *Quorum simul alba nautis, &c.*] Vide Homeri Hymn. in Dioscuros. Et supra Od. 3. v. 2. ad verba hæc; *Lucida sidera.* Aiunt nempe Astrologi propitias ac salutarias esse stellas geminas, non ita vero solitarias.

29. *Defluit saxis agitatus humor.*] Unda spumans jactata in scopulos et in altum sublata defluit, cum primùm faventibus Castore et Polluce tempestas sedatur. Vel, aqua per hyemem gelu concreta, et saxis adhærens, tum resolvitur ac fluit, cum oriuntur Castor et Pollux, vere nimirum, et ascendente Geminorum sidere. Quidam interpretantur *defluit*, fluere et agitari definit aqua maris, ante in rupes illisa per impulsionem ventorum, et concitationem fluctuum.

31. *Quod sic voluere.*] Pro suâ potestate, atque benigno favore in navigantes, sic jussere placari omnia ante naufragium minitantia. Legunt alii, *Dii voluere*, nempe Castor et Pollux: quibus cum placuit, redit serenitas, et maris agitatio plane cessat.

33. *Romulum post hos.*] Post Deos ac Semideos, Romæ Romanique Imperii conditorem in primis celebrare est æquum.

Quietum Pompili regnum.] Numam deinde laudat, secundum Romanorum regem, qui mitigandum ferocem populum armorum desuetudine ratus, Jani templum clausit, novamque civitatem vi et armis conditam, jure ac legibus, moribusque de integro condere aggressus, quieta fecit omnia, et Rempublicam religione justitiâque firmavit. Tit. liv. l. 1. c. 18, et seq. Flori &c.

34. *Superbos Tarquini fasces.*] Ambitiosam dominationem. Tarquinii, non Superbi (is enim indignus Hymno celebrari) sed Prisci, qui bello strenuus imperium Romanum devictis finitimis populis auxit: circo ludis, fascibus, aliisque insignibus decoravit, Flor. lib. 1. cap. 5. Tit. Liv. lib. 1. cap. 35. *Tarquinium Priscum, virum cætera egregium, secuta, quam in petendo habuerat, etiam regnantem, ambitio est.* Quidam non absurdè intelligunt Junium Brutum, qui fasces Tarquiniis pulsis ereptos splendidè gestavit ac tenuit. Virg. Æn. 6. 817.

Vis et Tarquinios reges, animamque superbam Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?

35. *Catonis Nobile lethum.*] De eo Cæsar dixisse fertur: *Invideo morti tuæ, Cato: nam et tu gloriæ meæ invidisti.* Nimirum ille ad Uticam obsessus, Pompeianas partes aspiciens victas, propriâ manu se peremit, postquam bis legisset Platonis librum de Animâ, inquiunt: *ac, nec Tyrannum videret*, ut ait Cicero Offic. 1. Vide Appian. Plut. Dion. &c. S. Aug. de Civ. lib. 19. cap. 3. mortem Catonis indignam laude asserit, ut qui Cæsarianæ de Pompeio victoriæ impatientiâ, violentas sibi manus intulerit.

37. *Regulum.*] Hujus egregia virtus postea fusè laudatur, lib. 3. Od. 5. Vide et Cic. 1. et 3. de Offic. et in Pisonem, n. 43. sic habet: *Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginienses resectis palpebris, illigatum in machinâ vigilando necaverunt, supplicio videtur affectus.*

Scauros.] Horum familia consulari dignitate illustris et clara virtus extitit in administrandâ Republicâ. Ex illis M. Scaurus à Q. Vario Hispano accusatus est, quod Socios ad arma concitâsset. Ita se vero ille constantiâ plenus et gravitate defendisse fertur: Q. Varius Hispanus M. Scaurum Principem Senatus arguit socios ad arma concitâsse: M. Scaurus Princeps Senatûs negat: testis nemo: Utri vos, Quirites, credere debetis? Quibus quidem auditis absolutus est. Vide Val. Max. l. 3. c. 7. n. 8. Plin. l. 36. c. 15. &c.

Prodigum Paulum, superante Pœno,
Gratus insigni referam Camœnâ,
Fabriciumque;
Hunc, et incomptis Curium capillis
Utilem bello tulit, et Camillum
Sæva paupertas, et avitus apto
Cum lare fundus.

[53] *generosæ vitæ liberalem, victore Carthaginiensi*; quin *et Fabricium* beneficii *memor celebrabo versibus magnificis. Hunc et Curium impexis crinibus bello* [54] *idoneum* pariter *et Camillum produxit inopia durior, et patrius agellus cum domo convenienti.*

ANNOTATIONES.

Animæque magnæ Prodigum Paulum.] L. Æmilium Paulum, qui nullum periculi genus pro Republicâ detractavit; et si non habuisset Collegam Terentium Varronem, aut plus certaminis cum ipso suo Collegâ, quam cum Annibale, (ut ait Q. Fabius Maximus apud Liv. l. 22. c. 39.) non majori quidem animo, at certe majori felicitate, meliorique exitu ad Cannas pugnâsset. Verum, ut est apud eundem Liv. eod. lib. c. 43. *Ad nobilitandas clade Rom. Cannas urgente fato profecti . . . . dum altercationibus magis, quam consiliis tempus teritur,* miserè ibidem cæsi, pulsi, fugatique sunt: atque Paulus *suus ipsius* tam horrendæ cladis interiit, ut rectè testatus Cn. Lentulus, cit. mox. lib. cap. 49.

38. *Superante Pœno.*] Annibal certè nusquam magis insigni de Romanis victoriâ exultare potuit: nam plus quadraginta Romanorum millia præter Socios, octoginta Senatores, aliique viri graves bene multi interciderunt. Vide cætera apud Livium loco cit. &c.

40. *Fabriciumque.*] Hic contra Pyrrhum regem missus, cum nec ab ipso prius, quartâ regni parte promissâ solicitari potuisset; nec Pyrrhi medicum veneno regem tollere spondentem audire voluisset, imo perfidum illum catenis vindictum ad suum dominum remisisset; justam hanc ab rege mirabundo laudem promeruit. *Ille est Fabricius: qui difficilius ab honestate quam Sol à suo cursu averti posset.* Aurel. Victor. Alia Fabricii elogia hauri è Plutarcho: Cic. 3. de Offic. Gell. l. 1. c. 14. Vide et seq. Annot.

41. *Hunc, et incomptis Curium capillis, &c.*] Virtutem paupertate educatam, ac celebrem factam, in tribus summis viris cum Horatio venerare, lector: in Fabricio, in Curio, in Camillo. Hos enim vero *sæva paupertas,* id est, magna, frugalitas, tenuis admodum res familiaris; *fundulus,* seu pauca agri jugera sibi ab *avis* relicta, *cum lare apto,* id est, pariter modico, *bello utiles* fecit. Nimirum victu aspero indurati ad laborem, morum autem integritate ad virtutem omnem formati, egregiam Reipublicæ difficilimis temporibus operam navaverunt; non tam suæ quam publicæ utilitati studentes: unde et summam laudem consecuti sunt.

Hunc.] Nempe C. Fabricium Luscinum, ter Consulem; de quo ante; et Valer. Maxim. lib. 4. cap. 3. Is *honoribus et auctoritate omni civi temporibus suis major; censu vero par unicuique pauperrimo; decem æris et quinque pondo argenti, servosque totidem sibi missos à Samnitibus, quos universos in clientelâ habebat, in Samnium remisit; continentiæ suæ beneficio sine pecuniâ prædives; sine usu familiæ abundè comitatus: quia locupletem illum faciebat non multa possidere; sed modica desiderare. Ergo domus ejus ut ære et mancipiis vacua; ita gloriâ ex his contemptis partâ referta fuit, &c.* Vide et ejusdem Valer. lib. 2. cap. 9.

Curium.] *Curius Dentatus, exactissima norma Romanæ frugalitatis, idemque fortitudinis perfectissimum specimen, Samnitium legatis agresti se scammo assidentem foco, atque ligneo catillo cœnantem (quales epulas apparatus indicio est) spectandum præbuit. Ille eorum divitias contempsit; at paupertatem ejus Samnites mirati sunt.* Offerentibus aurum respondit; *Malle se locupletibus imperare, quam ipsum fieri locupletem; et Curium nec acie vinci nec pecuniâ corrumpi posse, &c.* quæ lege apud Valer. Maxim. lib. 4. cap. 3. Vide et Aurelium Victorem de Viris illustribus: Cic. de Senectute, &c.

Incomptis Curium capillis.] Legunt quidam cum Quintiliano l. 9. c. 3. *intonsis capillis:* scilicet priscis temporibus nondum erant Romæ tonsores: et cultum negligebant maximè bellatores viri. Hoc quidem perinde significatur per vocem *incomptis:* sed non illud, quod sane ab Horatio spectari oportuit: sic Ovid. Fast. 2.

Hos apud intonsos nomen habebat avos.

Et Fast. 4. de Numa:

Bis caput intonsum fontanâ spargitur undâ.

Codices tamen fere omnes habent: *incomptis Curium capillis:* unde ab ea lectione temerè discedendum non fuit.

42. *Camillum.*] M. Furius Camillus quinquies Dictator fuit: de Gallis bis triumphavit, Romamque jam ab his captam strenuè pugnando vindicavit. Ad annos octoginta Reipublicæ semper utilis vixit: hinc pater patriæ, alter Romulus, ac urbis conditor meritus appellari. Vide Liv. lib. 5. &c.

Marcelli porrò *nomen augescit sicut arbor secreto temporis* progressu. *At cæteros inter splendet astrum Julii, ut Luna inter minores stellas. O fili Saturni* Jupiter, *humani generis auctor et conservator, commissa tibi* est à *fatis summi Cæsaris tutela:* ergo *tu regna* primus; *Cæsar* autem sit a te *secundus. Sive is Parthos Italiæ bellum inferentes legitimâ victoriâ fractos subegerit; sive Seras Indosque in orientali plaga domuerit:*

Crescit occulto velut arbor ævo
Fama Marcelli. Micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.
Gentis humanæ pater atque custos,
Orte Saturno, tibi cura magni
Cæsaris fatis data: tu secundo
Cæsare regnes.
Ille seu Parthos Latio imminentes
Egerit justo domitos triumpho,
Sive subjectos Orientis oris
Seras et Indos:

ANNOTATIONES.

45. *Crescit occulto velut arbor ævo Fama Marcelli.*] Sicut arbor sensim ac nemine advertente crescit, *occulto ævo*, labente clam tempore, progressu mensium et annorum, ita Marcelli fama indies augetur ac celebrior evadit. Erasmus hunc locum sic illustrat: *Solent præcoquia subito flaccescere; sed quod paulatim accrescit, durabile est. Unde Horatius Marcelli famam velut cum rore arborem surgentem celebrat.*

46. *Marcelli.*] Quis ille, non plane constat. Alii volunt M. Marcellum Octaviæ Augusti sororis filium, cui in Imperii successorem adoptato, suam illi filiam desponderat Juliam. De eo Virg. Æneid 6. v. 861. et seq. et Seneca ad Marciam c. 2. Verum cum is admodum juvenis, solâ indole præclarâ nobilitatus obierit; quo pacto ejus fama crescere indies ab Horatio dicitur? Itaque malim ego cum aliis intelligere M. Claudium Marcellum, quinquies Consulem, qui Gallos Germanosque debellavit, ipsumque Annibalem invictum antea vinci posse docuit: atque ab eo demum circumventus ac cæsus, etiam coli et observari meruit post mortem. Nam et honorificè cremandum Annibal curavit, ejusque cineres urnâ argenteâ inclusos et coronâ aureâ decoratos ad ejus filium misit. Plutarch. Tit. Liv. l. 23. et seq. Virg. Æn. 6. v. 855.

Micat inter omnes Julium sidus.] Sueton. Jul. cap. 88. ita scribit: *In Deorum numerum relatus est, non ore modo decernentium, sed et persuasione vulgi. Siquidem ludis, quos primò consecratos ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit, exoriens circa undecimam horam: creditumque est animam esse Cæsaris in cælum recepti: et hac de causâ simulacro ejus in vertice additur stella.* Idem refertur in Epistolis Augusti. Virg. l. Eclog. 9. 47.

Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum.

Vide et Plutarch. Dion. lib. 45. Senec. Quæst. Natural. lib. 7. cap. 17. Plin. lib. 2. cap. 35. ubi Augustus ipsius de crinito illo sidere testimonium refert. Porro cometes ille Christi Servatoris nostri natalem prænunciasse multo melius creditur.

49. *Gentis humanæ pater, &c.*] Præclarè ad Augustum, quo totus tendebat, laudandum venit tandem, per Apostrophen ad Jovem, cui divisum cum ipso imperium asserit.

50. *Tibi cura magni Cæsaris fatis data.*] Duo nempe veteribus credita: primum reges, Imperatores, Principes in tutelâ esse Jovis: alterum, fato sic omnia decerni, gubernari, subesse, ut ipsi Dii fati legibus tenerentur.

51. *Tu secundo Cæsare regnes.*] Tu quidem ita supremum rerum omnium dominium habe, O Jupiter! ut Augustus sit a te secundus.

53. *Ille seu Parthos, &c.*] Sueton. August. c. 21. *Parthi quoque et Armeniam vindicanti facilè cesserunt: et signa militaria, quæ M. Crasso et M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt, obsidesque insuper obtulerunt; denique pluribus quondam de regno concertantibus, non nisi ab ipso electum comprobaverunt.* Vide et infra Od. 19. v. 12. Annot. Quoniam vero Parthos antea victoriis feroces, Romanisque etiam terribiles, jam eo deduxerat Augusti fama, ut ultro virtuti Romanæ observantiam deferrent, hinc bene ominatur Horatius, justo eos triumpho aliquando profligandos.

55. *Sive subjectos Orientis oris Seras et Indos.*] Sive ille remotissimas nationes subegerit; vel *Seras*, vel *Indos*, de quibus, teste Diodoro Siculo, solus triumphavit Bacchus.

56. *Seras.*] Seres interioris Æthiopiæ sunt populi: sunt etiam ex Ortelio ulterioris Indiæ: sunt et alii ad ortum extremi ultra Sinas, quorum regio Serica, nunc Catay. Metropolis autem Sera, serico opere celebris. De eis Strabo, Ptolem. Ferrar. &c. *Plin.* lib. 6. c. 17. *Primi sunt hominum qui noscuntur Seres lanificio silvarum nobiles, perfusam aquâ depectentes frondium canitiem.* Ammian. Marcellin. *Seres*, inquit, *armorum*

Te minor, latum reget æquus orbem ;
Tu gravi curru quaties Olympum ;
Tu parùm castis inimica mittes
Fulmina lucis.

[56] *Te quidem inferior justè gubernabit* ille hunc *orbem amplum, tu* vero *tremendo curru Cælum concuties : tu infesta, in contaminatos lucos tonitura vibrabis.*

ANNOTATIONES.

expertes . . . . . . nulli finitimorum molesti . . . . . . Cœli apud eos jucunda salubrisque temperies, aëris facies munda, ventorum commodissimus flatus, et abundè sylvæ sublucidæ : à quibus arborum fœtus aquarum aspergininibus crebris, velut quædam vellera molientes, ex lanugine et liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesque subtegmina conficiunt sericum ad usum antehac nobilium, nunc etiam infimorum sine ullâ discretione proficiens. Ipsi præter cæteros frugalissimi, pacatioris vitæ cultores, &c.

Indus.] Horum regio India Asiæ est ad ortum amplissima ab Indo fluvio dicta : Gange fluvio item rigatur, et scinditur media : ab Ortu Sinas habet, à Septentrione Tartariam, ab Occasu Persiam, ab Austro Oceanum Indicum. Parte Septentrionali, inter Gangem et Indum fluvios continetur hodie Imperium Magni Mogolis, in quo numerantur provinciæ triginta septem satis amplæ.

57. *Te minor, latum reget æquus orbem; &c.*] Sensus est : Augustus autem, ô Jupiter, sic orbem, hunc inferiorem, ita volentibus fatis, reget, ut se gerat semper minorem te, sicut decet et æquum est. Et quanquam laudibus omnium jam effertur : *Et virtutis moderationisque famâ Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit ad amicitiam suam populique Romani ultro per legatos petendam*; (ex Sueton. Octav. cap. 21.) quanquam Parthos etiam nominis sui splendore similiter perculit, eorumque ferociam sine armis fregit : attamen ille seu novis indies triumphis augeatur, seu tot populos sibi subjectos cernat, nunquam tamen animos ultrà quàm fas est superbos tollet.

Latum.] Virgil. Æneid. 1. 282.

His ego nec metas rerum, nec tempora pono.

Legunt alii *lætum* nimirum ob *æquitatem* Augusti, qui jus summâ lenitate pariter ac diligentiâ dixisse scribitur à Suetonio.

58. *Tu gravi curru quaties Olympum;*] Tu in Cœlo regnabis, indeque tonitru in hæc infima, cum fueris ad justam provocatus iram, vibrabis. Nempe vulgus opinabatur è *curru* Jovis *cœlum quatiente* formari tonitrua, et *mitti fulmina.*

59. *Tu parùm castis, &c.*] Quoniam luci Diis sacri habebantur, hinc si aliquo scelere ac flagitio in iis perpetrato contaminati essent, Jovis excitari credebant furorem, et sacrilegium vindicari, misso fulmine. Unde et satagebant expiare locum, et cæsis hostiis Numinis iram placare.

ODE XIII. AD LYDIAM.

Zelotypum se pingit Horatius, ac rivalem suum vellicat.

CUM tu, Lydia, Telephi
Cervicem roseam, et cerea Telephi
Laudas brachia, væ, meum

[57] *O Lydia, quando tu collaudas collum rubicundulum Telephi, et molles lacertos Telephi, væ, meum*

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos, ut tertia supra, *Sic te Diva, &c.*

1. *Cum tu, Lydia, Telephi, &c.*] Non caret arte repetitio vocis *Telephi.* Nam et qui amant, nunquam satis id loquuntur quod amant : et zelotypo illud idem est intolerabile. Lydia cervicem roseam Telephi, iterumque cerea brachia Telephi laudare gaudet : at Horatio id ciet bilem, doletque quòd rivalem suum in ore frequentius habeat. Unde, cum præsentem convellere [illegible] nequeat, de futurâ ejus immutatione [illegible]solatur.

2. *Cervicem roseam.*] Pulchram instar rosæ, et fragrantem; vel rosei coloris. Scaliger hic Horatium graviter, reprehendit, et *lacteam* dici oportuisse contendit, non *roseam.* Verum quidni adolescens amore fervidus roseâ cervice et rubicundulâ celebretur? Virg. Æn. 1. 406.

———*Roseâ cervice refulsit.*

Cerea brachia.] Mollia, tenera, fortasse etiam candida, politula, nitida, puta, pura, formosa instar imaginum cerearum, quæ sine ossibus, nervis, pelle, pilis. Vide Non. Marcel. in voce *putus.*

3. *Væ.*] Interjectio dolorem indicans atque indignationem. Sunt qui legant, *næ, val,* id est, *certe, hercle.*

hepar turgescit acri cholerâ inflammatum. Tum neque animus mihi, neque color statu firmo maneat: lachrymæ clam decidunt in malas, patefacientes quàntum intus absumar flammis secretis. Effervesco, sive jurgia ex vino immoderata deformârunt albas tibi scapulas: sive juvenis insaniens memorem cicatricem labellis tuis dente incussit. O si mihi sat auscultes, ne expecta constantem eum fore, qui immaniter vulnerat basia suavissima, quibus indulsit Venus quintum suæ dulcedinis gradum.

Fervens difficili bile tumet jecur.
Tunc nec mens mihi, nec color
Certâ sede manet: humor et in genas [55]
Furtim labitur, arguens
Quàm lentis penitus macerer ignibus.
Uror, seu tibi candidos
Turpârunt humeros immodicæ mero
Rixæ; sive puer furens
Impressit memorem dente labris notam:
Non, si me satis audias,
Speres perpetuum, dulcia barbarè
Lædentem oscula, quæ Venus
Quintâ parte sui nectaris imbuit.

ANNOTATIONES.

4. *Bile tumet jecur.*] Intumescit fellis receptaculum jecori annexum. In felle ira, in jecore amor ac libido, in splene risus, in corde sapientia, apud priores resident. At Horatius modò libidinem in jecore statuit, ut lib. 4. Od. 1. v. 12.

Si torrere jecur quæris idoneum.

Aliàs iracundiam, ut hic: pariter et Juvenalis Sat. 1. v. 45.

Quid referam quantâ siccum jecur ardeat irâ?

Secuti videntur Archilochum Χόλην οὐκ ἔχεις ἐφ' ἥπατος. *Bilem non habes in hepate.* Apud Athen. lib. 3. cap. 24.

5. *Tunc nec mens mihi, nec color, &c.*] Variis se perturbationibus agitari indicat, pudore, timore, irâ. Opportunè Macrob. lib. 7. cap. 11. *Natura, cum quod ei occurrit honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem, quo commoto atque diffuso, cutis tingitur, indeque nascitur rubor . . . . gaudium extrinsecus contingit. Ad hoc animoso natura occursu festinat, quam sanguis comitando, quasi alacritate integritatis suæ compotem, tingit cutem; et inde similis color nascitur. Contra qui metuunt, pallescunt. Natura enim, cum quid de extrinsecùs contingentibus metuit, in altum tota demergitur, sicut nos quoque, cum timemus, latebras quærimus. Sic natura tota descendens, ut lateat, trahit secum sanguinem. Hoc vero demerso, humor dilutior cuti remanet, et inde pallescit, &c.*

7. *Furtim labitur.*] Invito mihi excidunt lachrymæ propter vim indignationis et zelotypiæ. Hanc describit Tullius, Tuscul. 4. n. 28. *Ægritudinem ex eo quod alter potiatur eo, quod ipse concupierit.*

8. *Macerer.*] Porphyrio legit, *Concremer.*

9. *Uror, seu tibi candidos, &c.*] Dolore gravi afficior, cum video te mihi, adamatam vexari crudelitèr, atque ictibus laniari ab juvene temulento, et post epotum vinum petulco, sine modo lascivienti, rusticè jurganti, imo durè ac barbarè te molliculam tractanti. Horatius nempe ut Lydiam demereatur, suum ei tenerum exponit amorem, qui ejus cruciatus persentiat, illumque opponit sævæ rivalis libidini, quæ, ut se expleat, amicæ haud parcit: sicque Telephum in invidiam adducere conatur. Hinc et malignè interpretatur comessationes illas, necnon morsiunculas amatorias; ac velut diras plagas trucesque ac belluinos morsus traducit, ut Lydiam à Telepho quacumque ratione abstrahat.

11. *Sive puer furens, &c.*] Sive Telephus effrœnatâ et impotenti abreptus libidine, ac propè furiosus momorderit labia tua, ad relinquendam qualemcunque sui memoriam, in crudeli etiam cicatrice, Cic. act. 7. in Verrem, n. 32. *Metuendum . . . . ne excitetur Verres, ne denudetur à pectore, ne populus Romanus aspiciat cicatrices ex mulierum morsu, vestigia libidinis atque nequitiæ.*

13. *Non speres perpetuum.*] Si mihi credis, Lydia, ne perpetuum tui amatorem spera illum fore, qui sic abutitur amore tuo, ut osculando vulnera instigat, œstro velut percitus. Nam, ut aiunt, *Omne violentum non est durabile.*

16. *Quintâ parte sui nectaris.*] Missâ plurium interpretatione in putidis et obscœnis plus æquo sagacium, ego cum paucis sentio, et *oscula quæ Venus quintâ parte sui nectaris imbuit*, intelligo valde fragrantia, nectaris instar suavis. Eo ferè modo apud Athen. lib. 2. cap. 2. sub finem, Ibycus, ut significet mel esse dulcissimum, ait, mel nonam esse partem ambrosiæ: id est, habere nonam partem suavitatis quæ est in ambrosiâ.

Felices ter et ampliùs
Quos irrupta tenet copula; nec malis
Divulsus querimoniis,
Supremâ citiùs solvet amor die.

[59] *O ter et plus beati, quos nectit stabilis conjunctio, nec amor improbis querelis divisus separabit ante diem ultimam.*

ANNOTATIONES.

17. *Felices ter, &c.*] Sic denique tentat Horatius expugnare Lydiæ amorem, dicens longè feliciorem eam fore, si se Horatium constanter amaturum præferat Telepho nunc ardenter quidem sed ad tempus duntaxat amanti.

18. *Malis Divulsus querimoniis.*] Bonæ sunt in amore querimoniæ, ob absentiam, ob desiderium: malæ verò ob inconstantiam, mutationem, ac fidem fractam.

20. *Supremâ citiùs solvet, &c.*] Non antè desinam te amare, Lydia, si me ames, quam desiero vivere, inquit Horatius: imo, ut ait ipse in personâ Lydiæ, Ode 9. lib. 3.

Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

ODE XIV.

Non esse redintegrandum civile bellum.

O NAVIS, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigio latus,

[60] *O navis, novi fluctus in mare te reducent. O quid facis? Firmiter portum tene. Annon cernis, quòd latus tuum est remis destitutum:*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 5.

Non pauca ex Alcæo imitatus est Horatius in hac Ode, quam ferè omnes allegoricam agnoscunt totam, ipseque Quintilian. lib. 8. c. 6. In eâ certe plurima dicuntur figuris ac tropis involuta, quæ apertè nequaquam dici fas fuisset: vel rempublicam, vel Brutum, vel Sextum Pompeium alloquitur, dehortaturque à reparandis civilibus tumultibus, quibus velut novis procellis non nisi ingenti suo malo Respublica concutienda sit.

Porro sic interpretari singula nobis licet.

Navis, est Respublica Romana: *mare*, civile bellum: *fluctus*, discordiæ ac tumultus: *portus*, pax; *nudum remigio latus*, Cassius cum sinistro cornu, cui præerat, militibus cæsis ac fugatis, fractus: *malus Africo saucius*, Magnus Pompeius a Ptolemæo Ægypti rege, nefariè obtruncatus: *antennæ gementes*, Senatores aliique Principes Pompeii fatum dolentes: *carina sine funibus*, ærarium sine pecuniâ, quæ nervus belli est: *lintea non integra*, vexilla et legiones dissipatæ: *æquora Cycladas nitentes interfusa*, quæ caveri atque evitari debeant; quorundam potentium occulta ambitio, invidiaque alienæ gloriæ: Quippe hi sæpe specioso publicæ utilitatis prætextu, rebus suis student; atque ut militaria imperia, dignitates ac magistratus captent, pacem impediunt, turbas fovent, populis illudunt, perniciem civium moliuntur.

1. *Navis.*] Bruti pars intelligi potest, sicut Pompeianæ partes navi designantur apud Cic. lib. 2. Epist. 2. et lib. 12. Epist. 25.

Novi Fluctus.] Primum civile bellum exarsit Cæsarem inter et Magnum Pompeium: alterum inter Augustum Antoniumque, et Cæsaris percussores Cassium et Brutum: tertium inter Sextum Pompeium, Magni filium, et Augustum; de quibus vide Appian. lib. 4. Plutarch. &c.

2. *O quid agis?*] Nempe Antonio hoste Patriæ judicato, literisque per senatum datis ad Julii Cæsaris interfectores de recuperandâ libertate, quid aliud quàm incenditur grave bellum, ac Romanum pessundatur imperium?

Fortiter occupa Portum.] Una salutis ratio est, compone pacem cum Octav. Augusto, cui nisi summam defers rerum, nunquam sane conquiesçes. Conjecturam audaciorum quorundam retundere videtur iste locus. Nec est quod aut Muretus Quintiliano dormitationem ita objiciat, aut Faber Critic. Epist. 54. alterque ei adstipulatus sibi plaudant et acclament velut invento Api, exultantes, εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν. Enim vero si, quod volunt illi, citra metaphoram aut allegoriam scribit ad eam navim, quâ sui amici iratum Augustum metuentem fugere properabant, sique hac Ode secundam ei navigationem apprecetur, non secus ac navi Athenas Virgilium transvehenti, Od. 3. quo sensu diceret hic: *fortiter occupa portum?* Imo vero debuisset inclamare ad immorantes, *Solvite protinus*; ad navim autem; *Portum hunc cito desere non tutum: statione male fide statim cede, in quâ periculosius quàm in alto mari versabere.*

et malus austro præcipiti labefactus: atque antennæ strideant, et vix carina sine rudentibus valeat sustinere mare violentius? Non adsunt tibi vela salva; neque Numina, quæ invoces rursus ærumnis obruta; licet Ponti sis pinus orta è silva celebri, atque originem ostentes, vanamque famam. Nauta meticulosus haud confidit pictæ puppi. Tibi prospice, nisi ventis in jocum sis destinata. Tu quæ mihi nuper molestum creabas *tædium,*

Et malus celeri saucius Africo,
Antennæque gemant? ac sine funibus
Vix durare carinæ
Possint imperiosius
  Æquor? non tibi sunt integra lintea;
Non Dii, quos iterum pressa voces malo; [81]
Quamvis Pontica pinus,
Silvæ filia nobilis,
  Jactes et genus, et nomen inutile,
Nil pictis timidus navita puppibus
Fidit. Tu, nisi ventis
Debes ludibrium, cave.
  Nuper sollicitum quæ mihi tædium,

ANNOTATIONES.

5. *Africo*] Vento Meridionali, de quo Virg. Æneid. 1. v. 89.

——*Creberque procellis*
Africus.

6. *Antennæque gemant.*] Fracto navis malo, dependentes ex eo antennæ concidant necesse est: sic et Senatores ac Proceres, qui adhæserant Pompeio, eo quidem sublato gemunt ac dilabuntur. Hi certè alii in alias diffluxere provincias ex Appiano cit. loc. *Antennæ*, trabs in summo navis malo transversa, cui velum alligatur.

8. *Imperiosius Æquor.*] Virtutem ac fortunam Augusti manifestè prævalentes.

10. *Non Dii quos iterum pressa voces.*] Cùm enim fatis destinatum Augusto videatur orbis Imperium, tibi contra fata pugnanti non aderunt aut favebunt Dii. Adde quod *frustra Neptunum invocat, qui secundum patitur naufragium.*

Dii.] Castor et Pollux, Apollo, Minerva, aut quilibet alius, solebat esse et vocari tutela in insigne navis: et sacrarium in puppi collocabatur, vel in prorâ. Act. Apost. cap. 28. scribitur navigare Paulus Alexandrinâ quâdam navi, cujus insigne Dioscuri. Pers. Sat. 6. 29.

Jacet ipse in littore, et una
Ingentes de puppe Dii.

Quidam sic interpretantur locum hunc: *Tibi non sunt Dii, quos iterum pressa voces malo:* jam Pompeius occidit, Cassius periit, divini illi libertatis vindices: quid tentes ultra?

11. *Quamvis Pontica pinus, &c.*] Sicut adversus tempestatem sævam parum valet nobilitas arborum è quibus compacta est navis, minimè quoque picta et ornata puppis: sic à naufragii periculo nequaquam eximit Rempublicam contentionibus laceram, aut ipsius fama quantumlibet celebris, aut Ducis exercitus generositas. Hæc enim quid juvant? præsertim si desint præsidia sat firma; ærarium locuples, &c.

12. *Silvæ filia nobilis.*] In Ponti regione multiplex erat silva, egregiæque arbores fabricandis navibus idoneæ.

14. *Nil pictis timidus navita puppibus Fidit.*] Ne splendori tui nominis fide, O Respublica Romana, vel origini præclaræ: neque tu, Brute, aut ingenitæ nobilitati, aut propriæ existimationi. Sunt enim hæc vana præsidia ac firmamenta.

Timidus navita.] Ne cum Scaligero putes legendum, *tumidus*. Est enim *timidus* epitheton nautis semper conveniens, et hic maximè. Sic enim significatur nauta prudenter metuens omnia ab infido mari, ab instabilibus ventis, à repentinis tempestatibus, cum præsertim vehitur navi jam debilitatâ.

13. *Nisi ventis Debes ludibrium.*] A bello desine, nisi vis fortunæ jocantis, aut Martis communis, aut etiam fatorum ludibrium esse.

17. *Nuper sollicitum quæ mihi tædium, &c.*] Militaverat Horatius sub Cassio et Bruto; postea tamen Augusto victori conciliatus, veniam obtinuerat; hæc autem scripsisse fertur post Cassium cæsum, et antequam Brutus adversus Augustum belli aleam experiretur. Ait ergo: O publica salus, quæ tædium mihi tunc præbuisti ob diuturnitatem discordiarum ac militiæ labores; nunc autem solicitudinem et curam præstas ob novos tumultus; cur evidens periculum, talésque angustias sponte adis? Vel ad Brutum loquitur. O Brute, qui sollicitum me habuisti de eventu belli, sub tuis signis merentem: nunc autem tui ac libertatis, quam vindicas, desiderio crucias, cum præcisam salutis tuæ spem animo jam concipiam; si mihi credis, ne Augusti partes fortiores lacesse, pone arma, neve tam periculosæ plenos aleæ labores incassum subi; imo conciliandæ pacis consilia et rationes ini. Vide lib. 2. Ode. 7. et Epist. 2. lib. 2.

Nunc desiderium, curaque non levis,
Intersusa nitentes
Vites æquora Cycladas. [62]

jam verò desiderium ac sollicitudinem haud modicam, fuge maria Cycladas micantes interfluentia.

ANNOTATIONES.

20. *Cycladas.*] Insulæ sunt circiter quinquaginta, in Ægæo mari in cycli prope formam dispositæ: quæ quidem ob frequentes scopulos, et maris angustias adiri, aut circumnavigari vix citra periculum possunt.

ODE XV.

Vaticinium de Trojæ excidio.

PASTOR cùm traheret per freta navibus
Idæis Helenam perfidus hospitam,
Ingrato celeres obruit otio
Ventos, ut caneret fera
Nereus fata. Malâ dulcis avi domum, [63]

Cùm pastor fallax per maria abduceret Helenam hospitam navibus Trojanis, injucundâ tranquillitate ventos veloces oppressit Nereus, ut dira præcineret fata, sic. Infaustis auspiciis domum ducis eam,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra, Ode 6.

1. *Pastor cùm traheret, &c.*] Sicut apud Bacchylidem Cassandra Paridi Trojam ingredienti, ita hic eidem iter agenti, Helenamque belli facem ducenti, Nereus vaticinatur quanta ferat mala, adeoque Trojæ ruinam. Antonium Cleopatræ amoribus irretitum exemplo Paridis admoneri ab Horatio non nemo opinatur. Cæterum cuncta fere ex Homero deprompta. Sensus est: Cùm Paris Helenam raperet Hospitis Menelai uxorem, atque e Spartâ Trojam navigaret, Nereus Deus marinus ventos cohibuit, dum perfido illi raptori caneret impendentem cladem, ob violatum jus et incestas nuptias. Vide Herodot. lib. 2. Eustath. in 6. Iliad.

Pastor.] Paris, alio nomine dictus Alexander, expositus in Idâ monte, educatusque à pastore, et ipse aliquando pastor, quanquam erat filius Priami Trojanorùm regis et Hecubæ, quæ prægnans facem se ardentem parere somniavit, quo territa et conjectorum impulsa responso exponendum curavit filium.

Traheret.] Per varias regiones, diversaque maria, tandemque in patriam suam Trojam pertraheret.

Navibus Idæis.] Fabricatis in Idâ Troadis monte.

2. *Helenam perfidus hospitam.*] Paris hospitio receptus apud Menelaum, eo absente, in adulterium pellexit abduxitque Helenam ejus uxorem; adjuvante nimirum Venere, quæ formosissimam Paridi spoponderat fœminam, in præmium judicii, quo Junoni et Palladi prælata ab eo fuerat.

3. *Ingrato celeres, &c.*] Quoniam ventorum natura est erumpere et vagari: hinc nihil injucundius ipsis est quam frœnari, et in otio contineri. Est qui referat ad Paridem, celeriter avehere prædam suam cupientem: cui proinde valdè ingrata fuerit ea mora. Sed cùm per multas ac diversas regiones Paris Helenam circumduxisse legatur, antequam in Troadem perveheret, non videtur eam posse interpretationem stare.

4. *Ut caneret fera Nereus fata.*] Dum excidium patriæ ac paterni regni prænunciaret flagitioso Paridi, ventos compressit Nereus, silentiumque imposuit. Quidam contentiosè legunt *Proteus*, eo quod apud Homerum ille de Trojanis rebus vaticinaretur: Nereo autem vix id muneris tribuatur. Verùm Poetæ quid non licet? Deinde naviganti quis melius vaticinans inducatur quam marinus Deus? Adde quod Apollonii Rhodii Interpres in 4. Argonautic. ex Pherecydis sententiâ scribit Nereum coactum respondere velut Oraculum. Apollodorus, l. 2. de Nymphis Jovis ac Thetidis filiabus, vatem facit Nereum: et Hesiodus in Theogen. veridicum eum appellat. Maneat ergo Nerei Prosopopœia, et rectè posita censeatur.

5. *Malâ ducis avi domum.*] Ex Augurum observatione tracta dictio: id est, malo omine, infelici augurio Helenam ducis, O Pari, tibique assumis, rapis enim uxorem alienam.

quam numeroso exercitu repoſcet Græcia, conſpirans tuas diſſolvere nuptias, atque antiquum Priami regnum. Eheu, quantus equis, quantus viris ſudor inſtat! Quantas cædes Trojanæ nationi paras! Jam Pallas aptat caſſidem et clypeum, et currus, et furorem. Fruſtra ſuperbus ob Veneris favorem pectes comam: et lyrâ molli jucundas mulieribus cantilenas diſtribues. Fruſtra fugies lanceas nuptiali thoro moleſtas, et acumen telorum Cretenſium, ſonitumque, et acrem in ſequendo Ajacem. Attamen, heu, tardè mœchos

Quam multo repetet Græcia milite,
Conjurata tuas rumpere nuptias,
Et regnum Priami vetus.
Eheu, quantus equis, quantus adeſt viris
Sudor! quanta moves funera Dardanæ
Genti! Jam galeam Pallas, et ægida,
Curruſque, et rabiem parat. [64]
Nequicquam Veneris præſidio ferox,
Pectes cæſariem; grataque fœminis
Imbelli citharâ carmina divides:
Nequicquam thalamo graves
Haſtas, et calami ſpicula Gnoſſii
Vitabis, ſtrepitúmque, et celerem ſequi
Ajacem. Tamen, heu, ſerus adulteros [65]

ANNOTATIONES.

6. *Multo milite.*] Homer naves Græcorum numerat 1146.

7. *Conjurata.*] In portu Aulidis Græciæ Principes univerſi jurejurando ſe adſtrinxerunt non diſceſſuros à bello, donec Helena reſtitueretur, illataque Græcis injuria vindicaretur, everſâ Trojâ.

9. *Quantus equis, quantus, &c.*] Quanta diſcrimina, quantæ ſtrages ac labores virorum et equorum in decennali bello!

10. *Dardanæ Genti.*] Dardanus Jovis ex Electrâ filius in Aſiam veniens condidit eam gentem, quæ à Troe poſtea Trojana dicta eſt. Ab eo ortus Priamus. Virgil. Æneid. 8. v. 134.

Dardanus Iliacæ primus pater urbis et auctor, &c.

11. *Jam galeam Pallas et ægida.*] Pallas et Juno pro Græcis pugnabant, nempe tum quòd manebat altâ mente repoſtum judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ tum quia virgo Pallas flagitioſo Paridi infenſa erat. Porro bellicoſæ Palladi ſoeta aptantur hic arma. Ovid. Met. 6. 79.

Dat galeam capiti, defenditur ægide pectus.

Virgil. Æneid. 8, 435.

Ægidoque horrificam, turbatæ Palladis arma. Quem in locum Servius ita ſcribit: *Ægis pectoris eſt munimentum, habens in medio Gorgonis caput. Quod ſi in pectore Numinis fuerit, ægis vocatur: ſi in hominis pectore, ut in antiquis Imperatorum ſtatuis videmus, lorica dicitur.*

12. *Curruſque, et rabiem.*] Bigas et quadrigas bellicas Pallas inveniſſe fertur: et apud Hom. è curru, non ex equo pugnari ſcribitur. *Rabiem*, iram, indignationem, furorem, et impetum animi, quæ quidem vix abſunt à quocunque bello.

13. *Nequicquam Veneris præſidio ferox, &c.*] Tunc parum juvabit te præſidium Veneris minimè bellicoſæ, multo minus decebit illa tua venuſtas et cultus corporis: quæ apud mulieres quidem valent, non ita vero adverſus hoſtem. Vide ſupra Od. 12. v. 41. apud Homer. 3. Iliad. idem Paris ſic admonetur, objurgaturque: *Imbellis viri tibi cithara, ac munera Veneris, et coma, et ſpecies, quando humi in pulvere jacebis mixtus.*

15. *Citharâ carmina divides.*] Modulaberis diſtinctè, concinnè, ex arte, modò hos, modò iſtos carpendo nervos: non malè ſic: melius tamen, modò lyrâ, modò voce alternatim canendo: at optimè alii interpretantur, mulieroſum Paridem modò huic, modò illi fœminæ gratificari, ac ſuam cuique cantilenam diſpertire. Sic infra Od. 39. *dividere oſcula*, eſt ſingulis dare oſcula.

Imbelli citharâ.] Hac quidem valebat Paris, ſed quam bellicoſo viro parum conveniret, oſtendit Alexander ille Magnus, cum Paridis ſprevit citharam, Achillis optavit. Illâ videlicet amores ac nugæ, hâc heroum laudes celebrantur. Plutarch.

16. *Nequicquam thalamo graves Haſtas, &c.*] Licet illicito amori ac nuptialibus jocis vaces, at tandem ad arma concurrendum erit, et ſeras licet pœnas exſolves, cùm humi proſtratus in pulvere volutaberis, traherisque à victore hoſte crinibus illis, adulterii illecebris.

17. *Gnoſſii.*] Gnoſſius urbs Cretæ, cujus populus ſagittas emittendi arte pollebant. Adde quod ex Plinio, abundat Creta cannis gravioribus ad faciendas ſagittas aptiſſimis. Porro inter proceres Græcos erat Idomeneus Cretenſium dux, Meriones comes.

18. *Celerem ſequi Ajacem.*] Pedum celeritate Ajax clarus, ut eum inſequentum evaderet nemo. Verum Oileiuſne, an Telamonius? Hic certè, ſi Dareti Phrygio fides, Paridem occidit.

19. *Serus adulteros Crines pulvere collines.*]

Crines pulvere collines.
Non Laërtiaden, exitium tuæ
Gentis, non Pylium Neſtora reſpicis?
Urgent impavidi te Salaminius
Teucerque, et Sthenelus ſciens
Pugnæ, ſive opus eſt imperitare equis,
Non auriga piger. Merionem quoque
Noſces. Ecce furit te reperire atrox
Tydeides melior patre:
Quem tu, cervus uti vallis in alterâ
Viſum parte lupum, graminis immemor,
Sublimi fugies mollis anhelitu,
Non hoc pollicitus tuæ.

capillos pulvere conſperges. Nonne vides filium Laërtis, nonne Pylium Neſtorem populo tuo fatales? Te Salaminius Teucer te Sthenelus belli gnarus, ac ſi oportet equos regere, ductor haud ſegnis, intrepidi perſequuntur. Senties etiam Merionem. En ardet incurrere in te impavidus Tydei filius genitore fortior. Hunc tu, velut cervus aſpectum in adverſa vallis regione lupum, herbarum oblitus, fugies effeminatus, graviter anhelans: quod quidem [66] *tuæ nequaquam promiſiſti.*

ANNOTATIONES.

Quamvis effugias aliquandiu, non tamen poteris ſemper declinare pugnam et congreſſum, in quo cum vel proſtratus vel occiſus fueris, pulvere tandem fœdabuntur crines illi tui tanto ſtudio calamiſtrati, et unguentis delibuti, quibus Helena in amorem, et hinc in adulterii facinus à te pertracta eſt. Vel ſimpliciter, crines illos tuos oportebit tandem bellico pulvere aſpergi et illini, quos unguentis duntaxat antea illinere ſolebas. Sunt enim qui affirment Paridem Ajacemque Oileium concertantes mutuis occubuiſſe vulneribus; alii volunt Paridem, poſtquam Achillem interemiſſet, à Pyrrho, alii autem, à Philoctete interfectum.

Laërtiaden.] Ulyſſem filium Laërtis Ithacæ et Dulichii inſularum regem, prudentiâ ſolertiâque ſuper æthera notum. *Exitium tuæ gentis:* nempe quia detexit ipſe atque ad Trojanum bellum adduxit Achillem, abſque quo ex à fatis capi Troja non potuiſſet.

22. *Pylium Neſtora.*] Hic ſapientiâ, et vitæ diuturnitate inclytus, apud Pylum Peloponneſi oppidum educatus, jam ſenior cum aliis Græciæ proceribus convenit ad expeditionem Trojanam. De eo fertur Agamemnon dixiſſe, brevi expugnandum Ilium, ſi decem Neſtores adeſſent.

23. *Salaminius Teucer.*] Ajacis ille frater. Vide ſuprà, Od. 7. ver. 27. et ſeq.

24. *Sthenelus.*] Vir pugnaciſſimus, comes Diomedis, unus eorum qui equo ſe Trojano abdiderunt.

26. *Merionem quoque Noſces.*] Tuo quidem malo cognoſces et experiere virtutem, iram, acremque animum Merionis. Hic patruelis erat Idomenei Cretenſium ducis. De eo ſupra, Od. 6. v. 15.

28. *Tydeides melior patre.*] Supra Od. 6. *Tydiden ſuperis parem* vocat Horatius, ſane qui Iliad. 5. dicitur Martem ac Venerem in prœlio vulneráſſe. Unde ibid. Homerus ejus ferociam comparat flumini omnia ſubvertenti, ac leoni vulnerato. Non mirum ergo, ſi hic Tydeo patre, quanquam bono et forti, melior tamen ac fortior Diomedes nuncupetur.

31. *Sublimi fugies mollis anhelitu.*] Ferocem illum Diomedem patre meliorem ac ſuperis parem fugies, tam graviter anhelans, præ metu et pavore, quem cervus lupum aſpiciens. Mecum vero, lector, mirare, quo ducat carpendi cacoethes En Scaliger. *Ex toto Galeno,* inquit, *non intelligo quid ſit ſublimis anhelitus.* Verum enim ſine Medicæ ſcientiæ aut Medicorum ope, benè intelligitur, copioſè, et ex alto pectore anhelare cervum, vel potius, elato, et ſublimi, ut fit, capite fugientem, ore quoque ſublimem anhelitum ac ſpiritum efflare.

32. *Non hoc pollicitus tuæ.*] Intrepidum te nimirum jactaveras, O Pari, Helenæ per illicitos amores *tuæ,* et Menelao totique Græciæ parem te unum oſtentâras. At facile eſt apud amaſiam gloriari; non ita apud Græcos raptam perfidè, et ultionem juſtam *multi milite repetentes.* Ovid. Epiſt. Paridis ad Helenam: v. 351.

Finge tamen, ſi vis, ingens conſurgere bellum:
Et mihi ſunt vires: et mea tela nocent.
Nec plus Atrides animi Menelaus habebit
Quam Paris, aut armis anteferendus erit.

Et quidem provocatus à Menelao Paris ad ſingulare certamen, vixque tandem congreſſus, niſi ope Veneris ſubtractus eſſet, certe victus occubuiſſet, ex Homer. Iliad. 3. unde ibid. Helena inducitur ſuam Paridi exprobans ignaviam, et Menelai, quem prius ille contempſerat, virtutem experto inſultans.

Indignata classis Achillis Trojæ Trojanisque fœminis, fatale tempus differet: at post aliquot annos ignis Græcorum Trojanas ædes incendet.

Iracunda diem proferet Ilio,
Matronisque Phrygum classis Achillei.
Post certas hyemes uret Achaicus
Ignis Iliacas domos.

ANNOTATIONES.

33. *Iracunda diem proferet Ilio, &c.*] Achilles ob ereptam sibi Briseiden iratus, à pugnâ et bello suam classem continens, Trojæ quidem fatum aliquandiu retardabit, diemq; e Trojæ ac Trojanis ultimam differet: at ubi Patroclum audiet ab Hectore peremptum, tum ad arma, et amici vindictam convolabit, nec ponet iram donec Hectorem Iliensium defensorem unicum prosternat. Virg. Æn. 2, 324.

Venit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troes, fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum, &c.

34. *Phrygum.*] Phrygia Asiæ Minoris regio cujus pars est Troas, ac Metropolis Troja.

Achillei.] Achilles fortissimus Græcorum, vel suo nomine apud omnes famosus.

35. *Post certas hyemes.*] Post certum annorum spatium fatis decretum. Calchas augur è passerum numero, post annos decem Trojam expugnandam diruendamque prædixerat.

Uret Achaicus ignis Iliacas domos.] Achaia Græciæ pars, Synecdoche. Quidam legunt, *Pergamens domos.*

ODE XVI.

PALINODIA AD ADMATAM PUELLAM.

O formosâ genetrice nata formosior, quem libuerit finem dabis injuriosis Iambis: seu igne,

O MATRE pulchrâ filia pulchrior, [67]
Quem criminosis cumque voles modum
Pones Iambis; sive flammâ,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. supra.

Quæcunque valent ad placandam iram, hæc adhibet Horatius ad mitigandum offensæ puellæ animum. Scripserat olim Iambos aut adversus ipsam, aut contra matrem ipsius. Jam volens redire in gratiam cum eâ quam deperibat, 1, Fatetur se peccasse: 2. Non per contemptum se fecisse quidquam, sed per iram, asserit: 3. Vindictam offert. Porro quæ sit, quæque vocetur amica illa non constat. Gratidiæ nomen reperitur in quibusdam codicibus inscriptum. Alii volunt hanc esse Tyndaridem illam, ad quam Ode sequens noncupata est.

1. *O matre pulchrâ filia pulchrior.*] Aiunt quidam scriptam dicaciter ante ab Horatio fuisse:

O matre turpi filia turpior!

Quicquid sit: jam laudat egregiè puellam, sciens nihil ferè mulieri jucundius esse, quam formâ et pulchritudine commendari. Imitatio verò est Stesichori, qui cum Helenam quandam Siculam Iambis proscidisset, Apollinis Oraculo monitus primus Palinodiam canens, oculorum usum, quem amiserat, recepit.

3. *Quem criminosis cumque, &c.*] Crimen se admisisse, pœnamque subire quamlibet, paratum profitetur; ejusque, quam læsit, arbitrio cuncta permittit.

3. *Iambis.*] Sunt enim Iambici versus ad maledicendum aptissimi. *Sicut Iambus ex brevi et longâ constat; ita contumelia ex parvis initiis ad magna procedit:* Suidas ἰαμβίζειν Græcis, et *maledictis insectari.* Horat. ad Pisones.

Archilochum proprio rabies armavit Iambo.

Sive flammâ, Sive mari libet.] Ipse suum carmen maledicum damnat igni vel aquæ, ut placuerit. Tibul. l. 1. Eleg. 9. ver. 49.

Illa velim rapidâ Vulcanus carmina flammâ
Torreat: et liquidâ deleat amnis aquâ.

Sive mari libet Adriano.
Non Dindymene, non adytis quatit
Mentem Sacerdotum incola Pythius, [68]
Non Liber æquè, non acuta
Sec geminant Corybantes æra,
Triftes ut iræ; quas neque Noricus
Deterret enfis, nec mare naufragum,
Nec fævus ignis, nec tremendo [69]
Jupiter ipfe ruens tumultu.
Fertur Prometheus addere principi

feu mari placet Adriatico. Nec Cybele, nec Apollo inhabitator, animum facrificulorum in facrariis ita commovet, nec Bacchus: neque Corybantes tam crebrò pulfant cymbala acuta, ficut mœfta indignatio: quam nec gladius ex Illyrio cohibet, nec mare naufragiis infeftum, nec dira flamma, nec ipfe Jupiter horrifono fragore. Dicitur Prometheus primario limo

ANNOTATIONES.

4. *Adriano.*] Synecdoch. pro quolibet mari.

5. *Non Dindymene, &c.*] Ita defcribit vim et impotentiam, in eamque culpam omnem fuam transferre fatagit, ut odium et contemptum, quo gravius nihil ad offenfam, omnino abfuiffe comprobet.

Dindymene.] A Phrygiæ monte Dindymo dicta Cybele, cujus ibi facra peragebantur, Sacerdotefque furore percita membra fibi incidebant.

Non adytis quatit, &c.] Conglobatâ comparatione iræ vehementiam exaggerat. Nec Cybele, inquit, fuos facrificulos, nec Apollo Phœbades oraculo refponfaque edituras, nec Bacchus Mænadas et Bacchantes in Orgiis tanto furore implent, quanto irritatur amor amantum.

6. *Incola Pythius.*] Apollo Delphos, quæ urbs etiam Pytho dicta, incolens, ibique præcipuè cultus et celebris: vel ita dictus à Pythone ferpente interfecto. De quo vide Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 17. Cœl. Rhodig. lib. 16. c. 19. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 2. *Incola*, infeffor, invadens et afflans mentem Pythiæ tripodi infidentis in adytis ac penetralibus templi, ut extra fe rapta, jamque enthea, divina loquatur.

7. *Non liber æquè.*] De Bacchanalium origine, infaniâ, aberratione. Vide Tit. Liv. lib. 39. cap. 8, et feq.

Non acuta Sic geminat Corybantes æra.] Neque tam crebris ictibus pulfant Corybantes ærea cymbala, cum furiofi difcurrunt, quam ira mentem variis motibus concutit. *Corybantes*, Rheæ facrificuli, iidem qui Curetes, ex Strabone lib. 10. et Lucret. lib. 2. dicti vel à κόρυς, *galea*, vel à κορύπτω, *cornibus peto*; item *caput jacto*: vel à κρύπτειν, vel κρυβάζειν; quoniam adjuverunt Rheam in abfcondendo partu. Vel à κρούειν *pulfare*, et ftrepitum ac fonitum reddere: quoniam ex Lucret. cit. *Pulfabant æribus æra*, et ex Apollod. lib. 1. τοῖς δόρασι τὰς ἀσπίδας συνέκρουον, *Haftis clypeos percutiebant*: fic nimirum *Jovis illum vagitum in Cretâ quondam occultâffe feruntur, ne Saturnus cum malis manderet adeptus*, Lucret. 2. 636, et paulo ante:

Tympana tenta fonant palmis, et cymbala circum
Concava, raucifonoque minantur cornua cantu.
Et Phrygio ftimulat numero cava tibia mentes,
Telaque præportant violenti figna furoris.

Omnes autem à Græco origines parum fatisfaciunt, et longe petitæ ac perperam confictæ videntur. Magis certè ad rem eft quod refert Diod. Sic. l. 6. c. 11. Corybantas dictos à Cybeles filio Corybante, qui facra Matris Deûm in Phrygiam detulit; quique ab fe nominavit eos, qui Matris facrificiis incumbebant.

6. *Triftes ut iræ.*] Nihil æque violentum eft ac iratus amor, aut triftis, quòd fe fperni fentiat, aliumque præferri; tuna extrema quæque meditatur, atque etiam tentat ac molitur fæpius.

Neque Noricus Deterret enfis.] Pergit oftendere iræ pertinaciam, quam nec frangit armorum aut mortis horror; nec ignium aut Jovis ipfius tonantis fragor ac metus. *Noricus enfis.*] optimi fcilicet enfes fabricantur in eâ regione Illyrici. Plin. lib. 34. c. 14. f. 41. *Alibi vena bonitatem hanc præftat, ut in Noricis: alibi fractura, ut Sulmone aqua.*

10. *Nec mare naufragum, &c.*] Sic qui ad ultionem parandam, vel ad quærendum quod vehementer amat, contendit, per maris difcrimina quælibet, per tela, per ignes intrepidus, ac cæco velut impetu rapitur et properat; nec ullâ unquam reverentiâ, nec pavore tonitruum ac fulminum retardatur aut deterretur.

13. *Fertur Prometheus, &c.*] Amplificatio eft per amœnam caufæ difquifitionem; unde nempe homini fic dominetur ira? fabellamque confingit vel intexit de Prometheo, qui formans hominem varias ei indiderit affectiones diverfis ex animantibus depromptas, ut vulpis aftutiam, leonis iracundiam ferventemque bilem, &c. *Coactus.*] qui cum in fingendis brutis omnes naturæ facultates abfumpfiffet, coactus eft demum è fingulis aliquid decerpere, quod homini daret. Vid. Fulgent. Mytholog. lib. 3. cap. de Peleo.

Principi Limo.] Homini, qui licet ex argillâ et

obstrictus adjungere portionem hinc et inde decerptam, pectori nostro indidisse vehementiam furentis leonis. Iracundia Thyestem perdidit exsecrandâ strage; atque extremas præbuit causas maximis civitatibus, ut prorsus diruerentur, ac mœnibus infestum aratrum applicaret superbus exercitus. Animum reprime: me etiam impulit cordis ardor in amœnâ juventute,

Limo coactus particulam undique
Desectam, et insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.
Iræ Thyesten exitio gravi
Stravere; et altis urbibus ultimæ
Stetere causæ, cur perirent
Funditùs, imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens. [70]
Compesce mentem; me quoque pectoris
Tentavit in dulci juventâ

ANNOTATIONES.

limo non secus ac cætera animantia conflatus, in ea tamen principatum obtinet. Vide Lucret. l. 5. Diodor. Sicul. l. c. 1. &c.

17. *Iræ Thyesten, &c.*] Effectus iræ persequitur. De Thyeste atque Atreo fratribus tam infanda in sese invicem perpetrantibus, ut Sol aversatus retro conversus sit, omnibus auditum: et jam dictum est, Od. 6. v. 8. ad *sævam Pelopis domum*, quæ quidem per iram perdita et consumpta interiit *exitio gravi:* seu cum Thyestes appositum ab Atreo filium devoravit; seu cùm ob vitiatam uxorem Atreus execrandâ illâ ratione ultionem petiit, &c.

18. *Altis urbibus ultimæ Stetere causæ, cur perirent Funditùs.*] Interdum urbes expugnantur non odio, sed quadam eas tenendi cupiditate: at cum ira facit ut cupiantur, tum ultimi quoque fit causa excidii, impellitque ad eas à fundamentis diruendas, ne quod vestigium supersit civitatis.

20. *Imprimeretque muris Hostile aratrum, &c.*] Per iram victor hostis non solùm urbes aliquando demolitur, sed et excisis mœnibus ædibusque universis, solum arat, *imprimitque aratrum* iis locis, in quibus erant *muri* antea, arces, ædesque. Hinc illud:

Et seges est, ubi Troja fuit.

Manilius, l. 4. v. 555. ejus qui sub ortum caudæ Scorpii fuerit natus, gravem iram et victoriam ita præsagit:

Aut sternet positas urbes, inque reducet
Oppida, et in domibus maturas reddet aristas.

Socrates Ecclesiast. Histor. lib. 4. cap. 31. de Valente imperatore Constantinopolitanis irato, refert minatum esse civitati vastitatem, adeoque ἄροτρον βαλεῖν κατ' αὐτῆς, *aratrum in eam immissurum.* Seneca de Clementiâ lib. 1. 26. *Injicere tectis ignem*, inquit, *aratrum vetustis urbibus inducere potentiam putat.* Quem in locum.] Lipsius citat Horatii locum quem explicamus, aitque, mos erat iste in evertendis olim urbibus; et sicut aratro condebantur, ita aratro pariter significabant exscindi; affert quoque Modestinum Jurisconf. *Si usus fructus civitati legatus sit, et aratrum in eam inducitur, civitas esse desinit: ut passa est Carthago; ideoque quasi morte desinit habere usum fructum.* Vide Isidor. l. 15. c. 11. Cœl. Rhodig. l. 26. c. 5. Alex. ab Alex. l. 6. c. 14. ubi non ædificandis modo urbibus, sed et funditùs evertendis aratrum induci ait, quasi segetes ibi mox futuras denotareretur. Imo quandoque tantum est odium, tantus ulciscendi appetitus, ut versa aratro terra sale inspergatur, ad eam sterilitati damnandum. Quod egregiè suo more explicans S. Hieron. in Matth. cap. 5. *Legimus*, inquit, *in Scripturis urbes quasdam iræ victorum sale seminatas, ut nullum in ipsis germen oriretur.* Scilicet Judic. lib. cap. 9. Abimelec Sechemitarum maledictis exacerbatus eorum *urbem cepit, interfectis habitatoribus ejus, ipsamque destructâ, ita ut salem in eâ disspergeret.*

22. *Compesce mentem.*] Quandoquidem igitur tam ferox et impotens ira est, ut ad ultima quæque præter jus et fas adigat; quæso obtestorque, ne ei indulgeas; sed *compescas mentem iracundam.* Nam et ego malè me ipsi indulsisse jam agnosco. Unde et *mutare quæro.* Juveniliter in culpam lapsus sum: nunc ætate factus sapientior, errati veniam peto.

Me quoque pectoris, &c.] Ex dictis infert Horatius idem ferè quod habet Cicero ad Attic. lib. 1. Epist. 17. *Si quidem ita statueris, et irritabiles animos esse optimorum sæpe hominum et eosdem placabiles; et esse hanc agilitatem (ut ita dicam) mollitiamque naturæ plerumque bonitatis: et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda, sive vitia, sive injurias esse toleranda; facile hæc, quemadmodum spero, mitigabuntur. Quod eò ut facias te oro, qui te unicè diligo, &c.*

23. *In dulci juventâ.*] Quò voluptatis avidior est juvenis, eò est irritabilior, si negentur ea ad quas anhelat, vehementiusque ad ulciscendum fertur. Id sibi contigisse Horatius fatetur, atque Iambos ita scripsisse mordaces quidem, dum non alia suppeteret ratio sedandi animum amore et irâ *furentem.* At nunc laudat

Fervor, et in celeres Iambos
Misit furentem: nunc ego mitibus
Mutare quæro tristia, dum mihi
Fias recantatis amica
Opprobriis, animumque reddas. [71]

atque ad citos Iambos iracundum adegit. Jam vero cupio vertere dira suavibus, modo, retractatis conviciis, mibi fias propitia, atque benevolentiam repares.

ANNOTATIONES.

et encomia se scripturum pollicetur, ut quasi deleat quæ tristia prius at acerba scripserat. Nam quod ait lib. 3. Od. 14.

Lenit albescens animo capillus,
Litium et rixæ cupidos, protervæ.
Non ego hoc ferrem calidus juventâ,
Consule Planco.

24. *Celeres Iambos.*] *Pes citus*, ad Pisones: seu quod facilè incurrit, seu propter frequentes syllabas breves in puris Iambicis.

26. *Dum mihi Fias recantatis amica, &c.*] *Dum*, id est, modo tu quoque desinas me lacerare conviviis et dictis probrosis. Vel potius, *dum*, id est, donec mihi desinas esse inimica, cum me videris palinodiame anere: donec igitur mihi priora opprobria recantanti, ac mitibus tristia mutanti fias amica, non cessabo tibi supplicare, mitia scribere, atque omni ratione animum tuum demereri.

28. *Animumque reddas.*] Hinc videtur significare Horatius, extitisse quandam olim amicitiam, quam velit reparari; proindeque non matrem puellæ istius, sed ipsam puellam Iambis et dicteriis abalienatam intelligere oportere.

ODE XVII.

Tyndaridem invitat in villam suam, ejus ostentans amœnitatem et commoda.

VELOX amœnum sæpe Lucretilem
Mutat Lycæo Faunus; et igneam
Defendit æstatem capellis
Usque meis, pluviosque ventos.
Impunè tutum per nemus arbutos [72]
Quærunt latentes, et thyma deviæ 6

Celer Faunus Lycæum frequenter commutat Lucretili jucundo; caprasque meas tuetur semper ab æstate fervidâ, ventisque imbriferis. Feminæ masculi fœtentis, citra periculum errantes per silvam, securæ investigant arbutos occultos ac thymum,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

Non vulgaria dictionum ornamenta continet hæc Ode: ea lector, collige. *Igneam æstatem defendit capellis pluviosque ventos. Olentis uxores mariti. Martiales lupi. Usticæ cubantis saxa levia. Benigno cornu manabit opulenta copia ruris honorum. Reducta vallis. Fide Teia Laborantes in uno. Lesbium innocens. Incontinentes manus. Male dispar. Immerita vestis, &c.*

1. *Velox.*] Fauni agrestes Dii cursu saltuque agiles, proindeque caprinis pedibus finguntur.

Lucretilem Mutat Lyceo Faunus.] Hypallage, pro *Lycæum Mutat Lucretili*, Sabinorum monte, in cujus declive sita erat Horatii villa et fundus, de quo ipse initio Epistolæ 16. lib. 1. Hujus non tantum afferit amœnitatem, ut eo sæpius immigraret Faunus, seu Pan Deus Pastorum relicto quidem Lycæo Arcadiæ monte sibi sacro: sed porro Numinis præsentiâ quicquid noxium est propulsari.

2. *Igneam Defendit æstatem capellis, &c.*] Æstum arcet à gregibus, pestiferasque tempestates. Columell. lib. 7. cap. 6. *Capellis nocet æstus, sed magis frigus.* Ventum etiam cum tempore humidum (qualis Notus) animantibus quibuslibet, autumno præsertim, esse pestiferum nemo nescit. Virgil. Eclog. 7. 47.

Solstitium pecori defendite.

5. *Arbutos Quærunt latentes et thyma.*] Grata sibi pabula. Plin. lib. 12. cap. 17. *frutices adoratos appeti* quærique à capellis, testatur Virg. Eclog. 3. v. 47.

Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis.
Georg. 3. v. 300.

Jubeo frondentia capris
Arbuta sufficere.

Arbutus, Gall. *arboisier*, Angl. STRAWBERRY-TREE, pridem fuit in deliciis, quod ἀείφυλλος; frondes lauro, fructus cerasis non absimiles, profert. Vide Columell. cit.

hœdi vero non timent lupos Martios, neque colubros virides; quandocunque, ô Tyndari, suavi ejus *tibiâ resonuere valles, rupesque haud asperæ* montis *Usticæ declivis. Numina me protegunt: Pietas mea, Pœsisque placent Numinibus. Illinc tibi liberali cornu fluet affatim dives abundantia opum agrestium. Ibi profundâ in convalle fugies ardorem Caniculæ; chordâque Teiâ cantabis Penelopen.*

Olentis uxores mariti,
Nec virides metuunt colubros,
Nec Martiales hœdilia lupos,
Utcunque dulci, Tyndari, fistulâ
Valles, et Usticæ cubantis
Lævia personuere saxa.
Dii me tuentur: Diis pietas mea, [73]
Et musa cordi est. Hinc tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.
Hinc in reductâ valle, Caniculæ
Vitabis æstus, et fide Teiâ
Dices laborantes in uno

ANNOTATIONES.

7. *Olentis uxores mariti.*] Capræ caprique gravem emittunt odorem. Unde et proverb. *Hircum olet.* Virg. Eclog. 7. v. 6.

——Dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerraverat.

9. *Nec Martiales hœdilia lupos.*] Martis in tutelâ dicuntur esse lupi, utpote rapaces ac violenti deprædatores. Virg. Æn. 9. v. 566.

——————Agnum
Martius à stabulis rapuit lupus.

Alludit fortasse Poëta ad id quod aiunt templum fuisse in Parthenio Arcadiæ monte sacrum Fauno seu Pani, quod asylum erat pecudibus insequentes leones ac lupos fugientibus, qui quidem eo adire non audebant.

Hœdilia.] Magna de eâ voce contentio. Quidam legunt *hœdulei.* Nam inquiunt, ab *hœdus hœdulus,* et *hœduleus:* sicut ab *hinnus, hinnulus,* et *hinnuleus,* Alii *hœduliæ* vel *hœdiliæ* ex membranis non paucis: sicut enim *hœdile, is,* sic et *hœdilia, æ,* dicitur. Ego ex Lambini Muretique placito, nihil censeo mutandum in vulgatâ lectione, ut pes sit Ionicus pro Choriambo, certe ἰσόχρονος. Itaque, de metro non amplius soliciti, dicamus *hœdilia,* hœdorum septa vel stabula, synecdochicè poni pro hœdis.

10. *Utcunque dulci, &c.*] Greges securi pascuntur, *utcunque,* ubicunque, quandocunque, simul atque suam inflat fistulam Pan seu Faunus qui ex Virgil. Eclog. 2. v. 32.

Pan primus calamos cerâ conjungere plures
Instituit: Pan curat oves, oviumque magistros.

Hinc verò potestatem ac præsidium Numinis ostendit, quòd vel levis ejus fistulæ sonus fugat et avertat noxia quæque, et securitatem præbeat.

Tyndari.] Hanc esse eandem quidam volunt quam in Epodis Canidiam vocat, et falsè proscindit, Gratidiam autem in Odæ præcedentis inscriptione plerisque in codicibus appellat, nimirùm ut offensam mitiget; nunc vero sibi reconciliatam, in formæ commendationem Tyndaridem nuncupat, quasi Helenam alteram ob pulchritudinem, atque invitat ad rusticationem ac delicias apud suum in Sabinis fundum, ad montem Lucretilem.

11. *Usticæ cubantis.*] Ustica mons in Sabinis leniter declinans hominis instar decumbentis.

13. *Dii me tuentur.*] Quasi sibi ipse respondens infert: sic me tuentur Dii, quorum laudes versibus meis piè celebro, ipsis non ingratus. Contra vero, si quis Numinum cultor non fuerit, hunc *insignem* licet *attenuat Deus.* Ut scribit Od. 34. hujus libri.

14. *Hinc tibi copia Manabit, &c.*] Ex amœnâ hâc villâ meâ, cum adfueris, O dilecta Tyndari, colliges frugum omnis generis copiam. Hi sunt enim *ruris honores.*

16. *Cornu.*] Alludit ad copiæ, vel Amaltheæ cornu fabulosum. Scilicet Hercules, inquiunt, detractum, victo Acheloo, cornu Fortunæ dedit, è quo illa bonorum omnium abundantiam promit ac elargitur. Porro ex Eustath. in Periegesi Dionys. Amalthea fuit vetula quædam avara mercatrix, quæ nummos benè multos ingesserat in cornu: quod Hercules adeptus in voluptates ac genium liberaliter profudit. Hinc variæ fabulæ et commenta vulgi.

17. *Caniculæ Vitabis æstus.*] Noxios ardores vitabis sideris istius, ex opinione vulgi; non enim ortus Caniculæ æstum facit, sed Sol Leoni junctus, nempe sub finem Julii, ad usque Augusti diem 23. Dies Caniculares vulgò, inde que morbi frequentes et acerrimi. Vide plura infra, lib. 3. Od. 13. et 29.

18. *Fide Teia Dices laborantes in uno, &c.*] Cantabis Lyricos versus et amatorios ad modum Anacreontis oriundi ex urbe Teio in Paphlagoniâ, apud Asiam Minorem. Vid. lib. Od. ex Epod. 14. *Dices laborantes in uno,* recitabis carmen de amoribus Penelopes uxoris, et Circes

Penelopen, vitreamque Circen:
Hic innocentis pocula Lesbii
Duces sub umbrâ: nec Semeleïus
Cum Marte confundet Thyoneus
Prœlia; nec metues protervum
Suspecta Cyrum; ne malè dispari
Incontinentes injiciat manus,
Et scindat hærentem coronam
Crinibus, immeritamque vestem.

et Circen fulgidam pro eodem felicitas. Illic innoxii Lesbii scyphos hauries in umbrâ: neque [74] *furens Semeles filius cum Marte pugnas miscebit: neque timebis suspicionem creare petulanti Cyro, ne tibi minimè æquali intemperantes manus adhibeat, frangatque corollam impositam capillis, et innocens vestimentum.*

ANNOTATIONES.

amicæ, famosæ illius veneficæ, erga unum et eundem Ulyssem. *Laborantes*, amore tabescentes, amore certantes. Vide Lil. Gyrald.

20. *Vitreamque Circen.*] Instar vitri nitidam, splendentem, decoram, speciosam.

21. *Hic innocentis pocula Lesbii.*] Epulaberis etiam hilaritèr et jucundè: bibes nempe vinum innocuum, è Lesbo Ægei maris insulâ, hodie *Metelino*: ob tenuitatem non lædens, nec tentans caput, nec pectus inflammans, nec adeo impellans ad rixas: quapropter *non confundet cum Marte Bacchus prælia.* Vinum saccatum hic aliqui comminiscuntur, quod sit magis ad muliebrem salivam ac palatum. Sed quid opus? cum tale sit per se Lesbium, quo *nullum potu suavius*; cui ἀνίλαιαν impertivit Bacchus, id est, *immunitatem ac innocentiam*: quod νεκταροςαγῆ, *manans nectare, ambrosiæque propius quam vino*, veteres illi passim vocârunt, apud Athenæum lib. 1. cap. 22. et 23, &c. Vide, si vacat, apud Gell. 13. cap. 5. lepidum Aristotelis acutumque de Lesbio vino judicium, quo successorem suæ diatribæ designavit Theophrastum è Lesbo.

22. *Nec Semeleïus Cum Marte, &c.*] Nec bibendi certamen desinet in pugnas ac rixas. Semeles filius Bacchus: ea porro etiam Thyone dicta. Nec tamen inde *Thyoneum* hic appellari credas, cum pluribus: alias idem bis perperam dixisset Horatius. Sed potius à θύω *ferveo, insanio, impetu feror*, intellige violentum, petulantem, &c. Vide Diodor. Sic. l. 4. c. 5. Id est, vinum istud innocens non creabit ebrietatem, nullasque proinde contentiones ac certamina Marti propria provocabit. Nam τῷ παροινεῖν ἐν τῷ μεθύειν. Athen. lib. 10.

24. *Nec metues protervum Suspecta Cyrum.*] Cyrus iste Horatii rivalis, Tyndaridis autem vel amicus, vel etiam maritus non bene cum eâ consentiens. Qui quidem si rescisset cum alio familiariter versari, haud æquo tulisset animo, sed zelotypiâ accensus, aut velut in suam manus injecisset, aut etiam verbera intentaret, ruptâ convivali coronâ, laceratâ veste, ultus adulterium quod suspicaretur.

25. *Male dispari.*] Viribus impari ad resistendum, ictusque declinandos. Vel moribus planè diversis, ut Tyndaris lepida hilarisque fuerit, Cyrus tristis, morosus ac ferox; unde non ferat ejus ingenium ac vivendi institutum.

26. *Injiciat manus.*] Jure sibi vindicans quod suum est, ubicunque reperit. Quo vir ejus fuisse, indicare videtur. Numquid enim in alienam tantum ausus fuerit alienus, in liberam liber? nisi fortè vis et impetus zelotypiæ significetur illius, qui ab amicâ suâ alium amari intellexerit: quique sibi temperare, seque continere haud queat, cùm epulantem cum alio viderit, quin pugnas misceat, coronamque ex more conviviorum capiti additam discerpat, nec vestibus parcens, ut quocunque modo suo dolori satisfaciat.

28. *Immeritamque vestem.*] Quid enim peccavit, quid male meruit vestis mœchæ vel infidæ amasiæ, ut ab irato zelotypoque diffringatur?

ODE XVIII. AD QUINTILIUM VARUM.

Usum vini moderatum commendat.

O Vare, nullam arborem potius quam vitem sacram plantes circa benignam terram Tiburis, ac muros Catilli. Sobriis enim cuncta præbet gravia Deus; nec aliàs fugantur edaces curæ. Post vina epota, quis incommoda belli queritur aut paupertatis?

NULLAM, Vare, sacrâ vite priùs severis arborem [75]
Circa mite solum Tiburis, et mœnia Catili.
Siccis omnia nam dura Deus proposuit; neque
Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines. [76]
Quis post vina gravem militiam, aut pauperiem crepat?

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Ode 11.

Horatius Quintilium Varum monet, ut nimium vel Reipublicæ, vel literarum studium usu vini temperet moderato. Quis verò ille? Videtur certè is quem in Arte Poëticâ celebrat velut optimum Judicem ac censorem Poëmatum. Epist. ad Pisones. v. 438. inscriptionem tamen hujus Odes falsam asserit Marcilius, vultuque sibi ipsi Horatium loqui, sicut et Epod. 5. et 17. Adde quod abest illa à plerisque membranis.

1. *Nullam, Vare, sacrâ vite prius severis arborem.*] Metrum pariter et sententiam mutuatus est ab Alcæo: cujus apud Athen. hæc leguntur: Μηδὲν ἄλλο φυτεύσῃς πρότερον δένδρεον ἀμπέλω. *Sacra vite*, Baccho nempe consecratâ: vel quia libationes in sacris inde fiebant.

2. *Mite solum.*] Plin. lib. 17. cap. 5. *Optima terra est quæ vocatur pulla; tenera, temperatæ ubertatis, mollis facilisque culturæ, nec madida, nec sitiens, post vomerem nitescens.* Ibid. *Optimus ager est ad radicem montium, planitie in meridiem excurrente; qui totius est Italiæ situs:* ex Catone lib. 34. cap. 5. Columel. lib. 2. cap. 2. et lib. 3. cap. 11.

Tiburis.] De eâ urbe jam ante ad Od. 7. hodie *Tivoli*, sita est ad fluvium Anienem, in Sabinorum confinio, singulari vero gaudet aëris temperie. Hinc fortasse *mite solum* appellatur. *Tiburtes originem multò ante Romam habent. Conditor eorum Tiburtus, quem filium fuisse tradunt Amphiarai, qui apud Thebas obierit unâ ætate ante Iliacum bellum.* Plin. lib. 16. cap. 44.

Mœnia Catili.] Urbem Tibur iterum designari aliis verbis aiunt: quippe quam operâ communi condiderunt Amphiarai filii tres, Tiburtus, Coras, Catillus, ac de nomine fratris maximi natu appellârunt. Virgil. Æneid. 7. v. 670.

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque, acerque Coras, Argiva juventus.

Repugnat verò Theod. Marcil. cit. tum quod bis idem perperam dixisset Horatius; tum quod ex Servio ad cit. Æn. locum, alias quoque urbes ab illis fratribus ædificatas referuntur contenditque *mœnia Catili*, esse montem Catili. Catilus autem, seu Catillus, Arcas, classis Evandri præfectus: Tibur, qui et Tiburnus et Tiburtus, ejus frater fuit.

3. *Siccis omnia non dura, &c.*] Qui naturâ vinosi, sunt plerumque hilares, nullâque aut valde exiguâ curâ torquere se consueverunt: contrà, sobrii res penitus considerant, atque hinc soliciti, difficiles, ac morosi esse solent. Quæ *dura* et gravia his esse notum est, quæ aliis levia. Sicut enim omnia sana sanis, et contrà; sic tristi ingenio præditis tristia fiunt omnia; læta verò aut saltem parum molesta quælibet jocosis ac festivis hominibus. *Siccis*, vino non madidis, sobriis, jejunis. Plaut. in Persâ, *Jamdiu factum est, cum bibimus: nimis sicci sumus.* Tull. contra Rullum in Senatu, *An consilia siccorum, an vinolentorum somnia videntur?* Pers. Sat. 5. v. 163.

An siccis dedecus obstem Cognatis?

Neque Mordaces aliter diffugiunt solicitudines.] Lib. Judic. cap. 9. *Mustum Deo et hominibus lætitiam dare solet.* Prov. 31. *Date siceram mœrentibus ... qui amaro sunt animo: bibant, et obliviscantur egestatis suæ, et doloris sui non amplius recordentur.* Psalm. 103. *Vinum lætificat cor hominis.*

5. *Quis post vina gravem, &c.*] Anacreon. Ὅταν Βάκχος εἰσέλθῃ, εὕδουσι μέριμναι. *Cum Bacchus advenerit, dormiunt curæ.* Tibul. lib. 1. Eleg. 7. v. 41.

Bacchus et agricolæ magno confecta labore
Pectora tristitiæ dissoluenda dedit.
Bacchus et afflictis requiem mortalibus affert.

Sensus Horatii est; cum quis se plusculum vino exhilaravit, tum nec meminit laborum nec ægritudines sentit; imo jocatur hilariter

Quis non te potiùs, Bacche pater, teque decens
Venus?
At, ne quis modici transiliat munera Liberi,
Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero
Debellata; monet Sithoniis non levis Evius; [77]
Cùm fas atque nefas exiguo fine libidinum
Discernunt avidi. Non ego te, candide Bassareu,

Quis non te magis, Bacche parens, laudat: *teq; ô decora Venus? Verum enimvero pugna Centaurorum adversus Lapithas inter potandum commissa docet, ut nemo dona Bacchi moderati prætergrediatur: docet et Bacchus Thracibus gravis; quando voluptatum cupidi licitum et illicitum parvo discrimine separant: O Bacche sincere, non ego te repugnantem exagitabo;*

ANNOTATIONES.

Bacchi munera laudat, et cantiunculis animum recreat, *decentique Venere*, seu non indecorâ aut invenustâ festivitate. Sic aiunt Catonem Uticensem cum amicis ad auroram perpotando vigilâsse; quod existimaret vini potu largiori animum reddi hilariorem, ex Platone videlicet.

7. *At, ne quis modici transiliat, &c.*] At vero servandum in primus illud Græcorum μηδὲν ἄγαν *ne quid nimis*: Item, quod monet Plin. l. 14. c. 5. *Nec viribus corporis aliud, si modus adsit, utilius; nec aliud perniciosius vino, si modus absit.* Ibidem, Androcydes, sapientiâ clarus, ad Alexandrum Magnum scribebat intemperantiam ejus cohibens: *Vinum potaturus, rex, memento te bibere sanguinem terræ.* Quibus ille si obtemperâsset, profectò amicos in temulentiâ non intermisisset. Hactenus Plinius. Bellè suo more Apuleius Flor. 20. *Prima cratera pertinet ad sitim; secunda ad hilaritatem, tertia ad vol ptatem: quarta ad insaniam.* Vide Athen. l. 2. c. 1. et 2. ubi de juvenibus temulentis triremi se navigare credentibus faceta historia: quamquidem haud à vero alienam probat Casaubonus in dictum locum. Ibidem Menesitheus, *Vinum rectè utentibus Dii monstrârunt summum bonum, intemperantibus summum malum, &c.*

8. *Centaurea monet cum Lapithis, &c.*] Centauri Thessaliæ populi cum venissent ad nuptias Pirithoi principis Lapitharum, propè montem Olympum in Thessaliâ pariter degentium: vino immodicè hausto, in furorem ac libidinem acti, novam nuptam Hippodamiam rapere, vel, ut scribunt alii, Lapitharum uxoribus vim inferre tentârunt. Unde gravis pugna, cædesq; Centaurorum ferè omnium. Tull. in Pisonem, c. 10. meminit: *Istius in illis Reipublicæ luctibus symposium, quasi aliquod Lapitharum aut Centaurorum convivium ferebatur.* Vide Ovid. Met. 12.

9. *Sithoniis non levis Evius.*] Ipse quoque Bacchus rectum vini usum docet, qui populis eam Thraciæ partem incolentibus, quæ *Sithonia* dicta est, Thracibusque universis infensus et ultor instat, quoties illi suis abusi muneribus, nimio potu in insaniam, indeque in flagitia ruunt. Vide infra Oden. 27. Apud Athen. l. cit. Eubulus ita Bacchum fingit loquentem: *Tria ego pocula tantum misceo illis qui sapiunt; unum sanitatis, alterum voluptatis: soporis tertium. Quo quidem epoto, ii quos dicimus sapientes, domum sese recipiunt. Postea verò si quartum additur, non est id amplius nostrum, sed proterviæ; quintum vociferationis; sextum petulantis comessationis; septimum suggillatorum et vulnerum; octavum apparitoris: nonum iracundiæ; decimum furoris, quo prosternuntur qui bibunt, &c.*

Evius.] Ita Bacchus est appellatus, vel à voce Bacchantium εὐοῖ, vel potius ex eo quod eum debellatis fortiter gigantibus reverentem Jupiter sic affatus est: εὖ υἱέ. *euge fili.*

13. *Exiguo fine libidinum.*] Per fas et nefas voluptates quærit et consectatur temulentus, accensâ vino libidine. Juvenal. Sat. 6. v. 299.

—*Quid enim Venus ebria curat?*

11. *Non ego te, candide Bassareu, &c.*] Quasi diceret: Thraces et Bacchantes, specioso sacrorum prætextu, cùm celebrant Orgia, infanda pleraque committunt ultra modum poti, te quidem invito, O bone pater Bacche; et ego sanior illis temulentiam vitabo, neque proinde præter aut contra Numen tuum quidquam perpetrabo: nec te irritabo ebrius, nec indecorè agitabor, aut discurram furiosus.

Candide Bassareu.] Simplex, aperte, verax. Tibull. 3. 6. 8.

Candide Liber, ades.

Item, 1. 7. 46.

Candidior semper, candidiorque veni.

Bassareu.] Vel ob tunicam è pelle vulpinâ, vel à calceamento, quæ Βασσάρα dicuntur: vel à talari veste apud Bassaram Lydiæ locum confici solitâ: quorum usus in Orgiis. Alii alias quoque etymologias comminiscuntur. Tibull. 1. 7. 46.

Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.

Non ego te Invitum quatiam.] Etsi videntur hæc satis intellecta ex iis quæ ante dixi; amplius tamen explicantur, enodanturque allato ritu veteri Bacchanalium seu Orgiorum, in quibus Thyades seu Bacchæ sacra movere dicebantur; cum furiosæ his in festis cursitantes, thyrsos quaterent, ipsumque Bacchi simulachrum loco suo motum circumferrent, ac velut invitum temulentæ sacrificulæ exagitarent.

neque proferam in lucem abscondita foliis diversis. Comprime dira cymbala cum Phrygio cornu, quæ comitatur obcæcatus sui amor, atque arrogantia plusquam satis efferens inane caput, et fides secretum prodens, vitro pellucidior.

Invitum quatiam : nec variis obsita frondibus [12]
Sub divum rapiam. Sæva tene cum Berecynthio
Cornu tympana, quæ subsequitur cœcus amor
sui,
Et tollens vacuum plus nimio gloria verticem,
Arcanique fides prodiga, pellucidior vitro.

ANNOTATIONES.

Virgil. Æneid. 4. v. 301.

Qualis commotis excita sacris
Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia.

Catull. 62, 254. de nuptiis Pelei ac Thetidis :

——————*Lymphatâ mente furebant ;*
Evöe bacchantes, Evöe capita inflectentes.
. . . . *Pars tectâ quatiebant cuspide thyrsos.*

12. *Nec variis obsita frondibus, &c.*] Non temerè pervulgabo tua mysteria, aut secreta revelabo : alludit rursum ad Orgiorum morem, quo sacra Bacchi in cistis condita, hederâque et pampinis contecta, è templo atque urbe in montes agrosque exportabantur. Catull. cit. v. 259.

Pars obscura cavis celebrabant Orgia cistis ;
Orgia, quæ frustra cupiunt audire profani.

Tibull. 1. 48.

Et levis occultis conscia cista sacris.

13. *Sub divum.*] Pro *sub dio*, vel *sub dium*, id est, sub cœlo, quod Græci Δία vocant. Varro, Ascon. in Verr. 1. id est, ex arculis et cistis non extraham tua sacra, quæ foras et in publicum efferam.

Sæva tene cum Berecynthio.] Contine cymbala et cornua tua apud Berecynthum Phrygiæ montem in sacris adhiberi solita, quibus ad furorem incitantur sacerdotes. Porro illa duo jungit Horatius, ob affinitatem sacrorum Bacchi, et Cybelæ matris Deûm, quæ Berecynthia inde nuncupatur ; pariter ut et supra Od. 16. v. 5. ac seq. Sensus est : à me coërce ac depelle ebrietatem, insaniam, furorem. Catull. Cit. 2. 61.

Plangebant alii proceris tympana palmis,
Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant :
Multi raucisonis efflabant cornua bombis,
Barbaraque horribili stridebat tibia cantu.

14. *Quæ subsequitur cæcus amor sui, &c.*] Ebrietatem nempe sequuntur multa mala, quorum alia jam proposuit ; hæc sunt rixæ, contentiones, flagitiosæ libidines sine ullâ cujusquam reverentiâ. Alia vero jam exponit : quæ sunt φιλαυτία, superbia, loquacitas, arcanorum proditio.

Cæcus amor sui.] Congruens epithetum : nihil enim tam impellit in errorem, quam *sui amor.* Hinc Tull. ad Attic. lib. 13. Ep. 13. *Nisi fortè me communis φιλαυτία decepit.* Et de Offic. lib. 1. n. 91. *Tales non esse putamus, ut jure laudemur . . . . . cum homines inflati opinionibus, turpiter irridentur, et in maximis versantur erroribus.*

15. *Tollens vacuum plus, &c.*] Vana gloriatio, quâ homo inaniter se extollit prudentiâ vacuus. Quod plerisque passim, at nemini frequentius accidit, quàm vino effervescentibus.

16. *Arcanique fides prodiga.*] Denique sicut vitrum nihil abscondit, sic vinum tegenda revelat, retinenda prodigit, involvenda silentio divulgat, adeoque fidem labefacit ac violat, cum religiosæ taciturnitati commissa et credita temerè profert et propalam effutit.

ODE XIX.

Glyceræ se uri amore scribit.

MATER sæva Cupidinum, [79]
Thebanæque jubet me Semeles puer,
Et lascivia licentia, [80]
Finitis animum reddere amoribus.
Urit me Glyceræ nitor
Splendentis Pario marmore puriùs:
Urit grata protervitas,

Crudelis amorum genitrix, et filius Semeles Thebanæ, atque luxuriosa libertas cogit me ad extinctos amores reducere animum. Accendit me decor Glyceræ marmore Pario clariùs refulgentis: Inflammat me *jucunda* ejus *procacitas,*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod suprà Od. 3.

1. *Mater sæva Cupidinum.*] Tria sunt irritamenta libidinis præcipua, humorum crasis et temperies, vinum, familiaritas et comessatio cum mulieribus. His se revolvi in abjectos amores atque abripi scribit Horatius, *Venere, Baccho, lascivâ licentiâ.* Cæterum versiculus ille non temerè scriptus, qui rursum habetur Od. 1. lib. 4. Singulas ergo vocula pondere… *Mater sæva,* Venus. Nam

Quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

Virg. Eclog. 3, v. 110. et Eclog. 8. 47.

Sævus amor docuit, &c.

et Eclog. 8. v. 50, *improbus ille puer, &c.*

Benè Anacreon:

Χαλεπὸν τὸ μὴ φιλῆσαι
Χαλεπὸν δὲ καὶ φιλῆσαι,
Χαλεπώτατον δὲ πάντων,
Ἀποτυγχάνειν φιλοῦντα.

Durum est non amare:
Durum est etiam amare:
Durissimum vero omnium,
Non frui re amatâ.

Cupidinum.] Non una Venus, nec unus Cupido fuit. Duas Veneres esse ait Plato in convivio, alteram veterem, juniorem alteram. At Cic. 3. de Naturâ Deorum, n. 58. *Venus prima,* inquit, *Cœlo et Die nata, cujus Elide delubrum vidimus. Altera spumâ procreata . . . . Tertia Jove nata et Dione . . . . Quarta Syria, quam Adonidi nupsisse traditum est.* Et num. 60. *Cupido primus, Mercurio, et Dianâ primâ natus dicitur: secundus, Mercurio, et Venere secundâ: tertius quidem est Anteros, Marte, et Venere tertiâ.* Quid ergo hîc? Certè Poëtis solemne est, uni tribuere quod plurium est præsertim cùm nomen idem occurrit. Sic uni Herculi ea tribuunt omnia, quæ tamen à diversis confecta sunt. Pariter ab Ovid. Fast. 4. v. 1. Venus appellatur *geminorum mater Amorum.* Et hîc *mater Cupidinum.* Sic et à Pausan. in Attic. tres Veneris filii referuntur, Ἔρως, Ἵμερος, Πόθος. Apud Lucianum verò Venus Paridem alloquens duos sibi filios jactat eximios esse, Ἵμερον καὶ Ἔρωτα. Alii *Cupidinum matrem* dici Venerem contendunt, ob varios et multiplices affectus, qui eam et amorem nunquam non comitantur. Nam qui amant, modò spe recreantur, aut gaudio fruuntur: sæpiùs autem tristitiâ ob repulsam, irâ adversus rivalem, interdum etiam desperatione aguntur, usque ad suspendium, &c. minus placent qui *matrem Cupidinum* explicant per amoris asseclas, ludum, jocum, saltus, cantus, &c.

2. *Thebanæ Semeles puer.*] Bacchus, qui natus fertur Semele Cadmi Thebarum regis filiâ: ibique ipse colebatur. Vino autem accendi Venerem quis nescit? Apost. ad Ephes. cap. 5. v. 18. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* S. Hieron. *Venter mero æstuans facilè despumat in libidinem.*

3. *Lasciva licentia.*] Otium, indulgentia, lascivia. Theophrastus ait amorem esse *affectum animi otiosi,* πάθος ψυχῆς σχολαζούσης.

5. *Urit me Glyceræ nitor.*] Amoris tyrannidem excusserat Horatius, at aspectus Glyceræ novas ei catenas injecit. Nimirum pulchritudo est *splendor quidam in oculorum fulgore, in lineamentorum concinnitate ac decore consistens, humanum ad se rapiens animum.* Virgil Georg. 3. v. 215.

. . . . . Uritque videndo
Fœmina.

6. *Splendentis Pario marmore puriùs.*] Paros insula maris Ægei, Cycladum una, candidi marmoris ferax, eoque nomine celeberrima, Strab. L. 10. Plin. l. 36. c. 5. &c. Pindar. de Callicle,

Παρίου λίθου λευκοτέραν.
Pario lapide candidiorem.

7. *Urit grata protervitas.*] Superbia quædam et severitas saltem ficta: ferocia quæ plerumque amantes plus accendit: qui quod negari videtur, eo ferventiùs appetunt, eòque jucundiùs prosequuntur.

Et vultus nimiùm lubricus aſpici.
In me tota ruens Venus
Cyprum deſeruit; nec patitur Scythas,
Et verſis animoſum equis [81]
Parthum dicere, nec quæ nihil attinent.
Hìc vivum mihi ceſpitem, hìc

et facies, intuitu nimis periculoſa. Venus Cyprum relinquens me tota invaſit, neque ſinit me referre Scytharum bella, neque Parthos equis converſis ſtrenuos, nec quæcunque ad ipſam nihil ſpectant. O famuli, iſtic ceſpitem virentem,

ANNOTATIONES.

8. *Vultùs nimiùm lubricus aſpici.*] Aſpectus enim mulieris formoſæ in lapſum ſtatim impellit, Metaph. à locis lubricis, in quibus ſine cadendi periculo nemo ſtat aut incedit. Virg. Eclog. 8. 48.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error!

Alii interpretantur, oculos Glyceræ mobiles, lubricos, petulantes, ad libidinem pellicientes. Anacreon. carm. 2. ait, *Natura dediſſe tauris cornua, calces equis, curſum leporibus, dentes leoni, &c. viris prudentiam, at mulieribus pulchritudinem, quæ parmis et lanceis fortior ferrum flammamque vincit, et domat.*

9. *In me tota ruens Venus Cyprum deſeruit.*] Adeo nempe me Venus obſidet et occupat, inquit, ut videatur reliquiſſe Cyprum, ubi tamen dominatur potentiſſimè, et colitur. Virg. Æneid. 1. v. 722.

——Inſcia Dido
Inſideat quantus miſeræ Deus.

10. *Nec patitur Scythas, &c.*] Non me patitur aliis vacare quibuſlibet rebus, niſi amori: unde nequaquam poſſum ſcribere Scytharum vel Parthorum prœlia, nec alia bella, nec verò ea quæ ad Romanam Rempublicam et gloriam ſpectant. Poſterius hoc opinatur Cruquius dici ab Horatio, ut ſe excuſet atque commendet, et aduletur Auguſto, cui, inquit, tunc fortè remiſſa fuerint ultrò à Parthis ea ſigna militaria, quæ M. Craſſo et M. Antonio erepta fuerant. De quibus Juſtin. in fine l. 42. infrà citand. Verùm hæc nullo ſunt argumento ſubnixa.

Scythas.] Hi populi ſunt Aſiæ Borealis celeberrimi, et latè patentes; de quibus fusè Strabo, Ptolem. Plin. &c. tria de illis notatu digna memorantur à Juſtino lib. 21. antiquitas, virtus bellica, et quod Parthicum regnum condiderint. Adde Amazonum famam toto orbe omnibuſque ſæculis diffuſam. *Non virorum magis imperio, quàm fœminarum virtutibus claruere. Quippe cum ipſi Parthos Bactrianoſque: feminæ autem eorum Amazonum regna condiderint:* et cap. 3. *Imperium Aſiæ ter quæſivere, ipſi perpetuo ab alieno imperio aut intacti, aut invicti, manſere. Darium regem Perſarum turpi ab Scythiâ ſummoverunt fugâ, Cyrum cum omni exercitu trucidaverunt. Alexandri magni ducem Zopyriona cum copiis univerſis deleverunt. Romanorum audivere, non ſenſere arma . . . . . Gens laboribus et bellis aſpera. Vires corporum immenſæ. Nihil parare quod amittere timeant, nihil victores præter gloriam concupiſcunt.*

11. *Et verſis animoſum equis Parthum,*] Virg. Georg. 3. v. 30.

Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphaten,
Fidentemque fugâ Parthum, verſiſque ſagittis.

Juſtin. lib. 41. 2. *Parthi*, inquit, *pugnant procurrentibus equis, aut terga dantibus. Sæpe etiam fugam ſimulant, ut incautiores adverſum vulnera inſequentes habeant . . . Intolerandi forent, ſi quantus impetus eſt, vis tanta et perſeverantia eſſet. Plerumque in ipſo ardore certaminis prœlia deſerunt, ac paulo poſt pugnam ex fugâ repetunt, ut cum maxime viciſſe te putes, tunc tibi diſcrimen ſubeundum ſit.* Ergo non abs re Horatius *Parthum* dicit *animoſum*: adeò virtus etiam in hoſte laudatur. Nam Romanis Parthi formidabiles ſemper fuere, ſub Mithridate præſertim illo, *cui res geſtæ Magni cognomen dedere*, ut ait Juſtin. lib. 41. imò ſæpe illorum fuderunt exercitus duceſque. Juſtin. lib. 41. init. *A Romanis quoque trinis bellis per maximos Duces florentiſſimis temporibus laceſſiti, ſoli ex omnibus gentibus non pares ſolùm, verùm etiam victores fuère.* Tandem illi tamen Auguſti famâ perculſi, ejus arma pertimeſcentes, captivos è Craſſiano atque Antoniano exercitu totâ Parthiâ recollectos, ſignaque cum his militaria remiſerunt. Unde et cuſi nummi cum hâc epigraphe: SIGNIS RECEPTIS. *Pluſque Cæſar magnitudine nominis ſui fecit, quam armis alius imperator facere potuiſſet.* Hæc Juſtin. cit. lib. 42. in fine V. et Flor. lib. 3. cap. 11. et lib. 4. cap. 9. præſertim autem cap. 10. ubi virtus Romana hanc expreſſit laudem è Barbaris: *Ite, et benè valete, Romani; meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fugiſtis.*

Vide et ſupra Od. 12. Annot. ad v. 53.

13. *Hic vivum mihi ceſpitem, &c.*] Victus denique amore Glyceræ Horatius, ſacra parat, quibus ejus animum placatâ Venere demereatur. Sui vero ardorem amoris et impatientiam denotat, vel ex eo quod aram è ceſpite extruat brevi quidem et expeditâ ratione; quod fieri ſolitum duntaxàt in ſubitis rebus et moram haud ferentibus.

Verbenas, pueri, ponite, thuraque
Bimi cum paterâ meri.
Mactatâ veniet lenior hostiâ.

[12] *Istic verbenas, et thura mihi afferte, cum cratere vini bimi.* Post *immolatam victimam mitior fiet* Glycera.
16

ANNOTATIONES.

14. *Verbenas.*] Herbas in sacris assuetas parate. Propriè verbena est herba quædam, Gal. *De la Verveine*, Angl. VERVAIN; ANY HOLY HERBS. Dè hâc Plin. lib. 25. cap. 9. *Herba nulla Romanæ nobilitatis plus habet quàm hierabotane; nostri verbenacam vocant. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicavimus. Hâc Jovis mensa verritur; domus purgantur lustranturque.* Servius ait esse virgulta quæ semper virent. Ex Donato verbena quasi herbena dicitur, estque herba è puro loco decerpta cum terrâ adhærente. Similiter Plin. lib. 20. cap. 2. *Verbenæ nomine significatur gramen ex arce* (al. ara) *cum suâ terrâ evulsum, &c.* Constat eo nomine censeri eas omnes herbas, quæ in sacris adhibentur. Virg. Eclog. 8. 65.

Verbenasque adole pingues, et mascula thura.

Ubi per epithetum, *pingues*, volunt indicare olivam. Terent. And. 4. 4. 5.

Ex arâ hinc sume verbenas tibi.

Atqui apud Menandrum, unde sententiam ille transtulit et verba, verbenæ sunt myrti. Plinius quoque dixit *myrteam verbenam*. Ergo per catachresin verbenæ appellantur rami, virgæ, frondes, è lauro, myrto, olivâ, rore marino, aliæque felices herbæ religioni et sacris servientes: his nempe aras coronabant; deinde thus adolebant; postea vinum è paterâ libabant.

15. *Bimi cum paterâ meri.*] *Bimi*, id est, duorum annorum; *du vin de deux feuilles*. Angl. WINE OF TWO YEARS OLD. Affectabant primus in sacris vetus vinum, tanquam optimum: item *merum*, et purum, sine aquæ admixtione. Quapropter *Græca vina libare nefas, quoniam aquam habeant*; ex Plin. lib. 14. cap. 19.

16. *Mactatâ veniet lenior hostiâ.*] An Venus *sæva cupidinum mater*; an Glycera *proterva*? Hanc ego potiùs, quàm illam intelligi ab Horatio censuerim, leniorem futuram, quæ dura priùs erga illum et immitis fuerat. Scilicet hoc sperat per Veneris favorem, quem sacro peracto ambit et sibi conciliare nititur. At enim quod illud sacrificium? Quæ hostia mactanda? *hostia* quidem et victima differunt, quod hæc minor sit, illa major. *Mactata* porro dicitur, quasi magis aucta, cujus capiti nimirùm imposita ex hordeo tosto mola, sale conspersa, thure suffita. Sunt qui Venerem sanguine non placari, nec cæsâ victimâ pridem solitam contendant: eo quod genitrix passim vocaretur: nec deceret eam ita coli, per quam vita datur: afferuntque Virg. Æn. 1. 419. ubi in templo Veneris Paphiæ thus et serta duntaxat memorantur;

Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Læta suas; ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.

Hic et Erasmus locum hunc sic explicat: postquam Venerem placavero verbenis, thure, vino, ex more; Glycera veniet lenior, eritque tam facilis ac domita, quàm fit hostia mactata. Dormitâsse vero ille bonus tunc credendus, meo quidem judicio: Alii contra sentiunt, hostiam hîc ab Horatio verè mactandam significari seu columbam, utpote Veneri sacram; seu quamcunque aliam, Cruquius, Turnebus. Certe *Veneri suem immolari quandoque Callimachus scribit. Factum id Argis adnotavit historia.* Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 26. *Apud Tussas autem in Ægypto Veneri, quæ ibi Cornuta colitur, vaccam sacrificari*, refert Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 12. Aiunt verò, primis quidem seculis incruenta fuisse quævis sacrificia, litatumque duntaxat arborum fructibus, ramis, foliis, herbis: at postea usum invaluisse mactandi victimas Diis quibuslibet, ipsique Veneri.

ODE XX.

Mæcenati spondet convivium, sed frugale.

O dilecte Mæcenas eques, apud me quidem *mediocribus in poculis bibes ignobile Sabinum, quod egomet illivi Græco fictili reclusum: quando in amphitheatro acclamationes tibi sublatæ* fuerunt tantæ, *ut applausum iterarent tibi litora patrii fluvii, pariter et lu-*

VILE potabis modicis Sabinum [81]
Cantharis, Græcâ quod ego ipse testâ
Conditum levi, datus in theatro [84]
Cùm tibi plausus,
Care Mæcenas eques: ut paterni
Fluminis ripæ, simul et jocosa

ANNOTATIONES.

Hæc Ode ejusdem est metri, ut suprà 2. *Jam satis terris.*

1. *Vile potabis, &c.*] Profecturus erat Mæcenas seu in Apuliam (ut vult Cruquius ex Divæi codice, quod idem notat Lubinus) seu quovis alio: antea verò se Horatio pro summâ inter eos familiaritate convivam fore significârat. Hâc Ode rescribit Horatius Mæcenati, gratum id sibi quidem, at pro suâ tenuitate tenue fore convivium: cœnæque caput ex more proponit *Sabinum vinum*, ut eruditè monet. Theod. Marcil.

Sabinum.] Non quale tu habes in cellariis, generosum bibes apud me: sed tantummodo *vile* et modicum: nempe vinum vel ex *uvâ Bituricâ, cui eligendum solum nam in pingui putrescit, gracili omnino non provenit: mediam temperiem delicatè quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris.* Ex Plin. l. 14. c. 2. vel è *vinaciolâ, quam soli novere Sabini ac Laurenti:* ex eodem ibid. c. 3. Athenæus autem l. 1. c. 21. ait, *Inter Italica vina levissimum esse Sabinum, potuique tempestivum ab anno septimo usque ad decimum quintum.*

Modicis Cantharis.] *A petits brocs. Angl.* IN LITTLE CUPS. Pro quolibet vase hîc ponitur *cantharus,* qui quidem non parvum est vas, cùm Sileno attribuatur perquam ebrioso, gravisque appelletur. Virg. Eclog. 6. 17.

Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.

Xenarchus apud Athen. lib. 11. cap. 6. *Ne effunde, O puer, in argenteum poculum; sed potius in profundum cantharum.* Ibid. Epigenes. *At Canthari nunc non fingunt amplos illos et capaces, sed humilia pocula, &c.*

2. *Græcâ quod ego ipse testâ Conditum levi.*] Vinum alioqui non exquisitum ex eo commendat Horatius, quod ipse studiosè condiderit, obturârit, notârit. Quatuor ista nempe veteres vinum servaturi faciebant, *admista calce, sale, croco, resinâ, pice, &c. ut odor vino contingeret et saporis acumen,* ex Plin. lib. 14. cap. 19, 20, et 21. tum diligenter obturabant atque illinebant pice, gypso, limo. Docet Columella lib. ult. et Plin. cit. *Picari dolia oportere, dein perfundi aquâ marinâ, aut salsâ; posteà cinere sarmenti aspergi.* Et paulò post, *Sic opercula doliorum medicando, additâ masticbe ac pice.* Pers. vero Sat. 4. v. 29.

Seriolæ veteris metuens deradere limum,
Ingemit.

Denique notabant quale vinum et quo tempore conditum fuisset. Id passim observare est: et postea notabimus pluribus locis. Hic ergo priora tria quatuor verbis exprimuntur, quartum sequentibus. *Græcâ testâ conditum levi,* inquit, *datus in theatro cum tibi plausus.* Quasi diceret, condidi, seu in vasi infudi: *Græcâ testâ,* vel saper fæcem vini Græci, vel in doliis in quibus ante fuerat vinum Græcum, ut ita vis Sabino saporque accederet. Tertio *levi,* seu pice, seu gypso. Demum tempus notat, addendo: *Cùm datus tibi plausus, &c.*

Testâ Græcâ.] Cado testaceo, quod vasis genus è Græciâ ortum. Plin. lib. 14. cap. 21. cit. *Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulisque cingunt.* Quibus verbis ostendit Romæ ista vasa nondum tunc in usu fuisse.

3. *Datus in theatro cum tibi plausus.*] Jucundè simul et honorificè refricat Horatius Mæcenati memoriam dati per Populum Romanum plausûs, cùm ad spectacula venisset; (solebant enim viri graves ac de Republicâ benè meriti acclamationibus excipi); seu cùm ludos ipse exhibuisset pro suâ liberalitate magnificos; seu ob lætitiam recuperatæ à Mæcenate valetudinis; varias enim varii plausûs hujus causas comminiscuntur.

5. *Eques.*] Modestia hîc Mæcenatis celebratur, qui cùm summos quosque capessere magistratus potuisset, ultro delatos recusavit, et Equestri dignitate contentus vixit. Propert. l. 3. Ecl. 9.

Mæcenas Eques Etrusco de sanguine Regum,
Intra fortunam qui cupis esse tuam.

Ut paterni Fluminis ripæ, &c.] Tantus porro fuit ille plausus, ut inde personarent ripæ Tibe-

Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.
Cæcubum, et prœlo domitam Caleno
Tu bibes uvam. Mea nec Falernæ [85]
Temperant vites, neque Formiani 11
Pocula colles.

dicta species collis Vaticani. Tu domi *potabis Cæcubum, atque uvam* in *torculari Caleno pressam.* Nam certè *mea vasa neque Falerni condiunt racemis nec montes Formiani.*

ANNOTATIONES.

ris featurientis in Hetruriâ, quæ Mæcenatis patria erat: necnon acclamantium voces ingeminaret Echo residens in concavis locis apud montem Vaticanum, qui theatro Pompeii proximus, sicut et fluvius Tiberis.

7. *Vaticani Montis.*] Hic unus è collibus in quibus Roma in ædificata est, adhuc retinet vetus nomen, insuper autem ostentat insignem S. Petri Basilicam, et palatium Pontificium. Dictus est à vaticiniis illic edi pridem solitis. Vide Gell. lib. 16. cap. 17.

8. *Imago.*] Repetitio vocis, et acclamationum populi repercussio facta in monte. *Jocosa.*] Quia jocari videtur Echo, dum ultima tantùm verba repetit atque ingeminat. Supra Od. 12. 3.

Recinat jocosa nomen imago.

Virgil. Geor. 4. 50.

Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

Tullius Tuscul. lib. 3. n. simile quid habet ubi scribit: *Popularem gloriam in summâ inanitate versari,* neque hanc esse *eminentem virtutis effigiem, sed adumbratam imaginem gloriæ.* Additque, *Est enim gloria, solida quædam res, et expressa, non adumbrata. Ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene judicantium de excellenti virtute. Ea virtuti resonat, tanquam imago* gloriæ.

9. *Cæcubum, et prælo domitam Caleno Tu bibes, &c.*] Tu quidem apud te bibes vina ejusmodi haud vulgaria, non ita verò apud me. Exquisita certe vina sectatum esse Mæcenatem indicat, quod ejus nomine quædam celebrata sint ac Mæcenatiana dicta; quæ quidem refert et inter generosa censet Plinius lib. 14. cap. 6.

Cæcubum.] Cæcubus mons Latii ad sinum Cajetanum, Fundis vicinus et Amyclis, optimi vini ferax. Martial. lib. 13. Epigram. 115.

Cæcuba Fundanis generosa coquuntur Amyclis:
Vitis et in mediâ nata palude viret.

Plin. l. 14. c. 6. *Generositas celeberrima in palustribus populetis.* Athen. l. c. 22. ex Galeno scribit, *Cæcubum generosum, firmum, infestum capiti non nisi post annos plures vetustum.* Porro non à loco dictum vult Cæcubum Galenus variis locis, sed ita vocari vetustissimum quodlibet et ob vetustatem fulvum.

Caleno.] Cales, vel Calenum, urbs Campaniæ seu regni Neapolitani, in provinciâ terræ Laboris, à Cala Boleæ filio, Argonautâ, ut ferunt, condita, fertilem habet agrum vino generoso: nec minus celebrem aquâ temulentos faciente, si Plinio fides. Athen. cit. *Calenum lene magis quam stomacho placet.* ὁ Καληνὸς κοῦφος τοῦ Φαλέρνου εὐστομαχώτερος.

10. *Mea nec Falernæ.*] Mea vina non sunt è nobilioribus.

Falernæ.] Cui non audita fama vini è monte et agro Falerno in Campaniâ? De ea Strabo lib. 5. Athen. cit. *Falernum anno decimo tempestivum est potui, &c.* Plin. cit. *Secunda nobilitas Falerno.* Lib. vero 23. cap. 1. ejus salubritatem persequitur, sicut et aliorum.

11. *Formiani.*] Et hoc celebre vinum erat ex agro Formiano in Campaniâ, non procul Cajetâ. Athen. cit. *Formianum statim viget.*

ODE XXI. IN DIANAM ET APOLLINEM.

Molles puellæ canite Dianam: adolescentuli canite Apollinem crinitum, et Latonam omnino charam summo Jovi. Vos celebrate *gaudentem fluminibus, et silvarum* densis *frondibus, quæcunque vel frigido extat Algido, vel nemoribus umbrosis Erymanthi, vel Cragi viridantis. Vos, ô masculi, tot encomiis efferte Tempe,*

DIANAM teneræ dicite virgines,
Intonsum pueri dicite Cynthium, [86]
Latonamque supremo
Dilectam penitùs Jovi.
Vos lætam fluviis, et nemorum comâ,
Quæcunque aut gelido prominet Algido,
Nigris aut Erymanthi
Sylvis, aut viridis Cragi. [87]
Vos Tempe totidem tollite laudibus,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Ode 5.

Triplex apud Horatium carmen seculare inscriptum legimus; Unum tamen ludis secularibus decantatum; illud nempe quod est post Epodos; alia Duo, (ut volunt quidam) hoc scilicet, et Ode 6. libri quarti, ludis Apollinaribus, de quorum origine fusè differit Macrob. l. 1. Saturn. c. 17. Est hic igitur Hymnus Apollini et Dianæ, Diis averruncis et ἀλεξικάκοις, dedicatus, ut mala in hostes avertant, Populo verò Romano securitatem, sanitatem, frugumque abundantiam impertiant; Augustum autem Principem diu servent. De seculari carmine plura suo loco.

1. *Dianam.*] Hanc fortassè priorem invocat, quia prior nata parturienti fratrem geminum Apollinem matri Latonæ obstetricis officium præstitisse fertur: *Dicite virgines*, his mandabatur cantandum carmen in honorem Deorum, quia *castà placent superis*.

2. *Intonsum.*] Pindaro ἀκερσεκόμην, *non raso capillo*. Nimirùm ob radios solares: Vide Macr. ante cit. et ob perpetuam juventutem. Tibull. 1. 4. 36.

Solis æterna est Phœbo Bacchoque juventus:
Et decet intonsus crinis utrumque Deum.

Pueri.] Tit. Liv. lib. 31. *Carmen ab ter novenis virginibus cani, per urbem jusserunt.* Et lib. 37. *Decem ingenui, decem virgines, patrimi omnes, matrimique ad id sacrificium adhibiti.* Zosimus Histor. novæ lib. 11. *Ter novem pueri illustres, totidemque puellæ.* Flav. Vopiscus, Aurelian. *Patrimis matrimisque pueris carmen indicite.*

Dicite Cynthium.] Apollinem, qui natus apud Cynthium montem in Delo insulâ. Hunc verò pariter et Dianam præcipuè celebrat, quòd eorum oraculis motus Æneas in Italiam venit. Æneid. 3. v. 97. et 381. Æneid. 4. v. 385. Æneid. 6. v. 67. ubi sic precatur Æneas:

. . . . *Da Latio considere Teucros;*
Tum Phœbo et Triviæ solido de marmore templa
Instituam, festosque dies de nomine Phœbi.

In carmine Seculari posteà Horatius ad Apollinem et Dianam,

Roma si vestrum est opus.

3. *Latonam.*] Hæc velut Apollinis et Dianæ mater ab Horatio jungitur hìc iis numinibus, quibus edebantur Ludi Seculares. Ita vero recensentur ab Zosimo cit. *Jupiter, Juno, Apollo, Diana, Parcæ, Lucina, Ceres, Pluto, Proserpina.*

4. *Dilectam penitùs Jovi.*] Et quidem tantâ Junonis zelotypiâ, ut eam pellicem ejusque fœtus omni conatu perdere tentârit, immisso adversus prægnantem Pythone serpente; incassùm tamen. Varias enim illa regiones fugiendo pervagata, appulit in Ortygiam insulam, quæ et Delos nominata: ubi ex Jove Dianam et Apollinem uno partu edidit. Vide Ovidium, Macrob. cit. &c.

5. *Vos lætam fluviis, et nemorum comâ.*] Vos, O virgines, laudate virginem Dianam propterea gaudentem *silvis* ac venatione, ut virorum fugiat consortium: *fluviis* autem, in quibus abstergeret sudorem in sectando feras contractum. Ovid. Metam. 3. v. 163.

Hic Dea sylvarum venatu fessa solebat
Virgineos artus liquido perfundere rore.

6. *Quæcunque aut gelido prominet, &c.*] Sive in *Algido* Latii, ab urbe pass. 20000, sive in *Erymantho* Arcadiæ, sive in *Crago*, Lyciæ montibus. In hoc aiunt fuisse agrestium Deorum antra. Apud *Erymanthum* venari Diana scribitur Homer. Odyss. 6. *Algidum* denique perinde ac Aventinum tenere, seu in iis dominari jactatur Diana Carmine Seculari, sub finem.

9. *Vos Tempe totidem, &c.*] Vos autem, O casti pueri, canite loca Phœbo dilecta, velut *Tempe* in Thessaliâ, crebris lauris, quæ sacræ sunt Apollini, præcipuâque amœnitate inclyta: *Delum* item insulam ejus ortu, summâque eam ob rem religione nobilem ac reverendam. Cic. Verr. 3. n. 47. et seq. *Apollinem tu Delium spoliare ausus es? Illine tu templo*

Natalemque, mares, Delon Apollinis,
Insignemque pharetrâ,
Fraternâque humerum lyrâ.
Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem, [88]
Pestemque a populo, et principe Cæsare, in
Persas, atque Britannos
Vestrâ motus aget prece.

et Delum Phœbi natalibus inclytam; et scapulam ejus exornatam pharetrâ, et fratris citharâ. Vestris ille votis exoratus, â plebe, et Augusto Imperatore luctuosum bellum, ac famem ærumnosam, atque luem propulsabit ad Persas, et Britannos.

ANNOTATIONES.

tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias ac sacrilegas afferre conatus es? . . . . . . proditum memoriæ ac literis Latonam ex longo errore, et fugâ gravidam, et jam ad pariendum vicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem ac Dianam peperisse: quâ ex opinione hominum, illa insula eorum Deorum sacra putatur; tantaque ejus auctoritas religionis et est, et semper fuit, ut ne Persæ quidem, cùm bellum toti Græciæ, Diis hominibusque indixissent, et immenso numero navium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare aut attingere.

Tempe.] Plin. l. 4. c. 1. *Inter Ossam et Olympum nemerosa convalle . . . . . Tempe vocantur quinque millium passuum longitudine, et fermè sesquijugeri latitudine ultra visum hominis attollentibus se dexterâ lævâque leniter convexis jugis: intus suâ luce viridante allabitur Peneus viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus avium concentu.*

10. *Delon.*] Plin. Modò cit. cap. 12. *Longè clarissima, Cycladum media, templo Apollinis et mercatu celebrata Delos: quæ diù fluctuata, ut proditur, sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem . . . . hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repentè apparuerit enata . . . . Cynthiam, Ortygiam, &c. alii vocant . . . . . . cingitur quinque millibus passuum: assurgit Cyntho monte.* Et sub finem ejusdem cap. scribit, *Hyperboreos frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem præcipuè colunt. Virgines ferebant eas, hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles, &c.*

11. *Insignemque pharetrâ.*] Jaculandi peritus habitus est semper Phœbus, atque *certâ metuendus sagittâ*, ut est Od. 12. suprà: tum ob interfectum Pythonem serpentem, occisosque Niobæ filios; Adde Virgil. Æneid. 6. v. 57. tum verò quod radiis in mortales ferventi æstu vibratis, morbos pestemque gignat. De quo Macrob. cit. cap. 17. lib. 1. Saturn.

12. *Fraternâque humerum lyrâ.*] Insignem etiam lyræ inventione et melodiâ ipsi à Mercurio concessâ: quæ fusè explicui Annot. ad Od. 10. supra. *Fraternâ.*] Apollo et Mercurius, fratres noscuntur, ambo nimirùm ex eodem patre Jove procreati, hic quidem Maiâ genitrice, ille verò Latonâ Cœi Titanis filiâ, ut suprà jam dictum.

13. *Hic bellum lacrymosum, &c.*] Apollo Deus averruncus prece vestrâ permotus in hostes depellet impendentia nobis mala: *Bellum* matribus filios amittentibus ac deflentibus detestatum, ut est Od. 1. *Famem*, quâ nihil miserabilius, cùm proprios aliquandò filios parentes comederint, urgente fame. *Pestem* denique à fame sæpiùs exortam; tria nempè mala omnium maximè formidanda.

15. *In Persas atque Britannos.*] Ab Augusto Cæsare feliciter rempublicam administrante Phœbus dicta avertet mala in hostes Populi Romani. *Persas*, qui pro Parthis hic positi videntur; quos ille per Ventidium legatum subegit. Sueton. Flor. *Britannos*, hodie *Anglos*, de quibus Virgil. Eclog. 1. v. 67.

Toto divisos orbe Britannos.

ODE XXII.

Innocentiam ubique tutam esse.

O Fusce, quisquis innocenter vivit et sine crimine, non habet opus Maurorum telis, nec arcu, nec pharetrâ plenâ sagittis toxico infectis: Seu ambulet per Syrtes fervidas, seu per Caucasum hospitibus carentem, seu per *regiones, quas alluit Hydaspes fabulis celebratus. Etenimvero* nuper *in Sabinâ silvâ, dum canerem Lalagen meam* amicam, *atque præ-*

INTEGER vitæ, scelerisque purus
Non eget Mauri jaculis neque arcu,
Nec venenatis gravidâ sagittis,
Fusce, pharetrâ;
Sive per Syrtes iter æstuosas, [89]
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.
Namque me silvâ lupus in Sabinâ,
Dum meam canto Lalagen, et ultra

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2.

Eidem hanc Oden, atque Epistolam decimam ejusdem ferè argumenti scribit Horatius, Aristio Fusco, viro probo, Grammatico, amico. Ob bonum morum integritatem laudat; amico declinatum à se vitæ periculum significat: Philologo dictionum et verborum elegantia studiosè velificatur. Hæc tria Lector, observa, dum ego cætera persequor.

2. *Non eget Mauri jaculis, &c.*] Vir innocens suâ satis probitate tutus, armis non eget, quibus arceat quævis pericula. *Mauri*, quidam legunt *Mauris*. Hi jaculatores eximii pedem efferre domo vix audent sine telis, ob frequentiam ferarum à quibus discrimen imminet. Herodian. Ælian. lib. 14. de Animal. cap. 5. Mauritania Africæ regio Barbarica, ubi nunc regna Fessanum, Marochium, Tremissenum, Algerianum.

3. *Venenatis sagittis.*] Plin. lib. 18. cap. 1. *Quod animal tela sua, excepto homine, veneris tingit? Nos et sagittas ungimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus . . . à nullo animalium præter hominem, veneno pugnatur alieno.* Vide Cœl. Rhodig. l. 23. c. 10. ubi de multiplici ratione tela veneno imbuendi plura.

5. *Syrtes æstuosas.*] Non de Syrtibus maritimis hîc agitur; sed de arenosis iis locis Africæ, apud Libyam, Solis ardore sabulique siccitate æstuantibus seu fervidis, per quæ iter fieri nequit, nisi ex siderum observatione, et cum magno quidem vitæ periculo, tùm à feris, venenosisque animalibus, tum ob volubiles arenæ cumulos, quos ventus tollit ac transfert. Prudent. in Apotheosi, cap. 4. adversus Judæos.

> *Nec responsa refert Lybicis in Syrtibus Ammon.*

6. *Inhospitalem Caucasum.*] Asiæ montem altissimum atque celebratissimum, vel ob Prometheum, quem ibi fabulantur vinctum, ejusque jecur ab aquilâ perpetuo arrodi. *Inhospitalem*, ob nives assiduas inhabitatum, item ob scopulos unde Virgil. Æneid. 4. v. 366.

> ——— ———*Cautibus horrens*
> *Caucasus.*———

Mons ille inter duo maria Caspium et Euxinum, tantæ fertur altitudinis, ut ejus vertex ad tertiam noctis partem Solis radiis illustretur. Vide Aristot. Meteor. 1. c. 3. Quint. Curt. lib. 7. ejus pars à quibusdam creditur mons Ararath versùs Armeniam, in quo post diluvium quievit arca Noë.

7. *Vel quæ loca fabulosus Lambit Hydaspes.*] Per Indiam nimirum. Duplex est Hydaspes fluvius in Asiâ: Alter Medos alluit, et hinc Georgic. 4. dicitur *Medus Hydaspes*: alter Indiam citeriorem irrigat, hodie *Rouvey*, fuitque terminus victoriarum Alexandri Magni; in Indum illabitur, apud Nysam urbem: unde à Lucano lib. 8. vocatur *Nysæus Hydaspes*. Hic porro nuncupatur *fabulosus*, quoniam multa de illo fabulantur; ut quòd arenam volvat auream; quòd gemmas ferat: unde *aurifer* Claudiano, *gemmifer* Senecæ Trag. in Medeâ appellatur, quòd tanto sonitu vortices agat, undas collidat, spumas attollat, ut non sine trepidatione procul adspiciatur; atque remiges Alexandri Magni reddiderit attonitos ac stupentes: ipsis etiam gubernatoribus rei novitate suspensis. Arrian. lib. 6. paulò post initium.

9. *Sabinâ.*] Hæc Italiæ regio, pridem Latium inter Umbriam atque Hetruriam, adhuc nomen servat, sed angustiores habet fines: in ditione Pontificiâ continetur.

10. *Dum meam canto Lalagen.*] Dum meditor et compono de amoribus meis in Lalagen

Terminum curis vagor expeditus,
Fugit inermem;
Quale portentum neque militaris
Daunia in latis alit esculetis,
Nec Jubæ tellus generat, leonum
Arida nutrix.
Pone me, pigris ubi nulla campis
Arbor æstivâ recreatur aurâ;
Quod latus mundi nebulæ, malusque
Jupiter urget:

ter limites exerrarem liber ab omni sollicitudine, armis licet destitutum vitavit me lupus: [9°] *Quale monstrum haud nutrit Apulia bellicosa in patentibus esculetis, nec gignit terra Jubæ, sicca leonum altrix. Colloca me in agris sterilibus, ubi nulla arbor fovetur tepenti aëre; quam orbis partem infestant nubila, & malignus Jupiter:*

ANNOTATIONES.

versus et carmen: *et ultra terminum vagor:* cum œstro poëtico et amatorio abreptus in sylvam aliquantò longius progredior, non advertens incidi in lupum ingentem et magnitudine portentosum, qui tamen non modò non læsit, sed sponte me, licet *inermem, fugit.*

11. *Curis expeditus.*] Quidam legunt *expeditis*, perinde est.

12. *Fugit inermem.*] Meam reveritus innocentiam, non armis territus, ille lupus cessit fugitque, inquit Poëta. S. August. lib. 1. contra Julianum: *Omnes bestiæ*, inquit, *ante peccatum homini erant subjectæ. Quod autem nunc nocent, pœna primi est peccati. A principatu decidimus; a fiduciâ, et honore.* Ille quidem principatus utcumque est restitutus, post diluvium Deo Noë et filiis ejus loquente, Genes. cap. 9. *Sit terror vester ac tremor super cuncta animalia terræ:* unde S. Ambros. Epist. 38. *Feræ suos morsus sæpe suspenderunt revocante sono vocis humanæ. Leones ipsos videmus, si vox hominis resultârit, prædam dimittere: pardos, et ursos incitari ac revocari vocibus.* At cum sanctitate morum ac vitæ integritate, ad priorem innocentiam atque ad plenam apud Deum gratiam homo redit, cum certè bestiis, ut in felici quondam illo statu, dominatur plenè et ad arbitrium. Sic Leones in eremo dejectâ cervice ad S. Antonium accedentes ejus manus ac pedes lingebant: Serpens Hilarioni morem gessit, duo dracones Ammoni, crocodilus Heleno, leæna Joanni Abbati, hyæna Macario Alexandrino, &c. si Legendis fides.

13. *Quale portentum, &c.*] Talis ac tantus erat lupus iste, ut major haud occurrit bellua sive in Apuliæ silvis, sive in Libyæ desertis.

Militaris Daunia.] A Dauno rege, Diomedis, ut aiunt, socero, Daunia dicta est, olim Italiæ pars quædam in Apulia, hodie *la Capitanata:* alluitur Adriatico mari, regni pars est Neapolitani. Synecdoch. Vide Plin. lib. 3. cap. 11. et alibi. *Militaris*, aptos habens militiæ viros atque multos.

14. *In latis esculetis.*] In late patentibus silvis, quæ consitæ sunt esculis arboribus glandiferis: Plin. lib. 19. *Jovis sacris.* Lib. 12. c. 1. *Arborum genera Numinibus dicata .... Jovi esculus, Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus.*

15. *Nec Jubæ tellus.*] Mauritania, in quâ regnavit Juba, quo Pompeio addictus, Cæsari primum acriter restitit, et ab eo tandem debellatus est, Plutarch. in Cæsare. Synec. ponitur pro Africa, cujus est pars versus Occidentem. Plin. lib. 5. cap. 1.

Leonum Arida nutrix.] Tum arenarum siccitate, tum etiam aquarum penuriâ laborat et arescit tota illa regio: leones aliasque feras innumerabiles gignit. Vide Plin. l. 8. c. 16. ubi inter alia multa, sic ait initio capitis: *Leoni præcipua generositas, tunc cum colla armosque vestiunt jubæ .... Africam hæc maximè spectant, inopiâ aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformis ibi animalium partus ..... unde vulgare dictum: Semper aliquid novi afferre Africam.* Vide et Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 8. et 19. ubi de leonum naturâ quæpiam disserit non spernenda.

17. *Pone me, pigris ubi nulla, &c.*] Ergo intrepidus ubique fuero et securus, etiamsi me ponas in terris horrorem incutientibus, vel ob nimium frigus, vel ob æstum intolerabilem.

Ubi nulla campis Arbor, &c.] Apud utrumque mundi Polum Arcticum, et Antarcticum, ubi assiduum prope gelu terras facit steriles: longioreque Solis absentiâ, per sex nempe circiter menses, *pigri* manent, *campi arborque nulla* crescit, ubi *non æstivâ recreatur aurâ:* benigno carens eo tepore, quo plantis incrementum ac fœcunditas præstatur. Hoc etiam *latus mundi* infestant semper *nebulæ*, quippe quas non discutit Sol, *malusque Jupiter urget*, id est, rigidum, insalubre, graveque cœlum, seu aër nunquam serenus et clemens. Ovid. Met. 3. 789.

Triste solum, sterilis, sine fruge, sine arbore tellus,
Frigus iners illic habitant, Pallorque Tremorque,
Et jejuna Fames.———

Consistam sub curru Solis nimis vicini in regione ædificiis carente, ubicumque diligam Lalagen suaviter arridentem, suaviter et verba facientem.

Pone sub curru nimiùm propinqui [95]
Solis, in terrâ domibus negatâ,
Dulcè ridentem Lalagen amabo,
Dulcè loquentem.

ANNOTATIONES.

21. *Pone sub curru nimiùm, &c.*] In Zonâ torridâ, inter utrumque Tropicum, ubi sol *nimium propinquus* terras adurit, nullosque proinde incolas ac domicilia permittit. Ovid. Metam. 1. 49.

> *Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu.*

In eo scilicet errore versati sunt antiqui, quo nos levârunt ii qui navigando peragrandoque totum orbem lustrârunt, habitatoresque non deesse iis in plagis viderunt, quas inhabitabiles olim existimavere. Neque est immodicus illic æstus quem valde temperari constat noctium diebus æqualium longitudine. Adde quod ait Justinus lib. 2. initio : *Naturam, cùm primum incrementa caloris ac frigoris regionibus distinxit, statim ad locorum patientiam animalia quoque generasse ; sed et arborum atque frugum pro regionum conditione aptè genera variata.* Compertum itaque modò est, et salubrem satis aërem, et frequentes adesse populos in regionibus Æquatori subjectis ac vicinis : v. g. in insulis Java, Sumatra, Borneo, Maldivis, Delphina, seu Madagascaria, &c. In continentibus verò terris, apud Malacam in Asia, Guineam in Africa ; in America verò, apud Castellam auream, Guaianam, Peruviam, &c.

ODE XXIII. AD CHLOEN.

Ut jam nubilis haud ita viros fugiat.

O Chloë, me fugis velut hinnulus timidam parentem requirens per montium devia, haud sine inani formidine ventorum ac nemoris. Corde enim ac genibus contremiscit,

VITAS hinnuleo me similis, Chloë, [96]
Quærenti pavidam montibus aviis
Matrem, non sine vano
Aurarum et silüæ metu.
Nam seu mobilibus vitis inhorruit

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod suprà Od. 5.

Arguit Horatius in Chloë id quod in ingenuâ maximè laudandum puellâ videri debeat. Nam lasciviens queritur quod illa jam grandior non audeat absente matre virum se alloqui, sermonesque miscere.

1. *Vitas.*] Quibusdam placet *vitat*. Verùm, ut benè monet Theodorus Marcilius, Flaccum velle *vitas* liquet cùm subjungit, *Atqui non ego te, &c.*

Hinnuleo similis.] Tam meticulosa quàm hinnulus, cervi, damæ, aut capreoli pullus, à matre presertim abstractus.

Chloë.] Nomen adolescentulæ conveniens, Nam χλοὴ est herba virens.

2. *Quærenti pavidam matrem.*] A quâ aberraverat. *Pavidam.*] Cerva enim semper timet, ejusque in fugâ securitatem natura constituit, tum à venatoribus, tum à feris.

Montibus aviis.] A tritâ nempe viâ declinare amant feræ.

4. *Silüæ.*] Diæresis. Sic Tibull. 1. 10. 94.

> *Sit satis ornatas dissolüisse comas.*

5. *Nam seu mobilibus vitis inhorruit Ad [illegible] foliis.*] Hanc in interpretatione secutus sum [illegible]tionem, quæ Mureti est atque Scaligeri : [illegible] quam non satisfacit. Quid enim hinnu[illegible] nemus cervam matrem quærenti, cum [illegible] Legunt vulgo : *Nam seu mobilius veris in[illegible] adventus foliis :* ut sit hypallage ; pro, seu [illegible] veris adventu inhorruere mota, scilicet [illegible] quolibet tenui, puta, Zephyro. Quod nec [illegible]nò placet. Quid si feratur ad vocem ante[illegible]tem, *silüæ* ; legamusque, planiori certè [illegible] sententiâ : *Seu mobilibus veris inhorruit ad [illegible] foliis :* id est, Seu motis foliis silva in[illegible] ventum levem, Zephyrum nempe veris [illegible]tem, Vel, *Seu mobilibus veris inhorruit [illegible] foliis :* id est, Seu tremuit silva foliis motis [illegible] adventu, flante Zephyro nimirùm ?

Ad ventum foliis, ſeu virides rubum
Dimovere lacertæ;
Et corde et genibus tremit.
Atqui non ego te, tigris ut aſpera,
Gætuluſve leo, frangere perſequor.
Tandem deſine matrem
Tempeſtiva ſequi viro.

ſive frondes vitis leves aurâ concutiuntur; ſive lacerti virides dumum commovent. [93] *Verùm ego te nequaquam inſequor, ut dilacerem quaſi tigris violenta, aut leo è Gætuliâ. Ergo viro matura, deſine aliquando genitrici inhærere.*

ANNOTATIONES.

6. *Seu virides rubum Dimovere lacertæ.*] Sive latentes in rubo lacertæ, diſcurrendo ſtrepitum edidere, tantulum commoventes fruticem et ſpinas: tum verò hinnuleus trepidat, cor palpitat, et genua labant. De *lacertis* vide Plin. lib. 8. cap. 39. et alibi.

9. *Atqui non ego te, tigris ut aſpera, &c.*] Ego non nocendi, ſed amandi cupiditate perſequor te, Chloë: cur me fugis? Apud Ovid. Met. 1. 504. Apollo Daphnen inſequens:

Nymphe, precor, Peneia, mane: non inſequor hoſtis:
Nympha, mane. Sic agna lupum, ſic cerva leonem,
Sic aquilam pennâ fugiunt trepidante columbæ.

Tigris ut aſpera.] Hujus tanta fertur crudelitas, ut ſponte hominem petat, cùm reliquæ feræ, niſi fames aut ira ſtimulet, ultro fugiunt. Plin. lib. 8. cap. 11. *Tigrin Hircani et Indi ferunt animal ferocitatis tremendæ, &c.*

10. *Gætulaſve leo.*] *Gætulia tota ad flumen Nigrin, qui Africam ab Æthiopiâ dirimit:* inquit Plin. lib. 5. cap. 4. lib. vero 8. c. 16. *Leoni tantum ex feris clementia in ſupplices: proſtratis parcit: et ubi ſævit, in viros prius quàm in feminas fremit: infantes non niſi magnâ fame. Credit Libya intellectum pervenire ad eos precum. Captivam certè Gætuliæ reducem audivi, multorum in ſilvis impetum a ſe mitigatum alloquio, auſam dicere ſe feminam, profugam, infirmam, ſupplicem animalis omnium generoſiſſimi cæteriſque imperantis, indignam ejus gloriâ prædam. Varia circa hæc opinio, &c.* Gætulia Libyæ interioris regio, hodie *Biledulgerid*, magnam habere ferarum copiam à nemine ignoratur.

Frangere perſequor.] Phraſis Græca.

ODE XXIV. AD VIRGILIUM.

De Morte Quintilii Vari.

QUIS deſiderio ſit pudor, aut modus
Tam chari capitis? Præcipe lugubres

[94] *Quæ ſit verecundia, vel finis dolori,* ob jacturam *viri adeo dilecti? Doce querulum can-*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod ſuprà Ode 6.

Suas Horatius querelas jungit lachrymis, et querimoniis Virgilii dilectum caput morte ſublatum deflentis: ejuſque dolorem dividit artificiosè quidem, ut imminuat atque conſoletur. Vult Sigonius proſopopœiam eſſe et Dialogum Virgilii et Melpomenes, quos Horatius inducit; illum à Muſâ concilium opemque implorantem, duabus ſtrophis prioribus: hanc reſpondentem deinceps et conſolantem, ab his verbis, *Multis ille bonis, &c.* Sigon. emendat. lib. 2.

1. *Quis deſiderio ſit pudor, &c.*] Quem dolore pudeat, quis luctui modum putet adhibendum, amiſſo tam charo capite? Seneca tamen Epiſt. 100 ſic præcipit: *Eſt aliquis et dolendi decor: hic ſapienti ſervandus eſt: et quemadmodum in cæteris rebus; ita et in lacrymis aliquid ſat eſt. Imprudentium ut gaudia, ſic dolores abundavere. Æquo animo excipe neceſſaria.*

2. *Chari capitis.*] Eam dicendi formam Græcis Homeroque imprimis amatam notat Euſtath. Sic Odyſſ. Penelope de abſente Ulyſſe:

Τοίην κεφαλὴν ποθέω Τεῦκρε, φίλη κεφαλή.
Tale caput deſidero, Teucer charum caput.

Hanc et Latini uſurpârunt, *Lepidum caput, &c.*

Præcipe lugubres, &c.] Quidam legunt, *lugubris*, et ſubaudiunt, *Dea*; hoc ſenſu. O Melpomene, lugubris cantûs Dea, præcipe modum lugendi tam dilectum caput. Hanc verò Muſam præ cæteris invocat, utpote inventricem Tragœdiæ, rebuſque mœſtis præſidentem, Auſon. Eidyl. 20.

Melpomene Tragico proclamat mœſta boatu.

men ô Melpomene, cui genitor impertivit amœnam vocem cum lyrâ. An *igitur sempiternus Varum somnus occupat? Cui verecundia atque integra fides justitiæ germana, et veritas simplex, quando reperient similem quemquam? Is certè plurimis occubuit probis lugendus;* at *nemini magis quam tibi, Maro. Tu religiosus incassùm, eheu Quintilium repetis a Numinibus, haud sic concessum. Etiamsi dulcius,* quàm *Thrax Orpheus, chordam pulses arboribus auscultatam, minimè* tamen *vita reddatur inani simulachro,*

Cantus Melpomene, cui liquidam pater
Vocem cum citharâ dedit.
Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget? Cui pudor, et justitiæ soror [95]
Incorrupta Fides, nudaque Veritas,
Quando ullum invenient parem?
Multis ille bonis flebilis, occidit;
Nulli flebilior, quàm tibi, Virgilî.
Tu frustra pius, heu, non ita creditum
Poscis Quintilium Deos.
Quod si Threïcio blandiùs Orpheo
Auditam moderere arboribus fidem,
Non vanæ redeat sanguis imagini, [96]

ANNOTATIONES.

3. *Cui liquidam pater Vocem, &c.*] Musæ sunt filiæ Jovis et Mnemosynæ. Melpomene à cantûs suavitate dicta: à μέλπομαι, *cano. Liquidam*, suavem, dulciter fluentem. Macrob. lib. 6. c. 3. ex Hostio poëta:

Si mihi linguæ
Centum, atque ora sient totidem, vocesque liquatæ.

Perf. Sat. 1. v. 35.

——Plorabile si quid
Eliquat.——

5. *Ergo Quintilium, &c.*] Exclamatio gravis index doloris. Sic amici luctum luctu suo evincere conatur; sic et illabitur in ejus animum, ut majorem habens fidem solatium facilius admittat, imo et aliquantulum objurgationem. Sic benè utitur Poëta consilio à Musâ, quam statim invocavit, accepto.

Quintilium.] Vel Cremonensem illum Virgilii atque Horatii amicum, cujus meminit Euseb. Chron. Olymp. 189. vel Præfectum Romani exercitûs, qui cum tribus legionibus atque auxiliaribus copiis cæsus in Germaniâ ab Arminio Germanorum rege. Dio. l. 56. Sueton. Aug. c. 23.

Perpetuus sopor.] Sic *et longus somnus*, pro morte, l. 3. Od. 11. v. 38.

6. *Cui pudor, &c.*] Breve sed ingens Quintilii elogium. *Pudor*, quem Tull. de finibus 2. *Moderatorem cupiditatis* appellat. Hinc et de Orat. 1. n. 122. Crassum ita laudat: *Fuit mirificus quidam in Crasso pudor.*

Justitiæ soror incorrupta fides.] Ex Platone, justitia cùm in Deos observatur vocatur pietas; fides autem, cùm erga homines. Tull. Offic. 1. n. 23. *Fundamentum justitiæ fides.* Et partit. Orat. n. 78. *Justitia erga Deos religio, erga parentes pietas, vulgo autem bonitas; creditis in rebus fides, in moderatione animadvertendi lenitas, amicitia in benevolentiâ nominatur.*

7. *Nudaque veritas.*] Cujus *magna vis quæ contra hominum calliditatem et solertiam se per se ipsa defendat*, ut ait Tull. pro Cœlio; et Offic. 1. n. 109. *Sunt alii simplices et aperti, qui nihil in occulto, nihil ex insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici.*

9. *Multis ille bonis, &c.*] Legunt alii, *Multis ille quidem, &c. nulli flebilior quam tibi, Virgili*: utpote vir bonus, amicus, cognatus.

11. *Tu frustra pius, &c.*] Jam castigare incipit leniter immoderatum amici luctum: *Non ita creditum*, id est, non eâ lege ut non reposcatur. Scilicet quæ donantur non solent repeti: at quæ credita et commissa sunt, cum libuerit repetuntur. Quintilius ita creditus nobis ad tempus tandem sine injuriâ eripitur: imo tum creditor utitur jure suo. Vide ergo, Virgili, ne cum poscis Quintilium Deos, videare non solùm pius, heu! frustra, sed et præposterè; atque in Deos iniquus. Lucret. lib. 3. v. 984.

Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.

13. *Quod si Threicio.*] Alii legunt, *quid si*; Alii, *qui si*. Et pro non, interrogativè *num. Threicio blandius Orpheo, &c.* Adverte comparationem Virgilii cum Orpheo. Sensus est; nôsti Orpheum arboribus cantûs suavitate pertractis, à se demulcendum etiam sperasse Inferorum tyrannum, ut Eurydicem uxorem morte ablatam redderet, sed irrito et inani conatu: sic tu etsi vincas Orpheum carminis dulcedine, haud tamen flectas Numina, ut Quintilium restituant.

15. *Non vanæ redeat sanguis imagini.*] Non vita redeat mortuo, non anima remittatur in corpus exanime. Itaque *vanam imaginem* interpretari libet hominis umbram, manes. Virgil. Æn. 4. 654.

Et nunc magna mei sub terras ibit imago.

Et Æneid. 6. v. 292.

Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare cavâ sub imagine formæ.

Sanguis.] Vita, Æneid. 9. v. 349.
Purpuream vomit ille animam, &c.]

Quam virgâ ſemel horridâ
  Non lenis precibus fata recludere
Nigro compulerit Mercurius gregi.
Durum. Sed levius fit patientiâ
  Quicquid corrigere eſt nefas.

quod tremendo ſemel caduceo ad turbam atram aggregarit Mercurius nequaquam facilis exorari, ut fata reſcindat. *Grave* quidem eſt illud : *at tolerabilius ferendo efficitur quodcunque immutare haud licet.*

ANNOTATIONES.

16. *Quam virgâ ſemel, &c.*] De caduceo Mercurii, ejuſque animas deducendi poteſtate, vide ſupra Ode 10. v. 18.

17. *Non lenis precibus fata recludere.*] Virgil. Georgic. 4. v. 469. de Orpheo.

Maniſque adiit, regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.

Æneid 6. v. 376.

Deſine fata Deûm flecti ſperare precando.

18. *Nigro compulerit gregi.*] Cæteris Manibus aggregârit, et ad Plutonem perduxerit.

19. *Levius fit patientiâ Quicquid, &c.*] Euripid. Phœniſſ. Δεῖ φέρειν τὰ τῶν θεῶν. Senec. *Optimum eſt pati quod emendare non poſſis.* Plaut. Cant. 2. 1, 1. *Decet id pati æquo animo : ſi id feceris, levior labos erit.* Virgil. Æneid. 5. 710.

Superanda omnis fortuna ferendo eſt.

Ovid. Metamorph. 1, 633.

. . . . . *Paupertatemque ferendo*
Effecêre levem.——————

Contra verò, quiſquis mala neceſſaria impatienter et iniquè fert, quid aliud, quam novum ſibi dolorem creat, et malum malo addit? Ejuſmodi hominem, qui communia cunctis mortalibus incommoda reſpuit, egregiè ſugillat Juvenalis, et *gallinæ filium albæ*, per ludibrium vocat, Sat. 13. v. 141.

ODE XXV.

Lydiæ jam vetulæ amatoribus carenti inſultat.

[97]

PARCIUS junctas quatiunt feneſtras
Ictibus crebris juvenes protervi,
Nec tibi ſomnos adimunt, amatque
  Janua limen,
Quæ priùs multùm faciles movebat
Cardines. Audis minùs et minùs jam :
Me tuo longas pereunte noctes,
  Lydia, dormis?

Feneſtras tuas *clauſas raro* modo *verberibus impetunt adoleſcentes procaces : neque tibi ſoporem auferunt,* jamque *limini adhærent fores, quæ antea valde volubiles agebant cardines. Infrequentiùs deinceps et infrequentiùs audis :* dum *ego tuus pereo, Lydia, quieſcis longis noctibus?*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod ſupra Od. 2.

1. *Parciùs junctas quatiunt, &c.*] Solebant juvenes meretricum fores ac feneſtras lapidibus quatere noctu quidem, ut aperire cogerent, ſeque admittere. Vide plura Annot. ad Od. 10. et 26. lib. 3.

3. *Amatque Janua limen.*] Janua vix diſcedit à limine, illudque videtur amare : jocus urbanus, quod ſignificatur raro januam aperiri, paucis adeuntibus, Lydiamque annis deflorescentem cunctis faſtidientibus.

5. *Quæ prius multùm faciles movebat Cardines.*] Uſu nempe aſſiduo volubilis erat cardo, vel benè unctus haud ſtrepebat, atque ut ait Plautus, *Lepidus non mutiebat,* dum *aperirentur ædes feſtiviſſime*; et paulo antea, *Belliſſimum hercle et taciturniſſimum oſtium,* quod *nunquam ullum verbum mutit; quum aperitur, tacet*; *cumque illa noctu clanculum exit,* meretricula, *tacet.* Curcul. 1, 1. Item, *Placidè egredere, ſonitum prohibe forum, et crepitum cardinum . . . . . . ſuffundam aquulam.* Ibid. 1, 3. init.

6. *Audis minùs et minùs jam, &c.*] Minùs minùſque indies ad te mœchi ventitant : pauciores jam habes amatores, qui occentent fores tuas, id eſt, ante illas cautiones amatorias canant, qualis eſt Ode 10, lib. 3. qualis et hæc : *Me tuo longas pereunte noctes, Lydia, dormis :* id eſt, Me præ amore tuo contabeſcente, ſomnumque haud capiente, altum dormis : tu quieta valde ſtertis longas noctes, dum inquietum me ſolicitumque tui deſiderium excitat et vigilare cogit.

7. *Longas noctes.*] Expectanti nimirum et deſideranti longum ſemper videtur tempus.

Jam vetula plorabis vicissim adulteros superbos, contempta in angiportu deserto; dum Thrax ventus sævit gravius circa Lunæ intermenstruum; quando libidinosus ardor, qui suevit equas reddere furiosas, inflammabitur ad hepar tuum *ulceribus plenum; haud sine luctu,* eo *quod juventus hilaris hederâ virenti myrtoque subnigrâ lætetur amplius,*

Invicèm mœchos anus arrogantes
Flebis, in solo levis angiportu, [18]
Thracio bacchante magis sub interlunia vento;
Cùm tibi flagrans amor, et libido
Quæ solet matres furiare equorum,
Sæviet circa jecur ulcerosum,
Non sine questu:
Læta quòd pubes hederâ virenti [19]
Gaudeat, pullâ magis atque myrto,

ANNOTATIONES.

9. *Invicem mœchos anus arrogantes Flebis, &c.*] Tandem vices tuæ adventarùnt: olim flore juventutis ac formæ superba, depereuntes te ridebas adolescentes virosque quoslibet: jam anus facta frustra lucrum et mœchos quæres; hi vero te senio deformatam spernent arrogantes. Ovid. Art. Amat. 3. v. 70.

Tempus erit quo tu, quæ nunc excludis amantem,
Frigida deserta nocte jacebis anus.

10. *In solo levis angiportu.*] Vaga, observans si quis triobolaris agaso commeat ad te: vel, amans leviter, juvenili more, et flens te despici: vel nullius pretii, jamque ab omnibus relicta *in angiportu* solitario et à paucissimis frequentato.

11. *Thracio bacchante magis, &c.*] Tumque frigidum perpetiere ventum; et sicut olim tui amatores eò algentes vidisti, et contempsisti: ita nunc alii te ridebunt sub dio pernoctantem. *Thracio, vento:* hic, respectu Græciæ, Septentrionalis est: adde quod regio perquam frigida est Thracia: unde officina ventorum appellata: atque in eâ regnâsse Aquilo fertur: hinc apud Græcos Poëtas, Thracius ventus, pro Aquilone passim usurpatur. Latini vero eam quoque dictionem imitati sunt, quanquam improprie et καταχρηστικῶς; quandoquidem ventus Septentrionalis in Italiam nequaquam à Thracia venit. Epod. 13. 3.

——— Nunc mare, nunc siluæ
Threïcio Aquilone sonant, &c.

Bacchante magis sub interlunia.] Eo tempore quod intercedit inter duas Lunas, veterem et novam; id est, cum Luna non apparet, tum crebræ sunt tempestates, et frigidiores vehementioresque venti. Theophrast. libello de ventis. *χειμεριώτεραι τῶν μηνῶν αἱ σύνοδοι interlunia:* Plinius lib. 16, cap. 39. *Interlunium alii Lunæ coitum* (quia nempe tunc Sol cum Lunâ conjungitur et congreditur: Græci *σύνοδον* vel *σύνοδον*) *alii silentia Lunæ appellant,* et lib. 18. cap. 32. *In coitu, quod interlunium vocant, cum apparere desierit.* Hoc porro Apul. Metam. 9. Interlunium. Varo intermenstruum nuncupat. Lege, si vacat, Cœl. Rhodig. lib. 20. cap. 32.

14. *Quæ solet matres furiare equorum.*] Rem explicat Virgil. Georgic. 3. v. 266.

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum;
Et mentem Venus ipsa dedit, &c.

Prudent. contra Symmach. lib. 1. de Saturn. v. 15.

Advena quos profugus gignens et equina libido
Intulit Italiæ: Thuscis namque ille puellis
Primus adhinnivit simulato numine mœchus.

Huc etiam pertinet audax et elegans ea dictio, quam in Pisonem adhibet Tullius, n. 69. *Itaque admissarius iste, simul atque audivit à Philosopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiscatus est: sic suos sensus voluptarios omnes incitavit, sic ad illius hanc orationem adhinnivit, ut non magistrum virtutis, sed auctorem libidinis à se illum inventum arbitraretur.*

15. *Sæviet circa jecur ulcerosum.*] Cum te libidinis aget furor talis, qualis esse solet equinus, inflammabitque jecur tuum; tum certè miserum in modum discruciabere. *Jecur,* in quo amoris sedes est atque libidinis, ex Platone et aliis. *Ulcerosum,* intus libidine multâ saucium, tectisque ulceribus corruptum. Non Marcell. *Ulcus,* inquit, *tecta est et clausa malignitas.* Et Servius ex Varrone, *Vitium obscenæ libidinis ulcus vocatur.*

16. *Non sine questu; Læta quòd pubes, &c.*] Neque poteris dolorem continere, quin erumpat in querimoniam, quòd juvenes vetulam te fastidiant, marcescentem post habeant; adolescentulas autem ætate virentes sectentur.

17. *Hederâ virenti Gaudeat, myrto.*] Appositè comparat juvenculas cum *hederâ* quæ facilè adhærescit, et *sequax* vocatur à Persio in Prologo: Item cum *myrto,* quæ Veneri sacra est: cujus etiam color nigricans et constans est, et is quod veteribus in formosis laudabatur, exhibet, teste nostro Poëtâ in Epist. ad Pisones. v. 37.

Spectandum nigris oculis nigroque capillo.

Aridas frondes hyemis ſodali
Dedicet Hebro.

Sicca verò ſolia conſecret Hebro hyemis ſocio.

ANNOTATIONES.

19. *Aridas frondes, &c.*] Vetulas cute contractâ et rugoſâ areſcentes non pluris faciat, quam aridas frondes arborum flumini adſitarum.

20. *Dedicet Hebro.*] Sponte relinquat, oblivioni tradat ac devoveat, non ſecus ac decidentes in flumen frondes circa autumnum. *Hyemis ſodali*, ob regionis illius frigus aſperrimum, ut ante dixi. Hebrus enim ex Hæmo fluens monte, Thraciam perfundit, ac in Ægeum mare delabitur. Indicat Horatius vultum mulieris jam marcidum non longè abeſſe à ſenili fœditate ac deformitate, quæ cum hyeme ſimilitudinem habet. Quidam legunt *Euro*; ut indicetur vilitas ac levitas ſcorti vetuli, per folia Euro vento ſeu quovis alio, velut ad ludibrium, volvi rapique ſolita. Scaliger mavult, *igni*; multaque in hac Ode carpit: at profectu κακοζῆλω toties litâſſe videtur. Judex ſit literator quiſque. En ejus reprehenſionis capita. Sic igitur ille: *Viceſima quinta in humili genere dicendi eſt, Illa duo membra ſine copulâ non cohærent:*

Audis minùs, et minùs jam:
Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia, dormis.

Neque ſatis mollis illa locutio: flebis mœchos arrogantes, *niſi addas effectos.*

Levem pro nudâ videtur poſuiſſe, ſatis durè.

Illa quoque omnia, bacchante magis ſub interlunia vento, *videntur eſſe unum epithetum Boreæ: alioqui ipſo Borea frigidiora ſunt.*

Ulceroſum, *non ſervit potius jecori indicando quam metro ſuſtinendo.*

Tu, lector erudite, hinc jam infers, ſine affectu eſſe oportere omnem Ariſtarchum; intelligiſque quàm Cenſoriâ dignus interdum virgâ ſit magnus quiſque Cenſor.

ODE XXVI.

Ælium Lamiam egregiè laudat.

MUSIS amicus, triſtitiam et metus
Tradam protervis in mare Creticum
Portare ventis: quis ſub Arcto
Rex gelidæ metuatur oræ; [100]

Ego Muſis charus, ægritudinem ac timores dabo procacibus ventis deferre in mare Creticum: nequaquam ſolicitus, quis ad polum Arcticum regioni, frigidæ tyrannus timeatur:

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod ſupra Ode 9.

1. *Muſis amicus, &c.*] Pulchram init Horatius laudandi viam, quæque à tritâ imperitorum conſuetudine longè recedat. Illi, ſi laudum quidem acervum congeſſerint, bellè ſe feciſſe exiſtimant. At ingenioſus Poëta Lamiam arte novâ celebrat. Primò curâ liberum ſe ab omni jubet eſſe; tum ſe convertit ad Muſam, quaſi minus idoneum tanto ſe operi intelligit: illamque obteſtatur, ut Lamiæ coronam paret, hoc eſt, eum conſecret immortalitati. Hæc bene, ut omnia, notavit Parthenius, Horatii adverſus maledicos acerrimus vindex.

Muſis amicus.] Nimirum quiſquis Muſas colit, earum præſidio tutus ac lætus ſemper eſſe debet: nemo verò iis ſedulam poteſt operam navare, qui omnem animi ſolicitudinem antea depoſuerit. Ov. Triſt. 1, 1. 14.

Carmina ſeceſſum ſcribentis et otia quærunt.

2. *Mare Creticum.*] Pro quolibet mari ponitur, mare quod proximum eſt Cretæ inſulæ maris Mediterranei ampliſſimæ, quæ hodie *Candia* vocatur.

3. *Quis ſub Arcto.*] Quis dominetur et regnet ad Boream.

Sub Arcto.] Sub Urſâ: quod cœleſte ſidus Septentrionale duplex eſt. Urſa Major et Minor, quas Græci ἄρκτους nuncupant. Ab his Polus Arcticus dicitur ea pars orbis quæ axi et Aquiloni propinqua eſt. Ovid. Faſt. 3. 107.

Eſſe duas Arctos, quorum Cynoſura petatur
Sidoniis, Helicen Graia carina notet.

4. *Gelidæ oræ.*] Ad utrumque polum ſævire frigus nemo neſcit. Ad Arcticum, mare congelatum ſeu glaciale, quod anni parte maximâ gelu concretum fit, omnibus auditu ſaltem cognitum. Vide Annot. ſupra Od. 22. v. 17. et ſeq. Terræ Arcticæ verſus Boream ſunt Spitsberga, Gronelandia, nova Dania, Eſtonilandia, &c. Has verò omnino Boreales non videtur habuiſſe in animo Horatius; ſed potius magis cognitas ipſius ævo, et paulo minus Septentrionales, nempe Britanniam, Germaniam, Daciam, Scythiam, &c.

Metuatur.] Ad duas clades in Germaniâ acceptas (de quibus Sueton. Octav. cap. 23.) poëtam reſpicere falſo ſuſpicatur non nemo.

F 2

Quidve Tiridati formidinem incutiat. O Pimplea suavis, quæ puris fontibus delectaris, apricos flores collige, corollam texe meo Lamiæ. Absque te nihil juvant meæ laudes. Novis illum cantilenis, illum citharâ Lesbiâ æquum est consecrari cum à te, cum à tuis sororibus.

Quid Tiridatem terreat, unicè
Securus. O quæ fontibus integris [101]
Gaudes, apricos necte flores,
Necte meo Lamiæ coronam,
Pimplea dulcis. Nil sine te mei
Prosunt honores. Hunc fidibus novis,
Hunc Lesbio sacrare plectro,
Teque tuasque decet sorores.

ANNOTATIONES.

5. *Quid Tiridatem terreat.*] Is, ejecto in exilium Phraate Parthorum rege, nobilitatis unanimi conspiratione in locum ejus fuerat subrogatus: at cum audîsset maximo Scytharum auxilio Phraatem juvari ad recuperandum imperium, ita perterritus est, ut ad Augustum, relictâ Parthiâ, fugerit. Hæc fusè Justin. lib. 42. sub finem. Dio. lib. 51, et 52. Plutarch. in Antonio, &c.

Unicè Securus.] Quidam vocem, *unicè*, referunt ad verbum *terreat*: alii jungunt cum hac voce, *securus*: id est, Singulariter ego et maximè abjeci magnas curas de republicâ, et Imperiis exterarum gentium, ut Musis vacem.

6. *O quæ fontibus integris Gaudes, &c.*] O Musa tuum est laudare meum Lamiam; meos conatus parum valere intelligo; virum immortali dignum honore à te celebrari convenit. Ergo quod mihi imprudens sumpseram, tu tibi asumas æquum est.

7. *Apricos necte flores.*] Necte coronam ex optimis floribus in aprico nascentibus, quibus exornes pro meritis meum amicum Ælium Lamiam.

8. *Lamiæ.*] Is anno post Horatii mortem octavo Consul fuisse cum M. Servilio dicitur, ann. ab U. C. 755. Corn. Tacit. Ann. lib. 6. cap. 27. ita scribit, *Extremo anni mors Ælii Lamiæ funere Censorio celebrata, qui administrandæ Syriæ imagine tandem exsolutus, urbi præfuerat. Genus illi decorum; vivida senectus, et non permissa provincia dignationem addiderat.* Vide Od. 17. lib. 3.

9. *Pimplea.*] A Pimplâ Macedoniæ monte pariter et fonte Musis sacro, Musæ dictæ sunt Pimpleides.

Nil sine te.] Huc pertinet adagium μετὰ μουσῶν, quo significatur ope Musarum grave quodvis inceptum perfici.

10. *Hunc fidibus novis, &c.*] Præter solitam magnifico genere carminis vir tantus ad immortalitatem consecrandus est.

11. *Lesbio plectro.*] Carmine Sapphico et Alcaico: vel eximiis versibus, quales fuere Alcæi et Sapphûs, qui in Lesbo Ægæi maris insulâ nati. Hæc hodie *Metelina*, olim *Mitylene*, celebrata est vini generositate, ubertate soli, cantorum peritiâ, et ædificandi ratione speciali, à quâ natum proverbium, *Lesbia regula*, de quo Aristot. Moral. 5. cum nempe lex ad mores accommodatur; non, quod oportet, mores ad legem. A Lesbiis siquidem ad lapidum figuram plumbea ædificationis regula dirigebatur; non contra. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 22. et Annot. ad Od. 17. v. 21. supra.

ODE XXVII.

Sodales hortatur ne inter potandum rixentur.

Thracum est decertare poculis ad hilaritatem idoneis. Rescindite immanem consuetudinem;

NATIS in usum lætitiæ scyphis [102]
Pugnare, Thracum est: tollite barbarum

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

2. *Thracum est.*] Hi enim non solùm bibacitatis infamiâ, sed et inter potandum petulantiæ vitio laborabant. Hinc πολυπόται, et ἀκρατοπόται dicti, Athen. l. 10. Ibidem et ἐρρωμένως ἐπιεικῶς, &c. c. 12. Idem l. 1. c. 24. magnam fuisse scribit ob vini præstantiam Thraciæ celebritatem. Vide supra Od. 18. ibique Annot.

Tollite barbarum Morem.] Solebant Thraces non solum hianti ore affatim vinum bibere, ex

Morem; verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.
Vino et lucernis Medus acinaces
Immane quantum discrepat. Impium
Lenite clamorem, sodales,
Et cubito remanete presso.
Vultis severi me quoque sumere
Partem Falerni? Dicat Opuntiæ
Frater Megillæ, quo beatus

et cruentas contentiones à Baccho modesto removete. Persicus gladius mirum quantum distat à mero et candelis. O socii, cobibete vociferationes [103] *execrandas: cubitoque innixi consistite.* An' *jubetis etiam me capere portionem Falerni austeri? Declaret Opuntiæ Megillæ frater, quo*

ANNOTATIONES.

Callimacho apud Athen. cit. lib. 10. cap. 12. sed etiam ferro accincti epulabantur, et quemlibet cogebant æquales bibere cyathos. Quod certe barbarum.

3. *Verecundumque Bacchum.*] Cum verecundiâ et moderatione tractandum: alias enim ulciscitur vino abutentes, et immodicè haurientes furore aliisque malis percutiendo. Supra Ode 18.

4. *Sanguineis prohibete rixis.*] De Centaureâ cum Lapithis rixâ super mero, Supra Ode 18. et Virgil. Georgic. 2. v. 456.

——————Ille furentes
Centauros leto domuit, Rhætumque Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

5. *Vino et lucernis Medus acinaces, &c.*] Quid gladio, quid armis cum hilaritate et epulis? Vide Macrob. lib. 7. cap. 1. et Plutarch. Sympos. lib. 1. cap. 4.

Lucernis.] Convivia vespere inciebant, et in multam sæpe noctem protrahebantur: ad hæc igitur lucernis opus erat. Quod autem veteres largius cœnarent, quam pranderent, idque rectè et ad sanitatem, exponit Cœl. Rhodig. lib. 14. cap. 9. sub finem.

Medus.] Quoniam Medi, Persæque vicini, qui Cyro paruere: hinc promiscuè ponuntur, maximè, à Poëtis.

Acinaces.] Est Persarum hasta pariter et ensis ex Hesychio et Suida. Περσικὸν ξίφος ἀκινάκην vocabant, Herodot. lib. 7. *Persicum ensem acinacem vocant*, παρὰ τὴν ἀκὴν, ob mucronem scilicet et cuspidem. Erat igitur acinaces ut et sagaris, Persis ac Medis proprius, sicut pila Romanis, gesa Gallis, gladius Lacedæmoniis, sarissa Macedonibus, lancea Hispanis, falarica Saguntinis, romphæa Thracibus, framea Germanis, sparus Rusticis, Theutonicis cateiæ, &c. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 22.

6. *Immane quantum.*] Cic. de Finib. *Nimium quantum*, et de Oratore, n. 87. *Mirum quantum* Tacit. Hist. 3. 62. *Flavianus exercitus immane quantum animo exitium Valentis ut finem belli accepit.* Græci θαυμαστὸν ὅσον, ὅσον, Plato Epist. 7, &c.

Impium.] Mensa res inter sacras numerabatur, ex Plutarch. Sympos. itaque genialem mensam, et convivalem hilaritatem vociferando confundere, impium est. Adde quod sic violatur silentium mensæ et Angeronæ Deæ debitum. Just. Lips. mox citandus. *Angeronæ*, silentii Deæ, *sacra mensa habetur.*

8. *Cubito remanete presso.*] Ita compositi veteres mensæ accumbebant, reclinatâ supremâ parte corporis in cubitum sinistrum, inferâ in longum porrectâ et jacente: capite leviter erecto, dorso pulvillis modicè suffulto. J. Lips. antiq. Lect. lib. 3. cap. unico. Cætera notabuntur postea ad istos Horatii locos. Sat. 1. 4. 86.

Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.
Et Sat. 2. 4. 39.
. . . . . In cubitum jam se convivæ reponet.

9. *Severi Falerni.*] Acrioris, inquiunt, saporis: vel meri, ut placet Theod. Marcilio aliisque veteribus. Seneca Epist. 63. *In vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat.*

10. *Dicat Opuntiæ, &c.*] Ut rixandi animum à conviviis arceat Horatius, statim læta proponit, imprimisque morem hunc, quo suos quisque amores ex ordine debebat proferre. De eo cit. Lipsius. Inter leges convivii, hæc una est ibidem.

Dominam si quis habeßit, indicium facito.

Interpres Theocriti ad Idyll. 14. *solebant*, inquit, *merum sumere in symposiis, et nominare aliquos amores aut amicos, tum terræ invergere, et pronunciare amicissimorum nomina.* Nempe et cottabismus illic habebat locum. Sic igitur epuli progressu merum poscebant; atque amico vel amicæ libabant, ac bene precabantur. Tibull. 2. 8, 31.

Sed bene Messalam sua quisque ad pocula dicat,
Nomen et absentis singula verba sonent.

Quinetiam tot cyathos hauriebant, quot literas amici vel amicæ nomen continebat. Martial. 1, 72.

Nævia sex cyathis, septem Justina bibatur.

Opuntiæ frater Megillæ.] Per notam pulchritudine Megillam ejus frater indicatur. Oriundi erant ex Opunte Locridis urbe,

felix ictu, quo telo intereas. Scilicet *renuis?* At ego *non aliâ conditione potabo.* Certè *quisquis te amor tenet, haud pudendâ incendit flammâ: atque liberali semper amore delinquis. Euge, quodcunque tibi est, fidelibus crede auriculis. Ah infelix, quam pravâ cum voragine luctaris! O adolescens, clementiores amores meritus* fuisti. *Ecqua venefica, quis incantator herbis è Thessaliâ venenosis, quod Numen te queat expedire!* Ipse *Pegasus implicitum te vix li-*

Vulnere, quâ pereat sagittâ.
 Cessat voluntas? Non aliâ bibam
Mercede. Quæ te cunque domat Venus, [124]
Non erubescendis adurit
Ignibus; ingenuoque semper
 Amore peccas. Quicquid habes, age,
Depone tutis auribus. Ah miser,
Quantâ laboras in Charybdi,
Digne puer meliore flammâ!
 Quæ saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit Deus? [125]
Vix illigatum te triformi

ANNOTATIONES.

11. *Quo beatus vulnere.*] Cujus amore teneatur: quâ Cupidinis sagittâ percussus langueat, quam virginem aut mulierem depereat. *Beatus*, si quidem redamabatur.

13. *Cessat voluntas?*] Renuebat indicare Horatio Megillæ frater, quam adamaret: at ille monet jus esse convivarum, id ab unoquoque sodalium exigere: quare hic statim postea obtemperat, suosque amores clam tamen, et in aurem declarat.

Non aliâ bibam Mercede.] Nisi hanc convivii legem observas, nec aliam ego. Si quæ sit amica tua, recusas aperire; ego quoque more majorum bibere detractabo. Apud J. Lips. cit. et hæc convivii lex habetur: à *summo ad imum more majorum bibunto.* Item hæc altera: *decem cyathi summa potio sunto.*

14. *Quæ te cunque domat Venus, &c.*] Instat Horatius, ne erubescat ille indicare amasiam, cujus sane amor, utpote ingenuæ, et honestus sit, et gloriosus; quantum ipse quidem existimabat.

17. *Quicquid habes, Depone tutis auribus.*] Quisquis sit amor tuus, tutò mihi declara fidem arcanorum custodi: elam saltem aperi, si non vis palam: ne dubita mihi secretum committere, quod invito te nunquam revelabo.

18. *Ah miser.*] Ergo Megillæ frater annuit tandem, et amicam suam indicat Horatio: at hic audiens quæ sit illa, erumpit in commiserationis voces istas.

19. *Quantâ laboras in Charybdi.*] Tam periculosè amas, quam si cum Charybdi luctareris. Scilicet ejusmodi mulierem deperis? Ah miser periisti: meliori profectò sorte et amore dignus eras. *Charybdi* omnia absorbenti bene comparatur avara meretrix. Cicero Philip. 2. n. 67. *Quæ Charybdis tam vorax?* Est propriè vorago, seu gurges vorticosus in freto Siculo, ad Messanam, hodie, *Capo di Faro*, vel *Capo Faro*, ob Pharum illic excitatam. Fabulantur autem scortum fuisse rapacitate famosum, quod cum Herculi abduxisset boves, à Jove fulminatum in mare præcipitatum est, atque in hanc voraginem mutatum. Virgil. Æneid. 3. v. 420.

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, &c.]

Senecæ Epist. 79. *Charybdis an respondeat fabulis, perscribi mihi desidero . . . Fac nos certiores utrum uno tantum vento agatur in vortices, an omnis tempestas æque illud mare contorqueat: et an verum sit quicquid illo freti turbine abreptum est, per multa millia trahi.*

21. *Quæ saga, &c.*] Cum videaris fascino et incantamentis tam pernicioso amore implicitus; vix apparet salutis via. Quis enim te homo magicis artibus pollens? Quis et Deus expedire queat fatali velut nexu astrictum atque illigatum?

Thessalis Magus venenis.] Veneratis et ad incantamenta efficacissimis herbis in Thessaliâ copiosè crescentibus. Aiunt nimirum Poëtæ, Medeam illàc fugientem, aëre subiatam, scriniolum veneficiis et herbis magicis plenum dejecisse, sicque sparsa illa pullulasse. Apuleius apud Thessaliam in asinum se mutatum scribit; Metamorph. seu de asino aureo: ibidemque describit veneficarum Thessalarum apparatum, atque, ut ait ipse, *feralem officinam.* Vide Plin. lib. 30. cap. 1. ubi et refert *Menandrum Thessalam cognominâsse fabulam, complexam ambages feminarum detrahentium Lunam.*

23. *Vix illigatum te triformi, &c.*] Ipse Bellerophon qui Pegaso insidens Chimæram interfecit, capite et formâ triplici horrendam, vix te liberabit ab istâ pravâ muliere huic monstro non absimili. Vide infra.

Pegasus expediet Chimærâ.

berabit ex istâ *Chimærâ triformi.*

ANNOTATIONES.

24. *Pegasus.*] Apud Strab. et Palæphat. Pegasus non est equus, sed navis longa et citissima, hoc ideo nomine insignita, quâ Bellerophon insecutus comprehendit et cecidit Lyciorum ducem, nomine Chimæram, piraticâ infamem, vectum navi, cujus prora leonis, puppis draconis, medium capræ effigiem aut imaginem depictam exhibebat. Hincque fabulæ locus datus; teste etiam Plutarcho de claris mulieribus.

Chimærâ triformi.] Ex Strab. cit. mons ille Lyciæ ignivomus, in vertice leones, in medio capras, ad radicem serpentes habebat. Hunc vero Bellerophon expurgavit et inhabitabilem prius exinde habitabilem reddidit. Apud fabulatores *Chimæra* est monstrum *triforme*, caput et pedes leonis habens, capræ ventrem, draconis caudam. Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων μέσση δὲ χίμαιρα. Hinc Lucretius, lib. 5. 903.

Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra.

Ov. Met. 9. 646. . . . *Mediis in partibus hircum, Pectus et ora leæ, caudam serpentis habebat.*

Hoc vero Bellerophon Neptuno adjutus, alato equo invectus, sagittis confecit. Lucianus Dial. de Astrol. ait minimè sibi persuasum, alatum Bellerophonti equum fuisse; verum putare illum talis sapientiæ studio deditum, sublimia et quæ ad sidera pertinet meditantem, in cœlum ascendisse, non equo sed monte. Vide et Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 9. Porro bene Horatius meretricem cum Chimærâ confert. Hujus enim habet illa venenum, fætorem, feritatem; impuræque libidinis flammas passim eructat. Adde quod amoris principia impetum leonis, medium capræ salacitatem, finis autem doloris morsus velut serpentis ac draconis letiferos nunquam non exerit, Fulgent. Mythol. lib. 3. Chimæræ, tanquam rei quæ nunquam fuerit aut esse potuerit, meminit Tullius de Naturâ Deorum, l. 1. n. 180. et ad Attic. l. 2. Epist. 16. ubi et citat versiculum Græcum, qui supra habetur.

ODE XXVIII.

Inducitur Archytas naufragus orans nautam prætereuntem, ne se insepultum relinquat.

TE maris et terræ numeroq; carentis arenæ [106]
Mensorem cohibent, Archyta,

O Archyta, te qui mare terramque et sabulum innumerabile dimensus es,

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 7.

1. *Te maris, &c.*] Idolopœiam insignem simul et irrisionem Pythagoricæ disciplinæ exhibet Horatius, ipse quidem Epicurus: in primis autem carpit Mathematicas artes divinandi. Inducit nautam obvio cadaveri Archytæ non leviter exprobrantem, quod miserè jaceat; nec Babyloniorum numerorum ope tam dirum fatum evitârit. Ecce vero Jul. Scaliger humilem stylum interruptaq; orationis membra culpat: nimirum hoc vitio dat quod erat laudi vertendum. Agitur de humando cadavere: Archytas sortem suam lamentatur: an non ista decet oratio tenuis? An magniloquentia hic congrueret? An insurgit ille porro: *quid quod sibi Poëta contradicit?* &c. Vide infra v. 23.

Te maris et terræ, &c.] Alloquitur Poëta Archytam; siccine deest sat pulveris ad operiendum tenuum cadaver: iisque fata negant tibi, qui Geometra egregius Astrologusque et in Pythagoricâ disciplinâ perfectus fuisti? Aiunt apud Ægyptios inventam primùm Geometriam. Cum enim singulis annis exundaret Nilus, et limo cuncta coæquaret, ut illo abeunte nulli agrorum limites, nulla discrimina apparerent, atque lites hinc frequentes orirentur; tum demum per lineas et mensuras agri notati sunt; curaque illa sacerdotibus demandata. Hanc porro scientiam ad Græcos transtulisse Pythagoras fertur. Vide Cœl. Rhodig. lib. 18. cap. 34.

Numeroque carentis arenæ Mensorem.] Ecclesiastici cap. 1. *Arenam maris quis dinumeravit?* Pindar. Olymp. Od. 2. in fine, ψάμμος ἀριθμὸν περιπέφευγε, *arena fugit numerum. Mensorem.* Hyperbole. Scilicet, quod erat innumerabile cæteris, ipse numerare potuit. An respicit Horatius ad Oraculum Apollinis, quo numerum arenæ sibi notum esse gloriatur: οἶδα ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης: an ad librum, ab Archimede compositum, cui titulus ψαμμίτης, in quo initur ratio arenam numerandi, si mundus eâ foret oppletus? Vide Turnob. lib. 16. c. 1. Hyginus lib. de Limitibus: *Archimedem præclari virum ingenii ferunt scripsisse quantum arenarum capere mundus queat, si eâ repleretur.*

2. *Archytæ.*] Cruquius perperam intelligit

modici pulveris donum tenue coërcet juxta oram Matinam. Nil ergo proficit tibi mortali, quod cœlestes regiones lustrâsti, ambitumq; orbis mente circuisti. Sic et Pelopis obiit pater, Numinum conviva: Tithonus etiam in cœlum sublatus;

Pulveris exigui prope littus parva Matinum [107]
Munera; nec quidquam tibi prodest
Aërias tentâsse domos, animóque rotundum
Percurrisse polum, morituro.
Occidit et Pelopis genitor, conviva Deorum
Tithonusque remotus in auras, [108]

ANNOTATIONES.

quendam Archytam Firmanum Horatio coævum, Geometricis et Astronomicis observationibus nimis indulgentem, de quo Cicero de Divin. 2. *O vim magnam erroris! &c.* Juvat cum cæteris omnibus accipere hîc Archytam Tarentinum, Platonis familiaram et à Dionysii crudelitate vindicem, siquidem illum ob verba quædam de tyrannide liberius prolata neci addictum per epistolam eripuit. Diogen. Laërt. l. 3. et 8. Is præfuit septies suæ civitati, cum tamen imperandi tempus anno esset uno aliis definitum: idem ibidem. Honorificam Archytæ mentionem habet Tullius de Senectute c. 12. *Virumque magnum in primis et præclarum* nominat, dicere quidem egregiè solitum: *Capitaliorem hominibus pestem nullam esse à naturâ datam, quam corporis voluptatem, cujus avidæ libidines temerè et effrænatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditionis, &c.* Is Pythagorica in Philosophis, Platonica in Geometricis præcepta hauserat. Mathematicis et Mechanicis artibus excellens, columbam ligneam *libramentis suspensam, et aurâ spiritûs inclusâ atque occultâ concitam fecerat volantem.* Gell. lib. 10. cap. 12. Cubum primus invenit. Platone teste in Republ. Diogen. Laërt. cit. lib. 8.

3. *Pulveris exigui.*] Te dignum insigni mausoleo, nempe tot meritis præstantem, heu! cohibet ac tegit pulvesculus marinis undis advolutus.

Prope littus Matinum.] Ad oram Apuliæ: ubi in Lucaniæ confinio populi degunt Matini; sunt et saltus buxetis abundantes, de quibus Lucanus lib. 9. v. 185.

. . . . . *Calidi lucent buxeta Matini.*

4. *Nec prodest Aërias tentâsse domos.*] Quî factum, ut mortis hoc genus miserandum ab astris tibi parari non intellexeris, ne effugeres, eruditus apprimè astronomiâ et mathesi? Quin præscisti et eluctatus es fatum, O Archyta? Sic Astrologos futura prævidere et prædicere tentantes datâ semper occasione sugillat Horatius. *Aërias tentâsse domos.*] Planetarum domicilia, siderum affectiones, virtutes, situs, aspectus contemplatum fuisse: *Animoq; rotundum Percurrisse polum,*] sphæram, sphæræque inclinationes; orbis varia climata, diversasque regiones cognovisse.

6. *Morituro.*] Est qui vocem hanc jungat cum præcedente *animo*, ut ex opinione Epicuri (cujus è grege Horatius) mortales animi asserantur. Ita Plutarch. de Placitis Philosophorum, lib. 4. cap. 7. Ἐπίκουρος τὴν ψυχὴν φθαρτὴν τῷ σώματι συνδιαφθειρομένην.

7. *Occidit et Pelopis genitor.*] Hæc verba quidam et sequentia usque ad ista, *Méquoq; devexi, &c.* nautæ esse continua, pronunciant; alii attribuunt Archytæ ad nautam respondenti sic: Quid miraris quod interierem, cum nemo summorum virorum huc usque mortem effugerit? En Pelopis genitor occidit, Tantalus ipse Deorum conviva, &c. Pindar. Olymp. Od. 1. canit, si quem mortalium honorârunt Dii, maximè Tantalum.

Pelopis genitor, &c.] Tantalus Phrygiæ rex, Agamemnonis et Menelai proavus Deos convivio excepit, utque eorum divinitatem experiretur, Pelopem filium iis epulandum apposuit: quas illi dapes exhorruere, detrusoque ad inferos Tantalo facinus vindicavere. Diod. Sicul. lib. 6. cap. 11. ait, Tantalum Jovis filium divitiis et gloriâ insignem, regnasse apud Asiæ partem quæ Paphlagonia dicitur, Diis etiam carum ob generis claritatem; postea vero felicitate insolentiorem evulgasse hominibus immortalium secreta, quæ mensæ communione et consuetudine cum Diis noverat: cujus criminis pœnas solvit ad inferos detrusus, ut usque ad mentum insurgant aquæ, et ad labia usque poma dependeant: et tamen in magnâ siti et fame nec bibere liceat, nec edere. Pindarus modo cit. addit, Tantalum suam felicitatem, utpote nimiam concoquere non potuisse, sed satietate damnum tulisse immensum ab ipso Jove patre irrogatum.

8. *Tithonusque remotus in auras.*] Quin et Tithonus Auroræ maritus, quanquam ab uxore cœlesti succo perfusus, atque ita vivax effectus, fatis tandem concessit. *Remotus in auras,*] ab Aurorâ adamatus, et hinc in cœlum raptus. Insuper fabulantur Tithonum senectutis incommoda pertæsum in cicadam optavisse converti, sicque adeo transformatum in aëre suspensum in canistro fuisse. Eustath. ad Iliad. penult. Athen. lib. 1. et lib. 12. cap. 12.

Et Jovis arcanis Minos admissus; habentque
Tartara Panthoïden iterum Orco
Demissum; quamvis clypeo Trojana refixo
Tempora testatus, nihil ultra
Nervos atque cutem morti concesserat atræ;
Judice te, non sordidus auctor
Naturæ, verique. Sed omnes una manet nox;[109]
Et calcanda semel via lethi.
Dant alios Furiæ torvo spectacula Marti:
Exitio est avidis mare nautis.
Mista senum ac juvenum densantur funera; nullum
Sæva caput Proserpina fugit.

nec non Minos secretorum Jovis particeps: Panthoi filius quoque rursum ad inferos trusus ibidem tenetur; quanquam detracto scuto res Trojanas testificatus, præter nervos et pellem nigro letho nihil tradiderat, te arbitrio, non ignobilis testis naturæ et veritatis. Verum nox eadem cunctos expectat; semelque mortis iter peragendum est. Quosdam Furiæ præbent ludum atroci Marti: perniciosum mare est nautis cupidis. Confusæ vetulorum ac juvenum mortes conglobantur: caput nullum eripitur crudeli Proserpinæ.

ANNOTATIONES.

9. *Et Jovis arcanis Minos admissus.*] Pariter et Minos Jovis familiaritate insignis, tamen mortuus est. Is apud Homer. Odyss. 12. Διὸς μεγάλου ὀαριστής. Plato in Min. hunc affert Homeri locum, scribitque Minoëm à Jove eruditum et nono quoque anno cum eo versari solitum et colloqui. Aiunt nempe Minoëm regem Cretensibus dare leges volentem in antro sese condidisse, ubi se cum Jove sermocinatum prædicavit, atque ex ejus consilio cuncta statuisse: postea justitiæ famâ clarum apud Inferos judicem à Plutone constitutum. Hic non abs re credunt aliqui per *Jovem* hic significari Plutonem, qui quidem *Jupiter Stygius* à Virgilio dicitur. Æneid. 4. v. 638.

10. *Habentque Tartara Panthoïden.*] Ex hâc etiam vitâ denuo cessit, jamque in Inferis degit celebratissimus ille transmigrationis animarum auctor Pythagoras, qui se fuisse jactabat Euphorbum Panthoi filium apud Trojam, atque à Menelao interfectum, subinde revixisse, ac factum Pythagoram; idque intellexisse agnito clypeo quem gestarat olim in Trojano bello, dum Euphorbus esset. Clypeus autem ille repertus in templo sive Apollinis apud Cariæ oppidum, sive Junonis apud Argos. Prius illud refert Diogen. Laërt. lib. 8. Hoc vero posterius Ovid. Metamorph. 15. fab. 3. Ex his habes explicata quæ sequuntur, *Iterum Orco demissum.* Item, *Quamvis clypeo Trojana refixo Tempora testatus.* Ovid. cit. 158. sic loquentem inducit Pythagoram:

Morte carent animæ: semperque, priore relicta
Sede, novis domibus vivunt habitantque receptæ.
Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram: cui pectore quondam
Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ.
Cognovi clypeum lævæ gestamina nostræ
Nuper Abanteis templo Junonis in Argis.

12. *Nihil ultra Nervos, &c.*] Animo semper vivens, corpore duntaxat mortuus, non semel. Sic palingenesiam et metempsychosin Pythagoræ explodit noster poëta. Vide Pers. Sat. 6. v. 11. ubi et annotavi non pauca. Cic. 1. de Nat. Deorum. Valer. Maxim. lib. 8. cap. 7. &c.

15. *Sed omnes una manet nox.*] Omnes perinde mortales serius ocyus hinc migrare debent et vitam exuere. Catull. 5. 5.

Nobis, cum semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.

16. *Calcanda semel via lethi.*] Apostolus ad Heb. cap. 9. v. 27. *Statutum est omnibus hominibus semel mori.* I. Reg. 3. cap. 2. David morti proximus ita loquitur: *Ego ingredior viam universæ terræ:* pariter et Josue, c. 23. art. 14. Propertius, 3, 18, 22.

Sed tamen huc omnes; huc primus et ultimus ordo:
Et mala, sed cunctis ista terenda via est.

17. *Dant alios Furiæ torvo spectacula Marti.*] Quosdam Furiæ mactant, et quasi ludum Marti dant: id est, alios ad mortem trahit bellandi ardor, alios navigandi, negotiandi, lucrum faciendi cupiditas.

26. *Nullum Sæva caput Proserpina fugit.*] Nullum caput fugit sævam Proserpinam; id est, Mortem eluctatur nemo. Proserpina uxor Plutonis credebatur morituris capillos resecare; ac velut primitias inferis sacras præmittere; nec aliàs potuisse animam corpore exsolvi. Ad hanc superstitionem respicit Horatius hic: pariter et Virgil. Æneid. 4. v. 698.

Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.

Allusit et Martial. lib. 3. Epigram. 43.

Non omnes fallis. Scit te Proserpina canum,
Personam capiti detrahet illa tuo.

Vide Macrob. Saturn. lib. 5. cap. 19. ubi quædam habet eximia de illo crinis abscindendi ritu.

Sic etiam me Illyricis fluctibus submersit Auster declivis Orionis assecla præceps. Tu verò nauta, ne improbus mihi sis, neve te *pigeat errantis sabuli portionem injicere ossibus et capiti insepulto. Ita quicquid Eurus minitabitur Italico mari,*

Me quoque devexi rapidus comes Orionis
Illyricis Notus obruit undis. [120]
At tu, nauta, vagæ ne parce malignus arenæ
Ossibus et capiti inhumato 24
Particulam dare. Sic quodcunque minabitur
Eurus [121]

ANNOTATIONES.

21. *Me quoque devexi, &c.*] Ne mirare igitur nauta, quod interii, inquit Archytas: sicut illi suo quisque modo obiere mortem; ita ego submersus Illyrico mari.

Devexi.] Sive quod Australis est Orion, adeoque in parte cœli devexâ, sicut opposita Borealis est subvexa et superior: seu quod Orionis figura statuitur prona in phænomenis: unde et *Pronus Orion*, lib. 3. Od. 27, v. 18. vel denique notatur occasus hujus sideris: quod ad rem certè magis videtur. Nam tempestates tunc maximè excitat Orion, cum oritur vel occidit. Hinc *comes* ejus dicitur *Notus* ventus meridionalis valdè nebulosus: *νότις, humor*; unde nomen. Gell. lib. 2. cap. 22.

Orionis.] De Orione viro multà fabulantur quæ ad rem præsentem non attinent. De sidere agitur stellas continente plurimas; quæ dum refulgent, serenitatem; sin minùs, tempestates minantur: jugula vocantur Latinis. Plaut. Amphitr. Act. 1. Scen. 1.

22. *Illyricis Notus obruit undis.*] Obrutus aquis perii in sinu Illyrico (Dalmatico, Hadriano, hodie *Veneto*) tempestatem cientibus Austro pariter et Orione. Sic et jungit utrumque Virgilius Æneid. 1. v. 539.

Cum subitò assurgens fluctu nimbosus Orion
In vada cæca tulit, penitusque procacibus
Austris, &c.

Æneid. 4. v. 52. *aquosus Orion*. Noster Epod. 10. v. 9.

Nec sidus atrâ nocte amicum appareat,
Quâ tristis Orion cadit.

Epod. 15. v. 7.

—Nautis infestus Orion.

Illyricis.] Illyricus olim sinus dicebatur universum illud mare, quod est Italiam inter et Illyricum. Postea Adriaticum mare continebatur ab Epidamno ex parte Illyrici, ad Garganum montem ex parte Italiæ: reliquum autem mare ad sinûs fauces Ionium vocatum est: Adriaticum verò Dalmatici nomen accepit. Tandem sinus universus hodie Venetus appellatur.

23. *At tu, nauta, vagæ ne parce, &c.*] Hic gravem Horatio dicam dicit, magnamque litem movet magnus Scaliger tanquam contraria loquenti. Quid enim, inquit, rogat nautam *ut pusillam sibi terram injiciat inhumato, quem in ipso statim Odes initio, pulvere contectum ait? Satis erat quippe vel minimâ terrâ partem quampiam corporis tegi.* Scilicet arenam mare advolverat aliquantulam, et corpus utcunque texerat. At nunquid hæc erat legitima sculptura? Talem porrò poscit Archytas.

—Qui solus bonos Acheronte sub imo est.

ex Virgil. Æneid. 11. v. 23. Eâ porrò qui carebant, annos centum errare veterum superstitio existimabat. Virgil. Æneid. 6. v. 325.

Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba est:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantque hæc litora circum;
Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.

Adde quod habet Alex. ab Alex. lib. 5. cap. [illegible] ubi sic scribit: *Ludi ad Tarentum Seculares [illegible] qui singulis centum annis ex præcepto Sibyllinorum carminum fiebant ad placandos Manes; quorum auctor Valer. Publicola .... Proditur decretum inter Pontifices, ut si defuncto cadaveri justa quispiam exhibere velit, et an humatum esset, in dubium veniret, satis haberent si quibusdam feriis precationibusque exhibitis glebam absenti cadaveri, aut terram injicerent, terque injecto pulvere [illegible] erroris cadaver manesque expiatos ducerent: atque si operto humo cadavere, os exceptum fuisset, donec purgetur, inhumatum videri.* Hæc ille. Atqui hic *inhumato capiti arenæ dari particulam* orat Archytas. Ergo caput opertum non esse; quâ corporis præcipuâ parte non contectâ, insepultum censeri debet corpus. Quod quidem intelligitur ex sententiâ jurisconsultorum, apud quos sacrum habetur sepulchrum in quo conditum sit caput hominis, etiamsi reliqua [illegible] membra: item offenso capite, violatum habetur sepulchrum, quoniam arx sensuum et rationis caput est, eoque amoto cætera [illegible] ignota omnique decore jacent exuta; et quicquid honoris contribuitur capiti, universo [illegible] corpori attributum existimatur: quæ Ambrosii sententia est. Hæc appositè Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 19.

25. *Sic quandocunque minabitur, &c.*] Sic te pietas numinum ab omni vindicet malo, teque bonis cumulet, ut erga me pius fueris, et [illegible]

Fluctibus Hesperiis, Venusinæ
Plectantur sylvæ, te sospite: multaque merces,
Unde potest, tibi defluat æquo
Ab Jove, Neptunoque sacri custode Tarenti.
Negligis immeritis nocituram
Postmodo te natis fraudem committere forsan:
Debita jura vicesque superbæ [112]
Te maneant ipsum. Precibus non linquar inultis;
Teque piacula nulla resolvent.
Quanquam festinas, (non est mora longa) licebit,
Injecto ter pulvere, curras.

luant sylvæ Venusinæ, te incolumi: præmium quoque multiplex undecunque fas erit, tibi conferatur à Jove justo, et à Neptuno sacrati Tarenti defensore. Quod si *fortè spernis admittere delictum posteris innocentibus exitio futurum: ipsi tibi jus acquisitum ac vices arrogantes reddantur. Haud* ego *destituar votis inutilibus: et verò nullæ purgabunt expiationes.* Itaque *licet properes, non diu tardabis; ter injecto pulvere, transgredi fas erit.*

ANNOTATIONES.

justa peto concesseris. Ergo si me sepelieris, avertant Dii à te pericula tempestatum, ventorumque furorem, mari, quod navigas, minantium, in sylvas propinquas depellant: insuper autem et quæstum lucrumque tuum promoveant: adeoque exigui laboris pro me sit tibi *merces multa ab Jove Neptunoque* concessa.

Eurus.] Synecd. pro quolibet vento. Ille dicitur ab ἠοῦ ῥέων ab *oriente fluens*; alio nomine ἀπηλιώτης; Romanis autem nautis Subsolanus. Gell. lib. 2. cap. 22.

26. *Fluctibus Hesperiis.*] Italiam Græci Hesperiam dixere, quod sit ipsis ad occasum: hos imitati Poëtæ Latini pariter vocavere. Virgil. Æneid. 1. v. 534.

Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt.

Vel sic appellata est Italia ab Hespero, qui regionem istam à fratre Atlante pulsus adiit: vel etiam ab Hespero stellâ quæ Vesper dicitur, et ad occasum apparet. Postremam hanc originem affert Macrob. Saturn. l. 1. c. 3. ita scribens: *Italia dicta est Hesperia, quod occasui subjecta sit.*

Venusinæ sylvæ.] Metonym. Venusia et Venusium est urbs Apuliæ in Lucaniæ confinio; continetur hodie Basilicata Neapolitani regni provincia ad radices Apennini montis sita; parva quidem, sed principatus titulo nobilitatur, vernaculè *Venosa.*

26. *Neptunoque sacri custode Tarenti.*] Cic. de Nat. Deor. 2. n. 66. *Datum est Neptuno alteri Jovis, ut volunt, fratri, maritimum omne regnum; nomenque productum, ut Portunus à portu, sic Neptunus à nando, paulum primis literis immutatis.* Porrò sacrum illi Tarentum dicitur, quod in ejus sit tutelâ, eumque præcipuè colat; sive quod aiunt Phalantum Herculi et Neptuno templa ibi erexisse: vel quod ea urbs à Tarente Neptuni filio condita atque nominata: olim magnæ Græciæ fuit in Salentinis; hodie verò in terrâ Hydruntinâ, arcem habet portumque et principatûs insignia.

30. *Negligis immeritis nocituram, &c.*] Id est, Si mihi suprema et justa persolvere parum curas, sic per socordiam admittes piaculum tibi posterisque tuis nociturum. Semper enim grande nefas habitum est, insepultum relinquere obvium cadaver: quique id neglexisset, piacularis existimabatur. Athenis autem Buzyges ejusmodi reum criminis etiam execrabatur.

31. *Fraudem.*] Nam debito defraudat officio mortuum, qui inhumatum negligit.

Forsan.] Legunt alii *forsit*, vel *forset*: alii *fors, et*] junguntque cum sequentibus. Sed quid inde?

32. *Debita jura vicesque, &c.*] Par tibi sors contingat jure merita, tuæque superbiæ et socordiæ debita: sic tu quoque inhumatus aliquando projiciare. *Superbæ.* Passeratius legit, *superbè.* Alii per *superbas vices* intelligunt graves atrocesque pœnas, ex Prisciano.

33. *Precibus non linquar inultis.*] Dii certè meas preces exaudient justi justas: nec inultum me, nec te impunitum dimittent. Plaut. Captivi, 2, 63.

Et profectò Deus, qui, quæ nos gerimus, auditque et videt.

34. *Teque piacula nulla resolvent.*] Nullius sacris tantum scelus eluere unquam licebit. Nimirum execrationes veteribus credebantur inexpiabiles. Nam alicui præcidaneâ porcâ expiari consueverat, qui insepultum reliquerat fortè obvium cadaver, nec glebâ operuerat. Festus.

26. *Injecto ter pulvere, curras.*] Hæc est illa tandem, quam à nautâ petit Archytas, humatio legitima; glebæ injectio scilicet; sive ut quis mortalium cadaveri ter injiciat pulverem. Rem totam explicat Tullius de Leg. 2. n. 16. *Antiquissimum sepulturæ genus id fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus utitur: redditur enim terræ corpus, et ita locatum ac situm quasi operimento matris obducitur.* Et n. 57. *Siti dicuntur ii, qui conditi sunt. Nec tamen eorum ante sepulchrum est, quam justa facta et corpus*

incensum est. Et quod nunc communiter in omnibus sepultis penitus, humati dicuntur ; id erat proprium tum in iis, quos humus injecta contegeret : eumque morem Jus Pontificale confirmat. Nam priusquam in eos injecta gleba est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil hab.t religionis. Injectâ glebâ tum et illic humanus est, et gleba vocatur : ac tum denique multa religiosa jura complectitur. Igitur hoc est quod istic Archytas deposcere putandus est, tum ne religioso isto careat honore, tum ne centum annos errans ab Elysio diutius arceatur, quemadmodum ante annotavit. Sic et Palinurus item insepultus rogat Æneam, apud Virgil. Æn. 6. v. 365.

Eripe me his, invicte, malis ; aut tu mihi terram
Injice ; namque potes.

Vide Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 29.

ODE XXIX. AD ICCIUM.

Miratur illum relicto Philosophiæ studio militiam sectari.

O Icci, jam ergo felices Arabum Thesauros æmularis, atque grave bellum moliris tyrannis Sabæ nondum subactis, et Medo formidabili vincula fabricas. Quæ verò puellarum barbararum, occiso suo sponso, obsequetur tibi ? Quis puer ex aulâ crinibus unguento perfusis ad pocula præficietur,

ICCI, beatis nunc Arabum invides [113]
Gazis, et acrem militiam paras
Non ante devictis Sabææ
Regibus, horribilique Medo
Nectis catenas. Quæ tibi virginum,
Sponso necato, barbara serviet ? [114]
Puer quis ex aulâ capillis
Ad cyathum statuetur unctis,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

1. *Icci.*] Sunt qui legi velint *Iti*, quod familia sit Itia, nusquam autem Iccia. Is fuisse dicitur Agrippæ in Siciliâ Procurator, ab eoque opimis ibidem agris donatus.

Beatis nunc Arabum invides Gazis.] Grandes igitur accumulare thesauros statuisti ? Tantane est avaritiæ vis, divitiarum cupiditas tanta, ut faciat te sapientiæ desertorem ? *Beatis.*] Ex opinione vulgi, nemo felix nisi dives.

Arabum.] *Felix appellatur Arabia, ingrati licet et cognominis, quæ hoc acceptum superis falsi ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria . . . Verum Arabiæ etiamnum felicius mare est : ex illo namque margaritas mittit : minimaque computatione millies centena millia sestertium annis omnibus India, et Seres, peninsulaque illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciæ et fœminæ constant.* Plin. lib. 12. cap. 18.

Gazis.] Persica vox. Virgil. Æneid. 1. et 2. *Troia Gaza.* Tull. pro Leg. Manil. c. 23. *Qui ab auro gazâque regiâ manus cohibere possit.*

2. *Acrem militiam paras Non ante devictis Sabææ Regibus.*] Acer habendi ardor, ac ditescendi, acrem militandi animum creat scilicet. *Non ante devictis :* victis olim ab Alexandro, sed nondum à Romanis. Ex Dione lib. 53. Ælius Gallus Ægypti præses in Arabiam cum exercitu venit, multasque urbes cepit. Plin. l. 6. c. 28. sub finem : *Romana,* inquit, *arma solus in eam terram adhuc intulit Ælius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cæsar Augusti filius prospexit tantùm Arabiam. Gallus oppida dirutis . . . . retulit Sabæos ditissimos sylvarum fertilitate odoriferâ, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceræque proventu.* Porrò *Saba* felicis Arabiæ civitas in monte, perampla et regia Sabæorum ; ubi thus, myrrha, casia, cinnamomum abundè proveniunt. Vide infra Od. 35. Annot. ad. v. 31.

8. *Horribili Medo.*] Medi terribiles Romanis ob cæsum ab eis Crassum, fugatumque Antonium. At post bella civilia missis ad Augustum legatis mitiores se ostenderunt. Vide supra Od. 2. v. 51. Græcis etiam infestus dicebatur Medorum exercitus. Theogn. Στρατῷ ὕβρις ἐν Μήδων.

7. *Puer quis ex aulâ, &c.*] Tit. Liv. lib. 45. *Pueri regii apud Macedones vocabantur principum liberi ad ministerium regis electi.* Ita veteres opulenti pueros egregiæ formæ ministros sibi conquirebant, item generis claritate conspicuos. Patet ex Daniel. cap. 1. Athen. lib. 10. cap. 6. *Capillis unctis.*] Ad majorem lasciviam et luxuriam. Vide lib. 2. Od. 7. v. 8. Annotat. *Ad cyathum statuetur,*] pocillator, qui epulanti tibi vinum fundat. Nota fabula de Ganymede Jovi ad cyathos. Sueton. Jul. Cæs. c. 49. *Sed C. Memmius etiam ad cyathum et vinum Nicomedi stetisse objecit, cum reliquis exoletis, pleno convivio, &c.*

Doctus ſagittas tendere Sericas
Arcu paterno? Quis neget arduis
Pronos relabi poſſe rivos
Montibus, et Tiberim reverti:
Cùm tu coëmptos undique nobiles
Libros Panætî, Socraticam et domum
Mutare loricis Iberis,
Pollicitus meliora, tendis? [115]

arcu patrio tela Serum vibrare peritus? Ecquis modò *inficiabitur fluvios defluentes retro ferri ad altos montes, ac Tiberim regredi poſſe, quando tu comparatos undequaque Panætii codices eximios, et familiam Socratis* univerſam *permutare ſtudes thoracibus Hiſpanicis?* certè *laudabiliora promiſeras.*

ANNOTATIONES.

8. *Doctus ſagittas tendere Sericas, Arcu paterno?*] More patrio eruditus ſagittas arcu torquere, perinde ac Parthi, Medi, aliique orientales, inter quos Seres numerantur. Vide ſupra Annot. Od. 12. v. 56. ad vocem *Seres.*

10. *Arduis Pronos relabi poſſe rivos Montibus.*] Surſum fluere ad montes, è quibus defluunt. Proverb. Gr. Ἄνω ποταμῶν, quo ſignificatur naturæ ordinem inverti. Initium autem eſt verſus Euripidis in Medea: qui ſic habet; Ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι παγαί *Surſum fluminum ſacrorum feruntur fontes.* Ovid. Ep. 5, 31.

Xanthe, retro propera; verſæque recurrite lymphæ.

13. *Cùm tu coëmptos, &c.*] Cùm tu repentè mutatus deſeras Philoſophiæ ſtudium, quod fueras amplexus, atque longè contrariam, militiæ nempe, viam ineas.

14. *Panæti.*] Is natione Rhodius, inſtituto Stoicus, Scipionis Africani ac Lælii præceptor fuit. Scripſit libros tres περὶ τοῦ καθήκοντος, quos laudat, citatque, atque eſt imitatus Cicero ſuis lib. de Officiis. A Gellius lib. 13. cap. 27. *Legebatur*, inquit, *Panætii Philoſophi liber de Officiis ſecundus, ex tribus illis inclytis libris, quos M. Tullius magno cum ſtudio maximoque opere æmulatus eſt.* Tum ex multis ab eo ſapienter ſcriptis et *ad bonam frugem ducentia*, eam affert ejus ſententiam, quâ præcipit, exemplo Pancratiaſtarum ad vitandos ictus in certaminibus, omni ſe ratione præmunientium, debere viri prudentis mentem adverſus injurias ſemper eſſe paratam, *erectam, arduam, ſeptam, ſolidam, expeditam.*

Socraticam domum.] Socraticæ diſciplinæ anteſignanos et coryphæos, Platonem, Xenophontem, aliaque Academiæ lumina.

15. *Loricis Iberis.*] Hæc ferebantur optimæ, ob eximiam ferri temperaturam, inquit Torrent. et Plinius auctor eſt lib. 34. cap. 14. ubi ita ſcribit: *Ferri metalla ubique propemodum experiuntur . . . . differentia ferri numeroſa . . . . fornacum maxima . . . . ſumma autem in aquâ eſt, cui ſubinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitavit loca gloria ferri, ſicuti. Bibilin in Hiſpania, &c.* Idem lib. 7. cap. 56. ait loricam inventam à Midia Meſſenio. Porro nomen à loris, è quibus primum confecta, quod poſtmodum longè alia tamen retinuit.

Iberis.] Hiſpania ex Strabone et Plinio dicta eſt Iberia, ſive ab rege, ſive à flumine Ibero. Hoc enim affatim rigatur atque ſcinditur regio Tarraconenſis. Scaturit in Caſtellâ veteri, perfuſiſque variis terris in mare Mediterraneum delabitur.

16. *Pollicitus meliora.*] Meliorem ſane de te ſpem concitaveris. Certe militiâ quam aſſumpſiſti, relictum à te ſapientiæ ſtudium, quod multò melius fuit.

Tendis.] Quidam legunt *temnis.*

ODE XXX.

Rogat Venerem ut Veniat in sacellum à Glycerâ ipsi dedicatum.

O Venus, Cnidi et Paphi domina, contemne caram Cyprum et migra in exornatum Glyceræ sacellum, te plurimo thure invitantis. Veniant tecum flagrans tuus filius, et Charites cingulis

O VENUS, regina Cnidi Paphique,
Sperne dilectam Cypron, et vocantis [116]
Thure te multo Glyceræ decoram
Transfer in ædem.
Fervidus tecum puer, et solutis

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Odé 2.

1. *O Venus.*] Glyceræ se amore torreri scribebat supra Od. 29. ejusque animum reddere misericorem mactatâ hostiâ satagebat. Jam voti reus Veneri μέλος ἐπιθαλάμιον canit in dedicatione ædiculæ quam in suo lario Glycera ei consecrârat. Simile carmen et Epigramma scribit Paci Tibullus lib. 1. Eleg. 10.

Regina Cnidi Paphique.] Æschyli circumfertur hic versiculus de Venere.

Κύπρου Πάφουτ' ἔχουσα πάντα κλῆρον.

Scilicet in istis urbibus sanctiùs illa colebatur, ex Pausan. in Atticis, Strab. Plin. &c.

Cnidus.] Urbs Cariæ portu duplici insignis, magis autem natalibus Eudoxi Mathematici Platonis condiscipuli: Agatharchidis, tempore Strabonis historici; (quem tamen Samium Plutarchus facit) Theopompi Jul. Cæsari familiaris, atque Artemidori ejus filii: Ctesiæ rerum Syriacarum et Persicarum scriptoris, ex Strabone l. 14. at maximè Veneris statuâ; quod Praxitelis opus tam admirabile videndi causâ multa Cnidum navigârant. Auctor est Plin. lib. 76. cap. 5. ubi et addit; *Voluit eam à Cnidis mercari rex Nicomedes, totum æs civitatis alienum dissolvere promittens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò; illo enim signo Praxiteles nobilitavit Cnidum. Ædicula ejus tota aperitur, ut conspici possit undique effigies Deæ, favente ipsâ, ut creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est.*

Paphus.] Urbs Cypri portum habens, et templa egregiè structa, Strabo. Plinius autem lib. 2. cap. 96. ita scribit: *Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cujus quandam aram* (al. *aream*) *non impluit.* Cornel. Tacit. Histor. lib. 2. c. 2. idem refert. *Vespasianum cupido incessit adeundi visendique templum Paphiæ Veneris inclytum per indigenas advenasque . . . &c. 3. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quanquam in aperto, madescunt.*

2. *Sperne dilectam Cypron.*] Cypro tibi licet tot nominibus dilectæ, præfer tamen, obsecro, Glyceræ sacellum. Quamvis enim tot sacra ædes illic habeas, universaque insula tibi devota sit, et apud Glyceram quoque dominaris; novam possidebis ædem, quam magnâ curâ, summo studio exornavit, et tibi paravit. Illuc insuper thure te plurimo invitat. Veni ergo ad ejus consecrationem. De Cypro Strabo lib. 14. Plinius lib. 5. cap. 31. *quondam tibi novem regnorum sedem fuisse* scribit. Vide et supra Od. 19. Annotationes.

3. *Thure te multo.*] Floribus enim et thure, potius quam victimis, placari Venus et coli amabat. Virg. Æneid. 1. 419.

Ipsa Paphum sublimis adit, sedesque revisit
Læta suas, ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.

Vide Annot. ad Od. 19. v. 16.

4. *Transfer.*] Propria vox, et solemnis, è Jure Pontificio arcersita, cum ædes sacratur. At contra, cum locus è sacro privatus redditur, *evocari sacra dicuntur.* Plin. lib. 10. Epist. 58. Trojano Pontif. Max. sic ait; *Ego quum quærerem num aliqua lex dicta templo, cognovi alium hic, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, Domine, an putes ædem salvâ religione posse transferri, &c.* Vide et Epist. 73. et 74. ejusdem libri.

5. *Fervidus tecum puer.*] Solitus Veneris comitatus pariter ab Horatio invocatur; atque in dedicatum à Glycera sacellum invitatur; imprimis autem Cupido filius ejus. *Fervidus.*] quia πυρφόρος, et facem gestat, quâ indicatur, ea, quâ pollet vis accendendi animos et amore inflammandi. *Puer* vero dicitur, ut significetur stulta et puerilis libidinosorum cupiditas, eo studio turpia consectantium, quo pueri solent crepundia.

Solutis Gratiæ zonis.] Plin. lib. 35. cap. 11. *A Nicearcho picta Venus inter Gratias et Cupidinem* (al. *Cupidines*) *celebratur.* Apul. Met. 2. p. 44. *Venus omni Gratiarum choro stipata.* Hesiod. in

Gratiæ Zonis, properentque Nymphæ
Et parùm comis sine te Juventas,
Mercuriusque.

[117] *laxatis, et Nymphæ, et Juventas absque te minimum suavis, et Mercurius.*

ANNOTATIONES.

Theogon. tres Charites nominat, Aglaiam, Euphrosynen, Thaliam: pariter et Pindarus Olymp. Ode ultimâ, ubi et ait: *Per eas omnibus mortalibus fieri dulcia, si quis vir sapiens, si pulcher, si splendidus; sed nec Deos sine Charitibus, in cælo quidquam moliri.* Πάντων ταμίαι ἔργων ἐν οὐρανῷ *Omnium dispensatrices in cælo operum.* Seneca de Benefic. lib. 1. cap. 3. *Nunc dicam quare tres Gratiæ, quare sorores, quare implexis manibus, quare ridentes, juvenes et virgines, solutâque ac pellucidâ veste.* Et paulo post: *Hesiodus Aglaiam maximam natu appellavit, mediam Euphrosynen, tertiam Thaliam. Homerus nomen uni mutavit: Pasitheam appellavit* (nempe Iliad 14.) *Mercurius unà stat.* Gratiæ porro *solutis zonis* pinguntur ac pellucidis vestibus, quia amicorum animi sibi invicem debent esse aperti, sine fuco, sine ambagibus.

6. *Nymphæ.*] Et hæc comitatum Veneri præstant, quia matres amorum, illa vero unius mater Cupidinis fertur: ex Philostrato. Claudian. de nuptiis Honor. et Mar. v. 73.

. . . . Gens mollis amorum,
Hos Nymphæ pariunt, illum Venus aurea solum
Edidit.———

Nymphæ aliæ maris, quæ Nereides, fontium ac fluminum Naiades, sylvarum Dryades, Hamadryades, quæ cum arboribus oriuntur et cadunt, Oreades montium, Napeæ florum.

7. *Parum comis sine te Juventas.*] Hæc juventutis Dea, Græcis Hebe, etiam Veneri comes additur, ut apud Homer in Odyss. Ἥβη τε Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη. Quoniam verò ii qui à Venere abhorrent, etsi juvenes, solent esse morosi, severi, tristes, difficiles, quod senum est proprium, hinc *parum comis sine Venere Juventas* dicitur. Vel Horatium ex Horatio interpretari licet hoc modo: *Juventas parum comis*, decora, gratiosa, *sine Venere*, id est, sine venustate. Epist. ad Pisones, v. 42.

Ordinis hæc virtus erit, et Venus, aut ego fallor.

Juventas.] Tit. Liv. lib. 5. cap. 54. *Cum augurato liberaretur Capitolium, Juventas Terminusque, maximo gaudio patrum vestrorum, moveri se non passi sunt.*

8. *Mercuriusque.*] Denique Veneri Mercurius adjungitur, sermonis nempe Deus. Seu quod amor disertos faciat, seu quia per disertam et facundam orationem solet amor conciliari. Unde Ovid. Art. Amat. 2. 123.

Non formosus erat, sed erat facundus Ulysses;
Et tamen æquoreas torsit amore Deas.

Hinc etiam Veneri πάρεδρος σύνεδρος celebratur ille, et ejusdem cum eâ sedis, sedis ac religionis consors. Plutarch. in præceptis connubialibus scribit, juxta Venerem in eodem sacello veteres collocâsse Mercurium συγκαθιδρῦσαι, inquit, rationemque ibid. subjungit, eò quod sermone blando, non jurgiis aut contentione à se mutuò, quod cupiunt conjuges, debeant obtinere.

ODE XXXI.

Quid petat ab Apolline, explicat.

QUID dedicatum poscit Apollinem
Vates? Quid orat, de paterâ novum

[118] *Quid Poëta petit à Phœbo consecrato? Quid precatur re-*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9.

Longè se alienum ab omni avaritiâ declarat Flaccus hac Ode, cum summa votorum ejus sit, ut ab Apolline Vatum Patrono nihil aliud rogaverit præter mentem sanam in corpore sano, quod ait Juvenalis unicè postulandum à Diis, Sat. 10. 356. Vide Pers. 2. Lucian. in Icaromenippo.

1. *Dedicatum.*] Vel ab ipso Poëta consecratum Phœbo sacellum suis in ædibus intelligit; vel ab Augusto post Actiacam victoriam templum Apollini in Palatio dedicatum.

2. *De paterâ novum Fundens liquorem.*] Tunc cum vini primitias libat et sacrificat Apollini Palatino. Hoc intelligi potest ab Horatio factum inter epulas; nam supra notavimus id observatum ab Antiquis, ut in mensâ aliquid vini defunderetur ac Diis libaretur. Hinc Æneid. 1. v. 740.

Dixit, et in mensam laticum libavit honorem.

cens vinum effundens è craterâ? haud arva pinguia Sardiniæ fertilis: haud pulchros greges ferventis Calabriæ: haud aurum, vel ebur Indiarum: haud agros, quos undis lentè fluentibus *lambit Liris ſilens fluvius.* Ii *quibus ſors donavit Calenas vineas, eas cultro reprimant. Opulentus etiam negotiator vina Syriis mercibus commutata bibat poculis ex auro*

Fundens liquorem? Non opimas
Sardiniæ ſegetes feracis;
Non æſtuoſæ grata Calabriæ
Armenta: non aurum, aut ebur Indicum; [119]
Non rura, quæ Liris quietâ
Mordet aquâ taciturnus amnis.
Premant Calenâ falce, quibus dedit
Fortuna vitem; dives et aureis
Mercator exſiccet culullis
Vina Syrâ reparata merce,

ANNOTATIONES.

Et Æneid. 8. v. 279.

In menſam læti libant, Divosque precantur.

Vide.] Lipſ. antiq. lect. lib. 5. ubi morem hunc in omni convivio religioſè ſervatum pridem aſſerit, tum ex Homero, tum ex allatis modo Virgilii locis, tum ex Dione Caſſio: additque: *Ergo aut amatores Veneri, bellatores Marti, quidni Muſis et Apollini ſtudiorum præſidi rite libemus nos utrum alumni?* vel Poëta de Vinalibus prioribus dixit in quibus guſtabantur vina, novumq; vinum libabant; nempe 9. Calend. Maij: nec enim antea cenſebant priſci vinum deferbuiſſe, nec purum aut ſacris idoneum. Vide Varron. 5. de Ling. Latin. Plin. lib. 18. cap. 29. Feſtum, in voce *Calpar*; quo nomine vocabatur patera, quâ vinum novum libabant. Huic interpretationi poſteriori favet quod ait Horatius, *novum, &c.*

Sardiniæ.] Hæc inſula, inter mare Tyrrhenum ac Balearicum ſita, tritici feraciſſima, à Sardo Herculis filio dicta eſt Sardinia. *Segetes.*] Ex Varrone de Re Ruſt. lib. 1. cap. 29. *Seges eſt quod aratum et ſatum eſt: arvum, quod aratum necdum ſatum.*

5. *Calabriæ.*] Italiæ regio eſt inter mare Tyrrhenum et Ionium, ubi olim Brutii populi et magna Græcia; hodie pars eſt regni Neapolitani verſus auſtrum ac Siciliam porrecta.

Æſtuoſæ.] Solis ardoribus valde expoſitæ et æſtuantis.

6. *Armenta.*] Laudantur equi Calabri in eâ regione abundantes; ſicut et in Apulia quæ proxima eſt Calabriæ. Vide Varronem de Re Ruſt. lib. 2. cap. 7. Ibidem et paſcua erant optima, quorum mentio eſt Epod. 1.

Aurum aut ebur Indicum.] Ab Indo flumine dicta eâ Orientis ampla regio; auri et argenti metallis, gemmis quoque dives eſt. Ebur quoque præ cæteris habet. Hinc Virgil. Geor. 1. 57. *India mittit ebur.* Vide Plin. &c.

7. *Non rura quæ Liris, &c.*] Non agros peto in Campaniâ fertiles.

Liris.] Hic fluvius aliis vocatur *Liternus*, ſupra Soram ſcaturit, et ad Minternas labitur in mare Tyrrhenum. Ejus meminit Martial. lib. 13. Epig. 83.

8. *Taciturnus amnis.*] Leniter fluens ac tacitè, non rapido curſu, aut ingenti murmure.

9. *Premant Calena falce, &c.*] Non aliis invideo vites optimas ac generoſa vina. De Caleno ſupra Od. 20. v. 9.

Falce.] Cultello incurvo falcis inſtar.

Premant.] Scindant racemos è vite, vel ipſam vitem putando, luxuriantem coërceant. Vel, uvas à Calenis vitibus in torculari calcent ac premant. Virgil. Georg. 1. v. 156.

. . . . Ruris opaci
Falce premes umbras.

10. *Dives et aureis Mercator, &c.*] Per me licet, fruantur alii ſuâ felicitate, ſuis opibus, ſuis deliciis: ergo vero tenui meâ ſorte victuque contentus ſum.

11. *Culullis.*] Fictilibus calicibus, qui cululli dicti ſunt, Veſtæ ac Diis libabant Veſtales: inquit. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 12. ſignificatur hic quodlibet poculi genus. A culeo, inquiunt, quod ingens eſt vas, ſeu maxima liquorum menſura, fit culcolus, et inde culullus, quod poculum fuit ſat capax, quo uſi Pontifices olim in ſacris, et reges in conviviis. De his rurſum ad Piſones, v. 434.

12. *Vina Syrâ reparata merce.*] Vina exquiſita empta per commutationem pro mercibus è Syria advectis, nardo, balſamo; unguentis, odoribus, &c. Syria Aſiæ provincia, hodie, *la Sauria*, continet Palæſtinam, Phœniciam, et Syriam propriè dictam: Euphrate rigatur. Cic. pro domo. *... opima fertiliſque Syria.* Paul Pandect 18. tit. ... *Non aliud olim merx, aliud pretium vocabatur; ... quiſque ſecundùm neceſſitatem, utilibus inutilia per... mutabant; quando plerumque evenit, ut quod alteri ſupereſt, alteri deſit. Sed quia non ſemper nec fa... concurrebat, ut cùm tu haberes quod ego deſiderarem, invicem haberem ego quod tu accipere velles; ... materia eſt, cujus publica ac perpetua æſtimatio ... ficultatibus permutationum æqualitate qua... ſubveniret. Ea materia formâ publicâ percuſſa, ...*

Diis charus ipsis; quippe tèr et quatèr
Anno revisens æquor Atlanticum
Impunè. Me pascunt olivæ,
Me cichorea, levesque malvæ.
Frui paratis et valido mihi,
Latoë, dones; et preçor, integrâ

ipsis Numinibus gratiosus, siquidem ter et quater annis [120] singulis sine infortunio lustrat mare Occiduum. Me nutriunt olivæ, me cichorea, et malvæ [121] tenues. O Latonæ fili, da mihi valere, et potiri acquisitis;

ANNOTATIONES.

13. *Diis charus ipsis*.] Castori et Polluci, et Neptuno, quorum favor est navigantibus optabilis.

14. *Æquor Atlanticum*.] Quod Africam alluit ad occasum, ita dictum ab Atlante Mauritaniæ monte. Virgil. Æneid. 4. 480.

Oceani finem juxta, Solemque cadentem,
Ultimus Æthiopum locus est, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

15. *Impune*.] Ironicè dictum volunt quidam in mercatorem fraudibus et avaritiæ obnoxium, qui tamen mare quodlibet anno toto quæstui inhians percurrat, citra ullum naufragii periculum, Diis ad ejus crimina conniventibus, certè nequaquam vindicantibus. Interim verò ille merces ab Oriente advectas in Occidente commutat, Syriis unguentis vina comparat generosa, laetus bibit, *ac fruitur Diis iratis*, non secus ac Marius apud Juveual. Sat. 1. v. 49. At cùm iste mihi locus objicitur, *Cynthius aurem vellit, et admonet* parum solerter sed naviter illum à me haud ita pridem explanatum, imo vim et lucem diminutam eximiæ alioqui Satirici sententiæ: Fatebor ego quod res est candidi semper ingenii, mens enim tum læva dormitavit. Enimvero illic Juvenalis non modò significatè vult Marium impunem ferre furta, et raptis frui, ut ibidem annotâram, sed et de exilio suo lætari, in quo à curis Reip. expeditus genio liberius indulget, *ab Octavâ horâ* suaviter *bibit*, lautè epulatur, atque adeo ex infensis Diis capit emolumentum, ex ira Numinum sibi quasi delicias facit. Vide ad Pis. v. 445, ibique Annot.

Me pascunt olivæ, &c.] Ego verò me feliciorem illis hominibus existimem, modico et parabili cibo victitantem, si modò largiantur Dii bonam valetudinem, fortunæ tenuis usum tranquillum, ac poëseos oblectamenta.

Olivæ.] Plin. lib. 13. cap. 3. *Olivæ in Egypto carnosissimæ, olei tamen habent exiguum: in Syria parvæ nec cappari majores, carne commendantur. Quam ob causam Italicis transmarina præferuntur in cibis, cum oleo vincantur: et in ipsâ Italiâ cæteris Picenæ et Sidicinæ. Sale hæ privatim condiuntur, et ut reliquæ, amurcâ*, (muria) *sapâve: necnon aliquæ oleo suo . . . . herbarumque viridium sapore condiuntur*, præcipuè fœniculi in Narbonensi Gallia, inquit Dalecamp.

16. *Cichorea*.] Κιχώρια, κιχόρεια, et κιχέρεια pluralis nempe numeri, quæ agrestes herbæ sicut et *malvæ*, inter cibos et edulia veterum, pariter et *olivæ*, recensentur à Jul. Polluce lib. 6. cap. 9. Vide Casaubon. in cap. 32. lib. 2. Athen. ubi Alexidis versum ita corrigit Τῶν γῦν κιχορίων ἐκ ἔπραξά σ' οὐδὲ ἕν. Porro quâ ratione coqui veteres olera ista pararent et condirent, edisserit Galenus ex Erasistrato lib. de Sectione venæ ad Erasistrateos. Id Casaub. Ibid. Latinis vocatur ambubeia, intybus, et intybum. Non Marcell. ex Lucil. Sat. lib. 5. Virgil. Georgic. 4. 120.

Quoque modo potis gauderent intyba rivis.

Pomponius in Placenta, *Rustici edunt libenter atros intybos.*

Levesque malvæ.] Quæ ventrem levant gravem atque emolliunt. Apud Athen. lib. 2. cap. 18. Diphilus tradit, malvam esse boni succi: arteriam lenire, acres in corporis superficie succos educere, renum et vesicæ irritationibus prodesse, excerni facilè, mediocriter alere, hortensique silvestrem esse meliorem. Ibidem Hermippus Callimach. *malvam utilissimam* appellat. Quo autem modo in cibum paretur, docet Dioscorid. lib. 2. cap. 144. Tzetzes ad hunc Hesiodi versum 41. Oper.

Οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ,
neque nôrunt quam magnum sit bonum in malvâ et asphodelâ.

17. *Frui paratis*.] Ecclesiastæ cap. 5. *Cui dedit Deus divitias atque substantiam, potestatemque tribuit, ut comedat ex eis, et fruatur parte suâ, et lætetur de labore suo, hoc donum Dei est.*

18. *Latoë*.] Apollo filius Latonæ, inde Latous et Latonius dictus, sicut et Diana ejus soror, et eodem cum eo partu edita.

Et precor.] Non absurdè Theod. Marcilius quovis pignore certet, fuisse à manu Horatii, *Adprecor integrâ cum mente:* Sicut Ode 4. 15. 28. *Ritè Deos prius apprecati.* Sacerdos nimirum precatur, adprecatur populus, id est, verba precantis sacerdotis iterat; quod *Favete linguis*, dicebatur. Ita ille.

necnon cum sanâ mente senectutem ducere haud fœdam, quæso et lyrâ non destitutam.

Cum mente, nec turpem senectam
Degere, nec citharâ carentem.

ANNOTATIONES.

19. *Nec turpem senectam.*] Non corporis infirmitatibus aut animi gravem et molestam; non languidam, inermem, imbecillam, non delirantem, non quetulam, morosam, anxiam, sed vegetam, honoratam, jucundam. Cicero de Senect. c. 8. ex Cæcilio: *Tum equidem in senectâ hoc deputo miserrimum, sentire eâ ætate esse se odiosum.* Plin. lib. 7. cap. 50. *In senectute,* inquit, *hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta.* Vide et cap. 41. ejusdem libri, ubi mentio de Georgiâ Leontino, qui centum et septem complevit annos: interrogatus autem quâ ratione tamdiu esset robusto corpore, sensibus integris, memoriâ firmâ, ingenio vegeto, prosperâ denique valetudine, respondit: οὐδὲν πώποτε ἡδονῆς ἕνεκα πράξας. *Nihil unquam voluptatis causâ faciens.* Is Empedoclis fuerat discipulus; præceptor autem Periclis, Isocratis, aliorumque. Cic. de Senect. et alibi. Philostrat. Pluto, &c.

20. *Nec citharâ carentem.*] Poëseos facultate, quæ solet in senibus senescere; vel suavitate musicæ et cantûs, quâ Solon narratur senectutis mala temperâsse ac levâsse, et Socrates ætate provectus citharæ operam dedisse. Sic et Achilles apud Homer. Iliad. 9.

ODE XXXII.

Ar Lyram suam, quam commendat.

Deposcimus, si quidpiam privatim otiosi tecum cecinimus, quod vigeat et hunc in annum, et in alios multos: hem recita poëma Latinum, ô testudo, quæ Lesbio primùm civi modulos dedisti:

POSCIMUS, si quid vacui sub umbrâ [112]
Lusimus tecum, quod et hunc in annum
Vivat, et plures: age, dic Latinum,
Barbite, carmen;
Lesbio primùm modulate civi:

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2.

1. *Posciimus, si quid, &c.*] Suam ipse lyram compellat: quod Poëtis familiare est. Sic Virg. Eclog. 8.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Sic et Pindar. Olymp. Ode 2. ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι, et Pyth. Od. 1. χρυσέα φόρμιγξ Ἀπόλλωνος. Sic etiam regius Psaltes Ps. 107. *Exurge Psalterium et cithara.*

Poscimus.] Placet sane quorundam lectio, *poscimur.* Hoc sensu; à Mæcenate poscimur, si quid dignum memoriâ *sub umbrâ,* secessu et inter privatos parietes scripsimus, ut id in lucem edamus et in publicum; utquè palam omnibus fiant nostri versus, solis prius amicis duntaxat auditi.

Vacui.] Curis soluti.

2. *Lusimus.*] Animi relaxandi causâ lyram pulsantes, et Lyricos versus conscribentes. Vel potius ex more Poëtarum, carmina sua studio quamvis et arte elaborata, lusus vocat.

Tecum.] Modo voce tantùm, modo fidibus et voce simul canebant veteres: modo alternatim ac vicissim fidibus ac voce. Ammiam. Marcel. lib. 15. *Bardi* (Gallorum vates) *fortia virorum illustrium facta heroicis composita versibus cum dulcibus lyræ modulis cantitârunt.* Tibull. lib. 3. Eleg. 4. 39.

Hanc primùm veniens plectro modulatus eburno
Felices cantus ore sonante dedit.
Sed postquam fuerant digiti cum voce locuti,
Edidit hæc tristi dulcia verba modo.

Quod et hunc in annum vivat, et plures. Non *metuentia scombros carmina, nec thus; se digna cedro,* id est, Immortali hominum memoriâ. Perf. Sat. 1. v. 43.

3. *Dic Latinum, Barbite, carmen.*] Latini carminis Lyrici auctor ac princeps Horatius sicut Alcæus Græci.

4. *Barbite.*] Βάρβιτος musicum instrumentum pluribus intentum chordis: unde Theocr. πολύχορδον. Supra Od. 1. *Lesboum barbiton.*

5. *Lesbio primùm modulate civi.*] Celebrata imprimis ab Alcæo, duce poëtaque eximio, Mitylenis oriundo, in Lesbio insulâ, de quo ...

Modulate.] In modulis obsecute, id est, Cui modulatus es, modulos reddidisti, ad Alcæi arbitrium. Alii passivam hîc significationem notant, sicut in Arte Poët. v. 263. *Immodulata poëmata.* Quod autem ait Horatius, *primùm,* Videtur Alcæum facere barbiti inventorem, quod quidem Anacreonti ipso posteriori tribuitur apud Ath. l. 4. c. 23. Verum ibid. c. 25. Euphorion barbiti meminisse tum Sapphonem tum Anacreontem, novumq; non esse instrumentum. Dicendum igitur antiquius videri ipso Alcæo, sed ab

Qui ferox bello, tamen inter arma
Sive jactatâm religârat udo
Littore navim,
Liberum, et Musas, Veneremque, et illi
Semper hærentem puerum canebat;
Et Lycum nigris oculis, nigroque
Crine decorum.
O decus Phœbi, et dapibus supremi
Grata testudo Jovis, ô laborum

[123] *qui militiâ* licet *efferatus, tamen* seu *in bello, seu navem agitatam* in *humidâ ripâ alligaverat, cantabat Bacchum, atque Musas, et Venerem, puerumque semper eam comitantem, necnon Lycum oculis et capillis* [124] *nigris conspicuum. O lyra, Apollinis ornamentum, summique Jovis epulo jucunda, ave, ô ærumnarum levamen suave*

ANNOTATIONES.

modulis novis auctum ac perfectum duntaxat, vel quod primus Odas Alcaicas barbiti fidibus cecinerit, hinc ejus inventionem ipsi adscribi. Ex Lilio Gyraldo, Attilio Donatiano, et aliis, in Musicis et in arte modulandorum carminum peritissimus Alcæus, et Athen. lib. 14. cap. 5. *Alcæus poëta si quis' alius, musices erat scientissimus.* Floruit ante Christum annis sexcentis.

6. *Qui ferox bello, tamen inter arma, &c.*] Qui seu in castris, seu à bello et navigatione quiesceret, citharæ studium et oblectationem non omittebat. Athen. lib. 5. Alcæus dicitur fortissimus ac belliger poëta. Et lib. 14. cit. pugnacem strenuitatem anteposuisse poëticæ, plus æquo bellicosum; ibidemque refertur ejus carmen, quo suas ædes omni genere armorum splendidas et ornatas ostentat et gloriatur; illaque fusè describit. Cic. Tuscul. 4. n. 71. *Fortis vir,* inquit, *Alcæus in suâ Republicâ cognitus.* Pittacum nempe tyrannum Mitylenis expulit; aliosque armis persecutus est, Athenienses quoque et Tyrrhenos bello fatigavit. Strabo. Laërt. Suidas. Quintil. lib. 10. cap. 1. sic scribit: *Alcæus in parte operis aureo plectro meritò donatur, quia tyrannos insectatus: multum etiam moribus confert: in eloquendo quoque brevis, et magnificus, et diligens, Homero similis; sed et in lusus et in amores descendit, majoribus tamen aptior.* Dionys. Halycarnass. *Alcæi,* inquit, *ingentem considera spiritum, et brevitatem, et suavitatem cum vehementiâ: præterea figuratam orationem cum perspicuitate .... ante omnia vero politicorum negotiorum affectus,* lib. de Structurâ orationis. Vide et lib. 2. Od. 13.

9. *Liberum.*] Apud Athen. lib. 1. cap. 19. Alcæus Mitylenæus ita canit: Τέγγε πνεύμονας οἴνῳ, &c. *Riga pulmones vino,* et alibi: μηδὲν ἄλλο φυτεύσῃς πρότερον δένδρον ἀμπέλω, *nullam aliam plantaveris arborem prius vite.* Quod imitatus Horatius, Od. 18. supra. Ejusdem sententiæ carmina perlegas apud eundem Athen. variis locis, quibus Alcæus ad bibendum largius invitat, quod *vinum inducat dolorum oblivionem, quod sit remedium mœroris præstantissimum, à Jovis ac Semeles filio hominibus datum, &c.*

Veneremque, &c.] Amatoria namque scripsit olim carmina. *Sed et in lusus et in amores descendit* Alcæus. Quintil. paulo ante citatus. Apud Arist. Rhet. 1. Alcæus ita loquitur: Θέλω τί τ' εἰπεῖν, ἀλλά με κωλύει αἰδώς. *Volo tibi aliquid dicere, sed me prohibet pudor.* Cui respondit Sappho; Si res honestas ac bonas animo ac desiderio concepisses, nec trepidaret lingua, nec pudor oculos occupâsset. Vide Athen. lib. 13. c. 8. ubi de *Alcæo Sapphûs amorem citharâ canente.*

10. *Semper hærentem illi puerum.*] Veneri filium Cupidinem appingi semper, et comitem addi solitum, notavimus ante, ad Od. 30. v. 5.

11. *Lycum.*] Dilectum Alcæo puerum. Cic. Tuscul. 4. n. 71. *Quæ non juvenum amore scripsit Alcæus?* et de Nat. Deor. lib. 1. n. 80. *Nobis, qui concedentibus Philosophis antiquis, adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpe jucunda sunt. Nævus in articulo pueri delectat Alcæum. At est corporis macula nævus; illi tamen hoc lumen videbatur.*

Nigris oculis nigroque Crine decorum. Sic ad Pisones, v. 37.

Spectandum nigris oculis nigroque capillo.

Ita nimirum formosi pridem commendabantur. Pindar. inst. Pyth. nigrum Musis capillitium cum laude assignat; ἰοπλοκάμων. Apud eundem alibi, pariter et Homer. Iliad. pulchra ea celebratur, quæ ἑλικῶπις; quod etiam epithetum Veneri tribuitur.

13. *O decus Phœbi.*] Citharam enim ipse dicitur invenisse, lyram vero sibi concessam à Mercurio velut propriam usurpâsse. Quod fusius supra monui, Od. 10.

Dapibus supremi Grata testudo Jovis.] Jovis epulum summâ lætitiâ, adeoque non sine Musicæ ac citharæ jucunditate, celebrabatur. Athen. lib. 14. c. 6. ex Homero ait: *citharam epularum sociam à Diis factam:* quoniam utilis convivantibus ars Musica, tum quod temulentorum petulantiam mitiget et cohibeat: tum quod tristitiam discutiat, liberalemque pariat lætitiam. Quapropter Homerus in primâ Iliade, post ambitiosam illam de Achille contentionem, fingit Musicâ Deos recreari, Apolline citharam pulsante, Musis autem dulci voce accidentibus: Et paulo post subjungit; Priscos statuisse Deorum hymnos in conviviis cantari, ut reverentiâ numinum graviores fierent epulantium mores, &c.

mihi quandocunque bene advocanti.

Dulce lenimen, mihi cunque salve
Rite vocanti.

ANNOTATIONES.

14. *Dulce lenimen.*] Athen. modò cit. ibid. *Fortissimi quidem Lacedæmonii cum tibiâ sub signis sunt; Cretenses cum lyrâ, cum fistulis et tibiis Lydi, ut scribit Herodotus. Ex barbaris autem multi legatos ad hostes cum tibiis et citharâ mittunt, ut eorum infestas mentes emolliant.* Theopompus lib. 46. histor. *Tradit Getarum legatos citharas pulsantes advenire.* Hæc ille. Constat certè musicis modulis ac citharæ cantu leniri anxietates animi, ac discuti mœstitiam: patet ex *sacris* etiam codicibus, lib. 1. Reg. cap. 16. ubi Saul, malo vexatus spiritu, citharam pulsante Davide, recreatur ac levius habet. Horatius Ode præcedenti senectam exoptat citharæ oblectamento non carentem.

Cunque.] Expletiva solum et inanis videtur quibusdam ista vox: sed non vacat ornatu, eamque non rarò adhibere amavit noster Poëta nusquam vanus. Sic Terent. *adesdum*, pro *ades*. Sic πῶς neque Græcis, nec aliis hactenus παρέλκον existimatum est.

Salve.] Videtur hic significare, saluti sis, fave, lenimen, et auxilium præsta.

ODE XXXIII.

Albium Tibullum consolatur, quòd à Glycerâ non redametur.

Tibulle, ne plus quàm decet mœreas, revolvens animo crudelem Glyceram: neve lugubres elegias recites, quod fractâ fide, præ te fulgeat adolescentior. Ecce *amor Cyri adurit Lycoridem fronte exili decoram: Cyrum* autem *fertur erga Pholoën immitem. At capræ*

ALBI, ne doleas plus nimio, memor [125]
Immitis Glyceræ; neu miserabiles
Decantes elegos, cur tibi junior
Læsâ præniteat fide.
Insignem tenui fronte Lycorida
Cyri torret amor: Cyrus in asperam
Declinat Pholoën. Sed prius Appulis

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 6.

1. *Albi.*] Hic ille est, cujus Elegiæ manibus omnium tantâ cum voluptate teruntur, *Tersus ac elegans Tibullus*, ut ait Quintil. lib. 10. cap. 1.

Plus nimio.] Ad Attic. lib. 10. Epist. 8. *Te nimio plus diligo*, inquit Ciceroni Antonius.

2. *Immitis Glyceræ.*] Ejus enim ipse noverat ingenium intractabile, et in ejus protervia impegerat haud secus ac Albius Tibullus. Vide infra lib. 3. Od. 19. v. 28. Sunt qui fictum *Glyceræ* nomen hic poni velint, pro Delia vel Nemesi, quas Tibullus amavit; nominare verò noluerat Horatius, seu ob verecundiam, seu metu legis Juliæ; de quâ dixi, ad Juvenalis Sat. 1. v. 22. et Sat. 2. 37.

Miserabiles elegos.] Rebus mœstis aptum carminis genus: ab ἐλεεῖν *miseratione*, vel ἒ ἒ dolentis particulâ factum nomen. Ad Pisones v. 75.

*Versibus impariter junctis querimonia primum,
&c.*

4. *Læsâ præniteat fide.*] Pulchrior videatur in amore, gratificatur junior amasius, non habitâ ratione fidei, quam tibi dedit Glycera. Vide Tibull. passim. Ita vero scribit, lib. 3. 7. 17.

*Nulla fides inerit: perjuria ridet amantum
Jupiter, et ventos irrita ferre jubet, &c.*
. . . .
Perfida, sed quamvis perfida cara tamen.

5. *Insignem tenui fronte Lycorida, &c.*] Affert exempla aliorum infeliciter amantium, quibus eum consolatur. Lycoris amorem suum defert Cyro: hic vero illam spernit, et aliam amore prosequitur, à qua redamari nulla spes est.

Tenui fronte.] Sunt qui interpretentur tenuem et pellucidam cutem in fronte. Alii angustam et parvam frontem in pulchritudine commendari asserunt; uno tamen refragante Scaligero, qui hunc Horatii locum vellicat suo more. Noster lib. 1. Epist. 7. 25.

. . . . *Reddes—*
Forte latus, nigros angustâ fronte capillos.

7. *Sed prius Appulis, &c.*] Ἀδύνατον. Sic Virgil. Eclog. 1, 60.

Ante leves ergo pascentur in æthere cervi, &c.

Jungentur capreæ lupis,
Quàm turpi Pholoë peccet adultero. [126]
Sic visum Veneri; cui placet impares
Formas atque animos sub juga ahena
Sævo mittere cum joco.
Ipsum me melior cùm peteret Venus,
Gratâ detinuit compede Myrtale
Libertina, fretis acrior Adriæ
Curvantis Calabros sinus.

lupis Apuliæ antea sociabuntur quam Pholoë amatori fœdo morem gerens delinquat. Ita placitum Veneri, quæ gaudet dissimiles formas ac mores subjicere jugo ineluctabili, non sine gravi ludibrio. Memet, cum requireret amasia præstabilior, jucundis vinculis innexuit Myrtale libertina, asperior Adriatico mari Calabriæ sinus inflectente.

ANNOTATIONES.

Et Eclog. 8. 27.

Jungentur jam gryphes equis, &c.

Appulis.] Synec. pro quibuslibet aliis. De Apuliâ Italiæ regione jam ante non semel.

9. *Quam turpi Pholoë peccet adultero.*] Id est; nunquam Pholoë redamabit Cyrum, à quo perditè amatur: ejus nullis flectetur officiis.

Turpi.] An quod sine ratione Lycoridis amari dignæ oblatos amores contemnat Cyrus? An quod Pholoi nequaquam Cyrus placeat, nec amabilis sed turpis videatur; quamvis Lycoris formosum existimet? An quod fidem alteri dederit Pholoë, quam violare nefas putet?

10. *Cui placet impares, &c.*] Delectatur Venus sibique ludum parat, faciendo ut quis deperеat omnino disparem ætate, naturâ, moribus, conditione, neque adeo frui possit unquam cupitis. Euripides, *Stulta*, inquit, *mortalibus proponit Venus.* Τὰ μῶρα παρέχει Ἀφροδίτη βροτοῖς.

11. *Sub juga ahena Sævo mittere, &c.*] Duro et insuperabili amoris nexu devincere, atque adjicere alterum alteri nequaquam redamanti.

Ahena.] Sic alibi noster, nempe Epist. 1, 160.

——*Hic murus aheneus esto.*

12. *Sævo mittere cum joco.*] Interpretentur licet quidam Cupidinem Veneris perpetuum comitem, quæ mater sæva Cupidinum, &c, at cum aliis malim intelligere sicut Fortunæ, quando res humanas disturbat ac vertit, sic Veneri ludum esse, quoties, ut dixi, quis amore uritur ac languet infelici, suumque nunquam finem assecuturo. Infra lib. 3. Od. 27. *Perfidum ridens, &c.*

13. *Ipsum me, &c.*] Sui dat ipsius exemplum, ut magis persuadeat.

Melior Venus.] Puella, amica, vel pulchrior, vel nobilior, vel facilior, quæ me ipsa expetebat amatorem. Virgil. Eclog. 3. 68.

Parta meæ Veneri munera.

14. *Gratâ detinuit compede, &c.*] Ita suam amant servitutem Veneris et Cupidinis mancipia, licet duram ac molestam.

15. *Libertina.*] Iis nata qui servierant, et in libertatem asserti fuerant.

Fretis acrior Adriæ.] Maris fluctibus instabilior, vehementior, ac perfida magis.

Adriæ.] Sinus ille est amplissimus Mediterranei maris, inter Italiam hinc, et Illyricum atque Græciam inde protensus. Hodie THE GULPH OF VENICE.

16. *Curvantis Calabros sinus.*] Fluctuum impetu atque æstu ripas diruentis, in terras se insinuantis, sinusque efficientis. Calabriam veterem notat, quæ erat velut peninsula inter mare Adriaticum et sinum Tarentinum, ubi nunc terra Hydruntina, urbes verò præcipuæ Tarentum, Brudusium, Hydruntum, Gallipolis, &c. Sinus autem ac portus multiplex, inter quos Tarentinus famâ super æthera notus, Ionii maris undas amplo ac sinuoso inflexu recipit affusas.

ODE XXXIV.

Arguit seipsum quod Epicureos secutus cultum Deorum neglexeris.

Numinum rarus et remissus venerator quidem; *dum vesanâ Philosophiâ eruditus aberro; jam verò contra velificari adigor et dimissam viam relegere. Enimvero Jupiter fulguribus nubes findens plerumque*

PARCUS Deorum cultor et infrequens [127]
Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro; nunc retrorsùm
Vela dare, atque iterare cursus
  Cogor relictos. Namque Diespiter
Igni corusco nubila dividens,
Plerumque per purum tonantes [128]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

1. *Parcus Deorum.*] Quoniam de religione et cultu numinium agit, περὶ θεῶν, ὡς περὶ θεῶν locuturus, undique congerit et cumulat quicquid gravitatis esse potest in verbis, in figuris, in sententiis. Fas passim attende, lector, et consectare.

2. *Insanientis sapientiæ.*] Ὀξύμωρον. Sic in Ajace Sophocles ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα. S. Gregor. Nazianzen. ἄσοφος σοφία. Tull. Philip. 1. n. 5. *Insepultam sepulturam.* S. Aug. de Civit. Dei, lib. 17. cap. 13. *Insipienter sapere.*

3. *Erro.*] Ex Epicuri disciplinâ, omnes spernens religiones in gravissimum errorem impegi. Cic. 1. de Nat. Deor. n. 122. *Epicurus ex animis hominum extraxit radicitùs religionem, cum Diis immortalibus et opem et gratiam sustulit. . . . . Tollit id, quod maximè proprium est optimæ præstantissimæque naturæ. Quid enim melius, aut quid præstantius bonitate et beneficientiâ? Quâ cum carere Deum vultis . . . . . neminem ab eo amari, neminem diligi vultis . . . . . Quanto Stoici meliùs, qui à vobis reprehenduntur!* Et n. 124. *At etiam liber est Epicuri de sanctitate. Ludimur ab homine non tam faceto, quam ad scribendi licentiam libero. Quæ enim sanctitas, si Dii humana non curant? &c.*

Nunc retrorsùm Vela dare.] Metaph. à nautis, qui à recto se aberrasse cursu intelligentes, in contrarium jam convertuntur.

4. *Iterare cursus Cogor relictos, &c.*] Fateri cogor hunc à Diis orbem regi, resque humanas ab iis curari: adeoque Stoicam disciplinam amplexus, Epicuri dogmata erroresque abjicio. Namque video non solùm coactis et collisis nubibus fulgura et tonitrua fieri, sed puro etiam cœlo; quod cum præter naturam sit, divinum esse oportet: hinc ergo sapientior effectus Jovis potentiam, numen, iramque revereri disco. Vide Cic. 2. de Divinat. n. 43. et 44. Lucret. lib. 6. paulo post initium, &c.

5. *Diespiter.*] Jupiter, diei pater dictus. Varro de L. L. 4. A. Gell. lib. 5. cap. 12. Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 15. *Jovem lucis auctorem accipiamus: unde et Lucetum Salii in carmine canunt: et Cretenses* Δία τὸν ἡμέραν *vocant: ipsi quoque Romani Diespitrem appellant, ut diei patrem.*

6. *Igni corusco nubila dividens.*] Cic. de Divin. lib. 2. n. 42. *Nonne perspicuum est ex primâ admiratione hominum, quod tonitrua jactusque fulminum extimuissent, credidisse eà efficere rerum omnium præpotentem Jovem.* n. 44. *Placet Stoicis eos anhelitus terræ qui frigidi sunt, cum fluere cœperint ventos esse: cum autem se in nubem induerint, ejusque tenuissimam quamque partem cœperint dividere atque disrumpere, idque crebrius facere et vehementius; tum fulgura et tonitrua existere: si autem nubium conflictu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen, &c.*

7. *Per purum.*] Sic opinati veteres ea tonitrua quæ sereno aëre fierent, esse portentosa, et tristia minari hominibus; taliaque in libro Augurum notabantur velut omniosa et à Jove aliquid monstrante immissa. Quare hæc ab Horatio afferuntur ut certum divinitatis argumentum. Hom. Odyss. 20. 123. ex eo quod stellis micante cœlo, tonitru factum erat, monstri quidpiam alicui à Jove ostendi, conjicitur et infertur:

Ζεῦ μεγάλ' ἐβρόντησας ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
Οὐδέ ποθι νέφος ἐστί. τέρας νύ τεῳ τόδε φαίνεις.

Jupiter graviter è cœlo tonuisti stellato,
Neque usquam nubes est: ostentum hoc certè alicui præbes.

Virgil. Georgic. 1. 487.

Non-aliàs cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura.———

Cic. 1. de Divin. n. 18.

Aut cum terribili perculsus fulmine civis,
Luce serenanti vitalia lumina liquit.

Egit equos volucremque currum;
Quo bruta tellus et vaga flumina,
Quo Styx, et invisi horrida Tænari
Sedes, Atlanteusque finis [120]
Concutitur. Valet ima summis
Mutare, et insignem attenuat Deus,
Obscura promens. Hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit; hic posuisse gaudet.

tonantes equos et velocem currum per purum impulit; quo terra gravis, errantesque fluvii, quo Styx atque odiosi Tænari aspera domicilia, terminosque Atlantis quassantur. Potest numen infima supremis commutare: excellentem etiam deprimit, attollitque humilia. Inde rapida sors culmen aufert, cum strepitu resonante: hic verò deposuisse delectatur.

ANNOTATIONES.

Plin. lib. 2. cap. 51. *M. Herennius Decurio sereno die fulmine ictus est.* Sueton. Tit. cap. 10. *Sabinus petit aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat: quodque tempestate serenâ tonuerat.* Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 13. et Turneb. lib. 9. c. 9. et 13.

Tonantes Egit equos, &c.] Secundum vulgi opinionem, fulmen erat ac tonitru, Jove currum cum impetu per aërem agente. Supra Od. 12. in fine. Hinc Græcis dictus *καταιβάτης descensor*; et Latinis Elicius: quòd putaretur curru suo invectus in nubes descendere, unde gravi sonitu fulgura et tonitrua eliceret; ac fulmen jacularetur.

5. *Quo bruta tellus, &c.*] Fulminante Jove summa et infima commoventur. Servius in v. 102. Æneid 6. *Et tremefacta solo tellus, &c.* ita scribit; Loquente Jove stupor elementorum ostenditur. Nam quod in motu est, quiescit; et contra terra movetur quæ est immobilis; ibidemque locum hunc Horatii affert. Cœl. Rhodig. lib. 3. cap. 29. ait fulmine mox petendos prius hebetari. Potest igitur *bruta tellus* explicari, hebes, immobilis, sine sensu, stupens, iners.

10. *Styx, et invisi horrida Tænari Sedes.*] Ipsi quoque inferi, tonante Jove, obstupescunt. *Styx.*] palus aut flumen Inferorum. *Tænarus.*] Laconiæ promontorium, ubi per specum et hiatum ingentem descensus est ad inferos, si Poëtis fides.

11. *Atlanteus finis.*] Limites Occidentis ad mare Atlanticum, Atlantemque montem. Vide supra Od. 31. v. 14. ibique Annot.

12. *Valet ima summis Mutare.*] Stoicum planè agit. Apud Laert. lib. 1. Chilon, interrogatus, quid egerit Jupiter: respondit: *Deprimit excelsa, attollit abjecta.* Senec. Thyest. 598.

Ima permutat brevis hora summis.

13. *Insignem attenuat Deus.*] Ex Hesiod. Op. init. per Jovem mortales sunt obscuri, clarique, nobiles et ignobiles; alius extollitur, alius deprimitur elatus: præclarus minuitur, obscurus augetur, superbus deficcatur. &c.

Βριάει, βριάοντα χαλέπτει,
Ἀρίζηλον μινύθει, ἄδηλον αἴξει, &c.

14. *Obscura promens.*] Eos qui latebant ignoti et abjecti, erigens, provehens, jamque nitescere ac fulgere imperans. Psalm. 75. *Hunc humiliat, et hunc exaltat.* Senec. Thyest. 612.

Omne sub regno graviore regnum est.
Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.

. . . .
Res Deus nostras celeri citatas
Turbine versat.

Hinc apicem rapax Fortuna, &c.] Opes, dignitates, diadema, summum imperium ab isto aufert, et alteri tradit.

Apicem.] Propriè est insigne sacerdotum apex, ex festo. Valer. Maxim. *Sulpicio inter sacrificandum apex capite prolapsus eidem sacerdotium abstulit.* Ovid. ex Pont. 4. 3. 49.

Ludit in humanis divina potentia rebus,
Item, 36.
Et subito casu, quæ valuere ruunt.

Vide Juvenal. Sat. 6. v. 604. et seq. Item Sat. 10. v. 56. et seq.

15. *Cum stridore acuto.*] Volubilis fortunæ rotam, ejusque rapidæ conversionis stridorem notat. Et quidem non sine gravi mortalium concussione, perturbatione, querimoniâ, fiunt illæ mutationes, quibus imperia ab his ad illos transferuntur.

ODE XXXV. AD FORTUNAM.

Ut servet Cæsarem in Britannos profecturum.

O Dea, quæ charo dominaris Antio, parata hominem morti obnoxium aut ex infimo loco erigere, aut arrogantes victorias mutare in clades: tibi votis anxiis supplicat inops agricola: Te maris potentem orat *quisquis mare Carpatium fatigat navi Bithynâ.*

O DIVA, gratum quæ regis Antium, [135]
Præsens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos:
  Te pauper ambit sollicitâ prece [131]
Ruris colonus: te dominam æquoris 6
Quicumque Bithynâ lacessit
Carpathium pelagus carinâ.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

1. *O Diva.*] Fortuna, quam nos imprudentes facimus Deam, tametsi nullum numen habet, ut ait Juvenalis in Sat. 10. 365. et Sat. 14. 315. Huic tamen omnia stulti assignant; atque ut ait Plin. lib. 2. cap. 7. *Toto mundo, et locis omnibus, omnibusque horis omnium vocibus, Fortuna sola invocatur; una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur; volubilis, et cæca etiam existimata, inconstans, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: et in totâ ratione mortalium sola utramque paginam facit. Adeoque obnoxiæ sumus sortis, ut Sors ipse pro Deo sit, quâ Deus probatur incertus.*

Gratum quæ regis Antium.] Equestri Fortunæ templum erat Antii, et valde quidem famosum, tum ob multa principum virorum dona, quibus erat exornatum; tum præcipuè ob Antianas Sortes, de quibus Sueton. Caligul. cap. 57. *Monuerunt et Sortes Antianæ, ut à Cassio caveret.* Macrob. lib. 1. cap. 25. *Vidimus apud Antium promoveri simulachra Fortunarum ad danda responsa, &c.* Alii *gratum* dici volunt, ob amœnum adeo secessum, ut eo cogitârit Nero sedem transferre Imperii. Vide Strab. lib. 5. Cic. ad Attic. lib. 4. Epist. 8. scribit, *Antio nihil quietius, nihil altius, nihil amœnius.*

Antium.] Urbs fuit Latii maritima, Volscorum caput, Neronis patria, classe potens; nam cùm interdictum mari esset Antiati populo, sæpius rebelli, *Naves Antiatium partim in navalia Romæ subductæ, partem incensæ, rostrisque earum suggestum in foro extructum adornari placuit: Rostraque id templum appellatum.* Tit. Liv. l. 8. cap. 14. In tutelâ Fortunæ erat, quæ ibi religiosè colebatur. Quo pertinere non abs re videatur quod narrat Tit. liv. lib. 6. cap. 9. *Animus Camilli, rei majori, Antio imminebat . . . . sed quia nisi magno apparatu, tormentis, machinisque, tam valida urbs capi non poterat; relicto ad exercitum collegâ, Romam est profectus, ut Senatum ad excidendum Antium hortaretur. Inter sermonem ejus (credo rem Antiatem diuturniorem manere Diis cordi fuisse) legati ab Nepete ac Sutrio auxilium adversus Etruscos petentes veniunt, brevem occasionem esse ferendi auxilii memorantes. Eo vim Camilli ab Antio Fortuna avertit, &c.*

2. *Præsens vel imo tollere de gradu, &c.*] Potens et parata derepentè ac subitò *ima summis mutare, insignem attenuare, obscura promere, apicem inde rapere non sine strepitu ac stridore acuto, atque illic ad arbitrium ponere:* ut est in Ode superiore, quem locum cum isto confer, studiose lector. Vide et Macrob. lib. 5. cap. 16. ubi sic habet: *Fortunam Homerus nescire maluit, et soli deo, quem μοῖραν vocat, omnia regenda committit; adeo ut hoc vocabulum τύχη in nulla parte Homerici voluminis nominetur. Contra Virgilius non solum novit et meminit, sed omnipotentiam quoque eidem tribuit: quam et Philosophi, qui eam nominant, nihil suâ vi posse, sed decreti sive providentiæ ministram esse voluerunt.*

5. *Te pauper ambit, &c.*] Nemo non tuam opem invocat; tuum ambit favorem agricola, nauta, mercator, miles, &c. Vide Pindar. Olymp. Od. 12. ubi Σώτειρα Τύχα, τὶν γὰρ ἐν πόντῳ κυβερνῶνται θοαὶ νᾶες, ἐν χέρσῳ τε λαιψηροὶ πόλεμοι, κ' ἀγοραὶ βουλαφόροι. *O servatrix fortuna, à te in mari gubernantur celeres naves, in terrâ vero rapida bella, et conciones consilium ferentes.*

7. *Bithyna.*] Metonym. pro quâlibet aliâ navi. Seu quod Bithyni rei nauticæ peritissimi, ναυτικώτατοι, apud Eustath. it. Dionys. seu quod frequens erat negotiatio ad eam Asiæ Minoris regionem Euxino mari circumfusam, Propontidi vicinam, Thraciæ adversam, &c. Similiter pro quolibet mari ponitur *Carpathium* dictum ab Insulâ Carpatho, Cretam inter et Rhodum, hodie *Scarpanto.*

Te Dacus asper, te profugi Scythæ,
Urbesque gentesque et Latium ferox,
Regumque matres barbarorum, et
Purpurei metuunt tyranni:
Injurioso ne pede proruas [132]
Stantem columnam: neu populus frequens
Ad arma cessantes, ad arma
Concitet, imperiumque frangat.
Te semper anteit sæva necessitas,
Clavos trabales et cuneos manu
Gestans ahenâ; nec severus

Te ferox Dacus, te errantes Scythæ, civitates etiam et nationes; nec non Latium bellicosum, et matres regum barbarorum, atque tyranni purpurati venerantur. Ne pede noxio subvertas columnam subsistentem; neve plebs aggregata ad arma quietos, ad arma provocet, ac imperium labefaciat. Te nunquam non præcedit dura necessitas ærea manu ferens clavos prægrandes, et cuneos:

ANNOTATIONES.

9. *Te Dacus asper, &c.*] Te nationes omnes, O Fortuna, colunt. *Daci*, gens bellicosa, ad Istrum seu Danubium fluvium. Transylvaniâ, Moldaviâ, Valachiâ hodie continentur.

Profugi Scythæ.] In plaustris vagantes nullam habentes sedem fixam et stabilem. Justin. lib. 48. 7. de illis: *Ne spes quidem præmii foret, ex hoste vago, nec tantum pecuniæ, sed etiam sedis inopi.* Infra. lib. 3. Od. 24, 9.

—Campestres melius Scythæ,
—Quorum plaustra vagos rite trahunt domos,
Vivunt, &c.

10. *Latium ferox.*] Bellis inclytum, ac vel unâ Româ Gentium et Orbis dominâ superbum. Virgil. Æneid. 5. v. 730.

. . . . Gens dura atque aspera cultu
Debellanda tibi Latio est.———

11. *Regumque matres barbarorum, &c.*] Sic Ode 1. dixit, *Bella matribus detestata.* Metuunt nempe filiis matres nunquam non, deprecanturque mala quævis humanitùs accidentia.

12. *Purpurei metuunt tyranni.*] Et benè quidem, memores hunc esse fortunæ ludum alta deturbare, humilia sublevare. Et, quod ait Juvenalis Sat. 10. v. 112.

Ad generum Cereris sine cæde ac vulnere pauci
Descendunt reges, et siccâ morte tyranni.

14. *Stantem columnam.*] Ne subruas imperium Romanum jam stabilitum, vel imperatorem feliciter omnia moderantem. Neve facias ut seditiones populus movens quietas res perturbet, atque ita pessum eant ea quæ videbantur modo firma et ære perenniora.

17. *Te semper anteit sæva necessitas.*] Quidam legunt *serva necessitas.*] quasi Fortunæ famula. Sed apage. Sic enim et lib. 3. Od. 29. *Fortuna sævo læta negotio.* Et Od. 24. v. 6. ejusdem libri, *Dira necessitas.*] Ita Sophocles in Ajace, ἀναγκαίαν τύχην vocat. Et Laberius apud Macrob. lib. 2. cap. 7. Necessitatem Fortunæ pariter adjungit, his versiculis:

Necessitas, cujus cursus transversi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quo me detrusit penè extremis sensibus?
. . . .
Fortuna immoderata in bono æque atque in malo.
. . . . . .
Nunc me quo dejicis? . . . .

Huc et facit quod Aristot. rerum causas enumerat hasce quatuor, Naturam, necessitatem, fortunam, mentem.

18. *Clavos trabales et cuneos manu Gestans ahenâ, &c.*] Talem Antii referunt in Fortunæ templo fuisse picturam, quâ exhibebantur varia illa instrumentorum genera, clavi, cunei, unci, plumbum liquidum, &c. seu cruciandis reis, seu rebus firmandis, ac stabiliter defigendis idonea. *Clavos trabales*, hi ferrei sunt, ingentes et validi, quibus trabes finguntur: unde proverb. *Trabali clavo figere*, pro *firmiter stabilire*, Cic. 7. in Verrem, n. 32. Erasm. Chiliad. *Herculeanus nodus*, et noster cit. lib. 3. Od. 24. *Clavos adamantinos* eodem sensu, *figi* à necessitate, ait. Item pali sunt lignei præacuti, quibus olim et modo apud immanem Turcam homines transadacti perimuntur. Ammian. Marcell. lib. 16. *Trabalibus telis capita discissa quorundam*, nimirum ut ait paulò ante, *cum flexis ensibus feriendi non suppeterent instrumenta, ipsis barbaris tela eorum vitalibus immergebant.* Itaque trabalia illa tela stipites erant acuti per suffixi corporis caput eminentes.

Cuneos manu Gestans ahenâ.] Stabilitatem ac firmitatem notat *manus ahena*, item *cuneus* ferreus, quo solebant stringi compedes, manicæ et pedicæ. Duobus etiam cuneis fimus adactis aliquid magis adstringitur. Unde Plaut. Stich. Scen. 9. *Vel inter cuneos ferreos*, scilicet in arcto parasitus ait accumbere se posse. Cuneis præterea res finduntur ac scinduntur: his etiam rei velut clavis affinguntur cruci. Sic apud Cicer. Tuscul. 2. n. 23. Prometheus à Vulcano se affixum Caucaso queritur.

Uncus abest, liquidumque plumbum. [133]
Te spes, et albo rara Fides colit
Velata panno, nec comitem abnegat,
Utcunque mutatâ potentes
Veste domos inimica linquis:
At vulgus infidum, et meretrix retro
Perjura cedit; diffugiunt, cadis
Cum fæce siccatis, amici
Ferre jugum pariter dolosi.
Serves iturum Cæsarem in ultimos [134]
Orbis Britannos, et juvenum recens

adest etiam uncus, et liquefactum plumbum. Te reveretur spes, et fides infrequens, candido panno cooperta: neque recusat tibi *adhærere, quandocunque mutato pallio ædes magnatum adversa deseris: plebs autem instabilis, et meretrix perfida contra fugit: amici* quoque *falsi jugum simul portare nolentes abscedunt,* post *exhausta ad fæcem* usque *dolia.* O Fortuna *incolumem præsta Cæsarem proficisci meditantem adversus ultimos terræ Britannos;* serves *etiam novum agmen adolescentium,*

ANNOTATIONES.

Jovisque numen Mulcibri ascivit manus.
Hoc ille cuneos fabricâ crudeli inserens,
Perrupit artus: &c.

Clavi nimirum ad crucem ligneam, cunei ad lapideam: inquit, Theodor. Marcilius.

20. *Uncus.*] Seu quo rei trahebantur ad scalas Gemonias; seu quo annecti ac teneri firmiter aliquid solet.

Liquidumque plumbum.] Hoc notum est et affuso cruciatos aliquando reos; et ferreas manus, uncos, cuneos arctius alligari, tenaciusque adhærere. Arnob. 6. contra gentes: *Quid miserius aut infelicius his esse poterit, quam si eos in basibus ita unci retinent, et plumbeæ unctiones?*

22. *Te spes, &c.*] Hæc solent afflictos sustentare, et solari âdversis pressos. Hi enim sperantes meliora, Fortunamque rotæ conversione benigniorem fore præsentes ærumnas æquiori ferunt animo.

Et albo rara fides colit Velata panno.] Licet enim rari sint in adversis amici, aliqui tamen reperiuntur interdum fideles usquequaque. Sic *fides colit* Fortunam, *nec* adversanti refragantique se *comitem negat.* Et ob hoc fortasse dicitur *albo velata panno*; id est, simplex, sincera, non fallax: vel quod albo velabant panno caput, qui fidei sacrificabant. Alii locum hunc interpretantur de candidatis, adeptâ dignitate parum curantibus ea persolvere, quæ tum maximè promiserant, cùm magistratum ambirent. Quod mihi quidem longè petitum videtur. Tuum esto judicium, lector sagax et erudite. Virgil. Æn. 1. v. 296.

Cana fides.

Quo tamen loco significare videtur antiquam fidem.

22. *Nec comitem abnegat, Utcunque mutata, &c.*] Id est, Non deserit fides amicos, etiam cùm ab eis recedit Fortuna, *mutatâ* cum vestibus mente: quando miseros reddit eos, qui beati erant; et facta jam *inimica linquit domos potentium,* et aliò migrat.

25. *At vulgus infidum, et meretrix, &c.*] Veri quidem amici in adversis perinde ac in secundis manent fidi, et juvare perseverant. At hæc paucorum virtus est. Alii enim è multis et è vulgo, amicum fovent quamdiu felix est: reflante verò Fortunâ protinus avolant: in primis autem meretrix datæ fidei immemor abscedit; et quanquam utriusque status, calamitosi nimirum et fortunati, *jugum ferre pariter* spospondērant, *dolosi* tandem apparent. Nam *diffugiunt siccatis cum fæce cadis,* ubi quæstûs nulla spes amplius; atque ut est in proverb. *Fervet olla, vivit amicitia.* Et Ovid. de Pont. 2. *Vulgus amicitias utilitate probat,* Ecclesiastici cap. 6. *Est amicus socius mensæ; et non permanebit in die necessitatis.*

29. *Serves iturum Cæsarem, &c.*] Antii fortasse tum diversantem Antiati Fortunæ commendat, tumque, ut videtur, illic meditantem eam *in Britannos* expeditionem, de quâ Dio, lib. 53. *Ultimos orbis.* Virgil. Eclog. 1. 67.

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

Vide infra, lib. 3. Od. 4. 33.

30. *Et juvenum recens Examen, &c.*] App fitè Marcilius observat duplicem hic ac dive sum Augusti consulatu belli apparatum notari: terum in Britanniam (majorem nempe, sive A gliam) ductu et auspiciis ipsius Augusti: alteru in Arabiam Felicem ductu Ælii Gallii: ex Dio cit. lib. 53. Plin. l. 6. cap. 28. &c. Strab. lib. et 16. &c. Sensus est: Conscriptum in illâ p ori expeditione *juvenum examen,* seu *novum e ercitum,* ob Romani famam nominis jam tu *Eois timendum partibus,* ac paulò post terro illaturum esse Parthis, Medis, Persis; *Ocea Rubro.* Arabibus nimirum illi proximis. N *ipsa peninsula Arabia inter duo maria Rub Persicumque procurrit:* ex Plin. modò cit. E perperam alii interpretantur Oceanum Britan majori vicinum occidentis solis rubescentem diis: accipe verò sinum Arabicum, seu ips Mare Rubrum, quod Græci Erythræum voc

Examen, Eois timendum
Partibus Oceanoque Rubro.
Eheu, cicatricum et sceleris pudet,
Fratrumque. Quid nos dura refugimus
Ætas ? Quid intactum nefasti
Liquimus ? Unde manus juventus
Metu Deorum continuit ? Quibus
Pepercit aris ? O utinam novâ
Incude diffingas retusum in
Massagetas Arabasque ferrum.

formidandum quidem *orientalibus regionibus, ac mari Erythræo. Heu pudet vulnerum criminisque, et fratrum* à fratribus interfectorum. *Ecquid exhoruimus nos homines sævi : quid impii dimisimus non violatum ? à quo manum cohibuerunt adolescentes* ob *reverentiam Numinum ? Quæ non altaria polluerunt ?* O Fortuna *hebetatos*
[135] male nostros *enses, utinam novâ incude fabrices contra Massagetas et Arabas*, bene

ANNOTATIONES.

quoniam ἐρυθρὸς vel ἐρυθραῖος rubrum significat, scilicet ob terram rubram, sive miniatam aquæ substratam, vel ab imminentibus ejusdem coloris montibus; unde Sole affulgente species rubra præbetur mari : Aliis ab Erythræo rege factum nomen placet. Eustath. in Periegef. Dionys.

33. *Eheu, cicatricum et sceleris pudet.*] Inhonesta quippe sunt vulnera in bellis civilibus accepta : et quicquid adversus cives perpetratur ; flagitiosum est ac pudendum. *Pudet* igitur et *fratrum*, in contrariis ut fit, militantium partibus, atque ita sæpius à consanguineis trucidatorum.

34. *Quid nos dura refugimus Ætas ? &c.*] Nos hâc ætate ferreâ odiisque plusquam civilibus infestâ viventes, armaque in propinquorum corpora immaniter exacuentes, quid mali ac scelesti patrare detrectavimus ? quid infandi non attentavimus ?

35. *Nefasti.*] Execrandi, conscelerati, nefarii. Cic. 2. de Legib. n. 21. *Quæque augur injusta, nefasta vitiosa, dira defixerit, irrita, infectaque sunto.*

36. *Unde manus juventus Metu Deorum continuit, &c.*] Legunt alii *manum*. Quos religio cohibuit ab audendo scelere; à violandis sacris, à templis atque aris violandis, impièque diruendis?

51. O *utinam nova Incude diffingas retusum, &c.*] Quidam legunt *distringas*, et *recusum*. Sensus est : O Fortuna, finge de novo et fabrica nobis gladios, gloriosè quidem in hostes Imperii Romani stringendos : nam illi prius à nobis male *retusi* sunt adversus fratres, cives, propinquos : civiles discordias extingue semper funestas, ut externa duntaxat bella deinceps moliamur, signaque Romana cum decore et gloriâ inferamus in Scythiæ populos, (ubi nunc pars Australis Tartariæ :) Paludem Mæoticam incolentes, *Massagetes* quasi *graves Getas* appellatos : *massa* enim Scythica lingua, grave significat, ex Isidoro Origin. 9. Priscianus in Perieg. 718.

. . . . *Massagetæ*——————
Hospitibus sævi cunctis, belloque feroces.

Item in Arabes gazis ac divitiis famosus. Arabia inter præcipuas Asiæ partes censetur. Terminos habet à Septentrione Syriam, et fluvium Euphratem; ab Oriente sinum Persicum, ab Occidente sinum Arabicum, à Meridie mare Arabicum, sive partem Indici Oceani. Porro ad rem præsentem facit quod habet Strab. l. 7. *Eo tempore*, inquit, *Byrebistas Getarum tenebat Imperium, adversus quem Cæsar instruxit exercitum.* Et quod Ammian. Marcell. *Arabiam vocat Getarum desertum.*

ODE XXXVI.

Faustum ex Hispaniâ reditum Numidæ gratulatur.

ET thure, et fidibus juvat
Placare, et vituli sanguine debito

Et thure, et Lyricis carminibus, et debito cruore vituli expedit litare Numinibus

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Ode 3.

Ad plotium, vel, ut aliis placet, Pomponium inscribitur Ode hæc. *Numida* verò cognominari videtur ab illâ regione Africæ Lybyæ interiori et Mauritaniæ finitimâ, in quâ militaverat.

1. *Et thure, et fidibus juvat, &c.*] Æquum

servatoribus Numidæ; qui jam incolumis ab extremâ rediens Hispaniâ dilectis sociis oscula plurima, at nemini plura quam suavi Lamiæ partitur, recordatus adolescentiæ non àlio ductore transactæ, et mutatæ pariter togæ. Ne lætæ diei signum desit Cretense; neve prolato cado parcatur; neque sit pedum cessatio ad ritum Saliorum:

Custodes Numidæ Deos;
Qui nunc Hesperiâ sospes ab ultimâ [136]
Caris multa sodalibus,
Nulli plura tamen dividit oscula,
Quàm dulci Lamiæ; memor
Actæ non alio rege puer'tiæ,
Mutatæque simul togæ.
Cressâ ne careat pulchra dies notâ:
Neu promptæ modus amphoræ, [137]
Neu morem in Saliûm sit requies pedum:

ANNOTATIONES.

est sacrum Diis facere, adhibitis, ex more veteri, thure, et musicâ, vitulumque mactare Diis ex voto pro felici reditu facto ab amico nostro Numidâ.

3. *Custodes.*] Castorem et Pollucem navigationis, vel Mercurium peregrinationis præsides. Unde hic sub nomine ἐνοδίου colebatur, teste Hesychio.

4. *Qui nunc Hesperiâ sospes ab ultimâ.*] Qui salvus rediit à bello Cantabrico. In eâ Hispaniæ regione, Oceano Septentrionali proximâ, ab Augusti ducibus gestum est non semel, nec valdè feliciter bellum. Quo magis nimirum, inde sospitem Numidam rediisse. *Hesperiâ ab ultimâ.* Quod addit, *ultimâ*, Hispaniam clarè designat: alias enim Italiæ quoque Hesperia dicitur; ut suprà notavi ad Od. 28. v. 26. Vide ibi annot. Strabo lib. 1. Hispani ad occidentem vergunt maximè μάλιςα ἑσπέριοι, inquit.

6. *Dividit oscula.*] Quotidiana quidem obviis familiaribus dabantur: at præcipuè vel proficiscentibus, vel è peregrinatione redeuntibus. Cic. Ep. Fam. 16. 27. ita scribit Tironi suo: *Oculos tuos, etiamsi te veniens in medio foro videro, dissuaviabor.* Sueton. Tiber. cap 10. *Paucos in digressu osculatus.* Et cap. 34. *Quotidiana oscula prohibuit edicto.* Neron. cap. 37. *Certè neque adveniens, neque proficiscens, quemquam osculo impertivit, ac ne resalutatione quidem.* Sic et sacræ literæ; *Salutate invicem in osculo sancto.* De Paul. Rom. cap. 16. v. 7. 1. ad Cor. cap. 16. D. Petr. 1. Epist. cap. 5. v. 14.

7. *Lamiæ.*] De Ælio Lamia suprà, Od. 26.

Memor actæ non alio rege puer'tiæ, &c.] Magnam animorum conjunctionem gignere hæc solent. Lamia et Numida eodem Pædogogo seu rectore usi, pueritiam simul exegerant; prætextam quoque deponentes pariter circa annum 17. togam virilem unà sumpserant, tuum ex more, *tandem custode remoto*; ut ait noster ad Pisones Epist. Sunt qui *pueritiæ regem* interpretantur patronum potentem; sed quid hoc ad pueros? Alii creatum forte regem inter pueros colludentes in βασιλίνδα, de quâ Plato in Theætęto, Jul. Pollux. lib. 9. cap. de convivalibus ludis, et nos postea Epist. 1, 159. ubi.

. . . *At pueri ludentes, rex eris, aiunt, &c.*

Melius certè alii intelligunt magistrum, sive inspectorem et curatorem, qui duobus aut pluribus pueris nobilibus instituendis præficiebatur: παιδωναξ, quasi παιδωνάναξ.

Puer'tiæ.] Syncope. Sic *lamnæ* pro *laminæ*. Sic *porgite* pro *porrigite*: Virgil. Æneid. 8. v. 274. *surpite* pro *surripite*: infra lib. 2. Sat 3. et lib. 4. Od. 13. *Porgam* pro *porrigam*, teste Festo; et Sil. lib. 9.

10. *Cressâ ne careat, &c.*] Dies ista, quâ reditus mihi est, notetur læto signo, vel cretâ, albâ nempe lapillo, seu Cretensi; ex more apud Thracas instituto, lætos dies ac felices candido notandi calculo. Plin. lib. 7. cap. 40. Hinc legendum quidam putàrunt *Thressâ*; sed malè, ut notavi ad Pers. Sat. 2. v. 1. Nec enim de consuetudine Thracum hic agitur, sed de Cretensi notâ felicitatis indice, candidâ nimirum. Sic postea Sat. 3. l. 2 v. 346.

. . . . *Cretâ an carbone notandi?*

Et Pers. Sat. 5. v. 108.

Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti?

11. *Neu promptæ modus amphoræ.*] Ad plenam significationem lætitiæ, large bibendum ait: simul et veterum tangit morem, quo amicos vel proficiscentes, vel è peregrinatione revertentes convivio excipiebant. Quæ quidem epulæ dicebantur viaticæ, et adventitiæ.

12. *Neu morem in Saliûm sit requies pedum.*] Nec omittantur tripudia et saltationes iis similes, quas exercent Salii Martis sacerdotes à Numa Pompilio instituti, numero duodecim, è Patricio genere; à Tullo deinde Hostilio duplicati. Hi æneâ galeâ, baltheo, ac thorace armati, per urbem incedebant, gradu composito, atque ad tibiæ modulos subsilientes; unde nomen. Sacra illa cœnis quoque sumptuosis, cantibus, et symphoniâ opiparè celebrabant. Vide plura apud

Neu multi Damalis meri
  Baſſum Threïciâ vincat amyſtide;
Neu deſint epulis roſæ,
  Neu vivax apium, neu breve lilium.
Omnes in Damalim putres [138]
  Deponent oculos: nec Damalis novo
Divelletur adultero,
  Laſcivis hederis ambitioſior.

Neve Damalis plurimi vini bibax certet cum Baſſo poculis Thracibus: neve convivium roſis careat, nec apio conſtanti, nec fugaci lilio. In Damalin cuncti defigent aſpectus laſcivos: at Damalis ab novo non abſtrahetur amatore, hederis hærentibus tenacior.

ANNOTATIONES.

Liv. lib. 5. cap. 20. Jul. Poll. lib. 4. cap. 14. maximè verò Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 26. &c. Dionyſ. Halicarn. lib. 2. ſic habet: *Hi autem Salii omnes Saltatores ſunt, et laudatores armatorum Deorum,* &c. Varro 4. de Ling. Lat. ſic habet: *Salii à ſaltando, quòd facere in comitio quotannis in ſacris ſolent et debent.*

13. *Neu multi Damalis meri Baſſum,* &c.] Ad convivium amica Numidæ Damalis invitata cum novo ſic amatore conſueſcat, ut relictâ veteris amici familiaritate, Baſſii videlicet, non amplius cum eo certet bibacitate vinoſa mulier.

Multi meri.] Tull. Fam. 9. 26. *Non multi cibi hoſpitem accipies, ſed multi joci.* Alii ſic interpretantur: Baſſus et Damalis certent poculis, nec in pergræcatione huic ille cedat.

14. *Baſſum.*] Is fortaſſe eſt Iambicus ille Poëta ad quem eſt Propertii Eleg. 4. lib. 1. et Eleg. 10. lib. 4. Triſt. Ovidii. At malè, *Battus* legitur; Baſſius enim vocatur apud antiquiores vitæ Ovidii ſcriptores. Teſtis Scaliger.

Threïciâ amyſtide] Vel poculo valdè capaci, vel bibendi genere apud Thracas et Scythas uſitato ἀμυστὶ, ſine reſpiratione, ἀμυστὶ, biante et patenti ore et rictu: unde ἀμυστίζειν dicitur is qui ſic vinum ingurgitat, largo hauſtu, ductim, confertim et confeſtim; non autem ſorbillando, vel lento ductu. Vide Plutarch. Sympoſ. Cœl. lib. 4. cap. 26. et lib. 15. cap. 6. Turneb. lib. 18. cap. 27.

15. *Neu deſint epulis roſæ.*] Ad corollas nempe texendas ex epulantium more veterum tum ad delicias, tum ebrietatis coërcendæ causâ, ut notavi jam alibi, et mox dicam Ode 38.

16. *Neu vivax apium.*] Diu virens, quodque ſpiratur, propterea dicitur, ac inter coronarios flores cenſetur apud Athen. lib. 15. Vide lib. 2. Od. 7. v. 24.

Neu breve lilium.] Brevi durans.

17. *Omnes in Damalin putres Deponent oculos.*] Omnes in Damalin oculos amore languentes defigent, condent, ac veluti ſepelient. At illa contemptis amatoribus cæteris quidem omnibus, uni ſe addicet Numidæ.

Putres.] Laſcivos, libidine fractos, Perſ. Sat. v. 58.

. . . . Hunc alea decoquit: ille
In venerem eſt putris.——

Deponent.] Timentium et languentium oculi dejecti ac depoſiti; contra ſecurorum elati et recti. Propert. lib. 1. v. 3.

Tum mihi conſtantis dejecit lumina faſtûs,
Et caput impoſitis preſſit amor pedibus.

18. *Nec Damalis novo Divelletur,* &c.] Damalis in amore conſtans et fida non recedet ab unius Numidæ complexu, ei tenacius adhærens quam hedera muro vel arbori.

ODE XXXVII.

Sodales hortatur ad lætandum, extinctâ Cleopatrâ.

Jam compotandum est, O socii; jam plantâ levi terra percutienda est: *jam tempus adest epulis Saliaribus decorare Numinum lectos. Non licebat antea Cæcubum* vinum *proferre è cellis vetustis, dum Capitolio eversionem, et exitium Imperio* Romano *moliebatur regina insaniens cum turmâ fœdâ homi-*

NUNC est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus; nunc Saliaribus [139]
Ornare pulvinar Deorum
Tempus erat dapibus, sodales.
Antehac nefas depromere Cæcubum
Cellis avitis; dum Capitolio
Regina dementes ruinas
Funus et imperio parabat,
Contaminato cum grege turpium

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod suprà Od. 6.

1. *Nunc est bibendum, &c.*] Post insignem illam ad Actium Augusti victoriam, superatumque Antonium cum suâ Cleopatrâ, quæ Romanis dominari stultè appetebat; liberè jam tripudiandum, hilariter epulandum est. De his Flor. lib. 4. cap. 11. Liv. lib. 132. et 133. Plutarch. in vitâ Antonii, Sueton. Oros. &c. Scilicet Imperio Romano Triumviris partito, Augusti sorori Octaviæ, quam duxerat uxorem, repudio remisso, Cleopatræ se amoribus immersit Antonius. Hinc iratus Cæsar bellum ei molitus, in Epirum copias transportavit, navalique prœlio ad Actium Epiri promontorium commisso, Antonium et Cleopatram tam gloriosè vicit, ut victos ad fugam, indeque ad ultimam rerum ac ipsius vitæ desperationem adegerit. Ob res tam præclarè gestas, supplicationes etiam, ut videtur, ad pulvinaria Deorum institutas, indictaque lectisternia, gratulatur Augusto Romanisque Horatius hac Ode, ut et Epod. 9. Vide ibi.

2. *Nunc Saliaribus Ornare pulvinar Deorum, &c.*] *Tempus erat*: vel enallage; pro, *tempus est*: vel, destinatum fatis hoc erat tempus, ad gratias Diis agendas, nostramque lætitiam exhibendam, tum lectos ac pulvinos in templis Numinibus sternendo, tum opiparas celebrando cœnas et epulas, quales Saliis consuetæ et solennes, ut locum dederint proverbio, *Saliares cœnæ*, id est, sumptuosæ. Vide suprà Annot. Od. 36. ad vocem *Saliam*, Turneb. lib. 7. cap. 17. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27. Tit. Liv. passim de lectisterniis, quorum superstitionem insectatur Arnob. lib. 7. contra gentes, his verbis; *Lectisternium Cereris erit Idibus proximis. Habent enim Dii lectos, atque ut stratis possent mollioribus incubare, pulvinorum tollitur atque excitatur impressio.*

5. *Antehac nefas depromere, &c.*] Laborante civilibus discordiis antea republicâ, et fœminâ jugum Romanis intentante, lætari non licebat, nec è cellis promere vina generosa, quale Cæcubum è Campaniæ fertilibus agris, prope Fundos et Amyclas urbes. Martial. lib. 13. Epig. 115. *Cæcuba Fundanis generosa coquuntur Amyclis.*

6. *Dum Capitolio Regina, &c.*] Dum Romano Imperio cladem moliretur Cleopatra Ægypti regina, furiosa, ambitione acta, solitis cubiculariis stipata, eunuchis nimirum, omnia sibi spondens, atque ob aspirantem fortunam animo impotenter elata.

7. *Regina dementes ruinas Funus et Imperio parabat, &c.*] Rectè observant docti interpretes, mentionem hîc Antonii fieri nullam, sed Cleopatræ duntaxat: tum quòd è civili bello nulla triumphi manet gloria; tum quia vulgo dicebatur mulier Ægyptia Romanum affectare Imperium. Flor. lib. 4. cap. 11. ita scribit: *Furor Antonii, quatenus ambitu non interiret, luxu et libidine extinctus est. Quippe post Parthos, cum exosus arma in otia ageret, captus amore Cleopatræ, quasi benè gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia, ab ebrio Imperatore, pretium libidinum Romanum Imperium petit, et promisit Antonius: quasi facilior esset Parthis Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacite: sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut mente, ita animo quoque, et cultu desciverat, &c.*

9. *Contaminato.*] Ex Donato, *contaminare* est, rem rei sic miscere, ut corrumpatur utraque, neutra permaneat: quod quidem spadonibus competit. Nam ex Greg. Nazien. in Epitaph. Basilii magni, inter mulieres viri esse videntur, inter viros autem sunt mulieres, ad obscœna verò quælibet paratissimi. Hinc sequitur, *Cum grege turpium morbo.* Quidam legunt *congregè*. Porrò *contaminati, turpesque morbo*, seu ob emasculationem, seu ob cinædicam fœditatem. Juvenal. Sat. 2. 50.

Hispo subit juvenes, et morbo pallet utroque.

Morbo virorum; quidlibet impotens
Sperare, fortunâque dulci
Ebria. Sed minuit furorem
  Vix una sospes navis ab ignibus:
Mentemque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores
Cæsar ab Italiâ volantem,
  Remis adurgens, (accipiter velut
Molles columbas, aut leporem citus
Venator in campis nivalis
Æmoniæ) daret ut catenis
  Fatale monstrum; quæ generosiùs
Perire quærens nec muliebriter
Expavit ensem, nec latentes
Classe citâ reparavit oras.

[140] *num lue inquinatorum, nihil non* sibi *temerè promittens, fortunâ favente dementata. Verum fastum* ejus *imminuit unica navicula vix ab incendio salva: et animum Mareotico furentem ad veros metus compulit Augustus, quando fugientem ab Italiâ persecutus est remigatione, (tanquam accipiter teneras columbas, aut leporem velox insecutor per agros Æmoniæ nivosæ) ut in vincula conjiceret funestum portentum. Illa verè strenuè* [141] *mori volens, haud gladium exhorruit more fœmineo, nec reconditas celeri navigio terras requisivit.*

ANNOTATIONES.

10. *Quidlibet impotens sperare.*] Sunt qui interpretantur, valde potens: sed alii melius; impar et impotens ambitionem frænare, quidlibet temerè sperabat. Sic enim qui se continere ab illicitis nequit, sui dicitur non compos, et animi impotens: quoniam affectus, motus, cupiditates non valet coërcere, imo ab iis victus, huc illuc ut servus trahitur.

12. *Sed minuit furorem Vix una, &c.*] Bene scripsit quidam: *Fortuna vitrea est: cum splendet frangitur.* Itaque spes insanas, superbos fastus, et arrogantes animos tandem Cleopatra fregit, quando è classe tam numerosâ, vix ab incendio Romanorum navim unam eripuit, quâ fugerit. Subtiliter hic à nonnullis intelligitur Augustus, qui fuerit unus sospes ab impuris illis Cleopatræ ardoribus quibus deflagarânt Julius quidem Cæsar primùm, ac subinde Antonius. Flor. *Prima dux fugæ Regina, cum aureâ puppe, veloque purpureo, se in altum dedit. Mox secutus Antonius; sed instare vestigiis Cæsar . . . . prope manu tenebatur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis, frustra. Nam pulchritudo intra pudicitiam Principis fuit.*

14. *Lymphatam Mareotico Redegit, &c.*] Vel exquisito vino ex illâ Ægypti regione, Mareotidi paludi vicinâ, apud Alexandriam; quod laudant Columella, Athenæus, Strabo, &c. et meminit Virgilius Georgic. 2. 91.

Sunt Thasiæ vites, sunt et Mareotides albæ.

Eo nempe, cum suo Antonio, frequenter epulata, animum exhilarabat. Vel regni *Mareotici*, id est, Ægyptii opibus nimium confisa, indeque velut cæco animi impetu abrepta ad quandam insaniam, cum jam sibi arrogarat aliena, de propriis laboravit, sibique timuit, ne hostium præda fieret; quod reverà contigit.

16. *Ab Italiâ volantem Remis adurgens, &c.*] addente alas timore fugiebat celeriter Cleopatra: sed institit Augustus (teste Floro cit.) navibus Liburnis, quæ velocissimæ sunt, ut postea dicetur: hinc accipitri citoque venatori comparatur. *Ab Italiâ.*] Porro illa abhorrebat, eo timens abduci ac hostilis triumphi pompam suo dedecore exornandam.

20. *Æmoniæ.*] Vel Thraciæ: sic dictæ ab Æmo, seu Æmone nivoso monte, vel potius, Thessalicæ regionis Macedonibus proximæ ab Æmone Deucalionis filio nuncupatæ.

Daret ut catenis Fatale monstrum.] Ut captivam aveheret Cleopatram Reipublicæ Romanæ fatalem et exitiosam, vel suæ gloriæ ac triumpho fatis reservatam. Addunt alii, thesauris ejus potiundi spem insequendi causam fuisse.

21. *Quæ generosius Perire quærens, &c.*] Haud muliebrem animum, sed virilem potius gerens in corpore muliebri, nequaquam more fœminarum ensis aciem expavit. Nimirum cum Augustus Alexandriam, obsessosque ibi Antonium et Cleopatram redegisset in suam potestatem; se quidem interemit Antonius: arripuit et Cleopatra gladium, quo sibi mortem inferret: sed prohibita est à Proculeio, intra sepulchrorum claustra, misso à Cæsare, qui vivam servare ad sui triumphi decus exoptabat. Plutarch. in vitâ Antonii. Tit. Liv. lib. 133. cit.

23. *Nec latentes Classe citâ reparavit oras.*] Nec in remotas Ægypti regiones clam aufugit, aut usquam latere voluit, sed Alexandriam rectò cursu contendit.

Latentis.] Cic. Agrar. 2. n. 43. *Quid Alexandria, cunctaque Ægyptus? ut occultè latet, ut recondita est?* Suum tamen postea damnavit errorem: intellexitque satius futurum fuisse cedere tempori, et in tutum aliquem locum se recipere,

Sed fronte lætâ desperatum etiam regnum adire non verita est: et constans sævas aspides attrectavit, ut nigrum virus corpore hauriret; morte constitutâ audacior. Nempe fœmina haud ignobilis ad magnificum Augusti triumphum Liburnis ferocibus velut *privata devehi abhorrebat.*

Ausa et jacentem visere regiam
Vultu sereno fortis, et asperas
Tractare serpentes, ut atrum [142]
Corpore combiberet venenum;
Deliberatâ morte ferocior:
Sævis Liburnis scilicet invidens
Privata deduci superbo
Non humilis mulier triumpho.

ANNOTATIONES.

dum bellum repararet: conspirante præsertim in ejus auxilium toto Ægypto. Vide Virgil. Æn. 8. v. 707. et seq. et Servium in eum locum. Vide et Plutarch. Dionemque, tentatam ab eâ fugam per sinum Arbicum, contrà narrantes.

25. *Ausa et jacentem visere regiam,* &c.] Desperatum licet regnum ingressa nihil de superbiâ remisit: *vultu sereno* regiam adit, ibique in omni luxu versatur; teste Plutarcho.

26. *Fortis et asperas Tractare serpentes.*] Cùm in victoris potestate esset, morique constituisset, secretum mortis genus tentavit. Flor. 4. 11. 10. *Cleopatra,* inquit, *non jam de vitâ, quæ offerebatur sed de parte regni laborabat. Quod ubi desperavit à Principe, servarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recepit: ubi maximos, ut solebat, induta cultus; in differto odoribus solio, juxta se suam collocavit Antonium: admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta.* Similiter Plutarchus refert: omnium genera venenorum in damnatis expertam: anxiam autem fuisse, quæ cito extinguerent, quæ crearent dolorem: quæ verò sine dolore essent, quæ celeritate carerent: tandem vero deprehendisse aspidis morsum et cito et sine dolore enecare, gravato ex somno capite, et leni sudore per vultum diffuso. Cæterum nemini compertum est, quo mortis genere Cleopatra obierit; puncturas tantum in brachio constat exiguas apparuisse. Hinc Augustus ejus simulachrum in triumpho duxit, admorso aspidibus brachio. De quo Propert. lib. 3. 10. 53.

Brachia spectavi sacris admorsa colubris,
Et trahere occultum membra soporis iter.

22. *Deliberata morte ferocior.*] Eo ferocior quod mori quoque modo statuerat. Adverte pluribus extolli Cleopatræ generositatem suprà muliebrem sexum; ut hinc victori accedat et crescat gloria. Alias enim habere locum potuisset, quod scribit Virgil. Æneid. 4. 93.

Egregiam verò laudem . . .
. . . Si fœmina victa est.

33. *Sævis Liburnis.*] Non parum juverant Augustum in reportandâ navali victoriâ Liburni Illyrici populi, Liburnæque naves celeritate insignes. Ex quo patet non cymbas quasdam aut naviculas bello ineptas fuisse, ut putârunt quidam; Suidas certè rostratas et constratas extitisse tradit, aliâ tamen quam triremes formâ. Vide Veget. lib. 4. de re Milit. Appian. lib. 4. &c.

Sævis.] Si quidem Romam deportâssent vivam ad hostis triumphum.

Scilicet invidens Privata deduci superbo Non humilis mulier triumpho.] Dio. cit. lib. 51. ita scribit; *Tantas inter calamitates regni memoriam retinebat, ut mallet nomine et ornamentis ejus retentis mori, quàm privatâ vitâ frui.* Nihil itaque magis Cleopatra formidabat, quam triumphari, invidens Augusto illum quem tantopere anhelebat, honorem, victam et vinctam scilicet Reginam per urbem Italiamque circumducendi in suo triumpho. Hinc aiunt, cum capta ab Augusto clementiùs de industriâ tractaretur, quâ vero mente et consilio satis intelligeret, dicere solitam: *Non triumphabor.*

ODE XXXVIII.

Parvo gaudere se in conviviis apparatu.

PERSICOS odi, puer, apparatus;
Displicent nexæ philyrâ coronæ:
Mitte sectari, rosa quo locorum

[143] *O Famule, aversor Persarum sumptus. Non placent corollæ philyrâ colligatæ: Omitte perfectari quibus in regionibus durent rosæ* [144]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2.

1. *Persicos odi, puer, apparatus.*] Persarum luxus passim famosus ex Herodoto, Xenophonte, Plinio, Athenæo. Illi nempe vasa pretiosa in conviviis, lectos etiam discubitorios aureos et gemmeos requirebant. Patet ex Herodot. lib. 9. quòd unguenta et odores amabant. Testis Plin. lib. 13. cap. 1. quòd opsonia exquisita, tibicines, ministros succinctos adhibebant. Ex Plutarcho. novæ alicujus voluptatis inventoribus præmia dabant. Valer. Maxim. lib. 9. cap. 1. Cœl. Rhodig. lib. 8. cap. 2. &c. *Persæ et Medi omnium hominum maximè voluptatem ac delicias colere:* et paulò post, *Omnium primi luxu celebres fuisse Persæ* referuntur ab Athen. lib. 12. cap. 1. et lib. 4. cap. ex Theophrasto; *Persarum reges luxu effeminati ingentem pecuniæ summum per præconem iis pollicentur, qui novum voluptatis genus excogitârint.* Item ex Heraclide Cumano, *qui cœnanti regi Persarum ministrant, loti omnes, pulchris induti vestibus assistunt, ac diei parte dimidiâ circa cœnæ apparatum occupantur.* Denique ex Xenophonte in Agesilao, sub finem; *Apud Persas sunt qui totum orbem circumeant quæritantes quid regi sit potu gratissimum; alii solerter inquirunt quid libenter edant; ubi et quomodo suaviter dormiant. Neque est facile dictu, quàm anxiè talia procurent.*

2. *Displicent nexæ philyrâ coronæ.*] Coronatos epulari veteres assuetos constat, sed et luxum in texendis arte et labore corollis istis fuisse non minus certum est. Ait verò Horatius odisse se sumptuosas ac operosas has etiam coronas, quæ vel texerentur è floribus ac foliis inventu difficilibus; vel nectrentur magno labore et apparatu.

Philyrâ.] Tenui membranâ, quæ corticem inter et lignum tiliæ arboris succrescit. Hac utebantur tum ad nectendos flores, tum ad lemniscos appendendos Plin. lib. 16. cap. 14. *Inter corticem et lignum tenues tunicæ, multiplici membranâ, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorum honore,* et lib. 12. cap. 3. *Crassus dives primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesserunt et lemnisci, quos adjici ipsarum coronarum honos erat . . . Claudius Pulcher bracteas etiam Philyræ dedit.* Ang. Politian. Miscel. cap. 72. ita scribit: *Philyræ usus percelebris olim in texendis coronis: è Philyris etiam fiebant lemnisci, id est, fasciolæ è coronis pendulæ.*

Coronæ:] Hæ fiebant è frondibus ac floribus hederæ, rosæ, violæ, lauri, lilii, narcissi, myrti, &c. hisque discuti ebrietatem, et capitis dolores credebant seu constringendo, seu refrigerando. Plutarch. Sympos. lib. 3. quæst. 1. An inter potandum, coronis floreis, ac sertis utendum sit, multi disputant: ait vero *Hederâ crapulam restingui . . . . . amethysto herba sicut et gemmâ vinolentiam retundi . . . . vinum si quando caput tentaverit, florum auram auxiliari, et munire adversus crapulam; eo quod flores calidi leniter spiramenta laxanter spiraculum vino præstant: frigidi vero modicè stringendo repellunt imbibentque evaporationes: ceu viola et corona ex rosis, &c.* Et ex his aliisque ibidem compluribus concludit, coronis floreis inter pocula usos propterea veteres. Athen. lib. 3. cap. 21. jubet ex Archestrato, *Perpetuò coronis inter cœnam caput omnifariis redimiri.* lib. verò 15. cap. 5. ex Aristotele et Aristone, affirmat: *Antiquos ob capitis gravitatem et dolorem è vini potu vinculum temporibus adhibuisse, quòd eam ligaturam prodesse crederent: posteros autem, ornatûs et oblectamenti gratiâ, coronas in compotationibus excogitâsse.* Et paulò post ait: *Capitis dolori florum fasciculos ac serta mederi suo compressu et vinculo,* Plin. lib. 21. cap. 3: jam cit. sic habet: *Apud Græcos de coronis scripsere Mnesitheus et Callimachus Medici, quæ nocerent capiti: quoniam et in hoc est aliqua valetudinis portio; in potu atque hilaritate præcipuè odorum vi surrepente fallaciter, &c.* ubi etiam refert Cleopatram per illas venenatas coronas Antonio insidiatam. Ex illis verò quæ ante dicta sunt, Ovidius ita canit, Fast. 5. 337.

Ebrius incinctis philyrâ conviva capillis
Saltat, et imprudens vertitur arte meri.

3. *Mitte sectari, rosa quo, &c.*] Ne labores ad investigandas rosas extra tempus, texendasve è raris floribus coronas. Athen. cit. in con-

ſerotinæ. In primis ſtudeo, ne quidquam laborioſè adbibeas ad myrtum ſolam. Neque erit *tibi famulo myrtus indecora, nec mibi ſubter denſam vitem perpotanti.*

Sera moretur.
Simplici myrto nihil allabores,
Sedulus curo: neque te miniſtrum [145]
Dedecet myrtus, neque me ſub arctâ
Vite bibentem.

ANNOTATIONES.

viviis roſeas coronas commendat. At eas, cum natura negat, luxurioſè ſectantes ita corripit Seneca, Epiſt. 122. Au vivunt contra naturam, qui hyeme concupiſcunt roſam? Et qui aquarum fomento calentium, et calorum aptâ mutatione (vel potius *imitatione*, id eſt, imitando calorem æſtivum, qui à naturâ eſt, ex Lipſio ibid.) brumâ, lilium, florem vernum, exprimunt?

5. *Simplici myrto nihil allabores, &c.*] Nihil volo præter myrtum, itaque ne quid ultra quærere ad convivii hilaritatem ſatagas. Intelligit autem vel myrti ramum, quem olim convivæ alter alteri porrigebant, ſuam quiſque edendo cantilenam: ex Plutarcho, in Sympoſ. et Victorio lib. 16 cap. 2. ubi ſic ſcribit: *Qui in conviviis olim carmina cantabant, myrtum laurumve manu tenebant: laurum, qui verſus Homericos recitarent: myrtum qui Æſchyli, Simonidis, Steſichori.* Vel implexam ſimpliciter è myrti ſurculo coronam. Athen. cit. lib. 15. cap. 5. *Jam inde voluptatibus illecti homines, præter eam vim quâ ebrietatis incommodis medetur corona è floribus, oculorum quoque et narium delectatione expetiverunt: ac tum maximè coronam myrteam, quæ aſtringit, et vini arcet exhalationes; tum etiam è roſis, quæ gravitatem capitis ſedat, et æſtuantes potione refrigerat, uſurpârunt.* Et cap. 6. *Heroſtratus myrtos extemplò virentes conſecravit in æde Veneris, ejuſque dicatâ imagine, ſpectatiſſimos civium ad epulum vocavit in delubrum, eorumque ſingulos coronâ donavit myrteâ, quam Naucratiten appellarunt.* Additque, nihil aliud eſſe coronam illam ab Anacreonte geſtatam, præter myrteam adjectis roſis: verumque ſe arbitrari, quod prodidit Philænides: è myrto coronam meri vapores prohibere; è roſis autem, refrigerando vim habere leniendi capitis dolores.

6. *Neque te miniſtrum Dedecet myrtus*] Tu quoque ſatis decorus et ornatus mihi videbere ſimplici myrto, cùm mihi potanti miniſtrabis. Perſæ contra, more ſuo luxurioſi, pueros ſeu miniſtros in conviviis optabant ſuccinctos et lemniſcatis coronis exornatos. Alex ab Alex. lib. 5. cap. 21. ait pariter; *Feſtis diebus coronatos cum lemniſcis veteres epulari conſueviſſe; fercula quoque lautiora à coronatis item miniſtris afferri ſolita cum cantu et tibicine.* Athenæus autem lib. 5. cap. 10. ex Philoxeno ſic refert: *Aqua lavandis manibus allata eſt: molliſculus puellus argenteo gutto, quem tenebat, effudit; deinde coronas advexit tenues è puris myrti ramis, magno labore contextas.*

7. *Neque me ſub arctâ Vite bibentem.*] Mihi pariter ſufficiet myrtus ſimplex confidenti quidem, et hilariter bibenti, non ut Perſæ ſub lacunari ſplendido, ſed ſub vitis umbraculo, ſub humili et arctâ vite, id eſt, ſub palmitibus et pampinis pergula intextis et ſuffultis: *Sous la treille.* *Angl.* UNDER AN ARBOUR MADE OF A VINE.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM, SEU ODARUM,

LIBER SECUNDUS.

ODE I.

C. Asinium Pollionem monet ne bella civilia describere intermittat: tum laudat ejus scripta.

MOTUM ex Metello consule civicum,
Bellique causas, et vitia, et modos, [146]

Bella civilia à Metelli consulatu, et discordiarum origines, criminaque, et rationes, et

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Metello consule.*] Plures hujus nominis cum fuerint Consules, ambigitur sanè, de quo potissimum loquatur, Horatius. Verùm ex adjunctis tamen intelligendus maximè videtur Q. Metellus Celer, qui consulatum gessit cum L. Afranio anno ab urbe conditâ 690; vel ut aliis placet, 693. Sub his enim bellum exarsit Cæsarem inter et Pompeium, ut fusè narrat Florus, lib. 4. cap. 2. Res itaque per annos circiter viginti, civilibus diffidiis gestas, hoc est, ab eo, quod notavi tempore, ad suum usque consulatum Pollio persequebatur. Sed Pollionis historiam altius repetitam volunt alii, nempe à consulatu Q. Metelli Numidici, qui fuit Consul cum M. Junio Silano, an U. C. 641, vel 644, secundùm alios: afferuntque testimonium vetustissimi codicis, in quo sic annotatum legitur: ex *Metello*, id est, ex eo tempore quo Metellus fuit Consul contra Jugurtham. Sed quæ fides? Certè negotium mihi facessit majus eorum sententia, qui Torrentio duce, intelligunt Q. Metellum Scipionem à Pompeio tertium Consule in Collegam adscitum anno U. C. 701, quoniam lata est tunc ea lex, quâ à petitione Magistratuum absentes arcebantur, ne excepto quidem Cæsare: Sueton. Jul. Cæsar. cap. 28. num. et cap. seq. *Commotum his Cæsarem.* et paulo post, *Prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuisse*, idem testatur. Non moror Q. Metellum Pium cum Syllâ Consulem, an. 673. quem afferunt quidam nullo certè, aut levi admodùm fundamento.

3. *Bellique causas.*] Aliæ fuerunt simulatæ, aliæ veræ: hæ profectò erant odium et invidia partium, Ducum autem superbia, avaritia, ambitio, dominandi cupiditas. Lucan. 1. 126.

Nec quenquam jam ferre potest Cæsarve priorem,
Pompeiusve parem.———

Alias verò Principes ipsi obtendebant. Pompeius defensionem libertatis publicæ; Cæsar factam sibi contumeliam, &c. Vide Suet. Jul. Cæsar. cap. 28, 29, 30. Flor. lib. 3. cap. ult. et l. 4. c. 2. et seq. Plutarch. Appian. Oros. Dion. Cæsar etiam de Bell. Civil. lib. 1. c. 4. ubi sic habet: *Ipse Pompeius ab inimicis Cæsaris incitatus, et quòd neminem dignitate secum exæquari volebat, totum se ejus amicitiâ averterat, et cum communibus inimicis in gratiam redierat; simul infamiâ legionum permotus quas ab itinere Asiæ Syriæque ad suam potentiam dominatumque converterat, rem ad arma deduci studebat, &c.* De

et fortunæ jocum, et ducum consensiones reipublicæ damnosas, et arma nondum lustrato sanguine conspersa describis; argumentum sanè periculosum et lubricum:

Ludumque fortunæ, gravesque
Principum amicitias, et arma
Nondum expiatis uncta cruoribus;
Periculosæ plenum opus aleæ

ANNOTATIONES.

seipso verò scribens, c. 7. ita queritur: *Novum in republicâ introductum exemplum, ut Tribunitia intercessio armis notaretur atque opprimeretur, quæ superioribus annis esset restituta,* et c. 9. *sibi semper reipublicæ primam dignitatem, vitâque potiorem: doluisse se quod populi Romani beneficium sibi per contumeliam ab inimicis extorqueretur ereptoque semestri imperio in urbem retraheretur, &c.*

Et vitia, et modos.] Vitiosos modos, improbas agendi rationes. *Jus datum sceleri,* quod ait Lucanus 1, 2. Florus cit. 4. 2, 2. Marianam Cinnanamque rabiem, Syllanamque tempestatem; Cæsaris furorem atque Pompeii vocat. Et paulo post. *Non rectè tantum civile, nec sociale aut externum* dici bellum opportere ait, *sed commune quoddam ex omnibus et plusquam bellum. Quippe si duces ejus inspicias, totus senatus in partibus: si exercitus, hinc undecim legiones, inde decem et octo, flos omnis et robur Italici sanguinis: si auxilia sociorum, hinc Gallici Germanique delectus; inde Dejotarus, Ariobarzanes, &c. . . . si moram belli, quatuor anni, et pro clade rerum breve tempus; si locum et spatium ubi commissum est; intra Italiam, inde se in Galliam Hispaniamque deflexit, reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliâque consedit: hinc Ægyptum subito transiliit: inde respexit Asiam: inde Africæ incubuit: postremo in Hispaniam remigravit, et ibi aliquando defecit. Sed non et odia partium finita cum bello. Non enim prinsquam in urbe ipsâ, medio Senatu, eorum, qui victi erant, odia, victoris sese cæde satiarent, &c.* et hi quidem *modi,* hæc belli *vitia.* Ducum autem pravas affectiones quis non intelligebat? Flor. 4, 2, 14. *Pompeio suspectæ Cæsaris opes, Cæsari vero Pompeiana dignitas erat gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanti Imperii fortuna non caperet, &c.* et 4, 2, 21. *Pompeius ab Italiâ, quàm Senatus ab urbe, fugatur prior. Quam pæne vacuam metu Cæsar ingressus, Consulem se ipse facit. Ærarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, jussit effringi: censumque et patrimonium Populi Romani ante rapuit quam Imperium.* Hisce tamen tam violentæ cupiditatis conatibus Justis speciem prætexebat Cæsar. de Bell. Civil. lib. 1, 22. scribens: *Se non maleficii causâ ex provinciâ egressum, sed uti se â contumeliis inimicorum defenderet, ut Tribunos plebis ex civitate pulsos in suam dignitatem restitueret: ut se et Populum Romanum paucorum factione oppressum in libertatem vindicaret.* Et apud Suet. Jul. cap. 30. Asinius ipse Pollio testatur Cæsarem Pharsalicâ cæsos acie cernentem adversarios, in hæc erupisse verba: *Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petiissem.*

3. *Ludumque fortunæ.*] Quæ gaudet res quietas miscere: hos attenuare, illos imo tollere de gradu; vertere funeribus triumphos. Vide supra lib. 1. Ode 34. et 35. et Flor. ante cit. *Turpe dictu: modo princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum â se mare, lacerâ et inermi nave fugiebat.*

Gravesque Principum amicitias.] Triumviratum nempe, quo nihil unquam fuit bonis ac reipublicæ gravius. Cato dicebat non ex inimicitiis Cæsaris et Pompeii sed ex ipsorum et Crassi societate et amicitiâ provenisse omni Reipublicæ mala. Hos igitur *Principes* intellige: vel Augustum, Lepidum, et Antonium: qui certè [illegible] tem suam, non publicam, quærentes, Imperii Populique Romani libertatem [illegible]. Lucan. 1. 98.

Tempus ad Augusti mansit concordia discors:
Paxque fuit non sponte ducum.——

4. *Arma Nondum expiatis uncta cruoribus.*] Bella vix dum benè sopita, recrudescentes quotidie dissensiones, *nec finita cum bello partium odia,* ut ait Flor. cit. Theodorus Marcilius explicat, cives armi lustrio nondum expiatos, nondum acto censu, nec lustro conditio; tunc nimirum cives omnes in Campum Martium armati conveniebant, ibique sacrificiis, sive suovetaurilibus lustrabantur. Dionys. Halicarn. lib. 4. Antiq. Rom. scribit. *Servium Tullium cives omnes in maximum ante urbem campum in armis convenire jussos et in suos quosque ordinibus constitutos expiasse, tauro, ariete, et hirco, ter exercitum circumductis, eisque immolatis: atque eam purgandi rationem apud Romanos hactenus observatam ab iis, qui sacratissimam obtinent magistratum. Lustrumque appellatam.* Hæc verò jam potitus rerum Augustus religiosè præstitit anno sui regni 16, cum anno præcedenti, celebri triumpho Romam ingressus, Cleopatræ liberos ante currum duxisset: atque Nicopoli juxta Actium conditâ, ibidem agonem Actiacum instituisset. Euseb. Chron. Vide Varronem lib. 5. de Ling. Lat. Tit. Liv. lib. 1. cap. 28. et 44. Festum in Armilustrio; Asconium, Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27. Horat. Od. 1, 2, 29.

Cui dabit partes scelus expiandi
Jupiter?——

6. *Periculosæ plenum opus aleæ Tractas.*] Mo-

Tractas: et incedis per ignes
Suppositos cineri doloso.
Paulùm severæ Musa Tragœdiæ
Desit theatris: mox ubi publicas [149]
Res ordinâris, grande munus
Cecropio repetes cothurno,
Insigne mœstis præsidium reis,
Et consulenti, Pollio, curiæ;
Cui laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumpho. [150]

et ambulas per ignes sub fallaci latentes favillâ. A scenâ tantisper absit austeræ Musa Tragœdiæ: deinde cum belli civilis descripseris historiam, resumes stylum Tragicum, ô præclarum solatium tristibus reis et Senatui consilium expescenti, Pollio; cui laurea immortale paravit decus in triumpho Dalmatico.

ANNOTATIONES.

(...)net Pollionem Horatius, ne properet suum de bellis civilibus opus, seu poëma, seu historiam evulgare; sed potius exspectet donec compositæ res sint, cum metuenda non erit amplius cujusdam offensio.

7. *Incedis per ignes Suppositos cineri doloso.*] Recenti nempe injuriarum memoriâ flagrantibus adhuc discordiis, posset res ex fide historiæ narrare et persequi, citra plurimorum offensionem. Certè ut è scintillis sub cinere latentibus incendium; ita è potentium vituperatione suboriuntur iræ, odia, ultio.

9. *Paulùm severæ Musa Tragœdiæ Desit theatris.*] Seu Tragœdia, cui præest Melpomene, seu historia bellum civilium res Tragicas complectens, cui præsidet Clio, ne proferatur in lucem ante commodum tempus. At ubi pro Consulis auctoritate et diligentiâ res turbatas pacaveris, tum vero edes que à te gravi stylo scripta sunt. Certè Pollionem Tragœdias scripsisse, et bellè quidem, satis indicat Virg. Ecl. v. 9. ubi ait:

En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem,
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Nec enim de Augusti Ajace imperfecto intelligunt ea verba docti, sed Pollionis Tragœdiis: sicut et Dalmaticum ejusdem triumphum notant apertè quæ sequuntur et præcedunt.

Sive oram Illyrici legis æquoris
. . . .
———hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.
Horat. Sat. 1, 10. 42
———Pollio regum
Facta canit pede ter percusso:

Hoc est, Senariis versibus Iambicis, quorum usus est in Tragœdiis. Servius autem in Eclog. 3. ad v. 86. *Pollio et ipse facit nova carmina*, citat hanc Horatii Oden, ut Tragædiarum scriptorem probet fuisse Pollionem.

12. *Cecropio cothurno.*] Cothurnus Tragœdiarum altus et sublimis calceus poni solet pro excelsâ et magnificâ oratione, qualis decet Tragœdiam, cujus origo ex Athenis, ubi regnavit Cecrops: claruerunt autem primi Tragœdiarum scriptores Thespis, Æschylus, Sophocles, Euripides.

13. *Mœstis præsidium reis.*] Seu quod dicendi facultate clarissimus multos in foro defenderat; seu quod Senatores aliique proceres, qui contra Augustum steterant ad Pollionis confugientes patrocinium, in Cæsaris gratiam redire, veniamque impetrare satagebant: quibus ille opitulari, ut et Horatio, Virgilioque, præsidiumque salutis esse non detractabat, perinde ac Mæcenas Od. 1. lib. 1.

14. *Consulenti curiæ.*] Tum quia dare consilia laboranti curiæ Pollio Consul debebat; tum verò maximè quod ob summam prudentiæ laudem, nec minorem apud viros principes gratiam, de constituendæ Reipublicæ rationibus, rebusque componendis à Patribus enixè consulebatur.

Pollio.] Is orator, poëta, et historicus non vulgaris, exercituum etiam ductor non inglorius, consulatum laudabiliter gessit cum Cn. Domitio Calvino, an. U. C. 7 3. Ejus meminere Quintil. pluribus in locis; Sueton. tum in Cæsare, cap. 30. et 55 tum de illustr. Gram. cap. 10. Dio. lib. 37, 49, 55. Tacit. lib. 6. Seneca lib. de Tranquill. Animi, sub finem; et Epist. 100. Vell. Paterc. lib. 2. Plin. lib. 7. cap. 30. et alibi: Plut. in vitâ Cæs. &c. Virgilium autem Bucolica Pollioni inscripsisse non dubitant eruditi, ut Mæcenati Georgica, Æneida Augusto.

15. *Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho.*] Qui laudem et gloriam nactus es nunquam intermorituram tum cum lauro, es more coronatus, triumphasti de Salonâ Dalmatiæ urbe à te expugnatâ. Inde Salonium vocavit illi natum eo tempore filium, cujus Genethliacon canit Virgil. Eclog. 4. Fueritne Pollio Consul antequam triumpharet, an triumphum duxerit ante consulatum, disputant aliqui, sed quid hæc ad nos, et ad hunc Horatii locum?

Jamjam aures verberas minaci turbarum sonitu: jam clangunt litui: jam splendor armorum percellit equos fugientes, et equitum faciem. Jam videor audire summos principes glorioso pulvere squalidos, omnemque terrarum orbem domitum, excepto Catonis animo invicto.

Jam nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures: jam litui strepunt:
Jam fulgor armorum fugaces
Terret equos, equitùmque vultus.
Audire magnos jam videor duces, [151]
Non indecoro pulvere sordidos;
Et cuncta terrarum subacta,
Præter atrocem animum Catonis.

ANNOTATIONES.

17. *Jam nunc minaci murmure cornuum, &c.*] Belli tumultum, prælii strepitum, clangentium et increpantium turbarum quasi minas ac terrorem sic depingis, O Pollio, ut his adesse videatur sibi quisquis tua scripta perlegit. Quod fit per hypotyposin, quam et hic Horatius præbet egregiam, tam graphicè exprimens ea ipsa quæ laudat in Pollione, ut ea veluti ponat ab oculos, rerumque atrocitate mentem concutiat.

Cornuum.] Varro, lib. 4. de Ling. Lat. *Cornua dicuntur, quod ea quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu.*

Murmure cornuum Perstringis aures.] Cæsar Bell. Civil. lib. 3. cap. 92. *Neque frustra antiquitùs constitutum est, ut signa undique concinerent, clamoremque universi tollerent: quibus rebus et hostes terreri, et suos incitari existimaverunt.* Contra tamen alii sensere, teste Gell. Noc. Attic. lib. 1. cap. 11. ex Homero: *Ast ibant taciti spirantes robur Achivi.* Additque: *Quid ille vult ardentissimus clamor Romanorum militum, quem in congressibus præliorum fieri solitum scriptores annalium memoravere? Contrane institutum fiebat antiquæ disciplinæ? Utrumque probabile? Nam tum etiam gradu clementi et silentio est opus, cum ad hostem itur in conspectu longinquo procul distantem. Cùm verò prope ad manus ventum est, tum jam è propinquo hostis et impetu propulsandus, et clamore terrendus est? &c.*

19. *Fugaces Terret equos, equitùmque vultus.*] Cæsar. de Bell. Civil. lib. 3. cap. 49. *Cum recentes atque integri defessis successissent, alii autem à tergo adorirentur, sustinere Pompeiani non potuerunt, atque universi terga verterunt . . . . . . Primum equitatus est pulsus . . . . . Pompeius ut equitatum suum pulsum vidit, cui maximè confidebat . . . . . protinus se in castra equo contulit, &c.* Quare verò tacet hic Cæsar suum illud stratagema, quo maximè hostium fuga, et strages, sibique victoria contigit? Nimirùm ex Plutarcho, Appiano, Lucano, aliisque, cohortibus suis mandaverat Cæsar, ut adversariorum ora, oculos, vultusque gladiis peterent. Flor. lib. 4. cap. 1. *Obequitantis Cæsaris exceptæ voces, altera cruenta, sed docta, et ad victoriam efficax:* MILES, FACIEM FERI: *altera ad jactationem posita;* PARCE CIVIBUS. Dolus an virtus quis in hoste requirat? Sua certè Cæsarem non fefellit callida mens. Enimvero sciebat Pompeianos omnes ferè nobiles, ætatis flore o- risque venustate nimium quantum affectos, nus- quam laturos impetum et ignominiam illam atque eâ vultûs deformatione, à quâ abhorre- bant, in fugam avertendos. Flor. cit. *Ingentem fugientis equitatûs levis armaturæ ruina cumulata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi unâ manu fac- ta est.*

21. *Audire magnos jam videor duces.*] Utrius- que partis imperatores ante prælium oratione incitantes militum animos virtutemque accende- pollicitis etiam et obtestationibus adhibitis. Suet. Jul. Cæs. cap. 33. *Pro concione fidem mili- flens, ac veste à pectore discissâ invocavit. Exist- matur etiam equestres census pollicitus singulis, quos dignitatem suam defensurus esset, &c.* Vel audire videor duces victæ partis subactam defen- tes causam meliorem, atque pessumdatam liber- tatem et Rempublicam.

Magnos duces.] Pompeium in acie Pharsalica profligatum: Labienum, Afranium, Julium, i- Africâ: Pompeium filium in Hispaniâ ad Mun- dam urbem: ejusque fratem Sextum Pompeium qui Cordubâ in Siciliam, et hinc in Asiam fu- gientes tandem ab Antonianis ibi cæsus est.

22. *Non indecoro pulvere sordidos.*] In ip- conflictu, mediâque acie per singulos ordines di- currunt interdum duces, hos illosque ad fortiter pugnandum adhortantur, non verbis solùm, se- et exemplo, glorioso proinde ipsi pulvere con- spersi. Apud Livium passim. Flor. cit. de Phar- salico certamine. *Multus in eo prælio Cæsar fuit mediusque inter imperatorem et militem. Vo- quoque obequitantis exceptæ, &c.* Apud Munda verò idem Cæsar, *oblegato equo, similis furen- primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugien- tes, confirmare: per totum denique agmen, ocu- manibus, clamore volitare.* Vel si referas ad po- steriorem interpretationem mox allatam, pulve- rem accipe, in quo volutantur occumbentes p- patris et libertate civium. Vide lib. 1. Od. v. 3. Od. 15. v. 20.

24. *Præter atrocem animum Catonis.*] Ca- apud Uticiam interire maluit, quam hosti

Juno et Deorum quisquis amicior
Afris, inultâ cesserat impotens
Tellure, victorum nepotes
Rettulit inferias Jugurthæ.

[152] *Juno aliique Dii qui Africanis faventes demigrarant impares, terrâ illâ non vindicatâ; victorum posteros Jugurthæ immolarunt inferias.*

ANNOTATIONES.

patriæ, qua jam vicerat atque omnia pæne tenebat, faciem videre. Plutarch. De eo Cæsar dixisse narratur; *Tuam ego tibi mortem invideo, Cato, quia tu mihi salutem tuam invidisti.*

Lucan. 1. 28. *Victrix causa Deis placuit; sed victa Catoni.*

Flor. cit. *In Africâ cum civibus multo atrocius quam in Pharsaliâ . . . . satis ample sonabant in Pompeiani nominis locum Cato et Scipio. Accessit copiis Mauritaniæ rex Juba, videlicet ut latius vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam et Thapson, nisi quod amplior, eoque acrior, Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium, crevisse bellum . . . . . . Cato non interfuit bello: positisque apud Bagradam castris Uticam velut altera Africæ claustra servabat. Sed acceptâ partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum erat, mortem etiam lætus accivit . . . . perlecto nocte ad lucernam Platonis libro qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumque percussit*, &c. Benè ergo Poëta sit *cuncta terrarum subacta*, sed non subactum Catonis animum *atrocem*, id est, invictum, intrepidum, flecti nescium, denique Porciâ gente ac severitate superbum.

25. *Juno et Deorum quisquis amicior Afris, &c.*] Dii qui Numidis in bello Jugurthino faverant, cum tunc eos defendere non possent, urgentibus nimirùm fatis, cumque amicam ulcisci terram ac gentem non liceret, suum in Romanos odium distulerunt, tandemque expleverunt, quando victores ipsos, aut eorum nepotes velut hostias mactarunt, atque inferias Jugurthæ et Afrorum manibus in Africâ ipsâ dederunt ac retulerunt; tum nempè cùm ad Thapsum urbem Africæ maritimam quinque hostium myriadas interfecit Cæsar, annitente quidem Asinio Pollione unâ die tribus exercitibus superatis, consularibus ac prætoriis viris compluribus, aut captis, aut cæsis, aut ad voluntariam necem adactis; victis denique Scipione, Afranio, Jubâ, Catone. Plutarch. in vitâ C. Cæsaris. Florus, &c.

Juno.] Virgil. Æneid. 1. v. 16. Carthaginem Junoni dilectam ostendit eis verbis.

Carthago————————
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo. Hîc illius arma,
Hîc currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, jam tum tenditque fovetque.

26. *Cesserat.*] Demigrârat inde, velut resistere fatis impotens. Ex veteri porrò consuetudine Romanorum evocabatur ex obsessis urbibus Dii earum Tutelares. Solenne illud evocationis carmen refert Macrob. Saturnal. lib. 3. cap. 9. *Si Deus, si Dea est, cui populus civitasque Carthaginiensis est in tutelâ; tuque, maximè ille, qui urbis hujus populique tutelam recepisti, precor venerorque, veniamque à vobis peto, ut vos populum civitatemque Carthaginiensem deseratis; loca, templa sacra, urbemque relinquatis, absque his abeatis: eique popul. civitatique metum, formidinem, oblivionem injiciatis: proditique Romam ad me, meosque veniatis: nostraque vobis loca, templa sacra, urbs acceptior probatiorque sit: mihi quoque, populoque Romano, militibusque meis præpositi sitis ut sciamus intelligamusque. Si ita feceritis, voveo vobis templa ludosque facturum.*

27. *Victorum nepotes.*] Scipionis Africani, qui victo Annibale vectigalem populo Romano fecerat Carthaginem, nepos Q. Scipio primo quidem in Cæsarianos bellum non infeliciter gerens, ab iis demum profligatus occubuit, ut ante dixi, Appian. lib. 2.

28. *Rettulit inferias.*] In mortuorum sacris olim juvenes inferebantur mactabanturque ad placandos horum sanguine illorum manes: postea gladiatores introducti ad tumulos defunctorum pugnantes. Cùm verò dux in acie cæsus esset, captis ex hostibus ad ejus sepulchrum immolabantur, ac velut inferiæ ei mittebantur. Iliad. 23. v. 175. Achilles Patrocli manibus placandis duodecim Trojanos mactat, atque in ejus pyram injicit. Virg. Æneid. 10. v. 517.

. . . . Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens,
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.

Jugurthæ.] Is rex Numidarum, acri vir impigroque ingenio, manu promptus, et gloriæ militaris appetens, magnum et atrox variâque victoriâ cum populo Romano bellum gessit, donec missus in Numidiam Marius Jugurthæ fregit opes, ipsumque ad extrema compulit. enim ad Bocchum Mauritaniæ regem fugere coactus; ab ipso proditus, ac Syllæ traditus est, à quo, perductus ad Marium, hujus triumphum decoravit: denique trusus in carcerem, illic mærore contabuit. Sallust.

Quis ager pinguior Latinorum cruore non exhibet tumulis infanda certamina, et cadentis Italiæ fragorem Medis auditum? Quæ vorago, quive fluvii non noverunt pugnas funestas? Et cujus maris colorem non mutârunt Italicæ strages? Quæ regio non imbuta nostro sanguine? Verùm ô Musa audacior, ne dimissis jocis, Ceios luctus repenas: mecum potiùs *sub Dionæo specu tenta modulos pectine leviori.*

Quis non Latino sanguine pinguior [153]
Campus sepulchris impia prælia
Testatur, auditumque Medis
Hesperiæ sonitum ruinæ?
Qui gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? Quod mare Dauniæ
Non decoloravere cædes?
Quæ caret ora cruore nostro?
Sed ne relictis musa procax jocis,
Ceæ retractes munera næniæ; [154]
Mecum Dionæo sub antro
Quære modos leviore plectro.

ANNOTATIONES.

29. *Quis non Latino sanguine pinguior Campus*] Istum Poëtæ nostri à Pollionis laudatione ad civilium bellorum deplorandas clade et ærumnas transitum non probat Scaliger, cùm tamen Pindarus aliique insignes Poëtæ frequentius nihil habeant, nihilque ornatius quam ejusmodi digressiones; iisque summam artem exhibere soleant.

31. *Auditumque Medis Hesperiæ sonitum ruinæ.*] Tantam Romanorum cladem, et tam famosam, ut remotissimis usque ad orientem populis audita sit. De *Medis* et *Hesperia* dixi lib. 1.

34. *Dauniæ.*]. Id est, Apuliæ, ut notavi lib. 1. Hanc verò memorat Horatius, eo quod per Adriaticum, mare Cæsar Brundusio profectus Pompeium insecutus sit. Vide Comment. Cæsar. de Bell. Civil. lib. 1. cap. 27. et seq. et lib. 3. cap. 2. et seq. ubi hoc habetur: *Dictaturâ se abdicat Cæsar, ab urbe proficiscitur, Brundusiumque pervenit. Eò legiones duodecim, equitatum omnem venire jusserat. Sed tantum navium reperit, &c. . . . . . gravis autumnus in Apuliâ circumque Brundusium . . . . . &c.*

35. *Decoloravere cædes.*] Lucanus 2, 714.

Hîc primùm rubuit civili sanguine Nerius.

36. *Quæ caret ora cruore nostro?*] Vide supra Annot. ad. v. 2. ubi è Floro verba hæc retuli: *Bellum intra Italiam, inde se in Galliam, Hispaniamque deflexit; reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliâque consedit: hinc in Ægyptum, inde in Asiam, rursumque in Africam, postremo in Hispaniam remigravit, &c.*

37. *Sed ne relictis Musa procax jocis, &c.*] Ad seipsum convertitur Horatius: Quo verò progrederis, mea Musa? inquit. Quidve retricas obducta vulnera? Et cur ab instituto recedimus? Ne relictis jocis mihi familiaribus, et cantilenis facetis et amatoriis, ad graviora pariter ac tristiora deflectamus: Ergo tenuiores potius modolos atque jocularia carmina more nostro confectemur. Certè leviora ista minori periculo tractabimus.

38. *Ceæ munera næniæ.*] Luctuosos versus velut inditos à Næniâ Deâ; de quâ Cel. Rhodig. lib 29. cap. 3. vel lugubre carmen, quod primus invexit Lyricus Poëta Simonides, è Cea insulâ oriundus; quæ una è Cycladibus ut, Ovid Ep. 20, 222.

Cingitur Ægeo nomine Cea mari.

Doricam ille secutus est Dialectum. Quintil. lib. 10. cap. 1. sic habet: *Simonides tenuis, alioqui sermone proprio, et jucunditate quadam commendari potest! præcipua tamen ejus in commovendâ miseratione virtus, ut quidam in hâc eum parte omnibus ejusdem operis auctoribus præferant.* Hoc idem testatur Dionys. Halicarnas. Refert Suidas Stesichoro posteriorem, Melicertem cognominatum ob suavitatem; Threnos, Encomia, Tragœdias, et alia scripsisse, &c. Meminit et alterius Simonidis Ceii, qui prioris fuerit è filio nepos, et scripserit quædam ante bellum Peloponnesiacum.

Nænia.] Ex Non. Marcello carmen est inconditum, quod mulier, dicta præfica, exhibebat his quibus mortuis propinqui non essent. Ex Varrone 4. de vitâ populi Romani, ad tibiam fidem cantari solebat. Cic. de Leg. 2. n. 61. *Honoratorum,* inquit, *virrum laudes in concione memorantur; easque ad cantus et tibicinem prosequantur, cui nomen Næniæ: quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.*

39. *Mecum Dionæo sub antro.*] Dionæa modulemur carmina, id est, Amatoria et Venerea, ut dixi, vel fortassè in honorem Augusti, qui ducit genus à Venere, cujus matrem Dionem celebrat Homer. Iliad. 5.

40. *Leviore plectro.*] Stylo mediocri. Pollio quidem sublimi, et heroico versu. Tragica describit: nos autem leviori decet canere lyrica.

ODE II. AD C. SALLUSTIUM CRISPUM.

Divitiarum non possessio, sed contemptus ac laudabilis usus beatum facit.

NULLUS argento color est, avaris
Abditæ terris, inimice lamnæ,
Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.
Vivet extento Proculeius ævo,
Notus in fratres animi paterni:
Illum aget pennâ metuente solvi
Fama superstes.
Latiùs regnes, avidum domando

O Sallusti Crispe, qui aversaris laminas terris avaris conditas, [155] *certè pecunia non habet ullum splendorem, nisi usu fulgeat moderato. Proculeius vigebit ætate prorogatâ, conspicuus ob animum ergà fratres paternum: illum fama perennis vehet alâ dissolvi refugiente. Amplius dominaberis, cupiditatis vincendo* [156]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2. lib. 1.

1. *Nullus argento color est, &c.*] Si quid habet pecunia nitoris, id omne mutatur à recto usu. Quapropter, O Sallusti, jure inimicus es iis, qui opes suas terræ infodiunt et abscondunt, auro et argento non utentes, quæ tamen sunt duntaxat ad usum facta. Ariost. Ethic. 4. Ὁ πλοῦτος δ' ἐςὶ τῶν χρησίμων. Cyrus apud Xenophont. *Parentis arimini. Nam in terram satis sit corpora diffundi, cum quisque diem obierit.* Cassiod. lib. 4. Epist. 34. *Divitiis auri vena similis est reliquæ terræ, si jaceat: usu crescit ad pretium.*

2. *Abditæ.*] Alii legunt *abdito.* Sed quorsum tanta eâ de lectione contentio, cum par utrinque sensus exoriatur à *Abditæ* verò seu in fodinis à naturâ, seu in cavernis et terræ latebris, ab hominibus avaris, thesauros ut plurimum defossos custodientibus.

Lamnæ.] Lamina, et per Syncopen lamna, item lamella, bractea est seu crusta exilis ex auro, argento, aliove metallo; ponitur hic pro pecuniâ. Sunt qui putent alludi ad *Æs Sallustianum in Centronum Alpino tractu* à Sallustio primùm effossum. Plin. lib. 34. cap. 2. Argentum in lamnis servari pridem solitum innuit Seneca de Vitâ Beatâ, cap. 21. scribens; *Sæculum illud, in quo Censorium crimen erat, paucæ argenti lamellæ.*

3. *Crispe Sallusti.*] C. Sallustium Crispum rerum Romanorum scriptorum intellexere hactenus omnes ferè post Acronem interpretes: verùm bene Torrentius temporum rationem haud convenire subodoratus est. Enimvero de restituto in regnum Phraate mox Horatius; quod aliquot post Actiacam victoriam annis contigit. Non igitur scripta est hæc Ode ad illum Sallustium, *qui diem obierat quadriennio ante Actiacum bellum,* teste Eusebio in Chron. Quem igitur hic compellat Horatius? Accipe ex Annal. 3. Cornel. Tacit. *Crispum equestri ortum loco Sallustius rerum Romanarum florentissimus auctor sororis nepotem in nomen ascivit.* Hunc igitur laudat quod avaritiæ sordes aversetur; solerter autem, occultè, ac velut aliud agens docet (quod infra declaro) ne impingat in majoris avunculi vitia. Is enim inter alia, ut lucro, popino, et decoctor notatus. Vide Sueton. de illust. Gram. cap. 15.

5. *Vivet extento Proculeius ævo, &c.*] Nunquam peribit aut deficiet memoria viri liberalitate et pietate conspicui; qualis Proculeius, ille Romanus Eques; Augusto sic gratiosus, ut ei filiam nuptui dare meditatus sit. Sororem habuit Terentiam Mæcenatis uxorem: fratres autem Scipionem et Murænam, qui Pompeianas secuti partes, victoris Cæsaris offensionem incurrerunt, publicatoque patrimonio ad inopiam redacti. At Proculeius iis sese velut patrem exhibens, divisâ, quæ sua erat, hæreditatis parte, quâ victitarent ac sustentarentur, reconciliationem insuper et veniam procuravit. Vide Dion. lib. 54. Plutarch. in vitâ Antonii. Plin. lib. 7. cap. 45.

7. *Illum aget pennâ, &c.*] Traducet fama nomen Proculeii gloriamque ad posteros; *Pennâ metuente solvi,* nunquam dissolvendâ celebritate. Sic alibi, *Culpari metuit fides,* id est, cavet culpari, ita ut nunquam culpetur. Quintil. declam. 6. *In Ipsa astra sublimem pennata virtus feret.* Sidon. Appollinaris lib. 8. Epist. 11. *Eum jure censeres post Horatianos et Pindaricos cycnos, gloriæ pennis evolaturum.*

9. *Latius regnes, &c.*] Cornel. Tacit. lib. 3. Annal, do C. Sallustio Crispo: *Ille quanquam prompto ad capessendos honores aditu Mæcenatem æmulatus, sine dignitate Senatoriâ multos triumphalium consulariumque potentiâ anteiit: diversus à veterum instituto, per cultum et munditias*

mentem quàm si Libyam addas longinquis Gadibus, atque uni subjiciatur gemina Carthago. Sæva hydropisis sibi largiens ingravescit, neque sitim compescit, donec è venis origo mali, et aquea ægritudo pallente corpore depellatur. Virtus populo dissentiens è numero felicium expungit Phraatem.

Spiritum, quàm si Libyam remotis
Gadibus jungas, et uterque Pœnus
Serviat uni.
Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, et aquosus albo
Corpore languor.
Redditum Cyri solio Phraatem [151]

ANNOTATIONES.

copiâque et affluentiâ laxi propior, &c. Hunc itaque monet Poëta, ambitionem frœnare, avidum seu pecuniæ seu honoris spiritum domare, gloriosius esse quam dissitas regiones sub jugum mittere. Ut ergo Sallustius ille prior quanquam Numidiæ præfectus, nequaquam inde beatior fuit, sic nec posterior ab ipso adoptatus, quamvis Libyam Africæ, et Gades Hispaniæ provincias domet, non proinde felix habendus: etsi ei *uni serviat* ac subjiciatur *uterque Pœnus*, utraque Carthago, Africana quàm Dido, et Hispanica quàm Asdrubal condidit.

11. *Gadibus.*] Gadira Ptolemæo, Gaddir seu Gadir apud Pœnos, hodie *Cadix* insula et urbs Hispaniæ Beaticæ à Tyris condita. Ferrar. Γάδειρα, quasi γᾶς δεῖρα, *Terræ cervix.* Eustath. in Dionys. Veriorem tamen etymologiam expiscatus videtur, qui sic canit:

Gadir prima fretum solidâ supereminet arce,
Attollitque caput geminis inserta columnis.
Hæc Cotinusa prius fuerat sub nomine prisco:
Tartessumque dehinc Tyrii dedere coloni.
Barbara quinetiam Gades hanc lingua frequentat;
Pœnus quippe locum Gadir vocat undique septum.

Idem testatur Plin. lib. 4. cap. 22. et Hesych. Γάδειρα, inquit, Phœnices vocant τὰ περιφράγματα, *septa.*

13 *Crescit indulgens sibi dirus hydrops, &c.*] Trita similitudo, quam eleganter adhibet Poeta, at sine apodosi, ut alias sæpe. Hanc vero sic licet supplere. Hydropisis non curatur, imo irritatur aquarum potu: sic avaritia et cupiditas augescit, nedum satiatur, opum accessione. Juvenal. Sat. 14, 193.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Ovid. Fast. 1. 211.

Creverunt et opes, et opum furiosa cupido:
Et, cum possideant plurima, plura volunt.
Sic quibus intumuit suffusâ venter ab undâ,
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Hydrops.] Metonymia pro hydropicus. Nomen à Græco ὕδωρ, *aqua* ὕδρωψ, morbus, Latinis aqua intercus; ejus non una species: leucophlegmatian indicant hæ voces: *Aquosus albo Corpore languor.*] quando nempe corrupto jecore, vel splene, non convertitur chylus in sanguinem, sed humore aqueo replentur venæ aliaque minora spatia corporis, quod eo morbo albescit, Cæl. Rhodig. lib. 26. cap. 3. *Hydropiseos tertiam speciem Celsus leucophlegmatian vocat: nos albam pituitam dicere possumus,* inquit, &c. ubi et ceteras ejus morbi species, variasque affectiones fusè juxta et doctè persequitur. Pariter et Sammonicus ritè canit:

Corrupti jecoris vitio vel splenis, acerbus
Crescit hydrops: aut cum siccatæ fibre medullæ
Atque avidæ fauces gelidum traxere liquorem,
Tum lympha intercus vitio gliscente tumescit,
Secernens miseram proprio de viscere pellem.

17. *Redditum Cyri solio Phraatem, &c.*] Hic porro ostendat non eos omnes regnare, aut beatos esse, qui populis præsunt et imperant, afferens exemplum Phraatis, qui licet in regnum sit restitutus, tamen quia sceleribus inquinârat se, minime censendus in beatorum numero. Atque hinc virtutis documenta instillat Crispo, ne propter summam apud Cæsarem gratiam, plus illum fortunæ credat, minus autem virtuti tribuatur. De eo Cornel. Tacit. Annal. 1. *Sallustius Crispus particeps secretorum, &c.* Lib. 2. *Tiberius ancipiti curâ distractus postremo dat negotium Sallustio Crispo,* scilicet coërcendi Clementem servum Agrippæ nomine habituque assumpto res novas molientem. lib. 3. cit. *Sallustius incolumi Mæcenati proximus, mox præcipuus, cui secreta Imperatorum innitterentur; et interficiendi Posthumi Agrippæ conscius; ætate provectâ speciem magis in amicitiâ Principis, quam vim tenuit. Idque et Mæcenati acciderat fato potentiæ raro sempiternæ.*

Cyri solio.] Metonym. totum pro parte. Parthiæ regno, quod tenuit etiam Cyrus subacto toto Oriente. Phraatis historiam narrat integram Justinus lib. 42. sub finem. *Fatum Parthiæ fuit, in quâ jam quasi solenne est reges parricidas haberi, ut sceleratissimus omnium, et ipse Phraates [illegible] rex statueretur. Ita[illegible] statim quasi nullet mor[illegible] trem interfecit: [illegible]uoque triginta tru[illegible] Sed nec in filiis cess[illegible]cidia. Nam cum infensos sibi optimates propter assidua scelera videret, ne esset qui nominari rex posset, adultum filium interfici jubet . . . cum multa crudeliter consuluisset, in exilium à populo suo pellitur. Itaque cum [illegible]*

Diffidens plebi, numero beatorum
Eximit virtus, populumque falsis
Dedocet uti
Vocibus, regnum et diadema tutum
Deferens uni, propriamque laurum,
Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

[158] *throno Cyri restitutum; atque emendat plebem fallaci utentem sermone, securum principatum, et imperium, atque specialem gloriam attribuens ei soli, quicunque grandes cumulos rectis oculis intuetur.*

ANNOTATIONES.

tempore finitimas civitates, ad postremum Scythas precibus fatigasset, Scytharum maximo auxilio in regnum restituitur, &c. Phraatem ab Augusto restitutum alii referunt. Vide Dion. lib. 51. et seq. Strabonem, &c.

18. *Numero beatorum.*] Versus hypermeter, cujus ultima syllaba, ad sequentem versum pertinet. *Eximit virtus.* Beatum plebs imperita vocet et dicat Phraatem, quod regno potitur; at *virtus* aliud omnino decernit, *eximit* enim et expungit, è *numero beatorum* sceleratos quosque licet opulentos.

19. *Populumq; falsis Dedocet uti Vocibus.*] Laborat et satagit, ut errorem hunc plebis excutiat, quo dives quisque ab eâ existimatur ac prædicatur beatus: Stoicum verò dogma asserit, *Solum sapientem beatum esse, regem, &c.* ipsa enim virtus *propriam* sibi *laurum* et gloriam, proindeque *tutum diadema regnumque*, veram denique felicitatem ei *defert uni*, qui opes contemnit, oblatisque auri argentique acervis adeo non movetur, ut nec oculos convertat. Sic Curius Samnitum et Pyrrhi [illegible] De quo lib. 2. Od. 12. v. 41.

25. *Oculo irretorto.*] Rectis oculis, non obliquis, strabis, invidis, adeoque non sæpe ad id quod concupiscitur, retortis. Græci, Ὀρθοῖς ὄμμασι προσβλέπειν. Ov. Met. 2. 776. describens Invidiam, ait,

Nusquam recta acies———

Facit ad rem quod Nonius Marcellus in voce *Strabones*, refert ex Varone, περὶ ἐξαγωγῶν *Multi enim qui limina intrarunt integris oculis, strabones sunt facti: habet quiddam enim ἑλκυστικὸν provincialis formosula uxor.* Lucil. l. 27. *Nulli me invidere, non strabonem fieri sæpius deliciis me istorum.* Vel, *oculo irretorto*, id est, aspectu simplici, nec iterato, quod contemptum indicat, sensumque nostri Poëtæ planè assequitur, sine tot ambagibus, quibus non rarò interpretes auctoris sententiam involvunt impediuntque, dum expedire et explanare satagunt. Vox tamen sequens *spectat*, aliquid amplius innuere videatur; eum nempe qui ingentes acervos contemplatur fixis, immotis, constantibus oculis, aut auri fulgore acies oculorum non præstringatur, aut retorqueri ac reflecti cogatur. Seneca beatum asserit *cui non magis auri fulgor, quam gladii perstringat oculos.*

ODE III. AD DELIUM.

Nec adversis frangi, nec prosperis extolli debet moriturus, sed moderatè lætari.

ÆQUAM memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Lætitiâ, moriture Deli;

[159] *Inter adversa pariter et prospera stude animum æqualem custodire à lascivienti gaudio moderatum, O Deli moriture;*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Od. 9. lib. 1.

1. *Æquam.*] Nec superbiâ elatam in secundis rebus, nec mœrore fractam in adversis. Aristot. [illegible] μέτριος, ἀτυχῶν [illegible] μεγαλόψυχος, ad [illegible]. 1. Euripid. au[illegible]net: Ἔνεστι πάν[illegible] [illegible] τὰ συμπεσόντα [illegible], *Prim[illegible] omnium scire decet casus [illegible] non ægrè excipere.*

3. *Ab insolenti temperatam Lætitiâ.*] Est enim [illegible] *omnium moderatrix; [illegible] à libidine avocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat.* Cic. Tuscul. 5. n. 42. *In aliis non rectos impetus animi firma et moderata dominatio.* 2. de Invent. n. 164.

4. *Moriture Deli.*] Quoniam ineluctabilis est fati vis mortisque necessitas, certè non decet eum superbire, qui se novit morti obnoxium; sed nec debet animo cadere, cum ei quidpiam humanitùs accidit: quippe humani nihil à se alienum existimat, is profectò æquus est.

Deli.] Frustra quidam *Aul. Gellium* hîc comminiscitur. Intelligendus certè est, Q. Delius

Sive tristem semper egeris vitam, sive genio indulseris in feriis, bibens Falernum reconditioris tituli, recumbens in herbâ semota, ubi alta pinus et candida populus gaudent umbram ramis conjungere hospitibus amœnam, et aqua saliens obliquo nititur alveo perfluere. Illuc vina et unguenta et valdè fluxos rosarum flores, gratos tamen, apportari cura: dum sinunt res ac tempus, et nigra stamina trium Sororum.

Seu mœstus omni tempore vixeris,
Seu te in remoto gramine per dies
Festos reclinatum beâris
Interiore notâ Falerni;
Quà pinus ingens, albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis; et obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo.
Huc vina, et unguenta, et nimiùm breves
Flores amœnæ ferre jube rosæ;
Dum res, et ætas, et sororum
Fila trium patiuntur atra.

ANNOTATIONES.

vel Dellius, qui primum sub Cassii militavit signis, ab hoc deinde transfugit ad Antonium, tantûque apud eum gratiâ valuit, ut Cleopatram, quod Cassium in bello juvisse accusaretur, judicium subituram per ipsum accersiverit: Plutarcho teste in vitâ Antonii. Is demum rebus suis maximè studens, paulo ante bellum Actiacum relicto Antonio se contulit ad Augustum, à quo benignè exceptus. Cæsaris familiaritate opibusque floruit. Vide Dion. Plut. cit. Sen. &c. ita sentit Torrent. ac Theod. Marcil. contra Cruq. &c.

5. *Seu mœstus omni, &c.*] Quandoquidem mori necesse est, sive mœstus vixeris, sive lætitiæ te dederis; juvat, dum licet, indulgere genio, neque prætermittenda ætas et occasio voluptatibus opportuna. Ergo *vina et unguenta afferri jube, &c.*

6. *In remoto gramine.*] In loco herbose ab hominum frequentiâ ac tumultu separato.

Per dies Festos.] Quibus feriari impensiùsque lætari apud veteres institutum erat.

8. *Interiore notâ Falerni.*] Epulando cum amicis, et animum exhilarando exquisitissimi vini potu, quod quidem in cellâ interiore condi solebat; quod erat autem minoris pretii et quotidiano usui destinatum, magis ad manum ponebatur. Porro vini cadis inscribi solitam epigraphen ac titulum, quibus quo loco natum, quoque tempore conditum esset, maximè per nomen Consulis notabatur, nec sciolis latet. Indicat Tull. in Bruto 286. *Si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis Consulibus natum velit; nec rursus ita vetere ut Opimium aut Anicium Consulem quærat. Atqui eæ notæ sunt optimæ. Credo: sed nimia vetustas nec habet eam quam quærimus suavitatem, nec est jam sanè intolerabilis.* Vide Plin. lib. 23. c. 1. Nos etiam pridem annotavimus ad Juvenal. Sat. 5, 53.

Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cujus patriam, titulumque senectus
Delevit multa veteris fuligine testæ.

Hic itaque *nota interior* excellentiam vini designat, seu ob vetustatem, seu ob patriam; vel utramque.

9. *Quà pinus, &c.*] Descriptio amœni [illegible] seu villæ Delii peramœna.

Albaque populus.] Plin. lib. 16. cap. [illegible] *Populi arboris tria genera, alba, nigra, et quæ Libyca appellatur, minimo folio, ac nigerrima. Alba folio bicolor, supernè candicans, inferiore parte viridi.*

10. *Umbram hospitalem consociare amant.*] Ramis amanter junctis, insertis, consociatis umbram præbent ac velut hospitium parant [illegible] venientibus, sedentibus, epulantibus.

11. *Obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo.*] Ubi rivus sonorum edit murmur ob frequentiorem aquarum ad ripas et lapides collisionem et conflictum, quod obliquus et flexuosus facit alveus.

12. *Trepidare.*] Quasi strepitare; à strepitu pedum subito currentium: unde significat [illegible] *are*, et *festinare*. Ex non. Marcello.

13. *Huc vina et unguenta, &c.*] Ista ad lætitiam adhiberi cousueta, fuse docuimus lib. 1, Od. 36, 31. et alibi.

Nimium breves flores, &c.] Elegans Epigramma:

Quàm longa una dies, ætas tam longa rosarum,
Quas pubescentes juncta senecta premit.
Quàm modo nascentem rutilus conspexit Eous,
Hanc rediens sero vespere vidit anum.

15. *Dum res, et ætas, &c.*] Dum licet per tranquillum rerum statum, per juventutem, per vitæ usuram, quam largiuntur ac [illegible] Parcæ. De his lib. [illegible]

16. *Fila trium [illegible] atra, &c.*] Clotho, Lachesis, Atropos, sorores tres mortalium vitam et fata regere superstitiosis veteribus creditæ; a prima colum gestare, pensumque velut [illegible] vitæ hominum; altera nere, at stamen [illegible]

Cedes coëmptis saltibus, et domo,
Villâque, flavus quam Tiberis lavit,
Cedes; et extructis in altum
Divitiis potietur hæres.
Divesne prisco natus ab Inacho.
Nil interest, an pauper, et infimâ
De gente sub Dio moreris,
Victima nil miserantis Orci.
Omnes eodem cogimur: omnium
Versatur urna, seriùs, ocyùs
Sors exitura, et nos in æternum
Exilium impositura cymbæ.

Relinques enimvero tandem nemora pretio comparata, et ædes, et villam quam rigat flavus Tiberis, hinc demigrabis, hæres autem fruetur opibus in acervum à te congestis. Nullum discrimen est; sive opulentus fueris antiquo ab Inacho oriundus, sive inops atque ignobili de stirpe, sub Jove frigido *maneas*; perinde [162] *fies victima Plutonis nulli parcentis. Cuncti* locum *in eundem compellimur. Communis agitatur sors, tardè vel citò, ex urnâ proditura, nosque navigio transvehet in perpetuum exilium.*

ANNOTATIONES.

seu atrum seu album, prout bona vel mala dispensantur; tertia denique filum abrumpere, vitæque terminum definire. Hinc nomen vel à partiendâ vitâ, vel à non parcendo per antiphrasin. Quid igitur Scaliger in Horatium excandescit, quod *atra* dicat fila, vitæ lucisque seriem trahentia, quæ candida potius, inquit ille, dici oportuit? At enim Ovid. in Ibin. 246. de Clotho.

Nevit et infestâ stamina pulla manu.

Ego vero *atra fila sororum* interpretor fila Parcarum, quæ atræ morti præsunt, ipsæque dicuntur atræ, Erebo et Nocte videlicet natæ, ex Tullio 4. de Naturâ Deorum, n. 44.

17. *Cedes coëmptis saltibus.*] Tandem amœna villa, nemus, ædes opulentæ ac splendidæ sunt deserenda ac hæredi relinquenda.

18. *Tiberis lavit.*] Alluit, rigat, humectat, ex Prisciano pro, *lavat*. Dixere passim veteres *lavere* et *lavare* Non. Marcell. Ennius. *Lavere lacrymis vestem sordidam.* Virgil. Georgic. 3. 221.

Lavit ater corpora sanguis.

21. *Inacho.*] Is Argivorum primus rex, floruit temporibus Abrahæ et Isaac ejus filii, circa annum mundi his millesimum centesimum. Virg. Æneid. 7. v. 371.

*Et Turno, si prima domûs repetatur origo,
Inachus Acrisiusque patres.*———

23. *Sub Dio moreris.*] Sive tam pauper fueris ut sine lare, sine foco, sine tecto, sub dio et aperto cœlo maneas et cubes, nihilominus te prædam Orcus suam faciat: à morte victus, O Deli, victima Plutoni mactaberis: *Victis hostibus victima propriè caditur*, *Festus.* Ovid. Fast. 1. 335.

*Victima, quòd dextrâ occidit victrice, vocatur:
Hostibus amotis hostia nomen habet.*

24. *Nil miserantis Orci.*] Tullius 3. de Nat. Deor. n. 43. *Age porro, Jovem, et Neptunum, Deos numeras. Ergo etiam Orcus, frater eorum, Deus, et illi qui fluere apud inferos dicuntur, Acheron, Cocytus. Styx, Pyriphlegeton: tum Charon, tum Cerberus, Dii putandi.* Quem verò nihil miserantem hic appellat, illachrymabilem dicit Od. 14. seq. Virgil. Georgic. 4. v. 489.

Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.

Est et Proverb. *Orco implacabilior.*

25. *Omnes eodem cogimur.*] Ovid. ad Liviam 359.

*Tendimus huc omnes: metam properamus ad unam.
Omnia sub leges mors vocat atra suas.*

Omnium versatur urna.] Illa nempe fatalis urna; in quam omnium mortalium nomina et sortes conjiciuntur, versantur; atque ut cujusq; nomen et sors educitur, ita et mortis præda existit, fatique legem, volens nolens, subit. Lib. 3. Od. 1. v. 16. *Omne capax movet urna nomen.* Virgil. Æneid. 6. 432.

*Nec vero hæ sine sorte datæ, sine judice sedes.
Quæsitor Minos urnam movet.*———

27. *Nos in æternum exilium impositura cymbæ.*] Sors educta vitæ finem imponit, ex hoc orbe ablegat animam in perpetuum, atque ad inferos transmittit, traducente eam per Acherontem fluvium Charonte in suâ naviculâ, de quâ Propertius, 3. 18. 24.

Scandenda est torvi publica cymba senis.

vide lib. 1. Od. 4. et hujus lib. Od. 14.

28. *Exilium.*] Sunt qui legant *exitium*. Exules, inquit Nonius Marcellus, dicuntur extra solum. *Virgil. Georgic.* 3. 225.

—*Longeque ignotis exulatoris.*

Et post v. 228.

. . . *Regnis excessit avitis.*

ODE IV. AD XANTHIAM PROCEUM.

Ancillam ab eo sine notâ posse adamari.

Nec pudeat te servam diligere, Xanthia Phoceu: ante te Achillem superbum Briseïs ancilla perculit candore suo: *perculit* etiam *Ajacem Telamonis filium pulchritudo captæ Tecmessæ,* licet ejus *dominum: Agamemnon* pariter *inter ipsam victoriam adamavit puellam [illegible] abstractam:*

NE sit ancillæ tibi amor pudori,
Xanthia Phoceu: priùs insolentem [163]
Serva Briseïs niveo colore
Movit Achillem:
Movit Ajacem Telamone natum
Forma captivæ dominum Tecmessæ;
Arsit Atrides medio in triumpho [164]
Virgine raptâ;

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Ne sit ancillæ, &c.*] Xanthiam Phoceum Phyllidis genere servili natæ amoribus irretitum consulatur Horatius; atque heroum exemplis expugnat eam vulgi opinionem, quâ servilem conditionem sic aspernatur, ut Plautus Amphitr. scripserit: *Quem Jupiter odit, servum hunc primum facit:* et Romani per ludibrium *ancillariolos* appellabant eos, qui ancillas sectarentur, ac diligerent. Hinc dicaciter Martialis lib. 12. Epigram. 58. ad quendam nomine Alaudam;

Ancillariolum tua te vocat uxor: at ipsa
Lecticariola est: estis, Alauda, pares.

2. *Prius insolentem.*] Interpretari quibusdam placuit: non antea suetum amare: quasi non meminissent Deidamiæ Lycomedis filiæ susceptique ex eâ Pyrrhi, qui Trojæ fatum adolescentulus implevit. Videtur itaque melius, *insolentem* vocari Achillem, id est, *ferocem*; siquidem ad Pisones scribens Horatius 821. ita vult ut pingatur,

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer, &c.

3. *Serva Briseïs, &c.*] Hippodamia à patre Brise sic dicta, quæ, Lyrnesso urbe captâ, in prædæ partem cessit Achilli victori, cui postea ab Agamemnone erepta grave peperit dissidium, quòd Trojæ fatum remoratum est, ut fusè explicui ad finem Odes 15. lib. 1.

Serva.] Jure belli capta, adeoque in servitutem redacta.

Niveo colore.] Colore candido, qui in formosis spectatur. Homerus Junonem λευκώλενον, Virgilius niveos lacertos Veneris, Propertius niveum Adonin laudat.

4. *Movit.*] Ita quidem, ut ob eam sibi ereptam à bello recesserit, vixque ut alibi diximus, redierit. Homer. Iliad. 2. Ovid. Epist. 3. quæ est Briseïdis ad Achillem. Vide et Dictyn. Cretensem lib. 2. ubi scribit: *Lyrnessum ab Achille paucis diebus pugnando captam: et properè inde expugnatam Pedasum, Lelegum urbem, ubi rex Brises; abductamque filiam regis Hippodamiam.* Dares autem Phrygius ita describit *Achillem pectorosum, ore venusto, membris valentibus et magnis, bene crispatum, clementem, in armis [illegible]timum, vultu hilari, largum, dapsilem, [illegible] myrteo.* Briseïdem porro *formosam, altâ [illegible] candidam, capillo flavo et molli, superciliis [illegible]ctis, oculis venustis, corpore æquali, [illegible] fabilem, verecundam; animo simplici, piam.*

5. *Movit Ajacem Telemone natum, &c.*] [illegible]tys citatus, *Ajax,* inquit, *Telamonius [illegible] Phrygas convertit, ingressusque eorum [illegible] Teuthrantem dominum locorum solitario [illegible] interficit, ac post paucos dies expugnatâ [illegible] censâ civitate, magnam vim prædæ trahit, [illegible]cens Tegmessam filiam regis.* Et postea, *[illegible] egregia laborum ejus facinora, Teuthrantis filiam Tegmessam concedunt,* Græci nempe, [illegible] prædam inter se partientes. Dares item [illegible] describit *Ajacem Telamonium valentem, [illegible] capillis nigris, in hostem atrocem.* Ovid. de Arte Amandi: lib. 3. v. 517.

Odimus et mœstas: Tecmessam diligat Ajax.
. . . et v. 523.
Scilicet Ajaci mulier mœstissima dixit;
Lux mea; quæque solent verba juvare [illegible].

7. *Arsit Atrides, &c.*] Agamemnon Atrei [illegible] Aërope, vel Plisthene, ut scribunt alii, [illegible], Mycenarum et Argivorum rex, Græcorum in expeditione Trojanâ summus Imperator, in ipso urbis excidio, mediâ in victoriâ, Cassandræ Priami filiæ amore incensus captusque, in prædæ partem eam depoposcit, quæ tamen rapta ab Ajace Oilei et vitiata fuerat in ipso Minervæ templo. Hinc Virgil. Æneid. 2. v. 403.

Ecce trahebatur passis Priameïa virgo
Crinibus à templo Cassandra, adytisque Minervæ.

Dictys. Cretensis, lib. 5. *Priamus ad aram [illegible] confugit, Cassandra in ædem Minervæ [illegible] ad reliqua Deorum templa . . . Cæterum Cas[illegible]*

Barbaræ poſtquam cecidere turmæ
Theſſalo victore, et ademptus Hector
Tradidit feſſis leviora tolli
Pergama Graiis.
Neſcias an te generum beati
Phyllidis flavæ decorent parentes:
Regium certè genus, et Penates
Mœret iniquos.

poſteaquam Phrygiæ cohortes profligatæ Theſſalico victore fuerant, Hectorque interemptus pertæſis Græcis dimiſit Trojam everti facilem. Quid ſi genere tibi aureæ Phyllidis parentes opulenti decus afferant? Origo proſecto regia eſt; et quidem infeſtos Penates lamentatur. [165]

ANNOTATIONES.

ſandram Ajax Oilei è ſacro Minervæ captivam abſtrahit . . . Agamemnoni Caſſandra datur, poſtquam ejus formâ captus, quin palam deſiderium fateretur, diſſimulare nequiverat. Dares jam cit. refert *Caſſandram mediocri ſtaturâ, ore rotundo, rufam, oculis micantibus futurorum præſciam:* et paulo poſt, *Agamemnonem albo corpore, magnum, membris valentibus, facundum, prudentem, nobilem.*

9. *Barbaræ poſtquam cecidere turmæ, &c.*] Poſt victos ac profligatos Trojanos ab exercitu Græcorum, maximè verò ab Achille è Lariſsâ urbe Theſſaliæ oriundo.

Barbaræ.] Hoc nomine vocabantur à Græcis omnes Aſiæ gentes, imprimis autem Phryges et Trojani. Patet ex Dicty Cretenſi paſſim. Plutarch. de audiendis Poëtis, diſparitatem Græcorum et Trojanorum commemorans, ait: *Probatam eſſe Græcorum providentiam, ferociam verò Barbarorum vituſam:* et paulo poſt: in poteſtatem hoſtium Trojanos vivos complures veniſſe, Achæorum verò neminem; atque illorum nonnullos fuiſſe hoſtibus ſupplices, ut Adraſtum, Antimachi filios, Lycaonem, ipſumque Hectorem, qui Achillem de ſepulturâ exoravit: horum verò, neminem: *Quòd Barbarorum ſit ſupplices eſſe in conflictibus, et ſummittere ſe ad pedes; Græcorum autem vincere dimicantem, aut occumbere, &c.* Itaque vox *Barbarus*, aliquando nihil aliud ſonat quam extraneus et peregrinus. Vide Turneb. lib. 6. cap. 18. ubi è Tuſcul. 1. 2. 35, verba iſta, *Aſtante ope barbaricâ*, de Priamo, et regno Phrygum florente, bene interpretatur, &c.

10. *Theſſalo victore.*] Quanquam à Paride jam interfectus erat Achilles, antequam Troja caperetur, is tamen rectè victor dicitur, ſine quo capi non potuiſſet, ita volentibus fatis. Vide lib. 1. Od. 15. in fine.

Ademptus Hector Tradidit feſſis, &c.] Poſtquam ab Achille peremptus Hector, adeoque Trojanis ademptus veluti ſuus clypeus, qui ſolus robore ac virtute ſingulari Græcos terrebat, ex Homero. *Quo ſtetit ſtante Ilium.* Senec. Troad. init. Et poſtea chorus ejus ſic luget interitum: *Columen patriæ, mora fatorum, tu præſidium Phrygibus, tu murus eras, humeriſque tuis ſtetit illa decem fulta per annos. Tecum cecidit: ſummuſque dies Hectoris idem patriæque fuit.*

11. *Tradidit feſſis leviora tolli Pergama Graiis.*] Sublato ſcilicet Hectore jam capi evertique Troja facile potuit à Græcis decennali quamvis obſidione feſſis. Virgil. Æneid. 2. v. 108.

Sæpe fugam Danai Trojâ cupiêre relictâ
Moliri, et longo feſſi diſcedere bello.

Et Æneid 9. v. 155.

——*Decimum quos diſtulit Hector in annum.*

Leviora tolli.] Tranſlatum ex ultimo Iliados, v. 243. ubi Priamus ſic alloquitur Trojanos de amiſſo Hectore: Jupiter mihi dolores dedit, filium et optimum perderem: quod et vos ſentietis. *Deinceps enim Achivis faciliores eritis tolli eo mortuo.* Ῥηΐτεροι γὰρ μᾶλλον Ἀχαιοῖσιν δὴ ἔσεσθε κείνου τεθνηῶτος ἐναιρέμεν.

Pergama.] Arces erant Trojanæ ac Servio ſynecdochicos Trojam ipſam ſignificant.

13. *Neſcias an te generum, &c.*] Per Prolepſin ingenioſè occupat Horatius id quod objici poterat puellas ante memoratas licet captivas, è regiâ tamen ſtirpe: non ita vero Phyllida; reſpondet igitur; An vero quis eam humili ſorte ac genere credat, quæ tam nobilem præfert indolem?

16. *Regium certè genus.*] Hinc igitur honos tibi et decus accedat, ſi talem tibi deſpondens; ejuſque parentes familiam tuam illuſtrabunt potius quam dedecorent.

Penates Mœret iniquos.] Sententiam hanc vulgò jungunt cum præcedenti, eo ſenſu: Phyllis certè cum ſuam dolet vicem, regio ſe ortam genere lamentatur ad ſervitutem redactam, indeque Penates accuſat, qui tutelæ ſuæ fidentem tam miſerum in ſtatum labi permiſerint. Placuit tamen interpungere, atque ſententias ſeparare, non ſine aliquâ venuſtate, ut viſum eſt. Suus tamen ſit honos antiquitati, Lectori verò judicandi jus atque arbitrium.

Penates.] Qui dicantur, Macrob. lib. 5. Saturn. cap. 4. fusè docet. Hyginus Deos patrios, alii domeſticos, quibus in penetralibus domûs litari ſolebat, interpretantur; alii etiam aliter.

Sic habe non eam infelici de plebiculâ tibi electam: nec ita fidam, ita quæstûs aspernatricem turpi matre gigni potuisse. Cæterùm *intactus laudo brachia, et faciem, et tibias rotundas* illius. *Noli suspectum habere me cujus ætas properavit octavum lustrum finire.*

Crede non illam tibi de sceleſtâ [166]
Plebe delectam; neque sic fidelem,
Sic lucro averſam potuiſſe naſci [167]
Matre pudendâ.
Brachia et vultum, tereteſque ſuras
Integer laudo. Fuge ſuſpicari,
Cujus octavum trepidavit ætas
Claudere luſtrum.

ANNOTATIONES.

17. *Crede non illam tibi, &c.*] Nequaquam credenda eſt è fæce plebis illa, quæ nihil habet ſordidum ac vile. Plebeiæ animæ lucro ſeſe vendunt ultro ac ſponte; meretrices in primis infidæ ac perjuræ, lucri verò perquam avidæ. lib. 1. Od. 35. *Vulgus infidum et meretrix perjura.* At Phyllis mirum quantum *fidelis*, tum quæſtui et *lucro averſa*. Honeſtam igitur educationem generoſus animus; nobilis autem inſtitutio originem haud vulgarem indicat certè et arguit.

De ſceleſtâ Plebe.] Vel impurâ et ſceleri praiſque affectionibus ut plurimùm obnoxiâ; vel, infortunatâ, et paupertatis incommodis ac ludibriis damnatâ, velut et conſpurcata. Hinc non abludit quod Plaut. Moſtell. 3. 1. 1. ſcribit.

Sceleſtiorem ego annum argento fœnori (locando)
Nunquam ullum vidi, quà hic mihi annus obtigit.

18. *Delectam.*] Alii legunt *dilectam.*

19. *Averſam.*] Alii *adverſam*, perinde eſt, et par utrobique ſenſus.

Fidelem.] Caſtitatis amantem, honeſti propoſiti tenacem, quam à fide non facile dimoveas, nec oblato quæſtu corrumpas.

30. *Matre pudendâ.*] Improbis ac flagitioſis moribus turpificatâ; vel inope, et abjectâ, cujus nomen ac memoria pudorem et verecundiam facere queat. Ex moribus natales poſſe ac debere æſtimari, oſtendit Juvenalis, Sat. 6. v. 238.

Scilicet expectas, ut tradat mater honeſtos,
Aut alios mores, quam quos habet? utile porro
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.

22. *Integer laudo.*] Cæterum, O Phoceu, ſi laudo tuam illam Phyllidem, noli me arbitrari ſpecie illius captum. *Integer* ego caſtuſque laudo *brachia* toroſa et candida, *vultum* ſpecioſum, *ſuras teretes*, totamque formoſam. Itaque ne zelotypus inde fias neque ſuſpiceris rivalem me tuum quoque modo eſſe.

23. *Cujus octavum trepidavit ætas Claudere luſtrum.*] Nimirum deferbuit ardor ille primæ adoleſcentiæ, nec ita me jam, ut olim, curat amor. Annum ætatis quadrageſimum prætergreſſus æſtus illos priores evaſi.

24. *Luſtrum.*] Ex Varrone, Feſto, et aliis dictum à luendo, id eſt, ſolvendo; pendebantur enim vectigalia quinto quoque anno. Eſt igitur annorum quinque ſpatium: adeoque *luſtrum octavum* annos quadraginta *claudit* impletque. Cic. ad Attic. 26. *Populi autem, nullo pacto publicanis, quibus hoc ipſo luſtro nihil ſolverunt etiam ſuperioris luſtri reddiderunt.* Ovid. in Ibin. v. 1. ſic orditur:

Tempus ad hoc luſtris mihi jam bis quinque peractis.

Martial. lib. 4. Epigram. 45.

Ut qui prima novo ſignat quinquennia luſtro

ODE V.

Coërcendus amor intempeſtivus virginis haud maturæ.

Nequit adhuc portare jugum ſubmiſſo collo, nec aſſequi officia conjugis, nec ſuſtinere impetum tauri Venerem appetentis.

NONDUM ſubactâ ferre jugum valet [168]
Cervice, nondum munia comparis
Æquare, nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Nondum ſubactâ.*] An amicorum aliquem, an ſeipſum admoneat Horatius, planè incertum eſt. Rem vero cæteroqui turpiculam allegoriâ multiplici contexit ac prope honeſtavit. Cupidinem virginis intempeſtivæ indicat per appetentiam uvæ nondum maturæ. Puellæ vero junioris indolem bellè notat per juvencam cum vitulis exultantem in campo, jugum portare aut Venerem ſequi adhuc ignorantem.

2. *Munia comparis Æquare.*] Onera conjugii ſuſtinere, æqualem operam præſtare marito puellula ante pubertatem, nondum viro matura.

Circa virentes est animus tuæ
Campos juvencæ, nunc fluviis gravem
Solantis æstum, nunc in udo
Ludere cum vitulis salicto
Prægestientis. Tolle cupidinem
Immitis uvæ: jam tibi lividos
Distinguet Autumnus racemos
Purpureo varius colore.
Jam te sequetur, (currit enim ferox
Ætas, et illi, quos tibi dempserit,
Apponet annos) jam protervâ
Fronte petet Lalage maritum;
Dilecta, quantum non Pholoë fugax,
Non Chloris; albo sic humero nitens,
Ut pura nocturno renidet

Circa virides agros versatur mens buculæ tuæ, modò fluminibus temperantis molestos Solis *ardores, modò gaudentis colludere tum vitulis inter humidas salices. Cobibe desiderium uvæ acerbæ. Mox Autumnus varietate gratus pinget colore purpureo tibi racemos liventes.* [168] *Mox curret post te. Nam properat ætas vehemens: atque illi addet annos, quos tibi detraxerit. Mox audaci vultu Lalage virum quæret, amata plus quam Pholoë* viros *abhorrens, vel Chloris splendens humero candido, non secus*

ANNOTATIONES.

5. *Circa virentes est, &c.*] Aliud nihil amat aut cogitat virgo ea ætate teneriore, quam ludum cum pueris aut puellis æqualibus. Animusque illius totus est in campis, in lusibus, &c. Sic Terent. Eunuch. 4. 7. 46.

Animus est in patinis.

Horat. lib. 3. Od. 11. v. 9.

Quæ, velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitque tangi,
Nuptiarum expers, et adhuc protervo
Cruda marito.

6. *Prægestientis.*] Summoperè cupientis. Ex Prisciano, et Festo, *gestire*, est rem aliquam tam vehementer appetere, ut corporis gestus ejus desiderium exprimentes continere non valeamus.

Tolle cupidinem Immitis uvæ.] Desine amare, aut saltem concupiscere puellam impuberem, immaturam, atque ut Varro appellavit, acerbam; utens eâdem, quâ Poëta noster, metaphorâ, ab uvâ immiti ductâ. Exspecta donec illam ætas idoneam fecerit ac nubilem. Tull. de Senect. n. 53. *Uva primò est peracerba gustu, deinde matura dulcescit.*

10. *Jam tibi lividos Distinguet, &c.*] Autumnus varietate fructuum abundans, et eorum multiplici diversitate utilis pariter et jucundus, liventes ante immitesque uvas purpureo statim colore pulchras, simul et maturitate gustui dulces facit. Sic tibi paulo post maturam ac tempestivam licebit sectari Lalagen. Imo ipsa ætate jam perfectâ virum petet: sicut uva planè matura carpi desiderat.

12. *Purpureo varius colore.*] Is color in racemo propinquam notat maturitatem. Hinc Virg. *purpureas* uvas, Ovid. *purpureas* laudat: Horatius autem Epod. 2. 20. *Certantem et uvam purpuræ* dixit. Theophrast. de Caus. Plant. lib. 3. cap. 22. ὅταν ἄρχωνται περκάζειν οἱ βότρυες. *Cum incipiunt uvæ nigrescere*, seu *nigris distingui maculis.* Propert. 4. 2. 13.

Prima mihi variat liventibus uva racemis.

13. *Jam te sequetur.*] Lalage, quæ te sequentem nunc fugit, postmodo vel fugientem te prosequetur, ubi ferventis æstu juventutis agitari cœperit. Quod quidem brevi fiet. *Currit enim ferox ætas.* Labitur celeriter imo *volat*, ut ait Tull. Tusc. 1. n. 76.

Ferox Ætas.] Juventus, quæ valens, acris, ardens, vehemens, petulans, elata, superba, nisi libidinis stumulos tum maximè prurientis virtute fregerit, etiam ferox, indomita, et impotens. Apage vero Cruquium dubitantem numquid transposita sint Epitheta ista; ut legendum sit: *Ætas fugax, et Pholoë ferox.*

14. *Illi, quos tibi dempserit, Apponet annos.*] Dum tu annis decresces, et imminueris viribus, illa crescet atque augescet. Tu enim ab ætate perfectâ vergis ad senium: illa ad annorum ætatisque firmitatem, quam nondum attigit, properat.

16. *Lalage.*] Eam ipsam ætatis flore decoram laudat lib. 1. Od. 22. quo patet Oden istam ab Horatio post hanc esse scriptam.

17. *Dilecta quantum, &c.*] Cùm verò Lalage juventutis pariter ac formæ perfectionem adepta fuerit, tum certè multos amatores habebit quos nunquam *Chloris* pulcherrima, vel speciosa *Pholoë* Chloridis filia, quæ tamen eò diligitur amplius, quò magis amantes fugit aspera, et repellit. De hac Cyro adamatâ, ipsumque spernente; lib. 1. Od. 33.

19. *Ut pura nocturno renidet Luna mari.*] Tam nitens, quam Luna nullis infuscata nebu-

ac Luna clara noctu micat in mari, aut Gyges Cnidus: quem si misceas cœtui virginum, advenas maximè perspicaces deciperet incerta differentia, passis capillis, dubiâque facie.

Luna mari, Cnidiusve Gyges;
Quem si puellarum insereres choro, [169]
Mirè sagaces falleret hospites
Discrimen obscurum, solutis
Crinibus, ambiguoque vultu.

ANNOTATIONES.

ris, sub cœlo, noctu splendet ac mari navigantibus formosa apparet.

20. *Cnidiusve Gyges.*] Vel ut formosus ille puer Gyges, virgineâ specie inclytus, oriundus à Cnido, urbe Cariæ maritimâ, hodie *Cabo di Chi*: ubi Veneris effigies valde celebris. Vide lib. 1. Od. 30. formosos olim pueros in deliciis fuisse, vel è Virgil. notum. Bucol. Eclog. 2. 1.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini.———

21. *Quem si puellarum insereres, &c.*] Gygis nempe vultus lævis, tener, candidus, venustus, adeo virginis speciosæ pulchritudinem refert, ut vix internosci queat, *Si puellarum choro inseratur*: puellam etenim non puerum Gygen affirmaverit hospes.

21. *Falleret hospites.*] Nos quidem cives, qui eum cognoscimus, fortasse non falleret Gyges: hospites autem et peregrini nequaquam à puellis puellum hunc discernerent. Tam enim *obscurum* est *discrimen.*

23. *Solutis Crinibus.*] Prolixis et passis more scilicet virginum; at contra nuptæ capillos religabant.

24. *Ambiguoque vultu.*] Ut sexum non distinguas. Sic Juvenalis Sat. 15. v. 136. de pupillo à tutore defraudato,

. . . . . *Cujus manantia fletu*
Ora puellares faciunt incerta capilli.

Ovid. Metam. 8. 323.

Talis erat cultus: facies quam dicere verè
Virgineam in puero, puerilem in virgine possis.

Idem lib. 6. 711.

Cultus erat pueri: facies quam sive puellæ,
Sive dares pueri, fieret formosus uterque.

Auson. Epigram. 107.

Dum dubitat natura marem, faceretne puellam;
Factus es, O pulcher, pæne puella, puer.

ODE VI. AD TIT. SEPTIMIUM.

Apud amœnum Tiburtinæ vel Tarentinæ regionis secessum, tandem cum eo quietam degere senectutem exoptat.

O Septimi, perrecture mecum ad Gades et Cantabros nobis servire nescios, atque ad Syrtes

SEPTIMI Gades aditure mecum, et [170]
Cantabrum indoctum juga ferre nostra, et

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Septimi.*] Tit. hic Septimius, Romanus Eques, Poëta etiam Lyricus et Tragicus, cum Horatio diuturnâ familiaritate conjunctus, imo et commilito. Hujus meminit lib. 1. Epist. 3. 5. 9. fertur et Augustus ad Horatium ita de eo scripsisse: *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio nostro cognoscere, &c.*

Gades aditure mecum, &c.]Hoc interpretes huc usque fere omnes intellexerunt de magnâ Horatii Septimiique consensione: quasi paratus esset alter alteri comes ire ad ultimas usque orbis plagas: quemadmodum Catullus Cam. 11. Furium et Aurelium sibi spondet comites, *Sive in extremos penetrarit Indos, &c.* Et Propert. lib. 1. Eleg. 6. Tullo sese offert, ut cum eo *Rhiphæos etiam montes superare non vereatur,* et *Ægæo ducere vela mari.* Cruquius autem opinatur hæc ab Horatio scripta, *Cum Augustus esset in expeditione Cantabricâ, quinto vix anno peractâ, quo Septimius Eques invitabat Horatium,* inquit ille; non malè quidem ariolatus: credo tamen hæc scripta esse cùm Cæsar expeditionem illam moliretur, et ad eam Horatius pariter ac Septimius sese accingerent. *De Gadibus* supra, Od. 2. v. 11.

2. *Cantabrum.*] Cantabri Hispaniæ Tarraconensis populi ad Oceanum Borealem, qui et hodie Cantabricus vocatur: *Biscaia.*

Indoctum juga ferre nostra.] *Serâ nempe domitum catenâ,* ut ait Od. 8, lib. 3. ab Augusto tandem, sive ab Agrippa Augusto auspiciis Cantabri devicti sunt; teste Suet. Octav. cap. 20. et 21. Dio. lib. 51. et seq. Strab. lib. 3. &c. Flor. lib. 4. cap. 12. *Duæ validissimæ gentes, Cantabri et Astures*

Barbaras Syrtes, ubi Maura semper
Æstuat unda:
Tibur Argæo positum colono
Sit meæ sedes utinam senectæ;
Sit modus lasso maris, et viarum,
Militiæque.
Unde si Parcæ prohibent iniquæ;
Dulce pellitis ovibus Galesi
Flumen, et regnata petam Laconi

[171] *feras, ubi mare Mauritaniæ nunquam non fervet: faxint Dii ut Tibur ab Argivo colono conditum, meæ sit domicilium senectutis: sit requies pertæso maris, itinerumque, et belli. Hinc vero si Parcæ me arcent improbæ; adibo fluvium Galesum ovibus pelle coopertis jucundum, agrosque ubi rex fuit Pha-*

[172]

ANNOTATIONES.

res, immunes Imperii agitabant. Cantabrorum et pejor, et altior, et magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, &c. Cæsi vero fugiunt *in eminentissimum Vinnium montem, quo maria priùs Oceani, quàm arma Rom. ascensura esse crediderant.* Et paulò post: *Ipse præsens hos deduxit montibus: hos obsidibus astrinxit; hos sub coronâ jure belli venundedit,* &c. Sil. Ital.

Cantaber ante omnes hyemisque, æstûsque, famisque
Invictus.———

Observandum porro, sic sub jugum mitti solitos olim victos hostes: hastæ duæ interjecto spatio in terram defigebantur, terrâ superimpositâ atque hinc et inde alligatâ. Sub hanc igitur inermes et discincti transire coacti, jugum subire, victique esse censebantur. Vide Tit. Liv. lib. 9. cap. 6. ubi Rom. Coss. et legiones turpiter ad furculas Caudinas sub jugum mittuntur.

3. *Barbaras Syrtes.*] Inhospitas, inaccessas, sævas, ob æstus ac motus maris dubios.

Ubi Maura semper Æstuat unda.] Ubi mare Mauritaniæ seu Africæ crebris æstuariis fervet, vadosum passim et scopulosum. Vide Plin. lib. 5. cap. 97. et Epod. 9. sub finem, ibique Annot.

Tibur Argæo, &c.] Detur utinam mihi lætam agere senectutem apud Tibur Latii oppidum ædificatum à Tiburno Argivo, ibique quietem nancisci, post labores ac tædia navigationis, itinerum ac militiæ. Tiburtinâ suâ villâ imprimis se delectari jam indicavit lib. 1. Od. 7. et 18. Vide ibi Annot.

7. *Lasso maris, et viarum, Militiæque.*] Ex Suetonio cit. bellicam in Cantabros expeditionem suscepit Augustus devicto jam Antonio: in bellis antecedentibus militaverat Horatius ut patebit ex Ode sequenti: ad hoc etiam, ut dixi, sese accingebat: Deos itaque rogat, ut sibi fortunatam dent quietamque senectam, postquam eas iterum ærumnas exantlârit.

9. *Unde si Parcæ prohibent.*] Quod si fatis ita volentibus, non liceat apud Tibur conquiescere; apud Tarentum saltem detur mihi secedere, ubi Galæsus leniter fluit, rigatque istam regionem Calabriæ, in quâ pascuntur oves exquisito vellere ac lanâ, &c.

10. *Pellitis ovibus.*] Vel eximias pelles, eximium vellus, habentibus, per antonomasiam: vel potius quæ ob lanam præ cæteris exquisitam adversus aëris injurias integuntur pellibus, ad conservationem excellentis earum velleris, tenuioris, mollioris; neve illud inquinetur. Hinc Plin. *tectas*, Varro et noster *pellitas* nuncupat Tarentinas illas oves, quas et Græcas alii vocant. Vide Columell. lib. 7. cap. 4. *Grecum pecus, quod et Tarentinum plerique nominat, nisi cum domini præsentia est, vix expedit haberi,* &c. *ex omnibus est mollissimum,* &c. Polybius μαλακὰ πρόβατα similiter appellat. Varro Rei Rust. lib. 2. cap. 2. 18. *Plerque similiter faciundum in ovibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem (ut sunt Tarentinæ et Atticæ) pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici rectè possit, vel lavari ac parari. Harum præsepia ac stabula, ut sint pura, majorem adhibent diligentiam, quam hirtis;* id est cæteris ovibus, quæ, et hirtæ, et montanæ, et salaces dicebantur, &c. Plin. lib. 8. cap. 47. *Ovium summa genera duo, tectum et colonicum: illud mollius, hoc in pascuo delicatius; quippe cum tectum rubis vescatur:* colonicum vero solo gramine) *operamenta eis ex Arabicis præcipua.*

Galesi flumen.] Quidam legunt *Galæsum.* Sic et lib. 4. Od. 4. *Metauri flumen*, ubi plures tamen, *Metaurum flumen.* Galæsus vel Galesus hodie *Galaso*, Calabriæ fluvius agrum Tarentinum rigat, ac in sinum defluit lento cursu; umbris arborum, et pascuorum copiâ circum amœnus. Hinc Propert. lib. Eleg. 34. v. 67.

Tu canis umbrosi subter pineta Galesi.

Et Virgil. Georg. 4. 126.

Quo piger (al. niger) *humectat flaventia*
culta Galesus.

11. *Regnata petam Laconi Rura Phalanto.*] Virgil. Æneid. v. 14.

——*Acri quondam regnata Lycurgo.*

Et Æneid. 6. 793.

——*Regnata per arva Saturno.*

Sic Tull. pro Muræna, *Pugna cum rege com-*

lantus Lacædemonius. Illa mihi regio præ cæteris placet, in quâ mel cùm Hymetto, et olivæ cum Venefranis bonitate *contendunt. Illic ver diuturnum, et hyemes temperatas dat Jupiter; atque Aulon abundanti vino ferax nequaquam desiderat racemos Falernos. Terra hæc et fortunatæ arces, me teque exoptant. Illic tu cineres*

Rura Phalanto.
Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet; ubi non Hymetto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca Venafro;
Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas; et amicus Aulon [172]
Fertili Baccho minimùm Falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus, et beatæ
Postulant arces; ibi tu calentem

ANNOTATIONES.

missa est, et summâ contentione pugnata. Porro sensus Horatii est hic: Si negetur mihi secessus Tiburtinus, ibo Tarentum, quam urbem Taras Neptuni filius olim condiderat. Phalantus autem Lacedæmonius cum Partheniis Spartâ profectis et sedes quærentibus instauravit, ibique regnavit. Justin. lib. 3. ubi *Partheniæ vocati, cum ad annos triginta pervenissent, metu impiæ . . . ducem Phalantum assumunt, filium Araci . . . . ad sedes inquirendas proficiscuntur . . . tandem in Italiam delati, occupatâ arce Tarentinorum, et expugnatis veteribus incolis sedes ibi constituunt, &c.* Vide et Pausan. lib. 10. in Phocaïcis.

14. *Angulus.*] Scilicet urbs ea Calabriæ in extrema peninsulâ sita est ad maris littus.

Ubi non Hymetto Mella decedunt.] In Tarentinâ regione mel optimum est, nec bonitate concedit ei quod provenit apud Hymettum, huncque Atticæ regionis collem excellentiâ suâ celebrem toto orbe fecit: sicut et Hybla Siciliam pariter melle inclytam reddidit.

15. *Decedunt.*] De viâ decedit, qui honorem alicui defert, et primus fatetur deberi.

Viridique certat Bacca Venafro.] Ibi quoque crescunt olivæ Venefranis adeo non deteriores ut cum eis de excellentiâ contendant et certent.

Certat.] Virgil. Eclog. 5. v. 8.

Solus tibi certet Amyntas.

16. *Venafro.*] Urbs hæc Campaniæ in Samnii confinio sita, olearum optimarum laude præcelluit. Plin. lib. 15. cap. 2. *Principatum in hoc quoque bono* (oleo) *obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venefrano, &c.* Martial. Epigram. 12. 94. 1.

Uncto Corduba lætior Venafro.

Et lib. 13. Epigram. 98.

Hoc tibi Campani sudavit bacca Venafri.

17. *Ver ubi longum.*] Ubi verna temperies perdurat. Ita Servius explicat Virg. Georg. 2. v. 149. *Hic ver assiduum*; citatque hunc locum Horatii.

Tepidasque præbet Jupiter brumas.] Hybernis etiam mensibus nulla ibi est aëris inclementia. *Bruma*, solistitium hybernum, quod sic Ovid. explicat, Fast. 1. 163.

Bruma, novi prima est, veterisque novissima Solis.

18. *Et amicus Aulon Fertili Baccho, &c.*] Est et proximus collis Aulon, in quo vinum provenit Falerno minimè inferius; proindeque non ei invidet, à quo superari nequaquam timet. In agris Tarentinis vinum crescere generosum, testis Plin. lib. 14. cap. 6. ubi vina recenset exquisita: *Verum et longinquiora Italiæ ab Ausonio mari non carent gloriâ, Tarentina, et Servitiana, &c.* Martial. lib. 13. Epigram. 125.

Nobilis et lanis, et felix vitibus Aulon,
Det pretiosa tibi vellera, vina mihi.

Strabo lib. 6. Aulonia quasi Vallonia à vicinâ convalle nominata, inquit: Hanc autem urbem ab Aulone monte, vel potius promontorio, puto dici, in Tarentino tractu sitam. Porro textûs Horatiani ordo hic est. Aulon fertili Baccho amicus minimum Falernis, &c. Sic apud Tibull. 1. 9. 34. dicitur.

———— —Bacchi cura Falernus ager.

21. *Ille te mecum locus, &c.*] Tam lætus et amœnus videlicet secessus te mecum invitat.

Beatæ arces.] Explicant alii, *editi colles optimis uvis beati*: quia edita quæque loca arces vocantur. Ego malim de urbe Tarento intelligere, ubi fuit arx munitissima ex Polybio lib. 8. Tit. Liv. lib. 25. *Beatæ* vero *arces*, et felix Tarentum satis exprimitur apud L. Florum lib. 1. c. 18. his verbis: *Tarentus Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam et Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, cum magnitudine, et muris portuque nobilis tum mirabili situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Istriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum, majus theatrum, &c.*

22. *Ibi tu calentem Debitâ, &c.*] Ibi tu mihi

Debitâ ſparges lacrymâ favillam
Vatis amici.

tepidos familiaris pietæ juſto luctu perſequêris.

ANNOTATIONES.

juſta et extrema perſolves officia, cum fatis et vitâ functus fuero: cremato nempe cadavere calentibus adhuc cineribus lachrymas impendes, infundes, ac velut immiſcebis: mortuum recens amicum luctu proſequêris, vatam vates, et decorabis. Ennius vero contra, et arrogantius paulo:

Nemo me lacbrymis decoret: neque funera fletu Faxit. Cur? Volito vivu' per ora virûm.

Miſerrimum etenim ac velut infauſtum veteribus putabatur, ſi ſine lachrymis humatio fieret, et funebri iſto honore privaretur. Virgil. Æneid. 11. v. 372.

Nos animæ viles, inhumata, infletaque turba.

Hinc et præficas accerſebant olim, quæ luctum facerent. Imo et exiguam ampullam lachrymis plenam urnæ ferali inferebant, ſepulchroque inſerebant: ut benè Torrentius obſervavit.

24. *Vatis amici.*] Horatii tui.

ODE VII.

Pompeio Varo felicem ex infelici militiâ reditum gratulatur.

O SÆPE mecum tempus in ultimum
Deducte, Bruto militiæ duce,
Quis te redonavit Quiritem
Diis patriis, Italoque cœlo,
Pompei, meorum prime ſodalium?

[174] *O Vare meorum prime commilitorum, mecum frequenter ad extremum diem redacte, Bruto belli principe, ecquis Romanum te reddidit numinibus patriæ, atque Italico aëri?*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quid Od. 9. Lib. 2.

Athenis verſabatur Horatius, Philoſophiæ dans operam ſub Academico præceptore, cum ad militiam eſt petractus à Bruto tum Achaiam atque Athenas tenente, ut ait vetus interpres. Hæc ipſe de ſe teſtatur Epiſt. 2. lib. 2. v. 43. et ſeq. Deinde et Tribunus legioni Romanæ præfuit; quod declarat lib. 1. Sat. 6. v. 48. interfuitque demum ei pugnæ, Philippicis in campis, quâ Brutus cæſus tandem ac fuſus eſt. In eâ vero militiâ ſodalem habuit Pompeium Varum qui poſt cladem Philippicam, non, ut Horatius, armis valedixit, ſed Brutianis reliquiis novoque bello ſe implicuit. Quibus extinctis, ſalvus tamen rediit Varus; quapropter incolumitatem ei gratulatur Horatius, ac Soteria canit hac Ode, atque ad convivium invitat.

1. *Sæpe mecum tempus in ultimum Deducte.*] Qui toties vitæ periculum adiiſti mecum in eo civili bello, in quo Caſſius et Brutus Julii Cæſaris interfectores adverſus Auguſtum atque Antonium pro libertate publicâ dimicârunt; ſicuti antea Cn. Pompeius contra Jul. Cæſarem.

3. *Quis te redonavit Quiritem.*] Quis te patriæ reddidit, vel Deus propitius, vel patronus apud noſtrum Auguſtum potens et gratioſus?

4. *Diis patriis.*] Dii patrii vocantur qui ſingulis præſunt urbibus, ſuntque illarum propugnatores; atque à civibus honore præcipuo coluntur eximiè: ut Mars Romæ; Athenis Apollo et Minerva; Apollo Delphis et Rhodò; Bæotiis Hercules et Bacchus, Juno Carthagini, Samo, Spartæ, Mycenis, Agris; Diana Cretenſibus; Venus Cypro, Papho, &c. Vide Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 4. Fortaſſe Horatius hic Penates Deos intelligit, ut gratuletur Varo, quod redux iterum videat ſuam domum ac Penates. *Extat Quinti Ennii carmen, Deorum continens Penatium nomina, quos patrios alii, Varro Terentius etiam urbanos nuncupat:*

Juno, Veſta, Minerva, Cereſque, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jupiter, Neptunus, Vulcanus, Apollo. Cœl. Rhodig. lib. 15. cap. 30.

Italoque cœlo.] Cœlum pro aëre, et climate poni conſtat, vel ex hoc Horatii Epiſt. 1. 11. 26.

Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.

5. *Meorum prime ſodalium.*] Vel amiciſſimè; patet ex fine hujus Odes. Vel, cum quo militavi

Cum quo non semel bibendo vino interrupi tardantem diem, redimitos habens *crines unguento Syrio nitidos. Tecum expertus sum Philippos et fugam præcipitem, abjecto indecorè clypeo; quando virtus debilitata est, et terræ mentum fœdè ap-*

Cum quo morantem sæpe diem mero [175]
Fregi, coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos.
Tecum Philippos, et celerem fugam
Sensi, relictâ non bene parmulâ;
Cùm fracta virtus, et minaces [176]

ANNOTATIONES.

primum: sic et condiscipulus in Philosophiæ studio videatur fuisse Varus Horatii, et cum eo ad civile bellum Athenis evocatus. Epist. 2. 2. 47.

Civilisque rudem belli tulit æstus in arma,
Cæsaris Augusti non responsura lacertis.

6. *Morantem diem.*] Vel æstivum, reipsa longiorem; vel morari visum præ tædio civilium tumultuum, ac laborantis Reipublicæ, itemque ærumnarum bellicarum, quæ Horatio quidem ad studia literarum Musarumq; otium magis quam ad strepitus militares nato, graves erant ac molestæ.

7. *Fregi.*] Per intervalla tecum potando rupi, transegi; atque ita solicitudines ac dolorem fefelli utcunque, pertuli, superavi.

Coronatus nitentes Malobatbro Syrio capillos.] Floreis quidem coronis inter epulandum solitos uti veteres ostendimus Od. 38. lib. 1. unguentis etiam perfudisse caput, notum fere, et ex dicendis patebit. Ab Ionibus primum ad feminas Rom. delicatiores translatus iste mos coronarum in conviviis, atque unguentorum, maximè verò malobathri, quod et foliatum dicebatur: testis Galenus. Observa porro corollas istas unguentis interdum fuisse delibutas. Athenæus item lib. 15. Plin. lib. 21. cap. 3. *Lautissimum* inquit, *dari coronas è nardi folio, aut versicolores unguentis madidas.*

8. *Malobatbro Syrio.*] Malobathrum, sive malabathrum, unguentum erat exquisitum è folio quod gignunt Indicæ paludes, in regione Malabar, et vernaculè *batbrum* vel *betbrum* vocant Indi. Nomen hinc factum satis apparet. In Syriam apportabatur ex Indiâ: illinc autem Romani mercatores deferebant: unde Syriam Romæ vocabatur. Galen. cit. Dioscorid. Plin. lib. 13. cap. 1. lib. vero 12. cap. 26. ita scribit: *Dat malobatbron Syria arborem, folio convoluto, arido colore: ex quo paratur oleum ad unguenta: fertiliore ejusdem Ægypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo,* (lenticulæ palustris modo aquis innatare. Dalecamp.) *odoratius croco nigricans scabrumque, quodam salis gustu . . . . ejus sapor nardo similis esse debet sub linguâ: odor autem in vino subfervefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est,* &c.

9. *Tecum Philippos,* &c.] Adfui tecum in campis illis prope Philippos urbem Macedoniæ in Thraciæ confinio, ad Pangæi montis radices; quam Philippus Alexandri Magni pater instauravit, ac de suo nomine appellavit. Ibi nimirum commisso duplici prælio Augustus atque Antonius Cassii et Bruti exercitus fuderunt, viceruntque eos qui triumphum ante victoriam et pugnam cecinerant. Vide infra.

10. *Relictâ non bene parmulâ;*] In eâ clade fugam suam non dissimulat hîc Horatius, insuper et clypei projectionem: quod ad primum attinet non semper caret excusatione. Nam fortis est non modo resistere, sed et sapienter cedere ac fugere. Sic Homerus Æneam laudat velut metuendi fugiendique peritum: et hanc ei laudem justè dari agnoscit Plato in Lachete. Vide et initium vitæ Pelopidæ apud Plutarch. Alterum vero culpâ nunquam vacare creditum est. Unde apud Germanos sacris interdictum est ei, qui in acie scutum amisisset. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. apud Spartanos autem capite luebat. Idem lib. 2. cap. 12. Vide Aristot. lib. 2. Rhetoric. Modestin. Jurisc. lib. 3. de Re Militari. Hinc teste Amiano Marcell. lib. 25. paulo post initium: *Epaminondas ille dux inclytus letbaliter apud Mantinæam saucius, reversus ex acie, scutum solicitè conquirebat: quod cùm vidisset propius, lætior vi vulneris interiit; et qui animam intrepidus amittebat, jacturam clypei formidavit.* Quod idem ita refert Justinus lib. 6. *Relatus in castra semianimis Epaminondas, ut vocem spiritumq; collegit, id unum à circumstantibus requisivit, num cadenti sibi scutum ademisset bostis: quod ut servatum audivit, allatumq; velut laborum gloriæque socium osculatus est.* Apud Plutarch. Apophthegm. Lacon. Demaratus interrogatus, cur dedecus, et probrum sit clypeum abjicere, non ita vero galeam aut gladium, respondit, quia hæc suâ ipsorum causâ sumunt, clypeum autem communis aciei gratiâ.

11. *Cùm fracta virtus.*] Cùm Bruti pars et virtus fracta est, fatis adversantibus et Augusto imperium orbis destinantibus. Tum enim in summâ rerum desperatione ille apud suos conquestus fertur; *Frustra coluisse se virtutem, quæ inane esset nomen, et fortunæ serviret.* Plutarch. in Bruto. Dio. lib. 47. Appian lib. 4. Tit. Liv. Epitome lib. 124. C. *Cæsar et Antonius ap-*

Turpe solum tetigere mento.
Sed me per hostes Mercurius celer
Denso paventem sustulit aëre:
Te rursus in bellum resorbens
Unda fretis tulit æstuosis.

plicuerunt qui minas jactabant. [177] *At velox Mercurius tremebundum me per hostes aëre spisso rapuit: te mare fremens et æstuans retraxit, iterumque ad militiam deduxit.*

ANNOTATIONES.

Philippos vario eventu contra Brutum et Cassium pugnaverant: ita ut utriusque patris cornua dextra vincerent . . . . . Sed inæqualem fortunam partium mors Cassii fecit, qui cum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortem sibi conscivit. Altero deinde prœlio victus M. Brutus et ipse vitam finivit, annorum circiter quadraginta; exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium adigeret. Xiphilinus in Augusto sic rem describit: *Si Brutus cum Antonio decertasset, et Cassius cum Augusto Cæsare; ipsi pares inter se fuissent: sed dum Brutus Cæsarem imbecillum vicit: Antonius autem Cassio, qui par ei bellicis in rebus non erat, superior fuit; victores quodammodo victi discesserunt, &c.*

Minaces.] Milites Bruti scilicet ac eorum duces arrogantius jactabant minas in Cæsarianos, quos priori certamine superaverant, tam apertâ quidem victoriâ, ut *castra Cæsaris et Antonii, quæque in castris erant, omnia capta sint: ac Cæsar ipse mirabiliter salvus evaserit.* Ex Xiphil. loco modo cit. item ex Appiano lib. 4. Civ. Bell. Rom. Brutus ipse hostes retrocessisse accipiens, sic illudit: *Hi ut defessos non provocantes minimè experiri ausi sunt.* Cum autem Cæsarianos intelligeret inediâ et fame prope confectos, ac morando citra suorum periculum conficere vellet, *Conquerebantur milites, mulierum more intra vallum se contineri: excandescebant etiam eorum duces . . . . . hostesque ab exercitu prompto et parato facillimè vinci posse existimabant . . . . . tandem exercitus per cohortes, ac deinde per concursus, apertius conqueritur: quid tandem Imperator noster meditatur? In quo nuper victoriam adepti deliquimus? . . . . . Instantibus denique pertinaciter ducibus ac primoribus Brutus indignatus, eorum temeritati, proprioque discrimini assensus est.* Xiphil. ibid.

12. *Turpe solum tetigere mento.*] Id est, victi procubuere, non sine gravi turpitudinis notâ, ob priorem arrogantiam ac minas: at enim meminisse oportebat, quod scribit Cic. ad Attic. lib. 7. Ep. 4. *Armorum exitus incertos esse semper:* atque *Ancipitem fortunam belli*, pro M. Marcello. Alii explicant *turpe solum*, terram cruore fœdatam, quam qui vulneribus confecti cadunt, dentibus solent apprehendere; aut saltem labra mordicùs premere; seu dolore et irâ adacti, seu ne quam emittant vocem, querelarum, sua virtute et existimatione indignam.

Tetigere mento.] Pronâ in terram facie, in pulvere volutati. Virgil. Æneid. 11. v. 418.

Procubuit moriens, et humum semel ore momordit,

Et v. 669, ibid.

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.

13. *Sed me per hostes Mercurius celer, &c.*] Metaph. Tum verò fuso exercitu nostro, furtim me proripui, ac celeriter fugi, duce Mercurio, qui alatus fingitur et furti Deus. Od. 10. l. 1. in cujus etiam tutelâ sunt docti, qui idcirco *Mercuriales* vocantur. Od. 17. libri hujus. Ingeniosè porro suæ fugæ alioquin indecoræ ac turpi colorem dat Horatius subtractum se discrimini, protectumque à Mercurio dicens: id nempe fingens sibi accidisse, quod Priamo scribit Homerus. Vide Annot. lib. 1. Od. 10. v. 14. quodque Paridi; Od. 15. lib 1. Item Hectori, quem Apollo pari modo servat ἠέρι πολλῇ. Iliad. 20. Sic et Virgil Æneam à Neptuno de Achillis manibus ereptum inducit. Æneid. 5. v. 809.

. . . . *Pelidæ tunc ego forti*
Congressum Ænean, nec dîs, nec viribus æquis,
Nube cava eripui.——————

14. *Denso aëre.*] Nube, quâ densatus est aër. Homer. Iliad. 3. de Paride ab interitu Menelai per Venerem exempto: τὸν δ' ἐξήρπαξ' Ἀφροδίτη, ἐκάλυψε δ' ἄρ' ἠέρι πολλῇ.

Te rursus in bellum resorbens, &c.] Me quidem Horatium paventem Mercurius sublimem rapuit, ac nebulâ protexit: te verò, Pompei, Martis ardor in nova pericula conjecit, ac recrudescenti bello implicuit, semper intrepidum ac publicæ libertatis pertinaciter vindicem.

Resorbens Unda fretis tulit æstuosis.] Sicut in fretis æstuosis unda recedens iterumque accedens ea resorbet, quæ evomuerat, ac in littore reliquerat: sic bellum, cæsis Cassio Brutoque, quasi profligatum ejecerat te, Varo, non secus ac me, et modo non liberum fecerat: verùm exardescens porro tumultus civilis in arma te rursus abripuit. Hi Horatii verbis non abs re volunt quidam alludi ad prælium Sextii Pompeii in Siculo freto commissum: adeoque ad illum cum aliis Varum confugisse, post cladem Brutianam: unde tandem salvus ille, Romam redierit, et Augusto reconciliatus sit. Æstus illos marinos egregiè describit Virgil. Æneid. 11. v. 624.

Debitum igitur epulum Jovi persolve: et corpus diuturno fatigatum bello reclina sub meâ lauro: neque doliis abstine tibi servatis. Polita vasa reple, Massico oblivionem malorum afferente: et unguenta de amplis vasibus effunde. Quis verò

Ergo obligatam redde Jovi dapem;
Longâque fessum militiâ latus [178]
Depone sub lauru meâ, nec
Parce cadis tibi destinatis.
Obliviosо lævia Massico
Ciboria exple; funde capacibus
Unguenta de conchis. Quis udo [179]

ANNOTATIONES.

17. *Ergo obligatam redde Jovi dapem.*] Pro incolumitate istâ tuâ post tot labores et pericula, tu Vare, grates Diis persolve, fac sacrum Jovi Servatori, Dapali; de quo M. Cato de Re Rust. cap. 132. *Obligatam dapem,* sacrificum inter discrimina promissum ac votum à Pompeio Varo, interpretari licet, ex Prisciano lib. 7.

18. *Longâque fessum militiâ.*] Multo longiori quam mea, inquit Horatius; nempe sub Cassio et Bruto, deinde sub Sexto Pompeio in Siciliâ, ut dictum est. Ergo tot ærumnis vires exhaustas recrea, epulare mecum, quiesce apud me; *sub lauro meâ* tutus; patrocinio meo confisus, adeoque omni depositâ solicitudine. Spondet nempe Varo Horatius fortasse nondum perfectè ab Augusto veniam consecuto, favorem Mæcenatis, per quem ipse cum illo victore metuendo jam reconciliatus fuerat. Cum enim proscriptione bonorum, cum aliis partes adversas secutis, mulctatus esset, inops rerum coactus est faciendo versus victum quæritare. Quod ita narrat Epist. 2. 2. 49.

Unde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis, inopemque paterni
Et laris et fundi, paupertas impulit audax
Ut versus facerem.——————

Itaque Mæcenatis primum animum demeruit, perque hunc Augusti placare iram aggressus est: et quod scribit ad Pisones v. 404. quanquam alio ibi proposito:

. . . . . . *Gratia regum*
Pieriis tentata modis: ludusque repertus,
Et longorum operum finis.——————

Mæcenatem autem potentem fuisse et idoneam laurum ad avertendum Augusti fulmen, patet ex Xiphilino cit. qui in Augusto scribit: *Mæcenati tantam à Cæsare delatam potestatem in rebus omnibus, ut literas quascunque ad Senatum vel ad alios mitteret, ipse prius legere posset, et ex eis quæ vellet immutare.* Et postea: *Cæsari Mæcenatem profuisse tum cæteris in rebus, tum verò quoties vehementius irascebatur, quod ejus iram leniebat: et quod in multos alioqui mortis dicturus sententiam, à Mæcenate corruptus nemine capitis condemnato statim surrexerit,* &c.

22. *Obliviosо lævia Massico Ciboria exple.*] Largè pota vinum è Campaniâ melioris notæ, quod oblivisci faciat ærumnas priores, omnemq; mentis ægritudinem detergeat et discutiat. De *Massico* Od. 1. lib. 1. *exple,* vel imple, vel exhauri et sicca scyphos et calices. Utrumque enim significat ea vox, apud Ennium, Terent. Vide Donat. Nonium Marcellum.

22. *Ciboria.*] Vasa seu pocula satis capacia ex Athen. l. 3. et l. 11. c. 7. quem in locum Casaubonus ita scribit: *Græcis peregrinum poculum opinor et nomen, etsi potest videri derivatum, unde et κιβωτός. Sed constat in Ægypto primum cœpta fieri ciboria ex Ægyptiæ fabæ ciboriis,* [*deinde ex aliâ materiâ, figurâ eadem. Hesychius disertè,* Κιβώτιον Ἀιγύπτιον ὄνομά ἐςι ποτηρίου, *Ecclesia usu fecit suum hoc nomen,* &c. Dalecamp. in Athen. cit. τὰ κιβώρια et κιβώτια, id est, arculos in hujus fabæ capite vocabant eos loculos, quibus semen continetur: inquit. Fabæ istius descriptionem hic attexere non pigebit. *In Ægypti lacubus et stagnantibus aquis faba nascitur, scapo amplissima, longitudine ad cubitos quatuor surrecto, digiti crassitudine, arundinaceo, nulli non geniculato, qui totus rimis intrinsecùs pertusus atque distinctus est, ut in lilio. Huic insidet caput rotundo vesparum favo simile. Fabæ in singulis veluti nucamentorum loculis, aliquantulum prominent, ad summum numero triginta. Flos duplo major quam papaveris, rosæ color. Extat caput super aquam. Singulis fabarum plantis adnascuntur folia magnitudine pilei Thessalici: quorum caulis idem qui fabarum,* &c. Ex Theophrasto apud Athen. init. lib. 3.

Funde capacibus Unguenta de conchis.] Ne quid hilaritati desit, adhibe unguenta et copiosè quidem. Vide supra Annot. ad v. 7. hujus Odæ. Idem quæ postea mox.

23. *Conchis.*] Vel accipe pro quolibet vase ex alabastro: vel simpliciter intellige reposita pridem in *conchis unguenta:* quæ sunt odorum permistio cum oleo vel balsamo, ad delicias, vel ad sanitatem etiam corporis. Vide Cœl. Rhodig. lib. 27. cap. 26. Cur autem in computationibus ungerent caput veteres, explicatur apud Athenæum l. 15. c. 13. nempe quod *vini vim imbecilliorem fore crederent, si eo pacto quasi diluere-*

Deproperare apio coronas
Curatve myrto? Quem Venus arbitrum
Dicet bibendi? Non ego saniùs
Bacchabor Edonis: recepto

texet diligenter corollas ex apio humido vel myrto? Quem potandi magistrum creabit Venus? Ego certè non moderatius agam quam Edoni: [180]

ANNOTATIONES.

tur, &c.] De unguentorum luxu et mollitie, Plin. lib. 13. cap. 3. et Plutarch. Apophthegm. Lacon. ubi scribit, *Unguentariis aditum Spartæ præclusum à Lycurgo, unguentaque vel corruptelam et perniciem omninò proscripta atque amandata.* Cæl. Rhodig. cap. 24. lib. 27. ex Xenophonte et Socrate, refert; cum bellariis corollisque in secundas mensas venisse unguenta, profligatis congrua moribus atque impudicis.

23. *Quis udo Deproperare apio, &c.*] Ad famulum hæc. Quis protinus texet nobis corollas ex apio vel myrto, quibus ex more inter epulas caput exornemus? *Udo*, vel recenti, vel potius quod humidis in locis crescit affatim et colligitur. *De myrto* lib. 8. Od. 38.

24. *Apio.*] Plin. lib. 20. cap. 11. *Apio gratia vulgo inest. Namque Rami largis portionibus per jura innatant, et in condimentis peculiarem gratiam habent. Honos ipsi in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ.* Hæc posteriora addit idem Plin. lib. 19. cap. 8. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. Athenæus lib. 15. cap. 10. inter flores coronarios apium ita recenset ex Pherecrate. *Age tu, qui malvam intueris, hyacynthum spiras, melilotum loqueris, rosas distractis labiis rides, amaracum osculaeris, dimoto corpore apium oles, cosmosandalum incedis, vinum affunde, et acclama tertium Pæana, ut est lege sancitum.* Sunt qui apio dicant ebrietatem impediri, ideoque veteres eo se coronare in conviviis. At repugnant botanici doctores; id verò hederæ quidem, non apio tribuunt.

25. *Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?*] Quis erit et fiet convivii rex, jactu Venereo in talis felici? Horat. Od. 4. lib. 1. *Nec regna vini sortiere talis.* Vide et quæ ibi annotavimus. Ad intelligendum sensum Horatii duobus istis locis observa 1. in compotationibus veterum creari solitum regem, à quo poculorum leges aliaque in convivio observanda præscriberentur; eum porrò Græcis appellatum συμποσιαρχὸν, βασιλέα, ϛρατηγὸν; Latinis autem convivii Dictatorem, Plaut. Moderatorem, Varro. Arbitrum, Horat. Vulgo Convivii Magistrum, Regem, Ducem, Symposiarchum. Strategum, etiam dixit Plautus, et Dictatricem. 2. Consuetum id fortè fieri, et quem talorum vel tesserarum summo jactu, qui Venus dicebatur; eratq; cum tali quatuor diversa facie cadebant: in tesseris autem quando ter senarius contingebant. De his ludis plura ad Pers. Sat. v. annotavimus. Vetus interpres hic ita scribit; ἀρχιποσίαν *significat, id est, tesserarum jacta datum in bibendo primatum. Veneris autem jactus lætissimus dicitur, qui numerorum habet ter senarium.* Sic enim legendum est, non autem, *tricenarium*, cum insanientibus librariis quibusdam Acronis, Porphyrionis et aliorum. Quod optimè sensit pridem et correxit Hadrianus Junius, Animadvers. Hesychius τρὶς ἓξ νικητήριος βόλος. Quo pertinent etiam Prov. ἢ τρὶς ἓξ, ἢ τρεῖς κύβοι, cujus et meminit Jul. Pollux, lib. 9. cap. 7. id est, felix vel infelix jactus, senio, vel canis; seu, tres senarii, vel tres unitates. Nam κύβος idem sonat, interdum quod μονὰς, sive κύων, et χῖος: quod fefellit nonnullos malè feriatos interpretes. De talis autem Lucian. in Amor. Μηδενὸς ἀςραγάλυ πεσόντος ἴσῳ σχήματι καλεῖται Ἀφροδίτη.

Venus.] Is jactus dicebatur et Basilicus. Plaut. Curcul. Act. 2. Scen. 3. Vide Eustath. ad Il. 22. et Odyss. 1. Cic. de Divinat. 1. et 2. Martial. lib. 14. Epigram. 12. Propert. lib. 4. Eleg. 9. Isidor. Origin. lib. 18. cap. 65, et 60, &c.

26. *Dicet.*] Designabit, præficiet, decernet, creabit velut edicto. Solenne verbum juris.

Arbitrum bibendi.] Is Convivii Moderator ubi creatus erat, pro arbitrio condebat leges: quales expressas legere est apud Lipsium, antiq. Lect. lib. 3. capite unico. Unde et multa ad rem præsentem spectantia hausimus: ergo et hæc accipe. Quindecim illic statuta præscribuntur; quorum præcipua sunt ista:

Vinum purum putum, puer infundito.
A summo ad imum more majorum bibunto.
Decem cyathi summa potio sunto.
Musis nonum, decumum Apollini libanto.
Dominam si quis habessit, indicium facito.
Rixæ, clamor, contentio, ad Thracas
Ablegantor: eorum vicem carmen,
Aliudve quid Musæum proferunto, &c.

Non ego saniùs Bacchabor Edonis, &c.] Adeo me afficit, ac quasi extra me rapit, ingens lætitia ob receptum præter spem Pompeium Varum mihi dilectissimum, ut mihi temperare nequaquam possim; nullumque gaudio modum adhibere queam. Itaque desideratissimè illius præsentiâ fruens totum me hilaritati tradam. Hinc et bibam largius, et saltabo, discurram instar Bacchantium; et quamvis *furere*, et insanire videar, hoc etiam *dulce* mihi futurum est.

27. *Edonis.*] Edon Servio, Edonus Plinio lib. 14. cap. 11. Mons Thraciæ à quo Thraces

Nam et mihi suave est insanire amico recuperato.

Dulce mihi furere est amico.

ANNOTATIONES.

Edoni vel Edonii: Bacchus etiam Edonius, Bacchantes quoque Edonides et Edonæ cognominantur. Propert. 1, 3, 5.

Nec minus assiduis Edonis fessa choreis
Qualis in herboso concidit Apidano.

Porrò cum Edoni, tum Thraces universi bibacitate ac petulantiâ famosi noscuntur. De quibus et suprà ad Od. 27. lib. 1.

Natis in usum lætitiæ scyphis
Pugnare Thracum est.

ODE VIII. AD BARINEN.

Juranti licet ei non esse cur credatur, quoniam amantium perjuria à Diis non plectuntur.

O Barine, siqua tibi punitio aliquando contigisset, ob fidem violatam: si deformior esses effecta atro dente, vel ungue uno, crederem. Verùm simul ac promissis fallacibus caput obstrinxisti, longè formosior splendes, sisque adolescentium communis sollicitudo. Ergo *juvat fraudare sepultos cineres genitricis,*

ULLA si juris tibi pejerati
Pœna, Barine, nocuisset unquam;
Dente si nigro fieres, vel uno
Turpior ungui,
Crederem. Sed tu simul obligâsti
Perfidum votis caput, enitescis
Pulchrior multo, juvenumque prodis
Publica cura.
Expedit matris cineres opertos

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Ulla si juris.*] Si non impunè toties fregisses fidem, si vel semel pœnam inde aliquantulam pertulisses, atque ultores perjuriorum Dii tantulo deformio.·m effecissent, dente vel ungue uno denigratam; (quo quidem gravius nihil accidere tibi posse existimo) tibi juranti, Barine, crederem, ratus nimirùm formidaturam ne deinceps ulterius mulcteris, si iterum pejeraris. Alii interpretantur, *crederem* vindices adesse Deos fidem violantibus. Ea nempe apud antiquos inoleverat opinio, mentientes quidam parte corporis illico pœnam ferre, seu pustulam naso, aut linguâ, seu notam vultu, oculis, dentibus, manibus, alibive, nigram ac deformem, &c. Hinc. Theocrit. Idyll. 9.

Μηκέτ' ἐπὶ γλώσσας ἄκρας ὀλοφυγδόνα φύσῃς.

Nec amplius in linguâ extremâ pustulam produxeris.

Et Idyll. 12.

—Ἐγὼ δὲ σε τὸν καλὸν αἰνῶν,
Ψεύδεα ῥινὸς ὕπερθεν ἀραιᾶς οὐκ ἀναφύσω.

Ergo verò te pulchrum prædicant, mendacia super summum nasum non produxere: id est, nihil falsi addidere. Hinc Ovid. Amor. 3. Eleg. 3. de amicâ quæ pejeraverat quasi admirans ait:

Esse Deos credamne? Fidem jurata fefellit
Et facies illi, quæ fuit ante, manet.
Quam longos habuit nondum perjura capillos,
Tam longos, postquam Numina læsit, habet.
Candida candorem roseo suffusa rubore
Ante fuit: niveo lucet in ore rubor.
Pes erat exiguus: pedis est aptissima forma,
Longa decensque fuit, longa decensque manet.
Argutos habuit, radios ut sidus, ocellos,
Per quos mentita est perfida sæpe mihi.

2. *Barine.*] Julia Barine, formâ spectabilis adolescentula; Romana, ut habent codices quidam, quanquam nomen istud Romani, Latini. Græcive nihil habet. Non absurde igitur *Earine*, legendum suspicantur viri certè eruditi, ab ἔαρ, quod ver sonat.

3. *Dente si nigro, &c.*] Dentes albos ad pulchritudinem pertinere nemo nescit.

Vel uno turpior ungui.] Vel parte minimâ corporis mutilâ vel deformatâ.

5. *Sed tu simul obligâsti, &c.*] At ubi malum omne ipsa tibi, si fallas, imprecata es, falsa tamen mali nihil metuens, mali nihil sentis, imo verò pulchrior evadis, pluresque nancisceris amatores.

6. *Perfidum votis caput.*] Virg. Æn. 9.

Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat

9. *Expedit matris cineres, &c.*] Ergo si è perjuriis enascuntur emolumenta, nedum inc

Fallere, et toto taciturna noctis
Signa cum cœlo, gelidâque Divos
Morte carentes.
Ridet hoc, inquam, Venus ipsa; rident
Simplices Nymphæ, ferus et Cupido,
Semper ardentes acuens sagittas
Cote cruentâ.
Adde quòd pubes tibi crescit omnis,
Servitus crescit nova; nec priores
Impiæ tectum dominæ relinquunt
Sæpe minati.
Te suis matres metuunt juvencis

astraque noctu silentia, Olympumque universum, atque Numina frigidæ mortis expertia. Id, inquam, ipsa ridet Venus: rident faciles Nymphæ, imò [183] *et sævus Cupido ignitas assiduè sagittas exacuens cote sanguinolentâ. Præterea juventus tibi cuncta adolescit, totidemque captivi parantur novi; veteres autem irreligiosæ dominæ domum, frequenter minati* licet, *haud deserunt. Te matres suis adolescentibus,*

ANNOTATIONES.

modò vel pœnæ subeantur, certè expedit religionem omnem flocci facere; adeoque promissa matri jam sepultæ non valdè refert implere, imò juvat non persolvere, et *fallere.* Flagitium tamen ac nefas maximum, parentum cineres violare, veteres crediderunt. Virgil. Æneid. 4. v. 427.

Nec patris Anchisæ cineres manesve revelli.

10. *Et toto taciturna noctis Signa cum cœlo, &c.*] Expedit, inquam fallere, mentiri, perfidè testari ac jurare sidera. Deos immortales, totumque cœlum. Virgil. Æneid. 6. v. 458.

——Per sidera juro,
Per Superos, &c.——

Taciturna noctis Signa.] Hypallage: sidera nocte tacenti lucentia. Cæsar. lib. 7. de Bello Gall. *Id silentio noctis conati.* Et postea: *Silentio noctis Cæsar e castris egressus.* Virgil. Æneid. 4. v. 524.

....Cum medio volvuntur sidera lapsu:
Cum tacet omnis ager,——
....
.......sub nocte silenti
Lenibant curas, et corda oblita laborum.

13. *Ridet hoc, inquam, Venus. &c.*] Non offenditur, imò delectatur Venus perjuriis ejusmodi inter amantes frequentibus. Quarè verò? Quoniam pejerantes in rebus amatoriis, similes pueris, minimum mentis habent. Ὡς καθάπερ παίδων, τῶν ἡδονῶν οὐδὲ τὸν ὀλίγιστον νοῦν κεκτημένων. *Voluptates,* id est, qui eas cæco impetu sectantur, *velut pueri minimum rationis possident,* adeoque vix intelligunt quid agant; quo levius fit quod peccant. Plato in Philebo. Ov. Amor. 2, 8, 11.

Scilicet æterni falsum jurare puellis
Dii quoque concedunt.——

Et Art. Am. 1. 633.

Jupiter ex alto perjuria ridet amantum,
Et jubet Æolios in freta ferre Notos.

Tibul. 1, 4, 21.

Nec jurare time: Veneris perjuria venti
Irrita per terras et freta summa ferunt.

Hinc et Proverb. *Aphrodisium juramentum,* pro vano et futili.

14. *Simplices.*] Mites, benignæ, indulgentes, ad ignoscendum *faciles,* ex Virgil. Eclog. 3. v. 9.

Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.

Nymphæ.] Asseclæ comitesque Veneris, Jocus, Risus, Gratiæ, &c.

Ferus et Cupido.] Necnon ipse, qui videtur *ferus,* Cupido ridet perjuria istiusmodi, quamvis ad vindictam parata semper gerat arma, arcum, *sagittasque,* easque, *ardentes* et *acutas cote cruentâ.* Nimirùm quas pugnas, quæ vulnera, quas cædes amor non gignit?

17. *Pubes tibi crescit omnis, &c.*] Impuberes crescere, adolescere videntur ad tibi serviendum, augendumque captivorum tuorum numerum. *Nec priores* tamen *amatores relinquunt* te, licet experti perfidiam tuam; quamvis etiam relicturos te, aliamque fideliorem amicam quæsituros, non semel ante *minati* fuerint. Verùm *fixus bis est apud te animus* eorum *clavo Cupidinis,* ut est apud Plaut. Asin. 1, 3, 4. Tibull. 2, 6, 13.

Juravi quoties rediturum ad limina nunquam!
Cùm bene juravi, pes tamen ipse redit.

Propert. 2, 3, 40.

Sic primo juvenes trepidant in amore feroces,
Dehinc domiti post hæc æqua et iniqua ferunt.

Vide Pers. Sat. 5. v. 161. et seq.

21. *Te suis matres metuunt juvencis.*] Ne capti illecebris tuis adolescentes, meretriciisque amoribus innexi, pessundato pudore, *siccis dedecus sint cognatis.* Pers. modò cit. *Te senes parci,* timent pariter; ne juvenes illi *rem patriam rumore sinistro limen ad obscœnum frangant,* ibid. id est, patrimonium dilapident in impurâ consuetudine. Meretricem esse quasi voraginem nihil non absorbentem, alibi notavimus. Itaque filiis suis parentes metuunt te velut scopulum, ad quem rerum imperiti illidantur, faciantque naufragium honoris ac fortunarum.

te senes avari timent: puellæ quoque recens matrimonio junctæ metuunt, ne viros suos remoretur fulgor tuus.

Te senes parci, miseræque nuper
Virgines nuptæ, tua ne retardet
Aura maritos.

ANNOTATIONES.

22. *Miseræque nuper Virgines nuptæ, &c.*] Puellæ denique recens nuptæ metuunt, ne maritos suos à se abalienet, abducat, ac detineat *aura tua*, favor, odor, fragantia, venustas arte conquisita; sicque *miseræ* ipsæ fiant, parum dilectæ, spretæ, neglectæ, dum tuis blanditiis illi occupantur.

ODE IX. AD VALGIUM.

Ut desinat tandem lugere Mysten puerum.

Amice Valgi, haud perpetuo fluunt è nebulis pluviæ in campos asperos: nec variæ tempestates agitant semper mare Caspium: nec per menses singulos pigrum gelu manet in Armeniæ regionibus: nec Gargani quercus vexantur Septentrionalibus ventis; *et frondibus spoliantur fraxini.*

NON semper imbres nubibus hispidos [184]
Manant in agros; aut mare Caspium
Vexant inæquales procellæ
Usque; nec Armeniis in oris, [185]
Amice Valgi, stat glacies iners
Menses per omnes; aut Aquilonibus
Querceta Gargani laborant,
Et foliis viduantur orni.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

Inscripta est Ode hæc ad Valgium, Poëtam certè haud ignobilem, ipsius Horatii judicio; quippe illum nobilioris notæ vatibus accenset. Sat. 1, 10. 81.

Plotius, et Varius, Mæcenas, Virgiliusque,
Valgius, et probet hæc Octavius optimus, atque
Fuscus, et hæc utinam Viscorum laudet uterque.

Tibullus quoque eum ita commendat, lib. 4. Eleg. 1. v. 179.

Est tibi, qui possit magnis se accingere rebus,
Valgius: æterno propior non alter Homero.

Consularem virum produnt aliqui, quod non ita certum est: Romæ verò fuisse hujus nominis illustres constat vel ex comment. lib. 6. de Bello Civili, seu de Bello Hispaniensi, ubi sic habetur: *A. Valgius Senatoris filius, cujus frater in castris Pompeii fuisset, &c.* T. Valgii carmina quædam affert Servius in Æneid.

Sed nos ante casam tepidi mulctralia lactis
Et sinum vini cessamus fundere Baccho.

Isidorus, ex Annotatione Lilii, hæc etiam citat.

Hic mea me longo succedens prora remulco
Lætantem gratis sistit in hospitiis.

1. *Non semper imbres.*] Vide Ovid. ex Ponto, lib. 4. Eleg. 4. *Hispidos agros* vel spicis ac frugibus maturis hispidos et hirsutos; vel potius hyemis asperitate horridos ac deformes. Ovid. Metam. 2. 37.

Et glacialis hyems canos hirsuta capillos.

2. *Mare Caspium.*] Hoc et Hyrcanum dicitur ab Hyrcaniâ regione proximâ, quam alluit, ut et Mediam, Albaniam, Margianam, Sogdianam, Scythiam. Hodie *Mer de Sala*, vel *Mer de Baccu*, &c. *Hoc sævum et procellis undique expositum* Mela refert: et proinde nominari illud potissimum hîc dixeris. Adverte conglobatam figuram speciei pro genere, *Mare Caspium, Armeniis in oris, Aquilonibus querceta Gargani, orni*, pro quolibet mari, Boreali terrâ, vento, sylvâ, arbore, monte: quâ non mediocris carminis venustas et elegantia comparatur.

3. *Inæquales procellæ.*] Inæquale reddentes æquor, seu mare antea pacatum turbantes, fluctusque varios modo tollentes, modo deprimentes.

4. *Armeniis oris.*] Hæc Asiæ regio duplex est, utraque Turcis nunc paret: Major, quæ hodie *Turcistan* et *Turcomania*; et Minor, quæ *Aladulia* vocatur. Inter montes Taurum et Caucasum sita est.

5. *Glacies iners.*] Aqua nimirùm congelata cursum non habet, vel quod pigros et inutiles agros faciat.

7. *Querceta Gargani.*] Altæ quercus in Gargano, Apuliæ monte, qui vetus nomen hodie servat, et dicitur etiam Mons Sancti Angeli. De Gargano promontorio Lucanus, lib. 5. 380.

Appulus Hadriacas exit Garganus in undas.

Tu semper urges flebilibus modis
Mysten ademptum; nec tibi Vespero
Surgente decedunt amores,
Nec rapidum fugiente Solem.
At non ter ævo functus amabilem
Ploravit omnes Antilochum senex
Annos; nec impubem parentes
Troïlon, aut Phrygiæ sorores
Flevere semper. Desine mollium
Tandem querelarum; et potiùs nova
Cantemus Augusti trophæa,

Tu verò modulis tristibus ereptum tibi Mysten continuò prosequeris; neque tui desinunt amores exorto Vespere, neque cedente illo Soli rapidè exurgenti. [186] *Atqui* Nestor *vetulus triplici ætate exactâ, haud cunctis annis deflevit Antilochum dilectum: neque Troïlum impuberem indesinenter luxerunt parentes vel sorores Trojanæ. Aliquando cessa in teneris quærimoniis; magis autem celebremus recentes Augusti Cæsaris victorias;*

ANNOTATIONES.

9. *Tu semper urges, &c.*] Haud hyems perpetuò sævit, non imbres semper decidunt, non continuæ sunt in mari procellæ, &c. Tu verò non desinis lachrymari, ac lugere tuum *Mysten* morte ablatum.

Flebilibus modis.] Elegiacis versibus luctui accommodatis. Vide Epist. ad Pisones v. 75. Tull. Tusc. 1. n. 106. *Hæc cum pressis et flebilibus modis, qui totis theatris mæstitiam inferant, concinuntur, &c.*

10. *Mysten.*] Alicujus numinis initiatum fecit, è nomine conjiciunt et augurantur aliqui. At puerumne dilectum Valgio, an ejus filium, quis affirmat? Filium sanè fuisse indicare videntur exempla modo allata, quæ singula sunt parentum filios lugentium.

Nec tibi Vespero Surgente, &c.] Nec cessas desideria et lamenta iterare, sive cum stella Veneris exoritur, serò nempè, et Vesper appellatur; sive cum occidit, et surgentem Solem fugit, manè scilicet, et Lucifer dicitur. Cic. de Nat. Deorum, n. 53. *Infima est quinque errantium, terræque proxima, stella Veneris, quæ* [illegible] *Græcè, Lucifer Latinè dicitur, cùm antegreditur Solem; cum subsequitur autem, Hesperus.* Plin. lib. 2. cap. 8. *Infra Solem ambit ingens sidus, appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præveniens quippe et ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter diem maturans; contra ab occasu refulgens, nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, &c.* Ovid. Metamorph. 2. 112.

. . . Ecce vigil nitido patefecit ab ortu
Purpureas aurora fores, et plena rosarum
Atria: diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, et cœli statione novissimus exit.

11. *Decedunt amores.*] Virg. Georg. 4. v. 466.

Te veniente die, te decedente canebat.

13. *At non ter ævo functus, &c.*] Verùm, O Valgi, considera Nestorem senio et annis gravem, amisso perquam amabili Antilocho filio suo, modum tamen aliquem posuisse fletibus et lachrymis: pariter et Priamum, &c.

Ter ævo functus.] *Tertiam enim jam ætatem hominum vivebat*, inquit Tull. de Nestore, in Catone Majore, n. 31. Porrò trecentis licet annis illum vixisse Poëtæ narrent, tresque ætates totidem seculis definiant: melius tamen hominis ætas triginta duntaxat annos complecti, et Nestor annos vixisse nonaginta dicatur; ut optimè probat Lambinus è Plutarcho in Catone Seniore: ubi is ServiliumGalbam accusâsse nonaginta annos natos refertur, suæque patriæ, non secus ac Nestor, dum tertiam ætatem viveret, utilem operam navâsse. Vide Ovid. 12. Metamorph. cap. 3. Juvenal. Sat. 10. v. 246. et seq. Plin. lib. 7. cap. 38. Cœl. Rhodig. lib. 19. cap. 21. Apud Athen. lib. 10. cap. 9. Nestor ter senex, ὁ τριγέρων dicitur.

Amabilem.] Seu valdè dilectum patri natu minimum; seu quòd saucio parenti et in acie periclitanti adversusMemnonem impigram opem tulit, ac demum pro patre tuendo occubuit. Ut est apud Pindar. Pyth. Od. 6. *Ploravit Antilochum*, ab Hectore occisum.

15. *Nec impubem.*] Neque imberbem *Troilum* ab Achille interemptum sine modo *flevere parentes*, Priamus et Hecuba; *aut Phrygiæ sorores*, Polyxena, Cassandra, Lycaste, Creüsa, Ilione, &c. Virgil. Æneid. 1. 478.

Parte aliâ fugiens amissis Troilus armis.
Infelix puer, atque impar congressus Achilli.

17. *Desine mollium tandem querelarum.*] Phrasis Græca, Homer.

Ἀλλ' ἄγε λῆγ' ἔριδος.

18. *Et potiùs nova cantemus Augusti trophæa.*] Quasi aliud agens, nobili quâdam arte Cæsaris Augusti laudationem molitur Horatius. Hoc certè jucundius, quam si statim celebrandas ejus victorias assumeret et exequeretur.

19. *Trophæa.*] Victoriæ monumenta à τρέπειν, *vertere in fugam.* Olim enim eo in loco quo fugere hostes cœperant ac vinci, detracta

dicamus *et algentem Niphaten, fluviumque Medum subactis nationibus adjunctum, fluctus minores agere: atque Scythas angustis jam agris nec ultra definitos* limites *excurrere.*

Cæsaris, et rigidum Niphaten;
Medumque flumen gentibus additum [187]
Victis, minores volvere vortices:
Intraque præscriptum Gelonos
Exiguis equitare campis.

ANNOTATIONES.

Illis arma et spolia ramis arborum victores suspendebant. Postea verò in montibus et locis eminentioribus trophæa constituta sunt ad posteritatis documentum. Sallust. victis Hispanis trophæi in jugis Pyrenæi Montis à Pompeio erecta commemorat.

20. *Rigidum Niphatem.*] Vel fluvium, vel montem potiùs nivibus rigentem. Pars Tauri Montis, inter Armeniam Majorem et Mesopotamiam, Niphates appellatur; unde et manat fluvius ejusdem nominis, Armenios rigans, Medos, et Mesopotamios; dein in Tigrin allabitur. Lucan. lib. 3. 445.

Armeniusque tenens volventem saxa Niphaten.

21. *Medumque flumen, &c.*] Medus fluvius à quo Media nomen accepisse creditur in Araxem influit. Strab. lib. 15. Alii interpretantur Migrin. Araxem, Euphratem. Virg. Georg. 5. 560.

. . . . . Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura.———

21. *Gentibus additum victis.*] Armenis, Parthis. Ovid. Trist. 227.

Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
Parthus eques, timidâ captaque signa manu.

Vide Virgil. Æneid. 1. in fine. Et quæ annotavi, lib. 1. Od. sub finem: Od. 19. v. 12. et Od. 35, in fine . . . . . . Quibus adde quæ narrat Xiphilinus in Augusto: *Phraates per id tempus metuens ne Cæsar contra se exercitum duceret, captivos ad eum remisit; et signa militaria, quæ à Crasso ademerat. Quâ ex re Cæsar gloriâ efferebatur, quod sine labore recuperâsset ea, quæ alii magnis præliis amisissent. Ob eam causam sacra fecit, atque sedens in equo urbem ingressus est . . . . Cum esset in Asia, regnaque et principatus partim aliis confirmâsset, partim ad alios transtulisset, condemnatis quibusdam regibus, nonnullis etiam laudatis et in amicitiam receptis, quam plurimæ legationes ad eum venerunt. Nam et Indi, qui antea quoque legatos miserant, tunc amicitiam confirmaverunt, datis muneribus, &c.* Et postea, *Phraates, Parthorum rex, de Armeniâ jussus decedere, Augusto sine regis nomine rescribenti paruit.* Ibid. Vide et Luc. Florum, lib. 4. cap. ult. sub finem; ubi Armenios subactos, Parthos rapta clade Cassianâ signa referentes ultro, tandemque clausum tertiò Jani templum ab Augusto Cæsare observabis.

22. *Minores volvere vortices.*] Eleganter attribuit Poëta fluviis, quod gentium est. Niphates et Medus minores jam æstus agunt, nec jam fluctus tollunt, id est, minus superbire [illegible] cerunt: quo fracta populorum audacia et arrogantia designatur. Sic Virgil. Æneid. 8. v. 560.

. . . . Euphrates ibat jam mollior undis.

23. *Intraque præscriptum, &c.*] Referamus etiam et canamus debellatos *Gelonos*, Scythiæ Europæ populos; id est, Scythas Armeniæ vicinos, ab Augusto Cæsare intra certos fines compulsos, ut non liceret deinceps excurrere *equitando* ultra *præscriptum* sibi terminum, neque, ut antea, quolibet vagari, et prædas agere. Virgil. Æneid. 8. 725.

Hic Lelegas, Carasque, sagittiferosque Gelonos.

ODE X. AD LICINIUM.

Servandam esse animi æquabilitatem in utraque fortunâ.

RECTIUS vives, Licini, neque altum [188]
Semper urgendo, neque, dum procellas
Cautus horrescis, nimiùm premendo
Littus iniquùm.
Auream quisquis mediocritatem [189]
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti; caret invidendâ
Sobrius aulâ.
Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus; et celsæ graviore casu

O Licini, melius ages, neque semper altum petendo, neque ripam plus quam decet stringendo haud tutam, dum tempestates solicitus fugis. Quicunque amat pretiosam mediocritatem, securus, et immunis est à squalore domûs vetustæ, pariter *temperans abstinet aulâ invidiæ obnoxiâ. Frequentius excelsa pinus ventis concutitur, et turres editæ*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Rectiùs vives, &c.*] Tritam hanc sententiam non uno tractat Horatius loco, sed novâ quâdam ratione, novo semper ornatu: ut novum quid ubique esse videatur; nimirùm præstat ipse quod in Arte Poëticâ præcipit eleganter, ac difficile esse fatetur: v. 128. *Propriè dicet communia.* Hic allegoriis conglobatis ostendit, extrema semper fugienda: ne quod aiunt, incidas in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

Licini.] Quis ille, magna lis. Plerique M. Licinium Crassum prætorem intelligunt, qui cum ad Consulatum aspiraret, tum spei frustrationem impatienter et ægrè ferens, ritè ab Horatio fit monitus. Is vero postea consulare munus adeptus est, gessitque cum Augusto, anno U. C. 723. Ita Acron. Porphyrio Lubin. Cruq. &c. Verùm hos expugnat Epigraphe hujus Odes vetus, Cod. MS. quæ sic legitur: *Ad Licinium Murænam:* optimum esse medium vitæ statum. Quæ cum ita sint, cum Torrentio et aliis intelligo Licinium Varronem Murænam, qui frater erat Proculeii, ac Terentiæ uxoris Mæcenatis. Is ambitione raptus, et cupiditati frenum laxans adversus Augustum cum Fannio Cæpione conspiravit, tristemq; merito suo nactus exitum est; de quibus Dio lib. 54. &c. Vide supra Od. 2. v. 5. Annot. Benè itaque, licet frustra, Licinius ille Muræna docebatur ab Horatio, ut sibi temperaret, nec rapido huic et cæco indolis impetui obsequendum; mediocritatem verò esse tutiorem, auroque præferendam.

Neque altum Semper urgendo.] In alto mari semper navigando, id est, summa quæque semper appetendo; altas dignitates quærendo aliumque fortunæ statum.

2. *Urgendo.*] Assiduè, vehementer, et avidè prosequendo.

Neque, dum procellas Cautus horrescis, &c.] Neque decet, ut timidus plus æquo pusillusque animus deprimat te, et adigat ad infima nimis ac sordida.

3. *Premendo Littus iniquum.*] Legendo littus semper, quod tamen ob scopulos et vada non caret periculis. Pythagoræ monitum erat; ἐπὶ γῆς μη πλεῖν, *circa terram non navigandum*; quo docebat terrestribus haud sic adhærendum ut non ad sublimia assurgeretur. Cic. ad Q. Fratrem l. 2. Epist. 1. *Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas aut demittas animum, neve te obrui tanquam fluctu, et magnitudine negotii sinas: contraque erigas, ac resistas, etiamque ultro occurras negotiis.* Vide supra, Od. 3.

5. *Auream quisquis mediocritatem diligit, &c.*] Medii status ac mediocris fortunæ demonstrat emolumenta: quod nec paupertatis malum habeat, e. g. obsoletum domicilium, vetustate labens ac deforme, vel sordibus putidum; nec summæ conditionibus comitem invidiam: ac proinde curas et labores. Hesiodus velut ut sapiens sectetur μέτρια *medioccria:* quod καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριςος. *Mediocritas in omnibus optima sit.* Hinc Proverb. Μηδὲν ἄγαν, *Ne quid nimis.* Et Solomon ipse rex sapientissimus sic Deum optimum precabatur: *Divitias et paupertatem ne dederis mihi.*

6. *Obsoleti Sordibus tecti.*] Horat. Epist. 2. 2, 99.

Pauperies immunda domûs procul absit.——

7. *Invidendâ aulâ.*] Martial. *Invidiosa regis atria,* dixit.

9. *Sæpiùs ventis agitatur ingens Pinus, &c.*] En summarum dignitatum mala et incommoda! O Licini, tibi cave. Ovid. Art. Am. 369.

Summa petit livor; perflant altissima venti:
Summa petunt dextrâ fulmina missa Jovis.

majorem trahunt ruinam, ac tonitrua verberant altos montes. Animus viri præmunitus spem non abjicit in *adversis*, in *prosperis* autem *contrariam timet fortunam. Hyemes horridas revocat Jupiter; idemque pellit. Si modo* res se habent *malè, non etiam post ita se habebunt. Musas dudum silentes* aliquando *lyrâ Phœbus excitat, nec arcum semper intendit. Mœstis rebus generosum te et constantem exbibe: aurâ* verò *propitiâ, ipse prudenter constringes vela plusculum inflata.*

Decidunt turres, feriuntque summos
Fulmina montes.
Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem benè præparatum
Pectus. Informes hyemes reducit
Jupiter: idem
Summovet: non, si malè nunc, et olim
Sic erit. Quondam citharâ tacentem
Suscitat Musam, neque semper arcum
Tendit Apollo.
Rebus angustis animosus atque
Fortis appare: sapienter idem
Contrahes vento nimiùm secundo
Turgida vela.

ANNOTATIONES.

Juvenal. Sat. 10. v. 105.

. . . *Numerosa parabat,*
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, et impulsæ præceps immane ruinæ.

Claudian in Ruf. 22. . . *Tolluntur in altum,*
Ut lapsu graviore ruant.——

13. *Sperat infestis.*] Jam monet quid in utrâque fortunâ cavere oporteat virum prudentem; nempe ne frangatur ac deficiat animo in adversis, neve prosperis infletur, ac benigne nimium credulus auræ, supra se rapiatur. Quæ quidem Licinius cùm nequaquam servasset, immodicæ cupiditatis ac superbiæ pœnas luit. Sapientis est præceptum: *In die malorum, ne immemor sis bonorum:* et, vicè versa, *In die bonorum, ne immemor sis malorum.* Menander apud Stobæum:

Ἐν ἐλπίσι χρὴ τοὺς σοφοὺς ἔχειν βίον,
Ἄνθρωπος ἀτυχῶν σώζεται ὑπὸ τῆς ἐλπίδος.
In spe decet sapientes agere vitam,
Vir infelix servatur spe.

Hinc et apud Pindar. spes γηροτρόφος dicitur.

Metuit secundis.] Horatius, Lib. 1. Epist. 10. v. 30.

Quem res plus nimio delectavere secundæ.
Mutatæ quatient.——

Sapienter itaque Philippus Macedo, cùm tres uno die lætos accepisset nuncios, exclamasse fertur: *Magne Jupiter, pro his tantis bonis modicum reponas mali.*

13. *Benè præparatum Pectus.*] Virtutis ac sapientiæ documentis instructus animus.

12. *Informes hyemes reducit Jupiter, &c.*] Non ergo desperandum, desperatis etiam rebus: quandoquidem quotidianæ vices abjectum sæpe erigunt; summovetque tandem *Jupiter hyemes*, et ærumnas, quas invexerat. Hinc Cic. ad Brutum Epist. 17. *Rempublicam desperatam quoque sanari puto posse*, inquiebat.

17. *Non, si malè nunc, et olim sic erit.*] Sophocl. in Electrâ: *fortasse cras erit melius*; Τάχ' αὔριον ἔσσεται ἄμεινον. Tibull. 2, 6. 19.

. . . . . *Credula vitam*
Spes fovet, et melius fore cras semper ait.

18. *Quondam citharâ tacentem suscitat Musam, &c.*] Armatus ipse arcu et sagittis Apollo, hæc ponit interdum, et ad hilaritatem provocat Musas, citharam prior accipiens et pulsans. Pæan à παίειν, *ferire*, dictus; ex Festo. *Neque semper arcum tendit:* non semper nocet. Macrob. Saturn. lib. cap. 17. *Apollinem adoramus,* inquit, *cognominibus, modo sospitatem, modo pestem significantibus.* Vide lib. 1. Od. 12. v. 25. Pingebatur olim Apollo dextrâ Gratias, lævâ sagittas et arcum tenens: quòd modò radiis et calore Naturam recreat ac beet universam; quandò æstus immodicos, morbos, luem, gignat.

23. *Contrahes vento nimiùm secundo Turgida vela.*] Si prospero fortunæ utaris statu, docet Tullius, si res fluant ad arbitrium, ne superbias semper et ulteriora prosequere: imò et ambitionem coërce et arrogantiam, unde tibi sit ruinæ causa. Quemadmodum nautæ, cum lenis est ventus, expansis velis captant auram: at si vehementior evadat, vela contrahunt; ne validiora abrepti impetu, navim haud possint regere, atque in scopulos impellantur, illidanturque. Ovid. Trist. 3, 4, 31.

Tu quoque formida nimium sublimia semper:
Propositique precor contrahe vela tui.

Isocrates ad Demonicum, Οὐτ' εὐτυχῶν περιχαρὴς, οὔτι δυςυχῶν περίλυπος ἴσθι. Neque beatus supra modum exultes; neque infortunatus sine modo mœreas et contristeris.

ODE XI. AD Q. HIRPINUM.

Hilariter vivendum, omissis curis.

QUID bellicosus Cantaber, et Scythes,
Hirpine Quinti, cogitet, Adriâ
Divisus objecto, remittas
Quærere, nec trepides in usum
Poscentis ævi pauca: fugit retrò
Levis juventas et decor, aridâ
Pellente lascivos amores
Canitie, facilemque somnum.
Non semper idem floribus est honos
Vernis, neque uno Luna rubens nitet
Vultu: quid æternis minorem
Consiliis animum fatigas?

[191] *O Quinti Hirpine, desine percontari quid meditetur bello strenuus Cantaber, ac Scytha, separatus interposito mari Adriatico: neque solicitus sis ullum vitæ modica requirenti. Abit retrorsùm polita juventus ac pulchritudo, siccâ senectute* [192] *amovente amores luxuriosos ac soporem facilem. Haud eadem semper dignitas manet floribus vernis: nec pari facie micat Luna rubicunda. Quare mentem crucias sempiternis propositis inferiorem?*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Quid bellicosus Cantaber, &c.*] Ne tam anxiè quæras, O Hirpine, quid moliantur exteri populi contra Rempublicam Imperiumque Romanum, neve metuas plus æquo, ne in Italiam irrumpant agrosque devastent eæ nationes, quas mare à nobis disjungit. De *Cantrabis* vide Annot. Od. 9. v. 2. De *Scythis* lib. 1. Od. 35. v. 9. Hic verò per *Scythas* intellige Illyrios, Dalmatas, Pannonios, Dacos. Eos enim, ut et omnes Septentrionales, Scytharum nomine veteres insignibant: hos vero tunc bello fatigabat Tiberius Nero Drusi Neronis frater, qui consulatum gessit cum T. Quinctio Crispino, ut observat Crisp. unde et Crispinum pro Hirpino hic legendum ac substituendum opinatur. Favet etiam quod inter Quinctiæ gentis cognomina haud *Hirpinus* recenseatur: quod acutè suo more Torrentius indicat. Verum enimvero nullus non codex habet Hirpinum. Vide paulo post. Vide et Epist. 16. lib. 1. huic eidem inscriptam.

2. *Adria.*] Sinus est ingens Illyricum inter atque Italiam, hodie *Sinus Venetus*. De eo plura lib. 1. Od. 16. v. 4.

4. *Nec trepides in usum, &c.*] Hunc videtur habuisse prædia Quinctius noster, quibus calamitatem aut vastitatem metueret ab hostibus supra memoratis, si in Apuliam venirent; ubi fortasse et sua erant illa, et ipse fortasse natus, aut diu commoratus cognomen sortitus erat. Nam Hirpini Apuliæ populi. Saltem id conjicere liceat, dum certi nihil aliunde suppetit.

5. *Poscentis ævi pauca.*] Consolatur itaque Horatius Hirpinum, quod, etsi detrimentum caperet rei sua familiaris, satis ipsi superfuturum sit unde sustentet vitam, quæ quidem brevis, et parvo contenta est. Uude postea rectè infert Poëta, præsentibus utendum hilariter, ac jucundè vivendum, quandiu sinunt fata.

Fugit retro Levis juventas, &c.] En vides abiisse dudum juventutem nostram: instare jam canitiem ac senii incommoda: ergo carpamus diem et oblectamenta, cùm licet adhuc.

6. *Levis.*] Lævis, imberbis, polita, λεῖα.

Aridâ Pellente lascivos, &c.] Tum ob caloris naturalis, tum humidi radicalis diminutionem ac defectum. Valeant qui aridos senes hic interpretantur parcos et miserè victitantes. Parum enim ad rem.

9. *Non semper idem floribus est honos, &c.*] Nec miremur, aut conqueramur de prioris ætatis amisso decore: cum nec ver sit perpetuum, aut vernis floribus perennis nitor: nec Luna suum servet integrum semper splendorem ac speciem. Ovid. Art. Am. 2. 115.

Nec semper violæ, nec biantia lilia florent,
Et riget amissâ spina relicta rosâ.

Propert. 1. 10. 8.

Et mediis cœlo Luna ruberet equis.

Cave autem ne *rabens Luna*, tibi aliter intelligatur, quam nitida, et rubore quodam interfuso pulchra.

11. *Quid æternis minorem Consiliis, &c.*] Cum fluxa ætas brevi prætereat, morsque advolans hominum consiliis finem citò imponat, cur æterna struis, et infinita consilia meditaris? Quare animum discrucias istis longioribus propositis et curis; cum mens humana sit imbecillior quàm ut valeat consulere, providere, statuere aliquid

Quis sub hac procerâ vel pinu vel platano, ut casus tulerit, prostrati bibimus, quamdiu per vitam licet, albescentibus capillis odoriferâ rosâ, et nardo Syriâ delibutis. Bacchus sollicitudines discutit mordaces. Quis servus calidi Falerni vasa quam primum refrigerabit aquâ desluente? Quis aedibus evocabit Lyden meretricem à viâ remotam? Heus jube cum eburneâ citharâ huc *festinet capillos* habens *incomptos, sicut Laconica* mulier, *nodo collectos.*

Cur non sub altâ vel platano, vel hâc
Pinu jacentes sic temerè, et rosâ
Canos odorati capillos,
Dum licet, Assyriâque nardo,
Potamus uncti? Dissipat Evius [105]
Curas edaces. Quis puer ocyùs
Restinguet ardentis Falerni
Pocula prætereunte lymphâ?
Quis devium scortum eliciet domo
Lyden? Eburnâ dic age cum lyrâ
Maturet, incomptam Lacænæ
More comam religata nodo.

ANNOTATIONES.

pteritum: *Vel* quàm ut æterna Dei consilia possit comprehendere: quod minus placet. Aristot. Θνητὰ χρὴ τὸν θνητὸν, οὐκ ἀθάνατα θνητὸν φρονεῖν, *Mortalia mortalem, non immortalia decet cogitare.*

13. *Cur non sub altâ vel platano, &c.*] Cur genio non indulgeamus, posthabitis omnibus curis, in umbrâ procumbentes?

14. *Temerè.*] Sine ullis ceremoniis, Gall. *sans façon; à la negligence.* Angl. AT RANDOM, WITHOUT ORDER, CARELESLY.

Rosâ Canos odorati capillos, &c.] Perfusis succo rosæ capillis, aliisque pretiosis unguentis. Hoc enim pertinebat ad hilaritatem et læta veterum convivia, ut annotavi fusè lib. 2. Od. ult. et alibi.

15. *Canos.*] Hinc liquet Horatium Hirpinumq; tum senes fuisse, cum hæc ab illo scriberentur.

16. *Assyriâque nardo.*] Nardino unguento, de quo Plin. lib. 13. cap. 1. *Nardinum sive foliatum constat omphacio, balanino, junco coste, nardo, amomo, myrrhâ, balsamo.*

Assyriâ.] Pro Syria: non quod in Syriâ nardus crescat; sed quod ibi mercatores comparabant, indeque Romam advehebant nardum, quæ ad Syros deferebatur ex Indiâ, ubi copiosè provenit. Sic et malobathrum Syrium vocatur supra Od. 7. v. 8. Plin. cit. mox loco *nardum Indicum,* appellat. Et lib. 12. cap. 12. *In nostro orbe laudatur Syriacum,* inquit. Et paulo post; *De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi et crassâ radice, sed brevi et nigrâ, fragilique quamvis pingui . . . . folio parvo densoque, cacumina in aristas se spargunt, ideoque geminâ dote nardi spicas ac folia celebrant.* Hinc patet cur spicatum et foliatum appelletur nardinum unguentum, Marci cap. 14. v. 3. *Venit mulier habens alabastrum nardi spicati pretiosi.* Nardini velut exquisiti meminit Athen. lib. 15. cap. 12. et 13. Cæl. Rhodig. lib. 50. cap. 24.

17. *Dissipat Evius Curas.*] Cur Evius dicatur Bacchus, vid. Annot. lib. 1. Od. 18. v. 9. quod animo pellat curas et solicitudines, lib. 1. Od. 7. 18. 27.

18. *Edaces.*] Curas, quasi cor [illegible] aiunt.

Quis puer ocyùs.] Quasi sit jam in [illegible] sic ista profert: quis vini ardorem aquâ temperabit? vel potius, quis lagenas, pocula, [illegible] refrigerabit aquis immersa?

20. *Prætereunte lymphâ.*] In fonte qui [illegible] gidus præterit, ac in rivos defluit.

21. *Quis devium scortum eliciet.*] [illegible] dicinam, citharâ canendo quæstum [illegible] tam? quæ non se vulgare quibusvis [illegible] nec per vias oberrare. Hinc *devium* [illegible] cum hunc amplius explanare nec licet, [illegible] Addam tamen fortasse commissitatum [illegible] hinc duntaxat *scortum* dici.

23. *Incomptam Lacænæ More comam religata nodo.*] Habens comam nodo religatam [illegible] parum vero comptam, more puellarum [illegible] carum, quæ non eleganti corporis ornatu [illegible] bant, sed ad palæstram, venationem, et [illegible] modi, neglecto cultu, exercebantur. [illegible] tat ne dum crines nodarentur in aurem, [illegible] opè comerentur, expectantes fatiget mora. [illegible] gunt quidam *incomptam,* et *nodo,* alii; [illegible] *tam,* et, *nodum;* alii *incomptum.* [illegible] torquent ut perturbata satis verba [illegible] rum cum eodem recidat sensus utrobique [illegible] obscurus; non est ita de certare [illegible]

ODE XII. AD MÆCENATEM.

Lyræ suæ haud convenire res graves: Mæcenas Augusti bella scribat, dum à se cantabuntur Liciniæ laudes.

NOLIS longa feræ bella Numantiæ, [194]
Nec dirum Hannibalem, nec Siculum mare
Pœno purpureum sanguine, mollibus
Aptari citharæ modis;
Nec sævos Lapithas, et nimium mero [195]
Hylæum, domitosque Herculeâ manu
Telluris juvenes; unde periculum
Fulgens contremuit domus
Saturni veteris. Tuque pedestribus
Dices historiis prælia Cæsaris,

Ne carmine Lyrico leniori decantari jubeas à me diuturna prælia ferocis Numantiæ, vel sævum Hannibalem, vel mare Siciliæ Carthaginiensium cruore rubicundum, vel immanes Lapithas, et Hylæum vino immoderatum, et subactos Herculis dextrâ filios terræ, à quibus cladem timuit domus splendens antiqui Saturni. Tu verò, Mæcenas, solutis narrationibus

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 6. Lib. 1.

1. *Nolis, &c.*] Ne à me exigas, inquit Hora[illegible], quod tu longè melius exequere, O Mæcenas: perge Augusti bella describere, et quod jam [illegible] auspicatus es, confice. Ego vero Liciniæ [illegible] laudes persequar.

Longa feræ bella Numantiæ.] Longa quæ per [illegible] annos [illegible]; Strabo 20. Polyb. 18. [illegible] et Orosius 14. numerant. Confecta [illegible] sunt ab Æmiliano Scipione Africano, qui urbem istam octo jam annis obsessam cepit ac [illegible] fame ad extrema compulit: Indeq; [illegible] cognomen alterum consecutus est. [illegible] Flor. lib. 2. c. 18. *Numantia, quantùm Carthagini, Capuæ, Corintho opibus inferior, ita virtute nominis ac honoris par omnibus; summumque, si viros æstimes, Hispaniæ decus. Quippe quæ sine muro, sine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum quadraginta millium exercitum per annos quatuordecim sola sustinuit, nec sustinuit modo sed sævius [illegible] perculit, pudendisque fœderibus affecit, [illegible], omni denique deplorato, in ultimam [illegible] furoremque conversi . . . duces suos, seque, [illegible] ferro et veneno, subjectoque undique [illegible], &c.* Idem memorant Oros. lib. [illegible] Vide et Strabon. Polyb. lib. 1. Valer. [illegible] lib. 7. cap. 6. Eutrop. Plin. Tit. Liv. [illegible] August. de Civit. Dei, lib. 3. cap. 21.

2. *Dirum Hannibalem.*] Romanorum hostem per annos septemdecim infestissimum. Alii legunt *durum*, id est, *indefessum*. Vid. Tit. Liv. [illegible] 21. cap. 4. ubi sic scribit: *Annibali plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum [illegible] inter ipsa pericula erat: nullo labore aut [illegible] fatigari, aut animus vinci poterat, &c. . . . . . . virtutes æquabant vitia; inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica; nil, veri, nil sancti, &c.*

Siculum mare Pœno purpureum sanguine.] C. Duilius Consul in mari Siculo primus omnium Carthaginienses navali prælio superavit, captis navibus triginta, mersis tredecim, tribus hominum cæsis millibus, captis septem. Unde perpetuus illi honos habitus est, ut reverenti à cœnâ tibicines præcinerent, et funale præferretur. Aurel. Victor. de viris illust. Oros. lib. 4. cap. 7. Flor. lib. 2. cap. 2. &c.

5. *Sævos Lapithas.*] Vide lib. 1. Ode 18. v. 8. Metamorph. Ovid. lib. 12.

Nimium mero Hylæum.] Et Centauris unum vini potu nimio ebrium, petulantem, superbum, libidinosum. Virgil. Georg. 2. 557.

Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

6. *Domitosque Herculeâ manu Telluris juvenes.*] Gigantes, terræ filii dicti ob ingentem corporis molem, γηγενέες. Homer.

7 *Unde periculum Fulgens contremuit domus Saturni veteris.*] A quibus periculum timuerunt Dii totumque cœlum *contremuit*, cum illi bellum moverunt; at Herculis auxilio domiti ac debellati sunt. Vide Diodor. Sicul. lib. 5. et postea Od. 19. hujus libri.

9. *Saturni veteris.*] Quia primus ante Jovem regnavit. Hinc et Virgil. Æn. 7. 180.

Saturnusque senex.

Tuque pedestribus.] Et certe ipse tu, Mæcenas, meliùs et ornatiùs referes egregia Cæsaris facinora et triumphos.

Pedestribus historiis.] Prosâ oratione; quam Græci πεζὸν λόγον dicunt, contra Poësim ὄχημα, orationem equo velut insidentem; solitamque recitari ἐξ ἁμάξης, ἐξ ἁμάξης, *è curru, è plaustro*

referes convenientiùs bella Cæsaris, ac reges superbos domitâ *cervice per vias* Romæ *tractos.* At *Musa me celebrare jussit amicæ* tuæ *Liciniæ suaves modulos, oculos admodum nitentes, animumque amori* tuo *æque ac fideliter respondentem; quam decuit et choris interesse, et facetiis contendere, et saltantem* cum *puellis ornatis brachia jungere, in religioso celebratæ Dianæ festo.* Enimverò.

Mæcenas, meliùs, ductaque per vias
Regum colla minacium.
Me dulces dominæ Musa Liciniæ [196]
Cantus, me voluit dicere lucidùm
Fulgentes oculos, et benè mutuis
Fidum pectus amoribus;
Quam nec ferre pedem dedecuit choris,
Nec certare joco, nec dare brachia
Ludentem nitidis virginibus sacro
Dianæ celebris die.
Num tu, quæ tenuit dives Achæmenes,

ANNOTATIONES.

et quadrigis velut invectam. Unde Cic. ad Quinctum fratrem, lib. 2. Epist. 14. *Quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu, te mehercule sæpius excitando, cursu corrigam tarditatem, tum equis, tum vero (quoniam scribis poëma ab eo nostrum probari) quadrigis poëticis, &c.* Pindar. Ἀναγῆσθαι ἐν μουσᾶν δίφρῳ. *Tolli in curru Musarum.* Porro Mæcenatem constat fuisse literarum peritum, et plura composuisse carmina. *Nam et Augusti Cæsaris gesta descripsit,* inquit Servius ad 2. Georg. v. 42.

Non ego cuncta meis amplecti versibus opto.

Ubi et affert locum hunc Horatii. Ne vero quis inde arbitretur scriptam versibus à Mæcenate Cæsaris historiam.

11. *Ductaque per vias Regum colla minacium.*] Reges in Triumpho ab Augusto circumductos per mediam urbem, et Velabrum, perque Sacram viam ad Capitolium. Quo vero id fieret apparatu, quâ pompâ, fusè narrat Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 6. De triumphis Augusti Sueton. in Octav. cap. 22. *Bis ovans ingressus est urbem, post Philippense, et rursus post Siculum bellum. Curules triumphos tres egit. Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum: continuo triduo omnes.* Anno scilicet U. C. 724. *Jamque tantus erat Cæsar, ut posset triumphos contemnere,* inquit L. Flor. lib. 4. 12. 53. Adde quod ait Eutrop. 7. 10. *Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur: et habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius cucurrerunt.*

13. *Me dulces dominæ, &c.*] Dum tu Italiæ bella, et Augusti bellicas laudes magnificâ oratione celebrabis: ego dilectæ tibi Liciniæ tuosque amores carmine Lyrico molli et dulci decantabo. Dicam quàm illa suaviter canat, quam *fulgentes* habeat *oculos,* quàm fideliter te redamet, quàm molliter ac decorè saltet, quàm scitè et ingeniosè cavilletur, ac sales jactet, &c.

Liciniæ.] Quidam *Lycymniæ.* Ea vero Terentia sive Licinia fuit soror Licinii, cui est inscripta Ode 10. hujus libri. Vide ibi Annot. Mæcenati verò, cum scriberet hanc Oden Horatius, nondum erat nupta Licinia. Patet ex eo quod virginum choris Dianam colentium in ejus festo inserta dicatur mox; inde enim arcebantur nuptæ. Accedit quod *bene mutuis fidum pectus amoribus* hîc laudatur: ac longe aliter fuit postea quam nupta est. Senec. de Provid. cap. 3. refert, *Mæcenati amoribus anxio, et morosæ uxoris quotidiana repudia deflenti somnum per symphoniarum cantum ex longinquo lenè resonantium quæsitum fuisse.* Ubi J. Lipsius anxium [illegible] Mæcenatem dicit quòd uxorem amabat, [illegible] tasse solus. Additque: Cæsarem Augustum [illegible] suspicione aspergit Dio. lib. 54. *Quòd [illegible] Gallicanam peregrinationem suscepisse, ut [illegible] et procul à vulgo sermonibusque, frueretur Terentiâ Mæcenatis.* Itaque et ob hanc causam [illegible] infensus Cæsari Mæcenas: quod idem [illegible] lib. 55. tangit, in Mæcenatis obitu. Possis [illegible] men angorem hunc, fateor, aliò referre, [illegible] nudum ipsum amorem, qui semper querulus [illegible] anxius, præsertim ubi non respondetur. [illegible] Lips. cit. Idem Seneca Epist. 114. Iterum [illegible] Mæcenate: *Hunc esse qui uxorem millies [illegible] cum unam habuerit:* Terentiam nempe [illegible] cum quâ assidua jurgia, divortia, iterumque [illegible] jugia, inquit Lips. ibid.

18. *Certare joco.*] Scitè gesticulari, [illegible] interpretantur: vel potius, ut alii, faceta, [illegible] da, acuta jactare dicteria, sive breves et [illegible] cavillationes. Quo quidem in certamine qui [illegible] cisset, olim eum coronari institutum fuit.

20. *Sacro Dianæ celebris die.*] In [illegible] celebri Dianæ festo, cujus sacro vi[illegible] ac religiosis tripudiis peragi solita, [illegible] gusti. Vide Od. 1. 21. 1. ubi.

Dianam teneræ dicite virgines.

21. *Achæmenes.*] Rex Persarum [illegible] quo Persiæ Reges ad Darium usque [illegible] orti ac denominati Achæmenidæ, [illegible] 3. et alibi.

Aut pinguis Phrygiæ Mygdonias opes
Permutare velis crine Liciniæ,
Plenas aut Arabum domos;
Dum fragrantia detorquet ad oſcula
Cervicem, aut facili ſævitiâ negat,
Quæ poſcente magis gaudeat eripi;
Interdum rapere occupat.

[217] *tuæ Liciniæ capillum mutare conſentias opibus quas poſſedit Achæmenes vel divitiis Mygdoniis opimæ Phrygiæ, vel refertis Arabum ædibus? quando collum flectit ad baſia ſuaveolentia vel molli aſperitate denegat, quæ plus lætetur à petente ſurripi, nonnunquam ipſa præripit.*

ANNOTATIONES.

22. *Pinguis Phrygiæ Mygdonias opes.*] Fertilem et opulentam ignorat nemo Phrygiam extitiſſe. Hujus rex Midas ille pecuniæ et auri tam avidus quàm dives, vel unus teſtis fuerit locupletiſſimus. Adde Priami gazas, ac Trojanorum opes. Mygdonia porro Phrygiæ finitima erat regio; ex Plin. lib. 5. &c. Mygdones autem populi è Macedoniæ parte Thraciæ proximâ in Aſiam veniſſe, Phrygiæ quandam regionem occupaſſe, nomenque ſuum indidiſſe, ibidem referuntur.

23. *Permutare velis crine Liciniæ.*] Sic quale placet dat pretium rebus amor, non quantæ ſunt, ſed quantus ipſe eſt.

24. *Arabum domos.*] Plenas opibus et aromatibus exquiſitis. Vide ſupra lib. 1. Od. 29. v. 1.

25. *Fragrantia.*] Alii legunt *flagrantia*, id eſt, amoris ardore ferventia.

26. *Facili ſævitiâ negat.*] Fictâ nimirum ſævitiâ, quæ facilè vincatur: et poſtquam paulliſper irritavit amorem, amanti ſponte cedat: interdum etiam ultro occurrat et occupet. Terent. Eunuch. 4. 7. 43.

Nolunt ubi velis; ubi nolis cupiunt ultrò.

Ovid. Art. Amat. 3. 579.

Quod datur ex facili, longum male nutrit amorem.
Miſcenda eſt lætis rara repulſa jocis.

Cæterùm Oden hanc allegoricè interpretari ſane licet. Itaque per Gigantes et Lapithas, Theſſaliæ quidem populos, junctis viribus in Deos bellum moventes ad Hercule vero domitos, intellige Brutum et Caſſium in campis Philippicis ab Auguſto victos ac debellatos. Hylæus mero nimius, ab Atalantâ interfectus, Antonium Cleopatræ amoribus et immodicis cum eâ conviviis perditum, Bacchi inſuper nomen et inſignia affectantem optimè deſignat. Denique ſicut Gigantes et Lapithæ domum Saturni pavore concuſſerunt; ita Brutus et Caſſius, atque Antonius totam commoverunt Italiam, ipſamque Romam, eâ ſitam regione, quæ Saturnia dicta eſt, à Saturno, poſtquam à Jove pulſus eſt, eo confugiente. Hæc recens auctor et Gallicus interpres ingenioſè, ut cætera ſagaciter et candidè.

ODE XIII.

In arborem, cujus caſu penè eſt oppreſſus.

ILLE et nefaſto te poſuit die
Quicunque primùm, et ſacrilegâ manu

[218] O arbos, quiſquis ille fuit qui olim plantavit te, et infauſto *die et impiâ dexterâ protulit ad*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Ille et nefaſto, &c.*] Deambulantem in agro ſuo Sabino Poëtam noſtrum cadens inopinatò fere oppreſſit arbos atque, ut ait Od. 17. ſeq. *Truncus illapſus cerebro ſuſtulerat, niſi Faunus ictum dextrâ levaſſet.* Hinc illius beneficii memor, et quod *propè funeratus arboris ictu*, ac tantum non exanimatus fuerat, erga Deos gratus, *anno redeunte, die* ipſi quidem *feſto* Calendis Martiis ſacrificium parat, ac feſtivas epulas, Od. 8. lib. 3. Hic autem ominoſam illam arborem tanquam inauſpicatò ſatam duntaxat execratur; ac velut æſtu quodam percitus in abruptas indignationis voces erumpit. Rem verè totam mirâ expolitione amplificat. Tum de variis humanæ vitæ caſibus bellè diſſerit. Denique velut in παρέργῳ et παρόδῳ, occaſionem arripit Alcæi et Sapphonis verſus extollendi: et omnia quidem non ſine mirabili artificio. Valeat ergo Scaliger, qui et in hanc eximiam Oden ſtylum ſuum ſtrinxit, ut dicetur ad calcem.

Nefaſto.] Quid propriè ſit nefaſtus dies, in quo nimirum Prætor Jus non dicebat, Gall. *Jour non plaidoyable*; Ang. NO COURT DAY, docet. Ovid. Faſt. 1. 47.

Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſilentur.

ruinam posterrum, ac vici dedecus. Eum etiam patris sui guttur præfocasse crediderim, atque domûs interiora sanguine hospitis, noctu polluisse; Is toxica Colchidis, et quodcunque uspiam flagitium animo volvitur, præparavit, qui in agro meo collocavit te, lignum infelix, te ruinosum in caput domini innocui. Nunquam satis bomo providere potest, quid boris singulis sibi fugiendum sit. Nauta Carthaginiensis Bosphorum formidat, nec amplius occulta fata aliunde metuit.

Produxit, arbos, in nepotum
Perniciem, opprobriumque pagi;
Illum et parentis crediderim sui
Fregisse cervicem, et penetralia
Sparsisse nocturno cruore
Hospitis: Ille venena Colchica,
Et quicquid usquam concipitur nefas,
Tractavit, agro qui statuit meo
Te, triste lignum, te caducum
In domini caput immerentis.
Quid quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est in horas. Navita Bosphorum
Pœnus perhorrescit, neque ultrà
Cœca timet aliundè fata;

ANNOTATIONES.

Scilicet, do, dico, addico. Contra dies fastus, Gall. *Jour d'Audience*. Angl. A COURT-DAY, Ovid. Ibid.

Fastus erit per quam lege licebit agi.

At præterea *nefastus dies*, ut et hoc Horatii loco, significat infortunatum et male ominatum; Græci ἀποφράδας ἡμέρας *dies infandos et consceleratos*, dicere. Romani pariter, quosdam atros et nefastos habuere, eo quod in iis clades accepe-rant; in primis postriduanos, seu qui sunt postridie Calendas, Nonas, Idus; Item alios aliquot: de quibus fuse Macrob. mox citand. Cœl. Rhodig. lib. 14. cap. 9. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 20. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 16. *Dies postriduanos ad omnia majores nostri cavendos putarunt: quos etiam atros velut infaustâ appellatione damnârunt.* Gellius lib. 4. cap. 9. item lib. 5. cap. 17. *Religiosos seu tristi omine infames* nuncupat: additque, *Quos vulgus pravè, perperam, et imperitè nefastos dicit.* Non Marcell. *Atri dies dicuntur*, inquit, *quos nunc nefastos vel posteros vocant.* Afranius Fratriis: *Septembris heri Calendæ, hodie ater dies.* Claudet scenam Cicero ita scribens, 2. de Leg. 8. n. 21. *Quæ augur injusta, nefasta, vitiosa, dirave dixerit, irrita infectaque sunto.*

5. *Illum et parentis, &c.*] Epod. 3. 1.

Parentis olim siquis impiâ manu.
Senile guttur fregerit, &c.

6. *Penetralia sparsisse nocturno cruore Hospitis.*] Jus hospitale violasse, hospite noctu interfecto, in ædium penetralibus, ubi colebantur Penates Dii, quod sceleri scelus addere est. Virgil. Æneid. 1. v. 735.

Jupiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur.

A. Gell. lib. 5. cap. 13. *Primum juxta parentes locum tenent pupilli: secundum clientes; tertium hospites; postea cognati, affines, &c.*

8. *Venena Colchica.*] Colchis Asiæ regio ad oram Euxini maris, Ponto vicina, hodie Mingrelia, estque pars Georgiæ. Veneris autem [illegible] regiones famosas reddidit vel una Medea [illegible] Colchorum filia veneficiis suis inclyta; vel quod [illegible] *nascantur plurima Ponto*, ut canit Virgil. [illegible] 8. Adde Mithridatem Ponti regem, qui [illegible] nis etiam impunè vescebatur.

Colchica.] Quidam legunt *Colcha*, ut [illegible] sit ultimam hujus versûs syllabam sejungi [illegible] sequentem versum.

11. *Triste lignum.*] Infelices arbores [illegible] cantur, enarrat Plin. lib. 13. c. 21. et [illegible] cap. 26.

Caducum.] Quod minatur casum et [illegible] hîc vero significat quod jam cecidit; quo [illegible] fulmen etiam caducum vocatur.

13. *Quid quisque vitet, &c.*] Egregiè [illegible] ad locum communem de periculis et casibus [illegible] provisis, quibus ut plurimùm ad mortem [illegible] mur. Alius, inquit, maris, alius [illegible] cavet discrimina: uterque verò quod [illegible] subit genus mortis; v. g: morbo exti[illegible]

14. *Bosphorum.*] Angustas fauces [illegible] signat, per quas nemo sine periculo ac [illegible] navigat. Duplex autem Bosphorus [illegible] Thracius inter Pontum Euxinum et Prop[illegible] dem, seu Thraciam inter et Asiam Minorem [illegible] quatuor stadiis patens: et Cimmerius, [illegible] eandem Paludem et Pontum Euxinum [illegible] *Fretum Caffæ.*

15. *Pœnus.*] Pro quolibet nauta [illegible] synechdochen; vel antonomasiam *P*[illegible] tum quod emporium orbe toto celeberrimum [illegible] Carthago: tum quia ejus urbis cives [illegible] longinquâ clari. Quam inclytus [illegible] dux ille Carthaginiensium, docet [illegible]

16. *Timet aliundè.*] Observa vel [illegible] vem licentia positam [illegible] dactylo.

Miles sagittas et celerem fugam
Parthi; catenas Parthus, et Italum
Robur: sed improvisa lethi
Vis rapuit rapietque gentes.
Quàm pæne furvæ regna Proserpinæ;
Et judicantem vidimus Æacum,
Sedesque discretas piorum, et
Æoliis fidibus querentem

[200] *Miles Parthorum spicula, et fugam velocem: Parthi vincula et potentiam Romanorum reformidant. At mortis inopinatæ violentia populos abstulit, et aufert. Quam prope aspexi imperium nigræ Proserpinæ: et judicem Æacum; et, bonorum domicilia separata; et Sappho chordis Æoliis expostulantem de vir-*

ANNOTATIONES.

18. *Parthi.*] De Parthis eorumque certandi ratione, lib. 1. Od. 19. ad v. 12.

21. *Quam pæne furvæ regna Proserpinæ, &c.*] Quantulum à morte absfui!

Furvæ.] Ex Varrone *fur* dicitur ex eo quod *furvum* atrum appellarent, et fures atrâ noctis facilius farentur, Nonius Marcellus. Contra tamen de eâ etymologiâ sentit A. Gellius lib. 1. cap. 18. vultque deduci ab antiquâ voce φὼρ: quanquam aptius fortasse, furem à furvo, id est, nigro, dici putarit vir excellentis doctrinæ, Varro scilicet, inquit ille, ibid.

Proserpinæ.] De eâ lib. 1. Od. 28. v. 20.

22. *Æacum.*] Ex eo quod Plato, in Georgiâ, Rhadamanthum Asianorum, Europæorum vero Judicem Æacum scribit; inde convenientiùs hunc quam illum ab Horatio quidem Europæo nominari, eruditè nonnulli observant. Ego tamen crediderim respexisse potius nostrum Poëtam ad id quod lib. de Luctu, Lucianus refert: *In Orci additu portâque adamantinâ fuisse custodem Æacum Regis patruelem*; *atque juxta eum canem tricipitem.* Bene igitur Horatius, qui morti proximus fuerit, ait se prope salutâsse Æacum, Orci Janitorem, perinde ac judicem cum Minoe ac Rhadamantho, ob insignem justitiæ famam, à Plutone constitutum.

23. *Sedesque discretas piorum.*] Elysios campos, quos describit et laudat Virg. Æneid. 6. v. 638. Legunt alii *discriptos*, alii *descriptas*, id est assignatas ac notatas: *discretas* habent tamen optimi codices: et vox illa pulchrum sane ac nobilem sensum efficit, ut boni designentur à reliquis, et à vulgo segregati. Sic Virgil. Æn. 5. v. 734.

. . . . . . Non me impia namque
Tartara habent tristesque umbræ; sed amœna piorum
Concilia, Elysiumque colo.——

24. *Æoliis fidibus querentem Sappho, &c.*] De popularibus puellis, quas amabat, Sappho conquerentem, quod in amore sibi non responderent. Tres vero potissimum Suidas recenset ab eâ dilectas, Atthin, Telesillam, Megaram; plures Ovidius aliique numerant. Vel zelotypiâ Sappho percita de virginibus æmulis suis querebatur, quod Phaoni, quem ipsa deperibat, adhærerent, ejusque amorem retardarent. Ovid. Epist. 15. 15. Sapphus ad Phaonem:

Nec me Pyrrhiades Methymniadesve puellæ,
Nec me Lesbiadum cætera turba juvant.
Vilis Anactorie, vilis, mihi candida Cydno;
Non oculis grata est Atthis, ut ante, meis.
Atque aliæ centum quas non sine crimine amavi,
Improbe, multarum quod fuit, unus habes.

Narrat Plinius lib. 22. cap. 8. in Phaonis amorem Sappho incidisse per herbam, centum capita, nuncupatam, cujus radix, rara quidem inventu, quibus contigerit, amabiles facit. Porro ex Suida, item ex Æliano duplex Sappho fuit, utraque è Lesbo insulâ: prior Eresia, Alcæi, Stesichori, et Pittaci coætanea, quæ tres habuisse fertur sodales seu amicas ante memoratas, plectrum invenisse, scripsisse vero Lyricorum carminum libros novem, Epigrammata, Elegias, Iambos, et Monodias. Posterior Mitylenæa, quæ psaltria fuerit, Lyrica scripserit etiam, atque ob amorem Phaonis Mitylenæi, à quo spernebatur, de Leucate promontorio in mare se præcipitem dederit. De quo vide quæ annotabo lib. 1. Epist. 19. v. 28. ad has voces *mascula Sappho.* Utut sit, quemadmodum unum Herculem, etsi plures extiterunt, nominant; et quod multorum est, eidem tribuunt, ut alibi notavimus: ita unam Sappho vulgo celebrant, Sapphici carminis auctorem, tam venustam et elegantem, ut decimæ Musæ cognomen obtinuerit. *Veris nuntiam, blandiloquam lusciniam*, vocat Sophoclis Scholiastes. Floruit Alcæo cum et Stesichoro, annis ante Christum circiter sexcentis. Ejus (quæ temporum injuria est) apud varios auctores sparsas quasdam poëmatum reliquias duntaxat veneramur: et mirè laudant Strabo, Aristot. Socrates, Dionys. Halicarn. Plutarch. Longinus, &c. Catullus Carmen suum LII. quod est ad Lesbiam, transtulit è Sapphûs Græco, quod Longinus lib. de Sublimi genere dicendi, sic habet:

φαίνεταί μοι 'κεῖνος ἴσος θεοῖσιν
Εἴμεν' ἀνὴρ ὅστις ἐναντίον τοι
Ἰζάνει, καὶ πλασίον ἀδὺ φωνούσας ὑπακούει,
Καὶ γελώσας ἱμερόεν, &c.

Æoliis fidibus.] Æolicâ nempe dialecto usa est

ginibus patriæ suæ; necnon te, ô Alcæe, aureâ citharâ canentem altiùs molesta navigationis, mæsta exilii, gravia militiæ incommoda! Manes autem *admirantur ambos loquentes religioso dignas res silentio: verùm turba scapulis confertæ libentius excipiunt auribus prælia et expulsos tyrannos! Quid mirum? Ubi attonita cantilenis istis bestia centum*

Sappho puellis de popularibus; [201]
Et te sonantem pleniùs aureo,
Alcæe, plectro, dura navis,
Dura fugæ mala, dura belli!
Utrumque sacro digna silentio
Mirantur umbræ dicere; sed magis [202]
Pugnas et exactos tyrannos
Densum humeris bibit aure vulgus.
Quid mirum? ubi illis carminibus stupens
Demittit atras bellua centiceps

ANNOTATIONES.

Sappho. Æoles Græciæ populi cum eam Asiæ Minoris regionem, quæ ante Mysia dicebatur, invasissent, quasdam insuper Lesbi insulæ tenuere civitates, ac in primis aliarum caput Mytilenen Sapphûs patriam. Hinc noster lib. 4. Od. 9. v. 12. *Æoliæ fidibus puellæ.* Et Ovid. Epistola Sapphonis ante citatâ. v. 200.

Lesbides, Æoliâ nomina dicta lyrâ.

29. *Et te sonantem plenius aureo, Alcæe, plectro.*] Ovid. Epist. modò cit. v. 29,

Nec plus Alcæus, consors patriæque lyræque.
Laudis habet: quamvis grandius ille sonet.

Herodot. lib. 5. de Alcæo multa refert, quæ redarguuntur à Plutarcho, in suo de Herodoti malignitate libello. Vide quæ de illo ampliùs annotavi lib. 1. Od. 32. v. 5. et seq. Item, lib. 4. Od. 9. v. 7. ubi *Alcæi minaces Camenæ* appellantur.

27. *Dura navis, Dura fugæ mala, dura belli.*] Ea videlicet quæ pertulit Alcæus atque exantlavit pericula, mala, difficultates, ærumnas, cum navigando fugere, patriâque exulare coactus est, eò quòd civibus, ut aiunt, suis amorem libertatis suaderet, invisus Tyrannis: quos tandem collectâ exulum manu Mitylene exegit, patriamque vindicavit.

29. *Utrumque sacro digna silentio Mirantur umbræ dicere.*] Alcæum et Sapphô *umbræ mirantur* canentes *digna* silentûm concilio, de quo Virgil. Æneid. 6. v. 432. Vel Ditis digna sacrariis, quæ asserit idem Virgil. Æneid. 12. v. 199. vel auscultari digna cum eo *silentio*, quod adhibetur in sacris. Vel denique, *Sacro digna silentio*, id est, non profanis revelanda, nec evulganda quibuslibet. veluti quædam mysteria. Huc facit [illegible], apud Plutarch. lib. de Garrulitate.

30. *Sed magis pugnas et exactos tyrannos.*] Quamvis autem uterque admiranda loqueretur, et ab ore utriusque penderent umbræ; hoc tamen erat discrimen, quod amatoria quidem Sapphûs carmina eximia prorsus atque divina vulgus admirans auscultaret: at longè tamen attentiùs, cupidiùs, jucundiùs audiebat *pugnas* ab Alcæo descriptas, et quâ ratione *exactos tyrannos* Pittacum, Myrsilum, Megalagyrum insectari non destiterat, donec omnino exterminaret.

32. *Densum humeris, &c.*] Confertum, agmatim aggregatum, contentè et certatim appropinquans, auresque arrigens, præ aviditate capiendi quæ dicebantur de expulsis tyrannis, quos odit *vulgus* maximè et de restitutâ civibus libertate, quam omnibus antefert, ipsiusque interdum vitæ periculo redimit ac vindicat. Virgil. Æneid. 10. v. 361.

Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.

Bibit aure vulgus.] Hunc locum imitatus Persius, Sat. 4. 50.

Nequicquam populo bibulas donaveris aures.

33. *Quid mirum? Ubi illis carminibus stupens, &c.*] Neque vero mirandum, quod ita cunctæ umbræ affluant, audiantque versus Alcæi et Sapphonis; siquidem iis etiam oblectatur tergeminus inferorum canis Cerberus, atque voluptatem suam præ se fert *demissis auriculis*, quibus depositam iram ac furorem indicat. Contrarium ostendunt *sublatæ aures*, Epod. 6. Lactant. de Ira Dei, 7. *Risus homini proprius est* inquit, *et tamen videmus in aliis quoque animalibus signa quædam lætitiæ, cum ad lusum gestiunt, aures demulcent, rictum contrahunt, frontem serenant, oculos in lasciviam resolvunt.*

34. *Bellua centiceps.*] *Canis apud inferos fabulosus*, ut ait Suidas: *immanis trifauci latratu tria pandens guttura, horrentia colubris colla erigens*: Virgil. Æneid. 6. v. 417. et seq. Platonis *canem æreâ voce* [illegible] *quinquaginta capitum, crudivorum, impudentemque, fortemque* appellat Hesiodus in Theogonia: [illegible] *tricipitem orci canem*, Sophocles in Trachiniis. Cerberus quasi [illegible], *carnivorus*, Mythol. terram designat cadavera consumentem. Quoniam vero mortales universi triplici extinguuntur mortis genere, naturali, violento, et fortuito, quæ tria rursus infinita sunt; hinc Cerbero quidam tria capita, alii quinquaginta,

Aures; et intortî capillis
   Eumenidum recreantur angues.
Quin et Prometheus, et Pelopis parens
Dulci laborum decipitur sono;
   Nec curat Orion leones,

[203] *capitum, nigras deprimit auriculas, atque demulcentur serpentes Furiarum crinibus implexi. Imò etiam Prometheus, et Pelopis pater suavi cantu* captus, *ærumnas obliviscitur, nec Orion satagit venari leones, vel lyncas*

ANNOTATIONES.

nonnulli denique centum affinxerunt. Sic Horat. *bellua centiceps.*

35. *Intorti capillis Eumenidum recreantur angues.*] Eumenides per antiphrasim dictæ, quia nequaquam benignæ, tres censentur, Alecto, Megæra, Tisiphone. Sensus est: Infernales illæ Furiæ ejusmodi carminibus placari, imò et serpentes earum crinibus intorti iis recreari pariter ac demulceri videbantur. Virg. Georgic. 4. v. 482.

. . . . . *Cæruleosque implexæ crinibus angues*
Eumenides. ————————

Hæ quidem scelerum ultrices multiplici colubrorum morsu bellè exprimunt conscientiæ stimulos, quibus scelerati vellicantur intus, semperque plectuntur.

36. *Recreantur angues.*] Propriè dictum. Nam cantu delectari naturaliter serpentes aiunt: et Plinius auctor est lib. 8. cap. 16.

37. *Quin et Prometheus, &c.*] Prometheus quoq; item Tantalus suum uterq; laborem ac supplicium non sentit, velut raptus extra se, et deceptus amœnitate carminum Alcæi et Sapphonis. Illum ignis cœlestis raptorem, in furti pœnam, aquilæ rostro jecur depascentis excruciari Caucaso affixum vulgo fabulantur: in inferis tamen collocat Aristot. Poëtices, cap. 17. quod idem facit hîc Horat. De Prometheo jam lib. 1. Od. 3. et 16.

Pelopis parens.] Tantalus *Deorum conviva*, ut est lib. 1. Od. 28. v. 7. quid sciant ac possint numina, ausu temerario expertus, filium suum Pelopem coctum iis apposuit. Tanti verò sceleris pœnas luit apud Inferos detrusus ubi perpetuâ fame ac siti cruciatur, ita ut aquis Eridani mento tenus immersus, et poma cernens ex arbore capiti impendentia, nec tamen hæc neque illas capere queat. Cic. Tusc. 1. n. 10. *Mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus.* Ovid. Met. 4. 458.

———————— *Tibi, Tantale, nullæ*
Deprenduntur aquæ: quæque imminet, effugit arbos.

38. *Laborum decipitur.*] Græca dicto ἐπιλανθάνεται πόνων. Sic et supra Od. 9. *Desine querelarum.* Od. seq. 14. *Damnatus longi laboris Sisyphus.* Lib. 3. Od. 27. *Abstineto irarum calidæque rixæ.* Od. ult. ejusdem libri: *Regnavit populorum.* Nec Horatius verò solus ejusmodi locutionibus atque Hellenismis usus. Plaut. Mercat. *Animi pendeo.* Virg. Æneid. 1, 219.

Impleantur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ.

Et Æneid. 11, 126.

Justitiæne prius mirer, bellîne laborum?

Unde igitur hoc dicendi genus tam novum aliquibus visum? Et quæ mens læva doctos alioqui viros impulit, ut aut lectionem comprobatam, aut sensum perverterent? Porphyrione duce quidam legunt *laborem*, et *decipitur* accipiunt pro *decipit*. Quorsum verò tam audax figura atque mutatio? Turnebus Alcæi labores intelligit, ut sit sensus, Prometheum ac Tantalum proprias oblivisci pœnas, delinitos scilicet ac veluti deceptos suavi cantu et narratione laborum Alcæi: de quibus supra. Verùm de Promethei Tantaliq; laboribus hic sermo est apertus quidem et manifestus; sensusque est: *Prometheus et Pelopis parens dulci sono* et modulatione Alcæi carminum et Sapphûs uterque adeo *capitur* et fallitur, ut quasi sensum atque memoriam amittat *laborum* et cruciatuum suorum.

39. *Nec curat Orion leones, &c.*] Denique Orion cum aliis ad audiendum properat, abjectâque venandi curâ, quâ solet occupari, ad dulces cantus accurrit. Aiunt nimirum eadem apud Inferos umbris inesse ac vigere studia, quibus viventes tenebantur. Virgil. Æneid. 6. v. 653.

Quæ gratia currûm
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Pascere equos; eadem sequitur tellure repostos.

Ovid. Metamorph. 4. 433.

Errant exangues sine corpore et ossibus umbræ;
Parsque forum celebrant, pars imi tecta tyranni,
Pars aliquas artes, antiquæ imitamina vitæ,
Exercent. ————————

Vide et Odyss. 11. et Macrob. in Somn. Scip. l. 1. c. 9, &c. In Horatium verò bellum movet Scaliger hoc etiam loco: *Nondum*, inquit *apud inferos hæc inveni, aut Prometheum tormentis addictum, aut Oriona venantem.* Ergone vir perspicax, quicquid rerum ibi geritur perspexisti? an illic diversatus aliquando singula otiosè tamque luculentèr indagasti, ut asseverantèr dicas, scribasque, hæc à te tibi minimè visa aut reperta; quæ tamen, ex Aristotelis citati, item ex Homeri mox citandi fide, inveniri ego credam; teque exploso credent alii.

Orion.] De eo variè fabulantur: illum constat acrem et strenuum venatorem extitisse. Homer. Odyss. λ. paulò ante finem, narrat hunc *apud Inferos etiam visum Ulyssi per floridum pratum feras persequentem, in desertis autem montibus clavâ ferreâ occidentem, &c.*

anticulosus. Aut timidos agitare lyncas.

ANNOTATIONES.

33. *Lyncas.*] Lynx animal pardo non prorsus absimile, ex Gesnero de quadrup. perinde maculosum. Virgil. Æn. 1. v. 327. acutissimi visûs, ex Plutarch. Plin. lib. 28. cap. 8. &c.

ODE XIV. AD POSTUMUM.

Vitari mortem non posse.

Heu, Postume, Postume, anni cito prætereunt. Neque religio rugas, et urgens senium, fatumque ineluctabile retardabit: nec si tauros quotidie trecentos immoles Plutoni inexorabili, qui ter magnum Ge-

EHEU, fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni; nec pietas moram
Rugis et instanti senectæ
Afferet indomitæque morti.
Non si trecenis, quotquot eunt dies,
Amice, places illacrymabilem
Plutona tauris; qui ter amplum

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Eheu, fugaces.*] Dolet vitæ brevitatem, mortisque duram necessitatem. Virg. Georg. 3. 284.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Ovid. Met. 15. 383. *Tempora sic fugiunt.* Pers. 5. 151. *Fugit hora.*

Postume.] Parvi refert seu legas, *Postume*, quo significatur ultimo loco natus; sive *Posthume*, id est, qui post humatum patrem in lucem editus. Hoc cognomen est, ut volunt quidam, parvo certè nixi fundamento, Julii Flori, ad quem Horatius inscribit Epist. 3. lib. 1. et secundam secundi. Conjectori tamen danda venia, cum certi nihil aliundè suppetat Virgil. Æneid. 6. v. 763. Aul. Gell. lib. 2. cap. 16. &c.

2. *Nec pietas moram, &c.*] Et si Deos colas religiosissimè, haud proinde vita contiget tibi diuturnior. Ita quidem Ethnicus de falsis Numinibus non falsò. At sacris nos codicibus instructi multis dilatam ope Dei præpotentis mortem non ambigimus. Exod. cap. 20. et Deuteron. cap. 5. *Honora patrem et matrem, ut longo vivas tempore, ac benè tibi sit in terrâ, &c.* lib. 4. Reg. cap. 20. Ezechias usque ad mortem ægrotans, sanitatem oratione piisque lachrymis obtinet, mereturque audire deum ita pollicentem; *Vidi lachrymas tuas: ecce sanavi te: et addam diebus tuis quindecim annos, &c.*

3. *Rugis et instanti senectæ.*] Deficientibus in senectute humoribus subtilioribus, paulatim arescit corpus ac durescit, et cutis in rugis contrahitur.

5. *Non si trecenis.*] Etiamsi tribus quotidie Hecatombis Plutonem satagas placare: non litabis tamen, et mortem frustra deprecabere. Æschyl. Μόνος θεῶν γὰρ Θάνατος οὐ δώρων ἐρᾷ, οὔτ᾽ ἂν τι θύων, οὔτ᾽ ἐπισπένδων πόνοις, &c. *Solus Deorum mors non capitur muneribus, nec si sacrifices in [illegible].*

Trecenis.] Perperam aliqui, *tricenis* cujus prima syllaba, cum sit longa, metri lege [illegible].

6. *Illacrymabilem.*] Lacrymabiles dicuntur [illegible] qui ad misericordiam facilè moventur per lacrymas et preces: è contrario Pluto vocatur illacrymabilis, quia nunquam flectitur. Sic [illegible] ἀδάκρυος *implacabilis*, cujus ob inexorabilem sævitiam illacrymemus, inquit Torrentius.

7. *Plutona.*] Inferorum et mortuorum Deus, Is Saturni filius, Frater autem Jovis ac Neptuni. Hi tres ita paternum regnum divisêre. Jupiter quidem Orientalis plagæ sortitus est imperium; et cum inde lux oriatur, Cœlum dictus est occupâsse. Neptunus insulas habuit unde et [illegible] Dominus ac Deus appellatus est. Pluto [illegible] nimus Occidentalem obtinuit regionem, [illegible] inferum mare. Hinc fabula dominari in[illegible] et quoniam terræ visceribus conduntur [illegible] auri et argenti, Divitiarum Deus existimatus [illegible] et Dis et Plutus dictus. Lactant. lib. 1. [illegible] Institut. Neque verò prætermittendum quod [illegible] tatur Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 21. Eorum quæ ad defunctorum spectant cultum Plutonem [illegible] auctorem primum. Quo nomine [illegible] modò vitâ functis præsidens.

Qui ter amplum Geryonem, &c.] Qui [illegible] quosque et magnos domat, v. g. Geryonem [illegible] Tityum, scil. ut scribit Juvenal. Sat. 10. [illegible]

. . . . *Mors sola fatetur*
Quantula sint hominum corpuscula.——

Ter amplum Gerionem vocat Horatius; *tergeminum* Virgil. Æneid. 8. v. 202. ex eo quod [illegible] triplex ei corpus fuisse. Hinc Virgil. Æn. 6. 289.

——*Forma tricorporis umbræ.*

Geryonem, Tityonque tristi
Compescit undâ, scilicet omnibus,
Quicunque terræ munere vescimur,
Enavigandâ; sive reges,
Sive inopes erimus coloni.
Frustra cruento Marte carebimus,
Fractisque rauci fluctibus Adriæ;
Frustra per Autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

[206] *ryonem et Tityum coërcet fluvio lethali, nempe tranando cunctis, quotquot nutrimur frugibus telluris, seu principes, seu egeni agricolæ fuerimus. Abstinebimus incolsùm sanguinolento Marte, et illisâ undâ* maris *Adriatici frementis. Incassum cavebimus* [207] *Notum corporibus noxium Autumnali* tempestate.

ANNOTATIONES.

Fingendi porrò ansam præbuit triplex regnum, sive triplicis circa Hispaniam insulæ dominium; vel potiùs trium fratrum corporis robore præstantium concordia, quæ tanta erat, *ut uno regi animo viderentur*, inquit Justin. ad calcem libri ultimi. Quod idem ferè narrat Diodor. Sicul. lib. 5. c. 2. ubi decimum Herculis laborem in debellando Geryone exponit. Porrò valde arridet sententia Palæphati afferentis, è Tricareniâ ad Pontum Euxinum insula Geryonem fuisse, atque Tricarenum; et ex ambiguâ vocis significatione tricipitem ac proinde tricorporem dictum.

5. *Tityon.*] Is mole corporis plus quam Gigantæâ fertur, et quòd Latonæ vim inferre tentâsset, ab Apolline sagittis trusus ad inferos, ubi vulture jecur perpetuò renascens exedente et laniante torquetur. Virgil. Æneid. 6, 595.

Necnon et Tityon, terræ omniparentis alumnum
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur; rostroque immanis vultur adunco
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.

6. *Compescit undâ tristi.*] Detinet in Inferis, et coërcet *undâ* Stygiâ, seu palude illâ horridâ et irremeabili, de quâ Virgil. Æn. 6, 436.

.... *Quàm vellent æthere in alto*
Nunc et pauperiem et duros perferre labores.
Fata obstant, tristique palus inamabilis undâ
Alligat et novies Styx interfusa coërcet.

10. *Terræ munere vescimur.*] Plin. lib. 2. c. 63. *Terra, quæ hominum, ut cælum Dei, nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper .... sola quæ nunquam irascitur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus præcipitantur in torrentes. Aër densatur in nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, usûsque mortalium semper ancilla. Quæ coacta generat! Quæ sponte fundit! Quos odores saporesque! Quos succos! Quàm bonâ fide creditum fœnus reddit! Quæ nostri causâ alit!* &c. quæ lege.

11. *Enavigandâ.*] Mors omnibus subeunda; mortali cuilibet *calcanda est semel via lethi*, ut est in Ode 28. l. 1. Styx tranandâ et *enavigandâ*, vectore et portitore Charonte, qui *ferruginea subvectat corpore cymbâ*. Virgil. Æn. 6. Vide locum à v. 295. ad 317.

Sive reges, sive inopes.] Vide lib. 1. Od. 4. et 28.

13. *Frustra cruento Marte carebimus, &c.*] Nihil secius moriemur, etsi abstinuerimus bello, mari, &c. frustra cavebimus pericula militiæ et navigationis, aut pestiferi Austri flatus, in Autumno præsertim. Quamvis enim mortis unum aliquod spiculum eluctemur, at altero percussi occumbemus. *Improvisa lethi vis rapuit rapietque gentes:* ut est in Ode superiori.

14. *Fractis fluctibus.*] Virg. Æn. 1, 165.

.... *Omnis ab alto*
Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.

Adriæ.] Supra Od. 11. v. 2.

Rauci.] Horrendùm frementis quando tumentes fluctus ad scopulos illiduntur ingenti sonitu et fragore.

15. *Per Autumnos nocentem Corporibus Austrum.*] *Autumno* quidem morbi semper acutissimi et exitiales, ex Hippocrat. lib. 5. Aphor. 9. Hinc Juvenal. Sat. 4. v. 56. *letiferum* appellat: et Sat. 10. v. 221.

Quot Themison ægros Autumno occiderit uno.

In causâ sunt inæqualitas caloris et frigoris eodem sæpius die ingruentium. Deinde æstati successio; in quâ biliosi humores accumulati deinde facilè computrescunt. Adde cutis constipationem à frigore, per quam tetri halitus retinentur intus, et morbos creant. Denique debilitatæ per æstatem vires corporis, fructumq; copia noxiorum humorum colluviem gignens, Autumnum verè *Superdivorinum* ab Hippocrat. dici fecerunt. Causas afferunt istas quinque Galen. aliique, necnon Plutarch. Sympos. lib. cap. ult.

16. *Austrum.*] Hujus natura cum calida sit et humida, valet ad procreandas ægritudines, replendumque caput, indeque ad gravidinem inducendam, sensus corpore inficiendos, viresque dissolvendas et enervandas. Hippocrat. lib. 3. Aphorismo 3. *Auster auditum hebetat, caliginem offundit, caput gravat, pigros et languidos facit.*

Adeundus niger Cocytus lentè fluens aquâ, Danaique ſtirps conſcelerata, et Siſyphus Æoli filius æternæ pœnæ addictus. Deſerenda terra, et domicilium, et grata conjux. Et harum, quas educas, arborum, nulla te comitabitur haud diuturnum poſſeſſorem, præter ſunebres cupreſſos.

Viſendus ater flumine languido
Cocytus errans, et Danaï genus
Infame, damnatuſque longi [105]
Siſyphus Æolides laboris.
Linquenda tellus, et domus, et placens
Uxor; neque harum, quas colis, arborum,
Te, præter inviſas cupreſſos,
Ulla brevem dominum ſequetur.

ANNOTATIONES.

17. *Viſendus ater flumine languido.*] Id eſt, migrare tandem ad Inferos oportebit; illicque viſere Cocytum, &c. Vide lib. 1. Od. 28.

Flumine languido.] Virgil. ante cit. *tardam* Stygeam vocat.

18. *Cocytus.*] Ejus derivatur nomen, à κωκύω, *lamentor*. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 10. Quicquid homines in luctum lacrymaſque compellit, *Cocytum*; quod in gurgite mergit odiorum, *Stygem* interpretati ſunt, inquit. Sic et ipſas pœnas, quas apud Inferos memorant. Vulturem jecur immortale tundentem, intellige tormenta conſcientiæ indefeſsâ ſceleris admiſſi admonitione laniantis, &c. Vide cætera ibidem.

Danaï genus Infame.] Danaus Argis regnavit an. M. 3716. Euſeb. Chron. hujus filiæ quinquaginta ſuos, unâ exceptâ, viros jugulavere, patris mandato nefario obſequentes: quam ob noxam pertuſum aquis implere dolium in Inferis coguntur. Vide lib. 3. Od. 11. Virgil Æn. 10. 497.

. . . . . . *Unâ ſub nocte jugali*
Cæſa manus juvenum fœdè, thalamiq; cruenti,

Tibull. 1, 3, 79.

Et Danai proles, Veneris quæ numina læſit,
In cava Lethæas dolia portat aquas.

19. *Damnatuſque longi, &c.*] Ellipſis, ſupp. pœnâ.

20. *Siſyphus Æolides.*] Latrociniis, ut aiunt, infamis à Theſeo eſt occiſus: alii dicunt virum fuiſſe rerum multarum notitiâ pollentem; et cum immortalitatem ſibi parare attentâſſet, ergo iſto labore damnatum, ut ad apicem montis portaret ſaxum inde relapſurum. Vide Epod. ult. Ovid Metamorph. 4, 460.

Aut petis, aut urges ruiturum, Siſyphe, ſaxum.

Virgil Georgic. 3, 39.

——*Non exſuperabile ſaxum.*

Lucret. Lib. 3. 1013.

. . . . . *Nixantem trudere monte*
Saxum, quod tamen à ſummo jam vertice rurſum
Volvitur, &c.——

Vid. et Odyſſ. 11. ubi Siſyphi labor graphicè deſcribitur ac pingitur, ut obſervari oculis videatur Siſyphus trudens ſaxum, connitens, totoque ſudans corpore.

21. *Linquenda tellus.*] Supra Od. 3. 17.

Cedes coëmptis ſaltibus, et domo,
Villâque, &c.

Et placens uxor.] Vel decora et pulchra, vel *benè conveniens*, ut apud Sueton. Tiber. cap. 7. et hinc viro dilecta et omninò placens.

22. *Quam colis, arborum.*] In colendis arboribus luxum atque delicias Romanorum alibi novi. Vino etiam platanos irrigâſſe Q. Hortenſium, teſtis Macrobius lib. 3. cap. 13. Valer. Max. lib. 9. cap. 1, art. 4. de Cn. Domitio, et Luc. Craſſo altercantibus: *Uter luxurioſior?* inquit Craſſus: *Egone qui decem columnas centum millibus nummûm emi: an tu qui decem arbuſculorum umbram tricies ſeſtertiûm ſummâ compenſas*; Idem ferè narrat Plin. lib. 17. Vide ſeq. Od. Annot. initio.

23. *Cupreſſos.*] Funebres arbores, ideòque *inviſas* appellat Horatius: Proſerpinæ Ditique ſacras, ex Servio Feſto, Plinio. Hic lib. 16. cap. 33. ita ſcriptum reliquit: *Natu moroſa, fructu ſupervacua, baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbra quidem gratioſa.*

24. *Brevem dominum ſequetur.*] Sequetur, funeribus tuis ex more appoſita, cum vitâ exceſſeris.

Brevem.] Paucis annis uſum poſſeſſionis, ὀλιγοχρόνιον. Valeant qui ad tumuli vel urnæ anguſtias redactum interpretantur. Quæ ſi cui placeat explicandi ratio, lucem huic afferet Juvenal. Sat. 10. v. 168. et quinque ſequentibus.

Dominum.] Te potentem ac divitem. Plin. modò cit. *Cupreſſus*, inquit, *Diti ſacra, et ideò funebri ſigno ad domos poſita*; adde nobiliſſimum, ex Lucano,

Et non plebeios luctus teſtata cupreſſus.

Ad rem præterea faciunt, quæ de cupreſſo ſcribunt. Præciſo capite moritur, et ſubacta non renaſcitur, ſicut ex mortuis nihil ſperatur: Servius. Rogis adhibetur, et cremandis utilis eſt cadaveribus, ob gravem uſtrinæ nidorem; quoniam fœtorem cadaveris dum uritur, odoris ſui jucunditate lenit. Ita Varro. Leges publicas et ſacrorum ritus ob æternam firmitatem, in tabulis cupreſſinis deſcribi Plato jubebat. Vide Cal. Rhodig. lib. 25. cap. 2.

Absumet hæres Cæcuba dignior
Servata centum clavibus; et mero
Tinget pavimentum superbum
Pontificum potiore cœnis.

[209] 26 *Hæres dignior consumet vina Cæcuba centenis clavibus custodita: superbumque pavimentum asperget vino meliore Pontificum epulis.*

ANNOTATIONES.

15. *Absumet hæres Cæcuba dignior, &c.*] Hæres dignior te, quia liberalior, et sciens uti iis, quæ ad usum sunt facta, quibus improbè avari velut sacris parcunt. Quæ verò tu parcè nimis servâsti vina exquisita, hæc ille absumet, et sine modo fundet.

Cæcuba.] Lib. 1. Od. 20. Vinum optimum profundet disperdetque.

26. *Mero Tinget pavimentum.*] Cic. Philipp. 2. *Natabant pavimenta vino.* Porro in deliciis fuisse olim respergi pavimentum vino fragrantissimo, auctor est Athen. lib. 15. Alii referunt ad cottabismum; quo veteres inter potandum usi, non siccantes omninò calicem, sed arte quâdam vini reliquias in terram elidentes, ut sonus inde redderetur. Ita J. Lips. antiq. lect. lib. 3. de eo more et joco à Siculis invento. Hesychio teste. Suidas paulò aliter, in κοτταβίζειν. Athen. variis locis, maximè verò lib. 15. Jul. Pollux, lib. 6. cap. 19. Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 26. &c.

27. *Pavimentum superbum.*] *Marmoreum solum* vocat Tibull. lib. 3. Eleg. 3. et Cic. Parad. 6. de pavimentis arte et pictura elaboratis, deque lithostrotis ac vermiculatis, Plin. lib. 36. c. 25. Quidam legunt *superbo*, referuntque ad vocem, *mero*; ut per Hypallagen significetur hæres superbus vinum pretiosum effundere. Alii *merum superbum* aiunt, quòd non ampliùs clavibus inclusum jam marmoreo liberè decurrat pavimento. Sed vix id venisse in mentem Horatio, si dicam; plus credat mihi quisque cordatus injurato, quam juratis illis.

28. *Pontificum potiore cœnis.*] Meliore, pretiosiore, quam illud quod adhibetur in sumptuosis illis Pontificum cœnis: quando novi quidam inaugurabantur, et in eorum collegium admittebantur. Varro, lib. 3. cap. 9. Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 13. Chiliad. 3. Centur. 2. Adag. 36. lib. 1. Od. 37. v. 2.

ODE XV.

Immoderatum sui seculi circa ædificia luxum reprehendit.

JAM pauca aratro jugera regiæ
Moles relinquent: undique latiùs
Extenta visentur Lucrino

[210] *Regales deinceps substructiones modicam terram relinquent arandam. Undequaque venient spectatum stagna magis*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 6. lib. 1.

1. *Jam pauca, &c.*] Hæc Ode superiori juncta legitur in quibusdam exemplaribus: sed perperam: ut satis ostendit argumentorum diversitas.

Pauca aratro jugera regiæ Moles relinquent.] Occupantibus ferè omnia ædificiis sumptuosis, operosis, rege dignis. Cic. pro Milone, *Insanas substructiones.* Et posteà, *Substructionum insanas moles* vocat.

2. *Undique latius extenta visentur, &c.*] In illis ædibus magnificè structis visentur piscinæ, vivaria, stagna, Lucrino lacu ampliora; qui tamen ingens et spatiosus. V. Max. lib. 1. cap. 1. *C. Sergius Orata, ne gulam Neptuni arbitrio subjectam haberet, peculiaria sibi maria excogitavit, æstuariis intercipiendo fluctus, pisciumque diversos greges separatos, molibus includendo; ut nulla tam sæva tempestas incideret, quâ non Oratæ mensæ varietate ferculorum abundarent. Ædificiis etiam spatiosis et excelsis deserta ad id tempus ora Lucrini lacus pressit, &c.*

3. *Lucrino lacu.*] Hic et Baianus appellabatur, inter Puteolos et Baias situs, ac inter Avernum Lacum et Mare Tyrrhenum: maximè piscosus, et proindè afferens lucrum: hinc nomen. Ita quidem olim: at anno 1538, terræ motus novum excitavit extulitq; Montem Cinereum dictum: nihilq; reliquit è Lacu Lucrino præter cœnosam paludem cum arundineto, quod quidem in suo Lexico affirmat Michael Anton. Baudrandus rerum Geographicarum studiosissimus, testisque oculatus. Strabo. lib. 5. stadiis octo longum fuisse refert. Suet. Aug. cap. 11. *Portum Julium apud Baias immisso in Lucrinum et Avernum Lacum mari, effecit.* Virgil. Georgic. 2, 111.

An memorem portus Lucrinoq; addita claustra:
Atq; indignatum magnis stridoribus æquor, &c.

spatiosa, quàm sit *Lacus Lucrinus. Platanus quoque sterilis ulmos excludet. Dein violaria, myrteta et uberes odoratûs opes afflabunt suavitatem per loca oleis antè consita, quæ priori possessori fructum dabant. Max densa laurus ardentes* Solis *radios ramis arcebit. Non sic erat scitum per leges Romuli et Ca-*

Stagna lacu: platanusque cœlebs
Evincet ulmos; tum violaria, et [225]
Myrtus, et omnis copia narium,
Spargent olivetis odorem
Fertilibus domino priori.
Tum spissa ramis laurea fervidos
Excludet ictus. Non ita Romuli
Præscriptum, et intonsi Catonis [225]

ANNOTATIONES.

4. *Platanusque cœlebs evincet ulmos.*] Arbores ad umbrarum delicias, sed ad mollitiem duntaxat utiles, frugiferis arboribus præferentur. Plin. lib. 12. cap. 1. *Quis non miretur arborem umbræ gratiâ tantùm ex alio petitam orbe? Platanus hæc est, per Mare Ionium in Diomedis insulam ejusdem tumuli gratiâ primùm invecta; inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ . . . in tantumq; postea honoris increvit, ut mero infuso enutriatur. Compertum id maximè prodesse radicibus: docuimusque etiam arbores vina potare.* Platani folia latissima, umbramque perennem alibi notat. Vide apud Herodot. lib. 4. Xerxem cum ingenti exercitu in Lydiam pergentem platani pulcherrimæ admiratione captum, circa illam stantem, aureo monili donantem, ejus denique curam viro immortali committentem. Decem erant nempe millia virorum selectorum è Persica militiâ, qui dicebantur immortales: quoniam uno moriente, statim alter substituebatur, ut completus esset semper ille numerus. Horum meminit Q. Curtius, lib. 3. Porrò platanum auream sibi fundi jussit Xerxes, quæ supra memoratam exprimeret, ejusq; leniret desiderium, et regiæ mentis ob ejus absentiam æstuationem. Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 1. Vide supra Od. 18. sub finem Annot. ad ea verba, *quas colis arborum.*

Platanus cœlebs.] Martial. lib. 3. Epigram. 57. *viduam* appellat: intellige sterilem, vel non vitibus, ut solet ulmus, maritatam. Vide Plin. lib. 16. cap. 17. Senec. Lib. 5. Epist. 6.

5. *Evincet ulmos.*] Expellet, quasi dimovebit loco, earumque plantaria occupabit.

Tum violaria, &c.] Similiter et flores odoriferi exterminabunt fructuosas arbores, hisque neglectis et ejectis, excolentur. Quidam legunt, *myrtusq; et omnis, &c.* ut metri constet ratio. Alii volunt hic *myrtus* 4. declin. esse, et num. plural. adeòque ultimam syllabam produci. Plin. lib. 21. cap. 11. *In Italiâ violis succedit rosa: huic intervenit lilium: rosam cyanus excipit, cyanum amarantus.* De myrto plura lib. 1. annotavi ad Od. 38. v. 5.

6. *Omnis copia narium.*] Abundantia florum et odorum, qui sunt odoratûs opes quasi ac divitiæ, voluptas ac delectatio. Est qui *dormitâsse* hic Horatium cavilletur, nec satis *intendisse animum*. Quasi verò temerè quidquam scribere soleat tantus Poëta. Imò feliciter *intendebat animum*, forsan *vivos ut roderet ungues, et in versu faciendo sæpe caput* jam *scaberet*, atque, ut ait etiam Persius, *Plutum ceciderat*; cum scripsit; *Omnis copia narium*: dictio sanè tam grandis quàm insolens, tam pulchra et dives, quàm audax et nova.

7. *Spargent olivetis odorem fertilibus domino priori.*] Odoriferæ omnis generis plantæ diffundent fragrantiam iis in locis, quæ prius olivis consita uberem domino proventum afferebant.

9. *Tum spissa ramis laurea fervidos Excludet ictus.*] Seu quod adversus fulmen ejusq; igneos ictus valere laurus dicatur ex Plinio, lib. 15. cap. ultimo. Sueton. Tiber. cap. 69, &c. Sive quod ante quidem laurus apud Romanos veluti silvescebat, ramosque tam altè latèque extendebat, ut spissam et opacam umbram prætexeret, [illegible] ardorem arceret, *ictusque fervidos*; qui Lucano *verbera Solis* nuncupantur. *Spissam* quoque *ramis lauream* referunt aliqui ad hortos opera topiarii. De quibus omnibus Plin. citato loco. Laurus nempe aliique frutices gradatim modicis intervallis inflecti, annectique, et cancellatim pingi possunt, inquit hîc. Cruq.

10. *Non ita Romuli Præscriptum, &c.*] Non ita majores nostri: nec ista grassabatur luxuria temporibus *Romuli*: qui singulis civibus duo tantum agri jugera distribuit, aut *Catonis* Censorii, Portiæ familiæ principis, luxuriæ hostis infensissimi: qui Dux, Orator, ac Senator præclarus, frugalitate et continentiâ longè clarior, quater et quadragies accusatus, toties est absolutus, Plutarch, in ejus vitâ. Plin. lib. 7. cap. [illegible] Valer. Maxim. lib. 3. cap. 7.

11. *Intonsi.*] Nimirum Romani usi tonsoribus anno ab urbe conditâ 454. *anteà* verò *intonsi fuere*: quod ex Varrone asserit Plin. lib. 7. cap. 59. Vide Gell. lib. 3. cap. 4. Quod si Catonem intelligere Uticensem placet: hic etiam intonsus, quia ex quo civilia bella exarsere, tondeti nunquam voluit: Lucan. 2. 372.

Auspiciis, veterumque normâ.
Privatus illis census erat brevis,
Commune magnum: nulla decempedis
Metata privatis opacam
Porticus excipiebat Arcton;
Nec fortuitum spernere cespitem
Leges sinebant; oppida publico
Sumptu jubentes, et Deorum

tonis criniti, vel priscorum instituto. *Res familiaris* aderat *eis exigua, publica* autem *dives. Nemini privato porticus mensa decem pedum porticâ colligebat auram Septentrionalem umbrosam. Neque fas erat contemnere glebam obvenientem: urbes autem communibus impensis, ac* [213]

ANNOTATIONES.

Ille nec horrificam sancto dimovit ab ore
Cæsariem, duroque admisit gaudia vultu:
Ut primùm tolli feralia viderat arma
Intonsis rigidam in frontem descendere canos
Passus erat, mollémque genis increscere barbam.

13. *Privatus illis census erat brevis.*] Exiguæ tunc erant privatorum opes: nec dives esse quisquam satagebat: at universi Reipublicæ decus, gloriam, potentiam augere et amplificare studebant. Vide paupertatem laudatam apud Valer. Maxim. lib. 4. cap. 4. ubi inter exempla non pauca, hæc affert: Valerii Poplicolæ, *Cui mortuo [illegible] funebris et rogus defuit: exequiæ verò pecuniâ publicâ ductæ sunt.* Agrippæ Menenii, *qui publicæ salutis arbiter ita pecuniæ inops decessit, ut sepulturæ honore caruisset, nisi à populo collatis in capita sextantibus funeratus esset.* Et paulò post, [illegible] scribit: *Imò verò quos pericula Reipublicæ Imperatores afferebant, angustia rei familiaris (quid enim proprium nomen veritati reddere?) bubulcos fieri cogebat.* Et posteà: *Quid Ælia familia, quam locuples? Sexdecim eodem tempore Ælii fuerunt, quibus una domuncula erat eodem loci, quo nunc sunt Mariana monimenta: et unus in agro Veiente fundus minus multos cultores desiderans, quam dominos habebat, &c.*

14. *Commune magnum.*] Τὸ κοινὸν apud Cicer. [illegible] est, magni putabatur publica res, salus, [illegible]: commodo privato Reipublicæ utilitas [illegible]. Cic. pro Flacco n. 28. *In privatis [illegible] minime convenit erant majores nostri: in imperio [illegible] publicâ dignitate omnia ad gloriam [illegible] revocabant.*

Nulla decempedis Metata privatis, &c.] Privatorum nemini porticus erat pluribus metata decempedis, adeoque valdè longa, ex arte, et magno profusè sumptu extructa.

15. *Opacam excipiebat Arcton.*] Quæ porticus [illegible] obversa, apta esse: ad captandum [illegible] plurimum, et ad amœnam ambulationem, fervente etiam die. Ἄρκτος Græcis Ursa, [illegible] sidus Boreale, polo Arctico nomen fecit: [illegible] septentrionalem designat, unde frigidæ [illegible] spirant auræ. *Porticus* definiti [illegible] subdiactum columnis septum, Gall. *une Gallerie.* Ang. a Cloyster. Aliæ centenariæ, aliæ milliariæ dicebantur à longitudine et numero passuum, quos continebant. Sueton. Vitruv. lib. 5. cap. 9. et 11. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 22. et 23. ubi et multiplex porticus recensetur: præ cæteris autem Porticus Claudia, in quâ subdiales ambulationes, miro ingenio elaborata: item Porticus Augusti, in Palatio cum bibliothecâ Græcâ Latinâque, Numidico marmore per symmetriam extructa, &c. Vide et Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 39. Juv. Sat. 7, 182.

Parte aliâ longis Numidarum fulta columnis
Surgat, et algentem rapiat cœnatio Solem.

17. *Nec fortuitum spernere cespitem Leges sinebant, &c.*] Legum pœnis erat obnoxius, quisquis operosas ædes sibi molitus esset è saxo quadrato: quæ quidem structura templorum erat. At privatis vel crudo crespitio solo, aut coctis tantùm lateribus ædificare licebat. Turneb. lib. 10. cap. 21. Itaque nemo spernebat casum hæreditate sibi obvenientem, agellum, prædiolum. Neminem pigebat habitare domunculas,

Pauperis et tuguri congestum cespite culmen.

Virg. Eclog. 1, 69. vel, passim, et sine discrimine cibum aut quietem captabant majores nostri ubicunque fors tulerat. Ovid. Fast. 1, 205.

Nec pudor in stipulâ placidam cepisse quietem,
Nec fœnum capiti supposuisse, fuit.

Tibull. 2, 5, 99.

At sibi quisque dapes et festas extruet altè
Cespitibus mensas, cespitibusque torum.

Hoc facit quod de Tibero Sueton. ait, cap. 18. *Trans Rhenum verò eum vitæ ordinem tenuit, ut sedens in cespite nudo cibum caperet: sæpe etiam sine tentorio pernoctaret.*

Fortuitum.] Hujus vocis penultimam corripit Juvenalis Sat. 13. v. 225. hic verò productam vides, à *fortunâ et ire.* Servius in Æneid. 6. v. 179.

18. *Oppida publico Sumptu jubentes et Deorum Templa, &c.*] Hinc Ædiles, seu publicarum ædium, totiusq; urbes curatores. Hoc et ad Augusti laudem scripsisse Horatius creditur. Sueton. August. cap. 30. *Spatium urbis in regiones*

numinum fana lapidibus novis exornare præscriptum erat.

Templa novo decorare saxo.

ANNOTATIONES.

vicosque divisit: instituitque ut illas annui magistratus sortito tuerentur . . . Ædes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumptas, refecit: casque et cæteras opulentissimis donis exornavit, &c.

20. *Novo saxo.*] Vel secto, quadrato, et polito; vel è longinquis terris Romam advecto; quale est marmor ex Armenia, Paro, Chio, Ægypto, Numidia, &c. Juvenal. Sat. 14. v. 86. et seq.

Ædificator erat Centronius————
————Alta parabat
Culmina villarum, Græcis, longèque petitis
Marmoribus, &c.

ODE XVI. AD GROSPHUM.

Animi tranquillitatem non nisi cupiditates coërcendo parari.

O Grosphe, quietem à numinibus petit quilibet in aperto mari Ægæo deprehensus, simul atque nigra nubila texerunt Lunam, neque apparent nautis astra non dubia. Quietem Thracia bello efferata; Parthi insignes pharetrâ quietem po-

OTIUM Divos rogat in patenti [214]
Prensus Ægæo, simul atra nubes
Condidit Lunam, neque certa fulgent
Sidera nautis:
Otium bello furiosa Thrace,
Otium Medi pharetrâ decori, [215]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 1.

Ad Grosphum.] Hunc Pompeium Grosphum nobilem et Magistratibus perfunctum innuit, quod in fine hujus Odes purpurâ vestiri scribit. Siciliensem aiunt nonnulli, eo quod ibidem Horatius Siculis gregibus et armentis opulentum notat. Virum autem frugi celebrat Epist. 1. 12. 22.

Utere Pompeio Grospho; et si quid petet ultro
Defer: nil Grosphus, nisi verum orabit, et æquum.

1. *Otium Divos rogat, &c.*] Otium poscunt omnes, et tamen omnes avaritiam et ambitionem colunt, per quas assiduis laboribus et periculis exercentur, atque otio frui prohibentur. Sic impiger ad Indos, quæstus causâ currens mercator, cum se jactatum tempestatibus, et mortis discrimini proximum sentit, tum mare et navigationem detestatur, otiumq; rogat à Castore et Polluce: at ultra pergit tamen, urgente avaritiâ, cum primum periculum præteriit. Od. 1. 1. 15.

Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens otium et oppidi
Laudat rura sui.

2. *Ægæo.*] Quod mare altum et scopulosum, et multis adeo naufragiis infestum. Unde Proverb. Τὸ Αἰγαῖον πλεῖν, ab Ægâ insulâ, vel ab Ægis Eubœæ insulæ oppido, ut Straboni placet, Ægæum mare dictum est. Alii alia fabulantur. Situm est Græciam inter et Asiam, plures habet insulas quasi passim disseminatas; hodie Archipelagus nominatur.

5. *Neque certa fulgent Sidera.*] Cum oortis nubibus obducta cœli facies, non ostendit ea sidera certâ semper regione apparentia, quibus dirigi navigantes solent, et tutus esse cursus ac non dubius. Æneid. 1. 92.

Eripiunt subito nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis. Ponto nox incubat atra.
Lucan.

—Miseros fallentia nautas
Sidera non sequimur.

5. *Otium bello furiosa Thrace.*] In mediis belli periculis et ærumnis, fatigatæ gentes etiam maximè bellicosæ otium desiderant: vix tamen postea bello abstinent, prædâ alliciente.

Furiosa Thrace.] An quod atris infuscati figulis (qui furiarum color est) ad bellum procedunt Thraces? An quod terribili specie? Sic apud Plutarch. in vitâ Pauli Æmilii, *Pugnantium Thracum aspectu Nasica maxime exhorruit. Erant nempe in acie primâ, homines proceris corporibus, albis ac lucentibus scutis, cereis armati, tunicas induti nigras; graves enses et rictus à dextris humeris quatientes.*

6. *Medi pharetrâ decori.*] Parthos indicat Medorum victores: de quibus lib. 1. Od. 12. et 19. arcubus armatos in Xerxis exercitu: teste Herodot. lib. 7. Sagittas ab inguine jaculari fere torquere solitos, annotavi ad Pers. Sat. 5. v. 4. ex Casaubono.

Grosphe, non gemmis, neque purpurâ venale, nec aurô.
Non enim gazæ, neque consularis
Summovet lictor miseros tumultus
Mentis, et curas laqueata circum
Tecta volantes.
Vivitur parvo benè, cui paternum
Splendet in mensâ tenui salinum,
Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert.
Quid brevi fontes jaculamur ævo
Multa? Quid terras alio calentes
Sole mutamus? Patriæ quis exul

scunt nec lapillis, nec purpurâ nec auro venalem;
enimvero divitiæ vel Consulis apparitor haud pellunt
10 *graves animi turbas ac solicitudines circa palatia laquearibus ornata volitantes. Is felix est è modicâ vitâ, cui majorum salinum rutilat in frugali mensâ,*
[216] *neque tranquillum soporem metus adimit vel turpis cu-*
16 *piditas. Exiguo tempore valentes cur plura intendimus? Cur petimus regiones diverso calefactos Sole? Ecquis*

ANNOTATIONES.

7. *Non geminis, neque purpurâ, &c.*] Non emitur aut venditur ullo pretio liberalis illa animi pax et tranquillitas, imò generosa virtus, quam movere aut concutere nihil potest. Eam vero sibi parat, quisquis affectus atque appetitus cogit rationi morem gerere et obtemperare.

9. *Non enim gazæ, &c.*] Nec divitiæ, nec dignitates conferunt immunitatem à curis et solicitudinibus.

Consularis lictor.] Minister publicus ante Consulem aliosq; magistratus tum honoris causâ, tum summovendæ turbæ gratiâ præcedens, Imperii-que insignia, faces et secures, præferens. Tit. Liv. lib. 3. cap. 48. *I lictor, summove turbam.*

10. *Miseros tumultus Mentis.*] Animi perturbationes, metum, iram, cupiditatem, quibus miser homo afficitur, quando se illis huc illuc distrahi patitur, et discruciari. Tumultus quasi timor multus.

11. *Curas laqueata circum Tecta volantes.*] Palatia divitum curis obsidentur: et quo majores adsunt opes, eo plures et graviores comitantur atque urgent curæ, quasi cor urentes dictæ. Cornel. Tacit. *Invidia summa quæque appetit.* Juvenal. Sat. 14. v. 303.

Tantis parta malis, curâ majore, metuque
Servantur. Misera est magni custodia census.

Tull. 2. de Legib. *Magnificas villas, pavimenta marmorea, et laqueata tecta contemno.*

12. *Volantes.*] φρονίδες. πτερὰ ἔχουσαι, *Alas habentes curæ.* Theognis.

13. *Vivitur parvo bene, cui, &c.*] Contra vero beatam ducit ille vitam, qui parvo contentus, modicam supellectilem et mensam satis habet, gaudetque suâ conditione mediocri. Unde [illegible] capit somnum, quem non interrumpit vel habendi cupiditas, vel timor perdendi.

Paternum Splendet in mensâ tenui salinum.] Egregie locum hunc illustrat Turneb. lib. 10. cap. 12. Insulsos, inquit, videatur sensus, nisi intelligas salis olim quondam in mensâ religionem fuisse, unde ἱερὰς ἅλας Græci dicunt: et appositus sal mensam consecrare videbatur. Arnob. lib. 2. *Sacras facit ismensas salinorum appositu, et simulacris Deorum.* Sed tamen potissimùm tenuem et parcum pauperemque victum Horatius significat hominum pro obsonio salem lingentium, quod pauperes olim faciebant, ut apud Pers. Sat. 5.

Raro regustatum digito terebrare salinum
Contentus perages?

Huc usque Turnebus. Salinum verò præcipuè memorat Horatius tum quia primo loco solet apponi; tum præsertim quod veteres poculo et salino à majoribus accepto libenter utebantur. Et quibus nullum erat argenteum vas, salinum tamen ex argento habebant. Ex quibus intelliguntur hæ voces, *splendet*, et *paternum.*

15. *Leves somnos.*] Dulces, molles, placidos, et tranquillos; vel solvi faciles.

Cupido sordidus.] Amor pecuniæ sordidus, turpis avaritia. *Sæva cupido indomiti census.* Juvenal. Sat. 14. v. 175.

17. *Quid brevi fortes jaculamur ævo Multa?*] Cum sciamus paucis nos annis esse victuros, cur tum multa et magna prosequimur et captamus? Lib. 1. Od. 4.

Vitæ summa brevis spem nos vetat incohare longam.

Et Od. 11.

Spatio brevi spem longam reseces.

18. *Quid terras alio calentes Sole mutamus?*] Cur, patriâ relictâ, pergimus in alia plane climata, remotasque valde regiones, alio veluti Sole calescentes: Virgil. Georg. 2. v. 511.

Exilioque domos et dulcia limina mutant;
Atque alio patriam quærunt sub sole jacentem.

Contra Juvenalis, Sat. 12. 103.

Nostro sub sidere.

19. *Patriæ quis exul Se quoque fugit?*] Translata sententia è Græco: Τίς πατρίδος φυγὰς ὢν καὶ

extorris à patriâ, procul est etiam a seipso? Naves ære munitas ingreditur prava solicitudo, nec deserit equitum cohortes, velocior cervis, et Euro nubes discutiente rapidior. Mens præsentibus contenta caveat inquirere quidquam ulterius: molesta verò quâdam lætitiâ, moderetur. Non est aliquid omni ratione perfectum. Achillem gloriosum sustulit mors repentina: Tithonum debilitavit senecta prolixior. Mihique forsitan indulgebit tempus id quod tibi non concesserit. Greges numerosi et

Se quoque fugit?
Scandit æratas vitiosa naves [217]
Cura: nec turmas equitum relinquit,
Ocyor cervis, et agente nimbos
Ocyor Euro.
Lætus in præsens animus, quod ultrà est
Oderit curare; et amara lento
Temperet risu. Nihil est ab omni
Parte beatum.
Abstulit clarum cita mors Achillem:
Longa Tithonum minuit senectus:
Et mihi forsan, tibi quod negârit,
Porriget hora.
Te greges centum, Siculæque circum [218]

ANNOTATIONES.

ἑαυτὸν ἔφυγε; id est, Quis paternum deserens solum, pravam simul indolem pravosque affectus relinquit? Imo se quisque secum defert, id est, animum suum seu probum seu improbum. Senec. de Tranquill vit. *Hoc se quisque modo semper fugit. Sed quid prodest, si non effugit: Sequitur seipsum, et urget gravissimus comes.* Sic mercator avarus, quolibet peregrinatus fuerit, avaritiam circumfert. Horat. lib. 1. Epist. 11. v. 27.

Cælum, non animum mutant, qui trans mare currunt.

Epist. 14. v. 13.

In culpâ est animus, qui se non effugit unquam.

Lucret. lib. 3. sub finem.

Hoc se quisque modo fugit. At quam scilicet, ut fit,
Effugere haud potis est, ingratis hæret et angit.

Varro et Petronius *longè fugit, qui suos* (id est se) *fugit.*

21. *Scandit æratas, &c.*] Seu navim seu equum conscendas, ut effugias curam, hæc te facilè consequetur, utpote cervis pernicior et ventis. Horat. lib. 3. Od. 1.

Sed timor et minæ
Scandunt eodem quo dominus, neque
Decedit ærata triremi, et
Post equitem sedet atra cura.

53. *Ocyor Cervis.*] Cervorum pernicitas cuivis nota.

24. *Euro.*] Ab ortu flat iste ventus. Ovid. Metamorph. 1. cap. 2.

Eurus ad auroram Nabathæaque regna recessit,
Persidaque, et radiis juga subdita matutinis.

25. *Lætus in præsens animus, &c.*] In diem vive: *Dona præsentis rape lætus horæ*, lib. 3. Od. 8. utere præsenti fortunâ: quod ultra præsens tempus est, ne cura, neque futuro te distorque.

27. *Amara lento Temperet risu.*] Si quid ingruit adversi et amari, id animo læto perfer. Nam *levius fit patientiâ quicquid corrigere est nefas.* Lib. 1. Od. 24.

Lento risu.] Moderatâ lætitiâ. Alii legunt læto.

28. *Nihil est ab omni Parte beatum.*] Cic. 1. de invent. *Nihil omni ex parte perfectum atque beatum.* Οὐδεὶς πάντ' ἐστι πανόλβιος, Nemo per omnino felix et beatus.

29. *Abstulit clarum cita mors Achillem.*] Quod modo protulit, exemplis comprobat Poëta. Fuit illustris *Achilles*, et paucis annis inclaruit, et cita mors finem gloriæ subitum imposuit. Et contrà *Tithonus* diu vixit quidem, sed incommoda senii persensit adeo, ut vitæ pertæsus fuerit, optâritque in cicadam mutari, quod et à Diis obtinuit. Vide lib. 1. Od. 28. De Achille verò eodem lib. 1. Od. 6. v. 6. Od. 8. sub finem, Od. 15. ad finem. lib. 2. Od. 4. v. 3. lib. 4. Od. 6. Epod. 17.

31. *Et mihi forsan, tibi quod negârit, Porriget hora.*] Parvo mihi fotasse vitam dabit longiorem, tibi verò diviti negabit.

32. *Hora.*] Vel, tempus: sic Pers. Sat. 5. v. 14. *Fugit hora.* Vel horoscopus: Idem Pers. ibid. v. 48.

Seu nata fidelibus hora
Dividit in geminos concordia fata duorum.

33. *Te greges, &c.*] Tu te beatum existimas gregibus et armentis abundans, et optimâ purpurâ vestitus. At ego mihi videor æque ac tu fortunatus, tenuibus prædiis victitans et contentus, poeticâ gaudens facultate, et vulgi spernens rumores. Divites Homero πολύῤῥηνες καὶ πολυβοῦται, *agnis et bobus affluentes*; Hesiodo πολύμηλοι, *ovibus abundantes* nuncupantur.

Siculæ vaccæ.] Opimis è Siciliæ pascuis valde pingues.

Mugiunt vaccæ: tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa: te bis Afro
Murice tinctæ
Vestiunt lanæ: mihi parva rura, et
Spiritum Graiæ tenuem Camœnæ
Parca non mendax dedit, et malignum [219]
Spernere vulgus.

boves è Siciliâ circa te mugitum edunt, hinniunt tibi equi trahendis curribus idonei. Te operiunt panni è lanâ semel atque iterum Africano murice imbutâ. Mihi Parca verax largita est agellum, et aliquantulam Græcæ Musæ facultatem, necnon contemnere improbum vulgus.

ANNOTATIONES.

34. *Tibi tollit hinnitum, &c.*] Equorum etiam greges tibi adsunt, hinnitu generositatem exhibentium. Æneid. 3. v. 672. *Clamorem immensum tollit.* Cic. ad. Q. fratrem Epist. 1. lib. 2. *Clamorem satis magnum sustulerunt.*

35. *Apta quadrigis equa.*] Curulibus et circensibus ineundis certaminibus hoc aptior, quo velocior. In illis bigæ, trigæ, quadrigæ: sive currus duobus, tribus, quatuor equis tracti. Vide lib. 1. Od. 1. Annot. ad hæc verba: *Sunt quos curriculo, &c.* Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. &c.

Te bis Afro Murice tinctæ Vestiunt lanæ.] Pretiosæ nobilesque te operiunt et decorant vestes ex optimâ purpurâ, seu è panno sanguine muricis piscis semel atque iterum imbuto: sic enim purpureus color efficitur exquisitus, præsertim cum murex est è mari Africano, vel Tyrio. Testis Plinius lib. 9. cap. 36. ubi *murices et purpuræ,* inquit, *colorem illum tingendis expetitum vestibus in mediis habent faucibus. Liquor is nimirum est in candidâ venâ, unde pretiosus ille bibitur nigricantis rosæ color sublucens . . Præcipuus hic in Meninge Africæ et Getulo littore Oceani . . . . Huic fasces et secures Romanæ viam faciunt, idemque pro Majestate pueritiæ est. Distinguit ab Equite Curiam, in triumphali miscetur auro, &c.*

Bis tinctæ.] Dibapham purpuram vocant, Plin. lib. 9. cap. 39. *Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi . . . dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio. Qualiter nunc omnes pene commodiores purpuræ tinguntur.* Cic. lib. 2. Epist. 16. *Curius noster dibapham cogitat: sed eum infector moratur.*

38. *Spiritum Graiæ tenuem Camœnæ.*] Lyricæ poëseos ab Alcæo aliisque Poëtis Græcis desumptæ facultatem, quâ *sublimi feriam sidera vertice,* tribuit mihi.

Camœnæ.] Quasi Canenæ à canendo dictæ, teste Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. cap. 5. Vide lib. 4. Od. 6.

Spiritum Phœbus, mihi Phœbus artem
Carminis, nomenque dedit Poëtæ.

39. *Parca non mendax.*] Pers. Sat. 5. v. 48. *Parca tenax veri.* Immutabile fatum. Hujus intelligentia loci pendet è vetere ritu. Ultimâ scilicet hebdomadis die, quâ quis in lucem editus erat, fata vocabantur, quæ scriberentur: quòd eo die viderentur Parcæ in totam statuere vitam, quâ fortunâ futurus quis esset. Tertullianus; *Dum per totam hebdomadam Junoni mensa proponitur: dum ultimâ die fata scribenda advocantur:* Hæc Turneb. lib. 10. cap. 22. Credebant veteres nascenti cuilibet adnasci genium: deinde verò septimo, à quo natus erat die, Parcas statuere, quâ ille per totam vitam fortunâ usurus esset.

Et malignum Spernere vulgus.] Populi malignitatem, invidiam, opinionem, favorem etiam et applausum. Quæ qui non spernit, is nunquam beatè vixerit.

ODE XVII. AD MÆCENATEM, ægrotum.

Superstitem ei se non futurum.

CUR me querelis exanimas tuis?
Nec Diis amicum est, nec mihi, te priùs

Quare mihi vitam aufers per querimonias tuas? Neque numinibus placet, neque mihi,

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Cur me querelis, &c.*] Vix è pertinaci morbo convalescentem inviserat Mæcenatem Horatius, atque seu affectæ valetudinis tædio seu integræ salutis desperatione, graviores in querelas erumpentem, ærumnosæ etiam isti vitæ mortem præoptantem audierat. Quo ipse dolore perculsus Oden hanc ei scribit.

Exanimis.] Mærore conficis ac perimis, Cic. pro Milone. *Me quidem exanimant et interimunt hæ voces Milonis.* Virg. Æn. 4. v. 360.

Desine meque tuis incendere teque querelis.

2. *Dis amicum.*] Dictio Græca θεοῖς φίλον Epod. 1. ad eundem Mæcenatem.

ut prior moriaris, ô Mæcenas, insigne ornamentum ac tutela rerum mearum. Ah! si promptior mors aufert te, dimidium vitæ meæ, quorsum ego restabo dimidium alterum, haud pariter dilectus, neque remanens totus? Dies iste feret ambobus exitium. Haud falsum juravi: pergemus unà, quocunque modo anteibis, pergemus ultimam inire viam expediti socii. Neque me separabit unquam à te Chimæra flammas spirans, neque redivivus Gyas centum manus habens. Ita decretum Themidi prævalenti et Fatis. Sive Libra, sive Scorpius ti-

Obire, Mæcenas mearum
  Grande decus columenque rerum.
Ah! te meæ si partem animæ rapit [220]
Maturior vis, quid moror altera.
  Nec charus æquè, nec superstes
    Integer? Ille dies utramque
Ducet ruinam. Nan ego perfidum
Dixi sacramentum: ibimus, ibimus,
  Utcunque præcedes, supremum
    Carpere iter comites parati.
Me nec Chimæræ spiritus igneæ,
Nec si resurgat centimanus Gyas,
  Divellet unquam: sic potenti [221]
    Justitiæ, placitumque Parcis.
Seu Libra, seu me Scorpius aspicit

ANNOTATIONES.

Quid nos, quibus te vita sit superstite
Jucunda; si contra gravis?

4. *Grande decus columenque.*] Vide Od. 1. lib. 1. *Partem animæ.* lib. 1. Od. 3. *Animæ dimidium meæ.* Pythagoras aiebat amicum esse animam unam duobus in corporibus.

6. *Maturior vis*] Celerior quàm ferat naturæ lex.

7. *Nec charus æque.*] Vel populo Romano non perinde charus, ut Mæcenas; vel ipsi sibi molestus, ablato amico.

Nec superstes integer.] S. Aug. Conf. lib. 4. cap. 6. *Sensi ego*, inquis, *animam meam et animam illius* (amici) *unam fuisse . . . . . ideoque mihi morte sublato, mihi horrori vita erat; quia nolebam dimidius vivere, &c.* St. Gregorius Naz. suam cum D. Basilio animi conjunctionem et amicitiam συμψυχίαν vocat, *eandem animam.*

8. *Ille dies utramque Ducet ruinam.*] Qui te dies vivis auferet, is et me videbit morientem. Hoc fere ita contigit: nam obiit Mæcenas ann. U. C. 746. Horatius verò anno præcedenti, qui Imperii Augusti 34. erat. Dio. Euseb. Chron.

9. *Non ego perfidum Dixi sacramentum.*] Non temerè, aut fallaciter, sed ex animo et sincerè spondeo fore me tibi vitæ mortisque comitem, atque devoveo. Itaque Horatius ostendit esse se ex eorum numero, qui Principibus devoti appellabantur. Cæsar de Bell. Gall. lib. 5. cap. 23. *Aliâ ex parte oppidi Adcantuannus, qui summam Imperii tenebat, eruptionem facere conatus est cum sexcentis devotis; quos illi Soldurios appellant, quorum hæc est conditio, ut omnibus in vitâ commodis unà cum his fruantur, quorum se amicitiæ dediderunt: si quid eis per vim accidat, aut eundem casum unà ferant, aut sibi mortem consciscant; neque adhuc hominum memoriâ repertus est quisquam, qui, eo interfecto, cujus se amicitiæ devovisset, mori recusaret.* Dio lib. 53. morem istum fluxisse ab Hispanis ait, faventque Sallustius: *Hispani se regibus devovent, et post eos vitam recusant.* Et Valer. Max. lib. 2. cap. 6. *Celtiberi nefas esse ducebant prælio superesse, cum is occidisset, pro cujus salute spiritum devoverant.*

11. *Supremum Carpere iter.*] Discessum è vitâ hâc ad interas regiones, mortisque imperium.

13. *Me nec Chimæræ, &c.*] Non divellar ego à te ullâ re quantumvis terribili. De Chimæra lib. Od. 27. Πῦρ πνέουσα, *Ignem spirans* dicitur Pindaro.

14. *Nec si resurgat, &c.*] Epod. 1.

Et te vel per Alpium juga,
In hospitalem et Caucasum,
Vel occidentis ad usque ultimum sinum
Forti sequemur pectore.

Centimanus Gyas.] Is unus è natis cœlo terrâque, de quibus Apollodorus. Legunt alii, *Gyges*; alii *Gigas*. In scirpo est nodum quærere. De nomine controversia est. Designatur certè Gigas aliquis, qualis Briareus, de quo Virgil. Æn. 10. v. 565.

——Centum cui brachia dicunt,
Centenasque manus; quinquaginta oribus ignem
Pectoribusque arsisse.

15. *Sic potenti Justitiæ placitumque Parcis.*] Has cum illâ jungit, quasi justæ Deorum et fatorum legis ac decreti vindices et administras.

17. *Seu Libra, seu me, &c.*] Quodcunque nascenti mihi sidus affulsit, ac dominatum vitæ meæ obtinuit; eundem affirmaverim tuis natalibus horoscopum fuisse. Adeo comparabant omnia fere nobis paria. Enimvero tu emergis vix è periculosâ ægritudine; ego prope casu sum arboris oppressus. Scilicet ex eâ parte Zodiaci, quæ nostræ genituræ tempore in hemisphærium ase-

Formidolosus, pars violentior
Natalis horæ, seu tyrannus
Hesperiæ Capricornus undæ;
Utrumque nostrûm incredibili modo
Consentit astrum. Te Jovis impio
Tutela Saturno refulgens
Eripuit, volucrisque fati
Tardavit alas, cùm populus frequens

mendus mihi dominatur, pars temporis natalitii periculosior; sive Capricornus occidentalis Oceani potens: [222] *vix credibili ratione convenit sidus nostri amborum. Te à crudeli Saturno defendit Jovis fulgor propitius: atque fati præcipitis volatum remoratus est, quando plebs*

ANNOTATIONES.

strum assurgit, natalitias suas prædictiones colligunt Astrologi; quarum tamen vanitatem suggillat Juvenalis Sat. 6. v. 552. et seq.

Libra.] Septimum hoc est è duodecim Zodiaci signis, quod Sol ingressus circa diem 20 Septembris, equinoctium Autumnale facit. Vide Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 18. Virgil. Georgic. 1. v. 208. Manil. lib. 2.

Quosque dabunt chelæ (Libra] *et quos dat Aquarius ortus,*
Unum pectus babent, fideique immobile vinclum.

Et Lib. 5.

Felix æquato genitus sub pondere Libræ.

Pers. Sat. 5.

Nostra vel æquali suspendit tempora Libra,
Parca tenax veri.

Scorpius.] Octavum est hoc Zodiaci Signum, tunc oriens cum Orion occidit. Hinc fabula, interemptum Scorpionis aculeo Orionem, qui juvenili robore ferox nullam esse feram jactaret, quam conficere non posset. Ejus vero superbiam ultus Jupiter mortales docere voluit, non plus æquo viribus suis fidere. Hygin. lib. 6. de Sign. Cœlest.

18. *Formidolosus, pars violentior Natalis boræ.*] Nempe sidus hoc ad Martem pertinet, qui et inclemens, maleficus, horribilis. Unde referri huc potest Horatii in Philippensi clade periculosa fuga, de quâ supra Od. 7. Vide Cic. 2. ad Nat. Deor. n. 113. Virgil. Georg. 1. v. 38. Manil. lib. 4.

Scorpius armatâ violentâ cuspide caudâ,
In bellum ardentes animos, et Martia castra
Efficit, &c.

Hinc et Arat.

Scorpius infestus præportans flebile acumen.

Quidam codices habent, *lethalis boræ.* Sed neque. Aiunt porro sub hoc natis astro et horoscopo vitam esse breviorem.

19. *Seu tyrannus Hesperiæ Capricornus undæ.*] Se prodiisse in lucem sub Capricorni sidere quod, cum Saturnus obtinet, graves excitat pluvias atque tempestates in mari præsertim occiduo; teste Virgilio in Georgic. 1. cit. Et Manil. lib. 4.

Tu, Capricorne, regis quicquid sub Sole cadente, &c.

Propert. lib. 4. Eleg. 1.

Lotus et Hesperiâ quod Capricornus aquâ?

Decimum hoc signum Zodiaci solstitium Decembri mense facit hybernum: Unde Cic. 2. de Nat. Deor.

Tum gelidum valido de pectore frigus anbelans
Corpore semifero, magno Capricornus in orbe.
Quem cum perpetuo vestivit lumine Titan,
Brumali flectens contorquet tempore currum.

21. *Utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum.*] Sensus est: etsi non est idem mihi, qui tibi horoscopus; at certè magna et incredibilis inter mecum natalitium sidus ac tuum consensio est, convenientia, similitudo; quapropter ut mutuus dudum coaluit inter nos amor, ut etiam mortis pariter effugimus periculum, istâ quidem efficiente cœlestium vi; sic licet spondere, alterum ab altero nec in morte sejungendos aut divellendos. Persius Horatii perpetuus imitator huc loco videatur superâsse, Sat. 5. v. 45.

Non equidem hoc dubites, amborum fœdere certo
Consentire dies, et ab uno sidere duci.

22. *Te Jovis impio Tutela, &c.*] Benignus Jovis aspectus Saturni (ut fit) malignitatem correxit infregitque, contra fulgendo, in horâ natali. Pers. cit. mox. v. 50.

Saturnumque gravem nostro Jove frangimus unà.

Impio Saturno.] Fabulantur nimirum Saturnum proprios devorasse filios: hinc et aiunt sub ejus sidere genitos sævos et impios effici. Propertius et Pers. cit. Saturnum *gravem,* Juvenalis *tristem* appellat.

24. *Eripuit.*] E gravi morbo incolumen præstitit, ac veluti rapuit violentiæ Saturni falcem jam tibi suam intentantis ad vitam intercidendam.

Volucrisque fati Tordavit alas.] Advolantem properè, ut solet, mortem retardavit.

25. *Cùm populus frequens, &c.*] Istam Jovis tutelam animadvertit, ac celebravit; teque sibi redditum Populus Romanus gratulatus est, Jovique gratias retulit, sublatâ in lætitiæ signum triplici acclamatione et plausu, quando te post morbi periculum, melius habentem in theatrum adventare conspexit. Vide lib. 1. Od. 20.

numeroſa alacrem ter ſuſtulit acclamationem in theatro. Me decidens in caput arbor oppreſſiſſet, niſi manu caſum avertiſſet Faunus, tutor clientium Mercurii. Cura ut offeras victimas, et promiſſum templum: ego parvulam agnam immolabo.

Lætum theatris ter crepuit ſonum:
Me truncus illapſus cerebro
Suſtulerat, niſi Faunus ictum [221]
Dextrâ levâſſet, Mercurialium
Cuſtos virorum. Reddere victimas,
Ædemque votivam memento:
Nos humilem feriemus agnam.

ANNOTATIONES.

27. *Me truncus illapſus cerebro, &c.*] Ut te Jupiter, ſic me Faunus imminenti exitio ſubtraxit, cum *triſte lignum* declinavi *caducum in domini caput immerentis*; ut eſt in Od. 13. hujus libri. Vide ibidem.

28. *Niſi Faunus ictum dextrâ levaſſet.*] Perieram, niſi ſubveniſſet Faunus Mercurii amicus, et ſecundùm aliquos, idem Deus: certè literatorum uterque patronus. De Mercurio dictum jam non ſemel, maximè verò ſupra Od. 7. Porro quod ruri beneficium, ſervatam nempe ſalutem, accepit, bene refert ad ruris ſylvarumque Deum. Porro dicitur Faunus doctorum virorum *cuſtos* ac tutor, vel ob hoc quod ſtudioſi ſeceſſum et quietem, ac liberale otium ruri conquirunt et captant, quæ quidem in urbibus, ac inter populares ſtrepitus, obtinere vix poſſunt.

29. *Mercurialium.*] Viros eruditos Mercuriales nuncupat: eo quod illi clientes habeantur Mercurii. Hic enimvero diſciplinarum et artium repertor aſſeritur à Diodoro Siculo lib. 2. cap. 1. et lib. 1. cap. 2. inventor literarum, vocum, palæſtræ, numerorum, lyræ, medicinæ, aſtronomiæ, denique interpretationis verborum, unde cognominatus Hermes. Idem affirmat Plinius lib. 7. cap. 56. et Gellius. Mercurio ſacras eſſe linguas ob eloquentiam, refert Athenæus lib. 1. cap. 14. et lib. 15. cap. 1. ſtatuis Mercurii tanquam orationis et facundiæ præſidis ornata fuiſſe Gymnaſia. Quod et teſtatur Tullius ad Attic. ut obſervat Caſaubonus in citatum Athænei locum.

Reddere victimas, &c.] Votivas offer victimas Jovi Servatori: ædem quoque ſeu templum, quod æger voviſti, ſi convaleſceres, jam voti reus. Saluti ædifica et perſolve.

30. *Nos humilem feriemus agnam.*] Jovi taurus aliæque id genus majores hoſtiæ cædebantur; minores autem cæteris Diis. Hinc Horatius, aut pro ſuâ præ Mæcenatis opulentiâ tenuitate, ut garriunt aliqui: ſed more majorum et ex ſolenni inſtituto ſcribit, et ſpondet Fauno humilem ferire *agnam*. Sic lib. 1. Od. 4.

Nunc et in umbroſis Fauno decet immolare lucis
Seu poſcat agnam, ſive malit hædum.

ODE XVIII.

Mediocri ſe fortunâ beatum eſſe: deſipere eos qui luxui et avaritiæ ſtudent mortis immemores.

Nec ebur nec aurum ſplendet in laqueari ædium mearum;

NON ebur, neque aureum [22
Meâ renidet in domo lacunar:

ANNOTATIONES.

Hæc Ode eſt dicolos diſtrophos. Metrum dicitur vel Hipponactium, ab auctore; vel Euripideum, quod eo frequenter uſus ſit Euripides.

Primus verſus eſt Trochaicus dimetur catalecticus; ubi deeſt una ſyllaba ad perfectionem: et ſcanditur hoc modo;

Nōn ĕ | būr nĕ | que āurĕ | ūm.

Alii volunt eſſe Iambicum Archilochium dimetrum acatalectum; qui conſtat Amphimacro, et duobus Iambis; hac ratione:

Nōn ĕbūr | nĕque āu | rĕūm,

Alter verſus eſt Iambicus Archilochius trimeter catalecticus, conſtans quinque Iambis et unâ ſyllabâ: admiſſo locis imparibus Spondæo; ſic ſcanditur.

Mĕā | rĕnī | dĕt īn | dŏmo | lăcū | nar.

1. *Non ebur neque, &c*] Opes et divitias non poſſideo, nec cupio, quæ omnibus optari ſolent; ac ea quæ paucorum ſunt habeo; atque me beatum exiſtimo. Fide integer, ingenio valens, cuilibet me oſtento et præfero.

Neque aureum Meâ renidet in domo lacunar.] Domus non habito magnificas, ebore et auro exornatas, marmore peregrino ædificatas et ingentes. Arnob. lib. 6. *Laquearibus renidentibus aureis.* Lucret. lib. 2. ſub init.

Non trabes Hymettiæ Premunt columnas ultimâ recisas [225] Africâ. Neque Attali Ignotus hæres regiam occupavi: Nec Laconicas mihi Trahunt honestæ purpuras clientæ. At fides et ingenî [226]	*Haud Hymettiæ trabes innituntur columnis extremâ in Africâ excisis. Neque Attali hæres incognitus, regalem potentiam invasi. Nec clientæ haud viles nent mihi purpuram Laconicam. Verum fidelitas adest et copiosus inge-*

ANNOTATIONES.

Nec domus argento fulgens, auroque renidens:
Nec citharis reboant laqueata aurataque templa.

3. *Non trabes Hymettiæ Premunt columnas, &c.*] In meis ædibus non sunt pretiosæ ex Hymetto trabes, columnis exquisiti marmoris sustentatæ. Hymettus, Atticæ mons regionis, melle quidem abundans, insigni vero marmore clarus. Plin. lib. 17. cap. 1. columnas quatuor Hymettii marmoris ad scenam ornandam advectas refert. Has porro centum millibus nummûm emptas ait Valer. Max. Idem Plin. lib. 36. cap. 3. ita scribit; *L. Crassus orator primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem palatio Hymettias.* Valer. Max. lib. 9. cap. 1. *Cn. Domitius L. Crasso collegæ suo, altercatione ortâ, objecit, quod columnas Hymettias in porticu domûs haberet.* Magna porro lis, fuerintne trabes illæ ligneæ, an marmoreæ. Verùm enim è ligno potius Hymettio quam è marmore crediderim: quanquam et ex lapide trabes extitisse clarè docet Plin. lib. 36. cap. 8. ubi sic habet *Circa Syenem vero Thebaidis Syenites, quem antè Pyrropœcilon vocabant. Trabes ex eo fecere Reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratas.* Vide Strabon. lib. 9. ubi ex Hymetto advectas trabes longas et densas commemorat.

4. *Ultimâ recisas Africâ.*] Columnas intelligit è marmore Numidico, cujus pretium ingens, fuisse testatur Plinius lib. 36. cap. 6. his verbis. *M. Lepidus Catuli in Consulatu collega, primus omnium limina è Numidico marmore in domo posuit magnâ reprehensione.* Numidia Africæ regio ultima, et maximè occidentalis.

5. *Neque Attali Ignotus hæres regiam occupavi.*] Nec divitis cujusquam hæreditatem captavi, illamve fraude et arte malâ invasi, opulentus quoquo modo esse volens: sicut Aristonicus (quem forte respexit hoc loco Horatius) regnum Asiæ sibi vindicavit. Duo fuerunt Attali Pergami Reges; prior, Eumenis frater, posterior autem filius. Hic Attalo patruo successit in Asiæ Imperium. Post annos verò quinque instare sibi mortem sentiens, Populum Romanum opum suarum regnique hæredem nuncupavit. Quod ut accepit Aristonicus Eumenis ex pellice filius, regiam stirpem ostentans, conscripto exercitu, Pergamum invasit, et principatum ac dominationem Asiæ obtinuit. Crassi verò à Romanis missi Prætoris fractis viribus et auctoritate, post annos ferè quatuor debellatus à Perpenna, moxque ab Aquilio Consulibus, planè extinctus est. Justin. lib. 36. sub finem: *In Asiâ Rex Attalus florentissimum et ab Eumene patruo acceptum regnum, cædibus fœdabat . . . . . morbum ex Solis fervore contraxit, et septimâ die decessit. Hujus testamento hæres Populus Romanus tunc instituitur. Sed erat ex Eumene Aristonicus non justo matrimonio, sed ex pellice Ephesiâ citharistæ cujusdam filiâ genitus, qui post mortem Attali velut paternum regnum Asiam invasit, &c.* Vide et Luc. Florum Histor. Rom. lib. 2. cap. 20. ubi *Aristonicus*, inquit, *regii sanguinis, ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas partim solicitat: paucas resistentes vi recepit: Crassi quoque Prætoris cecidit exercitum . . . . . mox à Perpennâ domitus et captus . . . Aquilius Asiatici belli reliquias confecit; maximis (nefas!) veneno ad deditionem quarundam urbium, &c.*

7. *Nec Laconicas mihi Trahunt honestæ purpuras clientæ.*] Nec habeo clientes, quos soli divites ac potentes habent: nec adeo clientium uxores nent mihi lanas, è quibus pannus confectus, imbutus humore piscis muricis ad Tænarum Laconicæ promontorium capti, suppeditet mihi vestes purpureas, easque valde exquisitas, quæ ad solos nobiles, Patricios, ad Magistratus pertinent. Cic. Ver. n. 59. *Ipse dabat purpuram tantum, amici operam.* Laconia Peloponnesi regio purpuræ excellentiâ nobilis. Plin. lib. 21. cap. 8. *Unguento naturam vicisse gaudens luxuria, vestibus quoque provocavit eos flores, qui colore commendantur. Hos animadverto tres esse principales: unum in cocco, qui in rosis micat. Gratius nihil aspectu, Trahitur in purpuras Tyrias, dibaphasque; et Laconicas, &c.* Et lib. 35. cap. 6. *Et liquidis coloribus, quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretii, ante omnes est purpurissum . . . . . . laudatur Laconicum unde pretiosissimæ purpuræ.* Vide supra Od. 16. sub finem Annot. ad has voces: *Te bis Afro murice tinctæ vestiunt lanæ.*

9. *At fides et ingeni Benigna vena est.*] Quòd si desint opes, at opibus quidpiam melius ac præstantius habere contigit, nimirum fidei virtutem, nec non ingenii lumen et facultatem.

Benigna vena.] Metaphora à terræ venis, è qui-

nii fons. Et exiguum me opu-lentus requirit. Nihil præterea à Numinibus efflagito: neque ab amico divite majora posco, contentus admodum agro tantum Sabino. Urgetur dies die: et novæ Lunæ properant deficere. Tu morti vicinus incidenda marmora pacisceris: et tumuli oblitus ædificas: atque satagis extendere littus maris ad Baias

Benigna vena est: pauperemque dives
Me petit. Nihil supra
Deos lacesso, nec potentem amicum
Largiora flagito,
Satis beatus unicis Sabinis.
Truditur dies die,
Novæque pergunt interire Lunæ.
Tu secanda marmora [187]
Locas sub ipsum funus, et sepulchri
Immemor struis domos;
Marisque Baiis obstrepentis urges

ANNOTATIONES.

bus fontes promanent uberes: designat optimè discendi scribendique facilitatem, quâ qui destitutus fuerit, is invitâ Minervâ, invitis Apolline ac Musis literarum studium capessit, hoc est, oleum et operam perdit. Epist. ad Pisones, v. 385.

Tu nihil invitâ dices faciesve Minervâ.

Et v. 408.

Naturâ fieret laudabile carmen, an arte.
Quæsitum est. Ego nec studium sine divite venâ;
Nec rude quid prosit video ingenium.

10. *Pauperemque dives me petit.*] Me diligit, ac familiaritatem meam petit Mæcenas, tum ob fidem, tum propter ingenium ad artes liberales idoneum. Epist. ad Pisones, v. 405. *Gratia regum Pieriis tentata modis.* Quoties verò Doctores et Sapientes à Principibus viris sunt honorati ac accersiti.

11. *Nihil supra Deos lacesso.*] Ut largiantur quidquam præter ista, non importunis Deos precibus fatigo, non urgeo, non efflagito. Sed nec Mæcenatem *amicum*, plura si rogitem, dare paratum ac *potentem*, nequaquam ego lacesso, nec amplìora flagito, quam quæ jam donavit, videlicet agrum in *Sabinis*, quo victito beatus et contentus. Sic cupiditatem adversatur omnem ac libidinem, ut vocat Tullius. Hanc ferocienti equo similem aiebat Plato in Phædro. Diogenes autem Cynicus *arcem omnium malorum* vocitabat.

13. *Flagito.*] Quid valeat ista vox docet Cic. lib. 9. Epist. 9. ad Varronem: ubi sic scribit; *Metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi ut rogarent.*

15. *Satis beatus unicis Sabinis.*] Prædio in Sabinis, quo donatus sum à Mæcenate, satis me locupletem existimo, nec ab eo quidquam ultra peto, vel cupio. Vide lib. 3. Od. 13. v. 1. ibique Annot. Item Epist. 16. initium, ubi suam ipse villam describit Poëta.

15. *Truditur dies die.*] Epod. 17.

Urget diem nox, et dies noctem.

Senec. Epist. 24. *Nullius rei finis est. Sed in orbem nexa sunt universa. Fugiunt ac sequuntur. Diem nox premit, dies noctem. Æstas in Autumnum desinit. Autumno Hyems instat; quæ Vere compescitur. Omnia transeunt, ut revertantur.* Sic ferè ad rem nostram Ecclesiastes cap. 1. *Oritur Sol et occidit, et ad locum suum revertitur: ibique renascens gyrat per meridiem, et flectitur ad Aquilonem.* Vide Pers. Sat. 5. v. 66. et seq.

16. *Novæque pergunt interire Lunæ.*] Ita labuntur menses annique: novæ Lunæ complentur: tum decrescunt, ac intereunt, rursumque renascuntur, et crescunt, perpetuis vicibus. Ita fugit tempus, ita fluit ac perit ætas et vita nostra. Tu tamen, O superbe et ambitiose, quasi vitæ sit tibi securitas, et immunitas à morte, insanas moliris substructiones.

17. *Tu secanda marmora Locas.*] Mercede conducis sectores marmoris et sculptores: vel redemptori negotium das secandorum marmorum, ad extruendas domos superbas.

20. *Marisque Baiis obstrepentis urges Summovere littora.*] Molibus in mare jactis extendis littus, ut ibi ædifices, amœno, loco, ad Baias, ubi fluctus marini ventis agitati fremunt et obstrepunt vehementer: quasi non sufficiat continens terra ad construendas ædes. Sallust. *Divitias profundunt in extruendo mari, et montibus æquandis.* Senec. Controvers. 5. *Maria summoventur projectis molibus.* Vide supra Od. 15. init. ibique Annot. Item postea, lib. 3. Od. 1. v. 33. et Od. 24. v. 2.

Baiis.] Baiæ civitas Campaniæ, à Baia Ulyssis socio ibi sepulto nominata; sita Puteolos inter et Cumas, in eo sinu qui nunc dicitur *Golfi di Puzzuolo* et *di Napoli*: calentibus aquis ad sanitatem valde utilibus, cœli temperie, amœno secessu, Romanorum Procerum nitidas illic ædes habentium frequentiâ, perquam felix: et etiam vitanda, velut occasio luxuriæ dicatur à Seneca ad Lucil. Epist. 52. *Illic*, inquit, *tanquam loci debeatur licentia, magis luxuria solvitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus.*

Summovere littora,
 Parùm locuples continente ripâ.
Quid, quòd usque proximos
 Revellis agri terminos, et ultrà
Limites clientium
 Salis avarus? Pellitur paternos [228]
In sinu ferens Deos
 Et uxor et vir, sordidosque natos.
Nulla certior tamen
 Rapacis Orci fine destinatâ
Aula divitem manet
 Herum. Quid ultrà tendis? Æqua tellus
Pauperi recluditur,
 Regumque pueris; nec satelles Orci
Callidum Promethea
 Revexit auro captus. Hic superbum
Tantalum, atque Tantali

frementis, non sat dives stabili terrâ. Quid dicam, *quòd vicinos etiam agri limites removes, et clientium terminos transilis,* per *avaritiam? Ejicitur et maritus, et conjux portans in gremio Penates, et pueros squalidos. Attamen potentem dominum haud exspectat ulla basilica melior paratâ sede Inferorum* omnia *absorbentium. Quid ampliùs quæris? Terra pariter inopi* finum *aperit, atque principum filiis: neque Inferorum custos, auro corruptus, astutum Prometheum reportavit. Ille Tantalum,*

ANNOTATIONES.

23. *Quid, quòd usque proximos, &c*] Quin-etiam sacrilegâ ratione rem augere non vereris; tum vicinorum, tum etiam clientium terminos removendo. Duo sunt itaque delicta, alterum contra fidem clientibus debitam, alterum contra justitiæ et religionis virtutem. Quod ad primum attinet: illatam clienti injuriam eo constat graviorem esse, quod post parentes et pupillos fidei tutelæque nostræ creditos proximum obtineant locum clientes, qui sese pariter in fidem patrociniumque nostrum dederunt; ut asserit A. Gellius. lib. 5. cap. 13. et lex. 22. xii. Tab. hæc est: *Si clienti patronus fraudem fecerit, sacer esto.*

26. *Revellis agri terminos.*] Hoc alterum est peccati genus, et sacrilegum quidem, ex istâ Numæ Pompilii lege, quæ jubebat ut qui terminum exarâsset, ipse et boves Deo sacri fierent. Eodem pertinet, quòd Terminum Deum consecrabant colebantq; veteres. Translator etiam terminorum damnatus lege divinâ noscitur, Deuteron. cap. 19. v. 14. Proverb. cap. 22. v. 28. &c.

26. *Pellitur paternos, &c.*] Expositio ad augendam invidiam. Sic possessione legitimâ deturbatur cliens à te, et ad inopiam redactus abit cum uxore gemebundâ, sed religiosâ, quæ portat *in sinu* Deos familiares, puerosq; ob egestatem *sordidos.*

29. *Nulla certior tamen, &c.*] Quòd si opibus mortem eluctari liceret, aut si potiorem apud Inferos sedem opulentus quisque occuparet; libens equidem tibi sanè condonarem, quòd quo jure, quâ injuriâ, divitias accumules. Verùm non ita se res habet; nec enim *divitem manet herum ulla certior aula aut finis,* quàm quæ *Orco destinata* est. Non fors ibi aut conditio melior opulento cuilibet quàm inopi. *Quid* ergo *ultrà tendis,* quàm sancitum decretumq; tibi est fatorum ac Numinum lege immutabili? Horat. lib. 2. Epist. 2.

Quid vici prosunt, aut horrea, quidve Calabris
Saltibus adjecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cùm parvis non exorabilis auro?

32. *Æqua tellus pauperi recluditur, &c.*] Lib. 1. Od. 4.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres.

34. *Nec satelles Orci, &c.*] Nec mors muneribus ac donis corrumpitur, ut suam dimittat prædam; omnes mortales rapit, Æschyl. Μόνος θεῶν θάνατος ὐ δῶρων ἐρᾷ, *Inter Deos sola mors non capitur muneribus.* Theognis: Ουτις ἀποινα διδὺς θανατον φύγοι. *Nemo pretium offerens sese à morte redemit.* Vide supra Od. 3. et 14.

Satelles Orci.] Charon, de quo supra Od. 3. adv. ult. et alibi.

35. *Callidum Promethea.*] De eo, Lib 1. Od. 3. v. 27. et Od. 16. v. 13. Sensus est: nec Charon oblato captus auro transvectum in alteram Cocyti ripam Prometheum revexit ad vivos rediturum. Et Prometheus, quantumvis sagax, qui hominem sapienter è luto finxerat, qui cœlestem ignem ferulâ ad Solis currum extensâ callidè suffuratus in terras detulerat, is tamen nec astu nec pretio Satellitem Orci vicit, ut mortem evadere posset. Lib. 2. Epist. 2. mox cit.

Metit Orcus.
Grandia cum parvis non exorabilis auro.

36. *Hic superbum Tantalum, &c.*] Hic ipse Charon neque superbos veretur, imò domat, et in Inferis coërcet. De Tantalo supra Od. 12. ad finem.

37. *Tantali genus.*] Pelopem, Atreum, Agamemnonem, Orestem.

Tantalique posteros tenet. Ille ipse egenum ærumnas perpessum sive rogatus, sive non rogatus, ausculta levatque.

Genus coërcet: hic levare functum [229]
Pauperem laboribus,
Vocatus, atque non vocatus, audit.

ANNOTATIONES.

38. *Hic levare functum Pauperem, &c.*] Idem ille pauperi præsto est; atque laboriosâ et ærumnosâ defunctum vitâ ultrò sublevat, cymbâ excipit, et transfert in sedes quietas. Cic. Catilin. 4. n. 7. scribit, *Mortem à Diis Immortalibus non esse supplicii causâ constitutam, sed aut necessitatem Naturæ, aut laborum ac miseriarum quietem esse.*

40. *Vocatus, atque non vocatus.*] Alludit ad Oraculum Lacedæmoniis redditum; *Καλούμενος κ'ἀκλητος Θεὸς παρέσαι, Vocatus et non vocatus Deus aderit.*

ODE XIX.

Bacchi laudes eò canit aptiùs, quod ejus Numine est plenus.

Bacchum versus dictantem in secretis aspexi cautibus, et Nymphas auscultantes, arrectasq; aures Satyrorum caprinos pedes habentium. Fidem habete, nepotes. Euboë, timore nuper incusso agitatur animus, et ob repletum Baccho pectus, non

BACCHUM in remotis carmina rupibus
Vidi docentem (credite posteri) [230]
Nymphasque discentes: et aures
Capripedum Satyrorum acutas.
Evœ, recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore turbidum

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. 1.

1. *Bacchum in remotis, &c.*] Festum Poëtis Bacchi idem, epulumque tum poëticum esse sacrumque celebre, et hymnum solemnem decantari solitum constat: auctoresque sunt Ovid. Trist. lib. 5. Eleg. 4. et Propert. lib. 4. Eleg. 6. sive quod Liber et Apollo Deus idem est, ut pluribus asserit Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 18. ac evincunt Æschyli Euripidisque testimonia ibidem allata. Æschyl. Ἀπολλον ὁ Βάκχε ὁ Μάντις. Euripid. φιλόδαφνε, Βάκχε, Παιαν, Ἀπολλον, Εὔλυρε. Sive quòd Bacchus, id est, vinum, scribendis versibus ingenium exacuat. Unde,

—Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus, &c.

Ut noster egregiè docet, lib. Epist. 19. Istius igitur generis hymnus est Ode hæc elegantissima, et quæ sanè probet *benignam ingenii venam*, quâ gloriabatur Poëta Ode superiori. Talis etiam Od. 25. lib. 3. Et Propert. Eleg. 16. lib. 3.

In remotis carmina rupibus. Longè à strepitu tumultuque populari, urbano, forensi. Nam

Carmina secessum scribentis et otia quærunt.

2. *Vidi docentem.* Sic et apud Virgil. Eclog. 6. Silenus in antro à pueris Nymphisque deprehensus petita dudum carmina tandem pangit;

Satis est potuisse videri
Carmina quæ vultis cognoscite, &c.

3. *Nymphasque discentes.*] Musas intellige. Sic Eclog. 7. v. 21.

Nymphæ noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite.

Aures Capripedum Satyrorum acutas.] Vel in acumen factas et formatas: tales [illegible] habere dicuntur Satyri; vel ad audiendum [illegible]tas, paratas, avidas. Lucian. Οἱ δὲ [illegible] ὀξεῖς τὰ ὦτα, καὶ αὐτοὶ φαλακροί. Et [illegible] ὦτα μεγαλα ὄρθια, dicit habuisse unum è [illegible]chici exercitûs ducibus, *magnas aures* [illegible] log. cui tit. *Bacchus*. Ovid. Trist. lib. 5. [illegible]

Fer, bone Liber, opem: et
Sic tibi cum Bacchis Satyrorum [illegible] juventus
Adsit; et attonito non taceare [illegible]

Vid. lib. 1. Od. 1. De Satyris plura ad [illegible]

5. *Evœ.*] Vel, Euhoë; ut doctiores [illegible]lunt: quâ voce Bacchantes in sacris [illegible] furore concitabant, ut aiunt, Juv. Sat. 7. v. [illegible]

Satur est, cum dicit Horatius, Euhoe.

Vid. lib. 1. Od. 18. ibique Annot.

Recenti mens trepidat metu, &c.] [illegible]mum sibi affingit Poëta, quem semper [illegible] sacer quidam ac religiosus horror, ob [illegible] præsentis agentisque reverentiam [illegible] que vim, quâ turbatur nonnihil [illegible]tur mens divinitùs afflata, extra se [illegible] enata, superiorisque potentiæ arbitrio [illegible].

6. *Plenoque Bacchi pectore turbidum* [illegible] Numine incidente correptus de [illegible]

Lætatur. Evoe: parce, Liber,
Parce, gravi metuende thyrso.
Fas pervicaces est mihi Thyadas,
Vinique fontem, lactis et uberes
Cantare rivos, atque truncis
Lapsa cavis iterare mella.
Fas et beatæ conjugis additum
Stellis honorem, tectaque Penthei
Disjecta non levi ruinâ,
Thracis et exitium Lycurgi.

sine gaudio conturbatur. Euboë: indulge, Bacche, indulge, verendo thyrso formidande. Licet mihi cantare Bacchantes [A31.] *protervas, et vinum defluens, et lac copiosè manans, et mel ex cavatis arboribus stillans, celebraré; necnon felicis uxoris ornamentum astris insertum: Pentheique domum gravi deturbatam casu et Lycurgi Thracii mortem.*

ANNOTATIONES.

consertio, non tamen perturbatione.

7. *Parce, Liber, parce.*] Indignum tali se visitatione professus veniam rogat, ne in ultionem visi Numinis id sibi contingat mali, quod Actæoni, Pentheo, Lycurgo, aliisque acciderat. Deprecatur et vehementiorem Dei agitationem, quâ de suâ sede mens omninò dejiciatur.

8. *Gravi metuende thyrso.*] Quò tòt adversarios percussisti ac perdidisti.

Thyrso.] Hasta erat hederis et pampinis intecta, quibus obvoluta etiam cuspis inopinatos ictus certumque exitium inferebat.

9. *Fas pervicaces, &c.*] Divino itaque spiritu correptus Poëta, vimque Numinis sentiens, rectè ait, fas mihi esse Dei laudes exequi.

Pervicaces.] Concepto furore petulantes et protervas. Pervicacia interdum est bonarum rerum perseverantia, pertinacia semper malarum; inquit Non. Marcell. Acciique ad Myrmidones verba hæc affert: *Tu pertinaciam, Antiloche, esse hanc prædicas: ego pervicaciam aio . . . . Tu addis quod vitio est: demis quod laudi datur.*

Thyadas.] A θύω, *sacrifico, feror impetu quodam furibundo.* Thyades appellatæ sunt Bacchi sacrificulæ seu Bacchantes.

10. *Viniq; fontem, lactis et uberes, &c.*] Licet mihi referre et cantare patrata Baccho prodigia et miracula. Perperam, ut videtur, afferunt hic aliqui morem veterem Baccho seu Dionysio in speluis sacrificandi vino, lacte et melle. Sanè respexit, ea scribens, Horatius Euripidis locum, in Bacchis Act 3. in quo *Baccharum una thyrso dicitur petram verberâsse, et mox inde prosiluisse aquæ fons; alia ferulam projiciente in terram, rivum Deus emisisse; quæ verò candidi potus cupidæ fuerunt, summis digitis terram scalpentes, lactis flumina statim eliciuisse: è thyrsis autem hederaceis flava mella guttis dulcibus stillâsse.*

13. *Fas et beatæ conjugis additum Stellis honorem.*] Dicam et Ariadnes coronam nuptialem inter sidera relatam. Hujus meminit Virgil. Georgic. 1. v. 222. Ovid. Trist. 5. Eleg. 3.

Sic micet æternum, vicinaque sidera vincat
Conjugis in cœlo clara corona tuæ.

Quomodo verò desertam à Theseo Ariadnem sibi in uxorem adoptârit Liber, coronamque in cœlum transtulerit, canit idem Ovid. lib. 8. Metam. cap. 2.

Desertæ et multa querenti
Amplexus et opem Liber tulit; utque perenni
Sidere clara foret, sumptam de fronte coronam
Immisit cœlo. Tenues volat illa per auras
Dumque volat, gemmæ nitidos vertuntur in ignes;
Consistuntque loco; specie remanente coronæ:
Qui medius nixique genu est anguemq; tenentis.

14. *Tectaque Penthei Disjecta,*] Et hic alludit ad Euripid. cit. loc. ubi Penthei palatium brevi subvertendum minatur Bacchus: Διαλινάξαντες Βακχίῳ δῶμα Πενθέως. Pentheus rex Thebarum Bacchantes noctu discurrentes, quod nefas, spectans, iram in se Numinis concitavit, unde et ab ipsâ matre suâ Agave sociisque Bacchantibus discerptus, miserè periit. Ita Pausan. in Corinth. Euripid. cit. &c. Hyginus autem à Libero patre insaniâ et furore perculsum violentas ipsum sibi manus intulisse refert. Vide Ovid. Metamorph. lib. 3. cap. 7. et seq. Pers. Sat. 1. v. 100. Diodor. Sicul. lib. 4.

15. *Non levi ruinâ.*] Legunt alii, *non leni ruinâ*, id est, sævâ. Alii *non levi*, seu *lævi*, id est, asperâ.

16. *Thracis et exitium Lycurgi.*] Referam quoque vindicatum Bacchi Numen, prostratis quotquot huic adversari refragarive ausi sunt: quales Pentheus, de quo mox; et Lycurgus, qui spreto illo pœnas luit, seu à Jove privatus oculis vitâque ipsâ, ut scribit Homerus; seu ab ipso interfectus Baccho, ut volunt alii. Is Thracum rex multà per temulentiam pravè committi videns, excidi vineta jussit omnia, vinumque aboleri: hinc porrò fabulati sunt, ultore Baccho, versum in furorem crura sibi amputâsse, falce vinitoriâ. Hygin. et Plutarchus, aliter paulò, quod nimiùm in carcerem Bacchas et Satyros

Tu domas fluvios, et mare longinquum. Tu secretis in montibus Thraciarum mulierum *capillos nodo serpentino citra periculum constringis*, vino *madens. Cùm* verò *scelerata Gigantum turma per sublime appeteret imperium* Jovis *patris* tui, *tu Rhœcum dejecisti leonis unguibus, ac terribili maxillâ: quamvis saltationibus, cavillationibus, lusibusque habebaris magis idoneus, nec ita ad certamina habilis: veruntàmen paci atque bello communis eras. Innoxius te Cerberus aspexit*

Tu flectis amnes, tu mare barbarum:
Tu separatis uvidus in jugis
  Nodo coërces viperino
    Bistonidum sine fraude crines.
Tu, cùm parentis regna per arduum
Cohors Gigantum scanderet impia,
  Rhœcum retorsisti leonis
    Unguibus, horribilique malâ;
Quanquam choreis aptior et jocis
Ludoque dictus, non sat idoneus
  Pugnæ ferebaris: sed idem
    Pacis eras mediusque belli.
Te vidit insons Cerberus aureo

ANNOTATIONES.

conjecisset. Lycurgo exitium accidisse narrant Apollodorus, lib. 3. et Euripides antea citatus, Ovid. Trist. 5. Eleg. 3.

Ossa bipenniferi sic sint malè pressa Lycurgi;
Impia nec pœnâ Pentheos umbra vacet.

Propert. lib. 3. Eleg. 16.

Vesanumq; nova nequicquam in vita Lycurgum;
Pentheos in triplicis funera grata greges.

17. *Tu flectis amnes.*] Gangem et Indum fluvios intelligunt quidam: alii Hydaspen et Orontem, quos Bacchus transiit in Indiam pergens. Alii Strymonem Thraciæ fluvium, cujus accolæ Edoni cum suo rege Lycurgo primùm reluctati, posteà verò domiti à Baccho, ejus se legibus ac disciplinæ subdiderunt. Favet Ovid. mox cit.

Nec patria est habitata tibi: sed ad usque nivosum
Strymona venisti, Marticolamque Geten.
Persidaque, et late spatiantem flumina Gangem,
Et quascunque bibit decolor Indus aquas.

Tu mare barbarum.] Indicum mare, populosq; Indos sub jugum tuum misisti. Ex Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 1. Triumphator Bacchus est appellatus, quoniam ille primus de Indis cum spoliis opimis in patriam reversus triumphavit.

18. *Tu separatis uvidus in jugis, &c.*] Per te fit, ut Bacchantes viperis ac serpentibus implicitos habeant crines, sine ullo damno suo. Scribit Plutarchus in Alexandro, mulieres istas Orgia Baccho celebrantes, impunè serpentes tractâsse; volunt alii alludi ad fabulam, quâ Bacchus infans anguibus à Parcis cinctus fertur, qui nihil intulerint mali, sed ora pueri lamberint.

20. *Bistonidum.*] A Bistone stagno vel lacu dicti Bistonii et Bistones Thraciæ populi; et Bistonides mulieres ibidem sacra Baccho facientes. Est et Bistonia urbs propè mare, hodie *Bouron* dicta.

21. *Tu cum parentis, &c.*] Quin et præclarè à te in bello gesta celebrabo. Tu enim, Bacche, opem Jovi patri tuo egregiam operamq; navâsti, quando impiè tentarunt Gigantes cœlum scandere montes montibus imponendo. Tum siquidem assumptâ leonis specie, unguibus et dentibus decertando, Rhœcum aliosque vicisti, dejecisti, profligâsti. Leonis pelle indutum pugnâsse Bacchum aiunt alii, leoninâque audaciâ: quòd quidem minus fabulosum. Diodor. verò pardorum pellibus usum refert.

25. *Quanquam choreis aptior, &c.*] Duo extitere Dionysii, inquit Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 1. Prior senex promissâ barbâ, ex veteri more. Alter juvenis, speciosior, et deliciosus. Is Satyrorum saltatione, risu et joco delectabatur. Omnes etiam qui in exercitu musicis exercerentur, immunes fecit. Hæc Diod. ex quibus mollities Bacchi notatùr, qui etiam in Indiam duxerit exercitum mulierum et delicatorum hominum tripudiis et cantionibus operam dantium. Lucian. in Dial. cui titulus, *Dionysius*. Diodor. cit. &c.

Aptior et jocis, Ludoque dictus.] Huc pertinet quod vulgo circumfertur adagium: *Sine Cerere et Baccho friget Venus.*

27. *Idem pacis eras mediusque belli.*] Ad utrumque pariter, seu ad pacem sanciendam, seu ad bellum movendum paratus et accommodatus. Diodor. cit. loco; *Quidam duplicem ei formam attributam volunt, quoniam ebrietas et iracundos efficiat et hilares.* Medium belli pacisque, communem interpretatus sum.

29. *Te vidit insons Cerberus.*] Cùm ad Inferos denique descendisti, Semelen matrem, vel, ut alii narrant, Aridanen conjugem inde reducturus, Cerberus, ultrò tuum Numen reveritus est, caudâ leniter motâ blandiens, tibias etiam et pedes lambens. De Cerbero plura ad Od. 13. hujus libri, sub finem.

Aureo cornu decorum.] Cornua tribuuntur Baccho, quòd immoderatè bibentes quemlibet obvium ferire soleant. Unde et tauro similem faciunt, quòd, perindè ut ille, bibaces sint, iracundi, petulci: teste Athenæo, lib. 1. Non ita videtur ad rem quod ex eodem Athenæo affe-

Cornu decorum, leniter atterens
Caudam, et recedentis trilingui
Ore pedes, tetigitque crura.

[234] 31 *aureo cornu insignem, movens caudam leviter, et regredientis pedes cruraque triplici linguâ et ore delixit.*

ANNOTATIONES.

runt quidam, cornua pro poculis fuisse olim; nec quòd, ex Diodoro, lib. 4. primus ille terram junctis bobus exercuerit: multò minùs quod idem alibi ait, cornutum dici Bacchum, ob acumen in excogitandis rebus ad vitam utilibus.

Cæterùm sacros Moysis libros haud Ethnicis auctoribus incognitos fuisse alibi quidem annotavimus: inde verò pleraque veri Dei miracula expiscatos imitatosq; fabulatores falsis Numinibus et heroibus suis affinxisse, sciolus quilibet vix ignorat. At cùm id abundè probet et ostendat vel una hæc Ode, non est leviter prætermittenda, quin rem penitùs excutiamus, atque paulò otiosius inspiciamus et perscrutemur. Enim verò quanta et quot attribuuntur Baccho, quæ vel Noachi sunt, vel ipsius Moysis? Singula perstringamus; quorum plurima tamen alii non absurdè jam protulerunt, occuparuntque. Bacchus inventor vini vitesque plantare docuisse jactatur. Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 1. Atqui hoc longè verius Noacho vindicatur. Genes. cap. 9. v. 20. ubi et inebriatus ille et nudatus in tabernaculo suo, necnon majori filio ludibrio habitus refertur; quæ ad Bacchum transtulere ferè omnia.

Bacchus in sylvis et rupibus Satyris et Musis, sic documenta varia tradidit Noachus post diluvium, devastatâ ac in solitudinem redactâ terrâ, et de cultu Dei præcepta hominibus sedulò inculcavit.

Bacchus amnes et mare flexit; Noachus aquarum eluvionem arcâ evasit, separavitque.

Bacchus Gigantes Jovi bellum moventes expugnavit: Noachus Chamo filio impiè se colendum Numinis instar exhibenti, posterisque ejus idolatris vel atheis fortiter repugnavit.

Bacchus pacis bellique medius et arbiter extitit: Noachus sequester et conciliator Deum inter et homines, audire meruit; *Non erunt ultra aquæ diluvii, ad delendam universam carnem:* item, *Ponam arcum meum in nubibus, eritque signum fœderis inter me et inter terram.* Genes. cap. 9. cit.

Quod si Moysen, Josuen, et quæ ad eos pertinent, conferamus cum iis quæ Baccho assignat Horatius, eadem propriè esse agnoscemus. Moyses in Monte Sinà acceptas Dei leges populo Hebræo perfert. *Bacchus in rupibus Satyros et Nymphas docet.*

Bacchi *thyrsus,* quid aliud quam virga Moysis? Per hanc patrata certè prodigia, per illum similiter facta mentiti sunt.

Vini fontem, lactis rivos, mel stillans, quis non intelligat ficta, vel ex promissâ Hebræis terrâ lacte et melle manante; vel ex erutis è silice per Moysen aquis? Virga Moysis in serpentem versa, et sine damno apprehensa, serpens item æneus in deserto jussu Moysis erectus, Exod. 4. &c. nonnè locum dederunt *viperis* et anguibus Baccharum *crines* implicandi *sine fraude* quidem et *coërcendo?* Jam domita Baccho *flumina* ipsumque *mare,* vel lippientibus ostendunt Jordanis Marisq; Rubri sicco vestigio transitum, ducibus Moyse et Josue. *Disjecta* verò *Penthei tecta. Lycurgi*que fatale *exitium,* adumbrant satis clarè urbes deletas, reges victos, gentesque fractas ab Israëlitis, Deo suffragante et opitulante. Denique Gigantes et potentes à seculo viri famosi, Genes. cap. 6. et monstra filiorum Enochi de genere giganteo. Num. cap. 13. v. 34. necnon turris Babel, Genes. c. 11. gigantomachiam, cœlique per arduum oppugnationem fabulosam peperere.

Cornutum verò Bacchum dixere, juxta id quod Exodi cap. 34. v. 29. et seq. legitur de cornutâ Moysis facie, seu duplici luminis radio conspicuâ, ex consortio sermonis Domini, quem Israëlitæ non sine metu ac stupore animadverterunt.

Adde, si lubet, Bacchi descensum ad Inferos, ac reditum incolumem, imaginem videri genuinam Moysis in monte nebuloso dies quadraginta commorantis, quem omnium opinione mortuum cum rursus viderunt Israëlitæ, velut ab Inferis reducem redivivum exceperunt.

ODE XX. AD MÆCENATEM.

Famam sui nominis semper et ubique celebrem futuram.

Nec solitâ nec levi per aëra fluentem alâ vehar ego Poëta duplici formâ pollens. Nequaquam in terris manebo diutiùs: invidiâque superior deseram civitates. Ego proles majorum inopum, ego quem appellas, charissime, O Mæcenas, haud moriar, nec Stygiâ palude coërcebor. En modo tibiis increscunt pelles scabræ, atque in avem candidam transformor secundùm *superiores* partes; *et plumæ tenues exoriuntur in brachiis et scapulis.*

NON usitatâ nec tenui ferar [235]
Pennâ, biformis per liquidum æthera
Vates: neque in terris morabor
Longiùs: invidiâque major
Urbes relinquam. Non ego pauperum
Sanguis parentum, non ego, quem vocas,
Dilecte, Mæcenas, obibo,
Nec Stygiâ, cohibebor undâ. [236]
Jamjàm residunt cruribus asperæ
Pelles, et album mutor in alitem
Supernè, nascunturque læves
Per digitos humerosque plumæ.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Non usitatâ, &c.*] Scaliger, lib. 9. Poët. Oden hanc ait *magni spiritûs, et tanto dignam ingenio.* Se suosque versus immortales futuros præsagit Horatius, atque suo nomine et famâ implendum orbem totum gloriatur. Quo si quis offendatur, summis quibusque Poëtis magna de se, nec omninò sine causâ, jactare solitis, succenseat necesse est. Paulò certè audaciùs canebat et vaticinabatur Ovidius, in fine Metamorph.

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignis,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.

Nec tenui ferar Pennâ.] Non tenui aut fragili volatu, qui dissolvatur, et brevi cadat, famamque meam perire sinat. Ovid. mox. cit.

Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar: nomenq; erit indelebile nostrum.

2. *Penna.*] Alæ naturam, commune quidpiam cum Deo habere, asserit Plato in Phædro.

Biformis.] Lyricus vates atque Satyricus, inquiunt plerique. At videntur alii sapere plusculum, sic interpretantes: paulò antè homo, jam verò cycnus: binâ formâ præditus, humanâ et cycneâ.

4. *Invidiâque major, &c.*] Plutarch. de Invidiâ et Odio: Ut Sol, inquit, supra verticem extans aut umbram adimit, aut certè parvam facit; ita summa felicitas comprimit invidiam, quasi supra caput ejus consistens.

5. *Pauperum Sanguis Parentum.*] Obscuro loco natus, avo nempe liberto, patre libertino.

6. *Quem vocas, Dilecte.*] Sic interpunge sedulo: id est, quem tibi dilectum vocas, pro tuâ in me animi propensione, O Mæcenas, qui me ignobilem et humilem prosequeris, [illegible] beas. Mæcenatis in Horatium morte [illegible] nænia erat:

Lugens te, mea vita, nec smaragdos,
Beryllos neque, Flacce, pertinentes,
Nec mî candida margarita quæro, &c.

8. *Nec Stygiâ cohibebor undâ.*] Id est, non moriar, nec proindè in Inferis detinebor aut coërcebor. Ovid. cit.

Quâque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi; perque omnia secula famâ,
Siquid habent veri vatum præsagia, [illegible]

Vide supra Od. 14. v. 8. De Styge dixi [illegible] Od. 34. v. 10.

9. *Jamjàm residunt cruribus, &c.*] [illegible] transformari in cycnum: jamque meis [illegible] humanâ carne et cute spoliatis, succrescunt [illegible] asperæ, quales sunt in cruribus cycnorum. [illegible]

10. *Album mutor in alitem.*] Ex Py[illegible] sententiâ loquitur Horatius. Aiebat ille [illegible] rum animas transire in canoras aves: ac [illegible] lusciniarum ac cycnorum animas Poëtis [illegible] Porrò cycnos, ut et Poëtas, in tutelâ esse [illegible] nis creditum est. Unde cycni appellantur [illegible] Poëtæ, mali autem anseribus comparantur. [illegible] Tusc. 1. n. 73. *Cycni non sine causâ* [illegible] *dicati sunt; sed quòd ab eo divinationem* [illegible] *videantur, quâ providentes quid in morte* [illegible] *sit, cum cantu et voluptate moriantur.* [illegible] Eclog. 9.

—Vare, tuum nomen—
Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.

Infra noster de Pindaro, Od. lib. 4.

Multa Dircæum levat aura cycnum.

Jam Dædaleo ocyor Icaro
Viſam gementis littora Boſphori,
Syrteſque Getulas, canorus
Ales, Hyperboreoſque campos.
Me Colchus, et qui diſſimulat metum
Marſæ cohortis Dacus, et ultimi
Noſcent Geloni: me peritus
Diſcet Iber, Rhodanique potor.
Abſint inani funere næniæ,
Luctuſque turpes, et querimoniæ:
Compeſce clamorem, ac ſepulchri
Mitte ſupervacuos honores.

[237]

Nunc ad littus Boſphori frementis, et Libycas Syrtes, regioneſque Boreales pergam, factus avis canens ſuaviter, velocior autem Icaro Dædali filio. Me Colchus, Dacuſque Italum exercitum ſimulans non timere, atque extremi celebrabunt Geloni. Me cognoſcet doctus Hiſpanus, et qui bibit aquas Rhodani. Apage cantus lugubres inutilibus exequiis, fletuſque indecoros, et querelas. Comprime ejulatus, et prætermitte vana tumuli ornamenta.

ANNOTATIONES.

13. *Dædaleo ocyor Icaro.*] Id eſt, non ego temerè volatum tentabo, velut Icarus, neque pennas aſſumam fictitias et adſcitias. De *Icaro* ejuſque patre *Dædalo*, lib. 1. Od. 3. ſub finem.

14. *Viſam gementis littora Boſphori, &c.*] Barbaris etiam populis, et regionibus innoteſcam; meaque poëſis ad remotiſſimas orbis partes celebris erit. De *Boſphoro*, ſupra Od. 13. v. 14.

Gementis.] Illic enim horrendum ſtridet ac fremit mare, anguſto coarctatum ſpatio, et ad comprimentes ripas fluctus alliduntur ac gemunt.

15. *Syrteſque Getulas.*] Ad Africæ littora. Vide lib. 1. Od. 12. v. 5. *Getulia* regio Libyæ circa Syrtes; de quâ lib. 1. Od. 23. v. 10.

Canorus ales.] Cycni more, canens dulcitèr. Sitne verò fabuloſus iſte cantus, diſſerui ad Juvenalem.

16. *Hyperboreoſque campos.*] Ad polum Arcticum, ultimumque Septentrionem, quaſi ultra Boreæ flatus et originem. Vide lib. 1. Od. 12. ad penultimam ſtrophen annot.

17. *Me Colchus.*] Aſiæ populus ad oram Euxini Maris Orientalem. Ea regio vocatur hodiè *Mingrelia.*

Qui diſſimulat metum.] Iſtâ periphraſi videtur Horatius indicare Parthos, de quibus vide annot. lib. 1. Od. 19. v. 12. Quidam tamen referunt ad ſequentem vocem *Dacus.*

18. *Marſæ cohortis.*] Vel per Synecdochen Marſos pro Italis ponit; vel potiùs illos præ cæteris nominat, quod in bello erant *genus acre virûm*, ut vocat Virg. Georg. 2. v. 167. Marſi Italiæ populi fuere, ubi nunc eſt pars Aprutii ulterioris, juxta lacum Fucinum; nomenq; regiuncula conſervat adhuc Marſi ducatûs titulo inſignita.

Dacus.] Gens vicinam Danubio regionem incolens, Tranſylvani, Moldavi, &c.

19. *Geloni.*] Scythiæ populi ad fluvium Boryſthenem, à Gelono Herculis filio cognominati. De illis jam ſupra Od. 9. v. penult. Intelligi poſſunt etiam Scythæ remotiſſimi, de quibus lib. 1. Od. 19. v. 10.

Peritus Iber.] Hiſpaniæ populus ab Ibero, ſeu Rege, ſeu fluvio, dictus.

Peritus.] Literarum ſtudioſus, variâque inſtructus doctrinâ. Alii referunt ad navigandi peritiam.

20. *Rhodanique potor.*] Lugdunenſes Gallos innuit et deſignat, apud quos facundiæ certamen erat: cujus meminit Juvenalis Sat. 1. v. 44. *Palleat*, inquit,

Ut Lugdunenſem rhetor dicturus ad aram.

Rhodanus fluvius Galliæ præcipuus, apud Helvetios ſcaturiens, per lacum Lemanum tam rapidè fluens, ut ſuas non coïnquinet aut permiſceat aquas: Genevam alluit: Galliam à Sabaudia, Delphinatum à Breſſiâ diſcernit; ad Lugdunum excipit Ararim amnem, Iſaram autem ad Valentiam et Vivarium; Occitaniam inter et Provinciam, ad Avenionem perlabitur: inde verò non procùl, Druentiâ fluvio auctus Arelatem adit. Demùm oſtiis quinque Mare Mediterraneum ingreditur. Rhodani magnitudinem commendat M. Varro, nec inferiorem Iſtro prædicat, Apud Aul. Gell. lib. 10. cap. 7.

21. *Abſint inani funere næniæ, &c.*] Funus, velut inane; nænias, luctus et querimonias, ut turpes viris; deniq; ſepulchri honores tanquam ſupervacuos reſpuit, quippe vivens immortaliſque futurus; quibus expreſſit Ennii Epitaphium ita de ſe ominati;

Nemo me lacbrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. Cùr? Volito vivu' per ora virûm.

Næniæ.] De his ſupra Od. 1. ad finem.

23. *Sepulchri Mitte ſupervacuos honores.*] Planè loquitur ex mente ipſius Mæcenatis, cujus hæc apud Senec. Epiſt. 92. refertur ſententia.

Nec tumulum curo: Sepelit Natura relictos.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM, SEU ODARUM,

LIBER TERTIUS.

ODE I.

Non opibus aut honoribus, sed mediocri fortunâ, vitâque tranquillâ constat felicitas.

Imperitum vulgus aversor atque amoveo. Obsecundate ore: Musarum ego *antistes in-*

ODI profanum vulgus, et arceo: [258]
Favete linguis: carmina non priùs [259]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Odi profanum.*] Quod Persius sub finem Satiræ primæ, hoc odes hujus initio præstat Horatius. Nimirùm quibus scribat, et quos lectores velit, uterque imperiosè statuit. Est igitur prima strophe velut prooemium gravissimi carminis gravissimè quidem tractati, documenta pleraque ad mores pertinentia continentis. Certè in hujus et sequentis libri carminibus potissimum enitescit illa, quam laudat Petronius, *Horatii curiosa felicitas.* Audiatur hic Scaliger hypercritic. tertii libri Ode prima *magnifico dicendi genere structa est.* Et posteà; *Sequuntur carmina plena sapientiæ, numerosa, ardua.* Secunda Ode pariter altiloqua: tertia gravissima: quarta nec Pindaro cedit ac ne quinta quidem. Sexta altissimè sonat, &c. Hæc ille.

Profanum vulgus.] Orpheus: φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις, *Loquar, quibus fas est, at fores occludite profanis.* Arcet vulgus indoctum et rude, utpote Musarum sacris haud initiatum. Solennis erat sacrorum formula, quam habet Virgil. Æn. 6. v. 258.

——*Procùl, ô procùl este, profani.*

Callimach. Ἑκὰς, ἑκὰς ἐστὲ βέβηλοι.

In Petronii Satyrico, Eumolpus ita præcipit: *Effugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate: et sumendæ voces à plebe summotæ, ut fiat, Odi profanum vulgus, et arceo:* quibus verbis exp[...]ri, quid voluerit Horatius per *vulgus profanum*, benè monet Cruq. A. Gell. ad finem lib. ult. sic ait; *Commentariis his legendis dabo legem, ut ne eam attingat, neve adeat profestum et profanum vulgus à ludo musico diversum.* Apud Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 2. Philosophia ex fabulis quædam abs se abdicat, ut *velut profana ab ipso vestibulo sacræ disputationis excludit.*

2. *Favete linguis.*] Vox in sacris olim [...] quâ silentium imperabatur. Et certè nihil est, quo reverentiam numinis aptiùs aut ampliùs [...] declarare, quàm profundâ illâ taciturnitate, [...] attentione animi ad divina quasi stupentis. [...] facit Psal. 64. v. 1. Interpretatio sancti Hiero- nymi ex Hebræo: *Tibi silentium laus, Deus, in Sion.* Aristophanes, *Linguis faveat omnis [...] lus ore clauso ædes enim ingressus est Musar[...] tus.* Senec. de Vitâ Beat. c. 27. *Hoc ver[...] vete linguis; non, ut plerique existimant, à [...] trabitur; sed imperatur silentium, ut ritè [...] crum possit, nullâ voce malâ obstrepente.* Q[...] trema verba favent iis, qui interpretantur [...] precamini; cavete ne quidquam loq[...] faustum, et mali ominis. Cicero. 1. De D[...] 102. *Non solùm Deorum voces Pythagoræi [...] vaverunt, sed etiam hominum, quæ vocant, [...] Quæ majores nostri, quia valere censebant, [...] omnibus rebus agendis, quod bonum, faus[...] tunatumque sit, præfabantur: rebusque [...] quæ publicè fierent, ut faverent linguis, [...] tur.* Festus: *Faventia bonam ominatione[...] nam præcones clamantes populum sacrificiis [...] jubebant. Favere est bona fari.*

Carmina non priùs Audita.] Nova, Lyrica, [...]

Audita, Musarum Sacerdos
Virginibus puerisque canto.
Regum timendorum in proprios greges;
Reges in ipsos imperium est Jovis, [240]
Clari Gigantæo triumpho,
Cuncta supercilio moventis.
Est ut viro vir latiùs ordinet
Arbusta sulcis: hic generosior
Descendat in campum petitor:
Moribus hic meliorque famâ
Contendat: illi turba clientium

auditos anteà versus cano puellis ac juvenibus. Reges metuendi potestatem habent suos in populos, ipsos autem in reges potestatem habet Jupiter victis gigantibus inclytus, omnia nutu concutiens. Fit ut alius alio spatiosius disponat arbores scrobibus. Ille candidatus in campum Martium nobilior veniat, iste virtutibus et existimatione potior concertet. Huic adsit amplior clientium numerus:

ANNOTATIONES.

cet, à nemine Latinorum hactenus saltem exactè, facta. In hujus libri ultimâ Ode pariter gloriatur. *Princeps Æolium carmen ad Italos duxisse modos.*

3. *Musarum Sacerdos.*] Bonus omnis Poëta Musarum et Apollinis antistes et Sacerdos audit. Virgil. Æneid. 6. v. 645 de Orpheo.

Necnon Threïcius longâ cum veste Sacerdos.

Ovid. Amor. lib. 3. Eleg. 8. v. 23.

Ille ego Musarum purus Phœbiq; Sacerdos.

Tibull lib. 2. Eleg. 5.

Phœbe fave novus ingreditur tua templa Sacerdos,
Huc age cum citharâ carminibusque veni.

4. *Virginibus puerisque canto.*] Velut castis et docilibus, proindeque idoneis tum ad sacra, tum ad præcepta morum capessenda. Sic et in carmine seculari ait à Sibyllis moneri, *Virgines lectas puerosque castos Diis dicere carmen.* Et lib. 1. Od. 21.

Dianam teneræ dicite virgines:
Intonsum, pueri, dicite Cynthium.

5. *Regum timendorum, &c.*] Docet in primis in quo non sit felicitas statuenda: et quàm aberrent, qui supremâ potestate præditum censeant beatum, quòd ab aliis timeatur, nullum verò timeat. Enim verò mortalium nemo quantumvis potens ejusmodi est; cùm supra se Deos habeat æqui et iniqui vindices, et regum perinde, ut hi populorum, cervicibus incubantes. Plaut. Casin. 25, 26. *Quasi tu nescias repentè, ut emoriantur humani Joves,* Id est, Reges et Principes.

In proprios greges.] Sunt Reges quasi pastores populorum. Psal. 76. *Deduxisti sicut oves populum tuum in manu Moysis et Aaron.* Et Psal. 77. *Abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos tanquam gregem.*

6. *Reges in ipsos imperium est Jovis.*] Sueton. Jul. Cæsar. cap. 6. *Est in genere et sanctitas Regum, qui plurimum inter homines pollent; et ceremonia Deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.*

7. *Clari Gigantæo triumpho.*] Apparuit satis quantum Dii hominibus prævaleant, cùm Gigantes immani robore superbientes Jupiter debellavit. Vide l. 1. Od. 12, et 19. et Od. 4. hujus libri.

8. *Cuncta supercilio moventis.*] Orbem universum nutu unico quatientis. Virg. Æn. 9. v. 106.

Annuit: et totum nutu tremefecit Olympum.

Egregia divinæ Majestatis declaratio: ex Homeri Iliad. 1. Ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων, *Superciliis annuit Saturnius,* id est, Jupiter; hinc et concussis comis cœlum concussisse ibidem dicitur. Quibus è versibus Phidias aiebat Jovis se Olympii simulachrum mirâ arte effinxisse. Plin. lib. 2. cap 37. ita scribit: *Superciliis negamus, annuimus. Hæc maximè fastum indicant.* Ibid. *Frons severitatis index ut et clementiæ.* Ammianus Marcell. *Supercilia velut cornua erigi,* dixit. Vide Cœl. Rhodig. l. 3. c. 16.

9. *Est ut viro vir, &c.*] Nec eos esse felices putâris, qui ingentibus prædiis, magistratibus, palatiis fruuntur. Nam sint quidem alii opulentiores aliis, nobiliores, potentiores, famâ celebriores, at nemini propterea mors parcit: omnes æquat, et pariter aufert. Quæ sententia variis est locis apud Horatium variâ ubique dictione expolita. Lib. 1. Od. 1. &c.

Latius ordinet Arbusta sulcis.] Vineta vel arbusta plantet agro ampliora, spatiosiora.

10. *Hic generosior descendat, &c.*] Ille claritate generis fretus ambiat magistratum, proindeque veniat, *in Campum* Martium, quò ad ferenda suffragia Populus Romanus conveniebat.

Descendat.] Erat campus ille inferior urbe in collibus ædificatâ. Adde quod in edito colle spectandum se populo præbebat candidatus antequam in campum descenderet. Vide Alex. ab Alex. l. 4. c. 3. ubi fusè de comitiis, et de ratione creandorum apud Romanos magistratuum.

12. *Moribus hic meliorq; famâ Contendat.*] Alius accedat minus fortasse domi nobilis, sed virtutum gloriâ conspicuus; et de eodem honore et magistratu capessendo adversus alterum contendat.

13. *Illi turba clientium Sit major.*] Alius potentiam ostentet numerosâ clientium turbâ stipatus, ut ad munera publica evehatur.

at pari jure magnos et parvos regit mors: quodlibet nomen urna complectitur et versat. Cui supra sceleratum caput strictus gladius impendit, gustum suavem haud comparabunt epulæ Siculæ: nec soporem revocabit volucrum aut lyræ modulatio. Quietus sopor haud aspernatur abjectas hominum agrestium casas, et littus umbrâ amœnum, nec Tempe Zephyris afflatâ. Qui cupit duntaxat quod sufficit, hunc *nec angit mare procellosum, nec violentia occidentis Arcturi, vel*

Sit major. Æquâ lege necessitas
Sortitur insignes et imos; [241]
Omne capax movet urna nomen.
Districtus ensis cui super impiâ
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium citharæque cantus
Somnum reducent. Somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos
Fastidit, umbrosamque ripam,
Non Zephyris agitata Tempe.
Desiderantem quod satis est, neque [242]
Tumultuosum sollicitat mare,
Nec sævus Arcturi cadentis

ANNOTATIONES.

14. *Æquâ lege necessitas, &c.*] Numinis voluntas, æternum decretum, fatum, sine delectu summos æque ac infimos complectitur, movet, amovet, absumit. Benè apud Suidam, *Lex quidem similis est Tyrannidi: terrore enim et vi cuncta perficit.*

16. *Omne capax movet urna nomen.*] Omnium perinde mortalium nomina fatalis urna continet, donec suo quæque tempore educantur. Atq; ita cuncti seriùs ocyùs ultimæ necessitati mancipantur et traduntur. Vide lib. 2. Od. 3.

16. *Districtus ensis cui super, &c.*] Quod si legitima dominatio non reddit fortunatum, ut initio asseruit, multo minus tyrannica et per scelus occupata. Nam, ex Tullio mox citando, *Cui semper aliquis terror impendeat, nihil ei beatum*: is nec epularum nec somni dulcedinem experitur. Quòd sanè Damocles impius ille Dionysii Syracusarum Tyranni assentator intellexit, vel ab ipso Tyranno edoctus. Cùm enim regiam experiri fortunam ab eo petiisset, aureo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto, collocatus est. Aderant unguenta et coronæ: odores incendebantur: mensæ conquisitissimis epulis extruebantur: ad mensam eximiâ formâ delecti ministrabant pueri. Jamque fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc autem medio apparatu fulgentem gladium è lacunari setâ equinâ appensum demitti jussit Tyrannus, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pompam, nec dapes, nec pueros aspiciebat. Jam ipsæ defluebant coronæ. Denique exoravit Tyrannum, ut sibi abire liceret quòd jam beatus esse nollet. Hæc Cicero Tuscul. 5. n. 61.

18. *Siculæ dapes.*] Harum ut lautissimarum meminit Plato 3. de Rep. Tullius 2. de finibus, et Tuscul. 5. n. 100. Athenæus lib. 1. cap. 59. Coquos item Siculos velut ciborum optimè condiendorum artifices eximios laudat l. 14. cap. 23.

21. *Somnum reducent.*] Quem abstulit mort[illegible] pavor imminentis.

Somnus agrestium Lenis virorum, &c.] Rustici[illegible] contra viris somnus adest ultro suavis et placidus[illegible] seu in agresti tugurio, seu ad fluminis ripa[illegible] sub arboribus, frigus, umbram, et amœnitate[illegible] prætendentibus. Virgil. Georgic. 2. v. 467.

> *At secura quies*——
> *Speluncæ, vivique lacus; ac frigida Tempe*[illegible]
> ——*mollesque sub arbore somni*
> *Non absunt.*——

24. *Tempe.*] Accusativus est pluralis neutrius generis. Nomen erat vallis amœnissimæ in Thessalia, Peneo irrigatæ fluvio, montibus Ossâ, Pelio, Olympo circundatæ. Pro locis quibuslibet amœnis usurpari solet. Vide lib. 1. Od. 7. v. [illegible]

Zephyris agitata.] Leniter aspirante eo vento qui *genitalis spiritus mundi* appellatur à Plinio l. 16. c. 25. *Flat ab Equinoctiali occasu, ver* [illegible] *choat, aperitque terras tenui frigore salubri.* [illegible] *vonius* Latini à favendo vel fovendo: *Zephyrus Græcis nominatus, quasi* ζωηφόρος, *vitam ferens*[illegible] Id Plin. lib. 18. cap. 34.

Agitata.] *Incertas Zephyris motantibus umbras*, ut canit Virgil. Eclog. 5. Quæ quidem omnia somnos dulces faciunt.

25. *Desiderantem quod satis est, &c.*] Qui [illegible] vo contentus agit, et necessaria tantum [illegible] rat, is pecunias augendi parum cupidus, [illegible] quam negotiationem minimè suscepit, [illegible] maris pericula declinat; nec ille angitur [illegible] si quando calamitatem grando, aut agrorum [illegible] rilitas annonæ penuriam invehat. Seneca [illegible] *naturam vivis, nunquam eris pauper: si* [illegible] *niones, nunquam eris dives.*

26. *Tumultuosum mare.*] In fine Odes [illegible] hujus libri *Ægæos tumultus*, vocat.

27. *Sævus Arcturi cadentis impetus.*] Arc[illegible] rus sive Arctophylax, quòd Ursam sequatur[illegible]

Impetus, aut orientis Hœdi:
Non verberatæ grandine vineæ,
Fundusque mendax; arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hyemes iniquas.
Contracta pisces æquora sentiunt,
Jactis in altum molibus. Huc frequens
Cæmenta remittit redemptor
Cum famulis, dominusque terræ
Fastidiosus. Sed timor et minæ
Scandunt eodem quo dominus: neque
Decedit ærata triremi, et
Post equitem sedet atra cura.

Caprorum surgentium; neq; vineæ per grandinem percussæ, vel ager fallax, arboribus modo pluvias accusantibus, modò constellationes arva exurentes, modo frigoris sævitiam. Aquas molibus in mare projectis [248] *coarctatas sentiunt pisces. Illuc cæmenta sæpius immittit operum conductor cum servis, necnon possessor terram contemnens. At metus et formido eodem quo dominus ascendunt; neque triremem ære munitam deserit molesta solicitudo; imo equitanti assidet;*

ANNOTATIONES.

velut custodiat dicta constellatio, magnas tempestates movet, præsertim cùm occidit, videlicet Octobri ineunte. Vide Plaut Rudent. Prolog. v. 69. ubi sic loquens inducitur illud sidus.

Increpui hybernum, et fluctus movi maritimos.
Nam Arcturus signum omnium sum acerrimum;
Vehemens sum exoriens; cum occido, vehementior.

28. *Orientis Hædi.*] Pro *hædorum*. Sunt enim duæ stellæ in sinistrâ manu Aurigæ, quibus orientibus sævit mare: tum scilicet cùm Sagittarium Sol decurrit. Virgil. Georg. 1. v. 204.

Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Hædorumque dies servandi, &c.

32. *Fundusque mendax.*] Ager infructuosus, spemque et laborem agricolæ destituens, *Spem mentita seges*, ut ait Epist. ad Mæcen. Petronius ait similiter, *Fundos mendaces*. Et Psal. 32. *Fallax equus ad salutem.*

Arbore nunc aquas culpante, &c.] Arbore sterilitatem suam quasi excusante, tres ejus afferente causas, culpamque derivante vel in *aquas* et imbres nimios, quibus putrefactio generatur; vel *in torrentia agros sidera*, æstus nimirum et calores immoderatos, qui succum et humorem absumunt omnem; nam calor, qui ex humido et calido attemperatus est, fructum ac fœtum quemlibet producit et procreat: vel in asperitatem denique hyemis, et immodi cum gelu, quod nimis asperius, fruges aderit, arboresque enecat, dum vegetandi vim prorsus extinguit. Lucret. 5. 214.

Et tamen ea quæ terris magno quæsita labore,
Cùm jam per terras frondent, atque omnia florent;
Aut nimiis torret fervoribus ætherius sol,
Aut subiti perimunt imbres, gelidæque pruinæ.

33. *Contracta pisces æquora sentiunt, &c.*] Intelligitur modò in insanas substructiones inque stultam ædificandi in mari libidinem, de quibus jam lib. 2. Od. 14. et 18. Item postea Od. 24. hujus libri. Petronius in Satyrico: c. 120.

——— ——— *Aspice latè*
Luxuriam spoliorum, et censum in damna furentem.
Ædificant auro, sedesque ad sidera mittunt.
Expelluntur aquæ saxis; mare nascitur arvis;
Et permutatâ rerum statione rebellant.
En etiam mea regna petunt: perfossa dehiscit
Molibus insanis tellus, jam montibus haustis
Antra gemunt, &c.

Sall. Bell. Cat. c. 13. *Nam quid ea memorem, quæ nisi his qui videre, nemini credibilia sunt? à privatis compluribus subversos montes, maria constrata;* alii legunt, *constructa, &c.* Sueton. Calig. c. 37. *In exstructionibus Prætoriorum atque villarum, omni ratione posthabitâ, nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod posse effici negaretur. Et jactæ itaque moles infesto ac profundo mari: excisæ rupes durissimi silicis: et campi montibus aggere æquati: et complanata fossuris montium juga incredibili quidem celeritate; cùm moræ culpa capite lueretur.*

34. *Huc frequens Cæmenta demittit, &c.*] Variam è rudi saxo lapidumque cæsorum frustis et fragmentis materiam in mare dejecit, ut substratis molibus positoque fundamento ædificium superstruat ille fabricæ susceptor, ἐργολάβος, manceps apud Cicer. Item *redemptor*, qui nempe quodlibet opus suo periculo, certâ mercede faciendum assumit.

36. *Dominusque terræ Fastidiosus.*] Superbus et ambitiosus dominus fastidiens ædes habere in terrâ, jamque novi quidpiam moliri volens, in mari ædificat.

37. *Sed timor et minæ scandunt eodem, &c.*] Verùm sive ille dives et luxuriosus habitet in ædibus ejusmodi maritimis; sive naves et triremes; sive equum inscendat, non effugiat usquam solicitudines et metus. Vide lib. 2. Od. 16.

Quod si male se habentem haud sublevat Phrygium saxum, nec vestis purpurea astris splendidior, neque vinum Falernum ut unguentum Persicum, quare celsas ædes construam postibus invisuram gentibus, et ratione singulari? Quare vallem Sabinam commutem opibus nimium laboriosis?

Quòd si dolentem nec Phrygius lapis, [244]
Nec purpurarum sidere clarior
 Delenit usus, nec Falerna
 Vitis, Achæmeniumque costum;
Cur invidendis postibus, et novo
Sublime ritu moliar atrium?
 Cur valle permutem Sabinâ
 Divitias operosiores?

ANNOTATIONES.

41. *Quòd dolentem nec, &c.*] Quòd si magnifica palatia, si vestes molles et nitidæ, si lautæ dapes, si odores et unguenta nihil prosunt ad levandam corporis aut animi ægritudinem, cur fortunam ego meam tenuem, sed tranquillam et felicem non anteferam opibus summis, quas magni perinde labores et curæ nunquam non comitantur?

Phrygius lapis.] Innixæ et exornatæ basilicæ columnis è marmore Phrygio rubris insperso maculis. Tibull. lib. 3. Eleg. 3. v. 13.

Quidve domus prodest Phrygiis innixa columnis?

44. *Achæmeniumque costum.*] Unguentum pretiosum et exquisitum è costo frutice, cujus *radix gustu fervens, odore eximio*; proveniente in Persia; ubi regnavit Achæmenes. Vide Plin. lib. 12. cap. 12. Dioscorid. &c.

45. *Invidendis postibus.*] Invidæ expositis ob luxum et pompam. Sic lib. 2. Od. 10. dixit *aulam invidendam*. Et Martial. Spectac. Epigr. 2. *invidiosa atria*.

47. *Cur valle permutem Sabinâ, &c.*] Cur præ majoribus possessionibus curarum feracibus, præ basilicis atque divitiis Regum, non amem et colam prædiolum meum, in Sabinis, amænâ situm valle, unde mihi quod satis est suppeditatur; et quo valde contentus et quietus vivo, Regibus proinde beatior?

ODE II.

Pueros ab ineunte ætate assuefaciendos esse rei militari et vitæ laboriosæ.

O amici, puer gravi bello fortis discat tolerare arctam

ANGUSTAM, amici, pauperiem pati [245]
Robustus acri militiâ puer

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. 2.

1. *Angustam, amici, &c.*] Horatii mentem et propositum in hac Ode præ cæteris expiscatus est Theod. Marcilius. Hujus itaque non solùm interpretandi rationem, sed ipsa verba libet afferre. *Tria*, inquit, *Reipublicæ quasi membra complexus est* Poëta: *artes belli, artes pacis, religionem*: in tribus nempe hujus Odes partibus. In primâ laudat *disciplinam militarem*: in secundâ *virtutem*, quam *ad forum et campum refert*; in tertiâ denique *silentium, quod ad religionem.* Tribus istis sanè tota Respublica continetur.

Amici.] In quibusdam codicibus legitur, *amice*, in nonnullis etiàm adverbialiter, *amicè*; quod ita explicant, tam libenter amanterque colendam esse paupertatem, ut jam gravis non sit, aut videatur, toleranti.

Pauperiem pati.] Id est, ut miles Romanus fiat robustus ac strenuus, assuescat puer militiæ laboribus? discatq; in primis ferre *pauperiem*, quâ prisci inclaruere tum Romani cum Græci. Apuleius in Apolog. *Paupertas*, inquit, *populo Romano imperium à primordio fundavit.* Et paulo ante, *Hæc in Aristide justa, in Phocione benigna, in Epaminondâ strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta.* Vide Valer. Maxim. lib. 2. cap. 5. et 7. lib. 3. cap. 3. lib. 4. cap. 4. Plutarch. in vitâ Phocionis; ubi Dux ille eximius Atheniensium refertur nudus semper fuisse pedibus cùm ruri tum militiæ, nisi ad calceos impulisset hyems acrior. Unde jocantes milites asperum et crudele signum arguebant, ex eo quod calceatus esset Phocion. Cicero Tusc. 2. n. 34. *Cretum leges . . . . itemque Lycurgi, laboribus erudiunt juventutem, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando.* Theocrit. Idyll. 22. init. Ἁ πενία, Διόφαντε, μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει· αὐτὰ τῶ μόχθοιο διδάσκαλος. *Paupertas sola artes excitat: ipsa laboris magistra est.* Menander: Πενία γὰρ ἔργων ἐστὶ διδάσκαλος. *Paupertas operum est magistra.* Paupertatis è contrario incommoda, si vacat et libet, vide apud Juvenal. Sat. 3. v. 143. et seq.

Condiscat, et Parthos feroces
  Vexet eques metuendus hastâ
Vitamque sub dio, et trepidis agat
In rebus: illum ex mœnibus hosticis
  Matrona bellantis tyranni
    Prospiciens, et adulta virgo
Suspiret, Eheu! ne rudis agminum
Sponsus lacessat regius asperum
  Tactu leonem, quem cruenta
    Per medias rapit ira cædes.
Dulce et decorum est pro patriâ mori.
Mors et fugacem persequitur virum:
  Nec parcit imbellis juventæ
    Poplitibus, timidoque tergo.
Virtus repulsæ nescia sordidæ
Intaminatis fulget honoribus;

inopiam; quæ bellicosos Parthos urgeat equitans telo formidabilis. Sub aperto cœlo degat etiam inter pericula. [*16] *Illum è muris hostium videns uxor Regis præliantis, et grandior puella, ingemat: Heu! ne maritus regalis certaminum imperitus incurrat in istum leonem conflictu suo, quem furor sanguinolentus agit in medias strages. Jucundum atque gloriosum est occumbere pro patriâ. Fugientem etiam hominem mors consectatur: nec indulget ignavis adolescentibus genu trementibus, et dorsum* vertentibus. [*24] *Virtus turpem repulsam ignorat: puris honoribus decoratur:*

ANNOTATIONES.

3. *Parthos feroces Vexet eques metuendus hastâ.* Equitando jaculandoq; se valde exerceat, ut par evadat propulsandis Romani nominis hostibus, præcipuè verò Parthis equitandi et sagittandi solertiâ pollentibus. Vide lib. 1. Od. 8. De Parthis autem jam ante sæpius.

5. *Sub dio.*] Sub ardoribus Solis, sum imbri, sub frigore, ut quemlibet aëris inclementiam æquo animo ferat, robusto corpore perferat. Lib. 1. Od. 1 *Sub Jove frigido.*

Trepidis agat in rebus.] Inter belli tumultus, perpetuamque trepidationem versetur, ut fiat intrepidus impavidusque: nam, ex Philosophis, assuetis parum aut nihil movemur et afficimur.

6. *Illum ex mœnibus hosticis. &c.*] Egregiè tractatus per prosopopœiam locus; in quo virtutem Romanam facit exhibetque hosti admirabilem, quo eam Romanis juvenibus amabilem reddat. Tam acer, inquit inter dimicandum appareat, ut eum in acie decertantem è muris aspiciens Tyranni contra pugnantis uxor aut filia, cum gemitu statim exclamet: Heu! de viro eo, vel sponso conclamatum est, si in talem incidat adversarium. His enim in præliis exercitatus; ille rudis agminum, scilicet instruendorum ac ducendorum. Romanus iste quasi leo ferox et sævus quidquid objicitur et dejicit vastat: sponsus autem meus nihil par habet isti bellico ardori.

13. *Dulce et decorum est pro patriâ mori.*] Mortis pavorem et metum adimere etiam Poëta folers conatur, gloriam certam generosis, meticulosis autem nihilo secius instare exitium asseverans. Cic. 1. Offic. n. 57. *Pro patriâ quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus?* Ad Attic. lib. 9. Epist. 2. *Pro patriâ mori præclarum est.* Quam sententiam Tyrtæus carm. de virtute bellica non uno loco jactitat: occumbere pro patriâ *pulchrum est*, inquit, καλὸν ἐστι, *honorabile et splendidum*, τιμῆεν τε καὶ ἀγλαόν, &c.

14. *Mors, et fugacem persequitur, virum.*] Per prolepsin diluit quod objici possit: satius esse fugâ saluti consulere, quam se prædam instanti morti dedere. Atqui ingloriam velle vitam protrahere, stultum est et vanum. inquit: nam *mors et apprehendit eum quoque qui pugnam refugit*, ex Simonide: θάνατος ἔφθασε καὶ τὸν φυγομάχον. Et Tyrtæus modo cit. ait: *Eum qui è prælio telisque sæpe elapsus est, domi à morte corripi.*

15. *Nec parcit imbellis juventæ Poplitibus, timidoque tergo.*] Huc revocari possunt et debent plures et variæ fugacium et delinquentium in bello punitiones, quas fusè refert Alex. ab Alex. lib. 2. cap 15.

17 *Virtus repulsæ nescia sordidæ, &c.*] Hæc secunda pars est Odæ, in quâ Stoïcè prorsus omnia. Virtus, inquit, puris fruitur honoribus; proprios in semet ipsâ fulgores habet, quos ei vel auferre vel obscurare nihil potest. Contra honores à populi arbitrio pendentes, ambitionis, largitionum; cor upte æ sordibus contaminantur: abjectarum prensationum adulationumque maculis fœdantur, turpis etiam repulsæ ignominiâ dehonestantur. Quot et quàm indecoris artibus utentur eandem ad plebeculæ favorem aucupandum, vide apud Alex. ab Alex. lib 4. cap. 3.

Repulsæ nescia sordidæ.] Cato cum peteret magistratum, repudiatus, populi judicium contempsit, aiebatq; familiaribus perperam et incassum pudibundis, non sibi qui rectè petiisset, sed populo, qui malè judicâsset, ignominiosum illud esse.

Neque accipit vel deponit faſces ad voluntatem plebis faventis. Virtus Olympum aperiens dignis immortalitate, ſemitas init arduas: vulgi turbam deſpicit, ac terram humidam linquit, *alâ ſugari* aſſurgens. *Fidæ taciturnitati ſecurum quoque conſtat præmium. Qui revelârit ſecreta myſteria Ce-*

Nec ſumit, aut ponit ſecures
Arbitrio popularis auræ.
Virtus, recludens immeritis mori
Cœlum, negatâ tentat iter viâ:
Cœtuſque vulgares, et udam [245]
Spernit humum fugiente pennâ.
Eſt et fideli tuta ſilentio
Merces. Vetabo, qui Cereris ſacrum

ANNOTATIONES.

Vide Plutarch. Cicer. Tuſc. 5. n. 54. *Si in virtute ſatis eſt præſidii ab benè vivendum, ſatis eſt etiam ab beatè . . . . . Cùm ſapiens et bonus vir ſuffragiis præteritur; populus à bono Conſule potius, quàm ille à vano populo repulſam fert.*

19. *Nec ſumit aut ponit ſecures Arbitrio popularis auræ.*] Inſignia magiſtratûs faſces et ſecures extitiſſe, et pro eo ſæpius uſurpari, nemo qui vel primoribus labris litteras attigit aut delibavit, ignorat. Craſſus petens conſulatum, populo blandiri et ſupplicare noluit, coram ſocero ſuo Scævolâ viro graviſſimo. Apud Græcos autem Phocioni minimè plebem palpitanti, imo ejus voluntatibus ſæpe acriter et mordaciter reluctato, comitiis etiam adeſſe recuſante, honores delati ſunt. Plutarch. cit. &c. Adeo verum eſt quod canit Claudianus; Carm. xvii.

Ipſa quidem virtus pretium ſibi ſolaque latè
Fortunæ ſecura nitet, faſcibus ullis
Erigitur, plauſuve petit clareſcere vulgi:
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis,
Divitiis animoſa ſuis, immotaque cunctis
Caſibus ex altâ mortalia deſpicit arce.
Attamen invitam blandè veſtigat, et ultro
Ambit honor. Docuit toties à rure profectus
Lictor, et in mediis Conſul quæſitus aratris.

20. *Popularis auræ.*] Favor populi vento levioris benè ſic appellatur: Virg. Æn. 6. v. 815.

——————Jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.

21. *Virtus, recludens immeritis mori Cœlum.*] Iis qui ſemper vivere digni forent, cum urgente fati neceſſitate cedunt hâc vitâ, nominis immortalitatem æternumque decus virtus confert: cœleſtes etiam honores tribuit heroibus inter Deos relatis. Apud Senec. Trag. Herc. Oet. v. 1943. Hercules de ſe ita jactat:

——————Virtus mihi?
In aſtra, et ipſos facit ad Superos iter.

22. *Negatâ tentat iter viâ, &c.*] Contendit ad cœlum per excelſa facinora ignavis haud conceſſa: vel ſimpliciter, per *liquidum aëra* ſubvolat, *in terris non morando*, ut eſt in Ode ult. lib. 2. Quæ *negata* eſt hominibus *via*, quippe non volucribus, aut alis à naturâ donatis. Sic. lib. 1. Od. 6. dicitur,

Expertus vacuum Dædalus aëra,
Pennis non homini datis.

At virtus ſupra vulgares ſenſus plebioſq; affectus aſſurgens, *pennâ*, id eſt, alto ſpiritu et generoſo, *udam ſpernit* et fugit *humum*, quaſi cœnoſam et lutoſam, id eſt, cupiditates ſordidas, in quibus vulgi mens demerſa hærere ſolet.

26. *Eſt et fideli tuta ſilentio merces.*] Pars hæc eſt Odes tertia, in quâ ſilentii laudationem agnoſcit vulgus Interpretum. Verum non tam ſilentii religio, quàm religionis ſilentium et ſanctitas hîc commendatur. Errant ergo qui Horatium ab inſtituto vel aberrare vel digredi exiſtimant. Imo ut Deorum cultum univerſè perſuadeat, ſacra Eluſinæ Cereris religioſo quidem ſilentio peragi ſolita, velut ſpeciem pro genere, aſſumit; eorumq; violationem pro quolibet ſacrilegio affert. Quæ quidem ſagaciter obſervarunt tum Parthenius, tum Marcilius jam citatus. Vide apud Valer. Maxim initio lib. 1. emolumenta obſervatæ religionis, neglectæ verò pœnas et mala Tertull. Apologet. cap. 7. *Vel ex formâ omnibus myſteriis ſilentii fides debetur.* Et contra Valentin. cap. 1. *Eleuſinia Valentiniani fecerunt lenocinia ſancta ſilentio magno ſola taciturnitate cœleſtia.* Vide S. Auguſt. de Civit. Dei, lib. 7. cap. 20. Arnob. lib. 5. &c.

Fideli tuta ſilentio merces.] Grande ſemper credidere piaculum, tacenda effutive, ſeu Reipublicæ arcana, ſeu privatæ fidei commiſſa evulgando. Unde vindices perfidiæ aut temerariæ loquacitatis Deos ſemper jactarunt. Servius in Georg. 1. ſub finem ſcribit Tribunum in Crucem actum, quod urbis nomen, quod nefas erat nominari, enunciaſſet. Euripides ait, *κόσμον σιγῆς στέφανον ἀνδρὸς οὐ κακοῦ*, pulchrum ſilentii coronam viri boni. Et ex Simonide, *nulli unquam tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum.* Vide Plutarch. de garrulitate.

26. *Vetabo, qui Cereris ſacrum, &c.*] Si quis arcana ſacrorum Eleuſinorum myſteria revelârit, adeoque ſancti ſilentii religionem violaverit, ejuſmodi hominem qui tantum crimen admiſit procul arcebo, ne, ſi contubernalis fuerim cum eo, plectar ab ultoribus violatæ religionis Diis. Itaque ſub eodem tecto manere, ut ſimul navigare, fugiam. Proverb. eſt: Cum viro ſcelesto ne viæ comes fueris:

Κακῷ σὺν ἀνδρὶ μηδ' ὅλως ὁδοιπόρει.

Vulgârit arcanæ, sub iisdem
Sit trabibus, fragilemque mecum
Solvat phaselum. Sæpe Diespiter
Neglectus incesto addidit integrum
Raro antecedentem scelestum
Deseruit pede pœna claudo.

raris, probibebo, ne sub eadem tecto maneat, neve cymbam levem impellat mecum. Etenim *baud rarò Jupiter spretus innocentem scelerato junxit: et vix unquam flagitiosum fugientem dimisit punitio lento gressu* insequens. [249] 31

ANNOTATIONES.

Æschyl. in septem ad Thebas;

'Η γὰρ ξυνεισβὰς πλοῖον εὐσεβὴς ἀνὴρ,
Ναύταισι θερμοῖς ἐν πανουργίᾳ τινὶ,
'Ολωλεν ἀνδρῶν σὺν θεοπτύστῳ γένει.

Ingrediens navim pius quispiam, nautis improbitate ferventibus, cum hominum gente Diis invisâ perit.

29. *Phaselum.*] Navis erat oblonga et velox, quæ tam velis, quàm remis agi poterat; myoparoni non absimilis. Erat fluviale navigium. Virgil. Georgic. 4. v. 288.

Et circum pictis vehitur sua rura phaselis.

Sæpe Diespiter, &c.] Dieipater, scilicet Jupiter iratus repertum cum nocente innocentem simul plectit, et quasi participes ejusdem improbitatis utrumque mulctat. Hesiod.. Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ. *Sæpe civitas universa viri improbi pœnas luit.* In sacris etiam codicibus ob unius peccata in omnes exarsisse divina ultio legitur, lib. 4. Reg. cap. 21. *Quia fecit Manasses Rex Judæ abominationes illas . . . ecce ego inducam mala super Jerusalem et Judam, &c.*

31. *Raro antecedentem, &c.*] Pœna licet *clauda*, id est, tardo *pede* gradiens, *scelestum* assequitur tandem, nec inultum *deserit*, quamvis ille fugâ evadere malum speret. Huc pertinet quod ex adagio feruntur. *Dii laneos habere pedes.* Vide Plutarch. de serâ Dei vindictâ. Valer. Maxim. lib. 1. cap. 1. *Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira: tarditatem vero supplicii gravitate compensat.* Quam sententiam prior extulit Homerus Iliad. 4. 160. Tibull. lib. 1. Eleg. 9. v. 4.

Sera tamen tacitis pœna venit pedibus,

Juvenal. Sat. 13. v. 100.

Ut sit magna, tamen certè lenta ira Deorum est.

ODE III.

Virum justum nihil extimescere. Item de non reparandâ Trojâ.

JUSTUM et tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium,

[250] *Virum integrum et in sententiâ constantem de firmo proposito non dimovet vehementia*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Justum et tenacem, &c.*] *Non usitatâ profectò nec tenui pennâ* hæc Ode scripta est, in quâ cæco velut impetu fertur vates, ac certè divino: divino, inquam, ubi graves prorsùs ac sublimes sunt cùm res, tùm dictio; cæco tamen, ut videtur; quandoquidem temerè quolibet abripitur, atque à viri justi laudatione subitò digressus, longèque evagatus ad canenda Trojæ fata prorumpit; ipse propositi parum tenax, ac immemor sui ad Pisones v. 242. moniti, quod ibi præcipit:

. . . *Tantum series juncturaque pollet!*

Quid ergo navus Poëta? Quid interpretes? Horum plerique obvia certatim explicant, finem verò et propositum Odes satis abstrusum, minimè scrutati, quod præcipuum est, omittunt. Nonnulli Oden hanc nec inscriptione, nec literis à præcedenti sejunctam in antiquis codicibus legi duntaxat admonent. Quidam Apotheosim Romuli, alii Augusti laudationem esse volunt. Verum quò tam accurata illa Junonis oratio Trojam restitui vetantis? Hoc summâ suâ felicitate Romani tunc fortasse moliebantur, inquit Georg. Fabritius. At Fabritio sagacior Faber, non in paucis eruditus vir acrisq; judicii, mentem Horatii subodoratus, aut feliciter indagavit, aut certè conjecturam omninò vero similem, pulchram sanè protulit. Is ita rem statuit. Ex Sueton. Jul. c. 79. Cæsar Ilium migrare, eoq; Imperii opes transferre cogitaverat. Atque ne Augustus Julii hæres idem moliretur, non abs re trepidatum est; quo Roma dubio procul extincta foret. Itaque solerter quidem, obliquè et arte singulari, ut tale consilium discutiat Horatius, exhibet ac minatur Junonis iram, quam jam tum à primordiis suis gravem experti fuerant Romani.

2. *Prava jubentium.*] *Velitis, jubeatis, Quirites?* verba Tribuni solemnia, *volumus jubemusque*, populi legem sancientis.

civium improba præscribentium, nec facies tyranni urgentis, neque Notus turbator Adriatici maris procellosi, nec potens dextra Jovis fulmen vibrantis. Si ruat mundi soluta compages, intrepidum opprimet casus. Istâ pollens virtute Pollux, et errabundus Hercules, adeo ad igneas ascendit: inter quos Augustus sedens ore roseo nectar potat. Istâ clarum te, Liber pater, traxêre tuæ tigres indomitâ cervice jugum ferentes. Per istam Romulus Martis equis effugit inferos; Junone apud Deos concilium habentes di-

Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solidâ, neque Auster
Dux inquieti turbidus Hadriæ:
Nec fulminantis magna Jovis manus.
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.
Hâc arte Pollux et vagus Hercules
Innixus arces attigit igneas: [251]
Quos inter Augustus recumbens
Purpureo bibit ore nectar,
Hâc te merentem, Bacche pater, tuæ
Vexêre tigres, indocili jugum
Collo trahentes: hâc Quirinus
Martis equis Acheronta fugit;
Gratum elocutâ consiliantibus

ANNOTATIONES.

3. *Non vultus instantis tyranni.*] Ita Q. Scævola *truculentus sibi minitanti Syllæ; Licet, inquit, mihi agmina militum, quibus Curiam circumsedisti, ostentes, licet mortem minitêris, nunquam tamen efficies, ut propter exiguum senilemque sanguinem meum, Marium, à quo urbs atque Italia conservata est, hostem judicem.* Alia vides exempla apud eundem Valer. Maxim. lib. 2 cap. 8.

4. *Auster Dux inquieti turbidus Adriæ.*] Lib. 3. Od. 3.

—Nec timuit præcipitem Africum
———nec rabiem Noti,
Quo non arbiter Adriæ
Major, tollere seu ponere vult freta.

7. *Si fractus illabatur orbis.*] Alludit ad veterum quorundam opinionem, cœlum constare lapidibus, et aliquando ruiturum. Vide Aristot. Metaphys. 5. Diog. Laert. lib. 2. in Anaxagora. Celtæ quærenti Alexandro, quid potissimum formidarent, hoc responderunt, ne cadente cœlo opprimerentur Quint. Curt. Est et proverb. apud Erasm. *Quid si cœlum ruat?*

9. *Hac arte Pollux, &c.*] Eâ virtute, æquitate, et constantiâ heroes immortalitatem adepti, divinosq; honores sunt consecuti, Pollux, Hercules, Bacchus, Romulus, de quibus lib. 1. Od. 12.

Vagus Hercules.] Qui varias Orbis regiones peragravit, et multa passim monstris etiam domitis, virtutis suæ monimenta reliquit.

10. *Arces attigit igneas &c.*] Addit cœlum sideribus micans et ardens.

11. *Quos inter Augustus, &c.*] Deorum epulis accumbens nectar potat, jam tum cùm in terris degeret, factus Divus; nimirum post debellatum omnino Sext. Pompeium. De quo vide Appian. lib. 5 de Bel. Civil. antea tamen quoque, sed per adulationem, in Virgilio appellatus, deus, Ecloga 1.

———Deus nobis hæc otia fecit.

12. *Purpureo bibit ore.*] Deorum [illegible] seu vultus minio pingebatur. Quo [illegible] Horatium non dubitaverim.

Nectar.] Vide quæ mox annotabo ad [illegible] voces, *ducere nectaris succos.*

13. *Hâc te merentem, Bacche, &c.*] Istâ [illegible]ter virtute clarus, O Bacche, meruisti d[illegible] honores, ferasque intractabiles ad currum [illegible] junxisti, ac numine tuo domitas jugum [illegible] docuisti naturâ suâ indociles. Tigres [illegible]rum feritatem optimè designant: unde iis [illegible]chi currum trahi dixere; sed quod nullum [illegible] tam ferox ingenium, quod non vino [illegible]scat et circuretur.

15. *Hâc Quirinus Martis equis Acheronta fugit.*] Romulus etiam virtute bellicâ [illegible], veluti Martis patris sui equis invectus ad Superos evasit, adeoque infernales effugit [illegible] Vide Cic. de Leg. l. 1. n. 3. Ovid. Fast. [illegible]

Fit fuga: Rex patriis astra petebat equis.
———————Quirin[illegible]

. . . .

Tibera ferant: placentque novum pia [illegible]
Quirinum.
Templa Deo fiunt: collis quoque dictus ab [illegible]

17. *Gratum elocuta consiliantibus Junone [illegible]vis.*] Junone in Deorum consilio eloquente [illegible] Marti aliisque gratum: scilicet non [illegible]se, quominus immortalibus accenseatur Romulus, quòd graves iras adversus Trojanos [illegible]que posteros Paridis causâ dudum conc[illegible]sa ex animo jam deposuerat.

Consiliantibus.] Deliberantibus de [illegible] in cœlum Romulo, deque fato Imperii R[illegible] Cic. ad Attic. lib. 15. Epist. 10. *Difficili ad [illegible] sciendum legatione.* Cornel. Tacit. Hist. [illegible] *Redire apud Romulum consiliaturi.*

Junone Divis: Ilion, Ilion
Fatalis incestusque judex,
Et mulier peregrina vertit
In pulverem, ex quo destituit Deos
Mercede pactâ Laomedon, mihi
Castæque damnatum Minervæ,
Cum populo et duce fraudulento.
Jam nec Lacænæ splendet adulteræ
Famosus hospes; nec Priami domus
Perjura pugnaces Achivos
Hectoreis opibus refringit:
Nostrisque ductum seditionibus
Bellum resedit. Protinus et graves
Iras, et invisum nepotem,
Troïa quem peperit sacerdos,
Marti redonabo. Illum ego lucidas

cente rem jucundam: funestus (dixit) *et flagitiosus arbiter, et barbara fœmina in* [252] *favillas redegit Trojam, mihi et pudicæ Palladi cum plebe et rege fallaci addictam, ex quo* tempore *Laomedon numina defraudavit promisso stipendio. Non amplius mœchæ Lacedæmoniæ fulget hospes infamis; neque Priami gens fraudulenta Græcos feroces expugnat viribus Hectoris; quievitque bellum nostris discordiis protractum.* Ergò *etiam deinceps grandes inimicitias, et nepotem odiosum,* [253] *quem genuit sacrificula Trojana, Marti remittam. Hunc ego sinam ingredi domicilium*

ANNOTATIONES.

18. *Ilion, Ilion.*] Motum animi gravem indicat geminatio vocis, veteremque iram exprimit. Porro sicut à Troë rege Troja et Troas; sic ab Ilo ejus filio Ilium et Ilienses nomen sortiti sunt; cum hic eam ampliâsset urbem, quam priores condiderant reges, ut exornârant.

19. *Fatalis incestusque judex, &c.*] Ilium, inquit Juno, perdidit Paris inter Deas de pulchritudine contendentes malo suo patriæque *fato*, *judex* electus, cum Junone et Minervâ posthabitis, Veneri primas detulit.

Incestus.] Qui Helenam Menelai conjugem, violatâ hospitii sanctitate, *rapuit.* Vide lib. 1. Od. 15.

20. *Et mulier peregrina vertit In pulverem.*] Helena Spartana, à Paride è Græcia in Phrygiam abducta, causa fuit, cur Græci injuriam ulturi conjurârint in Trojanos, Trojamque decennali bello captam ferro flammâque devastârint. Vide Senec. Trag. Troad.

21. *Ex quo Laomedon, &c.*] Hic declaratur prima excidi Trojani origo, nimirum fraus Laomedontis patris Priami. Is enim Trojæ muros ædificans, Neptuni et Apollinis operâ usus eos *mercede pactâ* defraudavit. Quo Jupiter offensus regni istius perniciem et ruinam decrevit. Tam notæ fabulæ dedit locum, quòd rex ille cùm extruendis urbi muris vel reparandis pecunia deesset, Deorum istorum thesauros accepit, repositurum sacramento se obligans. Quod tamen postea minimè præstitit. Homer Iliad. 21. paulo ante finem.

22. *Mihi Castæque damnatum Minervæ, &c.*] Addictum, damnatum, traditum ad quamcumque perniciem in ultionem injuriæ judicio Paridis nobis illatæ. Loquitur Horatius ex more Romanorum, debitores qui non erant solvendo, creditoribus obnoxios facere, addicere, tradere, consuetorum.

24. *Cum populo et duce fraudulento.*] Apud Homerum Iliad. modo cit. Neptunus Apollini exprobat, quòd pro Trojanis fœdifragis militat, immemor superbiæ et injuriæ Laomedontis, qui locatæ in annum operæ pactam mercedem nedum persolvisset, sed etiam minas sibi et Diis intendisset. Virg. Æneid. 5, v. 810.

Cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.

25. *Jam nec Lacenæ splendet, &c.*] Non vivit amplius Paris, nec jam speciosum ac splendidum Helenæ se ostentat, ut in adulterium pelliciat.

26. *Famosus hospes.*] Impurus. Vide lib. 3. Od. 15. v. 3. Annot.

Nec Priami domus, &c.] Nec Trojani Græcis jam repugnant, Hectoris ferè unius virtute nixi. Vide lib 2 Od. 4. v. 10. ibique Annot.

29. *Nostrisque ductum seditionibus bellum resedit.*] Tandemque finitum est illud bellum, quod nostris erat discordiis ad annos decem productum et dilatum. Pro Trojanis videlicet stabant Apollo, Mars, Diana, Latona, Venus; pro Græcis autem Neptunus, Mercurius, Vulcanus, Juno, Minerva, Homer. Iliad. 20.

30. *Resedit.*] Quievit, pacatum est bellum. Cic. ad Famil. lib. 8. Epist. 2. *Marcelli impetus resederunt, non inertiâ, sed (ut mihi videbatur) consilio.* Tuscul. 3. *Timor animi resedit.* Tit. Liv. *Postquam iræ resedissent.*

Protinus et graves Iras, &c.] Deinceps igitur condonabo priores inimicitias, et Marti concedam, ut in cœlum admittatur Romulus ejus filius, meus

splendens, bibere nectaris liquores, atque numinum felici numero accenseri. Dummodò Trojam inter et Romam ingens mare fremat, quâcumque in regione imperent fortunati extorres. Modò super sepulchrum Priami et Paridis greges lasciviant, et belluæ illæsæ fœtus suos *abscondant; stabile floreat Capitolium, et Roma bellicosa leges imponat victis Medis. Illa formidibilis procul ad extremas* orbis *partes famam propaget;* sivè *ubi mare in torfusum separat Europam ab Africâ;* sivè *ubi Nilus intumescens agros perfundit;*

Inire sedes, ducere nectaris
Succos, et adscribi quietis
Ordinibus patiar Deorum.
Dum longus inter sæviat Ilion
Romamque pontus; qualibet exules
In parte regnanto beati:
Dum Priami Paridisque busto [354]
Insultet armentum, et catulos feræ
Celent inultæ; stet Capitolium
Fulgens, triumphatisque possit
Roma ferox dare jura Medis.
Horrenda latè nomen in ultimas
Extendat oras, quà medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Quà tumidus rigat arva Nilus:

ANNOTATIONES.

verò *nepos* eo mihi *invisus* quòd è stirpe Trojanâ sit, matre scilicet Iliâ, seu Rheâ Numitoris filiâ, Vestæ Sacerdote: Virg. Æneid. 1. v. 278.

. . . . Donec Regina Sacerdos
Marte gravis, geminam partu dabit Ilia prolem

Et Æneid. 7. v. 293.

Heu stirpem invisam, et fatis contraria nostris
Fata Phrygum.

At cit modò Æneid. 1. v. 213. Veneri prædicit Jupiter meliora, et sic spondet:

. . . . Quin aspera Juno,
Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat,
Consilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam,
&c.

34. *Ducere nectaris Succos.*] Cœlesti cibo potuque, adeoq; immortalitate frui; Deorum consortem esse. Apud Pindar. dicitur Tantalus Deorum furatus nectar et ambrosiam, in quibus Dii immortalitatem posuerunt. Vide Lucian. in fabulosis, Dialog. 25. cui titul. *Deorum consilium:* ubi facetè et lepidè nectar et ambrosia deficere dicuntur ob multitudinem bibentium, sic ut non jam constet sextarius: unde et statuitur animadvertendum in falso ascriptos, et nescio quomodo existimatos Deos.

35. *Quietis Ordinibus Deorum.*] Apud Boetium Deus stabilis *Immotusque manens dat cuncta moveri.* Virg. Æneid. 4, 379.

Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Solicitat.

Nempe solius divinitatis est quies.

37. *Dum longus inter, &c.*] Dummodo Ilium inter et Romam magnum interfluat mare, quo Romani à restituendâ Trojâ repetendâque vetere patriâ deterreantur, arceanturque: *qualibet in* orbis *parte* sint *beati;* quin et *regnent*, ac *dominentur;* at *exulent* procul à regione et [illegible] patrio.

40. *Dum Priami Paridisque busto, &c.*] [illegible] tam deserta sit Trojana terra, ut gramen [illegible] cat armentis pascendis idoneum; sit et [illegible] ferarum, ubi impunè illæ catulos enit[illegible] queant sine ullo metu. Eâ conditione [illegible] *Capitolium, Roma* floreat, atque [illegible] Imperiumque *ad ultimas extendat oras.* Ad O[illegible] entem *det jura Medis;* ad Occidentem [illegible] nis, *quâ medius liquor, &c.* ad Meridiem [illegible] *quâ tumidus rigat, &c.*

44. *Dare jura Medis.*] Ubi regnum [illegible] in provinciam redegerant victores Romani, [illegible] statim mittebant viros, qui jus et leges [illegible] scriberent.

Medis.] Id est Parthis, ut jam [illegible] annotavi.

46. *Quà medius liquor secernit* [illegible] *Afro.*] Ad fretum usque Gaditanum. [illegible] *anus ab occasu irrumpens lævo latere* [illegible] *radit, Africam dextro; scissis Calpe* [illegible] *montibus, quos dicunt columnas Hercul*[illegible] *Mauros funditur et Hispaniam.*

48. *Quà tumidus rigat arva Nilus.*] Per [illegible] cam, Æthiopiam, Ægyptum, Cic. de Nat. [illegible] rum, 1. n. 130. *Ægyptum Nilus irrigat,* [illegible] *totâ æstate obrutam, oppletamque tenuerit,* [illegible] *cedit, mollitosque, et oblimatos agros ad* [illegible] *relinquit,* Plin. lib. 5. cap. 9. *Nilus incer*[illegible] *fontibus it per deserta et ardentia,* [illegible] *tudinis spatio ambulans . . . observatum* [illegible] *in Mauritaniâ nives imbresve satiaverint,* [illegible] *lum increscere . . . . . . Africam ab* [illegible] *dispescens, feris et belluis frequens . . . . .* [illegible] *dios Æthiopas secat . . . . . Insulas* [illegible]

[illegible]urum irrepertum, et sic melius situm
[illegible]ùm terra celat, spernere fortior,
Quàm cogere humanos in usus,
Omne sacrum rap ente dextrâ.
[illegible]uicumque mundi terminus obstitit,
[illegible]lunc tangat armis; visere gestiens,
Quà parte debacchentur ignes,
Quà nebulæ pluviique rores.
[illegible]d bellicosis fata Quiritibus
[illegible]âc lege dico, ne nimiùm pii,
Rebusque fidentes, avitæ
Tecta velint reparare Trojæ.
[illegible]rojæ renascens alite lugubri

[255] *Generosior contemnenda aurum nondùm inventum, atque ita convenientiùs positum, dum terra contegit; quàm addicendo illud usui hominum, manu quodlibet sanctum deprædente. Quisquis mundi finis impedivit, hunc bello obtineat, cupiens investigare, quo loco æstus, quo nubila et imbres sæviant. Verum fata sancio Romanis militiâ inclytis, eâ conditione, ut, non plus quàm fas est pii, neve opibus innixi satagant antiquæ* [256] *Trojæ domos instaurare.* 61 Namque *sors Trojæ resurgens*

ANNOTATIONES.

[illegible]rgit . . . . *certis diebus auctu magno per totam spatiatus Ægyptum, fœcundus innatat terris. Causas incrementi varias prodidere . . . . incipit crescere Lunâ novâ, quæcunque post solstitium, sensim modicèque, Cancrum Sole transeunte, [illegible] autem Leonem. Residit in Virgine [illegible] quibus accrevit, modis. In totum autem [illegible] intra ripas, in Librâ, ut tradit Herodotus, [illegible]. Justum incrementum est cubitorum [illegible]. Minores aquæ non omnia rigant: ampliores [illegible], tardius recedendo . . . . . in [illegible] cubitis famem sentit Ægyptus; in tredecim [illegible]: quatuordecim cubita hilaritatem [illegible], quindecim securitatem, sedecim delicias. [illegible] incrementum ad hoc ævi fuit cubitorum [illegible], Claudio principe,* &c. Nili aquas lau[illegible] Galen. &c. originem nuper inquisivit [illegible]. De eo multa Herodot. lib. 2. Se[illegible] lib. 4. A. Gell. lib. 10. cap. 7. &c.

[illegible] *Aurum irrepertum,* &c.] Ordo est: Ro[illegible] spernendo aurum, quod è fodinis non[illegible] est, quam illud inde eruendo, et [illegible], nummosque cudendo. De [illegible] divitiarum apud priscos Romanos [illegible] Valer. Maxim. lib. 4. cap. 3. De Curio, [illegible], Camillo, aliisque diximus lib. 1. ad [illegible].

[illegible] *situm, cùm terra celat.*] Seu quòd [illegible] non est expositum, dum latet in visceribus terræ; seu potius, quòd tunc avaritiam [illegible] non accendat, nec ad scelus im[illegible], aut ad explendas libidines fomitem præ[illegible]. Ovid. Metam. 1, 140. [illegible] *opes irritamenta malorum.*

[illegible] *cogere,* &c.] Vis siquidem inferri metallis [illegible] è terræ visceribus extrahuntur.

[illegible] *sacrum rapiente dextrâ.*] Duplici hoc [illegible] accipi: vel quòd à Romanis sperna[illegible], cujus rapiendi causâ nec sacris per[illegible]: vel quod ipsi Romani, prisci nempe, fortiores et nobiliores, aurum contemnendo se præbuerint, quam posteri illud ab exteris nationibus devictis auferendo, sacra etiam è templis ac prætiosa quælibet ornamenta vi armorum et jure belli diripiendo. Dionys. Tyrannus Syracusanus Jovi Olympio detraxit amiculum aureum, addito etiam ludibrio, quod æstate gravius, hyeme frigidius esset. Val. Maxim. 1. 1. ext. 3.

53. *Quicumque mundi terminis obstitit,* &c.] Si quis ante orbis angulus Romanis haud patuit, deinceps pateat, eoque victricia inferant arma; seu ad Zonam torridam, ubi *debacchantur ignes,* sævitque æstus: seu ad mundi polos, ubi *nebulæ,* glacies, caligo perpetua, *pluvii rores,* imbres. Vid. lib. 1. Od. 22. Lucret. Lib. 1. ponit etiam *rores* pro imbribus et aquis pluviis.

57. *Sed bellicosis fata Quiritibus,* &c.] Bis jam dixi, et tertiùm repeto, me Romanis indulgere, ut sint orbis domini, sed eâ tantum lege, ne præposterâ moti pietate in patriam avorum suorum Trojam, ejus muros et *tecta velint reparare,* neve suis opibus ac *rebus* prosperis *fidentes* id unquam moliantur. Quod si fecerint, malis auspiciis et *alite lugubri* faxint: enimvero *tristi clade* iterùm subvertetur Troja, quamvis *muris ahenis,* *auctore* etiam *Apolline,* stabiliatur.

Avitæ.] Æneas cum Trojanorum coloniâ, *Ilium in Italiam portans victosque Penates.* Æn. 1.

60. *Tecta velint reparare Trojæ.*] Patriæ certè charitatis in illum antiquæ suæ originis locum Romani sensum habere se testati sunt non semel: Nam deletum à C. Fimbriâ, Cinnæ legato, Ilium restaurarunt. Vide Tit. Liv. Epit. 83. Appian. Sueton. Claud. cap. 25. *Iliensibus quasi Romanæ gentis auctoribus tributa in perpetuum remisit, recitatâ vetere epistolâ Græcâ Senatûs Populique Romani Seleuco Regi ami itiam et societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset.*

61. *Alite lugubri.*] *Malâ ave,* lib. 1. Od. 15.

Fortuna, tristi clade iterabitur,
Ducente victrices catervas
Conjuge me Jovis et sorore.
Ter si resurgat murus aheneus,
Auctore Phœbo; ter pereat meis
Excisus Argivis; ter uxor [111]
Capta virum pueroſque ploret.
Non hæc jocosæ conveniunt lyræ.
Quò, Musa, tendis? Desine pervicax
Referre sermones Deorum, et
Magna modis tenuare parvis.

infaustis auspiciis, repetetur, casu iterùm luctuoso, triumphantis exercitûs ductrice me Jovis uxore et sorore. Si ter ex ære mœnia reparentur, favente Apolline, ter quoque diruta prosternantur à Græcis mihi dilectis: ter captiva conjux plangat maritum ac filios. At ludenti citharæ ista minimè congruunt. Quò pergis, ô Musa? cessa audax Deorum verba narrare, atq; humili carmine diminuere grandia.

ANNOTATIONES.

Ex avium aspectu, volatu, cantu, auspicia captari solita, notum est.

64. *Conjuge me Jovis et sorore.*] Virgil. Æneid. 1. v. 50.

> *Ast ego, quæ Divum incedo Regina, Jovisque*
> *Et soror et conjux.*

Servius ibid *Physici,* inquit, *ætherem Jovem, id est, ignem volunt intelligi, Junonem vero aërem: et quia tenuitate hæc elementa paria sunt, dixerunt esse germana: et quoniam Juno, id est aër, igni subjectus est, jure superposito elemento mariti nomen traditum.* Cic. de Nat. Deor. 2. n 66. *Aër, ut Stoici disputant, interjectus inter mare et Cælum Junonis nomine consecratur; quæ est soror et conjux Jovis; quod et similitudo est ætheris, et cum eo summa conjunctio. Effœminârunt autem eum, Junonique tribuerunt, quod nihil est eo mollius.* Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 17. *Apud Theologos,* inquit, *Jupiter est mundi anima; hinc illud,*

> Ab Jove principium, Musæ: Jovis omnia plena.

Quod alii Poëtæ sunt mutuati ab Arato, qui de sideribus locuturus, à Cælo, in quo sunt sidera, exordium sumendum esse decernes, ab Jove incipiendum memoravit. Hinc Juno et soror ejus et conjux vocatur. Est autem Juno aër, diciturque soror, quia seminibus iisdem, quibus cælum, etiam aër est procreatus: conjux, quia cælo subjectus est aër.

66. *Auctore Phœbo.*] Hunc impensè Trojanis favisse compertum est. Legunt quidam, *ductore.*

Ter Pereat.] Allusum videtur ad triplex Ilii excidium, primo ab Hercule, deinde à Græcis, postea à C. Fimbriâ, Syllanis temporibus, ut ante annotavi. Vide Appianum.

Meis Excisus Argivis.] Argivos Juno [illegible] maximè, quod ipsa præcipuè Argis colebatur, quæ urbs Argiæ Peloponnesi regionis [illegible] et caput erat. In eâ sedebat Rex Aga[illegible] Græce in Trojanæ expeditionis Dux et Imperator. Virg. Æneid. 1. v. 27.

> . . . . . *Memor Saturnia* [illegible]
> *Prima quod ad Trojam pro charis gesserat* [illegible]

67. *Ter uxor Capta, &c.*] Vel Troja[illegible] eres quælibet cæsos aut captos lugeant [illegible] captivæ, aliæ viros suos, aliæ filios. Vel [illegible] *capta virum,* Hecuba Priamum, And[illegible] Hectorem, *pueroſque ploret,* hæc Asty[illegible] illa vero Hectorem, Parin, Deiphobum, [illegible] lum, &c.

69. *Non hæc jocosæ conveniunt lyræ, &c.*] [illegible] gregiè se Poëta comprimit in ipso Prædi[illegible] in ortu, quùm tam grave argumentum [illegible] ricis versibus bene conveniat: ipse [illegible] Pisones ita docet:

> *Musa dedit fidibus Divos, puerosque* [illegible]
> *Et juvenum curas, et libera vina* [illegible]

Et Pindarus aliique res quasque grav[illegible] viter cecinerunt. Verum bellè H[illegible] definit, cum ultra vix sine offensione [illegible] progredi se posse intelligeret.

ODE IV.

Musarum se præsidio tutum semper et ubique fuisse, gratus profitetur.

DESCENDE cælo, et dic age tibiâ,
Regina, longum, Calliope, melos,
Seu voce nunc mavis acuta
Seu fidibus citharâve Phœbi.
Auditis? An me ludit amabilis
Insania? Audire, et videor pios
Errare per lucos, amœnæ
Quos et aquæ subeunt et auræ.
Me fabulosæ Vulture in Appulo,

O Princeps Calliope, veni ex Olympo; et cantionem [258] *longam cane fistulâ, sive places magis, voce clarâ, vel chordis vel lyrâ Apollinis. An auditis? An me decipit jucundus furor? Videor audire et cernere illam ambulantem in sacris nemoribus, per quæ rivi penetrant ac venti. Me pue-*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. 1.

Oden hanc inter eximias censet eruditus quisque: respondere superiori, imo et continuari, placuit nonnullis; sed perperàm. Musis accepta refert Horatius pleraque, id vero potissimum, quod redierit in gratiam cum Augusto, contra quem militaverat. Hanc ejus Principis moderationem et clementiam extollit egregiè: eoque spectâsse non immeritò videatur.

1. *Descende cælo.*] Gravis et solemnis invoca...tio res graves notat, gravemque enthusiasmum ...

Cælo.] Hic etiam Musis sua sedes est. Hesiod. in Theogon. nec semel, Musas nuncupat *Olympiades Jovis filias*; pariter et Homer. hymn. in Mercur. &c. Iliad. verò. 2. in cœlo ... habere scribit.

Ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι.

... similiter.

Musæ quæ pedibus magnum pulsatis Olympum. Vide et Macrob in Som. Scip. lib. 2. cap. 3.

2. *Regina Calliope.*] Musarum princeps vel ... præstans: Regum etiam comes. Hesiod. Theogon. Ἣ δὲ προφερεστάτη, *Omnium præstantissima*, Βασιλεῦσιν ὀπηδεῖ, *Reges comitatur*. Diod. Sicul. lib. 3. cap. 1. *Musis nomina, ... à proprio munere tribuerunt. Clio propter ... &c. . . . . Calliopen quod cantûs suavitate cæteris antecedens magni ab auditoribus ...*

Longum melos.] Certè est Ode hæc è longioribus. Vide A. Gell. lib. 16. cap. 18.

3. *Seu voce, Seu fidibus, &c.*] Istis nempe ... exerceturque Musica, voce, lyrâ, tibiâ. ... citharâ ab Apolline inventâ, lib. 1. Od. 21.

5. *Auditis? An me ludit, &c.*] O sodales, ... mecum auditis Calliopen canentem, meisque jam vocis respondentem?

Amabilis Insania.] Voluptatem sane maximam præstat ardor poëticus iis, qui divinâ illâ facultate sunt donati.

6. *Audire, et videor pios Errare per lucos.*] Veluti præsentiam numinis sentiat, atque enthusiasmo correptus ita loquitur.

7. *Lucos.*] In solitariis maxime locis delubra statuebant veteres; ibiq; Deos credebant libentiùs habitare, ubi quies et silentium, ubi nullæ turbæ aut strepitus mentium integritatem labefactarent; ubi *Sapientiæ Gymnasium, ubi mores bone instituuntur, et animi virorum diriguntur.* Hæc enim solitudo præbet, ex Plutarcho.

8. *Quos et aquæ subeunt et auræ.*] Perfluentes aquæ, et aspirantes seu perflantes auræ ac Zephyri amœnos faciunt in primis lucos.

9. *Me fabulosæ, &c.*] Hæc strophe magnam interpretibus crucem fixit hactenus. Etenim quo referenda vox *fabulosæ?* Deinde, quid ait Poëta de *Vulture Appulo, extra Apuliam?* Quod primum spectat; sunt qui Apuliam dici fabulosam velint, ac de insulis etiam Diomedeis Apuliæ proximis meras ipsi fabulas texunt. Quidam nutricem Horatii Apuliam vocari, quæ fabulosa narrare solita sit, comminiscuntur, nec cudere se anile figmentum advertunt. Verum enim, an palumbes (quod restat) fabulosas dicat poëta, quando rem ut verè gestam commemorat? Ita sane melioris notæ interpretes. Imo *palumbes fabulosæ*, inquam ego; sicut *Hydaspes, fabulosus*, lib. 1. Od. 22. v. 8. Et apud Plin. lib. 5. c. 1. Atlas *mons Africæ vel fabulosissimus:* nimirum quod de illis valde multa scribunt, dicunt, fabulantur; præsertim vero poëtæ. Sic palumbes currui Veneris trahendo jungunt; eique numini sacras, atque, ut in hoc loco, ministras faciunt.

Vulture in Appulo Altricis extra limen Apuliæ.] Est Vultur mons in Apuliæ Lucaniæque confinio, quemadmodum et Venusia Horatii patria et *altrix*. Itaque nullo negotio omnis solvetur, si quis est, nodus. Erat *in Appulo Vulture* poëta, ibiq; ob-

rum defessum ludendo, somnoque oppressum *celebratæ palumbes recentibus foliis cooperuere in vulture Appulo extra fines Apuliæ nutricis* meæ. *Quæ res admirationem cunctis faceret, quotquot sublimis Acherontiæ domos incolunt, et Bantiæ campos, agrosq; opimos Ferenti depressi: quo pacto somnum caperem securo corpore à nigris viperis atque ursis: quâ* etiam *ratione contectus essem sacratâ lauro et myrto congesta, puerulus ego non sine numinum tutelâ impavidus. Vester, ô Musæ, vester* sum; *seu vehor ad Sabinos asperos: sive algidum Præneste, seu declive Tibur, seu Baias amœnas* adire *libuerit. Vestros fontes et choros amantem haud me vitâ privavit actus in fugam exercitus apud Philippos, neq; arbor execranda, neq; Palinurus* in *mari Siciliæ. Quandocunq; mihi post aderitis, ultrò*

Altricis extra limen Apuliæ,
Ludo fatigatumque somno,
Fronde novâ puerum palumbes
Texêre: mirum quod foret omnibus,
Quicumque celsæ nidum Acherontiæ,
Saltusque Bantinos, et arvum
Pingue tenent humilis Ferenti:
Ut tuto ab atris corpore viperis
Dormirem et ursis; ut premerer sacrâ
Lauroque collatâque myrto,
Non sine Diis animosus infans.
Vester, Camœnæ, vester in arduos
Tollor Sabinos; seu mihi frigidum
Præneste, seu Tibur supinum,
Seu liquidæ placuêre Baiæ.
Vestris amicum fontibus et choris,
Non me Philippis versa acies retro,
Devota non extinxit arbor,
Nec Siculâ Palinurus undâ.
Utcumque mecum vos eritis, libens

ANNOTATIONES.

dormivit puer; extra fines tamen Apuliæ tum fuit: siquidem versabatur in istius latere montis ad Lucanos respiciente et pertinente. Sic de seipso ait, Sat. 1. lib. 2. v. 34.

Lucanus, an Appulus, anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumq; colonus.

12. *Fronde novâ puerum palumbes Texere.*] Jam tum suam mihi tutelam obtulere Dii, quam postea abundè expertus sum.

Palumbes.] Columbæ silvestres.

14. *Nidum Acherontiæ.*] Acherontia est urbs Lucaniæ in montis vertice, ut nidus in arboris fastigio, posita. Cicero 1. de Orat. n. 196. *Tanta vis patriæ est ut Ithacam illam in asperrimis saxulis tanquam nidulam affixam sapientissimus vir immortalitati anteponeret.*

15. *Saltusque Bantinos.*] Bantia, oppidum est Apuliæ in Lucaniæ confinio, pascuis abundans. Venusiæ proxima.

16. *Humilis Ferenti.*] Hæc etiam urbs Apuliæ, Lucaniæ fines attingit inter Venusiam et Acherontiam sita.

17. *Ut tutò ab atris, &c.*] Circumstantibus nempe istarum urbium incolis mirum visum est, qui fieret, ut puer ego dormirem tutus illic cùm à viperarum venenis, tum et ab ursorum voracitate. Quo etiam præsagio obtectus essem laureâ Apollini, myrtoque Veneri consecratâ. Illic autem ostensum est Poëtam me fore, hinc vero ad canendas res amatorias destinari.

20. *Non sine Diis.*] Pindar. Pyth. Od. 5. ἄθεεν ἄτες. Virg. *Non sine numine Divûm* [illegible] *Tanta repentè mutatio non sine Deo* [illegible]

21. *Camœnæ.*] A cantu Servius, à [illegible] mentis Festus nomen hoc factum ait.

In arduos Tollor Sabinos.] Sive [illegible] tosam Sabinorum regionem scando, [illegible] prædium meum ibi situm. Supra, in [illegible] Odes hujus libri.

22. *Frigidum Præneste.*] Latii oppid[illegible] das habens et salubres aquas. Strabo lib. [illegible]

23. *Tibur Supinum.*] In montis [illegible] ficatum. De eo lib. 1. Od 7. et 18.

24. *Liquidæ Baiæ.*] Urbs Campan[illegible] tимâ, calidis aquis, aëre puro, secess[illegible] lebrata, Lib. 2. Od. 18.

25. *Vestris amicum fontibus, &c.*] [illegible] et patrocinio quoties salvus fui? Prim[illegible] rii in cæde ac fugâ exercitûs Bruti et C[illegible] Philippos urbem Thessaliæ, Lib. 2. Od. [illegible] inde me non oppressit arbor cerebro [illegible] de quâ lib. 2. Od. 13. et 17.

27. *Devota.*] Diris nempe, sacra, [illegible] lis. Postea cùm à Philippensi bello [illegible] Italiam, periclitatus sum graviter [illegible] naufragium tamen non feci, ad promont[illegible] Lucaniæ, nominatum à Palinuro Æne[illegible] clero illic merso, quod mari Siculo profl[illegible]

29. *Utcumque mecum vos eritis.*] Ve[illegible] go tutelam sæpe expertus, nihil est quod [illegible] formidem, nullum certe non periculum [illegible] pidus adibo, vestrâ fretus ope et præsidio.

Insanientem navita Bosphorum
  Tentabo, et arentes arenas
    Littoris Assyrii viator.
Visam Britannos hospitibus feros,
Et lætum equino sanguine Concanum: [261]
  Visam pharetratos Gelonos,
    Et Scythicum inviolatus amnem.
Vos Cæsarem altum, militiâ simul
Fessas cohortes reddidit oppidis,
  Finire quærentem labores,
    Pierio recreatis antro.
Vos lene consilium et datis, et dato [262]

Bosphorum æstuosum navigabo, et peragrabo sicca sabula finium Syriæ: pergam ad Britannos advenis crudeles, atque ad Concanos cruoris equini potu gaudentes: Gelonos pharetram gestantes, atque fluvium Scythiæ adibo illæsus. Vos magnum Augustum finem laboribus petentem oblectatis in specu *Pierio, quando fatigatas bello turmas* in *urbibus collocavit. Vos mansuetum animum et donatis, et donato*

ANNOTATIONES.

30. *Insanientem Bosphorum.*] Æstuosas ac frementes maris angustias, Lib. 2. Od. 13. v. 14. Virgil. Eclog. 9. v. 43.

Huc ades, insani feriant, sine, littora fluctus.

31. *Arentes arenas Littoris Assyrii.*] Quidam legunt *urentes*. Intellige Syriæ seu Assyriæ, vel fines extremos; nam veteribus quælibet regionum et agrorum extremitates, littora vocabantur: vel solitudines arenosas et ferventes, in quibus viatores æstu soluti nonnunquam intereunt. Ab Assur filio Sem dicta Assyria, Asiæ regio, Mesopotamiæ affinis, ab eâ, Tigri flumine distincta. Isidor. Etym. S. Aug. Quod si placet Assyriam poni pro Syriâ, hæc certe ad mare extenditur, ejusque tenet litus. Plin. 5. cap. 12. *Juxta Syria littus occupat, quondam terrarum maxima, et pluribus distincta nominibus . . Assyria ante dicta, &c.*

33. *Britannos hospitibus feros.*] Ab his olim hospites immolari solitos aiunt; sicut apud Tauricæ regionis populos id factum constat. Vide Euripid. Iphigen. in Taurid.

34. *Lætum equino sanguine Concanum.*] Concani, Cantabrorum pars, apud Hispaniam Tarraconensem, Massagetarum colonia fuere; quædam habuere communia cum Thracibus et Scythis, quod spectat ad crudelitatem belluinumque ritum, ex Strabone lib. 5. Istis omnibus, sicut et Sarmatis mors erat, è pedis vel cruris equini venis eductum sanguinem lacti permixtum potare. Plin. lib. 18. cap. 10. *Pulte aluntur, et crudâ etiam farinâ, equino lacte, vel sanguine è cruris venis admisto.* Virgil. Georg. 3. v. 460.

———————————— *Inter*
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.

Martial. Spectac. 3. n. 4.

Venit et epoto Sarmata pastus equo.

Sil. Italic. lib. 3. 360.

Nec, qui Massageten monstrans feritate parentem,
Cornipedis fusâ satiaris, Concane, venâ.

35. *Pharetratos Gelonos.*] Scythiæ populos, de quibus Lib. 2. Od. 9, et 20. Virgil. Æneid. 8. *Sagittiferos.*

36. *Scythicum amnem.*] Tanaim fluvium (vernac. *Don*) inter Europam et Asiam limitem celeberrimum. Lucan. lib. 3. v. 272.

——————*Vertice lapsus*
Riphæo, Tanais diversi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiæque et terminus idem
Europæ, mediæ dirimens confinia terræ.

37. *Vos Cæsarem, &c.*] Vos etiam, O Musæ, Augustum Cæsarem, post bellicos labores, recreatis cantionibus vestris ac modulis poeticis; *in antro Pierio*, secessu et otio liberali.

Militiâ simul fessas cohortes abdidit oppidis.] Cùm in urbibus copias, hyemandi causâ, seu in hybernis collocavit.

39. *Finire quærentem labores.*] His quidam alludi volunt ad id quod refertur Augustus quietem optâsse et vacationem à Republicâ petivisse. Vide Sueton. Octav. cap. 28. Sed potius notatur Augusti consuetudo per hyemes vacandi literarum studio, ingenii deliciis, carminum scriptioni. Sueton. Octav. cap. 84. *Eloquentiam studiaque liberalia ab ætate primâ et cupidè et laboriosissimè exercuit, &c.* cap. 85. *Multa varii generis prosâ oratione composuit . . . Poeticam summatim attigit. Unus liber extat scriptus ab eo hexametris versibus, cujus et argumentum et titulus est,* Sicilia. *Extat alter æque modicus Epigrammatum, quæ fere tempore balnei meditabatur. Tragœdiam magno impetu exorsus, non succedente stylo abolevit.* De Ajace illa erat, &c.

40. *Pierio recreatis antro.*] Pierius mons est Thessaliæ, Musis sacer. Inde Pierides illæ dictæ sunt, et quicquid ad eas pertinet Pierium vocari, notum est ac tritum. Cicero de Naturâ deorum, à Pierio patre nomen desumit: at Pomp. Festus à dicto monte, cujus amœnitas et solitudo opportuna est et grata studiosis.

41. *Vos lene consilium et datis.*] Humanæ literæ, quæ ad humanitatem et lenitatem instituunt.

benignæ lætemini. Novimus quomodo sceleratos Gigantes, ac ferocem phalangem misso fulmine profligârit is, qui terram immobilem, qui mare ventis obnoxium moderatur, atque oppida, mæstasque regiones, Deosque et homines solus gubernat potestate legitimâ. Jovi metum ingentem incusserant immanes illi juvenes; lacertis confisi, et fratres Pelion superaddere conati Olympo umbroso.

Gaudetis almæ. Scimus ut impios
Titanas, immanemque turmam
Fulmine sustulerit caduco,
Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, et urbes, regnaque tristia,
Divosque, mortalesque turmas
Imperio regit unus æquo.
Magnum illa terrorem intulerat Jovi. [261]
Fidens juventus, horrida brachiis,
Fratresque tendentes opaco
Pelion imposuisse Olympo.

ANNOTATIONES.

Sueton. Octav. cap. 51. *Clementiæ civilitatisque ejus multa et magna documenta sunt, &c.* Vide cap. seq. ibid. Erga literatos et ingeniosos benignitare ac liberalitate summâ usum, nemo nescit. Sueton, cap. 89. *Ingenia sui seculi modis omnibus fovit. Recitantes et benignè et patienter audivit, &c.*

Consilium.] Adverte duas breves pro unâ longâ: sic et postea Od. 6.

Hinc omne principium.

Dato Gaudetis.] Non vos pœnitet datæ Cæsari humanitatis, quâ vestros clientes fovet. Sueton. modo citatus.

42. *Scimus ut Impios Titanas, &c.*] Clarè patet per Jovem designari Augustum, per Titanas et Gigantes omnes Augusti adversarios, quibus sublatis, ac virtute domitis rerum potitus est. Mirè vero Augusto blanditur, dicens pro eo stetisse Palladem, id est, sapientiam cum virtute conjunctam; Bruto vero et Cassio fuisse vim consilii expertem, quæ propriâ mole corruerit. Porro ista Cæsaris elogia allegoricis ambagibus ingeniosè exornat.

Impios Titanas.] Terræ ac Titanis filios Gigantes, qui Deos lacessere ausi, Jovemque cœlo pellere moliti sunt; quasi patris ulciscendi causâ, cujus hæreditario jure cœli regnum erat, utpote fratrem Saturni natu majorem. Vide lib. 2. Od. 12 et 19. Virgil Æneid. 6. v. 580.

——*Genus antiquum terræ, Titania pubes,*
Fulmine dejecti.

Diodor, Sicul. lib. 4. cap. 3. scribit Cœlum è Titæâ uxore decem et septem filios procreâsse, proprioque nomine singulos, communi autem omnes à matre Titanas appellâsse.

Impios.] Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 20. *Quid Gigantes aliud fuisse credendum est, quàm hominum impiam quandam gentem, Deos negantem; et ideo existimatum Deos pellere de cælesti sede voluisse? Horum pedes in draconum volumina desinebant, quod significabat nihil eos rectum, nihil superbum cogitâsse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente.*

45. *Terram inertem.*] Lib. 1. Od. 34 *Bruta tellus.*

46. *Regnaque tristia.*] Inferos. Nec enim credendum Cruquio interpretanti, Tyrannidem, et vocem, *urbes*, Inferis haud convenientem, inquit ille: quasi vero jungenda essent hæc, *urbes regnaque tristia.* Imo Jovis imperium [illegible] Poeta ad Superos Inferosque, et orbem hunc [illegible] mare, terramque, in quâ urbes. Quæ omnia complectitur his vocibus. *Divosque mortalesque turmas regit unus;* scilicet Jupiter. Virgil. Æn. 1, 65.

——*Divûm pater, atque hominum* [illegible]

49. *Magnum illa terrorem intulerat Jovi,* [illegible] Illa Gigantum turmam immani robore [illegible] Jovem, cæterosque Deos terruit, ac *periculum* [illegible] *fulgens contremuit domus Saturni veteris* [illegible] lib. 2. Od. 12. Vide Hesiod. Theogon. Ovid. Metamorphos. lib. 5 v. 321.

Emissumque imâ de sede Typhœa terræ
Cælitibus fecisse metum; cunctosque [illegible]
Terga fugæ: donec fessos Ægyptia [illegible]
Ceperit, &c.

50. *Fidens juventus horrida brachiis.*] Virgil. Æneid. 6. v. 582.

——————*Immania vidi*
Corpora: qui manibus magnum [illegible]
cælum
Aggressi, superisque Jovem detrudere [illegible]

51. *Fratresque tendentes, &c.*] [illegible] nonnulli Otum et Ephialtem, *Aloidas* [illegible] quos memorat Virgil. mox. cit. sed [illegible] omnes eodem patre, vel eadem matre [illegible] adeoque fratres, melius est accipi. De [illegible] gil. Georgic. 1. v. 280.

Et conjuratos cælum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atque Ossæ frondosum [illegible]
Olympum:
Ter Pater exstructos disjecit fulmine [illegible]

52. *Pelion imposuisse Olympo.*] Montes [illegible] tibus aggerere.

Pelion.] Mons Thessaliæ, Olympo, et [illegible]

Sed quid Typhoëus et validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion ſtatu,
Quid Rhœcus, evulſiſque truncis
Enceladus jaculator audax,
Contra ſonantem Palladis ægida [264]
Poſſent ruentes? Hinc avidus ſtetit
Vulcanus; hinc matrona Juno, et
Nunquam humeris poſiturus arcum,
Qui rore puro Caſtaliæ lavit
Crines ſolutos, qui Lyciæ tenet
Dumeta, natalemque ſilvam,
Delius et Patareus Apollo.
Vis conſilî expers mole ruit ſuâ:
Vim temperatam Dii quoque provehunt
In majus: îdem odêre vires
Omne nefas animo moventes.

Verùm quid Typhon et fortis Mimas, vel quid Porphyrion ſtaturâ terribili, quid Rhœcus et Enceladus eradicatas arbores torqueri niſus, valent adverſus crepantem Minervæ clypeum irrumpentes? Ex hâc parte certabat ardens Vulcanus, et dominâ Juno, necnon Phœbus arcum ſemper humeris geſtans, qui Caſtalii fontis *aquâ liquidâ paſſos capillos perfundit, qui Lyciæ nemora et ſilvam natalem obtinet, Patareus atque Delius* hinc dictus. *Robur ſine prudentiâ proprio cadit pondere. Moderatum robur ipſa numina promovent ad amplius; vires autem quodlibet-ſcelus machinantes averſantur.*

ANNOTATIONES.

[illegible], *Olympus*, Theſſaliam à Macedoniâ dirimit, nubes attingit vertice. Unde pro cœlo ponitur ſæpius apud Poëtas. Sunt et alii montes ejuſdem nominis tres, primus in Myſiâ, alter in Lyciâ, tertius in Cypro. Sed de his non agitur.

53. *Sed quid Typhoëus.*] Quid gigantum vis, [illegible], temeritas, adverſus Deos? Ne legas cum vulgo *Typhæus*. Τυφωεὺς qui et Τυφὼς vel Τυφῶν, à τῦφος *arrogantia* duplici fuiſſe naturâ, humanâ et ferinâ, dicitur ab Apollodoro, lib. 1. et à Jove percuſſos, eminùs quidem fulmine, cominùs autem adamantinâ falce.

Validus Mimas.] Hic totam Lemnon inſulam jaculari in Deos niſus dicitur apud Claudianum: et ipſe Prochytæ Tyrrheni maris inſulæ ſubjectus, Sil. Ital. lib. 12. v. 147.

Apparet Prochyte ſævum ſortita Mimanta.

54. *Minaci Porphyrion ſtatu.*] Ingenti ſtaturâ [illegible] et minax. De eo Claud. in Gigantomach.

55. *Rhœcus.*] Is et *Rhœtus*, Lib. 2. Od. 19.

56. *Enceladus jaculator audax.*] Tam robuſtus [illegible] arbores intorqueret; omnium Gigantum [illegible] fuiſſe prohibetur. De eo poſtea ad [illegible] *Hoc peredit Impoſitam celer ignis Ætnam.*

57. *Palladis ægida.*] Iſte Palladis clypeus, [illegible] Jupiter Gigantum repreſſiſſe audaces [illegible], ſignificat ſapiens conſilium virtutis co[illegible] et præſidium, ſine quo ipſa parum valet. [illegible] verò Auguſto adfuiſſe, ut ante jam [illegible], Horatius indicat. De *Ægide*, lib. 1. Od. 15.

58. *Hinc avidus ſtetit Vulcanus, &c.*] Pro [illegible]cavit *Vulcanus*; *avidus*, ſeu, quòd ignis [illegible] corripiat et depaſcatur; ſeu quòd ille [illegible] avidus, prœliumque ardens capeſſeret.

59. *Matrona Juno.*] Ovid. Faſtor. 6. v. 33.

Si torus in pretio eſt, dicor matrona Tonantis.

60. *Et nunquam humeris poſiturus arcum, &c.*] Apollo pharetrâ ſemper et arcu inſtructus, quæ ſunt ejus arma et inſignia, de quibus vide Macrob.

61. *Qui rore puro Caſtaliæ, &c.*] Cui ſacer fons Caſtalius ad radices Parnaſſi. lib. 4. Od. 6.

Phœbe, qui Xantho lavis amne crines.

62. *Qui Lyciæ tenet Dumeta.*] Sacrum erat Phœbo delubrum in ſilvâ Lyciæ, Aſiæ Minoris provinciæ, cujus civitas inſignis Patara, in quâ et ille præcipuè colebatur, et oracula edebat: hinc dictus *Patareus*. Strab. lib. 14. A Pataro Apollinis filio Pataram nomen habuiſſe ſcribit Stephanus.

63. *Natalemque ſilvam, Delius.*] Apud Delum inſulam et Cynthi montis nemora, natus Apollo fertur: ſexque ibi menſibus æſtivalibus reſponſa dabat; ſex autem hyemalibus, apud Pataram, teſte Servio. Ovid. de Arte Amandi, 2. v. 80.

———*Clario Delos amata Deo.*

65. *Vis conſilî expers mole ruit ſua.*] Robur quantum fuerit, niſi conſilio et prudentiâ temperetur et regatur, parum juvat aut proficit: quin potiùs ut plurimum nocet, ex Euripide,

Ῥώμη δ' ἀμαθὴς πολλάκις τίκτει βλάβην.

Sic Bruti virtus et Caſſii Romanæ juventutis ac nobilitatis delectu et robore quamvis ſtipata ad irritum cecidit, quia conſilio caruêre ſuâque illi clade et ruinâ totam propè rempublicam implicuere. Contrà Auguſti virtutem ſapientiâ temperatam Dii provexêre ad Romani clavum Imperii, et ad orbis univerſi dominationem. Ipſi

Dicta mea manifestè comprobat Gyas centum manus habens, pariter et Orion oppugnator castæ Dianæ hujus Virginis telis confossus. Terra suis portentis imposita ægre fert: atque filios ad fœtida Tartara fulmine detrusos dolet. At vorax flamma non absumit Ætnam injectam; neque libidinosi Tityi hepar dimittit vultur luxuriæ vindex oppositus: amantem verò Pirithoum trecenta coërcent vincula.

Testis mearum centimanus Gyas [265]
Sententiarum notus, et integræ
Tentator Orion Dianæ,
Virgineâ domitus sagittâ.
Injecta monstris terra dolet suis;
Mœretque partus fulmine luridum
Missos ad Orcum: nec peredit
Impositam celer ignis Ætnam:
Incontinentis nec Tityi jecur
Relinquit ales, nequitiæ additus [266]
Custos: amatorem trecentæ
Pirithoum cohibent catenæ.

ANNOTATIONES.

verò Dii omnibus iis adversantur, qui suâ fortitudine abutuntur ad scelus.

69. *Gyas.*] Vel *Gyges*, Briarei frater, vel ipse Briareus, aut Gigantum quispiam ad Tartara cum aliis deturbatus. Vide lib. 2. Od. 17.

70. *Integræ Tentator Orion Dianæ.*] Hanc ille ausus interpellare de stupro, ejus sagittis est confossus ac peremptus. De eo tamen longè aliter alii fabulantur. Vide lib. 1. Od. 28. v. 21. et lib. 2. Od. 13. v. penultimo.

73. *Injecta monstris terra dolet suis.*] Monstrosis filiis, nempe gigantibus fulminatis, terra dolet quòd etiam pœnæ ac supplicio illorum servire, eosque premere cogatur ipsis injecta: unde et in ultionem suique doloris qualecunque solatium, famam, quæ Deorum probra evulgaret, dicitur gemuisse, *irâ irritata Deorum*, ut canit Virgil. Æneid. 4. v. 178.

Injecta.] Gigantes præcipui variis sunt insulis obruti, Otus Cretâ: Prochytâ Mimas ex Silio ante cit. vel Typhoëus, ut aliis placet: insulâ Co, Polybœtes; Siciliâ Enceladus, vel ut alii scribunt, Typhon seu Typhoëus. Virgil. Æneid. 3. v. 578.

Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Urgeri mole hâc: ingentemque insuper Ætnam
Impositam, ruptis flammam expirare caminis:
Et fessum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et cœlum subtexere fumo.

Ovid. Metamorphos. 5. 346.

Vasta Giganteis ingesta est insula membris
Trinacris: et magnis subjectum molibus urget
Æthereas ausum sperare Typhoëa sedes.
Nititur ille quidem, pugnatque resurgere sæpe:
Dextra sub Ausonio manus est subjecta Peloro;
Læva, Pachyne, tibi: Lilybæo crura prem[illegible]
Degravat Ætna caput, sub quo res[illegible]
arenas
Ejectat, flammasque fero vomit ore Typh[illegible]
&c.

74. *Luridum.*] Plumbei coloris, [illegible] pallore et nigrore mixtum.

75. *Nec peredit Impositam celer ignis Æ[illegible]* Neque tamen ignis per Ætnæ hiatus è [illegible] tis suppositi ore prorumpens absumit e[illegible] tem: adeoque non minuuntur ejus [illegible] Vide Lucert. lib. 6. Ætnæ descripti[illegible]

77. *Incontinentis nec Tityi jecur Relin[illegible]* Vultur Tityi jecur vellicans haud illum [illegible] patitur interquiescere; quòd Latonæ [illegible] ferre tentaverit. Vide lib. 2. Od. 14.

78. *Nequitiæ.*] Libidinem non [illegible] vox. Cic. in Verrem: *Vestigia libid[illegible] quitiæ.* Tuscul. 3. n. 17. *Frugalita[illegible] animi appetentis regere et sedare, [illegible] versantem libidini, moderatam in omni [illegible] re constantiam, cui contrarium vitium [illegible] dicitur, frugalitas à fruge . . . nequiti[illegible] quod ne quidquam est in tali homine: [illegible] nihil dicitur*, Gell. lib. 7. cap. 11. [illegible] *minem Græci dicunt ἀκόλαςον, libidin[illegible] μιαρὸν, scelestum, &c.* Vide Macrob. [illegible] lib. 2. in fine.

79. *Amatorem trecentæ Pirithoum [illegible] catenæ.*] Amator ille temerarius Pro[illegible] ut raperet ad Inferos profectus, ibi caten[illegible] strictus pœnas luit graves ac diut[illegible] temperantiæ.

ODE V.

Augusti laudes. Crassi vituperium. Reguli virtus, fides, constantia.

CŒLO tonantem credidimus Jovem
Regnare; præsens divus habebitur
Augustus, adjectis Britannis
Imperio, gravibusque Persis.
Milesne Crassi conjuge barbarâ

[267]

Non dubitavimus Jovem Cœlo dominari, quando intonuit: et Augustus vivens censebitur numen, additis Imperio Romano *Britannis, et Persis terribilibus.* Ergo *ne Crassi miles uxoris peregrinæ*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. lib. 1.

1. *Cœlo tonantem, &c.*] Quando potentiam suam Jupiter ostendit fulgoribus ac tonitruis, tum credidimus eum in Cœlo regnare; sic Augustum regentem in vivis ac nobis præsentem nemo dubitavit inter numina recensere, et colere, qui facinora plusquam humanæ virtutis ediderit; remans gloriam nominis Romani per Crassum ejusque milites obscuratam et infractam. Porrò quas gentes et quot Augustus subegerit, vide apud Sueton. D. Flor. lib. ult. Sext. Aurel. Victor. Oros. lib. 6. &c.

Tonantem credidimus Jovem regnare.] Cic. de Nat. Deor. 2. *Nonne perspicuum est ex primâ admiratione hominum, quòd tonitrua jactusque fulminum extimuissent, credidisse ea efficere rerum omnium præpotentem Jovem?* Sueton. Octav. 29. *Tonanti Jovi ædem consecravit liberatus periculo, cum expeditione Cantabricâ per nocturnum iter, lecticam ejus fulgur perstrinxisset, servumque prælucentem exanimasset.* Lucan. lib. 3. v. 319.

——Per fulmina tantùm
Sciret adhuc solum Cœlo regnare tonantem.

2. *Præsens divus habebitur.*] Non à Romanis tantum sed et ab exteris nationibus. Nam ex Sueton. *Pleraque provinciarum templa et aras statuerunt, quod aliis non nisi post mortem contigit.* Id factum Pergami in Asiâ. Nicomediæ in Bithynia refert Dio. lib. 51. Virgil. Eclog. 1.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit,
Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram,
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

3. *Adjectis Britannis Imperio.*] Ille tamen ipse *intactus Britannus*, Epod. 7. et *post Divum Julium intentatus*, nec nisi ab Imperatore Claudio triumphatus dicitur. Sueton. Claud. 17. Tacit. in vitâ Agricolæ, &c. Ergo quasi futuræ victoriæ augurium scripta est hæc Ode proficiscenti ad bellum Britannicum Augusto, unde tamen revocatus est motibus ac tumultibus Dalmaticis et Gallicis, ex Dione, lib. 49. vel eos quasi victos Poëta canit, qui ad Augustum aliquot post annos arma rursum eò parantem inferre, jamque *iturum Cæsarem in ultimos orbis Britannos*, legatos de pace miserunt: quâ impetratâ Capitolio dona intulerunt, suamque Romanis insulam prope totam addixerunt. Testis Strabo, lib. 4. Οἰκείαν σχεδὸν παρεσκεύασαν τοῖς Ῥωμαίοις ὅλην τὴν νῆσον, &c. Alii; quòd per Drusum Augusti privignum sint superati, ejus nempe felicibus auspiciis. Vide lib. 4. Od. 14. ad finem.

4. *Gravibusque Persis.*] Graves Persas quidam intelligunt, quia gravis armaturæ: melius alii ob Crassi gravissimam certe cladem, de quâ mox. Hi porrò, qui pro Parthis ponuntur sine dubio, dicuntur Subacti, quod *Armeniam vindicanti Augusto facilè cesserunt: obsides obtulerunt.* Jus creandi regis permiserunt: adempta deniq; M. Crasso et M. Antonio signa militaria remiserunt. Sueton. Octav. cap. 2. Eutrop. Flor. Aurel. Victor. &c. Vide etiam quæ annotavi lib. 1. Od. 19. ad v. 12. Adde Xiphilinum, in Augusti Monarchiâ: *Phraates per id tempus metuens ne Cæsar contra se exercitum duceret, captivos ad eum remisit, et signa militaria, quæ à Crasso acceperat: quâ ex re Cæsar gloriâ efferebatur, quòd sine labore recuperasset ea, quæ alii magnis præliis amisissent: ob eam causam sacra fecit, atque sedens in equo urbem ingressus est. Tum laudabatur, quòd sibi nihil præterea acquirendum esse putaret . . . cum esset autem in Asiâ, regnaque et principatus partim aliis confirmâsset, partim ad alios transtulisset, condemnatis quibusdam regibus, nonnullis etiam laudatis, atque in amicitiam receptis, quàm plurimæ legationes ad eum venerint, &c.*

5. *Milesne Crassi conjuge barbarâ, &c.*] Auget Poëta invidiam ac turpitudinem Crassiani exercitûs, ut hinc majorem paret Augusto gloriam, qui dedecus illi absterserit, eos vincendo qui anteà victores, et *clade Crassianâ altiùs animos erexerant*, ex Flor. lib. 4. cap. 9. exinde Romanis formidabiles: ut dixi lib. 1. ad Od. 19. cit.

Crassi.] Luc. Flor. lib. 3. cap. 11. *Cupiditas Consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim*

ver infamis extitit? Etiamne Marsus et Appulus in agris hostium socerorum consenuit sub principe Medo, Anciliorum, nominis, togæque, et perennis Vestæ immemor, stante Jove et civitate Romanâ? O Senatus et corrupti Mores! Reguli prudens animus id præsenserat, cum refragatus est ignominiosis legibus ex exemplo in posterum damnoso, nisi juvenes bello capti interire sinerentur, sine miseratione.

Turpis maritus vixit? Et hostium [illegible]
(Proh Curia, inversique mores!)
Consenuit socerorum in armis
Sub rege Medo, Marsus et Appulus,
Anciliorum, nominis, et togæ
Oblitus, æternæque Vestæ,
Incolumi Jove et urbe Româ?
Hoc caverat mens provida Reguli
Dissentientis conditionibus [illegible]
Fœdis, et exemplo trahenti
Perniciem veniens in ævum;
Si non periret immiserabilis

ANNOTATIONES.

strage legionum et ipsius capite mulctata est . . . Filium ducis penè in conspectu patris telis operuêre hostes. Reliquiæ infelicis exercitûs, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distractæ, vix nuntium cladis retulerunt. Caput ejus recisum cum dextrâ manu ad Regem reportatum, ludibrio fuit, nec indignè. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est; ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum et exanguè corpus auro ureretur.

Conjuge barbarâ Turpis maritus vixit?] In eâ nimirùm clade Romani exercitûs ad viginti millia desiderati sunt, ad decem verò millia capti, turpitudine barbararum conjugum vitam redemerunt, imò et consueverunt cum hostibus soceris, et in eorum castris militârunt. Appian. lib. 2. de bello Parthico: Plutarcho, &c.

6. *Turpis maritus.*] Justum enim matrimonium est inter cives tantùm, sic Jurisc. In eo prætereà turpitudo, quod uxores ducerent filias Parthorum, qui inter Assyrios, Medos, ac Persas obscurissimi; quique Scytharum ferebântur exules ac profugi, quod sonat vocabulum; denique, quod conscripti in eorum exercitu, qui totus penè è servis constaret. Nam et cùm M. Antonio occurrissent millia Parthorum equitum quinquaginta: quadringenti ad summum fuerunt ingenui.

7. *Proh Curia inversique mores!*] O Senatûs infracta majestas consulis turpi cæde! O mores corrupti militum Crassianorum, qui contra nominis Romani honorem serviant hostibus; Orodi Parthorum Regi fidem et sacramentum præstare non erubescant *Marsus et Appulus,* optimi Italiæ bellatores, ut alibi jam annotavi.

10. *Anciliorum, nominis, et togæ Oblitus, &c.*] Dignitatem nominis Romani, sacra et religionem pessumdantis. *Ancilia* scuta erant brevia duodecim, *dicta ab Ancisa, quod ea arma ab utrâque parte, ac peltæ Thracum, incisa,* Ex Varrone 6. de Ling. Lat. Horum unum cœlo emissum ibi fore imperium spondebat; quod ne dignosceretur ac surriperetur, undecim ei similia fabricari Numa jussit, simulque omnia in æde Marti... et servari. Dionys. Halic.

11. *Æternæque Vestæ.*] Ignis illius ... qui in Vestæ templo debebat à Virginibus V... libus custodiri, ut Imperium Romæ staret ... tuum. Dionys. Halic. lib. 2. Cic. 2. de Leg... *Virgines Vestales in urbe custodiunto ignem ... publici sempiternum.* Virg. Æneid. 4. v. ...

——Vigilemque sacraverat ig...
Excubias Divûm æternas——

12. *Incolumi Jove et urbe Româ.*] Si ... Roma non fuisset ampliùs, culpandi ... essent, qui apud exteros sedem et fa... rent. At stante Urbe et Capitolino Jove ... nos protegente, barbaris nomen et ... hoc certè probrosum Romanis mil...

13. *Hoc caverat mens provida Reg...* grande malum præcavebat M. Attilius ... lus, *primi Punici belli gloria cladesque ...* ait Valer. Maxim. lib. 5. cap. 4. ... pro se captivos Carthaginiensium vetuit ... nempè ne spem vitæ milites ignavi ... captivitate, adeoq; remissiùs in acie ... ac mortis metu ad fugam, abjiciendave ... citarentur. Noluit itaque perniciosum ... emplum posteris relinqui, quo disci... taris, ipsaque subinde Respublica ...

17. *Si non periret immiserabilis Capti...* Ut ergo totam duntaxat in virtute et ... spem collocarent milites, volebat eos, ... dedentes vitam ab hoste precati essent, ... dos permitti, nec quemquam redimi: ... dem sanxerat et Plato 5. de Rep. Cic. ... n. 114. *Octo hominum millia tenebat ... non quos in acie cepisset, aut qui ... diffugissent, sed qui relicti in castris ... Paulo et Varrone Consulibus: eos ... censuit redimendos, cum id parvâ pecuni... tuisset; ut esset insitum militibus nostris, ... cere, aut emori. Quâ quidem re audit... animus Hannibalis, quod Senatus P. ... afflictis tam excelso animo fuisset.*

Captiva pubes. Signa ego Punicis
Affixa delubris, et arma
Militibus sine cæde, dixit,
Direpta vidi: vidi ego civium
Retorta tergo brachia libero,
Portasque non clausas, et arva
Marte coli populata nostro.
Auro repensus scilicet acrior
Miles redibit! Flagitio additis
Damnum. Neque amissos colores
Lana refert medicata fuco:
Nec vera virtus, cùm semel excidit,
Curat reponi deterioribus.
Si pugnat extricata densis
Cerva plagis, erit ille fortis,
Qui perfidis se credidit hostibus:
Et Marte Pœnos proteret altero,
Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners timuitque mortem.

Ego, inquit ille, templis Carthaginiensibus appensa conspexi vexilla Romana, *atque arma militibus haud repugnantibus adempta. Ego civium* Romanorum *conspexi manus post dorsum ingenuum inversas; et portas apertas: et agros arari nostris armis* [270] paulò ante *devastatos. Nimirum redemptus auro miles animosior fiet!* Imò *crimini jungitis detrimentum. Nec deperditum colorem lana reparat fuco tincta: nec sincera virtus, si quando fuerit labefactata, satagit restitui depravatis. Si quidem cerva strictis retibus expedita, dimicat, erit* etiam *strenuus is qui perjuris hostibus se commisit: atque in alio certamine Carthaginienses conculcabit, qui ligatis retro brachiis vincula tulit ignavus, ac mori formidavit!*

ANNOTATIONES.

18. *Signa ego Punicis, &c.*] Hæc Reguli verba sunt, illum cum hostibus pactum dissuadentis in Senatu: ostensâque militum inertium ignavitate et honoris Romani labe, omnem erga illos misericordiæ sensum ex animo Senatorum removere satagentis. Ego vidi, inquit signa Romana hostium delubris affixa, vidi arma ignavis his militibus erepta, per quæ tamen vitam servare et tueri debuissent: vidi cives Romanos vinctis post tergum manibus fœdam servitutem honestæ morti, quod nefas ingenuis, anteposuisse.

19. *Affixa delubris.*] Ex more veteri, qui hodieque viget apud varias nationes: ut sic cuipiam Deo victoria referatur.

23. *Portasque non clausas, &c.*] Vidi et Carthaginis portas præ securitate non clausas, velut in mediâ pace; adeò procul aberat omnis metus illis, post cladem nostri exercitûs, agrosque vidi arari, coli; quos tamen paulò ante armis populati fueramus. Flo. lib. 2. cap. 2. *M. Attilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum . . . ventis remisque properatum est; tantus terror hostici adventûs Pœnis fuit, ut apertis pene portis Carthago caperetur . . . . nec cum hominibus, sed cum monstris quoque dimicatum est . . . . . Sed omnium victor Regulus cùm terrorem nominis sui late circumtulisset, ... Carthaginem belli caput urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat.*

25. *Auro repensus scilicet, &c.*] Ironicè. Redemptus scilicet miles in altero certamine fortior acrior erit! Quisquis hoc sperat, quanto versatur in errore? et pretium disperdere est, et ignaviam augere atque infamiam. Enim vero sicut *lana fuco medicata* genuinum et nativum colorem seu candorem amissum nunquam recuperat; ità virtus semel deformata et detrita ad pristinum splendorem nunquam redit, nec reparatur in iis, qui per inertiam et socordiam deteriores facti fuerint. Virgilius tamen contra scribit Æn. 2. v. 367.

Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.

Repensus.] Æs olim non numerabatur ut nunc, pendebatur verò.

28. *Fuco.*] Fucus herba est marina vestibus tingendis idonea. Plin. l. 26. c. 10. *Tria sunt genera: latum, et alterum longius, quadantenus rubens; tertium crispis foliis, quo in Cretâ vestes tinguntur; omnia ejusdem usûs*; cap. 12. *fucum maris* appellat.

31. *Si pugnat extricata, &c.*] Altera similitudo. Si vidistis aliquando cervam plagis extricatam in venatorem insurgere, et animosè aggredi, videbitis quoque militem è captivitate redemptum ad hostes majori animo debellandos ire. Atqui cerva retibus expedita meticulosior: sic et miles. *Vulpes quæ plagas effugit, non rursum irretitur.* Plutarch. et Horat. lib. 2. Sat. 7. v. 70.

——— ——— ——— *Quæ bellua ruptis*
Cum semel effugit, reddit se prava, catenis?

33. *Perfidis hostibus.*] Adag. Punica fides, pro perfidiâ. Pœnos etiam Tit. Liv. hac aspergit labe.

Ignorans ille unde vitam acciperet, pacem cum bello confudit. Proh dedecus! O gloriosa Carthago turpibus Italiæ cladibus excelsior! Regulus *velut capite diminutus, à se dicitur repulisse suavium castæ uxoris, atque filiolos, et faciem generosam ferox in terrâ defixisse, usque dum vacillantes Senatores suasor confirmaret motione haud unquam datâ;*

Hic unde vitam sumeret inscius,
Pacem duello miscuit. O pudor!
O magna Carthago probrosis
Altior Italiæ ruinis!
Fertur pudicæ conjugis osculum,
Parvosque natos, ut capitis minor,
Ab se removisse, et virilem
Torvus humi posuisse vultum;
Donec labantes consilio patres
Firmaret auctor nunquam alias dato,

ANNOTATIONES.

37. *Hic unde vitam sumeret, inscius,* &c.] Iners et ignavus iste miles velut ignorans armis non precibus, non cedendo sed reluctando fortiter, vitam esse duntaxat tuendam: *pacem duello miscuit,* unius ab altero discrimen male statuens, utrumque confudit: nam in medio bello abjecit arma in pace tantùm deponenda; et in ardentissimo conflictu segnis fuit: seque tum hosti dedidit, cùm maximè repugnandum fuisset.

39. *Magna Carthago.*] Carthago æmula urbis orbis dominæ, cujus tanta fuit olim potentia, ut totâ Africâ cultiore potiretur: In Hispaniâ verò ab Herculis columnis, ad usq; Pyrenæos Montes maximis civitatibus imperaret. Polybius, Strabo. Ab Æmiliano Scipione tandem bello Punico tertio excisa et *finita est:* ut ait L. Flor. lib. 2. cap. 15. *Quanta verò urbs deleta sit,* inquit ille ibid. *ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem et septem dies vix potuit incendium extingui.*

40. *Altior Italiæ ruinis!*] Post fusum Romanum exercitum, captumque Imperatorem Regulum, *spirantibus altius Pœnis,* ut ait Luc. Flor. lib. 2. cap. 2. ubi et sic habetur: *Tam fœda clades, Romanisq; usu incognita. Vivus in manus hostium venit fortissimus imperator,* &c.

41. *Fertur pudicæ conjugis,* &c.] Attilius ille Regulus *nec uxori suæ loqui voluit. nec intrare urbem quasi exul esset.* Dio Reguli conjux Martia dicebatur ex Silio lib. 6. v. 403.

Ecce trahens geminum natorum Martia pignus,
Infelix nimiâ magni virtute mariti,
Squalentem crinem et tristes lacerabat amictus,

Atq; ea postquam habitu juxta et velamine Pœno
Deformem aspexit, fusis ululatibus ægra
Labitur, et gelidus mortis color occupat artus.

——— ——— ———me voce quietâ
Affatus, jubet et vestres, et conjugis unà
Arcere amplexus. Patet impenetrabilis ille
Luctibus, &c.

42. *Ut capitis minor.*] Capite diminutus, id est, mutatâ sorte et conditione: Jam non civis Romanus, nedum Senator; scilicet factus è libero servus, ex Imperatore et Duce capti[illegible] Carthaginiensium. Capitis diminutio voc[illegible] prioris statûs mutatio. Caput enim statum [illegible] nificat. Cic. Top. *Si mulier testamentum f[illegible] quæ se capite nunquam diminuit,* id est, [illegible] conjugium in viri manum non convenit. [illegible] Jurisc. *Tria sunt,* inquit, *quæ habemus* [illegible] *tatem, civitatem, familiam. Cùm hæc* [illegible] *timus maxima est capitis diminutio.* [illegible] *timus civitatem, et libertatem retinemus,* [illegible] *est diminutio. Denique cùm libertatem et* [illegible] *tem retinemus, familia verò sola putatur* [illegible] per adoptionem) *est diminutio capitis* [illegible] Ex his intelligitur cur servi non habent [illegible] nec diminui capite dicantur: quia nullum [illegible] tum habent, videlicet, neque libertatem, [illegible] civitatem, nec familiam. Vide Gel. [illegible] lib. 25. cap. 23.

45. *Donec labantes consilio patres Fir*[illegible] &c.] Incertos etenim quid statuerint S[illegible] ipse *firmavit auctor,* et compulit trade[illegible] utilissimam Reipublicæ, quamvis sibi [illegible] sententiam. Cic. 3. Offic. n. 99. *Cum* [illegible] *iterum Consul in Africâ ex insidiis capt*[illegible] *juratus missus est ad Senatum, ut nisi red*[illegible] *Pœnis captivi nobiles quidam, rediret* [illegible] *thaginem . . . Is cum Romam venisset, . .* [illegible] *Senatum venit; mandata exposuit: sent*[illegible] *diceret recusavit: quamdiu jurejurando* [illegible] *neretur, non esse Senatorem: reddi cap*[illegible] *gavit esse utile, illos enim adolescentes* [illegible] *duces; esse se jam confectum senectute.* [illegible] *valuisset auctoritas, captivi retenti* [illegible] *Carthaginem redit . . .* n. 100. *Senatu*[illegible] *auctor fuisset, captivi profectò Pœnis* [illegible] *sent; incolumis in patriâ Regulus resti*[illegible]

Consilio nunquam aliàs dato.] In [illegible] nempe sui perniciem, solius utilitatis [illegible] habitâ ratione: piâ etiam fraude usus, [illegible] et captivorum permutationem dissuadens [illegible] affirmavit, *Venenum sibi Carthaginienses* [illegible] *non præsentaneum, sed ejusmodi, quod* [illegible] *diem proferret; eo consilio ut viveret* [illegible] *tantisper, quoad fieret permutatio: post* [illegible] *grassante sensim veneno, cor tabesceret.* [illegible] auctor est lib. 6. cap. 4.

Interque mœrentes amicos
  Egregius properaret exul.
Atqui sciebat quæ sibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen
  Dimovit obstantes propinquos
    Et populum reditus morantem,
Quàm si clientum longa negotia
Dijudicatâ lite relinqueret,
  Tendens Venafranos in agros,
    Aut Lacedæmonium Tarentum.

et per medios familiares dolentes illustris exul abiret. Noverat tamen quæ sibi statuerat immanis carnifex. At [272] *nihilominus cognatos dehortantes, plebemque dissuadentem amolitus est, non secus ac si post litem decisam negotia prolixa dimitteret, in campos Venafri properans, vel Tarentum Spartanum.*

ANNOTATIONES.

48. *Egregius properaret exul.*] Egregius sanè et singularis exul, qui patriâ carere consenserit, caritatis patriæ gratiâ, quique ultro sua omnia deseruerit, salutis publicæ causâ. Ad cujus exemplum illustre postea decem nobilissimi captivi ab Hannibale ad Senatum missi, post Cannensem pugnam, jurati se redituros, nisi de redimendis captivis impetravissent, re non impetratâ reversi sunt. De quibus non omnes uno modo. Nam Polybius bonus auctor in primis scribit, novem ex iis revertisse: unum verò per fraudem et stultam calliditatem quasi jurejurando liberatum Romæ remansisse: quem deinde senatus vinctum ad Hannibalem duci jussit. Hæc et alia Cic. 3. Offic. n. 113. Florus jam cit. lib. 2. cap. 2. *Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere infractus est; nec legatione susceptâ. Quippe diversa quàm mandaverant hostes, censuit; ne pax fieret, ne commutatio captivorum reciperetur. Sed nec voluntario illo ad hostes reditu, nec ultimo sive carceris sive crucis supplicio deformata majestas; imo his omnibus admirabilior, quid aliud quàm victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortunâ triumphavit?*

49. *Atqui sciebat quæ, &c.*] Cic. Epist. ad Famil. lib. 6. epist. 6. de seipso ita scribit: *Ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens et sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus.* De Regulo verò cit. Offic. 3. *Neque verò tum ignorabat, se ad crudelissimum hostem, et ad exquisita supplicia proficisci.* Valer. Max. lib. 1. cap. 1. *Regulus ex victore speciosissimo ad miserabilem captivi fortunam deductus . . . . . Carthaginem repetiit, non ignarus ad quàm crudeles, quàmque meritò sibi infestos Deos reverteretur.*

Quæ sibi barbarus Tortor pararet.] Tullius in Pisonem, n. 43. *M. Regulum illigatum in machinâ resectis palpebris Carthaginienses vigilando necaverunt.* Valer. Maxim. lib. 9. cap. 2. *Regulum palpebris resectis, machinâ, in quâ undiq; præacuti stimuli eminebant, inclusum vigilantiâ pariter et continuo tractu doloris necaverunt.* Tertull. ad Martyras, cap. 4. *Maluit hostibus reddi, et in arcæ genus stipatus, undiq; extrinsecùs clavis confixus tot cruces sensit.* Aurel. Vict. de Viris illustr. *In arcam ligneam conjectus, clavis introrsum adactis vigiliis ac dolore punitus est.* Ex Appiano, positus in caveâ stimulos undique habente. Sen. de Tranquil. Animi, lib. 1. cap. 15. *An fleam Regulum, quòd tot clavis configitur?* Suidas. *Regulus Carthaginem reversus omni suppliciorum genere conficitur. Nam præter cæteros cruciatus, domunculâ angustâ inclusus, quæ magnitudini corporis ejus responderet, intus crebris clavis ferreis transfixa, periit: cùm nec immotus stare posset et quieturus statu corporis utcunq; inclinato in ferreas cuspides incideret.* Gell. cit. lib. 6. cap. 4. *In atras et profundas tenebras Regulum includebant: ac diu post, ubi erat visus sol ardentissimus, repentè educebant: et adversus ictus solis oppositum continebant, atque intendere in cœlum oculos cogebant. Palpebras quoque ejus, ne connivere posset sursum ac deorsum diductas insuebant.* Ex Tuberone hæc. Tuditanus autem, *somno diu prohibitum, atque ita vitâ privatum*, refert: *idque ubi Romæ cognitum est, nobilissimos Pœnorum captivos liberis Reguli à Senatu deditos et ab iis in armario muricibus præfixo destitutos eâdemque insomniâ cruciatos interiisse.* Gell. ibid.

Barbarus Tortor.] Apud Fest. et Non. Marcell. Ennius Annal.

Nam Pœni soliti suos sacrificare puellos.

51. *Dimovit obstantes propinquos.*] Cic. jam cit. *Neque eum patriæ caritas retinuit, nec suorum.* Suidas. *Lacrymis et lamentationibus suorum invicto animo neglectis.*

54. *Tendens Venafranos in agros, &c.*] Quasi post forenses strepitus, post litium et negotiorum ambages ac tædia, relaxandi causâ animi otiique captandi, pergens Venafram, in urbem Campaniæ deliciis accommodatam. Vide lib. 2. Od. 6. v. 16.

56. *Lacedæmonium Tarentum.*] Civitatem è Phalanto Lacedæmonio conditam: de quâ lib. 1. Od. 28. sub finem, et lib. 2. Od. 6. v. 12.

ODE VI. AD ROMANOS.

E religionis contemptu, et depravatione morum, fluxisse Italiæ calamitates.

O Romane, solves pœnas *quas non es meritus*, ob *peccata patrum, donec resarcieris fana et delubra Numinum decidentia, atque imagines atro squalore deformatas. Regnas, quia te præstas inferiorem Numinibus. Inde omne primordium: illuc finem reduc.*

DELICTA majorum immeritus lues, [274]
Romane, donec templa refeceris
Ædesque labentes Deorum, et
Fœda nigro simulacra fumo.
Diis te minorem quod geris, imperas. [275]
Hinc omne principium, huc refer exitum. 6

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Delicta majorum, &c.*] Quanquam pœnas debet luere solus peccans, tamen ad quarti gradûs posteros peccatorum pœnas interdum vel extendi vel reservari existimabat Plato. Quod dubio procul hauserat è notitiâ sacrorum codicum. Exod. cap. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea.* Item reperitur cap. 34. seq. et Deuteronom. cap. 5. &c. posteriorem istam sententiæ partem videtur quoque expressisse Aristoteles Rhetor. ad Alex. c. 3. ubi scribit, æquum esse ut benevolentiores Dii sint in eos, à quibus magis coluntur.

Delicta.] Is peccare dicitur, qui vitam rectam delinquit, et à legis proscripto recedit.

Immeritus lues.] Deuteron. 24. v. 16. *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus: sed unusquisque pro peccato suo morietur.* Id habetur 4. Reg cap. 14. v. 6. *Non morientur filii pro patribus, &c.* Ezekiel. cap. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris . . . . Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Et paulò antè: *Quid est quòd inter vos parabolam vertitis in proverbium istud, in terrâ Israel dicentes; Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt? &c.* ubi Chald. *Patres peccaverunt, et filii vapulant.* Sic. et Jerom. 31. v. 29. *In diebus illis non dicent ultra, Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt. Sed unusquisque in iniquitate suâ morietur: omnis homo qui comederit uvam acerbam, obstupescent dentes ejus.*

2. *Donec templa refeceris.*] Seu vetustate collapsa, seu bellorum civilium incendio correpta, labefactata, fœdata, absumpta; quin et victorum avaritiâ direpta. Quò spectat id quod est in Od. 34. lib. 1,

Quid intactum nefasti
Liquimus? Unde manus juventus
Metu Deorum continuit: Quibus
Pepercit aris?

Porrò quod hîc, itemq; sub finem Od. 15. l. 1. dixit Horatius, totum vergit in laudem et commendationem Augusti, qui non modo sacras ædes ipse multas exstruxit, sed cæteros principes viros hortatus est, ut pro facultate quisque reficerent, excolerent, adornarent: ut *jure gloriatus sit urbem se marmoream relinquere, quam lateritiam accepisset.* Sueton. cap. 28, et 29.

5. *Diis te minorem quod geris, imperas.*] Quoniam pius es in Deos, quos, ut decet, observas et colis; idcirco imperium orbis tibi donant illi. Hæc ad Augustum sanè pertinent, de quo jam lib. 1. Od. 12.

Te minor latum reget æquus orbem.

6. *Hinc omne principium.*] Cicer. de Harusp. Respons. n. 18. et 19. *Ego vero primum habeo auctores ac magistros religionum colendarum majores nostros . . . . . Quis tam vecors, qui aut cum suspexerit in cœlum, Deos esse non sentiat . . . . . aut cùm Deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc totum Imperium esse natum, et auctum, et retentum? Quam volumus licet ipsi nos amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso hujus gentis ac terræ domestico nativoque sensu Italos ipsos et Latinos, sed pietate ac religione, atque hâc una sapientiâ, quod Deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesque superavimus.*

Principium.] Ut suprà Od. 4. *Vos lene consilium:* ubique in cæsurâ accipe vel duas breves pro unâ longâ, vel Crasin, vel conversionem vocalis in consonantem, quemadmodum fieri solet in *ariete, abiete, genua, &c.*

Huc refer exitum.] Diis accepta refer tum Imperii primordia, tum propagationis et amplificationis incrementa, et felicem quarumcumque rerum exitum. Nam sicut à religione imperii hujus fundamenta locata sunt, ita quoque per eandem in Deos pietatem illud retinebis exornabisque. Tit. Liv. *Invenietis omnia prospera evenisse colentibus Deos, adversa spernentibus.* Vide Dion. Halicarn. l. 3. ubi à Martio Rege instaurata diligenter sacra, quæ ante neglecta aut pravè culta.

Dii multa neglecti dederunt
  Hesperiæ mala luctuosæ.
Jam bis Monæses, et Pacori manus
Non auspicatos contudit impetus
  Nostros, et adjecisse prædam
    Torquibus exiguis renidet.
Pænè occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus et Æthiops;
  Hic classe formidatus, ille
    Missilibus melior sagittis.

Spreta Numina plures calamitates intulerunt afflictæ Italiæ. Jam semel atque iterum Monæses et Pacori exercitus repulit nostros conatus inauspicatos: gaudetque nostra spolia [276] *addidisse torquibus* suis *minoribus. Civitatem dissensionibus detentam propemodum extinxit Dacus et Æthiops, hic navibus potens, ille telis jaciendis peritus.*

ANNOTATIONES.

7. *Dii multi neglecti &c.*] Religio Deorum neglecta causa fuit calamitatum, quas tulit Italia, quæ *Hesperia* dicitur, ut notavi lib. 2. Od. 1. [illegible] tum observatæ tum neglectæ religionis exempla pete è Valer. Max. lib. 1. cap. 1. [illegible] et bona ingentia promittit sua præcepta servantibus, negligentibus autem mala gravia minitatur Deus Opt. Max. Levit. cap. 26. Deuter. cap. 28.

9. *Jam bis Monæses, &c.*] Jam bis victi sumus à Parthis contra auspicia scilicet dimicantes. Impetus nostros contudit Monæses apud Parthos insignis vir potentiâ et opibus, qui fortasse idem ac Surena, à quo deletus cum exercitu Crassus. Appian. lib. de Bellis Parthicis. [illegible] profligati sumus à Pacoro Orodis Parthorum regis majore natu filio: quem tamen paulò post Ventidius Antonii legatus, universamque [illegible] Parthorum manum delevit; ut ait Justin. lib. [illegible] Vide et Dion. lib. 48. et 49. Tit. Liv. lib. [illegible] Flor. lib. 4. cap. 9. et 10. &c.

10. *Non auspicatos.*] Cic. de Divin. 1. n. 28. [illegible] *ferè quondam majoris rei, nisi auspicatò; [illegible] quidem gerebatur: quod etiam nunc [illegible] auspices declarant* . . . . . Ubi multis [illegible] auspiciorum contemptum aut vitium, [illegible] populo Romano calamitatum fuisse [illegible] ostendit. *Quid vetera?* inquit, *M. Crasso [illegible] viderit, vidimus, dirarum obnuntiatione [illegible], &c.* De Harusp. resp. cit. *Majores [illegible] rerum bene gerendarum auctoritatem, augu-* . . . . . *contineri putârunt.* Vide [illegible] Maxim. lib. 1. cap. 4. et seq. cap 6. [illegible] *inter gravissimas nostri Imperii jacturas [illegible], plurimis et evidentissimis ante rui-* [illegible] *pulsatus ictibus* . . . . . [illegible] *excandescunt. Sic humana consilia [illegible], ubi se cælestibus præferunt.* De [illegible] vide et Appian. Dion. lib. 40. Oros. [illegible] Flor. lib. 3. cap. 11. et quæ annotavi [illegible] Od. v. 5.

[illegible] *Et adjecisse prædam Torquibus exiguis renidet.*] [illegible] spoliis nostris, detractoque nobis auro auxêre Parthi suos torques, majoresque fecêre eos, qui ante erant exigui. *Torques* nimirùm colli erant ornamenta, seu aurea, seu argentea, iis etiam in præmium dari solita, qui strenuam in bello operam navârant. His insignibus ornabant se pridem Parthi, Galli, aliique, etiamnum verò Germani.

12. *Renidet.*] Quidam interpretantur, splendet: meliùs alii gestit, lætitiam præ se fert.

13. *Pæne occupatam seditionibus, &c.*] Bellis civilibus distractam ac laceram urbem et Rempublicam Romanam propè delevit exercitus à Dacis atque Æthiopibus conflatus. Ex illis nempe constabant terrestres Antonii copiæ; ex Ægyptiis verò Cleopatræ navales et maritimæ. *Daci*, seu Scythæ sagittas mittere periti, cum ad Cæsarem missis legatis non impetrâssent quæ petebant, ad Antonium se converterunt. Dio. lib. 51. *Daci* propriè sunt hodie accolæ Danubii fluminis, Moldavi, Transilvani, Valachi.

14. *Æthiops.*] Populus Ægypto conterminus. Æthiopia, regio Africæ perampla, duplex est: Una inferior, ultra Æquatorem, veteribus incognita; superiori autem seculo detecta Lusitanis et perlustrata. De hâc itaque non agitur nunc; sed de alterâ, quæ superior, et sub Ægypto appellatur, proque illâ nonnunquam sumitur: Abyssiniam continet ad sinum Arabicum porrectam.

15. *Hic classe formidatus.*] Plutarchus in Anton. refert ejus classem octingentas habuisse naves cum onerariis, quarum Cleopatra ducentas Ægyptiis militibus armatas contulit, quæ magna pars maritimarum copiarum; Cæsarem auditâ celeritate Antonii et magnitudine exercitûs, vehementer trepidasse; nimirùm Augusto naves duntaxat adfuisse ducentas et quinquaginta, Antonio verò bellicas quingentas, easque tam firmas et ligneis turribus instructas, ut tanquam è terrâ pugnaturi essent; atque una earum tres et quatuor hostium naves decertando occuparet, &c. Flor. lib. 4. cap. 11. *Hostium naves turribus atque tabulatis allevatæ, castellorum et*

Ævum delictis fertile primò fœdavit conjugia, et stirpem, et familias. Ex istâ origine manans calamitas in patriam et populum grassata est. Nubilis puella studet ediscere saltationes Ionum, et jam formatur membris: atque flagitiosos amores cogitat ab ætate molliori. Deinde mœchos adolescentiores sectatur

Fœcunda culpæ sæcula nuptias [17]
Primùm inquinavêre, et genus, et domos.
Hoc fonte derivata clades
In patriam populumque fluxit.
Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo, et fingitur artubus
Jam nunc, et incestos amores [18]
De tenero meditatur ungui.
Mox juniores quærit adulteros

ANNOTATIONES.

urbium specie, non sine gemitu maris et labore veniente m ferebantur. Quæ quidem ipsa moles exitii fuit . . . . Nec ullâ re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippe immensæ classis, naufragio belli facto, toto mari ferebatur: Arabumq; et Sabæorum, et mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram, aurumque in ripam assiduè mota ventis maria removebant. Vide Epod. 9.

17. *Fœcunda culpæ sæcula, &c.*] In depravatis istis sæculis crebra perpetrata sunt adulteria, quibus inquinatæ sunt familiæ: quin et inde *clades in patriam* [fluxit]. Nam procreati sunt degeneres, imbellesq; homines à priscâ Romanorum indole ac virtute prorsùs alieni. Hinc vitia grassata in populum: hinc ignaviâ militum exercitus profligati: hinc prima Reipublicæ gloria multùm de[illegible]. [illegible] nique violatâ [illegible] nuptiarum [illegible] Junone illarum p[ræ]side, aliisq; numinibus graviter læsis, *in populum derivatæ clades*, calamitates, pestilentiæ, ab iratis atque ultoribus Diis immissæ.

Nuptias Primum inquinavere.] Tanta verò fuit aliquando Romæ ea licentia, ut lege Juliâ coërceri opportuerit. Vide lib. 4 Od. 5. ver. 21.

21. *Motus doceri, vide Ionicos Matura virgo.*] Unde porrò tot adulteria, totque flagitiorum infamia et pravitas? Nimirum quod nubiles puellæ ad impuras artes formantur, Ionicis indulgent saltationibus, quibus mens pariter et corpus corrumpuntur. Hoc fonte manant tot mala. Nam primò incestos amores adolescentula meditatur, antequam nubat; nupta mœchos sectatur: denuum lenocinante marito palàm servit meretricio quæstui. Animadverte gradus ad summam impudicitiæ labem.

Motus Ionicos.] Lascivas saltationes ab Ionibus inventas Cœl. Rhodig. lib. 18. cap. 25. *Ionicam mollitiem, et choreis mancipatos animos* vocat. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 25. *Saltationis genera, et motus Ionicos ediscere Romanam juventutem aliquando mos fuit*, inquit: *siquidem Iones psallendi normam, et molles saltus primi invenisse traduntur.* Plut. Stich. sub finem *Quis Ionicus aut cinædicus, qui hoc tale facere possiet?* Apud Aristophan. Ἰωνικῶς, ponitur pro ἁβρῶς, *molliter, delicatè, festivè.* Athen. lib. 2. cap. 3. *Iones, molles, delicatis amicti vestibus, voluptate diffluentes,* appellantur, Ibid. ex Theophrasto. Ionum luxus immodicus in proverbium abiisse dicitur, ad suam usque [illegible]lum, lib. 14. cap. 5. *Ionum mores deliciis [illegible] tissimi, cantus à vetusto longè diversus,* [illegible] *remissior* nuncupatur cap. 7. ἦν δέ τις καὶ [illegible] ὄρχησις παροίνιος, *Ionica saltatio inter vina.*

Ionicos.] Iones in Asiâ Minori, ab [illegible] Græciæ populis oriundi, regionem tenebant [illegible]lidis et Cariæ mediam, cœli clementiâ et [illegible] soli etiam amœnitate et ubertate præstantem.

22. *Fingitur artubus.*] Alii *artibus:* [illegible] certè recidit sententia; id est, secundum [illegible] moveri et saltare docetur. Quidam, *fr*[illegible] *artubus*, Mollia studet membra ad motus [illegible]bet efficere. Macrob. lib. 3. cap. 14. *Saltandi cura non inhonesta, dummodo non curiosa et [illegible] ad artis perfectionem. Quid enim Salustius [illegible]lere, saltare elegantiùs quàm necesse est probæ?* [illegible] mirùm matronæ, aut virgini. Addit [illegible] *bilium verò filios, et (quod dictu nefas est)* [illegible] *quoq; virgines inter studia numerâsse saltandi* [illegible]*ditationem, testis est Scipio Æmilianus, qui* [illegible]*tione contra legem judiciariam Tib. Gracchi* [illegible] *ait: docentur præstigias inhonestas: cum cinædulis . . . . discunt cantare: cum sambucâ et psalterio* [illegible]*cunt, &c. quæ majores nostri ingenuis probro* [illegible] *voluerunt. Eunt, inquam, in ludum saltatorium inter cinædos, virgines puerique ingenui* [illegible] *eo ludo vidi plus pueris et virginibus* [illegible] *in his vero unum (quo me maximè Reipublicæ* [illegible]*sertum est) puerum bullatum petitoris filium* [illegible] *minorem annis duodecim, cum crotalis* [illegible] *quam saltationem impudicus servulus honestè* [illegible] *non posset, &c.*

23. *Incestos.*] Non castos, impuros.

24. *De tenero meditatur ungui.*] A [illegible] Græci dicunt, unguiculis, ἐξ ἁπαλῶν [illegible] Cic. ad Famil. Ep. 6. lib 1.

25. *Mox juniores, &c.*] Cùm verò [illegible] marito suo juniores mœchos quærit, vel [illegible] ipsas nuptiales epulas, vel dum ille amicos [illegible]vivio excipit, vel cùm *ingurgitavit sese* [illegible] *plusculum, atque appotus probè est*, quod ait [illegible] Amphitr.

Inter mariti vina: neque eligit
  Cui donet impermissa raptim
    Gaudia, luminibus remotis.
Sed jussa coràm non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor,
  Seu navis Hispanæ magister,
    Dedecorum pretiosus emptor.
Non his juventus orta parentibus
Infecit æquor sanguine Punico;
  Pyrrhumque, et ingentem cecidit
    Antiochum, Hannibalemque dirum:

inter viri sui convivia: nullumque delectum adhibet, cui voluptates haud licitas furtim indulgeat, extinctis lucernis. Sed præsente et consentiente viro pergit vocata, sive petit negotiator, sive dominus navis Hispanicæ [279] *flagitia remunerans* ingenti *mercede. Non ejusmodi parentibus nati juvenes mare tinxerunt cruore Carthaginiensium: et profligavêre Pyrrhum, magnumque Antiochum, et sævum Hannibalem*

ANNOTATIONES.

26. *Neque eligit Cui donet, &c.*] Eò tandem impudentiæ progreditur, ut non clàm, raptim, furtim, aut per tenebras noctis, remotisque lucernis, adulteria perpetret, mœchisq; indulgeat; sed palam, et quod turpius, *conscio marito*, quemlibet vocantem sequitur, ac sine ullo discrimine obvio cuivis pretium offerenti, non secùs ac publicum et vile scortum, venalem se prostituit.

29. *Non sine conscio Surgit marito.*] Vidente et sciente marito, surgit è triclinio, et ad mœchum accersentem pergit: sive ille conniveat et mercede corruptus uxoris flagitiis annuat, inde lucrum faciens. Juvenal. Sat. 1. v. 56.

. . . . . Doctus spectare lacunar,
Doctus et ad calicem vigilanti stertere naso.

Sive ille imperiosæ non ausit petulantiam uxoris coercere. Juv. Sat. 6. v. 135. et seq. Item. v. 269.

Tunc gravis illa viro, tunc orbâ tigride pejor.
. . . .
——————olim convenerat, inquit,
Ut faceres tu quod velles; necnon ego possem
Indulgere mihi. Clames licet, et mare cœlo
Confundas, homo sum. Nihil est audacius illis
Deprensis. Iram atque animos à crimine sumunt.

30. *Institor.*] Gall. *Facteur de Marchand.* dictus quod instet gerendo negotio. Angl. A FACTOR.

31. *Navis Hispanæ magister.*] Seu nauclerus, seu navis dominus, seu mercator et negotiator. Hispani frequentes in Italiam negotiatori commeabant et navigabant, vina scilicet advehebant, alias autem reportabant merces. Vide lib. 1. Od. 31.

32. *Dedecorum pretiosus emptor.*] Quovis pretio emens et remunerans flagitia et adulteria lascivarum mulierum.

33. *Non his juventus orta, &c.*] Non talibus effœminatis et corruptis orti parentibus fuerant ii milites, qui præclaros Populo Romano triumphos pepererunt; qui navali certamine vicerunt Carthaginienses, et *Siculum mare Pœno purpureum sanguine* reddiderunt: ut est in Od. 12. lib. 2. Vide ibi Annot. qui Pyrrhum, qui Antiochum, qui Annibalem superaverunt, ac ceciderunt.

35. *Pyrrhum.*] Is Epirotarum rex, paternum genus ad Herculem, maternum ad Achillem, referebat. Imperium orbis animo versans, de bello Romanis inferendo Apollinis oraculum consuluit, delususq; est ancipiti responso: *Aio te, Æacida, Romanos vincere posse.* Itaque Tarentinis ferens auxilium adversos Romanos, ingenti quidem apparatu, à Curio Fabricioq; Consulibus profligatus est, L. Flor. lib. 1. cap. 18. ita scribit: *Quinam illi fuerunt viri, quos ab Elephantis primo prælio obtritos accepimus? Omnium vulnera in pectore: quidam hostibus suis immortui, omnium in manibus enses: et relictæ in vultibus minæ, et in ipsâ morte ira vivebat. Quod adeò miratus est Pyrrhus, ut diceret: O quàm facile erat orbis Imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me Rege Romanis, &c.*

Ingentem Antiochum.] Commune regum Syriæ nomen hoc erat, teste Appiano. Hîc aperte designatur Antiochus cognomento Magnus. Bellum movit impellente Annibale, qui *victus et profugus hostem populo Romano toto orbe quærebat.* Acilio Glabrione Consule debellatus est, cæsis quadraginta millibus, captis ad quinque millia. Tullius pro Sexto: *Antiochum illum Magnum majores nostri magnâ belli contentione, terrâ mariq; superatum, intra montem Taurum regnare jusserunt.* Et pro Dejotaro: *Antiochus magnus ille rex . . . cùm omnem hanc Asiam, quæ nunc est nostra provincia, amisisset; dicere est solitus, benignè sibi à populo Romano esse factum, quod nimis magnâ procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur.* Vide Oros. lib. 4. cap. 20. Flor. lib. 2. cap. 8. Justin. lib. 31. T. Liv. 46. Appian. &c.

36. *Hannibalemque dirum.*] Vide Annot. lib. 2. Od. 12.

Sed ſtrenui filii militum agreſtium, aſſueti terram cedere bipalio Sabino, et ad auſteræ matris voluntatem amputata referre ligna, cum montium vertit umbras et juga feſſis bobus detrahit Sol, horam adducens jucundam recedente curru. Quid tempus edax non corrumpit? Ævum patrum noſtrorum avis deterius produxit nos pejores, deinde prolem editures etiam improbiorem.

Sed ruſticorum maſcula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus [119]
Verſare glebas, et ſeveræ
Matris ad arbitrium reciſos
Portare fuſtes; Sol ubi montium
Mutaret umbras, et juga demeret
Bobus fatigatis, amicum
Tempus agens, abeunte curru.
Damnoſa quid non imminuit dies?
Ætas parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos [120]
Progeniem vitioſiorem.

ANNOTATIONES.

37. *Sed ruſticorum maſcula militum Proles.*] Sed filii virorum ruſtico labore et militiâ robuſtorum, et ipſi pariter agreſti vitâ indurati, diuturnoq; operi aſſueti; proindeque virili animo juxtà et forti corpore, non molles et voluptatibus fracti.

38. *Sabellis docta ligonibus Verſare glebas.*] Jam notavimus alibi optimos Italiæ bellatores exiſtimatos pridem Appulos et Samnites, qui et Sabelli, à Sabinis orti, ex Strabone, lib. 5. et Plin. lib. 3. cap. 12.

39. 40. *Et ſeveræ Matris ad arbitrium, &c.* Qui et matris imperio et ſeverâ diſciplinâ facti ad virtutem laborioſam: nam jubebat illa poſt diuturnum opus, ligna etiam cædere, atque in uſum domeſticum reportare.

41. *Sol ubi montium Mutaret umbras.*] Veſperi, cùm vergens Sol ad occaſum auget umbras aut convertit ad orientem, quæ mane ad occidentem fuerant. Prior interpretatio magis arridet. Virgil. Eclog. 1. v. 84.

Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

Eclog. 2. v. 67.

Et Sol creſcentes decedens duplicat umbras.

Sol.] Cicer. de Nat. Deorum, n. 68. *Sol dictus vel quià ſolus ex omnibus ſideribus eſt tantus: vel quia cum eſt exortus, obſcuratis omnibus ſolus apparet.*

42. *Et juga demeret Bobus fatigatis.*] Quo tempore demitur jugum bobus arando fatigatis, ſolutique ab aratro domum reducuntur. Virgil. modò cit.

Aſpice aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci;
Et Sol creſcentes decedens duplicat umbras.

43. *Amicum Tempus agens, abeunte curru.*] Adducens tempus optimæ et jucundæ poſt laborem quieti deſtinatum, *Sol ſe convolvens abitur atque abit*, ut ait Cicer. 1. de Divinat. 46. Virgil. Æneid 2. v. 9.

——————*Et jam nox humida cœlo*
Præcipitat; ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.

Georgic. 3. v. 358.

Nec cum invectus equis (Sol) altum petit æthera nec cum
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.

45. *Damnoſa quid non imminuit dies?*] Quid non abſumit tempus, rebus omnibus ferens damnum interitumque? Cic. pro Marc. *Nihil eſt opere aut manu factum, quod non aliquando conficiat et conſumat vetuſtas.*

46. *Ætas parentum pejor avis, &c.*] Avis pejores fuëre patres noſtri: nos patribus deteriores ſumus: nobis etiam vitioſiores poſteros relinquemus: Homer. Odyſſ. 2.

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται,
Οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δὲ τε πατρὸς ἀρείους.

Pauci enim filii ſimiles patri;
Pleriq; pejores, pauci verò patre meliores ſunt.

ODE VII.

Asterien consolatur de Gygis Absentiâ, et ad Fidem hortatur.

QUID fles, Asterie, quem tibi candidi
Primo restituent vere Favonii,
  Thynâ merce beatum,
    Constanti juvenem fide
Gygen? Ille Notis actus ad Oricum, [282]
Post insana Capræ sidera, frigidas 6
  Noctes non sine multis
    Insomnis lacrymis agit.

O Asterie, quare ploras Gygen, stabili fidelitate adolescentem, quem boni Zephyri initio verni temporis tibi reddent Bithynis mercibus opulentum? Hic ad Oricum ab Austris pulsus, post violentum Capræ astrum, noctes algentes ducit non dormiens, et abundè plorans.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Od. 5. lib. 2.

1. *Quid fles Asterie, &c.*] Accommodata valdè apostrophe ista cum leni increpatione, principio consolatorii sermonis, et ad demulcendum muliebrem animum idonea. Propert. l. 2. Eleg. 20.

Quid fles abductâ graviùs Briseide? Quid fles Anxia captivâ tristius Andromache? &c.

Asterie.] Amica, vel uxor Gygis: ab ἀςὴρ stella factum nomen.

Quem tibi candidi, &c.] Paulò post frueris tuo Gyge; cùm primùm licebit navigare, ad te advolabit cupientem et ipse cupiens.

2. *Primo vere.*] Cùm flare ab occasu incipiunt Zephyri, seu *Favonii: candidi*, sereni, mites, propitii, faventes. Plin. lib. 2. cap. 47. *Ver aperit navigantibus maria, cujus in principio Favonii hybernum molliunt cœlum.* Vid. lib. 1 Od. 4. initio.

Favonii.] Plaut. Mercat. 5, 2. 35. *Hic Favonius serenus est, istic Auster imbricus: hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.* Vide lib. 3. Od. 1.

3 *Thynâ merce.*] Vel annulis Thynicâ limâ perpolitis, quorum mentio est in næniolâ de morte Horatii, apud Isidor. lib. 19 cap. 32. vel catellis Bithynicis, de quibus Non. Marcell. ex Varrone, in Satyr. seu γεροντοδιδασκαλω: fortasse et thynnis piscibus, qui bene multi capiuntur à Thynis populis, inde etiam adepti nomen; ut placet quibusdam. Pers. Sat. v. 183.

——Rubrumque amplexa catinum
Cauda natat thynni.

Ex Ammiano Thynia pars est Bithyniæ. Plin. lib. 5 cap. 32. *Thyni ex Europâ transiêre, a quibus appellantur Bithyni.* Et paulò post: *Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiæ est*, &c. ibid. cap. 27. *Est etiam Thynas oppidum Ciliciæ.* Et lib. 4. cap. 11. *Thyni sunt Thraciæ populi.* De his Claudian.

Thyni Thraces erant, quæ nunc Bithynia fertur.] Vide lib. 1. Od. 35. v. 7.

4. *Constanti juvenem fide.*] Hâc lectione vulgatâ memoriam vetustatis aboleri quidam indignantur: leguntque ex vett. codd. *constantis juvenem fide*, pro *fidei* nimium: quod ita pridem usurpatum docent Priscianus, A. Gellius lib. 2. c. 14. Virgil. Georgic. 1. v. 208.

Libra die (id est diei) *somnique pares ubi fecerit horas.*

3. *Ille Notis ad Oricum, &c.*] Cùm Italiam adpeteret Gyges, reditumque maturaret, prohibitus est ventis ab Austro flantibus, actusq; ad Oricum; quæ prima est Epiri civitas à Colchis condita; ex Plin. cap. 23. lib. 3. urbs illa ad oram maris Ionii in Epiro sita, ad radices montis Acroceraunii, cum portu satis amplo, Orcum Strabone, Horicum Ptolemæo, Orcha Nigro dicitur. Multa de illâ Tit. Livius.

6. *Post insana Capræ sidera.*] Postquam ille jactatus fuit magnis tempestatibus, quas excitavit sidus Capræ, quæ est in humero Aurigæ sinistro, sicut in manu sunt Hœdi. Hygin. Capram Amaltheæ, cujus lacte nutritus est Jupiter, ab eo inter astra collocatam fabulantur. Oritur sub finem Septembris: pariter et Hœdi: de quibus Ode 1. hujus libri. Fluvialem Capram vocat Plinius. Ex Arato, Capra et Hœdi jactatas in mari naves, et pavidos homines frequenter viderunt.

Frigidas Noctes, non sine lacrymis, &c.] Coactus hyemare Orici Gyges, Asteriæ desiderio contabescit, somno caret, lacrymatur ubertim, aliis mulieribus friget, etiam tentatus non cedit. Adverte singulas voces amoris significationem habentes, à Poëtâ coacervatas. Quid verò jucundius seu amicæ seu uxori proferri poterat? Quid efficacius ad leniendum vel abstergendum dolorem; imò et ad excitandam fidem?

Verùm internuncius hospitæ anxiæ declarans afflictam Chloën ingemiscere, tuisque flammis ardere, variis illum rationibus astutè solicitat. Exponit quemadmodum infidelis fœmina levem Prœtum injustis calumniis excitarit mortem accelerare Bellerophonti nimium pudico. Refert Peleum tantùm non interfectum, cùm temperans eluctatur Hippolytam è Magnesiâ. Quin etiam deceptor narrat historias crimen admittere suadentes. Sed *incassum. Etenim rupibus Icarii* maris *durior* ista *verba excipit hucusque incorruptus. Tibi verò cave nè, plusquam par est, arrideat Enipeus vicinus.*

Atqui solicitæ nuntius hospitæ,
Suspirare Chloën, et miseram tuis
Dicens ignibus uri,
Tentat mille vafer modis.
Ut Prœtum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus nimis [283]
Casto Bellerophonti
Maturare necem refert.
Narrat pæne datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens:
Et peccare docentes
Fallax historias monet.
Frustra. Nam scopulis surdior Icari
Voces audit adhuc integer. At tibi
Ne vicinus Enipeus
Plus justo placeat, cave.

ANNOTATIONES.

6. *Atqui sollicitæ nuncius hospitæ,* &c.] Interea verò Chloë, apud quam diversatur et manet Gyges, ejus animum solicitat interposito nuntio, qui *mille vafer modis* suadere conatur, ut obsequatur amori hospitæ suæ.

10. *Chloën.*] Χλὸη, *viriditas,* adolescentiæ florem vox designans.

Tuis dicens ignibus uri.] Tui Gygis amore incensam, adeòque tuo flagrantem igne, quo tu nempe uteris et flagras ipsa. Virgil. Eclog. 3.

At mihi sese offert ultrò meus ignis Amyntas.

13. *Ut Prœtum mulier,* &c.] Pluribus exemplis Gygen movere incusso metu nititur Chloes nuntius. Narrat Bellerophontem simili causâ et occasione propè interemptum. Scilicet is Glauci Regis Ephyræ filius apud Prœtum Regem Argivorum hospes erat. Antea ex Homero, ex aliis Sthenobœa ejus uxor, Bellerophontis amore capta stuprum obtulit. Hic respuit. Tum illa perfidiæ suæ crimen in eum conjecit, innocentem criminata apud Prœtum; qui credulus irâ exarsit. Cùm tamen hospitii jura violare, hospitemque ipse perimere nollet, ad alios occidendum transmisit. Vide Homer. Iliad. 6. Apollodor. lib. 2. &c.

14. *Impulerit Maturare necem.*] Ne temporis morâ et cunctatione, Bellerophontis innocentia, à se verò cogitati facinoris infamia detegeretur, tandemque non sine gravi dedecore à viro ipsa mulctaretur. De Bellerophonte jam lib. 1. Od. 27. in fine.

17. *Narrat pæne datum Pelea Tartaro,* &c.] Refert etiam quemadmodum erepta fere sit vita Peleo Achillis patri, dum castus amantem fugit ac repulit Hippolyten. Hæc enim excandescens velut insidiatum suo pudori juvenem detulit viro suo. Jovis quidem Hospitalis iram veritus ille, Centauris inermem, atque procul interficiendum tradere cogitavit. At innocenti opem tulerunt Dii, misso Vulcano; à quo accepto Peleus gladio Centauros debellavit, mortemque evasit. Vide Pindar. Nem. Carm. 4. et 5. Ovid. Metam. 11. Apollodor. lib. 3. &c.

18. *Magnessam Hippolyten.*] Uxorem Acasti Regis Magnesiæ, quæ Thessaliæ regio. Hinc cognomen, quo distinguitur ab Hippolytâ Amazonum Reginâ.

19. *Peccare docentes Fallax historias monet.*] Quoniam periculi mortisque metus parum valuit, aliâ jam ratione Gygis animum impellit Chloes internuntius. Affert historias et exempla eorum, qui rejectis primis amoribus, novos non injucundè nec infeliciter admiserunt. Ipsum Jovem commemorat Alcmenæ, Danaës, et aliarum amores consectatum, &c. Fortasse addit Paridem et Helenam, &c. *Peccare docentes.* Certè nihil magis, quam exemplum, vitium suadet. Viam enim ostendit quasi tritam et facilem, atque à notâ criminis prope immunem. Apud Cicer. *Historia Magistra Vitæ.* Sunt qui legunt, *historias movet,* nec absurdè.

21. *Scopulis surdior Icari Voces audit,* &c.] At Gyges *adhuc integer, voces* internuntii Chloes solicitantis *audit* immotus, veluti scopulis maris surdior. *Icarium* mare, hodie *Nicarium;* pars est Ægæi, versus Icariam insulam: frequentes habet scopulos. Nomen ab Icaro in illud lapso, cùm volare tentâsset. De eo lib. 1. Od. 1. v. 15. lib. 2. Od. 20. v. 13. lib. 4. Od. 2. v. 2.

22. *At tibi ne vicinus,* &c.] Tu vero, Asterie, fac ut æquè fidelis tuo Gygi permaneas. Cave itaq; ne vincaris aut indulgeas amoribus Enipei vicini, etiamsi habet unde amari possit

Quamvis non alius flectere equum sciens [284]
Æquè conspicitur gramine Martio :
Nec quisquam citius æquè
Thusco denatat alveo.
Primâ nocte domum claude : neque in vias
Sub cantu querulæ despice tibiæ :
Et te sæpè vocanti
Duram, difficilis mane.

Tametsi nemo tam peritus equum regendi in Campo Martio spectatur : nullusque tam expeditè flumen Hetruscum tranat. Ædes occlude nocte incuptè : nec in vias deorsum aspice ad sonitum canoræ fistulæ : et crudelem frequenter appellanti, crudelis persiste.

ANNOTATIONES.

25. *Quamvis non alius, &c.*] Quamvis Enipeus equitandi peritiam in Campo Martio, in Tiberi verò solertiam natandi et agilitatem præ cæteris ostentet. Vide lib. 1. Od. 8.

28. *Thusco alveo.*] Tiberino fluvio, qui Hetruriam ad Umbriâ, Sabinis, et Latio disterminat, Romam interluit, in mare Tyrrhenum delabitur.

29. *Primâ nocte domum claude.*] Ne irrumpat Enipeus, noctis umbrâ et silentio abusus. T. Livius *primas tenebras*, dixit, pro *noctis initio.*

Neq; in vias Sub cantu querulæ despice tibiæ.] Ne per fenestram in vias despecta, neve sic videaris Enipei respondere amoribus, cùm ille, ex more amantium, ante fores tuas noctu canet tibiâ. Vide lib. 1. Od. 25. et hujus libri Od. 10. ibique annot.

30. *Querulæ.*] Suaviter lubentis ac resonantis; vel molliori sono exprimentis amorem Enipei et ejus querimoniam, quòd erga ipsum dura sis.

31. *Vocanti duram, difficilis mane.*] Licet ille te incuset velut ferream, quæ laborantis ægritudine parum movearis ; inexorabilis tamen et inexpugnabilis persevera libidinosam Enipei contentionem eluctari.

ODE VIII.

XII. AD MÆCENATEM.

Reddit rationem cur Martiis Calendis sacrificet.

MARTIIS cœlebs quid agam, Calendis, [285]
Quid velint flores, et acerra thuris
Plena, miraris, positusque carbo in
Cespite vivo,
Docte sermones utriusque linguæ.

O Mæcenas, *callens utramque linguam, demiraris quid ego sine uxore faciam Calendis Martiis, quid denotent flores, et vasculum thure refertum, atque prunæ constitutæ in gramine virenti.*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Martiis cœlebs quid agam, Calendis, &c.*] Miraris quod ego cœlebs diem hunc festum habeam, videar solis conjugibus celebrari solitum. Singulorum mensium Calendæ, præcipuè verò Martiæ Junoni dicatæ erant : dictaque Matronalia, quoniam pro conjugii felicitate matronæ sacrificabant. Adde quod eâ die coli cœpta est ædes Junonis, quæ conjugio præsidet. Macrob. lib. 1. cap. 9. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 4. Belli [illegible] per Sabinas mulieres compositi memoria [illegible] celebatur. Ovid. Fastor. 3. Hinc *fœmineas* [illegible] has Calendas Juvenalis Sat. 9, v. 53. [illegible] mariti quoque Junoni supplicabant, ut uxorum pudicitiam tueretur. Porrò quòd primus [illegible] mensis apud Romanos erat Martius, et inde Calendæ appellatæ, disce ex Macrob. lib. 1. cap. 32. et 15.

Cœlebs.] Romani cœlibem dicebant quasi cœlitem, qui vitam ageret in terris cœlesti similem. Donat. in Terent.

2. *Quid velint flores, &c.*] Omnia nempe Horatius ad sacrificium persolvendum comparabat, tanquam voti reus.

Acerra.] Vas fictile seu patera, in quâ ponebatur thus adolendum.

3. *Positusque carbo, &c.*] Ignis in arâ è vivo cespite, seu virenti gramine structâ. Vide lib. 1. Od. 19.

5. *Docte sermones utriusque linguæ.*] Qui libros tam Græcos quàm Latinos cognitos habes. Cic. Offic. initio. *Et ipse ad meam uti-*

Scilicet arboris ego lapsu fere exanimatus lautas dapes et bædum candidum Baccho promiseram. En dies iste lætus anno vertente recurrens corticem pice affixum auferet dolio quod fumum contrahere cœpit sub Consulatu Tulli. O Mæcenas, accipe centenos scyphos, ob amicum incolumem, et lychnos

Voveram dulces epulas, et album
Libero caprum, prope funeratus [illegible]
Arboris ictu.
Hic dies, anno redeunte, festus
Corticem adstrictum pice dimovebit
Amphoræ fumum bibere institutæ
Consule Tullo.
Sume, Mæcenas, cyathos amici [illegible]
Sospitis centum; et vigiles lucernas

ANNOTATIONES.

Itatem semper cum Græcis Latina conjunxi; neq; id in philosophiâ tantùm, at etiam in dicendi exercitatione feci: idem tibi censeo faciendum, ut par sis utriusque orationis facultate.

5. *Voveram dulces epulas, &c.*] Graviorem itaque cæteris habeo causam celebrandi Martias Calendas, in quibus mortis evasi periculum; unde et sacrificium vovi et sacras epulas.

Album Libero caprum.] Albæ victimæ Diis Superis, nigræ Inferis mactabantur; Arnob. l. 7. &c. Baccho præsertim caper, qui vitibus infestus, eas arrodendo. Virgil. Georg. 2. v. 380.

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur.

Ovid. Fastor. lib. 1. v. 357.

Rode, caper, vitem; tamen hinc cùm stabis ad aram,
In tua quod spargi cornua possit, erit.
Verba fides sequitur: noxæ tibi deditus hostis
Spargitur affuso cornua, Bacche, mero.

7. *Propè funeratus Arboris ictu.*] Cadente arbore propemodum oppressus et extinctus. Vide l. 2. Od. 13. et 14.

19. *Hic dies, anno redeunte, festus, &c.*] Anniversarius adest iste dies festivus epulis mihi ducendus: quare vinum vetustate præcipuum hodie promam.

Anno redeunte.] Ita cum Græcis Horatius. Virgil. *Volventem annum.* ait. Cic. *Vertentem annum*, Somn. Scip. 17. *Cum ad idem unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemq; totius cœli descriptionem, longis intervallis, retulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest.*

10. *Corticem astrictum pice dimovebit &c.*] Resignabit, relinet operculum amphoræ, è subere vel cortice, pice quidem astrictum. Cato. *In amphoram mustum indito, et corticem oppicato.* Tibull. l. 2. Eleg. 1. v. 28.

——————Chio solvite vincla cado.

11. *Fumum bibere institutæ.*] Fumo dudum expositæ, unde contentum in eâ vinum jam maturum et lene prorsùs.

Ovid. Fast. 5. *Fumea vina.*

Martial. l. 3. Epigram 81.

Cocta fumis musta Massiliana.

Idem lib. 10. Epigram. 35.

Improba fumaria dicit; et,
Accipit ætatem quisquis ab igne cadus.

Tibull. modò cit.

Nunc mihi fumosum veteris proferte Falernum
Consulis.

Columell. l. 1. cap. 6. apothecæ superponantur locis, unde plerumq; fumus exoritur: quoniam vina fumo celeriùs vetustescunt: ejus tenore præcocem maturitatem trahunt, &c. Plin. l. 23. cap. 1. *Minus infestat nervos, quod vetustate dulcescit . . . Nos fumi amaritudinem vetustatem indui persuasum habemus*, Merula et Cœl. Rhodig. l. 26. cap. 21.

12. *Consule Tullo.*] Consulum nomine [illegible] notari vina, ut alibi ampliùs dixi. Vide [illegible] Od. 20. et l. 2. Od. 3. Hic certum [illegible] quolibet incerto poni, vinumque vetus [illegible] commendari crediderim. Quòd si vinum [illegible] conditum fuerat sub L. Volcatio Tullio, Urbis conditæ 687, prolatum verò est ab Hora[illegible] post subjugatos ab Agrippâ Cantabros, [illegible] bus sub hujus finem Odes, anno [illegible] ut ait Cruquius, vinum illud vetus fu[illegible] 47. Intereà meminisse oportet, quod [illegible] modò cit. *Falernum nec in novitate, nec [illegible] vetustate corpori salubre est. Media ejus [illegible] 15 anno incipit . . . Si sit fumo [illegible] insalubre est. Mangones ista in apothecis [illegible] vêre. Jam et patresfamilias ætatem [illegible] quæ per se cariem traxêre. Quo certe [illegible] tis consilii dedêre prisci:* nempe vina ad [illegible] senectutem, quæ cariosa est, non esse [illegible] da. Dalecamp.

13. *Sume cyathos centum.*] Ob [illegible] amici sospitis incolumitate, seu de Hora[illegible] salute, bibe centum cyathos, id est, [illegible] plures, et totâ nocte mecum perpota: [illegible] rus finitus pro infinito.

14. *Vigiles lucernas Perfer in lucem.*] [illegible] ignorabant veteres: at cœnam [illegible]

Perfer in lucem: procul omnis esto
Clamor et ira.
Mitte civiles super urbe curas:
Occidit Daci Cotisonis agmen:
Medus infestus sibi luctuosis
Dissidet armis.
Servit Hispanæ vetus hostis oræ
Cantaber, serâ domitus catenâ;
Jam Scythæ laxo meditantur arcu
Cedere campis.
Negligens, ne quâ populus laboret

lychnos accensos produce usque ad diem. Longè absit vociferatio quælibet et rixa. Dimitte solicitudines de civitate. Deletus est exercitus Cotisonis Daci. Medus sibimet [288] *adversarius bello fatali distrahitur. Cantaber Hispaniæ fines* incolens *antiquus* noster *inimicus, subactus est,* quamvis *tardâ profligatus victoriâ. Jam Scythæ arcu remisso incipiunt agris discedere.*

ANNOTATIONES.

non quidem ut nos ad candelas, sed ad lychnos et lucernas, producebant usque ad lucem posteram, pergræcando; id est, ritu Græcorum totâ nocte computando. Plaut. Menæch. 1, 2, 62: *Inde usque ad diurnam stellam crastinam potabimus.* Horat. Od. 3. 21, 23:

Vivæque producent lucernæ,
Dum rediens fugat astra Phœbus.

Propert lib. 4. Eleg. 6. v. 85.

Sic noctem paterâ, sic ducam carmine, donec
Injiciat radios in mea vina dies.

Erat etiam olim perpotandi certamen, propositumque victoribus bibonibus præmium placenta; ut amplius exponam, Epist. 19. ad hæc verba: *Nocturno certare mero.* Nocturnas autem cœnas utiliores esse corpori, ob Lunæ sidus vim habens putrefaciendi, adeoq; cibos concoquendi; crede, si lubet, asserenti Athenæo, l. 7. c. 1. Quin potius ausculta Casaubono eò loci, concoctionem cum putrefactione confundi perperam, Athenæumq; Philologiæ quam Philosophiæ sacris auspicatius initiatum, benè docteq; redarguenti.

15. *Procul omnis esto Clamor et ira.*] Ebrietatis incommoda et vitia Horatius arcet à suis epulis: quo fortasse etiam notat bonitatem et lenitatem vini sui, cujus cyathos queat Mæcenas centum bibere, citra noxam; ut nec ad vociferandum, nec ad rixandum impellatur. Vide lib. 1. Od. 27.

17. *Mitte civiles super urbe curas.*] His verbis patet urbis præfecturam tunc gessisse Mæcenatem: qui si *privatus* mox appellabitur, ne accipe aliter quam par est, et illic explicabo.

18. *Occidit Daci Cotisonis agmen, &c.*] O Mæcenas, omitte paululum curas et solicitudines, quibus civitati provides sedulus: en hostes populi Romani jam domiti sunt: nec ab ullo quidquam metuendum. *Cotison* Dacorum Rex ab Augusto victus. Flor. lib. 4. cap. 12. *Daci montibus inhærent: Cotisonis Regis imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant et vicina populari. Visum est Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam; citraq; præsidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed summota atque dilata est.* Illud vero postea factum est: Sueton. Octav. cap. 21. *Coërcuit et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magnâ copiâ cæsis,* &c. cap. 63. *M. Antonius scribit, primum eam Antonio filio suo despondisse Juliam, dein Cotisoni Getarum regi: quo tempore sibi quoque invicem filiam Regis in matrimonium petisset.* De *Dacis* jam lib. 2. Od. 10. Hos porro eosdem esse ac Getas, certum est. Plin. lib. 4. cap. 12. *Getæ, Daci Romanis* Xiphilin. in Domitiano ita scribit, *Per id Tempus bellum fuit populo Romano cum Dacis . . . Porro eam gentem Dacos appello. Nam ita se ipsi nominant: eodemque nomine à Romanis appellantur: etsi non ignoro eos à quibusdam Græcis Getas esse dictos. Quod an recte factum sit, nescio: illud quidem scio Getas trans Hæmum apud Danubium incolere.*

19. *Medus infestus sibi, &c.*] Medi seu Parthi bellis civilibus occupati sunt. Vide Strabonem lib. 10. et quæ antea nec semel de iis annotavi lib. 1. Od. 26. v. 5. et alibi.

21. *Servit Hispanæ, &c.*] Cantabri ab Agrippa, sero licet, fracti et subacti sunt. Vide lib. 2. Od. 6. Sueton. Octav. cap. 20. Augustus *externa bella duo omnino per se gessit: Dalmaticum adolescens adhuc, et Antonio devicto, Cantabricum.* Et cap. 21. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, &c.*

23. *Jam Scythæ laxo, &c.*] Scythæ armis depositis cedunt. Vide lib. 2. Od. 9. in fine ibique annot. Sueton. Octav. cap. 21: *Ea virtutis moderationisque fama, Indos et Scythas auditu modo cognitos pellexit ad amicitiam suam Populique Romani ultro per legatos petendam.*

25. *Negligens, ne quâ populus, &c.*] Dum mei sacrificii particeps sacras mecum epulas carpes, ita lætitia vaca, ut si privatus esses. Ergo paululum abjice omnem curam urbis, et solicitudines de Republicâ.

Tu quasi privatus omitte curare, et plusculum contulere ne quid detrimenti capiat populus: atque temporis præsentis usurâ fruere, genio indulgens, et molesta abjice.

Parce privatus nimiùm cavere: et
Dona præsentis rape lætus horæ, ac
Linque severa.

ANNOTATIONES.

26. *Privatus.*] Quidam explicant, inter privatos parietes, genio indulge. Alii interpretantur absolutè: quandoquidem non geris magistratum: volunt nimirum orbis præfecturam esse officium duntaxat, nec inter magistratus censeri: Ex Sueton. Octav. cap. 37. *Quo plures administrandæ Reipublicæ partem caperent, nova officia excogitavit: curam operum publicorum . . . præfecturam urbis, &c.* Quod minimè placet. Sic igitur intelligo: tu *linque severa* tantisper i. e. ferias et graves occupationes intermitte: *præsentis horæ dona*, seu gaudia rape, cape, animo plane tranquillo, teque privatum hoc nocturno saltem convivio finge et cogita.

ODE IX.

Dialogus Horatii et Lydiæ.

Hor. *Quamdiù charus tibi extiti, neque alius præstantior adolescens brachia referebat collo* tuo *candido, felicior* ego *vixi Rege Persarum.* Lyd. *Quamdiù non alteram plus dilexisti, nec Lydia postbabita est Chloë;* Ego *Lydia magnæ famæ, illustrior floruí* quam *Ilia Romana.* Hor. *Mihi jam dominatur Chloë è Cretâ,*

Hor. DONEC gratus eram tibi,
Nec quisquam potior brachia candidæ
Cervici juvenis dabat;
Persarum vigui Rege beatior.
Lyd. Donec non aliâ magis
Arsisti, neque erat Lydia post Chloën;
Multi Lydia nominis
Romanâ vigui clarior Iliâ.
Hor. Me nunc Cressa Chloë regit,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 3. lib. 1.

1. *Donec gratus, &c.*] Amœbæum carmen est, cujus hæc lex est, ut qui posterior dicit, priorem vincat, majus aliquid subjiciendo. Ode porro hæc tanti æstimatur à Scaligero, ut ejus describere sententiam non pigeat. Sic ait lib. 6. Poet. *Omnes Horatii Odæ tantæ sunt venustatis, ut et mihi, et aliis prudentioribus omnem ademerit spem talium studiorum. Inter cæteras vero, duas animadverti quibus ne ambrosiam quidem aut nectar dulciora putem. Altera est tertia quarti libri.* Quem tu, Melpomene, semel, &c. *Altera est nona tertiæ:* Donec gratus eram tibi, &c. *Quarum similes à me compositas malim, quam Pythionicarum multas Pindari et Nemeonicarum: quarum similes malim composuisse, quam esse totius Tarraconensis Rex.* Vide in Virgil. Eclog. 3, et 7. Hic zelotypiam uterque suam belle exprimit, restituendisque amoribus prioribus viam sternit.

2. *Nec quisquam potior, &c.*] Dum non amplexus tuos alteri concessisti, nec alium mihi prætulisti in amore.

4. *Persarum vigui rege beatior.*] Antiqui Persarum Reges, Cyrus, Darius, ad summas opes elati proverbio locum dedere. [illegible] Regem Regum se jactabat. Quin et P[illegible] montes pro montibus aureis dicti, Plaut. [illegible] 1. 1, 14.

Neque illi mereat Persarum sibi
Montes, qui esse perhibentur aurei.

5. *Non aliâ magis Arsisti.*] Alii legunt, [illegible] Æque eleganter utrumque.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin.

Virgil. Ecl. 2. v. 1.

6. *Neque erat Lydia post Chloën.*] Dum [illegible] amâsti Chloën præ Lydia. De hâc jam, lib. [illegible] Od. 8, 3, 25.

8. *Romana vigui clarior Iliâ.*] Ego me [illegible] tunatiorem existimabam, quam fuit [illegible] Ilia, seu Rhea, quæ Marte gravida R[illegible] Romanæ gentis auctorem protulit. De [illegible] lib. 1. Od. 2.

9. *Me nunc Cressa Chloë regit.*] Nunc [illegible] vio amoribus Chloës, quam præter form[illegible] mendat Vocis et Musicæ suavis modulat[illegible] dam legunt *Thressa*, i. e. è Thracia; [illegible] lectioni nostræ favet quod Cretes Musi[illegible] studiosos refert Ælianus.

Dulces docta modos et citharæ sciens; [290]
Pro quâ non metuam mori,
Si parcent animæ fata superstiti.
Lyd. Me torret face mutuâ
Thurini Calaïs filius Ornithi;
Pro quo bis patiar mori,
Si parcent puero fata superstiti.
Hor. Quid si prisca redit Venus,
Diductosque jugo cogit aheneo;
Si flava excutitur Chloë,
Rejectæque patet janua Lydiæ?
Lyd. Quanquam sidere pulchrior
Ille est; tu levior cortice, et improbo
Iracundior Adriâ;
Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

perita suavium modulorum, ac pulsandæ lyræ: pro quâ non verebor vitam profundere, si fata indulgeant animæ residuæ. Lyd. *Me urit mutuo amore Calaïs filius Ornithi è Thurio, pro quo bis mortem oppetam ultrò, si juveni vivo fata indulgeant.* Hor. *Quid si vetus amor reviviscat, et divulsos copulet æreo vinculo? Si formosa Chloë rejicitur, et ostium* meum *aperitur pulsæ Lydiæ?* Lyd. *Tametsi est ille astro splendidior; tu* vero es *levior subere, atque Adriatico* mari *procelloso ferocior; tecum vivere cupiam, tecum gaudeam mori.*

ANNOTATIONES.

12. *Si parcent animæ fata superstiti.*] Moriar ego libens ad redimendam Chloës vitam; ut illa superstes vivat, quæ est altera pars mei. De superstitione veterum pro alterius salute sese devoventium, alibi dixi.

13. *Me torret face mutuâ,* &c.] Mutuo me amore detinet Calais adolescens pulcherrimus. Alludi volunt aliqui ad nomen Callaidis lapilli, quem Sapphiri æmulum dixit Plin 37. cap. 10.

14. *Thurini.*] Thuria, sive Thurium, civitas erat in Sinu Tarentino.

16. *Si parcent puero.*] Pro Calai bis ego mortem oppetere velim.

17. *Quid si prisca redit Venus?*] Quid faceres, O Lydia, si Horatii vetus in te amor denuo accenderetur; nosque dissociatos reconciliet, arctiusque jungat quam olim, imo constringat jugo aheneo, seu ære firmiori et nunquam dissolvendo. Vide lib. 1. Ode 23.

22. *Levior cortice.*] Ode superiori, *corticem adstrictum pice:* pro subere nempe ponitur cortex, teste Plinio, lib. 16. cap. 8. Proverbium est in inconstantes, *Cortice levior;* suber enim naturali suâ levitate super aquas fertur et natat.

23. *Iracundior.*] Hoc sibi vitium imputat Horatius non semel. Epist. 1, 20, 25.

Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.

Adria.] De eo lib. 1. Od. 33.

24. *Tecum vivere amem, &c.*] Ita facile reconciliantur discordiæ amantium. Et verè dixit Terentius Andria 3, 3. 23.

Amantium iræ amoris integratio est.

Plaut. Amphitr. Act. 3, 2. 59.

Iræ interveniunt: redeunt rursum in gratiam;
Verum Iræ, si quæ forte eveniunt hujusmodi,
Inter eos, rursum si reventum in gratiam est
Bis tanto amici sunt inter se quam prius.

ODE X.

Lycen admonet ut paulum mansuescat ergà se.

O Lyce, si potares ultimum Tanaim marito juncta barbaro, nihilominùs fleres me antè januam tuam *duram extensum exponere ventis Septentrionalibus* illic *habitantibus.* Nonne *audis quo murmure* tuæ *fores, quo nemus in ædibus magnificis consitum resonet ventis* perflantibus? *utque Jupiter puro numine constringat nives demissas? Abjice fastum Veneri odiosum,*

EXTREMUM Tanaïm si biberes, Lyce, [201]
Sævo nupta viro; me tamèn asperas
Porrectum ante fores objicere incolis
Plorares Aquilonibus.
Audis quo strepitu janua, quo nemus
Inter pulchra situm tecta remugiat [202]
Ventis? Et positas ut glaciet nives
Puro numine Jupiter?
Ingratam Veneri pone superbiam,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Od. 6. lib. 1.

1. *Extremum, &c.*] Ejusmodi cantiones et querelas noctu canebant amantes ad fores meretricum aliarumque mulierum quas deperibant, ut sic eas demererentur, atque ab iis tandem suâ patientiâ victis admitterentur in domum antea sibi clausam. Vide quæ annot. l. 1. Od. 25. Plura verò dixi ad Pers. Sat. 5. v. 165. ubi sic habetur.

Limen ad obscœnum . . . dum Chrysidis udas
Ebrius ante fores extinctâ cum face canto.

Extremum Tanaïm si biberes.] Si nata in Scythiâ in remotissimis illis et frigidissimis partibus ubi scaturit Tanais: si barbaro proinde, et *sævo* quoque *viro nupta* esses, quem veneri deberes; te tamen oporteret moveri meis amoribus, cum ante fores tuas excubantem cerneres in istâ aëris intemperie.

Tanaïm.] Fluvius iste notissimus, è Riphæis montibus vel è Caucaso monte fluere dictus, Asiam ab Europâ dividit: hodie *Don* vocatur. Est maxime Septentrionalis, et qui Nomades Tanaïm accolebant, erant agrestiores, ex Strabone lib. 11. De eo jam antea Od. 4. hujus libri, ubi *Scythicum amnem* appellat Horatius.

2. *Me tamen asperas, &c.*] Non tamen tam dura esses ut me jacentem super limen januæ tuæ, frigidissimâ et molestissimâ tempestate, videres sine ullo humanitatis sensu Ovid. A. Am. 2, 237.

Frigidus inque udâ sæpe jacebis humo.

3. *Objicere incolis Plorares Aquilonibus.*] Doleres, ægre sineres me objici noctu ventis istis à Scythiæ regione flantibus, ac velut incolis. Ovid. Met. 1. 64.

. . . . . Scythiam septemque trionem
Horrifer invasit Boreas.———

4. *Plorares objicere.*] Sic et locutus Plaut. Aul. 2, 4, 29. *Aquam hercle plorat, cùm lavat, profundere.*

5. *Audis quo strepitu, &c.*] Quam vehemens sæviat ventus, judica è concussione tuæ januæ, et è murmure arborum viridarii tui graviter stridentium.

Nemus Inter pulchra situm tecta.] In septis domorum nemora etiam habebant veteres, quorum struendorum rationem docet Vitruv. l. 5. c. 11. *Sit,* inquit, *inter duos Porticus situs, et in his perficiantur inter arbores deambulationes,* &c. Sueton. Oct. c. 72. *Prætoria sua quamvis modica non tam statuarum tabularumque pictarum ornatu, quam xystis et nemoribus excoluit,* &c. Tibull. lib. 3. Eleg. 3. v. 15.

Et nemora in domibus sacros imitantia lucos.

Cic. ad Quintum fratrem, l. 5. Ep. 1. *Nec domus suppeditat mihi hortorum amœnitatem.* Vide Senec. Epist. 122. Item supra l. 2. Od. 3. et Epist. 1, 10, 20.

Nempe inter varias nutritur sylva columnas.

7. *Et positas ut glaciet nives Puro numine Jupiter*] Æstimare potes etiam quantum frigus perpetiar, ex eo quod purum sit cœlum, æther sudus ac serenus, quo nives gelu concrescunt et constringuntur; quia tunc facilè diffunditur, quando scilicet in aëre nihil est quo reprimatur frigus: contra nebuloso æthere coërcetur ne ad nos usq; perveniat, ut docet Aristot. in Problem.

Positas.] E cœlo delapsas et humi jacentes.

Glaciet.] Per licentiam poëticam usurpatur hoc verbum activè, quod tamen absolutè poni solet, pro *coalescit, concrescit.* Cic de Nat. Deor. 2. n. 26. *Tum aquæ declarat effusio, quæ neque conglaciaret frigoribus, neque nive, pruinaque concresceret, nisi eadem se admisto calore, liquefacta et dilapsa diffunderet. Itaque et Aquilonibus, reliquisque frigoribus adjectis durescit humor,* &c.

8. *Puro numine Jupiter.*] Bene sic legitur; alii *Puro lumine,* vel *lumine*; sed perperam. Jovem pro æthere non rarò usurpari, notum: huic ergo respondet vox *numine.* Pro lumine Sol quidem dicatur; at non Jupiter, præsertim eâ excubiâ nocte, quâ Lyces januam occentabat, de more, Poëta noster.

9. *Ingratam Veneri pone superbiam.*] Venus enim jocis, gratiis, amoribus stipata ubique moratur, quibus adversatur omnino superbia. lib. 1. Od. 2. v. 33.

. . . . Erycina ridens.
Quem Jocus circumvolat et Cupido.

Ne currente retrò funis eat rotâ.
Non te Penelopen difficilem procis
Tyrrhenus genuit parens. [293]
O, quamvis neque te munera, nec preces,
Nec tinctus violâ pallor amantium,
Nec vir Pieriâ pellice saucius
Curvat; supplicibus tuis
Parcas, nec rigidâ mollior æsculo,
Nec Mauris animum mitior anguibus.

ne funiculus retrorsum abeat rotâ versatâ. Tyrrhenus pater haud procreavit te Penelopen amantibus intractabilem. O licèt te nec dona flectant, nec vota, nec violaceus pallor amore tabescentium, *neque maritus tuus amore pellicis Pieriæ vulneratus, indulge supplicantibus tibi,* quæ hactenùs es *durâ quercu non flexibilior neque mansuetior serpentibus Mauritaniæ.*

ANNOTATIONES.

10. *Ne currente retro funis eat retro.*] Ne offensa Venus iram in te suam stringat: tuque favore ejus destituta contemnaris, ut nunc me contemnis. Time ergo sapienter fortunæ vices. Tibull. lib. 1. Eleg. 5. v. 67.

Heu canimus frustra: nec verbis victa patescit
Janua, sed plenâ est percutienda manu.
At tu, qui potior nunc es, mea fata caveto:
Versatur celeri sors levis orbe rotæ.

Hoc tamen loco metaphora videtur esse ducta non à rotâ fortunæ volubili et instabili: sed potius à rotis et trochleis, quibus circumvolutus funis ingentia sublevat et trahit pondera, si bene tenetur: at si dimissus fuerit, et rota et funis et pondus in partem contrariam feruntur, currunt, fugiunt, deturbantur. Sensus itaque Horatii erit: O Lyce, ne Veneris tu vincula, propterque sperne, quæ si dimiseris, cave ne res tuæ retro et pessum eant ac dissolvantur. Virg. Ecl. 8. 78.

. . . . Veneris dic vincula necto.

11. *Non te Penelopen difficilem, &c.*] Non es ut Penelope Spartana, nec educata instructaque duris moribus austerâque vivendi ratione; imo mollem, lepidam, tractabilem genuit te pater Hetruscus. Hetruscos ludorum ac voluptatum amatores nemo nescit, ut refert Cœl. Rhodig. l. 15. c. 11. atque à Lydis traxisse originem suspicatur.

Penelopen difficilem procis.] Hæc Ulysses uxor viro suo fidem servans viginti annos absenti, procos bene multos acriter solicitantes, patrem suum novas nuptias suadentem eluctata est. Homer. Odyss. 2. 6. 7.

12. *Tyrrhenus.*] Tyrrheni Hetruriæ populi. Tyrrhenia Straboni eadem regio ac Thuscia. Ovid. Metam. 14. v. 452.

Concurrit Latio Tyrrhenia tota.——

Unde synecdochicôs illi pro Italis universis vel Romanis accipi possunt.

14. *Tinctus violâ pallor.*] Color vultûs mei pallidus instar violarum, quo etiam pallentes vocavit Virgil. Ecl. 2. Sunt etiam aliæ purpureæ, aliæ luteæ, aliæ albæ; ex Plin. lib. 21. c. 6. Quanquam duo tantum genera violarum agnoscit Nicander, pallidum et luteum: apud Athenæum lib. 15. cap. 9. *Pallor amantium.* Ovid. Art. Amat. lib. 1. v. 729.

Palleat omnis amans: hic est color aptus amanti.

Nimirum recurrente ad cor amoris centrum calore naturali, et quoniam intensior in amantibus est, utpote spiritus vitales magis dissipante, in vultu pallor efficitur.

15. *Nec vir Pieriâ pellice saucius.*] Quanquam nec offensa viri tui pellicem Pieriam deperëuntis injuriâ, ad me amandum non inclinaris. Hoc certe est irritamentum uxoris maximum, ut inducatur in alterius amorem. Ex Euripide, quædam alia minus gravatè fert uxor; at si marito fallitur, quicquid est in vitâ jucundi perdit. Ovid. Art. Amat. lib. 2. v. 373.

Sed neque fulvus aper mediâ tam sævus in irâ est.
. . . .
Nec lea, ...
Fœmina quam socii deprensâ pellice lecti
Ardet, &c.——

Pieriâ.] Vel nomen factum à solo natali, ad augendam invidiam, quasi diceret, peregrinâ, et ex ea Macedoniæ regione: vel notat fidicinam, psaltriam, ob Pierium montem Musis sacrum; cujusmodi mulieres ut plurimùm exercebant meretricem artem.

16. *Supplicibus tuis Parcas.*] Indulge aliquid supplicanti etiam apud te. Quis enim supplices unquam acerbè repulit, nisi qui humanitatem exuit? Ex sententiâ veterum, qui talem hominem velut execrabilem aversabantur: cum et natura supplicibus parcere doceat.

17. *Æsculo.*] Arbor est glandifera, quam pro duritie ponit Horatius. De eâ Plin. lib. 16. et nos jam lib. 1. Od. 22.

18. *Mauris.*] Mauritania Africæ regio ab ortu in occasum extensa, ubi nunc Barbaria Occidentalis. Arenosa ista loca aquarum penuriâ et Solis æstu arentia et fervida, omne genus serpentum alunt etiam sævissimorum.

Latus istud haud semper erit tolerans liminis et pluviæ.

Non hoc semper erit liminis, aut aquæ [296]
Cœlestîs, patiens latus.

ANNOTATIONES.

19. *Non hoc semper erit liminis, &c.*] Amores meos tibi sponte oblatos ne sperne: nec enim ero semper eâ robustâ et ferventi ætate, quâ tui gratiâ possim et velim pernoctare ante januam, et cubare super durum limen ædium tuarum, Epod. 11. v. 30.

Ferebar incerto pede
Ad non amicos, heu, mihi postes, et heu
Limina dura quibus
Lumbos et infregi latus.

19. 20. *Aquæ Cœlestis patiens.*] Imbres aliaque hyemalis tempestatis incommoda perpeti non semper libebit. Certe contra in Lycen jam vetulam acriter scripsit Ode 13. lib. 4. Ovid. A. Am. 2. 237.

Sæpe feres imbrem cœlesti nube solutum
Frigidus, inque udâ sæpe jacebis humo.

ODE XI. AD MERCURIUM.

Ut sibi dictet cantus quibus Lyde flectatur.

O Mercuri, (siquidem te præceptore Amphion saxa cantu movit) et tu, lyra, chordis septenis resonare perita; neque canora pridem neque jucunda, jam verò familiaris tum opulentorum mensis, tum fanis Deorum, numeros ede, quibus pervicaces auriculas admoveat Lyde.

MERCURI (nam te docilis magistro
Movit Amphion lapides canendo)
Tuque, testudo, resonare septem
Callida nervis:
Nec loquax olim, neque grata, nunc et [295]
Divitum mensis et amica templis,
Dic modos, Lyde quibus obstinatas
Applicet aures.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Mercuri.*] De eo multa Lib. 1. Od. 10.

2. *Movit Amphion lapides canendo.*] Jovis ille ex Antiopâ filius suavi lyræ sono dicitur movisse lapides, ut ipsis inter se compositis et superstructis, Thebarum muri atque urbs ædificata fuerint. Vide Epist. ad Pisones, ver 394. Plutarch. de Musicâ. Propert. Lib. 3. Eleg. 2. v. 5.

Saxa Cithæronis Thebas agitata per artem
Sponte suâ muri membra coïsse ferunt.

3. *Testudo, resonare septem Callida nervis.*] E testudine lyra per Mercurium facta atque exornata, ut annotavi, lib. 1. Od. 10. Tribus primò chordis, deinde quatuor, tum septem, postea novem instructa; demùm etiam pluribus. Vide Macrob. lib. 1 Saturn. cap. 19. Diodor. Sicul. lib. 1. Pindar. φόρμιγγα ἑπτάγλωσσον, id est, ἑπτάφωνον, vocat. Virg. Eclog. 2. v. 36.

Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula ———

Et Æneid. 6. v. 646.

Obloquitur numeris septem discrimina vocum.

Porro septenas diapason species seu modos, quos nunc tonos appellant, debere intelligi locis istis singulis, non abs re contendit Glareanus.

5. *Nec loquax olim, neque grata.*] Prius muta et sine ullo pretio; at postquam in lyram est concinnata, gratum edidit sonum, dulcesque modos ac numeros expressit; ut requisita et adhibita sit in divitum conviviis et Deorum sacris.

6. *Divitum mensis.*] Quod vini vim fervidiorem elidere valeat Musica, hanc ideo prisci adhibebant in suis conviviis. Testis Plutarch. lib. de Musicâ: et Homer. Odyss. ubi Cithara convivii sodalis nuncupatur.

Et amica templis,] Vide T. Liv. lib. 9. cap. 30. ubi de tibicinibus ad præcinendum in sacrificiis Deorum soleter revocatis, historiam narrat sat lepidam.

7. *Dic modos, Lyde, quibus obstinatas Applicet aures.*] Cantûs dulcedine contumacem Lydes animum flecte, per aures delinitas ad cor penetra, demulce, viam sterne, sensimq; meos amores insinua. Ex Plutarcho, Musica concinno temperamento corpora mentesque feroces emollit. Et lib. de Superstit. ait ex Platone Musicam non deliciarum causâ, et pruritus aurium datam, sed ut animi motiones lascivientes decenter reducat.

Quæ, velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitque tangi,
Nuptiarum expers, et adhuc protervo
Cruda marito.
Tu potes tigres comitesque silvas
Ducere, et rivos celeres morari:
Cessit immanis tibi blandienti
Janitor aulæ
Cerberus; quamvis furiale centum
Muniant angues caput ejus, atque
Spiritus teter saniesque manet
Ore trilingui.
Quin et Ixion, Tityusque vultu
Risit invito: stetit urna paulùm
Sicca, dum grato Danai puellas
Carmine mulces.
Audiat Lyde scelus atque notas
Virginum pœnas, et inane lymphæ

quæ sicut equa trium annorum exultat et ludit per apertos agros; fugitque attrectari, à nuptiis immunis, necdum petulanti viro idonea. Tu vales trahere tigres silvasque simùl, et rapidos tardare fluvios. Tibi [206] *demulcenti morem gessit Cerberus crudelis aulæ janitor; licet caput illius furiale stipent serpentes multi, et ex ore tres linguas habente halitus pestilens et tabum fluat. Quinetiam Ixion et Tityus facie prætulerunt hilaritatem non sponte: stetit dolium tantisper aridum, dum suavi cantu Danai filias detineres. Discat Lyde crimen et supplicia famosa puellarum, et vacuum aquæ*

ANNOTATIONES.

9. *Quæ, velut latis equa trima campis, Ludit.*] Velut equa non domita juveniliter lascivit et ludit per campos discurrendo et exiliendo: sic Lyde juveniles sectatur cum æqualibus ludos, à virili autem consortio hactenùs abhorret. Lib. 2. Od. 5. v. 5.

Circa virentes est animus tuæ
Campos juvencæ, &c.

10. *Ludit exultim.*] Anacreon.

Πῶλε Θρηϊκίη, τί δή με
. . . .
Νηλεῶς φεύγεις
. . . .
Νῦν δὲ λειμῶνάς τε βόσκεαι,
Κοῦφά τε σκιρτῶσα παίζεις, &c.
Equulea Threïcia quid me
Crudeliter fugis?
At nunc prata depasceris,
Et agiliter exiliens ludis.

13. *Tu potes tigres,* &c.] Nota est Orphei fabula feras et arbores trahentis ad lyræ dulces modos; Vide lib. 1. Od. 12. et Epist. ad Pisones v. 393.

14. *Rivos celeres morari.*] Virgil. Eclog. 8. v. 3.

Et quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus.

15. *Cessit immanis tibi blandienti,* &c.] Et hoc ad Orpheum pertinet, qui profectus ad Inferos ut reduceret inde dilectam Eurydicen, Cerberum demulsisse lyrâ fertur. De eo jam lib. 2. Od. 13. et Virgil. Georg. 4. v. 481.

Quin ipsæ stupuere domus, atque intima lethi
Tartara, cæruleosque implexæ crinibus angues
Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora;
Atque Ixionei vento rota constitit orbis.

21. *Quin et Ixion, Tityusque vultu Risit.*] Pulsante citharam Orpheo recreari visi sunt illi, suasque pœnas oblivisci; ut vultu quædam signa lætitiæ dederint.

22. *Invito.*] Ob acerbitatem supplicii, tristitiam exigentis. De Tityo Od. 4. hujus libri sub finem. Ixion Junoni stuprum inferre conatus ad inferos pulsus est, et rotæ inter serpentes alligatus assiduè circumvolvitur. Tibull. lib. 1. Eleg. 3. v. 73.

Illic Junonem tentare Ixionis ausi
Versantur celeri noxia membra rotâ.

Vide Pindar. Pyth. Od. 2. ubi refert. Ἰξίονα ἐν πτερόεντι τροχῷ πάντᾳ κυλινδόμενον *Ixionem in alatâ rotâ circumquaque versatum.*

Stetit urna paulùm Sicca, &c.] Danaï Argivorum Regis filiarum diri cessaverunt cruciatus paululùm, dum caneret Orpheus. Vide lib. 2. Od. 14. Lucret. lib. 3. v. 1021.

Hoc (ut opinor) id est, ævo florente puellas
Quod memorant, laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen expleri nullâ ratione potestur.

Hinc Proverb. apud Plaut. Pseud. 1. 3. 135. *in pertusum ingerimus dicta dolium, operam ludimus.*

25. *Audiat Lyde scelus,* &c.] Discat Lyde quas pœnas Dii attribuant mulieribus in suos amatores crudelibus: hincque desinat mihi dura esse.

26. *Virginum.*] Danaidum.

Inane lymphæ Dolium, &c.] Vide supra.

mas emanescente ex imo fundo, perennemque sortem delictis etiam apud Inferos reservatam. Sceleratæ (quid enim pejus valuerint?) Sceleratæ, inquam, illæ sævo gladio perimere sponsos valuerunt. At è pluribus, una tædis nuptialibus idonea, egregiè fraudulenta erga patrem fallacem, et in cuncta secula illustris virgo extitit: Quæ ait adolescenti sponso, Exurge, ne diuturnus tibi sopor, undè non metuis comparetur; socerum et impias sorores effuge; quæ tanquam leænæ vitulos adeptæ totidem, (heu!) discerpunt. Ego illis clementior neque te percutiam, neque detinebo intra septa. Me parens duris vinculis obruat,

Dolium fundo pereuntis imo,
Seraque fata,
Quæ manent culpas etiam sub Orco.
Impiæ, (nam quid potuere majus?)
Impiæ sponsos potuere duro
Perdere ferro.
Una de multis, face nuptiali
Digna, perjurum fuit in parentem
Splendidè mendax, et in omne virgo
Nobilis ævum:
Surge, quæ dixit juveni marito,
Surge; ne longus tibi somnus, undè
Non times, detur: socerum et scelestas
Falle sorores;
Quæ velut nactæ vitulos leænæ,
Singulos (eheu!) lacerant: ego illis
Mollior, nec te feriam, neque intra
Claustra tenebo.
Me pater sævis oneret catenis,

ANNOTATIONES.

28. *Seraque fata.*] Vel, longa et diuturna; vel tardè venientia, eoque graviora.

33. *Una de multis, &c.*] Hypermnestra Lynceo sponso pepercit, salvumque abire et fugere jussit; dum sorores jussu patris suos sponsos nefariè jugularunt; at ipsa noluit exequi impiè præscripta; unde et nomen sibi fecit immortale. Quidam scribunt duas fuisse quæ sponsis vitam adimere non sustinerunt. Hypermnestram et Bebrycen. Eustath. in Dionys. Alex.

Face nuptiali Digna.] Honore matrimonii digna. Quod noctu seu vesperi nuptæ deducebantur domum sponsi, hinc fax præferabatur. Festus. *In nuptiis*, inquit, *facem præferebant in honorem Cereris, et aquâ spargebatur nova nupta, sive ut casta puraque ad virum perveniret, sive ut ignem et aquam cum viro communicaret.*

34. *Perjurum in parentem Splendidè mendax.*] Rectè fallens patrem Danaum, qui Ægyptum fratrem ejusque filios generos suos impiâ et cruentâ fraude circumveniebat. Ægyptus quinquaginta filiis suis Danai fratris totidem filias in matrimonium poposcit. Hic recusavit, quod ex Oraculo accepisset à genero sibi mortem inferendam. At cum instaret ille, fraudulenter annuit filias monens, ut ipsâ nocte nuptiarum, sponsos vino luxuriâque sopitos cultro singulæ conficerent. Itaque patri contra fas morem gerentes, captâ horâ viros enecarunt, exceptâ Hypermnestrâ, quæ Lynceum servavit. Hic verò postea Danao interempto Argivum regnum invasit, atque Oraculi fidem implevit.

35. *In omne virgo Nobilis ævum.*] Hypermnestram virginem mansisse, hocque pactum cum Lynceo sponso, nonnulli tradunt. Vide Pausan. in Corinthiacis Pindar. Nem. Od. 10. &c.

38. *Ne longus tibi somnus, &c.*] Ne tibi mors afferatur à Danao patre sororibusque meis: Ægypti enim patris tui stirpem extinguere conjurârunt. Ovid. Epist. 14. 73.

> *Surge age, Belide, de tot modo fratribus unus:*
> *Non tibi, ni properas, ista perennis erit.*

Apud Hesiod. *Somnus mortis frater*; apud Virg. *Consanguineus, lethi sopor*, dicitur Catull. Ep. 5. v. 6.

> *Non est perpetuò una dormienda.*

39. *Scelestas Falle sorores.*] Celeriter fugiendo, prava sororum mearum consilia elude.

45. *Me sævis oneret catenis, &c.*] Observa quam artificiosè Poëta amplificet ac laudet fidem et lenitatem Hypermnestræ, ut ejus exemplo Lyden impellat ad sibi amanti favendum. Vide Ovid. Epist. 14. v. 3. ubi Hypermnestra Lynceo ita scribit:

> *Clausa domo teneor, gravibusque coercita vinclis:*
> *Est mihi supplicii causa, fuisse piam.*
> . . . .
> *Me pater igne licet, quem non violavimus, urat:*
> . . . .
> *Aut illo jugulet, quem non bene tradidit ensis:*
> *Ut quâ non cecidit vir nece, nupta cadam.*

Quòd viro clemens misero peperci:
Me vel extremos Numidarum in agros
Classe releget.
I, pedes quò te rapiunt et auræ,
Dum favet Nox et Venus: I secundo
Omine, et nostri memorem sepulchro
Sculpe querelam.

quoniam sponsum infelicem benigna servavi: me navi amandet ad ultimos etiam Numidarum campos. Abi quo te ferunt pedes et venti, dum nox et Venus obsecundant: abi faustis auspiciis, et tumulo inscribe querimoniam, quâ nostri recordatio permaneat.

ANNOTATIONES.

47. *Extremos Numidarum in agros.*] Me in barbaras nationes exulem mittat, etiam trans mare. Numidia propriè litoralis Africæ pars erat ubi nunc regnant Algerii. Hic verò non ita strictè sumitur. Ex Plin. lib. 5. cap. 3. Numidia præter marmor et feras nihil habet insigne; Masinissæ nomine tantum clara. Hodie *Biledulgerid* quibusdam vocatur.

49. *I, pedes quo te rapiunt et auræ.*] Seu terrâ seu mari fuge quamprimum: *dum favet nox et Venus*, id. e. amor in te meus.

51. *Nostri memorem sepulchro Sculpe querelam.*] Cum me à patre morti addictam acceperis, Epitaphium scribe, quo discat posteritas meam in te Pietatem Danai crudelitate male pensatam. Pausan. in Corinth. refert Hypermnestram in judicium vocatam à patre, quod Lynceo salutem dederit sibi perniciosam, &c. Ovid. Epist. 14.

Et sepeli lacrymis perfusa fidelibus ossa;
Scriptaq; sint titulo nostra sepulcra brevi:
Exul Hypermnestra pretium pietatis iniquum,
Quam mortem fratri depulit, ipsa tulit.

ODE XII. AD NEOBULEN.

Hebri Amore contabescentem.

MISERARUM est neque amori dare ludum [299] *Ærumnosarum est, nec amori*

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos distrophos: Metrum singulare. Sotadicum vocant aliqui, quod sæpe à Sotade usurpatum. Alii Rythmicum, quod sed nullus pedum numerus insit.

Primi quoque duo versus tribus constant Ionicis à minore, tertius vero quatuor: hoc modo:

Mĭsĕrārūm ēst | nĕquĕ ămōrī dărĕ lūdūm.

Alii longè aliter, volunt carmen esse tricolon tetrastrophon; ut duos priores versus sint Sapphici trimetri acatalecti; tertius Anacreonticus dimeter catalecticus: quartus Adonicus: sicq; scribunt,

Miserarum est neque amori dare ludum,
Neque dulci mala vino lavere aut ex-
animari metuentes patruæ
Verbera linguæ, &c.

1. *Miserarum est, &c.*] Magna dissensio de metro, de ordine versuum, deque fine et proposito hujus Odes. De carmine diximus, de versuum serie, vide annot. ad v. 9. denique quod velit Poëta, et quâ mente scribat, haud liquet. Quidam putant hortatoriam esse Oden, quâ Neobulen in Hebri amore confirmet adversus patrui seu cujuslibet censoris reprehensiones. Alii ironicam arbitrantur, nec absurdè; ut Horatius irrideat mulierculam adolescentis amore perculsam, opus diurnum deserentem, ac præ animi impotentiâ desidem.

Miserarum est neque amori dare ludum, &c.] Sane puella et mulier omnis misera est, quæ nullam carpit hilaritatem et gaudium, vel ex amore vel è vino, quæque ita metuit reprehensiones et castigationes hominum, aut nihil genio quidquam indulgere ausit. Pessimi profectò exempli monitum, nisi sarcasmi sale condiatur, et corrigatur, ut ante dixi.

Amori dare ludum.] Ita Plaut. Bacchid. 4. 10. 7.

Ego dare me ludum meo nato institui, ut animo obsequium
Sumere possit, æquum esse puto: sed nimis nolo desidiæ
Ei dare ludum.——

Theophrast. apud Athen. l. 13. *Quis negabit eos solos vivere qui amant?* &c. Theophil. ibid. *Qui amantes amentes esse putat, ipse desipit*, &c.

Indulgere, nec mærores diluere vino suavi, vel discruciari, metuentes ictus linguæ patruæ. At tibi calathum, ô Neobule, filius pennatus Veneris, tibi telas et laboriosæ Minervæ opus excutit pulchritudo Hebri Liparensis; qui eques solertior ipso Bellerophonte, nec pugillatu nec tardo cursu superatus,

Neque dulci mala vino lavere, aut exanimari metuentes patruæ verbera linguæ.
Tibi qualum Cythereæ puer ales, [300]
Tibi telas operosæque Minervæ
Studium aufert, Neobule, Liparæi nitor Hebri:
Eques ipso melior Bellerophonte, [301]
Neque pugno neque segni pede victus.

ANNOTATIONES.

2. *Neque dulci mala vino lavere.*] Vino pelli curas jam dictum alibi sæpius, eoque exhilarari animum testis etiam sacer codex.

Lavere.] Ita veteres; *lavo, lavis; et sonere pro sonare, &c.*

3. *Exanimari metuentes.*] Metu reprehensionis prope mori.

Metuentes patruæ verba linguæ.] Pater filio semper indulgens, at patruus severior: et hine proverbio locus, *Patrua lingua, sapere patruum.* Pers. Sat. 1. v. 11. *Cum sapimus patruos.* Noster postea l. 2. Sat. 3. *Ne sis patruus mihi.* Cic. pro Cælio; *Qui in reliquâ vitâ mitis esset .... fuit in hâc causâ pertristis quidam patruus, censor, magister: objurgavit M. Cœlium, sicut neminem unquam parens.* Et de Quinto fratris filio, Cicero patruus ad Atticum ejus avunculum, Lib. 10. Epist. 6. *Vellem suscepisses juvenem regendum; pater enim nimis indulgens quicquid ego astrinxi, relaxat. Si sine illo, possem regere quod tu potes.*

4. *Tibi qualum Cythereæ, &c.*] Et tu, Neobule, quid valeat amor, experiris: ipsius imperio domita, sponte obtemperas: ipsi tota vacas lanificio et quotidiano opere prorsus abjecto.

Qualum.] Quasillum, calathum, in quo reponunt mulieres pensum, filum, stamen, fusos, forficulas.

Cythereæ.] Ita dicta Venus, vel à Cythero Cypri insulæ oppido; vel potius à Cytheriâ insulâ, hodie *Cerigo*, contra Cretam, in mari Ægæo ipsius nomini sacrâ; in quam et dicitur primum advecta marinâ conchâ. Ovid. Fast. 4. v. 286.

——— *Veneri sacra Cythera petit.*

Puer ales.] Cupido Veneris filius, cui alas affingunt et appingunt. Vide apud Athen. l. 13. cap. 2. de alato Cupidine versus plane lepidos. Eubulus quidem hoc fere sensu ibi scribit: *Quisquis mortalium primus alatum Amorem pinxit aut cerâ finxit, is hujus Dei ingenium ignorabat: levis enim minimè est aut facilis; imo gravis supra modum. Quorsum ergo illi pennæ?* &c. Alexis ibid. *Aiunt vulgo non volare Deum Amorem, sed illos qui amant; aliâ vero de causâ alas affingi*, Arist. ibid. *Amor, apud Superos perturbans omnia, è Deorum est ejectus concilio, et huc ad nos exilio depulsus. Audaci autem et petulanti præcisæ alæ ne revolare in cælum posset: oblatas vero pennas dederunt Victoriæ gestandas præclara hostis spolia, &c.*

5. *Operosæ Minervæ Studium.*] Lanificio textrinisque artibus præest Minerva. Hesiod. oper. dier. v. 63.

Ἔργα διδασκῆσαι, πολυδαίδαλον ἱστὸν ὑφαίνειν.

Minervam Opera docere, ingeniosam telam texere.

Virgil. Æneid. 5. v. 284.

——— *Operum haud ignara Minervæ.*

Æneid. 7. v. 105.

Bellatrix, non illa colo calathisve Minervæ
Femineas assueta manus. ———

6. *Studium aufert, &c.*] Sic amor die nocteq; rem amatam animo duntaxat objicit, aliarum omnium rerum cogitationem et curam aufert. Sappho.

Γλυκεῖα μᾶτερ, οὔτοι
Δύναμαι κρέκειν τὸν ἱστὸν
Πόθῳ δαμεῖσα παιδὸς,
Βραδεῖαν δι' Ἀφροδίταν.
Dulcis mater haud possum ordiri telam,
Correpta amore pueri per lentam Venerem.

Apud Virgil: Dido, amore capta Æneæ, cætera negligit omnia. Æneid. iv. 86. Vide lib. 1. Od. 8. ibique annot.

Neobule.] Νέα βουλὴ *juvenile consilium: vel* νέος βῶλος *nova gleba.*

Liparæi nitor Hebri.] Species et decor adolescentis Hebri è Liparâ oriundi: quæ præcipua est inter Æolias insulas, in mari Tyrrheno; hodie *Lipari*; pendet à Siciliâ; nunc bene culta, et arce munita est.

7. *Eques ipso melior Bellerophonte, &c.*] In Campo Martio passim victor.

Bellerophonte.] Hujus inventum esse, equo vehi, affirmat Plin. lib. 7. cap. 56. Vide lib. 1. Od. 27. in fine, ibique annot.

8. *Neque pugno neque segni pede victus, &c.*] Exercebat se Romana juventus pugilatu, cursu pedestri, equitando, natando, &c. lib. 1. Od. 8.

Simul unctos Tiberinis humeros lavit in undis :
Catus idem per apertum fugientes
Agitato grege cervos jaculari, et
Celer alto latitantem fruticeto excipere aprum.

simul humeros alis perfusos abluit in flumine Tiberi, atque peritus etiam configere cervos et agitato agmine fugientes patenti campo, *atque velox opprimere aprum denso virgulto abditum.*

ANNOTATIONES.

9. *Simul unctos Tiberinis humeros, &c.*] Hunc versum interserunt aliqui septimo loco, planiori quidem sensu, verum præterquam quod repugnat carminis lex, et instituta versuum series; siquidem hoc pacto duo tetrametri continui ponerentur; id insuper rectum perturbaret ordinem exercitationem Romanis usitatarum. Nam post decursionem in Campo Martio duplicem, equo nempe et pedibus, postq; luctam, seu pugilatum, sequebatur natatio in Tiberi, ad detergendum sudorem ac pulverem : quod Horatius belè hic expressit. Vide Veget. de re milit. lib. 1. cap. 10.

10. *Catus idem, &c.*] Hebrus non tantùm campestri victoriâ insignis, sed et venandi solertiâ.

11. *Agitato grege cervos.*] Turmatim cervi per silvas et campos vagari solent. Virg. Georg. 3. v. 369.

——Confertoque agmine cervi.

12. *Alto latitantem fruticeto.*] Quidam legunt *arto* sive *arcto*, id est, denso. Videtur tamen Horatius Homerum secutus, Iliad. 11. circa medium, *de apro.*

Ὁ δέ τ' εἶσι βαθείης ἐκ ξυλόχοιο.

Ille vero prodit è profundo fruticeto, seu *loco arboribus condenso.*

Excipere.] Incautum et ex insidiis capere.

ODE XIII.

AD FONTEM BLANDUSIÆ.

[302]

O FONS Blandusiæ splendidior vitro,
Dulci digne mero, non sine floribus,
Cras donaberis hœdo,
Cui frons turgida cornibus
Primis, et Venerem, et prælia destinat
Frustrà : nam gelidos inficiet tibi
Rubro sanguine rivos
Lascivi soboles gregis.

O Fons Blandusiæ, vitro lucidior, digne vino suavi, cum floribus : cras tibi mactabo capreolum, cui frons tumet cornibus novis; quique *lasciviam et certamina incassum præparat; nam proles gregis luxuriosi tibi tinget frigidas aquas rubro cruore.*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 5. Lib. 1.

1. *O fons, &c.*] Hîc fontis Blandusiæ apotheosim quandam agnoscunt nonnulli. At saltem notare licet, ex mente veterum fontes sacros fuisse, et aliquid numinis habuisse : quare illis sacrificabant, ut et Horatius præstat Lib. 1. Od. 1. *Aquæ caput sacræ.* Vide ibi annot.

Fons Blandusiæ.] Is apud Sabinorum fines, ad Mandelam pagum, situs erat in prædio nostri Poëtæ, de quo l. 2. Od. 18. v. 14. et Ep. 16. init. ubi.

— Fons etiam rivo dare nomen idoneus.

2. *Dulci digne mero.*] Digne sacrificiis, in quibus adhibetur vinum ac libatur.

Non sine floribus.] Libantes vina coronabant. Virg. Georg. 2. 528.

——Socii cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat.——

Et Æneid. 1. v. 728.

Crateras magnos statuunt, et vina coronant.

Tibull. lib. 1. Eleg. 5. v. 98.

——Coronatus stabit et ipse calix.

Ex Homer. Iliad. 9.

Κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο.

Quidam flores istos referunt ad hœdum mactandum. Nam mos erat coronari victimas. Alii, eò quod floribus spargebantur fontes.

3. *Cras donaberis hœdo.*] Immolabitur tibi hœdulus tener cui erumpere cornua incipiunt. Is ergo frustra meditatur prœlia in alios hœdos Ovid. Fastor. 5. v. 300.

——Fonti Rex Numa mactat ovem,
Plenaque odorati disponit pocula Bacchi.

5. *Venerem, et prælia destinat.*] Lascivum et petulans animal hœdus. Sic et Od. 22. seq. v. 7.

Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

Te minime attingit asperum tempus ardentis Caniculæ. Tu amœnum frigus suppeditas tauris aratro fatigatis atque erranti gregi. Tu censeberis etiam inter illustres fontes, cùm prædicavero illicem extensam super rupibus excavatis è quibus desiluunt aquæ tuæ leniter *strepentes.*

Te flagrantis atrox hora Caniculæ
Nescit tangere: tu frigus amabile [303]
Fessis vomere tauris
Præbes, et pecori vago.
Fies nobilium tu quoque fontium,
Me dicente cavis impositam ilicem
Saxis: unde loquaces
Lymphæ desiliunt tuæ.

ANNOTATIONES.

9. *Te flagrantis atrox, &c.*] Diebus etiam Canicularibus æstum nequaquam sentis; tuque vel tuam umbram et frigus præbes, cum Sol primam partem Leonis ingreditur, mense Julio; quando per dies multos sævit *insana Canicula et siccas messes coquit*; ut ait Pers. Sat. 5. v. 5. Vide lib. 1. Od. 17. v. 17. annot. Plin. 2. cap. 40. *Caniculæ exortu accendi Solis vapores quis ignorat? Cujus sideris effectus amplissimi in terrâ sentiuntur. Fervent eo exoriente maria, fluctuant in cellis vina, moventur stagna* .... Eodem lib. cap. 47. *ardentissimo æstatis tempore exortum Caniculæ sidus, Sole primam partem Leonis ingrediente, qui dies 13. ante Augusti Cal. est* ; ... *Solis vapor geminatus ardore sideris.* Idem. lib. 9. cap. 17. *totum mare sentit exortum hujus sideris* ..... lib. 18. cap. 28. *Canis ortum vocamus, Sole primam partem Leonis ingresso. Hoc fit post Solstitium xxiii. die. Sentiunt id maria et terra* .... *accenditque Solem; et magnam æstûs obtinet causam.*

13. *Fies nobilium tu quoque fontium.*] Tu eris unus è fontibus nominatissimis me celebrante amœnitatem tuam, aquarum perspicuitatem ac suave murmur, loquacitatem umbræ tuæ, aliaque quæ hinc enascuntur commoda: *cavis impositam ilicem saxis* innatam saxis quercum: et eris desilientes cum jucundo strepitu aquas: unde

——Quercus et ilex
Multâ fruge pecus, multâ dominum juvet umbrâ.
. . . .
Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus:
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hæ latebræ dulces, etiam (si credis) amœnæ.
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.

Epist. 1, 16, 9.

ODE XIV. AD POPULUM ROMANUM.

De Augusti Reditu ex Hispaniâ, Cantabris devictis.

O Populi Romane, *Augustus quem paulò ante dicebamus quæsivisse lauream morte emendam, instar Herculis, jam ex Hispanâ regione domum redit triumphans.* Ergo *femina, singulari*

HERCULIS ritu, modò dictus, ô plebs, [304]
Morte venalem petiisse laurum
Cæsar, Hispanâ repetit Penates
Victor ab orâ.
Unico gaudens mulier marito.

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 5. lib. 1.

Herculis ritu, &c.] Horatius hac Ode Augusto gratulatur incolumi tum è morbo sat diuturno, tum è periculis belli difficilimis. Nimirum ex Sueton. cap. 20. *Externa duo bella per se gesta Dalmaticum adolescens adhuc, et Antonio devicto Cantabricum.* Et cap. 21. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam,* &c. Porro ad expeditionem Cantabricam profectus Cæsar Tarracone detentus est morbo pertinace, è quo tamen convaluit; rebusque per legatos feliciter confectis Romam rediit Cantabrorum victor: quanquam illi subinde rebellarunt. Vide lib. 2. Od. 6. init. ibique annot.

Dictus Morte venalem petiisse laurum, &c.] De Augusto ægrotante dicebamus nuper illum periculo vitæ comparandam sibi quæsivisse laurum et gloriam; nobis verò pacem: sicut Hercules orbem suscepit monstris liberandum, non sine gravi discrimine. At ecce victor et salvus rediit ad nos ex Hispaniâ, ut Hercules olim profligato Geryone.

5. *Unico gaudens mulier marito Prodeat, &c.*] Ergo singuli gratias Diis agant pro salute Impe-

Prodeat, justis operata divis;
Et soror clari ducis, et decoræ
Supplice vittâ
Virginum matres juvenumque nuper [305]
Sospitum. Vos ô pueri, et puellæ
Jam virum expertæ, malè nominatis
Parcite verbis.
Hic dies verè mihi festus atras
Eximet curas: ego nec tumultum,
Nec mori per vim metuam, tenente
Cæsare terras.
I, pete unguentum, puer, et coronas,
Et cadum Marsi memorem duelli:
Spartacum si qua potuit vagantem [306]
Fallere testa.

læta viro procedat, sacro facto æquis numinibus: nobilis etiam Imperatoris soror; atque matres puellarum et adolescentium haud ita pridem salvorum, ornatæ tæniâ supplicanti. Vos ô juvenes et adolescentulæ marito junctæ, abstinete vocibus inauspicatis. Ista lux mihi sanè festiva depellet molestas sollicitudines. Ego neque bellum civile formidabo, neque interire per vim hostilem, *Augusto orbis domino. Perge, famule, affer unguentum et coronas, atque amphoram testem belli Marsorum, si* forte *aliquod fictile dolum potuit latere Spartaco grassanti.*

ANNOTATIONES.

[illegible] optimis, præ ceteris autem Livia Drusilla Augusti conjux amantissima, eique pariter dilectissima, et formâ ac pudicitiâ perinde insignis. De eâ quædam satis singularia narrat Dio. lib. 58. v. 9. illam obvios forte nudos habuisse, quos majestatis reos agi intelligens, periculo exemerit, dicendo; apud castas illos nihil à statuis differre, &c. Vix ad rem attinet quod aliqui hic observant monogamiam pudicitiæ esse notam; atque eas coronâ solitas honorari castimoniæ, quæ uno contentæ matrimonio fuerant, ex Valer. Maxim. lib. 2. Quidam legunt *Unice*.

6. *Prodeat.*] Supplicet ad Deorum pulvinaria, aras, templa.

Operata Divis.] Facto prius ex more domi sacrificio, placatisque Diis domesticis, *Justis*, qui Imperatoris virtuti ac merito debitam felicitatem et Incolumitatem præstitere. Quidam pro *Divis*, legunt *sacris*.

7. *Et soror clari ducis.*] Pariter etiam Octavia Augusti soror, Antonio nupta: procedant et matronæ Romanæ, *matres juvenum*, qui ex eo bello salvi redierunt. *Decoræ supplice vittâ*; qui vestitus et ornatus matronarum erat proprius; in primis autem supplicantium et sacrificantium. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27.

10. *Vos ô pueri, et puellæ.*] Hoc in sacris adhiberi patet ex Ode primâ hujus libri. Quidam legunt, *virûm expertes*.

11. *Malè nominatis Parcite verbis.*] Et hæc intelliguntur facilè ex dictis in Ode mox cit. *malè nominatis*, quæ nefas est nominari, quæque [illegible] omen afferrent. Non absurdè legunt [illegible], *male ominatis*.

12. *Parcite verbis.*] Favete linguis, ne sacra [illegible]; silentio potius et mente attentâ juvate.

14. *Ego nec tumultum, &c.*] Dum rerum potitur Augustus, nec ullas civiles turbas metuam, nec hostiles impetus et incursiones.

Tumultum.] Cic. Philip. 8. n. 3. *Potest esse bellum sine tumultu: tumultus esse sine bello non potest. Quid enim est aliud tumultus, nisi perturbatio tanta, ut major timor oriatur? Unde etiam nomen ductum, est tumultus.*

15. *Nec mori per vim metuam, tenente Cæsare terras.*] Sueton. Octav. cap. 22. *Janum Quirinum semel atque iterum à conditâ urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terrâ marique pace partâ, ter clausit.* Lib. 4. Od. 5. v. 25.

Quis Parthum paveat? Quis gelidum Scythen?
Quis Germania quos horrida parturit
Fœtus, incolumi Cæsare? Quis feræ
Bellum curet Iberiæ?

Et Od. 15. v. 17.

Custode rerum Cæsare, non furor
Civilis, aut vis eximet otium, &c.]

17. *I, pete unguentum, puer, &c.*] Lætitiæ signa plurima; epulæ, et in his vinum vetustate exquisitam, unguenta, flores, coronæ, musica. Vide lib. 1. Od. 9, 38, &c.

18. *Cadum Marsi memorem duelli.*] Vinum diffusam et in cellâ conditum tempore belli, quod Marsicum, Italicum, Sociale, nuncupatum est; nimirum ante annos plus sexaginta. Tum *ab omni parte Italiæ, duce et auctore belli discursante Popedio*, qui Marsos sub signis habebat, *diversa per populos, et urbes signa cecinere*. Tandem *Marsos Gabinius discussit.* Vide L. Flor. lib. 1. cap. 18.

19. *Spartacum si qua potuit vagantem Fallere testa.*] O Puer, quære nobis vinum Marsici belli notam habens; si quiddam ex eo super-

Jube quoque Neæræ canoræ ut festinet in nodum colligere capillos myrrheos. Quod si impediaris ab importuno januæ custode, abscedito. Canescentes crines mitigant animum appetentem jurgiorum ac petulantiæ contentionis. Id verò minime tolerâssem juventute fervidus, sub Munatii Consulatu.

Dic et argutæ properet Neæræ
Myrrheum nodo cohibere crinem :
Si per invisum mora janitorem
Fiet, abito.
Lenit albescens animos capillus [101]
Litium et rixæ cupidos protervæ.
Non ego hoc ferrem callidus juventâ,
Consule Planco.

ANNOTATIONES.

fuit, et effugit Spartaca vistationem et depopulationes, quæ annis circiter sexdecim grassatæ sunt post bellum Marsicum. Luc. Flor. lib. 3. cap. 30. *Bellum Spartaco duce concitatum quo nomine appellem nescio,* inquit, *quippe cùm servi militaverint, gladiatores imperaverint,* &c. . . . . . *Spartacus, Crixus, Oenomaus, effracto Lentuli ludo, cum triginta aut amplius ejusdem fortunæ viris eruperunt Capuâ : servisque ad vexillum et ad auxilium vocatis, cum statim decem amplius millia coiissent hominum, non modo effugisse contenti, jam vindicari volebant.* . . . . . . *totam pervagantur Campaniam* . . . . . . *terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, cùm jam esset justus exercitus, è viminibus pecudumque tegumentis inconditos sibi clypeos, è ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt,* &c. . . . . *Ille* Spartacus *de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator* . . . . *Consulares quoque aggressus in Appenino Lentuli exercitum percecîdit : apud Mutinam C. Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis de invadendâ urbe Roma deliberavit. Tandem totis Imperii viribus contra mirmillonem consurgitur : pudoremque Rom. Licinius Crassus asseruit* . . . . . *Spartacus, in primo agmine fortissimè dimicans, quasi imperator, occisus est.* Vide Plutarch. in Vitâ Crassi Appian. Lib. 1. Bell. Civil. Oros. lib. 5. cap. 26, &c.

21. *Dic et argutæ properet Neæræ,* &c.] Adduc, ô puer, et Neæram voce ac fidibus canoram, ad plenam hilaritatem convivii nostri, Veniat autem protinus vel incompta, et collectis tantum in nodum capillis. Nam *dum comuntur annus est :* repentinum vero gaudium nostrum haud fert moram. Vide Lib. 2. Od. 11. in fine.

22. *Myrrheum crinem.*] Vel myrrhino unguento delibutum; vel, subflavum et myrrhei coloris. Quibusdam placet legere *myrrinum,* id est, medium inter flavum et nigrum.

23. *Si per invisum mora janitorem Fiet, abito.*] Redi vero quamprimum, si non statim admittaris, sique moram faciat custos januæ ædium Neæræ. Ovid. Amor. Lib. 1. Eleg. 6.

Janitor, indignum! durâ religate catenâ,
Difficilem moto cardine pande forem!
. . . .
Aspice ut invideas, inimicaque claustra relaxa.
. . . .
Non te formosæ decuit servare puellæ
Limina : sollicito carcere dignus eras.

Et lib. 2. Eleg. 2.

Quem penes est dominam servandi cura, Bagoë.
. . . .
. . . .
Si sapis, ô custos, odium (mihi crede) mereri
Desine.——

25. *Lenit albescens animos capillus.*] Jam nempe deferbuit prima ætas et ardor juvenilis, injuriæ ac repulsæ impatiens. At, si [illegible] simile quid contigisset, continuò exarsissem [illegible] et mox vecte, armis, vi, effractum fores properassem : quando Munatius Plancus consulatum gerebat anno U. C. 711. ego vero Horatius annum ætatis agebam vigesimum quartum. Vide postea Od. 26. v. 7.

ODE XV.

In Chlorin jam Vetulam.

UXOR pauperis Ibyci,
Tandem nequitiæ fige modum tuæ,
Famosisque laboribus.
Maturo propior desine funeri
Inter ludere virgines,
Et stellis nebulam spargere candidis.
Non si quid Pholoën satis,
Et te, Chlori, decet. Filia rectiùs
Expugnat juvenum domos, [308]
Pulso Thyas uti concita tympano.
Illam cogit amor Nothi
Lascivæ similem ludere capreæ.
Te lanæ prope nobilem
Tonsæ Luceriam, non citharæ, decent,
Nec flos purpureus rosæ,
Nec poti vetulam fæce tenus cadi.

Tu conjux Ibyci egeni, impone finem aliquando tuæ libidini et infami operæ. Jam propinqua morti festinanti cessa colludere cum adolescentulis, atque pulchris sideribus caliginem inspergere. Si quidpiam Pholoë convenit, haud etiam tibi, O Chlori. Nata tua aptius aggreditur ædes adolescentium velut Baccha pulsato tympano commota. Amor Nothi eam impellit ut capreæ lascivienti similis ludat. Te vetulam convenit lana ad celebrem Luceriam detonsa, minime verò lyra, aut sertum è rosis rubicundis, vel amphora ad fundum exhausta.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 3. lib. 1.

1. *Uxor.*] Cum meretricem appellet, abutitur hoc nomine; siquidem dignitatis est, non autem voluptatis, ut aiebat Commodus imperator. Porrò solebant exoletæ meretrices pauperibus nubere: Ita Chloris vetula Ibyco.

2. *Nequitiæ.*] Luxuriæ et lasciviæ. Vide annot. supra Od. 3. in fine.

3. *Famosisque laboribus.*] Quæstui meretricio: nec plura comminisci decet nos cum nonnullis gravi quidem pudoris injuriâ. Cic. de Rep. l. 4. apud Non. Marcell. *Si qua erat famosa, ei cognati osculum ferebant.* De Orat. 2. n. 277. *Ad famosas vetuit me mater accedere.* Plaut. Fragm. 15. *Miserum me famosum facit suis flagitiis.*

4. *Maturo propior desine funeri ludere.*] Publ. Syrus ad rem prorsus ita scribit, *Anus cum ludit, morti delicias facit.* Cic. Offic. 1. n. 123. *Luxuria cum omni ætate turpis, tum senectuti fœdissima est. Sin autem libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quod et ipsa senectus concipit dedecus, et facit adolescentium impudentiorem intemperantiam.* Ovid. *Turpe senilis amor.*

10. *Thyas.*] Bacchi sacerdos, à θυειν Unde et Thyonæus dicitur Bacchus. Vide lib. 2. Od. 12. v. 6. annot.

Concita tympano.] Furore percita. Vide lib. 1. Od. 18. sub finem, ibique annot.

11. *Nothi.*] Hoc amatoris nomen erat.

Te lanæ, &c.] Te lanificium decet jam ad senium vergentem; non autem lascivia vel ebrietas.

14. *Luceriam.*] Ea civitas Apuliæ Dauniæ, quibusdam Nuceria dicitur hodie *Lucera*, sita est in planitie pascuis abundante, in quâ educantur multi ovium greges, quarum lanæ in primis laudantur. Columell lib. 7. cap. 2. *De ovibus generis eximii, Calabras Appulasque milites nostri existimabant* Plin. lib. 8. cap. 48. *Lanæ Appulæ laudatissimæ . . . villo breves, penulis celebres,* &c, Martial. lib. 14. Epig. 155.

Velleribus primis Appulia, Parma secundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ovis.

In eâ quoq; urbe templum erat sacrum Minervæ ex Strab. l. 6. quod ad rem facit; nam illi curæ fuisse lanificium, fusè dixi ad Od. 12. præced.

Non citharæ decent.] Alibi notavi citharistrias ut plurimùm fuisse meretrices: patet è Terentio aliisque passim.

15. *Nec flos purpureus rosæ.*] Coronæ et serta è rosis in conviviis usitata tibi minimè conveniunt: siquidem ætati solùm florenti flores idonei.

19. *Nec poti vetulam, &c.*] Quidam legunt *sed* pro *nec*; ut bibacis Vetulæ vitium notetur. Sed Poëta voluit magis indicare vetulam Chlorim minus jam bibacitati aptam: meretricum porro id proprium fuisse constat. Vide lib. 1. Od. 36. v. 13. et seq. Contra honestis mulieribus, et quidem matronis Romanis usus vini

pridem ignotis; ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit: Inquit Valer. Max. lib. 2. cap. 1. Idem testatur Polybius l. 6. Plut. Athen. l. 10.

Vetulam fæce tenus, &c.] Quidam legunt *vetula, fæce tenus*, voluntque designari vetus vinum: sed O' nugæ; tu lector adverte potius expressam Theocriti sententiam Idyl. 7. πίομαι.———

———πολλὰ ἐπὶ τᾶς τρυγὸς χεῖλος ἐρείδων.

Bibam,

——*Calicibus ad fæcem labrum infigens.*

ODE XVI. AD MÆCENATEM.

Auro expugnari omnia: se tenui Re contentum ac beatum vivere.

Turris ex ære, et validæ januæ, necnon vigilantium canum mæsta custodia clausam Danaën abundè tuebantur noctu à mæchis, nisi Jupiter et Venus irrisissent Acrisium inclusæ puellæ meticulosum observatorem: quippe viam fore securam opentamque numini in aurum mutato. Aurum solet pervadere medios custodes, ac rupes frangere, vi fulminis validius. Vatis Argolici

INCLUSAM Danaën turris ahenea, [309]
Robustæque fores, et vigilum canum
Tristes excubiæ, munierant satis
Nocturnis ab adulteris:
Si non Acrisium virginis abditæ
Custodem pavidum Jupiter et Venus
Risissent: fore enim tutum iter et patens
Converso in pretium Deo.
Aurum per medios ire satellites, [310]
Et perrumpere amat saxa, potentius
Ictu fulmineo. Concidit auguris
Argivi domus ob lucrum,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 6. lib. 1.

1. *Inclusam Danaën, &c.*] Continet hæc Ode Stoica pleraque dogmata, et gravia adversus avaros axiomata, quibus vix acrius aut sanctius quiddam habet aut pronunciat Schola Christianorum.

Danaën, turris ahenea, &c.] Danaës pater Acrisius Rex Argivorum, cum ex oraculo accepisset se occisum iri ab eo qui è filiâ suâ nasceretur, eam tenebat arctâ custodiâ inclusam. At Prœtus Acrisii frater auro primum custodes, dein ipsam Danaën corrupit, ex eaque Perseum suscepit. Vide Apollodor. lib. 2. Fabulantur autem Jovem ad illam venisse in aureum imbrem versum. Vide Pindar. Pyth. Idyll. 12. Ovid. Amor. 3. Eleg. 4. v. 29.

Jupiter admonitus nil esse potentius auro,
Corruptæ pretium virginis ipse fuit.

Turris ahenea, &c.] Validissima, firmissima.

2. *Vigilium canum.*] Ex Epiro canes illi ingentes custodiendis ædibus abducebantur, præsertim è Laconiâ et Arabicâ regione. Vide Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 28. Plin. lib. 8. cap. 40. ubi de canum fide pluribus differit, vocatque *fidissima auxilia, nec stipendiorum indiga.*

3. *Tristis excubiæ.*] Latratu et ululatu tristitiam ingenerantes. Adde carceris horrorem.

4. *Nocturnis.*] Qui ut plurimum noctu grassantur, quasi sua flagitia tenebris occultare cupientes. Nam *qui malè agit, odit lucem, ut arguantur opera ejus.*

5. *Si non Acrisium, &c.*] Si libido munita inanem Acrisii diligentiam non ridisset.

6. *Custodem pavidum.*] Qui suæ vitæ timebat, ob Oraculi responsum, de quo ante.

9. *Aurum per medios ire satellites, &c.*

Χρυσὸς ἀνοίγει πάντα, κ' ἄδου πύλας.

Aurum aperit omnia, etiam inferorum Apul. lib. 9. auro solent adamantinæ etiam fringi fores. Huc facit epithetum *viribus latè potens*, quod Plutoni tribuitur. mer. Odyss. v. Pindar. Pyth.

11. *Concidit Auguris Argivi, domus, &c.*] drastus Argivorum Rex Polynici genero suo barum regnum asserere armis suscepit; lum autem trahere voluit Amphiarum. Hic auguriis suis doctus malè cessuram in Thenos expeditionem, avertere illam frustra est; ipse vero fugit, et latuit, una consciâ uxore suâ. Cum ergo quæreretur, detexit, pacta monile aureum sibi dandum Argiâ uxore Polynicis, Adrasti filiâ; quod summâ arte Vulcanus fabricarat gemmisque

Demersa exitio. Diffidit urbium
Portas vir Macedo, et subruit æmulos
Reges muneribus: Munera navium
Sævos illaqueant duces.
Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque fames. Jure perhorrui
Latè conspicuum tollere verticem,
Mæcenas equitum decus.
Quantò quisque sibi plura negaverit,
A Diis plura feret. Nil cupientium
Nudus castra peto; et transfuga divitum
Partes linquere gestio;

familia interiit propter quæstum. Vir Macedonius portas civitatum perrupit, ac Reges [311] *invidos profligavit donis. Dona irretiunt feroces navarchos. Augescentes opes comitatur sollicitudo, et cupiditas ampliorum. O Mæcenas, equitum gloria, non sine causâ timui caput erigere valde splendidum. Quò magis sibi quisque ademerit; eò ampliora ipse sequetur à Numinibus. Pauper transeo ad partes nihil appetentium, atque opulentiorum castra fugitivus deserere aveo;*

ANNOTATIONES.

[...]narat. Tractus itaque est Amphiaraus ad id bellum, exitium in eo sibi suisq; impendere non ignarus. Porro cum didicisset se ab Eriphyle proditum, filio Alcmæoni, ut matrem interficeret, mandavit. Quod cum præstitisset, Furiis agitatus periit. Amphiaraus in primo belli Thebani [...] dehiscente terrâ cum suo curru et aurigâ absorptus est: Amphilochus etiam alter e[...] filius in acie cecidit. Sic tota *concidit* ejus [...] *ob lucrum demersa excidio*; vel, ut legunt [...], *exitio*. Vide Stat. Thebaid. l. 6. Cic. l. 6. Epist. 6. ad Cæcinam ita scribit: *Veritus sum [...] Pompeii saluti, cum ille aliquando non de[...] mea. Itaque vel officio, vel famâ bonorum, [...] pudore victus, ut in fabulis Amphiaraus, sic [...] prudens et sciens ad pestem ante oculos positam [...] profectus.* Et in Verrem lib. 4. n. 39. *Eriphylen accepimus in fabulis eâ cupiditate, ut [...] vidisset monile (ut opinor) ex auro et gem[...], pulchritudine ejus incensa salutem viri prode[...].* Et de Invent. lib. 1. n. 94. *Eriphyle auro viri [...] vendidit.* Ejus quoque meminit Plato 9. [...] Republ. quod in perniciem viri monile aure[...] acceperit. Virg. Æneid. 6. v. 445.

——————*Mæstamque Eriphylen*
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit.

13. *Diffidit urbium Portas vir Macedo.*] Phi[...], Macedoniæ rex, Alexandri Magni pater, [...] custodes pecuniâ solebat corrumpere: [...] expugnari vix posse nunciaretur arcem [...] undique præmunitam, respondit, an [...] asellus auro onustus in eam penetrare po[...]? Hinc dicebatur non Philippus, sed ejus [...] Græciam subegisse. Plut. in Pauli Æ[...] vitâ, et Valer. Max. l. 7. c. 2. ait *Philip[...] majore ex parte mercatorem Græciæ ante fu[...] quam victorem*; à Juvenale Satyr. lib. 2. ap[...] *Callidus emptor Olynthi.* Porro id facie[...], ex Pythii Apollinis Oraculo, quod ita [...]sulenti responderat:

[...] λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα κρατήσεις,

Argenteis hastis pugna, et omnia expugnabis.

14. *Subruit æmulos Reges*] Vel sibi invidentes Græciæ imperium, vel inter se de eo contendentes. Certe, cum infirmiores juvaret semper, donec mutuis contentionibus omnes conciderent, omnium tandem ipse tuus est dominus. Vide Justin. lib. 8. et 9. Oros. lib. 3. cap. 12. Plutarch. in Æmilio.

17. *Crescentem sequitur cura pecuniam. &c.*] *Cura* servandi, et *majorum fames*, seu desiderium et cupiditas quam esse infinitam asserit Aristot. de Rep. 6. unde et ait, avaris pecuniam esse τέλος *finem*, non πέρας *terminum*, Juv. Sat. 14. v. 139.

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.
Et minus hanc optat qui non habet.——————

18. *Jure perhorrui Latè conspicuum tollere verticem.*] Meritò abhorrui à magnis opibus nimiâque potentiâ; quia noveram in his curas et sollicitudines certas esse et molestas; contra, in mediocri fortunâ inesse felicitatem.

21. *Quantò quisq; sibi plura negaverit.*] Quanto paucioribus quisq; fuerit contentus, infinitæ cupiditati frænum injiciens, negansque ambitioni quod petit: tanto plura obtinebit à Diis. Interrogatus Epicurus quo pacto quis ditesceret, respondit: non pecuniæ suæ apponens, sed multa de rebus necessariis amputans, Stob. Serm. 39.

22. *Nil cupientium Nudus castra peto, &c.*] Malo nihil habere: seu omnibus nudari et nihil cupere quam dives esse et solicitus. Democritus aiebat: *Si multa non desideres, pauca tibi multa videbuntur.* Juvenal. Sat. 14. v. 311.

Sensit Alexander, testâ cùm vidit in illâ
Magnum habitatorem, quantò felicior hic, qui
Nil cuperet, quàm qui totum sibi posceret orbem,
Passurus gestis æquanda pericula rebus.

23. *Transfuga divitum Partes linquere gestio.*] Ratus divites esse miserrimos, ab his libens transfugio ad eos qui beatiores sunt nihil cupiendo parvo contenti.

Contemptæ dominus ſplendidior rei,
Quàm ſi, quidquid arat impiger Appulus, [312]
Occultare meis dicerer horreis,
Magnas inter opes inops.
Puræ rivus aquæ, ſilvaque jugerum
Paucorum, et ſegetis certa fides meæ,
Fulgentem imperio fertilis Africæ
Fallit ſorte beatior.
Quanquam nec Calabræ mella ferunt apes,
Nec Læſtrigoniâ Bacchus in amphorâ
Langueſcit mihi, nec pinguia Gallicis
Creſcunt vellera paſcuis;
Importuna tamen pauperies abeſt: [313]
Nec, ſi plura velim tu dare deneges.
Contractâ melius parva cupidine
Vectigalia porrigam,

Bonorum ſpretorum poſſeſſor magis illuſtris, quam ſi meis granariis conderem id omne quod colit Appulus laborioſus; ego interim *egens, ſummis in divitiis. Rivus aquæ liquidæ, et ſilva paucorum jugerum, meſſiſque meæ ſpes ſecura, eſt ignota illi qui fœcundæ Libyæ dominatur:* ejuſque *fortunâ melior eſt. Licet mihi neque apes Calabricæ mel producant, neque vinum* apud me *ſeneſcat in cado Formiano, neque lanæ pretioſæ creſcant in Galliæ paſcuis: at gravis egeſtas non adeſt: ſique majora cuperem, tu donare minimè recuſares. Exigua tributa ſolvam faciliùs refrænatâ cupiditate,*

ANNOTATIONES.

25. *Contemptæ dominus ſplendidior rei.*] Quia imperiosè dominor exiguis meis bonis, et majora deſpicio, mihique ipſi ea denego: hinc ſplendidè me oſtento. Contra dives avarus velut mancipium ſervit opibus, ſordidèque vivit: eſtque *inter opes inops.* Senec. Epiſt. 73. *occurrunt (quod genus egeſtatis graviſſimum eſt) in divitiis inopes.* Nam *deeſt avaro tam quod habet, quam quod non habet.* Claudian. in Ruf. lib. 1. v. 200.

Semper inops quicunque cupit.———

29. *Puræ rivus aquæ, &c.*] Eſt mihi apud Sabinos in valle amœniſſimâ prædiolum, ubi è fonte Blanduſiæ Digentia rivus limpidiſſimus in fluvium Farfarum dimanat: de quo ſupra Ode 13. Eſt *ſilva paucorum jugerum,* ſed ad neceſſitatem uſumque foci ſufficiens: eſt *ſeges certa* et fundus non mendax ad panem. Hæc, inquam, pauca habens, *ſorte beatior* ſum eo, qui *fulget* imperio fertilis Africæ, et *condit horreo Quidquid de Libycis verritur areis,* lib. 1. Od. 1. Mea tamen felicitas illum *fallit:* id eſt, neſcit me beatum, ſeque infelicem et miſerum eſſe, quòd et parta ſervandi, et majora acquirendi nunquam non curâ diſcrucietur.

33. *Quanquam nec Calabræ, &c.*] Etſi nihil exquiſitum poſſideo, nec mel Calabriæ, quâ in regione ſunt flores apibus gratiſſimi: unde et optimum conficiunt mel: nec vetus vinum ac delicatum; nec lanas maxime laudatas: at res habeo neceſſarias ad victum: neque mala paupertatis ſanè importuna experior.

34. *Nec Læſtrygoniâ Bacchus in Amphorâ Langueſcit mihi.*] Nec domi habeo vinum Formianum quod reſervem donec vetuſtate pretioſum fiat. Læſtrygones, qui et Cyclopes, olim Siciliam, dein Formias Campaniæ urbem, incoluerunt. Vide lib. 1. Od. 20. in fine, ubi de Formianis collibus, vitibus, vino.

35 *Langueſcit.*] Sic Od. 21. ſeq. *languidiora vina* ponit pro exquiſitis, ob maturitatem quam vetuſtas attulit.

Nec pinguia Gallicis creſcunt vellera paſcuis.] Nec mihi ſunt greges lanigeri in præpinguibus Galliæ paſcuis, lanam afferentes laudatiſſimam. Columell. lib. 8. de ovibus emendis ſcribit: *generis eximii Calabras Appulaſque noſtri exiſtimabant, earumque optimas Tarentinas. Nunc Gallicæ pretioſiores habentur, earumque præcipue Altinates.* Altinum urbs olim præclara Venetiæ, quæ regio Galliæ Tranſpadanæ erat. Iſtius regionis atque urbis laudes commendat Martial. lib. 14. Epig. 155.

Velleribus primis Appulia, Parma ſecundis Nobilis, Altinum tertia laudat ovis.

Plin lib. 8. cap. 48. idem teſtatur; *lana alba Circumpadanis nulla præfertur.*

38. *Nec, ſi plura velim, tu dare deneges.*] Mæcenati gratias agit, laudemque tribuit; egregiè Poëta, accepti beneficii memor et præco. Vide lib. 2. Od. 18. v. 12. et Epod. 1. ſic eidem ſcribit:

Satis ſuperque me benignitas tua
Ditavit.

39. *Contractâ meliùs parva cupidine, &c.*] tam faciliùs ſuſtentabo, et exigua pendam vectigalia, pauca poſſidens, quam ſi ingentes haberem divitias magna perinde tributa eſſent exſolvenda.

Quàm si Mygdoniis regnum Alyattei
Campis continuem. Multa petentibus
Desunt multa. Bene est cui Deus obtulit
Parcâ quod satis est manu.

quàm si Lydiæ ditionem agris Phrygiis adjungam. Plurima cupientes egent plurimis. Felix est is cui manu contractâ Dii dederunt quantum sufficit.

ANNOTATIONES.

41. *Quàm si Mygdoniis regnum, &c.*] Quàm si totas Phrygiæ Lydiæque opes possiderem. Vide lib. 2. Od. 12. sub finem.

Regnum Alyattei.] Aylattes Crœsi pater fuit: uterque rex fuit Lydiæ, et divitiis celebratus, quas è Lydiæ metallis hauserant. Vide Herodot. lib. 1. Strabo lib. 9. 14. 15.

42. *Multa petentibus Desunt multa.*] Vide lib. 9. cap. 8. *Verum profecto est,* inquit, *quod observato rerum usu sapientes viri dixere, multis egere eum qui multa habeat . . . . et minus habendum esse, ut minus desit,* &c.

43. *Bene est cui Deus obtulit Parcâ, &c.*] Sapientissimus Regum ita Deum optimum maximum rogabat; *Divitias et paupertatem ne dederis mihi: sed tantum victui meo tribue necessaria.*

ODE XVII.

AD ÆLIUM LAMIAM.

Ejus Nobilitatem commendat: deinde monet ut Diem crastinum hilariter agat.

ÆLI vetusto nobilis ab Lamo,
(Quando et priores hinc Lamias ferunt
Denominatos, et nepotum
Per memores genus omne fastos;
Auctore ab illo ducis originem,
Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps, et innantem Maricæ
Litoribus tenuisse Lirim

[314] *O Æli illustris ab Lamo antiquo, (quandoquidem aiunt inde priores etiam Lamias appellatos, ac universam posterorum familiam in annalibus mentionem eorum facientibus, genus refers ad eum conditorem, qui primus traditur inclusisse Formiarum civitatem; et circa Lirin, Maricæ ripas alluentem,*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Æli.*] Æliagens, etsi plebeia, Romæ instruit honoribus et præclare gestis. Variis cognominibus totidem illustres habuit familias, in quibus Tuberones, Poëti, Galli, Sejani, Ligures, Lamiæ, &c. nec omittendus est ortus ex ea stirpe Antonius Imperator. Lamiarum porro tam celebre nomen, ut Juvenalis Sat. 6. v. 384. scripsit; *quædam Lamiarum,* pro unâ matronarum antiquâ nobilitate superbarum. Hinc intelligendus videtur idem, qui lib. 1. Od. 26. designatur, scilicet Q. Ælius Lamia, bello Augusti Cantabrico præfecturâ et bellicis rebus insignis.

Nobilis ab Lamo.] Nobilitatem trahens et appellationem ab Lamo Neptuni filio, Rege et conditore Formiarum. Has tamen à Laconibus ædificatas alii contendunt. Eustath. Strabo. lib. 5. Plin. lib. 3. cap. 5. *Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, ut existimavere, antiqua Læstrigonum sedes.* His vero Lamus imperavit.

2. *Hinc Lamias ferunt Denominatos.*] A Lamo tamen Lamides, ut Priamides à Priamo rectius efferatur.

4. *Fastos.*] Annalium libros in quibus totius anni fit descriptio, atque nomina Consulum, et res egregiè confectæ annuatim et breviter notantur. Fest.

6. *Qui Formiarum, &c.*] Urbs illa pridem in litorali orâ Campaniæ inter Cajetam et Minturnas, ubi nunc Mosa pagus elegans; à Saracenis excisa est anno Domini 956.

7. *Innantem Maricæ Litoribus tenuisse Lirim.*] Liris fluvius, qui et Liturnus Appiano, Latium separat à Samnio et Campaniâ, in mare Tyrrhenum labitur, Minturnas perfluit, ubi Marcia Nympha uxor Fauni colitur, vel, ut placet quibusdam, Venus marina, cui sacellum erat ad ripam Liris. De eo flumine jam lib. 1. Od. 31. v. 7.

Maricæ.] Illa ante dicta Circe, ut Quirinus ante Romulus; ex more veterum mortuis nomina mutantium. Lactant. Institut. lib. 1. cap. 21. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 4. ita scribit: *ob alter-*

longe regnasse,) crastinâ die procella ab Euro excitata nemus frondibus plurimis, ripam autem inani algâ conspergets; si mé non decipit cornix longæva, pluviam præsagiens: sicca ligna congere, dum licet; cras genium placabis vino et porcello duorum mensium, cum servis à labore vacantibus.

Latè tyrannus), cràs foliis nemus [315]
Multis, et algâ litus inutili,
Demissa tempestas ab Euro
Sternet: aquæ nisi fallit augur
Annosa cornix. Dum potes, aridum
Compone lignum: cràs genium mero [316]
Curabis, et porco bimestri,
Cum famulis operum solutis.

ANNOTATIONES.

nam gloriam Dii Indigites dicti, nominibus plerumque mutatis, novis et cooptatis: si quidem Romulus Quirinus, Juno Matuta . . . . Circe Marica, &c. Virg. Æneid. 7. v. 47. ait Latinum Regem *Fauno et Nymphâ genitum Laurente Maricâ.* Fuit et Marica silva in Latio novo, et Campaniæ confinio, ad Lirin fluvium, à Nymphâ Maricâ denominata. Martial. lib. 13. Epig. 83.

Liris quem silva Maricæ
Protegit.——— ———

9. *Tyrannus.*] Regis ac tyranni, ut Græca probat etymologia, discrimen nullum: vox tamen odiosa cœpit esse ob aliquorum sævitiam. Senec. de Clementiâ, lib. 1. cap. 2. *Tyrannus factis à Rege distat, non nomine . . . . species ipsa fortunæ, ac licentia par est: nisi quod tyranni ex voluptate sæviunt; Reges ex causâ et necessitate. Quid ergo? Non Reges quoque occidere solent? Sed quoties utilitas suadet: Tyrannis sævitia cordi est.*

Cras foliis nemus, &c.] Cras vehemens tempestas erit, quæ arborum folia decutiet, et agitato mari algas ad littus bene multas aggeret, nec proinde licebit in agris versari et operi rustico incumbere; ergo interim hilaritati et genio indulge, et ad id omnia hodie ante pluviam compara.

10. *Algâ.*] Herba est marina ad nihil utilis.

11. *Euro.*] Plin. lib. 2. cap. 47. flat *ab Oriente brumali Vulturnus,* quem *Eurum Græci appellant.* Epod. 16. v. 54.

———— ——Ut neque largis
Aquosus Eurus arva radat imbribus.

12. *Aquæ nisi fallit augur annosa cornix.*] Pluvium autem fore cœlum ac fœdam tempestatem, auguror è cornice crocitante. Hæc si ter aut quater liquidâ voce crocitet, serenitatem indicat. Servius in Virgil. Georgic. 1. v. 410.

Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
Aut quater ingeminant.——

At si plenâ voce et raucâ, diuque, pluviam. Ibid. v. 338.

Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce.

Ex Plin. lib. 18. cap. 35. hyemem præsagiunt terrestres volucres contra aquam dantes clangorem, perfundentes sese: sed maxime cornix.

13. *Annosa cornix.*] De hujus vivacitate Hesiodus apud Plutarch. de oraculorum defectu. Hesiodi versus ita Latinè vertit quidam:

Secla viri novies pubentis garrula cornix
Vincit; cornicis cervus quater; at tria cervi
Tempora corvus agit, quem deinceps Indus phœnix
Egreditur novies, &c.

Quos si mavis ex Ausonio, vide Idyll. 18.

Dum potes, aridum Compone lignum, &c.] Igne frigus, mœstitiamq; ex aëris intemperie [illegible] sci solitam, hilari convivio propulsa. Certe [illegible] male affecto, affici pariter corpus nostrum et ingravescere, non raro experimur. Contra [illegible] incommodi valet focus luculentus, et *[illegible] Bacchus dator.*

14. *Genium mero Curabis, et porco bimestri.*] Sacrificium Genio, die natali Lamiæ, [illegible] perperam commenti sunt hîc. Imò verba [illegible] contrarium ostendunt. Nam quo die [illegible] vitales auras, eo vitam adimere victimæ [illegible] gioni ducebant veteres; nec proinde sangui[illegible] fundebant, aut mactabant hostias, ut [illegible] ad Pers. Sat. 2. v. 3. Sdalet igitur [illegible] Horatius epulas et hilaritatem, curand[illegible] cuticulam. Quod quoties faciebant, [illegible] genium et placere sibi existimabant. Unde [illegible] runt istæ loquendi formulæ; genio ind[illegible] genium defraudare, ut bene observat [illegible] bonus.

15. *Porco bimestri.*] Porcellus tener [illegible] priscis exquisitum ferculum. Varro de Re [illegible] stic. lib. 2. cap. 4. *Suillum pecus [illegible] naturâ dicunt ad epulandum: iis itaque [illegible] esse datam proinde ac salem, quæ servaret [illegible] nem.* Hinc Juvenal. Sat. 1. v. 14. vocat

——Animal propter convivia natum.

16. *Cum famulis.*] Familiares adhib[illegible] epulis placandi Genii causâ celebratis. [illegible] vero ita curabant non in natali solùm, [illegible] libet anni die.

ODE XVIII.

AD FAUNUM.

Ut sibi suisque propitius sit.

FAUNE Nympharum fugientum amator,
Per meos fines et aprica rura
Lenis incedas, abeasque parvis [31]
Æquus alumnis:
Si tener pleno cadit hœdus anno,
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina crateræ; vetus ara multo
Fumat odore.
Ludit herboso pecus omne campo,
Cùm tibi Nonæ redeunt Decembres;
Festus in pratis vacat otioso
Cum bove pagus.

Faune amans Nymphas fugientes, transi benignus per meos limites agrosque Soli expositos, ac discede propitius tenellis fœtibus; siquidem tibi mactatur capreolus anno completo, additurque vinum copiosum in poterâ Veneri amicâ, atque ara antiqua plurimo thure incenditur. Quoties Nonæ Decembris tibi sacræ recurrunt, pecudes cunctæ lasciviunt in pratis: vicus festum celebrans herboso campo requiescit cum bobus non laborantibus.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2. Lib. 1.

1. *Faune.*] Is Pan Græcis, Faunus Latinis Dictus est Varrone, 6. de Ling. Lat. quod *solitus fieri in silvestribus locis:* unde et silvarum et agrorum Deus habitus est. Huic Romæ sacra fiebant bis anno, ineunte vere, ut novam sementem servaret ac foveret; et Nonis Decembribus, cum jam conditæ sunt omnes fruges: utque pecori sanitatem et fœcunditatem daret. Tunc ergo nuncupatam Fauno Oden hanc, et a sacris decantatam patet. De eo jam l. 1. Od. 4. et 17.

Nympharum fugientum amator.] Faunis, Silvanis, Satyris affingebant Prisci caprorum pedes et salacitatem. Hinc invisi erant Nymphis, castisque Dryadibus et Hamadryadibus, quas silvis et arboribus præesse ethnici credebant. De lasciviâ a successum illorum numinum S. Augustin. de Civit. Dei lib. 15. cap. 33. Virg. Georg. 1. v. 10.

Et vos agrestum præsentia numina Fauni,
Ferte simul Faunique pedem, Dryadesque puellæ;
Munera vestra cano ——

3. *Lenis incedas.*] Optat hunc lenem et placidum habere; etenim iracundus putabatur et pestilens, utpote infernus Deus: ex Theognide Theocrit. Idyll. 1. πικρὸς *amarulentus* dicitur. Ab eo quoque pueris noctu insomnia et terricumenta immitti credita. Unde *Panici terrores* nominati, vani scilicet et inanes.

Abeasque parvis Æquus alumnis.] Quoniam erat superstitio veterum, ut à quibusdam numinibus mala, ab aliis bona tribui crederent, precatur Horatius hunc, ut dixi, pestilentem Deum, ne agnis et Capreolis noceat, qui aluntur in agris et villis. Frustra nonnulli interpretati sunt vernas, famulos, pueros, per vocem *alumnis.*

5. *Si tener pleno, &c.*] Si tibi ritè quotannis sacrifico, vel, quemadmodum pius in te sum, ita mihi propitius sis.

6. *Larga nec desunt, &c.*] In sacris anniversariis hœdum tibi immolo tenerum; vinumque copiosè libo.

Veneris sodali crateræ.] Scilicet absque Baccho friget Venus. Ex Aristophane apud Athen. lib. 10. cap. 12. Οἶνος Ἀφροδίτης γάλα, *Vinum lac Veneris.* Ovid. Art. Amat. 1. v. 237.

Vina parant animos Veneri.

7. *Vetus ara.*] Vel quod ab Horatio dudum erecta; vel quia Faunus Aboriginum Rex primus, pater Latini, antiquam religionem tradidit rusticis istis Numinibus ab eo trahentibus originem.

8. *Fumat odore.*] Incenso thure bene olentem fumum tulit odoremque Superis gratum.

9. *Ludit herboso, &c.*] Cum Faunalia celebrantur Nonis, seu die quintâ mensis Decembris, tum ex more pecus otiosum aratro omnique opere solutum quiescit et ludit in campis; ut et pagani ipsi festa hæc agentes lætitiæ vacant. Quem certe ritum deprompserant è sacris codicibus. Exod cap. 20. *Septimo die Sabbatum Domini Dei est. Non facies omne opus in eo, tu et filius, et filia, et servus, et ancilla, et jumentum tuum:* et cap. 23. *Septimo die cessabis, et requiescent bos et asinus tuus, &c.*

Pecus omne.] Fauno rei pecuariæ præsidenti ædes Romæ ædificatæ pridem è multatitiis pecuariorum pecuniis.

Lupus vagatur inter agnos nihil timentes: nemus sternit folia in tuum honorem: agricola humum molestam ter plantâ ferire lætatur.

Inter audaces lupus errat agnos: [218]
Spargit agrestes tibi silva frondes:
Gaudet invisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

ANNOTATIONES.

13. *Inter audaces lupus errat agnos.*] Tunc agni tuam custodiam et tutelam quasi sentientes in lupum audacter incurrunt, seu nil mali ab eo metuunt.

14. *Spargit agrestes tibi silva frondes.*] Velut in honorem tuum arbores suis se foliis exuunt, atque humi spargunt; nimirum sub Autumni finem. Hoc enim pertinet ad rusticum solenne. Virgil. Eclog. 5. v. 40.

Spargite humum foliis.——

15. *Gaudet invisam pepulisse fossor, &c.*] Choreas et saltationes in festis celebrari mos erat.

16. *Ter pede.*] Hinc *tripudiare* factum videtur. Turneb.

Invisam terram.] Cujus opere et culturâ quotidie fatigatur. Itaque agricola, vinitor, fossor, intermisso diurno labore, tunc otio, quieti et hilaritati indulget. Lucret. lib. 5. v. 1393. rusticam festivitatem et saltationem ita describit:

Non magnis opibus jucundè corpora habebant.

— — — — — — — —

— — — — — — — —

Tum joca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerant: agrestis enim tum musa vigebat.
Tum caput, atq; humeros plexis redimire coronis,
Floribus, et foliis lascivia læta monebat:
Atque extra numerum procedere membra moventes
Duriter, et duro terram pede pellere matrem,
&c.

Ovid. Fast. 3. lib. 6. v. 393.

Hi ludunt: hos somnus habet: pars brachia nectit,
Et viridem celeri ter pede pulsat humum.

ODE XIX. AD TELEPHUM.

Quòd veteres Historias curiosiùs sectetur; Voluptatem verò negligat.

Quàm longè remotus ab Inacho sit Codrus, pro patriâ occumbere non veritus, refers, atque stirpem Æaci,

QUANTUM distet ab Inacho [219]
Codrus, pro patriâ non timidus mori,
Narras, et genus Æaci.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode Lib. 1.

1. *Quantùm distet, &c.*] Telephus Poëta Horatii familiaris, et ejus certe rivalis in amore Lydiæ, ex Ode 13. Lib. 1. Is Græcorum antiquas historias evolvere et eloqui amabat. Ejusmodi itaque res intempestivè et prolixè narrantem interpellat Horatius, in medio, ut videtur, convivio: ad sermones traducit loco et tempori magis congruos; invitatque ad lætitiam pleniorem, ob factum Augurem Licin. Murenam utriusque amicum.

Quantùm distet ab Inacho Codrus.] O Telephe, diligenter numeras quot anni effluxerint ab Inacho Argivorum primo Rege ad Codrum Atheniensium Regum ultimum: verum nunc quærendum est potius unde et quo pretio mercemur vinum optimum.

Ab Inacho Codrus.] Inachus Argis primus imperavit, circa finem annorum Abrahæ Patriarchæ. Ex. Euseb. Chron. ann. M. [illegible] Ex Beda ann. M. 2508. Alii etiam [illegible] sillo Apolld, Lib. 2. Inter Inachum et [illegible]drum intercesserunt anni septingenti et [illegible]ginta quinque, aut non multò secus.

2. *Pro patriâ non timidus mori.*] Codrus [illegible] Atheniensium; cum ex Oraculo didicisset [illegible] fore victores in eo bello quod cum [illegible] sui gerebant, quorum Dux cecidisset, [illegible] castra vili habitu adiit, militem jurgio [illegible]vit, atque vulneratum ad sui cædem [illegible]vit. Quod ubi Dorienses accepere, [illegible] victos confessi abscesserunt. Vide Justin. [illegible] Valer. Maxim. lib. 5. cap. 6. &c. Ex [illegible] Chron. ann. M. 4130. *Codrus* [illegible] *seipsum morti tradens interimitur bello* [illegible]*nesiaco, in quo Heraclidarum regnum* [illegible] *est, quod 381 annis perseveraverat.*

3. *Genus Æaci.*] Narras quæ pertinent [illegible]

Et pugnata sacro bella sub Ilio.
Quo Chium pretio cadum [320]
Mercemur; quis aquam temperet ignibus,
Quo præbente domum, et quotâ
Pelignis caream frigoribus, taces.
Da Lunæ properè novæ,
Da noctis mediæ, da, puer, auguris
Murenæ; tribus aut novem
Miscentur cyathis pocula commodis. [321]
Qui Musas amat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet

et certamina commissa ad Trojam sacratam. Siles autem quo pretio emamus amphoram vini *Chii; quis calefaciat aquam: quis domum suppeditet et quâ* ho*râ frigus Pelignum repellam. Da cito, famule,* poculum *novæ Lunæ, da noctis mediæ, da Murenæ Auguris; Tribus aut novem scyphis aptè pocula miscentur. Qui colit Musas impari* numero, *poëta stupescens novem poscet scyphos.*

ANNOTATIONES.

Jovem Æaci patrem, vel quæ ad ipsum Æacum, ejusque posteros Pelea, Achillem, Pyrrhum, &c. Apollodor. lib. 3.

4. *Pugnata sacro bella sub Ilio.*] Bis capta fuit Troja: primum ab Hercule; deinde Græcis, quinquaginta post annis.

Sacro.] Vel quod urbis ejus muri à Diis sunt ædificati. Supra Od. 3. v. 21. Vel quod multa illic erant templa. Vel potius ex Homeri sententiâ, apud quem non semel ἱερὸν Ἴλιον leg. Alii *sacrum* pro execrabili hîc sumunt, at existimo, absurdè.

5. *Chium.*] In Græcis vinis, Chium excellebat, ut Falernum in Italicis. Ex Athen. lib. 5. cap. 20. Chii vites severunt primi. Ex Plin. lib. 14. 7. *In summâ gloriâ fuit Chium.*

6. *Quis aquam temperet ignibus.*] Quis paret balneum; quod veteres semper ante convivium inibant. Alii interpretantur de Thermopolio seu de potione calidâ, quam quidem in deliciis apud veteres fuisse multis probavi ad Juvenal. Sat. 5. v. 64.

7. *Quo præbente domum, &c.*] Quis nobis domum præbebit, seu apud quem epulabimur, dum in Pelignis versabimur. Nam vel eo erant perrecturi, vel ibi jam erant, cum hæc Horatius scribebat: vel certe Pelignum frigus metonymicè dicit: speciem pro genere. *Quotâ* horâ mensæ accumbam, et cum quibus: in cujus domo luculentus accendetur mihi focus ad propellendum frigus, quod riget in Pelignorum regione, ob montes plurimos: et nunc *Valva* dicitur, estque in Aprutio; olim in Samnitio.

9. *Da Lunæ properè novæ.*] Invitat, imo traducit Telephum ad hilaritatem ex tempore Horatius, jubens affundi vinum copiosè, ipseque prior arripit scyphum et propinat. *Lunæ novæ* poculum petit, vel quod oriente Lunâ et vesperi convivia adibant veteres: vel quia festivæ erant Calendæ et epulis vespertinis celebrabantur.

10. *Noctis mediæ.*] Ad id tempus producebatur Cœna.

Da, Puer, auguris Murenæ.] Propter novam dignitatis accessionem optimo et amico viro factam, impensè lætemur; nec vino temperemus. Auguratus in primis honoribus Romæ censebatur, solusque erat perpetuus. Augures auspiciis, ut Pontifices sacris, præfuere: velut interpretes internunciique Deorum tantæ dignationis habiti sunt, ut qui aruspicinam fecerat, in Senatum ascribi et inter Patres legi fas esset. Et à primâ urbis origine iidem Reges et Augures, ipseque Romulus hoc munere est functus. Fab. Maximus proditur duobus et sexaginta annis summâ cum laude Auguratum gessisse ad ultimam senectam. Horum proprium fuit ex avibus vaticinia observare; à Diis monita contemplari: de somniis, auguriis, oraculis, extis, portentis, responsa dare: prodigia procurare et expiare, vatum libros explanare, &c. Alex. ab Alex lib. 5. cap. 19. nec non lib. 2. cap. 8.

11. *Murenæ.*] Is putatur fuisse L. Licinius Varro Murena Terentiæ Mæcenatis uxoris frater de quo lib. 2. Od. 10. Non moror quod somniarunt aliqui, ab Horatio indicari, ad mane posterum cœnam esse protrahendam: nimirum quia mane Auguria captari consueverant, et sub ortum Solis. O sagax nimis commentum!

Tribus aut novem, &c.] Cuique fas est tres aut novem cyathos poscere: nimirum qui demereri volet Charites seu Gratias, ob ternarium earum numerum, tria sibi pocula misceri jubebit: qui vero colit Musas novenas Poëta, is novies bibet in honorem illarum. Auson.

Ter bibe, vel toties ternos: sic mystica lex est.

12. *Commodis.*] Justæ magnitudinis, inquiunt aliqui; alii, plenis et perfectis; alii contra; minoribus et ebrietatem non inducentibus: optimè convenientibus; ut sit sensus: commodè et convenienter quisque impari numero ter vel novies putat.

14. *Ternos ter cyathos attonitus, &c.*] Etiamsi inde fieri debeam attonitus è vino, novies ab-

Gratia nudis ſororibus comitata contentiones timens vetat ſumere pluſquam tria pocula. Placet furere. Quare tacet ſonus fiſtulæ Phrygiæ? Quare tibia cum citharâ pendens non reſonat? Manus ego ceſſantes averſor. Sterne roſas puer. Strepitum inſanum audiat Lycus invidus, necnon vicina Lyco vetulo minimè idonea. O Telephe, nitidis Chloë quærit te denſis capillis ſplendidum, te niſtido parem Veſpero: me incendit lentus amor Glyceræ meæ.

Vates. Tres prohibet ſuprà
Rixarum metuens tangere Gratia,
Nudis juncta ſororibus.
Inſanire juvat. Cur Berecynthiæ
Ceſſant flamina tibiæ?
Cur pendet tacitâ fiſtula cum lyrâ?
Parcentes ego dexteras
Odi. Sparge roſas. Audiat invidus [322]
Dementem ſtrepitum Lycus,
Et vicina ſeni non habilis Lyco.
Spiſsâ te nitidum comâ,
Puro te ſimilem, Telephe, Veſpero,
Tempeſtiva petit Chloë:
Me lentus Glyceræ torret amor meæ.

ANNOTATIONES.

tamen ego Poëta bibam, tum ob Muſarum numerum, tum quod hilaritatis modum neſciam in iſtâ Murenæ honoris amplitudine. Auſon. *Prpter medium noctem, et novam Lunam, et Murenæ auguratum, ternos ter cyathos attonitus petit Vates.*

15. *Tres prohibet ſupra, &c*] Charites rixarum metuentes, quæ ex ebrietate et nimio vino ſæpius excitantur, amantes autem pacem et animi tranquillitatem, tria tantum pocula indulgent, plura vero prohibent.

17. *Nudis.*] Sine dolo, fraude, fuco.

Sororibus.] Tres numerantur enim, Aglaia, Thalia, Euphroſyne. Vide lib 4. Od. 27. v. 5. ibique annot.

18. *Inſanire juvat.*] Lib. 1. Od. 27. de inſaniâ ex immodicâ compotatione. *Verecundum Bacchum ſanguineis prohibete rixis,* et, *impium clamorem lenite, ſodales.* De liberiore paulo animi geſtientis laſciviâ, lib. 2. Od. 7. v. 26.

Non ego ſanius
Bacchabor Edonis: recepto
Dulce mihi furere eſt amico.

18, 19. *Cur Berecynthiæ Ceſſant flamina tibiæ?*] Cur non jam inflantur et inſonant tibiæ et citharæ, ad integram convivii hilaritatem? Illæ adhibebantur in Sacris Cybeles, quæ à Berecyntho Phrygiæ monte, ubi colebatur, Berecynthia dicta eſt. Alii dicunt tibias inventas primùm in Phrygia et Lydia; ac præterea Berecynthias hic vocari, Lydias autem lib. 4. Ode ult. in fine. Porro harum modus et numerus concitatior, proindeq; bacchantibus Matris Deûm ſacrificulis magis etiam permovendis (de quibus lib. 1. Od. 18.) quibuſvis epulantibus etiam et compotantibus pluſculum excitandis accommodatus. Contra, Doricus modus, ut gravis ac ſedatus eum, docendos pueros præcipit Ariſt. Polit. 8 Æolius, ſaltationi aptus. Ionius vetus aſperior, novus mollior.

21. *Parcentes dexteras.*] Vel parcè vinum miniſtrantes, vel à cantu pulſandiſque inſtrumentis Muſicis ceſſantes, torpentes, otioſas.

22. *Sparge roſas.*] Ut nihil lætitiæ deſit, O puer, etiam floribus ſterne menſam ac tricliniuṁ.

22, 23. *Audiat invidus Dementem ſtrepitum Lycus.*] Clamor ac ſtrepitus noſter ebrioſis conſuetus et hilaritatis index, Lyci vicini noſtri capularis, moroſi auribus opſtrepat, bilemque [illegible] invidiam moveat.

24. *Vicina ſeni non habilis.*] Quippe [illegible] adoleſcentula. Ergo et ipſa, quæ triſtiori [illegible] nubere voluerit, noſtram audiat lætitiam [illegible] quo perperàm ſe feciſſe non ſine dolore [illegible] poſcat.

25. *Spiſsâ te nitidum comâ.*] Denſi capilli juvenem indicant; nam in ſenibus caloris [illegible] fectus calvitiem gignit.

26 *Veſpero.*] Sideri Veſpertino.

27. *Chloë.*] Alias *Rhode.*

28. *Me lentus Glyceræ, &c.*] Contabeſcere facit, languore afficit, et conſumit; *Lentis penitùs macerat ignibus,* ut eſt in Od. 13. lib. 1.

ODE XX.

AD PYRRHUM.

Ne à Puellâ Nearchum dilectum conetur abstrahere.

NON vides quanto moveas periclo,
Pyrrhe, Gætulæ catulos leænæ?
Dura pòst paulò fugies inaudax
Prælia raptor:
Cùm per obstantes juvenum catervas
Ibit insignem repetens Nearchum:
Grande certamen, tibi præda cedat
Major, an illi.
Interim, dum tu celeres sagittas
Promis, hæc dentes acuit timendos:
Arbiter pugnæ posuisse nudo
Sub pede palmam
Fertur, et leni recreare vento
Sparsum odoratis humerum capillis:

O Pyrrhe, an non agnoscis [323] *quàm periculosè Gætulæ leænæ fætus auferas? Paulò post tu prædo timidus sæva certamina detrectabis, quando per turmas adolescentum obsistentes perget illa excellentem Nearchum requirens. Magna contentio utrum præda tibi potius an illi eveniat. Interea, dum tu velocia tela educis, illa verò dentes formidandos exacuit: dicitur controversiæ judex collocasse victoriam sub nudâ plantâ ac levi aurâ oblectare crines odoribus perfusos, in scapulam pendentes;* [324]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Non vides quanto, &c.*] Missis figmentis [illegible] somniatores quosdam, qui hic commenti sunt nescio quam allegoriam de Pyrrho Epirotarum Rege pro Tarentinis adversus Romanos bellante, et per *leænam* urbem Romam, per *catulos* Rom. principes interpretati sunt; explosis etiam aliis, qui M. Antonii res gestas metaphoricè hic notari, perperam dixere; tu, Lector [illegible] naris, intellige simpliciter Pyrrhum [illegible] quemdam fidelem mulieri amanti puerum Nearchum eripere atque sibi addicere [illegible]: quem à tali consilio dimovere conatur [illegible].

[illegible] *Quanto moveas periclo, &c.*] Nimirum tam [illegible] amasium suum puellæ abstrahis quam [illegible] catulos rapere. Vid. Plin. l. 8. cap. 16.

2. *Gætulæ.*] Gætulia Africæ regio, leonum [illegible]que ferarum nutrix: de quâ jam. l. 1. [illegible] 22. v. 10. et l. 2. Ode 29. v. 15.

3. *Dura pòst paulò fugies, &c.*] Nil enim a[illegible] irritatâ muliere, præsertim sibi quod amat [illegible] laboranti. Senec. Herc. Oet. v. 233.

Crescens fœminas stimulat dolor——

Scylla et Charybdis Sicula contorquens freta
Minus est timenda. Nulla non melior fera est.

[illegible] *Inaudax.*] Vox nova ab Horatio uno usurpata. De jure voces novas fingendi ipse ad Pisones disserit v. 46. et seq. ubi, inter alia, hæc [illegible]ibit.

——————Ego cur acquirere pauca
Si possum, invideor; cùm lingua Catonis et
Ennî
Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum
Nomina protulerit? licuit semperque licebit
Signatum præsente notâ producere nomen, &c.
——————————si volet usus
Quem penes arbitrium est, et jus et norma
loquendi.

5. *Cùm per obstantes juvenum catervas.*] Observa, lector, quàm eleganter in allegoriâ suâ persistat. Sensus est: cùm illa, spretis amatoribus benè multis, unum quærit Nearchum.

6. *Insignem.*] Præclarum semper videtur quodcunque amatur.

7. *Grande certamen, tibi præda &c.*] An tibi potius quam illi cedat Nearchus, quem uterque ardetis ac deperitis.

9. *Dum tu celeres sagittas Promis.*] Dum tu artes omnes infumis ad puerum tibi afferendum: illa iram, odium, probra, vindictam in te raptorem comparat, omnique ope suum sibi vindicat.

11. *Nudo sub pede.*] Nearchus, citra periculum, imò cui cedat parùm solicitus, vos de se contendentes otiosè, et frigidè spectat, suosque duntaxat curat capillos comere et odoribus aspergere.

14. *Sparsum odoratis, &c.*] Vide Lib. 2. Ode 11. v. 15.

Similis vel Nireo, vel Ganymedi ex Idâ aquis abundante subtracto.

Qualis aut Nireus fuit, aut aquosâ
Raptus ab Idâ.

ANNOTATIONES.

15. *Nireus.*] Hic Naxi Rex, Græcorum post Achillem formosissimus; de quo Hom. Iliad. 2. Propert. lib. 3. Eleg. 18.

Nirea non facies, non vis exemit Achillem.

16. *Raptus ab Idâ.*] Ganymedis Trois regis filius, ob pulchritudinem à Jove aquilæ speciem induto raptus, cum in Idâ monte puer venaretur; atque in conviviis Deorum factus pocillator. De eo vide Luciani Dialogum; et Metam. lib. 10. cap. 4. Hâc porrò fabulâ indicatur sapientem virum luminibus et claritate virtutum refulgentem Dei consuetudine dignum effici, atque ad Deum per sapientiam rapi et sublevari. Vide Cic. Tuscul.

Idâ.] Mons duplex hujus nominis; alter apud Cretam insulam, de quo non mentio est hic; alter in Troade apud Phrygiam Asiæ Minoris regionem; Paridis judicio famosus, omnium qui circa Hellespontum sunt, altissimus. Diodorus Siculus, lib. 6. cap. 15. et lib. 17. cap. 1.

Aquosâ.] Ex illo Troadis monte dicuntur manasse pridem flumina quindecim: at certa plurima suo tempore jam exaruisse, scribit Plin. Apud Athen. lib. 15. cap. 1. vocatur πολυπιδάκου Ἴδης, *Mons Idæ plures habens fontes.* Præ cæteris autem fluviis ibi scaturientibus nominatur Xanthus seu Scamander, Simois, &c. Hom. Iliad. 4.

ODE XXI.

AD AMPHORAM.

Monet eam facetè, ut Vinum fundat optimum in Corvini gratiam.

O bona amphora, sub Manlii Consulatu mecum facta, sive querimonias, sive risus, sive jurgia et dementes amores, sive placidum soporem producis; quocunque titulo condis exquisitum Massicum, digna proferri celebri die; veni fundere vina senescentia volente Corvino. Hic

O NATA mecum Consule Manlio,
Seu tu querelas, sive geris jocos,
Seu rixam, et insanos amores,
Seu facilem, pia testa, somnum;
Quocunque lectum nomine Massicum
Servas, moveri digna bono die,
Descende, Corvino jubente,
Promere languidiora vina.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 9. Lib. 1.

1. *O nata mecum.*] Vina impleta et condita in horreo tum cum ego natus sum Venusii in urbe Apuliæ; Consulatum Romæ gerente L. Manlio Torquato cum L. Aurelio Cottâ, anno Urbis conditæ 688. Vide Epod. 13. v. 8. ubi hunc Torquatum vocat suum Consulem.

2. *Seu tu querelas, sive geris jocos, &c.*] Varios effectus vini juxta varias hominum affectiones bellè exprimit. Nam qui à naturâ biliosus, vino fit iracundior; qui libidinosus, lascivior, petulantior, &c. Quidam jocosi post vinum, alii somniculosi, &c.

5. *Quocunque lectum nomine, &c.*] Cujuscunque nomen Consulis inscriptum habet, quo ætas notetur vini quod contines. Vide l. 2. Od. 3. v. 8. annot. De Massici bonitate et patriâ, lib. 1. Od. 1.

6. *Bono die.*] Festivum mihi fortunato et honorabili, cum dignatur Corvinus divertere apud me, cœnare domi meæ, et poscere si quod habeo melioris notæ vinum.

7. *Descende.*] Ex istâ voce patet olim vinaria non, ut apud nos hodie, in subterr[...] sed in editioribus apothecis atque horreis [...] cari solita, ut fumosa indeque matura [...] quod jam alibi notavi, iterumque Poëta [...] innuit frequenter. Vide Ode 28. v. 7. [...] Ode 8. hujus libri.

Corvino jubente.] M. Valerius Messala C[...] nus Augusti ævo vir clarissimus, Consul [...] U. C. 722. ubi et de Gallis quatuor post [...] triumphavit. Is est quem suis carminibus [...] celebrat Tibullus, l. 1. El. 3. et lib. L. [...]

Te Messala canam; quanquam tua cognita [...]
Terret, ut infirmæ valeant subsistere vires.

8. *Promere.*] Hoc jungunt alii cum voce [De]*scende*; alii cum *jubente*. Quicquid [...] liqui, parvi refert ad utrum referas.

Languidiora vina.] Senectute seu vetust[ate] matura, mitiora, salubriora. Vide supra [...] 16. v. 35. ibique annot.

Non ille, quanquam Socraticis madet
Sermonibus, te negliget horridus.
Narratur et prisci Catonis [326]
Sæpe mero incaluisse virtus.
Tu lene tormentum ingenio admoves [327]

licet imbutus sic Socraticis disciplinis, haud austerus te aspernabitur. Refertur antiqui virtus Catonis etiam vino frequenter calefacta fuisse. Tu dulcem vim adhibes

ANNOTATIONES.

9. *Non ille, quanquam Socraticis, &c.*] Etsi refertus, id est, apprimè instructus est Corvinus Socraticâ et Academicâ Philosophiâ, non te despicit, O pia testa: et tanquam madet totus placitis ejusmodi severioribus, haud tamen refugit interdum madere etiam vino, ad diluendas curas levandosque animi labores suos pro Republicâ: nam et hoc novit sapientissimo cuique usurpatum. Plato scribit vinum hominibus à Deo contributum velut remedium adversus senectutem, ut redire ad juventutem videantur, et mœstitiæ eos capiat oblivio. Seneca Stoico supercilio mirè gravis aiebat nonnunquam usque ad ebrietatem veniendum, non quæ mergat nos, sed deprimat curas. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 21. cap. 32. et alibi.

Socraticis Sermonibus.] Socrates hominum sapientissimus Apollinis Oraculo declaratus est. Ejus dogmata amplexi sunt præ ceteris benè multi, illustriores isti, Plato, Xenophon, Antisthenes. Diogen. Laert. Lib. 2. &c. Cic. Tusculs. 3. ait ab eo *omnem, quæ de vitâ et moribus sit, Philosophiam manasse*: Tusc. 5. n. 10. *Primum illum devocasse Philosophiam è cœlo . . . et coegisse de vitâ, moribus, rebusque bonis et malis quærere.* Noster ad Pison. v. 310.

Rem tibi Socraticæ poterant ostendere chartæ.

11. *Narratur et prisci Catonis, &c.*] Ipse Cato virtute insignis narratur vino liberaliùs hausto sæpe incaluisse. Hic vero quæri potest, an vino corpus incalescat, ut calido medicamento? Respondit Galenus Constat. 3. non incalescere nisi ut alimonia corpori accommoda. Nam sicut igni congruens materia incendium facit majus, ita corporibus simile alimentum quæ naturâ calent satis, et robur adjicit, et calorem auget, &c. Hæc ille. Vide Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 29. ubi explicat cur profit senibus vinum.

Catonis.] Quis ille, an Major, an Uticensis et Junior? De Uticensi proditur sane, integras duxisse perpotando noctes. Testis Plutarchus, aliique. Et, cum Memmius quidam in conventu dixisset, Catonem totas noctes in vino permanere et ebrium esse, suscepto sermone Cicero respondit: quin addis etiam totos dies aleâ ludere? Seneca de Tranq. cap. 15. *Cato*, inquit, *vino fovebat animum curis publicis fatigatum.* Ubi Lipsius de Uticensi disertè explicat, huncque affert Horatii locum: quem jam tractamus. Idem Cato mensam maximè amicorum parentem et procreatricem existimavit, idem solitus erat dicere Cæsarem sobrium accessisse ad evertendam Rempublicam. Vide Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 8. et 32. At duo tamen arguunt Catonem hunc juniorem minimè hic ab Horatio indicari. Alterum est vox *narratur*, quæ nequaquam adhiberetur à Poëta, si innueret Catonem illum Uticensem cum quo vixerat, quemque florentem viderat; siquidem Horatius annos ætatis habebat viginti, quando se Cato Uticæ interemit. Alterum est epithetum *prisci*, quæ omnino Porcio Catoni, non ità verò Uticensi congruit. Nec enim satisfaciunt qui priscam virtutem pro solidâ, verâ, severâq; poni obtendunt. Ergo Cato Major accipiendus. Quamvis etenim valde sobrium fuisse constet: at ei nihilominùs ebrietas seu vinositas ab æmulis et adversariis objecta est; ad quod allusit Poëta. Adde quod apud Ciceronem de Senectute, n. 46. ille ipse Cato Major profitetur ita de se: *Ego propter sermonis delectationem tempestivis quoque conviviis delector, nec cum æqualibus solùm, qui pauci admodum restant, sed cum vestrâ ætate etiam atque vobiscum; habeoque senectuti magnam gratiam, quæ mihi sermonis aviditatem auxit, potionis et cibi sustulit. Quod si quem delectant, (ne omnino bellum indixisse videar voluptati, cujus est etiam fortasse quidam naturalis modus,) non intelligo, ne in istis quidem voluptatibus ipsis carere sensu senectutem. Me vero delectant et sermo in poculis, et pocula . . . . . conviviumque vicinorum quotidie compleo, quod ad multam noctem quàm maximè possumus vario sermone producimus* Huc etiam facit quod scribit Plin. lib. 14. cap. 1. *Catonem, ille primus*, inquit, *triumpho, et censurâ insignis, magis tamen claritate literarum, præceptisque . . . . agrum colendi . . . . . de vitibus utrisque ita prodidit; qui locus vino optimus* &c.

13. *Tu lene tormentum, &c.*] Per te leniter ingenia torquentur, et qualia sint explorantur: severiora mitigantur, duriora molliuntur, &c. Plato de Legibus ait vinum esse tormentum minimè sumptuosum aut periculosum ad explorandos hominum affectus. Theognis dicebat aurum et argentum igne probari et dignosci, at vino mentem hominis quamlibet sapientis. Vide Ep. ad Pison. v. 434. Non abludit adagium, *In vino veritas*, et Persæ cujusdam apophthegma,

animo interdum asperiori: tu sapientum intimas et anxias cogitationes revelas per vinum festivum. Tu reddis fiduciam et robur solicito ingenio: dasque animos inopi post te nec timenti Regum diademata nec bellatorum tela. Te exproment Bacchus, et Venus si favens adfuerit, necnon Charites vinculum laxare tardiores, atque ardentes lychni, donec Sol rediens expellat sidera.

Plerumque duro: tu sapientium
 Curas et arcanum jocoso
 Consilium retegis Lyæo.
Tu spem reducis mentibus anxiis,
Viresque; et addis cornua pauperi,
 Post te neque iratos trementi
 Regum apices, neque militum arma.
Te Liber, et si læta aderit, Venus,
Segnesque nodum solvere Gratiæ [121]
 Vivæque producent lucernæ,
 Dum rediens fugat astra Phœbus.

ANNOTATIONES.

Nequaquam opus tormentis esse ad exquirendum verum, vino eam rectius elici. Vide Erasm. Sunt qui putent hic alludi ad arietes aliasque machinas ejus nodi bellicas, quibus admotis urbium muri concutiuntur, dejiciuntur, expugnanturque: pace tamen illorum, prior interpretatio non est posthabenda, multò minùs, ut sanciunt, explodenda.

14. *Tu sapientium Curas, &c.*] Graviores cogitationes reconditaque consilia hilari compotatione in lucem aliquando proferuntur.

16. *Lyæo.*] Unum est è Bacchi cognominibus à λυειν, quòd solvit et discutit ægritudines et curas.

17. *Tu spem reducis.*] Apud Athen. Lib. 2. cap. 1. ex Diphilo, *Bacchus, cordatis et prudentibus viris amicus, ipseq; sapiens æquè ac suavis abjectos et humiles facit assumere magnos spiritus, superciliosis ac tetricis persuadet ut rideant, ignavis ut audeant, timidis ut fortes sint.* Ex Chæremone, *per vinum conciliantur bibentibus risus, sapientia, docilitas, bona omnia.*

18. *Addis cornua pauperi.*] Baccho veteres affingebant cornu, quoniam è nimio vino truces fiunt ebriosi instar belluarum, inquit Festus. Vide supra lib. 2. Ode 19. in fine Ovid. Art. Amat. l. 1. v. 239.

Tunc veniunt risus: tunc pauper cornua sumit,
Tunc dolor et curæ, rugaque frontis abit.

Per cornua designantur audacia, confidentia, robur, superbia, temeritas etiam et petulantia, Athen. lib. 10. cap. 14. τῶν ἀγαθῶν βασιλεὺς οἶνος, *Bonorum omnium rex vinum.* Lib 2. cap. 1. Ισχὺν δίδωσι ταῖς ψυχαῖσι καὶ τοῖς σώμασι, *Robur et vires dat animis et corporibus.* Eodem lib, cap. 2. Ἐσθλὸν ἀλεξίκακον πάσῃ ἀνίῃ, *Potens remedium adversus omnem tristitiam.*

19. *Post te neque iratos trementi, &c.*] Vino sumpto roboratus inops et timidus quisque, jam nec iratos Regum vultus aut minas expavescit nec militum arma.

21. *Te Liber, &c.*] O Testa, amphora, O bonum vinum, te in convivio *producent Bacchus, Venus læta, Gratiæ, lucernæ* accensæ.

Liber.] Cur pater Liber dicitur? An quòd bibenti fit causa libertatis? Fiunt enim audaciores ex vino homines plerique. An quia pro libertate Bœotiæ depugnavit? Plutarch. Probl.

Læta Venus.] Mitis, bella, propitia, placida, non miscens contentiones et rixas, aut etiam prælia, ut sæpius fit.

22. *Segnesque nodum solvere Gratiæ.*] Detrectantes, nolentes separari, distrahi, abalienari quos junxerunt: concordiæ tenaces, amantesque, insolubiles. Unde illæ implexis et consertis inter se manibus pingi solent. Vide l. 1. Ode 4. et 30.

ODE XXII.

IN DIANAM.

Ei consecrat pinum Villæ suæ.

MONTIUM custos nemorumque virgo,
Quæ laborantes utero puellas
Ter vocata audis, adimisque letho,
Diva triformis;
Imminens villæ tua pinus esto,
Quam per exactos ego lætus annos
Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

O virgo præses montium et silvarum, Dea formæ triplicis, quæ ter invocata subvenis mulieribus parturientibus, et eas morti eripis; sit tibi sacra pinus fundo meo impendens; [329] *quam ego singulis annis evolutis* 6 *gaudens aspergam cruore porci transversum morsum tentantis.*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2. Lib. 1.

1. *Montium custos, &c.*] Venatrix incola silvarum. Adde quod herbis, plantis, arboribus vegetandi vim impertitur Luna.

2. *Quæ laborantes utero, &c.*] Parturientes juvas ad infantem edendum in lucem: quæ et patri fratrem Apollinem parturienti opem et munus obstetricis exhibuisti. Luna scilicet poros et meatus corporis tempestivè relaxans dat facilitatem partui et salubritatem. Cic. de Nat. Deor. 2. n. 69. *Adhibetur ad partus, quod ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut ut plerumq; novem Lunæ cursibus, qui quià mensa spatia conficiunt menses vocantur.* Idem fere Varro 4. de Ling. Lat. ubi *Luna nascentium dux ..... parientes eam invocant.* Diodor. Sicul. lib. 6. Plutarch. Sympos. 3. Probl. 1. &c.

3. *Ter vocata*] Ternarius numerus religione consecratus Lib. 1. Ode 28. v. ult.

Audis, adimisque, letho.] Terent. And. act. 3 sc. 1. v. 15.

Juno Lucina, fer opem, serva me obsecro.

Catull. Carm. 32. v. 13.

Tu Lucina dolentibus
Juno dicta puerperis.

Ovid. Fast. lib. 2. v. 451.

Parce, precor, gravidis, facilis Lucina, puellis;
Maturumque utero molliter aufer onus.

Dionys. Halicarnass. lib. 5. in ædem Junonis Lucinæ recens natorum infantium nomina statimque referri solita testatur. Cic. ante cit. *ut apud Græcos Dianam eamque Luciferam, sic apud nostros Junonem Lucinam in pariendo invocant.* Ne, Lector, mirere quod videantur confundi Junonis ac Dianæ munia. Nam Deos omnes ad Solem, Deas ad Lunam referri, egregiè docet Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 17. et seq.

4. *Diva triformis.*] Triplex quasi numen habens: Luna in cœlo, Diana in terris, Proserpina apud inferos. Virg. Æneid. 4. v. 511.

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.

Hinc illud,

Terret, lustrat, agit, Proserpina, Luna, Diana,
Ima, superna, feras, sceptro, fulgore, sagittâ.

Alii quòd modò gibbosa, modò dimidiata, modò plena.

5. *Imminens villæ tua pinus esto.*] Volo tibi sacram esse pinum meæ villæ imminentem; et ad eam quotannis tibi mactabo aprum.

6. *Per exactos annos.*] Completo et finito unoquoque anno.

7. *Obliquum meditantis ictum.*] Qui licèt junior jam ex suâ naturâ meditatur obliquo dentium exertorum ictu vulnerare. Quidam aprum in mactantem sævire et transversum ictum meditari: alii in ipsum illam pinum dentes intentasse: nonnulli ab apri sævitie Poëtam nostrum Dianæ patrocinio servatum, comminiscentur: sed gratìs et perperàm.

ODE XXIII.

AD PHIDYLEN.

Puris tantum Manibus Deos placari.

O Agrestis Phidyle, si manus supplices ad cœlum tollas Lunâ incipiente; si Lares placaveris thure et hornotinis frugibus atque sue edaci: neque fertilis vinea experietur Africum perniciosum, neque spicæ rubiginem sterilitatis causam, *nec teneri fœtus noxiam tempestatem anni parte fructiferâ. Etenim hostia* Diis *destinata, quæ in Algido nivoso educatur inter quercus et ilices, vel crescit in Albano gramine,*

COELO supinas si tuleris manus [130]
Nascente Lunâ, rustica Phidyle;
Si thure placâris et hornâ
Fruge Lares, avidâque porcâ;
Nec pestilentem sentiet Africum
Fœcunda vitis, nec sterilem seges
Rubiginem, aut dulces alumni
Pomífero grave tempus anno. [131]
Nam quæ nivali pascitur Algido
Devota, quercus inter et ilices,
Aut crescit Albanis in herbis

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra, Od. 9. Lib. 1.

1. *Cœlo supinas, &c.*] Si Deos ritè colueris et piè supplicaveris, licet modica offerens munera, placatos illos habebis.

Supinas.] Versis ad cœlum palmis; quæ contra invocando Inferos Deos ad terram vertebantur.

2. *Nascente Lunâ.*] In novilunio et Calendis solebant rusticæ mulieres sacra Lunæ facere plantarum matri, altrici, custodi.

Phidyle.] Hæc videtur fuisse villica, seu Horatianæ villæ procuratrix: convenit nomen, sive proprium fuerit, seu factum sit à Poëtâ φειδύλη *Parca.* Gall. *Menagere.* Angl. THRIFTY.

3. *Hornâ Fruge.*] Vino vel spicis novellis atque hujus anni. Diis enim primitias et quod novum optimumque, offerri æquum est.

4. *Porcâ.*] Hâc utpote fœcundâ placabantur Dii Lares et domestici ad fœcunditatem familiæ ac rei domesticæ impetrandam.

5. *Pestilentem Africum.*] Ventum humidum et calidum adeòque pestilentem et noxium frugibus ac vitibus Italiæ. Plin. l. 2. cap. 47. De eo jam lib 1. Od. 1.

7. *Rubiginem.*] Gall. *la Nielle.* Ang. BLASTING aliàs SMUT, quâ nigrescunt spicæ et sterilescunt. Oritur ex pluviâ vel rore, si quando non decussa fuerint è spicis, sed Sole superveniente calefacta computrescant. Ita Scaliger. Plin. lib. 18. c. 17. *Cœleste frugum vinearumq; malum nullo minùs noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, convallibusque ac perflatum non habentibus. E diverso carent ea ventosa, et excelsa.* Et cap. 28. in fine. *Alia sunt mala, quæ silente cœlo serenisque noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cum facta sunt . . . . . Aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus verò sterilitatem.* Hinc Romæ ad eam pestem avertendam colebatur Rubigus Deus: et agebantur Rubigalia fere sub finem Aprilis. Plin. cit. l. 18. c. 29. *Robigalia Numa constituit anno regni sui 11. quæ nunc aguntur ad 7. Calend. Maii, quoniam tunc fere occupat segetes rubigo: quod tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente.* Ex Plutarchi Quæst. Natural. post init. Rubigo humescentia occupat semina. Theophrast. de Caus. Plantar. l. 4. c. 15. et alibi, &c.

Dulces alumni.] Dulces et charos filios interpretantur aliqui, magìs tamen intelligendi videntur catuli pecudum, agni, capreoli, &c. Vide supra Od. 11. v. 4.

8. *Pomifero grave tempus anno.*] Grave pestilensq; cœlum: adeòque morbos haud sentient greges eâ anni tempestate quâ fructus colliguntur, scilicet Autumno, quem *letiferum* vocat Juven. Sat. 4. v. 55. Vide et supra l. 2. Od. 14. v. 15.

9. *Nam quæ nivali, &c.*] Pontificum est in sacris publicis immolare victimas sumptuosas; at te, Phidyle, rusticam et privatam mulierculam decet offerre Diis familiaribus minuscula quæque dona et sacrificia.

Quæ nivali pascitur Algido.] Pascebantur olim greges ad sacrificia publica destinati ac devoti.

Algido.] De eo monte l. 1. Od. 21. v. 6.

11. *Albanis in herbis.*] In pascuis Albani montis, qui ab urbe Româ distat 12 mill. pass. ortum versus. Martial. Lib. 4. Epig. 64.

Albanos quoque Tusculosque colles.

Arnob Lib. 2. *In Albano antiquitùs monte*

Victima, Pontificum secures
Cervice tinget. Te nihil attinet
Tentare multâ cæde bidentium
Parvos coronantem marino
Rore Deos fragilique myrto.
Immunis aram si tetigit manus,
Non sumptuosa blandior hostia
Mollibit aversos Penates
Farre pio et saliente micâ.

cultros Pontificum collo imbuet. Te verò Deos exiguos rore marino tenuique myrto coronantem nihil juvat sollicitare plurimo cruore pecudum. Etsi manus sine munere tenuerit aram, [212] *offensos Penates haud placabit efficacius per majorem victimam, quam per religiosum ador et sal crepitans.*

ANNOTATIONES.

[..]lius licebat quàm nivei tauros immolare candoris; [..]nunc istum morem religionemque mutastis? &c.

13. *Te nihil attinet, &c.*] Tuum non est mactare pecudes: Deos perfectè coles et placabis, [..]nectendo tantùm et adornando serta et corollas ex herbis et floribus, quæ illis dones.

14. *Bidentium.*] Nonius Marcellus ita dictas oves, quòd duos dentes habeant, mordicùs negat: asserit verò dici quasi biennes; auctoritate Pomponii in Attellanâ. Vide Macrob. lib. 7. cap. 9. et Gellium lib. 16. cap. 6. ubi uterque idem astruunt, contenduntque, *Non oves solas, sed omnes bimas hostias bidentes appellari.*

15. *Parvos deos.*] Lares, Penates, quorum *imagines parvæ* scilicet in privatis ædibus: in [..]nis autem ac templis majores Deorum statuæ, majora simulacra habentur et coluntur.

Coronantem marino Rore, fragilique myrto.] In sacrificiis multiplices adhibebantur ejusmodi corollæ. Ipse sacrificans coronabatur, hostia quoque, imago Deorum et ara, &c.

Marino Rore.] Plin. lib. 24. cap. 11. *Est et [..]smarinum . . . . foliis odor thuris, &c.* De Myrto, lib. 1. Od. 38.

17. *Immunis.*] Innocens, à scelere vacua et exempta, ex quibusdam: alii aliter et meliùs, ut existimo, hoc sensu: etiamsi non offeras Diis ingentia munera, tam litabis, tamque obtinebis quod postulas, exiguo quovis sacrificio, quàm magno et sumptuoso, si modò vitæ innocentiam et pietatem et religionem erga eos exhibeas. Luc. cap. 21. Christus pauperculæ viduæ minuta duo laudat præ ingentibus divitum muneribus in gazophylacium missis. Ex Plutarcho Lycurgus interrogatus, cur vilia et parva constituisset sacrificia? respondit; Ut nunquam desinamus Deos venerari. Vide Pers. Sat. 2. in fine; ubi

Dicite, Pontifices, in sacris quid facit aurum?
——————farre litabo.

Arcam si tetigit manus.] Ara quasi ansa dicta pridem, quoniam eam tenebant seu tangebant quicumque vel sacris operabantur, vel jurabant, vel preces et vota faciebant. Varro, Macrobius, Saturnal. lib. 3. cap. 2. &c. Vide et Plin. lib. 2. cap. 7.

10. *Farre pio et saliente micâ.*] Molâ salsâ quæ constabat ex aquâ, farre, et sale. Seneca Epist. 114. *Crepitantem molam.*

ODE XXIV.

AD AVAROS.

Quamvis totum mare Tyrrhenum atque Apulicum tuis ædificiis teneas, ditior nondum tentatis gazis Arabum ac Indiæ opulentæ; si fatum sævum clavos adamantinos excelsis culminibus infigit, neque mentem formidine, neque caput mortis retibus liberabis. Felicius in campis degunt Scythæ; quorum

INTACTIS opulentior
  Thesauris Arabum, et divitis Indiæ,
Cæmentis licèt occupes
  Tyrrhenum omne tuis et mare Apulicum;
Si figit adamantinos
  Summis verticibus dira necessitas
Clavos; non animum metu,
  Non mortis laqueis expedies caput.
Campestres meliùs Scythæ,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od 3. lib. 1.

1. *Intactis, &c.*] Sui vitia seculi hâc Ode proscribit. Animadverte quæso, Lector studiose, quàm variè quàmque feliciter idem sæpiùs ità retractet argumentum, ut novum quid semper esse videatur. Et hoc est quod ipse præcipit ac docet ad Pisones Epist. v. 128. et 240. quæ duo loca spectant eòdem, et egregiè declarant rerum communium ac cuivis notarum novam dispositionem ex arte atque ingenio, scitamque et callidam tractationem longè præstare rerum novarum inventioni. Quod quidem literatores ac de trivio homines et sciolos latet, nôrunt verò sentiuntque quotquot sano et sagaci pollent judicio. Vide quæ ibi annotabuntur.

Intactis opulentior Thesauris Arabum.] Ipsis opulentior Arabibus, quorum adeò jactatur opulentia. Vide lib. 1. Ode 29. et lib. 2. Od. 12. Stroph. penult.

Intactis.] Vel Thesauris nondum effossis, vel Arabibus bello nondum petitis ac subactis populo Romano. *Ælius* enim *Gallus ex Equestri Ordine, solus Romana arma in eam terram intulit . . . oppida diruit, &c.* Plin. lib. 6. c. 28. Strabo. lib. 6. *Recens Romæ expeditio nostro tempore duce Ælio Gallo in Arabiam facta.* Missus ille cum exercitu ab Augusto decimùm Consule, Arabas tentaturus. Propert. lib. 2. Eleg. 10. v. 15.

India quin, Auguste, tuo dat colla triumpho,
Et domus in tactæ te tremit Arabiæ.

2. *Divitis Indiæ.*] Hæc enim Asiæ regio dives est auro, argento, lapillis, gemmis. Strabo lib. 16, &c.

3. *Cæmentis licèt occupes, &c.*] Licet præclaras ædes habeas maris littoribus extructas, quid hoc ad vitam beatam? An sic effugies curas et mortem? Vide Od. 1. hujus lib. Stroph. 9. ibique annot.

4. *Tyrrhenum mare.*] Idem est quod Tuscum et Inferum pars est Mediterranei, Tusciam alluens, Ditionem Pontificiam, ac regnum Neapolitanum, à fluvio Macrâ ad Fretum Siculum.

Et mare Apulicum.] Omnes fere codices habent *Ponticum*, id est, Euxinum: Quidam *Punicum*, id est, Africanum; et hanc lectionem defendunt eò quòd mare Punicum seu Africanum continetur cum Tyrrheno, quod nunc nominatur. Verum enimvero quid hoc ad Italos et Romanos? An ut notetur vesania ædificantium non modò in littoribus maris proximi sed et longinqui; Longè sanè petita comprehensio, Lectori tamen judicandi sit plena libertas: ut fuit hactenus. Alii etiam *Publicum* absurdè quidem legunt. Placuit lectio, *Apulicum*, non nobis primùm, sed gravibus viris jam dem ante nos: ut denotetur utrumque Italiæ littus maris: per *Apulicum* superi sive Adriatici, inferi verò per *Tyrrhenum*.

5. *Si figit adamantinos, &c.*] Si magnificas illas ædes mors etiam obsidet ingrediturque et habitatores earum non mitiùs tractat quàm infimos et egentes, et in illis ædium *summis verticibus clavos figit adamantinos*, id est, imperium ac dominatûs sui jura exercet; metaphora ducta ab annali clavo, qui in parietibus ædium sacrarum figebatur singulis annis ut numerus annorum inde colligeretur. De quibus Liv. passim. Alii sic explicant; si summos etiam apices seu capita virorum principum spiculis suis durissimis transfigit mors, et enecat.

Adamantinos.] Adamante firmiores, lib. 1. Od. 35. *trabales clavos.* Sic bellè exprimit Poëta fatum ineluctabile, mortis necessitatem et nunquam mutabile Jovis ac Deorum decretum, Pindar.

Τις κίνδυνος κραίερης ἀδαμαίνος δησεν ἀλαφ...

6. *Campestres melius Scythæ, &c.*] Avaris divitibus sapientiores ac beatiores sunt ii populi

Quorum plaustra vagas ritè trahunt domos,
Vivunt, et rigidi Getæ;
Immetata quibus jugera liberas
Fruges et Cererem ferunt;
Nec cultura placet longior annuâ,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.
Illic matre carentibus [335]
Privignis mulier temperat innocens:
Nec dotata regit virum
Conjux, nec nitido fidit adultero.

incertas habitationes carpenta circumferunt, nec non asperi Getæ, quibus arva minimè circumscripta producunt communes segetes ac messes; neque exercetur cultura diuturnior uno *anno; atque* alter *vices assumens pari fortunâ quietem tribuit* alteri *laboribus exsoluto. Ibi fœmina innoxia parcit privignis matrem non habentibus, neque uxor dote potens marito imperitat, nec splendido auscultat mœcho.*

ANNOTATIONES.

qui inopes quidem, et sine curis vivunt. Scythæ nullas domos extruunt, per campos vagantur, modò in his pascuis, modò in illis subsistentes, suamque secum familiam plaustris vehunt, hinc ἁμαξόβιοι et ἁμαξοφόρητοι dicti; *quibus plaustra sedes sunt*, inquit Sallust. Vide l. 1. Od. 19. v. 10. et Od. 35. v. 9. n. et l. 2. Od. 9. in fine: ibique annot. Justin. l. 2. sub initium: *Scythis inter se nulli fines, nec enim agrum exercent, nec domus illis ulla, aut tectum, aut sedes est, armenta et pecora semper pascentibus et per incultas solitudines errare solitis. Uxores liberosque secum in plaustris vehunt, quibus coriis imbrium hyemisque causâ tectis pro domibus utuntur. Justitia gentis ingeniis culta non legibus .... aurum et argentum non appetunt. Lacte et melle vescuntur. Lanæ iis usus ac vestium ignotus ..... pellibus vestiuntur ferinis. Hæc continentia illis morum quoque justitiam dedit, nihil alienum concupiscentibus ...... utinam reliquis mortalibus similis moderatio ..... prorsùs ut admirabile videatur hoc illis naturam dare, quod Græci longâ sapientium doctrinâ præceptisque Philosophorum consequi nequeunt; cultosque mores incultâ barbarie superari, &c.* Hinc apud Homerum Iliad ν. δικαιότατοι, *justissimi*, vocantur Scythæ. De his Strabo. 7. Herodot. l. 4. Virgil. Georgic. 3. &c.

11. *Rigidi Getæ, &c.*] Et hi Scythis affines eodem pariter vitam agunt, frigidissimâ regione. Ex Strabone, ad Pontum, Orientem versus, circa ostium Danubii sedes habent. Plin. l. 4. c. 12. *Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes; variæ tamen litori apposita tenuêre: alias Getæ, Daci Romanis dicti, &c.*

12. *Immetata quibus, &c.*] Scythis nimirùm atque Getis agri nullis definiuntur limitibus neque sunt cuiquam proprii; omnes omnibus communes vicissim coluntur ab aliquibus, donec quantum satis est ad annonam et victum totius anni.

15. *Defunctumque laboribus, &c.*] Alii post hanc culturam agrorum, sationem ac messem curant, et quiescunt; atque ad annuum opus ac laborem alii aliis succedunt. De Suevis idem propè refert Cæsar de bello Gallico, initio lib. 4. *Gens maxima et bellicosissima Germanorum, Suevi: centum pagos habent, ex quibus quotannis singula millia armatorum, bellandi causâ suis è finibus educunt. Reliqui domi manent: pro se atque illis colunt. Hi rursus invicem anno post in armis sunt; illi domi remanent ..... privati ac separati agri apud eos nihil est: neque longius anno remanere uno in loco incolendi causâ licet, &c.*

17. *Illic matre carentibus, &c.*] Ubi nulla est cupiditas, illic nec ulla novercalia odia, flagitia, veneficia: nulla uxorum aut adulteria, aut imperiosa insolensque dominatio in viros. Ea est Scythicarum mulierum fides, pudicitia virtus, probitas.

18. *Privignis mulier temperat innocens.*] Noverca non sævit in *privignos*, id est, mariti sui è priori conjuge filios, nec eos veneno tollere meditatur; quod Romæ non infrequens. Juven. Sat. 6. v. 152.

Hippomanes, carmenque loquar, coctumque venenum,
Privignoque datum?

19. *Nec dotata regit virum.*] Plaut. Aulul. in fine scen. 17. *Quæ indotata est, ea in potestate est viri: dotatæ mactant et malo et damno viros.* Et Asinar. Scen. 1. *Argentum accepi, dote imperium vendidi.* Juvenal. Sat. 6. v. 223. *Imperat ergo viro.* Vide ibid. in superbiam mulierum plurima. Et Justino l. 3. Lycurgus apud Spartanos *virgines sine dote nubere jussit; ut uxores eligerentur, non pecuniæ: severiusque matrimonia sua viri coërcerent, cùm nullis dotis frænis tenerentur.*

20. *Nec nitido fidit adultero.*] Non sinit se in adulterium pertrahi ab adultero bene compto; vel, amatori et mœcho potenti non confidit post flagitia sperans ab eo defendi tum adversus leges adulterium punientes, tum adversus maritum suum vindictam meditantem.

Dos est magna parentium
  Virtus, et metuens alterius viri
Certo fœdere castitas;
  Et peccare nefas, aut pretium est mori.
O quisquis volet impias
  Cædes, aut rabiem tollere civicam;
Si quæret pater urbium [336]
  Subscribi statuis, indomitam audeat
Refrænare licentiam,
  Clarus pòst genitis: quatenùs (heu nefas!)
Virtutem incolumem odimus,
  Sublatam ex oculis quærimus invidi.
Quid tristes querimoniæ,
  Si non supplicio culpa reciditur?
Quid leges sine moribus
  Vanæ proficiunt; si neque fervidis
Pars inclusa caloribus
  Mundi, nec Boreæ finitimum latus,
Durat æque solo nives

Illic *maxima dos æstimatur virtus parentum, et pudicitia insolubili pacto alterum virum abhorrens.* Illic *non licet delinquere, vel merces est mors. O quicunque voluerit sceleratas strages furoremque civium abolere, si cupiet imagini subscribi parens civitatum, is infrænatam coërcere cupiditatem suscipiat à posteris celebrandus; quandoquidem (pro scelus!) viventi virtuti adversamur invidentes, ereptam verò aspectui desideramus. Quorsum mœstæ querelæ, si pœnâ non crimen amputatur? Quid leges prosunt absque moribus inutiles, si negotiatorem haud deterrent vel orbis regio æstu ferventi præclusa, nec pars Aquiloni proxima, nivesque humo constrictæ?*

ANNOTATIONES.

21. *Dos est magna parentium Virtus, &c.*] In deligendis uxoribus ibi non sperantur opes, sed virtus majorum et parentum, ac puellæ castimonia. Plaut. Amphitr. Act. 2. Serm. 2. sub finem.

Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur:
Sed pudicitiam, et pudorem, et sedatum cupidinem,
Deûm metum, parentum amorem, &c.

Repete modò allatam Lycurgi legem de dote virginum Spartanarum. Juvenal. Sat. 6. v. 169.

Malo Venusinam, quàm te, Cornelia, &c.

23. *Certo fœdere castitas.*] Fides conjugalis, quam illic violare *nefas*, aut peccanti *mors* certa est, certumque *peccati stipendium*, quod ait Paulus Apostolus.

25. *O quisquis volet impias, &c.*] Profectò cupiditas tollenda, si quis bonus Princeps velit seditiones tollere, tumultus, cædes, bella civilia, aliasque civitatum pestes. His videtur Augustum respicere: nam sic ei posteà gratulatur, lib. 4. Od. 15. v. 9.

——*Ordinem*
Rectum et vaganti fræna licentiæ
Injecit, amovitque culpas,
Et veteres revocavit artes, &c.

27. *Si quæret pater urbium Subscribi statuis.*] Si volet dignus esse, cui statua erigatur cum hâc epigraphe, *pater patriæ*. Quæ quidem appellatio honorifica contigit Camillo, Ciceroni, Julio Cæsari, Augusto, aliis item posteà bonis Imperatoribus. Tit. Liv. Appian. Flor. Sueton. &c. Hic Octav. cap. 51. *Senatus te consentiens cum Populo Romano consalutat* Patriæ Patrem. *Cui Augustus . . . compos factus votorum meorum, P. C. quid habeo aliud Deos immortales precari, &c.* Juv. Sat. 8. v. 244.

Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

30. *Clarus pòst genitis.*] Quidam legunt charus. Lib. 1. Od. 28. *Post modo te natis.*

Quatenus (heu nefas!) Ea siquidem est pravitas morum nostrorum, ut invideamus virtuti, excellentiæ, honoribus eorum qui nobiscum vivunt: mortuis autem gloriam sponte deferimus et laudationem. Egregiè Vel. Paterc. *Præsentia invidiâ, præterita veneratione prosequimur. Et his nos obrui, illis instrui credimus.*

32. *Sublatam ex oculis quærimus.*] Sic fit, sic vivitur. Homines quæ habent præ manibus bona vix antè cognoscunt, aut ut par est æstimant, quàm ea amiserint. Quam sententiam expolitam efferunt, inter tot alios, Sophocles in Ajace, Plaut. Captiv. Cic. in Orat. post reditum, ad Quirites.

34. *Si non supplicio culpa reciditur?*] Si culpæ non puniuntur; vel si non cessant improbi crimina perpetrare, quamvis ea puniri interdum cernant.

35. *Quid leges sine moribus Vanæ proficiunt?*] Quid prosunt leges, si non observentur, si que ad earum amussim mores non fingantur?

36. *Si neque fervidis Pars inclusa caloribus, &c.*] Si homines lucri causâ nihil non tentant

Mercatorem abigunt? horrida callidi [337]
Vincunt æquora navitæ?
Magnum pauperies opprobrium jubet
Quidvis et facere et pati,
Virtutisque viam deserit arduæ.
Vel nos in Capitolium,
Quò clamor vocat et turba faventium,
Vel nos in mare proximum
Gemmas et lapides, aurum et inutile,
Summi materiam mali,
Mittamus. Scelerum si benè pœnitet,
Eradenda cupidinis
Pravi sunt elementa; et teneræ nimis [338]
Mentes asperioribus
Formandæ studiis. Nescit equo rudis

& solertes nautæ maria formidabilia exsuperant? Inopia dedecus ingens impellit quidlibet & moliri & perferre: atque iter asperæ virtutis relinquit. Ergo nos aut deferamus in Capitolium, ad quod invitat applausus & concursus populi *acclamantis, aut in mare vicinum* projiciamus *gemmas & lapillos, atque aurum exitiale, omnis mali causam. Si verè crimina detestamur, extirpanda sunt improbæ cupiditatis principia; animique molliores quàm oportet durioribus instituendi* sunt *exercitationibus. Nobilis adolescens ignorat equo*

ANNOTATIONES.

& ad præclusas veluti à naturâ partes mundi contendunt; ad Zonam torridam, atque ad frigidam et glacialem, ubi *nives* asperitate ac diuturnitate frigoris *duratæ* sunt instar soli, vel, *solo* astringuntur. Vide lib. 1. Od. 22. sub finem. Et hujus lib. Od. 3. Stroph. 12.

40. *Mercatorem.*] Qui quærit opes, ac paupertatem fugit per mare, per saxa, per ignes.

Horrida callidi Vincunt æquora navitæ?] Sic Mare Glaciale, sic Bonæ Spei quod vocant promontorium, ubi horrorem faciunt omnia, quotidiè tamen tentatur atquè superatur.

42. *Magnum pauperies opprobrium, &c.*] Ex opinione vulgi scilicet. Nam longè aliter sentiunt vel Ethnicorum sapientes. Vide Apuleii Apolog. ubi, *Paupertas,* inquit, *etiam Populo Romano Imperium fundavit, &c.*

44. *Arduæ.*] Hesiodus ait viam ad virtutem longam esse et arduam, saxisque asperam, Deósque velle eam sudore parari.

45. *Vel nos in Capitolium, &c.*] Ex ante dictis rectè concludit: si opes non juvant, imò impedimento sunt bonis moribus, certè debemus eas abjicere: itaque, ut ex malis boni aliquid faciamus, deferamus eas ad Jovem Capitolinum, ad ornatum templi. Ac si minus movet nos religio Deorum, at moveat saltem honos et gloria nominis nostri. Nam illuc *vocat* et prosequitur nos *clamor et turba faventium.* Istæ nempè donationes magno populi applausu fiebant, quasi triumphum pararetis ei qui cupiditates subegisset. Petron. *Ipse Senatus recti bonique præceptor mille pondo auri promittere solet Capitolio.* Sueton. Octav. cap. 30. *In cellam Capitolini Jovis sedecim millia pondo auri, gemmasque ac margaritas quingenties H. S. unâ donatione contulit.*

47. *Vel nos in mare proximum, &c.*] Sic Crates Philosophus Thebanus magnum auri pondus in mare dejiciens aiebat: Abite pessum, malæ cupiditates; vos eò mergam, ipse ne mergar à vobis.

48. *Gemmas & lapides.*] Gemmæ pellucent, lapides minimè, margaritæ nec inter gemmas, nec inter lapillos censentur.

Aurum inutile.] Vel nihil juvans ad beatè vivendum: vel quo non utimur, per avaritiam defraudantes genium.

49. *Materiam mali.*] *Lycurgus aurum argentumque velut omnium scelerum materiam sustulit.* Justin. lib. 3. Ovid.

Opes irritamenta malorum.

51. *Eradenda cupidinis, &c.*] Tull. Tusc. 4. n. 2. 4. *Cum est concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quasi quædam Socratica medicina, quæ sanet eam cupiditatem, permanat tunc in venas et inhæret in visceribus illud malum, existitque morbus & ægrotatio, quæ avelli inveterata non possunt; eique morbo nomen est avaritiæ.*

Cupidinis Pravi.] Pravè quidam legunt *pravæ.* Cupidinem pro cupiditate in genere masculino usurpat Horatius, lib. 2. Od. 16. v. 15.

Cupido sordidus, et Satir. 1. v. 61.

Pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit.

52. *Elementa.*] Primordia. Juv. Sat. 14. v. 123.

Sunt quædam vitiorum elementa.

52, 53, 54. *Teneræ nimis Mentes asperioribus Formandæ studiis.*] Vel à teneris, ut aiunt, unguiculis: vel ad laborem resque duras et asperas *formandæ* sunt mentes nimis effœminatæ et delicatæ. Vide Oden 2. hujus libri.

54. *Nescit equo rudis Hærere, &c.*] Generosus ac nobilis puer (proh dedecus!) nescit equitare timetque venari; scit verò et amat

insistere haud assuetus, ac venari fugit; peritior ludere, seu jubeas trocho Græco sive magis placuerit aleâ legibus perbibitâ: dum parens fide pro jurio fractâ defraudat consortem socium & hospitem; atque divitias accumulat hæredi immerito. Nimiùm iniquæ augescunt opes: veruntamen aliquod semper deest angustis bonis.

Hærere ingenuus puer,
Venarique timet; ludere doctior
Seù Græco jubeas trocho,
Seù malis vetitâ legibus aleâ.
Cùm perjura patris fides
Consortem socium fallat et hospitem;
Indignoque pecuniam [319]
Hæredi properet: Scilicet improbæ
Crescunt divitiæ: tamen
Curtæ nescio quid semper abest rei.

ANNOTATIONES.

ludere mollioribus ludis Græcorum. De Romanis exercitationibus ingenuo juvene dignis, vide lib. 1. Ode 8. De venatione lib. 1. Epist. 18. v. 49, ita canit;

Romanis solemne viris opus, utile famæ,
Vitæque, et membris ————

57. *Græco trocho.*] Duplex fuit trochus: alter dicebatur turbo, eratque *buxum volubile* scuticâ agitari à pueris solitum; de quo Virg. Æneid. 7. v. 378. Alter ludus trochi erat, circuli cujusdam ferrei vel ænei impulsio, artem requirens ac studium; neque solis conveniebat pueris. De hoc videtur loqui noster hîc ut et ad Pisones Epist. v. 380. ubi rem vide fusiùs explicatam in annotationibus nostris.

58. *Vetitâ legibus aleâ.*] In Saturnalibus permittebatur alea, mense Decembri: reliquis anni mensibus probrosa erat; puniebaturque legibus Corneliâ, Publiâ, Titiâ. Ædilibus ea cura incumbebat Cicer. Philip. 2. *Licinium de aleâ condemnatum collusorem suum restituit.* Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 21. et quæ annotabo ad lib. 1. Epist. 18. v. 21. ad has voces:

Quem præceps alea nudat.

59. *Cùm perjura patris fides, &c.*] Dum puer indulget mollibus et futilibus studiis, interim pater ei congerit opes per fas et nefas, quas malè partas malè dilapidet. Nam ille societatis fidem atque hospitii jura violare non dubitat.

60. *Consortem socium.*] Has voces alii separant explicantque *consortem* cohæredem: *socium* qui negotiationis societatem ac fœdus inito contractu fecit. Alii jungunt et ad unam posteriorem sententiam referunt. Nempè consors vocatur, qui tantumdem sortis ad mercaturam confert. Nam prima pecunia in societatem, ut lucrum inde fiat, collata sors et caput nuncupatur: quod verò ex illâ per communem negotiationis laborem accedit accrescitque, corpus societatis vocitant. Itaque ille fallit consortem socium, cùm subtrahit quidpiam è lucro, et in privatam rem convertit id quod esse commune oportuit. Cicero pro Sexto Roscio; *Rectè majores nostri eum, qui socium fefellisset, in bonorum virorum numero habendum nullo modo putaverunt.* Vide eundem pro Publio Quinctio. Animadverte porrò quot et quanta mala committat ille avarus pater. 1. Periculis et laboribus se conficit. 2. Paupertatem esse malum stultè credit. 3. Omne fas violat quæstûs causâ. 4. Pravo exemplo filium corrumpit. 5. Seipsum defraudat victu necessario, *inter opes inops.*

64. *Curtæ nescio quid semper abest rei.*] Nam *multa petentibus desunt multa* Supra Od. 16. in fine. Benê Seneca in Hercule Oetæo, v. 615.

Cupit hic gazis implere famem:
Nec tamen omnis plaga gemmiferi
Sufficit Istri; nec tota sitim
Lydia vincit; nec quæ Zephyro
Subdita tellus; stupet aurato
Flumine clarum radiare Tagum:
Nec si totus serviat Hebrus,
Ruraque dives cingat Hydaspes;
Intraque suos currere fines
Spectet toto flumine Gangem.
Avidis, avidis Natura parum est,

ODE XXV.

AD BACCHUM.

Se afflatu ejus de Auguſto eximia dicturum.

QUO me, Bacche, rapis tui
Plenum? Quæ nemora aut quos agor in ſpecus, [340]
Velox mente novâ? Quibus
Antris egregii Cæſaris audiar
Æternum meditans decus
Stellis inſerere et concilio Jovis?
Dicam inſigne, recens, adhùc
Indictum ore alio. Non ſecùs in jugis
Exſomnis ſtupet Evias,
Hebrum proſpiciens, et nive candidam
Thracen, ac pede barbaro
Luſtratam Rhodopen. Ut mihi devio [341]

Quò me agis, Bacche, te repletum? Quas in ſilvas aut quæ antra præceps rapior ſpiritu inſolenti? Quibus ſpeluncis meditabor immortales honores Auguſti, ut audiar inſerens illum ſideribus ac Jovis concilio? Canam ſplendores novos, necdùm ab aliis celebratos. Haud alitèr attonita eſt Bacchè, in montibus expergiſcens, cùm cernit Hebrum et Thraciam nivibus albeſcentem, atque Rhodopen pedibus barbarorum peragratam. Quàm placet mihi longè *aberranti*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 3. Lib. 1.

1. *Quo me, Bacche, rapis, &c.*] Ad quid me rapis, meque ſuprà me tollis? Inſtruis me ſcilicet ad canendas Divi Auguſti laudes; quod ſine divinâ ope nequaquàm tentarem. De Baccho vide lib. 2. Od. 19. ibique annot. Auguſti eulogia perſequitur Horatius lib. 1. Od. 12. l. 3. Od. 5. 14. l. 4. Od. 5. 14. 15. l. 2. Ep. 1.

2. *Quæ in nemora.*] Lib. 2. Epiſt. 2. v. 77.

Scriptorum chorus omnis amat nemus, et fugit urbes
Ritè cliens Bacchi.——

Item,

Carmina ſeceſſum ſcribentis et otia quærunt.

3. *Mente novâ.*] Divino inſtinctu, dicendi facultate pluſquam humanâ. Adverte, ſtudioſe Lector, inciſam paſſim orationem. Talis enim entheum decet.

Quibus Antris, &c.] Quibus in locis à turbâ remotis, ſacriſque, animo ſoluto meditabor dignos Auguſto verſus; quibus illum cœlo conſociem? Vide ſuprà Od. 5. Stroph. 1. ibique annot.

6. *Concilio Jovis.*] Deorum cœtui. Fingunt enim Jovem in gravioribus Deos convocare et conſulere. Vide Homer. Iliad. 20.

8. *Indictum ore alio.*] Seù quod primus Latinorum Horatius Lyrica ſcripſerit, ſeù quia Auguſti geſta et virtutes ſunt quid novum ac inauditum, adeòque mortalium nemini cognita sive relata ſunt adhuc ejus inſignia.

Non ſecùs in jugis, &c.] Tantus me ſtupor divina Cæſaris encomia canere meditantem corripit, quantus invadit Bacchas è furore divino et ſomno exſolutas. Vel tanto ardore aggredior Auguſti laudes, quanto Bacchæ Orgia.

9. *Evias.*] Bacchi ſacrificula, ab Evio Bacchi cognomine, de quo lib. 1. Od. 18. v. 9. *Exſomnis*, vel. excitata ab eo ſomno, qui poſt divinum furorem occupare ſolet, animoque tranquillitatem reddit. Vel, pervigil; noctu enim celebrantur Orgia, in Thraciæ præſertim montibus. Unde et mox Hebri Rhodopeſque mentio.

10. *Hebrum.*] Hic Thraciæ fluvius oritur è monte Rhodope non procul Adrianopoli, labitur in Ægæum mare è regione inſulæ Samothraciæ, volvens aureas arenulas. Solin. lib. 15. De eo jam lib. 1. Od. 25. v. ultimo.

Nive candidam Thracen.] Regio hæc frigidiſſima nunquam non habet nives, *nec cœlo læta, nec ſolo*, ex Pomp. Melâ. Inter alios montes tollit *Rhodopen*, incoliturque gente, cui velut inſita à naturâ barbaries. Vide lib. 1. Od. 27.

11. *Pede barbaro Luſtratam Rhodopen.*] Hic ſubtiliores aliqui afferunt Orpheum *pede barbaro* id eſt, carminibus, illuſtrantem Thraciam ſuam patriam, et in eâ montem Rhodopen: eo ſenſu, ut tam ſit omnibus admirabilis Horatius Auguſti laudes celebrans, quam Bacchis Thrax Orpheus canens, et ob cantum toto orbe nominatus. Sed O commentum, quod noſtrum etiam Poëtam latuiſſe credendum eſt!

12. *Ut mihi devio, &c.*] Afflatus numine Horatius duntaxat ea loquitur, quæ meditabundum juvant Poëtam, deſertas regiones, ſpecus, rupes, nemora.

admirari cautes et silvam desertam! O Rex Naïadum et Bacchantium altas fraxinos manibus revellere potentium, nihil exiguum aut vile, nihil humanum canam. Suave est periclitari, O Bacche, sequendo numen quod circumdat caput virenti palmite.

Rupes et vacuum nemus
 Mirari libet! O Naïadum potens,
Baccharumque valentium
 Proceras manibus vertere fraxinos;
Nil parvum, aut humili modo,
 Nil mortale loquar. Dulce periculum est,
O Lenæe, sequi Deum
 Cingentem viridi tempora pampino.

ANNOTATIONES.

13. *Rupes.*] Sic appositè Muretus doctis visus correxisse, quia *rupes* ad rem convenientiores: cùm tamen plerique codices habeant *ripas*; nec ità absurdè, ut quidam volunt. Nam et flumina et fluminum ripæ ad solitarium et cogitabundum pertinent.

14. *O Naïadum potens, &c.*] Quòd aquis vinum est potentius ac validius, hinc veteres Naïadum, id est, Nympharum fluminibus præsidentium Regem finxêre Bacchum.

15. *Baccharûm.*] Bacchi sacerdotum. Quod additur, *valentium Proceras manibus vertere fraxinos,* videtur allusisse Horatius ad id quod scribit Euripides in Bacchis Act. 4. cùm evasisset in abietem Pentheus rabiem fugiens Bacchantium, eò statim accurrisse illas omnes, ac duce Agave saxa primùm molitas in eum contorsisse, posteà verò ipsam arborem radicitùs concussisse, ac tandem prostravisse.

17. *Aut humili modo.*] Quidam legunt *humile modo.*

18. *Dulce periculum est.*] Scio me periculosum tentare opus et arduum; at, duce Deo, non indignum immortali Cæsare carmen edam.

19. *Lenæe.*] Unum est è Bacchi cognominibus ἀπὸ τοῦ ληνῦ, *torculari,* in quo vinum exprimitur. Ex Diod. Sic. lib. 4. cap. 5. et lib. 5. cap. 1. Donatus perperàm Latinam commentus est originem, à *leniendo.* Cui et refragatur Servius in Virgil. Georg. 2. 4.

20. *Cingentem viridi tempora pampino.*] Hoc et suos clientes, et seipsum coronare amat Bacchus. Infra lib. 4. Od. 8.

Ornatus viridi tempora pampino.

ODE XXVI.

AD VENEREM.

Ut Chloës arrogantiam coërceat.

Haud ità pridem vigebam aptus virginibus, nec inglorius bellavi. Jam arma et perfunctam militiâ istâ lyram tenebit murus ille, qui stipat latus

VIXI puellis nuper idoneus, [3.18]
Et militavi non sine gloriâ:
 Nunc arma, defunctumque bello
  Barbiton hic paries habebit,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. 1.

1. *Puellis nuper idoneus.*] Jam verò annos quadraginta natus ab eis contemnor; quare ab istâ militiâ cessare debeo in posterum. Vide lib. 1. Od. 9. lib. 4. Od. 1.

2. *Militavi.*] Ovid. Art. Am.

Militat omnis amans: et habet sua castra Cupido.

3. *Nunc arma, &c.*] Jam abjicienda mihi sunt arma, atque ex more suspendenda in templo Veneris, funalia, vectes, arcus,

4. *Barbiton.*] Versus lyricos et amatorios. De hoc instrumento musico, lib. 1. Od. 1.

4, 5, 6. *Paries habebit, Lævum marinæ qui Veneris latus Custodit.*] Quia fortunatus fui in eâ Veneris militiâ, hinc volo suspendi arma meæ congruo loco et meæ felicitatis indice. Videlicet statuæ Deorum meridiem aspiciebant, proindeque occasum habebant ad dextram, ortum ad sinistram: porrò ex Etruscâ disciplinâ pars orientalis boni ominis erat, ideòque fausta quælibet ad ortum auguria et auspicia habebantur. Unde Virg. *intonuit lævum.* Seu quod ea erat Horatii dextra ad Veneris imaginem conversi, et pars quoque templi dextra: quæ quidem semper felix censetur. Hinc igitur ad lævum simulacri

Lævum marinæ, qui Veneris latus
Custodit. Hic, hîc ponite lucida
Funalia, et vectes, et arcus
Oppositis foribus minaces.
O, quæ beatam, Diva, tenes Cyprum et [343]
Memphim carentem Sithoniâ nive,
Regina, sublimi flagello
Tange Chloën semel arrogantem.

sinistrum Veneris maritimæ. Istic, istic deponite faces accensas et vectes, et arcus præclusis januis minitantes. O Dea, quæ fortunatam obtines Cyprum, atque Memphim nivibus Sithoniis immunem regis, semel feri superbam Chloën elato flagello.

ANNOTATIONES.

Veneris latus, hoc est, ad dextrum fani parietem arma collocat, quibus non sine gloriâ, militârat.

5. *Marinæ Veneris.*] E maris spumâ genitæ: ut fabulantur. Hesiod. Theogon. Inde Græcum nomen Ἀφροδίτη, nam ἀφρος, *spuma* dicitur.

7. *Funalia.*] Noctu amatores ad amicarum fores, accensis facibus pergebant, atque illas, his demum extinctis, occentabant, Pers. Sat. 5. v. 166.

Chrysidis . . . . . ante fores extinctâ cum
face canto.

Vide supra Od. 10. hujus libri.

Vectes et arcus, &c.] His scilicet armis atque instrumentis quatiebant effringebantque fores meretricum occlusas. Vide supra Ode 14. sub finem. Et lib. 1. Ode 25. Apud Terent. in Eunucho, Thraso Thaidis ædes expugnaturus, *Procede*, inquit, *huc cum vecte*. Bellè Cato vecticulariam appellat vitam furum, qui vecte parietes domorum solearit perfodere.

9. *Beatam Cyprum.*] Insulam, de quâ lib. 1. Ode 3.

Beatam.] Vel opibus, vel patrocinio Veneris.

10. *Memphim.*] Ægypti urbem, in quâ celebre Veneris templum, teste Strabone, lib. 17.

Carentem Sithoniâ nive.] Ea regio utpote fervida non habet nives, ut Sithon Thraciæ mons. Virg. Eclog. 10.

Sithoniasque nives hyemis subeamus aquosæ.

11. *Regina.*] Mentium dominatrix Venus.

Sublimi flagello, &c.] Ictu vehementiori percute; fastidium Chloës et superbiam tibi ingratam ulciscere: ferociam elide. Animadverte porrò amantium levitatem ac stultitiam. Videbatur Horatius primò velle amores abjicere; ecce verò, seu amans, seu iratus, supplicat Veneri, ut frangat Chloës arrogantiam eamque tangat, à quâ ipse spernebatur.

ODE XXVII.

AD GALATEAM.

Eam à navigando deterret, præsertim exemplo Europæ.

IMPIOS parræ recinentis omen
Ducat, et prægnans canis, aut ab agro [344]

Sceleratos deducat augurium parræ cantum iterantis, et canis gravida, vel lupa rufa

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 3.

1. *Impios parræ, &c.*] Hæc Ode præ cæteris involuta, multum negotii semper Interpretibus facessivit; multum quoque habet gravitatis et elegantiæ. Quæ et qualis sit Galatea illa, et cur ità studiosè ad eam scribat Horatius, haud notum est.

Impios parræ recinentis omen Ducat, &c.] Impii iter facturi triste quodlibet auspicium habeant, pro suo malo merito: tibi verò, Galatea, fausta quæcumque adsint.

Parræ.] Ingratæ et infaustæ fuit vocis parra avis; quæ verò fuerit, illa, minimè liquet. Quibusdam *mesange*, aliis *vanneau*, aliis aliter appellatur, Angl. A JAY. Plin. lib. 11. 37. init. *volucribus apices diversi quidem generis: Phœnici plumarum serie . . . . Phasianæ corniculis: prætereà parræ* (alii tamen legunt, *parvæ*) *quæ ab illo galerita appellata quondam, posteà Gallico vocabulo etiam legioni nomen dedit alaudæ. Dedit cirros Pico quoque Martio, &c.* Lib. verò 18. cap. 29. manifestè ac disertè scribit, *avem parram, oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat.*

Recinentis.] Quædam aves cantu omen faciebant, ut noctua, corvus, cornix, picus, parra; hinc oscines, quasi oricines: aliæ volatu et alis, unde alites ac præpetes dictæ; ut aquila, vultur milvus accipiter, aliæque altum volantes. Virg. Æneid. 3. v. 361.

Et volucrum linguas, et præpetis omina
pennæ.

2. *Prægnans canis, aut, &c.*] Veteres superstitiosi multa quidem ominosa existimabant

veniens ab agro Lanuvino, et vulpes catulos *enixa. Anguis quoque viam inceptam remeretur, cum velut sagitta è transverso equis pavorem injecit. Ego cui metuam augur prævidens futura?*

Rava decurrens lupa Lanuvino,
Fœtaque vulpes:
Rumpat et serpens iter institutum,
Si per obliquum similis sagittæ
Terruit mannos. Ego cui timebo
Providus auspex?

ANNOTATIONES.

nullâ aut levi ratione; ut si quid malè cesserat, cùm v. g. prægnans canis occurr. sset, inde talem occursum deinceps habuerunt infelicem et mali ominis. Ejusmodi plurima profert hîc Poëta noster. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 13. &c.

3. *Lanuvino.*] Pro quolibet positum quibusdam videtur; non ità verò aliis, eò quòd per illud ad viam Appiam oppidulum iter erat Galateæ Brundusium pergentis ad conscendendam ibi navem. Res exigui momenti.

5. *Rumpat et serpens, &c.*] Græcis ἀκοντίας, Latinis *jaculus*, serpentis genus est, ex arboribus in prætereuntes sese vibrantis ad modum sagittæ. Ælian. l. 6. hist. animal. c. 18. Plin. l. 8. c. 23. *Vulgatum est*, inquit, *jaculum ex arborum ramis vibrari, nec pedibus tantùm cavendas serpentes, sed et missili volare tormento.*

6. *Similis sagittæ.*] Nolunt hîc intelligi missilem ex arcu sagittam; quanquam nihil vetat, ut patet ex annot. præced. At placet indicari eam surculi partem in vitibus postremam et superiorem quæ incurva et contorta serpentem refert, vocaturque sagitta. Columell. l. 3. c. 17. Plin. l. 17. c. 21. *Sagittæ vocantur* surculi, *cùm intorti panguntur . . . sagittas serere minùs utile, quoniam in transferendo facilè rumpitur quod intortum fuit.*

7. *Terruit mannos.*] Exterruit equos currum trahentes, in eos insiliens, eo modo quo mox explicuimus. *Mannus* vocatur equus minor ad manus facilis et obsequens. Torrentio est gradarius equus, tolutim et sine equitis molestiâ decurrens.

Ego cui timebo Providus auspex?] Ità ferè omnes codices. Sensus est; non est quod timeam tibi, Galatea: cùm nullo sis crimine obstricta, felici exitu ut et auspicio fluent tibi omnia: nec non faustum tibi augurium et ego precabor navigare cupienti; sis ubique felix. Quòd si liceat aperire quod sentio, malim certè, cum eruditis nonnullis, interrogationis notam expungere, et continuato sensu et oratione, jungere cum sequentibus hoc sensu: Ego Horatius, si cui timebo auspex providus (ut tibi navigaturæ timeo, Galatea) huic *prece suscitabo oscinem ab ortu Solis corvum*, quò deterreatur à conscendendâ mari, isto scilicet malo augurio. Vide mox annotanda.

8. *Auspex.*] Is augurium captans sedebat capite velato: lituum sine nodo tenens aduncum, quo cœli regiones et certa spatia notabat, quibus videnda ad se pertinere designabat, &c. Alex. ab Alex. ante cit. Quam verò mundi partem spectabat augur? hinc enim pendet multarum solutio quæstionum, nimirum ubi dextra pars, ubi læva constituenda; adeòque quod felix, quod infelix omen. Primi Rom. Augures orientem spectârunt ab Albanis et Latinis edocti. Patet ex Virg. Æn. 8. v. 61. Æn. 12. 172. Subinde verò, ex Hetruscâ disciplinâ, ad meridiem conversi omen capiebant et auspicium. Vide Varron. lib. 6. Plin. lib. 2. c. 54. Quæ cùm ità sint, ortus Solis erat eis ad lævam, occasus ad dextram: ergo quod mox ait Horatius, *Corvum ab ortu Solis oscinem*, sinistrum infelixque augurium denotet. Adde quòd vulgò putabantur auspicia corvi dextri fausta, lævi infelicia: cornicis contra. Plaut. Asinar. infra citand. Item Aulul. Scen. 20. *Non temerè est quod corvus cantat mihi nunc ab lævâ manu, &c.* Cic. de Divin. 1. *Quod augurium à dextrâ corvus, à sinistrâ cornix faciat ratum?* Et antea. *Panætius requirit Jupiterne cornicem à lævâ, corvum à dextrâ canere jussisset?* Et Divin. 2. v. 81. *Cur aliis à dextrâ, aliis à lævâ datum est avibus, ut ratum auspicium facere possint?* Verum enimvero *magna hujus observationis vanitas*, ut ait ipse Plin. modò cit. Et Cic. de Divin. 2. n. 82. *Quæ autem est inter Augures conveniens et conjuncta constantia? Ad nostri augurii consuetudinem, dixit* Ennius.

Cùm tonuit lævum benè tempestate [illegible]

At Homeri Ajax, apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quod hoc modo [illegible]

Prospera Jupiter his dextris fulgoribus [illegible]

Ita nobis sinistra, Graiis et Barbaris [illegible] *meliora esse videntur. Quanquàm haud* [illegible] *quæ bona sint sinistra nos dicere, etiamsi* [illegible]*tra sint. Sed certè nostri sinistrum* [illegible]*runt* (quod à sinendo dictum putant) [illegible] *dextram, quià plerumque melius id* [illegible] Vide Just. Lips. Elect. 2. c. 2. Ex his, [illegible] vides non absurdam quoque sententiam [illegible] illorum, qui corvum oscinem ab ortu [illegible] augurium fuisse scripserunt, tametsi ad [illegible]vam esset: ubi et distinguendam aiunt [illegible]ter Auguris dextram manum lævamque, [illegible] mundi partem dextram ac sinistram, cùm [illegible] nunc hoc nunc illo modo loquantur. [illegible] Plutarchum in quæst. Centur. Rom. ità [illegible]

Antequàm ſtantes repetat paludes
Imbrium divina avis imminentûm,
Oſcinem corvum prece ſuſcitabo
Solis ab ortu.
Sis licet felix ubicumque mavis,
Et memor noſtri, Galatea, vivas;
Teque nec lævus vetet ire picus,
Nec vaga cornix.
Sed vides quanto trepidet tumultu
Pronus Orion? Ego quid ſit ater
Adriæ novi, ſinus, et quid albus
Peccet Iapyx.
Hoſtium uxores puerique cæcos
Sentiant motus orientis Auſtri, et
Æquoris nigri fremitum, et trementes
Verbere ripas.

[345] *priuſquàm avicula pluviæ* [346] *proximæ prænuncia redeat ad paludes minimè fluentes, votis vocabo corvum ab oriente canentem. Eſto fortunata ubicunque volueris, ô Galatea, et vive noſtri memoriam ſervans: et te nec pergere impediat ſiniſter picus, nec cornix vagabunda. At cernis quanto fragore properet Orion declivis? Ego ſcio quàm periculoſum ſit Adriaticum mare, neque fallit Iapyx ſerenus. Conjuges et filii* [347] *hoſtium experiantur occultos motus Auſtri ſurgentis, et tumultus atri maris, ac litora ictibus* fluctuum *concuſſa.*

ANNOTATIONES.

[illegible] *Cur avis ſiniſtra eſt ſecunda? . . . . Nam ſiniſtrum lævum ſignificat. Poteſt etiam deduci à verbo ſinere. Eam igitur rem quæ ſinit avem . . . vocat vulgus ſiniſtram. Cur vero? An quòd Æneæ in acie contra Mezentium fuit fulgur à ſiniſtrâ victoriæ index micaret, in augurium id verterunt; ac deinceps ità obſervant? Etenim Thebani cùm ſiniſtro ſuo cornu ad Leuctra hoſtem profligaſſent, deinde obſervârunt ut in omnibus conflictibus ſiniſtro cornu imperium tribuerent. An potiùs, ut auctor eſt Juba, reſpicientibus orientem Aquilo ad ſiniſtram eſt, quam mundi partem dextram et ſummam habent . . . An quià terreſtria et mortalia cæleſtibus et divinis cùm ſint oppoſita, probant nobis ea quæ ſiniſtra ſunt, Deos à dextrâ ſcendere?* Vide et Arnob. l. 4. paulò poſt init. ubi *læva naturâ eſſe ulla* negat e[illegible]. Nec omitte quod Non. Marcell. docet [illegible]do etiam *lævum* in bonam partem, et à [illegible]do dici.

9. *Antequàm ſtantes repetat paludes; &c.*] Antequàm tempeſtatem denunciet cornix ad [illegible] ſuo more volitans ac ſedens: ibique [illegible] imbrem divinanſque et voce indi[illegible]. Supra Ode 17. *aquæ augur cornix* dicitur. [illegible] ibi annotata.

[illegible] *Oſcinem corvum, &c.*] Ore futura præ[illegible]. Vide Gell. l. 6. c. 6. Plin. l. 10. c. 12. [illegible] *corvorum ſignificatio, cùm glutiunt vo[illegible] ſtrangulati.* Et l. 18. c. ult. *corvi [illegible] quodam latrantes, ſeque concutientes, [illegible]bunt, ventos; ſi verò carptim vo[illegible] ſorbebunt, ventoſum imbrem præſagiunt.* [illegible] ſi ab ortu clarè vocem ediderit corvus, [illegible] auſpicium fuiſſe narrant quidam. Vide [illegible] annot.

[illegible] *Nec lævus vetet ire picus, Nec vaga cornix.*] Plaut. Aſinar. Scen. 4. *Picus et cornix ab lævâ eſt: corvus porrò* (aliàs parra) *à dextrâ; conſuadent.* Plin. lib. 10. c. 12. *Cornix inauſpicatæ eſt garrulitatis, à quibuſdam tamen laudata.* Id. eod. l. c. 18. *Pici* (Gallicè *piverts*) *Martio cognomine, inſignes et magni in auſpiciis . . . . Ipſi, principales Latio ſunt in auguriis à Rege qui nomen huic avi dedit. Unus eorum in capite Prætoris urbani L. Tuberonis in foro jura pro tribunali reddentis, ſedit ità placidè, ut manu prehenderetur. Reſpondêre Vates, exitium Imperii portendi, ſi dimitteretur; at, ſi exanimaretur, Prætori. At ille avem protinus concerpſit; nec multò pòſt implevit prodigium.* C. Cœlio ſive Lælio id tribuit Frontinus in Stratagem.

17. *Sed vides, quanto, &c.*] Attamen ô Galatea, ne temerè te perfido committas mari: animadverte imminentem ab Orione tempeſtatem.

18. *Pronus Orion.*] Devexus, ad occaſum vergens. De eo lib. 1. Ode 28. v. 21. lib. 2. Ode 23. in fine.

Ego quid ſit ater Adriæ novi ſinus, &c.] Cave etiam et time Adriatici maris navigationem. Hujus ego pericula ſum expertus, inquit Horatius, cùm Athenas profecturus, conſcendi mare Brunduſii. Tunc etiam intellexi *quid albus peccet Iapyx*, quàm ſæpe fallat et decipiat ventus ille flans ex Apuliâ, in Græciam pergentibus initio propitius, ac repentè è cœlo ſereno procellas ciens, et naufragia parans. De eo lib. 1. Od. 3. v. 4.

21. *Hoſtium uxores, &c.*] In hoſtes vertantur et irruant mala quæque: à Galateâ avertantur.

Cæcos Sentiat motus orientis Auſtri.] Meridianum hunc ventum ignorat nemo valdè eſſe procelloſum.

Cæcos motus.] Quidam interpretantur, nocturnos, eò quòd *noctu Auſter, interdiù Aquilo vehementior . . . . et Auſtro majores fluctus*

Ità etiam Europa fallaci tauro commisit latus candidum; atque mare belluis refertum et apertos dolos expavit antè imperterrita. Paulò antè flores in pratis colligens texensque corollas Nymphis meritas, nocte parùm lucidâ nihil aspexit nisi sidera et aquas. Cùm verò pervenit ad Cretam centenis urbibus validam, irâ percita ait: O parens, nomen à filiâ neglectum, et pietas etiam re-*victa! Unde et quo deveni? Unica mors* pœna *est minor flagitio virginum. An experrecta fleo crimen fœdum? An scelere immunem* me *decipit species inanis, quæ dilap-*

Sic et Europe niveum doloso
Credidit tauro latus, et scatentem
Belluis pontum mediasque fraudes
Palluit audax.
Nuper in pratis studiosa florum, et
Debitæ Nymphis opifex coronæ,
Nocte sublustri, nihil astra præter
Vidit et undas.
Quæ simul centum tetigit potentem [34]
Oppidis Creten: pater ô relictum
Filiæ nomen, pietasque! dixit
Victa furore;
Unde? Quò veni? Levis una mors est
Virginum culpæ. Vigilansne ploro
Turpe commissum? An vitio carentem
Ludit imago

ANNOTATIONES.

educuntur, Plin. lib. 2. cap. 47. in fine. Alii legunt *orientis Hœdi*. De Hœdorum exortu tempestuoso, vide annot. hujus libri Od. 1. Stroph. 7. Nunquid verò sagax Poëta junxisset Hœdorum ortum cum occasu Orionis, quem modo attulit? Hic siquidem longè est post illum. Verumtamen quid vetat Horatium Galateæ interminari Orionis, hostibus verò Hædorum malignitatem?

25. *Sic et Europe, &c.*] Vide'ne tibi contingat id quod contigit Europæ. Hæc mansuetum et amabilem taurum conspicata, non est verita ejus tergo insidere, atque etiam maris inire fluctus et inambulare. At pœnituit seriùs, cùm se avectam longiùs sensit. Sic tu, Galatea, placidum nunc mare ultrò conscendis: at mox pœnitebit te, cùm turbatum ac procellis elatum intuebere. Europa à Jove in tauri formam converso decepta, avecta, vitiata est: tu ab Iapyge Austroque, ventis, et ab Orione Hœdoque sideribus noxiis poteris falli. Vide Herodot. Diodor. Sicul. lib. 6. cap. 15. Ovid. Metamorph. 2. Fab. ult. et Fast. 5. Apollodor. lib. 3.

Niveum latus.] Candore insignis Europa celebrata est.

27. *Mediasque fraudes Palluit audax.*] Quæ audacter ac sine ullo metu tauri dorsum inscenderat, tum expalluit cùm in alto mari nil præter undas et marina monstra aspexit. Hæc et quæ sequuntur è Moscho transtulit Horatius, pariterque Ovidius, aliique. Scripsit Theod. Marcilius è Theocrito, quoniam inter hujus opera, Eidyll. 19. reperitur inscriptum *Europa*; quod tamen Moschi esse non est ambigendum.

29. *Nuper in pratis, &c.*] Legentem pariter flores, cùm rapta est à Dite, Proserpinam exhibent. Ovid. Metamorph. 5. item Lucanus.

33. *Centum potentem Oppidis Creten.*] Homer. ἑκατόμπολιν. Hinc. Vir. Æn. 3. de Cretensibus,

Centum urbes habitant magnas.

Plin. lib. 12. cap. 1. *Est Gortynæ in insulâ Cretâ juxta fontem platanus, insignis utriusque linguæ monumentis, et nunquam folia dimittens; statimque ei Græciæ fabulositas adfuit, Jovem sub eâ cum Europâ concubuisse.*

34. *Pater ô relictum, &c.*] Tandem penè deceptam se intelligens Europa, sic [illegible] gemuit; Miseram me, quæ insano tauro [illegible] obsecuta patris domum reverentiamque [illegible] servi!

37. *Levis una mors est Virginum culpæ.*] [illegible] licet irreparabilis est jactura virginitatis. [illegible] tull. Carm 60. v. 46.

——— *Virgo dum intacta manet, dum* [illegible]
suis est:
Cùm castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris jucunda manet, nec cara [illegible]

40. *Imago Vana, quæ portâ fugiens e*[illegible] Post Homer. Odyss. 19. v. 562. alii P[illegible] bulati sunt, duas esse somniorum portas, [illegible] ram corneam, eburneam alteram; per [illegible] falsa, per illam vera emitti somnia. Vide [illegible] Æneid. 6. v. 893. Hujus figmenti [illegible] alii aliter investigant. Quidam in ety[illegible] rem verti opinantur: ἐλεφαίρω, inquiunt, *decipio:* hinc vanum est insomnium è [illegible] quæ *candenti nitens elephanto*, ut ait [illegible] cit. illud autem est verum quod è cornea [illegible] Nam à κέρας *cornu* κεραίνω indeque [illegible] *effectum reddo.* Alii, quòd ebur d[illegible] nihilque dat oculis pervium; at [illegible] pellucidum cornu est; hinc illud nihil [illegible] dit, hoc verò aliquid exhibet et indicat. A

Vana, quæ portâ fugiens eburnâ
Somnium ducit? Meliùsne fluctus
Ire per longos fuit, an recentes
Carpere flores?
Siquis infamem mihi nunc juvencum
Dedat iratæ; lacerare ferro, et
Frangere enitar modò multùm amati
Cornua tauri.
Impudens liqui patrios Penates!
Impudens Orcum moror! O Deorum
Si quis hæc audis, utinam inter errem
Nuda leones.
Antequàm turpis macies decentes
Occupet malas, teneræque succus
Defluat prædæ, speciosa quæro
Pascere tigres.
Vilis Europe, pater urget absens,
Quid mori cessas? Potes hâc ab orno
Pendulum zonâ benè te secutâ e-
lidere collum.
Sive te rupes et acuta leto
Saxa delectant; age, te procellæ
Crede veloci: nisi herile mavis
Carpere pensum,

sa per januam eburneam insomnium emittit? An satius fuit longa transre maria, an flores novos colligere? Si aliquis modò tradat iratæ mihi [349] *taurum flagitiosum, conabor ferro discerpere ac rumpere cornua juvenci priùs dilecti nimiùm. Sine verecundiâ deserui paternam domum: sine pudore cunctor Inferos. O si quis Deorum audis ista, faxis nuda ambulem inter leones. Priusquàm fœda tabes invadat pulchras genas, ac delicatæ prædæ succus dilabatur, cupio formosâ tigres satiare. Infamis Europa, absens pater instat, quorsum mori differs? Frangere cervicem potes ab istâ orno suspensam obsequente tibi cingulo. Seu magis placent cautes et scopuli ad mortem expediti: age, committe te celeri tempestati, nisi pensum dominæ trahere vis, tu Regis filia,* [350]

ANNOTATIONES:

...r ebur, quod dens est elephanti, significari os ...; per cornu verò oculos, quià prima ocu... ...ica ejus speciem refert; ac proinde hoc ...quid certi continet, illud autem non ità; ... quæ oculis videntur, manifesta sunt; at ... quæ alieno ore famâque percipiuntur. ...e Eustath. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. ... 3.

42. *Meliusne fluctus Ire, &c.*] Id est, potuit... igitur vigilanti mihi melius videri tauri dorso ...que longi fluctibus me credere, quàm in ... otiosè ludendo flores colligere? Vix sanè ...onem somnii excutere possum, inquit stu... Europa.

47. *Multùm amati tauri.*] Huic divinum o... spiranti, aut, ut ait Moschus, miti, ..., blandienti libens collusit Europa; ...ctat, manibus spumam ab ore abstergit, ...tur, dein et dorso insidet. Taurus Europæ ...it collum, ac demulcet puellam. Apud ... autem Metamorph. 2. Fab. 13. ori flores ...git, cornua sertis exornat, pectus manu ...dit: gaudet amans. Meminit quoque Cic. ...at. Deor. 1. n. 79. *Non audeo dicere pul...rum esse me quam ille fuit Taurus, qui vexit ...pam.*

...0. *Orcum moror.*] Mori differo, mororque debitam Orco prædam tradere.

51. *Utinam inter errem Nuda leones.*] Jam Europa non somniasse, sed re ipsâ flagitium perpetrâsse se agnoscens iram in taurum primò, deinde verò in seipsam vertit.

55. *Speciosa quæro Pascere tigres.*] A feris citò devorari exoptans, nuda et formosa illis cupit objici; fortasse et pœnas luere vult eam, quæ culpæ et turpi commisso ansam præbuerat, formam nempe et pulchritudinem. Porrò tigres ac leones memorat, quas omnino belluas Creta non habet aut nutrit: verùm attonitæ, idque citra notam ignoranti, virgini non est indecorum.

57. *Pater urget absens.*] Conscia mens exprobrantem scelus patrem flagitiosæ mihi exhibet durum perinde at justum vindicem: eaque me imago urget et torquet.

58. *Potes hâc ab orno, &c.*] Vitam infamem potes finire laqueo et suspendio vel præcipitio, seu in mare seu in scopulos acutos.

63. *Nisi herile mavis Carpere pensum.*] Nisi mavis servire, et lanam in fila ducere ab herâ certo pondere traditam ad opus diurnum, tu regio sanguine prognata: nimirum Agenoris Phœnicum Regis filia: quæ mater fuit Minois ac Rhadamanthi.

atque aari pellex beræ barbaræ. Lugenti astabat Venus improbè ridens, natusque laxato arcu: postquam verò satis ludificata est, ait: Modum pone furori et ardenti jurgio, quando tibi juvencus odiosus cornua dabit frangenda. Ignoras te esse conjugem supremi Jovis? Omitte querimonias. Disce altam sortem sustinere, ut decet: divisus mundus tuam feret appellationem.

Regius sanguis, dominæque tradi
Barbaræ pellex. Aderat querenti
Perfidum ridens Venus, et remisso
Filius arcu.
Mox ubi lusit satis, abstineto
(Dixit) irarum, calidæque rixæ,
Cùm tibi invisus laceranda reddet
Cornua taurus.
Uxor invicti Jovis esse nescis?
Mitte singultus: benè ferre magnam
Disce fortunam: tua sectus orbis
Nomina ducet.

ANNOTATIONES.

66. *Pellex.*] Mariti concubina.

Aderat querenti Perfidùm ridens Venus.] Dùm in has querelas erumperet Europa, propè stans Venus ridebat virginem dolis quidem deceptam suis ac filii Cupidinis, qui cùm sat vulnerum intulisset, arcum remiserat.

69. *Abstineto (Dixit) irarum, &c.*] Tota hæc strophe ironiam complectitur falsissimam.

73. *Uxor invicti Jovis esse nescis?*] Apud Moschum antè cit. Jupiter ipse se Europæ, qualis sit, aperit, et consolationem adhibet, quamvis in tauro latens.

74. *Benè ferre magnam Disce fortunam.*] Vel tolerare gravem animi dolorem; vel regiam fortunam sustinere ac tueri. Nam scribunt quidam Jovem (alii dicunt, Xanthum) Cretæ Regem nave, cui taurus appellatio et insigne fuit, Europam rapuisse, atque ex Phæniciâ in Cretam abductam uxoris loco habuisse. Alii paulò aliter, à Cretensi Rege nomine Tauro, illatis in Phœniciam armis, victore, Europam regis Cretæ filiam cum aliis puellis captivam esse transportatam. Vide Euseb. &c. Cœl. Rhodig. lib. 16. cap. 17. Apud Lycophronem, inquit, taurus qui rapuit Europam, non aliud est quàm ταυρόμορφον τύπωμα, id est, tauri formâ præsigne navigium.

75. *Tua sectus orbis Nomina ducet.*] Orbis in duas vel tres divisi portiones (nam olim alii aliter senserunt) una pars de tuo nomine appellabitur Europa. Ex vulgatâ opinione. Nam alioquin Herodot. scribit, *Nemini mortalium constare unde Europa nomen adepta sit, nisi dicatur ab Europâ Tyriâ (aliis Syriâ) nomen accepisse regionem anteà nomine carentem; illam [illegible] ex Asiâ certè fuisse, in hanc verò minimè commeâsse terram, quæ nunc à Græcis vocatur Europa, sed à Phœnice tantùm in Cretam, et è Cretâ in Africam.* Apud Moschum antè cit. Idyl. initio, refertur, dum adhuc virgo in Phœniciâ versaretur Europa, in somnis sibi videre visa terras duas, Asiam, et alteram ei oppositam, de se contendentes: muliebri formâ erant: harum altera peregrino vultú et habitu; [illegible] similis erat indigenæ, atque, ut quæ filiam [illegible] vindicabat, quòd eam genuisset ac nutrivisset; verùm altera validis contendens manibus [illegible] bat non invitam, quòd ea sibi fato [illegible] esset, &c.

Sectus orbis.] Fama fuit orbem quondam [illegible] tum continentem extitisse; at irrumpente [illegible] de ad Herculis columnas Oceano sectum [illegible] sum? et hinc mare Mediterraneum esse. [illegible] lib. 2. cap. 90. *Oceanus in totum abstulit [illegible] Primùm omnium ubi Atlanticum mare [illegible] Platoni credimus, immenso spatio.* Et l. 3. [illegible] *Africæ Abyla, Calpe Europæ claustra, [illegible] Herculis metæ. Quam ob causam columnas [illegible] Dei vocant indigenæ: creduntque perfossas [illegible] sa anteà admisisse maria, et rerum naturæ [illegible] tâsse faciem.* Et cap. 1. rursùm *Oceanus [illegible] hoc quod dictum est spatio Atlanticum [illegible] fundens, et avido meatu terras, quæcunque [illegible] entem expavêre, demergens, resistentes [illegible] flexuoso litorum anfractu lambit, Europam [illegible] maximè, recessibus crebris excavans.*

ODE XXVIII.

AD LYDEN.

Diem Neptuno sacrum hilariter esse transigendum.

FESTO quid potiùs die [351]
 Neptuni faciam? Prome reconditum,
Lyde strenua, Cæcubum,
 Munitæque adhibe vim sapientiæ.
Inclinare meridiem [352]
 Sentis? ac, veluti stet volucris dies,
Parcis deripere horreo
 Cessantem Bibuli Consulis amphoram?
Nos cantabimus invicem
 Neptunum et virides Nereïdum comas:
Tu curvâ recines lyrâ
 Latonam, et celeris spicula Cynthiæ:
Summo carmine, quæ Cnidon
 Fulgentesque tenet Cycladas, et Paphon

Quid melius agam die Neptuno sacrâ? Profer, Lyde cita, Cæcubum remotum, atque severitati obfirmatæ vim infer. Vides mediam diem recedere: et tamen cunctaris detrahere ex apothecâ inutilem cadum Bibulo Consule conditum; *quasi consistat tempus fugax. Age alternis canemus Neptunum, et cæruleos Nereïdum capillos. Tu citharâ incurvâ sæpiùs cantabis Latonam, atque tela Dianæ velocis. Ultimo cantu* dicetur Venus, *quæ Cnidum obtinet et Cycladas emicantes, atque junctis.*

ANNOTATIONES.

Metrum idem Od. 3. Lib. 1.

1. *Festo quid potiùs die, &c.*] Quid aptius et convenientius diei festivo, quàm genio indulgere?

2. *Neptuni.*] Hujus festum agebatur Romæ [illegible] Julii vicesimâ tertia. Meminit Plin. lib. [illegible] cap. 12. Athenis autem dies octava cujuslibet mensis erat Neptuno sacra. Alex. ab Alex. [illegible] cap. 18.

Reconditum.] Ideòque pretiosum et optimum.

3. *Lyde.*] Eadem fortasse quæ suprà Od. 11. [illegible] 7. ubi quidem *obstinata*, hîc verò facilis [illegible].

Cæcubum.] Vinum eximium, de quo lib. 1. [illegible] 20. v. 9.

4. *Munitæque adhibe vim sapientiæ.*] Animo [illegible] serio et à nugis voluptatibusque alieno vim adhibe; remitte aliquid de tuâ in[illegible] severiori; mecum vaca hilaritati, vino, [illegible]

5. *Inclinare meridiem Sentis.*] Vides Solem descendere, et peracto medio cursu vergere [illegible] occasum. Dies jam media abiit; cœnæ [illegible] incipienda est.

7. *Horreo.*] Græcè ὡρεῖον. Ità vocatur locus [illegible] condendis et servandis idoneus. In superioribus apothecis condi solere vasa vinaria [illegible] Od. 8. et 21. hujus libri.

8. *Cessantem amphoram.*] Satis veterem.

Bibuli Consulis.] Sub consulatu Bibuli anno [illegible] 604. in horreo conditam: quo quidem [illegible] Horatius puerulus erat. Vinum igitur illud debebat esse maturum. Jam notavi nec semel veteres consuevisse ætatem vini designare nomine Consulis tunc Rempublicam administrantis. Sunt qui Horatium velint hic jocari, ac per vocem *cessantem* alludere ad Bibulum cum Julio Cæsare Consulem, nihil verò Consulis agentem: quemadmodum narrat Suetonius Jul. cap. 20. vide locum, et in eam rem Epigramma ibi relatum.

10. *Neptunum.*] Quandoquidem ejus festo epulabimur; hunc sanè celebrare æquum fuerit, Deum maris, marinasque Nymphas pariter *Nereïdes*, Nerei filias. Harum nomina recenset ad triginta tria Homerus Iliad. 7. non longè ab initio.

Virides Nereïdum comas.] Ob maris colorem.

11. *Tu curvâ recines lyrâ, &c.*] Tu, Lyde, cantabis Deas partui præsidentes.

Curvâ lyrâ.] Vide lib. 1. Od. 10.

13. *Latonam.*] Dianæ et Apollinis matrem.

Celeris spicula Cynthiæ.] Celebrabis Dianam venatricem, spiculis feras configentem, et celeri cursu assequentem: quæ à Cyntho Deli insulæ monte *Cynthia* dicta est. Lib. 1. Od. 21.

13. *Cnidon.*] Cariæ urbem, de quâ l. 1. Od. 30.

14. *Cycladas.*] Ægæi maris insulas, in orbem dispositas; unde nomen. Vide lib. 1. Od. 14. v. ult.

Paphon.] De eâ urbe Cypri clarissimâ l. 1. Od. 30.

cygnis adit Paphum. Nox etiam canetur apto carmine.

Junctis visit oloribus:
Dicetur meritâ nox quoque næniâ.

ANNOTATIONES.

15. *Junctis oloribus.*] Trahere currum Veneris dicuntur aliquando Cygni: sic lib. 4. Od. 1. *Purpureis ales oloribus:* aliàs columbæ. Propert. lib. 3. Eleg. 3. 31. et Apul. Metam. lib. 6. paulò post initium: interdum passeres. Ità Sappho, Καλοὶ δέ σ' ἆγον στρουθοι.

16. *Dicetur meritâ nox quoque næniâ.*] Nox etiam cantabitur *meritâ næniâ:* vel quòd in eâ epulis, lætitiæ, voluptati operam dabimus; vel quòd carmen erit lugubre, nocti tenebrosæ ac tristi idoneum. De næniâ lib. 2. Od. 1.

ODE XXIX.

AD MÆCENATEM.

Invitat eum ad frugalem cœnam: et opum contemptum laudat.

O Mæcenas, proles Hetrusca Regum, jam pridem apud me tibi est dulce vinum in amphorâ non hactenus inversâ, cum floribus rosarum, et balanus expressa tuis crinibus. Subtrahe te cunctationi: ne continue spectes humidum Tibur, et pronos agros Esulæ, collesque Telegoni parricidæ. Relinque abundantiam fastidium afferentem,

TYRRHENA Regum progenies, tibi
Non antè verso lene merum cado
Cum flore, Mæcenas, rosarum, et
Pressa tuis balanus capillis
Jamdudum apud me est. Eripe te moræ,
Ne semper udum Tibur, et Æsulæ
Declive contempleris arvum, et
Telegoni juga parricidæ.
Fastidiosam desere copiam, et

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Tyrrhena Regum progenies.*] Inter eximias Poëtæ nostri Odas hanc censebis, Lector, seu versus ac poësin, seu res et materiam perpendas. Dictio grandis; Stoicæ mentis ac disciplinæ explicatio gravis. Tuum, lector, ingenium, tua sagacitas cætera non sine voluptate loquetur.

Tyrrhena Regum progenies.] Ab Hetruscis Regibus oriunde. Vide lib. 1. Od. 1. et 20. ibique annot.

2. *Non antè verso lene merum cado.*] Plenus vini cadus nec delibatus, nec resignatus, necdum suo loco motus.

3. *Cum flore rosarum.*] Serta et corollas è floribus, ad convivia semper adhibuisse veteres, fusè dixi lib. 1. Od. ult. et alibi.

4. *Pressa tuis balanus capillis.*] Et unguenta pertinuisse ad hilaritatem pompamque convivii notum est ex dictis ibid.

Balanus.] Myrobalanum, unguentum balaninum è glande unguentariâ, non absimili nucis avellanæ, quam ferebat quædam arbuscula. Glans Latinis, βαλανος Græcis Vide Plin. lib. 12. cap. 21. lib. 13. cap. 1. et 4. et alibi Pers. Sat. 4. lib. 37. *Balanatum Gausape* nuncupat balano delibutum capillitium.

5. *Apud me est.*] Tibi pridem destinata [illegible] reservata.

Eripe te moræ.] Excute quælibet im[illegible]menta; nihilque te remoretur, quò [illegible] pud me cœnatum venias.

6. *Ne semper udum, &c.*] Relinque [illegible] lùm ædes tuas excelsas, è quibus prospicis [illegible] bur. Esulam, &c.

Udum Tibur.] Aqnis abundans. Vide [illegible] Od. 7. et 11. et lib. 2. Od. 6. init.

Esulæ Declive, &c.] Vicinum Tibur[illegible] dum, in declivi seu latere montis [illegible] tum.

8. *Telegoni juga parricidæ.*] Tuscu[illegible] tii urbem duodecim millibus passuum à [illegible] distantem, à Telegono Ulyssis è Circe [illegible] qui patrem imprudens occidit, cond[illegible] radices montis, ità tamen ut in ejus jug[illegible] plissima eminerent ædificia: vulgò, F[illegible] Ibidem etiamnum extant magnifice [illegible] cerum villæ Romanorum, et p[illegible] multis

9. *Fastidiosam desere copiam.*] Ad [illegible] tempus desere rerum omnium copiam, [illegible] domi habes. Abundantia satietatem [illegible] hæc autem fastidium generat.

Molem propinquam nubibus arduis :
Omitte mirari beatæ
Fumum et opes strepitumque Romæ.
Plerumque gratæ divitibus vices,
Mundæque parvo sub lare pauperum
Cœnæ, sine aulæis et ostro,
Sollicitam explicuêre frontem.
Jam clarus occultum Andromedes pater
Ostendit ignem : jam Procyon furit,
Et stella vesani Leonis,
Sole dies referente siccos.
Jam pastor umbras cum grege languido, [155]
Rivumque fessus quærit, et horridi
Dumeta Silvani ; caretque
Ripa vagis taciturna ventis.
Tu civitatem quis deceat status,
Curas ; et urbi sollicitus times,
Quid Seres et regnata Cyro

et ædes excelsis nubibus proximas. Intermitte admirari fumum, & potentiam, tumultusque Romæ felicis : Non rarò jucundæ opulentis varietas et nitidæ cœnæ in exigua domo pauperum, sine tapetibus & purpurâ, vultum anxium porrexerunt. Jam lucidus parens Andromedæ promit ardorem absconditum. Jam sævit Anticanis, ac sidus Leonis furiosi, Sole reducente dies aridos. Nunc pastor æstu *fatigatus cum grege languente petit umbras, et amnes, atque densa nemora Silvani hirsuti ; et littus silens leves non habet auras. Tu laboras quis urbi status conveniat, ac mentis anxius quid* adversus *Rempublicam moliantur Seres, et Bactriani Cyro subjecti,*

ANNOTATIONES.

10. *Molem propinquam nubibus arduis.*] Vel sublimes ædes, vel turrim, quam habebat Mæcenas in Esquilino monte, è quâ Nero spectâsse dicitur incendium urbis. Sueton. Neron. cap. 38. *incendium turri Mæcenatianâ prospectans, lætus flammæ, ut aiebat, pulchritudine.*

12. *Fumum.*] Auram popularem, ambitionem, honores, vanam gloriam.

16. *Plerumque gratæ divitibus vices.*] Natura diverso gaudet.

14. *Mundæque cœnæ.*] Paratum *non ampliter, sed munditer* convivium ; ut habet Comicus.

16. *Sollicitam explicuêre frontem.*] Frontem ... mœstitia in rugas contrahit, hilaritas ... solvit et explicat.

17. *Jam clarus occultum, &c.*] Æstivos ardores ... ac notat sidus Cephei, quod oritur 7. Id. Jul. ex Columell. lib. 12. Cepheus ... Rex inter sidera relatus cum Cassiope uxore, Andromede filiâ, et Perseo ejus ... ac sponso.

Occultum ignem.] Tum quòd Cephei sidus ... Ursam collocatum est : tum quià ... Arctico magnâ ex parte obtegitur : ... l. 2. Apollodor. Arat. &c. vel potiùs, ... non apparebat, jamque ortum ostendit.

... *Procyon.*] Latinè Anticanis, sidus quod ... Caniculam oritur, Idibus Julii. Columell. &c. ex Arato, Cicer de Nat. Deor. 2.

——————*Geminis est ille sub ipsis*
Anticanis Graio Procyon qui nomine fertur.

... *Stella vesani Leonis.*] Quintum est hoc ... signum, quod aggrediente Sole incipit sævire, Canicula *insana* dicta Persio Sat. 3. v. 5. fortasse et alludit Horatius ad stellam quæ in pectore Leonis oritur 9. Cal. Augusti. Columell. &c.

20. *Sole dies referente siccos.*] Scaliger offensus epitheto, *siccos*, in fine versûs, mallet, *Sole graves referente luces.* Age vir gravis ; æstivos dies et calores Poëta vult indicare : at hyemis graves perinde luces ac æstatis. O hypercritici conatus ingenii !

21. *Jam pastor umbras, &c.*] Priori strophe anni tempestatem æstivam : hac autem diei horam ferventissimam designat, nempe meridiem, quo solebant pastores et greges *umbras et frigora captare.* Virgil. Eclog. 2.

23. *Dumeta.*] Silvas suâ densitate umbram et frigus suppeditantes.

Silvani.] Dei silvarum.

Horridi.] Caprinis pedibus, cornuto capite, corpore hirto et villoso. Vide suprà Od. 18. v. 1. ibique annot.

Caretque Ripa vagis taciturna ventis.] Nulla est aura, ne levis quidem spirat ventus ad ripas fluminum.

25. *Tu civitatem quis deceat status, &c.*] Dum quiescunt omnia, tu etiam laboras de statu Reipublicæ constabiliendo. Atqui otium carpe tantillum, ô Mæcenas, urbis Præfecte. De hac Mæcenatis Præfecturâ Dio l. 49. & 55. Vid. & Vell. Paterc. l. 2. Senec. Epist. 94. Cornel. Tacit. Annal. 6. Suprà noster Od. 8. v. 17.

Mitte civiles super urbe curas.

27. *Seres.*] Asiæ populi ultra Sinas, à Serâ

atque Tanais seditiosus. Dii sapientes obscuris tenebris involvunt venturi ævi sortem: deridentque si homo plus quàm decet angatur. Satage bene moderari præsentia. Reliqua dilabuntur instar fluvii Tiberis *modò intra ripas quietè defluentis in mare Thuscum, modò saxa corrosa evulsasq; stirpes, et greges, atque ædificia simul abripientis, haud sine sonitu montium et silvæ proximæ; quando immanis eluvies solicitat fluvios tranquillos. Is compos sui est, vivetq; hilaris, qui diebus singulis dicere potest, Vixi:*

Bactra parent, Tanaisque discors.
Prudens futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus:
Ridetque, si mortalis ultrà [156]
Fas trepidat. Quod adest, memento
Componere æquus: Cætera fluminis
Ritu feruntur, nunc medio alveo
Cum pace delabentis Etruscum
In mare, nunc lapides adesos,
Stirpesque raptas, et pecus, et domos
Volventis unà, non sine montium
Clamore, vicinæque silvæ;
Cùm fera diluvies quietos
Irritat amnes. Ille potens sui
Lætusque deget, cui licet in diem

ANNOTATIONES.

urbe dicti. Regio illorum Serica, hodie *Cattay*, serico opere inclyta. Vide lib. 1. Od. 12. sub finem.

Regnata Cyre Bactra.] Hæc urbs primaria Bactrianæ, Regionis Asiæ, inter Parthiam ad Occasum et Indiam ad Ortum, Oxo flumine alluitur: pars olim erat imperii Persarum.

Cyro.] Hic filius Cambysis, Persarum et Medorum, subindeque totius Orientis Rex, profanis imò et sacris literis celebratus, à Tomyri Scytharum Reginâ cum suo exercitu contrucidatus. Vide Justin. l. 1. &c. Paralipomen. Esdr. Daniel. maximè vero Isaiæ, c. 45. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, et dorsa Regum vertam—— Ego ante te ibo——Dabo tibi thesauros absconditos et arcana secretorum, ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel—— accinxi te, et non cognovisti me, &c.*

28. *Tanaisque discors.*] Populi ad Tanaim quietis impatientes, ad bellum proclives interque se frequentiùs dimicantes, Parthi, Scythæ, Sarmatæ. De illo flumine Asiam ab Europâ disterminante jam dixi. Vide Od. 4. hujus lib. stroph. 9.

29. *Prudens futuri temporis, &c.*] Sapienter Dii hominibus cognita esse futura noluerunt, sive ne malis ante tempus torqueantur; sive ut incertâ rerum expectatione penduli ad ipsos recurrere ac vereri moneantur.

31. *Ridetque, si mortalis ultra Fas trepidat.*] Lib. 2. Od. 16. v. 25.

Lætus in præsens animus quod ultrà est
Oderit curare.

32. *Quod adest, memento componere æquus.*] Præsentibus utere prudenter, rectè, justè.

33. *Cætera fluminis Ritu feruntur.*] Futurum tempus fluit, et sensim elabitur, rebus modò pacatis, modò turbidis.

36. *Nunc lapides adesos, Stirpesque, &c.*] Exundans rapit omnia, cursu rapidiori lapides arrodit et excavat, arbores extirpat, &c. Vid. Homer. Iliad. 11. v. 492. Lucret. l. 1. v. 285.

Fragmina dejiciens silvarum, arbustaq; tota,
Dat sonitu magno stragem, volvitq; sub undis
Grandia saxa, &c.

Virgil. Æneid. 2. v. 305.

Rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boumq; [illegible]
Præcipitesq; trahit silvas: stupet inscius [illegible]
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

40. *Cùm fera diluvies quietos Irritat [illegible]*] Amnes scilicet in Tiberim influentes, [illegible] sumque augentes supra modum ex[illegible] suâ: illi sunt Tinia, hodie *Topino*, Nar [illegible] go Nera ex Appinino scaturiantes; Anio [illegible] *Teverone* flu. Sabinorum. Pellia flu. H[illegible] hod. *Paglia*. Lege Plin. l. 8. epist. 17. [illegible] Tiberis frequentibus incrementis ita [illegible] *Tiberis alveum excessit, et demissioribus* [illegible] *altè superfunditur——premit valles,* [illegible] *campis——Inde quæ solet flumina acc*[illegible] *permista devehere, retro cogit, atque* [illegible] *nis aquis operit agros. Anio delicatissim*[illegible] *nium, ideòque adjacentibus villis* [illegible] *tatus retentusque, magnâ ex parte* [illegible] *quibus inumbratur, et fregit et rapuit.* [illegible] *montes, et decidentium mole pluribus* [illegible] *clausus, dum amissum iter quærit,* [illegible] *tecta, ac se super ruinas evexit atque* [illegible] *lit, &c.*

Dixisse, vixi: cras vel atrâ
  Nube polum pater occupato,
Vel Sole puro; non tamen irritum
  Quodcunque retrò est, efficiet; neque
    Diffinget, infectumque reddet,
      Quod fugiens semel hora vexit.
Fortuna sævo læta negotio, et
  Ludum insolentem ludere pertinax,
    Transmutat incertos honores,
      Nunc mihi, nunc alii benigna.
Laudo manentem. Si celeres quatit
  Pennas, resigno quæ dedit, et meâ
    Virtute me involvo, probamque
      Pauperiem sine dote quæro.
Non est meum, si mugiat Africis
  Malus procellis, ad miseras preces
    Decurrere, et votis pacisci,
      Ne Cypriæ Tyriæque merces
Addant avaro divitias mari.

[35] *crastinâ die Jupiter cœlo producat vel obscura nubila, vel serenam diem: at nequaquam rescindet quicquid actum est, neque mutabit ac destruet quod semel attulit fluxum tempus. Fors gaudens rebus adversis, et obstinata ludere ludum petulantem, subvertit dignitates caducas, jam mihi, mox alteri propitia. Laudo stantem.* Quòd *si leves alas movet, reddo quæ donavit; et meâ me virtute protego; atque honestam paupertatem indotatam peto. Si navis gemat Africis tempestatibus, non ad me attinet confugere ad vota luctuosa, et precibus* [358] *obtinere, ne Cypriæ vel Tyriæ merces mari avido opes adjungant.*

ANNOTATIONES.

43. *Vixi.*] Vox contemnentis mortem, inquit[illegible]erè, suo more, Marcilius: sic Æneid. 4.

Vixi; et quem dederat cursum natura, peregi.

Posset etiam jungi cum vocibus præcedentibus *in diem*, consensu; is beatus semperq; *lætus deget*, qui in diem vixerit, id est, qui præsenti tempore, hodiernâq; die utetur, futuri et crastini minimè anxius. *Sufficit diei malitia sua*, inquit Christus in Evangelio.

47. *Fortuna sævo læta negotio, &c.*] Vide lib. 1. Ode 34. in fine. Juvenal. Sat. 3. v. 39.

Quales ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties voluit fortuna jocari.

[illegible] Sat. 6. v. 604.

Stat fortuna improba, &c.
[illegible]que sibi minum parat, &c.

53. *Laudo manentem.*] Quamdiù stat et mecum fortuna, laudo: quòd si recedat et [illegible], minimè indignor. Istâ instabili, [illegible] ego meâ virtute haud moveor; meâ tran[illegible] non dejicior. Testibus oculis, extant [illegible] Commodi Imperatoris (non autem [illegible], ut scripsit nonnemo) numismata ænea [illegible], quorum pars altera effigiem habet [illegible] sedentis, dextrâ fugitivi frænum equi, [illegible] cornu tenentis, cum hâc epigraphe:

FORTUNÆ MANENTI.

[illegible] in cimeliarchio Ludovici magni.

55. *Probamque Pauperiem sine dote quæro.*] Vulgatum erat de bonâ conjuge inter probos effatum: Satis dotata, si benè morata: Sic Horatius pauperiem ait se expetere velut felicis vitæ ducem: sibique videri satis dotatam, utpotè *probam*. Vide supra Oden 16. à medio ad finem.

57. *Non est meum, si mugiat, &c.*] Qui opes avidè quærunt ac paupertatem velut summum fugiunt malum, ii medio mari et naufragii discrimine cum Diis paciscantur, ne suæ pereant merces; at ego, tametsi talibus in angustiis fuero, nec opum jacturam timebo, nec precibus redimere satagam, atque divitiarum neglectu, paupertatisque honestæ amplexu, tutus ero ac lætus. Vide hujus libri Od. 3. init.

Si mugiat Africis Malus procellis.] Si navis malus vel quassatus vel excussus fuerit seu Africo vento, seu fluctibus maris Africam alluentis.

59. *Votis pacisci, Ne Cypriæ Tyriæque merces, &c.*] Diis vota nuncupare, et dona polliceri, si salvas præstent merces, impediantque naufragium. Plin. lib. 8. cap. 16. *Tunc præcipuus votorum locus est, cùm spei nullus est.* Pers. Sat. 2. v. 3.

Non tu prece poscis emaci, &c.

60. *Cypriæ Tyriæque merces.*] Emporia scilicet erant orbe toto celeberrima, *Cyprus*, insula maris Mediter. de quâ l. 1. Ode 3. et *Tyrus* Syriæ urbs maritima, portu commoda, olim quidem probè munita et dives, claritate et magnitudine urbium Phœniciæ præstantissima, nunc in ruinis ferè jacet, et paucos habet incolas. Insula pridem erat freto quatuor stadiorum divisa;

Tum etiam me securum ventus lenis ac geminus Pollux per fluctus Ægæos vehet ope naviculæ duos remos habentis.

Tunc me biremis præsidio scaphæ
Tutum per Ægæos tumultus
Aura feret, geminusque Pollux.

ANNOTATIONES.

ab Alexandro Magno continenti juncta est. Quint. Curt. lib. 4. Hujus populi navigârunt primi, ex Tibullo lib. 1. Eleg. 7. v. 20.

Prima ratem ventis credere docta Tyrus.

Idem scribit Pompon. Mela.

62. *Tunc me biremis, &c.*] Tum ego fractâ navi perditisque omnibus, biremi tantummodò scaphâ vectus, nihilominùs pacatâ mente cònstabo, perinde ac si Castor et Pollux duces affulgeant.

63. *Ægæos tumultus.*] Lib. 2. Ode 16. v. 2.

64. *Geminusque Pollux.*] Separati dicuntur nocere fratres illi gemini: ambo verò simul propitia sunt et *lucida sidera*. Vide l. 1. Ode 3. v. 2. et Ode 12. v. 25. Sunt qui allegoriam hic somniant, putantque Horatium alludere ad id quod sibi contigerat: adeòque per *Ægæos tumultus* significare bella civilia, è quibus evaserat *biremi scaphâ*, id est, virtute et innocentiâ subnixus, aspirante *aurâ* et favore *gemini sideris*, Mæcenatis nimirùm et Augusti.

ODE XXX.

Carminum suorum gloriam æternam fore.

Absolvi opus ære stabilius, atque pyramidum constructione sublimius quod neq; pluvia corrumpens, nec Boreas vi-

EXEGI monumentum ære perennius, [159]
Regalique situ pyramidum altius;
Quod non imber édax, non Aquilo impotens

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Od. 1. Lib. 1.

1. *Exegi monumentum, &c.*] Carminum volumen ingenii sui monumentum perenne jactat, quo posteritati æternæque memoriæ commendetur. Vide l. 2. Oden. ult. hanc cum illâ confer; et eundem utriusque scopum, eandemque sententiam variâ dictione tantùm distinctam animadverte. Sanctus Hieron. Epitaphium Paulæ sic concludit: *exegi monumentum ære perennius, quod nulla destruere possit vetustas, &c.*

Monumentum ære perennius.] Ità durant monumenta literarum plus quàm æreæ statuæ ad memoriam collocatæ. Nam Mariana de Cimbris trophæa potuit quidem abolere Sylla: Maronis autem et Livii scripta, quantumvis nixus sit, Caius Princeps absumere ac delere non valuit.

2. *Regalique situ pyramidum altius.*] Ægyptiorum Regum opus et sepulchra fuêre pyramides; quarum nonnullæ inter orbis miracula numeratæ. *Tres orbem terrarum implevêre famâ: Regum Ægyptiorum pecuniæ otiosa stultaque ostentatio,* inquit Plin. l. 26. c. 12. prope Memphim erant sitæ: unde Martial. Epigram. 1.

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis.

Herodot. lib. 2. eas describit accuratè: Unam, ait, quinq; stadiis longam, decem annis elaboratam, in aliam verò annos viginti absumptos, &c. Ammian. Marcell. l. 22. *Pyramides ad miracula septem provectæ, quarum diuturnas surgendi difficultates scriptor Herodotus docet, ultra omnem omninò altitudinem, quæ hominibus confici [illegible] erectæ sunt turres ab imo latissimæ, in [illegible] acutissimas desinentes: quæ figura apud Geometras ideò sic appellatur, quòd ad ignis [illegible] τοῦ πυρὸς, ut nos dicimus, extenuatur in [illegible] quarum magnitudo, quoniam in celsitudinem [illegible] scandens gracilescit paulatim, [illegible] mechanicâ ratione consumit.* Vide Strabonem [illegible] et Diod. Sicul. lib. 2. cap. 2. Hic pyram[illegible] maximam à Chemmi Rege extructam [illegible] et opere mirabili, quæ *quatuor erat laterum [illegible] rum quodlibet ab inferiori parte jugera [illegible] continebat. Altitudo ampliùs quàm jugera [illegible] leret . . . fermè annis mille, ut referunt [illegible] ut alii tradunt, amplius tribus millibus [illegible] gentis, ad nos usque ea moles integra per[illegible] Arabiâ longo admodum itinere advectis [illegible] constructa.* Istam se vidisse adhuc stantem [illegible] 1638, in suæ peregrinationis narrat[illegible] Joannes Greaves Astronomiæ Professor [illegible] eamq; tam interiorem quàm exteriorem [illegible] giè describit, qualem inspexit ac di[illegible] vix paululùm deformatam; altamq; [illegible] ferè septingentos; et convenientem [illegible] mensuram seu metiendi rationem affert [illegible]

3. *Quod non imber, &c.*] Imitatio est [illegible] daricæ dictionis, Pyth. Ode 6. ubi [illegible] paratus dicitur laudum thesauros, quem [illegible] ere seu auferre nequeat vel hybernus [illegible] aut ventus, aut series annorum et lapsu [illegible] rum.

Poſſit diruere, aut innumerabilis [360]
Annorum ſeries, et fuga temporum.
Non omnis moriar; multaque pars mei
Vitabit Libitinam. Uſque ego poſterâ
Creſcam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacitâ virgine Pontifex.
Dicar, quà violens obſtrepit Aufidus,
Et quà pauper aquæ Daunus agreſtium
Regnavit populorum, ex humili potens,
Princeps Æolium carmen ad Italos [361]
Deduxiſſe modos. Sume ſuperbiam
Quæſitam meritis, et mihi Delphicâ
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

olentus deſtruere queat, vel temporum lapſus et longinquitas. Haud totus interibo: et portio mei plurima mortem effugiet. Ego ſemper novus poſterorum laudatione augebor, quamdiù ſummus Sacerdos aſcendet Capitolium cum ſilenti virgine. Ubicunque rapidus Aufidus murmurat, vel Daunus aquarum egens ruſticis gentibus dominatus eſt; ego clarus è tenui memorabor Alcaïcos verſus primus tranſtuliſſe ad Latinum carmen. Age, Melpomene, partam virtutibus magnitudinem aſſume, capilloſque meos circumda ultrò laureâ Delphicâ.

ANNOTATIONES.

6. *Non omnis moriar, &c.*] Non tam animæ, quàm ſui nominis immortalitati et memoriæ vaticinatur Poëta noſter.

7. *Vitabit Libitinam.*] Superſtes erit, æternùm durabit. Libitina feretrum ſignificat. Eſt etiam funerum Dea, in cujus æde vendebantur et locabantur quæcumque ad ſepulturam pertinebant. A *libendo* dicta, ex Varrone, eadem quæ Proſerpina: nec etiam alia quàm Venus antiquis exiſtimata, ut eadem natalibus et morti Dea præſideret, atque principium finemque vitæ in poteſtate haberet; quò fragilitatis humanæ mortalium quiſque admoneretur. Auctor Plutarchus in Numâ et in Problem. Vide Cœl. Rodig. lib. 29. cap. 18.

Uſque ego poſterâ Creſcam laude recens.] Novis ſemper laudibus cumulabor à poſteris; ſicque velut innovata mei memoria ſemper inclareſcet, nec occidet nunquam, aut ſeneſcet.

8. *Dum Capitolium Scandet, &c.*] Dum ſacra Romæ fient in Capitolio, ac proinde quamdiù ſtabit urbs illa æterna. Virg. Æn. 9. v. 448.

Dum domus Æneæ Capitolî immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

9. *Cum tacitâ virgine.*] Quamdiù et Veſtales ſilentium obſervantes operabuntur ſacris, æternumque ignem fovebunt. Quibus omnibus temporis diuturnitatem ac perpetuitatem indicat Horatius, quam ſibi ſuoque ſpondet nomini. Intelligunt hic nonnulli Nympham illam, quam Numa colendam Tacitamque appellandam cenſuerat, teſte Plutarcho; alii Idulia ſacra ſtatuunt, ad quæ ſingulis menſibus in Capitolium procedebat Pontifex. Sed quid hæc ad rem? Quælibet ſacra intelligi par eſt, in Capitolio peragi conſueta: nec præ ceteris Angeronalia, quæ obtrudit Marcilius Angeronæ ſilentii Deæ, urbis etiam inter tutelaria numina, ex Macrob. lib. 7. cap. 9.

10. *Quà violens obſtrepit Aufidus, &c.*] In Apuliâ, ſuâ nempe patriâ, maximè cupit celebrari Horatius. Eſt enim *Aufidus* Apuliæ amnis, hodie dicitur *Oſanto*, ex Apennino defluit in Adriaticum mare.

11. *Daunus.*] Hic Turni avus regnavit in Apuliâ, quæ ab eo Daunia vocata eſt. Fuit etiam fluvius appellatus.

Pauper aquæ.] In Apuliâ nimirùm fervent æſtus et calor, hincque eſt arida valdè regio, ac penuriâ aquæ laborat: unde *ſiticuloſam Apuliam*, vocat noſter Epod. 3. Vide lib. 1. Od. 14.

12. *Regnavit populorum.*] Phraſis Græca ἐβασίλευσε τῶν λαῶν. Legunt alii ex Manuſcriptis pleriſque codicibus, *regnator populorum*. Quod referendum erit ad vocem *Daunus*.

Ex humili potens.] Libertini ſcilicet generis Horatius, ex humili fortunâ in ſummam famæ claritatem et nominis amplitudinem evaſit, per ingenii opes ac *benignam venam*, de quâ lib. 2. Od. 18.

13. *Princeps Æolium carmen ad Italos Deduxiſſe modos.*] Vel inde nominabor paſſim, quòd primus Alcaïcos verſus Latinè ſcripſerim, ad imitationem Alcæi è Leſbo inſulâ, in quâ regnavit Æolus. Vide lib. 2. Od. 13.

14. *Sume ſuperbiam, &c.*] Suam alloquitur Muſam Poëta ut ſemetipſum oſtendat. Grandes aſſume ſpiritus, inquit; oſtende tuam nobilitatem: mihique texe et impone coronam è lauro ſacrâ Apollini, qui colitur editq; oracula apud Delphos, urbem Achaiæ, ad Parnaſſum montem.

Q. HORATII FLACCI CARMINUM, SEU ODARUM, LIBER QUARTUS.

ODE I.

AD VENEREM.

Ætate suâ se jam rebus Veneris haud esse idoneum.

Interrupta dudum Venus, iterum prælia indicis. Abstine, oro obtestorque. Non sum qui eram sub dominio benignæ Cynaræ. Crudelis parens amorum suavium, parce me intractabilem subjicere dulcibus imperiis, circa decem lustra. Ito quò invitant te vota adolescentium amore plena. Opportuniùs lascivies in ædibus Pauli Maximi; illuc velox cycnis purpureis,

INTERMISSA, Venus, diu [illegible]
Rursus bella moves? Parce precor, precor.
Non sum qualis eram bonæ
Sub regno Cynaræ. Desine, dulcium
Mater sæva Cupidinum,
Circa lustra decem flectere mollibus [illegible]
Jam durum imperiis. Abi
Quò blandæ juvenum te revocant preces.
Tempestiviùs in domo
Pauli, purpureis ales oloribus,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 3. Lib. 1.

1. *Intermissa.*] Suetonius in vitâ Horatii itâ scribit; *Scripta quidem ejus usque adeò probavit mansuraque perpetuò credidit Augustus ut non modò seculare carmen componendum injunxerit, sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique privignorum: eumque coëgerit propter hoc tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere.* In hoc tamen libro quarto nonnullæ sunt Odæ, quas constat esse factas ante quasdam prioribus libris contentas; v. g. 12. hujus libri ante tertiam l. 1. Intelligendus fortasse est Suetonius de edito in lucem potiùs, quàm de conscripto post alios tres quarto hoc libro.

2. *Parce, precor.*] Per ætatem se excusat, abiisse juveniles nimirùm ludos et artes, quibus pollebat, dum amabat Cynaram meretricem speciosam in primis, et ab eâ diligebatur maximè; illam vocat *protervam* lib. 1. Epist. 7. *rapacem* Epist. 14. Hic appellat *bonam*, vel significans formâ egregiam et perfectam; quià immunis ei placuerat, ut scribit [illegible] to loco, id est, sine ullâ præmiorum [illegible] terisq; amatoribus antepositus fuerat.

5. *Mater sæva Cupidinum.*] Hunc [illegible] lum jam posuit l. 1. Od. 19. Vide ibi [illegible]

6. *Circa lustra decem.*] De lustro [illegible] Ode 4. in fine. Est spatium quinque [illegible] hinc annum ætatis suæ quinquagesimum [illegible] Poëta. Vide Alex. ab Alex. l. 5. c. 25. [illegible] Lips. Elect. l. 1. c. 27.

10. *Pauli Maximi.*] Paulus Fabius [illegible] Consul Romæ fuit anno urbis cond. 743 [illegible] Julio Antonio, ad quem est inscripta [illegible] Ode. Vetus codex titulum quarto huic [illegible] fert; *Ad Fabium Maximum* Torrentius [illegible]

Purpureis ales oloribus.] Venus curru [illegible] ab oloribus tracto, atque alitis modo [illegible] celeriter decurrens. Vide lib. 3. Ode 1.

Purpureis.] Magna est contentio de [illegible]

Commiſſabere Maximi,
  Si torrere jecur quæris idoneum.
Namque et nobilis, et decens,
  Et pro ſollicitis non tacitus reis,
Et centum puer artium,
  Latè ſigna feret militiæ tuæ.
Et, quandoque potentior
  Largis muneribus riſerit æmuli,
Albanos prope te lacus
  Ponet marmoream ſub trabe citreâ.
Illic plurima naribus
  Duces thura: lyræque et Berecynthiæ
Delectabere tibiæ
  Miſtis carminibus, non ſine fiſtulâ.

*ſi cupis aptum hepar inflammare. Is enim juvenis et nobilis, et pulcher, et pro reis anxiis haud mutus, ac multiplici induſtriâ prædi*tus, *longè portabit vexilla tuæ militiæ. Et, cum rivalis donis amplis* ſuperior, ut *victor gaudebit, prope lacus* [364] *Albanos te è marmore effectam locabit ſub trabe è citro. Ibi thus multum naſo hauries, et recreaberis carminibus junctis citharæ, et tibiæ Berecynthiæ et fiſtulæ.*

ANNOTATIONES.

cùm cycni planè ſint candidi, non purpurei. Vel, purpureus vocabatur omnis color valdè nitens, qualis eſt cycnorum candor; unde et nix purpurea dicitur ab Albinovano; vel, quòd purpura etiam alba quædam erat. Plutarch. in Alexandro, refert Hermionicam purpuram annis fermè ducentis repoſitam ſuum adhuc colorem ſervâſſe; cujus hæc afferebatur ratio, quòd rubræ tinctura melle, candidæ autem oleo albo confecta eſſet. Xenophon Pædiæ lib. 8. Cyro fuiſſe ait tunicam è purpurâ ſemialbam vel albo diſtinctam: χιτῶνα πορφυροῦν μεσόλευκον. Forſitan et color purpureus attribuitur cycnis Venerem trahentibus qui ipſius Veneris eſt: per hypallagen. Apud Anacreontem Ἀφροδίτη πορφυρῆ.

11. *Comiſſabere.*] Comiſſari propriè eſt poſt cœnam et epulas jocari, ludere, laſcivire: quanquàm et ſignificat poſt cœnam luxurioſè largiùs epulari. Sueton. Vitell. c. 13. *Epulas quadrifariàm diſpertiebat, in jentacula, prandia, cœnas,* comiſſationes.

12. *Jecur.*] In jecore ſedes amoris ac libidinis. Vide l. 1. Od. 13. et 25.

13. *Nobilis.*] Fabiæ gentis claritatem omnes fere loquuntur: Vel hoc fidem non modò facit, ſed propè ſuperat, quòd plus trecenti ex eâdem hâc familiâ unâ die pro Republicâ ceciderint; cùm ſibi unis Veientium expugnationem demandari petiiſſent. Ovid. Faſt. 1.

Una dies Fabios ad bellum miſerat omnes;
Ad bellum miſſos perdidit una dies.

14. *Pro ſollicitis non tacitus reis.*] In foro ſeſe, laudabili nobilium adoleſcentium more, exercitat agendis cauſis, defendendis reis, de bonis, de vitâ periclitantibus, adeòq; ſolicitis: diſertè patronus, bonis artibus abundè inſtructus.

16. *Latè ſigna feret militiæ tuæ.*] Ovid.
Militiæ ſpecies amor eſt,————
————*ſævique labores*
Mollibus his caſtris et dolor omnis ineſt.

17. *Et, quandoq; potentior,* &c.] Ille verò Paulus, ſi quando per tuum, ô Venus, favorem apud amicam plùs valuerit, quàm ſuus rivalis muneribus pugnans, tum eriget tibi ſtatuam è marmore in æde conſtructâ è lignis pretioſis, *prope lacus Albanos* ubi prædia ille habet.

19. *Lacus Albanos.*] Non procul erant urbe Româ civitas, mons, et lacus Albani. Cic. de Divin. 1. n. 100. *Veienti bello cùm lacus Albanus præter modum creviſſet,* reſponſum eſt, dum is lacus redundaret, *ſi in mare fluxiſſet, Romam perituram; ſi repreſſus eſſet, Veios. Inde admirabilis illa Albanæ aquæ facta deductio eſt.* Et de Divin. 2. n. 69. *ad utilitatem agri ſuburbani Albana aqua deducta eſt.*

20. *Sub trabe citreâ.*] Duplex citrus arbor: altera humilis et fructifera: altera ſilveſtris et infructuoſa, ſed grandis; è quâ fiebant opera magni pretii, lecti, menſæ, trabes, &c. Vide Plin. l. 13. c. 16. Perſ. Sat. 1. v. 53. &c. Quidam legunt, *ſub trabe Cypriâ,* quòd multæ erant arbores faciendis operibus, navibus præſertim fabricandis, idoneæ, in inſulâ Cypro Veneri ſacrâ, ut dictum eſt l. 1. Ode 1. et 2.

21. *Illic plurima naribus Duces thura.*] In eo templo, quod tibi, conſecrabitur, thus plurimum incendetur tibi, hymnuſq; cantabitur muſicis inſtrumentis. Lib. 2. Ode 15. *copia narium.*

22. *Lyræque,* &c.] Lyra ab Apolline vel Mercurio, fiſtula à Pane, tibia à Marſya fertur inventa. In Berecyntho verò Phrygiæ monte matris Deûm ſacra celebrabantur variis inſtrumentis, tibiâ præſertim, quæ inde cognomen habuit. Vide l. 1 Ode 16. et 18. ſub finem, et l. 3. Ode 19. v. 18. et ſeq.

Ibi pueri cum puellis numen tuum bis in die collaudantes albis pedibus terram pulsabunt ter, ritu Saliorum. Nunc me neque mulier, neque puer, neque facilis spes mutui amoris oblectat, nec vino contendere, neque floribus caput coronare. At quare, Ligurine, eheu! quare per malas meas fluunt aliquot stillæ? quare lingua diserta in vocibus hæsitat silentio non decenti? Ego te nocte in somnis modò prehensum amplector, modò te per herbam campi Martii, te per undas fluentes, ô crudelis, fugientem prosequor.

Illic bis pueri die,
Numen cum teneris virginibus tuum
Laudantes, pede candido
In morem Saliûm ter quatient humum.
Me nec fœmina, nec puer [*5]
Jam, nec spes animi credula mutui,
Nec certare juvat mero,
Nec vincire novis tempora floribus.
Sed cur, heu! Ligurine, cur
Manat rara meas lacryma per genas?
Cur facunda parùm decoro
Inter verba cadit lingua silentio?
Nocturnis te ego somniis
Jam captum teneo, jam volucrem sequor
Te per gramina Martii
Campi, te per aquas, dure, volubiles.

ANNOTATIONES.

25. *Bis die.*] Manè et vesperì tuas laudes canent *pueri cum teneris virginibus*. Vide lib. 1. Od. 21. init.

28. *In morem Saliûm ter quatient humum.*] Choreas etiam in sacris adhibitas annotavi tum alibi, tum lib. Od. 36. ubi et de Saliis Martis Sacerdotibus.

29. *Me nec fœmina, nec, &c.*] Vergens ego ad senium minùs aptus sum amoribus, imò nec jocis et certaminibus poculorum. Sed neque juvat me floribus coronari inter epulandum, ex more, de quo lib. 1.

33. *Sed cur, heu! Ligurine, &c.*] Me verò eâ ætate cur tamen amore tuo incendis, ô Ligurine, puer formâ conspicue? Cur ô Venus, *rursus bella moves*, post acceptam rudem et vacationem à tuâ militiâ? Siquidem annos quinquaginta natus sum, cur ad juvenilem me lasciviam revocas.

34. *Manat rara meas lacryma per genas.*] Amor elicit lacrymas; paucas tamen, præ pudore: [illegible] ex Ovid. Amor. 1.

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

35. *Cur facunda parùm decoro, &c.*] Quod etiam indicium amoris est ardentissimi, lingua alioqui facunda jam titubat, verbaque intercepta præfocantur; quod sanè indecorum mihi [illegible] Virg. Æneid 4. v. 76.

Incipit effari, mediâque in voce resistit.

37. *Nocturnis te ego somniis, &c.*] Inter somniandum te mente verso. Modò mihi videor amplecti te, modò te fugientem persequi.

39. *Per gramina Martii Campi, &c.*] In campo Martio exercebat se juventus [illegible] luctâ, equitatione, deinde natatione in T[illegible] proximo post exercitationem, ad pulverem [illegible] doremque detergendum, ut annotavi [illegible] Od. 8.

ODE II.

AD ANTONIUM IULUM.

Laudat Pindarum.

PINDARUM quisquis studet æmulari [366]
Iule, ceratis ope Dædaleâ
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.
Monte decurrens velut amnis, imbres
Quem super notas aluëre ripas,
Fervet, immensusque ruit profundo
Pindarus ore;
Laureâ donandus Apollinari, [367]
Seu per audaces nova dithyrambos

O Iule, quicumque vult imitari Pindarum, sublevatur alis cerâ compactis auxilio Dædali, et mari pellucido cognomen præbebit. Pindarus abundans alto sermone volvitur, et rapidè fertur instar fluminis à monte labentis, quod pluviæ supra consuetas ripas extulerunt. Lauream Apollinis meretur, sive profert voces insolitas in dithyrambis

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Ode 2. Lib. 1.

1. *Pindarum, &c.*] Laudaverat Horatium Iulus Antonius, æmulumq; Pindari dixerat. Rescribit hanc Oden Horatius quâ mirè Pindarum extollit supra se, pariterq; facundiam et modestiam expromit suam.

Pindarum.] Is Lyricorum antesignanus Thebis in Bœotia natus, *auræ Bœoticæ*, id est, crassi, stupidi, insulsique Bœotiorum ingenii famam et proverbium abstersit. Floruit circa Olympiadem 75. seu annis ante Christum 476 quo tempore Æschylus, et Anacreon. Doricè scripsit. Threnos ejus, Dithyrambos, et alia quædam subtraxit nobis injuria temporum: restant encomia, seu Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea. Ælianus l. 12. refert idem Pindaro contigisse, quod Platoni, nimirùm infantem expositum melle ab apibus nutritum: et alibi quinquies in Poëtarum commissionibus prælatam ei tamen Corinnam, auditorum quidem inscitiâ. Memoria porrò ejus tam venerabilis, ut Lacedemonii, Bœotiam vastantes, propter Pindarum, Thebis pepercerint. Alexander verò Magnus, cùm eam urbem expugnâsset, domum Pindari intactam servari jusserit. Vide Valer. Maxim. Plin. lib. 7. cap. 20. Plutarch. in Alexandro. Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 44, &c.

Quisquis studet æmulari, &c.] Qui Pindarum contendit imitatione assequi, is eandem habebit sortem cum Icaro Dædali filio, qui affixis cerâ pennis volare tentans in mare decidit, ac de suo nomine Icarium fecit appellari. Vide lib. 1. Ode 3. lib. 2. Ode 20.

2. *Iule.*] Dissyllabam alii faciunt istam vocem, alii cum Passeratio synalœpham ponunt ex primâ vocali vel syllabâ hujus nominis cum primâ præcedentis versûs: quemadmodum lib. 1. Ode 2. in voce *uxorius.* Vide infrà ad vocem *Antoni.*

3. *Vitreo.*] Non abs re interpreteris, cæruleo.

5. *Velut amnis.*] Copiosa Pindari oratio similis est fluvio exundanti.

7. *Immensusque ruit profundo Pindarus ore.*] Quintil. l. 10. cap. 1. *Novem Lyricorum Pindarus longè princeps. spiritûs magnificentiâ, sententiis, figuris, beatissimâ rerum verborumq; copiâ, et veluti quodam eloquentiæ flumine. Propter quæ Horatius eum meritò credidit nemini imitabilem.*

9. *Laureâ Apollinari.*] Vid. l. 3. Od. ult. in fine.

10. *Dithyrambos.*] Hymnus seu carmen erat in honorem Bacchi, qui et ipse dictus est Dithyrambus, quasi δὶς θύρας ἀμείβων, vel ἀμείβων, *bis vitæ portas transiens*, quià primùm natus ex utero Semeles matris, deinde è Jovis femore, ut fabulantur. Alii alias etymologias afferunt. Apage qui Syriacam originem in merè Græcâ voce expiscantur. Ingeniosè verò Moses, eruditis idem qui Bacchus intelligitur hâc appellatione Dithyrambi, utpote qui duas quasi matres habuerit, ab alterâ genitus, aquis et morti ereptus alterâ, atque educatus, scilicet à filiâ Pharaonis. Vide Suidam. Scalig. Poët. lib. 1. c. 45. ubi etiam addit, Dithyrambici carminis stylum tumidum esse, plenumq; Baccho, numeris, et vocibus compositis, quas vocant ampullas et sesquipedales voces; atq; idcircò *audaces* ab Horatio dici dithyrambos: ab Æschylo verò carmen tumens, exultans, totum Bacchicum. Ibidemque ille affert Hegesandri Epigramma adversus Philosophos, ejusmodi vocabulis inflatum: sic incipit:

Ὀφρυανασπάσιδαι, ῥινοσκαλαπυξογένειοι, &c.

audacibus, scribitque metris liberis: sive canit Divos, ac Reges Deorum filios, à quibus Centauri legitimâ cæde prostrati sunt, atque extinctus est ignis Chimæræ horrendæ: sive laudat eos, qui domum redeunt Eleâ victoriâ gloriosi, canitque vel pugilem vel equitem, et donum eis tribuit excellentius statuis centenis: sive deflet adolescentem morte *ablatum nuptæ mœstæ,* illiusque *virtutem animumque ac bonos mores extollit* usque *ad cœlum, atrisque inferis eximit.*

Verba devolvit, numerisque fertur
   Lege solutis;
Seu Deos, regesque canit, Deorum
Sanguinem; per quos cecidêre justâ
Morte Centauri, cecidit tremendæ
   Flamma Chimæræ:
Sive quos Elea domum reducit [168]
Palma cœlestes, pugilemve equumve
Dicit, et centum potiore signis
   Munere donat:
Flebili sponsæ juvenemve raptum
Plorat, et vires animumque moresque
Aureos educit in astra, nigroque
   Invidet Orco.

ANNOTATIONES.

Et Athenæo lib. 14. cap. 6. non semper veteres, cùm libarent, usi sunt dithyrambis, versibus tumultuosis, vehementibus, concitatis; sed duntaxat vino madidi, et Liberum patrem si invocarent: sin Apollinem, placidè canebant. Unde Epicharmus lepidè ibid. οὐκ ἔστι διθύραμβος, ἂν ὕδωρ πίνῃς. *Nullus est dithyrambus, aquam si bibas.* Cic. 3. de Orat. n. 181. *Inde ille licentior et divitior fluxit dithyrambus cujus membra et pedes sunt in omni locuplete oratione diffusa.* Pindarus Olymp. Od. 13. Corinthis tribuit dithyramborum inventionem.

11. *Numerisque fertur Lege solutis.*] Non quòd in dithyrambis nulla esset lex aut mensura pedum, sed quià magna erat metrum variandi licentia; et quòd in his Poëtæ vehementiam impetumque animi potissimùm sequerentur magìsque attenderent modulationem carminis, quàm pedum certam ubique legem. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. sub finem.

13. *Seu Deos, Regesque canit Deorum Sanguinem.*] Pindarus enim Pæanas cecinit, seu hymnos in honorem Apollinis. Porrò notat hìc Horatius præcipua Lyricorum argumenta, ut et ad Pisones Epist. v. 83.

Musa dedit fidibus Divos, puerosque Deorum,
Et pugilem victorem, et equum certamine primum,
Et juvenum curas, et libera vina referre.

Regesque.] Hieronem Syracusanum. Olymp. Od. 1. &c. *Deorum sanguinem.* Reges Deorum filii appellantur. Vel designat Poëta noster Herculem Jovis, et Theseum Neptuni filios, item Pirithoum à Marte genus trahentem, *Per quos Centauri cecidêre.* Vide l. 1. Ode 11. lib. 3. Ode 4. De *Chimærâ* per Bellerophontem à Neptuno adjutum deletâ, lib. 8. Ode 27 Pindarus autem Olymp. Ode 13.

17. *Sive quos Elea, &c.*] Quando laudat victores in certaminibus apud Elidem Peloponnesi regionem, seu pugilatu. Pindar. Olymp. Ode 7. 10. 11. seu equorum cursu, ibid. Ode 1. et alibi multis locis. Virgil. Georg. 1. v. 59.

Eliadum mittit *palmas Epirus equarum.*

Georgic. 3. v. 202.

Ad Elei metas et maxima campi
Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas.

Elis, et Pisa quæ et Olympia, urbes sunt [illegible]dis regionis: ibidem fanum Jovis Olympii, et ludorum Olympicorum celebritas. Vide l. [illegible] Ode 1. v. 3. et seq. annot.

18. *Cœlestes.*] Ode 1. *Palmaque nobilis* [illegible] *ad Deos.* Gloriâ sublimes quasi cœlum De[illegible] attingunt.

Equumve.] Equus ipse, qui velociore [illegible] ac pernicitate suâ victoriam pepererat, [illegible]batur etiam, nec non carmine pariter, ut [illegible] celebrari consueverat. Pindar. Olymp. Ode [illegible] Pyth. Ode 3.

19. *Potiore signis.*] Vide posteà, Ode 8. [illegible]jus libri.

21. *Flebili sponsæ juvenemve raptum* [illegible] Seu cùm struit et componit Epitaphium, [illegible] morte præmaturâ extincti, sponsæq; [illegible] describit.

22. *Mores aureos.*] Castos, sanctos, anti[illegible] quales ætate aureâ.

24. *Invidet Orco.*] Oblivioni præripit, [illegible]mortali memoriæ consecrat.

Multa Dircæum levat aura cycnum,
Tendit, Antoni, quoties in altos
Nubium tractus. Ego apis Matinæ [69]
More modoque
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum, circa nemus uvidique
Tiburis ripas, operosa parvus
Carmina fingo.
Concines majore poëta plectro
Cæsarem, quandoque trahet feroces
Per sacrum clivum, meritâ decorus
Fronde, Sicambros:

O Antoni, fortis volatus effert cycnum Thebanum, quotiescunque assurgit in superas cœli regiones. Ego exiguus, velut apis thyma dulcia in Matino monte *maximâ sedulitate colligit,* sic *ingenti labore condo versus, prope silvas et fontes Tiburis humidi.* Tu *vates* eximius *celebrabis Augustum carmine sublimiori, quoties debitâ insignis coronâ ducet Sicambros immanes per collem sacrum.*

ANNOTATIONES.

25. *Multa Dircæum levat aura cycnum.*] Pindarum altè volantem et suave canentem instar cycni idem semper vigor, eadem vis sublevat et sustinet.

Cycnum.] Vide lib. 2. Ode 20.

Dircæum.] Dirce fons Bœotiæ, item fluvius Thebas alluens in Ismenum devolvitur, Strabo, &c. Hinc Dircæus pro Thebano.

26. *Antoni.*] Iulus hic Antonius M. Antonii Triumviri ac Fulviæ filius, post cæsum extinctumque patrem, Augusti gratiam nactus ejus etiam neptem duxit. Romæ Consulatum gessit anno urbis cond. 743, cum Paulo Maximo, cui prior Ode est scripta. Dio lib. 51.

27. *Ego apis Matinæ More, &c.*] Ego Horatius non ità celsa peto, sed, velut apis inferiora circumvolo, et flores humiles carpo: *Matinus* Calabriæ mons thymo abundat, è quo mel optimum apes conficiunt. Eam porrò memorat Horatius regionem, quòd non longè ab eâ natus, ut dixi alibi.

30. *Uvidi Tiburis.*] Vide lib. 1. Ode 7. et 18. lib. 2. Od. 6. l. 3. Od. 29. Od. verò seq. *Tibur aquæ perfluunt.*

31. *Operosa parvus Carmina fingo.*] Scilicet [illegible] accuratum sine magno labore nullum. [illegible] multa ac recidere, imò et recudere, [illegible]que sæpiùs vertere oportet, sæpè caput [illegible] scabere, vivosque ungues rodere; ut [illegible] docet noster lib. 1. Sat. 10. At poëtastri [illegible] contrà, ut canit Pers. Sat. 1. v. 106.

Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.

Parvus.] Animadverte, Lector, quàm se de[illegible] istic Horatius, aliàs certè non medio[illegible] extollens sese. Vide Ode ult. lib. 2. et 3. [illegible] præ Pindaro se parvum dicit, et operosa [illegible] vix fingere, fortasse quòd inops Latinus [illegible] multòque inferior ubertate et copiâ cedit [illegible] linguæ tanquam locupletiori.

33. *Concines majore poëta plectro Cæsarem.*] Tu [illegible], scribes elogia Cæsaris, grandiori stylo, carmine heroico. Iulus Antonius heroicis versibus Diomedeas conscripsit duodecim libris.

34. *Quandoque trahet feroces, &c.*] Cùm subactos hostes in triumpho ducens, ascendet Capitolium, per viam sacram clivo Capitolino adhærentem, pergens, &c.

36. *Sicambros.*] Hos leviter si præteriêro, piaculum admisisse videar, quippe quos majores agnoscimus, nosque Francos ab eis ortos. Illorum Regi Clodovæo cùm ad sacrum baptisma accederet, Remigius Rhemensis Præsul sanctissimus ità locutus fertur: *Mitis depone colla Sicamber: adora quod incendisti, incende quod adorâsti.* Gregor. Turon. Germaniæ Inferioris populi erant, Rheni accolæ, hodie *Gheldrenses.* Strabo lib. 7. &c. *Feroces* non sine ratione gravi Horatius vocat. Nam Dio refert exercitus Romanos ab eis fusos, tantumque terrorem incussum, ut adversus eos Augustus profectus sit, et dare obsides, re compositâ, adegerit: unde seq. Od. 15.

Te cæde gaudentes Sicambri
Compositis venerantur armis.

Addunt prætereà Centuriones Romanos ad exigenda tributa missos cruci ab eis suffixos: eorum verò mulieres, cùm deessent lapides jaciendi, filios etiam parvulos humi allisos in hostium ora contorquere non veritas. Vide Oros. &c. Tandem Sicambros tamen subegit Augustus, ac *dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit:* Sueton. Octav. c. 21. L. autem Florus cap. ult. sic testatur: *Validissimas nationes Cheruscos, Suevos, Sicambros pariter aggressus est, qui viginti Centurionibus incrematis, hoc velut sacramento bellum sumpserant, adeò certâ victoriæ spe, ut prædam in antecessum dividerent. Cherusci equos, Suevi aurum et argentum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque in prædam divisit ac vendidit.*

Achaïco; nec militare facinus imperatorem ostentabit Capitolio, frondibus Apollinaribus coronatum, eò quòd superbas Regum minas fregerit: Verùm aquæ fæcundum Tibur irrigantes, et silvarum densa folia Æoliis clarum versibus efficient. Proles Romæ, civitatum Reginæ, inter claros Poëtarum cœtus me collocare dignatur; jamque minùs æmulorum morsibus vellicor. O Musa, quæ suavitatem eximiæ lyræ meæ sonum moderaris! O quæ mutis etiam piscibus cycni cantum dare potes, si velis; illud omne ex dono tuo est.

Victorem; neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
Quòd regum tumidas contuderit minas,
Ostendet Capitolio:
Sed quæ Tibur aquæ fertile perfluunt,
Et spissæ nemorum comæ,
Fingent Æolio carmine nobilem. [374]
Romæ principis urbium
Dignatur soboles inter amabiles
Vatum ponere me choros:
Et jam dente minùs mordeor invido.
O, testudinis aureæ
Dulcem quæ strepitum, Pieri, temperas!
O mutis quoque piscibus
Donatura cycni, si libeat, sonum!
Totum muneris hoc tui est;

ANNOTATIONES.

suâ ipse voce pronunciavit. C. 25. *reversus è Græciâ Neapolin . . . . albis equis introiit, disjectâ parte muri, ut mos hieronicarum est; simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam . . . . veste purpureâ . . . . . . coronam capite gerens Olympiacam, dextrâ manu Pythiam, &c.*

6. *Neque res bellica Deliis Ornatum foliis, &c.*] Nec fortiter in bello gestis triumphans coronabitur laureâ sacrâ Apollini apud Delum insulam nato et eximiè culto. Vide l. 1. Ode 21.

9. *Ostendet Capitolio.*] Triumphans quisque inaurato curru per viam sacram vehebatur ad Capitolium, seu arcem Romanam, in monte Tarpeio extructam, ob inventum ibi caput humanum sic appellatum. Illic Jovi Diisque gratias referebat, spoliaque de hostibus relata consecrabat.

10. *Sed quæ Tibur aquæ, &c.*] Sed insignem eum facient carmina in amœno Tiburis secessu condita, vel ejus loci descriptionem et amœnitatem continentia. De Tibure aquis udo l. 1. Ode 7. l. Ode 29. Quòd eò secedere amaret Poëta l. 1. Ode 18. l. 2. Ode 6.

12. *Æolio carmine.*] Lib. 2. Ode 13. *Æoliis fidibus.* Vide ibi annot. Alcaicos versus designat Latinè primùm à se factos, ad imitationem Alcæi, de quo l. 1. Ode 32. et l. 3. Ode 30.

13. *Romæ principis urbium Dignatur soboles.*] Intelligunt vulgò Romanorum posteros, vel Augusti privignos; sed eruditus non nemo sensit dictionem esse à Græcis Hebræisque ductam; ut enim hi filium hominis dicunt pro homine; sic noster Romæ sobolem dicit, pro Româ, urbium et orbis dominâ, atque ut Martialis ait, *Terrarum gentiumque Deâ.*

14. *Amabiles Vatum choros.*] Vel poëtas excellentes et amari dignos, vel de rebus amabilibus carmine lyrico scribentes, putà de laudibus Divorum, de Heroum præclarè gestis, de vitâ seu hilariter exigendâ, seu laudabiliter instituendâ, &c.

16. *Et jam dente minùs mordeor invido.*] [illegible] quo me Roma universa judicio suo [illegible] vatemque sanxit, jam mihi obtrectare [illegible] desinunt: atque adeò virtute invidiam [illegible] mihi videor. Vide l. 2. Ode ult.

17. *O, testudinis aureæ, &c.*] O [illegible] beneficium cum aliis benè multis tibi [illegible] refero.

18. *Pieri.*] Pierides Musæ dicuntur [illegible] Pierio Thessaliæ monte illis sacro; vel [illegible] lias Pieri novem devictas, cùm ausæ essent [illegible] cantum Musas provocare: quapropter in [illegible] mutatæ temeritatis pœnas exsolverunt.

19. *Mutis quoque piscibus.*] Utpote [illegible] vocalibus instrumentis, pulmone, [illegible] ture, muti sunt pisces. Arist. de [illegible] proverb. *Pisce magis mutus:* [illegible] ἰχθύων Lucian. in Gallo, &c.

20. *Cycni sonum.*] Plato in Phædone [illegible] Cycnos mortis tempore esse maximè [illegible] idem Aristoteles quoque refert. Hinc [illegible]

Dulcia defectâ modulatur carmina [illegible]
Cantator cygnus funeris ipse [illegible]

Plin. contra lib. 10. cap. 23. *Olorum* [illegible] *morte narratur flebilis cantus, falsò, ut* [illegible] *aliquot experimentis.* Vulgari pariter [illegible] fragatur Athenæus lib. 9. cap. 11. Cæl. [illegible] lib. 9. cap. 5. scribit hæc: *Canentem cy*[illegible] *audivêre, etiamsi vulgatior fama* [illegible]

Quòd monſtror digito prætereuntium [³ ⁵]
Romanæ fidicen lyræ:
Quòd ſpiro, et placeo (ſi placeo) tuum eſt.

quòd manu prætereuntium oſtendor Latinæ lyræ auctor; quòd vivo, et probor, ſi tamen probor, à te eſt mihi datum.

ANNOTATIONES.

tali momento εὐφωνότατον, καὶ ὠδικώτατον, voce utaque in primis valere: auctor tamen niæ narrationis Ælianus eſt, audiſſe quan-oque ſe canentem cycnum. Sic enim ait: μὲν δὲ ᾄδοντος κύκνου ἤκουσα, De cycnis jam l. . Ode ult.

22. *Quòd monſtror digito prætereuntium.*] Cicero Tuſc. 5. n. 103. *Leviculus ſane Demoſthenes, qui illo ſuſurro delectari ſe dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græciâ eſt, inſuſurrantiſque alteri. Hic eſt ille Demoſthenes. Quid hoc levius?* Perſ. Sat. 1. v. 29.

At pulchrum eſt digito monſtrari, et dicier, Hic eſt.

Tertullianus huc alludens de velandis virginibus c. 14. ſcribit. *Periclitari virginitatem, cùm digitis demonſtrantium titillatur.*

23. *Romanæ fidicen lyræ.*] Lyrici apud Romanos carminis auctor atq; princeps l. 3. Od. ul. jam. cit.

24. *Quòd ſpiro, &c.*] Non tantùm poëſeos facultatem, ſed et vitæ uſuram Muſis debere ſe profitetur. Vide l. 3. Ode 4. Strophe 7.

Quòd placeo.] Quòd Auguſto et Mæcenati præcipuè, tum etiam aliis probentur mea carmina, quòd *invidia* ſim *major*, l. 2. Ode 20. quòd *uſq; ego poſterâ creſcam laude recens*, &c. l. 3. Ode. 30.

Si placeo.] Ità modeſtiæ velificatur Poëta, quaſi ſubdubitans adeò poſſe ſe *principibus placuiſſe viris*, quæ *laus eſt non ultima.*

ODE IV.

DRUSI LAUDES.

Earum partem maximam Auguſti inſtitutioni attribuit.

QUALEM miniſtrum fulminis alitem
Cui Rex Deorum regnum in aves vagas
Permiſit, expertus fidelem
Jupiter in Ganymede flavo)
Olim juventas et patrius vigor [376]
Nido laborum propulit inſcium;
Vernique, jam nimbis remotis,

Qualem volucrem fulminis adminiſtrum, (cui ſummus Deorum Jupiter dedit principatum in vagabundas aves, probatâ ejus fide in Ganymede flavo) aliquando juventus et paterna virtus ignarum laboris expulit nido; vernique venti jam tranſactis imbribus

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod ſuprà Ode 9. lib. 1.

1. *Qualem miniſtrum, &c.*] Druſi Neronis Auguſti Cæſaris privigni celebrat victoriam de Rhætis ac Vindelicis reportatam. Ejus autem virtutum gloriam ferè totam derivat in Auguſtum, cujus educatione et inſtitutione tot omnis ea Druſo acceſſerit accreveritque. Ode perelegans, et regali mandato compoſita: cujus et dictio grandis, à capite ad calcem elaborata: initium eò ſublimius, quòd videtur longiùs perturbatiùs. Ordo eſt: *Druſum ſub Alpibus bella gerentem Rhæti et Vindelici* talem videre, *qualem miniſtrum fulminis . . . . . Juventas et patrius vigor nido propulit . . . mox in ovilia demiſit hoſtem vividus impetus, &c. Qualem caprea leonem vidit, dente novo periturâ, &c.* Senſus autem eſt: Rhæti ac Vindelici cum Druſo bellantes talem eum conſpexêre juvenili ardore ac paterno robore invictum ac formidabilem, qualis eſſe ſolet aquila rex avium, cùm jàm nido exire audet, primoſque niſus ac impetus exerit, agnos mox et dracones rapiens et expugnans. Idem princeps adoleſcens tantâ vi Rhætos et Vindelicos aggreſſus eſt, atque oppreſſit, quantâ leo capram aggreditur paſcentem et dilaniat.

Miniſtrum fulminis alitem.] Plin. l. 2. c. 55. *Solam è volucribus aquilam fulmen haud percutit: quæ ob hoc armigera hujus teli fingitur.* Et. lib. 10. cap. 3. in fine: *Negant unquam ſolam hanc alitem fulmine exanimatam: ideò armigeram Jovis conſuetudo judicavit.* De rapto Ganymede per aquilam, ſeu per ipſum Jovem aquilæ ſpecie, ut quidam volunt, vide annot. l. 5. Ode 23. in fine.

Insolitos docuêre nisus
Venti paventem : mox in ovilia
Demisit hostem vividus impetus :
Nunc in reluctantes dracones
Egit amor dapis atque pugnæ :
Qualemve lætis caprea pascuis [317]
Intenta, fulvæ matris ab ubere
Jam lacte depulsum leonem,
Dente novo peritura, vidit :
Vidêre Rhæti bella sub Alpibus
Drusum gerentem, et Vindelici ; quibus

timidum docuêre conatus insuetos ; mox autem *vis acerrima infestum in ovilia perpulit : deinde prædæ ac certaminis aviditas incitavit adversus dracones repugnantes : et qualem leonem jam à lacte et uberibus fulvæ parentis remotum capra amœnis occupata pascuis aspexit recenti dente laniandu :* talem *ad Alpes bella facientem Drusum vidêrunt Rhæti atque Vindelici.*

ANNOTATIONES.

3. *Insolitos docuêre nisus.*] Volatum docent venti *insolitum* hactenus et nondum tentatum ; hinc ad primos illos *nisus* aëri se committere expavescit pullus aquilæ alitumque cæterorum.

9. *Mox in ovilia Demisit hostem vividus impetus.*] Cùm primùm vires suas expertus est, in ovilia devolat agnumque rapit. Plin. modo cit. lib. 10. *Adultos pullos aquila persequitur, et longè fugat, æmulos scilicet rapinæ ; et alioquin unum par aquilarum magno ad populandum tractu indiget, ut satietur . . . . . rapta non protinùs ferunt ; sed primò deponunt ; expertæque pondus tunc demum abeunt.* Idem scribit Aristot. Hist. animal. cap. 32.

11. *Nunc in reluctantes dracones, &c.*] Plin. cit. lib. 10. cap. 34. *Acrior est cum dracone pugna, multòque magis anceps, etiamsi in aere. Ova hinc consectatur aquilæ aviditate malefica : at illa ob hoc rapit ubicumq; visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ità se implicans, ut simul decidant.* Plutarch. de Invid. et ait, tam grave esse aquilis et draconibus odium inter se, ut ne quidem interfectorum sanguis commisceatur, ac si confuderis, dissociet sese, ac seorsim fluat. Ejusmodi certamen bellè describit Hom. Iliad μ. 201. Virgil. Æneid 11. v. 753.

Utque volans altè raptum cùm fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit :
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, et sibilat ore,
Arduus insurgens : illa haud minùs urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.

17. *Vidêre Rhæti.*] Rhæti appetentem se armis infestis Drusum viderunt aquilæ instar pugnacem, ac leonis robore, audaciâ, ferocitate præditum.

Rhæti.] Hodie *les Grisons* vernac. Alpes Tridentinas occupant : Helvetiis et Boiis finitimi, ex Strabone lib. 4. qui et ibid. Drusi victoriam de illis prædicat. Vide. Flor. lib. 4. cap. 12. et Dionem. lib. 54.

18. *Vindelici.*] Hi Borealem Alpium regionem tenebant, sicut Australem Rhæti, utrique æquè bellicosi. Hodie Suevi, et Bavari Vindeliciam incolunt. Sunt qui Vindelicos cum Rhætis confundunt : sed errorem manifestè [illegible] stendit Vell. Pater. lib. 2. cap. 97, et [illegible] referens : *Tib. Claudius Nero . . . . . [illegible] innutritus cœlestium præceptorum disciplinis [illegible] venis, genere, formâ, celsitudine corporis, [illegible] mis studiis maximoque ingenio instructissimus, [illegible] protinus quantus, est sperari potuerat, [illegible] spectulerit Principem ; Quæstor [illegible] annum agens capessere cœpit Rempublicam, [illegible]* Et paulò pòst, *Reversum ex Armenia [illegible] tem Populi Romani redactâ, N[illegible] haud mediocris belli molem experiri [illegible] jutore operis dato fratre ipsius Druso, [illegible] tra Cæsaris penates enixa erat Livia. [illegible] uterque diversis partibus Rhætos Vindelicosque [illegible] gressi, multis urbium et castellorum opp[illegible] bus, nec non directâ quoque acie feliciter [illegible] cti, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, [illegible] mero frequentes, feritate truces, majore [illegible] cui quàm damno Romani exercitûs, [illegible] earum sanguine perdomuêrunt.* Sueton. [illegible] cap. 21 *Rhætiam et Vindelicos [illegible] gentes Inalpinas, coërcuit.*

Drusum bella gerentem.] Claudius D[illegible] berii Neronis ac Liviæ filius anno [illegible] Rhætos ac Vindelicos expugnavit an. [illegible] citatus Flor. lib. 4. cap. 12. *Norici [illegible] bant Alpes atque nives, quò bellum [illegible] scendere : sed omnes illius cardinis popul[illegible] nos, Senones, atque Vindelicos per pri[illegible] Claudium Drusum perpacavit.* De [illegible] Vell. Patercul. lib. 2. cit. *Cura [illegible] onus Germanici belli delegata Druso Claudio [illegible] tri Neronis, adolescenti tot tantarumque [illegible]*

Mos unde deductus per omne
Tempus Amazoniâ securi
Dextras obarmet, quærere distuli;
Nec scire fas est omnia. Sed diù
Latèque victrices catervæ
Consiliis juvenis revictæ
Sensêre, quid mens ritè, quid indoles
Nutrita faustis sub penetralibus
Posset, quid Augusti paternus
In pueros animus Nerones.
Fortes creantur fortibus et bonis:
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant:
Utcumque defecere mores,

[378] *quibus mos omni ævo manus armandi securi Amazonum unde fluxerit, investigare omisi; neque omnia cognosci possunt. Verùm diù latèque victrices turmæ adolescentis superatæ industriâ expertæ sunt, quid ingenium, quid animus in felici domo institutus, quidque Cæsaris erga Nerones juvenes paterna mens valeat. Strenui gignuntur strenuis atque generosis. In juvencis et in* [379] *equis patrum virtus residet. Nec aquilæ producunt columbam minimè bellicosam. At eruditio virtutem ingenitam provehiat, et bona disciplina reddit animum fortem: quomodòcunque disciplina deest, vitia*

ANNOTATIONES.

... et quantas natura mortalis recipit, vel industria percipit: cujus ingenium utrùm belli magìs operibus, an civilibus suffecerit artibus in incerto est. Morum certè dulcedo et suavitas, atque adversus amicos æqua et par sui æstimatio inimitabilis fuisse dicitur. Pulchritudo oris proxima fraternæ fuit. Sed illum magnâ ex parte domitorem Germaniæ .... fatorum iniquitas Consulem, annum agentem tricesimum rapuit.

18. *Mos unde deductus, &c.*] Hæc ironiam continent in quosdam eo tempore de nugis ... acriùs et perperàm disputantes. Nam ... non est obscurum aut valdè incertum, ... et Vindelicos ab Amazonibus oriundos; ... ab his Scythicis mulieribus accepisse morem illum prò armis securim habendi.

20. *Amazoniâ.*] Strabo, l. 2. de Amazonibus ... majora referri ait. Vide Justin. l. 2. ... l. 3, c, 15. nec non eruditam dissertationem seu disquisitionem de Amazonibus scriptam ... Petito, viro non Medicinæ solùm, sed ... omnium scientissimo, nuper editam.

Securi.] Hæc σάγαρις dicta propriè, Xe[illegible] μονόστομος erat, seu unicum ha[illegible], unâ tantum parte secans; contrà [illegible] utrinque. Hesych.

22. *Diù Latèque victrices catervæ.*] Rhæti anteà victores. Strabo lib. 4. Luc. Flor. Vell. Paterc. antè citati.

24. *Juvenis.*] Claudii Drusi, de quo antè.

25. *Sensêre quid, &c.*] Intellexêre quid et quantum valeret institutio et educatio Augusti ..., qui *paternum* exhibuit *animum* et ... erga pueros *Nerones*, Tiberium ac Drusum, quos adoptârat, et bonis artibus erudire curaverat. Nam Tiberius Nero, Liviâ Drusillâ uxore suâ tum etiam prægnante Augusto petenti concessâ, paulò post è vivis excessit; eundem verò Augustum scripserat tutorem filiorum suorum, nempè Tiberii quatuor ferè annos nati, ac Drusi quem enixa est Livia, mensibus tribus post suum cum Augusto conjugium. Hinc ergo *paternus Augusti animus in pueros Nerones*; tum quòd eorum matrem duxerat; tum quòd eorum tutor esset à Tiberio patre nuncupatus. Sueton. Octav. c. 6. et 36. Vell. Patercul. jam cit. Cornel. Tacit. Annal 1. &c.

29. *Fortes creantur fortibus.*] Ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθοί, Aristot, contrarium tamen evenit non raro: nam et *filii heroum noxii* interdum. Sic degeneres extitêre filii Samuelis Prophetæ, Alcibiadis, Dionysii, Periclis, Socratis, Ciceronis, &c. Porrò vice versâ è malis et ignavis aliquando extorti sunt boni et fortes, testibus historiarum monumentis. Vide Valer. Max. lib. c. cap. 4. et 5.

Et bonis.] Hæc aliqui jungunt cum sequentibus, nec absurdè.

33. *Doctrina sed vim promovet insitam.*] Bona educatio et studiosa institutio promovet εὐγένειαν seu naturæ bonitatem; sustinet, excolit, auget.

35. *Utcunque defecêre mores, &c.*] Si quando non aderit bona disciplina et morum institutio, tum corrumpitur optima quælibet indoles, continuò perit, et in pravitatem defluit. Cic. Tuscul. 3. c. 2. *Natura parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusq; depravatis sic restinguimus, ut nusquàm naturæ lu-*

dedecorant naturæ bonitatem. O Roma, quantum debeas Neronibus, testatur Metaurus fluvius, atque Asdrubal profligatus, et dies ille Italiæ caligine depulsâ lætus, qui primus victoriâ gloriosâ resplenduit; quando crudelis Africanus per Italiæ civitates discurrebat, velut ignis per tedas, vel Eurus per mare Siciliæ. Exinde Romana juventus semper felicibus expeditionibus inclaruit: et templa scelerato Carthaginiensium bello diruta stantes habuerunt Deos.

Dedecorant benè nata culpæ.
Quid debeas, ô Roma, Neronibus,
Testis Metaurum flumen, et Asdrubal
Devictus, et pulcher fugatis
Ille dies Latio tenebris,
Qui primus almâ risit adoreâ;
Dirus per urbes Afer ut Italas,
Ceu flamma per tedas, vel Eurus
Per Siculas equitavit undas.
Post hoc secundis usque laboribus
Romana pubes crevit, et impio
Vastata Pœnorum tumultu
Fana Deos habuêre rectos.

ANNOTATIONES.

men appareat Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul ac in lucem editi sumus, in omni continuò pravitate, et in summâ opinionum perversitate versamur . . . . tum variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, ut opinioni confirmatæ natura ipsa cedat, &c.

37. *Quid debeas, ô Roma, Neronibus.*] Scilicet *Claudius Nero advenientem ex Hispaniâ cum ingentibus copiis Asdrubalem, priusquàm Annibali fratri conjungeretur, oppressit.* Sueton. Tiber. c. 2. opportunè quidem: nam actum erat de Imperio Romano, si cum Annibale fratre novum ac integrum exercitum Asdrubal junxisset.

Nero.] Sabina vox significans strenuum ac fortem.

38. *Metaurum flumen, &c.*] Hoc Umbriæ flumen, hodie *Metro*, labitur in Adriaticum mare. Strabo. l. 6. Plin. l. 3. illîc vero Claud. Nero Consul junctis celeriter copiis cum suo collegâ M. Livio-Salinatore, ivit obviàm Asdrubali, cum millibus hominum quinquaginta sex adventanti, ut dictum est, ac devicit, an. U. C. 526. ejusq; caput præcisum ad Annibalis castra perlatum et ad pedes cùm esset projectum, hunc tanto pavore ac stupore concussit, ut infelicitatem Carthaginis agnoscens incusansq; de fugâ deinceps tantummodò cogitaverit. Valer. Maxim. lib. 4. c. 1. Oros. lib. 4. cap. 18. Tit. Liv. lib. 27. c. 28. Luc. Flor. lib. 2. cap. 6. &c. Adverte Drusum ac Tiberium oriundos ab illis Consulibus; et paternum genus duxisse à Claudio Nerone, maternum autem à Livio Salinatore.

Asdrubal Devictus.] Is nimirùm qui Scipiones in Hispaniâ profligârat.

39. *Pulcher fugatis ille dies Latio tenebris.*] Tit. Liv. lib. 28. cap. 9. *Omni multitudine ob-vidm effusâ . . . . : . non salutabant modò verfi circumfusi* (circa Claudium et S... rem Coss) *sed et contingere pro se quisque ... ces dextras Consulum cupientes, alii gratul... alii gratias agebant, quòd eorum operâ ... Respublica esset. In Senatu quoque, &c.*

41. *Adoreâ.*] Victoriâ, laude, glori... adoream, laudem seu gloriam dicebant, gloriosum putabant eum, qui farris co... bundaret: meliùs alii, quià strenuis ac ... fortiter dimicâssent militibus farris ... distribui solita erat. Unde et *adorea* ... bellicâ. Nam far seu frumentum ... *ador*, ab edendo, vel adurendo. Plaut... phitr. Act. 1. *Qui multâ prædâ atque ... affecit populares suos.* Plin. lib. 18. ... *Gloriam denique ipsam à farris honore ... appellabant.* Apuleius lib. 3. *Possum ... tutis adoream mihi numerare.*

42. *Afer.*] Annibal, de quo lib. 2. O...

44. *Ceu flamma.*] Omnia igni ... stans.

Tedas.] Arbores ignem facilè conc... ob resinam quam continent: è ... pinuum. De iis Plin. lib. 16. cap. ...

Eurus.] Ventus ab ortu flans, ... vento: *et undæ Siculæ*, pro quolibet ... necdoch.

45. *Post hoc secundis usque laboribus,* ... so Asdrubale, Annibale verò et Pœnis ... exterminatis, indies magis ac magis ... gesserre bella Romani; increvit ... *pubes* et virtus *Rom.* imò belli incendia ... cam et Carthaginem ipsam transt... Vide Flor. lib. 2. cap. 6.

48. *Fana Deos habuere rectos.*] Qui... cant *rectos* æquos et vindices in ... nibalem: alii stantes, ac in suâ ... Deorum imagines, quas impiè ...

Dixitque tandem perfidus Hannibal;
Cervi, luporum prœda rapacium,
Sectamur ultro, quos opimus
Fallere et effugere est triumphus.
Gens, quæ cremato fortis ab Ilio
Jactata, Tuscis æquoribus, sacra
Natosque maturosque patres
Pertulit Ausonias ad urbes;
Duris ut ilex tonsa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna, per cœdes ab ipso
Ducit opes animumque ferro.
Non Hydra secto corpore firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem,
Monstrumve summisêre Colchi
Majus, Echioniœve Thebæ.

Tandemque perfidus Annibal dixit: Nos tanquam *cervi, præda luporum rapacium, sponte sequimur* [381] Romanos, *quos declinare et evitare insignis est triumphus.* Illa *natio, quæ ab incensâ Trojâ ad Italiæ civitates, Etrusco exagitata mari, fortiter transportavit sacra, liberos, et senes grandævos; sicut ilex durâ securi attonsa in Algido umbrosarum frondium fertili, jacturas inter et cædes potentiam ac virtutem depromit ab ipso ferro. Non hydra amputato corpore vegetior repullulavit contra Herculem superari haud æquo animo ferentem: neque gravius portentum invexêre Colchi, vel Thebæ Echionis* opus. [382]

ANNOTATIONES.

Pœni, sine ullâ Numinum reverentiâ. T. Liv. lib. 26. c. 11. *Ad lucum Feroniæ . . . . templum eâ tempestate inclytum divitiis, ... ibi omnibus spoliatum est.*

49. *Perfidus Annibal.*] T. Liv. l. 21. c. 24. [illegible] Annibalis imaginem graphicè delineatam exhibet. *Plurimum audaciæ . . . . plurimum* [illegible] *. . . . nullo labore corpus fatigari, aut animus vinci poterat . . . . Inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica: nihil sancti, nullus Deûm metus, nullum jusjurandum, nulla religio.*

Dixit: Cervi, luporum, &c.] Bella hæc [illegible] ex hostium ore profecta. Aristoteles eum [illegible] verè bonum, quem pariter inimici et [illegible] adeoque universi laudant.

50. *Cervi, luporum præda, &c.*] Nos Carthaginienses, tanquam *cervi* imbelles, *ultro* [illegible] Romanos, quorum velùti *luporum rapacium* futuri sumus *prædæ*; *quosque* proinde [illegible], seu evitare contra debemus: nam hos *fallere opimus* nobis *est triumphus.* Scilicet [illegible] declinare hostem, species est quædam [illegible].

53. *Gens, quæ cremata, &c.*] Romana [illegible] à Trojanis oriunda. Vide Justin. l. 43. [illegible] Carmen Seculare post Epodos.

54. *Sacra, Natosque, &c.*] Æneid. 1. v. 10.

Inferretque Deos Latio.

Æneid. 2. v. 747.

Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosque Penates.

55. *Maturos.*] Ætate et virtute.

56. *Ausonias.*] Synecdoch. pars pro totâ [illegible]. Nam Ausonia regio est Campaniæ.

57. *Duris ut ilex, &c.*] Sicut ilex et alia [illegible] arbor resecatis ramis uberius pullulat et crescit: ita Romani adversis casibus [illegible] invalescunt magis ac magis. Certè [illegible] Annibal maximè Romanos, debellatis eorum exercitibus, premebat; tum copias tamen summittebant in Hispaniam, Siciliam, Sardiniam: adeoque locis quatuor uno eodemque tempore depugnabant. Vide Æneid. 2.

58. *Algido.*] Hic mons agri Tusculani pro quolibet alio ponitur. De eo l. 1. Ode 21.

61. *Hydra.*] Portentosa serpens pluribus horrida capitibus, quorum uno abscisso, aliud renascebatur, imò septem alia succrescebant. Ita fabulatores. At constat Hydram fuisse locum aquas evomentem copiosiores, in intimo sinûs Argolici recessu, et quæ, uno meatu obstructo, multis aliis erumpebant, totam regionem circum vastantes; tamen adhibito incendio Hercules exsiccavit eam paludem, Lernam nomine: unde Lernæum monstrum ab illo domitum inter alia celebratur. Palæph. Hygin. Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 2. Virg. Æneid. 8. v. 300.

Lernæus turba capitum circumstetit anguis.

Firmior.] Supple, quàm fuit Romana gens et excrevit invaluitque in nos Pœnos: sicut hydra adversus Herculem ubiq; vincere assuetum, proindeq; nec semel vinci patientem.

63. *Monstrumve summisêre Colchi.*] Loquitur de dracone insomni ac terribili velleris aurei custode, cujus è dentibus seminatis armati homines exorti Medeæ carminibus ad mutuam internecionem incitati periêre: vel de ipsis illis prodigiosis hominibus. Vide Metamorph. lib. 7.

Colchi.] Hi populi Asiæ ad Euxinum Pontum, ubi nunc Mingrelia, pars Georgiæ regionis.

64. *Echioniævе Thebæ.*] Cadmus Rex Thebarum seminatis pariter, ut de Jasone supradictum, draconis dentibus, repentè nasci vidit exercitum ad

Si mari demergat, clarior redit: si oppugnes, cum summâ gloriâ debellabit victorem integrum, ac certamina matronis prædicanda conficiet. Non ultra ego nuntios arrogantes mittam ad Carthaginem. Certè spes omnis, et fortuna nostræ gentis interiit, Asdrubale interfecto. Claudiæ stirpis potentia quidlibet molietur. Hanc et tuetur Jupiter Numine propitio, et liberat solers consilium inter militiæ difficultates.

Merses profundo, pulchrior evenit:
Luctêre, multâ proruet integrum
Cum laude victorem geretque
Prælia conjugibus loquenda.
Carthagini jam non ego nuntios
Mittam superbos: occidit, occidit
Spes omnis, et fortuna nostri
Nominis, Asdrubale interempto.
Nil Claudiæ non perficient manus:
Quas et benigno Numine Jupiter
Defendit, et curæ sagaces
Expediunt per acuta belli.

ANNOTATIONES.

arma mutuamque cædem paratum. Inde verò superfuit Echion, posteà Cadmi gener, atque in ædificandis Thebis adjutor.

65. *Merses.*] Ab inusitato *merso, as.*

68. *Conjugibus loquenda.*] Inter conjuges et quaslibet mulieres sermone celebranda prælia; seu viri illarum aut filii vel cognati victi victoresve fuissent.

69. *Carthagini jam non ego nuntios Mittam, &c.*] Non deinceps mittam Carthaginem superbos victoriarum mearum nuntios, inquit Annibal, quales post Cannensem cladem, &c. Vide T. Liv. l. 23. c. 11, et 12.

73. *Claudiæ manus, &c.*] Vires, consilia, solers industria Neronum Claudiâ gente oriundorum. Sueton.

76. *Acuta belli.*] Belli subita pericula, [illegible] li, insidiæ, stratagemata.

ODE V.

AD AUGUSTUM.

Ut suum in Urbem reditum acceleret.

O Populi Romani tutor præstantissime, numinibus propitiis nate, jam nimis diu absens fuisti; revertere, qui promisisti sacro Senatorum cœtui celerem reditum. Optime Princeps, restitue lumen patriæ tuæ. Nam quando facies tua tanquam vernum tempus apparuit, jucundiores fluunt horæ, et dies clarius fulgent. Sicut mater crebris votis ac precibus expetit filium, quem Auster adversis flatibus removet à dulci domo, plus annuo intervallo morantem

DIVIS orte bonis, optime Romulæ
Custos gentis, abes jam nimiùm diu;
Maturum reditum pollicitus patrum
Sancto concilio, redi.
Lucem redde tuæ, dux bone, patriæ:
Instar veris enim vultus ubi tuus
Affulsit populo, gratior it dies,
Et soles meliùs nitent.
Ut mater juvenem, quem Notus invido
Flatu Carpathii trans maris æquora
Cunctantem spatio longiùs annuo

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 6. Lib. 1.

1. *Divis orte, &c.*] Senatûs populique Romani amorem erga Cæsarem Augustum vivis pingit coloribus,

2. *Abes jam nimiùm diu.*] Tribus annis Româ Cæsar abfuit, in Gallias profectus, an. U. C. 737.

3. *Maturum reditum pollicitus, &c.*] [illegible] tequam abiret, seu per literas, seu [illegible] à Senatu populoq; Romano ad Augus[illegible] sis. Cunctanti verò hanc Oden scripsit [illegible]

6. *Ut mater.*] Nil suavius istâ [illegible]

10. *Carpathii.*] De eo mari l. [illegible]

Dulci distinet à domo,
Votis omnibus hunc et precibus vocat,
Curvo nec faciem littore demovet:
Sic desideriis icta fidelibus [384]
Quærit patria Cæsarem.
Tutus bos etenim rura perambulat:
Nutrit culta Ceres, almaque Faustitas:
Pacatum volitant per mare navitæ:
Culpari metuit fides.
Nullis polluitur casta domus stupris;
Mos ex lex masculosum edomuit nefas:
Laudantur simili prole puerperæ:
Culpam pœna premit comes.
Quis Parthum paveat? Quis gelidum Scythen?
Quis Germania quos horrida parturit
Fœtus, incolumi Cæsare? Quis feræ [385]
Bellum curet Iberiæ?

ultra mare Carpathium: neque vultum avertit ab incurvâ ripâ: ita patria desideriis accensa fidelibus exoptat Augustum. Nam bos securus per campos vagatur: agros fovet Ceres et abundans felicitas: nautæ mari tranquillo navigant: fidelitas cavet vituperari: nullis flagitiis contaminantur familiæ pudicæ: disciplina et leges vicerunt turpe crimen: matres laudantur ob filios similes; pœna sequitur et plectit scelus. Augusto salvo quis timeat Parthos? Quis Scythas frigidos? Quis homines quos gignit immanis Germania; Quis expavescat bella Hispaniæ ferocis?

ANNOTATIONES.

13. *Votis omnibus hunc.*] Legunt plerique *votis ominibusque*, hoc sensu; mater anxia non tantùm vota precesque Diis nuncupat pro filii reditu et incolumitate, sed et omnia quævis arripit, quasi totidem præsagitiones.

14. *Nec faciem littore demovet.*] Observans adventantes undequaque naves, præ desiderio filii absentis, quem singulis horis redeuntem expectat et exoptat. Sic Tobiæ mater *quotidie etiam circumspiciebat, et circuibat vias omnes, per quas spes remeandi videbatur, ut procul videret eum, si fieri posset, venientem . . . Et sedebat secus viam quotidie, in supercilio montis, unde respicere poterat de longinquo. Et dum speculabatur adventum filii* jam dudum absentis, *vidit à longè, et illum agnovit venientem, currensque nuntiavit viro suo, &c.* cap. 10. et 11. Tob.

16. *Quærit patria Cæsarem.*] Vota publicè suscepta pro reditu Augusti, refert Dio lib. 54. Vide Sueton. Octav. c. 57. Huc et referri potest ipsum nomisma ex unâ parte continens Epigraphen, *S. P. Q. R. Cæsari Augusto:* ex alterâ verò, *Vota publicè suscepta pro salute et reditu.*

17. *Tutus bos etenim, &c.*] Rationes affert ob quas Romani tantopere Augustum diligant: imprimis tot acceptis per eum muneribus ac beneficiis non poterant non vehementer amare. Per Augustum ubique firmata pax, terrâ marique securitas, leges constitutæ, nefas quodvis prohibitum, repressi hostes, &c. Vide Oden 14. 15. hujus libri.

18. *Mos et lex.*] Lib. 3. Od 24. *Quid leges sine moribus vanæ proficiunt?* Vide Sueton. Octav. c. 34. ubi mentio legis Juliæ *de coërcendis adulteriis et de pudicitiâ, &c. . . . . cumque vim legis eludi sentiret crebrâ matrimoniorum mutatione, &c. tempus sponsas habendi coarctavit: divortiis modum imposuit.*

23. *Laudantur simili prole puerperæ.*] Martial. lib. 6. Epigram. 27.

> *Est tibi, quæ patris signatur imagine vultûs,*
> *Testis maternæ nata pudicitiæ.*

Catull. in Nuptiis Juliæ et Manlii Torquati. Car. 62.

> *Torquatus volo parvulus*
> . . . .
> *Sit suo similis patri*
> *Manlio, et facile insciis*
> *Noscitur ab omnibus:*
> *Et pudicitiam suæ*
> *Matris indicet ore.*

24. *Culpam pœna premit comes.*] Frustra lex vetat scelus, nisi in sceleratos animadvertatur. At *pœna comes* coërcet peccandi libidinem. Plato de leg. 5. τιμωρία ἀδικίας ἀκόλουθος.

25. *Quis Parthum paveat, &c.*] Vide lib. 1. Od. 12. sub finem Od. 19. v. 12. Lib. 3. Od 5.

Quis gelidum Scythen.] Lib. 1. Od. 19. et 35. lib. 2. Od. 9. in fine. Lib. 3. Od. 24. v. 9.

26. *Quis Germania quos, &c.*] Vide Flor. l. 4. c. 12. *Domuit Usipetes, Tenctheros, Cattos . . . inde validissimas nationes, Cheruscos, Suevos, Sicambros, &c. . . . Ea denique in Germaniâ pax erat, ut mutati homines, alia terra, viderentur.*

Horrida.] Sive ob mores barbaros, sive ob prægrandes viros et ingentia corpora Germanorum. Cæsar. Comment. Cornel. Tacit. de moribus Germanorum. Plutarch. &c.

28. *Iberiæ.*] Ab Ibero flu. Iberia dicta: et

Condit quisque diem collibus in suis
Et vitem viduas ducit ad arbores.
Hinc ad vina redit lætus, et alteris
Te mensis adhibet Deum.
Te multâ prece, te prosequitur mero
Defuso pateris; et Laribus tuum
Miscet numen, utì Græcia Castoris
Et magni memor Herculis.
Longas, ô utinam, Dux bone, ferias
Præstes Hesperiæ, dicimus integro
Sicci manè die: dicimus uvidi,
Cùm Sol Oceano subest.

Unusquisque diem finit in suis collibus, atque vitem maritat viduis arboribus: inde hilaris revertitur ad cœnam, teque numen invocat mensis secundis; te pluribus votis, te vino de crateribus fuso colit, et numen tuum adjungit Laribus; quemadmodum Græcia Castoris et magni Herculis, erga illos *grata. O utinam, bone Princeps, Italiæ dones festos diuturnos.* Hoc *precamur sobrii primo diluculo:* Hoc et *repetimus benè poti, quando Sol occidit sub Oceano.*

ANNOTATIONES.

Hispaniæ pars, et per Synec. tota sic vocatur. Vide l. 2. Od. ult. v. 29. Flor. mox cit. *Pacata fere omnis Hispania, &c.* Et postea: *Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hispaniæ, &c.*

29. *Condit quisque diem, &c.*] Arat colitque agros suos quisque, et operi vacat rustico, à mane ad vesperam, sine ullo metu hostili. Virgil. Eclog. 9. v. 52.

Cantando puerum memini me condere soles.

31. *Alteris Te mensis adhibet Deum.*] Ex Senatusconsulto cautum fuit, ut in conviviis, tum publicis, tum privatis, Augusto ab omnibus libaretur. Dio. lib. 5c. is nempe mos apud veteres, ut remotâ primâ mensâ, quæ ciborum seu carnium erat, secunda adhiberetur fructibus et bellariis onusta cum exquisitissimo vino, è quo fiebant libationes adjunctis precibus, in honorem Deorum. Vid. Virg. Æneid. 1. v. 727. et 735. et Æneid. 8. v. 283. nec non Georgic. 2. v. 101.

34. *Laribus.*] Diis Imperii Tutelaribus p[illegible] inde ac ædium privatarum.

Tuum Miscet numen.] Teque adeo venera[illegible] tur, ut numen aliquod, Romanis rebus p[illegible] tium. Non absurdè legunt quidam, numen.

36. *Memor.*] Acceptorum videlicet ab [illegible] beneficiorum. Hercules enim à monstris [illegible] liis incommodis vindicavit multas ac di[illegible] Græciæ regiones. Castor autem et Pollux [illegible] piratas exegerunt, navigationemque [illegible] re tanquam numina quædam benigna [illegible] mati sunt; imò velut maris Dii coluntur [illegible]

37. *Ferias.*] Dies festus lætosque; [illegible] otium, securitatem perpetuam.

38. *Hesperiæ.*] Italia sic appellata. [illegible] lib. 1. Od. 28. ubi, *fluctibus Hesperiis* [illegible] l. 2. Od. 1. sub finem, ubi, *Hesperiæ* [illegible] *ruinæ.* Nec non l. 1. Od. 36. v. 4.

Integro.] Vixdum incepto.

39. *Sicci.*] Sobrii, abstemii, jejuni.

Uvidi.] Vino profusi, cœnati.

40. *Cùm Sol Oceano subest.*] Nam [illegible] cœnam producebant ad multam noctem.

ODE VI.

AD APOLLINEM ET DIANAM.

DIVE, quem proles Niobæa magnæ
Vindicem linguæ, Tityosque raptor
Sensit, et Trojæ propè victor altæ
Phthius Achilles:
Cæteris major, tibi miles impar,
Filius quamvis Thetidos marinæ
Dardanas turres quateret tremendâ
Cuspide pugnax.
Ille, mordaci velut icta ferro
Pinus, aut impulsa cupressus Euro,
Procidit latè, posuitque collum in
Pulvere Teucro,

O Deus, quem superbi sermonis ultorem experti sunt filii Niobes, ac Tityus raptor atque Phthius Achilles famosæ Trojæ propemodum expugnator; aliis
[387] quidem *fortior, te verò inferior miles; quanquam Theti-*
6 *dis marinæ filius Trojanas arces impugnaret hasta tremendâ certans. Is, sicuti pinus edace securi percussa, vel cupressus Euro dejecta, late procubuit,*
14 *cervicemque demisit in pulvere Trojano.*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Dive, &c.*] Carmen hoc, ut et 21. lib. 1. Secalare inscribi solet, ut annotavi ibidem: neutrum tamen propriè titulum hanc meretur, sed illud tantùm quod habetur post Epodos. Vide ibi annotata,

Quem proles Niobæa, &c.] Apollo, qui honorem Latonæ matris tuæ vindicâsti adversus arrogantiam Niobes, quæ se ausa est jactare fœcundiorem ac feliciorem partubus ac sobole, præ ipsâ Latonâ duos tantum enixâ, cùm ipsa numerosam pulchramque genuisset prolem. Gell. l. 20. c. 6. *Mira*, inquit, *et propè adeò ridicula diversitas fabulæ apud Græcos poetas deprehenditur super numerum Niobæ filiorum. Nam Homerus pueros puellasque ejus senos fuisse dicit, Euripides bis septenos, Bacchylides et Pindarus bis denos. Quidam alii tres fuisse solos scripserunt.* Porrò filios Niobes omnes Apollo, filias Diana, sagittis confixos peremerant: Niobe verò in saxum mutata fertur. Homer. Iliad. ult. Ovid. Metam. 6. cap. 3. Diod. Sicul. l. 5. c. 11. Juvenal. Sat. 6. v. 173. et seq. Auson. Epitaph. 27. de Niobe.

Bis septem natis genitrix læta, atque superba,
Tot duxi mater funera, quot genui.
Nec satis hoc divis; Duro circumdata saxo
Amisi humani corporis effigiem, &c.

Niobe Tantali filia, uxor verò Amphionis Thebarum regis.

2. *Tityosque raptor.*] Vide lib. 2. Od. 14. lib. 3. Od. 4.

3. *Trojæ prope victor.*] Qui, interfecto Hectore Trojæ defensore præcipuo, ejus urbis expugnationem reddidit facilem: quam certè accelerâsset nisi â Paride fuisset interemptus, ut mox sequetur,

4. *Phthius Achilles, &c.*] Oriundus è Phthiâ urbe Thessaliæ.

5. *Impar tibi.*] Achilles Græcorum fortissimus, Trojanorum terror, haud verò par tibi, Phœbe, qui sub figurâ Paridis latens eum occidisti. Hygin. &c. aut, quod scribit Virgil. Æneid. 6. v. 57.

Dardana qui Paridis direxti tela manusque
Corpus in Æacidæ.

6. *Thetidos marinæ.*] Achillis erat mater Thetis, filia Nerei Dei marini. L. 1. Od. 8.

7. *Dardanas turres.*] Dardanus Jovis filius, ex Electrâ Atlantis filiâ, ab Africâ venit in Asiam, consedītque in regione Hellesponto vicinâ. Ibi Dardanum urbem condidit, quæ postea Troja à rege Troë dicta. Virgil. Æn. 8. v. 134.

Dardanus Iliacæ primus pater urbis et auctor.

Tremendâ cuspide.] Ex Homeri Iliad. 19. sub finem; hastam Achilles paternam gerebat gravem et ingentem, quam crispare aut vibrare solus noverat, à Chirone incisam, ad cædem heroum.

9. *Ille, mordaci velut, &c.*] Casus Achillis gravis et magnus, quemadmodum corpus et animus magna fuerunt. Sic de Entello Virg. Æneid. 5. v. 447.

Ipse gravis graviterque ad terram pondere vasto
Concidit: ut quondam cava concidit, aut Erymantho,
Aut Idâ in magnâ radicibus eruta pinus.

10. *Impulsa cupressus Euro.*] Velut ingens arbos vi ventorum prostrata.

11. *Posuitq; collum in Pulvere Teucro.*] Lib. 2. Od. 7. v. 12. similem dictionem vide, ibiq; annot. Hic noster indicat Achillem cecidisse in Trojano campo et certamine: quod

Ille non inclusus equo Minervæ [10]
Sacra mentito, malè feriatos
Troas et lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palàm captis gravis, heu nefas, heu!
Nescios fari pueros Achivis
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo;
Ni, tuis victus Venerisque gratæ
Vocibus, Divûm pater annuisset
Rebus Æneæ potiore ductos
Alite muros.
Doctor argutæ fidicen Thaliæ, [11]

Ille non clausus equo sacra Palladis simulante decepisset Trojanos perperam otiantes, et aulam Priami saltationibus gaudentem: sed aperte in expugnatos immitis, heu nefas, heu! infantes cremasset ignibus Græcis, nec non ventre materno inclusos: nisi Deorum pater tuis ac Veneris jucundæ precibus exoratus concessit Æneæ laboribus mœnia felicioribus auspiciis extructa. O Apollo citharista, Thaliæ bene canentis

ANNOTATIONES.

idem scribit Ovid. Metamorph. l. 12. v. 604. ubi Apollo Paridi.

Ostendens sternentem Troica ferro
Corpora Peliden, arcus obvertit in illum,
Certaque lethiferâ direxit spicula dextrâ.

Itaque *non indecoro pulvere sordidus* occubuisset. Alii verò, cùm ad nuptias Polyxenæ contenderet, in templo Apollinis sagittâ in calce percussum à Paride post illius Dei simulachrum latente.

12. *Teucro.*] Pro *Teucrio.* Teucri dicti sunt Trojani, et Troas ac Troja Teucria, à Teucro (non illo Græco, Ajacis fratre) Phrygiæ rege, cujus filiam duxit Dardanus, eique in regnum successit.

13. *Ille non inclusus, &c.*] Adverte quàm extollat Achillis fortitudinem, ut eo majorem paret gloriam victori ejus Phœbo. Quod si, inquit Poëta noster, vixisset Achilles, nequaquam opus Græcis fuisset machinâ illâ, seu equo ligneo, quem placandæ Minervæ causâ fabricatum illi mentiti sunt; sed aperto Marte, sine dolis aut insidiis, Trojam ac Trojanos debellasset. Vide Virg. Æneid. 2. v. 17.

Votum pro reditu simulant.———

14. *Malè feriatos.*] Imprudenter ac intempestivè abjectis armis festa celebrantes, dum suis adhuc cervicibus incubaret hostis. Virg. Æn. 2. v. 15.

Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu.
Panduntur portæ, &c.

15. *Lætam choreis, &c.*] Aulam regis totamque urbem choreis et lætitiæ vacantem, cùm tamen extrema instarent fata. Virgil. Æneid. 2. v. 234.

Dividimus muros, et mœnia pandimus [illegible]
. . . . Scandit fatalis [illegible]
Fœta armis: circùm pueri innuptæque [illegible]
Sacra canunt, &c.

v. 248.

Nos delubra Deûm miseri, quibus [illegible]
Ille dies, festâ velamus fronde per [illegible]

17. *Sed palam captis, &c.*] Sic [illegible] mit Horatius indolem Achillis, ut et [illegible] Pisones, v. 122.

Si forte reponis Achillem;
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget sibi nata, nihil non arroget [illegible].

19. *Etiam latentes Matris in alvo.*] [illegible] Homer. Iliad. Agamemnon præcipit [illegible] lao, ne parcat cuiquam Trojanorum, [illegible] ipsis infantibus materno utero inclusis.

21. *Ni, tuis victus, &c.*] Apollo et [illegible] Trojanis faventes Jovi supplicarunt, [illegible] niam in fatis erat Trojam exscindi, [illegible] rempto inexorabili Achille, liceret [illegible] sociis aliquot è Græcorum evadere [illegible] que novam gentem urbemque feliciori [illegible] condere in Italiâ. Vide Æneid. 1. v. [illegible] seq. v. 260. et seq.

23. *Potiore alite.*] Ex alitum [illegible] tari auspicia, alibi notavi. Huc verò [illegible] quod æternam fore Romam credebant [illegible] et apud Virgil. Æneid. 1. v. 279. ità [illegible] Jupiter:

Imperium sine fine dedi.———

25. *Doctor argutæ, &c.*] Placet [illegible] *ductor*, ut reddatur illud Græcorum [illegible]

Veruntamen nihil mutabit lector [illegible]

Thaliæ.] Pro quâlibet Musarum hæc [illegible] tur, quæ dicta ἀπὸ τοῦ θάλλειν *florere*, [illegible] Poëtas faciat gloriâ et famâ florentes.

Phœbe, qui Xantho lavis amne crines,
Dauniæ defende decus Camenæ
Lævis Agyieu.
Spiritum Phœbus mihi, Phœbus artem
Carminis, nomenque dedit poëtæ.
Virginum primæ, puerique claris [3,0]
Patribus orti,
Deliæ tutela Deæ, fugaces
Lyncas et cervos cohibentis arcu,
Leſbium ſervate pedem, meique
Pollicis ictum :

eruditor, qui Xantho flumine lavas capillos ; imberbis Agyieu, tuere gloriam Muſæ Appulæ. Apollo mihi, ingenium, Apollo facultatem poeſeos et vatis appellationem tribuit. O puellæ primariæ, et pueri illuſtribus parentibus nati, clientes Deæ Deliæ, quæ timidos lyncos et cervos arcu proſternit, cuſtodite menſuram Sapphicam, et pollicis mei ſonum :

ANNOTATIONES.

26. *Qui Xantho lavis amne crines.*] Vid. l. 3. Ode 4.

Qui rore puro Caſtaliæ lavit,
Crines ſolutos.

Capillos antiqui in fluviis aut fontibus lavabant, ſeu munditiei, ſeu nitoris augendi cauſâ. Senſus itaque eſt ; qui dominaris iis regionibus, quas rigat Xanthus. Porro Xanthus duplex : alter in Troade, ex Idâ monte in Helleſpontum defluens, qui et Scamander appellatur â nonnullis. Neque hunc intelligere iſtic libet : ſiquidem in eâ regione Apollo non colebatur. Alter ejuſdem nominis fluvius eſt in Lyciâ, è monte Cadmo ſcaturiens, Xanthumq; urbem interfluens, Glaucus Plinio, Straboni Sirbis dictus, vulgo etiam *Sirbi* ; quem ſane deſignat hic Horatius, qui loco ſuprâ citato de eodem Apolline dixit : *qui Lyciæ tenet dumeta.* Sunt qui alludi putent ad vocem ξανθὸς flavus, eo quod Apollinis flava cæſaries celebretur.

27. *Dauniæ defende decus Camenæ.*] Mihi patrocinare : cui *ſpiritum et carminis artem dediſti*, *nomen* et *decus* tribue, defende, amplifica ; pariterque gloriam Latinæ poëſeos.

Dauniæ.] Vel, per ſynecdochen, intellige totam Italiam, cujus pars eſt Daunia, ſive Apulia à Dauno rege appellata ; hodie, *La Capitanata.* De eâ jam l. 1. Od. 1. 22. et l. 2. Od. 1. vel reſpexit noſter poeta ſuam patriam, adeoque ſuam Muſam Apollini commendat. Sic *Calabras Pierides* pro Ennianâ poëſi ; *Ceam Camenam* pro Simonideâ ; *Teiam Muſam* pro Anacreonticâ antè dixit. Ergo et hic *Dauniam Camenam* pro Venuſinâ : quia Venuſium in finibus eſt Apuliæ ſive Dauniæ, quâ in urbe natus Horatius.

28. *Lævis.*] Sive *levis* ; λεῖος, *politus*, *imberbis*, utpote juventute florens perpetuâ. Talis enim colitur Apollo.

Agyieu.] Ἀγυιὰ *vicus*, *via*. Hinc Apollo Ἀγυιεὺς, eo quòd in viis coleretur, et columnæ Apollini ſacræ præ foribus ſtarent. Euſtath. Sive Dorico iſto vocabulo ſignificantur columnæ in coni formam deſinentes. Apollini vel Baccho ſacræ, quas ante fores ædium pridem erigebant. P. Bembus ex Suidâ. Macrob. l. 1. Saturn. c. 2. *Apud Græcos Apollo* ἀγυιεὺς *nuncupatur, quaſi viis præpoſitus urbanis : illi enim vias quæ intra pomœrium ſunt*, ἀγυιὰς *appellant.*

29. *Spiritum Phœbus*, &c.] Hactenus poëta laudat invocatque Apollinem ; jam quæ ab illo afflatus condit carmina, prædicat, ac ritè et religioſè canenda præcipit. *Spiritum*, venam divitem, Ep. ad Piſon. *artem carminis*, ingenium non rude, ſed arte excultum, ibid. vocat.

31. *Virginum primæ*, &c.] Julia Auguſti filia, Marcella Marcelli et Octaviæ ſororis Auguſti filia : vel Julia et Agrippina neptes ex Agrippâ et Juliâ.

Puerique, &c.] C. et L. nepotes Auguſti. Hæc Lambinus certè dormitans. Imò compellat Horatius virgines quaſq; nobiles, ac pueros prætextatos, à quibus ex more carmen ſeculare concinendum erat ; ut ampliùs deinde ſuo loco dicam, nimirum in Carmine Seculari, poſt Epodos.

33. *Deliæ tutela Deæ.*] Hujus enim erant in clientelâ ſeu tutelâ, ejuſq; laudes celebrare conſueverant. Vide. l. 1. Ode 21.

Deliæ.] A Delo inſulâ, ubi nata et præcipuè obſervata Diana. Vide l. 3. Ode 4. v. 64. Catull. 22.

Dianæ ſumus in fide
Puellæ et pueri integri.

34. *Lyncas et cervos cohibentis arcu.*] Venatione gaudentis, feraſq; ſagittis et arcu vulnerantis occidentiſque. *Lynx*, acutiſſimi viſûs animal, inſtar leopardi diſtinctum maculis, vernaculè THE OUNCE vocatur. Lupum cervarium aliqui dicunt ; jure an injuriâ ? Vide Geſn. de quadruped. Plin. l. 28. &c. De iis jam. l. 2. Ode 13. v. ult.

35. *Leſbium ſervate pedem*, &c.] Sapphici mei carminis obſervate menſuram, et ad meæ lyræ ſonum voces et cantus veſtros aptate diligenter. Sappho, e Leſbo inſulâ, nomen dedit et originem Sapphico carmini. Vide l. 2. Od. 13. cit. ibique annot.

35, 6. *Meique pollicis ictum.*] Quaſi pul-

Ritè celebrantes filium Latonæ, ritè Dianam lumine augescentem, frugibus propitiam, fluxis mensibus evolvendis promptam. Aliquando connubio juncta dices: Ego poetæ Horatii versibus erudita cecini carmen gratum Numinibus, quando *seculum reduxit dies solemnes.*

Ritè Latonæ puerum canentes,
Ritè crescentem face noctilucam;
Prosperam frugum, celeremque pronos
Volvere menses.
Nupta jam dices: Ego Diis amicum,
Seculo festas referente luces,
Reddidi carmen, docilis modorum
Vatis Horatî.

ANNOTATIONES.

fasset ipse citharam, hæc ait, ac veluti chorodidasculus, exemplo Græciæ Lyricorum. Theod. Marcil.

37. *Ritè.*] Ex ritu antiquo et solemni.

38. *Crescentem face noctilucam.*] Diana eadem quæ Luna, nocte lucens, νυκτιλαμπής Simonidi apud Dionys. Hal. Incrementa lucis ac decrementa singulis mensibus habere cognoscitur: orbem suum conficit diebus circiter 28. unde *menses pronos celeriter volvere* dicitur mox. Cic. de Nat. Deor. 2. n. 68. *Luna à lucendo nominata, eadem Lucina: ut apud Græcos Diana eaque Lucifera invocatur à parentibus, sic apud nostros Juno Lucina. Eadem Diana omnivaga dicitur, non à venando, sed quod in septem numeratur tanquam vagantibus. Diana dicta quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem ad partus, quod ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut plerumque novem Lunæ cursibus: qui, quia mensa [illegible] conficiunt, menses nominantur.*

39. *Prosperam frugum.*] Frugibus [illegible]di vim humore suo impertit Luna.

41. *Nupta jam dices, &c.*] Cùm nupta [illegible] eris, tum non sine gaudio dices: Ego pridem, adolescentula et virgo, carmen seculare ab Horatio compositum recitavi cum meis [illegible]bus. Hoc ideò ait, quod ea veteribus [illegible] inoleverat, connubium celerius ac felicius [illegible] provenire, à quibus seculare carmen, in [illegible]rem scilicet Apollinis ac Dianæ, decantatum fuisset in ludis secularibus.

42. *Seculo festas referente luces.*] [illegible] apparatu, quantâ lætitiâ celebrarentur [illegible] culares, dicam in carmine seculari. T[illegible] riari omnes, et hilaritati sacrisque operam [illegible] jubebantur.

ODE VII.

AD TORQUATUM.

Vita hilariter ducenda, quia res omnes diffluunt.

Abiêrunt nives, jam agris herbæ renascuntur, et frondes arboribus. Terra mutat conditionem: atque fluvii imminuti labuntur juxta ripas.

DIFFUGERE nives, redeunt jam gra[illegible]
Arboribusque comæ.
Mutat terra vices, et decrescentia ripas
Flumina prætereunt.

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est hexameter heroicus, alter est dactylicus archilochius dimeter, constans duobus dactylis et unâ syllabâ.

1. *Diffugêre nives.*] Hæc Ode simile prorsus argumentum habet atque quarta l. 1. dictiones pares, ingenii tamen Horatiani fœcunditate gratam varietatem indutas. Scripta est ad Manlium Torquatum, qui fuit Consul A. U. 689. atque sub eo natum volunt poetam nostrum.

3. *Mutat terra vices.*] Terra prius hyemali constricta gelu mœstaque, jam *solvitur gratâ vice veris et Favoni,* jucundumque experitur amœnitatem.

3, 4. *Decrescentia ripas Flumina [illegible]unt.*] Salmasius legit *recrescentia*: [illegible] *crescentia* explicant, valdè crescentia, [illegible] liquatis nivibus; sicque ripas suas [illegible] ac superant: quoniam, inquiunt, hyem[illegible] ves incunte vere liquescunt et fluvios [illegible] Pace tamen tantorum virorum aliter [illegible] pretari placuit, hoc verius quò simplicius, [illegible] lector refragabitur, ut spes est. Se[illegible] flumina, antè nivium aquis aucta et [illegible] pergressa jam ad eas rediêrunt, [illegible] fluunt præter, id est, secundum ripas [illegible] ultra suum alveum feruntur, aut [illegible]

Gratia cum Nymphis geminisq; sororibus audet [392]
Ducere nuda choros.
Immortalia ne speres, monet annus, et almum
Quæ rapit hora diem.
Frigora mitescunt Zephyris: ver proterit æstas
Interitura, simul
Pomifer autumnus fruges effuderit: et mox
Bruma recurrit iners.
Damna tamen celeres reparant cœlestia Lunæ:
Nos, ubi decidimus
Quò pius Æneas, quò Tullus dives, et Ancus;
Pulvis et umbra sumus. [393]
Quis scit an adjiciant hodiernæ crastina summæ
Tempora Dii superi?
Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico
Quæ dederis animo.
Cùm semel occideris, et de te splendida Minos
Fecerit arbitria;
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum;

Gratia cum Nymphis ac binis sororibus non veretur nuda choreas celebrare. Annus, et hora, quæ gratum diem aufert, immortalitatem sperare vetat. Hyems temperatur Zephyris; vernam tempestatem absumit æstiva similiter *peritura, posteaquam autumnus fruges produxerit: statimque pigra redeunt frigora. Lunæ tamen citò resarciunt detrimenta cœli;* at *nos, simul ac devenimus eò, quò bonus Æneas, Tullus opulentus, atque Ancus,* deciderunt, *sumus* duntaxat *cinis et umbra. Quis novit utrum cœlestia Numina diem crastinam hodiernæ sint additura? Quæ genio benignè indulseris,* hæc *avaras manus hæredis effugient: postquam interieris, et Minos de te judicium ultimum protulerit; nec stirps* nobilis, *nec eloquentia, nec pietas reparabit te, ô Torquate. Enimverò neque Diana castum Hippolytum eximit Inferorum tenebris,*

ANNOTATIONES.

5. *Gratia cum geminis sororibus.*] Gratiæ tres, Aglaia, Thalia, Euphrosyne.

6. *Nuda.*] Ob calorem veris, vel ob rationes alibi allatas. Vide l. 1. Ode 2. et 20. item l. 3. Ode 19.

7. *Monet annus, &c.*] Tempus fluxum vitam nostram pariter effluere et absumi docet; l. 2. Ode 18. *Traditur dies die.*

9. *Zephyris.*] Ventis tepidis, *veris comitibus.* Vide l. 3. Ode 1. v. 24. et infrà Ode 12. hujus l. 4.

13. *Damna tamen celeres, &c.*] Luna quidem suum orbem novo curriculo remetiens reparatur, fitque iterum plena, quæ interierat: l. lib. 2. Od. 18. *Novæque pergunt interire lunæ.* At nos mortales, cum semel interiimus, haud amplius reparamur aut reviviscimus. Moschus Idyll. 3. Bionis deflens interitum, Hei, hei, *malvæ in hortis, apium, anethum, cum interiere, tamen renascuntur posthac, inquit: nos verò, qui magni, fortes, sapientes, ubi primum mortui sumus, obscuri in terrâ somnum dormimus longum, infinitum,* μάλα μακρὸν, ἀτέρμονα, νήγρετον ὕπνον, &c.

15. *Quò pius Æneas.*] Ad inferos nempe. *Scilicet,* non pietas Æneam non opes Tullum Hostilium, non Ancum Martium virtus et fortitudo à morte vindicârunt: quis ergo tibi spondeat immortalitatem? *Æneas* famâ super æthera per Virgilium notus. *Tullus et Ancus,* ille tertius, hic quartus Rex Roman. T. Liv. lib. 1. Dionys. Halic. lib. 3. &c.

16. *Pulvis et umbra sumus.*] Eurip. Ἄνθρωπός ἐςι πνεῦμα καὶ σκιὰ μόνον, *Homo est flatus et umbra tantum.* Sophocles in Ajace, Εἴδωλα καὶ κούφην σκιάν. *Simulacra et levem umbram* homines appellat: Anac. Ὀλίγην κόνιν *Exiguum pulverem.* Jac. Apost. Epist. c. 4. v. 14. Ἀτμὶς πρὸς ὀλίγον φαινομένη, καὶ ἔπειτα ἀφανιζομένη. Vita, est, *vapor modicè apparens, et mox evanescens.*

17. *Summæ.*] Numero dierum quos viximus. Quidam leg. *vitæ.*

22. *Splendida arbitria.*] Non malè Heins. interpretatur; gravia, majestatis plena: vet. interpretes æquè bene, vera et manifesta.

Minos.] Apud inferos judex. Vide l. 1. Ode 28. l. 2. Ode 15.

25. *Infernis neque enim, &c.*] Morte nec liberant Dii sibi dilectos. Diana non inferis eripit Hippolytum, castitatis famâ inclytum. Vide Ov. Metamorph. 15. Senec. Tragœd. Hippolyt. &c. Hic Thesei et Hippolytæ Amazonis filius, cœlibem vitam ac venationis studium colens, et hinc Dianæ charus, interpellantem de stupro Phædram novercam strenuè repulit. Hæc illum apud Theseum

nec Theseus dilecti Pirithoi catenas infernales potest solvere.

Nec Lethæa valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

ANNOTATIONES.

detulit, quasi ipsam ad flagitium pellexisset. Hippolytus fugiens iratum patrem currum conscendit: et equi phocis exterriti currum et ipsum aurigam per devia trahentes discerpsêrunt, nomenque fecêrunt Hippolyti, ab ἵππος *equus et* λύω, *dissolvo*. Extinctum tamen Dianæ prec bus incolumitati pristinæ restituit Æsculapius: unde Virbium se voluit appellari, quasi bis virum. At demum fato, omnibus communi, functus decessit. Quapropter ab inferis minimè liberatum dicit Horatius. Vide Gell. l. 10, c. 16.

27. *Lethæa.*] Lethe fluvius inferorum pro ipsis inferis ponitur frequenter.

Theseus.] Hic filius Ægæi regis Athenarum tot egregiis facinoribus insignis, ut [illegible] Hercule habitus sit: Pirithoum præcipuâ coluit amicitiâ, comitemque assumpsit ad Inferos profectus rapiendæ Proserpinæ causâ. Verò ab Hercule ex Inferis ereptus secum voluit Pirithoum attrahere. Hic verò superveniente terræ motu ab eo distractus ac direptus, ibidem vinculis constrictus mansit. Plutarch. in vitâ Thesei. Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 5. &c.

38. *Pirithoo.*] Ixionis ille filius, ope Thesei Centauros vicit, &c. Vide lib. 3. Ode 4. in fine, ibique annot.

ODE VIII.

AD MARTIUM CENSORINUM.

Nihil præter carmina dare posse: at illa rebus omnibus esse præferenda.

O Censorine, crateras et jucunda ex ære vasa ultro darem sociis meis; darem tripodas, Græcorum strenuorum munera. Tu vero non minima acciperes, si opulentus forem artibus, quas provexit vel Parrhasius vel Scopas;

DONAREM pateras grataq; commodus,
Censorine, meis æra sodalibus;
Donarem tripodas, præmia fortium
Graiorum: neque tu pessima munerum
Ferres; divite scilicet artium,
Quas aut Parrhasius protulit, aut Scopas;

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod, Od. 3. Lib. 1.

1. *Donarem pateras, &c.*] Non abs re Theodorus Marcilius existimat Oden hanc munus esse Saturnalitium, sive Saturnalibus, missum Censorino, quo tempore amici munera invicem missitabant. C. Martius ille Censorinus Consul fuit cum Asinio Gallo anno U. C. 746.

Pateras.] Varro 4. de Ling. Lat. *In poculis sunt pateræ*, inquit, *à patendo dictæ*. Anglicè. GOBLETS. Ejusmodi pocula argentea in sacris adhibebantur: dono etiam dabantur. Plaut. Amphitr. Scen. 1.

Post ob virtutem hero Amphitruoni patera
donata aurea est,
Quâ Pterela potitare rex solitus est.

2. *Æra.*] Vasa ex ære capacia, lebetas, Ang. CHALDRONS, quæ multiplici erant usu.

Commodus.] Benignus, facilis, liberalis. Quidam legunt, commodis, sed perperam.

3. *Tripodas.*] Mensas vel sellas aliqui dicunt fuisse: alii, ansatas ollas: tripodas certè appellarunt, quòd ternis pedibus infima pars sustineatur, inquit Athen. mox citandus. Cæterùm apud priscos tripodum genera duo fuere, quæ ambo lebetas aliquando nominârunt: alterum caldarium, quod igni [illegible] vebatur, ideoque dicebatur, ἐμπυριβήτης [illegible] λοετροχόος, quo utebantur, ad calefaciendam aquam loturis: alterum fuit, poculorum [illegible] tripodis, de quo Homerus:

Ἕπτ' ἀπύρους τρίποδας.

In his miscebatur vinum, ac [illegible] Utiles erant etiam adornandis ædibus [illegible] non igni adhibebantur, ἄπυροι dicti [illegible] rum auriti quidam exittêre, Athen. [illegible] ubi et ait, in Bacchi certaminibus [illegible] victoris tripodem fuisse. Tripodas [illegible] cos mercedem datam rei fortiter gestæ [illegible] tutis, constat ex Homero variis locis [illegible] quia, velut symbolum, firmitudinem [illegible] robur corporis stabilitate suâ tripus [illegible] Virg. Æneid. 9. v. 263.

Bina dabo argento perfecta atq; [illegible]
Pocula——————————
. . . .
Et tripodas geminos.——————

Vide Cœl. Rhodig. lib. 8. cap. [illegible]

6. *Parrhasius.*] Florebat hic [illegible] Christum 400. Pictor insignis Zeuxidis [illegible] neus, *quorum prior luminum umbrarumque invenisse rationem, secundus exami*[illegible]

Hic saxo, liquidis ille coloribus [395]
Solers nunc hominem ponere, nunc Deum.
Sed non hæc mihi vis, nec tibi talium
Res est, aut animus deliciarum egens.
Gaudes carminibus: carmina possumus
Donare, et pretium dicere muneris.
Non incisa notis marmora publicis,
Per quæ spiritus et vita redit bonis
Post mortem ducibus; non celeres fugæ, [396]
Rejectæque retrorsum Hannibalis minæ,
Non incendia Carthaginis impiæ,

alter lapide, coloribus alter peritus, effingere modò virum, modò Deum. At mihi facultas ista non adest; nec res tua familiaris, *vel animus* tuus *indigent istis deliciis. Versibus delectaris: versus dare possumus, et doni æstimationem eloqui. Non* statuæ *marmoreæ publicis inscriptionibus insculptæ, per quas bonis imperatoribus fato functis redditur spiritus et vita; non Annibalis fuga præceps, minæque retro pulsæ, nec sceleratæ Carthaginis incendia magis declarant virtutes*

ANNOTATIONES.

... tuas traditur, inquit Fab. Quintil. 12. cap. 10. Plinius autem lib. 35. cap. 10. *Parrhasius descendisse in certamen cum Zeuxide traditur. Et, cùm ille detulisset uvas pictas tanto successu, ut in scenam aves advolarent; ipse detulisse linteum pictum ita veritate repræsentatâ, ut Zeuxis alitum judicio tumens flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam, atque, intellecto errore, palmam concederet, ingenuo pudore, quoniam ipse volucres fefellisset, Parrhasius autem se artificem . . . . . Parrhasius Ephesius, primus symmetriam picturæ dedit: primus argutias vultûs, elegantiam capilli, venustatem oris, confessione artificum, in lineis extremis palmam adeptus, &c.* Vide Athenæum lib. 12. cap. 11. et lib. 15. cap. 10.

Scopas.] Eximius ille statuarius vixit anno ante Christum 430. aut circiter. Pausanias in Corinth. ait Parium fuisse Scopam, et ... Herculis meminit ab eo cælati. Ejus ... que celebrantur Venus et Phaëton, quæ ... apud Samothraciam religiosè servantur. Plin. lib. 36. cap. 5. multa alia ab eo ... egregiè facta memorat.

9. *Non tibi talium Res est, aut animus deliciarum egens.*] Domus tua non eget, imò ... talibus ornamentis, nec plurimum ... est tuus animus. Tabulas pictas et ... apud Romanos in deliciis fuisse nemo ... Cicero in Verrem testis locupletissimus, &c.

12. *Pretium dicere muneris.*] Eruditus quis... legit *muneri:* atque interpretatur, pre... facere, ponere, constituere. Quod hic ... poeta, cùm carmen rebus omnibus ante...; dicitque plus valere ad memoriam viri ... propagandam, quàm tabulas, signa, statuas, et publica monimenta.

13. *Incisa notis marmora publicis.*] Imagines ... vel marmore incisæ, cum epigraphe ho... in basi, quæ breviter et compendiosè ... contineat.

Publicis.] Quæ in loco publico et à publicâ auctoritate erectæ et positæ.

Notis.] Διά σημείων: prioribus duntaxat et majusculis literis ascriptus, ut S. P. Q. R. P. Scipioni Africano P. C. Senatus Populùsque Romanus, &c. poni vel ponendum curavit. Observa intelligendas hic statuas mortuo Scipioni erectas. Nam vivus repudiaverat, et ex Africâ reversus Populo Romano erigere volenti obstitit ipse per modestiam.

14. *Per quæ spiritus et vita redit bonis, &c.*] Cic. de Harusp. resp. *Statuæ et imagines non animorum simulacra sunt sed corporum.* At carmen animi virtutes exhibet et repræsentat. Hinc Ovid.

Scindentur vestes, gemmæ frangentur et aurum
Carmina quam tribuent fama perennis erit.

Et noster infrà lib. 2. Epist. ad Augustum:

Nec magnis expressi vultus per ahenea signa,
Quàm per vatis opus mores animiq; virorum
Clarorum apparent.

15. *Celeres fugæ, Rejectæque retrorsum Hannibalis, &c.*] Quando Annibal *incubans Italiæ,* ejusque *visceribus inhærens, summotus* tandem et coactus est citò in Africam redire ad opem ferendam Carthagini, cujus portas quatiebat Scipio; qui sic ad hostes traduxit *rejecitque minas* et belli mala atque incommoda, quibus sui cives antea vexabantur. Vid. T. L. l. 28. 29. 30. Flor. l. 2. c. 6.

17. *Incendia Carthaginis impiæ.*] Pub. Scipio Africanus id nominis prior est adeptus, quod Annibale devicto Carthaginem tributariam fecisset. Fuit posteà Scipio *Paulo Macedonico procreatus, Africani illius magni filius, in decus gentis assumptus, hoc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos everteret . . . . . per continuos decem et septem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant, &c.* Flor. lib. 2. cap. 15. Porrò, ut vides, lector, utrumque hîc per

Illius qui reversus est adeptus titulum ab Africâ devictâ, quàm Musæ Calabræ. Ac, si taceant scripta, nihil præmii haberes, ex eo quod laudabiliter gesseris. Quid esset filius Iliæ et Martis, si invidiosum silentium obrueret laudes Romuli? Vis et gratia et facundia Poëtarum valuit Æacum liberare Inferorum fluminibus, et consecrare beatis insulis. Viro laude digno musa confert immor-

Ejus qui domitâ nomen ab Africâ
Lucratus rediit, clariùs indicant
Laudes, quàm Calabræ Pierides; neque
Si chartæ sileant quod benè feceris, [30]
Mercedem tuleris. Quid foret Iliæ
Mavortisque puer, si taciturnitas
Obstaret meritis invida Romuli?
Ereptum Stygiis fluctibus Æacum
Virtus, et favor, et lingua potentium
Vatum, divitibus consecrat insulis.
Dignum laude virum Musa vetat mori:

ANNOTATIONES.

licentiam poeticam Horatius confudit, ob affinitatem rerum ac nominum.

Carthaginis impiæ.] Quæ scilicet contra jus et fas bellum renovârat. *Pudebat nobilem populum (ablato mari, captis insulis) dare tributa, quæ jubere consueverat. Hinc . . . . . Annibal causas novorum motuum quærens, Saguntum Hispaniæ civitatem opulentam, fidei erga Romanos magnum sed triste monimentum evertit; ut Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est, &c.* Flor. cit. lib. 2. cap. 6.

18. *Ejus qui domitâ nomen ab Africâ Lucratus rediit.*] Vide Cic. lib. 3. de Offic. initium.

20. *Calabræ Pierides.*] Versus Ennii è Calabriâ oriundi, Rudiis nimirùm nati. *Ennio cive nobiles Rudiæ*, ait Mela. Is natus Q. Valerio et C. Manilio Consulibus, inquit Gellius ex Varrone, atque septimum et sexagesimum annum agens scripsit duodecimum annalem. Ex Eusebio Tarenti natus à Catone Quæstore Romam translatus, habitavit in monte Aventino, parco admodum sumptu, atque unius ancillæ ministerio contentus; septuagenario major articulari morbo periit; sepultusque est in Scipionis monumento, viâ Appia, infra primum ab urbe milliarium. De eo Quintil. lib. 10. cap. 1. *Ennium sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia et antiqua robora jam non tantam speciem habent quam religionem.* Cic. Pro Archiâ Poëta, sic habet: *Carus fuit Africano superiori noster Ennius. Itaque etiam in sepulchro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore . . . . Rudium hominem majores nostri in civitatem recepêrunt.* Is Annalium libris celebravit laudes Scipionis Majoris, Catonis, Fabii Maximi, M. Marcelli, Fulvii, non sine populi Romani decore, famâ, gloriâ, ut asserit ibid. Tullius.

Calabræ.] Calabria est hodie ampla regio regni Neapolitani versùs Austrum ad Siciliam. De eâ jam l. 1. Od. 31. Martialis lib. 5. Epigram. 31. Horatianam *lyram Calabram* appellat, quia Venusium Horatii patria, Calabriæ vicinum. *Pierides* unde dictæ diximus suprà, Od. 3.

22. *Quid foret Iliæ Mavortisque puer, &c.*] Ipse Gentis Romanæ conditor Romulus vix hodie notus esset, *si chartæ sileant*, si nemo scripsisset quæ ad illum pertinent, quasi invidens ejus laudi, famæ, memoriæ. Singula ipsius merita *jacerent in tenebris, nisi literarum lumen accessisset*, quod ait Tullius. Videtur Horatius Theocriti sententiam expressisse, scribentis: *Quis Priami filios nôsset, nisi bella superiora cecinissent Poëtæ?* Vide Idyll. 16. et Pindar. Od. 7. Nem. ait, *Maximas virtutes tenebris obscurari, si hymnis et praeconiis destituantur*, &c. *laborum vero et præclarè gestarum summam remunerationem esse inclytum carminum cantus.*

Iliæ Mavortisque puer.] De Iliâ matre Romuli, l. 1. Od. 2. stroph. 5. de Romulo, ab. Od. 12. stroph. 6. *Mavors* quasi [illegible] *tens* dicitur Mars, ex Cic. de Natur. Deorum 3. Græcis Μάμερτος, Sabinis [illegible] Varrone.

25. *Ereptum Stygiis fluctibus Æacum.*] [illegible] Per carmina Poëtarum Æacus, oblivioni [illegible] eòque inferis ereptus ad posteros [illegible] transmisit suam. De *Æaco* lib. 2. [illegible] De *Styge*, lib. 1. Od. 34. v. 10.

27. *Divitibus consecrat insulis.*] [illegible] νήσους, *beatorum insulas* Græci vocant, fortunatas, ex Strabone, sitas ad [illegible] ritaniæ, Latini dicunt; et in iis [illegible] tuunt Campos Elysios: quos describit [illegible] Æneid. 6. v. 640. *Lætas sedes* Horatius appellat lib. 1. Od. 10. infra, Epod. 16.

[illegible] arva, beata
Petamus arva, divites et insulas.

Insula dicitur quasi in salo posita. [illegible] dor. &c.

28. *Dignum laude virum Musa* [illegible] Theocrit. Idyll. cit. 16. à *Musis* [illegible] *venire famam*, asserit.

Cœlo Musa beat. Sic Jovis interest
Optatis epulis impiger Hercules: [398]
Clarum Tyndaridæ sidus ab infimis 31
Quassas eripiunt æquoribus rates:
Ornatus viridi tempora pampino
Liber vota bonos ducit ad exitus,

talitatem; Musa cœlis inserit. Ita Jovis conviviis accumbit fortis Hercules. Ita filii Tyndari, lucida sidera, è mari profundo vindicant naves labefactas. Ita *Bacchus pampino virenti coronatum* habens *caput, felicem dat eventum precibus* mortalium.

ANNOTATIONES.

Ovid. 4. de Ponto, Eleg. 8.

Carmine fit vivax virtus, expersque sepulchri
Notitiam seræ posteritatis habet.
Scripta ferunt annos. Scriptis Agamemnona nosti, &c.

Non mirum ergo quod Alexander ille Magnus, cum ad Achillis sepulchrum devenisset, beatum eum pronunciavit, cui rerum gestarum contigisset eximius præco, scilicet Homerus.

26. *Sic Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules.*] A Poëtis et carminibus habet Hercules, quod inter cœlites credatur Jovis mensis et epulis adesse et accumbere, nectareque et ambrosiâ vesci. Vide l. 3. Od. 3. stroph. 3. Homer. Odys. λ. Pindar. Nem. Idyll. 1. Ovid. loco modò cit.

Dii quoque carminibus (si fas est dicere) fiunt,
Tantaque majestas ore canentis eget.

31. *Clarum Tyndaridæ, sidus, &c.*] Sic etiam Castor et Pollux habentur Dii, putanturque periclitantes in mari juvare. Lib. 1. Od. 3. v. 2. et Od. 12. stroph. 7.

33. *Ornatus viridi, &c.*] Hâc denique ratione Bacchus inter Deos numeratur, crediturque hominum vota suscipere, et optata largiri. Vide lib. 3. Od. 25. ibique annot.

Quantâ demum varietate longam narrationem Poeta distinguat et exornet, observa, lector, studiose.

ODE IX.

AD M. LOLLIUM.

Res ab eo gestas suis carminibus oblivione se vindicaturum.

NE fortè credas interitura, quæ
Longè sonantem natus ad Aufidum,
Non antè vulgatas per artes
Verba loquor socianda chordis.
Non, si priores Mæonius tenet [399]
Sedes Homerus, Pindaricæ latent, 9

Ne fortè existimes perituros sermones, quos ego natus ad Aufidum late resonantem loquor per artes novas fidibus jungendos. Etsi Homerus Mæonius primas obtinet partes, haud tamen obscura est Musa Pindari,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Ne forte, &c.*] Artificium singulare [illegible] hæc Ode, argumentum verò par cum [illegible].

2. *Natus ad Aufidum.*] Natus in Apulliæ [illegible], ubi fluvius Aufidus altè strepit, et mur[illegible]. Vide lib. 3. Od. ult.

3. *Non ante vulgatas per artes.*] Lyricis [illegible], à me primo Latinè compositis lib. 3. [illegible] ult. et lib. 4. Od. 3. in fine.

4. *Socianda chordis.*] Lyræ aptanda, voce [illegible] et fidibus canenda.

5. *Non, si priores, &c.*] Etsi primas obtinet [illegible], non alii tamen inglorii, qui post [illegible]. Vide Gell. lib. 3. cap. 11. ubi [illegible] dubitatum à multis, uter ætate prior, [illegible] an Homerus, et l. 17. c. 21. asserit [illegible] simul egisse, vel Homerum ali[illegible] esse antiquiorem.

Mæonius.] Mæonis filius: vel natus in Mæoniâ seu Lydiâ, Scilicet è Smyrnâ urbe, quanquam

Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri,
Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ.

6. *Homerus.*] Hic ingeniorum et omnis doctrinæ fons dictus. De quo vide Suidam, &c. Plutarchus scribit nomen à cœcitate Homero inditum, quoniam à Cumæis et Ionibus ὅμηροι vocantur qui oculis capti sunt, eo quod egeant ductoribus, ὁμηρεύοντων: aliam quoque etymologiam ibidem profert. Herodot. l. 2. ait, Homerum annis ante se quadringentis extitisse. Cornel. Nepos Chron. et Gell. lib. 17. cap. 21. aliique, annis ante Romam conditam centum et sexaginta; pariter vat. Schol.

Simonidis, Alcæi minacis, ac Stesichori gravis. Neque tempus abolevit id quod Anacreon olim cecinit. Vivit etiamnum amor, ac spirant ardores mandati chordis Æoliæ virginis. Non una Helene Spartana adamavit pexos mœchi capillos, admirata vestes auro distinctas, ornatum

Ceæque, et Alcæi minaces,
Stesichorique graves Camenæ.
Nec, si quid olim lusit Anacreon,
Delevit ætas: spirat adhuc amor,
Vivuntque commissi calores
Æoliæ fidibus puellæ.
Non sola comptos arsit adulteri
Crines, et aurum vestibus illitum
Mirata, regalesque cultus,

ANNOTATIONES.

Juvenal. ad Sat. 7. v. 30. Alii aliter. Ad verum accedere propiùs videntur, qui scribunt, floruisse circiter annis centum quadraginta post bellum Trojanum. Apollodor. &c. Cic. de clar. Orator. *Etsi Homeri incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum*, et de Orat. n. 135. *Pisistratus*, inquit, *Homeri libros antea confusos sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus.* Quintil. l. 10. c. 1. ut fluviis et fontibus initium dat Oceanus, sic omnibus eloquentiæ partibus exemplum et ortum dedit Homerus. *Nemo*, inquit, *magnis in rebus sublimitate, in parvis proprietate illum superavit. Idem lætus ac pressus, jucundus et gravis, tum copiâ, cum brevitate mirabilis, &c.* Quanti faceret Homeri opera Alexander Magnus, egregiè Plinius explicat lib. 7. cap. 29. Vide et Cœl. Rhodig. lib. 14. cap. 1. ubi inter mulieres doctrinâ celebres numerat Daphnen Tiresiæ filiam, apud Delphos condendis versibus præcellentem, unde multa ad sui poematis cultum Homerus transtulisse creditus. Cæterùm velut numini cuidam etiam fana et sacella Homero fuisse erecta multis in locis constat, ut Smyrnæ, Alexandriæ, et alibi.

Pindaricæ.] De Pindaro fusè suprà, Od. 2. hujus libri.

7. *Ceæque.*] Simonides Ceius, Pausaniæ Lacedæmonum Principi, valdè honoratus, perinde ac Hieroni Siciliæ Tyranno, floruit circa Olympiad. 65. Aliter alii: sed non mirum: vixit enim ille perdiu. Divinum hunc Poetam nuncupare divinus ipse Plato, et aliquot ejus versus afferre non dubitavit. Præclarum ex illius Threnis fragmentum exhibit Dion. Halic. ubi Danae ab Acrisio fluctibus maris ad certum naufragium exposita suum deflet infortunium. Vide quæ de eo jam annotavi l. 2. Od. 1. in fine. Valer. Maxim. lib. 1. cap. 7. et 8. Suidam, &c.

Alcæi minaces.] Scilicet is Tyrannis infestus, quosdam etiam suis versibus exterminari fecit. De eo non semel antea, lib. Od. 32. et lib. 2. Od. 13.

8. *Stesichorique graves Camenæ.*] Quintil. cit. *Stesichorum, quàm sit ingenio validus, materiæ quoque ostendunt, maxima bella et clarissimos canentem duces, atque Epici carminis onera lyrâ sustinentem. Reddit enim personis in agendo simul et loquendo debitam dignitatem: ac, si tenuisset modum, videtur æmulari proximus Homerum potuisse: sed redundat atque effunditur: quod ut est reprehendendum, ita copiæ vitium est.* Is erat ex Himerâ urbe Siciliæ. Florebat Olympiade 42. ante Christum annis decem et sexcentis. Ejus pauci admodum versus ad nos usque pervenerunt. Non prætermittam quod aiunt, proscissâ carmine Helenâ, immissam ab iratis ejus fratribus Castore et Polluce Stesichoro cæcitatem, quanquam palinodiam canenti. Dicunt quod Ἔστησεν χορὸν πρῶτος ἐν κιθαρῳδίᾳ, *statuerit chorum primus in citharæ cantu*, [illegible] antea Tisias vocabatur. Suidas. Et [illegible] elegantem fuisse positam, quæ [illegible] propter ingenium honore et nomine, [illegible] Cicero in Verrem. Vide Plin. lib. 10. [illegible] 29. ubi ait, *suavitatem præmonstrantem* [illegible] *auspicio, cum in ore Stesichori infantis* [illegible] *cecinit.*

9. *Anacreon.*] *Lusit*, inquit [illegible] tius: is enim amatoria præcipuè [illegible] Ionicam secutus dialectum, quippe in [illegible] natus Ioniâ, Teio civitate. Floruit [illegible] stum annis prope quingentis. Et [illegible] scripsit vitiosa carmina, Iambos, item [illegible] versus metri peculiaris, qui ab eo [illegible] nuncupati sunt. Hos venustos, dulces [illegible] dissimos appellat Gellius l. 19. c. [illegible] jam l. 1. Od. 17. Stroph. 5. ad [illegible] *Teiâ.* Vide Epod. 14.

12. *Æoliæ puellæ.*] De [illegible] sive Lesbiâ lib. 2. Od. 13.

13. *Non sola comptos arsit, &c.*] [illegible] conglobatis probat, si desit poeta, [illegible] laudabiliter confectas interire: ante [illegible] inquit fuerunt et aliæ mulieres [illegible] causæ, quæ tamen ignorantur, [illegible] scriptor ea literis commendavit. Vide [illegible] l. 13. c. 1. ubi multa præter Tr[illegible] propter mulieres exarsisse adducit [illegible] ostendit.

Et comites, Helene Lacæna:
Primusve Teucer tela Cydonio
Direxit arcu: non semel Ilios
Vexata: non pugnavit ingens
Idomeneus Sthenelusve solus
Dicenda Musis prælia: non ferox
Hector, vel acer Deiphobus graves
Excepit ictus pro pudicis
Conjugibus puerisque primus.
Vixêre fortes ante Agamemnona
Multi: sed omnes illacrymabiles
Urgentur ignotique longâ

regum ingentemque comitatum. Nec Teucer primus sagittas contorsit arcu Cretensi. [401] *Haud unâ vice Troja fuit expugnata. Non solus audax Idomeneus aut Sthenelus pugnas confecit à Musis cani dignas. Non primus Hector acer, aut strenuus Deiphobus ingentes plagas tulit pro suis uxoribus ac filiis. Ante Agamemnonem generosi fuêre complures.* [402] *Verùm cuncti indefleti et obscuri premuntur oblivione sempiternâ,*

ANNOTATIONES.

16. *Helene Lacæna.*] De hâc, ejusq; adultero Paride, l. 1. Od. 15. et l. 3. Od. 3. *Mirata aurum, &c.* Insolitus nempe Spartanis cultus et luxus. At contrà Phrygii acu vestes pingere auroque exornare primi instituêrunt. Hinc Helena corporis neglectui et parsimoniæ innutrita Paridis ejusque comitum regalem pompam demiratur. Ovid. Epist. Paridis ad Helenam:

O quoties dices: quam pauper Achaia nostra est!

Parce sed est Sparte: tu cultu divite digna:
Ad talem formam non facit iste locus.
Cùm videas cultus nostrâ de gente virorum,
Quales Dardanias credis habere nurus?

17. *Primusve Teucer, &c.*] Telamonis ille filius, Ajacis frater, ab Homero tam celebratus ob artem et peritiam jaculandi, non tamen fuit primus eâ solertiâ insignis: eximii extitere ante illum jaculatores. At hi minimè sunt clari, quia præcone et vate caruerunt. Homer. Iliad. θ. primos quosque Trojanorum [illegible] Teucer perdidit, ibiq; octo nominantur ejus [illegible] prostrati. Vide et lib. 1. Ode 7. sub [illegible].

Cydonio arcu.] Apud Cydonem Cretæ insulæ civitatem arcus vel inventi, vel optimi fiebant: aptæ quoq; ibidem ad sagittas cannæ [illegible] Virgil. Eclog. 10. v. 59.

18. *Non semel Ilios Vexata.*] Arx illa Trojæ [illegible] pro ipsâ urbe usurpatur. Expugnata [illegible] Troja primò ab Hercule, deinde ab Amazonibus, deniq; à Græcis. Priora tamen ea bella [illegible] vix nota sunt: posterius verò quam [illegible] per Homeri carmen? Vide lib. 3. Ode 3. [illegible] 6.

[illegible] *Idomeneus.*] Filius Deucalionis ille, Rex [illegible], Minois nepos: armatus fulguri, [illegible] apro comparatur ab Homero Il. ν.

[illegible].] Is *impavidus et pugnæ sciens* dicitur l. 1. Ode 15. Vide ibid annot.

22. *Hector.*] Hunc Trojanorum fortissimum Homerus Marti et igni cuncta devastanti similem dicit. De eo jam l. 3. Ode 3. stroph. 7. frater ejus fuit *Deiphobus*, post illum virtute præcipuus. De his, deq; totâ excidii Trojani serie multiplicique historiâ, consule Dictyn Cretensem, et Daretem Phrygium. Hic refert *Priamum regem Trojanorum* (patrem Hectoris, Deiphobi, Paridis, aliorumque plurium, ex Cic. Tusc. 1.) *vultu pulchro, magnum, voce suavi, aquilino corpore. Hectorem blæsum, candidum, crispum, strabonem, pernicibus membris, vultu venerabili, barbatum, decentem, bellicosum, animo magnum, civibus clementem, dignum et amori aptum. Deiphobum similem patri, dissimilem naturâ, fortem. Alexandrum, sive Paridem, candidum, longum, fortem, oculis pulcherrimis, capillo molli et flavo, ore venusto, voce suavi, velocem, cupidum imperii.*

Graves Excepit ictus, &c.] *Hector* enim diris plagis tandem ab Achille confectos circa muros Trojæ ter ab eo raptatus est. Homer. Iliad. 23. Virgil. Æneid. 1.

Deiphobus.] Helenâ post mortem Paridis in uxorem assumptâ, ejus dolo Græcis proditus est, atque ab his crudeliter necatus, truncatis manibus, pedibus, naribus, auribus, oculis evulsis, Virg. Æn. 6. v. 495.

25. *Vixere fortes ante Agamemnona Multi.*] Ut apud Trojanos præter Hectorem, Deiphobum, aliosque aliquot; sic etiam apud Græcos præter et ante Agamemnonem et quosdam alios, multi fortissimè dimicarunt, laudeque bellicâ inclaruêrunt: omnes tamen illi ignorantur, quorum non celebravit virtutes Homerus, aut alius vates.

Agamemnon.] Exercitûs Græcorum princeps et coryphæus, à Darete suprà cit. describitur, *alto corpore, magnus, membris valentibus, facundus, prudens, nobilis.*

quoniam sanctum poetam non habuêre. Virtus incognita parum differt ab ignaviâ despectâ. O Lolli, ego te non relinquam sine meorum carminum ornatu: neque tantas virtutes tuas sinam injustè sepeliri invidâ oblivione. Mens tibi est rerum sciens, æqua in prosperis et adversis, avaritiæ datis inimica, et spernens, pecuniam ad se omnia trahentem: non unius anni Consul, sed quotiescunque judex innocens et fidelis honestum utili anteposuit atque fronte excelsâ repudiavit munera improborum, suaque arma triumphans protulit per turmas impedire volentes. Non rectè appellaveris felicem eum, *qui multa habet: rectiùs autem felicis titulum meretur, qui bene uti donis Deorum,*

Nocte, carent quia vate sacro.
Paulùm sepultæ distat inertiæ
Celata virtus. Non ego te meis
Chartis inornatum silebo,
Totve tuos patiar labores
Impunè, Lolli, carpere lividas
Obliviones. Est animus tibi
Rerumque prudens, et secundis
Temporibus dubiisque rectus;
Vindex avaræ fraudis, et abstinens [401]
Ducentis ad se cuncta pecuniæ:
Consulque non unius anni,
Sed quoties bonus atque fidus
Judex honestum prætulit utili, et
Rejecit alto dona nocentium
Vultu, et per obstantes catervas
Explicuit sua victor arma.
Non possidentem multa vocaveris
Rectè beatum. Rectiùs occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus sapienter uti,

ANNOTATIONES.

28. *Vate sacro.*] Seu quod instinctu divino afflatur Poëta, *Sacer* vocatur: seu quia *Musarum* mysta, et *Sacerdos*, lib. 3. Od. 1. init. seu quia *poetæ veluti Deorum aliquo dono et munere commendati nobis esse videantur*: quod ait Cicer. de Arusp. resp. 18. ex Ennio Ovid. 3. de Arte.

Est Deus in nobis, sunt et commercia cœli,
Sedibus ætheriis spiritus ille venit.

Et alibi

At sacri vates et Divûm cura vocantur,
Sunt etiam qui nos numen habere putant.

29. *Paulùm sepultæ distat inertiæ Celata virtus.*] Virtus, quæ non est conspicua, nihilo felicior est, quam inertia et desidia, quam omnes aspernantur.

32. *Totve tuos patiar labores.*] Lollius gravia gessit bella, in Germaniâ, Thraciâ, Galatiâ. Vide Dion. lib. 54.

33. *Lolli.*] M. Lollius Consul fuit cum Q. Æmilio Lepido. A. U. C. 732. Horatio annum ætatis agente 44. Quod ipse indicat lib. 1. Ep. ult. in fine, ubi scribit:

Forte meum si quis te percontabitur ævum,
Me quater undenos sciat implevisse Decembros,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

Ad hunc binæ sunt Horatii Ep. 2. et 18. l. 2. in quarum priore *Maximum* eum appellat.

34. *Est animus tibi Rerum prudens.*] Philosophiæ notitiâ, vel usu et prudentiâ instructus sagax, judicii et consilii vim habens. Non ergo mirum, si Augustus Caio Cæsari filio in Armeniam proficiscenti moderatorem custodemque Lollium dedit.

35, 36. *Secundis Temporibus dubiisque rectus.*] Æquam servas mentem arduis in rebus, non secus ac in bonis temperatam, Lib. 2. Ode 3.

37. *Vindex avaræ fraudis, et abstinens.*] Laus hæc minimè Lollio idonea, quem pecuniæ quàm rectè faciendi in omnia cupidiorem testatur Velleius Paterculus. Ergo vel tunc latebat adhuc, cum scriberet hæc Horatius, Lollii avaritia, quæ posteà innotuit: vel huc facit Symmachianum illud, quod habet Sidon. Apollinar. Lib. 8. Epist. 10. *Ut vera laus ornat, ita falsa castigat.* Constat [illegible] Cæsarem Lollio offensum, seu quod Orientis provincias expilâsset, seu aliâ de causâ. V[illegible] lib. 2. Sueton. Tiber. cap. 13. Plin. [illegible] cap. 35, &c.

39. *Consulque non unius anni.*] R[illegible] consuluisti quidem anno uno, ut alii Co[illegible] at ipse tibi semper dominaris, cupid[illegible] frænas et coërces, imò passim de illis triumphas, exerens arma tua ubique victricia, [illegible] licet abstinentiam, justitiam, &c. optim[illegible] allegoria, per quam Stoicæ dogmata [illegible] venditat Horatius.

Duramque callet pauperiem pati,
Pejusque letho flagitium timet:
Non ille pro caris amicis,
Aut patriâ timidus perire.

molestamq; egestatem ferre: et plus horret scelus quam mortem. Is pro familiaribus et patriâ occumbere non veretur.

ANNOTATIONES.

49. *Duramque callet pauperiem pati.*] Vide lib. 3. Ode. 2.

50. *Pejusque letho flagitium timet.*] Juvenal. Sat. 8. v. 38.

Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.

51. *Non ille pro caris amicis, &c.*] Lib. 3. Od. 2. et 19.

ODE X. AD LIGURINUM.

O CRUDELIS adhuc, et Veneris muneribus potens, [404]
Insperata tuæ cùm veniet pluma superbiæ,
Et, quæ nunc humeris involitant, deciderint comæ,
Nunc et qui color est puniceæ flore prior rosæ,
Mutatus Ligurinum in faciem verterit hispidam:
Dices: heu (quoties te in speculo videris alterum)
Quæ mens est hodie, cur eadem non puero fuit? [405]
Vel cur his animis incolumes non redeunt genæ?

O dure hactenus, et Veneris donis superbe, quando inexpectata penna accesserit tuæ arrogantiæ, atque defluxerint capilli, qui nunc per humeros diffunduntur, et qui nunc rosâ purpureâ micantior est color deperditus Ligurinum mutarit in vultum hirsutum; tunc quandocunque te diversum aspexeris in speculo, dices: Eheu, qui nunc adest animus, quare idem non adfuit juveni mihi? *vel quare huic menti non revertuntur integræ malæ?*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 11. Lib. 1.

1. *O crudelis adhuc, &c.*] Speciosi istius pueri amore captum se declarat Horatius hujus libri Od. 1. v. 33. Hinc patet vel constantem in tuendâ pudicitiâ Ligurinum extitisse; vel Poetæ nostro non respondisse.

Veneris muneribus potens.] Pulchritudine, gratiâ, ætatis flore, spectabilis.

2. *Insperata tuæ cùm veniet, &c.*] Cùm juventutis ac pueritiæ flos abierit, quod nunc non [illegible].

Pluma.] Barba, lanugo, pili. Marcilius [illegible] contendit non de crescente barbâ, sed de [illegible] Ligurino locum hunc intelligendum, [illegible] Ovid. Trist. 4. Eleg. 18.

[illegible] mea cycneas imitantur tempora plumas.

[illegible] interpretes sanè audacior veteres omnes [illegible], imò inquit, Horatius Græcorum [illegible] est, qui alas venisse rei alicui di[illegible] ad significandum illam periisse ac velut [illegible]: sensusque est, cùm superbia Ligurini [illegible], vel perierit forma quâ superbus erat, [illegible] fore ut prioris arrogantiæ pœniteat. [illegible] interpretatio, cui non dubitarim [illegible], et potius ab omnium antiquorum [illegible] stare.

3. *Deciderint comæ.*] Hæc verba stabiliunt [illegible] Marcilii, quam modò retuli. Id est, [illegible] pauci per tempora capilli cani super[illegible] cumque *μεσαιπόλιος*, Hom. Il. 13. 36. [illegible] *[illegible]*, erit Ligurinus, qui nunc spissâ gloriatur cæsarie. Vid. l. 2. Od. 5, in fine: et l. 3. Od. 20. sub finem. Alii tamen explicant de pubertate: eo quod apud veteres comam tondendi mos esset puberibus saltem honestis et castis, qui sic ab effeminatis et delicatis distinguebantur. Alioquin enim impuberes quilibet comam studiosè nutriebant: unde comati et capillati nuncupabantur. De more præcisam eâ ætate cæsariem Diis, præsertimque Apollini, qui comatus fingebatur, consecrandi, dixi alibi.

5. *Ligurinum.*] Quidam legunt *Ligurine*, voluntque verbum *vertere* absolutè poni ut apud Virgil. Æneid. 1. *Tum prora avertit.* Sed vulgatam lectionem præferendam censeo.

6. *Speculo.*] Velut effeminato quod feminæ est tribuit speculum. Sic Juvenalis Othonem Imperatorem vellicat etiam in castris, speculum circumferentem. Sat. 2. v. 99. et 103. *Consilium formæ* speculum bellè vocat Martialis.

Alterum.] Longè mutatum, è lævi et polito hispidum, pilosum, horridum.

7. *Quæ mens est hodie, &c.*] Dum annis et pulchritudine florebam, cur non ego quæstum meretricium feci?

8. *Vel cur his animis, &c.*] Aut quare non redeunt mihi imberbes genæ, cùm jam tempore didici ætatem labi, et formam perire?

Incolumes.] Colore et juventute nitentes, nullis tum rugis deformatæ, ætatis vigore florentes.

ODE XI.

omitt.

AD PHYLIDEM.

Die natali Mæcenatis invitat eam ad convivium.

O Phylli, amphoram habeo plenam Albani vini *nonum annum transgressi: habeo in horto apium ad corollas texendas: habeo magnam hederæ copiam, quâ vinctis capillis resplendes. Nitent ædes argenteis* vasis: *ara verbenis puris coronata optat respergi* cruore *agni mactati. Manus omnium strenuè laborant: famulæ servis junctæ huc illucq; discurrunt. Ignis tremit atrum fumum circumvolvens in apicem. Attamen ut scias ad quam lætitiam invitaris, celebrandæ tibi sunt*

EST mihi nonum superantis annum
Plenus Albani cadus: est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis:
Est hederæ vis
Multa, quâ crines religata fulges.
Ridet argento domus: ara castis
Vincta verbenis avet immolato [406]
Spargier agno.
Cuncta festinat manus: huc et illuc
Cursitant mistæ pueris puellæ:
Sordidum flammæ trepidant rotantes
Vertice fumum.
Ut tamen nôris, quibus advoceris
Gaudiis: Idus tibi sunt agendæ;

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2. Lib. 2.

1. *Est mihi, &c.*] Natalem Mæcenatis celebraturus Poëta noster, Phyllidem ad epulas invitat, laudatque spondet fore omnia; ne verò illa Telephi amore retineatur, multis conatur efficere. Virgil. Eclog. 3. v. 76.

Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola.

Nonum superantis annum Plenus Albani cadus.] Cadus vini ante novem annos conditi, proindeque maturi et boni.

2. *Albani.*] Quod ex Italicis suavissimum et gratissimum asserit Athenæus, lib. 1. cap. 25. idem testatur Plin. lib. 14. cap. 2. et 6. et alibi. Martial. lib. 13. Epigram. 109.

3. *Phylli.*] De eâ jam lib. 2. Od. 4.

Apium.] Hoc arceri ebrietatem, bonumque corpori odorem conferri aiunt: hinc ex eo coronæ. Vide Plin. l. 20. c. 11. et l. 19. c. 8. sub finem. Vide et l. 1. Od. 36. et l. 2. Od. 7. v. 24. annot.

4. *Hederæ.*] Hæc Baccho sacra, atq; ebrietatis antipharmacum. Apud Theocrit. Idyl. 3. pastor coronam ex hederâ et apio implexam gestat Amaryllidis suæ gratiâ.

6. *Ridet argento domus.*] Non displicet novi interpretis mens locum istum sic explicantis: Ædes meæ nitent quasi argentum; munda passim omnia sunt; nec enim tantæ Horatii opes, ut argento reverà domus colluceret; ut eruditè et sagaciter, more quidem suo, ait ibidem Dacerius, quem honoris causâ nomino.

Ara castis Vincta, &c.] E vivo cespite structa ara, puris ex more herbis coronata, mox imbuetur mactati agni sanguine.

7. *Verbenis.*] Vide lib. 1. Od. 19. annot. ad v. 24.

Immolato.] Cædendæ victimæ caput aspergebatur molâ salsâ, id est, farre tosto et sale commixtis: hinc vox, *immolare*.

9. *Cuncta festinat manus, &c.*] Cuncti elaborant, ancillæ famuliq; et simul diligenter parant quæcunque, sunt ad convivium necessaria.

11. *Sordidum flammæ, &c.*] Culinæ nunc focus plurimum habet ignis, è quo flammæ sursum feruntur in verticem, et rotæ modo [illegible] torquentur ac trepidant, aguntque fumum densum ac sordidum.

13. *Ut tamen nôris, &c.*] Ut intelligas quale sit gaudium hodiernum, quanta sit hilaritatis causa, ad quam te voco: Idus sunt Apriles, in quibus natalem celebro Mæcenatis, mense natali jure mihi potiorem.

14. *Idus.*] Macrob. lib. 1. 3. Saturnal. cap. 15. *Nonnullis placet Idus vocatas* [illegible] *quod eâ die plenam speciem Luna demonstrat. Sunt qui existiment Idus ab ove eduli dictos; quam hoc nomine vocant Tusci, et omnibus Idibus* [illegible] *immolatur à flamine. Nobis illa ratio* [illegible] *vero proprior existimatur, ut Idus vocemus diem qui mensem dividit. Iduare enim Hetrusca lingua dividere est: unde et vidua, quasi valde idua, id est, valde divisa, vel à viro divisa*

Qui dies mensem Veneris marinæ
    Findit Aprilem:
Jure solennis mihi, sanctiorque
Penè natali proprio, quòd ex hâc
Luce Mæcenas meus affluentes
    Ordinat annos.
Telephum, quem tu petis, occupavit
(Non tuæ sortis juvenem) puella
Dives et lasciva, tenetque gratâ
    Compede vinctum.
Terret ambustus Phaëton avaras
Spes; et exemplum grave præbet ales
Pegasus, terrenum equitem gravatus
    Bellerophontem,
Semper ut te digna sequare; et ultrà

Idus, qui dies Aprilem dis vidit Veneri maritimæ sacrum: merito mibi festivus, [407] *atque sacratior ferè meo natali, quoniam ab eâ die Mæcenas amicus accrescentes annos computat. Telephum* porro, *nequaquam tuæ conditionis adolescentem, quem concupiscis, cepit virgo opulenta et protervat, retinetque jucundis vinculis astrictum.* Cæterum *Phaeton concrematus desideria cupida comprimit: volucris autem Pegasus graviter ferens* [408] *Bellerophontem equitem terrestrem, insigne documentum præstat, ut nunquam non sectere tibi convenientia;*

ANNOTATIONES.

Hinc patet cur Aprilem findere, id est, quasi medium secare ab Horatio dicatur. Idus enim fiunt decimâ quintâ die mensium Martii Marii, Julii, Octobris: in reliquis autem mensibus sunt die tertiâ decimâ.

15. *Mensem Veneris marinæ, &c.*] Aprilis secundus anni Romanorum mensis ab aperiendo dictus, quasi aperilis, quod eo temporem arbores et plantæ aperire se germen incipiant. Alii dictum putant quasi Aprilem cum aspiratione ab ἀφρῷ maris spuma, è quâ Venus orta creditur, quæ et Ἀφροδίτη inde Græcis appellata. Porro ut primum mensem à patre suo Marte, ita secundum ab Æneæ matre Venere nominavit Romulus: et in eo Veneri sacrum fieri à matronis, posteà constitutum. Hæc Macrob. l. 1. Saturnal. c. 12. et ejusdem l. c. 21. *Cum Sol vernalis Æquinoctii transgreditur fines, augendo diem, tunc et Venus læta, et pulchra vivent arva segetibus, prata herbis, arbores foliis. Ideo majores nostri Aprilem mensem Veneri dicaverunt.* Lege ibid. alia quædam scitu non indigna. Vide et suprà lib. 3. Od. 26. v. 5. annot.

18. *Quòd ex hac Luce Mæcenas, &c.*] Idibus Aprilis natus Mæcenas prodiit in lucem, Mæcenas, inquam, *præsidium et dulce decus meum*, ô dies natali proprio mihi sanctior! Nam et ejus vitam meæ longè antepono.

19. *Affluentes Ordinat annos*] Exinde venientes annos vitæ numerat, ætatemque ordinat. Ut à Consulibus publicè, si privatim à natali suo quisq; annos computabat, inquit Torrent.

21. *Telephum.*] De eo jam lib. 1. Od. 13. et lib. 3. Od. 12. hic *spissâ nitidus comâ puroque similis vespero* commendatur: illic *rosea cervix et cerea brachia* laudantur.

22. *Non tuæ sortis.*] O Phylli, ne differ ad me proficisci tui percupidum: nec, te remoretur Telephi amor. Hunc enim omninò excutere animo tuo debes, tum quod tibi est is dispar valdè, tum quia occupatus est puellâ suæ sortis, divite scilicet, ut ipse, et ingenuâ, non meretriciæ conditionis, ut tu.

23. *Puella Dives et lasciva.*] An illa Chloe, de quâ lib. 3. Od. 19.

Tenetque gratâ Compede vinctum.] Suis amoribus suæque velut servituti prorsus addictum habet.

25. *Terret ambustus Phaëton avaras Spes.*] Exemplis probat Horatius non esse id appetendum quod est supra nos, quodq; vix sperare aut assequi fas videatur. Nota est cuilibet historia et casus Phaetontis, qui cùm Solis currum equosque regere cupiisset, *currûs auriga paterni* temerarius, *magnis excidit ausis*, in Eridanum Jovis fulmine dejectus. Vide Platon. in Timæo. Ovid. Metam. 2. Lucret. l. 5. &c.

26. *Ales Pegasus, terrenum equitem gravatus, &c.*] De Pegaso alato equo, inter sidera relato, dixi lib. 1. Od. 27. *Terrenum equitem*, mortalem, nempè *Bellerophontem*, qui à Bellero Corinthi rege interfecto vocabulum sortitus est, Hipponomus anteè dictus. Quod verò pertinet ad rem præsentem, dicitur is post occisam auxilio Pegasi Chimæram secundis rebus elatus, tentasse in cœlum etiam ejusdem Pegasi ope ascendere, ut quid ageret illic Jupiter perspiceret. At œstro à Jovi immisso Pegasus fatigatus sessorem excussit, qui membris confractis decidens curiosæ ambitionis pœnas exsolvit. Vide l. 1. Od. 27. cit. et l. 3. Od. 7. et 12.

29. *Ut te digna sequare, &c.*] Ut virum conditione tibi similem sequare: qualis Horatius; disparem verò, qualis Telephus, non tantum non speres aut sequaris, sed vites. Alias male

fugi, quæ dissimilem, nefas existimando petere plus quam licet. Heus amorum terminus meorum deinceps (nam in posterum alteram mulierem non amabo) disce numeros quos suavi moduleris voce. Cantu mulcebuntur ægritudines importunæ.

Quàm licet sperare, nefas putando,
Disparem vites. Age jam meorum
Finis amorum;
(Non enim posthac aliâ calebo
Fœminâ) condisce modos, amandâ
Voce quos reddas. Minuentur atræ
Carmine curæ.

ANNOTATIONES.

tibi cedet; quemadmodum cessit pessimè Phaëtonti ac Bellerophonti altiora se quærentibus.

31, 32. *Meorum Finis amorum.*] Age, Philli, quam constanter amare constitui, Telephi oblita confer te ad me. Propert. lib. 1. Eleg. 2. v. 30.

Me neq; amare alium, neq; ab hac desistere fas est,
Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit.

34. *Condisce modos, &c.*] Vel disce cantilenas quas in convivio amabili voce decantes ad diei jucunditatem et hilaritatem: vel è Lyricis meis carminibus disce aliquid, quo in amorem meum alliciaris, canendo apud me inter epulas.

35. *Minuentur atræ Carmine curæ.*] Meos etiam modulando versus, pelles ægritudinem illam curasque illas, quas Telephi tibi amor invexit.

ODE XII. AD VIRGILIUM.

Vernam Tempestatem describit: tum invitat eum ad epulas et ad hilaritatem.

Nunc auræ Thraciæ vernum tempus comitantes, et mare tranquillum reddentes, vela pulsant. Jam neque prata sunt gelu constricta, nec flumina murmurant hyemis nivibus inflata. Nidum struit avis.

JAM veris comites, quæ mare temperant, [40.]
Impellunt animæ lintea Thraciæ;
Jam nec prata rigent, nec fluvii strepunt
Hibernâ nive turgidi.
Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens,

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 6. Lib. 1.

1. *Jam veris, &c.*] Egregiè Parthenius more suo, in hac eleganti Ode, notat verba lectissima, et dictiones haud vulgares: aitque merito dignam videri, quæ ad Virgilium mitteretur; nec enim vel ipsum tot coloribus, tot florum varietatibus efflorescere. Valeant ergo qui adulterinum nescio quem titulum huic Ode præfixum, è veteribus nonnullis codicibus eruunt perperam, quasi Horatius scripserit ad Virgilium quendam myropolum seu unguentarium. Certè enim intelligendus hic est Virgilius Poeta, qui rectè *cliens nobilium juvenum*, non alter quisquam censeatur. Vide infrà annot.

Veris comites, &c.] Zephyri procul dubio, quicquid alii sentiant; hi enim ver comitari duntaxat, et maria temperare dici possunt. At cur *Thraciæ animæ* vocantur; nam propriè Boreas è Thraciâ in Italiam spirat? Ita, l. 1. Od. 25. v. 11. Scilicet Thracia ventorum quorumlibet sedes et officina est, teste Eustathio ad Iliad. 9. vel potius, noster Homerum, ut alibi sæpè, insecutus, minus accuratè locutus est. Bene citato loco Homerus Boream et Zephyrum è Thraciâ flantes pariter exbibet: at non item Horatius. Hic siquidem Italus, ille verò è partibus Minoris Asiæ. Atqui diversâ planè venti è Thraciâ Italiam Asiamque perstant, inter hanc et illam ferè mediâ.

Quæ mare temperant.] De Zephyris maria solventibus ac ver parturientibus, l. 3. Od. 7. initio.

2. *Animæ.*] Allusio ad Græcam vocem ἄνεμος, *ventus*, Virgil. Æneid 8. v. 403.

Quantum ignes animæque valent.——

Lucret. Lib. 5. v. 237.

Aurarumque leves animas.——

Impellunt lintea.] Ad navigandum utilia sunt.

3. *Nec fluvii strepunt.*] Qui nivibus liquefactis intumuerant paulo ante, ac vehementiori cursu strepitum edebant, jam nunc imminuti haud ampliùs strepunt.

5. *Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens, &c.*] Hirundo jam nidificat.

Ityn.] Homero *Itylum*.

Infelix avis, et Cecropiæ domûs
Æternum opprobrium, quòd male barbaras [410]
Regum est ulta libidines.
Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina fistulâ,
Delectantque Deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiæ placent.
Adduxêre sitim tempora, Virgili:
Sed pressum Calibus ducere Liberum
Si gestis, juvenum nobilium cliens, [411]
Nardo vina merebere.
Nardi parvus onyx eliciet cadum,

infortunata, Ityn lugens miserabiliter, ac sempiterna ignominia Atheniensis familiæ, quia sceleratè vindicavit immanem regis lasciviam. Pastores ovium in herbâ molli cantilenas resonant fistulâ, atque recreant numen, quod gregibus gaudet et umbrosis collibus Arcadiæ. O Virgili, tempus advexit sitim: at si cupis bibere vinum Calibus expressum, tu, cliens illustrium adolescentum, accipies vinum dato *unguento Exiguum vas unguenti amphoram*

ANNOTATIONES.

6. *Infelix avis.*] Progne et Philomela Pandionis Atheniensium regis filiæ erant. Illa Tereo regi Thraciæ nupta, Ityn communem filium marito epulandum apposuit, ultura sororem suam ab eo constupratam. Tereus utramque stricto pugione ad necem persequitur. Ecce verò Progne in hirundinem, Philomela in lusciniam, Itys in phasianum, vel ut alii volunt, in carduelem, Tereus denique in upupam transmutantur. Ita fabulatores. Vide Ovid. Metamor. Fab. 7. &c.

Cecropiæ domûs Æternum opprobrium, &c.] A Cecrope Atheniensium primo rege denominatur quicquid ad Athenas vel reges Athenarum pertinet. Significatur itaque hîc Pandionis familia, si minimè Cecropi vel Cecropidis cognata. *Opprobrium* quia *malè* et injustè mactato Itys filio, *libidinem* ejus patris Terei ulcisci voluit ipsa mater Progne.

9. *Dicunt in tenero, &c.*] Pastores ludunt fistulâ in gramine sedentes, canuntque laudes Panis gregibus præsidentis et collibus Arcadiæ, de lib. 3. Od. 18. Virgil. Eclog. 2. 5. 32.

Pan primus calamos cerâ conjungere plures Instituit; Pan curat oves, oviumq; magistros.

Eclog. 4. et 10.

Pan Deus Arcadiæ.

11. *Nigri Colles.*] Vel, umbriferi ob sylvas; vel fertiles, nam Virgil. Georgic. 2. v. 203.

Nigra ferè et presso pinguis sub vomere terra Optima frumentis.

12. *Arcadiæ.*] Peloponnesi regio est mediterranea, ab Arcade Jovis et Callistûs filio occupata, montanis pascuis amœna, et hinc gregibus educandis, colendoque Pani devota: ideoque passim decantatissima.

13. *Adduxêre sitim tempora.*] Adultum ver jam provectum (in Italiâ videlicet calidius quam apud Borealiores) adduxit æstum ac sitim, proinde suadet pocula. Quidam putant diei horam diei cœnæ destinatum, puta nonam vel octavam: quo sensu Virg. Georg. 3. v. 327.

Inde ubi quarta sitim cœli collegeret hora.

14. *Pressum Calibus Liberum.*] Cur Liber nominetur Bacchus, et pro vino ponatur, vel sciolis compertum. De *Calibus* urbe Campaniæ deque vini Caleni bonitate dixi l. 1. Od. 23. v. 9. ubi, *prælo domitam Caleno uvam:* item Ode 31. *premant Calenâ falce vitem, &c.*

Liberum.] Seneca de Tranquil. c. 15. *Non ob linguæ licentiam dictus Liber, sed quia liberat servitio curarum animum, vegetioremque et audaciorem in omnes conatus facit Bacchus, inventor vini.*

15. *Juvenum nobilium cliens.*] O Publi Virgili Maro, qui colis Tiberium Drusumque Nerones, Liviæ filios, Marcellum Augusti generum atque adoptione filium, aliosque Romanæ juventutis ac nobilitatis Principes.

16. *Nardo vina merebere.*] Affer unguentum è nardo, ego vina conferam. De nardini unguenti pretio et naturâ, l. 2. Od. 11. v. 16. annot. Catullus è contrario Ode 13. ita præscribit ad Fabullum:

Cœnabis benè, mi Fabulle, apud me,
Si tecum attuleris bonam atque magnam
Cœnam——————————.
Sed contra accipies meos amores,
Seu quid suavius elegantiusve.
Nam unguentum dabo, &c.

17. *Nardi parvus onyx eliciet cadum, &c.*] Modicum unguenti à te collatum à me compensabitur integro vini optimi cado, quod ego petam et mercabor ex horreis publicis.

Onyx.] Græca vox unguem significans pariter et alabastriten, i. e. lapidem colore similem humano ungui. De eo Plin. l. 36. c. 7. *Onychem etiamnum in Arabiæ montibus, nec alibi usquam nasci putavere nostri veteres.* Et c. seq. *Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optimè ibi servari incor-*

trabet, quæ nunc conditur apothecis Sulpitiis, spem novam dare liberalis, et molestam ægritudinem discutere idonea. Quòd *si ad istam hilaritatem festinas, accede protinus cum tuâ merce. Scyphis ego meis rigare te nihil conferentem nolo, quasi opulentus in ædibus refertis. Sed abjice retardationem et quæstûs curam: atque dum potes recordatus atri rogi brevem insaniam admisce sapientiæ. Tempestivè insanire suave est.*

Qui nunc Sulpitiis accubat horreis,
Spes donare novas largus, amaraque
Curarum eluere efficax.
Ad quæ si properas gaudia, cum tuâ
Velox merce veni. Non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis, [412]
Plenâ dives ut in domo.
Verùm pone moras, et studium lucri:
Nigrorumque memor, dum licet, ignium,
Misce stultitiam consiliis brevem.
Dulce est desipere in loco.

ANNOTATIONES.

νάρδος ὀνυχῖτις nardus dicitur. Addit et alia quædam lib. 37. cap. 6. in fine. Dioscorid. l. 5. cap. 153. meminit etiam ejus lapidis, è quo facta vasa ὄνυχες dicebantur, Isidor. lib. 16. cap. 15. *Alabastrites,* inquit, *lapis candidus, intertinctus variis coloribus, è quo fuit vasculum unguenti evangelici. Cavant enim hunc ad vasa unguentaria.* Martial. lib. 7. Epigram. 93.

Unguentum fuerat, quod onyx modo parva gerebat.

18. *Sulpitiis accubat horreis.*] Quædam erant horrea seu apothecæ in urbis regionibus variis, in quibus venalia seu vina seu fruges condebantur, donec emerentur. Inter alia erant quæ ædificârat Sulpitius Galba, et de ejus nomine appellebantur: deque his loquitur Horatius.

19. *Spes donare novas largus, &c.*] Hæc vini est virtus et proprietas, ut audaciam timidis donet, anxiis solicitudines eximat, &c. Vide lib. 3. Ode 21. strophe 5. Hinc et lib. 2. Ode 7. *Massicum* vocat *obliviosum,* id est, curarum oblivionem inducens.

21. *Ad quæ si properas gaudia, cum tuâ &c.*] Ergo si cupis mecum jucundè epulari, atque è meo vino bibere, quasi mercator accede, et affer quod commutes, redones, remuneres. Ne asymbolus aut immunis venias: para nimirum quæstiones eruditas, lepidasque argutiolas, florentem vino animum lacessentes, quæ sint veluti secundarum mensarum tragemata seu bellaria: de quibus Aul. Gell. lib. 6. cap. 13. et hâc quidem *merce* instructus jubetur venire ab Horatio Virgilius.

23. *Immunem.*] Apud Erasmum proverbium est, *immunem venire.* Quædam olim erat cœna ex communi collecta, in quam suam quisque symbolam afferebat. Vide lib. 3. Ode 23. v. 17.

24. *Plenâ dives ut in domo.*] Ut facere posset dives rebus omnibus abundans, nihilque opus habens remunerationis.

25. *Studium lucri.*] Jocus admodum facetus, quo Virgilium abstrahit à musæo, et à condendis assiduè carminibus ipsi profectò quæstuosis: nam pro iis sat liberaliter donatus ab Augusto aliisque proceribus jam fuerat.

26. *Nigrorumque memor, dum licet, ignium, &c.*] Mortis memor, tristisque ac funebris rogi, in quo cremabantur cadavera: quamdiu licet ac vivis, gaudia hujus vitæ carpere festina.

26. *Misce stultitiam consiliis brevem.*] Severitatem aliquantulâ hilaritate tempera: intermitte seria, jocis paululùm voca. Qui relaxandi animi gratiâ ludendo lasciviunt, quasi insanire videntur. Hinc Poeta *brevem stultitiam* appellat: Anacreon verò *σώφρονα λύσσαν, sapientem furorem.*

28. *Dulce est desipere in loco.*] Congruo tempore et loco animi severitatem abjicere expedit, Senec. de Tranquil. lib. 1. c. ult. *Si Græco Poetæ credimus,* inquit, *interdum et insanire jucundum est.* Menander in Comœdia cui titulus *πωλούμενοι, venales,* *οὐ πανταχοῦ τὸ φρόνιμον ἁρμόττει παρόν, καὶ συμμανῆναι δ' ἔνια δεῖ.* *Non semper sapientiam decet adesse, et insanire cum aliis quandoque oportet.* Ubi συμβῆναι legi perperam, sententiæ ratio luculenter evincit,

ODE XIII.

IN LYCEN VETULAM.

AUDIVERE, Lyce, Dii mea vota; Dii
Audivêre Lyce. Fis anus, et tamen
Vis formosa videri, [413]
Ludisque, et bibis impudens;
Et cantu tremulo pota Cupidinem
Lentum sollicitas. Ille virentis et
Doctæ psallere Chiæ
Pulcbris excubat in genis.
Importunus enim transvolat aridas
Quercus, et refugit te, quia luridi
Dentes, te quia rugæ
Turpant et capitis nives.
Nec Coæ referunt jam tibi purpuræ,
Nec clari lapides tempora, quæ semel [414]

O Lyce, Dii exaudiverunt meas preces; Lyce, Dii exaudiverunt. Jam vetula es, ac nihilominus cupis apparere speciosa: et jocaris et potas sine pudore; atque trementi voce amorem tardum excitas ebria. At ille vigilat in malis formosis Chiæ ætate *florentis et scientis psallere. Nam quercus arescentes deserit, inquietus, avolatque; quoniam te dentes lividi, te rugæ et canities capillorum fœdant. Neque* verò *purpureæ* vestes *Coæ, nec lapilli splendentes nunc reddunt tibi*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 5. Lib. 1.

1. *Lyce.*] Hujus olim juventute et formâ splendidæ amores arrogantiamq; persecutus fuerat Horatius, l. 3. Ode 10. Eidem nunc senio deturpatæ insultat. Sic et Lydiæ quondam pulchræ, jam verò deformatæ illudit l. 1. Od. 25.

4. *Bibis impudens.*] Vinosas semper fuisse mulieres impudicas, notum est contra, pudicæ vino abstinebant. Vide lib. 3. Ode 15. in fine: ibique annot.

5. *Cantu tremulo.*] Hoc referunt quidam ad vitium ingravescentis ætatis, sed melius alii ad animum libidinosum, vocemque ad mollitiem inflexam. Sic Persius Sat. 1. v. 21.

——————cum carmina lumbum
Intrant, et tremulo scalpuntur ubi intima versu.

7. *Doctæ psallere Chiæ.*] Meretrices ut plurimum psaltriæ erant, id est, cantare simul et citharam pulsare noverant. Hæc nomen habebat ab insulâ maris Ægæi, Chio dictâ, hodie *Scio*, ann. 1565. à Turcis per nefas et contra fidem occupata: vino optimo celebrata quondam. Vide lib. 3. Ode 19. v. 5.

8. *Excubat.*] Viget, agit in juvenili facie, in senili verò quasi sopitus elanguescit, segnis, emortuus.

9. *Importunus.*] Levis, mobilis, inconstans: alii perperam; non benè conveniens.

Aridas Quercus.] Sic lib. 1. Ode 25. De Lydiâ, *aridas frondes*, id est meretrices vetustate deformes, in quibus nec succus, nec color, nec species, ut olim.

12. *Capitis nives.*] Velut duriusculam hanc translationem ac metaphoram, atque à longinquâ ductam similitudine notat Quintilianus, l. 8. c. 6. Verùm talia Poetis quidem, non ità vero prosæ convenire ibid. subjungit.

13. *Nec Coæ referunt, &c*] Præteritos annos formam pristinam non reducunt seu vestes pretiosæ seu gemmæ et lapilli, nec quivis corporis cultus et ornatus. Auson.

Dicebam tibi, Galla, senescimus: effugit ætas
Nec revocare potes qui periêre dies.

Coæ purpuræ.] Cos Asiæ insula versus oram Cariæ littoralem, hodie *Lango*; valdè ferax, ut proverbio diceretur, *quem Cos non nutrit, hunc neq; Ægyptus*, in eos quibus vix maxima satisfaciunt. Eustath. Iliad. 14. Appellis eximii illius pictoris patria fuit. In ea texebantur panni subtilissimi è bombyce: non procul autem purpura fiebat exquisita. Ergo vel de purpureis reipsa vestibus intellige locum hunc, vel de bombycinis candore eximio nitentibus. V. annot. ad v. 10. Od. 1. hujus lib. Lege et Plin. l. 11. c. 22. ubi, *Telas aranearum modo texunt ad vestem luxumque feminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri rursusque texere invenit in Co mulier Pamphila, &c.* et cap. 23. *Bombycas et in Co insulâ nasci tradunt . . . fieri autem primo papiliones parvos nudosque mox frigorum impatientia villis inhorrescere, et adversum hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in vellera: hanc ab his cogi subigique unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuarique ceu pectine, &c.* Falli porrò Plinium constat: nec enim è foliis, quibus insidet papilio, sed ex alvo suâ promit tenuem istam lanuginem, filaque ac totum opus.

annos, quos fluxum tempus condidit inclusos annalibus publicis. Eheu, quò venustas, quò nitor, quò agilitas abiit? Ecquid tibi restat ejus ejus, inquam, *quæ amores exhalabat, quæ mihi me abstulerat: post Cynaram felix, et famosa, vultu artificiosè et bellè* composito? *At Cynaræ non longam vitam fors indulsit; diu conservatura Lycen longævæ cornici ætate æqualem, ut adolescentes callidi queant videre facem in favillas redactam haud sinè ludibrio.*

Notis condita fastis
Inclusit volucris dies.
Quò fugit Venus? heu! Quove color? decens
Quò motus? Quid habes illius, illius,
Quæ spirabat amores,
Quæ me surpuerat mihi:
Felix post Cynaram, notaque et artium
Gratarum facies? Sed Cynaræ breves
Annos fata dederunt,
Servatura diu parem [415]
Cornicis vetulæ temporibus Lycen:
Possent ut juvenes visere fervidi,
Multo non sinè risu,
Dilapsam in cineres facem.

ANNOTATIONES.

15. *Notis condita fastis.*] In fastis perscribebantur nomina anni, facta magnorum virorum: seu, fasti libri erant, in quibus cujusque diei annique gesta notabantur ad memoriam posterorum. Ciceron. Epistol. *Decrevi ut in fastis ad eum diem Bruti nomen adscriberetur . . . . Quod cum ego debam Bruto, notam esse in fastis gravissimæ victoriæ memorem volebam.* Sensus Horatii est: sicut non redeunt anni Consulum aliorumve in fastis et annalibus scripti; sic prior ætas Lyces famosè transacta non redibit. Juventus, forma, gratia, dudum abierunt, nunquam reparabuntur aut redibunt.

18. *Quò motus?*] Ubi decorus ille pridem incessus, gestus, et in saltando agilitas, quæ te spectabilem faciebant.

Quid habes illius, &c.] Quid jam habes residuum è pristinâ tuâ pulchritudine, quâ fueram captus et mihimet ereptus? Virgil. Eclog. 8. v. 41.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!

19. *Spirabat amores,*] Anacreon scripserat παῖδα Κύπριν πνέουσαν, *Puellam quæ Venerem spirat.* Acta Apostolorum, cap. 9. Ὁ δὲ Σαῦλος ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου. *Saulus spirans minarum et cædis.*

21. *Felix post Cynaram.*] Uni cedens Cynaræ, elegantiâ scilicet et venustate: post Cynaram secunda. Vel, post mortuam Cynaram mihi tum demum adamata. Vide supra hujus lib. Ode. 1. v. 4.

Notaque et artium Gratarum facies?] Artificiosè composita, fucis exornata: vel iis à naturâ dotibus instructa, quæ amorem excitant et pelliciunt,. quales frons hilaris et aperta, oculorum fulgor, superciliorum nutus, genarum candor aliquo rubore distinctus. Quidam legunt *facie*; nec male.

24. *Parem Cornicis vetulæ, &c.*] Cornicis ætas diuturna, hinc dicta annosa lib. 3. Ode 17. Vide ibi annot.

26. *Possent ut juvenes, &c.*] Ad hoc, ô Lyce, protraxisti vitam usque ad senectutem, ut esses ludibrio juvenibus te videntibus mutatam et depravatam senio, ac velut extinctam et in viles *cineres dilapsam*; instar facis, postquam ingens lumen splendoremque emisit, tempore consumptæ et in favillas tenues et siccas redactæ.

ODE XIV.

AD AUGUSTUM.

Sat magnos honores ei tribui non posse.

QUÆ cura patrum, quæve Quiritium,
Plenis honorum muneribus tuas,
Auguste, virtutes in ævum
Per titulos, memoresque fastos
Æternet? O, quà Sol habitabiles
Illustrat oras, maxime principum, [416]
Quem legis expertes Latinæ
Vindelici didicêre nuper
Quid Marte posses. Milite nam tuo
Drusus Genaunos, implacidum genus,
Brennosque veloces, et arces
Alpibus impositas tremendis
Dejecit acer plus vice simplici.
Major Neronum mox grave prælium
Commisit, immanesque Rhætos
Auspiciis pepulit secundis.
Spectandus in certamine Martio,

Quod Senatorum, vel quod Populi Romani studium amplis honorum donis tuas, Auguste, virtutes in sempiternum propaget per inscriptiones et fastos memoriam custodientes? O maxime Principum, quacunque Sol habitabiles terras illuminat, quem Vindelici Imperio Romano nondum subditi senserunt quantum re militari valeas. Tuis enim exercitibus Drusus non semel strenuè profligavit Genaunos, immanem gentem, et Brennos celeres, castelloque Alpibus horrificis extructa. Deinde Neronum major natu *acriter depugnavit, et felicibus auspiciis* tuis *repressit Rhætos feroces; spectari dignus in prælio*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 9. Lib. 1.

1. *Quæ cura, &c.*] Præclarum et lumino-um ex abrupto exordium hujus Odes, quæ ut egantia dictionum et sublimitate materiæ, c et arte et ingenio par omninò est quartæ ujus libri. Hic Tiberii, sicut illic Drusi vir-tes celebrat Poëta, utrobique verò gloriam nnem in Augustum confert, singulari prorsus dustriâ et artificio.

2. *Honorum muneribus.*] Publicis monumen-, statuis, inscriptionibus honorificis, &c.

4. *Memores fastos.*] Commentarios publicos, ibus virorum illustrium nomina et facinora scribuntur cum laude, ac posteritati com-endatur, rebus per annos et tempora dige-i et consignatis.

5. *Æternet.*] Non. Marcel. ex Varrone, Rer. man. l. 2. *Literisque ac laudibus æternare.*

O, qua Sol habitabiles, &c.] Auguste, maxi-: Principum, qui habitabili terrâ quâcunque it ac dominantur.

8. *Vindelici.*] Suprà Ode 4.

9. *Milite nam tuo, &c.*] Tuis nimirum au-piis, tuâ felicitate hostes devicit Drusus.

10. *Genaunos, Brennos.*] Alii frustra, *Ge-nos, Tenaunos*; item *Brennos, Brencos, &c.* Strabone, disertè Genauni et Brenni partem um exteriorem cum Noricis et Vindelicis habitabant. Unde noster mox, *arces Alpibus impositas.* Vide Flor. lib. 4. et Vell. Patercul. anteà cit. Ode 4. hujus libri.

Implacidum genus.] Ex Strab. cit. cùm illi urbem expugnarent non viros occidebant solùm, sed infantes etiam masculos, imò mulieres prægnantes, si masculis gravidas vates respondissent.

12. *Alpibus tremendis.*] Ob nives et præruptas cautes aditu difficilimas, neque, ut ait Florus, *quo bellum non posse ascendere videbatur.* Adde *Gentes numero frequentes, feritate truces, &c.* quod habet Vel. Patercul.

13. *Plus vice simplici.*] Nonnulli sic interpretantur: Non simpliciter vices reddens hostibus, sed multò acceptis majora iis mala et damna invehens.

14. *Major Neronum.*] Claudius Tiber. Nero, de quo suprà, Ode 4. Is Druso fratri datus adjutor ac in subsidium missus præclarè bellum confecit, ut fusè narrat Vell. Patercul.

15. *Rhætos.*] Suprà Ode 4.

16. *Auspiciis pepulit secundis.*] Auspiciis Augusti fretus.

Pepulit.] Rectè et ex fide historiæ. Nam quos perdomitos adulatoriè Velleius scribit, veriùs coërcitos duntaxat ait Suetonius, Octav. c. 21. V. et Euseb. Chron. ad Olympiad. 193.

Martis, quàm magnis cladibus vexaret corda neci pro libertate addicta; acer exagitare hostium catervas, et agere frendentem equum per medias flammas, ferè quomodo Notus agitat mare turbatissimum, Vergiliis nubes rumpentibus. Aufidus tauri formam habens et Dauni Appuli regionem irrigans sic fluit rapidè, quando grassatur et magnam eluvionem parat agris cultis; ut Tiberius Nero Barbarorum copias armis instructas ingenti strage cecidit, atque primos et ultimos sternens terram operuit cadaveribus, *victor sine damno; te milites, te consilium, te Deos tuos suppeditante. Enimverò quo die*

Devota morti pectora liberæ
  Quantis fatigaret ruinis;
    Indomitas propè qualis undas
Exercet Auster, Pleïadum choro [417]
Scindente nubes, impiger hostium
  Vexare turmas, et frementem
    Mittere equum medios per ignes.
Sic tauriformis volvitur Aufidus,
Qui regna Daunî perfluit Appuli,
  Cùm sævit horrendamque cultis
    Diluviem meditatur agris:
Ut barbarorum Claudius agmina
Ferrata vasto diruit impetu,
  Primosque et extremos metendo
    Stravit humum, sine clade victor;
Te copias, te consilium, et tuos
Præbente Divos. Nam tibi, quo die [418]

ANNOTATIONES.

18. *Devota morti pectora liberæ.*] Mori paratos potius libertate fruentes, quàm vivere serviendo.

20. *Indomitas propè qualis, &c.*] Similitudine conglobata rem illustrat, et mirum quantum auget. Nec leviter præteri, lector, istas ingenii opes.

21. *Auster.*] Ventus Meridionalis excitandis tempestatibus famosus, ut alibi fusius annotavi.

Pleïadum.] Septem stellæ sunt inter arietis caudam et tauri collum, quarum ortus occasusque nimbos ac tempestates ciet. *Choro.* Ex Hygino. Astron. lib. 2. cap. 22. *Pleiades choreas ducere existimantur.* Ita dictæ, vel quasi πλείονες, *plures*; vel potiùs à πλέω, *navigo*; quia navigandi tempus indicant ortu suo matutino, scilicet circa æquinoctium vernum: hinc et Latinis Virgiliæ dicuntur à vere. Harum meminit Cic. de Nat. Deor. 2.

24. *Medios per ignes.*] Per medium pugnæ fervorem, hostium cuneos perrumpendo: vel, per accensos reverà hostibus ignes, per incensa castra, &c.

25. *Tauriformis Aufidus.*] De eo flumine lib. 3. Ode ult. et hujus lib. Ode 9. *Tauriformis*, quia rapido cursu, et allisis ad ripas aquis ingens murmur edat, quasi tauri mugitum. Hinc nomen et fabula. Alias alii, sed longiùs et perperam etymologias petunt.

26. *Daunî Appuli.*] Lib. 1. Ode 22. stroph. 4. l. 2. Od. 1. sub finem. item Od. 6. hujus lib.

27. *Cùm sævit.*] Quando exundat, agrisque infert vastitatem, et *sternit sata læta boumque labores*; quod canit Virgil. Æneid. 2.

28. *Meditatur.*] Dictio perelegans pro qua ineptè alii, *minitatur.*

29. *Barbarorum.*] Rhætorum.

Claudius.] Tiberius Nero, de quo ante.

32. *Sine clade victor.*] Ex Velleio Paterc. cit. ad Oden. 4. hujus libri, *sine ullo detrimento commissi exercitûs: quod præcipuè huic duci semper curæ fuit, &c.*

33. *Te copias, te consilium, &c.*] Omnis ea laus et gloria victoriæ cessit Augusto; cujus auspiciis Tiberius victor extiterat. Nam illius Imperatoris etiam absentis valere auspicia ad gerenda bella veteres existimabant. Et hinc ad eum semper victoriam referebant, cujus auspiciis debellatum fuerat. Sueton. Octav. c. 21. *Domuit partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam . . . . . Item Rhætiam, et Vindelicos, &c.*

Ovid. Trist. 2.

Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnant
Auspicium cui das grande, Deosque tuos.

34. *Nam tibi, quo die, &c.*] Quo die captam Alexandriam victor intrâsti, eodem die post annos quindecim per Tiberium Rhætos debellâsti, secundosque exitus et optatum decus habuisti.

Quo die.] Ultimo die Sextilis mensis, anno U. C. 723. prior illa de Antonio et Cleopatra victoria Augusto contigerat; posterior autem de Rhætis, Vindelicis, &c. ann. U. C. 73[illegible] Clemens Alexandrinus Stromat. l. 1. p[illegible] medium, hunc Horatii locum affert. Vide Euseb. Chron. Sueton. Vel. Patercul. Flor. &

Portus Alexandria supplex
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus,
Laudemque et optatum peractis
Imperiis decus arrogavit.
Te Cantaber non antè domabilis,
Medusque, et Indus, te profugus Scythes
Miratur, ô tutela præsens
Italiæ dominæque Romæ!
Te, fontium qui celat origines, [419]
Nilusque, et Ister, te rapidus Tigris,
Te belluosus qui remotis

Alexandria supplicans tibi portus et aulam desertam aperuit, post tertium lustrum fortuna obsecundans prosperum militiæ finem præbuit, et honores expetitamq; gloriam confectis expeditionibus tribuit. Te Cantaber anteà invictus, et Medus atque Indus, te Scytha vagus reverentur, ô Cæsar, *certum columen Italiæ ac Romæ Principis! Te Nilus aquarum scaturiginem abscondens, te Danubius, te vehemens Tigris, te Oceanus belluas educens qui se-*

ANNOTATIONES.

35. *Portus.*] Quidam legunt *portas.*

Alexandria.] Alexandri opus, ab eo magna etiam olim dicta, urbs Ægypti primaria, portum habet commodissimum emporiumque celebre.

36. *Vacuam patefecit aulam.*] Cùm in eam urbem confugissent Antonius et Cleopatra, invadentibus Romanis domum, ille sibi manus attulit violentas, deportarique semianimis voluit in Mausoleum à Cleopatrâ conditum, quo et hæc se recepit. *Vacuam* ergo *aulam* victor Augustus reperit.

39. *Peractis Imperiis,* &c.] Confecto jam bello Rhætico et Vindelico, item Pannonico atque Germanico: finitis expeditionibus, feliciterque orbe pacato. Vide Oden seq.

Optatum decus.] Hoc alii referunt ad Tiberium, qui, ob res bene gestas et confectas, ovans urbem ingressus est; melius alii ad Augustum; cui decreti tum demum sunt honores divini, dominatusque perpetuus.

41. *Te Cantaber,* &c.] Adverte, studiose lector, amplificandi ubertatem et felicitatem verborum dictionumque copiam et lumen. De Cantabris l. 2. Ode 6. init. l. 3. Ode 1. ubi,

Servit Hispanæ vetus hostis oræ,
Cantaber serâ domitus catenâ.

42. *Medusque et Indus.*] L. 1. Od. 12. l. 3. Od. 8.

Scythes.] Lib. 1. Od. 19. et 35. lib. 2. Ode 9. in fine, Lib. 6. Od. 8. et 24.

43. *Tutela præsens Italiæ.*] Lib. 3. Ode 5.

Præsens divus habebitur Augustus.

Virgil. Eclog. 1. v. 42.

——————neque servitio me exire licebat
Nec tam præsentes alibi cognoscere Divos.

46. *Nilus.*] Metonym. pro Ægypto devictâ, quam rigat et fœcundam reddit exundatione sui fluvius ille vel solo notus nomine. De eo plura l. 3. Od. 3. stroph. 12. *fontium qui celat origines,* Plin. lib. 5. c. 9. *Nilus incertis ortus fontibus,* &c. Ita quidem veteres: at modò compertus est oriri duobus è fontibus in Æthiopiâ superiori regnoque Abissinorum, in terrâ Sachalâ, inter excelsos montes: augetur verò primum fluviis Gema Kelti, Branti, aliisque subinde compluribus. De Nili origine nuper disseruit eruditè Isaacus Vossius; nec non Michael Ant. Baudrandus in suo Lexico seu Commentario ad Philipp. Ferrarium.

Ister.] Seu Danubius, fluvius Germaniæ maximus, per ostia sex aut septem in Euxinum mare labitur. Ammian. Marcell. Proœm. &c. Synecd. pro Germaniâ, quam *sic perdomuit* Tiberius Nero, *ut in formam pœnè stipendiariæ redigeret provinciæ: quare tum alter triumphus cum altero consulatu ei oblatus est.* Vell. Patercl. lib. 2. jam sæpè citato. Vel potius intelligendi sunt devicti populi ad Istrum usque, scilicet Vindelici, Pannonii, Daci, &c.

Rapidus Tigris.] Is Armeniæ fluvius oritur è montibus Ararat, Euphratem recipit, in sinum Persicum effunditur. Supra omnes Asiæ fluvios rapidus, nomen adeptus est; eo quod tam velox esse videatur quàm sagitta, quæ Tigris appellatur apud Medos. Vide Plin. l. 6. c. 27. Porrò indicantur hîc Parthi, qui Armeniâ quam tenebant, Augusto jubente, cesserunt, imò signa victis Romanis erepta ultro remiserunt, ut dictum est Ode 5. lib. 3.

47. *Te belluosus qui,* &c.] Oceanus Britannicus pro ipsâ Britanniâ majore, quæ nunc Anglia nuncupatur; nam ab hujus insulæ primoribus ad Augustum missæ sunt legationes ad amicitiam ejus deposcendam: ut annotavi ad Oden. 5. lib. 2.

Belluosus.] Novum epithetum, sed aptissimum: quod ut intelligas, lector, consule Plin. lib. 9. c. 5; ubi sic habet: *D. Augusto legatus Galliæ scripsit, complures in littore apparere ex-*

paratis Britannis obmurmurat, te regio Galliæ mortem haud timentis, atque Hispania ferox veneratur. Tibi crudeles Sicambri conditis armis obtemperant.

Obstrépit Oceanus Britannis,
Te non paventis funera Galliæ, [420]
Duræque tellus audit Iberiæ;
Te cæde gaudentes Sicambri
Compositis venerantur armis.

ANNOTATIONES.

omnes Nereïdas . . . Tiberio Principe contra littus insularum Lugdunensis provinciæ belluas amplius trecentas simul reciprocans destituit Oceanus, miræ varietatis et magnitudinis: nec pauciores in Santonum littore: interque reliquas, elephantos et arietes . . . . expulsam belluam in littora Gaditana, cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita sexdecim fuissent, dentes ejusdem centum et viginti, maximi dodrantium mensurâ, minimi semipedum. Belluæ cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ apportata ex oppido Judææ, Joppe, ostendit inter reliqua miracula in Ædilitate suâ M Scaurus. longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.

48. *Britannis.*] De adjectis Augusti Imperio hisce populis dixi lib. 3. Ode 5. v. 3. Jam qui sint illi dicendum. Insula est in Oceano Septentrionali maxima, olim Albion dicta, Galliæ obversa, Britannis pridem habitata. Hos avitis sedibus expulerunt Angli, Germanica natio, circa Annum Christi 441. In Cismarinam porrò migrantibus illis regionem, quæ primum Armorica dicebatur, exinde Britannia Minor vocata, et nunc pars est regni Francorum.

49. *Non paventis funera Galliæ.*] Galli præ ferocitate mortem spernebant adeo, ut imminens evidensque vitæ periculum declinare cum possent, minimè tamen velient: fortasse quod metempsychosin à Druidis edocti spem reviviscendi conciperent. Hinc et coronati pugnabant. Testis Ælianus, Var. Histor. lib. 12. cap. 18. Cæsar Bell. Gall. lib. 6. cap. 13. *In primis Druides hoc volunt persuadere non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios; atque hoc maximè ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto, &c.*

50. *Dura tellus Iberiæ.*] Hispani labore et militiâ indurati. Vide suprà annot. hujus libri Ode 5. v. 28.

51. *Sicambri.*] Suprà hujus libri Ode 2. v. 26. annot.

ODE XV.

AUGUSTI LAUDES.

Meditantem me canere certamina et urbes expugnatas Apollo citharâ objurgavit, ne vela exigua committerem Tyrrheno mari.

PHŒBUS volentem prœlia me loqui,
Victas et urbes, increpuit lyrâ,
Ne parva Tyrrhenum per æquor

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 9. Lib. 1.

1. *Phœbus volentem, &c.* Perperam certè nonnulli codices Oden hanc præcedenti junctam habent et continuam. Imò Poëta in Augusti laudes passim effusus, ut annotavi antea, cùm cæteris omnibus ipsique Augusto satisfaceret, ipse verò sibi nunquam satisfacit. Hinc est quod istic à Phœbo se ait monitum atque objurgatum, quod laudandum Cæsarem pro meritis singularibus assumeret, qui omni esset laude major: sicque novum laudis genus contexit. Lib. 3. Ode 3. similiter,

Quo, musa, tendis? Desine pervicax
Magna modis tenuare parvis.

2. *Increpuit lyrâ.*] Vulgò jungunt vocem *lyrâ* cum verbo *loqui:* sed perfectò duriusculus foret contextus: nec tam disjuncta opus est connectere ad optimum sensum. Arbiter esto lector emunctæ naris.

3. *Ne parva Tyrrhenum, &c.*] Ne vellem exiguâ cymbâ navigare ingens æquor; id est, ne tenui facultate dicendi præditus ad magna Augusti merita laudibus extollenda me accingerem infelici exitu. Ita modestiæ suæ quidem Horatius, Augusti vero magnitudini disertè [illegible]ificatur. De mari Tyrrheno lib. 1. Ode 11. v. 6. et alibi. Hic vero pro quolibet vasto mari ponitur, per metonymiam.

Vela darem. Tua, Cæsar, ætas
Fruges et agris rettulit uberes
Et signa nostro restituit Jovi
Direpta Parthorum superbis
Postibus: et vacuum duellis
Janum Quirini clausit; et ordinem
Rectum et vaganti frœna licentiæ
Injecit; emovitque culpas,
Et veteres revocavit artes,

[421] *Tuum, Auguste, ævum revocavit agris messem fæcundam, nostroque Jovi reddidit vexilla arrogantibus Parthorum valvis ablata: obseravit Janum Quirini bellis vacuum: justas etiam leges et modum imposuit* [422] *licentiæ effrænatæ: abstulitque flagitia: nec non antiquas reparavit disciplinas;*

ANNOTATIONES.

4, 5. *Tua, Cæsar, ætas Fruges et agris rettulit uberes.*] Hâc ætate tuâ cultos videmus agros, uberesque messes habemus per providentiam tuam; cùm anteà bellis civilibus aut hostilibus sterilitas et vastitas rura deformarent atque depopularentur. Supra Od. 5. bujus libri.

6. *Signa nostro restituit Jovi.*] Reposita sunt in Jovis Capitolini templo signa Romana. ibidem servari solita; quæ quidem profligatis Crasso Antonioque Parthi ademerant, templorumque suorum parietibus et columnis suspenderant velut ἀναθήματα, non sine ingenti suâ superbiâ, parique ignominiâ Romani nominis. Verùm illi Augusto obsequentes restituerunt vexilla nostra. Lib. 3. Od. 5. V. Justin. . 42. in fine, Sueton. Octav. c. 21, &c. nec non Pers. Sat. 6. v. 45. Memineris autem hæc à Poetâ non temerè Augusto sæpius occini, quod nôsset perquam grata esse: nam et nsi sunt nummi cum hac epigraphe, SIGNIS RECEPTIS, et Marti Vindici fanum Cæsar ædificavit. Testis Dio.

9. *Janum Quirini clausit.*] Templum scilicet ... conditum et consecratum à Quirino seu Romulo Augustus finitis bellis clausit. De ...o fusè differit Macrob. 1. Saturn. cap. 9. *sacris*, inquit, *invocamus Janum geminum . . . ...anum, patrem quasi Deorum Deum . . . Janum Quirinum, quasi bellorum potentem ab hastâ quam Sabini curim vocant. Janum Patuleium, et ...ausum; quia bello valvæ ejus patent, pace clauduntur.* Causam porrò et originem illius ritûs ...it à bello Sabino; quo, irruentibus in urbem *...r potentem portam Janualem* hostibus, *ex æde ...ni magna torrentium vis erupit*, hostesq; *un...scatentibus ferventi aquâ, rapidâq; vortigine*, ...t excussit, aut devoravit. *Eâ re placitum, ut ...li tempore, velut ad urbis auxilium profecto Deo ...s reserarentur.* Sed et facile est augurari, ...ò Jani templum belli temporibus apertum, ...ad eum populi vota precesque deferrent, ...m *bellorum potentem* credebant. Ita Macr. ...ò cit.

...Clausit.] Suet. Oct. c. 22. *Janum Quirinum ...d atque iterum à conditâ urbe memoriam ...suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terrâ marique pace partâ ter clausit.* Orosius l. 6. c. 20. et seq. distinguit tempora; *Primo post Actiacam pugnam; iterum victis Cantabris.* (Et de hâc secundâ Jani templi clausurâ loquitur istic Horatius, qui tertiam minimè vidit, jam tum fato functus) *tertiò gentibus omnibus terrâ marique pace compositis.* Dio pariter l. 53. et 54. ubi clausum ab Augusto Janum notat, primo in quinto suo consulatu: secundò, in consulatu decimo: tertio, consulatu undecimo: ex lapide qui Emeritæ in Hispaniâ:

IMP. CÆS. DIVI.
F. AUGUSTUS PONT. X. MAX.
COS. XI.
TRIBUNIC. POT. X. IMP. VIII.
ORBE MARI ET TERRA
PACATO. TEMPLO JANI CLAUSO.

Vide Just. Lips. Elect. 1. c. 20. ubi luculenter redarguit eos, qui ex Livio et Plutarcho, *quasi rem confessam sumunt* incassum quidem. *Janum non ter ab Augusto, sed tantum semel clausum, idque post Actiacum bellum.* Unde et Glareanus perperam emendat Suetonium cit. *Tertio clausit*, pro, *Ter clausit.* Quibus egregiè occidit Lips. ibid. *Parcite boni manes, non ego vos solicito: tamen hic largiter errastis.*

10. *Et vaganti.*] Quidam legunt, *evaganti*, junguntque sic priores voces cum sequentibus: *Ordinem rectum evaganti frœna licentiæ injecit.* De coërcitis grassatoribus ab Augusto, Suet. 32.

11. *Emovitque culpas.*] Suetonius Octavio, cap. 34. *Leges retractavit et quasdam ex integro sanxit: ut sumptuariam; de adulteriis, de pudicitiâ, de ambitu, de maritandis ordinibus . . . . . . divortiis modum imposuit, &c.* Vide et cap. 42, &c.

12. *Veteres revocavit artes; Per quas, &c.*] Priscas virtutes, Religionem, Fidem, Justitiam, Temperantiam, Patientiam, per quas primi Romani hostibus formidabiles perinde atque admirabiles amabilesq; extiterunt. Vell. Paterc. *Finita vicesimo anno bella civilia, sepulta externa, revocata pax, sopitus ubiq; armorum furor, re-*

quibus nomen Romanum opesque Italiæ amplificatæ sunt, atque Imperii gloria potentiaque ab Occasu ad Orientem est propagata. Augusto Rempublicam tenente, pacem non turbabit civilis tumultus vel impetus, nec odium quod gladios fabricat et civitates efficit adversas ac miseras: Julias leges haud frangent, qui altum Danubium potant, non Getæ, non Seres, aut Persæ fallaces, nec nati ad amnem Tanaim. Nos autem diebus tam festis quam profestis inter dona hilaris Bacchi, cum liberis et conjugibus nostris, numinibus antea ritè invocatis, more majorum,

Per quas Latinum nomen et Italæ
Crevêre vires, famaque et imperî
  Porrecta majestas ad ortum
    Solis ab Hesperio cubili.
Custode rerum Cæsare, non furor
Civilis, aut vis exiget otium;
  Non ira, quæ procudit enses,
    Et miseras inimicat urbes. [431]
Non, qui profundum Danubium bibunt,
Edicta rumpent Julia; non Getæ,
  Non Seres, infidive Persæ,
    Non Tanaim prope flumen orti.
Nosque et profestis lucibus, et sacris,
Inter jocosi munera Liberi,
  Cum prole, matronisque nostris
    Ritè Deos priùs apprecati,

ANNOTATIONES.

stituta vis legibus, judiciis auctoritas, Senatui majestas, et priscâ illâ et antiquâ Reipublicæ formâ revocatâ: rediit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuiq; rerum suarum possessio: leges emendatæ utiliter, latæ salubriter, &c.]

14. *Imperî Porrecta majestas ad ortum, &c.*] *Augustus ab Oriente in Occidentem, à Septentrione in Meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus una pace compositis, Jani portas tertiò ipse tunc clausit, quas ex eo per duodecim ferè annos quietissimo semper obseratas otio ipsa etiam rubigo consignavit.* Oros. lib. 6. cit.

15. *Ad ortum Solis ab Hesperio cubili.*] Sol dum occidit, Atlantico Oceano conditur, et quasi requiescit *cubili*; quod *Hesperium* dicitur ab Hespero stellâ, quæ vesperi ad Occidentem apparet; unde et Hesperiæ ultimæ nomen datum Hispaniæ, eo quod ultima sit ad occasum regio. Cùm verò simpliciter Hesperiam vocant auctores, indicant Italiam ab Hespero, Atlantis fratre, qui eò se ex Africâ contulit, sic nominatam.

20. *Inimicat.*] Quintus Cicero de petitione consulatûs, n. 37. *Sin autem neges, statim sese alienant, et inimicantur.* Alii tamen codices aliter, nec habent vocem *inimicantur*: sed tantùm: *Sin autem id neges, certè abalienes et statim et plurês.*

21. *Qui Danubium bibunt.*] Accolæ Danubii fluminis, nempè Suevi, Norici, Vindelici, Daci, Pannonii, Germani; de quibus ante. De Danubio sive Istro, præced. Od. 14. Vide et Od. 5. hujus libri.

22. *Edicta Julia.*] Suprà ad voces, *emovitq; culpas.* Ex Sueton. Octav. 34. Dion. l. 53. et 54. Vide et Carmen seculare post Epod.

Getæ.] Et hi Danubium prope habitant et bibunt, hodie Moldavi; Scythis vicini sunt, et inter Dacos numerantur.

23. *Seres.*] Scythæ, Indi, &c. Vide plura de his lib. 1. Od. 12. v. sub finem.

Infidive Persæ.] Parthi regionem Persidæ comprehensam incolentes, de quibus l. 1. Od. 12. et 19. et lib. 3. Od. 5. *Infidi*, qui Crassum simulatâ pace occiderunt.

24. *Tanaim prope flumen orti.*] Scythæ, de quibus lib. 1. Od. 19. lib. 2. Od. 9. lib. 3. Od. 24. De Tanai, quem *Scythicum amnem* vocat. Horat. lib. 3. Od. 4. v. 36. Od. 10. v. 1. Od. 29. v. 28. Vide ibi annot.

25. *Nosque et profestis, &c.*] Nos Romani tot ab Augusto beneficiis cumulati, ipsum ejusque majores canere non intermittemus, tam *profestis lucibus*, quam *sacris*: atque adeo quotidie, in conviviis publicis privatisque honorem Augusto deferemus per libationes, etiam et vota precationesque. Vide annot. suprà Od. 5. stroph. 8 et seq.

Profestis lucibus, et sacris.] Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 16. ita scribit: *Festi Diis dicati sunt, profesti hominibus ob administrandam rem privatam publicamque concessi, &c.* Et post: *profesti et qui ex his procedunt, sunt fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares.* Hos inde singulos explicat, ibid.

26. *Jocosi munera Liberi.*] Vina sunt Bacchi munera: is verò *lætitiæ dator*, Virg. Æneid. 1. v. 738.

28. *Rite Deos prius apprecati.*] Inter libationes Dii invocabantur.

'irtute functos more patrum duces,
,ydis remisto carmine tibiis,
Trojamque, et Anchisen, et almæ
Progeniem Veneris canemus.

adjuncto carmine Lydiis fistulis, celebrabimus duces virtute insignitos, atque [424]
31 *Trojam et Anchisen, sobolemque jucundæ Veneris.*

ANNOTATIONES.

29. *Virtute functos.*] Cic. Tuscul. 1. n. 109. *lemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ rfecto functus est munere.*

Duces canemus Lydis remisto carmine tibiis.] ic. modò cit. Tusc. 1. initio. *Est in originis*, inquit, *solitos esse in epulis canere convivas l tibicinem de clarorum hominum virtutibus.* e legib. 2. n. 62. *Honoratorum virorum laus ad cantus et ad tibicinem prosequuntur.* Var. Maxim. lib. 2. cap. 1. in fine. *Majores in conviviis ad tibias egregia superiorum era carmine comprehensa pangebant, quo ad imitanda juventutem alacriorem redderent.*

30. *Lydiis.*] Modis ac numeris hilarioribus. iam tibiarum modi varii; Doricus gravis; Ionicus floridus; Phrygius religiosus; at *Lydius* mollis et suavis. Sicut *Lydi* Asiæ Minoris populi Ionibus Phrygibusque affines ac medii, malè semper audierunt, velut effeminati, et cupidiarum, voluptatum, deliciarumque sectatores. Proverb. *Lydio more*, apud Herodotum, Suidam, Athenæum, Lib. 12.

31. *Trojam et Anchisen, &c.*] Canemus Trojam, Anchisen, Æneamque ejus et Veneris filium, totamque gentem Juliam inde ortam. Julium Cæsarem, Augustum in Juliam familiam ascitum, Tiberium, Drusum. Lucret. l. 1. v. 1.

Æneadum genitrix, hominum Divumq; voluptas,
Alma Venus.——————

Q. HORATII FLACCI

EPODON LIBER; SIVE ODARUM.

LIBER QUINTUS.

ODE I.

AD MÆCENATEM.

Cui ad Bellum Actiacum ire paranti offert se comitem.

Navigabis, O amice, Liburnicis navibus *inter excelsa navium munimenta,*

IBIS Liburnis inter alta navium, [125]
Amice, propugnacula;

ANNOTATIONES.

Metrum est Iambicum. Prior quisque versus est trimeter; alter quisque dimeter.

De hujus libri titulo primùm dicam pauca. Illum Horatius non inscripsit unquam: excogitavere enim Grammatici, multis pòst annis, imò post aliquot secula, Horatii Odas aliaque opera colligentes, compingentes, et eo ordine quem modò videmus, digerentes. Unde verò Epodos commenti sunt? certant etiamnum eruditi. An quòd ultimus sit Odarum liber, et quasi post Odas? At levicula ratio. An quòd Odæ istæ sint post alias factæ? Imò verò pleræque hujus libri aliis sunt priores, v. g. Epod. 9. manifestè ántecedit Oden 37. l. 1. An quod longiori versui brevior attexitur? Atqui hujus generis Odæ reperiuntur etiam in cæteris libris; et in hoc ipso libro ultima et penultima est monocolos et ejusdem metri. Quid quod doctus et sagax Muretus ingenuè fatetur, non satis intelligere se cur Epodon liber hic vocetur: Fabricius autem scribit libris prioribus Horatium imitatum esse cæum et Sapphonem; in isto verò Ar chum atque Lucilium. Certè Ma ctorinus l. 3. sic habet: *Archilochus gularis artificii in excogitandis et novis metris primusque Epodos alios breviores, alios longiores, detrahen pedem seu colum metro, ut illi subjicere quòd ex ipso detractum esse videbatur .. Horatius ejus exemplum secutus est in eâ Od*

Solvitur acris hyems gratâ vice
Favonî,
Trahuntque siccas machinæ carinas.

Ergo 'Επῳδῶν librum hunc inscripsere matici, seu quòd Archilochi et Lucilii maledictis conferta pleraque carmina seu quod Iambicis trimetris subtexantur nanturque dimetri, longioribus, quibus

Paratus omne Cæsaris periculum
    Subire, Mæcenas, tuo ?
Quid nos, quibus te vita sit superstite
    Jucunda, si contrà, gravis ?
Utrumne jussi persequemur otium
    Non dulce, ni tecum simul ?
An hunc laborem mente laturi, decet

[426] *Augusti discrimen quodlibet promptus obire tuo periculo.* *Quid* agemus *nos, quibus vita te vivente grata fuerit*; *si secùs, molesta ?* [427] *An ex mandatis otio fruemur minimè jucundo, nisi unà tecum ? An* verò *istum laborem toleraturi* sumus *eo animo, qui*

ANNOTATIONES.

versibus breviores. Et hæc mea quidem sententia. Enimverò parum satisfacit quod aiunt alii, quoniam Epodus est velut Odes clausula, additurque post strophen et antistrophen, hinc *ἐπῳδὰς* vocari eos versus minores, qui subjecti longioribus sensum finiunt et concludunt. Contrarium siquidem in nonnullis Horatii Epodis agnoscitur. Vide Marium Victorinum l. 1. Galenum de usu partium, Epilogo l. 17. Diomedem l. 3. cap. 4. Isidorum l. 1. c. 38. Terentianum Maurum l. de metris. Scaligerum Poet. l. 1. c. 44, &c.

1. *Ibis Liburnis, &c.*] Ergone ibis hinc procul sine me, qui te carere vix queo ? Ibis, Mæcenas ad bellum cum Augusto adversus Antonium et Cleopatram, nullum non paratus subire periculum pro Cæsare tuendo.

Liburnis.] Naves Liburnæ minores erant, leviores, agiliores, proindeque bello idoneæ. His itaque Augustus Antonianas mole graviores facilè profligavit, fugentumque persecutus debellavit Antonium. Nomen à Liburnis, hodie Croatis, populis Illyrii ; qui, piraticæ causâ faciendæ genus illud navium invenerant sibi percommodum. Vide Veget. de Re Milit. lib. 4. cap. 28. et seq.

Inter alta navium propugnacula.] Naves Antonii designat ingentes quidem, extructis in prorâ et puppi tabulatis turrium instar, Cæsarianis terribiles. L. Flor. l. 4. c. 11. *Nobis quadringentæ amplius naves, ducentæ non minus hostium : sed numerum pensabat magnitudo. Quippe à senis in novenos remorum ordinibus ; ad hoc turribus atque tabulatis allevatæ castellorum et urbium specie, non sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur. Quæ quidem ipsa moles exitio fuit . . . . . . Immensa classis naufragio belli facto, toto mari ferebatur, &c.* Plutarchus in Anton. similiter refert, Cæsaris naves Brundusii et Tarenti fabricatas ad celeritatem, non ad roboris ostentationem : Antonianas contrà ligneis turribus excelsas, è quibus in hostem catapultas emittebat. Plin. l. 32. [illegible] *Armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur velut muris. Heu vanitas humana . . . . . Fertur [illegible] Marte tenuisse prætoriam navim Antonii pisciculus . . . . . Ideoque Cæsariana classis impetu majore protinus venit.* Vide Veget. lib. 4. c. 44. nec non Dionem Nicæum, sive Joan. Xiphilinum in Augusto, ubi scribit : *Pugnatum est apud Actium, ubi nunc Nicopolis . . . . Naves Antonii erant navibus hostium longe majores, decitemes complures . . . . In his altissimas turres ædificari, atque magnum numerum hominum imponi in turribus jusserat . . . . De superiore loco hostes obruebant atque submergebant lapidibus aliisque machinis, &c.*

3. *Paratus omne Cæsaris periculum subire.*] Teste Appiano, secutus est Augustum Mæcenas cum M. Agrippâ, in Siciliam adversus Sext. Pompeium, item contra M. Antonium et Cleopatram, ad Actium Epiri promontorium. Vide apud Virgil. Æneid. 8. præsertim à versu 675, ad 695. Actiacæ victoria descriptionem : ubi egregia Agrippæ quidem laudatio : at mirum quod ibidem Mæcenatis nulla mentio. Contra Xiphilinus mox citatus alterum ab altero non separat, ita scribens : *Cæsar eo prælio navali superior . . . . Agrippa in eo bello Cæsari magno usui fuit. Nam et Antonii quasdam urbes evertit, in quibus habebant bellicos apparatus, et ejus adversarios crebrò vicit. Quas ob res ei atque Mæcenati tantam potestatem detulit Cæsar in rebus omnibus, ut literas quascunque ad Senatum vel alios mitteret, ipsi prius legere possent, et ex eis quæ vellent immutare : cujus rei causâ annulum ab eo acceperunt, quo literas obsignarent.* Et posteà, *de Imperio deponendo Cæsar deliberationem habuit cum Agrippâ et Mæcenate, cum quibus communicabat omnia arcana consilia. Ex his Agrippa consulebat justius . . . . Mæcenas majorem utilitatis habebat rationem . . . . . Cæsar Mæcenati assensus est, sumpsitque nomen Imperatorium, &c.*

5. *Te vita si superstite Jucunda : si contrà gravis.* Vide lib. 2. Od. 17. Al. leg. *fit.*

7. *Utrumne jussi persequemur otium, &c.*] An dum laborabis et periclitaberis tu, otium ego persequi potero ? Certè quantumvis jubeas parere hâc in re et morem tibi gerere haud valeo.

9. *An hunc laborem, &c.*] Prolepsis, quâ ipse sibi Horatius objicit : at militiæ ærumnas

tolerare debent viri non segnes? Tolerabimus certè, *atque te sectabimur generosâ mente per altas Alpes, et Caucasum inhabitabilem, et ad extrema Occidentis maria. Quæres, quid tuum laborem meo sublevem ego non aptus militiæ, minimèque strenuus?* Scilicet te *comitans minorem habebo* pro te *timorem, qui gravius angit absentes: veluti avis incubans pullis implumibus, plus* iis *relictis metuit incursiones anguium; majorem opem non præstitura, etiamsi præsentibus astiterit. Hanc et* aliam *quamlibet militiam obibo amicitiæ tuæ gratiâ: nequaquam ut pluribus meis bobus annexa arata portentur; aut greges è pascuis Lucanis transeant in Calabra, ante ardens astrum.*

Quâ ferre non molles viros?
Feremus. Et te vel per Alpium juga,
Inhospitalem et Caucasum,
Vel Occidentis usque ad ultimum sinum,
Forti sequemur pectore.
Roges, tuum labore quid juvem meo, [4:5]
Imbellis ac firmus parum?
Comes minore sum futurus in metu,
Qui major absentes habet:
Ut assidens implumibus pullis avis
Serpentium allapsus timet
Magis relictis: non ut adsit, auxili
Latura plus præsentibus.
Libenter hoc et omne militabitur
Bellum in tuæ spem gratiæ:
Non ut juvencis illigata pluribus
Aratra nitantur mea:
Pecusve Calabris ante sidus fervidum
Lucana mutet pascua:

ANNOTATIONES.

felle minus fum idoneus: respondet verò, sibi cum Mæcenate quælibet tolerabilia videri. Cic. Ode lib. 2.

> *Me nec Chimæræ spiritus igneæ,*
> *Nec si resurgat centimanus Gyas,*
> *Divellet unquam.*

11. *Per Alpium juga.*] Quæ quidem superasse tanti stetit ipsi Annibali aliisque. Vide Tit. Liv. lib. 21. cap. 36. et seq. istos montes quibus Italia quasi vallatur, *transcendisse quoque mirum fuit, atque in portentis prope majores habuere.* Plin. Procem. lib. 36.

12. *Inhospitalem et Caucasum.*] Montem Asiæ altissimum, ubi glacies et nives perpetuum horrorem faciunt. Vide lib. 1. Ode 22.

13. *Occidentis usque ad ultimum sinum.*] Ad Gaditanum usque Oceanum, ultra Columnas Herculis, quem mundi finem statuebant Romani, versus Occidentem. Vide lib. 2. Ode 2. v. 11. annot.

18. *Qui major absentes habet.*] Ita est; rei amatæ, quando abest, plus timetur, et mille falsa pericula amans sibi fingit, illique formidat semper.

19. *Ut assidens implumibus, &c.*] Non quidem præsens ego te juvare plurimùm sperem: sicut avis, etsi pullis assideat, parum eos defendit à serpentibus: attamen iis relictis absens magis timet.

23. *Libenter hoc, &c.*] Hoc igitur bellum quantumvis grave adibo intrepidus, ut te præsente fruat, ô Mæcenas; tibique meum amorem testificer.

25. *Non ut juvencis, &c.*] Neque verò inde velim à te mereri vel consequi donationes majores prioribus. Nequaquam plura cupiam agri jugera, ad quæ aranda pluribus juvencis ac bobus mihi opus sit. Neque talia à te peto.

27. *Pecusve, Calabris, &c.*] Neque pariter numerosiores greges habere exoptem, vel diversa pascua in diversis regionibus: ut secundum varias cœli affectiones, commodè semper illi pascantur, modò in his, modò in illis. Varro de Re Rust. lib. 3. cap. [illegible] In [illegible] Appul[illegible] solent pecuarii, propter calores, in [illegible] nos pecus ducere.

Calabris ante sidus fervidum Lucana mutet pascua.] Pro *Calabra pascua,* ubi æstus [illegible] vidior, *mutet Lucanis,* ubi cœlum magis est temperatum: *mutet* inquam, et ab illis in [illegible] deducatur, *ante sidus fervidum,* id est, ante Caniculam, cujus ardor nimius pecori est [illegible] et infestus. De *Calabriâ* lib. 1. Ode 31. [illegible] Caniculâ, lib. 1. Ode 17. v. 17. et [illegible] Ode 13. v. 9.

28. *Lucana.*] Lucania Italiæ regio, in [illegible] Neapolitano, inter Apuliam, Brutios, Picen[illegible] atque oram, Tyrrheni maris [illegible] continetur in [illegible] quæ *Basilicata* provincia nunc dicitur. Plin. [illegible] 14. cap. 6, vina Lucana commendat his ver[illegible] *Veterum et longinquiora Italiæ ab* [illegible] *non carent gloriâ, Tarentina . . . . Luca[illegible] que.*

Nec ut superni villa candens Tusculi
    Circæa tangat mœnia.
Satis supèrque me benignitas tua
    Ditavit. Haud paravero,
Quod aut avarus ut Chremes terrâ premam;
    Discinctus aut perdam, ut nepos.

[429] *neque ut villa candida vicina alti Tusculi pertingat muros Circæos.* Imò *tua munificientia locupletavit me sufficienter et abundè. Absit ut accumulem quæ vel terræ infodiam, velut Chremes avarus, vel dilapidem sicut belluo dissolutus.*

ANNOTATIONES.

29. *Nec ut superni, &c.*] Neque ut villa mea in agro Tusculano sita, prædiumque quod ibi habeo à te mihi donatum, magis ac magis amplificetur, extendaturque ad usque Tusculum, urbem in edito colle exstructam.

Villa candens.] E marmore candido ædificatam nonnulli explicant. Quasi verò villula Horatii, qua licet modicâ contentum se pluribus locis apertè jactitat, fuisset marmorea. Ergò, vel splendidulum, vel è candenti lapide exstructam intellige. Plin. l. 36. c. 22. *In Liguria, Umbria, et Venetica albus lapis dentatâ serrâ secatur.*

30. *Circæa mœnia*] Tusculana; quippe Tusculum condiderat Telegonus Circes et Ulyssis filius, lib. 3. Od. 29. v. 8. *Telegoni juga parricidæ.* Vide ibid. annot.

31. *Satis superque me benignitas, &c.*] Horatius à Mæcenate donatus fuerat prædiis aliquot, ut jam dixi; iis verò se planè contentum esse, nec plura flagitare prædicat. l. 2. Od. 18. v. 12. quanquam plura donare paratum sciret Mæcenatem, ut declarat, l. 3. Od. 16. strophe penultimâ. Si vacat, lector, lege etiam annot. l. 3. Od. 13. v. 1. et init. Epist. 16. ubi suam ipse villam describit Horatius.

31. *Haud paravero, Quod, &c.*] Nolim insanire divitias accumolando stultè et infodiendo occultandoque in terrâ, sicut Chremes ille senex avarus apud Terent. comœd.

34. *Discinctus aut perdam ut nepos.*] Absit etiam ut opes habeam, quas malè perdam ac prodigè effundam.

Discinctus.] Mollis, iners, ignavus, luxuriosus: contra *cinctus* vocatur gnavus ac fortis. Apud Romanos discinctum seu non cinctum prodire in publicum, dissoluti ac perditi luxuriâ hominis nota erat. Proverb. *Discincta vestis, discinctus animus.* Pers. Sat. 3. v. 21.

Non pudet in morem discincti vivere Nattæ?

Nepos.] Ita vocatur luxuriosus, quod ei non major cura sit rei suæ familiaris, quàm solet esse juveni, cujus pater et avus adhuc vivant, quæ sibi novit opes congerere, et opimam hæreditatem comparare. Festus.

ODE II.

VITÆ RUSTICÆ LAUDES.

BEATUS ille qui procul negotiis,
    Ut prisca gens mortalium,

[430] *Felix ille, qui longè à negotiis, et liber* ab usuris *omnibus,*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Beatus ille, &c.*] Hæc Ode, vel confitente [illegible]critico, *sanè longè pulcherrima.* Inducitur [illegible] Alphius vitam rusticorum ita laudat, ut videatur jamjam, abjecto, foenerandi [illegible] illam amplexurus: qui tamen ad solitam [illegible] curam mox abripitur, et ad suos mores [illegible] adeò valet consuetudo inveterata.

[illegible]*atus ille, qui procul negotiis, &c.*] Pleraque [illegible] Odes lumina mutuatus est Horatius à [illegible] Georgic. 2. sub finem. Quæ verò hic [illegible]tulit, ille sedulò perstrinxit: et contrà, [illegible] Virgilius contractè dixerat, Horatius di[illegible] et explicare curavit. Virgil. Georg. l. 2. v. 458. sic rusticæ vitæ laudes auspicatur;

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas; Quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum justissima tellus.

2. *Ut prisca gens mortalium.*] Primis seculis nempe aureis mortales in agris degebant, felices teram exercebant, innocentem et beatam agebant vitam. Vide Plin. l. 18. init. Val. Max. l. 7. c. 1. Virgil. antè cit. v. 532.

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus et frater; sic fortis Etruria crevit;
Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma.
. . . .
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

agros paternos colit propriis bobus, sicut homines antiqui: neque bellator excitatur gravi sono tubæ, nec timet procellosum mare: fugit lites et domos superbas opulentorum civium. Itaque vel palmites vitium crescentes alligat excelsis populis,

Paterna rura bobus exercet suis
 Solutus omni fœnore:
Nec excitatur classico miles truci, [49]
 Nec horret iratum mare: 6
Forumque vitat, et superba civium
 Potentiorum limina.
Ergo aut adultâ vitium propagine
 Altas maritat populos,

ANNOTATIONES.

3. *Paterna rura bobus exercet suis.*] Non ingentia prædia usuria comparata, sed modica à parentibus sibi relicta Ode. 1. l. 1. *Gaudentem patrios findere sarculo Agros.* Vide Tit. Liv. l. 3. c. 26. ubi *L. Quinctius Cincinnatus, spes unica Imperiî Pop. Rom. quatuor jugerum colens agrum à legatis* ad Dictaturam vocatur, inventus *seu fossam fodiens, bipalio innixus, seu cum araret; operi certe, id quod constat, agresti intentus.*

4. *Solutus omni fœnore.*] Qui nequaquam fœnori operam dedit unquam, nec dare velit: avaritiæ et cupiditatis labe nullâ aspersus. Fœnus sive usuram prohibent leges divinæ et humanæ. Deuteron. c. 23. *Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem.* Cato, *Majores nostri sic habuerunt, et in legibus posuerunt: furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli; quanto pejorem existimaverunt fœneratorem quàm furem.* Cic. Offic. 1. n. 150. *Primum improbantur ii quæstus, qui immodia hominum incurrunt, ut portitorum et fœneratorum.* Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 7. &c.

5. *Nec excitatur classico miles.*] Dormit somnum pacatum et placidum: nec, ut miles, tubæ sonitu excitatur.

Truci.] Quicquid ad arma bellumque attinet, truculentum est et horribile. Porrò, *classica sunt cornua, quæ convocandi causâ, fuerunt facta: et à calando classicum quasi, calassicum dicitur.* Isidor. l. 18. c. 4. Vide infra versus Virgilii mox afferendos, huc et ad sequentia pertinentes.

6. *Nec horret iratum mare.*] Nec, ut negotiatores ac mercatores, navigationis fert incommoda, aut maris irati horrores experitur. Vide Juv. Sat. 12. Item quæ annotavi l. 1. Od. 3. v. 9.

7. *Forumque vitat.*] Strepitus forensis caret molestiâ. Litigandi quantus sit furor, quantus et labor, noverat Plutarchus, qui l. de fœnere asserit, forum esse *impiorum regionem.* Anacharsis scribit, *locum esse ad fallendum invicem, atque ad damnus avaritiæ manus destinatum.* Columella ait, exerceri *in foro caninum quoddam allatrandi et contra innocentes, et pro nocentibus studium:* atque videri *concessum intra mœnia latrocinium;* additque; ibi *nisi dorophages expleas sordidosque ac nummarios, [illegible] ludi operam.*

7, 8. *Superba civium Potentiorum [illegible].*] Profecto gravis erat servitus clientium [illegible] capiti quotidiana officia [illegible] [illegible] luce salutabant, deinde ad forum comit[illegible], noctu etiam patronis adesse per urbem [illegible]tibus cogebantur, &c. Vide Juv. Sat. 3. [illegible] et seq. Virgil. Georg. l. 2. v. 461.

Si non ingentem foribus domus alta [illegible]
Manè salutantum totis vomit ædibus [illegible]

Et postea, v. 502.

. . . .
Insanumque forum, aut populi [illegible]
Sollicitant alii remis freta cæca; [illegible]
In ferrum, penetrant aulas et limina [illegible],
 &c.

9. *Ergo aut adultâ, &c.*] Postquam [illegible] agricolas esse immunes à malis, quæ [illegible] solent varias hominum conditiones, v. [illegible] neratorum, militum, mercatorum, [illegible]corum, clientium; jam exponit [illegible] emolumenta, et voluptates singulis [illegible]pestatibus proprias. Ver habet [illegible] æstas hortorum, frugum, et pecoris [illegible]tem: autumnus fructuum [illegible] ventum: hyems aucupium et [illegible]

Propagine.] Plin. l. 17. c. 10. [illegible] *semine proveniunt, aut plantatâ radice, [illegible] pagine, aut avulsione, aut surculo, aut [illegible] consectò arboris trunco.*

10. *Altas maritat populos.*] Plin. [illegible] c. 23. scribit longo usu compertum, [illegible] *vina non nisi in arbustis gigni, et in [illegible] laudatiora summis, sicut uberiora imis: [illegible] celsitate proficitur. Hac ratione et [illegible]guntur. Prima omnium ulmus . . . . [illegible] populus . . . minus densa folio, &c.* [illegible] Re Rust. l. 1. c. 8. ita scribit: [illegible] *humiles, ut in Hispania: aliæ sublimes, [illegible]ræque in Italia, &c.* et in fine: [illegible] *ræ humidæ, ibi vitis altius tollenda, [illegible] partu et a imonio vinum non ut in [illegible]rit aquam, sed solem: itaque ideo, ut [illegible] primum è vineâ in arbores ascendit [illegible]* lib. 4. Od. 5. v. 30.

Inutilesque falce ramos amputans, [432]
Feliciores inserit:
Aut in reductâ valle mugientium
Prospectat errantes greges;
Aut pressa puris mella condit amphoris,
Aut tondet infirmas oves.
Vel cùm decorum mitibus pomis caput
Autumnus agris extulit,
Ut gaudet insitiva decerpens pyra,
Certantem et uvam purpuræ,
Quâ muneretur te, Priape, et te, pater
Sylvane, tutor finium!
Libet jacere modò sub antiquâ ilice, [433]
Modò in tenaci gramine.
Labuntur altis interim ripis aquæ;
Queruntur in sylvis aves;
Fontesque lymphis obstrepunt manantibus
Somnos quod invitet leves.
At cùm tonantis annus hybernus Jovis

atque steriles surculos falce resecans, fertiliores inserit: vel in remotâ valle pascentes mugientium greges contemplatur; vel extracta favis mella recondit in vasis mundis: vel tondet oves imbecilles. Cum verò autumnus campis erexit caput dulcibus fructibus ornatum, quàm lætatur colligens pyra insitiva, et uvas purpuræ æmulas, quas tibi offerat, O Priape, tibique, Sylvane parens, agrorum custos! Nunc placet recumbere sub annosâ quercu, nunc super herbam virescentem. Intereà dum amnis defluit ripis sublimibus, canunt aves in nemoribus; rivulique murmur edunt aquis loquentibus; quod placidum conciliet soporem. Quando autem tempestas hyemalis Jove

ANNOTATIONES.

11. *Inutilesque falce ramos amputans.*] Plin. modò cit. *Arbusta arari quam altissimè desiderant, etsi tantum frumenti ratio non exigit . . . Deputantur cum vite pariter interculatâ densitate ramorum, qui sunt supervacui et absumunt alimenta.*

12. *Feliciores inserit.*] Vide Plin. l. 17. c. 14, ubi geminam insitionis affert rationem: altera fit trunco leniter fisso: altera est inoculatio: atque exciso cortice, et aperiendo in ar[illegible]culum, semenque illic includendo. Hanc docuere aves et natura. *Tradunt monedulam,* inquit ille, *condentem semina in thesauros cavernarum, ejusdem rei præbere causas.* Et paulò antè: *Inserere quoque natura docuit, semine ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas: unde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro, &c.*

14. *Prospectat errantes greges.*] Greges pascentesque invisit, et an rectè se habeant cuncta, considerat.

15. *Pressa puris mella condit amphoris.*] Virg. Geor. lib. 4. v. 140.

. . . . . Spumantia cogere pressis
Mella favis.————

Vide Columell. l. 9. c. 15. Plin. l. 11. c. 12. et seq.

16. *Infirmas oves.*] Delicatas, morbis obnoxias.

17. *Decorum pomis caput, &c.*] Ita nempe solet pingi autumnus.

19. *Insitiva pyra.*] Proprio labore insita et educata, et hinc longè jucundiora.

20 *Certantem et uvam purpuræ.*] Maturam scilicet, et purpureo colore gratam.

21. *Priape.*] Hortorum Deus et Tutor.

22. *Sylvane.*] Agrorum præses et custos, Virg. Geor. l. 2. v. 493.

Fortunatus et ille Deos qui novit agrestes,
Panaque Sylvanumque senem, &c.

Et postea: v. 416.

Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi.

. . . .

Et varios ponit fœtus autumnus: et altè
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

23. *Libet jacere modo.*] Hoc frustra putant aliqui novæ Odes initium: Virg. v. 469.

Speluncæ, vivique lacus; at frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
Non absunt: illic saltus ac lustra ferarum.

25. *Labuntur altis interim ripis aquæ.*] Vel ex alto quodam loco defluunt: vel, profundo currunt alveo. Virg. Georg. lib. cit. v. 845.

Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes.

27. *Lymphis obstrepunt.*] Avibus quasi accinunt, suo murmure ac strepitu avium cantus provocant.

29. *At cum tonantis, &c.*] Hyemalis tempestas ubi cœpit ingruere, venationi datur opera.

Jovis.] Jam alibi diximus Jovem poni pro aëre; *tonantis,* tempestuosi, pluvii, pruinosi. Virgil. Georgic. lib. 2. v. 519.

Venit hyems; teritur Sicyonia bacca trapetis.

sæviente pluvias et nives procreat: vel plurimis canibus apros feroces undequaque prepellit in retia opposita; vel perticâ lævigatâ plagas haud strictas expandit turdis voracibus insidiosas: ac timidum leporem, gruemque transmarinam prædam jucundam captat. Inter ista quis recordatur molestiarum quas amor gignit? Quod si casta uxor ex parte *suâ curans familiam dilectosq; natos (velut Sabina vel conjux Appuli velocis, adusta solis ardore) è lignis aridis componat sacratum focum, pau-*

Imbres nivesque comparat:
Aut trudit acres hinc et hinc multâ cane
  Apros in obstantes plagas;
Aut amite levi rara tendit retia,
  Turdis edacibus dolos;
Pavidumve leporem, et advenam laqueo gruem,
  Jucunda captat præmia. [114]
Quis non malarum, quas amor curas habet,
  Hæc inter obliviscitur:
Quod si pudica mulier in partem juvans
  Domum, atque dulces liberos;
(Sabina qualis, aut perusta solibus
  Pernicis uxor Appuli)
Sacrum vetustis extruat lignis focum

ANNOTATIONES.

At Georg. 1. v. 305.

Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta:
Tunc gruibus pedicas, et retia ponere cervis,
Auritosque sequi lepores . . . . . .
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.

31. *Multa cane.*] Canes fœminino genere poni solent, cum de venatione agitur, ut volunt; quoniam, inquiunt nonnulli, velociores et sagaciores ut plurimum sunt canes fœmininæ.

33. *Amite.*] Ames est fercula seu pertica. quâ rete suspenditur aut tenditur ad captandas aves.

34. *Turdis.*] Qui præcipui sunt saporis, Gall. *Grives*. Ang. THRUSHES. De his Varro de Re Rust. l. 3. c. 5. Athen. l. 2. c. 24.

35. *Advenam gruem.*] Varro modò cit. *Volucres partim advenæ sunt, ut hirundines et grues: partim vernaculæ, ut gallinæ et columbæ. De illo genere adventitio, sunt turdi ac in Italiam quotannis trans mare advolant ad æquinoctium autumnale, et eodem revolant ad æquinoctium vernum.* Cic. de Nat. Deor. 2 n. 125. *Grues, cum calidiora loca petentes maria transmittunt, trianguli formam efficere animadversum: ejus autem summo angulo aer ab iis adversus pellitur: deinde sensim ab utroque latere tanquam remis ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tanquam à puppi ventis adjuvatur: hæque in tergo prævolantium colla et capita reponunt.* Vide et Plin. l. 10. c. 23.

37. *Quis non malarum, &c.*] Phrasis Græca, pro, quis non obliviscitur malarum curarum, quas amor habet?

39. *Quòd si pudica, &c.*] Vir. Geor. 2. v. 524.

Interea pendent dulces circum oscula nati:
Casta pudicitiam servat domus.——

Ecclesiasticus cap. 26. *Mulieris bonæ beatus vir: numerus annorum illius duplex: ... in pace implebit.*

41. *Sabina qualis.*] Juvenal. Sat. 6. v. ...
Intactior omni Sabinâ.

42. *Uxor Appuli.*] Appulæ, ut ... mulieres, castitatis et frugalitatis lau... bant. Juvenal. modò cit.

Malo Venusinam, quam te, Cornelia, ... Gracchorum, &c.

Sabini ab Apennino ad Tiberim et ... fluvios extendebantur olim: Velino ... flumine media regio irrigabatur. Hic ... continentur Sabina provincia, pars ... orientalis, et Aprutii ulterioris ... modica. Apulia duplex, Daunia, et P... utraque regno Neapolitano concluditur. ... hodie *Capitanata*, est admodum fertilis, ... est inter Aufidum et Tiphurnum flu... cetia hodie *Terra di Barri*, continet ... provinciam, et partem Basilicatæ: ... abundat pascuis.

Perusta solibus.] Tum quod ea regio ... tum quod eæ mulieres rei domesticæ ... etiam apud villas et agros gerentes, ... rarò tolerabant, solisque ardoribus torre...

43. *Sacrum vetustis, &c.*] Et lignis ... congestis adeoque siccis focum exstruat, ... nem accendendum adventanti viro ... laboribus defesso.

Sacrum.] Tum ob Lares ac Penates ... tum ob Vestam. Vide Macrob. l. 3. ... c. 4, &c.

4

Lassi sub adventum viri:
Claudensque textis cratibus lætum pecus
Distenta siccet ubera;
Et horna dulci vina promens dolio [435]
Dapes inemptas apparet:
Non me Lucrina juverint conchylia,
Magisve rhombus, aut scari,
Si quos Eois intonata fluctibus
Hyems ad hoc vertat mare;
Non Afra avis descendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus
Jucundior, quàm lecta de pinguissimis
Oliva ramis arborum; [436]
Aut herba lapathi prata amantis, et gravi
Malvæ salubres corpori,

Id ante reditum mariti fatigati; et caulis includens gregem saturum, mulgeat plena ubera; atque vinum hujus anni educens ex amphora non insuavi habet cœnam non aliunde *quæsitam*: hæc inquam si adsint, *non prætulerim ostrea Lucrina, vel rhombos, vel scaros, si aliquos ex Orientali mari in hoc* Italicùm *protrudat sæva tempestas: nec volucris Africana veniat in meum ventrem, vel attagen Asiana gratior, quàm oliva decerpta è ramis arborum pinguissimis; vel folia rumicis prata amantis, et malvæ salutares ægro corpori.*

ANNOTATIONES.

47. *Horno dulci vina promens dolio.*] Hornum vinum vixque maturum viro laborioso dulce videtur, nec requirit vina vetustate delicatioria. Lib. 3. Ode 23. *Hornam frugem.*

48. *Dapes inemptas.*] Non aliunde pretio comparatas; sed domi quæsitas, seu ex horto, seu è caulis, &c.

49. *Lucrina conchylia.*] Ostrea exquisita è Baiano seu Lucrino lacu. Strabo lib. 5. Val. Maxim. lib. 9. cap. 1. Plin. lib. 9. cap. 54. Juvenal. Sat. 4. v. 141.

50. *Rhombus.*] De eo pisce vide Juven. mox cit. Sat. 4. v. 39. et seq. Plin. &c. Galli ut et Ang. *turbot* appellant, omnes pretium norunt.

Scari.] Scaros pisces interdum in mare Tyrrhenum adigit tempestas. Huic pisci tributum esse principatum, scribit. Plin. l. 9. c. 17. *Nunc scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare, herbisque vesci, non aliis piscibus: mari Carpathio frequens,* &c. Et lib. 11. cap. 37. *Dentes piscibus omnibus serrati, præter scarum: huic uni aqualium plani.* Et lib. 32. cap. 2. ait, *Scarum nassis inclusum non fronte rumpere, nec infestis viminibus caput inserere; sed aversum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum ejus si fortè alius scarus videat extrinsecus, apprehensâ mordicus caudâ, adjuvat nisus erumpentis.* Inde verò nomen factum aiunt, à σκαίρειν. Athen. l. 7. c. 20. similia refert ex Aristotele. Multa verò Casaubonus eruditè idem emendat de eo pisce jactari solita. Epicharmus eo loci apud Athen. *Nos piscamur scaros, quorum nec stercus fas est Diis rejicere.* Quod ideò dictum asserit Casaubonus, quia solius hujus piscis intestina comedebant gulæ proceres. Vide Macrob. l. 3. Saturnal. cap. 16. qui scribit, scaros adeo Italicis littoribus ignotos, ut neo Latinum ejus piscis nomen habeamus; magno numero illuc advectos ac in mari Ostiam inter et Campaniæ littora sparsos, ac velut in terra fruges aliquas fuisse seminatos.

53. *Afra avis.*] Gallina Africana, aliis Numidica, vel Garamantica. Juvenal. Sat. 11. v. 142. ejus meminit, item Martial. lib. 13. Epigr. 73. Varro de Re Rust. cap. 9. ait, *Meleagrides Græcis vocari, novissimas in triclinium ganearium introisse ac magno vendi propter hominum fastidium.*

54. *Attagen Ionicus.*] Perdix Asiana, quibusdam: est enim Ionia minoris Asiæ regio. Plin. lib. 9. cap. 48. *Attagen maximè Ionicus celebratur, vocalis aliàs, captus verò obmutescens,* &c. Athen. lib. 9. cap. 8. et 9. ex Aristophane, *Attagen carnis suavissimæ*: Ex Alexandro Myndio, *Paulò major perdice, variis notis dorso distinguitur, colore fictilium, magis tamen subrubescente,* &c. S. Hieron. ad Salvinam: *Procul sint à conviviis tuis phasides aves, crassi turtures, attagen Ionicus.* Martial. lib. 13. Epigram. 61.

Inter sapores fertur alitum primus
Ionicarum gustus attagenarum.

57. *Herba lapathi.*] Λάπαθον Græcis, Rumex Latinis. Gall. *ozeille, vinette, patience,* Ang. SORREL, ex Dioscoride stomachum roborat, ventrem purgat, urinam provocat, cibi appetitum restituit. Ex Plin. lib. 20. c. 21. lapathum excellentes habet effectus: aliud sativum, aliud sylvestre: *in palustribus nascitur; foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minima; nostri verò rumicem vocant,* &c.

58. *Malvæ.*] Plin. modò cit. *In magnis est laudibus malva utraque, sativa, et sylvestris. Omne solum, in quo seruntur, pingue faciunt,* &c. Nos de eâ jam. lib. 1. Ode 31. sub finem.

aut agna immolata in *sacro* die *Terminalium, aut hœdus lupo detractus. Inter istam cœnam, quàm jucundum est cernere oves saturas domum revertentes, intueri boves fatigatos languenti cervice inversum aratrum ducentes, et servulos opulentæ familiæ* adjunctos velut *examen, circa Lares splendentes,* ordine *dispositos! Postea quam Alphius fœnerator ista dixit,* quasi *mox rura habiturus, universam pecuniam Idibus collegit, Calendis* verò *quærit collocare* ad fœnus

Vel agna festis cæsa Terminalibus,
 Vel hœdus ereptus lupo.
Has inter epulas, ut juvat pastas oves
 Videre properantes domum!
Videre fessos vomerem inversum boves
 Collo trahentes languido;
Positosque vernas, ditis examen domûs,
 Circùm renidentes Lares!
Hæc ubi locutus fœnerator Alphius, [431]
 Jamjam futurus rusticus,
Omnem relegit Idibus pecuniam;
 Quærit Calendis ponere,

ANNOTATIONES.

59. *Terminalibus.*] In festo Dei Termini, quem prisci velut agrorum limites custodientem ac tuentem colebant: ita Festus. Ejus sacra peragebantur die 21 Februarii, ex Numæ instituto. Dion. Hal. lib. 2. Ovid. Fast. 2. Juvenal. Sat. 16. v. 39.

60. *Hœdus ereptus lupo.*] Sicut venatori sua præda in primis grata est; ita rustico quicquid è lupi gulâ eripuit. Volunt aliqui cum Mureto, hic alludi ad id quod tradit Plutarchus in Sympos. scilicet *earum pecudum, quas lupus momorderit, carnem effici teneriorem, lanam verò corrumpi, &c.*

65. *Positosque vernas.*] Servarum filios heris accedere et apponi, seu accrescere, non secus ac apum examen, nemo ignorat.

66. *Circum renidentes Lares.*] Columel. lib. 12. de villico, *consuescat rusticos circa Larem domini focumque familiarem semper epulari.* De *Laribus* lib. 1. Od. 12. stroph. 11. et lib. 2. Ode 18. ad hæc verba: *Paternos in sinu ferens Deos.*

67. *Hæc ubi locutus, &c.*] Satiricè hæc et sarcasticè in avarum fœneratorem.

69. *Relegit.*] Al. *redegit*, quæ quidem vox Ciceroni aliisq. usitatior. In Verr. *Bona vendit, pecuniam redigit.*

Idibus.] Mense dimidio. Vide lib. 4. Ode 11. strophe 4. Is erat mos, creditam pecuniam, vel fœnus è credito Idibus repetere. Cic. Catilin. 1. *Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties.*

70. *Quæret Calendis ponere.*] Quas Idibus pecunias à debitoribus collegit, has Calendis sequentibus ad fœnus rursum collocare satagit, usuras usuri, accumulans. Non abs re novus Interpres et Criticus existimat Alphium solitum exigere fœnus bis in mense, adeo ut consti[...] fas omne, ad Idibus ad Calendas, et à Calendis ad Idus fœneraretur. De *Calendis* lib. 3. Ode 8. v. 1. Macrob. lib. Saturnal. 1. cap. 15, &c.

ODE III.

AD MÆCENATEM.

Detestatur allium, quod apud ipsum cœnans comederat.

Si deinceps aliquis manu scelerata ruperit cervicem patris vetuli.

PARENTIS olim si quis impiâ manu
 Senile guttur fregerit,

ANNOTATIONES.

Metrum id. quod Epod. 1.

1. *Parentis olim, &c.*] Vel ex Ode hâc intellige, studiose lector, nullum esse adeo exile et sterile argumentum, quod vena dives non dicatur amplificare et locupletare. Sic *Nucem* Ovidius, *Culicem* Virgilius, Homerus *pugnam ranarum ac murium*: Horatius verò *casum arboris*, lib. 2. Ode 13. hic autem *allium*, el[...]ganti carmine prosecuti sunt.

Si quis impia manu, &c.] Si quis parricid[...] inquinatus deinceps puniendus erit, ne cicut[...] sed allio plectatur.

Edat cicutis allium nocentius.
O dura messorum ilia!
Quid hoc veneni sævit in præcordiis?
Num viperinus his cruor
Incoctus herbis me fefellit? An malas
Canidia tractavit dapes?
Ut Argonautas præter omnes candidum
Medea mirata est ducem,
Ignota tauris illigaturum juga
Perunxit hoc Jasonem:
Hoc delibutis ulta donis pellicem

comedat allium cicutâ perniciosius. [438] *O viscera rusticorum prædura! Quale toxicum istud in meis intestinis æstuat? An viperarum sanguis istis immixtus herbis decepit me? Numquid Canidia noxios* hosce *cibos contrectavit?* Certè *quando Medea adamavit Jasonem Argonautarum Principem, præ cæteris pulchrum,* [439] *isto illum tinxit, insueto jugo tauros* indomitos *subjecturum:* *isto* etiam *infecit munera,* quibus cùm *se de pellice vindicasset,*

ANNOTATIONES.

3. *Edat.*] Quidam legunt, *edit.* Sic *duit*, *prodit*; *fuat*, &c. Lib. 2. Sat. 8. ad finem:

Quem si cum lumbis quis edit:

Cicutis allium nocentius.] Cicuta enim frigore [illegible] suo nativum calorem sine dolore extinguit: at allium torquet, adurit, enecat. Cicutam secum more damnati bibere cogebantur apud Athenienses. Plin. lib. 25. c. 13. *Cicuta*, inquit, *venenum est*, *publica Atheniensium pœna invisa.* Ita Socrates extinctus. Vide Pers. Sat. 4. v. 2.

Allium.] Sunt qui per unicum L. scribant alium, et dictum volunt quod oleat: alii ab [illegible] *halium* scribunt. Alii ab ἄλλεσθαι, quod [illegible] crescat, allium deducunt. Me[illegible] à voce ἄγλιθες, alliorum capita significante.

4. *O dura messorum ilia!*] Quod videlicet [illegible] devorent et concoquant allium, quod [illegible] præcordiis ita sævit. Galen. Therapeut. lib. 12. allium vocat *rusticorum theriacam.*

Virgil. Eclog. 2. v. 11.

Allia, serpyllumque, herbas contundit olentes.

5. *Quod hoc veneni, &c.*] Quod genus est [illegible] veneni, quo sic discrucior? Allium sanè [illegible] calidum, acre, grave olens, coctu etiam difficile, stomacho delicatiori ac temperamento [illegible] et πικροχόλῳ, seu amariori bili ob[illegible], quale habebat Horatius, grave esse de[illegible]: at contrà homini frigidiori vel robu[illegible] salubre est. Suidas ait, *Thraces alliis de[illegible], nec immeritò*, inquit: *allia quippe ca[illegible]: illi verò frigidam incolunt regionem.*

6. *Num viperinus his cruor, &c.*] An verò [illegible] istod incoctum fuerat in viperino san[illegible], quod imprudens ego devoraverim? Vide [illegible] 2. Ode 8. v. 9. Plin. lib. 11. cap. 53. [illegible] Rhodig. l. 23. cap. 11.

[illegible] *An malas Canidia, &c.*] An dapes quas [illegible], infecit veneno Canidia venefica illa in[illegible] De eâ posteà fusè in seq. Epod.

[illegible] *Ut Argonautas, &c.*] Crediderim sanè [illegible] medicamento instructum à Medeâ Jasonem fuisse, adversus tauros formidabiles; nec alio pariter usam veneficio ipsam Medeam, ad perdendam invisam sibi pellicem. Insurgit hic suo more Scaliger in nostrum Poetam hypercriticè: *Non est illud*, inquit, *supino [illegible] tanti judicio admittendum. Quippe ait J[illegible] à Medeâ perunctum allio, scilicet ut eo medicamento esset à tauris tutus. At enimvero eodem unxit vestem, quâ Creüsa flagraret?* Æquus arbiter [illegible], lector, nec supinus, nec oscitans. Medea vestem pellici mittendam allio quasi veneno unxit. Eadem per allium pariter Jasonem tutum præstitit adversus tauros, nempe tauri allii odore gravi et tetro perdomiti sunt. Glauce vi mortifera allii enecta est et conflagravit. Quid hic abhorret à vero et ratione? Quid ita reprehendendum in hac utrâque sententiâ? Adde quod, per idem venenum vario modo dilutum, variisque pharmacis admixtum ac temperatum diversa effici, nihil vetat.

Argonautas.] Jason Æsonis Thessaliæ regis filius, cum sociis plus quinquaginta fortibus sanè viris profectus est Colchos, ad rapiendum vellus aureum, quod fama celebrabatur. Ibi à Medeâ Colchorum regis filiâ adamatus, ab eâ veneficiis pollente edoctus est, quâ ratione posset domare tauros æripedes et ignivomos, jugoque submittere; draconem etiam pervigilem sopire et profligare: ac demum vellus aureum auferre. *Argonautæ* porrò dicti ab Argo navi, quâ ad expeditionem Colchicam vecti sunt. Præcipui nominantur Hercules, Orpheus, Castor, Pollux, Telamon, Zethus, Calais, Theseus, Typhis, &c. Ipsa verò navis appellata est Argo vel ab artifice et fabro: vel ab Argivis seu Græcis heroibus; vel à celeritate; ἀργὸς, *velox.* Vide Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 3. Valer. Flacc. Argonaut.

13. *Hoc delibutis, &c.*] Eodem Medea infecit munera quæ misit ad Glaucen, vel, ut scribunt alii, Creüsam filiam Creontis regis Corinthiorum. Hanc enim cum Jason superinduxisset pellicem, iram dissimulavit Medea

aufugit curru *alatis draconibus* tracto. *Nunquam tantus astrorum calor incendit Appuliam siccam. Neque donum* fatale *vehementius inflammavit humeros Herculis laboriosi. Verum enimvero, si quidpiam ejusmodi ultra appetas, ô Mæcenas, jocis gaudens, velim adolescentula objiciat manum osculo tuo, atque in remotam* lecti *partem recedat.*

Serpente fugit alite.
Nec tantus unquam siderum insedit vapor
Siticulosæ Appuliæ:
Nec munus humeris efficacis Herculis
Inarsit æstuosius.
At si quid unquám tale concupiveris,
Jocose Mæcenas, precor,
Manum puella suavio opponat tuó,
Extremâ et in spondâ cubet.

ANNOTATIONES.

Jasonis uxor. Itaque tempus nacta venenatam ei vestem dedit; quam cum Glauce induisset, fatali incendio consumpta est. Vide Epod. 5. post medium.

Donis.] Non vestem, sed alia quæpiam dona in scrinio missa, venenis quidem tincta, scribunt alii; aperto autem scrinio pellicem cum totâ regiâ conflagrasse.

14. *Serpente fugit alite.*] Irati scilicet et vindictam anhelantis. Jasonis, Creontisque iram Medea fugit, per aërem asportata curru pennatis vecto serpentibus. Vide Euripid. Medeam, in fine. Ovid. Metamorph. 7. et 9. &c.

15. *Nec tantus unquam, &c.*] Non majoribus Apulia ardoribus torretur, quam mea viscera nunc uruntur calore et vi funestâ allii, quod comedi. *Siderum*, dum sævit Canicula et fervet. De eâ lib. 1. Od. 17. et lib. 3. Od. 13. De *Apulia* ejusque cœlo torrido, lib. 3. Od. 30. v. 11. et Epod. præced. v. 42.

17. *Nec munus humeris, &c.*] Nessus Centaurus ab Hercule vulneratus sui ulciscendi hanc iniit rationem; Deianiræ suasit, posse sibi amorem Herculis asserere, induendo illum tunicâ aspersâ sanguine suis è vulneribus profluente. Itaque illa videns subinde Herculem Ioles amore irretitum, quod Nessus improbè et fallaciter præceperat, effecit; sicque illum interemit. Nam tanto est ardore correptus, ut suos ipse artus dilaniaret, ac demum incensâ pyrâ se confecerit. Vide Senecæ Herculem Oetæum. Et postea Epod. 17. v. 31. Cic. Tusc. 2. n. 20. ex Sophocl. Trachin. ita scribit: *Cum Deianira sanguine Centauri tinctam tunicam Herculi induisset, inhæsissetque ei visceribus*, ait ille: . . . .

Hæc me irretivit veste furiali inscium
Quæ lateri adhærens morsu lacerat viscera,
Urgensque graviter pulmonum haurit spiritus.
. . . .
Ipsa alligatus peste interimor textili, &c.

Idem Philip. 13. *Non tamen Deianira [illegible] Herculi nocere, cum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit.*

19. *At si quid unquam, &c.*] Quod si [illegible] cenas unquam allium comedere [illegible] in pœnam cupio, ut te abhorreat [illegible] Terentia tua: similiter et, si quis [illegible] ac pestilentem ejusmodi cibum [illegible] cor ut ipsius uxor ejus oscula repellat [illegible] sim cubare velit, halitum graveolentem [illegible] ferens.

20. *Jocose Mæcenas.*] Jocari [illegible] cum Mæcenate solebat Horatius: [illegible] sius Sat. 1. v. 116.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus [illegible]
Tangit: et admissus circum præcordia [illegible]
Callidus excusso populum suspendere [illegible]

22. *Sponda.*] Lecti pars ultima, vel exterior. Isidor. lib. 20. cap. 11.

ODE IV.

Ad MENAM POMPEII MAGNI LIBERTUM.

Ejus ex mutatâ conditione superbiam insectatur.

LUPIS et agnis quanta sortitò obtigit,
  Tecum mihi discordia est,
Ibericis peruste funibus latus [441]
  Et crura durâ compede.
Licèt superbus ambules pecuniâ,
  Fortuna non mutat genus.
Videsne, sacram metiente te viam, [442]

Quanta naturaliter inimicitia lupis atque agnis congenita est, tanta mihi inest contra te, O Mena, qui habes *latus concisum flagellis sparteis, et crura vinculis attrita. Quamvis incedas tumidus* propter *opes, fortuna non mutat originem. Quando* autem *pergis per viam sacram,*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Lupis et agnis, &c.*] Habes, lector, in hâc Ode exquisitam servi descriptionem, et acrem asperamque ejus arrogantiæ insectationem.

Quanta sortitò obtigit.] Quantum inter se odium naturâ partiente veluti et dante, sortiuntur et obtinent. Plin. l. 10. c. 74. agit de naturali quorundam animalium dissidio.

2. *Tecum mihi discordia est.*] Ego enim fidem observantissimè et religiosissimè colo: tu perfidum. Nempè Menas Pompeii Magni libertus, eo mortuo, Sexti partes amplexus ab eo magnis muneribus locupletatus, quin et classi præfectus est contra Cæsarem Augustum. Ad hunc verò subinde transfugit, et ab ipso mox equestri dignitate ornatus. Tum rediit ad Sextum Pompeium, relicto Augusto. Posteà Sextum rursus prodens ac deserens ad Augustum reversus, ab eo tandem, quod pridem concupiverat, Tribunus militum factus est. At isto insignis honore qui fit ut tam liberè ab Horatio proscindatur? Tum nempe rerum atque temporum cogente difficultate ac necessitate, prudens Cæsar proditoris sceleratâ operâ utebatur quidem, ejus verò proditiones ac perfidissimum animum detestari non latebat. Vell. Patercul. l. 2. Appian. Bell. Civ. l. 5. Dio. l. 48. Sueton. Octav. c. 47. ubi scribit: *Neminem unquam libertorum adhibitum cœnæ ab Augusto, excepto Menâ, sed asserto in ingenuitatem, post proditam Sexti Pompeii classem.* Idem Menas anteà Augustum perdere simul et Antonium cogitaverat. Testis Plutarchus in Antonio. Sic habet: *Tenebat Sextus eâ tempestate Siciliam; et prædatoriâ classe, cui Menas pirata præerat, Italiæ oras et omne circum pelagus infestabat . . . . fœdera cum Pompeio facta . . . . Post hæc mutuò sed ad cœnam invitant,* nimirum Augustus Antonio junctus, Sextus Pompeius. *Huic forte evenit, ut illos primus convivio exciperet in prætoriâ navi, ... fervente convivio, serventibus et jocis, Menas pirata Pompeio adhærens clam ei insusurravit: Visne, Sexte, ancboras succidam, et te Romani Imperii faciam dominum? Hæc cum Sextus paulisper secum agitâsset: Oportuit, inquit, ô Mena, hæc per teipsum, me inscio, fecisse: nunc vero quod est, eo contenti simus. Et enim pejerare nequaquam meum.* Porrò, ne cum nonnullis arbitrere, lector, hunc Menam, eundem esse ac Vulteium Menam, cujus mentio est in Epistolâ 7. l. 1. alter enim ab altero longè diversus.

3. *Ibericis peruste funibus latus.*] Corpus habens notatum plagis et flagellis servilibus.

Ibericis.] Hispanicis. Metonym. Species pro genere. Flagella fiebant è funibus; funes autem è sparto, cujus in Hispaniâ magna copia. Plin. lib. 19. cap. 2.

Peruste.] Propriè signanter. Nam flagra à flagrando dicta. Certe repetitis flagris calor in cute, carne, sanguine, inflammari cognoscitur. Inde flagriones dicti sunt servi quoniam flagris erant subditi. Festus, Vossius, &c.

4. *Crura durâ compede.*] Compede stricta membri pars indurescit.

5. *Superbus pecuniâ.*] Menas locupletatus dominorum liberalitate, honores etiam captârat, jam liber, mox eques, denique tribunus.

6. *Fortuna non mutat genus.*] E liberto nobilem haud faciunt opes. Humilis, sordidus, vafer, nequam, servilis animus semper manet.

Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret, inquit noster. l. 1. Epist. 10. 24. Vide Pers. Sat. 5. v. 70. deinceps.

7. *Videsne, sacram, &c.*] Scilicet ignoras quantâ indignatione homines obvii te aspiciant superbè et arroganter incedentem, qui genus servile nôrunt. An ergo, inquiunt, more nobilium jactabit se Menas hodie libertus, paulò antè servus?

Sacram metiente te viam.] Hæc urbis via, quâ ibatur in Palatium et Capitolium, valdè frequentabatur; per eam triumphalis quæque

indutus togâ sex ulnarum, an non *animadvertis quomodo ira maximè aperta reflectat vultum ambulantium ultro citroque? Iste,* inquiunt, *cæsus flagris Triumvirorum* usque *ad Præconis tædium, colit mille jugera agri Falerni; atque viam Appiam equis calcat; nec non insignis eques primis in subsellis sedet, Othone spreto. Quid juvat* ærata *rostra tot navium*

Cum bis ter ulnarum togâ,
 Ut ora vertat huc et huc euntium
  Liberrima indignatio?
 Sectus flagellis hic Triumviralibus
  Præconis ad fastidium,
 Arat Falerni mille fundi jugera;
  Et Appiam mannis terit;
 Sedilibúsque magnus in primis eques, [443]
  Othone contempto, sedet.
 Quid attinet tot ora navium gravi

ANNOTATIONES.

pompa procedebat; *Sacra* dicta; seu quod per eam sacra in arcem quot mensibus ferebantur, indeque auguria captarent augures; seu quod in eâ fœdus olim sanxerant Romulus ac Tatius. Varr. Alex. ab Alex. l. 2. c. 18. &c. Hinc ergo Menas *viam sacram* metiebatur sæpius, tum ad palatium crebrò pergens, tum se ostentans insigni togâ splendidum, et composito gradu conspicuum. Hinc et Sacravienses dicti nobiles, qui per viam sacram frequenter ambularent.

8. *Cum bis ter ulnarum togâ.*] Amplam gerebant nobiles togam et laxissimam; contrà angustam et arctam pauperes. Quidam hîc volunt significari latum clavum, quæ vestis sex ulnarum esset, ac propria Tribunorum, ut et aliorum magistratuum. Luxum in laxis vestibus ità reprehendit Cic. Catilin. 2. *Quos pexo capillo nitidos videtis, imberbes, aut benè barbatos; manicatis et talaribus tunicis, velis amictos, non togis.*

9. *Vertat.*] Vox ista duo significare potest; vel *convertat*, ad hominem subsannandum; vel *avertat*, præ indignatione. Est autem indignatio, justus dolor ex secundis rebus ejus qui illis indignus videtur.

10. *Liberrima indignatio.*] Tanta est animorum ob arrogantiam tuam offensio, ut non clam solùm, sed et apertè ac liberè indignentur, et sarcasmos, dicteria, scommata palam jaculentur.

11. *Sectus flagellis, &c.*] Hæc populi indignantis verba in Menam; scilicet iste paulò antè servilibus pœnis obnoxius, jam se magnum ostentat.

Triumviralibus.] Abjectæ conditionis homines, fures, servi, peregrini, non apud Prætorem, ut cives, judicabantur, sed apud Triumviros. *Fures ac servi nequam apud Triumviros capitales ad columnam Meniam puniri solent,* inquit Asconius.

12. *Præconis ad fastidium.*] Non Triumviri tantum, sed et iis absentibus Præco servos jubebat plecti, et flagris cædi à lictore. *Fastidium* tamen *Præconis* libet magis intelligere ex crebrâ repetitione, altâ quidem voce, tituli sive Elogii, v. g. *Hic reus, ac nocens flagris cæditur, quia neglexit edictum, &c.*

13. *Falerni.*] Agri optimi et pretiosissimi, l. 1. Ode 20.

13. *Mille jugera.*] Atque cives olim honoratissimi non plus quàm septem agri jugera possidere ex lege poterant.

14. *Appiam.*] *Appia* via publica ducebat ad agrum Falernum; ab Appio Claudio T[illegible] plebis lapidibus strata, indeque nomen [illegible].

Mannis.] Equis gradariis, nullâ [illegible] molestiâ incedentibus, Gall. *[illegible]*, [illegible] PALFREYS, NAGS. Dicti sunt quod [illegible] mansuetudinem sequantur. Hoc in[illegible] proceres duntaxat; Menas autem fortasse [illegible]rui junctos adhibebat, singulari quidem [illegible]tione, mollitie, luxu.

15. *Sedilibusque magnus in primis* [illegible]] In Amphitheatro Rom. sedentibus ad [illegible]dum distincti erant gradus, pro diversâ [illegible] dignitate. Orchestram Senatores [illegible]. Deinde gradus quatuordecim Equitibus Romanis erant destinati; quorum primo T[illegible] excepti. In his itaque sedendi jus [illegible] Menas, reclamante quamvis lege, de [illegible] dicam. Dio. l. 36.

19. *Othone contempto.*] L. Ro[illegible] Tribunus plebis legem tulerat, quâ [illegible] in Theatro à Plebeiis separati [illegible] Juvenal. Sat. 3. v. 159.

Sic libitum vano qui nos distinxit O[illegible]

Porro lex eadem vetebat Equitem [illegible] gradibus Amphitheatri quatuordecim [illegible] eum, cui vel patri ejus avoque non [illegible] equestris census, id est, quadringenta [illegible] millia. At nihilo tamen minus [illegible] Principe tempori quidem serviente, [illegible] Menas nequaquam ingenuus, jam [illegible] contemptâ Othonis lege, Eques fa[illegible] et Tribunus, prima sedilia in spe[illegible] cupabat; quanquam ab iis dign[illegible]bantur liberti atque libertini.

17. *Quid attinet, &c.*] Ergone con[illegible]rum et prædonum exercitum in[illegible] navales oportet Menam, qui et ipse [illegible] servus à naturâ factus, non ita pridem [illegible]

Rostrata duci pondere
Contra latrones atque servilem manum,
Hoc, hoc, Tribuno militum?

ingenti magnitudine dirigi adversus prædones et servorum turmas, isto, isto, inquam, militum Præfecto?

ANNOTATIONES.

dux fuit? Sunt qui existiment loqui Horatium de fugitivis quos ad arma vocaverat Sextus Pompeius, et quibus Tribunum Menam præfecerat. At alii meliùs intelligunt reliquias exercitûs Sexti Pompeii, quas Menæ ductu et operâ jam victor Augustus persequebatur.

Navium gravi pondere.] Vide Epod. 1. v. 1. ibique annot.

2. *Hoc, hoc, Tribuno militum.*] Plutarchus antè citat. ubiq; piratam vocat Menam. *Tribuni militum* officium erat milites in castris continere, et ad exercitationem producere; claves portarum suscipere; vigilias interdum circumire; frumentationibus commilitonum interesse; frumentum probare; fraudem mensorum coërcere; militum querelas audire, delicta castigare, &c.

ODE V.

IN CANIDIAM VENEFICAM.

AT, ô Deorum, quicquid in cœlo regit [441]
Terras et humanum genus,
Quid iste fert tumultus? Aut quid omnium
Vultus in unum me truces?
Per liberos te, si vocata partubus
Lucina veris affuit;
Per hoc inane purpuræ decus precor,
Per improbaturum hæc Jovem,
Quid ut noverca me intueris, aut uti
Petita ferro bellua?
Ut hæc trementi questus ore, constitit [445]

Sed, ô Numina, quotquot in cœlo gubernatis hunc orbem atque homines, quid sibi vult ille strepitus? Vel quorsum facies omnium istarum apparent terribiles adversus me solum? Te oro per filios, si Diana adfuit veris partubus invocata: per vanum istud insigne purpuræ: per Jovem talia condemnaturum: quare me aspicis quasi noverca, vel ut fera telo confixa? Postquam puer ore trepidanti

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *At, ô Deorum.*] Julius Scaliger, vir alioqui [illegible] (quis credat?) hanc Oden pessimè in[illegible], pessimè carpsit. Singulas ejus cavilla[illegible], lector, cognosce, et judica, ad loca sin[illegible] relatas, ac, ni fallor, probe dilutas. At [illegible] totam diligenter antè accipe: nec enim [illegible] difficultatibus, et quædam sanè supplenda [illegible] institutis. Hæc summa est. Con[illegible] ad veneficium quatuor sagæ, quarum [illegible] princeps, quæ Varum, suos amores [illegible], ulcisci, illumque ad se trahere per [illegible]menta satagebat. Itaque primum ex [illegible] tum herbis, tum aliis rebus unguentum [illegible] pharmacum conficit: illudque adhibet ad [illegible] Vari imaginem, quam de more illic [illegible] supponendam: rata nimirum perinde in [illegible] agere, ac si adesset, et unguento illo [illegible] perfunderetur. At cum animadvertit Ca[illegible] prius hoc minùs valuisse incantamentum, [illegible] Varus contrariis se pharmacis præmuni[illegible]; tum verò alterum parat efficacius, ac [illegible] extremum remedium, scilicet philtrum seu potionem amatoriam è medullis et jecore pueri terræ infossi, quem ex inediâ contabescere et expirare faciunt. Hæc omnia porrò mirè describit ac variè exornat Poëta. Jam singula inspiciamus.

2. *Quid iste fert tumultus, &c.*] Inducitur loquens puer, quem veneficæ illæ raptum terræ infodere parant, ad conficiendum ex ejus intestinis philtrum, seu amoris poculum. Truculentas verò facies expavescens ista profert.

5. *Si vocata partubus Lucina veris affuit.*] Hæc ait, quoniam supposititios fœtus alebant interdum veneficæ, ad sua scelerata consilia utiles. Vide Epod. 17. annot. ad eas voces, *venter partumeius.*

6. *Lucina.*] In partu invocabatur Diana, ut adesset tum parturienti, tum prodeunti in lucem infantulo. Hic cognomen. *Lucina.* Vide l. 3. Ode 22.

7. *Inane purpuræ decus.*] Quippe quo non deterremini ab inferendâ mihi nece.

8. *Improbaturum hæc Jovem.*] A juvando Jupiter dictus, scelerum vindex est omnium.

bas fudit querelas, ornamentis exutus est. Corpus erat *sine pube, quod posset flectere corda Thracum ferocia.* Tum *Canidia exiguis viperis implexos* habens *capillos, et incompositum caput, mandat caprificos evulsas tumulis, mandat ferales cupressos, et fœdæ rubetæ cruore aspersa ova, plumasque strigis nocturnæ, et herbas quas producit Iolchos atque Iberia venenis fertiles, et ossa erepta ex ore canis famelicæ, cremari ignibus Colchicis. Mox Sagana succincta per totas ædes inspersit Avernales aquas,*

Insignibus raptis puer,
Impube corpus, quale posset impia
Mollire Thracum pectora:
Canidia brevibus implicata viperis
Crines et incomptum caput,
Jubet sepulcris caprificos erutas,
Jubet cupressos funebres,
Et uncta turpis ova ranæ sanguine,
Plumamque nocturnæ strigis,
Herbasque, quas Iolcos atque Iberia
Mittit venenorum ferax,
Et ossa ab ore rapta jejunæ canis, [416]
Flammis aduri Colchicis.
At expedita Sagana per totam domum
Spargens Avernales aquas,

ANNOTATIONES.

12. *Insignibus raptis.*] Detractis prætextâ et bullâ quæ nobilitatis ac ætatis istius erant insignia. *Custos purpura* nuncupatur à Pers. Sat. 5. v. 30. *quod prætexta infirmitatem pueritiæ sacram fieri et venerabilem*, non secùs ac sacerdotem vestibus suis existimarent veteres, teste. Quintil. ex Macr. l. 1. Saturn. c. 6. Tarq. Priscus instituit prætextam, simul et bullam cordis effigie collo appendi solitam, quâ pueri *corde præstare* monerentur: utque *communiret pectus puerile*, inquit Asconius. Plura de istis annotavi ad prædictum Persii locum, et ad Juv. Sat. 5. v. 164.

14. *Impube corpus.*] Nondum scilicet adeptum annos ætatis quatuordecim, adeoque sine pube, sine pilis.

14. *Thracum.*] Qui barbari et inhumani valdè. Vide l. 1. Ode 18.

15. *Implicata viperis.*] Furiarum instar.

17. *Caprificos.*] Silvestres ficus et cupressi arbores sunt funestæ et ferales. Vide l. 2. Ode 14.

Erutas.] Nec enim amputari, sed erui oportebat ad usum magicum.

19. *Ranæ sanguine.*] Ranarum aliæ sunt aquatiles, minores, innoxiæ: aliæ terrestres, majores, turpiores, desides, venenosæ, aliter rubetæ dicuntur. Gall. *Crapaud.* Angl. A TOAD. Et hæ ad veneficia adhibebantur. Plin. l. 32. c. 5. Juv. Sat. 1. v. 70. Sat. 3. v. 44. Sat. 6. v. 658.

At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ,

20. *Plumamque nocturnæ strigis.*] Rubetæ viscera pariter et strigis plumas, ad amorem concitandum valere, Propert. etiam testis l. 3. El. 6. v. 27.

Illum turgentis ranæ portenta rubetæ,
Et lecta exsectis unguibus ossa trahunt,
Et strigis inventæ per busta jacentia plumæ, &c.

Strigis.] Strix avis, noctu volans [illegible], à stridore vocis dicta, mali ominis olim [illegible] est, sicut hodie noctua, cui certè [illegible]. Plin. l. 11. c. 39. ita scribit: *Esse in* [illegible] *jam antiquis strigem convenit: sed quæ sit* [illegible]*um, constare non arbitror.*

21. *Iolchos.*] Est urbs Thessaliæ [illegible] Pelasgicum, ad radices Pelii montis. [illegible] legunt, *Colchos*, sed perperam: nam [illegible]quitur vox *Colchicis.* Et sic ruit [illegible] ligeri querela. in 5. Epod. *Loca* [illegible] *ingenua*, inquit, *anxia dico, neque* [illegible] *edita, qualis ille versus,*

Herbasque, quas et Colchos atque Iberia.

Est sonus insuavis, que, quas. Priorem [illegible]nem ex manuscriptis codicibus [illegible]quius, et alii.

Iberia.] Regio Pontica (non Hispaniæ) [illegible] Asiam Minorem, hodie Georgia. vera [illegible]gistan: Moschicis montibus separatur [illegible]chide.

23. *Ossa ab ore rapta jejunæ canis.*] [illegible] amoris quasi famem gigni credebant [illegible]stitiosè.

24. *Flammis aduri Colchicis.*] [illegible] omnia igne coqui seu elixari jubet [illegible] ad ritum Medeæ Colchicæ, de qua [illegible] Colchis hodie Mingrelia, Asiæ Minoris [illegible] ad oram Euxini maris. In ea regnavit [illegible] Medeæ pater.

25. *Sagana.*] Altera hæc venefica [illegible] confert Canidiæ, et magico ritu spargit [illegible] ex *Averno.* Is Campaniæ lacus apud [illegible] Sibyllæ Cumanæ percelebris: ac [illegible] Inferos descensum esse fabulati [illegible] Virg. Æneid. 4. v. 511. et Æneid. 6. v. [illegible] De Sagana iterum l. 1. Sat. 8.

Horret capillis, ut marinus, asperis
  Echinus, aut currens aper.
Abacta nullâ Veia conscientiâ,
  Ligonibus duris humum
Exhauriebat ingemens laboribus;
  Quo posset infossus puer
Longo die bis terve mutatæ dapis
  Inemori spectaculo:
Cùm promineret ore, quantum extant aquâ [447]
  Suspensa mento corpora:
Exucta uti medulla et aridum jecur
  Amoris esset poculum,
Interminato cum semel fixæ cibo
  Intabuissent pupulæ.
Non defuisse masculæ libidinis
  Ariminensem Foliam,
Et otiosa credidit Neapolis,

habens crines rigidos velut echinus marinus aut aper currens. Inde *Veia nullis conscientiæ* stimulis *absterrita labore ingemiscens, duro bipali effodiebat terram, in quâ puer immissus diuturno tempore mori posset, aspectu ciborum bis aut ter immutatorum; sic quidem capite extabat quantum corpora mento suspensa eminent super aquam, ut arescens medulla et hepar exsiccatum fieret amoris pharmacum, postquam contabuissent pupillæ semel infixæ cibo interdicto.* Porrò *et otiosa Neapolis et urbes vicinæ omnes crediderunt* istis veneficiis *adfuisse Foliam Ari*-

ANNOTATIONES.

28. *Echinus.*] Gall. *herisson.* Angl. A HEDGEHOG, alter est terrestris, qui et herinaceus: alter aquatilis seu marinus. Uterque spinis inhorrescit. Plin.

Aper currens.] Tunc enim apri dorso rigescunt setæ, cùm currit, seu venatorem fugit, seu invadit: quod iræ ac furoris argumentum.

29. *Abactâ nullâ Veia conscientiâ.*] Vela tertia venefica, quæ scrobem facit, humumque egerit infodiendo puero. Quid vero Scaliger? *Imò nullâ conscientiâ*, inquit, *mulierum sibi facinorum consciâ. Sed intelligendum est non fuisse abactam seu distractam à malis facinoribus; nimis durum est: et sonus quanquam dispar superioribus, tamen idem plebeius.* Si quid durum, egregiè exhibet ferream Veiæ mentem. Nec plebeia dictio est, quin potius elegans et nobilis: significatque mulierem sceleribus adeo assuetam, ut sine ullo metu ea perpetret. Perditam infandi conscientiam exprimit Pers. Sat. 3. v. 32.

. . . . . . *Fibris increvit opimum*
Pingue: caret culpâ, &c.

33. *Bis terve mutatæ dapis Inemori spectaculo.*] Miserum puer infossus duos tresve dies vivere jussus, capite extans, mutatos subinde cibos ante os habens, augescente eorum appetitu fame diversarum dapum, quas attingere non poterat, in eas fixum tenens aspectum, et sic demum emoriens. Existimabant nempe homines in eâ aviditate mortui jecur et medullas vim habere exstimulandi amoris.

35. *Cum promineret ore, &c.*] *Non intelligo*, ait Hypercriticus, *quid sit*, quantum extant aquâ suspensa mento corpora. *Quænam in patibulo suspensa extant ab aquâ?* Quæso, lector, an hæc non facilè tu intelligis? Non ita certè capies, quod Scaliger velit per suum *patibulum*, de quo hic nulla mentio; cùm sit collatio natantis, atque adeo aquâ mersi et suspensi, extante ab aquâ solo capite, cum puero terrâ cooperto et ore duntaxat prominenti.

37. *Aridum jecur.*] *Jecur* amoris sedes.

Aridum.] Deficiente succo, et subtracto cibo, cujus appositi et præsentis desiderium majus fuerit.

39. *Interminato cum semel, &c.*] Et hæc sibi ignota Scaliger proclamat. *Nam interminatus est infinitus*, inquit, *at ille finitum ostendit, cùm dixit, bis terve mutatam dapem.* Et hæc nunquam scripserit, cui *mens non læva fuisset*, inquam ego. *Interminatus* idem est ac minando vetitus, uno verbo prohibitus, nemine Grammatico reclamante. Porrò addit ille tam ineptè, quam prius: *et quâ naturâ doctus scripsit fixas esse pupulas, ab inedia?* Ohe, magne Juli, infixas cibo apposito pupulas, inediâ verò intabescentes scribit Horatius, totâ acclamante naturâ.

42. *Ariminensem Foliam.*] Quarta est hæc venefica, ex Arimino urbe, hodie *Rimini*, in Romandiola provincia, in ora maris Hadriatici; prope fontes Tiberis alluitur fluvio cognomine.

43. *Otiosa Neapolis.*] Hæc urbs Italiæ clarissima, ad delicias, secessum, et otium amœno situ comparata; olim dicta Parthenope, Virg. Georg. lib. 4. v. 563.

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti.

minensem nefandâ libidine famosam, quæ verbis Thessalicis incantata astra et Lunam cœlo detrahit. Tum verò *ferox Canidia dente livido rodens* unguem *pollicis non amputatum, quid locuta est? vel quid non dixit? O rebus meis,* inquit, *testes faventes, nox et Diana silentium facientes, quando secreta peraguntur mysteria, jam, jam adjuvate: jam in ædes inimicorum convertite iram et potestatem divinam Interim dum belluæ absconduntur silvis formidinem creantibus pacato somno vacantes, canes Suburanæ allatrent mœchum senem (quod cunctis ludibrio sit) perfusum unguento, quo præstantius nullum*

Et omne vicinum oppidum;
Quæ sidera excantata voce Thessalâ [448]
Lunamque cœlo deripit.
Hìc irresectum sæva dente livido
Canidia rodens pollicem,
Quid dixit? aut quid tacuit? O rebus meis
Non infideles arbitræ,
Nox, et Diana, quæ silentium regis,
Arcana cùm fiunt sacra;
Nunc, nunc adeste, nunc in hostiles domos
Iram atque numen vertite.
Formidolosis dum latent silvis feræ,
Dulci sopore languidæ,
Senem (quasi omnes rideant) adulterum
Latrent Suburanæ canes
Nardo perunctum, quale non perfectius [449]

ANNOTATIONES.

Ovidius *in otia nomen Parthenopen dixit*. Cerutus *otiosa*, interpretatur, *Neapolitani minus curiosi*.

44. *Omne vicinum oppidum.*] Fredericus Cerutus intelligit Puteolanam civitatem: alii vicinas urbes, v. g. Capuam, Cumas, Puteolos, Baias, Nolam, Atellam, &c.

45. *Voce Thessalâ.*] More et ritu vocibusque Thessalorum, qui arte magicâ præstabant. Vide Ode 27. stroph. ult.

46. *Lunamque cœlo deripit.*] Virg. Eclog. 8.

Carmina vel Cœlo possunt deducere Lunam.

Ita veteres credebant, cum Luna deliquium pateretur, tum magorum incantationibus vexari, et hinc rubescere, quod reluctaretur ne in terram devocaretur invita, ut in herbas despumaret ad veneficia conficienda profuturas. Quin eò superstitio invaluerat, ut laboranti Lunæ subvenire se crepitu cymbalorum arbitrarentur. Unde apud Senec. Trag. Hyppolyt. Act. 2. Chorus ita loquitur de Lunâ:

Et nuper rubuit: nullaque lucidis
Nubes sordidior vultibus obstitit.
At nos solliciti lumine turbido,
Tractam Thessalicis carminibus rati,
Tinnitus dedimus.

Huic vulgi opinioni prima locum dedit Aglaonice Hegetoris filia quæ astrologiæ perita, cùm Luna esset in defectu seu eclipsi se eam incantare et deducere simulavit. Plutarch. lib. de orac. defectu post init. Vide Plin. lib. 30. cap. 1. et 2.

47. *Irresectum.*] Sordes notat fœdis illis mulieribus affectatas.

48. *Rodens pollicem.*] Altâ cogitatione defixum et percitum furore animum exhibet.

51. *Nox et Diana.*] Noctem et tenebras amant tenebriones. Christus in Evangelio, *Qui male agit odit lucem, ut non arguantur opera ejus.* Magi et venefici sua flagitia noctu [illegible] exequi aggrediuntur: Porrò sacra [illegible] nocturna celebrabant Ethnici, affulgente [illegible] et quasi silentium imperante, ut ex[illegible] et favente.

53. *In hostiles domos.*] In Varum atque pellices, quibus ille detinetur, et à [illegible]

57. *Senem, quod omnes rideant,* [illegible] Juvenis instar lascivientem. Ovid.

Turpe senex miles: turpe senilis amor.

58. *Suburanæ canes.*] Subura urbis R[illegible] regio, ubi meretricum erant domicilia [illegible] titubat noctu Varus, parum memor Canid[illegible] hinc amore illinc dolore tabescentis, [illegible] vindicationem ac vindicias petentis [illegible] viâ, seu, per fas et nefas.

59. *Nardo perunctum.*] Unguent[illegible] pretiosum absurdè explicant ferè [illegible] hinc Gratidiam Neapolitanam [illegible] sub nomine Canidiæ vellicari perpe[illegible] miniscuntur; absurdiusque delibutum [illegible] senem ad meretricios amores [illegible] Cerutus *unguento veneficio ad amores* [illegible] *dum efficaci Varum senem perunctum* [illegible] Sed nihil minus certè ad sensum [illegible] ista ἀφροδίσια. Quid ergo? [illegible] Canidia suum illud eximium pharmacum, [illegible] arte, magicum, summâ curâ perfectum [illegible] perfectius nullum unquam elaboravit, [illegible] Eo verò perungit imaginem Vari cere[illegible] co ritu, ut per istius unguenti vim [illegible] Varus pellicibus quibusvis odiosus, [illegible] nis canibus horribilem in modum all[illegible] Suburâ deterreatur, et ad se tandem red[illegible]

Meæ laborârunt manus.
Quid accidit? Cur dira barbaræ minùs
Venena Medeæ valent,
Quibus superba fugit ulta pellicem,
Magni Creontis filiam,
Cùm palla, tabo munus imbutum, novam [450]
Incendio nuptam abstulit?
Atqui nec herba nec latens in asperis
Radix fefellit me locis.
Indormit unctis omnium cubilibus
Oblivione pellicum.
Ah, ah, solutus ambulat veneficæ
Scientioris carmine.
Non usitatis, Vare, potionibus,
O multa fleturum caput!
Ad me recurres: nec vocata mens tua
Marsis redibit vocibus.

elaborârunt meæ manus. Vetum quid evenit? Quare acria hæc pharmaca minus pollent venenis barbaræ Medeæ, quibus superbiens aufugit, sumptâ ultione de pellice, magni Creontis filiâ; quando chlamys, donum toxico infectum, novam sponsam incendio extinxit? At nec herba nec radix crescens in arduis locis me effugit. Nimirum *Varus cubat in lectis cunctarum pellicum inunctis oblivione. Ah, ah, liber* ille *incedit per pharmaca veneficæ* cujuspiam me *doctioris.* Atqui per *insolita medicamenta* faciam ut *ad me redeas, ô Vare, homo plurima perpessure: neque animus tuus Marsis incantamentis restituetur aut curabitur.*

ANNOTATIONES.

...tur. Qui attentiùs leget Virgilii Pharmaceu... Ecl. 8. inde lumen hauriet non parvum ... eruendos sensus hujus Odes paululùm ab... & quos expiscati sunt hucusque pauci.

61. *Cur dira barbaræ, &c.*] Hæc loquitur ... Canidia: unde verò fit ut mea vene... minùs valeant? Enimverò similia sunt ..., quibus usa est Medea ad perdendam Creü... pellicem. Nam exquisitas herbas quasque ... & adhibui. Cur ergo Varus liber ac solu... ante pergit ad pellicum mearum cubilia? ... morer quæ in hunc locum deblaterat Sca... Hunc, lector, si vacat, audi: *Hæc dili... inspicienda,* inquit. *Namque accipit ... sua venena, quæ ait efficacia fuisse Medeæ, ... minus valere. At quæ venena? Quibus cre... pellicem. At ea non exercuit adversus ...: sed philtris tantum egit. Itaque ait hic: ... esse poculum:* & Non usitatis, Vare, ... ad me recurres: *Ego potius dicerem: ... dira barbaræ magis venena Medeæ valent, ... quàm nostra.* Canidia adversus Varum ... exercuit Medeæ veneficia: nec enim eum ... occidere cupiebat: sed pari virtute ... paravit pharmaca ad illum ad se revo...; quæ quidem nihil effecisse obstu... primò: deinde verò agnoscit causam cur ... valuerint. Quod verò Hypercriticus ..., Canidiam philtris tantum egisse, ... fefellitur ex lectione textûs Horatii, ... fusè explicavi initio hujus Odes, seu in ... annotatione meâ. Unguentum primò ... ac posteà philtrum adhibuit Canidia, ... Meminisse porrò debebat vir omni ... perpolitus, voces istas, *venena, ..., potiones, incantamenta,* sæpè usurpari promiscuè pro quolibet veneficio. Servius in Georg. 1. ad eas voces *ille malum virus* v. 129. testatur ita vocari illud omne quod mutat naturam ejus rei cui adhibetur, sive occidendo sive sanando; Græci pharmacum, Latini venenum aut virus, appellitant.

63. *Ulta pellicem, Magni Creontis filiam.*] De Medeâ, deque ejus ulciscendi ratione, vide Epod. 3. ibique annot.

69. *Indormit unctis omnium cubilibus, &c.*] Tranquillè fruitur amoribus pellicum mearum, mei planè oblitus. Vel quiescit in quibus vult cubilibus, ungendo illa magico unguento, omnium aliarum mulierum oblivionem procurante. *Ah, ah, scientioris me veneficæ* arte adjutum Varum intelligo. Quapropter illum jam aggrediar *non usitatis potionibus* & pharmacis, ut ad me recurrat vel invitus, inquit Canidia.

76. *Marsis vocibus.*] Marsi Italiæ populi in Latio inter continua Appennini montis juga, à Marso, Circes veneficio insignis, filio dicti, & veneficia incantationesque edocti, teste Solino. Apud Non. Lucil. Satir. lib. 20.

Jam disrumpetur medius; jam ut Marsus colubras
Disrumpit cantu, &c.

Virgil. Æneid. 7. v. 758.

Marsis quæsita in montibus herbæ.

Vid. Plin. l. 28. c. 13. & l. 21. c. 2. & 3. Item Gell. l. 16. c. 11. scribit. *Gens in Italiâ Marsorum orta fertur à Marso Circes filio: propterea Marsis . . . . . vi quadam genitali datum, ut serpentium virulentorum domitores sint, & incantationibus herbarumque succis faciant medelarum miracula.*

Majus parabo, majus infundam tibi
Fastidienti poculum.
Priùsque cælum sidet inferius mari,
Tellure porrectâ super,
Quàm non amore sic meo flagres, uti [451]
Bitumen atris ignibus.
Sub hæc puer, jam non, ut antè, mollibus
Lenire verbis impias:
Sed, dubius unde rumperet silentium,
Misit Thyæsteas preces.
Venena, magnum fas nefasque, non valent
Convertere humanam vicem.
Diris agam vos: dira detestatio
Nullâ expiatur victimâ.
Quin ubi perire jussus expiravero,
Nocturnus occurram furor,
Petamque vultus umbra curvis unguibus [452]
(Quæ vis Deorum est Manium),

Scilicet *parabo pharmacum potentius, quod tibi me aspernanti adhibebo. Et certe infra mare cadet cælum, terrâ superjectâ, potius quàm non exardescas amore meo, sicut bitumen nigris ignibus. Post hæc puer, nequaquam, ut prius, blandimentis mollire sceleratas* mulieres tentans, *sed, anceps quid primùm diceret, emisit execrationes Thyestis. Veneficia* inquit, *magnum fas ac nefas* confundant licet, at *nequeunt immutare sortem mortalium. Persequar vos execrationibus. Dira detestatio nullo sacrificio purgatur. Imò postquam à* vobis *coactus interiero, adero furor nocturnus, atque umbra facies* vestras *curvis unguibus invadam* (nam *hæc potestas est Deorum Manium*),

ANNOTATIONES.

77. *Majus parabo, &c.*] Jam Canidia puerum infodere statuit, & inediâ interficere: ad parandum Varo philtrum è pueri exsuctis medullis & arefacto jecore; eoque pervincendam Vari quantamlibet obstinationem sibi spondet.

81, 82. *Uti Bitumen atris ignibus.*] Hæc dicens Canidia bitumen injicit in ignibus, atraque inde flamma accenditur. Quippe & hoc intelligendum & supponendum hic. Quod quidem, ut & alia benè multa, Dacerius acutè & eruditè more suo observavit.

86. *Misit Thyesteas preces.*] Diras execrationes & imprecationes emisit in Canidiam ejusque socias, quemadmodum olim Thyestes in Atreum fratrem, cùm jugulatos filios, in frusta dissectos, coctos, edendósque sibi ab eo fuisse appositos, accepit. De his l. 1. Ode 6. v. 8. & Ode 16. v. 17. Vide Senec. Tragœd. Thyesten. Cicer. Tusc. 1. n. 107. *Exsecratur luculentis sanè versibus apud Ennium Thyestes, primum ut naufragio pereat Atreus, &c. . . . Neque sepulcrum, quo recipiatur, habebt, portum corporis: ubi remissâ humanâ vitâ, corpus requiescat à malis.* Et in Pisonem, n. 43. *Thyestea ista execratio est Poëtæ, vulgi animos, non sapientum, moventis:* ut tu naufragio expulsus uspiam saxis fixus asperis, evisceratus latere penderes (*ut ait ille*) saxa spargens tabo, sanie, sanguine atro.

87. *Venena magnum fas, &c.*] Veneficia fas nefasque confundant, pervertant, violent licet: at rerum humanarum vicissitudines non sistent aut mutabunt. Itaque vos sceleratæ ac detestabiles veneficæ, quæ me sic improbè occiditis, vicem vestram expectate. Nam certè peribitis tandem miserabili modo, ac insepultas laniabunt feræ, &c.

89. *Detestatio Nullâ expiatur victimâ.*] Sic putabant veteres non posse averti aut expiari mala, quæ quis ardens justâ irâ, cùm gravi fuerat injuriâ læsus, ei qui læserat imprecatus esset. Huc pertinet quod scribit Plin. 28. c. 2. *Defigi diris detestationibus nemo non metuit.*

92. *Nocturnus occurram furor, &c.*] Sic Virgil. Æneid. 4. v. 386. Dido ad Æneam:

Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas.

Ovid. in Ibin: v. 157.

Insequar & vultus ossea forma tuos
Me vigilans cernes; tacitis ego noctis in umbris
Excutiam somnos, visus adesse, tuos.

94. *Quæ vis Deorum est Manium.*] Ut se ulciscantur de morte injustè illatâ, vim & potestatem habeant animæ à corpore solutæ. Hæ scilicet, *Manes*; & *Dii*, honoris causâ, vocantur. Hinc iis aræ quoque erigebantur. Virg. Ecl. 5. v. 66. Daphnidi mortuo aræ duæ. Æneid. 3. v. 63. Polydori animæ pariter: *stant manibus aræ*, inquit, & v. 305. animæ Hectoris Andromache *sacraverat aras*. Et v. 303. *Manesque vocabat*. Quid propriè sint Manes, & varias ejus vocis acceptationes explicat luculenter ac disertè Apuleius lib. de Deo Socratis, *Animum humanum*, inquit, *emeritis vitæ stipendiis corpore suo*

Et inquietis assidens præcordiis,
 Pavore somnos auferam.
Vos turba, vicatim hinc et hinc saxis petens,
 Contundet obscœnas anus.
Pòst insepulta membra different lupi,
 Et Esquilinæ alites.
Neque hoc parentes, heu! mihi superstites,
 Effugerit spectaculum.

atque præcordiis inhærens minimè quiescentibus formidine eripiam somnum. Deinde *plebs per singulos vicos undique lapidibus vos incessens, execrabiles vetulas obruet. Denique membra* vestra *insepulta discerpent lupi et volucres Esquilinæ: illud* verò *spectaculum videbunt parentes mei (heu!) post me viventes.*

ANNOTATIONES.

abjurantem, vetere Latinâ Linguâ reperio Lemurem dictitatum. Ex hisce Lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus, placato & quieto numine domum possidet, Lar dicitur familiaris. Qui verò ob adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incertâ vagatione seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterùm noxium malis; id genus plerique Larvas perhibent. Cùm verò incertum est quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit, an Larva, nomine Manem Deum nuncupant. Animadverte has voces postremas ad rem præsentem maximè facientes.

95. *Assidens præcordiis.*] Sicut Promethei jecur vultur seu aquila tundit & vellicat. lib. 2. Od. 13. v. 37.

99. *Insepulta membra.*] Hoc apud antiquos gravissimum malorum æstimabatur; quòd errare anima, donec sepulchro corpus esset conditum, putaretur. Vide lib. 1. Od. 28. Item Sophocl. Ajac. act. ult.

100. *Esquilinæ alites.*] Esquiliæ, unus è Romæ collibus. Accipitres circa Esquilias volitabant frequenter, quia illic erant sepulchreta; imo & reorum ac morte damnatorum abjecta cadavera: itaque prædam ibi subodorabantur & quæritabant.

101. *Neque hoc parentes, &c.*] Hocque illis qualecunque solatium.

Posteriora criminationum Scaligeri capita tam futilia sunt, ne dicam insulsa, ut illa describere etiam pigeat. Ne tamen ea desideres, Lector, en ita ille:

Indormit unctis omnium cubilibus Oblivione pellicum. *Neque structura placet: & hæc hiant, disjuncta à superioribus, & verbum indormit insuave est.*

Ad me recurres: nec revocata mens tua Marsis redibit vocibus. *Si fiat amens, quomodo fastidiat poculum quod mox minatur? & omnino illa sunt durissima,* venena magnum fas nefásque, &c.

Profectò si jam lapidibus insectata est plebs, si interemptæ anus, si insepultæ à lupis & avibus laceratæ, quid addit? neque hoc parentes effugerit spectaculum, *Quid enim agant parentes tunc?*

Animadverte vocem hanc, alites, *multis in locis ab Horatio repetitam; quam adeo amavit, ut maluerit hîc, quàm, quod potuit,* vultures: *& fugisset licentiam neglectæ collisionis.* Hactenus Jul. Scaliger.

1. Nec structura, nec verbum *indormit*, insuavia videntur nisi hypercritico. Quod à superioribus disjunctum est, non hiatum facit, sed impetum animi Canidiæ audaciâ & scelere furentis optimè depingit, quæ res non pacatè cogitat, aut loquitur contextè et continenter, sed profert saltuatim.

2. Dormitabat sanè bonus Scaliger, cùm ista culpabat. Imò si Varus fiet amens, non nisi post & per *poculum* quod mox ei *majus* Canidia minatur.

Porrò hæc, *venena, magnum fas, &c.*] Durissima omninò sint, vix tamen satis, ad rerum duritiam quas indicant, & parum ad frangendum veneficæ improbitatis adamantem.

3. Profectò nihil agendum parentibus; sed tali fruendum spectaculo, ad mœstitiam utcunque leniendam, prædicit puer.

4. *Vultures* placeant homini carpendi & vellicandi avido; at æquum æstimatorem non offendent *Æsquilinæ alites*: quin collisio, & ipsa vox, *alites*, pulchra sanè, vel *decies repetita* oblectabit.

ODE VI.

In CASSIUM SEVERUM.

Quare externos nihil mali meritos exagitas, ô canis iners contra lupos? Cur non istuc vanas minas convertis si vales, ac lacessis me par pari redditurum? Etenim velut Molossus vel Lacedæmonius canis *rufus*, quæ est *defensio grata pastoribus, per excelsas nives erectis auribus persequar quamcunque feram fugientem. Tu verò, postquam formidabili latratu implevisti silvam, olfacis dapes oblatas. Cave, cave: nam ego adversus improbos acerrimus dirigo statim cornua; non secus ac gener contemptus à Lycambe perfido,*

QUID immerentes hospites vexas, canis [453]
  Ignavus adversum lupos?
Quin huc inanes, si potes, vertis minas, [454]
  Et me remorsurum petis?
Nam qualis aut Molossus, aut fulvus Lacon,
  Amica vis pastoribus,
Agam per altas aure sublatâ nives,
  Quæcumque præcedet fera.
Tu, cùm timendâ voce complêsti nemus,
  Projectum odoraris cibum.
Cave, cave: namque in malos asperrimus
  Parata tollo cornua:
Qualis Lycambæ spretus infido gener,

ANNOTATIONES.

*Metrum idem quod supra Epod. 1.

1. *Quid immerentes, &c.*] Hâc Ode volunt notari Cassium Severum, oratorem petulantissimum, accusationibus in Senatu quanquam exitu semper infelici, & conatibus vanis famosum, item scriptis maledicis in quemlibet etiam magnatum. Nonium certè Asprenatem, Augusto licet *arctius junctum*, veneficii reum agere non dubitavit. Testes sunt Suetonius Octav. cap. 56. Plin. lib. 35. cap. 12. Is ob libellos famosos in vulgus sparsos, ad insulam Cretam primum, deinde in Seriphum est deportatus. Ejus meminit pluribus locis Corn. Tacitus, item Quintilianus. Ille sic habet in Dialogo de Oratoribus: *Cassium Severum affirmant primum flexisse ab illâ vetere dicendi viâ directâ, non infirmitate ingenii, nec inscitiâ literarum; sed judicio et intellectu. Vidit namque cum conditione temporum ac diversitate aurium formam atque speciem orationis esse mutandam, &c.* Et posteà: *Equidem non negaverim Cassium Severum oratorem vocari, quanquam in magnâ parte librorum suorum plus vis habeat quam sanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omissâ modestiâ & pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus, & studio feriendi plerumque dejectus, non pugnat, sed rixatur. Cæterùm varietate eruditionis & lepore urbanitatis, & ipsarum virium robore multùm cæteros superat.* Fab. autem Quintilianus lib. 10. cap. 1. *Cassius*, inquit, *Severus, si cum judicio legatur, multa dabit imitatione digna. Quod si cæteris virtutibus colorem & gravitatem orationis adjecisset, ponendus inter præcipuos foret. Nam & ingenii plurimum est in eo, & acerbitas mira, & urbanitatis, & vis summa; sed plus stomacho quam consilio dedit: præterea ut amari sales, ita frequenter amaritudo ipsa ridicula est.* Ejus scripta ex Senatusconsulto abolita sunt, teste Suetonio.

Canis ignavus adversum lupos.] Acer in ignavos, ignavus in fortes; quod argumentum socordiæ est.

3. *Quin huc inanes, &c.*] Quin me lacessis meique similes acriter remorsuros te mordentem, vel potius allatrantem?

5. *Molossus.* Canis ingens & validus, Gallicè *dogue.* Ang. a MASTIFF. Ex Epiro, ubi populi fuêre quondam Molossi. Strabo lib. 7.

Fulvus Lacon.] Canis agilitate commendatus simul & robore. Gall. *levrier*: Ang. GREYHOUND. Laconiâ Peloponnesi regione, seu ex urbe Spartâ. Virg. Georg. 3. v. 405.

Veloces Spartæ catulos, acremque Molossum.

6. *Amica vis pastoribus.*] Ad arcendos à grege lupos aliasque feras. Theocrit. κύων φιλοποίμνιος, *canis pastorum amans.*

7. *Agam per altas.*] Expeditus ego sum ad insectandos quoscunque mihi injuriam facientes. Pergit scilicet noster in metaphorâ.

9. *Tu, cum timendâ, &c.*] Tu vero cùm ingenti latratu maximè terribilis visus fuisti, repentè mitis & imbellis appares, objecto pretio sedatus: quemadmodum canis iners, antea horrendum latrans, projectum cibum arripiens, mutus subitò fit.

12. *Tollo cornua.*] Vires exero, animos & bilem accendo, graviterque ulciscor.

13. *Qualis Lycambæ, &c.*] Sicut Poëta Archilochus fecit in Lycamben. Hic enim Neobulen

Aut acer hostis Bupalo.
An, si quis atro dente me petiverit, [455]
Inultus ut flebo puer?

vel inimicus Bupalo infensissimus. Quod si me quisquam dente nigro laceraverit, numquid plorabo velut puer imbellis?

ANNOTATIONES.

filiam anteà desponsatam, fractâ fide, illi negavit uxorem, generúmque habere sprevit. At Archilochus Iambicos versus à se inventos tam acerbos & amarulentos scripsit in Lycamben ut eum ad desperationem, tandemque ad suspendium adegisse referatur. Vide Epist. ad Pisones, v. 79.

14. *Acer hostis Bupalo.*] Hipponax Poëta circa Olympiadem sexagesimam florebat, quinque circiter ante Christum seculis. Staturâ parvus, vultu pravus ac deformis. Contigit ut offensi duo fratres Bupalus & Anthermus, sive pictores, sive sculptores, ejus imaginem omnino ridiculam effinxêrint, populique ludibrio exposuerint: verùm non impunè. *Hipponacti notabilis fœditas vultûs erat. Quomobrem imaginem ejus lasciviâ jocorum ridentium circulis in promptu fecêre* (alii proposuêre.) *Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus eos ad laqueum compulisse. Quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulacra postea fecêre.* Hæc Plin. lib. 36. cap. 5. Alii scribunt Epheso urbe duntaxat cedere coactos præ pudore & irâ, propter acerbitatem versuum Hipponactis. Ex Dionys. Halic. Hipponax trimetrum Archilochium in Scazontem inflexit, ut graviùs feriret. Cic. de nat. Deorum, 3. n. 90. *quem Hipponactis Iambus læserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus, &c.*

15. *An si quis atro dente, &c.*] Si verò me quisquam impetat convitiis, an ad lachrymas, pueri more, confugiam? imò ut vir ad arma & ultionem convolabo: persequar adversarium usquequâque, donec graviores acceptis plagas infligam.

ODE VII.

Ad POPULUM ROMANUM.

Detestatio bellorum civilium.

QUO, quò scelesti ruitis? Aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?
Parúmne campis atque Neptuno super [456]
Fusum est Latini sanguinis?
Non ut superbas invidæ Carthaginis
Romanus arces ureret:
Intactus aut Britannus ut descenderet

Quò, quò scelerati properatis? vel cur inclusi vaginâ gladii dextris inseruntur? An non satis Latini sanguinis effusum est terrâ marique? non quidem *ut Romani incenderent excelsa castella æmulæ Carthaginis, vel ut Britanni* hactenus *indomiti*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Quò, quò, &c.*] Ambigitur quod civile bellum hîc Poëta execratur: an illud quod gestum est hinc Bruto & Cassio, illinc Augusto, M. Antonio & M. Lepido ducibus; an bellum Actiacum, cujus finem & exitum Augusto felicem celebravit Epod. 9. an potiùs illud, quod post cladem Philippensem Sextus Pompeius reparabat? Vide lib. 1. Od. 14. lib. 2. Od. 7. lib. 3. Od. 4. & 6. Denique Epod. 16. ibique annot.

Scelesti.] In cives & patriam injuriosi & sævientes.

2. *Enses conditi.*] Pax enim facta fuerat, aliquanto post dimicationem Philippensem, Pompeianos inter & Augustum atque Antonium.

3. *Campis atque Neptuno super.*] In campis Philippensibus & in mari Siculo. De hoc; Epod. 4. de illis lib. 2. Od. 7. *Neptunus* maris deus pro ipso mari.

5. *Non ut superbas, &c.*] Enimverò tantum sanguinis Romani nuper fusum non est pro defensione patriæ vel ultione, ut olim quando Scipione duce deleta et incensa Carthago est. Tunc certè gloriosè pugnatum est: at certârunt nuper cives in seipsos impiè, ut et nunc armantur.

Invidæ Carthaginis.] Carthago Romæ æmula quamdiu stetit, fuit. Vide lib. 3. Od. 5. Vell. Patercul. lib. 1. et 2.

7. *Intactus aut Britannus.*] Neque tunc fusus

per viam sacram vincti traherentur: Sed ut juxta Parthorum optata destrueretur hæc civitas per vires proprias. Atque nec lupis hæc consuetudo, nec leonibus unquam fuit, sævire, nisi contra dissimile animal. *An cæca rabies agit vos, an vis superior, an crimen* aliquod? *Respondete. Silent: atque pallidus color vultum tingit; animique attoniti obstupescunt. Ita est, Romanos exagitat sors inimica, et crimen cædis fraternæ; ex quo effusus est humi sanguis Remi innocentis posteris luendus.*

Sacrâ catenatus viâ:
Sed ut, secundum vota Parthorum, suâ
Urbs hæc periret dexterâ.
Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Unquam, nisi in dispar, feris.
Furórne cæcus, an rapit vis acrior? [457]
An culpa? Responsum date.
Tacent, et ora pallor albus inficit,
Mentésque percúlsæ stupent.
Sic est. Acerba fata Romanos agunt,
Scelúsque fraternæ necis;
Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

ANNOTATIONES.

est Latinus sanguis, ut Britanni nondum subjecti Romani imperio, vincerentur, atque in triumpho ducerentur ex more ad Capitolium per Viam Sacram. Vide Sueton. Octav. c. 25. Dion. lib. 40. init. Cæsaris Comment. lib. 5. item annot. lib. 3. Ode 5. et lib. 4. Ode 14.

Descenderet.] Declivis nempe ad forum usque Romanum erat *Via Sacra*; de quâ Epod. 4. v. 7. at à foro Rom. ad Capitolium posteà ascendebatur.

2. *Sed ut, secundum vota Parthorum, &c.*] Hoc scilicet habebant in votis hostes Romanorum, ut quod Imperium alienis non poterat, propriis viribus interiret. Epod. 16. v. 2.

Suis et ipsa Roma viribus ruit,
Quam neque finitimi valuerunt perdere Marsi, &c.

de Parthis Romæ semper infestis, lib. 1. Ode 12. et 19.

11. *Neque hic lupis mos, &c.*] Feræ non sæviunt in sui similes; quare ergo homo est homini lupus? ut habet adagium. Plin. Proem. lib. 7. *Cætera animantia in suo genere probe degunt. Congregari videmus et stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat. Serpentum morsus non petit serpentes. Nec maris quidem belluæ nisi in diversa genera sæviunt. At hercule homini plurima ex homine sunt mala.* Senec. Epist. 104. *ab homine homini quotidianum periculum. Adversus hoc te expedi, &c.* Et de Clement. lib. 1. cap. 26. *Apud homines tantum nec à necessariis quidem rabies temperat sibi.* Sanctus Augustinus de Civ. Dei lib. 15. *neque enim unquam inter se leones, aut inter se dracones, qualia inter se homines bella gesserunt.* Juvenal. Sat. 15. v. 159.

Sed jam serpentum major concordia: parcit
Cognatis maculis similis fera. Quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore unquam
Expiravit aper majoris dentibus apri!
Indica tigris agit rabidâ cum tigride pacem
Perpetuam. Sævis inter se convenit ursis.
Ast homini ferrum lethale incude nefandâ
Produxisse parum est.

12. *In dispar feris.*] Al. *in dispar genus.*

13. *Furorne cæcus, &c.*] Quid vos rapit ad bellum tam tetrum? An furor; an fatalis quædam necessitas; an culpa, propter quam Dii infensi, vestris vos manibus plectant? Cicero pro M. Marcello, n. 13. *omnes qui ad illa arma fato sumus nescio quo Reipublicæ misero funestoque compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, à scelere certè liberati sumus.*

15. *Tacent, et ora pallor, &c.*] Silentium et *pallor* arguunt sceleris conscientiam; *stupor* verò notat immissam à Diis offensis pœnam.

17. *Sic est, &c.*] Irâ sanè Deorum fit ut Romani in Romanos incurrant sæviantque. Nimirum luimus crimen Romuli, qui Remum fratrem occidit. Ode 6. lib. 3.

Delicta majorum immeritus lues,
Romane, &c.

19. *Remi sacer cruor.*] Jus naturale violavit Romulus, dominandi causâ, fratrem innoxium et immerentem trucidans. Hinc illius Romanorum parentis et conditoris scelus in nepotes aspersum identidem immissis malis vindicatur. De nefandâ illâ Remi cæde variè scribunt. Flor. lib. 1. cap. 1. *Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur: cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu, dubium an jussu fratris, occisus est. Prima certè victima fuit: munitionemque urbis novæ sanguine suo consecravit.* Tit. Liv. lib. 1. cap. 6. Romulus ac Remus, certatim nomen et auspicia daturi novæ urbi, auguria captant. *Intervenit avitum malum, regni cupido, atque inde fœdum certamen coortum à satis mitibus*

principio; quoniam gemini essent, nec ætatis verecundia discrimen facere posset; ut Dii, quorum tutelæ ea loca essent, auguriis legerent qui nomen novæ urbi daret, conditam imperio regeret: Palatinum Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt. Priori Remo augurium venisse fertur sex vultures: jamque, nunciato augurio, cùm duplex numerus Romulo se ostendisset, utrumque Regem sua multitudo consalutaverat, tempore illi præcepto; at hi numero avium regnum trahebant. Inde cum altercatione congressi, certamine irarum ad cædem vertuntur. Ibi in turbâ ictus Remus cecidit. Vulgatior fama est, ludibrio fratris Remum novos transiluisse muros: inde ab irato Romulo interfectum: ita solus potitus imperio Romulus, &c. Vide et Aurel. Victorem. Plut. in Romulo. Oros. lib. 2. S. August. lib. 3. de Civitat. Dei, cap. 6. Ovid. Fastor. 4.

ODE VIII.

In VETULAM.

ROGARE longo putidam te sæculo, [458]
Vires quid enervat meas?
Cùm sit tibi dens ater, et rugis vetus
Frontem senectus exaret;
Hietque turpis inter aridas nateis
Podex, velut crudæ bovis.
Sed incitat me pectus, et mammæ putres,
Equina quales ubera;
Ventérque mollis, et femur tumentibus
Exile suris additum.
Esto beata: funus atque imagines
Ducant triumphales tuum:
Nec sit marita quæ rotundioribus
Onusta baccis ambulet.
Quid, quod libelli Stoici inter sericos [459]
Jacere pulvillos amant,
Illiterati num minùs nervi rigent?
Minúsve languet fascinum?
Quod ut superbo provoces ab inguine,
Ore allaborandum est tibi.

Te diuturno ævo fœtentem decétne quærere quid exhauriat vires meas? Licet nigri sunt tibi dentes & frons sulcata rugis senii

* * * * * * *
* * * * * * *
* * * * * * *
* * * * * * *

Sis opulenta: & imagines triumphales decorent exequias tuas: nullaque sit matrona quæ incedat ornata rotundioribus margaritis: tu tamen mihi fœdescis * * *

* * * * * * *
* * * * * * *
* * * * * * *

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Rogare, &c.*] Ellipsis & Aposiopesis indignationi serviens. *Putidam te* non pudet, &c.

11. *Funus atque imagines, &c.*] In funere nobilium præferebantur imagines majorum qui triumphalem honorem adepti fuerant. Cicer. 2. de Orat. & pro Milone, Plin. l. 35. c. 2. Lips. Elect. 1. c. 29.

13. *Rotundioribus.*] Rotunditas uniones commendat. Plin. lib. 9. cap. 35. *Margaritarum dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere.* Erant tamen etiam oblongæ in pretio margaritæ, dicebantúrque elenchi, & auribus appendebantur. Juvenal. Sat. 6. v. 458.

Auribus extensis magnos commisit elenchos.

Sat. 2. v. 61. *cylindros* vocat,

Tu nube, atque tace. Donant arcana cylindros.

14. *Onusta.*] Plin. modo cit. *Unionis digitis suspendere et binos ac ternos auribus fœminarum gloria est.* Petron. *Tribaccam margaritam* appellat. Sen. de Benefic. l. 7. c. 9. *Video uniones non singulos singulis auribus comparatos. Jam enim exercitatæ mulieres oneri ferendo sunt. Junguntur inter se; et insuper alii bini superimponuntur. Nec satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent.*

Baccis.] Baccæ propriè sunt fructus lauri, oleæ, &c. ob similitudinem verò pro unionibus ponuntur. Pers. Sat. 2. v. 66. ambitio et mollities, inquit, docuit *baccam conchæ rasisse.*

15. *Quid, quod libelli Stoici, &c.*] At dices te esse imbutam literis et Philosophiâ Stoicorum. Scilicet hoc lenocinio, hâc illecebrâ captas me studiosum: verum nihil proficis: inquit Horatius. De Stoicorum placitis agam ad Sat. 3. l. 1. et 2, &c.

Inter pulvillos.] Super pulvinos scilicet lectuli tricliniaris, accubitorii, lucubratorii; in quo veteres lectioni et scriptioni vacabant. Pers. Sat. 1. v. 53.

Quidquid denique lectis scribitur in citreis.

Cætera hujus Odes absit ut explanare aggrediar, aut alia multis locis similia. Quintiliano morem geram libens, lib. 1. cap. 8. sic scribenti. *Horatium in quibusdam nolim interpretari.* Pudor nempe vetat. Quin et Scaliger Hypercrit. ita censet: Epod. 8. et 12. *Nebulonis et nequam esse oportuit, non Horatii.*

ODE IX.

Ad MAECENATEM.

Præsentit voluptatem mox futuram ex Augusti ad Actium Victoriâ.

Ecquando vinum *Cæcubum ad solennes epulas reservatum, lætus* ego ob *victoriam Augusti, potabo tecum, O felix Mæcenas, in ædibus magnificis, canente cum fistulis citharâ, hâc Dorium modum, illis Phrygium?* Sane *ita placet Jovi. Haud jam pridem sic* fecimus, *quando Neptunius Imperator*

QUANDO repôstum Cæcubum ad festas
dapes, [460]
Victore lætus Cæsare,
Tecum sub altâ (sic Jovi gratum) domo,
Beate Mæcenas, bibam,
Sonante mistum tibiis carmen lyrâ,
Hâc Dorium, illis Barbarum?
Ut nuper, actus cum freto Neptunius [461]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Quando repôstum, &c.*] Vel ex istâ Ode liquet nec libros nec Odas Horatii eo dispositas ordine, quo factæ sunt: siquidem hîc lætitia expromitur de futurâ mox Victoriâ Actiacâ quæ jam consummata celebrabatur in Od. 37. lib. 1. Hic, inquam, poëta scribens ad Mæcenatem inter bellicos tumultus ad Actium adhuc versantem, gaudium suum exprimit ex primo nuncio fugæ Antonii et Cleopatræ.

Cæcubum.] Vinum optimum, de quo plura Lib. 1. Od. 20. v. 9.

Ad festas dapes.] In sacris et festis, in honorem Deorum, instruebantur epulæ opiparæ, et ponebantur vina melioris notæ.

2. *Victore Cæsare.*] Xiphilin. in Augusto, *Cæsar superior fuit eo prælio navali, ad quartum Nonas Septembris confecto; quem diem propterea notavi, quòd eo penes unum Cæsarem summa rerum fuit, ut ex eo anni principatûs ejus numerentur. Cæsar urbem ædificavit eo loco, in quo sibi victoriam pepererat, eamque Nicopolim appellavit, &c.* Ibidem quoque ludos Quinquennales instituit, et Apollini templum dedicavit, ut tam insignis in Epiro victoriæ dignum Augusta monimentum permaneret. Vid. Epod. 1. init. et totam Oden 37. lib. 1. ibique annot.

3. *Sub altâ domo.*] Altis columnis ex marmore adornatâ, Lib. 3. Od. 29.

Molem propinquam nubibus arduis.

Sic Jovi gratum.] Jovi Diisq; fore gratum sit gaudium ob victorem Augustum, quippe cui ex voluntate Numinum orbis imperium destinatum erat: quod quidem asseruit, lib. 1. Od. 2. et alibi.

6. *Hâc Dorium illis barbarum.*] Lyrâ sonante Dorium carmen seu modum; tibiis verò canentibus barbarum sive Phrygium. Tres erant vulgares modi, Ionius sive Lydius in *Ut*; Dorius in *Re*; Phrygius in *Mi*, de quibus fusè Glareanus in hunc locum. Primus acutus rebus lætis serviebat; secundus gravis et sedatus, rebus seriis; tertius medius, rebus sacris. Vide Athen. lib. 14. c. 5. Item Cœl. Rhod. lib. 9. c. 3. ubi ex Cassiodoro sic scribit: *Dorius prudentiæ largitor est, et castitatis effector: Phrygius pugnas excitat, votum furoris inflammat: Æolius animi tempestates tranquillat, somnumque jam placatis attribuit: Lydius intellectum obtusis acuit; et terreno desiderio gravatis cælestium appetentiam inducit, bonorum operator eximius.* Hinc apparet cur pueros Doricam in primis harmoniam edocendos moneat Aristoteles, Polit. 8.

Barbarum.] Asiatici omnes à Græcis vocabantur Barbari: hinc barbarum dicitur quicquid est à Phrygiâ Asiæ regione, l. 2. Od. 4. v. 9.

Barbaræ postquam cecidere turmæ.

Barbaricum aurum, Æneid. 2. v. 504. et *barbara crurum tegmina,* Æn. 11. v. 777. quæ Phrygia erant acu picta et elaborata. Athen. cit. lib. 14. c. 5. *Tres sunt Harmoniarum differentiæ quot et Græciæ nationes; Æolica* nempe, Dorica, Ionica. *Phrygium autem ac Lydium Græci didicerunt à Lydis ac Phrygibus, qui cum Pelope venerunt in Peloponnesum.*

7. *Ut nuper.*] Sicut liberaliter sanè bibimus nuper, seu ante annos quinque cum Sextus Pompeius navali prælio debellatus ab Augusto est, ad fretum Siculum, indeque pulsus fugit.

Dux fugit uſtis navibus,
Minatus urbi vincla, quæ detraxerat
Servis amicus perfidis:
Romanus (eheu poſteri negabitis) [462]
Emancipatus fœminæ
Fert vallum et arma miles, et ſpadonibus
Servire rugoſis poteſt.
Interque ſigna (turpe!) militaria
Sol aſpicit conopium.
Ad hoc frementes verterunt bis mille equos

freto Siculo *pulſus fugam arripuit, poſt incenſas naves; minatus civibus* injicere *catenas, quas detraxerat ſervis infidelibus. Romanus (eheu nepotes haud creditis!) mulieris factus mancipium, miles portat palum atque arma, nec erubeſcit ſervire eunuchis rugoſis. Interque vexilla bellica* (proh *fœdam* rem!) *Sol videt conopium. Ad hoc* Spectaculum *Galli indig-*

ANNOTATIONES.

Neptunius Dux.] *Sextus Pompeius ruptis ergaſtulis mare obſedit: interceptis commeatibus Italiam vexavit; et, cum mari feliciter uteretur, Neptuni ſe filium confeſſus eſt:* Aurel. Vict. de Viris Illuſtribus, c. 7. Alii ſcribunt, eum, cùm ejus pater Magnus Pompeius exactis piratis et hoſtibus mari dominatus eſſet, hinc ſe Neptuni filium dixiſſe, et cæruleâ veſte indutum juveniliter ſuperbiendo depugnaſſe. Appian. Bell. Civil. l. 5. Dio. l. 48.

8. *Fugit.*] Aur. Vict. cit. *Sextus ab Auguſto per Agrippam navali prælio victus in Aſiam fugit, ubi ab Antonianis militibus occiſus eſt.* Florus, l. 4. c. 8. Sextus Pompeius *perditis rebus profugit; Aſiamque velis petit, venturus ibi in hoſtium manus et catenas . . . . . Non alia poſt Xerxem miſerabilior fuga. Quippe modò trecentarum quinquaginta navium dominus, cum ſex ſeptemve fugiebat, extincto prætoriæ navis lumine, annulis in mare abjectis, pavens ac reſpectans, et tamen non timens ne periret.*

Uſtis navibus.] M. Agrippæ operâ, ſcilicet à quo fugatas Sexti Pompeii naves ſcribit Suet. Oct. c. 16. T. Liv. Epit. l. 129. *Adverſus Sext. Pompeium,* inquit, *vario eventu navalibus certaminibus pugnatum eſt; ita ut ex duabus Cæſaris claſſibus, altera cui Agrippa præerat vinceret; altera quam Cæſar duxerat deleta . . . . victus deinde Pompeius in Siciliam profugit.* (Hæc prior fuga; poſtrema illa de quâ paulò antè dixi ex Floro) *M. Agrippa navali coronâ à Cæſare donatus eſt, quâ honos ante eum nemini habitus erat.*

9. *Minatus urbi vincla, quæ detraxerat, &c.*] Servos ad arma Pompeius ille Sextus et magno quidem numero vocârat. Teſtes Dio. et L. Flor. cit. *Cum ergaſtula armâſſet, Siciliam Sardiniamque habebat. Jam et claſſe medium mare inſederat. O quam diverſus à patre! Ille Cilicias extinxerat: hic ſecum piratas navales agitabat.* Vide et annot. ad Epod. 4. in fine.

10. *Servis amicus perfidis.*] Fugitivis nempe et erga dominos perfidis libertatem et arma dabat, benignè excipiens et amicè, in quos animadverti graviter oportebat,

11. *Romanus.*] Antonius ejuſque aſſeclæ Romanorum permulti.

12. *Fœminæ.*] Cleopatræ, de quâ l. 1. Od. 37.

13. *Fert vallum, &c.*] Virg. Georg. 2. v. 25. *Quadrifidaſque ſudes et acuto robore vallos.*] Ubi Servius monet, bis idem dictum: nam et valli et ſudes idem ſunt: Gall. *des Pieux,* Angl. PALISADOES. Vegetius l. 3. cap. 8. ita rem explicat: *Super aggerem valli, hoc eſt, ſudes, vel tribuli lignei, digeruntur,* nimirùm ad munienda caſtra. Porro Romanus quiſque miles debebat ferre ſecum duodecim ſudes, arma, viaticum, ollam, veru, ſecurim, ligonem, falcem, &c.

Spadonibus ſervire.] Cleopatram illi comitabantur, adeoq; imperabant Romanis militantibus ſub ejus vel Antonii ſignis: quod eis turpe et indignum. Vid. l. 1. Od. 37. v. 9. *Spado* à *σπᾶν, evellere,* dictus. *Rugoſis* quia plurimæ illis rugæ ob virilitatis adeoque caloris amiſſionem.

16. *Conopium.*] Alias ſcrib. *Conopeum* penultima longa; *κωνωπεῖον,* tentorii genus, quo utebantur Ægyptiæ mulieres ad arcendos culices; qui *κώνωπες* nuncupantur à Græcis. Hi ſunt enim illic frequentes ob maris viciniam. Horatius indignitatem auget ex eo quod muliebre tabernaculum erat pro Prætorio ſeu Imperatorio tentorio.

17. *Ad hoc frementes, &c.*] Adverſus Antonium arma verterunt Galli, qui in ejus exercitu merebant, ſcilicet indignati quòd ſervire juberentur fœminæ, et effœminatis *ſpadonibus rugoſis.*

Verterunt bis mille equos.] Scaliger, ſuo more, *illa,* inquit, *ferre nequeo: nam et inſuavia ſunt, nec conveniunt pugnæ navali.* Imo Gallorum fremitum et morum aſperitatem belle exprimunt. Deinde an Hypercriticus neſciebat præter navales copias, ad littus adfuiſſe terreſtres peditum equitumque? Itaque ab exercitu illo terreſtri Antonii ad Cæſarianum tranſiiſſe illa duo millia equitum Gallorum, qui victoriam Cæſaris promoverunt: ut teſtatur Servius ad Æn. 6. et Plutarchus in Antonio: *Terreſtribus copiis ab Antonio Canidius præerat: à Cæſare*

nantes, Augustum inclamando, converterunt duo millia equorum: et puppes navium hostium ad sinistram fugientes in portu delitescunt. Io triumphe, tu retardas auratos currus et juventas integras. Io triumphe, non revexisti Imperatorem talem seu in bello Jugurthino, seu in Africanum eum cui sua virtus tumulum erexit super Carthaginem. Hostis superatus in terrâ et mari sagulum purpureum mutavit lugubre:

Galli, canentes Cæsarem:
Hostiliúmque navium portu latent
Puppes sinistrorsùm citæ.
Io triumphe, tu moraris aureos [**]
Currus, et intactas boves.
Io triumphe; nec Jugurthino parem
Bello reportâsti ducem;
Neque Africanum, cui super Carthaginem
Virtus sepulchrum condidit.
Terrâ marique victus hostis Punico [**]
Lugubre mutavit sagum:

ANNOTATIONES.

Taurus: qui utrinque instructâ acie in littore quiescebant, eventum navalis pugnæ expectantes.

18. *Canentes Cæsarem.*] Nos vernaculè diceremus, CRYING, GOD SAVE THE KING.

19. *Hostiliumque navium portu latent Puppes*] Continuò excandescens Julius Scaliger, *Si latent Puppes, proræ non latent*, inquit. Egregiè admodum: nam paratis ad fugam navibus latebant puppes duntaxat, apparebant autem proræ mari obversæ. Ergo male redarguitur iste locus. Horatius notat sexaginta naves Cleopatræ post classem Antonii collocatas, sublatis velis expeditas ad fugam primo quoque tempore capessendam, et vela facienda in Ægyptum. Plutarch. modò cit.

20. *Sinistrorsùm citæ.*] Hostiles naves è portu Actiaco prodeuntes ad sinistram habebant Peloponnesum, quo fugerunt, et inde Alexandriam. Plutarch. in Antonio; *Naves sexaginta Cleopatræ, quæ post magnas naves erant sitæ, velis sublatis per medios pugnantes fugam arripiunt, suósque perturbant. Cæsariani non sine admiratione spectant fugientes naves in Peloponnesum conversas: nec* quâ de causâ *id fieret intelligebant.* Additque Antonium non viri aut ducis consiliis usum, sed amantis; tractum scilicet à muliere, et posthabitis omnibus Cleopatram insecutum.

21. *Io.*] Vox lætitiæ index, quâ triumphanti duci milites acclamabant.

Triumphe.] Triumphum alloquitur et compellat veluti Deum. Sic lib. 4. Od. 2.

Tuque dum procedis, Io triumphe.

22. *Aureos Currus.*] Triumphales Augusto debitos. Horum formam describit Zonaras his verbis; Τὸ δὲ δὴ ἅρμα οὔτε ἀγωνιστηρίῳ, οὔτε πολεμιστηρίῳ ἦν ἐμφερές. ἀλλ' εἰς πύργου περιφεροῦς σχῆμα ἐξείργαστο. *Currus autem*, triumphalis scilicet, *neque Circensi neque bellico similis; sed in turris rotundæ modum factus erat.*

23. *Intactas boves.*] Qui triumphabat juvencas *intactas*, id est, vel tauro vel jugo nondum subditas immolabat. Virg. Georg. 4. v. 453.

Delige et intactâ totidem cervice juvencas.

24. *Nec Jugurthino parem.*] Non parem sed longè Augusto inferiorem Marium Jugurthæ victorem. Vide lib. 2. Od. 1. stroph. 7. ibique annot. ad vocem *Jugurtha.*

25. *Neque Africanum.*] Nec Cæsari parem Scipionem, quanquam diruit hic Carthaginem Imperii æmulam; ita ut ejus urbis ruinæ sint illustre veluti mausoleum P. Cornel. Scipionis, ob ejus virtutes planè singulares quæ in Africano bello et triumpho eluxerunt.

26. *Sepulchrum.*] Vetus interpres hîc sic annotat: *Tangit historiam, in quâ scriptum est, ex Oraculo, ad compescendos Afros debere sepulcrum Scipioni Africano ita constitui, ut Africam intueretur. Hoc autem Deorum monitu positum est inter Ostiam et portum.* At contra Plutarchus scribit sepulcrum Scipionis Linterni extare. Mancinello teste, apud Caietam in marmoreo sepulcro æneâque urnâ hæc leguntur:

Devicto Annibale, et capta Carthagine, et aucto
Imperio, hos cineres marmore tectus habes:
Cui non Europe, non obstitit Africa quondam,
Respice res hominum, quam brevis urna premit!

27. *Terra marique victus hostis.*] Antonius, post cujus fugam in Ægyptum, terrestris ejus exercitus duce Canidio ad Augusti partes transit.

Punico Lugubre mutavit sagum.] In signum mœroris, exuit sagum punicei, coccinei, purpurei, rubei coloris; induitque aliud pullum, atrum, lugubre. *Phœniceus* seu puniceus color *exuberantiam splendorémque significat ruboris*: inquit Gellius, l. 6. c. 26. *Sagum* vestis erat in bello usitata, brevior, subnexa per fibulam circa dextrum humerum. Alii volunt sagum habuisse manicas instar tunicæ. Erat porrò coloris rubei, tum quod is Marti convenit; tum ut cruor è vulneribus manans ob similem colorem minùs appareret.

Aut ille centum nobilem Cretam urbibus
Ventis iturus non suis,
Exercitatas aut petit Syrtes Noto,
Aut fertur incerto mari.
Capaciores affer huc, puer, scyphos,
Et Chia vina aut Lesbia;
Vel, quod fluentem nauseam coërceat,
Metire nobis Cæcubum.
Curam metúmque Cæsaris rerum juvat
Dulci Lyæo solvere.

Nunc *ille vel in Cretam centum urbibus claram fugit adversis ventis; vel ad Syrtes Austro vexatas: vel errat anceps per maria. Famule, huc affer cyathos majores, et vina Chia, vel Lesbia: quin potiùs infunde nobis Cæcubum, quod reprimat nauseam fluitantem.* Certè *decet abstergere sollicitudinem ac formidinem* pro *rebus Augusti* bibendo *suave vinum.*

ANNOTATIONES.

29. *Aut ille, &c.*] Quo tenderet Antonii classis, ignorabatur: Sciebatur tamen versùs Peloponnesum navigasse; ut antè dixi ex Plutarcho. Posteà verò cognitum est Cretæ oram legisse; ut in Ægyptum pergeret.

Cretam.] De eâ insulâ, lib. 3. Od. 27. stroph. 9.

30. *Ventis non suis.*] Sibi non propitiis.

31. *Noto.*] Vento Meridionali.

Syrtes.] In Libyco mari sunt eæ, vulgo *Secbes de Barbarie*, à σύρω, *traho*, quòd in eas maris partes arenæ cumulos, limum, et saxa aggerant et trahunt fluctus. Vide lib. 2. Od. 6. v. 3.

32. *Fertur incerto mari.*] Quo fugiat incertus, rebus desperatis.

33. *Capaciores affer, &c.*] In festis, et in magnâ lætitiâ, Græco more, majoribus poculis et largiter bibebatur.

34. *Chia vina aut Lesbia.*] Transmarina vina, ideoque pretiosa: è Chio et Lesbio insulis maris Ægei. Plin. lib. 14. cap. 7. et 14. De Chii vini bonitate, lib. 3. Od. 19. v. 5. De Lesbio, lib. 1. Od. 17. stroph. 6.

36. *Cæcubum.*] Vinum generosum è Cæcubo, Latii monte: de illo lib. 1. Ode 20. habet virtutem coërcendi nauseam, inquiunt; quòd austerum sit et pungens, adeóque fluxum sistat aut restringat phlegmatis. Porrò ejusmodi vinum petit Horatius, ut possit affatim bibere sine nauseâ et vomitu.

37. *Curam metúmque Cæsaris.*] Magno se fuisse in metu pro Cæsare indicat; neque verò Romæ tunc fuisse trepidationem parvam refert Dio: at, hoste in fugam verso, jam lætus, vino se discussurum ait quicquid pavoris et curæ animo diu insedit.

38. *Lyæo.*] Ita dicitur Bacchus, ac proinde vinum, à λύειν *solvere*, ut jam notavi, lib. 1. Od. 7.

ODE X.

In MÆVIUM POETAM.

Ei Naufragium imprecatur.

MALA soluta navis exit alite
Ferens olentem Mævium.
Ut horridis utrumque verberes latus,

[465] *Navis abit soluta portu infelici auspicio, vehens fœtentem Mævium. Auster fac*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Malâ soluta, &c.*] Amico Virgilio et bono Poëtæ faustam navigationem est apprecatus. Ode 3. lib. 1. at Mævio contraria omnia hîc.

Malâ alite.] Sunt qui *alitem* fœminino genere poni velint pro malo semper augurio. Lactant. in Papin. Stat. Thebaid. 3.

2. *Olentem Mævium.*] Is obsoletarum vocum sectator, bonorúmque Poëtarum insectator, duobus istis vitiis duntaxat famosus Poëta, Virgilii atque Horatii temporibus tam invisus bonis quàm invidus. Virg. Eclog. 3. 90.

Qui Bavium non odit amet tua carmina, Mævi,
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.

Auctor lib. de caus. corrupt. eloq. ita præcipit: *Quædam arceantur ut jam obliterata et olentia*, id est, nimium vetustatem ac veluti situm redolentia.

ut tetris fluctibus vexes utrumque lătus navis. Eurus ater mari perturbato dispergat funes et remos disruptos. Exsurgat Aquilo tam vehemens, quàm cum frangit ilices in excelsis montibus concussas. Nec propitium ullum *affulgeat astrum nocte obscurâ quâ Orion occidit. Nec tranquilliore mari naviget quàm exercitus Græcorum victor, quando Minerva ab incensâ Trojâ iram convertit in sceleratam Ajacis navim. O quantus sudor imminet tuis nautis; tibi verò pallor flavus, atque ejulatio viro indigna, et vota ad Jovem surdum; cum murmurans Ionium mare fregerit navim Austro humido! Quod si* tu in *curvo littore jacens pascas mergos, opimum spolium,* à me *procellis sacrificabitur lascivus hircus, et nigra ovicula.*

Auster, memento fluctibus.
Niger rudentes Eurus, inverso mari,
 Fractósque remos differat.
Insurgat Aquilo, quantus altis montibus
 Frangit trementes ilices.
Nec sidus atrâ nocte amicum appareat
 Quâ tristis Orion cadit:
Quietiore nec feratur æquore, [466]
 Quàm Graia victorum manus,
Cum Pallas usto vertit iram ab Ilio
 In impiam Ajacis ratem.
O quantus instat navitis sudor tuis,
 Tibíque pallor luteus,
Et illa non virilis ejulatio,
 Preces et aversum ad Jovem:
Ionius udo cùm remugiens sinus
 Noto carinam ruperit!
Opima quòd si præda curvo littore
 Porrecta mergos juveris;
Libidinosus immolabitur caper,
 Et agna tempestatibus.

ANNOTATIONES.

4. *Auster memento, &c.*] *Austrum* à meridie flantem et in Ionio mari valdè sævientem primùm invocat adversus Mævium navigantem: deinde *Eurum* ab Oriente: tum Boream seu *Aquilonem* à Septentrione; ut colluctantes mare subvertant, Mæviumque fluctibus obruant. Virgil. Æneid. 1. 89.

Unà Eurúsque Notúsque ruunt, creberque procellis
Africus.

10. *Orion.*] De hujus sideris occasu procelloso et navigantibus tristi, lib. 1. Od. 28. v. 21. lib. 2. Od. 13. in fine, lib. 3. Od. 4. sub finem, &c.

12. *Graia victorum manus.*] Ad Caphareum Eubϛæ promontorium disjecta classis Græcorum tempestatibus tantum non tota periit, cùm reverterentur post expugnatam Trojam.

13. *Cùm Pallas usto vertit iram ab Ilio.*] Offensa primùm illa fuerat judicio Paridis, adeoque Trojanis infesta: deinde Græcis etiam; tum quod Ulysses et Diomedes è suo templo Palladium rapuissent? tum ut canit Virgilius; Æneid. 1. v. 45.

Unius ob noxam et furias Ajacis Oïlei.

14. *Impiam Ajacis ratem.*] Impius certè Ajax Oileus et sacrilegus, qui Cassandram ad ipsas Palladis aras violârat. Unde navis ejus diffracta; ipse verò mox in saxum ejectus fulmine pariter percussus.

18. *Aversum ad Jovem.*] Preces et vota minimè audientem, scilicet improbo iratum.

19. *Ionius.*] Ionium mare inter Epirum ac Peloponnesum ab ortu, et magnam Græciam Siciliámque ab occasu porrigitur.

21. *Opima quòd si præda.*] Quod si tuum cadaver in littore pascat aves marinas, sacra spondeo tempestatibus.

23. *Caper.*] Quia Mævius petulans et olens ut caper.

24. *Agna.*] Virgil. Æneid. 3. *nigram hyemi pecudem.* Æneid. 5. *tempestatibus agnam.*

Tempestatibus.] His quoque templum erat Romæ dedicatum olim à Scipione. Ov. Fast. 6. v. 193.

Te quoque, tempestas, meritam delubra fatemur.

Cic. de Nat. Deor. 3. n. 51. asserit in Deorum numerum referendas esse tempestates, *quæ populi Romani ritibus consecratæ sunt . . . . nostri quidem duces mare ingredientes immolare hostias fluctibus consueverunt.*

ODE XI.

Ad PETTIUM.

Amore se Lycisci occupatum non posse versibus condendis vacare.

PETTI, nihil me, sicut antea, juvat [467]
Scribere versiculos, amore percussum gravi;
Amore, qui me præter omnes expetit
Mollibus in pueris aut in puellis urere.
Hic tertius December, ex quo destiti
Inachiâ furere, silvis honorem decutit.
Heu me! per urbem (nam pudet tanti mali)
Fabula quanta fui! conviviorum et pœnitet, [468]
In queis amantem et languor et silentium
Arguit, et latere petitus imo spiritus!
Contráque lucrum nil valere candidum
Pauperis ingenium querebar, applorans tibi;
Simul calentis inverecundus Deus
Fervidiore mero arcana promôrat loco.

O Petti, nequaquam placet ut prius, versus facere, quia amore gravi occupor; amore, qui me præ cunctis incendere cupit erga teneros pueros vel puellas. Hic tertius December spoliat arbores foliis, ex quo desii deperire Inachiam. Heu me, quanta fui fabula per urbem! (Nam pudet me *tanti mali) pœnitet etiam conviviorum, in quibus amans declarat se languore, taciturnitate, et suspiriis è profundo pectore deductis!* Tum verò *simul ac ardente vino incalueram, et numen pudore carens secreta* mea *dimoverat loco* suo; ego *flens apud te conquerebar,* quod *sincera mens pauperis non prævaleret quæstui.*

ANNOTATIONES.

Hanc Oden aliqui faciunt dicolon distrophon, cujus primus quisque versus sit Iambicus Hipponacteus trimeter acalectus, ut Epod. 1. *Ibis Liburnis, &c.*

Secundus Sapphicus, constans penthemimeri heroicâ, et dimetro Iambico; id est, duobus dactylis, et syllabâ; deinde quatuor Iambis; recepto tamen imparibus locis spondæo.

Aliis placet, esse tricólon tristrophon; ut primus quisque versus sit Iambicus trimeter, ut antè dictum est. Alter quisque Dactylicus dimeter, ut lib. 4. Od. 7. *Arboribúsque comæ.*

Tertius Iambicus dimeter, ut Epod. 1. *Amice propugnacula.*

1. *Petti, nihil me, &c.*] Apud Pettium sive Pectium contubernalem suum queritur, quòd per amorem nunquam sibi liceat interquiescere, modò puellam modò puerum aliquem depereunti.

Nihil juvat Scribere versiculos Amore percussum gravi.] Contra Propertius amore se ait incitari ad condendos versus lib. 2. Eleg. 1.

Quæritis unde mihi toties scribantur amores?
Unde meus veniat mollis in ora liber?
Non mi Calliope, non hæc mihi cantat Apollo:
Ingenium nobis ipsa puella facit.
Seu vidi ad frontem sparsos errare capillos,
Invenio causas mille, poëta, novas, &c.

5. *Tertius December.*] Tertius itaque annus est.

8. *Fabula quanta fui.*] Quot rumores, quot sermones vagati de me, ob Inachiæ amorem, imò furorem!

11. *Contraque lucrum, &c.*] Adversus rivalium ditiorum munera opima nihil me posse ac proficere apud Inachiam avaram meretricem. Quidam legunt, *Contráne lucrum nil valere candidum Pauperis ingenium.*

Candidum pauperis ingenium.] Candidos mores, ingenii vim et acumen, sapientiam, eruditionem, aliásque animi dotes eximias.

13. *Simul calentis, &c.*] Quoties verò Bacchus, id est, vinum, me ebrium fecerat, atque adeò loquacem et inverecundum: toties *applorans tibi* nudabam mentis meæ vulnera, amoris tormenta et cruciatus.

Addebam porrò: *Quod si libera indignatio cor meum inflammet, ut in auras dissipet molesta hæc pabula nequaquam sublevantia dolorem improbum;* protinus *abjecta verecundia cessabit pugnare adversus inæquales.* At *postquam ista coram te graviter statueram, accepto mandato discedendi in ædes* meas, *dubio gressu ibam ad fores eheu mihi non propitias, et dura eheu vestibula,* in *quibus rupi lumbos et latus. Jam me occupat amor Lycisci gloriantis omnem fœmineam superare mollitiâ: Quo me exsolvere non possint sincera amicorum monita vel objurgationes acerbæ;*

Quòd si meis inæstuet præcordiis
  Libera bilis, ut hæc ingrata ventis dividat
Fomenta, vulnus nil malum levantia;
  Desinet imparibus certare summotus pudor.

Ubi hæc severus te palam laudaveram, [169]
  Jussus abire domum, ferebar incerto pede
Ad non amicos, heu, mihi postes, et heu
  Limina dura, quibus lumbos et infregi latus.

Nunc gloriantis quamlibet mulierculam
  Vincere mollitie amor Lycisci me tenet;
Unde expedire non amicorum queant
  Libera consilia, nec contumeliæ graves;

ANNOTATIONES.

15. *Quòd si meis, &c.*] Ex contemptu sui amoris oriebatur indignatio et ira adversus Inachiam; et hinc comminatio se eam oblivioni daturum. Sed brevi redibat ad priorem erga illam ardorem: quo vel invitus ad eam ferebatur ac trahebatur.

16. *Ut hæc ingrata ventis dividat, &c.*] Ut procul expellat, et penitus ex animo excutiat ac deleat ista amoris *fomenta* alimentáque, nempe suspiria, silentium, lacrymas, querimonias, anxias animi secum luctationes; quæ omnia accendunt potiùs amorem et augent cruciatum, quam levant aut sedant.

18. *Desinet imparibus certare summotus pudor.*] Alii aliter locum hunc intelligunt. Suum cuique sit arbitrium expiscandi sensus novos; ego interpretor cum Pulmanno: non ampliùs Inachiæ procaci me summittam pudens nimium: sed eam aspernabor, desinámque sectari imparem, id est, amori meo non respondentem. Vel sic: cum *imparibus*, id est, rivalibus me potentioribus certare desinam, iisque sine pudore concedam mulierem lucri magis cupidam, quàm sinceri et candidi ingenii amantem; adeoque indignam meis amoribus. Priori interpretationi favet quod ait Horatius lib. 1. Ode 33. Veneri placere interdum jungere *impares formas atque animos, &c.* lib. 4. Ode 11. v. 31.

Disparem vites. Age, jam meorum
  Finis amorum.

Denique Epod. 15. v. 14.
  Et quæret iratus parem.

19. *Ubi hæc severus, &c.*] Postquam ego constanter et magnificè apud te dixeram, me abjecturum occupationes ejusmodi vanas et importunas; atque à te, Petti amice, *jussus* eram abire domum, et propositâ quiete frui; contrà subitò redeunte et trahente amore Inachiæ, ad ejus ædes ferebar. Tibull. Lib. 2. Eleg. 6. v. 13.

Juravi quoties rediturum ad limina nunquam?
  Cum benè juravi, pes tamen ipse redit.

22. *Limina dura.*] Vel propter immitem dominam, vel potiùs quòd in iis jacens pernoctánsque lumbos et latus infregerat; ex more amantium, de quo fusè lib. 3. Od. 10. Ovid. Remed. Amor. 508.

Nec latus in duro limine pone tuum.

23. *Mulierculam vincere mollitiá.*] Ludus est in voce *mulier*, quasi *mollier* à mollitie dicta. Isidor. lib. 11. cap. 13. Præclare Petrus Blesensis serm. 1. in Adven. Angelicam salutationem explicans; *ave benedicta inter mulieres,* inquit, *id est, sola robusta inter molles.*

26. *Libera consilia.*] Amicè data, sine ullâ adulatione, vel offensionis metu.

26. *Contumeliæ graves.*] Jactata scommata ab amicis objicientibus mihi amorem probrosum. Alii explicant; injuriæ ab Lycisco vel meretrice quâlibet irrogatæ; minùs ad rem, ut mihi quidem videtur.

Sed alius ardor, aut puellæ candidæ,
Aut teretis pueri, longam renodantis comam.

sed tantùm alius amor, sive adolescentulæ speciosæ, sive rotunduli pueri prolixos capillos nodo colligentis.

ANNOTATIONES.

27. *Sed alius ardor, &c.*] Cicer. Tuscul. 4. n. 75. *Etiam novo quodam amore veterem amorem tanquam clavo clavum ejiciendum putant.* Ovid. Remed. Amor. 462.

Successore novo tollitur omnis amor.

28. *Teretis.*] Habentis membra succi plena, solida, polita, obesula.

28. *Longam renodantis comam.*] Catamiti illi seu pueri meritorii capillos instar mulierum alebant, et in nodum colligebant. Vide lib. 2. Ode 5. in fine, et lib. 4. Ode 10.

omit

ODE XII.

IN ANUM FŒTIDAM.

QUID tibi vis, mulier, nigris dignissima barris? [470]
Munera cur mihi, quídve tabellas
Mittis, nec firmo juveni, neque naris obesæ?
Namque sagaciùs unus odoror
Polypus, an gravis hirsutis cubet hircus in alis,
Quàm canis acer ubi lateat sus.
Qui sudor vietis et quàm malus undique membris
Crescit odor! cùm pene soluto
Indomitam properat rabiem sedare; nec illi
Jam manet humida creta colórque

Quid petis, fœmina, atris barris digna? Quare dona, quare literas mittis mihi, nec valido adolescenti, nec bebetis nasi? Ego quippe subtiliùs olfacio utrum sit tibi polypus, an olens caper resideat in axillis pilosis, quàm sagax canis ubi aper delitescat. At, at quantus sudor, et quàm teter odor undique emanat è membris flaccidis! * * * * * * * * * * * * *neq; ei stat uda creta, et color*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 7. lib. 1.

1. *Quid tibi vis?*] Vide annot. ad calcem Epod. 8.

Dignissima barris.] Digna mulier amatoribus sordidis ac deformibus, quales barri, seu bajuli sole adusti, stupidi, impoliti: vel similibus elephantis, qui *odore graves, formâ truces, mole terribiles.* Vide lib. 1. Sat. 4. annot. ad istas voces: *Barrus inops.* Porro elephas dicitur barrus ob gravitatem, Græcè βαρὺς; nam inter quadrupedes mole præstat: vel à voce *bar*, quæ peregrinum significat: vel à voce *b-ira*, quæ idem quod *behemoth* Hebraicè significat, scilicet ingentem bestiam.

3. *Naris obesæ.*] Ex Aristot. Physiogn. c. 6. *Qui nasum habent in summo crassum, ii stupidi sunt.*

5. *Polypus.*] Est morbus narium fœtidus: sive est caruncula in naso putida, respirationem obstruens, et tetrum emittens anhelitum.

Hircus in alis.] Fœtens humor in axillis, tam grave olens quàm hircus.

7. *Quis sudor, &c.*] Loquitur Horatius: O quàm gravis odor, et fœtens sudor exit è membris anûs putidæ!

9, 10. *Nec illi Jam manet humida creta.*] Cum olenti sudore defluit pariter fucus ille, quo faciem incrustârat: quippe rugas cretâ seu gypso obduxerat, obtexerat. Plin. lib. 35. cap. 16. *Est in medicaminibus et Chia terra candicans, usus ad mulierum maximè cutem:* Idem, ibid. cap. seq. *Cretæ plura genera . . . candidum et ad purpurissum inclinans, vis utrisque natu ad discutiendos tumores . . . Refrigerandi quoque natura cretæ est: sudoresque immodicos sistit illita, &c.* Petronius, c. 23. *Perfluebant per frontem sudantis acaciæ rivi, et inter rugas malarum tantum erat cretæ, ut putares detectum parietem nimbo laborare.*

10, 11. *Colorque Stercore fucatus crocodili.*] E terrestris crocodili fimo cerussâ admixto, fit medicamentum ad extenuandam cutim, nitidamque reddendam. Plin. lib. 28. cap. 8. *Alter crocodilus (cordylum vocant) ei similis, multùm infra magnitudinem, in terrâ tantùm odoratissimisque floribus vivit. Ob id intestina ejus diligenter exquiruntur jucundo nidore farta.* Ejus stercus *crocodileam* appellant: quæ illita *ex oleo cyprino molestias in facie enascentes tollit: ex aquâ verò morbos omnes, quorum natura serpit*

fucatus fimo crocodili * *
* * * * * * *
* * * * * * *
* * * * * * *
* * * * * * *
* * * * * * *
* * * * * * *

Cui verò parabatur lana bis tincta purpuræ Tyriæ? Nimirùm tibi; ut nullus esset contubernalis inter socios, quem plus amaret sua mulier, quàm *ego te. O ego minime fortunata, quam tu fugis non secus ac agna lupos, et capra leones validos expavescit!*

Stercore fucatus crocodili, jamq; subando [471]
 Tenta cubilia tectáque rumpit.
Vel mea cùm sævis agitat fastidia verbis;
 Inachia langues minùs ac me:
Inachiam ter nocte potes, mihi semper ad unum
 Mollis opus: pereat malè, quæ te,
Lesbia, quærenti taurum, monstravit inertem;
 Cùm mihi Cous adesset Amyntas,
Cujus in indomito constantior inguine nervus,
 Quàm nova collibus arbor inhæret.
Muricibus Tyriis iteratæ vellera lanæ
 Cui properabantur? Tibi nempe;
Ne foret æquales inter conviva, magis quem
 Diligeret mulier sua, quàm te.
O ego non felix, quam tu fugis, ut pavet acres
 Agna lupos, capreæque leones!

ANNOTATIONES.

in facie; nitoremque reddit: lentigines tollit ac varos, omnesque maculas. Clemens Alexandrin. Pedagog. lib. 3. cap. 2. Ex Antiphane Comico, ita refert: *Ter, non semel, dignæ sunt perire, quæ crocodilorum excrementis utuntur, et spuma sepiarum unguntur, et supercilia fuligine illinunt, et fuco genas terunt.*

21. *Muricibus Tyriis, &c.*] Tibi parabatur cum magnâ curâ, diligentiâ, celeritate, vestis purpurea, bis tincta muricis pisciculi sanguine, qui frequens et optimus in eâ maris Mediterranei parte, quæ proxima est Tyro urbi Phœniciæ. Unde Tyriæ purpuræ celebritas maxima. De purpurâ dibapha, iterata, seu iterùm tinctâ, lib. 2. Od. 16. et 18. De Tyro urbe, lib. 3. Od. 29. in fine. Vide Plin. lib. 9. cap. 36.

ODE XIII.

Ad AMICOS.

Ut genio indulgeant, omni solicitudine posthabitâ.

HORRIDA tempestas cœlum contraxit, et imbres [472]
Nivésque deducunt Jovem:
Nunc mare nunc silüæ
Threïcio Aquilone sonant: rapiamus, amici,
Occasionem de die:
Dúmque virent genua,
Et decet, obductâ solvatur fronte senectus. [473]
Tu vina Torquato move
Consule pressa meo.
Cætera mitte loqui: Deus hæc fortasse benignâ
Reducet in sedem vice.

Ater nimbus obduxit cœlum, et pluviæ nivesque demittunt Jovem: Jam mare et silvæ strident boreâ Thracio: O sodales, ne omittamus opportunitatem temporis: et quamdiu valent genua, dumque convenit, explicetur frons genio contracta. Tu profer vina calcata sub *Consule meo Torquato: omitte verba facere de aliis* quibuslibet. *Ea forsan Deus restituet* in pristinum *statum, mutatione propitiâ. Jam ex-*

ANNOTATIONES.

Quibusdam hæc Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est hexameter heroicus: alter quisque est Archilochius constans dimetro Iambicho, ac duobus dactylis cum unâ syllabâ.

Aliis, et meliùs quidem, est tricolos tristrophos. Primus versus est heroicus hexameter catalecticus, ut iste, Od. 7. lib. 1.

Laudabunt alii claram Rhodon, &c.

Secundus est Iambicus Archilochius dimeter acatalecticus, ut Epod. 1.

Amice propugnacula.

Tertius est Dactylicus Archilochius dimeter hypercatalecticus, ut Ode 7. lib. 4.

Arboribusque comæ.

1. *Horrida tempestas.*] Vel hyems, vel nimbosum cœlum, vel utrumque.

Cœlum contraxit.] Contractis et condensatis nubibus cœlum obtexit et obscuravit. Non desunt qui allegoricè locutum velint Poëtam de nescio qui civili tumultu, vel hostili incursu, vel clade et calamitate quâpiam. Nonnihil ejusmodi videtur innuere, ubi ait, v. 10.

Cætera mitte loqui: Deus hæc fortasse benignâ
Reducet in sedem vice.

2. *Imbres Nivesque deducunt Jovem.*] Quoniam, ut alibi dixi, Jupiter est aër, hinc et in terram descendere ac deduci putabatur, cùm solvitur in pluvias aut nives decidentes. Virgil. Eclog. 7, 60.

Jupiter et læto descendet plurimus imbri.

3. *Silüæ.*] Diæresis, per quam vox ista fit trium syllabarum.

4. *Threïcio Aquilone.*] Flante è Thraciæ partibus Aquilone vento, qui est inter Septentrionem et ortum solstitialem. NORTH-NORTH-EAST. De eo jam lib. 1. Ode 25. v. 11.

5. *Occasionem.*] Cic. de Inv. 2. n. 40. *Occasio autem est pars temporis, habens in se alicujus rei idoneam faciendi aut non faciendi opportunitatem.*

De die.] De tali die pluvio, nimboso, tristi sumamus occasionem compotandi. Alii meliùs sic: dum per diem ac tempus licet, dumque sinunt ætas et vires, vitæ gaudia carpamus.

6. *Dumque virent genua.*] Theocrit. Idyl. 14. v. 69.

. . . . . . Ἕρπει
Λευκαίνων ὁ χρόνος. ποιεῖν τι δεῖ οἷς
γόνυ χλωρόν
——*Serpit*
Canos faciens tempus, gerere aliquid oportet eos
quibus est genu viride.

Genu viret, i. e. juventus viget, ex Erasmo. *Genibus inest vitalitas. Namque in ipsâ genu utriusque commissurâ dextrâ lævâque, à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest, quâ perfossâ, ceu jugulo spiritus fugit.* Plin. l. 11. c. 45.

7. *Obductâ solvatur fronte senectus.*] Vel, pellatur recordatio senectutis, quæ rugosâ et tristi fronte depingitur; vel potiùs, solvatur et porrigatur læta frons, quæ senili morositate contrahi solet atque obduci. Procul hinc à nobis ea severitas ac tristitia, quam affert senium.

8. *Vina Torquato,* &c.] Diffusa in cados vina sub Consulatu L. Manlii Torquati, adeoque mihi coæva: nam eo anno prodii in lucem: proindéque *meum consulem* eum appello. Vide l. 3. Ode 2. ubi.

O nata mecum Consule Manlio Amphora.

10. *Cætera.*] Quæ mœrorem nobis creare possent, ex animo et memoriâ deleantur; ut hilaritati vacemus, *Deus hæc* mala *fortasse* in

pedit ungi nardo Perſicâ, et curas moleſtas ex animo pellere chordis Mercurii. Sic illuſtris Centaurus admonebat alumnum generoſum: Vir inſuperabilis, fili Deæ Thetidis, expectat te regio Aſſaraci, quam rigant fluvii, Scamander exiguus, et Simoïs rapidus; unde regreſſum tibi interclûſerunt Parcæ terminato filo: neque parens marina te domum reducet. Ibi ergo quæſvis ærumnas mitiga per vinum et carmina, quæ duo ſunt *grata remedia horridæ ægritudinis.*

Nunc et Achæmeniâ
Perfundi nardo juvat, et fide Cylleneâ
Levare diris pectora
Sollicitudinibus:
Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno:
Invicte mortalis, Deâ
Nate puer Thetide, [*74]
Te manet Aſſaraci tellus, quam frigida parvi
Findunt Scamandri flumina,
Lubricus et Simoïs:
Unde tibi reditum certo ſubtemine Parcæ
Rupêre; nec mater domum
Cœrula te revehet.
Illic omne malum vino cantûque levato,
Deformis ægrimoniæ
Dulcibus alloquiis.

ANNOTATIONES.

melius mutabit. Ex his, ut dixi initio, ſuſpicari licet, tunc, cum hanc Oden ſcriberet Poëta, interveniſſe quandam triſtitiæ cauſam, quæ certè nobis comperta non eſt.

12. *Achæmeniâ nardo.*] Unguento è Perſide, ubi regnavit Achæmenes. Vide l. 3. Ode 1. ſub finem, annot. ad has voces *Achæmenium coſtum.* Optimum fiebat unguentum è frutice ſeu herbâ cui nomen nardus, de quâ Dioſcorid. l. 1. c. 6. &c. Plin. l. 12. c. 12. ita ſcribit: *De folio nardi plura dici par eſt, ut principali in unguentis. Frutex eſt gravi et craſſo radice, pingui, ſitum redolente . . . . Apud Gangem naſcens, &c.* Vide l. 2. Ode 11. ibique annot.

13. *Fide Cylleneâ.*] Lyrâ, cujus auctor fertur Mercurius, à Cyllene Nymphâ ſuâ matre, vel à Cyllene Arcadiæ monte, ubi natus educatuſque eſt, dictus Cyllenius. Vide l. 1. Ode 10.

16. *Centaurus alumno.*] Chiron Achilli, quem educavit, docuitque citharam pulſare: meminit Juv. Sat. 7. v. 210. Centauri Theſſaliæ populi, de quibus l. 1. Ode 28. Inter eos verò quidam virtute celebres fuere. Præcipui nominantur Amycus, Rhœtus, Lycidas, Eurytus, Pholus, et alii; quorum facile Princeps Chiron, cui ob inſignem ſapientiæ famam traditi ſunt in diſciplinam Æſculapius, Hercules, Jaſon, Achilles.

17. *Invicte mortalis.*] Achilles ſolâ quidem eâ pedis parte vulnerabilis, quâ tenebat eum ſua mater in Stygiam paludem immergens, ut immortalem faceret. De Achille l. 1. Ode 6. 8. 15. l. 2. Ode 4. 16. l. 4. Ode 6. Vide ibi annot.

18. *Nate puer Thetide.*] Achilles Pelei filius ac Thetidis Nymphæ ſeu Deæ marinæ, quæ propterea mox vocabitur *Cœrula.*

19. *Te manet Aſſaraci, &c.*] Ibis ad expeditionem Trojanam, quippe ſine te Troja nunquam expugnari poteſt ex oraculo.

Aſſaraci tellus.] Phrygia Troas, ubi regnavit Aſſaracus Troïs filius, Ili frater.

20. *Scamandri.*] Scamander aliàs Xanthus, ex Idâ monte, parvo fonte ſcaturit. Hinc epithetum *parvi:* quod ſomniatores explicant, quoniam is fuerat è fluviis, qui ab exercitu Xerxis poti defeciſſe narrantur.

21. *Simoïs.*] Hic fluvius Troadis in Scamandrum illabitur: uterque Homero, Virgilioque aliiſque nominatiſſimus.

22. *Unde tibi redditum, &c.*] Achilli prædicit Chiron præmaturam apud Trojanos mortem: quod nôrat, ſeu ex Aſtrologiâ, cujus erat peritiſſimus; ſeu à Thetide, quæ apud Homerum Achilli filio fatum ipſius prænunciat. Ibidem verò deſcribitur ipſe ſe conſolari *vino* et *cantu* heroicarum virtutum. Quod inde Poëta noſter eſt imitatus hac Ode.

Subtemine.] Subtemen filum eſt, quod ſtamini ſubtexitur. Catull. Carm. de nuptiis Pelei ac Thetidis,

Currite ducentes ſubtemina, currite fuſi.

De parcis fata nentibus, volventibus diſpenſantibúſque annos vitæ mortalium, vide lib. 2. Ode 3.

26. *Deformis ægrimoniæ.*] Deformes reddit ægritudo animi. Ciceron. l. 12. ad Attic. Epiſt. 7. *Ferrem graviter, ſi novæ ægrimoniæ locus eſſet.*

27. *Dulcibus alloquiis.*] Vide, lector, ut has voces velut appoſitas ad præcedentia *vino cantûque* intelligas. *Alloquia* veteribus ſolatia et levamina dicebantur; Græc. παραμυθια

Varrò de Ling. Lat. lib. 5. circa medium, *Allocutum mulieres ire, aiunt, cum eunt ad aliquem locum consulendi causâ.* Valer. Max. lib. 2. cap. 7. art. 6. *Incerta gratulandi prius, an alloquendi officio fungeretur.* Sapient. cap. 8. art. 9. *Sapientia mecum communicabit de bonis: et erit allocutio cogitationis ac tædii mei.*

ODE XIV.

AD MÆCENATEM.

Phrynes Amore se impediri, ne promissos Iambos absolvat.

MOLLIS inertia cur tantam diffuderit imis [475]
Oblivionem sensibus,
Pocula Lethæos ut si ducentia somnos
Arente fauce traxerim;
Candide Mæcenas, occidis sæpè rogando.
Deus, Deus nam me vetat,
Inceptos, olim promissum carmen, Iambos
Ad umbilicum adducere.
Non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo [476]
Anacreonta Teïum,
Qui persæpe cavâ testudine flevit amorem
Non elaboratum ad pedem.
Ureris ipse miser. Quòd si non pulchrior ignis

Optime Mæcenas, interficis me, quærendo sæpius quare otiosa ignavia intimis præcordiis induxerit talem oblivionem, velut si gutture sitibundo hauserim aquas Lethæas soporem conciliantes. Enimverò *Deus, Deus,* inquam, *me prohibet incboatum carmen Iambicum jam pridem* tibi *promissum ad finem perducere. Simili modo narrant Bathylli Samii* amore *intentum fuisse Anacreontem Teïum qui sæpe lyrâ amores cecinit ad metrum facile. Ipse* verò *tu* amore *cruciaris. Quod si non formosior ignis*

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est heroicus hexameter: secundus est Iambicus dimeter.

1. *Mollis inertia cur, &c.*] Non desidiâ sed amore se detineri ait.

3. *Pocula Lethæos, &c.*] Metonymia subjecti pro adjuncto, ut alibi sæpe. Sensus est, videor nempe tibi hausisse majus poculum è Lethe fluvio inferorum, qui rerum omnium oblivionem induxerit: vel soporiferas quasdam potiones bibisse; vel laborare veterno seu lethargo, adeò ut somno inexpugnabili correptus sim.

6. *Deus.*] Amor, magnus Deus et maxime imperiosus. Ex S. Hieron. lib. 2. adversus Jovinianum, *Amor rationis oblivio est, turbat consilia, altos et generosos spiritus frangit; insaniæ est proximus.* Plaut. Cistell. 2, 1. 5.

. . . . *ita nubilam mentem*
Animi habeo: ubi sum, ibi non sum: ubi non
sum, ibi est animus.

Deus me vetat.] Vide Perelegantem Paulini Epist. 1. ad Auson. ubi.

Nunc aliâ mentem vis agit, major Deus.

8. *Ad umbilicum adducere.*] Græci dicunt, Colophonem vel coronidem addere. Latini, ad umbilicum perducere; id est, ultimam manum admovere. Inde verò fluxit iste loquendi modus, quòd solebant veteres absolutis voluminibus addere ornamenta ossea, cornea, eburnea, lignea, umbilici nostri formam imitantia, in medio scilicet integumenti extantia. Erasm. Illa Eustathius bullas interpretatur. Martial. Epigr. 1, 67, 11. dicit librum *umbilicis cultum.* lib. 3. Epigr. 2. v. 9. *pictis luxuriantem umbilicis.* lib. 5. Epigram 6. *umbilicis crescentem.* lib. 4. Epigram ult.

Ohe jam satis est ohe libelle;
Jam pervenimus usque ad umbilicum.

9. *Samio*] Oriundo è Samo insulâ.

Bathyllo.] Puero, quem in deliciis habebat Anacreon; describit verò ac pingit. Od. suâ 29.

10. *Anacreonta Teïum.*] Hic Poëta erat è Teo Ioniæ civitate litorali, vel è Teïo Paphlagoniæ urbe, in orâ maris Euxini; ut quidam volunt. Scripsit Hymnos, Elegias, Iambos, et alia quædam. Nonnulla verò intercidisse patet vel ex eo quod ait Horatius, *persæpe* illum *flevisse amorem*: de Bathyllo enim duas tantùm Odas habemus Anacreontis. De eo vide annot. lib. 4. Od. 9.

12. *Non elaboratum ad pedem.*] Sunt qui interpretentur versus facili venâ effusos: melius alii referunt ad neglectos numeros, pedumque non exactam rationem. Nec absurdus in eo fuit Poëta plus amori indulgendo et affectibus, quam syllabarum dimensioni.

13. *Ureris ipse miser.*] O Mæcenas; tuâ pro-

cremavit. Trojam oppugnatam, lætare de tuâ conditione. Nam *urit me Phryne libertina, uno* amatore *minimè contenta.*

Accendit obsessam Ilion,
Gaude sorte tuâ; me libertina, neque uno
Contenta, Phryne macerat.

ANNOTATIONES.

priâ experientiâ nôsti satis, quid amor possit; debes ergo mihi condonare.

Quòd si non pulchrior ignis.] Atqui Helena, quæ causa fuit excidii et incendii urbis Trojæ, non erat nobilior aut pulchrior eâ muliere, quam tu deperis: (Terentia nempe, quæ et Licinia) unde tibi gratulor. Virg. Ecl. 3. 66.

Meus ignis Amyntas.

16. *Phryne.*] Hujus nominis apud Græcos plures fuêre meretrices. Una præ cæteris laudatur Athen. lib. 13. cap. 6. quæ multorum criminum quæ admiserat rea, tamen absoluta est? Judicibus, ejus pulchritudine singulari captis.

ODE XV.

Ad NEÆRAM.

Non servatam ab eâ fidem queritur.

Nox erat, et Luna micabat inter astra minora, sudo aëre: quando tu violatura numen magnorum Deorum, in mea verba jurabas, mollibus brachiis complexa me *strictiùs quàm hedera altæ ilici adhæret; dum lupus* insidiaretur *ovibus, atque Orion natus inimicus subverteret mare hyemale; et ventus moveret capillos Phœbi prolixos; hunc amorem fore parem. O Neæra, dolebis* aliquando *plurimùm meâ virtute! Etenim si aliquid est roboris in Horatio,*

NOX erat, et cœlo fulgebat Luna sereno [427]
Inter minora sidera;
Cùm tu, magnorum numen læsura Deorum,
In verba jurabas mea,
Arctiùs atque hederâ procera astringitur ilex,
Lentis adhærens brachiis:
Dum pecori lupus, et nautis infestus Orion
Turbaret hybernum mare,
Intonsósque agitaret Apollinis aura capillos,
Fore hunc amorem mutuum.
O dolitura meâ multùm virtute, Neæra! [428]
Nam, si quid in Flacco viri est,

Metrum idem quod Epod. anteced.

1. *Nox erat, &c.*] Noctem, Lunam, Sidera, testes adhibet perjurii Neæræ. Juven. Sat. 8. v. 150.

. . . *Sed Luna videt; sed sidera testes*
Intendunt oculos——

2. *Inter minora sidera.*] Sic. lib. 1. Od. 12.

. . . *Inter ignes*
Luna minores.

3. *Magnorum Deorum.*] Veneris et Cupidinis, aiunt quidam: meliùs alii, Jovis, Apollinis, Minervæ, Martis, Mercurii, aliorumque quos Æneas detulit in Italiam: ex Virg. Æneid. 3. 11.

. . . . *Feror exul in altum*
Cum sociis, natoque, Penatibus, et magnis Dis.

Vide Macrob. Saturnal. l. 3. cap. 4.

4. *In verba jurabas mea.*] Ego verba concipiebam juramenti, tibique dictabam: tu sequebaris me verba præeuntem, et singula repetebas.

7. *Orion.*] Sidus tempestates ciens. De eo lib. 1. Ode 28. v. 21. lib. 2. Ode 13. in fine lib. 3. Ode 4. sub finem.

9. *Intonsosque, &c.*] Dum intonsæ fuerint, id est, quamdiu radii à sole non poterunt avelli: ex Macrob. Saturn. lib. 1. c. 17. Vide lib. 1. Ode 21. v. 2. annot.

10. *Fore hunc amorem mutuum.*] Ita solent amantes invicem conjurare; solus soli. Vide Plaut. Mercat. Act. 3. Sc. 1.

11. *O dolitura, &c.*] Exclamatio hæc omninò apposite subjungitur prædictis. Sensus est: O Neæra, pœnitebit aliquando istius perjurii, et offensæ: nec dum satis virtutem meam et firmitudinem nôsti: sed brevi senties et dolebis.

12. *Si quid viri.*] Herodot. lib. 7. ait, multos quidem esse homines, at viros paucos.

Non feret assiduas potiori te dare noctes,
Et quæret iratus parem;
Nec semel offensæ cedet constantia formæ,
Si certus intrârit dolor.
At tu quicunque es felicior, atque meo nunc
Superbus incedis malo;
Sis pecore et multâ dives tellure licebit,
Tibíque Pactolus fluat;
Nec te Pythagoræ fallant arcana renati,
Formâque vincas Nirea,
Eheu translatos aliò mœrebis amores! [479]
Ast ego vicissim risero.

nequaquam patietur te noctes frequenter concedere alteri quem præfers: *atque irritatus quæret fidelem* amicam: *sique verus dolor corripiat*, mea *firmitudo non vincetur* tuâ *pulchritudine semel invitâ. Tu verò quisquis es* nunc *potior, ac meo detrimento jam exultas arrogans, quamvis multis gregibus et agris sis locuples, tibique non lateant mysteria Pythagoræ redivivi, ac Nireum superes oris specie; Eheu* brevi *dolebis amores alteri datos! ego verò* tum *ridebo meâ vice.*

ANNOTATIONES.

13. *Potiori.*] Rivali meo, cui plura das, quàm mihi, amoris testimonia.

14. *Parem.*] Quæ respondeat amori meo.

15. *Semel offensæ.*] Quæ semel offenderit me, vel cui semel offensus fuero et iratus.

16. *Si certus intrârit dolor.*] Id vulgò referunt ad Horatium: non absurdè quidam ad Neæram: hoc sensu; Tanta est iræ meæ constantia, inquit Flaccus, ut si tibi, Neæra, semel irascar, etsi te pœniteat me offendisse, teque verus dolor capiat, ac tum velis redire in gratiam mecum, haud tamen ego cedam aut veniam dem.

17. *Quicunque es felicior.*] Quicunque es meus rivalis, et potior apud Neæram, mihique proinde insultas, quòd illa, me spreto, indulgeat atque obsequatur tibi.

19. *Sis pecore, &c.*] Quamvis opibus valeas, sapientiâ inclarescas, venustate conspicuus fueris. Ubi tria vides afferri amorem excitare consueta. Sic Virg. Eclog. 2.

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
. . . .
Canto quæ solitus . . . Amphion,
. . . .
Nec sum adeo informis, &c.

20. *Tibique Pactolus fluat.*] Licet te ditet Pactolus Lydiæ fluvius, per quem Crœsus rex olim dicitur auro abundâsse. Is propterea, Chrysorrhoas etiam appellatus; hodiè *Sarbat.* Quinque in orbe flumina ramenta auri cum aquis et arenis volvisse prædicantur; Tagus in Hispaniâ, Padus in Italiâ, Hebrus in Thraciâ, Pactolus in Asiâ Minori, Ganges in Indiâ. Plin. lib. 33. cap. 4.

21. *Nec te Pythagoræ, &c.*] Et fueris sapiens ut Pythagoras. De eo Gell. lib. 1. cap. 9. Suidas quoque, *quod non minùs verum diceret, quàm Apollo Pythius*, nomen ejus interpretatur. Philostratus, Deorum usum consuetudine affirmat, et ab eis accepisse quatenus hominibus delectentur, et quatenus eos aversentur, ex eoque de naturâ disseruisse. Porrò tanta fuit apud antiquos Pythagoræ veneratio, ut domum ejus, templi instar, ipsum verò tanquam numen, haberent.

Renati.] Scilicet ille sapientiæ quasi antistes, multa tamen deliravit de animarum in aliud et aliud corpus transmigratione: ac seipsum aiebat primum Othaladium fuisse, deinde Euphorbum, denique Pythagoram. Vide lib. 1. Ode 28. v. 10. annot.

22. *Nirea.*] Nireus inter Græcos, qui ad Trojanam expeditionem profecti sunt formosissimus, uno excepto Achille. Homer. Iliad. 2. De illo jam lib. 3. Ode 20. in fine.

23. *Translatos aliò mœrebis amores.*] Tu quoque Neæræ levitatem et inconstantiam experiere: tum verò tibi ego insultabo vicissim: et affatim gaudebo, sicut tu modò gaudes malo meo, quod ab illâ contemnar. Ex Aristot. Rhet. 2. *Iram semper comitatur voluptas de spe puniendi. Nam jucundum est putare id eventurum, quod exoptamus.*

ODE XVI.

Ad ROMANOS.

Bellorum civilium finem nullum esse conqueritur.

Secunda jam ætas absumitur bellis civilibus, et Romam propria disperdit potentia. Quam labefactare nequiverunt Marsi vicini, vel Thuscus exercitus superbi Porsenæ; nec invida Capuæ vis; nec ferox Spartacus; atque Allobroges perfidi, rebus novis studentes,

ALTERA jam teritur bellis civilibus ætas;
Suis et ipsa Roma viribus ruit.
Quam neq; finitimi valuerunt perdere Marsi, [480]
Minacis aut Etrusca Porsenæ manus;
Æmula nec virtus Capuæ, nec Spartacus acer,
Novísque rebus infidelis Allobrox,

ANNOTATIONES.

Ode hæc est dicolos distrophos. Primus quisque versus est heroicus hexameter. Alter quisque est Iambicus trimeter è puris Iambis: quod non alibi fecisse Horatium reperies. Bene Scaliger: *Sexta decima*, inquit, *elaborata est alternis Iambis puris: idcirco, et factu difficilis, et emendata.*

1. *Altera jam, &c.*] Quàm variè et quàm irritis et cassis ictibus hanc Oden petit Scaliger hic saltem plusquam Hypecriticus! Tuam fidem, tuum judicium, lector, rogo: an *durissima multis locis*, an *tota inepta?* Imò durum et ineptum censebis esse cavillatorem, quisquis Poëtam emunctæ naris ita calumniatur. Ad singula veniamus.

Altera jam teritur bellis civilibus ætas.] Unum prope sæculum consumptum fuerat bellis civilibus Syllæ et Sulpitii; Octavii et Cinnæ; Marii et Syllæ: Pompeii et Cæsaris; denique post interfectum Julium hunc Cæsarem, bello Mutinensi, adversus Marcum Antonium; Perusino contra L. Antonium Marci fratrem; Siciliensi in Sextum Pompeium, præsertim verò Philippensi, adversus Brutum & Cassium Augusto dimicante. Huc usque velut unam ætatem bellicis fragoribus attritam statuit Horatius. Cùm verò exardesceret novum Bellum Augustum inter atque Antonium et Cleopatram. de quo antea Epod. 1. et 9. et lib. 1. Ode 37. tam diuturni mali pertæsus in has erumpit voces: Ergone altera ætas pariter ut prior bellorum calamitatibus atteretur? Suis ipsa viribus Roma destruetur? Et quam hostes nulli diruere valuerunt, ipsi perdent ac pessumdabunt Romani cives? Vide anteà Epod. 7.

2. *Suis et ipsa Roma viribus ruit.*] Magnitudine laborat suâ, ut ait T. Livius. Et Propertius: 3, 13, 60.

Frangitur ipsa suis Roma superba bonis.

3. *Marsi.*] Italiæ populi fuêre sub Samnitibus juxta lacum Fucinum, hodie *Ducato di Marsi:* olim pugnacissimi, *de quibus nunquam triumphus visus. Nec enim sine Marsis, nec de Marsis hactenus triumphatum*, quod testatur Appian. bel. civil. lib. 1. Hi duce Popedio bellum Sociale moverunt primi, omnesque Italiæ nationes ad arma concitârunt. Supra l. 3. Ode 14. strophe 5. Oros. l. 5. c. 18. Flor. l. 3. c. 18. cum *omne Latium atque Picenum, Etruria omnis atque Campania, postremò Italia contra matrem ac parentem suam urbem consurgerent, ... auctore belli discursante Popedio, diversa per populos et urbes signa cecinere. Nec Annibalis nec Pyrrhi fuit tanta vastatio.*

4. *Minacis aut Etrusca Porsenæ manus.*] *Porsena Rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, et Tarquinios manu reducebat*, inquit L. Flor. l. 1. c. 10. *Non unquam aliàs antè tantus terror Senatum invasit: adeo valida res tum Clusina erat, magnumque Porsenæ nomen, &c.* quæ habet T. Livius l. 2. c. 9.

5. *Æmula nec virtus Capuæ.*] Æmula Romæ non Carthago tantùm, ut dictum est l. 3. Ode 5. sed et Capua, urbe Campaniæ primaria. Hanc *pelago, cultuque, penuque potentem, deliciis, opibus, famâque*, scribit Ausonius; *alteram Romam* vocat ipse Tullius Philip. 12. et alibi *superbiæ domicilium.* Tum verò præsertim Capuenses Italiæ imperium sibi pollicebantur, cùm Romanas vires ab Annibale imminutas cernerent. Nam et eam ob rem secundo bello Punico à Romanis defecére, et societatem iniêre cum Annibale et Pœnis, *ut videretur jam deletum Romanum nomen*, inquit Livius l. 23. Vide et Flor. l. 2. c. 6. &c.

Spartacus acer.] Hujus tanta fuit audacia, ut *fuderit imbelles aquilas servilibus armis*, ita canit Claudianus de bell. Gett. Vide l. 3. Ode 14. v. 19.

5. *Novisque rebus infidelis Allobrox.*] Allobroges (qui sunt hodie Sabaudi atque Delphinates) accolæ Rhodani fluvii populi rebus novis studuêre semper, nemini fidem, nec suis quidem ducibus servire assueti; conjurationem Catilinæ

Nec fera cæruleâ domuit Germania pube, [481]
Parentibúsque abominatus Hannibal;
Impia perdemus devoti sanguinis ætas:
Ferísque rursus occupabitur solum. 10
Barbarus, heu, cineres insistet victor et urbem
Eques sonante verberabit ungulâ.
Quæque carent ventis et solibus ossa Quirini,
(Nefas videre) dissipabit insolens.
Forte, quid expediat, communiter, aut melior pars, [482]
Malis carere quæritis laboribus; 16
Nulla sit hâc potior sententia: (Phocæorum

nec vicit trux Germania juvenibus cæruleis; et Annibal parentibus execrabilis; scili hanc *pessumdabimus* ipsi nos *homines conscelerati,* quorum *addictus est cruor: atque terra* hæc *à bestiis iterùm tenebitur. Eheu victor barbarus stabit super favillas urbis et equorum pedibus strepentibus conculcabit. Et,* quod *horrendum visu, ossa Romuli solis ac venti expertia disperget superbus. Forte universi vel pars major interrogabitis quid utile sit ad evitandas* tales *ærumnas? Nulla videatur sententia melior* quàm

ANNOTATIONES.

Ciceroni tùm Consuli patefecêre, quamvis cum Lentulo priùs consensissent. Vide Cic. Catil. 5. Sallust. bell. Catil. L. Flor. l. 3. c. 2. præsertim vero l. 4. c. 1. Quidam volunt ab Horatio hîc Gallos omnes significari; nec absurdè.

7. *Cæruleâ Germania.*] Germania *truces et cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora.* Corn. Tacit. Non est dubium quin hîc notentur Cimbri, Teutonesque, Italiam invadentes armis tam sævis, ut pronunciârit de eo bello Florus, *actum erat nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille tamen non ausus congredi statim . . . . barbari verò non segnius quam minati fuerant, tripartito agmine, per Alpes, id est, claustra Italiæ ferebantur.* Nimirùm cùm terras eorum inundâsset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant, &c. quæ describit Flor. l. 3. c. 3.

8. *Parentibusq; abominatus Annibal.*] Ut l. 1. Ode 1. *Bella matribus detestata.* Sic et hoc loco *parentibus,* quorum filii periere tot bellis ab eo motis, *abominatus Annibal* dux Carthaginiensis exercitûs, vel unâ clade Cannensi Romanis formidolosus adeo, ut nihil magis Romæ quàm Annibal timeretur: unde proverb. *Annibal ad portas, ad* significandum extremum quodvis periculum. Vide T. Liv. Valer. Max. l. 9. c. 4. Plutarch. Flor. &c. et quæ nos l. 2. Ode 12. annotavimus.

9. *Devoti sanguinis ætas.*] Noster enim sanguis, sacer, addictus, et destinatus videtur esse placandæ iræ Numinum: *Majoram delicta immeriti luemus:* quippè ut ait suprà Epod. 7, 17.

. . . . acerba fata Romanos agunt,
Scelúsque fraternæ necis,
Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

Vide ibi annotationem.

10. *Ferisq; rursus occupabitur solum.*] Dirutâ urbe, antiqua ibi erit solitudo, virgulta et silvæ nascentur in quibus, ut olim, stabulentur et pascantur feræ. Virg. Æn. 8. v. 348. *Capitolia,* inquit,

Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.

Et antea ibidem. v. 314.

Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant.

11. *Barbarus victor.*] Barbaris populis quibuslibet Roma cedet in direptionem, prædam et ludibrium. Sunt qui velint hæc ab Horatio dici, quod in exercitibus Augusti atque Antonii militarent barbari complures in subsidium vocati.

13. *Quæque carent ventis, &c.*] Ossa Romuli sepulchro condita, adeòque nec vento commota nec sole adusta extrahet *victor insolens,* et *dissipabit* impiè. Erat opinio quorundam, raptum in cœlos Romulum esse: alii verò cum Varrone afferebant sepultum Romæ post Rostra, vel in suo templo.

17. *Nulla sit hæc potior sententia.*] Excandescit Scaliger ad hunc modum, exclamatque: *Quis paululum modò pudens ausit hortari trecenta millia civium Romanorum ad urbem deserendam?* Ohe vir falsissime, *Pictoribus atque Poëtis Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.* Porrò quid absurdum cives Romanos in eas insulas ab Horatio vocari, ad quas concupivit divertere Julius ipse Cæsar, earum amœnitate illectus; in quas demigrandi etiam fuit Sertorio maximum desiderium. Testis Plutarchus in Sertorii vitâ, ubi et egregiè describit earum insularum felicitatem. Vide infrà.

Phocæorum velut profugit execrata civitas.] Phocæi, Ioniæ populi ab Harpago Cyri Regis præfecto obsidione pressi non aliam invênere viam et rationem vitandæ hostium servitiæ ac servitutis, quàm ut cederent fortioribus, desertâque urbe suâ, alias sedes quærerent. Hæc narrat. Herodot. sect. 42. Inde venisse in Galliam, et Massiliam urbem condidisse aiunt. Vide Strab. l. 4. Justin. l. 43.

hæc: oportet abire quocunque ferent pedes, quocunq; per mare impellet Auster vel Africus vehemens: quemadmodum Phocæorum urbs post execrationes abscessit, suas domos agrosq; et templa dimittens occupanda apris et lupis voracibus. Ita censeo. Habetne quispiam melius aliquid *proferre? Quid tardamus navim conscendere faustis avibus? At* priùs *jurejurando nos obstringamus, in hæc* verba: *nec reverti liceat, nisi cùm emergent lapides aquis profundis elati: neve displiceat vela facere versus patriam, quando Padus rigabit verticem Matini* montis, *aut altus Apenninus in mare proruet; atque amor prodigiosus insolitâ libidine copulabit feras, adeò ut tigrides cupiant jungi cervis, et columba milvio; atque greges sine metu credant se leonibus fulvis, glaberque* fiat *caper, et gaudeat mari salso.*

Velut profugit execrata civitas,
Agros atque Lares proprios, habitandáque fana
Apris reliquit et rapacibus lupis)
Ire pedes quocunque ferent, quocunque per undas
Notus vocabit, aut protervus Africus.
Sic placet? An melius quis habet suadere? Secundâ
Ratem occupare quid moramur alite?
Sed juremus in hæc; simul imis saxa renârint
Vadis levata, ne redire sit nefas:
Neu conversa domum pigeat dare lintea, quando [·83]
Padus Matina laverit cacumina;
In mare seu celsus procurrerit Apenninus,
Novâque monstra junxerit libidine
Mirus amor; juvet ut tigres subsidere cervis,
Adulteretur et columba miluo,
Credula nec flavos timeant armenta leones;
Amétque salsa lævis hircus æquora.

ANNOTATIONES.

18. *Execrata civitas.*] Execrationes ante discessum jaculati Phocæi in regionem quam deserebant. Vel potiùs, ut refert Herodot. modo cit. communi consilio mutuis execrationibus dirisque devotionibus sese astrinxerunt jurantes nunquam alios ab aliis discessuros, aut patriam Phocæam repetituros.

22. *Notus, Africus.*] De his ventis meridionalibus, l. 1. Ode 1. et 3. *quocunque vocabit*, sive in Cyrnum insulam, sive Rhegium, sive in Galliæ oras. In eas enim regiones migraturus Notus et Africus venti utiles erant.

25. *Sed juremus in hæc, &c.*] Antequam hinc demigremus, nos oportet solemni sacramento obligari, non redituros in patriam, nec alios ab aliis disjungendos.

Simul imis saxa renârint Vadis levata.] Ex Herodoto cit. Post execrationes, Phocenses in mare demiserunt saxum ingens, seu candens ferrum ut alii contendunt; et juramento confirmant, non priùs de repetendâ Phocæâ cogitaturos, quàm massa illa sive ferrea, sive saxea emergeret, et super aquas nataret. Ad hunc jurandi ritum pertinet, quod Helvetii demigraturi mœnia sua incenderint, quod *sacramentum* esset, *ne redirent*. Teste L. Floro.

27. *Quando Padus Matina laverit cacumina.*] Adynaton multiplex aggregat et accumulat hîc Horatius stylo juveniliter lascivientem: quod si reprehendisset Jul. Scaliger, ex judicii legibus fecisset. Hoc certè notare debuerat potiùs, quàm tricari circa *cæruleam Germaniam*, velut durum epithetum; circa vocem *carent*, quasi antiquè nimis usurpatam; *perprimat* velut fœtentem. Sensus hujus loci est: tum ne pigeat Romam redire quando Padus fluvius Matinum montem supergredietur, ejus cacumen ascendens ac decurrens.

28. *Padus.*] Qui et Eridanus Italiæ maximus fluvius ex Alpibus scaturit in limite Galliæ, rigat Pedemontium, Mediolanensem, Placentinam, Mantuanam, Ferrariensem, aliasque regiones; denique in mare Adriaticum illabitur. Galliam Cisalpinam divisit olim in Cispadanam et Transpadanam.

Matina.] Saltus et mons Matinus erat in Apuliæ Lucaniæq; confinio. De eo jam l. 1. Ode 28. v. 3.

29. *In mare seu celsus procurrerit Apenninus.*] Sive cùm mari submergetur Apenninus mons altissimus, Italiam secans longo et continuo tractu et jugo ab Alpibus maritimis ad Brutios et Salentinos.

30. *Novaq; monstra, &c.*] Monstrum sane foret, si cervi suâ naturâ timidi jungantur tigribus feritate horribilibus, Plin. l. 8. si columba item mansueta copuletur milvio inter accipitres rapacitate et magnitudine præcipuo. Plin. l. 10. c. 10.

33. *Credula nec flavos, &c.*] Cùm greges et armenta sponte se offerent leonibus devoranda, amissâ naturali ab his fugâ et metu.

34. *Ametq; salsa lævis hircus æquora.*] Quando hircus habebit duo naturæ et indoli suæ

Hæc, et quæ poterunt reditus abſcindere dulces, [48]
Eamus omnis execrata civitas, 36
Aut pars indocili melior grege: mollis et exſpes
Inominata perprimat cubilia.
Vos, quibus eſt virtus, muliebrem tollite luctum,
Hetruſca præter et volate littora. 40
Nos manet Oceanus circumvagus: arva, beata
Petamus arva, divites et inſulas;
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis,
Et imputata floret uſque vinea;

Poſteaquam iſta et quæcunque valebunt tollere ſpem gratam remigrandi adjuraverimus, proficiſcamur omnes; aut pars melior plebe indocili. Pars autem iners et ſpe carens occupet ſemper hæc domicilia inauſpicata. Vos præditi virtute, fœmineo abſtinete ejulatu, et properate ultra Thuſcum littus. Nos expectat Oceanus circumfluens. Eamus in terram felicem et inſulas beatas, ubi ſolum incultum fert meſſem annis ſingulis, et vitis non reciſa nihilominus floreſcit:

ANNOTATIONES.

contraria, primùm ut ſetis ac pilis carens fiat lævis; alterum ut aquas frequenter et innatare amet: quandoquidem amat potiùs montes et arduos ſaltus, eſtque hirſutus valdè ac piloſus. Audite verò Scaligerum: *Ubi,* inquit, *reperit hircum, quem hîc poneret abhorrentem à mari? nam nullum eſt animalium, quod magis amet ſal. Quare non aut ſimiam aut felem dixit potius, quibus beſtiis nulla pejus odit aquas?* Mirari certè libet gravis alioqui viri tantam hîc lævitatem. Verùm et mox profert aliquid multò magis abſurdum, ſuoque prorſus ingenio indignum. Legit enim paulò poſt: *Aut pars indocili melior grege; mollis.* Et neſcio quid de apibus comminiſcitur, quod ne cogitavit quidem Horatius. Ergone dormitaſſe bonum Homerum dicemus, an Hypercriticam bilem ita inflammatam, ut mentem alias bonam malitioſâ et parvâ caligine aſperſerit, vel atro quodam humore depravârit?

37. *Pars indocili melior grege.*] Civium pars ſapientior ſaniorque adeóque melior plebe indocili. Nam hæc abripitur animi quolibet pravo et perverſo impetu: illa autem rectâ ducitur ratione.

Mollis et exſpes Inominata, &c.] Permaneat hîc, ſi volet, vulgus ignavum, eâque generoſâ ſpe carens, quam viri magnanimi concipiunt, cùm ad grandia quædam ſuſcipienda accenduntur. Alludit Poëta ad id quod refert Herodotus ante citatus, Phocæorum partem dimidiam patrii ſolii captam dulcedine, in Phocæam violato juramento remigrâſſe: at alios jurejurando ſatisfacientes Cyrnum ſeu Corſicam rectà navigâſſe, ibique communitur per quinque annos cum prioribus colonis habitâſſe, &c.

39. *Muliebrem tollite luctum.*] Ne mulierum more lugete amiſſam patriam ſedeſque aſſuetas; imò tanquam viri tollite animos ad meliora quærenda: ac mementote, *ibi eſſe patriam ubicunque benè:* vel totum orbem terrarum viro fortia patrim exiſtimari.

40. *Hetruſca præter et volate littora.*] Quamprimùm ultra maria nota contendite, ac Tyrrheno prænavigato, feſtinate ad felices inſulas in Oceano poſitas.

41. *Circumvagus.*] Vel circumfuſus orbi univerſo, vel inſulis fortunatis. Vide l. 4. Od. 8. ſub. finem.

43. *Reddit ubi Cererem, &c.*] Beatas inſulas deſcribit Horatius miro artificio imitatus Virgilium Georgic. 2. v. 140. et ſeq. Italiæ laudes perſequentem.

Sed gravidæ fruges, et Bacchi Maſſicus humor
Implevêre: tenent oleæque, armentaque læta.
. . . .
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas.
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos, &c.

Plutarchus in Sertorio, de Atlanticis inſulis, quas vocant Beatas, ita ſcribit. *Duæ ſunt parvo mari diviſæ inter ſe: decem millibus ſtadiorum diſtant à Libyâ. Imbres illic rari mediocreſque, venti ſuaves plurimum ac roriferi: ſolum pingue, nec arari modò plantarive facile; ſed etiam ex ſe ſine ullâ humanâ induſtriâ et labore, fructum produci . . aër ſincerus ac temperatus, &c. ut etiam apud Barbaros increbuerit fides, Elyſios ibi eſſe campos, et beatorum domicilia ab Homero decantata. Hæc igitur cùm audiſſet Sertorius, mirabilis eum cupidò cepit eas inſulas adeundi incolendique et illic quietè vivendi ſine magiſtratuum atque bellorum curis. At Cilices pacis et quietis impatientes, rapinarumque avidi, Sertorii animum fruſtrati ſunt, et in Libyam ſtatim navigârunt.*

44. *Imputata floret uſque vinea.*] Vitis etſi non putata, floret tamen et fructum affert. Non. Marc. *Putare dicitur purgare, rareſacere,* inquit affertque illud è 2. Georg. *ſingitque potando.* Aul. Gell. l. 6. c. 5. ſic ſcribit: *Putare veteres dixêre, vacantia ex quâque re ac non neceſſariâ, aut etiam obſtantia et aliena auferre et excidere: et quod eſſe utile et ſine vitio videretur, relinquere. Sic arbores et vites, ſic et rationes putari dictæ.* Originem deducet Feſtus à voce *putum,* quæ idem quod *purum* ſignificet.

atque ramus. alius nunquam non germen et fructum producit, et ficus matura propriam arborem exornat; mel fluit è cavatâ quercu: aqua leniter obmurmurans dimanat è montium cacumine. Ibi capellæ sponte veniunt ad mulctram, et grex benignus reportat plena ubera: non ursus vespere fremit circum caules: nec terra viperarum latebris *assurgit aut fit tumida. Plura verò beati cum admiratione* videbimus *ut* quòd *Eurus nimbosus agros non infestet nimiis pluviis, neque semina optima urantur, vel arescant glebæ;* quippe *cælitum rex utrobique temperiem dat. Illuc non accessit navis remigibus Argois; nec obscœna Colchis gressum infixit. Eò non appulerunt Sidonii, vel ærumnosi comites Ulyssis. Ibi nulla gregem lues infestat, nec adurit æstus vehementior ullius sideris.*

Germinat et nunquam fallentis termes olivæ, [481]
Suámque pulla ficus ornat arborem;
Mella cavâ manant ex ilice; montibus altis
Levis crepante lympha desilit pede.
Illic injussæ veniunt ad mulctra capellæ,
Refertque tenta grex amicus ubera:
Nec vespertinus circumgemit ursus ovile
Nec intumescit alta viperis humus:
Pluráque felices mirabimur; ut neque largis [486]
Aquosus Eurus radat imbribus,
Pinguia nec siccis urantur semina glebis;
Utrúmque rege temperante cœlitum.
Non huc Argoo contendit remige pinus,
Neque impudica Colchis intulit pedem:
Non huc Sidonii torserunt cornua nautæ,
Laboriosa nec cohors Ulyssei.
Nulla nocent pecori contagia, nullius astri
Gregem æstuosa torret impotentia.

ANNOTATIONES.

45. *Termes.*] A terminandis agris dictus termes: eratque ramus ex arbore direptus, habens folia in summitate; reliquis ferme excussis; quem in divisione agrorum figebant, priusquam metæ ponerentur. Festus.

Nunquam fallentis olivæ.] Sic. l. 3. Od. 1. *fundum mendacem* vocat, qui fructum non afferens spem agricolæ frustretur.

46. *Suamque pulla ficus ornat arborem.*] Ficus gignitur è surculo naturali et non insito.

48. *Levis crepante lympha desilit pede.*] Cum leni murmure decurrit. Alludit Poëta ad Nympham Deam fontis præsidem, eleganter quidem: at in vellicando pertinax Scaliger, *Epithetum*, levis, inquit, *non convenit*; *desilit enim quia gravis*. Sic et paulò ante: *Quid vinea quæ semper floret? puto eam nullum unquam fructum laturam.* O meras nugas! sanè dices, lector æquissime.

49. *Ad mulctra.*] Mulctrum, mulctrale, et mulctra,—æ, dicitur vas in quo recipitur lac quod mulgetur.

52. *Nec intumescit alta viperis humus.*] Nullæ ibi venenatæ serpentes. Ibi terra non terra foraminibus et cavernis viperarum. Propriè: nam terrâ condunt se viperæ: aliæ autem serpentes saxorum aut arborum cavis. Virg. Georg. 2. 151. Italiam sic laudat;

At rabidæ tigres absunt . . . . .
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.

De *viperis* quædam annotavi l. 1. Od. 8. De *Euro* l. 1. Od. 28.

Radat.] Devastet abradendo et auferendo segetes.

56. *Utrumque rege temperante cœlitum.*] Jove omnia temperante, hyemem juxta ac æstatem, frigus, et calorem.

57. *Non huc Argoo, &c.*] Terram hanc non adierunt Argonautæ velleris aurei prædatores; nec Medea Jasonis amoribus, patrisque et patriæ proditione, totque veneficiis famosa. De *Colchide* l. 2. Od. 13. De Argonautis, deque Medeâ regis Colchorum filiâ, Epod. 3. Virg. Georg. 2. 140. ita canit.

Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertêre, satis immanis dentibus hydri;
Nec galeis densisq; virûm seges horruit hastis.

59. *Non huc Sidonii, &c.*] Eò non appulêre Sidonii, Phœniciæ maritimam oram urbesq; incolentes, navigatione et mercaturâ celeberrimi: ac proinde non intulerunt illic fraudes et avaritiam, familiaria negotiatoribus vitia.

Torserunt cornua.] Virg. Æn. 3. v. 549.
Cornua velatarum obvertimus antennarum.

60. *Nec cohors Ulyssei.*] Neque illuc corruptelam invexerunt homines libidinosi, suisque cupiditatibus obnoxii, quales erant Ulyssis comites, de quibus l. 1. Epist. 2. v. 24.

Laboriosa.] Ob longos per maria errores et labores. Epod. seq. v. 16.
Laboriosi remiges Ulyssis.

Jupiter illa piæ secrevit littora genti,
Ut inquinavit ære tempus aureum:
Ære, dehinc ferro duravit sæcula: quorum
Piis secunda vate me datur fuga.

Scilicet *Jupiter eas insulas reservavit piis hominibus, ex quo ætatem auream ære fœdavit, ac deinde ferro sæcula induravit. Istorum* malorum *fugæ prospera bonis conceditur, me vaticinium edente.*

ANNOTATIONES.

64. *Ut inquinavit, &c.*] Ex quo Jupiter aureum sæculum mutavit in deterius, scilicet æreum, ac deinde ferreum. Ovid. Metamorphos. 1. cap. 3. &c.

66. *Vate me.*] Non temerè, sed numinum instinctu, sic vobis suadeo ego Phœbi et *Musarum sacerdos* ac mystes.

ODE XVII.

AD CANIDIAM.

Veniam ab eâ petit ironicè; et hoc graviùs illam accusat.

JAM jam efficaci do manus scientiæ; [487]
Supplex et oro regna per Proserpinæ,
Per et Dianæ non movenda numina,
Per atque libros carminum valentium
Refixa cœlo devocare sidera.
Canidia, parce vocibus tandem sacris, [488]
Citúmque retro solve, solve turbinem.

Jam cedo potentiæ scientiæ; veniam peto, et oro per regna Proserpinæ, et per nuven Dianæ minimè lacessendum, et per codices incantationem vim habentium deducendi in terram *astra cœlo abstracta. O Canidia, tandem abstine verbis execrantibus: quam primum converte retrorsum, con-*

ANNOTATIONES.

Carmen monocolon ex Iambicis versibus senariis.

1. *Jam jam efficaci, &c.*] Læserat Canidiam Horatius, ac laceraverat Iambis, qui quidem ad nos usque non pervenerunt. Hoc verò carmine dum fingit se illam exorare, acerbius vellicat et insectatur. *Non est palinodia, ut scripsêre; sed simulata recantatio, in quæ apparent opprobria manifesta.* Scaliger Hippercritic. Porrò si vis, lector, hoc carmen seu Epod. ult. intelligere, evolve priùs attentè Epod. 5. ac deinde Sat. 8. lib. 1. cum annotationibus: tum demum non sine voluptate hanc Oden capies.

Efficaci do manus scientiæ.] Efficaciam agnosco scientiæ magicæ, cujus vanitatem ante deriseram. Vide Plin. l. 30. c. 1. alibi: *Fraudulentissima hæc artium in toto terrarum orbe plurimùm valuit . . . sola tres artes alias imperiosissimis humanæ mentis complexa. . . . Nata primum è medicinæ specie salutari . . . . blandissimis promissis vires religionis addidit, atque admiscuit artes Mathematicas; nemine non avido futura de se sciendi, eaque de cœlo peta credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum adolevit, ut hodieque etiam in magnâ parte gentium prævaleat et in Oriente regum regibus imperet, &c.* Vide Cœl. Rhodig. l. 9. 2. 23.

2. *Regna per Proserpinæ.*] Per Deas tibi maximè venerandas; per Proserpinam Inferorum Deam; Dianam seu Lunam veneficiis præsidentem.

3. *Dianæ non movenda numina.*] Illa quippe *iracunda*, ut est in epist. ad Pisones et ad se ulciscendam paràta, patet exemplis Orionis, Actæonis, Niobes ejusque filiorum, l. 1. Ode 12, et 21. l. 3. Ode 22. Item suprà Epod. 5. huc pertinet quod lunatici vocantur, quos illa percusserit, vementesque fecerit.

4. *Libros Carminum, &c.*] Libros continentes disciplinam magicam, Plin. loco modo cit. *orta sine dubio in Perside à Zoroastre ut inter auctores convenit. . . . Hermippus de eâ ante scripsit diligentissimè, &c. . . . Democritus illustravit . . . . Est et alia magices factio à Mose, et Janne, &c.* Hic unus è magis Pharaonis.

5. *Cœlo devocare sidera.*] Vide Epod. 5.

6. *Parce vocibus sacris.*] Desine uti in me incantationibus. Jam enim me victum fateor.

7. *Retrò solve, solve turbinem.*] Legunt alii, *volve*. Sensus est: in contrariam partem verte rhombum magicum, ut mens mea à te impulsa, jam solvatur ac libera fiat. Is turbo seu trochus æneus, ferreus, ligneusve erat

vente rhombum. Telephus commovit nepotem Nerei, contra quem Mysorum exercitum superbus instruxerat, et sagittas acutas vibrârat. Trojanæ matronæ sepeliêrunt Hectorem bellicosum feris volucribus et canibus damnatum, postquam rex urbe discedens advolvit se pedibus Achillis, eheu inexorabilis. Remiges Ulyssis laboribus exerciti setosos artus exuerint duris pellibus, concedente Circe: ac tum restituta sunt ratio, sermo, et pristinus faciei decor. Abundè et plusculum à te sum punitus, ô dilecta valde nautis et negotiatoribus. En juvenilis abiit vigor, et color purpureus deseruit ossa coperta cute tabidâ.

Movit nepotem Telephus Nereïum,
In quem superbus ordinârat agmina
Mysorum, et in quem tela acuta torserat.
Unxêre matres Iliæ addictum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem,
Postquam, relictis mœnibus, rex procidit
(Heu!) pervicacis ad pedes Achillei.
Setosa duris exuêre pellibus [420]
Laboriosi remiges Ulyssei,
Volente Circe, membra; tunc mens et sonus
Relatus, atque notus in vultus honor.
Dedi satis superque pœnarum tibi,
Amata nautis multùm et institoribus.
Fugit juventas, et verecundus color
Reliquit ossa pelle amicta luridâ.

ANNOTATIONES.

illum ad arbitrium agitabant mari, rati à se pariter hominis cujuslibet animum flecti quocumque vellent. Sic apud Theocrit. Idyl. 2. Pharmaceutria, *ut ænlus iste rhombus*, inquit, *volvitur, ope Veneris, ita ille vir ad nostras fores vertatur.* Martial. lib. 9. Epigr. 20.

Quæ nunc Thessalico Lunam deducere rhombo,
Quæ sciet? &c.

Meminit et Lucretius.

Traxerunt torti magicâ vertigine fili.

Et Propertius, 3, 6, 26.

Stamineâ rhombi ducitur ille rotâ.

8. *Movit nepotem, &c.*] Exemplis ostendit pervicacissimos exorari à supplicantibus.

Nepotem Nereïum.] Achillem filium. Thetidis filiæ Nerei.

Telephus.] Rex ille Mysorum Græcos ad expeditionem Trojanam euntes prohibere voluit aditu ac transitu regni sui. Itaque ad arma et manus ventum est. Ab Achille verò graviter vulneratus medelam non inveniebat; donec oraculum consuluit; responsumque tulit, inde petendum remedium unde vulnus acceperat. Ergo ad Achillem se contulit, et ab eo sanatus est seu hastæ cuspidis limaturâ, seu herbâ quâdam ab Achille inventâ. Plin. l. 25. c. 5. *Invenit Achilles discipulus Chironis, quâ herbâ vulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos vocatur. Hâc sanasse Telephum dicitur. Alii primùm æruginem invenisse, utilissimum emplastris, ideoque pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in vulnera Telephi. Alii utroque usum medicamento volunt.*

11. *Unxêre matres Iliæ, &c.*] Alii legunt, *luxere*; eodem propè sensu; id est, quamvis interfectum Hectorem canibus et accipitribus dare insepultum Achilles statuisset; Priamo tamen supplicanti indulsit, concessitque illius cadaver, quod quidem matronæ Trojanæ ex more unxerunt, sepeliêrunt, luxerunt, ac supremis honoribus decoraverunt.

12. *Homicidam Hectorem.*] Qui multos hostes in bello occiderat. Epithet. Homer. ἀνδροφόνος, vel ἀνδροφόνος. Iliad.

13. *Postquam relictis mœnibus rex procidit, &c.*] Cùm digressus Trojâ Priamus ad Achillem supplex cum magnis muneribus accessit, impetravitque ab eo, ut filii sui Hectoris condonaret sibi cadaver terræ mandandum. Vide lib. 1. Od. 10. v. 14. ibique annot.

15. *Setosa duris, &c.*] Ulyssis comites in porcos transformârat Circe per veneficia; at Ulyssis precibus exorata in pristinam formam illos restituit. Itaque exuerunt pelles setosas, ac resumpserunt humanum statum, vultum, sermonem, rationis usum, Homer. Odyss. 10. Virg. Eclog. 8. et Æn. 3. Ovid. Metam. 14. & Chrysost. ait *maleficam Circen ita brutis voluptatibus inescasse Ulyssis comites, ut si fuissent porci.* Vide lib. 1. Epist. 2. v. 23. ibique annot.

17. *Circe.*] Hæc filia Solis ac Perses Nympha veneficiis inclyta, herbarum peritissima, Diis *etiam ascripta*, ex Plin. l. 25. c. 2.

20. *Amata nautis, &c.*] Adeòque vile scortum, sordidis hominibus expositum, et aliis quibuscunque.

21. *Fugit, juventas, &c.*] En per tuas veneficationes amisi juvenile robur ac decus.

Verecundus color.] Ingenuis proprius rubor verecundiæ index. Cato dicebat, *placere sibi juvenes, qui moniti erubescerent, non qui pallescerent.* Scaliger hallucinatur turpiter, ita scribens: *ruborem juvenilem in veneficâ minus prudenter appellat verecundum.* Imò de seipso loquitur Horatius, nequaquam de Canidiâ, ut probat contextus.

Tuis capillus albus eſt odoribus
Nullum à labore me reclinat otium:
Urget diem nox, et dies noctem: neque eſt
Levare tenta ſpiritu præcordia.
Ergo negatum vincor ut credam miſer,
Sabella pectus increpare carmina,
Capútque Marsâ diſſilire næniâ.
Quid amplius vis? O mare, et terra, ardeo [490]
Quantum neque atro delibutus Hercules
Neſſi cruore, nec Sicanâ fervida
Furens in Ætnâ flamma: tu, donec cinis
Injurioſis aridus ventis ferar,
Cales venenis officina Colchicis.
Quæ finis? Aut quod me manet ſtipendium?
Effare: juſſas cum fide pœnas luam;
Paratus expiare, ſeu popoſceris
Centum juvencos, ſive mendaci lyrâ
Voles ſonari. Tu pudica, tu proba
Perambulabis aſtra ſidus aureum.
Infamis Helenæ Caſtor offenſus vice,
Fratérque magni Caſtoris, victi prece,
Adempta vati reddidêre lumina.
Et tu (potes nam) ſolve me dementiâ, [494]
O nec paternis obſoleta ſordibus,
Nec in ſepulchris pauperum prudens anus

Crines mei per tua pharmaca cani ſunt facti: *nulla me quies relaxat à pœnis: Nox premit diem, et dies noctem: neque licet recreare præcordia reſpiratione impeditâ. Itaque miſer cogor credere quod negaram,* nempe *Sabellis incantationibus mentem dimoveri, et Marſorum carminibus caput diſrumpi. Quid ultra petis? O mare, ac terra, flagro pluſquam Hercules inunctus putrido Neſſi ſanguine, et* pluſquam *Siculus ignis in ardente Ætnâ ſæviens.* Ergòne *tu fervebis officina venenorum Colchicorum, donec ego, ſicca favilla, abripiar ventis injuriam facientibus? Quis terminus? vel quæ mulcta expectat me* denique? *Loquere: fideliter exolvam pœnas quaſcunque imperaveris; expeditus ad ſatisfaciendum, ſive petieris centum juvencos, ſeu volueris mendaci lyrâ à* me *decantari. Tu caſta, tu bona inter ſidera fulgebis aſtrum inſigne. Caſtor et magni Caſtoris frater* ob *Helenæ infamiâ notatæ contumeliam irati ademerant Pöëtæ viſum,* quem *ei reſtituerunt exorati precibus. Tu quoque (nam potes) inſaniam depelle à me. O nec turpis ex ignobilitate majorum; nec vetula ſciens diſpergere cineres novendiales in ſepulchris.*

ANNOTATIONES.

23. *Tuis capillus, &c.*] Ante tempus ſenex factus ſum per tua veneficia.

28. *Sabella pectus, &c.*] Sabelli ſive Samnites artis magicæ et incantationum periti. Plin. 3. c. 12. *Samnitium, quos Sabellos dixêre.*

29. *Marsâ næniâ.*] De *Marſis* veneficiorum magiſtris dixi in Epod. 5. De *næniâ*, l. 2. Od. 1. a fine. Hîc verò næniam uſurpat Horat. pro incantatione.

31. *Delibutus Hercules Neſſi cruore.*] Vide Epod. 3. ſub finem, ibique annot.

32. *Sicanâ fervida furens Ætnâ flamma.*] Quidam legunt *virens*, aliqui *urens*. De *Ætnâ* Siciliæ monte, *monte Gibel*; ejuſque incendiis ſane prodigioſis, Juſt. l. 4. Gell. l. 17. c. 10. Virgil. Geor. 1. v. 472. Æn. 3. 555. 570, et alibi. Lucret. l. 6. fusè Plin. l. 2. c. 103. *Ætna in totum flagrat, ut ad quinquagena et centena millia paſſuum arenas eructet et flammarum globos.*

33. *Tu, donec cinis, &c.*] Donec ego in cinerem redactus fuero, non deſines me incendere, et Colchicis ignibus me urere.

35. *Cales venenis officina Colchicis.*] Parandis venenis ferves, ut Medea illa quondam inſignis in Colchide venefica. Vide lib. 2. Od. 13. et ſuprà Epod. 3. et 5.

36. *Quod me manet ſtipendium?*] Quid tandem perſolvendum eſt à me tibi, ad placandum tuum animum? profectò ſolvam.

39. *Centum juvencos.*] Hecatomben, non ſecus ac Proſerpinæ vel Plutoni. lib. 2. Od. 14. *Sive mendaci lyrâ, &c.*] Sive jubeas ut mentiens te laudem quaſi probam, pudicam, innoxiam, benignam, &c.

42. *Infamis Helenæ, &c.*] Steſichorus Poëta (de quo lib. 4. Od. 9.) maledicis verſibus ignominiam inuſſerat Helenæ, eamque infamem exhibuerat. At Caſtor et Pollux Helenæ fratres (de quibus l. 1. Od. 3.) eam ulti, injurioſo vati oculos ademerant. Viſum tamen ei reddiderunt veniam poſtulanti, et palinodiam ſeu carmen alterum ad Helenæ laudem canenti.

46. *Paternis obſoleta ſordibus.*] Sive ex adulterio nata, ſive è vili et ignobili ſtirpe propagata.

47. *In ſepulchris pauperum, &c.*] Divitum ſe-

pauperum! Tibi cor benignum; et manus innoxiæ; uterusque tuus partui aptus; atque obstetrix lavit pannos tuo sanguine rubros, quoties exurgis puerpera minimè debilis.

Novendiales dissipare pulveres!
Tibi hospitale pectus, et puræ manus;
Tuusque venter partumeius, et tuo
Cruore rubros obstetrix pannos lavit,
Utcunque fortis exilis puerpera.

ANNOTATIONES.

pulchris custodes adhibebantur adversus magos et veneficos. Virg. Æneid. 11. 200.

. . . . *Semiustaque servant busta.*

Illi verò pauperum cineres eruebant ac dissipabant sua veneficia peracturi.

48. *Novendiales.*] Sepulturæ jam datos, Servius ad Virg. Æn. 5. v. 64. *Apud majores.* inquit, *ubicunque aliquis extinctus fuisset, ad domum suam referebatur; ibique septem erat diebus: octavo die incendebatur: nono sepeliebatur. Unde Horatius.*

Noviendales dissipare pulveres.

Vide l. 1. Sat. 8.

49. *Puræ manus.*] Quæ nemini vim aut necem intulerint. Vide contraria his omnia, tum in Epod. 5. tum in Sat. 8. lib. 1.

50. *Partumeius.*] Fœcundus; vel prorsus pariens quasi meiat sine labore aut doloribus. Vox ad ludibrium, per quam exprobrat Canidiæ fictos partus, unde et *puerperam* mox vocat *fortem*, id est, minimè debilitatam. Quamobrem verò fœtus à se editos mentirentur veneficæ, dixi in Epod. 5. nimirùm alienos infantes surreptos alebant, quibus ad sua veneficia uterentur crudeliter enectis. Valeant qui legunt *Pactumeius*, et comminiscuntur Canidiæ filium hunc fuisse ita nominatum, vel quasi ex pacto datum. Commentum, inquam, id habetor. Sed Bentl. aliter censet.

Tuo cruore rubros.] Quasi revera peperisset. Ironiam salsissimam singulæ voces olent.

ODE XVIII.

CANIDIÆ RESPONSIO.

Quorsum vota facis ad aures clausas? Mare hyemale tumidis fluctibus haud verberat scopulos surdiores erga nautas nudos. Scilicet impunè tu deriseris Cotyttia mysteria *revelata, amori libero consecrata? Et* tanquam *pontifex Esquilini*

QUID obseratis auribus fundis preces?
Non saxa nudis surdiora navitis
Neptunus alto tundit hybernus salo.
Inultus ut tu riseris Cotyttia
Vulgata, sacrum liberi Cupidinis?
Et Esquilini pontifex venefici

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. anteced.

1. *Quid obseratis.*] Canidiam respondentem sibi Horatius facit, novo ludibrio.

2. *Non saxa nudis, &c.*] Saxa non surdiora sunt clamoribus naufragorum ac nautarum, rebus omnibus jam perditis, egentium, quando hyemalibus ventis ac tempestatibus subvertitur mare, et scopulos fluctibus tundit. Sicut, inquam, naufragi opem frustrà tunc à rupibus implorant, sic tu à me modò.

Nudis.] Scaliger *nudos in hyeme nautas* ab Horatio poni, reprehendit; sed perperam. Quippe denudatos bonis omnibus in naufragio, et vitam duntaxat incolumem petentes rectè Poeta exhibet.

3. *Salo.*] Σαλεύειν, *agitare*, item, *fluitare*, σάλος, *agitatio*, *mare*, *&c.*

4. *Tu riseris Cotyttia Vulgata.*] Pleræque membranæ habent *Cocythia*, id est, infernalia à Cocyto inferorum fluvio, quâ voce veneficia belle significantur. Quod verò additur, *sacrum liberi Cupidinis*, movit Angelum Politianum, ut corruptum hunc locum putaret, atque restituendum; primusque legendum conseuerit, *Cotyttia*, id est, flagitiosa sacra, promiscua libidine turpia, Bacchi Orgiis similia, quæ à veneficiis celebrabantur. Cotytto Dea spurcitiæ et inpudentiæ ab Atheniensibus, Corinthiis, Thracibus, aliisque colebatur nocturnis sacris, omni libidinum genere infamibus, meminit Juvenalis Sat. 2. v. 92.

5. *Vulgata.*] A te cum ludibrio divulgata! vel quæ ego piè tibi patefeci, tu impiè derisisti! nempe Epod. 5. et Sat. 8. lib. 1.

6. *Et Esquilini pontifex venefici, &c.*] Quasi summus arbiter, sacerdos, ac censor, jus habens, cognoscendi et judicandi de rebus omnibus ad religionem pertinentibus, adeòque de sacris illis ac veneficiis, quæ fiunt à me extra portam Esquilinam, vel in Esquiliis, de quibus Epod. 5. in fine.

Esquilini.] Quia sepulchretum illic erat, hic locus erat ad veneficia idoneus, nimirùm ossibus

urbem nomine implêris meo?
d proderit ditâsse Pelignas anus,
ociúsve miscuisse toxicum,
tardiora fata te votis manent?
Ingrata misero vita ducenda est in hoc,
Novis ut usque suppetas doloribus.
Optat quietem Pelopis infidus pater,
Egens benignæ Tantalus semper dapis;
Optat Prometheus obligatus aliti;
Optat supremo collocare Sisyphus
In monte saxum: sed vetant leges Jovis.
Voles modò altis desilire turribus,
Modò ense pectus Norico recludere;
Frustráque vincula gutturi innectes tuo,
Fastidiosâ tristis ægrimoniâ.

[493] *incantamenti impleveris civitatem meo nomine? Quid juvabit locupletasse vetulas Pelignas, aut violentius venenum parasse, si tibi mors accidit lentior, quàm cupio?* Atqui *vita misera infortunato protrahenda est* tibi *ad hoc* tantùm, *ut diutiùs novas ærumnas perpetiare. Tantalus Pelopis infidelis pater semper carens expetito cibo, requiem desiderat: poscit* etiam *Prometheus vulturi addictus. Sisyphus* pariter *cupit reponere lapidem in montis vertice. At non* [494] *sinit edictum Jovis.* Sic et tu *cupies jam te dare præcipitem è celsis turribus; jam pectus confodere gladio Norico: quin etiam ægritudine tædiosâ mœstus collum tuum inseres laqueo, sed frustra.*

ANNOTATIONES.

vel cineribus mortuorum legendi, vel evocandis animabus, &c. Vid. super carm. ad finem.

Pontifex.] Ex Dionys. Halicarn. lib. 2. *Pontifices sunt rerum maximarum domini. Etenim dijudicant sacras omnes causas; privatisque et magistratibus et ministris Deorum statuunt, quæcunque sunt sacrorum non scripta atque incognita . . . Sacerdotes etiam omnes recensent, eorumque famulos ac ministros, quibus utuntur ad sacra, observant: ne quis peccet in sacris legibus . . . Et si quos animadvertunt peccantes mulctant, ad unum quodque negotium respicientes.* Hinc Plaut. Rud. 6, 3, 21.

Libet jurare: tun' meo Pontifex perjurio es?

7. *Impunè ut urbem nomine implêris meo?*] Postquam ego te participem feci veneficiorum, et sacrorum in Esquiliis à me paractorum patiar ut ea derideas, divulges, meque plebis fabulam et ludibrium facias? Absit: impunè haud feres: dabis pœnas.

8. *Quid proderit ditâsse Pelignas anus!* Hoc alii referunt ad Horatium, alii ad Canidiam. Prior erit sensus, ut Canidia dicat Horatio: Nihil tibi proderunt aliarum veneficarum incantamenta, quibus te adversus mea tueri voluisti, conductis pretio Pelignis mulieribus. Posteriori sensu, ipsa Canidia de se ait. Ergone frustrà in opem vocarim Pelignas anus, quibus mercedem erogavi? vel, quid proderit mihi Pelignas docuisse artem meam, quâ ditantur passim; si ego ipsa non præsto quod in te molior?

Pelignas.] Peligni populi Marsis et Samnitibus vicini, ac perinde veneficiorum periti.

2. *Velociúsve miscuisse toxicum.*] Hoc pariter alia et alii ratione potest accipi. Vel Canidia dicit Horatio: Frustrà est, quod venenum tibi miscui velocius, ad fugienda, per mortem citam, quæ tibi mala et tormenta infero: nam vives, et vives ad ærumnas quaslibet exantlandas, ita me volente. Vel ipsa ait, Quid prodest mihi præsentissimum venenum parare posse cùm libet, si tu vivis? Atqui placet ut vivas, ut longiùs ac diutiùs discruciem.

13. *Pelopis infidus pater.*] Tantalus in Deos perfidus, quorum nempe arcana impiè revelavit. Alii legunt, *infidi.* Pelops enim adversus Oenomaum, deinde Myrtilum infidelis extitit. Vide l. 1. Od. 28. l. 2. Od. 13, et 18. et posteà Sat. 1. lib. 1.

13. *Prometheus.*] De eo l. 1. Od. 3. et 16. l. 2. Od. 13, &c.

16. *Sisyphus.*] Hunc mortalium astutissimum vocat Homerus. Theognis, *Si quis plura nôrit quàm Sisyphus.* Cic. Tusc. 1. n 91., *Tentarem Sisyphi prudentiam.* Est et Proverb. *Sisyphi artes.* De eo jam. l. 2. Od. 14. v. 20.

Optat collocare in monte saxum.] Cic. Tusc. l. 1. c. 18. *Mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus . . . . Sisyphus versat saxum sudans nitendo, neque proficit hilum.*

17. *Sed vetant leges Jovis.*] Ergo quietem optatam, vetante Jove, minime nanciscentur illi quamvis callidissimi, Tantalus, Prometheus, Sisyphus: ita me obstante, nec tu, qui ausus es mea sacra deridere, tuamque superbiam venditare.

18. *Voles modò.*] Sæpiùs mortem quæras nec invenies, quamdiu vetabo, inquit Canidia.

19. *Norico.*] E ferro exquisito de Noricis fodinis, lib. 1. Od. v. 9.

Ego verò tum infensis humeris inequitabo: orbisque vincetur audaciâ meâ. Numquid enim-verò ego *quæ valeo commovere cereas effigies, quemadmodum ipse curiosus observasti: quæque meis incantationibus devoco Lunam è cælo; et combustis cadaveribus vitam reddere valeo, atque amatorias potiones conficere*; nimirùm *defleam* vanum *exitum artis adversum te inefficacis?*

Vectabor humeris tunc ego inimicis eques;
Meæque terra cedet insolentiæ.
An quæ movere cereas imagines,
Ut ipse nôsti curiosus, et polo
Deripere Lunam vocibus possum meis,
Possum crematos excitare mortuos,
Desiderîque temperare pocula;
Plorem artis in te nil valentis exitum?

ANNOTATIONES.

22. *Vectabor humeris, &c.*] Tibi insultabo, te subactum et calcatum premam.

23. *Meæque terra cedet insolentiæ.*] Insolentem meam potestatem universi verebuntur.

24. *Movere cereas imagines.*] Ex arte magicâ De his jam dixi in Epod. 5. at plura dicam ad Sat. 8. lib. 1. Vide ibi annot.

25. *Ut ipse nôsti curiosus.*] Quippe adfuisti, teque admisi ad nostra mysteria. Epod. 5. Sat. 8. lib. 1.

26. *Polo deripere Lunam.*] Vide Epod. 5. v. 46. ibique annot.

27. *Crematos excitare mortuos.*] Redacta etiam in cineres cadavera suscitare, animas evocare ab inferis, &c. Virgil. Eclog. 8. 98.

. . . *Sæpe animas imis excire sepulchris.*

Tibull. 1, 2, 47.

Hæc cantu finditque solum, manesque sepulchris
Elicit, et tepido devocat ossa rogo.

Lib. 1. Reg. cap. 28. mulier Pythonem habens suscitat animam Samuelis, jubente Saule rege. Vide Sat. 8. lib. 1.

28. *Desiderîque temperare pocula.*] Ad philtrum Hippomanes adhibebatur: contrà ad odii poculum, fel diversorum animalium. Origen. lib. 7. contra Celsum: *Dæmones invocant ad philtrum vel misetra.*

29. *Plorem artis in te nil habentis exitum?*] Tuetur hanc lectionem Theod. Marcilius. *Nihil habentis* ἰσχύειν, Atticè valere et posse significat, inquit. Joan. cap. 25. ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδὲν, *in me non habet quidquam.*

Alii legunt, *nil agentis*: alii *valentis*: alii verò *plorem artis* (supple, *causâ*, inquiunt) *nullum habentis exitum*; vel, *nil habentis exitum*: afferuntque illud Virgilii, Æn. 11. v. 126.

Justitiæne prius mirer, belline laborum?

Et ibidem, v. 280.

. . . . . . *laborumve malorum.*

Ubi certè intelligitur *causâ*, *causâ*.

Q. HORATII FLACCI

CARMEN SÆCULARE.

Pro Imperii Romani Incolumitate.

PHŒBE, ſilvarumque potens Diana, [495]
Lucidum cœli decus, ô colendi

O Apollo, et Diana ſilvarum domina, illuſtre cœli ornamentum; O ſemper bo-

ANNOTATIONES.

Carmen ſæculare.] Ex Jul. Scalig. lib. Poët. 6. Horatii *Carmen ſæculare doctum, plenum, terſum, laboratum, felix.* Anno ab urbe conditâ 736, quintos Auguſtus ſæculares ludos celebraturus, Carmen hocce in iis ex more canendum, ab Horatio ſcribi juſſit. Horatius huic operam ſedulò impendit, imò tam feliciter, vel ſuo ipſius judicio, ut et ſibi applaudere, et choros nobiles illud decantaturos ad exequendum diligenter ſacrum munus anteà exhortari non veritus ſit. Duplici Ode hæc præſtat, nimirùm vigeſimâ primâ libri primi et ſextâ libri quarti; quam vulgus utramque ſæculare Carmen nihilominùs huc uſque nuncupavit, ſed perperàm. Nam in priori monet duntaxat pueros ac virgines, ut ritè canant Apollinis ac Dianæ laudes: in poſteriori verò de ſe ipſe et magnificè quidem loquitur Poëta. Quæ planè eſſe contra rationem hymni, in quo laudari tantùm Deos atque invocari decet, nemo negaverit.

Porrò quæ ad ludos ſeculares attinent, paucula ſaltem hic aſcribere non pigebit. Hi centeſimo decimo quoque anno peragi ſolebant, in campo Martio, per tres dies continuos atque noctes. Primo quidem Princeps civitatis in Capitolium aſcendebat cum quindecim viris iſtarum ceremoniarum procuratoribus, ibique ſacra fiebant. Tum in Theatris omnibus edebantur ludi. Deinde Junoni ſupplicabant matronæ. Poſtremò in æde Palatinâ ter novem pueri nobiliſſimi, totidemque virgines Patriciæ, in ternos utrinque choros diviſi, Græcâ Latinâque voce Apollini Dianæque hymnum decantabant, quem vocârunt ſæculare Carmen, in quo mala quæque deprecari, bona depoſcere, moris erat. Quæ quidem omnia ſi obſervarentur, incolumitatem Imperio, et proſperitatem æternam Sibylla ſuis carminibus ſpoponderat. Quapropter curandorum iſtorum causâ Duumviri primùm à Tarquinio Superbo, poſteà Decemviri, denique Syllâ Dictatore Quindecimviri creati ſunt. Ludos ſæculares inſtitutos à Numâ Pompilio alii ſcribunt, alii à Valerio Poplicolâ, alii veriùs longè poſt exactos reges. Neque ſcriptores conſentiunt de tempore quo celebrati fuerunt. Sunt enim qui velint poſt centum annos, alii poſt centum ac decem. Conſtat anticipatum aliquando tempus. Cornel. Tacit. Annal. 11, 11. *Iiſdem Conſulibus ludi ſæculares octingenteſimo poſt Romam conditam anno, quarto et ſexageſimo quam Auguſtus ediderat, ſpectati ſunt. . . Domitianus quòque edidit ludos ſæculares: iiſque intentiùs affui ſacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum Prætor. Quod non jactantiâ refero: ſed quia collegio Quindecimvirûm antiquitùs ea cura, et magiſtratus potiſſimum exequebantur officia ceremoniarum.* Sueton. Claud. c. 21. *Fecit et ſæculares ludos quaſi anticipatos ab Auguſto, nec legitimo tempori reſervatos: quamvis ipſe in hiſtoriis ſuis prodat, intermiſſos eos Auguſtum multò poſt, diligentiſſimè annorum ratione ſubductâ, in ordinem redegiſſe. Quare vox præconis irriſa eſt,* (obſerva, lector, ritum ſolemnem) *invitantis more ſolemni ad ludos quos nec ſpectâſſet quiſquam, nec ſpectaturus eſſet: cum ſupereſſent adhuc qui ſpectaverant, et quidam hiſtrionum producti olim, tunc quoque producerentur.* Item Domitian. c. 4. *Fecit et ludos ſæculares computatâ ratione temporum ab anno, non quo Claudius proximè, ſed quo olim Auguſtus ediderat.* Vide Dion. l. 54. Cenſorin. c. 5. de die natal.

Semper et culti, date quæ precamur
Tempore sacro:
Quo Sibyllini monuêre versus [496]
Virgines lectas puerosque castos
Diis, quibus septem placuere colles, [497]
Dicere carmen.
Alme Sol, curru nitido diem qui
Promis et celas, aliusque et idem
Nasceris; possis nihil urbe Româ
Visere majus.
Ritè maturos aperire partus
Lenis Ilithyia, tuere matres,

norandi et honorati, concedite quæ rogamus diebus solemnibus istis: in *quibus carmina Sibyllæ jubent puellas eximias et pueros castos hymnum decantare numinibus, à quibus proteguntur septem colles. Sol* omnia *conservans, qui splendido curru lucem producis et aufers, diversusque et idem oriris,* utinam *nihil queas aspicere excellentius civitate Romaná. O Ilithyia benignè procurans tempestivos partus*

ANNOTATIONES.

Val. Maxim. l. 2. c. 4. Alex. ab Alex. l. 6. c. 19. præ cæteris autem Onuph. Panvin. nec non Sibyl. carm. ab Opsopœo edita. *Zosim.* l. 2. histor. ubi sic etiam scribit: *Eodem sacrificio ad tempus neglecto, cum rursus adversi casus accidissent, Octav. Augustus ludos renovavit, factos anteà, L. Censorino et Manlio Publio Coss.*

1. *Phœbe, silvarumque potens Diana.*] Dii quidem omnes in ludis sæcularibus coli debebant: præcipuè verò invocabantur isti tanquam ἀλεξίκακοι et averrunci malorum; tum quod annum Sol, menses Luna, regat. Testatur Zosim. cit. ibidemque numina sacris illis solemnibus placanda recensentur, Jupiter, Juno, Latona, Apollo, Diana, Parcæ, Ceres, Pluto, Proserpina.

Lucidum cœli decus.] Apollinem pariter et Dianam, seu Solem ac Lunam ita compellat.

2. *Colendi semper et culti.*] Hi quippe ab omni ævo Romanis religiosè culti, velut Romani conditores Imperii. Unde posteà *Roma si vestrum est opus, &c.*

4. *Tempore sacro.*] Hisce diebus festis secularibus, quibus sacra fiebant in omnibus fanis, ac populus universus religioni intentus erat.

5. *Sybillini monuere versus, &c.*] Ritus, ut dixi jam, secularium sacrorum Sibyllæ carminibus præscriptus erat. Apud Zosim. cit. Ità canit illa

Μεμνῆσθαι Ῥωμαῖε, καὶ εἰ μάλα λήσεται αὐτὸν,
Μεμνῆσθαι τάδε πάντα. Θεοῖς μὲν ἀθανάτοισι
Ῥέζειν ἐν πεδίῳ παρὰ Θύβριδος ἄπλετον ὕδωρ,
&c.

De Sibyllis ac Sibyllinis versibus fusè differui ad Juvenal. Sat. 3. init. At prodière nuper eruditissimæ de his lucubrationes Petri Petiti Philosophi et Doctoris Medici Parisiensis, Lipsiæ editæ ann. 1686. in quibus egregiè asserit unicam Sibyllam extitisse Erythræam; quæ cùm diutissimè vixerit, et per varias orbis regiones sit peregrinata, atque in singulis commorata et vaticinata, plurium Sibyllarum opinionem vulgo fecerit.

6. *Virgines lectas puerosque.*] Bene vocat *lectas* et eximias. Nam præterquam quòd illi debebant esse in primis nobiles, etiam jubebantur esse patrimi omnes et matrimi, id est, parentem utrumque habere viventem. Quorsum verò? Quoniam Apollinis ac Dianæ laudibus ritè canendis placandisque numinibus parum idonei videbantur ii pueri, quorum parentibus Dii illi velut irati vitam ademissent. Nimirùm ea veteribus insederat opinio, quotquot mortalium interirent, Apollinis aut Dianæ telis perimi. Zosim. cit. Tit. Liv. l. 37, &c. Vide et l. 1. Od. 21. l. 4. Od. 6.

7. *Diis, quibus septem placuere colles.*] Dii tutelares, præsides, custodes urbis ac gentis Romanæ ipsorum auspiciis conditæ. Romam in septem collibus ædificatam esse nôrunt omnes; sive ejus pomœrio colles septem contineri; nempe Aventinum, Esquilinum, Capitolinum, Cœlium, Palatinum, Viminalem, Quirinalem.

9. *Alme Sol.*] Apollo idem qui Sol, Macrob. Saturnal. l. 1. c. 21. Hujus autem in hæc inferiora magna virtus. Scilicet calore producit, alit, fovet, auget; lumine recreat, &c.

Curru nitido diem qui Promis, &c.] Quadrigis vehi Sol circa terram poëtis dicitur.

10. *Aliusque et idem Nasceris.*] Idem est Sol hodie qui heri: hodiernus tamen dies alius est ab hesterno.

14. *Ilithyia.*] Hæc inter generationis præsides recensetur, imò eadem est quæ Lucina, Dea quæ parientibus opitulatur, seu Diana, seu etiam Juno. Junonis filiam quidam faciunt. Hom. Pauf. Dionys. Halic. Plato, Cœl. Rhodig. l. 28. c. 24. ità scribit: *Ilithyia, sive* Εἰλείθυια *ex Hyperboreis appulsa Delum Latonæ affuit parienti, teste Pausaniâ. Hinc rem divinam Ilithyiæ obeunt Delii, à quibus didicerint cæteri. Dictamnum herbam juvare insigniter fœcunditatem atque*

Sive tu Lucina probas vocari
Seu Genitalis.
Diva, producas ſobolem, patrumque
Proſperes decreta ſuper jugandis [408]
Fœminis, proliſque novæ feraci
Lege maritâ:
Certus undenos decies per annos
Orbis et cantus referatque ludos
Ter die claro, totieſque gratâ
Nocte frequentes.
Voſque veraces ceciniſſe, Parcæ,
Quod ſemel dictum eſt, ſtabiliſque rerum
Terminus ſervat, bona jam peractis
Jungite fata.
Fertilis frugum pecoriſque Tellus
Spiceâ donet Cererem coronâ: [409]

ſeu Lucina, ſeu Genitalis amas nominari, defende matres. O Dea prolem Romanam multiplica, et promove Senatuſconſulta de jungendis connubio mulieribus, et lege maritali novæ ſobolis fertili. Circulis etiam centum et decem annis evolutus reducat cantilenas ac ludos celebres tribus diebus lucidis totidemque noctibus jucundis. Vos autem Parcæ, quæ ſemel ſtatuta verè prænunciâſtis, et fixus ordo rerum cuſtodit, proſpera fata addite jam tranſactis. Terra frugibus fœcunda et gregibus det Cereri coronam è ſpicis:

ANNOTATIONES.

ενταυθα, atque ob id corollas Ilithyiæ ex dictamno contexi ſuetas, obſervatum. Ilithyia multis Luna credita eſt, eamque mitem ac lyſizonon adeſſe parturientes precabantur. Hæc ille. Ejus meminerunt Heſiod. Pindar. Nem. Od. 7. init. et Theocr. 17, 60.

15. *Lucina*] Sic dicta quòd prodeuntibus in lucem faveat infantulis.

16. *Genitalis.*] Quòd adjuvet ac promoveat generationem. Et quemadmodum ſolis calore fœtus animatur, ſic nutritur humore Lunæ et gignitur. Ex his intelligitur cur à Poëtâ noſtro dicatur *maturos aperire partûs Lenis*. Vide l. 3. Od. 22. et l. 4. Od. 6. ſtroph. penult. annot.

17. *Producas ſobolem.*] Romanam gentem adeòque potentiam auge, amplifica.

18. *Decreta ſuper jugandis Fœminis, &c.*] De connubiis ritè contrahendis ad generandam prolem, ſupplendoſque exercitus. Cenſorum jus et officium erat, cœlibes ad matrimonium cogere.

20. *Lege maritâ.*] Intellige non legem Poppæam, quæ mortuo jam pridem Horatio, et poſt ludos iſtos ſæculares annis 20. lata eſt; ſed Juliam maritalem ſeu de maritandis ordinibus, tunc temporis latam, quæ conjugatis præmia, pœnas autem adverſus cœlibes decernebat; prætereà ingenuis quibuſlibet (exceptis tamen Senatoribus ac Senatorum filiis) uxores libertini generis ducere permittebat. Vide Gell. l. 1. c. 6. Cicer. de legib. Zonar. Dion. Cornel. Tacit. Annal. Suet. Octav.

21. *Certus undenos, &c.*] Precamur etiam ut poſt evolutum rurſus centum illud ſpatium annorum centum ac decem, quod ſeculum appellatur, referantur et repræſententur iterum ac deinceps ludi iſtis ſimiles, ſemperque adeò floreat urbs et Imperium Romanum. Alii legunt *certus ut denos*, ac centenis duntaxat annis ſeculum definiunt. Quod tamen haud ità probant eruditi, refraganturq; Sibyllini verſus,

Ἀλλ' ὁπόταν μήκιςος ἵκῃ χρόνος ἀνθρώποισι
Ζωῆς, εἰς ἐτέων ἑκατὸν δέκα κύκλον ὁδεύων, &c.

23. *Ter die clarò totieſque nocte.*] Ternis diebus ac totidem noctibus agebantur ludi ſæculares, ut ante jam annotavi.

25. *Voſq; veraces ceciniſſe Parcæ.* Lucinæ ſive Ilithyiæ ſubjungit Parcas. His nimirùm aſſidere Illam ſcribit Pindar. Od. 7. Nem. ante cit. Ἐλείθυια πάρεδρε Μοιρᾶν βαθυφρόνων παῖ Ἥρας, γενέτειρα τέκνων, &c. *Ilithyia aſſidens Parcis profundè cogitantibus, filia Junonis, genetrix liberorum, &c.*

26. *Stabiliſque rerum Terminus ſervat.*] Quidem legunt, *ſervet*, ſed vix contextus eam feret lectionem. Alii, *hæret* Nihil clarius noſtrâ illâ lectione. Senſus eſt: O Parcæ quæ veraciter protuliſtis ac profertis id *quod ſemel* à Jove *dictum*, fatum et ſancitum eſt, præſertim de Imperii Romani æternitate. Virg. *Imperium ſine fine dedi:* quod quidem hactenus *ordo rerum ſtabilis at terminus ſervat*, conſtitutæ jam Romanorum potentiæ et gloriæ novam ſemper adjungite. Vel ſi mavis generaliter accipere: Parcæ quæ verè ceciniſtis id *quod ſemel dictum*, quodque immutabili neceſſitate fixum oportet ſervari, conceſſam Romanis felicitatem perpetuam facite.

30. *Spiceâ donet Cererem coronâ.*] Hoc debitum et aptum munus pro acceptâ frugum abundantiâ. Tibull. 1, 1, 15.

Flava Ceres tibi ſit noſtro de rure corona
Spicea.——

Et l. 2. Eleg. 1. v. 5.
——*Spicis tempora cinge Ceres*

Salubres aquæ et aër Jovis alant fœtus. Habe sagittis reconditis clemens et benigne, exaudi pueros supplicantes: ô Luna bicornis astrorum princeps, exaudi virgines: Si quidem Roma est vestrum opus, et ad ripam Italicam se ici navigatione appulerunt catervæ Trojanæ, homines jussi mutare domicilia et civitatem; quibus pius Æneas viam tutam

Nutriant fœtus et aquæ salubres,
Et Jovis auræ.
Condito mitis placidusque telo
Supplices audi pueros, Apollo:
Siderum regina bicornis audi,
Luna, puellas:
Romá si vestrum est opus, Iliæque
Littus Etruscum tenuere turmæ,
Jussa pars mutare lares et urbem,
Sospite cursu;
Cui per ardentem sine fraude Trojam

ANNOTATIONES.

31. *Nutriant fœtus et aquæ salubres, Et Jovis auræ.*] Aërem et aquas pestilentes deprecatur: orat ne ne *tabida membris, Corrupto cœli tractu, miserandaque veniat Arboribusque satisque lues, et lethifer annus:* ut ait Virg. Æneid. 3. v. 138. Hor. l. 1. Od. 21.

Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem
Pestemque à populo et principe Cæsare in
Persas atque Britannos
Vestrâ motus aget prece.

32. *Jovis auræ.*] Hinc Virg. Eclog. 3. *Jovis omnia plena.* Macrob. in Somn. Scip. c. 17. Jupiter pro cœlo ponitur; et Juno pro aëre, Jovisque conjux; quia aër scilicet inferior, cœlo est subjectus velut aëri superiori. Idem Saturnal. l. 3. c. 4. *Esse autem medium æthera Jovem, Junonem verò imum aëra,* aiunt, &c.

33. *Condito mitis placidusque telo.*] Contrà exerto vel intorto metuendus ac terribilis, l. 2. Od. 10. stroph. penult. Adde quod ante annotavi, ita veteribus superstitiosè existimatum, mortalium neminem interire, aut morte mactari, nisi Apollinis aut Dianæ telis percussum. Vide Macrob. l. 1. Saturn. c. 17. ubi Apollinis arcu et sagittis Solis radios significari, morbosque hinc vel sanitatem ab eo immitti creditum olim, probè asseritur.

34. *Audi pueros, Apollo, &c.*] Apollinem, ut vides, lector, pueri invocabant, puellæ verò Dianam, in separatos hinc et illinc choros distributi, et sic jusserat Sibylla:

. . . . Χωρὶς δὲ κόραι χόρον αὐταὶ ἔχοιεν,
Καὶ χωρὶς παίδων ἄρσην στίχος· ἀλλὰ γονήων
Πάντων ζωόντων· οἷς ἀμφιθαλὴς ἔτι φύτλη.
Seorsim verò puellæ chorum ipsæ habeant,
Et seorsim puerorum masculus ordo, sed parentum
Omnium viventium, quibus utrinque florens adhuc
genus extet.

35. *Bicornis Luna.*] Non temerarium hoc epithetum, imò proprium maximè. Nam tempora novilunii agebantur ludi sæculares, et carmen illud sæculare concinendum erat *ad bicornem lunam.*

37. *Roma si vestrum est opus, &c.*] Idcirco Roma dicitur Apollinis opus, quòd Æneas Apollinis oraculo obsecutus venit cum suis in Italiam, ibique consedit.

38. *Littus Etruscum.*] Italicum, Tiberinum litus.

39. *Jussa pars mutare lares, &c.*] Accepta ab Apolline mandata itemque beneficia non sine grati ac religiosi animi testificatione apud ipsum numen referuntur. Virg. Æneid. 3. v. 88. sic Æneas Phœbo:

. . . *Quove ire jubes? ubi ponere sedes:*

Phœbus autem sic Æneæ respondet:

Dardanidæ duri quæ vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum et qui nascentur ab illis.

Et v. 160. sic monent Penates Dii Apollinis responsa interpretantes:

Mutandæ sedes . . . surge,
age . . . .
. . . . *Coritum, terrasque require*
Ausonias.——

Et postea: v. 354.

Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.

39. *Pars.*] Propriè nam et Trojanorum alii Antenore duce in Italiam devenerunt. Virg. Æneid. 1.

41. *Cui per ardentem, &c.*] Illi Trojanorum parti à te, Apollo, jussæ, novas quærere duce Æneâ sedes, is dux, te adjutore, tutum munivit iter, longum fugæ laborem ut ipse jusserat, minimè deserens. Virg. Æn. 3. v. 160.

Per ardentem, &c.] Virg. Æneid. 2.

. . . . *flammam inter et hostes*
Expedior: dant tela locum: flammæque recedunt.

Sine fraude.] Impunè, sine noxâ et damno sui aut suorum. Vide l. 2. Od. 19. v. 20.

Castus Æneas patriæ superstes
Liberum munivit iter, daturus
Plura relictis.
Dii probos mores docili juventæ,
Dii senectuti placidæ quietem,
Romulæ genti date remque, prolemque,
Et decus omne.
Quique vos bobus veneratur albis [501]
Clarus Anchisæ Venerisque sanguis,
Imperet bellante prior jacentem
Lenis in hostem.
Jam mari terrâque manus potentes
Medus, Albanasque timet secures:
Jam Scythæ responsa petunt, superbi
Nuper, et Indi.
Jam Fides, et Pax, et Honor, Pudorque
Priscus, et neglecta redire Virtus

paravit inter incensam Trojam illæsis, ipseque *post patriam stans, ampliora donaturum* quàm *relicta* fuerant. *O Numina date bonam indoles juventuti flexibili, tranquillitatem senectuti, populo* denique *Romano divitias, sobolem, gloriam integram. Illustris verò progenies Anchisæ et Veneris, quæ* nunc *juvencis candidis vos colit, regnet superior hoste bellum inferente, mitis autem erga subjectum. Jam terrâ marique Parthus formidat vires magnas atque auctoritatem Romanorum. Jam mandata expectant Scythæ Indique paulò ante ferociores. Jam Fides, et Pax, et Honor, atque antiquus Pudor, et Virtus contempta remigrare non*

ANNOTATIONES.

43. *Daturus plura relictis.*] Sic enim idem Apollinis oraculum promiserat per Deos Penates, Ibid. Æneid. 3. antè cit.

——Venturos tollemus in astra nepotes
Imperiumque urbi dabimus; tu mœnia magnis
Magna para . . .
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.

Itaque Æneas eo responso fretus, Trojanis militibus spondet majora in Italiâ, quàm quæ in Troade reliquerant et amiserant.

45. *Dii probos mores.*] Vide quam recta et justa petat. Quod autem Romanæ genti precatur *rem* seu opes, meminit eas esse quasi nervum Reipublicæ; quòd *prolem*, Imperii populique perennitatem exoptat: quod *decus*, id exprimit, quod habet Cic. pro lege Manil. n. 7. Romanos *semper appetentes gloriæ præter cæteras gentes atque avidos laudis* extitisse.

49. *Quique vos bobus veneratur albis.*] Hæc peculiaria sunt ac sigillatim pro Cæsare Augusto vota. Is nimirùm *Anchisæ Venerisque sanguis:* mater enim Augusti neptis erat Julii Cæsaris sororis, Julius autem ab Iulo prognatus erat, Iulus autem Æneæ filius: Æneas denique Anchise ac Venere natus. Quanquam et hoc referunt aliqui ad Populum Romanum ab Æneâ propagatum.

Bobus albis.] Jovi mactari debebant tauri albi; pariter et Phœbo Dianæque utpote lucidis numinibus, candidæ victimæ; Junoni juvenca nitida; Terræ scrofa nigra: Parcis furvæ agnæ ve capræ. Ita enim jubebant Sibyllina carmina apud Zosim. Histor. l. 2. jam cit.

Λευκοὶ ταυροὶ δ' ἐς Διὸς παρὰ βωμὸν ἀγέσθων
Ἤματι μηδ' ἐπὶ νυκτὶ, &c.

51. *Bellante prior, jacentem Lenis in hostem.*] Virg. Æneid. 6. v. 851.

Tu regere imperio populos, Romane, memento.
. . . .
Parcere subjectis, et debellare superbos.

54. *Medus.*] Vide l. 4. Od. 5. et 14. Dio. l. 54. Paul. Oros. l. 4. c. 21. Sueton. Octav. c. 21.

Albanas timet secures] Romanorum majores Albæ prius quam Romæ regnârunt. Hinc *Albanas* pro *Romanas*. Virg. Æneid. 1.

At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo.
. . . .
. . . Regnumque ab sede Lavini,
Transferet, et longam multâ vi muniet Albam,
Et antea: *. . . genus unde Latinum,*
Albanique patres.

Porrò *secures*, insignia Magistratuum, pro potestate ac majestate poni, notum etiam sciolis.

55. *Scythæ responsa petunt.*] Augusti ac Romanorum expetunt amicitiam, mandata, leges. Supra cit. l. 4. Od. 5. et 14. modo cit. Flor. l. 4. ult. &c. De Scythis, l. 1. Od. 19. l. 2. Od. 9. l. 3. Od. 24.

56. *Indi.*] De his anteâ l. 1. Od. 12. &c. Oros. in fine, l. 6.

58. *Neglecta redire virtus Audet, &c.*] Sunt enim quædam *tempora virtuti inimica*, ut ait Cic. in Orat. Eo pertinet etiam quod Poëtæ scribunt, invalescentibus vitiis Astræam terras

dubitat: et abundantia referto cornu felix procedit. Apollo vaticinus et arcu splendido conspicuus, novemque Musis amicus qui arte mea cá sublevat ægrotantia corporis membra si placidè intuetur arce Palatinas, in lustrum sequens a... liorem semper ætatem propaget imperium Romanum, Italiamque prospere. Diana verò quæ Aventino monti præsidet, et Algido, suscipiat vota quindecim virûm, atque propitias aures præbeat juvenum precibus. Ego chorus peritus canendi laudes Apollinis ac Dianæ, domum refero bonam certamque fiduciam, in talia consentire Jovem et Deos universos.

Audet, apparetque beata pleno
Copia Cornu.
Augur et fulgente decorus arcu [502]
Phœbus, acceptusque novem Camœnis,
Qui salutari levat arte fessos
Corporis artus,
Si Palatinas videt æquus arces,
Remque Romanam, Latiumque felix,
Alterum in lustrum, meliusque semper
Proroget ævum.
Quæque Aventinum tenet Algidumque,
Quindecim Diana preces virorum
Curet, et votis puerorum amicas
Applicet aures.
Hæc Jovem sentire Deosque cunctos, [503]
Spem bonam certamque domum reporto,
Doctus et Phœbi chorus, et Dianæ
Dicere laudes.

ANNOTATIONES.

reliquisse, et in cœlum evolasse. At cum ad meliorem se frugem homines recipiunt, tum dicitur redire virtus, atque rerum ubertatem honorumque omnium copiam secum referre. Ovid. Met. 1. v. 129.

Fugêre pudor, verumque, fidesque, &c.

Quod è Theognide expressum videtur, ᾤχετο μὲν πίστις, *abiit fides, &c.*

61. *Augur.*] Vaticinandi facultatem à Jove Apollo accepit:

Fulgente decorus arcu.] Ἀργυρότοξος, apud Homer. Virgil. Æneid. 12. v. 394.

Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium, citharamque dabat, celeresque sagittas.

62. *Acceptusque novem Camœnis.*] Utpote musicæ, lyræ, carminumque Inventor ac Deus.

63. *Qui salutari levat arte, &c.*] Apud Ovid. Met. 1. 521. ita de se jactat Phœbus:

Inventum medicina meum est, opiferque per orbem
Dicor, et herbarum subjecta potentia nobis.

Vide et Macrob. lib. 1. 17 antè cit.

65. *Palatinas arces.*] In suo palatio ædem Apollini sacraverat Augustus, cum bibliothecâ et porticu. Vide lib. 1. Od. 31. Porrò in hac æde Palatinâ canebatur Sæculare Carmen tertio die ludorum, ut observat Zosim. antè cit.

67. *Alterum in lustrum.*] Vel accipe *lustrum* simpliciter pro spatio quinque annorum, atqui adeò synecdochicus, pro tempore sequenti: vel signanter et præcipue pro altero sæculo; nam ludis sæcularibus fiebat insignis lustratio. Zosim. cit.

69. *Quæque Aventinum tenet Algidumque.*] Dianæ erant fana, fiebantque sacra, in utroque isto monte. Aventinus unus erat è septem urbis collibus. Algidus ab assiduo frigore dictus, non procul Româ.

70. *Quindecim Diana preces virorum curat.*] Quindecim viri sacerdotes erant, quorum jus, potestas, et officium erat, Sibyllinos libros consulere de rebus gravioribus, ut calamitatibus publicis; de iis responsa dare, placationes et expiationes edicere, sacris faciendis præesse, ceremonias exequi, libros et carmina Sibyllarum tueri; et, quod facit ad rem præsentem, ludorum sæcularium curam gerere. Vide Alex. ab Alex. l. 3. c. 16.

73. *Hæc Jovem sentire, &c.*] His annuere, rata habere vota nostra.

75. *Chorus.*] Licet è multis personis chorus constet, unius tamen partes agit ac sustinet. Epist. ad Pison. v. 193.

Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat.——

APPENDIX

Ad nostras ANNOTATIONES *in Libros* Odarum, *seu* Carminum HORATII.

QUONIAM plerisque locis attulimus Julii Cæsaris Scaligeri censuras, et grave est à tanto viro notari; ne quis forte ob id vel quidquam detrahendum arbitretur de summâ laude, quam per secula meruerunt Odæ Horatii, aut temerè credat Scaligerum, velut quâdam Zoili vesaniâ percitum, adversus Lyricorum Principem debacchatum esse; operæ pretium duximus hîc describere integram illustris Hypercritici sententiam, quâ nemini dubium relinquatur quanti illas ipse æstimârit. Sic habet Poët. lib. 6. *Est Horatius omnium Latinorum Græcorumque Poetarum elaboratissimus. Nam in Lyricis quem sonum, quos numeros, quam majestatem quæsivit, obtinuit, quæ omnia cum in aliis neglexit operibus, omisit sine gloriæ dispendio: quam puritatem, elegantiam, venustatem in utrisque appetiit, consecutus est.* Et postea: *Nunc ad politissima ejus carmina contemplanda transeamus: in quibus considerandis major laudis et admirationis, quam castigationis apparatus erit.*

Carminum igitur libri vel jucundâ inventione, vel puritate sermonis, vel figurarum tum novitate, tum varietate, majores sunt omni non solum vituperatione, sed etiam laude: neque solo dicendi genere humili, quemadmodum scripsit Quintilianus, contenti; verum etiam sublimi maximè commendandi. Quid enim altius aut præclarius illis?

Post ignem æthereâ domo
Subductum, macies et nova febrium
Terris incubuit cohors:
Semotique prius tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

Item istis? Scribêris Vario fortis, et hostium
Victor Mæonii carminis alite, &c.

Item? Quis Martem tunicâ tectum adamantinâ
Digne scripserit, &c.

Item? Sub lacrymosa Trojæ
Funera, ne virilis
Cultus in cædem et Lycias proriperet catervas.

Item? Permitte Divis cætera, qui simul
Stravêre ventos æquore fervido
Deprælianteis: nec cupressi
Nec veteres agitantur orni.

Hæc et alia per portiunculas. At illa tota,

Quem virum aut heroa lyrâ, vel acri
Tibiâ ſumes celebrare, Clio?
Quem Deum, &c.

Item decima quarta, decima quinta, quarta et viceſima. Triceſima vero prima adeo aſſurgit, ut facile probet judicium noſtrum. Nec inferior triceſima quinta.

Porro 2. Lib. prima Ode eſt altiloqua, ſicut et quinta decima. Par ſpiritus in undeviceſima et in ſequenti.

Sed et 3. Lib. prima dicendi genere magnifico ſtructa eſt, pariter et ſecunda. Tertia verò graviſſima. Quarta nec Pindaro cedit ac ne quinta quidem. Quin ſexta quoque altiſſimè ſonat. Haud paulo minor ſexta decima. At viceſima nona incipit leniſſimè: tum vero ſemper aſſurgit eo uſque, quo nemo aliorum pervenire poſſit. Ultima ejuſdem libri miſcuit etiam faſtum cum majeſtate.

Quarta Lib. 4. profecto aliarum nulli cedit magniloquentiâ. Quam quæ ſequitur, tametſi eo non aſpirat, in eâdem tamen luce verſatur; ſicut et ſexta, quæ ſimul nitore quodam venuſtatis perfuſa eſt. Nona altior et ſeverior: qualis et quarta decima: nec minor eam ſequens.

Quæ recenſere coactus ſum, ut virum maximum atque etiam cum ipſo Pindaro in hâc re conferendum, à calumnia vindicarem. Nam et Pindaro accuratior eſt, et ſententiis crebrior, neque ſibi, ut ille, indulgens: ſed non ſine auditoris reverentiâ, audax ad eam præſtandam magnitudinem, quæ neque illi oneri, et nobis miraculo ſit. In eo nihil laxum eſt, nihil hiat: omnia cohærent, ita ut unum tota illa eſſe videantur.

Cæteræ Cantiones partim in humili dicendi ſtylo, ut

Vitas hinnuleo me ſimilis Chloe, &c.

Et Ne ſit ancillæ tibi amor pudori: &c.

*Aliæ in medio*cri*, ut illæ;*

Mæcenas atavis edite regibus: &c.

Et Otium Divos rogat in patenti, &c.

Omnes, inquam, tantæ ſunt venuſtatis, ut mihi et aliis prudentioribus omnem ademerint ſpem talium ſtudiorum.

Inter alias vero, duas animadverti, quibus ne ambroſiam quidem aut nectar dulcira putem. Altera eſt 3. Lib. 4. Quem tu Melpomene, &c. *Altera nona Lib. 3.* Donec gratus eram tibi. *Quarum ſimiles malim à me compoſitas, quam Pythionicarum multas Pindari et Nemeonicarum: quarum ſimiles malim compoſuiſſe, quam eſſe totius Tarraconenſis rex.*

At tametſi tam magnificè de Horatii Carminibus ſentio: tamen dabunt ingenuo nobilique pudori noſtro veniam ſtudioſi, ſicubi etiam optavimus potiora.

V. CL. ANDR. DACERII

PRÆFATIO

IN

HORATII SATIRAS.

De Origine et Progressu SATIRÆ Romanæ, *et quas Mutationes subierit.*

HORATII *Satiras* duobus Libris comprehensas, nunc *Sermones*, nunc *Satiras*, nullo discrimine appellavit ipse: verùm quum *Ideas* modis quibusdam distinctas animo repræsentent ea vocabula, operæ pretium facturus videor, si, quid antiqui Romani per *Satiram* intellexerint, exponam. Primus doctissimus Casaubonus, atque adeo solus in eo feliciter operam posuit, ut demonstraret quæ et qualis esset Poësis Satyrica Græcorum, quæ Satira Romanorum. Est ille liber quantivis pretii: nec diffiteor me inde plurimum adjutum fuisse.

Hic enim est fructus, quem ex excellentium virorum laboribus percipere debemus: qui ideo nobis præiverunt, ut in spissis antiquitatis tenebris facem succedentibus præferrent. Non tamen in superiores ita oculi defigendi, ut propriis etiam gressibus non attendamus: per illas enim incedunt aliquando semitas, in quibus non tutum sit eos sequi: id quod et ego hîc cavi, sæpe vias parum tritas secutus, ut in progressu patebit.

Est autem Satira quædam Poëseos species aliis quàm Romanis prorsus incognita, nec ullâ cum Satyricâ Græcorum poësi cognatione conjuncta, quæ tamen quorundam doctorum opinio fuit. Quintilianus omnem dubitationem tollit, cum scribit Lib. 1. cap. 10. *Satira quidem tota nostra est*. Inde est quod Horatius Sat. 10. Lib. 1. ver. 66. *Græcis intactum carmen* dixerat.

Ecce tibi germanam hujus vocis Etymologiam: Latini *Saturum* usurpabant prò *pleno*, cui ad perfectionem nihil deesset: hinc *Satur*

color cùm lana colorem plenè combibiſſet, nec quicquam ad tincturam adjici potuiſſet. Ex *Satur* factum *Satura*, quod *Satira* etiam per *i* efferebant, quemadmodum *Maximus* et *Maxumus*, *optumus* et *optimus*. Eſt igitur *Nomen Adjectivum*, quod relationem habet ad *Subſtantivum* intellectum; dicebant enim priſci *Saturam* intelligentes *lancem*. Erat autem *Satura lanx* vas (Gallicè *un baſſin*) omne genus fructibus repletum, quos Cereri quotannis et Baccho, ut totius anni proventuum primitias, offerre ſolebant; cujuſmodi oblationes ex variis generibus inter ſe confuſis non erant Græcis omnino incognitæ, qui eas appellabant *παγκαρπιν θυσιαν*, *πανσπερμιαν*, et in leguminibus *πανεψιαν*. Diomedes Grammaticus accuratè et hunc Romanorum morem et vocis *Saturæ* naturam explicavit his verbis, *Lanx referta variis multiſque primitiis Sacris Cereris inferebatur, et à copiâ et* ſaturitate *rei* Satura *vocabatur. Cujus generis* lancium *et Virgilius in Georgicis meminit, cum hoc modo dicit*,

Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Et——*lanceſque et liba feremus.*

Deinceps ad alia miſcellanea tranſlata eſt. Feſt. *Satira cibi genus ex variis rebus conditum*. Migravit inde ad ea, quæ mentis et ingenii ſunt; nam *leges Saturas* nuncupârunt, quæ plura capita, aut plures titulos complectebantur, ut *Legem Juliam*, *Papiam*, *Poppæam*, quæ dicebatur *miſcella*, quod idem eſt ac *Satura*; unde profecta eſt et illa locutio *per Saturam legem ferre*, cùm non rogatis ex ordine Senatoribus, non collectis, nec dinumeratis ſententiis, omnes, ſimul et promiſcuè ſententiam ferebant, quod propriè dicebatur per *Saturam ſententias exquirere*, quomodo poſt Lælium locutus eſt Salluſtius. Neque hic conſtiterunt; etiam *libros* quoſdam hac appellatione inſigniverunt, ut Peſcennius Feſtus, qui *Hiſtorias Saturas* vel *per Saturam* nobis dedit.

Ex his omnibus exemplis facili quis negotio ſibi perſuadebit Horatii opera hinc traxiſſe nomen, *Satiraſque* appellatas, quod *multis et variis rebus hoc carmen refertum eſſet*, quomodo dicit Porphyrio. Quod quidem ex parte verum eſt: cave enim putes, vocem nullis intercedentibus gradibus, qui tranſitum præberent, ſtatim huc deductam: ejus migrationes antiquiores erant in alias res, quas propinquius *Horatii Sermones* contingerent. Ad quam rem explicandam jam accingimur, eum ſecuturi ordinem, qui ipſi Caſaubono in mentem non videtur veniſſe; quippe rem eâ luce perfundit, ut nulla amplius cuiquam relinquatur ad dubitandum materia.

Romani cum quadringentos circiter annos Scenicos ludos ignorarent, caſu dum dies feſtos per licentiam et laſciviam agitarent, in Verſus Saturnios et Feſcenninos inciderunt, qui poſtea in Scenis per centum et viginti fere annos locum ſuum tutati ſunt.

Fuerunt iſti Verſus impoliti et parum numeroſi, utpote ſubitanei, et à populo fuſi adhuc rudi et agreſti, quique non alium magiſtrum noſſet, quam Cererem et Bacchum. Hoc genus carminis implebant cavillationes et opprobria ruſtica, adhibitis Geſticulationibus et Saltationibus

ridiculis. Rem intelliges, si ob oculos tibi proponas bonos de pago viros rusticorum more saltantes, sese mutuo extemporaneis conviciis insectantes, eaque in vices exprobrantes, quorum alius alii conscii sunt. Hoc est quod Horatius dicit Epist. 1 lib. 2.

Fescennina per hunc inventa licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit.

Infrenam hanc et impotentem licentiam excepit non ita multò pòst alius generis carmen, castigatius quidem illud, sed refertum etiam dicteriis ad movendum risum comparatis, quod tamen nihil turpitudinis admiserit; comparuit hoc carmen sub Satiræ nomine ob varietatem suam: quæ quidem Satira certos habuit *modos*, i. e. musicum et congruentem motum, relegatis gestibus minus honestis. Titus Livius, lib. 7. c. 2 *Vernaculis artificibus, quia* Hister *Tusco verbo* Ludio *vocabatur, nomen* histrionibus *inditum, qui non, sicut ante, Fescennino versu similem incompositum temerè ac rudem alterenis jaciebant, sed impletas modis Saturas, descripto jam ad tibicinem cantu, motuque congruenti peragebant.* Non abludebat hæc Satira à nostris *Farces* pudentioribus, ubi promiscuè et Spectatoribus et Actoribus Scenico sale defricabantur auriculæ.

Atque ita se habebat res Scenica; cum *Livius Andronicus* ad *Comœdias* et *Tragœdias* ad Græcorum imitationem conscribendas primus animum appulit: quæ cum esset oblectatio et liberalior et absolutior, mox huc undique catervatim concursum est, neglectâ ad tempus *Satirâ*, quam tamen paulo post reprehensam erant qui Comœdiis jam peractis non absurdè subnecterent (quod Galli in suis *Farces* hodieque faciunt) Attellanis certè, mutato tum primum *Satyrarum* nomine in *Exodia*, quod in posterum mansit.

Atque hæc fuit prima et antiquissima Romanæ Satiræ forma. Erant quidem duæ aliæ, quanquam à primâ multum discrepabant, ei tamen quasi enatæ suffragines ortum suum referebant; quod quam brevissimè potero, jam confirmatum dabo.

Uno anno postquam Livius primas dedisset fabulas, natus est in Italiâ Ennius: qui cum adolevisset, et diligentius considerasset, quantopere hujusmodi Satiris delectaretur populus; rectè et id vidit, Pcëmata, quæ licet Theatro non destinarentur, suffusos telle sales et dicteria Satirarum mordacia conservarent tamen, non posse non placere populo; periculum fecit atque edidit *Sermones* quos Satiras servato antiquo nomine appellavit. Erant hi Sermones Horatianis, quod ad argumentum et varietatem rerum, per omnia similes: Excepto, quod Ennius ad quorundam Græcorum, ipsius etiam Homeri exemplum, id sibi juris sumpserit, ut plura carminum genera, confusis *Hexametris*, *Iambicis*, *Trimetris*, et *Tetrametris*, *Trochaicis* commisceret, ut ex fragmentis quæ supersunt, satis liquet.

Videtis Tetrametrorum exemplum ab Aulo Gellio conservatum, dignum sane, quod ob eximiam pulchritudinem hic reponatur.

Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm,
Nequid expectes amicos, quod tute agere possis.

Annumeraverim porro *Ennii Satiris* alteram illam ſpeciem Verſuum, qui eâ ſunt venuſtate, eâ elegantiâ, ut ſeculum longe ſuperare videantur. Rem non ingratam fecero, ſi Lectoris oculis ſubjecero:

Non habeo denique nauci Marſum Augurem,
Non vicanos Aruſpices, non de Circo Aſtrologos,
Non Iſiacos Conjectores, non Interpretes ſomniûm:
Non enim ſunt ii, aut ſcientia, aut arte Divini;
Sed ſuperſtitioſi vates, impudenteſque harioli,
Aut inertes, aut inſani, aut quibus egeſtas imperat:
Qui ſui quæſtûs cauſsâ fictas ſuſcitant ſententias,
Qui ſibi ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant viam,
Quibus divitias pollicentur, ab iis drachmam petunt;
De divitiis deducant drachmam, reddant cætera.

Plurima ex his Satiris deſumpſit Horatius, ut manifeſtum erit notas noſtras conſulenti.

Poſt Ennium ortus Pacuvius, Satiras ipſe quoque ſive Avunculum, ſive Avum ex matre imitatus, ſcripſit.

Natus eſt Lucilius eo tempore, quo maxime florebat Pacuvius. Compoſuit et ille Satiras, ſed quibus novam novatâ ſcribendi ratione gratiam conciliavit, ut qui Antiquæ Comœdiæ Græcæ characterem propius exprimere voluerit: ejus admodum imperfecta ex priſcâ Latinâ Satirâ haberi poterat notitia, quale ſcilicet faceret carmen, quod ſola Natura dictitaverat, antequam injecta eſſet Romanis Græcos imitandi, eorumque ſpoliis ſe locupletandi, cogitatio. Ex quibus facile intelligi poteſt illud Horatii, Sat. 1. lib. 2.

——Quid, cum eſt Lucilius auſus
Primus in hunc operis componere carmina morem?

Noli putare Horatium voluiſſe dicere, nullas ante Lucilium Satiras factas: cum Lucilium præceſſerint Ennius et Pacuvius, quorum ille exemplum ſecutus eſt. Id ſolum voluit, Lucilium novam faciem huic carmini induiſſe, quod perpoliverit, et propterea pro primo quaſi auctore habendum. In eâdem fuit ſententiâ Quintilianus, Lib. 10. Cap. 1. *Satira quidem tota noſtra eſt, in quâ primus inſignem laudem adeptus eſt Lucilius.* Cave hic pedibus in Caſauboni ſententiam eas, qui Diomedis fide fretus, Ennii et Lucilii Satiras toto genere diſſentire credidit. Vide ipſa Grammatici verba, quæ ſubacti judicii Criticum in errorem induxerunt. *Satira eſt carmen apud Romanos, non quidem apud Græcos, maledicum, et ad carpenda hominum vitia, Archææ Comœdiæ charactere compoſitum, quale ſcripſerunt, Lucilius, et Horatius, et Perſius. Sed olim carmen, quod ex variis poematibus conſtabat, Satira dicebatur, quale ſcripſerunt Pacuvius et Ennius.* Apparet Diomedem diſtinguere Satiram Lucilii, ab eâ quam ſcripſit Ennius et Pacuvius. Ridicula autem et omnino falſa eſt hujus diſtinctionis ea, quam reddit, ratio. Non ſatis inveſtigaverat homo ſimplex naturam et originem utriuſque Satiræ, quæ omnino

conveniebant tam materiâ quam formâ. Nam nihil eo attulerat Lucilius præter nitoris et salis plusculum, in summâ rei nullâ insigni variatione factâ. Et quanquam non conjunxerat plura versuum genera in eodem carmine, sicut Ennius; fecerat tamen diversa carmina, quorum alia integra Versibus Hexametris, alia Iambicis, alia Trochaicis constabant, ut liquet ex ipsius fragmentis. Ut Verbo dicam, si Lucilianæ Satiræ diversi generis ab Ennianis ideò censendæ sint, quod ille hunc scribendi arte longe superaverit, uti voluit Casaubonus, consequens erit Horatii quoque Satiras à Lucilianis diversi prorsus fuisse generis, quandoquidem Horatius non minus evexit Satiras suas supra Lucilium quam ille suas supra Ennium et Pacuvium evexerat. Douzam quoque fefellit iste Diomedis locus. Hoc non eò dixi quod errorem levem tantorum virorum notare gaudeam, sed solum ut demonstrem, quantâ cum curâ et cautelâ eorum opera legere oporteat, ubi de re agitur obscurâ adeo et antiquâ.

Antiquæ Satiræ ad Scenæ usum compositæ Naturam declaravi; planum feci inde exemplum sibi sumpsisse Ennium: satis denique confirmatum dedi Ennii Pacuviique ejusdem esse generis cum Satiris Lucilii et Horatii, quod tamen carmen non nisi ab Horatio ad supremum fastigium perductum est. Jam ad alterum Satiræ genus, quod recepi exponendum, quod et ipsum quoque ab antiquâ originem duxit, tempus est accedere: ea est quæ appellatur *Satira Varroniana* vel *Menippea*, quod primus ejus auctor esset Varro Romanorum doctissimus, quòdque in eo opere Menippi Gadarensis, Philosophi Cynici, mores imitatus esset.

Nec solâ carminum varietate mista est ista Satira: nam Varro ei interposuerat prosam orationem, promiscuo etiam usu Græci et Latini Sermonis. Quintilianus de Lucilii Satirâ locutus addit, *Alterum illud est et prius Satiræ genus, quod non solùm carminum varietate mistum condidit Terentius Varro, vir Romanorum eruditissimus*; cujus loci unica difficultas in eo posita est, quod affirmat Quintilianus hanc Satiram Varronianam fuisse priorem. Quo enim pacto illud fieri potuit, cùm ætate multo posterior Lucilio fuerit Varro: At Satiram Varronis tempore priorem fuisse, ea vero non est Quintiliani mens, quippe qui probe sciret eam multis annis fuisse recentiorem. Id voluit, Satiram hanc ita mistam magis compositam esse ad Ennii et Pacuvii, qui in Satiris suis multa sibi licere voluerunt, quam ad Lucilii exemplum, qui musas coluit severiores.

Nihil nobis restat hodie ex Varronis Satiris, præter fragmenta quædam, eaque maximam in partem corruptissima, titulosque, quorum plurimi sunt duplices, qui indicio sunt, quanta esset varietas materiarum, quas Varro illic tractaverat.

Senecæ Apocolocyntosis, Boëtii de Consolatione Philosophiæ libellus, et Petronii Arbitri Satyricon sunt Satiræ Varronianis omnino similes.

Hæc habui de Satiris in genere dicenda: plura in hoc argumento differere supervacuum esset. In notis nostris commodior erit locus

Horatianarum Satyrarum naturam enarrandi. Interea illud velim animadvertat Lector, Latinum Vocabulum Satiræ tam designare Sermones qui Virtutem commendent, quam qui vitia insectentur. Omnino aliter se res habet in lingua nostrâ, ubi vel nomen ipsum Satiræ terrorem incutit illis, qui se simulant id esse quod non sunt; apud nos enim audito Satiræ nomine *convicium* intelligitur. Eadem tamen utrobique vox est. Sed Latini plerumque in librorum titulis respexerunt vocis ipsius naturam, et integram significationem, quam habet ex etymologiâ, cùm Galli respiciant primum et frequentiorem vocis usum, tributæ jam inde ab initio dicteriis et obtrectationibus.

Scribenda autem ea vox Latine per *u* vel per *i*, Gallice per *i* simplex. Qui per *y* scripserunt, ii cum *Scaligero*, *Heinsio*, multisque aliis crediderunt, ex Numinibus Rusticis, quos Græci Σατύρους, Romani *Faunos*, nuncupabant, nomine dicta fuisse ejusmodi poëmata, èque voce *Satyrus*, ductam vocem *Satyra*; istas prætetea *Satyras* carminibus Græcorum *Satyricis* valde fuisse affines: quod esse falsissimum luculenter demonstravit Casaubonus, ubi docet à *Satyrus* ex analogiâ formari non *Satyra*, sed *Satyrica*, plurimumque interesse inter Græcorum Satyrica, et Romanorum Satiras.

Spanhemius in pulchrâ suâ ad *Juliani Imperatoris Cæsares* Præfatione, plura de novó observata contulit ad ea quæ ante eâ de re protulerat celeberrimus *Criticus*, descriptis magno cum judicio duorum poëmatum quinque aut sex discriminibus insignioribus, quæ si videre cupias, auctorem adi. Nihil unquam fuit apud Græcos Romanæ Satiræ finitimum præter *Sillos* suos, mordax Poëmatis genus, quod ex fragmentis *Sillorum Timonis* facile colligi potest; ad hoc intererat, quod *Silli* Græcarum meræ essent *Parodiæ*, quod de Romanâ *Satirâ* dici nequit, ubi si forte aliquando in Parodiam incidas, videbis tamen Poëtam cavisse ne abuteretur. Unde liquet Parodiis naturalem esse in Sillis sedem, non item in Satiris.

Exposita tandem naturâ, origine, et progressu Satiræ, pauca de ipso Horatio mihi sunt dicenda, qui quidem qualis in hoc opere sit, non potest commodius demonstrari, quam si eum Silenorum statuis compares, quibus Alcibiades in Symposio Socratem comparat, quæ nihil extra habebant pulchri, nihil ornati, at si illas aperuisses, omnium Deorum Dearumque imagines detexisses. Ad eum modum se nobis exhibet in Satiris Horatius, nihil magnum præ se fert, quod nos detinere debeat: dignior videtur esse, qui pueris teratur, quam qui viros occupatos teneat: sed sepolito valo, et Horatio propiùs inspecto, omnium illico Divorum oculis se ingerunt imagines, hoc est, omnes virtutes, ad quas assiduè exercendi sunt, qui vitiis suis corrigendis seriò student. Oculis parùm intentis illum adspexere antehac mortales; neque possum non mirari Satiras per tot secula lectas, atque relectas, paucis admodum fuisse intellectas, aut explicatas. Substiterunt in ipso cortice, verbisque interpretandis intenti, nihil ultra petiêre: quod quidem fecerunt ut Grammaticis par erat, non ut Philosophis: plane quasi scripsisset Horatius solum ut verborum

construendorum rationem videremus, dedissetque nobis librum horis in Scholâ fallendis, non animis ad virtutem formandis. Prorsus aliud sibi in hoc opere proposuerat Poëta. Namque finis verborum est actio, cujus etiam gratiâ verba ipsa fuerunt reperta, quæ nisi illum assequantur finem, nihil nisi futiles soni: aures quidem feriunt, ad animum verò non pertinent.

Docere nos voluit Horatius in his Satiris, contra vitia nostra militare, affectus temperare, naturam in cupiditatibus moderandis ducem sequi, verum à falso, et à rebus ipsis rerum species discernere, præjudicatas temère opiniones abjicere, principia et causas actionum nostrarum perspectas habere, ridiculam denique eorum pertinaciam evitare, qui, quibus à magistellis suis opinionibus imbuti olim fuerunt, iis obstinatè inhærent, nullâ habitâ ratione quibus innitantur fundamentis: uno verbo, in eo elaboravit, ut nos nobis felices, amicis jucundos et fideles, omnibus quibuscum vivimus, commodos, utiles, et benignos præstaret.

Interpretari Auctoris verba, in *Figuras* digitum intendere, Lectores per orationis involutæ labyrinthos, aut parentheseos obscuræ tenebras, ducere, hæc omnia nihil eximium habent, nec, ut loquitur *Epictetus*, quidquam pulchri aut sapiente dignum. Ad hoc nobis annitendum est; hoc opus nostrum est palmarium, usum et rationes horum præceptorum ostendere, eademque auctoritatibus, fulcire, ut palam omnibus fiat, eos qui mores suos ad hoc seculum componere negligunt, paria facere ægrotis, qui libros, ubi remedia morbis suis præscribuntur, legere contenti, Medici consilio tantum àbest ut utantur, ut ne intelligant quidem ejus utilitatem.

Non quod ego in commentariis meis quicquam sciens volens prætermiserim, quod ad Grammatici officium pertineat. Spero id sensuros esse Lectores, neque jam ullam superfuturam in verbis Horatii difficultatem: ac in hanc curam præcipue incubui, ut argumenta, quæ tractat, illustrarem; rationum, quas adhibet, soliditatem, indigitarem; ut expedirem circuitus et ambages, per quas nonnunquam incedit ad placita sua confirmanda, et ad contraria refutanda, vel eludenda: ut veritatem assertionum ipsius stabilirem; ut vafritiem ejus, ubi quasi ex insidiis agit, quæ Lectorem imperitum facilè fugiat, oculis exponerem; ut denique in apricum proferrem ridiculum illud, quod in omnibus quas oppugnat rebus adhibuit. Hæc sunt quæ fecit ante me nemo. Nam ut est Horatius verus Proteus, sæpe formas variando, interpretes suos sæpe effugit, qui cùm ipsum reprehendere nequirent, stupentes fecerunt, quod potuerunt. Affixerunt ei sæpenumero sensum non solum diversum, sed etiam adversum, quemque ipse eo loco refellere voluit. Non quod ego quicquam detractum eis velim, qui ante me Horatio illustrando laborem suum contulerunt: laudo conatus illorum, illi mihi viam apperuerunt. Si quâ in re ego illos superavi, omne illud acceptum refero magnis istis ex antiquitate viris, quos majore cum curâ, majore certè otio, legi, Homerum dico, Platonem, Aristotelem, aliosque tam Græcos, quam Latinos, quos assiduè tero, ut ad eorum gustum reformem meum, eorumque fontibus Ingenii et Judicii mei hortulôs irrigem.

Non desunt, scio, his temporibus qui magna illa Nomina risu excipiunt, qui reclamant laudibus, quibus per omnia secula celebrati ornatique sunt, quique illos spoliare velint iis coronis, quas tanto suo merito de Tribunalibus adeo augustis reportârunt. At hi, dum nimio efferuntur studio eam devitandi admirationem, cujus *mater* est *ignorantia*, imprudentes discedunt ab alterâ illâ, quam Plato nuncupat *matrem sapientiæ*, quæque prima oculos hominibus aperuit. Minimè miror pulchritudinem illam divinam, quæ apud Scriptores longè præstantissimos elucet, istos homines non capere, neque trahere: nempe infirmiores sunt, quam ut oculos tantis splendoribus intentos diu tenere queant: ne dicam facilem esse rem Antiquos contemnere, laboriosam verò intelligere.

Quod ad me attinet, Divinos illos Viros ex animo totus admiror venerorque. Eos mihi semper ob oculos pono, velut Judices verendos et incorruptos, apud quos libenter fingo reddendam mihi esse scriptorum meorum rationem.

Magnâ interim ducor Posteritatis reverentiâ: timidior quam fidentior cogito, quale de operibus meis, si bono suo fato eo pervenire possint, judicium latura sit. Non ideo tamen minoris æstimo doctos viros, qui hodie vivunt; multi sunt, fateor, qui seculum nostrum exornant, qui priora potuissent exornare; in quibus tamen ne unum quidem novi, qui non honoret et colat antiquos, cui non idem quod illis sapiat, aut qui eorum præcepta non observet, unde quantum aberraveris, tantum ab ipsâ naturâ et veritate discesseris. Neque verear confirmare, non esse difficilius sine luce aut oculis objecta perspicere, quàm solidam laudem adipisci, et ingenium excolere aliis rationibus, quam quas Græci et Romani nobis præscripserunt: Sive enim propriis felicis ingenii viribus innixi, sive ab arte et studiis instructi, earum vestigiis succedimus tamen. Qui autem Antiquos damnant, causâ non cognitâ, non abs re erit, eos semel et simul tanto errore liberare, ut ipsis palam fiat, se, dum nimio in hanc ætatem studio transversi rapiuntur, ejus famæ apud posteros gravissimum vulnus imprudentes infligere. Quodnam enim excogitari potest clarius argumentum ad seculi cujusvis ignorantiam, aut potius barbariem demonstrandum, quam quod ibi Homerus audiat ineptus, Plato ad fastidium prolixus, Aristoteles parum doctus, Demosthenes et Cicero è trivio Oratorculi, Virgilius Poëta nullis gratiis, nullo ornatu, Horatius denique rudis, humilis, et sine nervis? Barbaræ illæ gentes, quæ Græciam et Italiam populantes, tanto furore grassabantur, quid unquam in delendis pulcherrimis vetustatis monumentis tetrius ausi sunt? Quid magis horrendum? Verum spes est non toti seculo imputatum iri quorundam perversum judicium, nec Antiquis fraudi fore.

Frustra Imperator ille arma in Homerum, Virgilium, Titum Livium movit: Incassum cecidere tanti conatus: bellum absolutissimis operibus indictum quid aliud egit, nisi ad numerum ineptiarum accessit, quo laborat ipsius historia, cumulatioremque ipsi invidiam apud posteros conflavit?

Q. HORATII FLACCI

SATIRARUM

LIBER I.

SATIRA I.

Adversus hominum inconstantiam, et exinde in avaritiam invehitur.

QUI fit, Mæcenas, ut nemo, quam sibi sortem [505]
Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illâ [506]
Contentus vivat: laudet diversa sequentes?

INTERPRETATIO.

Quomodo fit, ô Mæcenas, ut nullus vivat contentus eâ conditione, quam sibi vel consilium dederit, vel fortuna obtulerit: sed quisque *præferat sectantes diversa* instituta?

ANNOTATIONES.

Duobus Satirarum libris Horatius Stoicè carpit vitia, callidè tamen, atque, ut ait Persius Sat. 1. v. 166.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, et admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

Egregiè et appositè Seneca, in lib. quo probat in sapientem non cadere injuriam. *Cæteri sapientes,* inquit, *molliter et blandè, ut familiares medici ægris corporibus, non quâ optimum est, medentur; sed quâ licet. Stoici virilem ingressi viam, non ut amœna intuentibus videatur, curæ habent; sed ut quamprimum nos eripiant, et in illum editum verticem educant, qui adeò extra commune teli jactum surrexit, ut supra fortunam emineat.* Horatii Satiras commendat Quintil. l. 10. c. 1. his verbis: *Multo est tersior ac purus magis Horatius; et ad notandos hominum mores præcipuus.* De nomine et origine Satiræ disserui ad Juvenalem, tum in Præfatione, tum v. 30. Sat. 1. ubi admonui non à Satyrorum dicacitate appellatum hoc carmen, sed à saturâ lege, vel lance: quod sicut hæc varios fructus contineret diis agrestibus offerendos, illa verò multa et diversa perferret edicta; ita Satira multiplex argumentum complecteretur, variaque pertractaret. Hancque etymologiam asserunt eruditissimi quique viri. Ad quos, lector, accedes, reclamante licet Julio Scaligero. Poët. lib. 1. cap. 12. Porro ne mirere, quod Sermonum vocem ac titulum, ut in vulgatis plerùmque, non inscripserimus. Vetant graves et docti; vetat ratio. Sermones sunt tam Satiræ quàm Epistolæ: in utrisque scilicet reperitur æquè sermo, id est, *oratio remissa et finitima quotidianæ locutioni:* ut definit Cicero ad Heren. 3. n. 23. Quare igitur iste Satiris titulus duntaxat præfigatur?

1. *Qui fit, Mæcenas.*] Non abs re tanti literarum Patroni nomen appositum est ad caput singulorum Horatii operum, Od. Epod. Satir. Epist.

2. *Seu ratio dederit, seu fors objecerit.*] *Ratio,* consilium, voluntas Deorum, ex quâ fieri singula in orbe hoc inferiori, Stoici statuebant.

Fors.] Seu fortuna, ad quam referebant omnia Epicurei.

3. *Diversa.*] Diversa studia, ac vitæ instituta.

O fortunati mercatores, gravis annis
Miles ait, multo jam fractus membra labore.
Contrà mercator, navim jactantibus Austris,
Militia est potior. Quid enim? concurritur: horæ
Momento cita mors venit, aut victoria læta.
Agricolam laudat juris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat. [507]
Ille, datis vadibus, qui rure extractus in urbem est,
Solos felices viventes clamat in urbe.
Cætera de genere hoc (adeò sunt multa) loquacem
Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi
Quò rem deducam. Si quis deus, En ego, dicat,
Jam faciam quod vultis: eris tu, qui modo miles,
Mercator: tu, consultus modò, rusticus: Hinc vos,

Miles senior, fractis jam artubus labore diuturno, dicit: ô felices mercatores! è contrario negotiator, cum Notus exagitat navim, ait: melius est bellum. Enimvero confligitur: horæ spatio brevi mors vel accidit, vel felix victoria. Jurisconsultus fortunatum agricolam æstimat, quando consultor januam ejus verberat ad gallicinium. Is verò qui datis sponsoribus rure deductus est in civitatem, solos prædicat beatos in civitate degentes. Reliqua ejusmodi tam multa sunt, ut fatigare queant verbosum Fabium. Ne te retardem, audi: quò tendam. Si numen aliquod dicat: Ecce ego jam præstabo quod desideratis: tu qui miles eras anteà, fies mercator: tu jurisperitus, jam eris *agricola. Vos illinc,*

ANNOTATIONES.

6. *Austris.*] Lib. 1. Ode 3. *Rabiem Noti.* Vide et lib. 3. Od. 3. *Dux inquieti turbidus Adriæ Auster.*

10. *Sub galli cantum.*] Quemque tædet suæ conditionis, dum ejus sentit incommoda: alienam vero laudat, quoniam tum ejus solùm commoda intuetur. Sic jurisperitus agricolâ se infeliciorem putat, quandocunque importuni adsunt consultores, et summo mane ostia pulsant, somnum et quietem interturbantes, seu cùm narrationibus vel interrogationibus sæpe futilibus et insulsis caput obtundunt.

Galli cantum.] Vide Plin. lib. 10. cap. 21. ubi sic habet: *Hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit. Nôrunt sidera, et ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum sole eunt cubitum, quartâque castrensi vigiliâ ad curas laboremque revocant: nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nunciant cantu.* Cicero de Divin. lib. 2. n. 57. *Democritus quidem optimis verbis causam explicat, cur ante lucem galli canant. Depulso enim de pectore et in omne corpus diviso et modificato cibo cantus edere quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus russis cantu, plausuque premunt alas.* Cæl. Rhodig. lib. 16. cap. 13. multa de his.

Consultor.] Cicero pro Muræna, n. 22. sic artem militarem cum Jure Civili, seu, belli ducem cum jurisperito, confert: *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut eo quo intendit maturè cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.*

11. *Ille, datis vadibus, &c.*] Agricola verò in jus venire coactus, cives in urbe degentes videns non experiri ea quæ sentit incommoda, statim eos judicat beatiores se, suamque detestatur conditionem. *Vades* sunt sponsores qui pro altero se obligant ejusque suscipiunt causam, ac reos se pro eo præstituunt, sive caput agatur aut crimen, sive pecunia. Nomen factum *vadibus*, ex eo quòd qui eos dederint, vadendi seu discedendi habent potestatem, donec adsit præstitutus ad sistendum se judicio dies. n. 79. Cic. de Finib. 2. *Vadem te ad mortem Tyranno dabis pro amico, ut Pythagoreus ille fecit Siculo Tyranno?* Quod fusè explicat Offic. 3. n. 45. *Damonem et Pythiam, Pythagoreos, ferunt hoc animo inter se fuisse, ut, cùm eorum alteri Dionysius Tyrannus diem necis destinavisset, et is, qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causâ postulavisset, vas factus sit alter ejus sistendi; ut si ille non revertisset moriendum esset ipsi. Qui cùm ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem Tyrannus, petivit, ut se ad amicitiam tertium adscriberent.*

14. *Fabium.*] Quis ille fuerit, haud planè liquet. Vetus Interpres, *Fabius Narbonensis,* inquit, *Equestri loco natus, Pompeianas partes secutus de sectâ Stoicâ nonnunquam cum Horatio acriter contendit: scripsit etiam aliquot libros de Philosophiâ Stoicâ.* Sunt qui clamosum, verbosum, et loquacem causidicum fuisse dicunt eum quem hîc vellicat Poëta.

15. *Si quis Deus, &c.*] Præclaram huic loco dat lucem Seneca, Epist. 95. ubi sic scribit: *Multa videri volumus velle, sed nolumus. . . sæpè aliud volumus, aliud optamus, id est à Diis petimus; et verum ne Diis quidem dicimus. Sed Dii aut non exaudiunt, aut miserentur. Qui si exaudirent et annuerent, damna nobis sæpe maxima, aut mala, quæ minimè vellemus, darent.*

18. *Mutatis partibus.*] Mutatis vitæ institutis, conditione, officiis

Vos hinc mutatis discedite partibus. Eja!
Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.
Quid causæ est, meritò quin illis Jupiter ambas
Iratus buccas inflet; neque se fore posthac [508]
Tam facilem dicat, votis ut præbeat aurem?
Prætereà, (nè sic, ut qui jocularia, ridens
Percurram: quanquam ridentem dicere verum
Quid vetat? Ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima.
Sed tamen amoto quæramus seria ludo.)
Ille gravem duro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic caupo; miles, nautæque, per omne
Audaces mare qui currunt, hâc mente laborem
Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, cùm sibi sint congesta cibaria: sicut
Parvula (nam exemplo est) magni formica laboris
Ore trahit quodcunq; potest, atq; addit acervo [509]
Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri.
Quæ, simul inversum contristat Aquarius annum,

vos hinc abite, mutatis vivendi institutis. Eja! cur cunctamini? At illi *abnuunt. Veruntamen conceditur* vobis *esse fortunatos.* Ergo *quare Jupiter utramque maxillam non inflat* contra *illos et justè* quidem: *dicatque, se deinceps tam facilem haud futurum, ut postulatis aurem det? Porrò ne jeculariter* hæc *perscribam, sicut qui ridicula* proferunt: *tametsi quid prohibet jocosè veritatem loqui? Quemadmodum præceptores assentantes aliquando pueris donant placentas, ut velint excipere prima documenta. Attamen secluso joco seria prosequamur. Is qui humum desudans colit duro vomere, fraudulentus iste caupo, miles et nautæ cuncta maria intrepidè navigantes affirmant* universi, *eo se consilio labores exantlare, ut in senectute quietem securam capessant, postquam sibi alimenta comparaverint: non secus ac exigua formica (nam præbet exemplum) ingenti labore defert ore quicquid potest, et adjungit cumulo quem aggerit, præscia et provida futuræ* hyemis. Verumtamen *illa, statim atq; annum abeuntem vexat Aquarius,*

ANNOTATIONES.

20. *Ambas Iratus buccas inflet.*] Hoc indignationis et gravis iræ indicium est et effectus. Tunc enim crebri concitatique spiritus ad os prorumpunt, buccasque distendunt: atque animi motum, sanguinisque fervorem exprimunt, tum verba concitatiora, tum color tumorque buccarum, tum oculorum denique ignitus ardor, et quasi fulgurans. Noster ad Pisones, *tumido delitigat ore,* ait eodem sensu. Sic et Græci loquuntur. Demosthenes de Æschine, *Ambulat clamitans se affectum contumeliâ, . . . buccas inflans,* τὰς γνάθους φυσῶν.

24. *Ridentem dicere verum.*] Postea Sat. 10. v. 14.

. . . . *Ridiculum acri*
Fortiùs et meliùs magnas plerumque secat res.

25. *Crustula.*] Fiebant è farinâ, lacte, caseo, oleo, melle, &c. Quæ placentæ, bellaria, dulciaria dantur pueris interdum, quibus invitentur ad capiendam sponte disciplinam, ac libentiùs animum ad discenda prima literarum elementa applicandum. Plato 7. de Republ. vetat pueros vi adigi ad disciplinam, vult autem quasi ludendo invitari; tum quia sic appareat, ad quod disciplinæ genus quisque sit aptus: tum quod nulla disciplina cum vi conjuncta stabilis in animo permaneat.

28. *Ille gravem duro, &c.*] In avaritiam deinceps pugnat.

29. *Perfidus hic caupo.*] *Perfidus,* seu quòd vinum aquâ mixtum venderent tanquam infustum purum; seu quod iniquis mensuris utebantur. Hinc Ædiles, inter alia sua officia, in hos animadvertere debebant. Pers. Sat. 1. v. 130.

Fregerit heminas Areti Ædilis iniquas.

33. *Nam exemplo est.*] Sapiens Prov. 6. v. 6. *Vade ad formicam, ô piger, et considera vias ejus, et disce sapientiam.*

Magni formica laboris.] Phocylides in carmine admonitorio; *Formica,* inquit, *gens exigua, sed valdè laboriosa est:* φῦλον δ' ὀλίγον τελέθει πολύμοχθον. Ib. describuntur formicæ labores; ut et Virg. Georg. 1. v. 186. et 380. Æn. 4. v. 402. Plin. l. 11. c. 30, &c.

34. *Ore trahit quodcunque potest.*] Plin. l. 11. c. 30. *Si quis* [illegible]*ret onera corporibus earum,* (formicarum) *f*[illegible] *nullis portione vires esse majores. Gerunt ea morsu: majora aversæ posteriis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Est iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, nè rursus in fruges exeant è terrâ. Majora ad introitum* (cavernæ) *dividunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur et noctu plenâ lunâ. Eædem interlunio cessant. Jam in opere qui labor? quæ sedulitas? &c.*

36. *Quæ, simul inversum, &c.*] Poëta ipse formicarum exemplo utitur adversus avarum, cujus insatiabilis pecuniæ fames est. Atqui formica, inquit, quiescit aliquando, cessatque laborare et congerere, utiturque sapiens ac victitat congestis. At tibi laborandi et quæstum faciendi nullus est finis.

Contristat Aquarius annum.] Cum hy

non ampliùs foras egreditur, usque prudens victitat, quæ priùs accumulavit: te verò nec ardens æstus, nec hyems, ignis, mare, ferrum, à quæstu deterret. Nihil te remoratur; modò ut alius nemo te locupletior existat. Quid verò *prodest tibi ingentem auri vel argenti summam humo clam egestâ occultare, non sine metu?* Respondes. *At si detrahatur* quidpiam, *redigetur* acervus *ad parvum assem.*

Repono ego. *Atqui nisi illud agatur, quid præclari habet cumulus congestus?* Etsi *area tua contriverit centies mille tritici* modios, *non propterea venter tuus plus devorabit quàm meus: sicut si servorum unus* tu *sacculum panis onerato humero forte deferas, nihil* tamen *amplius accipies, quàm qui nihil gestaverit. Aut dic quid intersit victitanti intra naturæ limites*, utrùm *jugera centena colat, an millena. Verùm*, inquies, *jucundum est sumere ex ingenti cumulo.* Imò, *si tantundem relinquas nobis accipiendum è modico, quare tua horrea præferas vasculis nostris?*

Non usquam prorepit, et illis utitur antè
Quæsitis sapiens; cùm te neque fervidus æstus
Demoveat lucro, neq; hyems, ignis, mare, ferrum,
Nil obstet tibi; dum ne sit te ditior alter.
Quid juvat immensum te argenti pondus et auri
Furtim defossâ timidum deponere terrâ?
Quod si comminuas, vilem redigatur ad assem.
At ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus? [310]
Millia frumenti tua triverit area centum:
Non tuus hoc capiet venter plus quàm meus: ut si
Reticulum panis, venales inter, onusto
Fortè vehas humero; nihilo plus accipias, quàm
Qui nil portârit. Vel dic, quid referat intra
Naturæ fines viventi, jugera centum, an
Mille aret. At suave est ex magno tollere acervo.
Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?

ANNOTATIONES.

adveneerit, et cùm mense Januario ferè medio Aquarius tristem facit annum, tum verò formica non prodit foras, manet in suâ cavernulâ, ibique vescitur quæsitis æstate cibariis.

Aquarius.] Unum è duodecim signis zodiaci, quod sol ingreditur xvii cal. Feb. Virgil. Georg. 3. v. 303.

. . . . cum frigidus olim
Jam cadit, extremoq; irrorat Aquarius anno.

38. *Neque fervidus æstus Demoveat lucro.*] Juv. Sat. 14. v. 135.

Sed quo divitias hæc per tormenta coactas?
Cùm furor haud dubius, cùm sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato?
Interea pleno cùm turget sacculus ore,
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.
Et minùs hanc optat qui non habet.——

Theognis, *Divitiarum*, inquit, *nullus finis est hominibus. Qui plurimas habent, duplo eas augere conantur. Quis saturaverit eos omnes? Opes quidem mortalibus sunt amentia.*

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα . . .
Χρήματα τοῖς θνητοῖς γίνεται ἀφροσύνη.

43. *Quod si comminuas, &c.*] Jam per multiplicem prolepsin diluit ac discutit varios prætextus, quibus solent avari sordes suas obvelare. At si de acervo detraham aliquid interdum ac sæpè, inquit ille avarus, brevi ad unum assem acervus redigetur: ego verò mox egestate conflictabor.

44. *At ni id fit, &c.*] Respondet Poeta. A nisi utaris pecuniâ tuâ, quid ex eâ pulchri facies? Quid erit absconditum aurum et argentum? lib. 2. Od. 2.

Nullus argento color est, avaris
Abditæ terris inimice lamnæ,
Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.

45. *Millia frumenti, &c.*] Et si agri tibi reddant frumenti modiorum centena millia, non adeò plus devorabis quàm ego qui pauca possideo.

47. *Reticulum panis.*] Sacculum è reticulo, quo panis ferebatur. S. August. de Civ. Dei, lib. 18. cap. 18. *Annona retica dicitur*, inquit, *quoniam ad retia deportatur.*

Venales inter.] Inter venalitios servos, venum expositos.

49. *Intra naturæ fines viventi.*] Senec. Epist. 16. *Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: si ad opiniones, nunquam eris dives.*

50. *Jugera.*] Jugerum agri pedes 240 in longum, 120 in latum continet: sive, quantum uno boum jugo arari uno die potest. Isidor.

Centum, an mille aret.] Aurel. Victor de Manio Curio Dentato sic refert: *Quaterna dena agri jugera viritim populo divisit: sibi deinde totidem constituit, dicens neminem esse debere civem, cui non tantum sufficeret.*

51. *At suave est ex magno.*] Hæc dicit avarus contrà.

52. *Dum ex parvo nobis.*] Avarum Poeta refutat.

53. *Cumeris.*] Vasis fictilibus, viminei,

Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urnâ,
Vel cyatho, et dicas; Magno de flumine mallem
Quàm ex hoc fonticulo tantundem sumere. Eo fit,
Plenior ut si quos delectet copia justo,
Cum ripâ simul avulsos ferat Aufidus acer. [511]
At qui tantulo eget, quanto est opus, is neq; limo
Turbatam haurit aquam, neq; vitam amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit; quia tanti quantum habeas, sis.
Quid facias illi? jubeas miserum esse, libenter
Quatenus id facit; ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat; at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arcâ.
Tantalus à labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine, de te
Fabula narratur. Congestis undique saccis
Indormis inhians, et tanquam parcere sacris [512]
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.
Nescis quo valeat nummus, quem præbeat usum?

perinde ac si egeas aquæ urnâ vel cyatho duntaxat, dicasque, Mallem tantundem haurire magno de fluvio, quàm de isto fonte parvulo. Hinc verò fit, ut si qui requirant nimiam abundantiam, hos cum ripâ abreptos auferat Aufidus vehemens. Qui autem tantum desiderat, quantum necesse est, ille nec captat aquam cœno turbidam, nec vitam in fluctibus perdit. Sed magna pars mortalium fallaci cupiditate illusa, ait; Nihil sufficit, quoniam tanti æstimabere, quantum possidebis. Quid huic agas? sine illum *esse infelicem, quandoquidem id sponte agit. Ità quidem narratur Athenis* extitisse *avarus et opulentus, verba plebis aspernari suetus hoc modo: Plebs me sibilat:* ego *verò mihimet domi applaudo, quoties nummos in arcâ conspicio. Tantalus sitibundus appetit fluvios à labiis recedentes. Cur rides? De te, nomine* solùm *mutato, fabula commemoratur. Dormis avidus super sacculos undequaque accumulatos: et cogeris abstinere velut à* rebus *sacris, vel delectari quasi tabulis* pictis. An *ignoras ad quid pecunia utilis sit ac necessaria?*

ANNOTATIONES.

sparteis, palmeis in quibus tenuiores frumentum suum modicum condebant: at divites in granariis seu horreis. Festus.

58. *Cum ripâ simul avulsos ferat Aufidus.*] Qui plus divitiarum appetunt, quàm par est, sæpe rerum copia illos perdit; sicut qui vult aquam haurire ex ingenti flumine, non rarò demergitur ac perit.

Aufidus.] Apuliæ fluvius, pro quolibet alio rapido flumine. De eo lib. 3. Od. 30. ubi, *violens Aufidus.*

59. *Neque limo Turbatam haurit aquam.*] Plus limi trahunt majores fluvii: contrà fonticulus limpidam habet aquam. Indicat Horatius per similitudinem eos, qui opes magnas avidè quærunt, multis turbari curis, nonnunquam obrui et absumi.

61. *Cupidine falso.*] Cupiditas imagine recti et justi fallit. Nimirùm honestè vivendum, famæ consulendum, &c. Ergo docet opes accumulare ad sumptus necessarios faciendos.

64. *Ut quidam memoratur Athenis.*] Quis ille, ignoratur. Timonem quendam misanthropum perperàm hîc intelligunt interpretes plerique. Divitem ac sordidum hominem exhibet Horatius. Timon ille contrà avaritiæ fuit hostis, aiebatque sapienter *insatiabilem cupiditatem atque ambitionem esse omnium malorum elementa,* apud Stobæum. De eo Diogenes Laërtius, et Lucianus.

66. *Populus me sibilat, &c.*] Solebat populus plausu et acclamationibus excipere viros insignes de Rep. benè meritos, sibique gratiosos, cùm theatrum ad spectacula ingrederentur: at homines sibi in[illegible]vidiosos, sibilis prosequebatur. Cic. [illegible]nem n. 65. *Da te populo, committe ludis,* [illegible] *metuis?* Ad. Attic. lib. 2. Epist. 18. *F*[illegible]*m clamoribus,* [illegible] *convitiis, et sibilis consectantur.*

68. *Tantalus à labris, &c.*] Egregiam aposiopesin observa, lector: quâ Poeta longiusculam, ut videtur, narrationem exorditur, statimque abrumpit, aitque avaro *Quid rides?* De Tantalo, vide Annot. lib. 1. Od. 28. et lib. 2. Od. 23. Bellè Petronius: c. 82.

Nec bibit inter aquas, nec poma patentia carpit
Tantalus infelix, quem sua fata premunt.
Divitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, et sicco concoquit ore famem.

72. *Pictis gaudere tabellis.*] Intuendo tantùm, nunquam utendo.

Panis ematur, olus, vini sextarius; adde,
Queis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes; hoc juvat? horum
Semper ego optârim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit tentatum frigore corpus,
Aut alius casus lecto te affixit; habes qui
Assideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suscitet, ac reddat natis carisque propinquis.
Non uxor salvum te vult, non filius: omnes
Vicini oderunt, noti, pueri atque puellæ.
Miraris, cùm tu argento post omnia ponas, [513]
Si nemo præstet, quem non merearis, amorem?
At si cognatos, nullo natura labore
Quos tibi dat, retinere velis, servareque amicos;
Infelix operam perdas; ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere frenis.
Denique sit finis quærendi; cumque habeas plus,
Pauperiem metuas minùs; et finire laborem
Incipias, parto quod avebas: nec facias quod
Umidius, qui tam (non longa est fabula) dives
Ut metiretur nummos; ita sordidus, ut se
Non unquam servo meliùs vestiret: ad usque
Supremum tempus, ne se penuria victûs
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
Divisit medium, fortissima Tyndaridarum.

Ematur panis, olera, vini sextarius: adjunge illa quibus non concessis ægre se habeat natura humana. Verùm *an expedit vigilare pavidum, et diebus ac noctibus timere improbos prædones, incendia, servos, ne te deprædentur ac fugam arripiant? Ego certè ejusmodi bonis carere semper exoptaverim.* Dices verò: *At si corpus algore vexatum ægrotet, aliudve morbi genus affigat te cubili, præsto est qui adsit, medicamenta subministret, medicum precetur ut te sanum præstet ac restituat liberis et dilectis cognatis.* Erras, inquam ego. *Non conjux, non filius, te incolumem cupit; te aversantur vicini cuncti, familiares, pueri et puellæ.*

Scilicet *quando pecuniæ tu posthabes universa,* an *miraris quod nullus exhibeat amorem, quem nequaquam mereris? Quinimò si cupias addictos semper habere* eos *quos tibi propinquos natura donat sine ullo labore, miser,* sanè *operam perdas; non secus ac si quispiam doceat asinum habenis regi, et per campum decurrere. Tandem sit modus acquirendi: et quandoquidem plusculum possides,* pau *minus deinceps time egestatem, atque incipe* aliquando *finire laborem, comparatis facultatibus, quas petebas. Ne verò* idem *agas quod Umidius, qui adeò opulentus (haud prolixa est narratio) ut pecuniam metiretur; tam parcus, ut nunquam se vestiret meliùs servo.* Is *ad ultimum vitæ finem reformidabat ne periret inopiâ ciborum. At illum securi discidit medium liberta Tyndaridarum fortissima.*

ANNOTATIONES.

74. *Vini sextarius.*] Sex[illegible]ngii pars, continens cyathos duodecim.

76. *An vigilare metu exanimem, &c.*] Urget Poeta, ostenditque gravia divitiarum incommoda. Juvenal. Sat. 14. v. 303.

Tantis parta malis, curâ majore metuque
Servantur. Misera est magni custodia censûs.

80. *At si condoluit, &c.*] Objicit avarus necessitatem pecuniæ. Juvenal. Sat. 14. v. 156.

Scilicet et morbis et debilitate carebis,
Et luctum et curam effugies.

84. *Non uxor salvum te vult, &c.*] Redarguit Poeta; imò verò cùm speras opes intactas servando, subsidia tibi comparare, omnium odium incurris; iis ipsis intolerabilis es, quibus maximè carus esse debueras. Nec mirum, quippe unam pecuniam amas, cætera aspernaris; quâ ratione velis à quoquam diligi? huc facit versiculus iste:

Θανοῖμ᾽, ἂν εἴ με πάντες εὔχονται θανεῖν.

Mori velim, si me omnes exoptent mortuum.

90. *Ut si quis asellum, &c.*] Adagium est, de eo qui operam inanem sumit ac molitur.

95. *Umidius.*] Legunt alii *Numidius*; alii *Unidius*, et perinde est.

96. *Metiretur nummos.*] Scilicet numerare foret longiùs prope innumerabiles. Petron. c. 37. *Uxor Trimalchionis Fortunata appellatur, quæ nummos modio metitur.* Suidas. μεδίμνῳ τ᾽ ἀργύριον ἀπομετρεῖν.

100. *Fortissima Tyndaridarum.*] Velut altera Clytemnestra Tyndari filia, quæ Agamemnonem interfecit ab Ægistho mœcho adjuta. Juvenal, Sat. 6. v. 656.

Quid mî igitur suades? Ut vivam Mænius? aut sic
Ut Nomentanus? Pergis pugnantia secum
Frontibus adversis componere. Non ego avarum
[514]
Cùm veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.
Est inter Tanaïm quiddam socerumq; Viselli; 105
Est modus in rebus; sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Illuc, unde abii, redeo. Nemon' ut avarus
Se probet; ac potiùs laudet diversa sequentes?
Quòdque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat? neque se majori pauperiorum 111
Turbæ comparet? hunc atque hunc superare laboret?
Sic festinanti semper locupletior obstat:
Ut cùm carceribus missos rapit ungula currus,

Quid ergo mihi suades? inquis: Vivamne sicut Mænius, aut Nomentanus? Réspondeo. *Continuò res oppositas conjungis adversis frontibus. Quando te avarum esse prohibeo, non te volo esse nequam et perditum. Est aliquod* discrimen *inter Tanaïm et socerum Viselli. Est mediocritas in rebus: adeoque sunt certi limites, ultra vel citra quos rectum stare non potest. Revertor* illuc *unde digressus fui. Ergone nullus, perinde ac avarus se probabit: et quisque laudabit sectantes diversa instituta? Et invidiâ contabescat, quod capra alterius ferat ubera pleniora? nec se conferat majori numero pauperiorum? illum atque istum supergredi conetur?* profectò *sic properanti semper impedimento erit ditior aliquis: quemadmodum quando ungula abripit currus repagulis emissos,*

ANNOTATIONES.

. . . . . . *Tyndaris illa bipennem*
Insulsam et fatuam dextrâ lævâque tenebat.
Fortasse etiam libertæ illi nomen erat Tyndaris: luditque Poeta et alludit ad Tyndaridas virorum interfectrices.

101. *Ut vivam Mænius? aut sic Ut Nomentanus.*] Uterque ille bonorum decoctor. Malè quidam legunt *Nævius*, hic enim avarus fuit, de quo lib. 2. Sat. 2. At de Mænio, paternæ maternæque hæreditatis dilapidatore, iterum postea Epist. 15. lib. 1. *Nomentanus* à Nomento oppido cognominatus, prænomine Lucius, nomine Cassius, famosus luxuriâ extitit.

102. *Pergis pugnantia, &c.*] In extrema ruis, cùm eligendum sit amplectendumque medium, in quo virtus quæque consistit. Nec avarum te volo, nec prodigum.

104. *Vappam.*] Nequam, et similem corrupto vino, quod jam bonitatem perdidit. Plin. l. 14. c. 20. *Vitiumque musto quibusdam in locis, iterùm sponte fervere; quâ calamitate deperit sapor; vappæque accipit nomen. Probrosum etiam homini fit cùm degeneraverit animus.* S. Chrysost. οἶνον μὲν ἀρετῆς βλάβη τὸ παρατρέπειν, καὶ εἰς ὀξίνην μεταπεσεῖν. Latini, vinum vappescens. Gall. *du vin qui se tourne.*

Nebulo.] Levis instar nebulæ, qui nullo consilio, nullâ ratione ducitur. Vel qui non pluris æstimandus quàm nebula. Quidam deducunt à *ne* et *obolo*, quasi nec obolo dignus. Non. Marcel. *Nebulones et tenebriones dicuntur, qui mendaciis et astutiis suis nebulam quandam et tenebras objiciunt.*

105. *Tanaïm.*] Libertum Mæcenatis, spadonem.

Socerum Viselli.] Herniosum. Inter utrumque est ille cui integra sunt corporis membra, nihil verè superfluum.

108. *Nemon' ut avarus Se probet?*] Nemone contentus erit suâ conditione et alienam laudabit quisque, sicut avarus satis opum se habere nunquam putat, aliosque se beatiores ac ditiores semper existimat?

111. *Neque se majori pauperiorum Turbæ comparet.*] Hinc mali origo. Plures se pauperiores non considerat avarus: at unum aut alterum opulentiores forte ob oculos semper habet, eosque superare satagit.

113. *Sic festinanti semper locupletior obstat.*] Qui sic affectus est, ut velit opibus omnes vincere, huic semper videbitur aliquis esse locupletior ac felicior: is invidiâ et cupiditate contabescet: nam ejus oculis ac judicio, ut ait Ovidius, Art. Amat. 4. 1, 349.

Fertilior seges est alienis semper in agris;
Vicinumque pecus grandius uber habet.

114. *Ut cùm carceribus, &c.*] Similitudine illustrat quod dixit. Qui quadrigarum cursu in stadio certat, non respicit unquam posteriores, sed despicit; et priores aspicit, ac nititur assequi et antevertere.

Carceribus.] Hi quasi *arceres* dicuntur, quia ibi arcentur equi certo repagulo, ne currant, antequam magistratus signum dederit. Servius ex Varrone. Hic l. 4. de Ling. Lat. sic scribit: *Circus dictus, quod circum spectaculis ædificatus, ubi ludi fiunt; et quod ibi circum metas fertur pompa, et equi currunt . . . . , In circo primo unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres.* Vide lib. 1. Od. 1. ubi de

Instat equis auriga suos vincentibus, illum [515]
Præteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit, ut rarò, qui se vixisse beatum
Dicat, et exacto contentus tempore vitæ
Cedat, uti conviva satur, reperire queamus.
Jam satis est. Nè me Crispini scrinia lippi
Compilâsse putes, verbum non ampliùs addam.

auriga conatur assequi equos, qui præverterunt suos, spernens eum quem præcurrit inter ultimos euntem. Hinc fit ut rarò possimus invenire hominem, qui se dicat beatum vixisse, quique *emenso vitæ spatio decedat contentus, ut conviva satiatus. At jam sufficit: nec* ullum *ultrà verbum adjiciam, ne suspiceris me suffuratum esse commentarios Crispini lippi.*

ANNOTATIONES.

curriculo, pulvere Olympico, metâque fervidis evitatâ rotis.

Ungula.] Pro equo ungulas habente, synecdoche.

Currus.] Bigas, quadrigas.

118. *Exacto contentus tempore vitæ.*] Senec. ad Lucil. Epist. 15. hunc locum videtur interpretari voluisse; ubi, *itaque quàm multa sis consecutus recordare. Cum aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse adversus Deos, et adversus vitam tuam, cogita quàm multos antecesseris.*

119. *Cedat, uti conviva satur.*] Desumpta sententia è Lucretio, lib. 3. v. 946.

Quid tibi tantopere est, mortalis, quòd nimis ægris
Luctibus indulges? Quid mortem congemis, ac fles?
. . . .
Cur non ut plenus vitæ conviva recedis?

Et v. 970.

Sed quia semper aves quod abest, præsentia temnis;
Imperfecta tibi elapsa est ingrataque vita,
Et nec opinanti mors ad caput astitit, ante
Quàm satur, ac plenus possis discedere rerum.

120. *Crispini.*] Is Stoicus Philosophus valdè loquax fuisse dicitur, et versibus multis et inconditis doctrinam Stoicam complexus. Hinc lepidè noster per hujus spermologi mentionem Stoica dogmata venditare desinit.

Scrinia.] Scripta in arculis, capsis, scriniis, inclusa.

Lippi.] Vel hoc erat cognomen, vel oculis revera lippientibus ille erat. Absurdè vetus Interpres Crispinum ita vocari scribit *non oculorum ratione, sed mentis; quod fuerit insulsus poëta.* Tales argutiolas non venatur sublimis spiritûs vates, qualis Horatius.

SATIRA II.

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

AMBUBAIARUM collegia, pharmacopolæ, [516]

Tibicinarum cœtus, pharmacopolæ,

ANNOTATIONES.

1. *Ambubaiarum.*] Jul. Scalig. Poët. lib. 6. cap. 7. de hac Satirâ; *In secundâ,* inquit, *de mœchis exempla usque ad fastidium.* Sanè: et hic scopus esto, flagitiorum nauseam ingerere vel flagitiosissimis. Idem Scaliger alibi loquens de Martiale Poeta sic habet: *alia ejus fœda ne legerim quidem, tantum abest ut ad censuram vocem.* Ego simile quid hîc si dixero vel fecero, condonabis, imò gratulabere, pudens lector. Itaque per salebrosa pedetentim ac suspenso gradu incedenti nihil noxium, fortassis et utile quidpiam occurret.

Ambubaiarum.] Multa nugantur multi de hujus vocis etymologiâ: Syriacam agnosco [illegible] cum veteri interprete, qui sic scribit; *Ambubaiæ dicuntur mulieres tibicinæ linguâ Syrorum. Etenim Syris tibia, sive symphonia, ambubaia dicitur.* Gravis doctrinæ et ingenii adstipulatores accedunt non pauci, Angel. Caninius, Isaac. Casaubonus, &c. Jos. Scaliger in Varron. de Ling. Lat. ad vocem *simpulum. Syriacum est,* inquit, *nam et Abbub, ambub* αὐλὸς, *ambubaiarum collegia; à copher, camphora; à saden, sindon; à sabbeca, quod est apud Danielem, sambuca; sic à sephel, sempel, et inde simpulum fecerunt.* Ergo *per ambubaiarum collegia,* debemus intelligere quot artes exercebant impudicas, ludicras, parasiticas, &c. Sueton. Neron. c. 27. *Cœnitabat nonnunquam in publico, inter sororum totius urbis ambubajarumque ministeria.*

Mendici, mimæ, balatrones; hoc genus omne
Mœstum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli: [517]
Quippe benignus erat. Contrà hic, ne prodigus esse
Dicatur metuens, inopi dare nolit amico,
Frigus quo duramque famem depellere possit.
Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Præclaram ingratâ stringat malus ingluvie rem,

circulatores, mimæ, balatrones, omnes isti homines sunt tristes et anxii ob *mortem Tigelli cantoris: nam munificus erat* erga illos. *E contrario alius timens haberi prodigus, etiam amico egenti nollet tribuere unde arceat frigus et sævam famem. Istum si interroges, quamobrem perperam absumat voracitate injucundâ,*

ANNOTATIONES.

Porrò non solùm tibias, aliaque instrumenta musica, sed et tibicines, ac tibicinas corporis quæstu et tibiarum cantu vitam sustentantes, è Syriâ Romam confluxisse docet Juvenalis etiam Sat. 3. v. 62.

Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam, et mores, et cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit, et ad Circum jussas prostare puellas.

Ubi observa, propriè *tympana* vocari *gentilia*, quippe vox est à *tuppin* Syriacâ.

Pharmacopolæ.] Pharmacum et medicamentum, testibus Nonio et Eustathio, sunt mediæ voces, in bonam et malam partem usurpari solitæ: unde et pro veneno nonnunquam accipi docuimus alibi. Sic et pharmacopolæ dicti interdum unguentarii, myropolæ, pigmentarii, et quotquot aromata et odores, item qui medicatas potiones quascunque divendebant. Sic etiam appellantur medici illi circumforanei et agyrtæ, qui imperitæ plebi remedia quædam, magis autem verba vendunt, per fora et compita urbium cursitantes. De his Cato apud Gell. lib. 1. cap. 15. *Itaque auditis, non auscultatis, tanquam pharmacopolam. Nam ejus verba audiuntur: verùm ei se nemo committit, si æger est.*

2. *Mendici.*] Circulatores omnes, physiognomi, metoposcopi, chiromantici: imprimis autem Isiaci ac Cybelæ sacerdotes, et quicunq; vaticinandi artem professi stipem corrogabant.

Mimæ.] Gesticulatrices, saltatrices, ludiones, histriones, scenici. Ἀπὸ τοῦ μιμεῖσθαι *ab imitando*, vocatur mimus vel mima, quisquis dicta vel facta cujusque imitatur, cum lasciviâ, seu voce, seu præcipuè gestu, *nutu manibusque loquax*, ut canit Claudianus.

Balatrones.] De vocis hujus origine et significatione, adhuc sub judice lis est. Vetus Interpres *luxuriosos ac perditos à Servilio Balatrone* dictos vult, additque: *ab hoc similis vitæ homines sunt appellati balatrones: à balatu fortassè dicti, quæ vox inserta est et ridicula. Legitur et barathrones, qui bona sua devorando, quasi in barathrum mittunt. Iidem et blaterones propriè dicti sunt, à blatiendo, id est, vaniloqui.* Triplex hic etymon vides: quorum tertium mihi magis probaretur. Sunt qui a βαλλίζω, deducunt balatronem quasi *aquariolum*: vel a βάλλειν et βαλίζειν quasi *saltatorem*: Inde verò non dubitem esse vernacula hæc nostra, *bal, balet, baller*. Cœlius Rhodig. lib. 15. cap. 25. ita scribit: balatronem invenio scurram fuisse virulentum, unde Horatius Sat. 2. 8. 64.

——*Balatro suspendens omnia naso.*

Et S. Hieron. *Ne me putes in modum rustici balatronis cuncta Origenis reprobare.* Constat balatronem dici hominem nihili, nugacem, nequam. Italis *balatroni*, Gallis *belitre*, ut placet nonnullis: quam ego etymologiam explodo.

3. *Tigelli.*] M. Tigellius è Sardiniâ oriundus, moribus haud probis, perinde ac sui populares, malè audiebat. Is tamen ob sales et jocos valdè festivos, præcipuè verò ob eximiam vocem, gratiosus admodum fuit Julio Cæsari, Augusto, Cleopatræ. Ab his remuneratus, in suæ farinæ homines copiosiùs etiam effundebat ac prodigebat ultrò, quas opes collegerat. Eo nomine ab Horatio carpitur hîc, item Satirâ 3 et 10. seq. quia, ut aiunt, ejus versus parum numerosos ac modulatos dixerat. Ejus meminit Cic. l. 7. Epist. 24. quæ est ad M. Fab. Gallum: *Amoris quidem qui quoque mea verti vestigia: vel proximè de Tigellio . . . Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patriam suam . . . Ille autem qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere, et sat bonum unctorem, discessit à me, ut mihi videbatur, iratior: Habes Sardos venales, alium alio nequiorem,* (Tigellium et ejus nepotem) *cognosti meam causam, et istius Salaconis iniquitatem.* Salaconem vocant mollem, et propter opes insolentem.

4. *Contrà hic.*] Avarus quispiam longe à Tigellio dissentiens, in contrarium vitium impingit.

8. *Ingratâ stringat malus ingluvie rem.*] Bona sua velut in unam pilulam stricta et compressa deglutiat. Apud Athen. l. 4. c. 18. ex Alexide; *Diodorus lurco patrimonium fecit pilam, adèo celeriter omnia obsorpsit.* Σφαῖραν ἐποίησε τὴν πατρῴαν οὐσίαν οὕτω στρογγύλην ἐταμων; καὶ τάχυ. Ada-

emens dapes quæsitas exquisitas pecuniâ fœnore comparatâ; respondet: quia timet æstimari homo *parcus et animi exigui. Laudatur a quibusdam, reprehenditur ab aliis. Fufidius locuples agris, et pecuniâ fœnori datâ, reformidat existimationem perditi et decoctoris. Is de sorte deducit usuras quinas, et quo luxuriosior quisque est, eo ardentius consectatur: quærit nomina juvenum, qui virilem togam nuper induerunt sub patribus valdè parcis. Quis* autem *audiens talia, non statim*

Omnia conductis coëmens obsonia nummis; [516]
Sordidus atque animi quòd parvi nolit haberi,
Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius vappæ famam timet ac nebulonis,
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Quinas hic capiti mercedes exsecat; atque
Quànto perditior quisque est, tanto acriùs urget:
Nomina sectatur, modò sumptâ veste virili
Sub patribus duris, tironum. Maxime, quis non,
[517]

ANNOTATIONES.

gium est Græcum; quasi diceres metaphoricè uno bolo, globulo, catapotio, omnia sua devoravit.

Ingratâ ingluvie.] Nam quæ sic golosè atque instar pilæ sorbentur, sine ullo grati saporis gustu per fauces transmittuntur.

12. *Fufidius.*] Insignis fœnerator, immodicas usuras exigens.

Vappæ et nebulonis.] Has voces excussimus Sat. præced.

14. *Quinas hic capiti mercedes exsecat.*] *Caput* est sors ipsa, seu pecunia fœnori data, Gall. *le principal*; hujus verò fructus, reditus, fœnora, usuras *mercedes* vocat Horatius: Gall. *l'interest, la rente.* Usura centesima dicitur cùm de centum nummis mensibus singulis unus solvitur: adeo ut centesimo mense usura sortem adæquet. At Fufidius iniquior multò, singulis mensibus non simplices, de quibus mox, sed *quinas* usuras accipiebat: quas ut haberet, perditissimo cuique pecuniam suam credere amabat, ut mox dicetur. S. Ambros. in c. 12. Tob. *veniunt Calendæ; parit sors centesimam, veniunt menses singuli, generantur usuræ, crevit centesima: petitur, nec solvitur: applicatur ad sortem. Itaque non jam centesima incipit esse, sed summa, hoc est non fœnoris centesima, sed fœnus centesimæ.*

Exsecat.] Propriè. Nam illi pecuniam tradentes ad fœnus, statim usuram primi mensis demebant è sorte, seu ex ipsâ quam credebant summâ. De usurâ legibus humanis ac divinis prohibitâ dixi in Epod. 2. v. 4.

15. *Quantò perditior, &c.*] Quo magis novit luxuriæ deditum juvenem, adeòque pecuniæ avidiorem, eò diligentius hunc adit, et quærit ei pecuniam credere gravioribus scilicet usuris, ob urgentem inopiam vel habendi cupiditatem.

16. *Nomina sectatur tironum, &c.*] Studet fœnerari adolescentibus, qui nullam à duris patribus pecuniam aut valde exiguam accipientes; quâcunque viâ, quovis fœnore quærebant ac sumebant, quâ suæ libidini satisfacerent eâ ætate ferventi. Atque id quidem scelus diu grassatum est. At posteà ex Senatuscons. adempta est actio et petitio iis, qui filiis familiâs pecuniam credidissent in mortem patrum; ne vel occasio hinc esset patri necem machinandi, aut per malas artes ac turpes pecuniam quoquo modo reddendam ac persolvendam quæritandi. Senatus illud consultum Macedonianum dictum est à Macedone isto fœneratore. Suet. Vespas. c. 11. *Auctor Senatui fuit decernendi, ne filiorum familiâs fœneratoribus exigendi credita jus esset unquam, hoc est, nè post patrum quidem mortem.*

Nomina.] Sic vocantur tam credita quam debita, eò quòd creditores in commentarios seu tabulas referrent et inscriberent nomina debitorum, seu eorum quibus pecuniam crediderant. Hinc *nomina facere* dicuntur tam debitores quàm creditores.

17. *Tironum.*] Id est adolescentum. Tirones alii militiæ, alii forensis exercitationis et eloquentiæ. Hi circa annum ætatis 17 post pubertatem scilicet, prætextam deponebant, induebant verò togam puram nivei candoris, quæ virilis dicta est, ut ait Alex. ab Alex. l. 5. c. 18. *candidum umbonem* vocat Pers. Sat. 5. v. 33. Plin. l. 8. c. 48. *Togâ purâ tirones induuntur.* Cœl. Rhodig. l. 14. c. 16. *Quoniam verò*, inquit, *ut in Magiâ Apuleius scribit, eruditissimi juvenes laudis gratiâ, primum hoc forensis operæ rudimentum subibant, ut aliquo insigni judicio civibus suis noscerentur, qui mos ingenuis adolescentulis ad illustrandum ingenii famam apud antiquos fuerat concessus: togam item candidam, qui hoc facerent tirones induebantur ipso tirocinii die: sic enim appellabant, cùm eloquentiam auspicarentur in foro. Eam togam Cicero puram vocavit. Scribit enim ad Attic. in tirocinio filii Ciceronis togam illi puram dedisse Arpini.*

Maxime, quis non, &c.] Quis verò non detestetur ejusmodi fœneratores? Quis avaritiam eorum et nequitiam non abominetur? τόκους usuras Græci appellant, quod multi

Jupiter, exclamat simul atque audivit? At in se
Pro quæstu sumptum facit hic. Vix credere possis
Quàm sibi non sit amicus: ità ut pater ille, Terentî
Fabula quem miserum nato vixisse fugato
Inducit, non se pejùs cruciaverit atque hic.
Si quis nunc quærat: Quo res hæc pertinet? Illuc:
Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.
Malthinus tunicis demissis ambulat. Est qui
Inguen ad obscœnum subductis usq; facetus. [520]
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum.
Nil medium est. Sunt qui nolint tetigisse, nisi illas

exclamat: Proh summe Jupiter! Verùm, inquies, *ille præclaros fortasse sumptus facit, secundum* ingens *lucrum.* Quin imò *vix tibi persuadere queas, quantum sibi sit inimicus. Adeò ut non iste crudeliùs sese discruciaverit pater ille, quem Terentii comœdia exhibet infelicem vixisse,* ex quo *filium à se fugaverat.*

Quòd *si petat aliquis quorsum hæc spectant? eò nempe: dum insani fugiant vitia, incidunt in opposita. Malthinus prolixis tunicis incedit.* Alius *est qui succinctis usque ad umbilicum,* se *ridiculum* præbeat. *Rufillus pastillos redolet; Gorgonius* verò *caprum. Nihil mediocre reperitur. Sunt qui renuant attrectare mulieres, præter eas*

ANNOTATIONES.

et graves debitori dolores pariant. Cic. Offic. 2. n. 89. *Quid fænerari? Tum Cato: Quid hominem, inquit, occidere?*

20. *Quàm sibi non sit amicus.*] Quàm sit sordidè parcus suum defraudans genium, etiam necessaria sibi denegans, ac de se pœnas velut exigens, instar Menedemi apud Terentium.

Terentî Fabula quem miserum, &c.] Heautontimorumenos, ἑαυτὸν τιμωρούμενος, id est, *seipsum discrucians,* titulus est Terentianæ comœdiæ, in quâ filium Cliniam procul in militiam abire, præ parcitate sordidâque avaritiâ, compulit durus pater Menedemus: at postea facti pœnitens sese angebat, quòd tam iniquè à se amandâsset ac fugâsset proprium filium senectutis suæ baculum et columen.

22. *Atque hic.*] Quàm fœnerator iste pessimus.

25. *Malthinus tunicis demissis ambulat.*] Vetus quidem lex jubebat: *Demissam ad talos togam quisque in urbe habeto.* Sub Augusto, neque restrictis neque fusis incedere, laudabatur. Quintil. lib. 11. cap. ult. *Cui laticlavi jus non erit, ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infrà genua paulùm; posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infrà, mulierum est; suprà, centurionum.* Hinc patet, quod alibi notavimus, discinctum, sive *demissis tunicis ambulare,* mollitiæ atque ignaviæ argumentum fuisse, nec non superbæ et vanæ ostentationis: succinctas autem vestes aut præcinctas viris frugi et virtute claris proprias extitisse. Vide Epod. 1. v. ult. et Epod. 4. v. 8.

Malthinus.] Quis ille? certè haud nobis liquet. Mollis ac effeminatus notatur. Non. Marcel. *Maltas appellari molles, antiqui voluerunt, à Græco, quasi μαλθακός.* Lucil. l. 27. *Insanum vocant quem maltam ac fœminam dici videmus.* Quidam designari volunt Menam illum, de quo Epod. 4. Alii ipsum Mæcenatem. *Hunc esse qui solutis tunicis in urbem semper incesserit:* inquit Seneca Epist. 114. Julius Scaliger, Poët. l. 3. c. 98. ita scribit: *Satirographi ne amicis quidem parcunt. Ingratus Horatius, qui nè a Mæcenate quidem abstinere potuit: si quidem quod aiunt verum est, Malthinum ab eo appellatum, cujus demissas notaret tunicas. Ager enim Sabinus, quo canicula illa à divino viro donata fuerat, tantus tantique erat, ut objectu suo posset malefici oculi visum intercipere, quo minùs tunicarum demissione offenderetur.* Hæc Scaliger invidiâ semper in Horatium hostili. Verùm esto, ipsum Mæcenatem vellicet Poëta, numquid *barbaro et servili animo* id faciebat? Imò *ridenti amico,* quod ait Persius, *vafer tangit vitium, et admissus circum præcordia ludit* festivus et gratus; accepti verò beneficii passim memor.

Est qui, &c.] Alius aliud omninò vitium habet Agrippa, inquiunt, vestibus ad nates usque decisis et subductis uti solitus.

27. *Pastillos.*] Trochiscos, seu globulos odoratos. A *panis* fit diminut. Paniculus, panicillus, pastillus. Alii deducunt à πασός, *conspersus,* nempè odorifero pulvere, et similibus.

Gorgonius hircum.] Tetrum odorem, qualem hircus. Gorgonius nimiam negligentiam affectabat: Rufillus nimium cultum et munditiem. Isto versiculo invidiam sibi creatam notat Horatius Sat. 4. v. 93. et seq. unde colligimus adversum nonnullos, Rufillum et Gorgonium nequaquam viles et ignobiles extitisse.

28. *Nil medium.*] Vix reperire est *auream* illam *mediocritatem,* lib. 2. Od. 10.

Sunt qui nolint tetigisse, &c.] Jam demum à flagitiis deterret triplici argumento: quòd rem familiarem exhauriant et perdant; quòd corpus faciant obnoxium multis doloribus; quòd honori et famæ damnum invehant.

Illas Quarum subsuta, &c.] Matronas, quæ talares habent stolas, quarum imam partem assuta ambit fasciola, quæ instita dicitur. Synecdoch. Catull. Eleg. 62. v. 308:

. . . . *vestis*
Candida purpureâ talos incinxerat orâ.

Quarum subsutâ talos tegat instita veste.
Contrà alius nullam nisi olenti in fornice stantem.
Quidam notus homo cùm exiret fornice, Macte [521]
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis.
Nam simul ac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere, non alienas
Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit,
Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.
Audire est operæ pretium, procedere rectè
Qui mœchis non vultis, ut omni parte laborent;
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque hæc rara, cadat dura inter sæpè pericla.
Hic se præcipitem tecto dedit. Ille flagellis
Ad mortem cæsus: fugiens hic decidit acrem [522]

quarum talos operit fascia purpurea stolæ subsuta. Alius à contrario nullam nisi prostantem in fœdo lupanari, sicque se *tuetur: Cùm nobilis quispiam vir è fornice egrederetur, Cato divinus* ita *est affatus: Cresce virtute; quippe cùm fervens ardor libidinem accenderit, istuc venire adolescentes oportet;* non autem *corrumpere aliorum conjuges. Cupiennius* verò *sectator mulierum* vestes *candidas* gestantium, *ait:* Ego quidem *nolim ita commendari.* At vos *qui exoptatis non felicem esse adulteris exitum, non pœniteat attendere, quales ærumnas ferant usquequaque, et quot voluptas eis eveniat anxietatibus perturbata, et quidem infrequens,* ac *sæpiùs non fine gravibus periclis.* Ergo auscultate. *Iste* mœchus è *tecto se præcipitavit. Hic flagris mulctatus* est ad *necem usque. Ille* noctu *fugiens*

ANNOTATIONES.

30. *Olenti in fornice.*] Malè olentia, fœtidaque lupanaria notat etiam Juvenalis sarcasticè in Messalinam Claudii Imperatoris uxorem adulteriis famosam, ita scribens, Sat. 6. v. 117.

Ausa palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos.

Et v. 130.

Obscurisque genis turpis, fumoque lucernæ,
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.

31. *Macte.*] Magis auctus esto.

Sententia dia Catonis.] Hujus viri gravis et censorii auctoritate vult ille libidinosus juvenis flagitia sua defendere. Scilicet Cato videns hominem honestum è lupanari exeuntem aliquatenus laudavit: ut cùm ventitantem illuc sæpius animadvertisset, ita dicitur allocutus: Adolescens, laudavi te, quòd huc interdum venires, non quòd istic habitares.

34. *Descendere.*] Apta vox. Nam sub fornicibus et subterraneis locis erant ganea.

36. *Mirator Cupiennius.*] Cupiennius Libo Cumanus, Augusti familiaritate clarus, cultûs verò corporis nitorisque studiosissimus: sectator erat mulierum veste candidâ indutarum, scilicet matronarum, ut postea dicemus.

37. *Audire est operæ pretium, &c.*] Ennii sunt hi versus ab Horatio paulum immutati. Sic ille,

Audire est operæ pretium, procedere rectè
Qui rem Romanam Latiumq; augescere vultis.

39. *Corrupta dolore voluptas.*] Ad Epicuri mentem adulteria proscribit non velut turpia, sed quasi remoras voluptatis, scilicet periculis et malis circumsepta. Præclarè Cicero, in Anton. *Libidinosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent.* At debuisset damnare saltem ut iniqua, et lumini naturali adversa: *Quod tibi nolis fieri alteri ne feceris.*

41. *Hic se præcipitem, &c.*] Quoniam, ut modo è Cicerone dixi, luxuriosi non ducuntur amore recti, saltem pœnarum metu nonnunquam deterrentur. Val. Maxim. lib. 6. cap. 1. n. 13. *Sed ut eos,* inquit, *strictim percurram, qui in vindicandâ pudicitiâ dolore suo pro publicâ lege usi sunt. Sempron. Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit: C. Memmius L. Octavium similiter deprehensum nervis contudit. Carbo Attienus à Vibieno, item M. Pontius à Pub. Cerníò deprehensi, castrati sunt, &c.*

Se præcipitem tecto dedit.] Fugiens vindicem maritum.

Ille flagellis Ad mortem cæsus.] Gellius, l. 17. c. 18. ex Varrone, *C. Sallustius scriptor seriæ illius et severæ orationis, in cujus historiâ notiones censorias fieri atque exerceri videmus, in adulterio deprehensus, ab Annio Milone loris benè cæsus est, et cum dedisset pecuniam dimissus.* Idem refert Asconius. Juvenal. Sat. 10. v. 311.

. . . . . *Fiet adulter*
Publicus, et pœnas metuet quascumque maritus
Exigit iratus: nec erit felicior astro
Martis, ut in laqueos nunquam incidat . . .
. . . . *Necat hic ferro, secat ille cruentis*
Verberibus, quosdam mœchos et mugilis intrat.

Prædonum in turbam: dedit hic pro corpore nummos:
Hunc perminxerunt calones: quin etiam illud
Accidit, ut cuidam testes caudamque salacem
Demeteret ferrum. Jure omnes: Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secundâ!
Libertinarum dico: Sallustius in quas
Non minùs insanit, quàm qui mœchatur. At hic si
Quà res, quà ratio suaderet, quàque modestè
Munificum esse licet, vellet bonus atque benignus
Esse; daret quantum satis esset, nec sibi damno [528]
Dedecoriq; foret. Verùm hoc se amplectitur uno:
Hoc amat, et laudat. Matronam nullam ego tango.
Ut quondam Marsæus amator Originis: ille
Qui patrium mimæ donat fundumque laremque,
Nil fuerit mî, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
Verùm est cum mimis, est cum meretricibus; unde

currit in sævas grassatorum manus. Alius pecuniâ redemit corpus * * * * * * * * * * * * * * * * * * *Meritò* factum *cuncti* dicunt. *Galba* verò *negabat. Sed quàm securior est merx in mediâ conditione! Libertinarum dico* scilicet: *erga quas Sallustius non minùs insanum se præstat, quàm qui* matronas *sectatur. Verum enimverò si vellet ille esse munificus ac liberalis, quantum facultates et ratio permitterent, et quatenus decet esse moderatè liberalem; donaret quantum sufficeret, neque sibi detrimentum afferret et probrum. At* contrà *illud solum in se æstimat, prædicat, venditat: Ego nullam tango matronam; sicut olim Marsæus iste Originis amasius, qui mimæ tribuit paterna prædia, et domum; dictque: Mihi* quidem *nulla* consuetudo *fuerit unquam cum conjugibus aliorum. Atqui est cum mimis, est cum meretricibus;*

ANNOTATIONES.

44. *Calones.*] Servi militum, quòd palos et ligneas clavas gerebant ita dicti, item *clavatores* ob eam causam. Et quilibet servi *calones* vocati sunt à ferendis lignis, quæ Græcè Κάλα.

46. *Jure omnes.*] Omnes aiunt, jure illos punitos, et dignas flagitio pœnas dedisse.

Galba negabat.] Salsa ironia in Servium Galbam Jurisconsultum, qui cùm esset famosus adulteriis, sui similium libens patrocinium suscipiebat.

47. *Tutior at quanto merx.*] Lex Julia plecti jubebat eos solùm, qui peccâssent in ingenuis, quæ nec quæstum corpore fecissent, nec artem ludicram aut lenocinium exercuissent, nec in scenam operam locâssent.

In classe secundâ.] Tres Poëta classes mulierum statuit: 1. Matronarum. 2. Libertinarum. 3. Meretricum.

48. *Sallustius.*] Is est de quo lib. 2. Od. 2. Nonnulli perperam intelligunt ejus avunculum C. Sallustium Crispum historiæ scriptorem. At quamvis mores conveniant, non ità ratio temporum, ut observat eruditè Torrentius. Hic à Censoribus in Senatu reprehensus, quò in libertinas insaniret, respondit se matronas non affectari, quasi se criminis expertem excusans. Ejectus verò est à Senatu. Vide Bell. Catil.

49. *Mœchatur.*] Vox ista propriè hîc ponitur pro eo, qui alienam uxorem ingenuam quidem in adulterium pellicit.

52. *Damno, Dedecorique.*] Damno bonorum, et famæ.

53. *Hoc se amplectitur uno.*] Uno libertinarum amore sibi placet, ob hoc unum se laudat et venditat, quod libertinas duntaxat, non autem matronas consectetur.

55. *Marsæus, &c.*] Ignotus ille nobis Originis mimæ et meretricis amator. Tres eo tempore fuerunt insignes meretrices, Origo, Arbuscula, Cytheris. Hanc Lycorim vocat Virgilius Eclogâ ultimâ, Gallo Poëtæ priùs dilectam, quæ postea Antonium in castra secuta est.

57. *Nil fuerit mî, inquit, &c.*] Sic Marsæus extenuare nititur suam libidinem flagitiosamque nequitiam.

58. *Verùm est cum mimis, &c.*] Respondet Horatius. Esto, nihil tibi sit cum uxoribus alienis; at insanis in mimas et meretrices, à quibus famæ damnum trahis damno rei familiaris gravius: quanquam utrumque inde provenit. Plaut. Trucul. Act. 2, 7. *Meretrix ut mare quod das devorat, nec apparet usquam: miserum infert in pauperiem; privat bonis, luce, honore, amicis.* Sapiens Rex Proverb. 5. *Ne attendas fallaciæ mulieris, favus enim distillans labia meretricis: et nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara quasi absinthium, et acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt in mortem, et ad inferos gressus illius penetrant . . . . longè fac ab ea viam tuam; et ne appropinques foribus domûs ejus, ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli, ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo alienâ, &c.*

Fama malum gravius quàm res trahit. An tibi abundè
Personam satis est; non illud quidquid ubique
Officit, evitare? bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare, malum est ubicunque. Quid inter.
Est in matronâ, ancillâ, peccesve togatâ?
Villius in Faustâ Sullæ gener, hoc miser uno
Nomine deceptus, pœnas dedit usque superq;
Quàm satis est; pugnis cæsus, ferroque petitus,
Exclusus fore, cùm Longarenus foret intus.
Huic si mutonis verbis mala tanta videntis [à te
Diceret hæc animus. Quid vis tibi? nunquid ego
Magno prognatum deposco consule cunnum
Velatumque stolâ, mea cùm conferbuit ira?
Quid responderet? Magno patre nata puella est.
At quanto meliora monet, pugnantiaque istis
Dives opis natura suæ? Tu si modò rectè
Dispensare velis, ac non fugienda petendis
Immiscere; tuo vitio, rerumne labores,
Nil referre putas? Quare, ne pœniteat te,
Desine matronas sectarier; unde laboris

à quibus graviorem perniciem deprendit existimatio, quàm res familiaris. *Sufficitne tibi fugere personam, non* autem *quodcunque ubicunque nocet? Perdere bonam existimationem, dilapidare patrimonium, semper malum est. Quid refert utrum pecces in matronâ* an in *libertinâ*, an in *meretrice? Villius Syllæ gener, infelix eo duntaxat nomine illusus, ob Faustam pœnas luit secundum et ultra meritum, pugnis contusus, et ferro appetitus; ejectus domo, cum Longarenus esset intus. Quin si libidinis tot et tanta incommoda cernentis nomine mens tali* homini *loqueretur ista: Quid petis? quando meus ardor fuerit accensus, an ego à te flagito mulierem illustri consule genitam, et stolâ vestitam? Quod responsum daret?* nempe *illustri patre orta est puella. Verùm quanto meliora et his contraria suadet natura suis opibus locuples! Si modò tu benè uti velis, et non confundere evitanda cum exoptandis; an credis nihil interesse utrum egeas, per tuam vitiosam cupiditatem, an per rerum* penuriam? *Quapropter ut non doleas* aliquando, *desine deperire matronas: unde*

ANNOTATIONES.

62. *Quid interest, &c.*] Ex opinione Stoicorum paria esse quævis peccata dicentium.

63. *In matronâ, ancillâ, peccesve togatâ.*] Tres gradus peccati statuit Poeta; in matronâ, in libertinâ, in meretrice. Has triplex vestis colorisque genus distinguebat. Matronæ stolâ candidâ induebantur: ancillæ et libertinæ togâ pullâ: meretrices Coâ seu pellucidâ. Errat vetus interpres his attribuens quod erat libertinarum; ait nempè meretriciam togam pullam fuisse, quod refellitur vel ex sequenti textu id quod modo dixi stabiliente. Porrò est operæ pretium observare matronas, quæ adulterii convictæ à viris repudiabantur, stolâ candidâ solitas exui, et togâ vestiri, ignominiæ causâ. *Stola plebeiis quamvis honestis non dabatur; siquidem Patriciæ et grandes natu matres eam deferebant honoris causâ. Erat enim ad imos pedes fluxa, quam instita contexta ambibat.* Contra, *meretrices togam subductiorem*, et virili similem gestabant. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. Festus: *Matronas appellabant, quibus stolam habendi jus erat.* Non. Marcell. ex Varrone, *Toga commune vestimentum, diurnum et nocturnum; muliebre et virile.* . . . .

64. *Villius in Faustâ Sullæ gener.*] Villiorum familia Romæ nobilis. Villius iste non severà gener, sed ob frequentissimam cum Faustâ Sullæ filiâ consuetudinem, ita vocatur: seu quòd eam uxorem sibi fore speraret. Hoc sequitur; *hoc miser uno nomine deceptus.* Quondi scilicet nomine, ex antiquâ Scipionum gente: à quorum moribus ac virtutibus degener Sylla, magistratus tamen, Quæsturam, Consulatum, Dictaturam, ac demum tyrannidem, pessumdatâ Rep. occupavit. Cic. in Verr.

67. *Longarenus.*] Ignobilis quispiam, Villio tamen felicior mœchus, et gratiosior Faustæ.

68. *Huic si mutonis verbis, &c.*] Prosopopœia paulum obscœna, sed lepida et elegans.

76. *Tuo vitio verumne labores.*] Nostro vitio laboramus, cum dolemus non adesse perdicem aut phasianum: at rerum vitium seu penuria est, si desit panis aut cibus vulgaris quilibet.

78. *Matronas sectarier.*] Ulpian. *Aliud est appellare, aliud sectari. Appellare est blanditione alterius pudicitiam attentare;* affectatur *qui tacitus frequenter sequitur: assidua enim affectatio præbet nonnullam infamiam.*

Plus haurire mali est, quàm ex re decerpere fructus.
Nec magis huic inter niveos viridesq; lapillos,
Sit licet hoc, Cerinthe, tuum, tenerum est femur aut crus
Rectius; atque etiam melius persæpe togatæ est.
Adde huc quòd mercem sine fucis gestat, apertè
Quod venale habet, ostendit: nec, si quid honesti est,
Jactat, habetq; palàm, quærit quo turpia celet.
Regibus hic mos est: ubi equos mercantur, opertos
Inspiciunt: ne, si facies (ut sæpè) decora
Molli fulta pede est, emptorem inducat hiantem,
Quòd pulchræ clunes, breve quòd caput, ardua cervix.
Hoc illi rectè: ne corporis optima Lyncei [526]
Contemplere oculis, Hypsæâ cæcior, illa
Quæ mala sunt spectes. O crus! ô brachia! verùm
Depygis, nasuta, brevi latere, ac pede longo est.
Matronæ præter faciem nil cernere possis,
Cætera, ni Catia est, demissâ veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata, (nam te

plus mœroris percipitur, quàm utilitatis ex re colligitur. Neq; hæc quamvis sit inter lapillos candidos et virides, femur habet mollius aut crus rectius quam tuum, O Cerinthe, imò sæpius pulchrius est plebeiæ. Adde quod hæc *mercem portat haud fucatam; ac si quid est venustum, haud venditat et ostentat; neque satagit occultare quod pravum est. Ista est consuetudo divitibus, quando emunt equos, obtectos considerant, ne facies (quod non rarò fit) elegans, si tenerâ ungulâ subnixa fuerit,* in errorem *impellat emptorem avidum; eò quòd* sint *decoræ clunes, breve caput, erecta cervix. Illi rectè* quidem *hoc* faciunt. Tu ergo pariter *ne oculis acutissimis intueare* partes *corporis formosos; Hypsæâ* verò *cæcior, ea quæ deformia sunt aspicias. O crus* venustum! *ô brachia* concinna! at *** *grandiori est naso, brevi latere, et pede longiori.* Præterea *nihil matronæ præter vultum videre queas, cæteras* partes *abscondentis prolixâ stolâ; nisi* fortè *Catia est. Quòd si cupias* cernere *denegata,* quasi *munimentis cincta;*

ANNOTATIONES.

80. *Niveos viridesque lapillos.*] Uniones, et smaragdos.

81. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum.*] Is erat amator pariter et deliciæ matronarum mundo muliebri splendentium: singulari formæ gratiâ, præstabat: Sulpitiæ Servii filiæ in primis carus. De eo Tibullus multa.

83. *Mercem.*] Corpus mercenarium, turpi quæstu venale.

86. *Regibus.*] Nobiles ac divites appellantur sæpe reges ob potentiam et auctoritatem, quam eis confert pecunia, cui omnia obediunt.

Opertos inspiciunt.] Pugnant exemplaria. Plura certe *opertos* habent. Sensus est; opertos mercantur equos, ne venustas corporis statim capiat emptorem, faciatque ut vitium pedum non attendat, quod tamen in equo præcipuum est. Xenophon in libello de re equestri docet, in equo primam esse pedum considerationem: quoniam ut parum prodest ædium elegantia, si fundamentis superstructa sint vitiosis: ità equus est inutilis, qui pedibus haud firmis fuerit. Cavendum igitur maxime ne sit ungula mollior ac tenuior, &c. Quidam antiqui codices habent *apertos*, quod placet nonnullis, ob clariorem certe sensum.

88. *Hiantem.*] Præ admiratione partium quarundam valdè concinnarum; præque emendi cupiditate.

89. *Pulchræ clunes, &c.*] Virg. Georg. 3, 79.
. . . *Illi ardua cervix,*
Argutumq; caput, brevis alvus, obesaq; terga.]

Non. Marcell. hunc Horatii locum affert, ut ostendat *clunes* fœminino genere poni, quas Plautus masculinas facit: *clunes infractos gero.*

90. *Lyncei oculis.*] Quales habuit Lynceus Apharei filius, quem fabulati sunt ad terræ centrum pervidisse, eò quòd primus è fodinis metalla eruisset.

91. *Hypsæâ cæcior.*] Hæc ex illustri Plautiorum stirpe vitiosos, ut aiunt, oculos habebat. Fortasse notatur ab Horatio, quod invenustum quempiam deperiret.

92. *O crus! ô brachia!*] Quasi diceret Poeta: Dum admiraris crus et brachia tuæ amasiæ, non advertis alia omninò deformia.

93. *Depygis.*] Quasi sine pygâ, πυγὴ, *nates.* Epod. 8. *aridas nates*, additque *femur tumentibus exile suris Additum*; quod hic significat per *breve latus.*

Nasuta.] Catull. 41. v. 1.
Salve nec minimo puella naso,
Nec bello pede, &c.

Pede longo.] Ovid. Amor. 3. 3. 7.
Pes erat exiguus: pedis est aptissima forma.

95. *Catia.*] Hæc domûs nobilis quidem, sed parum casta et pudica, breviori instar meretricum amictu utebatur, ut sui venustatem corporis palam exhiberet.

96. *Interdicta.*] Partes maximè tectas, et multiplici tunicâ vallatas.

Hoc facit insanum) multæ tibi tum officient res;
Custodes, lectica, ciniflones, parasitæ,
Ad talos stola demissa, et circumdata palla,
Plurima quæ invideant purè apparere tibi rem.
Altera nil obstat. Coïs tibi pœne videre est [521]
Ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi;
Metiri possis oculis latus. An tibi mavis
Insidias fieri, pretiumque evellier ante
Quàm mercem ostendi? Leporem venator ut altâ
In nive sectetur, positum sic tangere nolit:
Captat, et apponit: meus est amor huic similis; nam
Transvolat in medio posita, et fugientia captat.

(quippe hoc te insanire facit) plurimæ res tunc impedimento tibi sunt; custodes, lectica, cinerarii, parasitæ, stola ad talos demissa, et palla circumjecta; multa impedientia ne res à te manifestè videatur. Altera nihil impedit. Per *Coas* enim vestes *licet tibi cernere ferè quasi nudam; si pravo sit crure, aut pede: latus oculis dimetiri queas. An* verò *mavis decipi, et mercedem tibi priùs extorqueri, quàm merx exhibeatur?* At enim cantabis mibi aliquod: *ut venator leporem in celsâ nive prosequitur: appositum* verò *sine labore nec attingere dignatur. Capit* autem; et jucundè tum *apponit. Huic similis est meus amor,* inquis; *contemnit enim in propatulo constituta, ardua verò desiderat.*

ANNOTATIONES.

98. *Lectica.*] Clausa sanè et operta. Torrentius hîc acri ut solet judicio contra cæteros interpretes depugnans, non intelligendum vehiculum contendit, sed interius aliquod in ædibus conclave, quo se matronæ continerent; qualis erat lecticula illa lucubratoria Augusti apud Sueton. cap. 78. Ejusmodi quoque lecticulam domesticam agnoscit Just. Lipsius Elect. 1. cap. 19.

Ciniflones.] A flando in cineres dicuntur *ciniflones*, qui calamistra, acus, veruta calefaciebant in calidis cineribus, ad crispandos mulierum crines: item cinerarii: necnon ornatrices, Gall. *Coeffeuses.* Angl. TIRE-WOMEN.

Parasitæ.] Garrulæ quædam et assentatrices mulieres, ad captandum cibum expeditæ.

99. *Palla.*] Amplus et sinuosus amictus tunicæ et stolæ superindui solitus, velut pallium quoddam honestæ mulieri proprium. Non. Marcell. Gall. *Manteau de ceremonie*; simile propè vestimentum hodiè vocant, *un surtout*. Angl. A MORNING-GOWN.

101. *Coïs.*] Vestibus bombycinis, tenuibus, pellucentibus, ex insulâ Co, sive Coo, sitâ in mari Ægæo ad oram Cariæ littoralem, vernac. *Lango*; quæ tam ferax et dives, ut proverbium esset; *quem Cos non nutrit, hunc nec Ægyptus*, Eustath. Coas vestes Juvenalis appelat *multitia*: Galli *de la Gaze*. Harum inventio tribuitur Pamphilæ cuidam mulieri ex insulâ Coo. Aristot. Histor. animal. lib. 6. Tibull. lib. 2. Eleg. 3. v. 57.

Illa gerat vestes tenues, quas fæmina Coa
Texuit, auratas disposuitque vias.

Propert. lib. 2. Eleg. 1. v. 5.

Sive togis illam fulgentem incedere Coïs.

Varro *togas vitreas* appellat. S. Hieron. ad Lætam ita scribit: *Talia paret vestimenta, quibus pellatur frigus, non quibus vestita corpora nudentur.*

Et te monitum velim, lector, in quibusdam vett. codd. legi, *Chloris*, pro *Coïs*. Porrò jam suprà insinuavimus istis vestibus Romæ quidem solas meretrices indui consuevisse.

105. *Leporem venator ut altâ, &c.*] Hi sunt è Callimacho versiculi, veluti cantiuncula quædam, quas Horatius ponit in ore sectantis matronas. Sensus est: ut venator leporem per nives sectari et capere gaudet, quem appositum sibi sine ullo labore nec tangere dignatur: captum autem venando et cum difficultate libens apponit sibi et amicis: sic ego, inquit ille, paratas cuivis togatas sperno; at matronas depereo, quibus frui arduum est.

Captat et apponit.] Ingens hîc pugna, ingens dissentio. Sagaciter Lambinus ita correxit. Omnes tamen codices huc usque habuerunt *cantat*. Interpretes in angustiis constituti venatorios clamores, quibus revocari solent canes, adhibuerunt et Xenophontem afferunt præcipientem varios tonos vocis adhibendos, acutum, gravem; parvum, magnum: et sic vocem *cantat* explicant, seque ut licet expediunt. Verùm si retinenda vetus lectio, *cantat*, referendum est ad cantilenam quam matronarum sectator canit: et vox *apponit*, explicanda est, *addit*, seu *prosequitur*: ut ingeniosè solerterque Dacerius noster [illegible] est et sensit.

Hiscene versiculis speras tibi posse dolores,
Atque æstus, curásque graves è pectore pelli?
Nonne cupidinibus statuat natura modum quem, [518]
Quid latura sibi, quid sit dolitura negatum,
Quærere plus prodest, et inane abscindere soldo?
Num, tibi cùm fauces urit sitis aurea quæris
Pocula? Num esuriens fastidis omnia præter
Pavonem rhombúmque? Tument tibi cùm inguina, num, si
Ancilla, aut verna est præstò puer, impetus in quem
Continuò fiat, malis tentigine rumpi? [lemque.
Non ego: namque parabilem amo Venerem faci-
Illam, Post paulo; Sed pluris; Si exierit vir;
Gallis hanc, Philodemus ait: sibi, quæ neq; magno
Stet pretio, neque cunctetur, cùm est jussa venire;
Candida rectáque sit, munda hactenus, ut neque longa
Nec magis alba velit, quàm det natura, videri. [519]
Hæc ubi suppofuit dextro corpus mihi lævum;
Ilia, et Egeria est: do nomen quodlibet illi,

An igitur ejusmodi cantilena speras corde tuo abigi posse anxietates, solicitudines, mæroresque molestissimas? Annon satius est investigare quem finem natura ponat cupiditatibus, quid sibi denegatum patienter ferat, et quid doleat; atque inutile amputare à solido? An quando sitis urit tibi fauces, aurea quæris pocula? An fame urgente spernis omnia præter pavonem et rhombum? *Non ego* certè. *Quippe amo Venerem promptam et expeditam.* Quæ verò dicit: *Paulò post; at majori pretio; si vir discesserit: illam Philodemus ait Gallis relinquendam:* *sibi* autem peti eam, *quæ nec cariori pretio constet, nec moretur venire cùm advocatur: candida sit, et recta, adeò concinna, ut non cupiat apparere grandior, aut candidior, quàm natura concessit,* * * * * * * *hæc* mihi *Ilia et Egeria est: illi tribuo quascunque blanditias,*

ANNOTATIONES.

109. *Hiscene versiculis.*] Horatius ad illum qui cantavit Callimachi versiculos, respondet; siccine per leviculam cantionem speras eluctari graves curas, et mœrores, aliaque mala quæ matronarum amorem comitantur? an non satius tibi foret modum sequi à naturâ præscriptum? &c.

113. *Inane abscindere soldo.*] *Inane*, quo sibi denegata natura facilè careat; *soldo*, sive solido et necessario, quod sine dolore nequeat non habere, sibique negari haud patienter ferat.

114. *Aurea quæris Pocula?* Senec. Epist. 120. *Natura hoc unum jubet, sitim extingui. Utrum sit aureum poculum, an crystallinum, an Tiburtinus calix, manus concava, nihil refert. Itaque Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu, ministretur.*

116. *Pavonem.*] *Pavonem cibi gratiâ Romæ primus occîdit orator Hortensius, augurali cœnâ sacerdotii: saginare primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, exque eo quæstu reditus sestertium sexagena M. habuit*, Plin. lib. 10. cap. 20. Varro, Ælian. Vide Macrob. Saturnal. 3. 9. ubi scribit; *M. Varro de pavonibus in villâ nutriendis loquens sic ait: Primus hos Q. Hortensius augurali cœnâ dicitur posuisse.* Hinc factum *ut ova eorum denariis veneant quinis, ipsi facilè quinquagenis, &c.*

Rhombum.] Exquisiti saporis piscem. Gall. *turbot.* De eo Epod. 2. v. 50.

121. *Gallis.*] Cybeles sacerdotibus, eviratis, castratis, adeoque moram sponte ferentibus.

Philodemus.] Quis ille, incertum. Afferunt vulgò Poëtam Epicureum patriâ Gadaræum, qui Græc scripsit quædam Epigrammata. Meminêre Strabo, Asconius, &c.

123. *Neque longa, &c.*] *Adjuta colburnis*, ut ait Juvenal. Sat. 6. v. 505.

124. *Magis alba.*] Pictis et dealbatis cretâ vel cerussâ genis, *cerussati buccis*, ut loquitur Cicero in Pison. Propert. lib. 3. Eleg. 24. v. 8.

Cùm tibi quæsitus candor in ore foret.

Martial. lib. 7. Epig. 24.

Et Cerussatâ candidiora cute.

126. *Ilia et Egeria est.*] Tanti facio, quanti Iliam Romuli matrem et Egeriam Nympham, cum quâ Numæ consuetudo.

*Nec metuo * * * * ne vir redeat rure; fores effringantur; canis latret; ædes ingenti fragore concussæ undique percrepent: fœmina pallens descendat è cubili; ancilla conscia exclamet se infortunatam; hæc timeat cruribus; deprehensa doti; ego denique mihi. Fugiendum est veste non cinctâ, et pedibus nudis: nè luant nummi, nates, vel denuum existimatio. Miserum est deprehendi: vincam etiam Fabio judice*

Nec vereor, ne, dum futuo, vir rure recurrat:
Janua frangatur: latret canis: undique magno
Pulsa domus strepitu resonet: vel pallida lecto
Desiliat mulier: miseram se conscia clamet:
Cruribus hæc metuat, doti deprensa, egomet mi.
Discinctâ tunicâ fugiendum est, ac pede nudo;
Ne nummi pereant, aut pyga, aut denique fama.
Deprendi miserum est: Fabio vel judice vincam.

ANNOTATIONES.

129. *Vel pallida.*] Alii legunt, *væpallida* ut apud Pers. *vægrandis*, augente significationem particulâ: valde *pallens* et pavens.

130. *Conscia.*] Adulterii conciliatrix, vel simpliciter *conscia*, herilis flagitii particeps ancilla: proindèque metuens ne iratus herus furorem in ipsam vertat, ejusque crura fuste verberet, truncet, frangat.

131. *Doti deprensa.*] Uxor à viro deprehensa in adulterio metuat suæ doti: id est, ne dotem amittat. Hanc enim illi adimebat lex Julia, et marito adjudicabat: interficere vero deprehensam patri quidem permittebat, non autem marito; cui tamen id licuit ante Juliam legem. Ulpian. regul. Tit. 6. Cato apud Gellium, lib. 10. cap. 23. Valer. Max. lib. 8. cap. 2. ubi insigne C. Marii judicium in C. Titinnium Minturnensem, qui cùm Fanniam uxorem in adulterio deprehensam repudiâsset, ac dote spoliare conaretur; Marius Fanniam impudicitiæ ream sestertio nummo, Titinnium autem summâ totius dotis damnavit: præfatus se hanc judicandi rationem secutum, quòd sibi liqueret Titinnium impudicam eo animo duxisse, ut ejus doti insidias strueret.

Egomet mi.] Ne verbera, plagas, necem subire cogar, aut saltem pecuniâ me redimere.

133. *Aut pyga.*] Ne mihi perna succidatur aut raphanismum patiar. De eo Juvenalis ante citatus.

Aut fama.] Lex enim infamiam adulteris inurebat.

134. *Fabio vel judice vincam.*] Hunc celebrem eo tempore Jurisconsultum falsè notat Horatius: *vincam*, inquiens, *Judice Fabio*, qui in adulterio aliquando deprehensus malo suo expertus est, *miserum* esse *deprehendi*.

SATIRA III.

Aliena quisque peccata videt, ad propria cæcutit. Vitia leviora in amicis debent excusari. Malè Stoici asserunt paria esse omnia peccata.

Cunctis hoc inest vitium cantoribus, ut cum familiaribus rogati cantare semper renuant; minime rogati

OMNIBUS hoc vitium est cantoribus, inter amicos [130]
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,

ANNOTATIONES.

1. *Omnibus hoc.*] Serium nihil præfert ac spondet prima frons hujus Satiræ: at si totam spectes, nihil usquam serium magis. Itaque in hoc, ut et in præcedenti, callidus ubique Horatius et summè vafer, ab jocoso exordio quo animum lectoris excitat, ad graviora quæque sensim progreditur, ac morum præceptiones insinuat præstantissimas. *Hic scopus* Virgilium *animæ dimidium suæ tueri adversus obtrectatores quosdam, qui ingenuis alioqui viris ingenii, ob leviora quæpiam vitia, iniquiùs vellicabant.*

Injuſſi nunquam deſiſtant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Cæſar, qui cogere poſſet,
Si peteret per amicitiam patris, atque ſuam, non
Quidquam proficeret: ſi collibuiſſet, ab ovo
Uſque ad mala iteraret, Io Bacche: modò ſummâ
Voce, modò hac, reſonat quæ chordis quatuor imâ. [531]
Nil æquale homini fuit illi: ſæpe velut qui
Currebat fugiens hoſtem; perſæpe velut qui
Junonis ſacra ferret. Habebat ſæpe ducentos,
Sæpe decem ſervos: modò Reges, atq. Tetrarchas,
Omnia magna loquens; modò; Sit mihi menſa tripes, et

nunquam ceſſent. Id habebat Tigellius ille Sardus. Auguſtus, qui cogere potuiſſet, ſi rogaret per benevolentiam patris, et ſuam, nihil obtinebat. Quòd ſi placeret, ab ovo uſque ad poma repetebat, Io Bacche, nunc ſupremâ voce, nunc infimâ quæ reſonat in fidibus quatuor. In illo homine nihil ſimile erat: qui interdum currebat quaſi hoſtem fugeret, aliàs lentus incedebat, *tanquam Junonis ſacra portaret. Aliquando famulos habebat ducentos, ſæpiùs decem. Nunc jactitans reges et præfectos, cuncta ſumma; mox* verò aiebat: *Adſit mihi* tantùm *menſa tripes, et*

ANNOTATIONES.

3. *Sardus Tigellius.*] Vel nomen eſt proprium *Sardus*, vel gentile ab Sardiniâ patriâ. Neque certè idem eſt qui Hermogenes, de quo poſtmodum. Utrique nomen *Tigellius*: at hic vivebat adhuc dum hæc Poëta ſcriberet, ut legenti patet: ille verò jam vitâ ceſſerat: quod quidem perſpicuum eſt ex Satiræ præcedentis initio.

4. *Cogere poſſet.*] Pro ſummâ et Imperatoriâ auctoritate.

5. *Patris.*] Patris ſui per adoptionem. Julii nempè Cæſaris, à quo Tigellius beneficiis haud mediocribus, et gratiâ ſingulari honoratus fuerat, ut dictum eſt in ſuperioribus.

6. *Ab ovo uſque ad mala.*] A principio cœnæ ad finem. Poma et bellaria ad ſecundam menſam pertinere, notum eſt: initium verò cœnæ duci ab ovis, vel Epiſtola ad Pætum quæ eſt 20. lib. 9. Cic. ſatis oſtendit: *integram famem ad ovum affero*, inquit. Hinc et Apuleius ova guſtulum cœnæ vocat. Vide Juſt. Lipſ. antiq. Lect. lib. 3.

7. *Iteraret, Io Bacche.*] Iteraret carmen ab ipſomet fortaſſe compoſitum ſic incipiens: *Io Bacche*: vel cujus hoc eſſet epodium rhythmi, verſiculus intercalaris, recantatio, Gall. *le refrein, la repriſe.* Apagè qui legunt *Io Bacchæ*, id eſt, Bacchantes. Te verò, lector, nè moveat brevis ſyllaba in voce *Bacche*; id enim et concinnum et elegans, cùm ipſa formula citatur.

Summâ voce.] Graviſſimâ. Gall. *la baſſe.*

8. *Imâ*] Acutiſſima. Gall. *le deſſus.*

Reſonat quæ chordis quatuor.] Tigellius voce pariter et fidibus canebat, tetrachordo ſcilicet, ſeu inſtrumento muſico quatuor chordarum modò ſupremas modò infimas tangens partes, vocî nunc ſummæ nunc imæ accommodans; vel ſummos imis modulos ac numeros ex arte miſcens atque attemperans.

9. *Nihil æquale homini fuit illi.*] Ille homo ſibimet paſſim diſſimilis erat, varius, inconſtans.

Sæpe Currebat, &c.] Salluſt. Bell. Catil. c. 15. *citus modò, modò tardus inceſſus erat.* Cic. Offic. 1. n. 131. *Cavendum eſt autem, nè aut tarditatibus utamur in greſſu mollioribus, ut pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur: aut in feſtinationibus ſuſcipiamus nimias celeritates; quæ cùm fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna ſignificatio fit, non adeſſe conſtantiam.* Vide Senec. Epiſt. 22.

10. *Velut qui Junonis ſacra ferret,*] Proverbium eſt Ἡραῖον βαδίζειν, *Junonium*, *ſeu Junonis ad inſtar procedere*: inde natum, quod Junonii inceſſûs gravitas et majeſtas celebretur, Virg. Æneid. 1. v. 50. Quapropter etiam boves ad ejus ſacra quæſitos idem refert, Georg. 3. v. 532. nimirum ob tarditatem. Hinc et virgines dictæ κανηφόροι, quæ gravi et lento gradu procedebant in Junonis ſacris, impoſita capitibus caniſtra ferentes, in quibus continebantur res ad illa neceſſariæ, Cic. in Verrem 4. n. 5. *Erant æneа præterea duo ſigna, non maxima, verùm eximiâ venuſtate, virginali habitu atque veſtitu, quæ manibus ſublatis ſacra more Athenienſium virginum repoſita in capitibus ſuſtinebant. Canephoræ ipſæ vocabantur.* Ovid. Met. 2. 711.

Illâ forte die caſtæ de more puellæ,
Vertice ſuppoſito, feſtas in Palladis arces
Pura coronatis portabant ſacra caniſtris.

Ex his patet canephoros fuiſſe Junoni, Cereri, Palladi. Vide lib. 2. Sat. 8. v. 14.

12. *Tetrarchas.*] Præfectos quartæ regni partis.

13. *Sit mihi menſa tripes.*] Paulò antè grandia et ſumma quæque in ore habebat: Jam verò ait pauca et parva ſufficiunt: modicam et vilem volo ſuppellectilem; ſatis mihi eſt una *menſa tripes*, &c. ut vulgo. Nam magnatibus non

Concha salis puri, et toga, quæ defendere frigus, [32]
Quamvis crassa, queat. Decies centena dedisses
Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totum stertebat: nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi: Quid tu?
Nullane habes vitia? Imò alia, et fortasse minora.
Mænius absentem Novium cùm carperet, Heus tu,
Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas? Egomet mî ignosco, Mænius inquit.
Stultus et improbus hic amor est, dignusq; notari.
Cùm tua prævideas oculis mala lippus inunctis; [33.]
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutùm,
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius? At tibi contrà

concha puri salis, ac toga quantumvis crassa, quæ arcere frigus valeat. Huic autem *parco paucis contento* si *donâsses decies centena, post quinque dies nihil superfuisset in crumenâ. Vigil trahebat noctes usque ad* lucem *matutinam: die verò integrâ dormiebat. Nihil unquam fuit æque sibi dissimile. Jam mihi non nemo dixerit: Tu* autem *quid? nullane habes vitia? imo* habeo *sed diversa, et forsitan leviora. Cum* aliquando *Mænius reprehenderet Novium absentem, quidam dixit: Heus tu, non te ipsum nôsti? an velut incognitum nobis imponere contendis?* Tum *Mænius respondit, Ipse mihi indulgeo.* Atqui, retulit alter, *iste amor insanus est et iniquus ac reprehensionem meretur.* Enimverò *quandoquidem tua vitia, parum vides lippiens oculis unctis; quare in peccatis amicorum adeò perspicax es, velut aquila, aut anguis Epidaurius? Verum tibi vicissim accidit*

ANNOTATIONES.

unica, sed plurimæ, eæque uno pede nixæ, saltem quædam. Luxuriam istam proscribit Juvenalis Sat. 11, 122.

. . . . *latos* [sustinet] *orbes*
Grande ebur, et magno sublimis pardus hiatu.

Dio in Nerone refert, Senecæ adfuisse mensas tripedes è cedro quingentas. Just. Lipsius inte cit. rem luculenter exponit: in cœnaculo, inquit, mensa collocabatur rotunda, plebeiorum tripes, et è simplici ligno; divitum ac procerum citrea, acerna, aut quam lamina integebat argentea, ac pes eburnus fabrefactus, puta in modum pardi aut leonis, sustinebat.

14. *Concha salis puri.*] Tenue salinum è conchâ: vel merus sal pro omni obsonio. Vide lib. 2. Sat. 2. v. 17.

. . . . *Cum sale panis*
Latrantem stomachum benè leniet.

Porrò cur assidua veteribus et quasi sacra mentio salini et salis, intelliges, lector, ex Plutarcho Sympos. lib. 5. cap. 10. ubi et citatur Homerus *salem divinum* nuncupans.

Toga crassa.] Juvenal. Sat. 9. v. 28. *pingues lacernas* vocat. Martialis lib. 4. Epigram. 19. *pinguem Sequanicæ textricis alumnam* dicit.

15. *Decies centena.*] Hic ut alibi semper intellige, *millia sestertium:* interdum et *decies* solummodo auctores scribunt, supple, *millia sestertium*, ad significandam ingentem summam. Juvenal. Sat. 10.

—Decies centena dabuntur.

Quæ summa ex Budæi supputatione facit monetæ nostræ Gallicæ 2500 *écus.*

16. *Quinque diebus nil erat in loculis.*] Hunc Tigellium omnino profusum ac prodigum ostendit Satira præcedens.

19. *Nunc aliquis dicat, &c.*] Prolepsis animia.

20. *Mænius absentem Novium.*] Mænius ille est de quo jam Sat. præced. v. 101. qui scurrilitate magnus evasit: ac dilapidatis bonis, tandemque cive ditâ, quam habebat residentiam, ad forum domo, unam sibi columnam excepit, è quâ gladiatores spectaret. Ejus meminit Lucilius: ut notat hîc vetus Interpres. De Novio tanquam homine vitiis perdito dicetur post in Sat. 6.

Absentem cùm carperet.] Mænius sic describitur dicax et vorax. lib. 1. Epist. 15.

Quælibet in quemvis opprobria fingere sævus:
Pernicies et tempestas, barathrumque macelli,
Quicquid quæsierat ventri donabat avaro.
. . . .
. . . . . . *Mænius idem,*
Quicquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne
Verterat in fumum et cinerem;

25. *Prævideas oculis mala lippus inunctis.*] Quamvis vix videas tua mala, quasi lippus, habensque oculos mordaci pituitâ suffusos, quâ visûs acies obtunditur et obscuratur.

27. *Aquila.*] Acuto prorsùs visu pollet. Plin. l. 10. c. 3. Vide quæ annotavi. l. 4 Od. 4.

Serpens Epidaurius.] Metonym. pro quolibet serpente, seu potiùs dracone, qui à δέρκειν vel δράκειν, *videre*, nomen accepit; quod

Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.
Iracundior est paulò; minùs aptus acutis 29
Naribus horum hominum: rideri possit, eò quòd
Rusticiùs tonso toga defluit, et malè laxus
In pede calceus hæret. At est bonus, ut melior vir
Non alius quisquam; at tibi amicus; at ingenium ingens
Inculto latet hoc sub corpore. Denique teipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim [53+]
Natura, aut etiam consuetudo mala. Namque 36
Neglectis urenda filix innascitur agris.
Illuc prævertamur, amatorem quod amicæ
Turpia decipiunt cæcum vitia, aut etiam ipsa hæc
Delectant; veluti Balbinum polypus Hagnæ. 40

ut etiam vita tua alii pariter inquirant. Sic quidam aiunt: *Ad iram ille paululum est pronior: parum idoneus naribus istorum hominum illudi potest quod toga delabitur ei inconcinnè tonso; atque laxior calceus pedi non benè adhæret. Sed probus est vir,* inquam ego adeò, *ut nemo sit probior: sed tibi amicus: sed mens magna tegitur eo corpore non ita* bellè *composito. Uno verbo temet examina: utrum vitia quæpiam tibi natura ingeneraverit, vel prava consuetudo. Etenim filix comburenda crescit in agris incultis. Huc potiùs deveniamus, quòd amatori conniventi vitia amicæ vel maxima non videntur, quin et jucunda sunt: quemadmodum Balbino polypus Hagnæ.*

ANNOTATIONES.

ὀξὺ βλέπων, *acutè perspiciens.* Hinc thesauris incubantes dracones, causâ custodiæ, antiqui finxerunt. Fest. De *Epidaurio serpente.* Tit. Liv. l. 11. Epitom. Valer. Maxim. l. 1. c. 8. et alii. Nempe cùm peste urbs laboraret, ex Sibyllinis libris Romani profecti sunt Epidaurum Peloponnesi civitatem, ubi Æsculapius colebatur. Cùmque numen invitarent ut Romam se conferret, serpens seu Æsculapius anguis specie, conspectus est ad navem Romanorum pergere. Itaque Romam delatus, in insulâ Tiberis cùm triduo visus esset, posteà non comparuit. Illic autem posuerunt illius simulacrum.

29. *Iracundior est paulò.*] His versibus indicari ac velut pingi Virgilium, tradit vetus Interpres.

Minùs aptus acutis naribus horum hominum.] Parum aptus ad congressus aulicorum hominum, qui solent esse dicaces ac derisores: quales sunt qui *acutis* sunt *naribus.* Pers. Sat. 1. v. 40.

. . . . . . *Rides (ait) et nimis uncis*
Naribus indulges.

31. *Rusticiùs tonso toga defluit, &c.*] Tria scilicet aulici vitia exprobrabant Virgilio, quòd iracundior, quòd morosior esset, quòd corporis nitorem habitûsque concinnitatem haud curaret. In hac porrò cultûs negligentiâ tria hîc notantur: quòd, rusticorum more, barba male tonsa, et capilli inæqualiter decurtati; quòd toga non satis composita: quod calcei pedibus haud benè apti et accommodati. Art. Am. 1. 516.

Nec vagus in laxâ pes tibi pelle natet.

33. *At est bonus, &c.*] Tres virtutes affert conspicuas, quarum splendor leviores nævos debeat obtegere et compensare. Erat enim Virgilius vir optimus: erat fidei in amicos observantissimus; erat ingenio grandi præditus

37. *Neglectis urenda filix innascitur agris.*] Sicut inutiles et noxiæ herbæ crescunt in agro inculto, sic vitia in animo Philosophiæ documentis ac virtutibus non imbuto.

38. *Amatorem quod amicæ Turpia decipiunt cæcum vitia.*] Theocrit. Idyll. 6. 10.

Ἔρωτι πολλάκις τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται.

Amori sæpè non pulchra pulchra videntur: Idem Idyll. 10. *ô Bombyce venusta, omnes te Syram vocant, macram, sole adustam: ego vero solus dico te flavam esse, sicut mel.*

39. *Aut etiam ipsa hæc delectant.*] Cic. de Nat. Deor. 1. n. 79. *Nobis qui adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpè jucunda sunt. Nævus in articulo pueri delectat Alcæum. At est corporis macula nævus. Illi tamen hoc lumen videbatur. Q. Catulus dilexit municipem tuum Roscium . . . huic Deo pulchrior. At erat, sicut hodie est, perversissimis oculis, Quid refert, hoc ipsum salsum illi et venustum videbatur?* Huic etiam pertinet quod scribit Lucret. l. 4. v. 1273.

Nec divinitùs est interdum, Venerisque sagittis,
Deteriore fit ut formâ muliercula ametur.
. . . .
Quod superest, consuetudo concinnat amorem.

Et. v. 1147.

Nam faciunt homines plerumq; cupidine cæci;
. . . .
Pravas turpesque videmus
Esse in deliciis. ——

40. *Balbinum polypus Hagnæ.*] Hagnæ amicæ polypus licet fœtens delectat Balbinum amatorem. De polypo narium morbo, vide Epod. 12.

Optarem ut sic deciperemur erga amicos: et virtus decorum nomen imposuisset isti errori. Verum debemus non aspernari vitium amici, si aliquod inest; velut pater filii nævos haud fastidit. *Strabonem pater vocat pætum; et pullum dicit, qui filium habet pusionem, qualis abortivus extitit pridem Sisyphus: hunc* qui *distortus* est *cruribus appellat varum: illum* verò *male nixum pravis talis, balbutiendo scaurum nuncupat.* Sic igitur si *quis amicorum parcius victitat, appelletur frugalis. Qui nimis importunus atque jactabundus fuerit,* dicamus; *cupit lepidus videri familiaribus: sed est asperior et paulò liberior* is *æstimetur sincerus et animosus: ferventior est, inter fortes censeatur. Hoc, ut arbitror, et amicos sociat et consociatos retinet. At nos ipsas virtutes malè interpretamur, et vas purum insicere volumus. Si bonus aliquis nobiscum vivit: homo* est *abjectus valde,* inquimus. *Isti lento damus cognomen crassi. Ille dolos omnes eluctatur, et nemini improbo expositum latus præbet*

Vellem in amicitiâ sic erraremus, et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At, pater ut gnati, sic nos debemus, amici
Si quod sit vitium, non fastidire. Strabonem
Appellat pætum pater; et pullum, malè parvus

[555]

Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus: hunc varum, distortis cruribus: illum
Balbutit scaurum, pravis fultum malè talis.
Parciùs hic vivit; frugi dicatur. Ineptus
Et jactantior hic paulò est; concinnus amicis
Postulat ut videatur. At est truculentior, atque
Plus æquo liber; simplex fortísque habeatur.
Caldior est; acres inter numeretur. Opinor,
Hæc res et jungit, junctos et servat amicos.
At nos virtutes ipsas invertimus, atque
Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
Nobiscum vivit; multùm est demissus homo ille.

[556]

Tardo cognomen pingui damus. Hic fugit omnes
Insidias, nullíque malo latus obdit apertum,

ANNOTATIONES.

41. *In amicitiâ sic erraremus.*] Amicorum vitia dissimulantes, excusantes, obvelantes.

Isti errori nomen virtus posuisset honestum.] Quintil. lib. 3. cap. 7. *Quia sit quædam virtutibus ac vitiis vicinitas, utendum proximâ derivatione verborum, ut pro temerario fortem, pro prodigo liberalem, pro avaro parcum vocemus: quæ eadem contra valent.*

44. *Strabonem appellat pætum.*] *Strabo* cujus oculi sunt distorti. Gall. *louche.*

Pætus.] Cujus oculi sunt semiclausi, leviter declinati; item qui tremuli huc et illuc celeriter volvuntur. Tales autem Veneri fuisse non sine aliquâ gratiâ et decore, aiunt.

45. *Pullum.*] Sueton. Calig. cap. 13. *Exoptatissimus erat princeps, ... quod infamem plerique cognoverant; . . . . super fausta nomina, Sidus, et Pullum, et Puppum, et Alumnum appellabant.*

Male parvus.] Nanus, pusio, pumilio: quasi *abortivus,* cui justam magnitudinem natura non tribuit, quam aliis dare solet.

47. *Sisyphus.*] Filius M. Antonii Triumviri, staturâ quidem fuit tantum bipedali, sed ingenio acutissimo; unde nomen, quod perinde callidus esset ac Sisyphus ille fabulosus, de quo Lib. 2. Od. 14. et Epod. ult.

Varum.] Qui pedes habet introrsum retortos.

48. *Scaurum.*] Talos habentem extantes, vel inversos ac tortuosos.

Balbutit.] Invidiæ minuendæ causâ balbutiendo Scaurum vocat, l pro r pronuncians: quod familiare est balbis. Porrò nobiles Romæ fuisse Strabones, Varos, Scauros, Pætos nemo nescit.

49. *Ineptus.*] Cic. de Orat. 2. n. 17. *Qui aut tempus quid postulet non videt; aut qui plura loquitur, aut se ostentat; aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet; aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur.*

50. *Concinnus.*] Commodus, se attemperans moribus et ingenio eorum quibuscum versatur ac vivit. Gall. *de bonne humeur, complaisant, de bonne compagnie.*

52. *Liber.*] Liberè veritatem eloquens.

55. *Invertimus.*] Ipsa bona detorquemus in malum.

56. *Sincerum vas cupimus incrustare.*] Similes sumus ei qui vasi puro tectorium induceret impurum; adeoque inquinaret alioqui bonum et sincerum per sese, male incrustando. Lucil.

> . . . . *regiunibus illis*
> *Incrustatu calix rutâ caulive bibetur.*

57. *Illi tardo cognomen pingui damus.*] Si quis tardior in deliberando, hunc stupidum vocamus, cum prudens in hoc magis dicendus foret, Cic. Acad. 4. n. 97. *Vide quam sit cautus is, quem isti tardum vocant.*

Cùm genus hoc inter vitæ versemur, ubi acris
Invidia, atque vigent ubi crimina: pro benè sano
Ac non incauto, fictum astutúmque vocamus.
Simplicior quis et est (qualem me sæpe libenter
Obtulerim tibi, Mæcenas) ut fortè legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus;
Communi sensu planè caret, inquimus. Eheu
Quàm temerè in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum est,
Cum mea compenset vitiis bona; pluribus hisce,
(Si modò plura mihi bona sunt) inclinet; amari
Si volet hac lege, in trutinâ ponetur eâdem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
Postulat; ignoscat verrucis illius. Æquum est, [537]
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique quatenus excidi penitùs vitium iræ,
Cætera item nequeunt stultis hærentia; cur non
Ponderibus modulísque suis ratio utitur; ac res
Ut quæque est, ita suppliciis delicta coërcet?
Si quis eum servum, patinam qui tollere jussus
Semesos pisces tepidúmque ligurrierit jus,

quandoquidem converſemur cum iis hominibus, apud quos regnant vehemens invidia et criminationes: hunc *non prudentem et cautum,* ſed *verſipellum et malitioſum dicimus. Si quis apertior (qualem non rarò tibi me ſponte exhibui ô Mæcenas) ut lectioni vacantem vel cogitabundum caſu interpellet quâcunque allocutione importunus; dicimus, ſenſu communi omninò eſt* ille *deſtitutus. Eheu quàm injuſtam conditionem nobis ſtatuimus imprudenter! nullus enim ſine vitiis naſcitur:* atque *is qui levioribus premitur, perfectiſſimus habetur. Benignus amicus, ut par eſt, meas virtutes cum vitiis comparcas: in illas majores (ſi quidem majores habeo virtutes,* quàm vitia) *propendeat, ſi diligi cupiat: ac pari conditione in eadem librâ ponderabitur. Quiſquis vult amicum non lædere ſuis tuberibus, parcat ejus verrucis. Juſtum eſt, ut qui poſtulat indulgentiam* ſuis *delictis, is parem referat. Denique quoniam omninò reſecari vitium iracundiæ, aliaque, ſtultis inhærentia minimè poſſunt; quare non ratio adhibet examen et judicium ſuum, atque pœnis cohibet peccata, ſecundum rei cujuſque meritum? ſi aliquis cruce plectat eum famulum, qui juſſus auferre catinum, delibârit ſemeſos piſces, et juſculum* adhuc *tepens;*

ANNOTATIONES.

63. *Simplicior.*] Non diſſimulator, aut aſſentator, qui *tempora fandi mollia*, et commoda non obſervans amicum interpellet ſeria quæpiam agentem vel meditantem.

Qualem me ſæpe, &c.] Dum ita ſemetipſum accuſat Horatius, callidè removet à ſe aſtutiæ et calliditatis opinionem et famam, quâ eum nonnulli aſpergebant: atque ipſum Mæcenatem adhibet teſtem ſuæ ſimplicitatis.

68. *Vitiis nemo ſine naſcitur.*] Demoſthen. De Coronâ. Μηδὲν ἁμαρτεῖν ἐστι θεῶν, *nihil peccare Deorum eſt.* Propert. 2, 22. 17.

Unicuique dedit vitium natura creato.

Huc pertinet quod ait Juvenalis, Sat. 14. v. 15.

*Mitem animum et mores modicis erroribus æquos
Præcipit.*

74. *Tuberibus.*] Vitiis paulò majoribus. Tuber. Gall. *une boſſe.* Poteſt etiam referri huc quod Plinius lib. 69. cap. 2. callum terræ vocat *tubera.* Gall. *des truffes.*

75. *Verrucis.*] Minoribus vitiis. *Verruca,* caruncula calloſa. Gall, *un poireau.* A Gell. lib. 3. cap. 7. *Ire jubeas milites ad verrucam illam: ſic enim M. Cato locum editum appellat;* nempè ob ſimilitudinem.

78. *Ponderibus moduliſque ſuis.*] Ita exprimitur egregiè animi pars ſeu facultas æſtimatrix rerum, quâ de ſingulis judicat, et expenſis hinc et inde momentis, quæ potiora ſint, arbitratur, cenſet, decernit, ſtatuit. Ὅτε εἰς κριτήριον, *hoc veritas dignoſcitur*, inquit Laërt. in Zen.

80. *Si quis eum ſervum, &c.*] Quamvis in ſervos jus vitæ ac necis habent domini; nè tamen in eos ſæviant quaſi tyranni, monet eleganter Macr. Saturn. l. 1. 11. *Non quantum decet, ſed quantum libet exercere volumus in ſervos . . . . virgâ murmur omne compeſcitur . . . . . tuſſis, ſternutamentum, ſingultus magno malo luitur, &c.*

81. *Ligurrierit.*] A Gr. λείχειν, *lingere.* Gall. *lecher*, vel ἀπὸ τοῦ λιγυροῦ, quod ſuave ſignificat. A Liguribus populis, non niſi ineptus quiſpiam et indoctus crediderit poſſe deduci, *Ligurrierit jus*, Gall. *qui aura trempé ſes doigts dans la ſauce.*

In cruce suffigat; Labeone insanior inter
Sanos dicatur? Quanto hoc furiosius, atque
Majus peccatum est? paulum deliquit amicus,
Quod nisi concedas, habeare insuavis, acerbus:
Odisti, et fugis, ut Drusonem debitor æris, [520]
Qui nisi, cum tristes misero venere Calendæ,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto jugulo historias, captivus ut, audit.
Comminxit lectum potus, mensâve catillum
Evandri manibus tritum dejecit: ob hanc rem,
Aut positum antè meâ quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minùs hoc jucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
Prodiderit commissa fide, sponsúmve negarit?
Queis paria esse ferè placuit peccata, laborant,
Cùm ventum ad verum est: sensus moresque repugnant,

ille *dementior Labeone putabitur à sapientibus.* At *quanto gravius illo et tetrius est delictum* istud? *amicus peccavit aliquantulum: quod si non ignoscas, censeberis amarior et ferocior: aversaris et fugis non secùs ac Drusonem pecuniæ debitor: qui, quoties tristes Calendæ infelici advenerunt, fœnus aut pecuniam* creditam *undecunque expedit; veluti captivus cogitur auscultare importunas scriptiones, protenso collo. Lectum* discubitorium *urinâ inquinaverit ebrius, vel mensâ detruserit catinum Evandri manibus contrectatum; propter hoc vel quòd esuriens præripuerit pullum in meâ parte patinæ constitutum,* an *amicus idcircò minùs dulcis mihi fuerit?* Ergò *quid agam si furatus sit* quidpiam, *vel si credita fidei suæ revelárit, aut promissis non steterit? Qui contendunt paria esse delicta, hærent quando venitur ad* inquisitionem *veritatis: Sensus* communis *et mores reclamant,*

ANNOTATIONES.

82. *In cruce suffigat.*] Crux differebat à furcâ sive patibulo. Hæc erat stipes rectus habens duo cornua, inter quæ inserebatur cervix facinorosi, manus autem ramis illis seu cornibus alligabantur. Itaque nequam gestans furcam seu patibulum, virgis cædebatur, à conservis, aut etiam à carnifice: posteà verò in crucem interdum agebatur, clavis in eâ confixus. Isidor. Orig. l. 5. c. 27. *Patibuli minor pœna quàm crucis. Nam patibulum statim appensos exanimat strangulando: crux autem suffixos diu torquet et cruciat.* De his multa eruditè Salmas. En. ad Th. Barthol. item Lips. de cruce.

Labeone insanior.] M. Antistius Labeo, Jurisconsultus, tam petulanti linguâ et pervicaciâ, ut in Augustum multa effutiret, ejusque perperam leges reprehenderet. Sueton. Octav. cap. 54. Dio. lib. 54. Gellius lib. 13. cap. 12. *Agitabat hominem libertas quædam nimia atque vecors, usque eo ut, D. Augusto jam principe et Remp. obtinente, ratum tamen pensumque nihil habere, nisi quod justum sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset.*

Inter sanos dicatur.] Vult enim sana mens, ut nec frustrà loquare, quod inutile fore cognoscitur; nec temerè Principem offendas; denique memineris quod docet Cato:

Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.

86. *Drusonem.*] Fœnerator ille improbissimus perinde ac ineptissimus historiarum scriptor, solebat à debitoribus exigere, si non solverent, ut se legentem audirent: quod quidem erat pœnæ loco durissimæ.

87. *Tristes Calendæ.*] Quod eo tempore fœneratores usuras colligerent, debitoresque vexarent. Vide annot. Epod. 3. v. ult.

88. *Mercedem aut nummos.*] Fœnus, vel summam creditam.

89. *Porrecto jugulo.*] Vel quasi attentior observantiorque; vel quasi captivus et jugulari paratus. Epist. ad Pisones, v. 474.

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus,
Quem verò arripuit, tenet, occiditque legendo.

91. *Evandri manibus tritum.*] Antiquitate pretiosum, fricatum scilicet tempore Evandri, qui ab Arcadiâ profectus, avitoque pulsus regno, in Italiam appulit; ubi debellatis Aboriginibus tenuit ea loca, in quibus Roma nunc est, atque oppidulum in Palatino monte condidit. Virgil. Æneid. 8. Evander Atheniensis plastes à M. Antonio Romam adductus, nihil ad rem.

96. *Queis paria esse, &c.*] Jam transit ad refellenda quædam Stoïcorum placita. Cic. de Fin. 4. Zeno Stoïcæ disciplinæ antistes sic statuit: *æquè miseros esse omnes qui non sapientes: contrà, sapientes omnes summè beatos esse: recta omnia æqualia: omnia peccata paria.*

97. *Sensus moresque repugnant.* Cic. modò cit. *Hæc magnificè primò dici videntur; considerata minùs probantur. Sensus enim cujusque, et natura rerum, atque ipsa veritas damat, quodammodo non posse adduci ut inter eas res quas Zeno exæquaret, nihil interesset.*

Atque ipsa utilitas, justi propè mater et æqui. [539]
Cùm prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atq; cubilia propter,
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atq; ita porrò
Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus;
Donec verba, quibus voces sensúsque notarent,
Nomináque invenere: dehinc absistere bello,
Oppida cœperunt munire, et ponere leges, [540]
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
Causa: sed ignotis perierunt mortibus illi,

ipsaque utilitas, quæ ferè est parens justi et æqui. Quando è primis terris homines prodierunt, mutum ac vile pecus; pro glande et cubili certabant unguibus et pugnis, tum fustibus, ac deinceps armis, quæ demum indigentia finxerat: donec invenerunt vocabula et appellationes, quibus significarent sermonem et cogitationes suas.

Posteà inceperunt bello abstinere, urbes moliri, leges condere, nè ullus esset fur, latro, mœchus. Etenim ante Helenam mulieres fuerunt causa bellorum funesta: at illi interciderunt obscurâ morte,

ANNOTATIONES.

91. *Utilitas justi mater.*] Ex opinione quorundam arbitrantium ab utilitate profectas leges, nihil autem à naturâ esse justum. Vide Cic. de Leg. 1. n. 19. *Lex est ratio summa, insita in naturâ, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria . . . . à lege ducendum est juris exordium. Ea est enim naturæ vis; ea mens ratioque prudentis, ea juris atque injuriæ regula.*

99. *Cum prorepserunt, &c.*] Primos homines è terrâ formatos eductosque vi solis, existimabant Phœnices et Ægyptii.

100. *Mutum et turpe pecus.*] Rudes ac stupidos instar pecudum. Cic. de Invent. 1. n. 2. *Fuit quoddam tempus, cum in agris passim homines bestiarum modo vagabantur; et sibi victu ferino vitam propagabant.* Tusc. 5. n. 5. *O vitæ Philosophia dux, ... tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiis, cum literarum et vocum communione junxisti: tu inventrix legum, &c.*

Glandem.] Is primus fuit hominum cibus. Plin. lib. 16. cap. 5. Lucret. lib. 5. v. 937.

Glandiferas inter curabant corpora quercus.

Vide Juvenal. Sat. 6. v. 10. et Sat. 13. v. 57.

101. *Unguibus et pugnis.*] Lucret. 5. 1282.

Arma antiqua, manus, ungues, dentesque fuerunt.
Et lapides, et item silvarum fragmina rami.

102. *Armis, quæ post fabricaverat usus.*] Artis ferrariæ antiquitatem probat sacer contextus Genes. 4. v. 22. *Tubal-cain fuit malleator et faber in cuncta opera æris et ferri.* Lucret. lib. 5. v. 1285.

Posterius ferri vis est ærisque reperta:
Et prior æris erat quàm ferri cognitus usus:
Quò facilis magis est natura, et copia major.

103. *Donec verba quibus, &c.*] Lucret. lib. 5. v. 1040.

Proinde putare aliquem tum nomina distribuisse
Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,
Desipere est: nam cur hic posset cuncta notare
Vocibus, et varios sonitus emittere linguæ;
Tempore eodem alii facere id non quisse putentur?

Et paulò pòst: v. 1055.

Postremò, quid in hâc mirabile tantopere est re,
Si genus humanum, cui vox, et lingua vigeret,
Pro vario sensu varias res voce notaret,
Cùm pecudes mutæ, cùm denique secla ferarum
Dissimiles soleant voces variasque ciere,
Cùm metus aut dolor est, et cùm jam gaudia gliscunt?

105. *Oppida cœperunt munire.*] Vide Juven. Sat. 15. v. 151, &c.

Oppida.] Ab ope dicuntur, quod opis causâ, tutiorisque habitationis muniantur: ex Varrone lib. 4. de Ling. Lat: Festus autem, ex Cicerone, dici ait, quod opem præbeant, quòdque suas opes illuc conferant homines.

106. *Latro.*] Nomen hoc alii deducunt, seu quòd latenter insidias struat, seu quod à latere adoriatur prætereuntes; Isidor. Fest. Prisc. Alii quod ferrum ad latus habeat, perinde ac satellites regis aut principis latus stipantes, qui inde *latrones* olim dicti, quasi *laterones*: Varro, Servius. Alii etiam aliter.

107. *Nam fuit Hante elenam, &c.*] De Helenâ Trojani excidii causâ, lib. 1. Od. 15. Sæpius autem fœminas bellis occasionem dedisse, liquet. ex Herodot. l. 1. Athen. lib. 13. cap. 1. item ex sacris paginis. Genes. cap. 34. Judic. cap. 19, et 20.

108. *Ignotis perierunt mortibus.*] Intercidit eorum memoria, quia defuit qui scriberet historias priorum temporum.

quos ruentes in libidinem obviam belluarum instar, prosternebat viribus superior, tanquam taurus in armento. Leges institutas contra injustum confitearis oportet, si mundi tempora et annales perscruteris. Neque valet natura distinguere æquum ab injusto, sicut discernit bonum à malo et res evitandas ab exoptandis. Nec ratio probabit istud, quòd tam graviter delinquat is qui novellas brassicas diruperit in alterius hortulo, quam ille qui noctu rapuerit Deorum sacra. Statuatur lex pares delictis pœnas decernens: neque gravibus flagris cædas eum qui lorum duntaxat meritus est. Etenim haud metuo ne ferulâ tantùm plectas graviori dignum castigatione, si quidem asseveras æqualia esse latrociniis furta; et prædicas eâdem te falce amputaturum magna et parva crimina, si regnum tibi deferant homines. At enim si sapiens quisque est opulentus, et peritus sutor, et solus pulcher, imo etiam rex; quare petis id quod possides? Ohe, respondet ille; Nequaquam intelligis quid loquatur magister Chrysippus. Sapiens nunquam sibi fecit

Quos Venerem incertam rapientes, more ferarum,
Viribus editior cædebat, ut in grege taurus.
Jura inventa metu injusti fateare necesse est,
Tempora si fastósque velis evolvere mundi.
Nec natura potest justo secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis:
Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemque,
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Ut qui nocturnus Divûm sacra legerit. Adsit [542]
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas:
Ne scuticâ dignum horribili sectère flagello.
Nam, ut ferulâ cædas meritum majora subire
Verbera, non vereor; cùm dicas esse pares res
Furta latrociniis, et magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,
Et sutor bonus, et solus formosus, et est rex:
Cur optas quod habes? Non nôsti quid pater, inquit,
Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam

ANNOTATIONES.

111. *Jura inventa metu injusti.*] Conditas leges ad coërcendas injurias, et injustas actiones, pro publicâ utilitate et societate constabiliendâ.

112.] *Fastos evolvere.*] Evolvere scilicet involutas et complicatas membranas; in quibus scripta ratio temporum historiâque continetur.

113. *Nec natura potest justo secernere iniquum &c.*] Naturaliter enim cognoscimus quid nobis sit bonum, utile, jucundum: quid contrà malum, et adversum: at non ita quid justum, quid injustum. Testis Apostolus ad Rom. Epist. cap. 5. *Peccatum non imputabatur, cum lex non esset,* et cap. 7. *Peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces.*

117. *Sacra legerit.*] Sacrilegium perpetrârit.

118.] *Pœnas irrogat æquas.*] Magnas magnis, minores minoribus delictis. At contrà Stoici, apud Cic. pro Murena, n. 91. *Omne delictum scelus esse nefarium: nec minùs delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cùm opus non fuerit, quàm eum qui patrem suffocaverit.* Istam verò disciplinam austeriorem hauserunt à legibus Draconis cuilibet peccato vel leviori pœnam statuentis mortem: unde non atramento sed sanguine scriptas aiebat Demades, Plutarch. in Solone.

119. *Scuticâ.*] Σκύτος, corium; è quo flagellum levius.

Horribili flagello.] Nimirum è virgis fascibusque magistratuum, *flagellis triumviralibus,* Od. 4. lib. 4. Quod quidem et ignominiam et pœnam atrociorem inurebat.

122. *Furta latrociniis.*] Fures agunt clam, et surripiunt apud incautos: latrones vim apertam adhibent. Quanto verò hi quàm illi nocentiores sint, nemo non sentit: quod tamen Stoici negabant.

123. *Falce simili.*] Æquali severitate pœnam eamdem statuendo, gravem scilicet tam parvis quam majoribus peccatis: quod rationi repugnat, ut antè dictum est.

124. *Si dives qui sapiens, &c.*] Ex occasione deridet aliud Stoicorum placitum, *solum sapientem esse regem et omnia.*

126. *Non nôsti quid, &c.*] Stoicus respondet, mentem et disciplinam nostram parum capis.

Pater.] Sectæ nostræ princeps.

127. *Chrysippus.*] Zenonis discipulus. De quo Laërt. l. 7. *Nisi Chrysippus fuisset, porticus non esset.* Cic. Academ. 4. n. 75. *Fulcire putatur porticum Stoicorum.* Ibid. paulò ante. *De eo queri solent Stoici: dum studiosè omnia conquisierit contra sensus et perspicuitatem, contraque omnem consuetudinem, contraque rationem, ipsum sibi respondentem, inferiorem*

Nec soleas fecit: sutor tamen est sapiens. Qui? [512]
Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atq;
Optimus est modulator; ut Alfenus vafer, omni
Abjecto instrumento artis, clausâq; tabernâ,
Sutor erat: sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex, sic rex solus. Vellunt tibi barbam
Lascivi pueri; quos tu nisi fuste coërces, [513]
Urgeris turbâ circum te stante, miserque
Rumperis, et latras, magnorum maxime regum.
Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum

crepidas aut soleas; sapiens tamen sutor est. Quâ ratione? *Quemadmodum licet taceat Hermogenes, nihilominus est bonus cantor ac musicus: sicut* etiam *Alfenus* ille *solers, relicto quolibet artis* suæ *instrumento, et clausâ tabernâ, erat sutor: ita sapiens artifex est cujusvis operis perfectissimus, ita rex solus.* Attamen *barbam tibi vellunt petulantes pueri; quos baculo si non abigas, premeris turbâ circumsistente, et infelix vociferando frangeris, ô magnorum regum maxime. Ne prolixior sim; quandiu te lavatum*

ANNOTATIONES.

fuisse; itaque ab eo armatum esse Carneadem. De Nat. Deor. 1. *Stoïcorum somniorum vaferrimus interpres.* Et postea: *Zeno Chrysippum nunquam nisi Chesippum vocat.* Quintil. lib. 1. cap. 1. et alibi ejus meminit.

Sapiens crepidas sibi, &c.] Explicat mentem Stoicorum.

Crepidas soleas.] Κρηπὶς, *fundamentum, basis,* Gell. l. 13. c. 21. ait, *soleas* à Romanis, à Græcis autem κρηπῖδας *crepidas*, seu crepidulas vocari ea calceamenta, quibus plantarum calces tantùm infimæ teguntur, cætera prope nuda, et teretibus habenis juncta sunt. Porrò primam corripi syllabam, certè contra etymon, ut patet. Idem testatur illud calceamenti genus proprium philosophis extitisse, declarat et Persius Sat. 1. v. 127.

Non hic qui in crepidas Grajorum ludere gestit.

126. *Hermogenes.*] Cantor et musicus iste etiam dum tacet peritus est tamen canendi et modulandi; sive canoram habet vocem, atque musicorum solertiam modulorum.

130. *Alfenus.*] Hunc falsè mordet et vellicat, quasi aliud agens. Alfenus olim Cremonæ sutrinam exercuerat; sed quòd valebat ingenio, vilem artem pertæsus Romam venit, ubi factus *Servii Sulpitii discipulus, rerumque antiquarum non incuriosus*, ut habet Gellius l. 6. c. 5. juris scientiâ clarus evasit, summo etiam Consulatûs honore perfunctus.

133. *Sic rex solus.*] Non tantùm sapiens eligi rex potest, sed est solus eo nomine dignus. Cic. 3. n. 75. de Finib. *Rectiùs enim sapiens appellabitur rex, quàm Tarquinius, qui nec se, nec suos regere potuit: rectiùs magister populi (is enim est Dictator) quàm Sylla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriæ, avaritiæ, crudelitatis magister fuit: rectiùs dives quàm Crassus, qui nisi eguisset, nunquam Euphratem nullâ belli causâ transire voluisset. Rectè ejus omnia dicentur, qui scit uti solus omnibus. Rectè pulcher etiam appellabitur: animi enim lineamenta sunt pulchriora quam corporis; rectè solus liber nec dominationi cujusdam parens, neque obediens cupiditati: rectè invictus, cujus etiamsi corpus constringatur, animo tamen vincula injici nulla possint, &c.*

Vellunt tibi barbam, &c.] Reponit Horatius: quanquam te jactas regem, ô Stoice, tibi tamen impunè illudunt pueri; sicut solent fatuos sectari, et insultare.

Vellunt barbam.] Barbatos fuisse Philosophos dixi, ad Pers. Sat. 4. v. 4.

. . . . . *Barbatum hæc crede magistrum*
Dicere.———

Barbam autem vellere, dici, pro illudere, pariter ostendi, ad Pers. Sat. 1. v. 133. ubi

Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.

Et Sat. 2. v. 28.

Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam
Jupiter?———

134. *Fuste.*] Hoc velut sceptrum, Cynicis baculum tribuunt Laërt. in Antisthene: Herodian. in Commodo; Apuleius Florid. 4. Auson. Epigram. 52. de Diogene.

Pera, polenta, tribon, baculus, scyphus, arcta supellex
Ista fuit Cynici, &c.

135. *Urgeris turbâ, &c.*] Vix fuste et clamoribus abigere potes urgentem te turbam plebis ac puerorum tibi insultantium molestissimè.

137. *Quadrante.*] Quartâ assis parte, quam plebeii mercedem exiguam solvebant pro balneo publico. Scilicet opulenti balnea domi habebant, ut notavi ad Pers. Sat. 5. v. 126.

Lavatum.] Is erat priscis mos lavandi frequenter, præsertim ante cœnam. Plin. Epist. 3, 1, 8. *Ubi hora balnei nunciata est, quæ est hyeme nona, æstate octava . . . . Lotus accubat, et paulisper cibum differt: Interim audit legentem remissius aliquid et dulcius . . . . . . Apponitur cœna, &c.*———

bis, ô rex, dato quadrante, nec te comitabitur quispiam satelles, nisi fatuus Crispinus; mihi et quandiu amici faciles indulgebunt, si quod stultus ego admisero delictum; et vicissim illorum peccata facile tolerabo, et vivam privatus te rege felicior

Rex ibis: neque te quisquam stipator, ineptum
Præter Crispinum sectabitur; et mihi dulces
Ignoscent, si quid peccavero stultus, amici:
Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatúsque magis vivam te rege beatus.

ANNOTATIONES.

138. *Neque te quisquam stipator,* &c.] Sensus est: quamdiù inops, abjectus, et despicatissimus cuilibet eris, licet regem te existimes; et quamdiu benigni amici mihi condonabunt si quid stultus offendero; non tantùm ego vicissim illorum offensiones facilè tolerabo; sed etiam, quamvis privatus, vivam felicior quàm tu qui regem te esse opinaris.

139. *Crispinum.*] Is est Stoïcus ille, de quo in fine Saturæ primæ.

Mihi dulces ignoscent si quid, &c.] Vide Plin. Lib. 8. Epist. 22. ubi sic scribit: *Eu etiam qui non indigent clementiâ ullius, nihil magis quàm lenitas deceat. Atque ego optimum et emendatissimum existimo qui cæteris ita ignoscit, tanquam ipse quotidie peccet: ita peccatis abstinet, tanquam nemini ignoscat . . . . Mandemus memoriæ quod vir mitissimus, et ob hoc quoque maximus Thrasea crebrò dicere solebat:* Qui vitia odit, homines odit.

SATIRA IV.

Refutat nonnullos, qui maledicos vocant eos Poëtas, à quibus justè notantur. Ait verò se in vitiosos stylum distringere, ut et ipsis et sibimet horrorem incutiat vitiorum.

Eupolis, Cratinus, et Aristophanes, aliique

EUPOLIS, atque Cratinus, Aristophanésque poëtæ, [54+]

ANNOTATIONES.

1. *Eupolis,* &c.] In hâc Satirâ ingeniosè defendit se Horatius contra malevolos qui ipsum et nimis mordacem, et Lucilio inferiorem aiebant.

Eupolis, Cratinus, Aristophanes.] Tres isti Poëtæ eadem ætate vixerunt, annis antè Christum circiter quadringentis. Cratinus primus: post hunc Eupolis, ejus stylum diligenter imitatus: sequitur Aristophanes, quem Plato medium inter illos dicit, nempè Cratino non minus vehementem, minùs tamen acerbum, Eupolidis autem urbanitatem assecutum. Horum meminit Vell. Paterc. lib. 1. *Quis enim abundè mirari potest, quòd eminentissima cujusque professionis ingenia, in idem arctati temporis spatium congregantur . . . . Una, nec multorum annorum intervallo divisa ætas, per divini spiritûs viros Æschylum, Sophoclem, Euripidem, illustravit tragedias: una priscam illam, et veterem sub Cratino, Aristophane et Eupolide comœdiam: ac novam comicam Menandrus æqualesque ejus,* &c. Jul. Pollux, Macrob. Plutarch. Athen.

Cratinus.] Is Athenis oriundus, ibidem primus satyricam fabulam produxit in Dionysium: bibacissimus fuit; ad annum centesimum vitam protraxit.

Eupolis.] Fabulas seu comœdias ille septemdecim scripsit, ex quibus septem ei victoriam pepererunt. Nominantur Capræ, Desertor, &c. Periit in navali prælio, quod Athenienses adversus Lacedæmonios commiserunt juxta Hellespontum. Ejus interitum adeo luxerunt sui populares, ut edixerint ne deinceps ullus poeta militaret. Suidas, Macrob. lib. 7. Saturnal. c. 5. *Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus veteris comœdiæ poëtas.*

Aristophanes.] In hujus corde templum sibi struxisse Gratiæ ait Plato. Is quippe Atticos lepores summè excoluit extulitque. Dubitatur nihilominùs an fuerit Atheniensis, an Rhodius, an Ægyptius, &c. Fabulas edidit quatuor et quinquaginta, è quibus supersunt nobis undecim: à Suida recensentur. Nec prætcribo quod aiunt sancto Johanni Chrysostomo Aristophanem in deliciis atque in manibus assiduè fuisse. Quidni? cùm et Pluta-

Atque alii, quorum comœdia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quod malus, aut fur,
Quod mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus, multâ cum libertate notabant. [345]
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus,
Mutatis tantùm pedibus numerisque; facetus,
Emunctæ naris, durus componere versus.
Nam fuit hoc vitiosus. In horâ sæpe ducentos,
Ut magnum, versus dictabat, stans pede in uno:
Cùm flueret lutulentus, erat quod tollere velles:
Garrulus, atq; piger scribendi ferre laborem; [346]
Scribendi rectè: nam ut multum, nil moror. Ecce
Crispinus minimo me provocat. Accipe, si vis,

veteris comœdiæ auctores, si quispiam merebatur notari velut improbus, aut fur, aut adulter, aut homicida, vel qualitercunq; infamis; hunc *carpebant multâ cum libertate. Hos totus Lucilius imitatur et sequitur, mutatis solummodo pedibus ac numeris, perurbanus, acri judicio, durus in condendis versibus. Etenim fuit* in hoc *vitiosus.* Unâ *horâ sæpè versus ducentos, stans in uno pede (quasi* aliquid *magnum) dictabat: cum flueret cænosus, habebat quod velles delere: verbosus, et segnis exantlare laborem scribendi, rectè* inquam *scribendi; etenim multa* scribere *nihil æstimo. Ecce* verò *Crispinus me lacessit minimo* digito. Heus tu, *inquit, sume, si lubet.*

ANNOTATIONES.

tum versârit sæpè S. Hieronymus, in mediis Christianarum exercitationum intervallis, ac subsecivis temporibus: quod ipse quidem scribit ad Eustochium.

2. *Comœdia prisca.*] De hâc plura dicam in Epist. ad Pisones Quintil. lib. 10. cap. 1. *Antiqua illa comœdia tum sinceram illam sermonis Attici gratiam prope sola retinet, tum facundissimæ libertatis: etsi est in insectandis vitiis præcipua, plurimum tamen habet virium in cæteris etiam partibus. Nam et grandis et elegans et venusta: et nescio an ulla (post Homerum tamen, quem ut Achillem semper excipi par est) aut similior sit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. Plures ejus auctores. Aristophanes tamen, et Eupolis, Cratinusque præcipui.*

5. *Multâ cum libertate notabant.*] Pers. Sat. 1. v. 123. *audacem* carpendis vitiis *Cratinum* dicit: ibid: *iratum Eupolidem.* Porrò Socratem ipsum vexare non veritus Aristophanes in Nubibus: in populum autem Athenienſem probra jactavit haud levia: à quo nihilominus plausus et acclamationes consecutus est et laureas. Vide Epist. ad Pisones v. 282. ad ista verba,

. . . *In vitium libertas excidit, et vim*
Dignam lege regi.———

Cic de Rep. 4. *Quem illa* (vetus comœdia) *non attigit? vel potiùs quem non vexavit? cui pepercit? Esto; populares homines, improbos, in Remp. seditiosos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum læsit: patiamur. Etsi hujusmodi cives à Censore melius est, quàm à poeta notari. Sed Periclem, cùm jam suæ civitati maximâ auctoritate plurimos annos domi et belli præfuisset, violari versibus, et eos agi in Scenâ non plus decuit, quàm si Plautus noster voluisset, aut Nævius P. et Cn. Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni maledicere.*

6. *Hinc omnis pendet Lucilius.*] Totus est in illis imitandis: Iambica eorum duntaxat in hexametra commutavit: ex Comœdiâ Satiram fecit: perinde mordax et maledicus in cives: at ego, inquit Horatius, tantùm facetus, homines è vitiis solerter deterreo.

Lucilius.] Is *Auruncæ alumnus*, ex Juvenal. Sat. 1. v. 20. id est, ex Auruncâ Latii urbe oriundus, Romanæ Satiræ ferè auctor, nobiles quosque arrisit, insignem in eo scribendi genere laudem est adeptus; valde tamen negligens pedum ac numerorum. Quintil. l. 10. c. 1. Cic. ad Attic. l. 12. Epist. 5. de Finib. &c. de Orat. 2. Juvenal. Sat. 1. v. 165.

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est
Criminibus, tacitâ sudant præcordia culpâ:
Inde iræ et lacrymæ.———

Pers. Sat. 1. v. 114.

. . . *Secuit Lucilius urbem;*
Te, Lupe; Te, Muti; &c.

10. *Stans pede in uno.*] Brevi tempore, sine magno conatu et labore.

11. *Cùm flueret lutulentus, &c.*] Quum versus profunderet impolitos et inelaboratos.

Quod tollere velles.] Quia ut ait ipse, Sat. 10. v. 51. *Ferebat plura tollenda relinquendis*, et sic hoc et sequentia accepit Quintilianus, l. 10. c. 1.

14. *Crispinus minimo me provocat.*] Id est, non totas vires objicit, sed minimas, ut indicet suum adversarii contemptum.

Accipe, si vis, &c.] Verba sunt Crispini Horatium provocantis ad extemporalis scriptionis certamen. Sic et Martialem Statius lacessivit.

Accipe jam tabulas; detur nobis locus, hora,
Custodes: videamus, uter plus scribere possit.
Dî benè fecerunt, inopis me quòdque pusilli
Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis.
At tu conclusas hircinis follibus auras
Usque laborantes, dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis, imitare. Beatus Fannius, ultro
Delatis capsis et imagine: cùm mea nemo
Scripta legat, vulgo recitare timentis, ob hanc rem,
Quòd sunt, quos genus hoc minimè juvat, utpote plures
Culpari dignos. Quemvis mediâ erue turbâ:
Aut ob avaritiam, aut miserâ ambitione laborat.
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
Hunc capit argenti splendor; stupet Albius ære:
Hic mutat merces surgente à sole, ad eum quo
Vespertina tepet regio: quin per mare præceps
Fertur, uti pulvis collectus turbine: ne quid
Summâ deperdat metuens, aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odêre poëtas.

Sume tabellas jam; assignetur nobis locus, hora, observatores: videamus uter plura scribere valeat. Rectè egerunt Dii, quòd me finxerunt ingenii mediocris et parvi, rarò et pauca valdè loquentis. Tu verò quantumlibet æmulare ventos hœdinis pellibus inclusos, semper laborantes, donec ignis emolliat ferrum. Fortunatus Fannius illatis sponte scriniis, et suá effigie; dum nullus mea scripta legit: et ego metuo illa recitare populo, quoniam sunt quibus non placent ejusmodi scriptiones: *nempe complures* extant *reprehensione digni.* Enimverò *quemlibet e medio populo assume; inquinatus est avaritiá vel ambitione infelici. Ille nuptas, ille pueros, sectatur. Alium perstringit fulgor argenteorum* vasorum: *Albius amat ænea. Ille negotiatur ab Oriente sole, ad eum quo terra Occidentalis incalescit: imò rapidè currit per ærumnas, tanquam pulvis vento sublatus; timens nè de acervo* suo *aliquid detrahatur, vel ut opus augeat. Isti omnes reformidant carmina, poëtas aversantur.*

ANNOTATIONES.

15. *Accipe jam tabulas.*] Legunt alii, *accipiam tabulas.* Prior tamen lectio vehementiam hominis temerè ac stolidè lacessentis meliùs notat.

16. *Custodes.*] Qui caveant ne aliena juvet opera alterutrum.

17. *Dî benè fecerunt.*] Modesta Horatii responsio.

19. *At tu conclusas, &c.*] Tumidos sic futiles funde versus. Similitudo à follibus, quos vento inflatos exagitant fabri ad inflammandum ignem fornacis, molliendumque ferrum. Pers. Sat. 5. v. 10.

Tu neque anhelanti, coquitur dum massa camino,
Folle premis ventos.——

Hircinis follibus.] E pellibus hircorum. Virgil. *taurinis follibus.* Georgic. 4. v. 171. ubi egregiè Cyclopum opus describit: eosdemque versus repetit leviter mutatos, Æn. 8. v. 499.

. . . Alii ventosis follibus auras
Accipiunt redduntque, &c.——

21. *Beatus Fannius, ultrò Delatis, &c.*] Fannium Quadratum insulsum poëtam bellè suggillat. Bonis quidem poëtis hic honor, ut eorum effigies et carmina deferrentur in Palatinam Augusti bibliothecam, auctoritate publicâ; at ille sua ipse scripta invehit, et imaginem sibi statuit, non merito gloriam consecutus, sed ambitione venatus. Plin. lib. 34. cap. 5. *Notatum ab auctoribus L. Attium Poëtam in Camœnarum æde statuam sibi posuisse.* Vide Plin. lib. 7. cap. 30. Valer. Maxim. lib. 8. cap. 15.

22. *Cum mea nemo scripta legat.*] Paucis nimirùm se suaque Horatius ostentabat: abhorrens ab eâ publicè recitantium ambitione. De hâc Persius, Sat. 1. v. 15. et seq. Juvenalis pluribus locis. Plin. lib. 1. Epist. 13. et nos ad cit. Pers. annotavimus complura.

24. *Genus hoc minimè juvat.*] Non placet Satira vitiosis, reprehensiones, ludibria, et ignominiam reformidantibus.

26. *Aut ob avaritiam.*] Benè Marcilius corrigit, *ab avaritiâ.*

28. *Stupet Albius ære.*] Gaudet luxuriâ et copiâ vasorum ex ære Corinthio.

29. *Surgente à sole, ad eum quo, &c.*] Ab oriente ad occidentem. Pers. Sat. 5. v. 54.

Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti
Rugosum piper.——

30. *Per mare.*] Navigantium et peregrinantium quanta enimverò pericula, discrimina, ærumnæ?

31. *Ne quid summâ deperdat.*] Ne opes jam congestæ uno vel quadrante diminuantur.

Fœnum habet in cornu; longè fuge; dummodo riſum
Excutiat ſibi, non hic cuiquam parcet amico:
Et quodcumque ſemel chartis illeverit, omnes
Geſtiet à furno redeuntes ſcire, lacúque,
Et pueros et anus. Agedum pauca accipe contrà. [548]
Primum ego me illorum, dederim quibus eſſe poëtis,
Excerpam numero. Neq; enim concludere verſum
Dixeris eſſe ſatis; neque, ſi quis ſcribat, uti nos
Sermoni propiora, putes hunc eſſe poëtam.
Ingenium cui ſit, cui mens divinior, atque os
Magna ſonaturum, des nominis hujus honorem.
Idcirco quidam, comœdia nécne poëma
Eſſet, quæſivêre: quòd acer ſpiritus ac vis
Nec verbis nec rebus ineſt; niſi quòd pede certo
Differt ſermoni ſermo merus. At pater ardens
Sævit quòd, meretrice nepos inſanus amicâ,
Filius uxorem grandi cum dote recuſet; [549]

Habet fœnum ad cornu, inquiunt, *procul fuge: ut ſibi cachinnos moveat ille, amicorum parcet nemini: et quicquid ſemel ſcriptitarit, cupiet ſciri à cunctis revertentibus à clibano vel fonte, à juvenibus ac vetulis, Heus tu quæpiam contraria exaudi. Ego me primum eximam è numero eorum, quos poëtas eſſe conceſſerim. Namque haud dixeris ſatis eſſe verſum finire: et ſi quiſpiam, velut ego, ſcribat ſimilia* quotidiano *ſermoni, hunc poëtam eſſe nequaquam cenſebis.* Verùm *cui fuerit ingenium, cui mens divinior, et facundia res grandes elocutura,* huic *tribue inſignem hanc appellationem. Eam ob rem nonnulli dubitârunt* utrùm *comœdia eſſet poëma, an non; quia vehemens ſpiritus virtuſque nec dictioni nec rebus ineſt: tantùmque definitis numeris oratio pura diſtinguitur oratione* ſolutâ. Dices: *Atqui fervens pater excandeſcit, quoniam filius luxurioſus meretricem deperit amicam, uxorem* verò *ingenti cum dote reſpuit,*

ANNOTATIONES.

34. *Fœnum habet in cornu.*] Proverb. ex eo petitum quod alligari conſueverat fœnum ad cornu bovis cornu petentis, quo ſibi cavere moneretur quiſque obvius: aliàs damnum luebat dominus, ex lege 12. Tab. Plutarch. in Craſſo. Deus quoque ſuo populo eâ de re gravia edixerat: Exod. cap. 21: *Si bos cornupeta fuerit, nec recluſerit eum dominus, occideritque virum aut mulierem, bos lapidibus obruetur, et dominum ejus occident, &c.*

37. *A furno redeuntes lacuque.*] A coquendo pane, vel hauriendâ aquâ: a furnis publicis, vel fontibus; ubi rumores ſolent ſpargi et ventilari inter ſervos et infimæ plebis homines: inde porrò redeuntes ſolent per vias cantillare, ſi quid eſt novi carminis ſeu cantilenæ in vulgus editæ.

Neque enim concludere verſum, &c.] Cic. de Orat. 3. ſcribit, *facilem eſſe rationem vel ſine ratione ipſam exercitationem verborum eligendorum et collocandorum, et concludendorum; rerum autem copiam non facilem.* Huc referri poteſt, quod idem Tull. ait. vix uno ſeculo poëtam eximium reperiri.

42. *Sermoni propiora.*] Epiſt. ad Auguſtum:
Sermones per humum repentes.

43. *Ingenium cui ſit, &c.*] Egregia deſcriptio excellentis poëtæ longèque diſparis loquacibus et futilibus, quos lepidè Ariſtophanes vocat ἐπιφυλλίδας, et στωμύλματα. Eleganter Petronius: c. 118. *Multos carmen decepit: nam, ut quiſque verſum pedibus inſtruxit, ſenſumque teneriorem verborum ambitu intexuit, putat ſe continuò in Heliconem veniſſe . . . . . . cæterùm neque generoſior ſpiritus vanitatem amat; neque concipere aut edere partum mens poteſt, niſi ingenti flumine literarum inundata. Effugiendum eſt ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate, ſumendæque voces à plebe ſummotæ, ut fiat. Odi profanum vulgus et arceo. Præterea curandum eſt, ne ſententiæ emineant extra corpus orationis expreſſæ, ſed intexto veſtibus colore niteant. Homerus teſtis, et Lyrici, Romanuſque Virgilius, et Horatii curioſa felicitas, &c.* Juvenal. Sat. 7. v. 53.

Vatem egregium, cui non ſit publica vena,
&c.

45. *Comœdia necne poëma.*] Cic. in Orat. Perſ. *At comicorum ſenarii propter ſimilitudinem ſermonis ſic ſæpè ſunt abjecti, ut nonnunquam vix in his numeris et verſus intelligi poſſit.* Id. ibid. n. 67. *Itaque video viſum eſſe nonnullis Platonis ac Democriti locutionem, etſi abſit à verſu, tamen quòd incitatius feratur, et clariſſimis verborum luminibus utatur, potius poëma putandum, quàm comicorum poëtarum: apud quos niſi quod verſiculi ſint, nihil eſt aliud quotidiani diſſimile ſermonis.*

48. *At pater ardens, &c.*] Prolepſis. At inquies, perſona comica interdum aſſurgit, v. g. iratus pater in filium luxurioſum ardenter ſævit: Theuropides in Moſtell. Plaut. apud Terent. Chremes, in Andr. et Phorm. Demea in Adelph. Vide Epiſt. ad Piſ. v. 94.

Interdum tamen et vocem comœdia tollit.
Iratuſque Chremes tumido delitigat ore.

Ebrius et (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est puris versum perscribere verbis;
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem
Quo personatus pacto pater. His ego quæ nunc,
Olim quæ scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa modósq; et quod priùs ordine verbum est,
Posterius facias, præponens ultima primis:
Non, ut si solvas: *Postquam discordia tetra*
Belli ferratos postes portasque refregit. [330]
Invenias etiam disjecta membra poëtæ.
Hactenus hæc. Aliàs justum sit, nécne, poema:
Nunc illud tantùm quæram, meritóne tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat, et Caprius, rauci malè, cùmque libellis;

atque temulentus cum facibus ante noctem discurrit: quod grande probrum est. Respondeo. *An* quæso *Pomponius his minora audiret, si pater* ejus *viveret? Itaque non sufficit versum componere meris vocibus, quem si resolvas, eodem modò quilibet irascatur ac pater personatus. His ver*sibus *quos ego jam* scribo, *et quos olim scripsit Lucilius, si auferas quasdam mensuras ac numeros, atque posteriori loco statuas vocabulum quod erat prius, extrema ponens ante prima; non* erit idem *ac si dissolvas* hæc: *Postquam tetra discordia refregit postes ferratos et portas belli.* In his enim *reperias adhuc partes discerpti poëtæ. Sed ista huc usque. Alio tempore* expendam utrum comœdia *sit verum carmen, an non. Jam vero id unum scrutabor, an jure invisum tibi sit istud scribendi genus. Sulcius ardens incedit, pariter et Caprius, miserè rauci, et cum libellis:*

ANNOTATIONES.

51. *Ambulet ante noctem cum facibus.*] Dixi ad Od. 10. lib. 3. de eo more juvenum et amantium, qui ad puellas adamatas nocte cum facibus pergebant, atque ante illarum januam cantabant. Addo hîc, solitos interdum quoque vagari commessantes ac personatos discurrere per domos notas, noctu quidem cum facibus, nonnunquam et interdiu: quod et hodie aliquando nostrates faciunt. Gall. *aller au bal*; *aller en masque*. Porrò effervescit pater hoc magis adversus lascivientem filium, quòd ante noctem et de die, ob oculos omnium ebrius grassetur, magno suo suæque familiæ probro; et *siccis dedecus* obstet *Cognatis*, ... atque *rem patriam rumore sinistro* *Limen ad obscœnum frangat*, ut canit Persius, Sat. 5. 165.

52. *Numquid Pomponius, &c.*] Respondet Horatius objectioni; sermone quidem ille ardentiori utitur, quia sic iratus quilibet suevit loqui: et filium suum tali modo objurgaret Pomponius, si viveret, ac luxuriantem cerneret. Vide, lector, quam solerter et falsè vellicet Poëta libidinosum adolescentem, velut aliud agens et ἐν παρόδῳ.

56. *Personatus pater.*] Comœdus personam sustinens patris in filium stomachantis, succensentis, increpantis.

58. *Tempora certa, modosque.*] Syllabarum quantitatem, certos pedes, certamque eorum dispositionem et collocationem.

60. *Non ut si solvas:* Postquàm discordia, *&c.*] Nam contrà in his, licet corpus ac membra carminis discerpas, non proinde vim ac spiritum dissipes; inverte ordinem verborum, orationem solve numerosam; remanebit semper Poëtica locutio vulgari dissimilis: versum frange ac disjice; in disjecto etiam versu apparebit sermo sublimior et à quotidiano remotus, v. g. Postquam tetra discordia refregit ferratos postes et portas belli.

Postquam discordia tetra, &c.] Ennii sunt isti versus, ex Annal. poetico sanè pleni spiritu. Hos imitatus Virgil. Æneid. 1. v. 293.

. . . . *Diræ ferro et compagibus arctis*
Claudentur belli portæ.———

Et Æneid. 7. v. 621.

Impulit ipsa manu portas, et cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.

61. *Belli postes portasque refregit.*] Id est, fervente bello apertum est Jani templum, quod pacis tempore claudi solet. Vide lib. 4. Od. 15. v. 9. ibique annot. Item Plutarch. in Numâ, ubi scribit, ædem Jani Romæ bifrontem fuisse, et Januam belli appellatam.

65. *Genus hoc scribendi.*] Carmen satiricum, carpens vitia, et notans vitiosos.

Sulcius et Caprius.] Ambo delatores et accusatores acerrimi, assiduâ actione rauci. *Cum libellis*, accusationis causas et rationes continentibus, ac reorum nomina.

Magnus uterque timor latronibus. At benè si quis
Et puris vivat manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Cœlî Birrhíque latronum;
Non ego sim Caprii, neque Sulci. Cur metuas me?
Nulla taberna meos habeat neque pila libellos, 71
Queis manus insudet vulgi, Hermogenisq; Tigellî.
Non recito cuiquam, nisi amicis, idque coactus
Non ubivis, corámve quibuslibet. In medio qui
Scripta foro recitent, sunt multi; quíque lavantes; [551]
Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
Hoc juvat, haud illud quærentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. Lædere gaudes,
Inquis, et hoc studio pravus facis. Unde petitum
Hoc in me jacis? Est auctor quis deniq; eorum
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit, alio culpante; solutos
Qui captat risus hominum, famámque dicacis;
Fingere qui non visa potest; commissa tacere
Qui nequit; hic niger est; hunc tu, Romane, caveto.
Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos;

atque latronibus valdè formidabiles. Sed quisquis probè et innocenter vivit, spernat utrumque. Sis tu licet prædonum Cœli atque Birrhi similis, non ego proinde *sim Caprii aut Sulci. Quare ergò times me?* Adde *quod nulla taberna vel columna meos habet libros, quos terat manus plebis et Hermogenis Tigellii.* Præterea *nemini recito præterquam familiaribus et invitus quidem; nec ubicunque, nec ante quoscunque.* Sat *multi sunt qui scripta recitent in medio foro, et qui dum in balneis sunt; ubi clausus locus* facit *vocem jucundè resonantem. Illud placet vanis, non observantibus an stultè, an tempore minimè opportuno id agant. At* enim *omnes vellicare, inquis; idque agis improbo animo. Unde* verò *illud quæsivisti* quod *mihi objicis? An demum adstipulatorem habes aliquem eorum quibuscum vixi?* Imò *qui absentem amicum carpit, qui* eum *non tuetur* ab *alio reprehendente; qui gaudet excitare effusos cachinnos hominum, et haberi dicax; qui sponte fingit quæ non vidit; qui non potest silere arcana; ille est perniciosus; istum cave, ô Romane.* Porrò *frequenter aspicias tribus in lectis quaternos epulari:*

ANNOTATIONES.

69. *Cœli Birrhique latronum.*] Hi duo perditissimi luxuriâ juvenes, omni tunc facinorum audaciâ necnon latrociniis infames erant.

71. *Nulla taberna meos habeat neque pila libellos.*] Nec in tabernis vilioribus plebeiorum et artificum meæ satiræ à nugacibus jactantur; nec prostant venales emptori cuilibet expositæ apud bibliopolas, quorum sunt tabernæ circa pilas. Vide Epist. ad Pisones v. 373. ibique annot.

72. *Hermogenisque Tigelli.*] De hoc Sat. 3. v. 129. Alius autem est ab eo cujus mentio fit initio Sat. 2, et 3. cit. ut ibidem annotavi. Hunc Horatius contemptûs causâ plebi accenset, unumque è multis facit, qui eximius haberi volebat.

76. *Suave locus voci resonat conclusus.* In balneis cameratus locus vocem recitantis ac legentis mirum in modum juvat, et recitationi suavitatem confert, tum legenti tum auscultanti jucundam. Illud recitandi in balneis cacoëthes perstringit Mart. lib. 3. Epig. 44.

Et stanti legis, et legis sedenti,
In thermas fugio, sonas ad aurem.

78. *Lædere gaudes, &c.*] Jam Poeta refellit eos, à quibus incessebatur velut dicax et sycophanta: *studio pravus*, pravè affectans aliis obtrectare, et quemlibet scommatibus ac dicteriis proscindere.

79. *Unde petitum, &c.*] Unde habes ita me pravè affectum? An hoc accepisti ab aliquo meorum contubernalium?

82. *Qui non defendit.*] Atqui Virgilium Horatius defendit suprà, Sat. 3.

85. *Niger est.*] Homo pestilens, malus, perniciosus: contra est candidus, albus: ut alibi fusiùs dictum.

86. *Sæpe tribus lectis, &c.*] Sensus et propositum Horatii iste est; quotidie videmus, inquit, lepidè jocos et sales jactari à quolibet in quemlibet: idque non improbamus. Quare ergo mihi creatur invidia, quòd nonnullos facetè reprehendo?

Tribus lectis videas cœnare quaternos.] Primus olim fuit mos sedendi ad mensam. Homer. Odyss. 10. ἥμεθα δαινύμενοι, sedimus epulantes. Virgil. Æneid. 7. v. 176.

. . . *soliti patres considere mensis.*

E quibus unus avet quavis aspergere cunctos, [illegible]
Præter eum, qui præbet aquam: pòst, hunc quoque [potus,
Condita cùm verax aperit præcordia Liber.
Hic tibi comis, et urbanus, libérque videtur
Infesto nigris. Ego si risi, quòd ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum;
Lividus et mordax videor tibi. Mentio si qua
De Capitolini furtis injecta Petillî
Te coram fuerit; defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus amicóque
A puero est, causâque meâ permulta rogatus
Fecit; et incolumis lætor quòd vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit. Hic nigræ succus loliginis, hæc est
Ærugo mera: quod vitium procul absore chartis, [illegible]
Atque animo priùs, ut si quid promittere de me
Possum aliud, verè promitto. Liberius si

quorum unus omnes cupit proscindere quacumque ratione, excepto eo qui aquam suppeditat: atque hunc etiam paulò pòst ebrius, quando Bacchus veridicus revelat secreta mentis. Attamen iste comis et lepidus et sincerus existimatur tibi inimico pravis. Ego verò, si risi quod insulsus Rufillus redolet pastillos, Gorgonius autem caprum; à te prædicabor malignus et dicax. Quin imò audi. Si mentio quædam fiat de furtis Petillii Capitolini, te præsente; protinus, ut soles, tueris; aisque, Me Capitolinus à pueritiâ convivam habuit et familiarem, rogatusque benè multa egit in mei gratiam: gaudeo certè quod Romæ sospes degit: attamen demiror quâ ratione effugerit istam damnationem. En ille humor est atræ sepiæ: illud merum virus: quod malum à scriptis meis atque anteà ab animo meo longe futurum sincere spondeo, quantum de me aliquid spondere licet. At verò, si quidpiam locutus fuero nimis liberè,

ANNOTATIONES.

Posteà, gliscente mollitie, discubuerunt in lectis, qui tres erant circa mensam dispositi: unde triclinium appellatum. In singulis autem convivæ terni, aut quaterni: nonnunquam et quini: quod sordidulum. Cicero testis, in Pis. *nihil apud hunc lautum, nihil elegans ——— Græci quini stipati in lectulis, sæpe plures.* Porro situs hic erat discumbentium: infera pars corporis jacebat porrecta aut leviter inflexa: superior reclinata et cubito innixa: dorsum pulvillis suffultum, capite modicè erecto. At quî fiebat ut omnes æquâ parte ad mensam accederent? Primus decumbebat ad caput lecti, pedibus quidem ponè dorsum secundi porrectis: secundus obvertebat sinciput ad umbilicum primi, interjecto pulvino: hujus autem pedes ad tergum jacebant tertii: sicque tertius pariter et quartus. Quæ omnia suo more Just. Lipsius luculenter explicat lib. 5. antiquar. Lect.

87. *E quibus unus avet, &c.*] E convivis illis duodecim unus alios omnes dicteriis lacerat, nec parcit epulas præbenti: et tamen is urbanus existimatur, nequaquam verò sycophanta vel mordax. Cur igitur ego Horatius, &c.

88. *Qui præbet aquam.*] Ita convivii magister solet designari, quod præbeat balneum lavando, ut fit, corpori ante cœnam, aquam abluendis manibus, item calidam atque frigidam miscendo temperandoque vino. Vide lib. 3. Od. 19.

92. *Pastillos Rufillus olet, &c.*] Versum hunc explanatum vide supra in Sat. 2.

94. *De Capitolini furtis Petilli.*] Nomen istud pariter et cognomen Romæ nobilia fuisse novimus: at non ita perspicuum quis ille, quæve furta ejus: an peculator, an sacrilegus. Aiunt, ex veteri Interprete, Petillium hunc, dum Capitolio præfectus esset, Jovis Capitolini auream coronam suffuratum; furti quidem reum causam dixisse; à Judicibus autem absolutum utpote Augusti familiarem.

100. *Hic nigræ succus loliginis.*] Sensus est, talis oratio, etsi blanda videatur, est pravo animo et studio referta; hocque maledicentior et acerbior, quod amicitiæ speciem præfert.

Nigræ succus loliginis.] Metaph. loligo piscis, è sepiarum genere, humorem atrum pro sanguine habet; unde intus nigra, externè alba exprimit optimè livorem, et mentis improbitatem verbis suavibus palliatam veluti et obvelatam. Psalm. 54. *molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula.*

101. *Ærugo mera.*] Merum virus.

Ærugo. Gall. *la rouille de l'airain, le verd de gris.* Angl. VERDEGRIS.

Quod vitium procul absore, &c.] Spondeo me nec animo cogitaturum pravè, nec in chartis scripturum malignè, fictâ in quemquam benevolentiâ. *Eo ingenio natus sum: amicitiam atque inimicitiam in fronte promptam gero . . . Ennius.*

Dixero quid, si forte jocosius: hoc mihi juris 104
Cum veniâ dabis. Insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem, exemplis vitiorum quæque notando.
Cum me hortaretur, parcè, frugaliter, atque
Viverem utì contentus eo quod mî ipse parâsset:
Nonne vides, Albî ut malè vivat filius? útque
Barrus inops? magnum documentum, ne patriam rem 110
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
Cùm deterreret, Sectani dissimilis sis. [55+]
Ne sequerer mœchas, concessâ cùm Venere uti
Possem: deprensi non bella est fama Treboni,
Aiebat. Sapiens, vitatu quidque petitu 115
Sit melius, causas reddet tibi: mî satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare, tuámque,
Dum custodis eges, vitam famámque tueri
Incolumem possim: simul ac duraverit ætas
Membra animúmq; tuum, nabis sine cortice. Sic
Formabat puerum dictis, et sive jubebat 121
Ut facerem quid, Habes auctorem quo facias hoc;
Unum ex Judicibus selectis objiciebat:
Sive vetabat, An hoc inhonestum et inutile factu

aut casu nimis festive, hanc mihi licentiam cum indulgentiâ condonabis. Etenim *optimus pater* meus ad *id me consuefecit, indigitando exempla singulorum vitiorum, ut êa evitarem.* Sic, *quoties me admonebat ut victitarem parcè, frugaliter, et contentus iis bonis quæ ille mihi comparasset,* aiebat: *Advertisne quam difficulter victitet filius Albii, et quàm miser sit Barrus?* Hoc *graviter doceat quemque, ut patrimonium dilapidare caveat. Cum* me *avocaret à fœdis amoribus meretricum,* dicebat, *Ne imitare Sectanum.* Quando præcipiebat *ne sectarer adulteras, cùm liceret frui permissâ voluptate;* certè *pulchra non est existimatio Trebonii deprehensi,* inquiebat, porrò *philosophus offeret tibi rationes,* propter quas *hoc fugere, illud quærere expediat: mihi sufficit pro viribus custodire institutam à veteribus disciplinam, atque integram continere vitam et existimationem tuam, quamdiu pædagogo indiges:* at, *posteaquam ætas confirmârit tuum corpus ac mentem, natabis sine subere. Ita me puerum* ille *præceptis imbuebat: et, seu moneret ut aliquid agerem,* addebat, *Ducem habes quo facias istud;* simulque *afferebat aliquem è Judicibus selectis: seu dehortaretur,* subjungebat: *An ambigeres utrum illud indecorum atque perniciosum factu*

ANNOTATIONES.

105. *Insuevit pater optimus hoc me.*] Ad hoc vel in hoc me assuefecit. Legunt alii, *insuevit pater optimus hoc mi.* Id est, hos mihi mores insidit. Eodem recidit. Marcilius, ut priorem lectionem tueatur, vult Horatium scripsisse, *hoic* pro *huic*, unde librarii fecerint *hoc:* non absurdus omninò. Ita veteres saltem scripsisse liquet.

106. *Ut fugerem exemplis, &c.*] Ut me deterreret à vitiis, objiciebat exempla vitiosorum: ut provocaret ad virtutem, mihi viros proponebat virtute inclarescentes. Scilicet *homines ampliùs oculis quàm auribus credunt; deinde longum iter est per præcepta, breve et efficax per exempla.* Seneca ad Lucil. hinc similiter apud Terent. Adelph. 3, 3, 60. Demea narrans quomodo erudiat, *consuefacio,* inquit, *inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium; jubeo atque ex aliis sumere exemplum sibi: hoc facito; hoc laudi est; hoc vitio datur.*

109. *Albi.*] Albium Tibullum intelligunt absurdè quidam, contra rationem temporis. In lucem ille nondum prodierat, cum ab optimo patre hæc præcepta audiret Horatius. Tibullo quidem superior natu plus annis viginti.

110. *Barrus.*] Tit. Vetur. Barrus ex luxuriâ inopa. De eo rursus Sat. 6. et 7.

112. *Sectani.*] Turpis mœchi.

113. *Mœchas.*] Matronas. Supra, Sat. 2.

114. *Treboni.*] Is adulter expertus erat, quod anteà dictum, *deprehendi miserum est.*

115. *Sapiens vitatu, &c.*] Concinna planè dictio patris literis et philosophiâ minimè imbuti, tantumque bonos mores è bonâ educatione adepti. Ego, inquit, quæ olim accepi honestatis documenta, tibi tradere gestio: at, cùm frequentabis scholas Sapientum, hi causas tibi reddent, cur hoc petitu bonum, illud autem vitandum sit.

120. *Nabis sine cortice.*] Proverb. et metaph. à pueris qui ope suberis natare discunt. Olim quippe suber corpori supponebant, ut hodie nostri cucurbitas, Gall. *calebaces.* Sensus est hîc: per te ipse intelliges quid fugiendum, quid expetendum; nec egebis alieno consilio.

123. *Unum ex judicibus selectis.*] Aliquem integritate, æquitate, probitate insignem, hocque nomine selectum et succenturiatum Judicibus, Magistratibus, Senatoribus.

124. *Inutile factu.*] Malum, noxium. A-

Necne sit, addubites; flagret rumore malo cùm
Hic atque ille? Avidos vicinum funus ut ægros
Exanimat, mortísque metu sibi parcere cogit:
Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis
Perniciem quæcunque ferunt; mediocribus, et queis [555]
Ignoscas, vitiis tentor. Fortassis et isthinc 131
Largiter abstulerit longa ætas, liber amicus, [me
Consilium proprium. Neq; enim, cùm lectulus aut
Porticus excepit, desum mihi: Rectius hoc est;
Hoc faciens vivam meliùs: sic dulcis amicis 135
Occurram: hoc quidam non bellè: numquid ego illi
Imprudens olim faciam simile? Hæc ego mecum
Compressis agito labris: ubi quid datur oti,
Illudo chartis. Hoc est mediocribus illis
Ex vitiis unum; cui si concedere nolis, 140
Multa poëtarum veniet manus, auxilio quæ
Sit mihi (nam multò plures sumus) ac veluti te [556]

sit an non, quandoquidem turpi famâ laborat hic et ille? Certè *non secus ac funus vicini terret ægrotos edaciores, atque abstinere cogit mortis metu; ità juvenum mentem non raro à peccatis avertit ignominia alterius. Per ejusmodi institutionem carui* majoribus *iis vitiis quæ exitium creant; tantùmque exiguis conflictor, et quibus* facilè *indulgeas. Ex his etiam multum absterget ætas provectior, amicus sincerus, ratio propria. Enimverò quando versor in cubili, vel in porticu, nequaquam mihi desum.* Tunc autem sic reputo: *Istud melius est, id agens rectius vivam: ità me præstabo gratum familiaribus: hoc non benè quidam* fecit: *egone imprudens aliquando faciam idem quod iste? Similia tacitus ego mecum revolvo:* cùm verò *per tempus licet, in membranis ludens scribo.* Atque *hoc unum est è vitiis illis minoribus; cui si veniam deneges, magna poëtarum multitudo accedet opem mibi latura: (complures enim sumus) teque ad multitudinem illam.*

ANNOTATIONES.

verte, lector, vim et notionem hujus vocabuli. Cic. de Inv. I. *Inutilis seu perniciosus patriæ civis alitur.* Similis est sententia Christi in Evangelio dicentis, *qui non est mecum, contra me est.*

130. *Mediocribus vitiis tentor.*] Al. *teneor*, id est, obnoxius sum adhuc vitiis illis mediocribus.

132. *Liber amicus.*] Antisthenes dicebat: opus esse, vel amicis ingenuis, vel acribus inimicis. Hi quippe conviciando, illi monendo, à peccatis avertunt. Plutarch.

133. *Cùm lectulus, aut me Porticus excepit, &c.*] Sive decumbo in lectulo, sive in porticu deambulo, non est otiosa mens mea: tum enim quid honestum, quid rectum, quid minùs decorum factu sit meditor, meque ipse fingo et confirmo in amore et actione virtutis. Pythagoras discipulos jubebat recensere vesperi quæ interdiu fecissent, et secum agitare, quo ivi? quid egi? quid omisi faciendum? &c. Seneca lib. 3. de Irâ: *animus quotidiè ad reddendam rationem vocandus . . . . quod hodie malum sanasti? cui vitio obstitisti? quâ parte melior es?*

Porticus] Ejusmodi publicæ porticus erant Romæ complures, ambulationi et captando frigori accommodatæ: erant et privatæ. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 23.

139. *Chartis.*] Chartæ primum è papyro, Ægyptiâ plantâ: divisis acu vel scalpello ejus tunicis in tenues sed latas philyras. *Hanc Alexandri Magni victoriâ repertas auctor est M. Varro, conditâ in Ægypto Alexandriâ: anteà verò non fuisse chartarum usum.* Quod tamen refellunt docti. Alexandri quidem ævo charta frequentior; anteà tamen inventa et cognita. *In foliis palmarum* (alii legendum contendunt *malvarum*) *primò scriptitatum; deinde quarumdam arborum libris;* id est, corticibus, vel potiùs, tunicis corticem inter et lignum subtilioribus. *Postea monumenta publica plumbeis voluminibus, mox et privata linteis confici cœpta, aut ceris.* Linteos libros commemorat T. Livius, lib. 4. *Supprimente chartas Ptolemæo. Idem Varro membranas Pergami tradit repertas. Postea promiscuè patuit usus rei quâ constat immortalitas hominum.* Plin. lib. 13. cap. 11. Vide cap. 12.

142. *Multo plures sumus.*] Indicat plurimos tunc fuisse, qui versus factitarent. Hos autem callidè vellicat, quod se *putarent esse poëtas, sermoni propria scribentes, vel in uno stantes pede* multa, *concludere versum purisque verbis contexere* satis esse, existimantes.

Veluti Judæi.] Hi sub Augusto Romæ magno numero degebant, et quoscunque poterant ad suos ritus suamque religionem pertrahere satagebant. Huc pertinet quod ait Christus

Judæi, cogemus in hanc concedere turbam.

adjungere, tanquam Judæi compellemus.

ANNOTATIONES.

Matth. cap. 23. v. 15. "Væ vobis Scribæ et "Pharisæi, Hypocritæ; quia circuitis mare "et aridam terram, ut faciatis unum proselytum: et cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos."

143. *In hanc concedere turbam.*] Inter poëtas nomen dare, cum tot aliis ad carmina perscribenda animum appellere, etiamsi reluctetur Minerva.

SATIRA V.

Facetè describit iter suum ab urbe Româ Brundusium usque.

EGRESSUM magnâ me excepit Aricia Româ
Hospitio modico. Rhetor comes Heliodorus,
Græcorum longè doctissimus. Inde Forum Appî
Differtum nautis, cauponibus atque malignis. [557]
Hoc iter ignavi divisimus, altiùs ac nos
Præcinctis unum. Minùs est gravis Appia tardis.
Hîc ego propter aquam, quod erat teterrima, ventri
Indico bellum, cœnantes haud animo æquo
Expectans comites. Jam nox inducere terris

Magnâ Româ egressum me excepit Aricia parvo hospitio. Comitabatur me Heliodorus, rhetor inter Græcos eruditissimus. Hinc perreximus ad mercatum Appii oppidi, plenum nautis et cauponibus iniquis. Hoc iter partiti sumus pigri, quod *unicum* fuisset viatoribus *altius quàm nos succinctis. Appia* via *minùs est molesta lentè progredientibus. Ego istic bellum facio ventri ob aquam, quia* ibi *pessima est; cœnantes comites impatienter expectans. Jam nox properabat terris umbras*

ANNOTATIONES.

1. *Egressum magnâ, &c.*] Lucilius Satirâ suâ 3. descripserat iter quod ab urbe Româ Capuam, indeque ad Siculum fretum obierat: hîc noster poëta ejus exemplo suum Româ Brundusium iter facetè admodum describit, plus *μακρολογῶν* agens quàm *τοπογράφων*, ut ait Cruquius. Anno scil. U. C. 713. Antonianis et Octavianis diffidentibus, utrinque delecti viri sunt qui res Antonium inter et Augustum componerent. Itaque Brundusium, quod Antonii exercitus obsidione premebat, convenêre legati, Mæcenas ab Augusto, Fonteius ab Antonio, cum Cocceio perinde utriusque Imperatoris amico, qui quidem optatam fecêre pacem, fœdusque Brundusium inde dictum sanxerunt. Porrò Mæcenatem illuc officii causâ secuti Horatius, Virgilius, et alii.

Aricia.] Oppidulum in Appiâ viâ, distans Româ mil. pass. 16. hod. *la Riccia.* Ducatus insignia ostentat.

2. *Rhetor comes Heliodorus.*] Huc pertinet quod aiunt: *facundus comes in viâ pro vehiculo est*: maximè quod Horatius Græci erat sermonis studiosissimus.

3. *Græcorum longè doctissimus.*] Quidam legunt *Græcæ linguæ doctissimus*; sed perperam. Quippe, ut redarguunt alii, quæ laus esset ista Rhetori Græco, Græcam linguam apprimè callere?

Forum Appî.] Oppidum Latii in Volscorum finibus, inter Ariciam ac Feroniam juxta Paludes Pomptinas; quare in his navigantes nautæ plurimi istic habitabant, caupones item, quia frequens ea via et celebris. Vide Epist. ad Pis. v. 65. ad hæc verba, *sterilisque palus, &c.* Annot.

4. *Malignis.*] Fraudulentis, iniquâ uti mensurâ consuetis. Suprà Sat. 1. v. 29. *Perfidus hic caupo.*

5. *Hoc iter ignavi divisimus, &c.*] Quod expediti magis quàm nos una die confecissent, in eo biduum posuimus.

6. *Præcinctis.*] Strenuis, expeditis, *εὐζώνοις*; contrà discinctus ignavum significat, ut alibi dictum.

Minùs est gravis Appia tardis.] Quia crebra sunt diversoria, quibus licet commorari quoties libet.

7. *Ventri Indico bellum.*] Scilicet appetenti cœnam negavi, quod nec palustrem ac fœtentem aquam bibere poteram, nec merum, propter ophthalmiam, de quâ posteà. Hinc *cœnantes* incœnatus *haud æquo expectans animo.*

2. *Jam nox inducere, &c.*] Quia terrestris via difficilior erat vehiculis, idcircò ab Appii foro navigabatur Feroniam usque. noctu quidem; teste Strabone mox citando. Hinc facilè intelliges, lector, quæ deinde sequuntur; ut quòd puerorum nautarumq; vociferatio audita subitò: quòd *nil procedere lintrem* viatores haud sensêre: quòd vix *horâ quartâ* perventum sit eo, quo ad ortum solis appellere oportuerat.

inducere ac stellas cœlo spargere. Mox servi nautis, nautæ servis dicteria inferre cœperunt: huc navem applica; trecentos introducis: ohe, jam sat multi *sunt. Hora integra absumitur, dum pecunia exigitur, dumque mula alligatur. Molesti culices et ranæ palustres impediunt soporem. Nauta nimio refertus vino ac viator certatim canunt amicam absentem. Denique viator fatigatus dormire incipit: tumque ignavus nauta ad saxum ligat funem mulæ ad pabulum dimissæ, atque dormit supinus. Jam verò lux fulgebat, quando advertimus cymbam minimè progredi, donec iracundus quidam exilit, et mulæ nautæque caput ac lumbos verberat saligno fuste. Tandem vix horâ quartâ descendimus* è navi: statimque *faciem et manus abluimus aquâ tuâ, ô Feronia.*

Umbras, et cœlo diffundere signa parabat.
Tum pueri nautis, pueris convincia nautæ
Ingerere: Huc appelle: trecentos inseris: ohe,
Jam satis est. Dum æs exigitur, dum mula ligatur,
[558]
Tota abit hora. Mali culices, ranæque palustres
Avertunt somnos. Absentem cantat amicam
Multâ prolutus vappâ nauta, atque viator
Certatim; tandem fessus dormire viator
Incipit; ac missæ pastum retinacula mulæ
Nauta piger saxo religat, stertítque supinus.
Jámq; dies aderat, cùm nil procedere lintrem
Sentimus: donec cerebrosus prosilit unus,
Ac mulæ nautæque caput lumbósque saligno
Fuste dolat. Quartâ vix demum exponimur horâ:
Ora manúsq; tuâ lavimus, Feronia, lymphâ. [559]

ANNOTATIONES.

10. *Cœli diffundere signa parabat.*] Non hæc sermoni proprior, quod ait Sat. præced. imò sublimior dictio, ut et alibi interdum Poetæ excelsò vel excidit; seu quod lectoris mentem excitare identidem juvat.

11. *Tum pueri nautis, &c.*] Servi à dominis præmissi ad comparandum navigium, cum nautis rixantur et conviciantur; quod quidem familiare hujus farinæ hominibus.

Convicia.] Quasi *convocia*, vociferationem plurimorum confusam significant. Festus. Alii aliter. *Vocis contentionem* notat eâ voce Tullius variis locis. Epist. 5. lib. 1. *Pompeius, cùm pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus.* Orat. n. 160. *Convicio aurium mihi extorta veritas est.*

12. *Huc appelle, &c.*] Verba sunt servorum contra nautas, qui plures quæstûs causâ excipiebant in navim: *trecentos*, id est, nimis multos, non sine periculo navigantium, ob nimium onus ac pondus.

13. *Dum æs exigitur.*] Naulum, navigationis pretium.

Mula ligatur.] Tractura navim contra aquam. Strabo lib. 5. *prope Tarracinam iter facienti Romam fossa ad Appiam apponitur, et quidem multis in locis, quam et palustres et fluviatiles implent aquæ: Per eam nocturna maximè fit navigatio, ut qui primis conscendant tenebris, oriente sole egressi, viæ Appiæ reliquum evadant, et interdiu trahentibus mulis remulco, perambulent.*

14. *Mali culices.*] Culex ab aculeo dictus, vel quasi cuticex, quòd cutem lacessat.

Ranæque palustres.] Ad discrimen aliarum quæ rubetæ vocantur, et in sentibus ac dumis latitant. Illæ ergo coaxantes viatoribus seu navigantibus somnum adimunt, per importunum ac frequens βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοὰξ. Aristophan. Ran.

15. *Cantat.*] Ad sublevandum horrorem ac tædium nocturni temporis ac silentii.

16. *Prolutus.*] Virgil. Æneid. 1. 743.
. . . . *Pleno se proluit auro.*

18. *Ac missæ pastum, &c.*] Ubi nauta, qui mulam moderatur, sensit dormire viatores, et ipse dormituriens mulam solvit, pastumque dimittit, funem verò navigii religat ad saxum, moxque sopori se tradit humi stratus, parum solicitus quâ horâ perveniret ad destinatum locum.

21. *Donec cerebrosus, &c.*] Donec unus viatorum seu navigantium ad terram prosilit, atque è salicibus littori adsitis virgam secat, quâ iratus nautam dormientem excitat, ejus caput et lumbos percutiendo, nec ipsi parcit mulæ *cerebrosus*, in obvium quidlibet exonerans indignationem suam ac bilem.

23. *Dolat.*] Metaphora à fabris lignariis, qui dolabrâ coæquant expoliuntque ligna.

Quartâ vix demum exponimur horâ.] Extra navim ponimur ad Feroniam tandem, horâ post exortum solem quartâ, id est, decimâ nostrâ matutinâ, in æquinoctio nempè: quod pluribus explicavi in meis annotationibus ad Persii Sat. 4. initium.

24. *Ora manusque tuâ lavimus, &c.*] Ex religioso veterum erga Deam illam cultu; quæ in Soracte monte habebat sacrum fontem, lucum, templum; nomenque dedit urbi Fero-

Millia tum pransi tria repimus; atque subimus
Impositum saxis latè candentibus Anxur.
Huc venturus erat Mæcenas optimus, atque
Cocceius, missi magnis de rebus uterque
Legati; aversos soliti componere amicos.
Heic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere: intereà Mæcenas advenit, atque
Cocceius, Capitóque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antonî, non ut magìs alter, amicus.
Fundos Aufidio Lusco prætore libenter [660]
Linquimus, insani ridentes præmia scribæ,

Deinde verò pransi lenti processimus ad tria passuum millia; ac pervenimus Anxur extructum super rupes eminus apparentes ob candorem. Illuc debebant convenire optimus Mæcenas atque Cocceius, legati ambo ad negotia missi gravissima; cæterùm assueti reconciliare amicos abalienatos. Illic ego lippientes oculos collyrio inunxi. Interim accessit Mæcenas et Cocceius, unàque Fonteius Capito, vir ad amussim factus, ità gratiosus Antonio, ut nemo magis. Sponte deseruimus Fundos, ubi Prætor erat Aufidius Luscus, deridentes munera scribæ insanientis,

ANNOTATIONES.

niæ, inter Circæos et Tarracinam. Nec omittam duo quæ narrantur miracula: alterum quòd Deæ illius afflati numine ardentes prunas nudis pedibus sine noxâ calcare aiunt. Alterum est quòd Feroniæ lucus aliquando cùm arsisset; indeque auferre simulacrum accolæ meditarentur, subitò nemus reviruit. Hinc Virgil. Æn. 7. v. 800.

. . . . *Viridi gaudens Feronia luco.*

Vide Strab. lib. 5. Dionys. Halic. Plin. Porrò quæ fuerit illa Dea, haud planè compertum. Dionysius asserit Feroniam consecratam à Lacedæmoniis illis, qui tempore Lycurgi in Italiam appulsi locum istum dicârint, numenque coluerint sub hoc nomine, eò quòd illuc ferri non infeliciter contigisset. Alii volunt ipsam Junonem esse quæ ibi Feronia vocetur, colaturque, sicut apud Anxur urbem non longè remotam Jupiter Anxurus. Certè Virgil. cit. utriusque pariter ibidem meminit. Constat Feroniam nemorum Deam fuisse, à ferendis arboribus appellatam. Imò veteres numen fecêre ex illâ vi arcanâ arboribus insitâ, per quam vigent, pullulant, florent, edunt fructus.

25. *Millia tum pransi, &c.* Postquàm sumus pransi Feroniæ, tria passuum millia confecimus, lento quidem gradu tum propter stomachi repletionem, cùm ob locorum acclivitatem: contendimusque Anxur.

26. *Anxur.*] Urbs hæc Latii, post dicta Tarracina, colli et saxo imposita, mari Tyrrheno imminet, Olim etiam Trachine appellata, ab asperitate loci.

28. *Cocceius.*] Cocceius Nerva, proavus Nervæ Imperatoris, erat illustris Jurisconsultus, Augusto pariter atque Antonio gratiosus.

Missi magnis de rebus uterque Legati.] Inde enim pax Imperii et Reipublicæ Romanæ pendebat. Illi adversos exercitus propè Brundusium, sancito fœdere, in una coëgêre castra. Antonio verò in matrimonium data Octavia Augusti soror. Tit. Liv. lib. 127. Appian. lib. 5. Sueton. Octav. c. 17.

30. *Collyria.*] Oculorum medicamenta, propriè σποδιακὰ et τέφρα, ob cinereum colorem; unde Horatius vocat *nigra*. Cornel. Cels. l. 6, c. 6. παρὰ τὸ κωλύειν τὸ ῥεῖν ab inhibendâ fluxione, dictum volunt collyrion: sed multos etiam alios ad usus adhibetur.

32. *Capito Fonteius.*] Hunc Dio Consulem cum Germanico fuisse scribit. Livius et Appianus ex Antonii parte Pollionem, ex Augusti Mæcenatem duntaxat missos referunt, cum Cocceio quidem, nullam vero Capitonis faciunt mentionem.

Ad unguem factus homo.]. Eximiis dotibus vir ornatissimus, metaph. à marmorariis, qui lævitatem et juncturas explorant superducto ungue. Hinc Pers. Sat. 1. v. 65.

. . . *Ut per læve severos*
Effundat junctura ungues.

34. *Fundos Aufidio, &c.*] Fundis minimè commorati sumus, sed prandimus tantum: posteà Formias progressi, ubi pernoctavimus.

Fundos.] Oppidum in viâ Appiâ, initio regni Neapolitani, Tarracinam inter et Formias medium, ad decem ferè pass. mill. vino generoso celebratur.

Aufidio Lusco prætore.] Prætor dicitur quòd præeat vel præsit juri dicendo. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 15.

35. *Insani ridentes præmia scribæ.*] Romæ scribarum officium etiam libertinis patebat, adeóque vile censebatur: attamen magistratus in municipiis sæpè merces ac præmium erat scribarum. Sic Aufidius Luscus Fundis Præturam adeptus sibi jam aliquis videbatur: at, quòd suâ dignitate plusculum superbiret, ludibrio fuit Mæcenati aliisque qui eum comitabantur. Hunc enim aliosque legatos à Fundano illo Prætore, honoris causâ, salutatos intelligendum est.

prætextam, latum clavum, et batillum ignis. Postea fatigati commoramur in civitate Mamurrarum, Murænâ hospitium, Capitone cœnam dante. Postera dies illuxit longè amœnissima. Etenim Plotius, Varius, atque Virgilius obviàm nobis *fuerunt Sinuessæ: homines tales*, ut *nec meliores terra protulerit, nec quisquam sit me conjunctior* cum illis. *O quales amplexus, et quàm magna lætitia extitit! Ego*, dum mente *sanâ* ero, *nihil æquabo fideli amico*.

Prætextam, et latum clavum, prunæque batillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus, [361]
Murenâ præbente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multò gratissima: namque
Plotius, et Varius Sinuessæ, Virgiliúsque
Occurrunt; animæ, quales neque candidiores
Terra tulit; neque queis me sit devinctior alter.
O, qui complexus, et gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim jucundo sanus amico.

ANNOTATIONES.

Apud Sueton. Caligul. cap. 23. *ex publicis monumentis certum, Aufidium Lingonem Romæ honoribus functum.*

36. *Prætextam.*] Ex Varrone l. 5. de Ling. Lat. toga erat alba purpureo prætexta limbo: quæ quidem non puerorum fuit solùm, sed et magistratuum. Unde et prætextatus à togato differt, ut magistratus à privato. Hanc *supra tunicas honorati quique induebant*, inquit Non. Marcell. De eâ veste jam dixi in Epod. 5.

Latum clavum.] Vestis hæc nobiliorum propria, plagulis decorata aureis sive purpureis, latioribus in Senatore, angustioribus in equite. Unde Ovid. Trist. 4. Eleg. ult.

. . . . . . *Clavi mensura coacta est.*

Nec matronæ carebant simili quodam ornatu. Nam et earum vestis habebat patagium, quod erat *aureus clavus qui pretiosis vestibus addebatur*, ex Nonio. Porrò nomen deducunt à similitudine cum clavorum capitibus, quibus similes essent aureæ illæ plagulæ. Nec perperam alii etymon hoc rejiciunt, qui asserunt clavos istos fuisse purpureas fascias seu limbos utrinque tunicæ assutos: tunicæ inquam; nam latus clavus erat interior vestis supra quam assuebatur prætexta; et hoc plerique non animadvertunt, contrariumque scripserunt, certè immemores Prætore capitis sententiam ferente deponi prætextam consuevisse, at minimè laticlavum.

Prunæque batillum.] Tanta erat Aufidii insania, ut ante se ferri prunas in batillo, id est, foculo ansato et gestatili, juberet, ad instar virorum Principum et Imperatorum, quibus præferebatur ejusmodi ignis, summæ auctoritatis ac potestatis index et insigne. Frustrà quidam intelligunt vas parvum, in quo nempè suffitus fieret Jovi Hospitali, sive hospitibus et convivis.

37. *In Mamurrarum urbe.*] Sunt qui Mamurras urbem afferunt inter Fundos et Formias, vern. *Itro* vel *Itri*, cujus etiamnum extant ibidem rudera. Philip. Ferrar. Verùm ipsæ hic Formiæ accipiendæ sunt, è quibus oriunda Mamurrarum familia et Romæ quidem Senatoria. Adde quòd illius oppidi maximam partem obtinebat Mamurra, Eques Romanus, Cæsaris amicus, opibus præpotens: quem vellicat sanè hic noster; ut et Catullus; *Primum Romæ parietes crustâ marmoris operuisse totius domûs suæ in Cœlio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, Equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæsaris in Galliâ . . . . nullamque nisi è marmore columnam habuisse omnes solidas è Carystio aut Lunensi . . . . . hic est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proscissus, cujus domum Catullus dixit habere quicquid habuisset Comata Gallia.* Hæc Plin. l. 36. c. 6. Vide l. 3. Od. 17. ubi Lamiarum originem à Formiis urbe celebrat Horatius.

Lassi manemus.] Nam à Tarracinâ seu Anxure Formiæ distant ducentis prope stadiis. Quadringenta numerat Strabo certè hallucinatus.

38. *Murænâ præbente domum, &c.*] Muræna et Capito Formiis habentes domum utrique, officium partiti ergà præclaros hospites, alter hospitium, alter epulas præbent. Muræna ille frater erat Liciniæ, quæ posteà nupsit Mæcenati. Vide l. 3. Od. 19.

40. *Plotius, et Varius.*] Hi sunt celebres poetæ. Virgilio perinde ac Horatio amicissimi, quibus ab Augusto commissa est cura emendandæ Æneidos post mortem Virgilii, hâc lege ut nihil adderent. Cum Plotio et Vario tertius erat Tucca, et ipse eruditione clarus, ad recensendum opus divinum. Servius.

Sinuessæ.] Hæc urbs Campaniæ, ad ostia Liris fluvii, ubi nunc *Rocca di Mondragone*: ibi desinit Massicus mons.

Martial. l. 13. Epig. 111.

De Sinuessanis venerunt Massica prælis.

Sinuessanas porrò aquas sterilitatem feminis, maribus autem insaniam auferre tradunt. Plin. &c.

44. *Nil ego contulerim jucundo sanus amico.*] Exceptâ sapientiâ, nihil homini præstantius

Proxima Campano ponti quæ villula, tectum [562]
Præbuit; et parochi, quæ debent, ligna salémque.
Hinc muli Capuæ clitellas tempore ponunt.
Lusum it Mæcenas, dormitum ego Virgiúsq; [563]
Namque pilâ lippis inimicum et ludere crudis.

Villula quæ vicina est ponti Campano hospitium dedit: parochi verò quæ debent ligna et salem præbuerunt. *Indè muli Capuæ deponunt clitellas tempestivè. Mæcenas ivit lusum; ego verò ac Virgilius dormitum* ivimus; *nam pilæ* ludus est *noxius lippis atque crudis.*

ANNOTATIONES.

amicitiâ, meliùsque a Diis immortalibus datum, affirmat Tullius. Proverb. cap. 18. l. ult. *Vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quàm frater.* Ecclesiastici cap. 6. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio . . . . . medicamentum est vitæ et immortalitatis.*

45. *Proxima Campano, &c.*] Sinuessæ pransi jucundiùs quidem ob occursum amicorum, venerunt omnes simul ad hanc villam, in quâ pernoctârunt.

Campano ponti.] Qui impositus est Vulturno Campaniæ fluvio per Venafrum, Capuam, aliasque urbes in mare Tyrrhenum decurrenti.

46. *Parochi.*] Quasi præbitores, à παρέχειν *præbere*, curatores erant publici per urbes et loca jus habentes ab oppidanis exigendi certa stipendia, unde peregrinis et legatis necessaria suppeditarent Reip. nomine. Tull. ad Attic. l. 13. Epist. 2. *Ariarathes Ariobarzanis filius Romam venit . . . omninò cum Sestius noster parochiis publicis occupavit*; id est, (præbitionibus ac muneribus publicis.) Alii legunt, *parochus publicus, quod quidem facilè patior. Veruntamen quod mihi magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per literas ut ad me diversetur.* Jam res patet de peregrino: de legatis autem auctoritate publicâ missis hæc habe, studiose lector. Idem Tull. item ad Attic. l. 5. Epist. 16. ita scribit: *maxima expectatione in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito, prid. Cal. Sextil. morati triduum Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synadæ, audivimus nihil aliud nisi civitatum gemitus, ploratus, &c. . . . . . Levantur tamen miseræ civitates, quòd nullus fit sumptus in nos, neque in legatos, neque in quæstorem, neque in quemquam. Scito, non modò nos fœnum, aut quod lege Juliâ dari solet, non accipere, sed nè ligna quidem; nec præter quatuor lectos et tectum, quemquam accipere quidquam: multis locis nè tectum quidem, et in tabernaculo manere plerumque. . . . Mehercule etiam, adventu nostro reviviscunt justitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis. Itaque opiniones omnium superavit.* Præclaram etiam huic loco lucem dabit T. Livius lib. 42. c. 1. *Antè L. Posthumium Consulem*, inquit, *nemo sociis unquam in ullâ re oneri aut sumptui fuit. Ideo magistratus mulis, tabernaculisque et omni alio instrumento militari ornabantur, nè quid tale imperarent sociis: privata hospitia habebant; ea benignè comiterque colebant: domusque illorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diverti mos esset. Legati qui repentè aliquo mitterentur, singula jumenta per oppida, iter quâ faciendum erat, imperabant: aliam impensam socii in magistratus Romanos non faciebant.* At ipse, cum senatui placuisset *Consulem, ad agrum publicum à privato terminandum in Companiam ire, ... prius quam ab Româ proficisceretur, literas Præneste misit, ut sibi magistratus obviam exiret, locum publicè pararet ubi diverteretur; jumentaque, cum exiret inde, præsto essent.*

47. *Hinc muli Capuæ, &c.*] Ab eâ villulâ mulis vecti Capuam venimus et tempestivè quidem; nam eâ die confecimus millia passuum non plus sexdecim.

Capuæ.] Hæc Campaniæ metropolis ac veluti arx deliciarum et arrogantiæ pridem fuit. *Alteram Romam* vocat Cicero Philip. 12. alibi verò *superbiæ domicilium.* Annibalis virtutem corrupit ac fregit illa *pelago, cultuque, penuque, potens* civitas, *deliciis, opibus, famâque*; ut canit Ausonius. Hodie jacet in ruderibus. Duobus autem inde milliaribus versus Boream excitata est Capua nova veteri haudquaquam par. De eâ in Epod. 16.

48. *Lusum it Mæcenas, &c.*] Pilâ palmariâ: cujus exercitatio ad sanitatem utilis robusto quidem et benè affecto: at crudis noxia et καισαρομάχοις, qualis Virgilius: contrà salubris somnus et quies: pariter et lippientibus, qualis Horatius. Scilicet agitatio corporis vehemens ciet irritatque humores; quos non nisi lentè coquit calor naturalis. Adde quod oculorum acies non parum laborat in observandâ pilâ. Cornel. Cels. l. 1. c. 2. Galenus l. 4. de Symptom. caus. c. 5.

49. *Pilâ.*] Quasi pilis plena sic vocatur, ex Isidoro. Alii a πιλεῖν densare deducunt originem, sive quod pila potissimùm conficiatur è πίλω, id est, lanâ coactâ et compactâ. Quadruplex erat. 1. Harpastum, è corio confecta minor pila, quam solo repercussam remittebant.

Hinc ad Cocceii villam pergimus copiosissimam, quæ sita est supra tabernas Claudii. Jam precor, ô Musa, ut mihi referas paucis verbis Sarmenti scurræ certamen atque Messii Cicerri: et quo patre ambo geniti pugnam inierint. Illustris Messii origo ab Oscis: Sarmenti domina etiamnum vivit. Ab istis prognati majoribus in certamen devenêre. Sarmentus prior locutus: Aio, te esse similem equi indomiti. Cachinnos sustulimus. Tum Messius, Accipio, inquit; simulque caput agitat. Continuò Messius *dixit; O quid agas, si cornu tuâ fronte non esset amputatum, quandoquidem ita mutilatus minaris? nimirum turpis cicatrix ei deformârat hirsutæ frontis* partem *sinistram. Hinc plures jocos in vultum Campanumque morbum jactans,*

Hinc nos Cocceii recipit plenissima villa,
Quæ super est Claudî cauponas. Nunc mihi paucis
Sarmenti scurræ pugnam Messîque Cicerri,
Musa, velim memores: et quo patre natus uterque
Contulerit lites. Messî clarum genus Osci:
Sarmenti domina exstat. Ab his majoribus orti
Ad pugnam venêre. Prior Sarmentus: Equi te
Esse feri similem dico. Ridemus. Et ipse
Messius, Accipio; caput et movet. O, tua cornu
Ni foret exsecto frons, inquit, quid faceres, cùm
Sic mutilus minitaris? At illi fœda cicatrix
Setosam lævi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta jocatus,

ANNOTATIONES.

2. Follis, ex alutâ: major brachiis, minor pugnis intorquebatur. 3. Trigonalis, sive trigon: nomen à triangulari situ ludentium ternorum, qui sibi invicem ita pilam reddebant, diligenter caventes ne excideret manu sive dextrâ, sive sinistrâ. 4. Paganica, à pago et paganis dicta: ab his enim ad urbem venit: Plumis referta erat: durior folle, mollior trigone. Quæ omnia bellè notat et exprimit Martialis lib. 4. Epigram. 19. lib. 12. Epigram. 84. lib. 14. Epigram. 45, 46, 47. Vide infra lib. 2. Sat. 2. v. 11. annot.

50. *Hinc nos Cocceii, &c.*] Inde processimus ad villam Cocceii rebus omnibus abundantem. Hæc sita est *supra caupones Claudii* cujusdam. Vel accipe oppidum quoddam ab Appio Claudio conditum. Placet tamen legere potiùs cum aliis, *Caudi*: nam inter Capuam et Beneventum sunt Caudium oppidum, hodie *Arpaia*, item valles et Furcæ Caudinæ; in quibus intercepti aliquando Romani sub jugum turpiter missi sunt; quam tamen ignominiam paulò post gravi ultione eluerunt. Tit. Liv. lib. 9.

51. *Nunc mihi paucis, &c.*] Facetè admodum Poëta Musas in re ludicrâ invocat, veluti solet fieri in gravibus argumentis. Descripturus nempè duorum scurrarum ridiculam contentionem, seriò videtur grave quidpiam adoriri; quo majorem excitet jocum.

54. *Messî clarum genus Osci:*] Ironicè prorsùs. Nam hi Campaniæ populi in Latii et Samnii confinio degentes, non solùm ignobiles, sed et infames erant. Vide Strabon. Huc etiam facit quòd *obscœnum* quidam ab Oscis deducunt. Festus Oscos, priùs Opscos, teste Ennio, dictos ait: at stupra inconcessæ libidinis ab ejus gentis pravâ consuetudine, obscœna dici, ex Verrio.

55. *Sarmenti domina extat.*] Ergo servus erat ille, aut è servili genere. Hic scurra Augusto fuisse deliciis, atque Antonio memoratur. Ex Plutarcho; c. 59. *Antonio infensa erat Cleopatra; quod in cœna dixisset, ipsis quidem acidum vinum infundi. Sarmentum autem Romæ Falernum potare. Erat verò Sarmentus Cæsaris servulus ex iis qui festivitatis causâ haberi solent, quos Romani delicias appellant.* Juvenalis initio Sat. 5. meminit hujus scurræ.

58. *O, tua cornu, &c.*] Pergit convicium Messio Sarmentus: Quid faceres, si *frons tua* esset adhuc armata illo cornu, quod exsectum tibi est, nimis terribili et feroci? sarcasmus.

60. *Illi fœda cicatrix, &c.*] Nempè Messii in fronte apparebat cicatrix exsectæ verrucæ, quæ amputati cornu speciem exhibebat.

62. *Campanum in morbum.*] Seu verrucas, quas habebant frequentes Campani in vultu fœdas: vel turpem quamdam aliam luem ciborum ac luxuriæ intemperantiâ creatam. Non absurdè Torrentius intelligit eum morbum, de quo Plin. lib. 26. cap. 1. *Sensit et facies hominum novos omnique ævo priore incognitos non Italiæ modò, verum etiam universæ Europæ, morbos . . . . . sine dolore quidem illos ac sine pernicie vitæ; sed tantâ fœditate, ut quæcumque mors præferenda esset. Gravissimum ex his lichenas appellavêre Græco nomine; Latinè mentagram, quoniam à mento ferè oriebatur, joculari primùm lasciviâ ductam; ut est procax natura multorum in alienis miseriis: occupat in multis totos utique vultus, oculis tantùm immunibus;*

Pastorem saltaret uti Cyclopa, rogabat;
Nil illi larvâ, aut tragicis opus esse cothurnis.
Multa Cicerrus ad hæc: Donâsset jamne catenam
Ex voto Laribus, quærebat: scriba quòd esset:
Nihilo deterius dominæ jus esse. Rogabat
Denique, cur unquam fugisset, cui satis una
Farris libra foret, gracili sic, támque pusillo.
Prorsus jucundè cœnam produximus illam:
Tendimus hinc rectà Beneventum, ubi sedulus hospes
Pæne arsit, macros dum turdos versat in igne.

orabat ut saltaret ad modum *Cyclopis pastoris; neque enim larvâ aut cothurnis tragicis ipsum indigere. Ad ista denique Cicerrus plurima retorsit: interrogabat, numquid jam ex voto* sua *vincula consecrâsset Laribus: quamvis esset scriba, nihilominus heræ jus* in eum *superesse: quærebat tandem quare fugisset aliquando* ipse, *cui sufficeret una farris libra,* scilicet *adeo tenui et parvo. Hilariter sanè peregimus eam cœnam. Inde rectà nos contulimus Beneventum, ubi hospes efficiosior propemodum deflagravit, cum turdos macilentos ad focum torreret. Enim verò exarsit ignis,*

ANNOTATIONES.

descenditque in colla, pectusque, et manus, fœdo cutis furfure. Campanum alii morbum interpretantur propriam ei genti luxuriam arrogantiamque.

63. *Pastorem saltaret uti Cyclopa.*] Exprobrat similitudinem cum Polyphemo, quippe ille pariter ingens corpore et immani staturâ hirsutúsque fronte, in quâ etiam cicatrix oculum Cyclopis obturatum referebat. Quapropter nec *larvâ* facies turpis, nec crura sat procera indigerent *cothurnis*, id est, altis calceis, quibus ad Majestatem utuntur Tragœdi. Petrus Crinitus de honestâ disciplinâ. l. 17. c. 3. appositè omninò, *inter voluptates scenicas,* inquit, *celebrari video Cyclopa. Sic vocârunt cum Cyclopem in scenâ saltantem proferrent, habitu et ornamentis, quibus Polyphemus apud Poëtas decoratur. Quod ego duxi observandum, ut Horatii locum interpretemur, paulò indiligentiùs ab aliis expositum. Itaque sic allusit, cum de Sarmento scurrâ et Messio Osco, eorumque litibus differit: ac Messium ore fœdo et facie turpi similemque larvæ reddit. Quo loco* saltare Cyclopa *nihil puto aliud àb Horatio intelligi, quam et fronte et habitu talem fuisse Messium, ut Polyphemum in scenâ saltantem posset exprimere; ac risum de se spectantibus facilè commovere.* Polyphemum ab Ulysse occæcatum lege apud Homerum, Odyss. 9. Virgil. Æneid. 3. De eo Servius ita scribit: Multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres. Sed totum fabulosum est. Vir ille prudentissimus fuit, et ob hoc oculum in capite habuisse fertur: id est, juxta cerebrum, quia prudentiâ plus videbat. Verùm Ulysses eum prudentiâ superavit: et ab hoc cum cœcâsse fingitur. Vide et Euripid. Cyclop.

65. *Donâsset jamne catenam, &c.*] Servi enim manumissi seu Laribus, seu Deorum alicui consecrabant vincula quibus olim stricti fuerunt. Ita Cicerrus servilem objicit turpitudinem Sarmento. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 20.

67. *Deterius nihilo dominæ jus esse.*] In servos etiam manumissos domini retinebant jus operarium, v. g. sartiendi vestes, suendi calceos, &c.

Scriba.] Alii scribæ dicebantur à suâ functione; alii erant magistratuum, putà Quæstorii, Prætorii, Ædilitii, &c. Scribæ officium apud Romanos mercenarium; nec magni testimonii aut pretii. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 2.

68. *Cur fugisset.*] Nullum servo probrum gravius, quàm fugisse. Hinc enim contumeliosè furcifer appellabatur, eò quòd hæc erat fugitivi servi pœna, furcam collo appensam circumferre.

Cui satis una Farris libra foret.] Hæc sæpiùs erat servis fugiendi causa, quod nimis parcè à dominis alerentur. At Cicerrus utpotè gracilis ac pusillus, tenui alimento poterat ac debebat esse contentus, unâ videlicet farris librâ servis quotidie dari solitâ ad victum. Quod quidem dimensum proceris corporibus exiguum ac vix sufficiens videbatur. Ex Gell. lib. 20. cap. 1. Debitori in carcere retento Lex 12. Tab. jubebat dari indies libram farris ab eo qui vinctum tenebat.

71. *Beneventum.*] Hæc urbs Hirpinorum à Diomede condita, 28 mill. pass. à Capuâ, olim dicta Maleventum: at deductâ eò coloniâ Romani ad melius omen mutari nomen, et Beneventum dici in posterum voluerunt. Fest. Plin, &c. &c.

72. *Turdos.*] Gall. *des grives.* Horum aviaria veteres habebant et tanta quidem ut ex his agri stercorarentur, optimo certè fimo. Plin, lib. 17. cap. 9. Varro. Columella. Porrò ex omni occasione captans jocum Satiricus noster

Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam [566]
Vulcano, summum properabat lambere tectum.
Convivas avidos cœnam, servósque timentes
Tum rapere, atq; omnes restinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Apuliâ notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus, et quos
Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset, lacrymoso non sine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.
Hîc ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam expecto noctem; somnus tamen aufert
Intentum Veneri: tum immundo somnia visu
Nocturnam vestem maculant, ventrémq; supinum.
Quatuor hinc rapimur viginti et millia rhedis, [567]
Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est:
Signis perfacile est: vænit vilissima rerum

et flamma per vetustam culinam grassata propè attingebat tectum. Mox aspexisses convivas famelicos atque famulos trepidantes cœnam præripere, et cunctos allaborantes extinguere. Exinde Apulia cœpit ostendere montes mihi cognitos, quos adurit Atabulus; quosque nunquam præteriissemus, nisi nos excepisset villa Trivici proxima, haud sine fumo lacrymas ejiciente, dum in *foco incenderentur humidi rami cum frondibus. Illic ego demens mendacem meretricem expecto frustra ad medium usque noctem. Tum verò super* me *invasit* *Inde rhedis vehimur per quatuor et viginti millia* passuum, *commoraturi in parvâ urbe quam indicare non licet versu hexametro*; *signis* autem *est facillimum: Ibi venditur aqua rerum vilissima:*

ANNOTATIONES.

macros notat *turdos*, quos magnâ tamen sedulitate *hospes* ad ignem versabat hospitibus apponendos; adeò ut ipse pænè arserit ejusque domus pariter.

74. *Vulcano.*] Hic Deus ignis ponitur non rarò pro ipso igne. Metonym. vide l. 1. Od. 4.

Summum properabat lambere tectum.] Hujus incendii facilè grassantis ut rationem intelligas, scire te, lector, oportet quod cum aliis scribit Cœlius Rhodig. l. 26. c. 21. *habuisse veteres in domibus tecti medio apertionem, quam nuncupabant capnodochen*, id est, fumi receptaculum. Nec enim, ut fit hodie, in excavato pariete caminus erat, sed in medio cubiculo hyberno; siquidem in æstivo non erat focus. Vitruv. l. 7. c. 3. Hinc et nunc abutimur voce *caminus*, fornacem, hypocaustum, ignem, significante: quam tamen usurpamus pro fumario, seu gulâ fumum emittente extra tectum. Isidor. l. 19. c. 6.

75. *Convivas avidos, &c.*] Cœnam jam paratam servare satagunt famelici illi magis quam ædes scilicet alienas.

77. *Incipit ex illo montes, &c.*] Benevento egressis incipiunt aspici montes Apuliæ, Horatio quidem regio notissima; exinde orto videlicet. *Apuliâ* l. 3. Od. 30. et Epod. 2.

78. *Atabulus.*] Ventus Apuliam infestans dictus quasi ἄτην βάλλων, immittens calamitatem. Plin. lib. 17. cap. 24. Gell. lib. 2. cap. 22. hunc, ut volunt, eundem noster vocat Iapyga. l. 1. Od. 3.

79. *Erepsemus.*] Syncope pro *erepsissemus*, id est, transivissemus. Sic posteà Sat. 9. *surrexe*, pro *surrexisse*. Virgil. Æneid. 4. v. 606. *extinxem* pro *extinxissem*. Lucretius pariter *confluxet*. Terentius in Adelph. *produxe*, &c.

Trivici.] Hoc oppidum est in Campaniæ finibus, montosâ valdè regione, viisque arduis ac difficilibus; quapropter in villâ proximâ subsistere sæpiùs necesse est.

87. *Oppidulo, quod versu dicere non est.*] Scilicet Equotutico, quæ vox stare nequit in versu hexametro. Equotutium, vel, ut legunt alii, Equotuticum, sive Equus Tuticus, Apuliæ Dauniæ fuit oppidulum: hodie *Ariano* dicitur, alii *Foggia*: in colle situm est ad Appenninum montem; à Benevento in ortum distat milliaribus duodecim ex Sansone. Illius meminit Cicero ad Attic. l. 6. Epist. 1. *Scire vis tuas ego quando acceperim literas. Omnes ferè quas commemoras, præter eas quas scribis Lentuli pueris Equotuticii ac Brundusio datas.*

Quod versu dicere non est.] Imitatio est Lucilii, ità Sigillaria indicantis Sat. 7.

. . . . . . Servorum festus dies hic,
Quem planè hexametro versu non dicere possis.

De hoc servorum die continuò post Saturnalia celebrari consueto, Macrob. lib. 1. cap. 10.

88. *Vænit vilissima rerum Hic aqua.*] Quæ scilicet aliunde petenda et longè è fonte aliquo.

Hîc aqua: sed panis longè pulcherrimus; ultrò
Callidus ut soleat humeris portare viator;
Nam Canusî lapidosus; aquæ non ditior urna:
Qui locus à forti Diomede est conditus olim.
Flentibus hinc Varius discedit mœstus amicis.
Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum [568]
Carpentes iter, et factum corruptius imbre.
Postera tempestas melior, via pejor, ad usque
Barî mœnia piscosi. Dehinc Gnatia lymphis
Iratis extructa dedit risúsque, jocósque;
Dum flammâ sine thura liquescere limine sacro
Persuadere cupit: credat Judæus Apella,

at panis est optimus certè; adeo ut prudens viator consueverit sponte humeris ferre; quia Canusii est lapidosus; urna autem aquæ haud felicior: quod oppidum ædificatum est quondam à strenuo Diomede. Illinc Varius tristis abscessit ab amicis dolentibus. Hinc Rubos perreximus fatigati, quod longius iter fecerimus, atque ob pluviam molestius. Postridie tempus fuit magis opportunum, at via deterior usque ad muros Barii piscosi. Deinde Egnatia infensis aquis condita præbuit risum ac ludum, quòd persuadere volunt thura sine igne incendi in templi aditu. Fidem habeat Judæus recutitus,

ANNOTATIONES.

89. *Ultrò Callidus.*] Quidem legunt *ultra*, id est, in ulteriorem regionem. Quod satis placet.

91. *Canusi.*] Canusium Apuliæ oppidum, hodie *Canosa*, in colle ædificatum apud Aufidum amnem, à Cannis excisis distans tribus milliaribus.

Lapidosus.] Lapidis instar durus et insipidus: vel lapidibus plenus, è farinâ minimè purâ: sive malè concinnatâ molâ, sive non sat durâ, quæ grana conterendo ipsa deteratur, ruptis inde particulis, quæ immixtæ pani dentes manducantis offendunt.

Aquæ non ditior urna.] An quod Aufidus est duntaxat lacus, quemadmodum Strabo asserit; cujus proinde aqua potu injucunda esset; an, ut scribunt nonnulli, quod Aufidi fluvii alveus interdum arescit?

92. *Qui locus à forti Diomede est conditus olim.*] Diomedes Ætoliæ rex; post Achillem et Ajacem fortissimus inter Græcos; singulari pugnâ cum Hectore et Ænea congressus est; Palladium abstulit: Martem quoque et Venerem volnerâsse in bello Trajano fertur. Quapropter indignata Dea uxorem ejus Ægialen libidinibus fœdis adeo perdidit, ut ille tum ab ipsâ tum à patriâ abhorruerit; diverteritque in Apuliam, ubi cum Dauno rege fœdere inito, non unam urbem condidit; memorantur Canusium, Arpos sive Argos, Hippium, quæ et Argyrippa.

93. *Varius discedit.*] Vocantibus aliò negotiis. Alii volunt ad castra Cæsaris contendisse aliâ viâ.

94. *Rubos.*] Rubi urbs Apuliæ, quibusdam *Ruvo* dicta, Canusium inter et Barium.

Fessi.] Confectis à Canusio, ubi pranderant, viginti milliaribus aut circiter.

96. *Postera tempestas melior, &c.*] Cœlum non pluvium, ut heri.

Via pejor.] Ob hesternum imbrem, locorumque difficultatem.

97. *Barî mœnia piscosi.*] Barium Apuliæ oppidum, regioni nomen dedit Barianæ dictæ; mari alluitur, ad oram sinûs Veneti: quare *piscosum* vocat Horatius. Conditum est et nominatum ab incolis Baræ parvæ insulæ apud Brundusium, teste Festo.

Gnatia.] Hæc et Egnatia dicitur, hodie *Gnazzi*, vel *Nazzi*; urbs Salentinorum etiam maritima, media fere inter Barium et Brundusium, ab utroque distans triginta circiter milliaribus.

Lymphis iratis extructa.] Seu quòd aquæ dulcis penuriâ laborat: seu potiùs quod sic notare vult Poëta Gnatianos ut lymphaticos, id est, insanos, quippe qui non modò credant, sed et aliis persuadere velint rem incredibilem aut superstitiosam, de quâ mox. Vide Festum in voce *lympha*, ubi egregiè ostendit lympham dici pro nymphâ, mutatâ literula: et lymphatos dici furiosos, eo quod creditum veteribus, à nymphis si conspicerentur, furorem immitti. Ludit igitur Poëta in ambiguâ voce.

99. *Dum flammâ sine thura liquescere, &c.*] Hujus miraculi superstitiosi meminit Plinius l. 2. c. 107. ita scribens: *In Salentino oppido Egnatiâ, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere.* Porrò notavimus alibi cognitos Ethnicis sacros codices, è quibus non pauca mutuati fabulis asperserunt. Certè patet adumbratum hîc quod habetur l. 3. Reg. c. 18. de vocato cœlitùs igne Eliæ precibus, quo repentè consumpta sunt holocaustum, et ligna, et altare lapideum, et superfusa copiosè aqua. Vide l. 2. Od. 19.

100. *Credat Judæus.*] Insimulat Horatius Judæos superstitionis, quòd modo relatum miraculum crederent ac venditarent. Hinc et rem Gnatianam ejusmodi credulis hominibus narrandam suadendamque remittit: quæ sibi suisque comitibus non nisi *risus dedit et jocos.* Romanos tamen non parum superstitionibus addictos lege apud Plin. l. 28. c. 2, &c.

Apella.] Quasi sine pelle in præputio circumciso: recutitus. Pers. Sat. v. 114. *recutita sabbata* deridet: ubi nos plura de hac lege Judæis à Deo datâ: idem ad Juvenal. Sat. 14.

ego certè *minimè* credam. *Quippe Deos accepi tranquillam vitam ducere: ac, si quidpiam mirandum edat natura, illud nequaquam à numinibus judicetis immitti è summis ædibus Olympi. Brundusium terminus* fuit *prolixi itineris*, erit *etiam* hujus *descriptionis.*

Non ego. Namq; Deos didici securum agere ævum;
Nec, si quid miri faciat natura; Deos id
Tristes ex alto cœli demittere tecto.
Brundusium longæ finis chartæque viæque. 104

ANNOTATIONES.

v. 90. Salmasius etymologiam istam doctè fefellit; tum quòd nequaquam brevis esse posset prima syllaba vocis *apella*, tum quòd potiùs dicendum foret *impella* vel *appella*, sicut dicitur imberbis et absimilis, &c. Solerter autem et appositè ait fuisse tum Romæ Judæum quemdam nomine Apellam, ad quem sanè Horatius respexerit.

101. *Deos didici securum agere ævum.*] Ab Epicuro sic statuente, mortalia et inferiora quæque minimè Diis curæ esse. Vide lib. 1. Od. 34. lege et Plin. lib. 2. cap. 7.

104. *Brundusium.*] Hæc urbs regni Neapolitani maritima, in provinciâ Hydruntina, ad oram maris Adriatici. *Brindisi.* Ennius.

Brundusium pulchro præcinctum præpete portu.

Longæ finis viæ.] Viæ causa et finis patet ex dictis initio.

Longæ.] Nam Româ distat Brundusium milliaribus trecentis et sexaginta. Hæc verò confecit Horatius quindecim diebus. Quidam numerant septemdecim, sed perperam.

SATIRA VI.

Vera nobilitas non generis splendore aut avorum titulis metienda: sed virtute et honestate morum. Reprehenduntur qui majora se appetunt. Bona educatio præferenda claris natalibus. Mediocris fortuna opulentiæ præstat.

O Mæcenas, quòd nobilior te nullus sit ex Lydis, quotquot Tusciæ terram habitârunt, aut quòd habuisti avos paternos ac maternos,

NON quia, Mæcenas, Lydorum quidquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te;
Nec quòd avus tibi maternus fuit atque paternus,

ANNOTATIONES.

1. *Non quia. &c.*] Satira hæc tota nitescit cùm veræ nobilitatis definitione, tum bonæ educationis præceptionibus et emolumentis, tum grati in bonum parentem animi testificatione.

Non quia, Mæcenas, Lydorum, &c.] Non tu, Mæcenas, licet nobilissimus, quod plerique magnatum faciunt, homines ac plebeios aspernaris. Enimverò me libertino patre natum adeo non despexisti, et contrà *esse in amicorum numero* jussisti, quòd me *purum et insontem* comperisti.

Lydorum quicquid, &c.] Ferunt nempè Lydiæ populos, duce Tyrrheno Herculis filio vel nepote, in Italiam dudum appulisse atque Hetruriam tenuisse: unde Hetrusci dicuntur Tyrrheni pariter ac Lydi. Virgil. Æneid. 9. v. 11.

Lydorumque manum.
At Æneid. 2. v. 781.
Ad terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virum leni fluit agmine Tibris.

De Mæcenatis, ex Hetruriæ principibus, origine, fusè lib. 1. Od. 1. &c.

Etruscos fines.] Etruria sive Hetruria, quæ et Tuscia pariter ac Thuscia scribitur, Italiæ notissima regio, vernaculè *la Toscana*: ab ortu rigatur fluvio Tiberi, à meridie mari Tyrrheno.

2. *Generosior.*] A genere *generosus* metaphoricè dicitur, cui opponitur *degener*. Senec. Trag. Troad.

Generosa in ortus semina exurgunt suos.

3. *Nec quod avus tibi, &c.*] Paterno maternoque genere nobilissimum indicat Mæcenatem.

Olim qui magnis legionibus imperitârint,
Ut plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos, ut me libertino patre natum:
Cùm referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus: persuades hoc tibi verè,
Ante potestatem Tullî, atque ignobile regnum,
Multos sæpè viros nullis majoribus ortos
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos:
Contra Lævinum Valerî genus, undè Superbus[571]
Tarquinius regno pulsus fuit, unius assis
Non unquam pretio pluris licuisse, notante
Judice, quem nôsti, populo: qui stultus honores
Sæpè dat indignis, et famæ servit ineptus;
Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet

qui pridem magnis exercitibus præfuere, non propterea, *more multorum, subsannas obscuros, sicut me libertini patris filium: quando affirmas nihil referre quo parente quilibet oriundus, dummodò probus sit. Benè* profectò *existimas, antè Servii auctoritatem atque imperium haud illustre, plerosque sæpius viros ignotis ortos majoribus et bonos extitisse, et magnis dignitatibus amplificatos: è contrario Lævinum è Valerii stirpe, per quam Tarquinius Superbus dejectus imperio est, uno asse pluris nunquam æstimatum esse judicio populi; quem scis insanum frequenter attribuere dignitates immeritis, et stolidè famam sequi; nec non admirari titulos atque imagines. Ergò quid*

ANNOTATIONES.

4. *Legionibus.*] Synecdoche. Propriè verò legio ad Romanos pertinebat; continebat sex hominum millia: singulis autem miliibus Tribunus imperitabat, tempore quidem C. Marii. Hic enim primus legionem sex millium conscripsit, quæ antea quatuor millium fuerat. Vide Isidor. lib. 9. cap. 3. Veget. lib. 2. Fest. &c.

5. *Naso suspendis adunco.*] Vafrè et salsè derides. Quintil. lib. 11. cap. 3. *naribus quidem derisus, contemptus, fastidium significari solet.* Plin. lib. 11. cap. 37. *altior homini tantum nasus, quem novi mores subdolæ irrisioni dicavêre.*

6. *Libertino.*] Servus manumissus vocatur libertus: ejus filii dicuntur libertini. Qui ab his deinceps nascuntur ingenui sunt.

8. *Ingenuus.*] Non propriè adhibetur vox illa hoc loco: significat autem hic non liberum, sed moribus præditum bonis, ingenuo et nobili viro dignis.

9. *Ante potestatem Tulli.*] Antequam Romæ sextus Rex regnaret Servius Tullius, Tarquinii successor et gener, Ocrisiâ matre captivâ natus. Unde noster ejus *regnum ignobile* appellat. Quanquam apud Corniculum suam patriam domi valdè nobilis fuisse cognoscitur. Vide Dionys. Halic. l. 4. Tit. Liv. l. 1. c. 41. ubi Tanaquil uxor Tarquinii sic hortatur Servium hunc: *Erige te, Deosque duces sequere: qui sis, non undè natus sis, reputa: et nos peregrini regnavimus. Tuum est, Servi, si vir es, regnum, &c.*

10. *Nullis majoribus ortos.*] Originem trahentes ex iis qui hactenus non inclaruerant, et nullius fuerant nominis ac celebritatis.

12. *Contra Lævinum, &c.*] Contrà verò domi nobiles interdum tam degenerâsse, ut etiam contemptui fuerint, nullosque adepti magistratus.

Lævinum, Valerî genus.] Pub. Valerius Lævinus quòd virtute careret, vel populo despectus; quanquam erat è familiâ perillustri, per quam reges exacti Româ. P. enim Valerius Publicola suffectus olim Consul, Collatino abdicare coacto, unà cùm Junio Bruto collegâ regno pepulit Tarquinium Superbum. T. Liv. lib. 2.

15. *Qui stultus honores, &c.*] Ubi nempè viget Democratia, seu populi dominatio, ut Romæ. Tit. Liv. passim. Lucilius olim dixerat;

———— honorem
Judicium est crassis.

16. *Famæ servit ineptus;*] Plus ducitur vanâ opinione et ventosâ existimatione, quàm verâ virtute et gloriâ. Unde omnia deferre solet ei quicumq; natalium splendore, domesticâ famâ et opibus præfulget, tametsi per se haud ullum virtutis specimen ediderit. Isocrat. ad Demon. *vulgus ignorat veritatem, et famam respicit.* Τὴν ἀλήθειαν ἀγνοοῦσι, πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἀποβλέπουσι πολλοί.

17. *Stupet in titulis et imaginibus.*] Nobilitatis insignia demiratur, non ipsam virtutem quæ sola est nobilitas; stupet videns honorum titulos, et statuas majoribus constitutas, nec advertit hæc uni virtuti decreta et concessa fuisse. Cic. in Pison. *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione famosarum imaginum, quarum nihil habes simile præter colorem.* Juvenal. Sat. 8. v. 1.

Stemmata quid faciunt? Quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus
Majorum? et stantes in curribus Æmilianos.

Quid oportet nos. &c.] Quid nos sentire et judicare decet, si quidem à vulgi errore liberi, et sapientum institutis informati sumus?

Nos facere, à vulgo longè latèque remotos?
Namque esto: populus Lævino mallet honorem, 19
Quam Decio mandare novo; Censórque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus:
Vel meritò, quoniam in propriâ non pelle quièssem.
Sed fulgente trahit constrictos gloria curru
Non minùs ignotos generosis. Quò tibi, Tulli,
Sumere depositum clavum, fieríque tribunum? 25
Invidia accrevit, privato quæ minor esset.
Nam ut quisq; insanus nigris medium impedit crus

nos decet agere à vulgo planè differentes? Nam certè populus dignitatem Lævino deferre mallet, quàm Decio ignoto; et Appius Censor arceret me, *si liberto parente non essem genitus; et quidem jure, quia non mansissem in propriâ conditione. Verùm enim gloria splendente* suo *curru nexos allicit tam obscuros quàm illustres. Quid* prodest *tibi, Tulli, resumere ablatum clavum, et creari Tribunum?* Scilicet *aucta est invidia, quæ minor erga privatum foret. Etenim cùm primum aliquis demens mediam tibiam inseruit cothurno*

ANNOTATIONES.

19. *Lævino mallet honorem, Quàm Decio mandare novo;*] Homini majorum gloriâ collustrato, per se verò ignobili: potiùs quàm viro propriâ laude conspicuo, cujus majores non anteà clari. Pub. Decius Mus è Deciis primus summâ in Rempublicam fide consulatum meritò est adeptus, fortiterque et gloriosè administravit cum T. Manlio Torquato. Cic. de Divin. 1. Tit. Liv. l. 8. &c.

20. *Censorque moveret Appius.*] Repelleret ac summoveret me à petendo magistratu Appius ille Claudius Cœcus severâ notus censurâ, creatus anno U. C. 443. Is primus libertinos in urbanas tribus redegit. Sueton. Claud. c. 16. et 24. Vid. Alex. ab Alex. l. 3. c. 13. ubi Censurum origo et potestas explicatur. Inter alia debebant Senatores legere et cooptare, summotis indignis, et honestissimis allectis. Censoria lex ita jubebat: *Censores populi familias censento: urbis templa, vias, ærarium, vectigalia tuentor: populum in tribus distribuunto: mores populi regunto: probrum in senatu nè relinquunto, &c.*

22. *Quoniam in propriâ non pelle quièssem.*] Quia vellem assurgere suprà meam conditionem ac proprium statum. Allusio est ad fabulam asini leoninâ pelle contecti. Æsop.

23. *Sed fulgente trahit, &c.*] Neque verò mirandum quod ignoti ac novi homines quandoque ad dignitates aspirent; si quidem hi, perinde ac generosi, nobilesque, trahuntur splendore gloriæ; quæ omnes ad suum velut currum constrictos rapit. Cic. Offic. 1. *Vix invenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam. At fortis animus et magnus duabus rebus maximè cernitur, quarum una in rerum externarum despicientiâ ponitur, &c.* Et posteà n. 68. *Cavenda est gloriæ cupiditas. Eripit enim libertatem, pro quâ magnanimis viris omnis debet esse contentio.*

24. *Quò tibi, Tulli, &c.*] Quid tibi emolumenti est recepisse vestem et dignitatem Senatoriam, quam tibi Cæsar ademerat? [illegible] non benè est notus ille. Sic habet vet. Comment. *Tullius hic Senatu motus est à Cæsare quasi Pompeianus: occiso verò Cæsare receptum latum clavum, et Tribunus militum factus est.*

25. *Tribunum?*] De plebis Tribunatu locum hunc explicant nonnulli, sed frustrà. Tribunus militum nemo fiebat, quin prius alam duxisset: alam non ducebat nisi qui cohorti præfuisset. Is milites in castris habebat dicto audientes, ad exercitationes ducebat, in stationes mittebat, claves portarum suscipiebat; vigilias et munitiones die noctuque circuire, militum nomina memoriâ tenere, sauciorum curam agere, ne cui arma, pabula, alimenta deessent, cavere debebat, &c. Vide Alex. ab Alex. l. 5. c. 28, &c.

26. *Privato quæ minor esset.*] Si degeres sine magistratu, nemo tibi invideret; nunc verò tibi dignitatem nacto plures invident.

27. *Nam ut quisque insanus, &c.*] Cic. cit. Offic. 1. *Nec imperia expetenda; at potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam . . . . . Multi quærentes eam tranquillitatem à negotiis publicis se removerunt, ad otiumque perfugerunt. In his et nobilissimi Philosophi longèque principes, et quidam homines severi et graves, &c.* Ex quibus patet insanire quemque qui publicam rem ultrò capessit, exiguis munitus adjumentis.

Nigris medium impedit crus Pellibus, &c.] Magistratum iniit, in Senatum est allectus: ac proinde jus habet utendi ocreis mollioribus nigri coloris pedem ac mediam quoque tibiam tegentibus; item latum induendi clavum. Calcei Patriciorum differebant à plebeiis. [illegible] crassiores; illorum tenuiores ex alutâ, seu molli et subtili corio quales gestavêre pridem reges Albanorum. Festus. Martial. l. 2. Epigram. [illegible]

Coccina non læsum pingit aluta pedem.

Isidor. l. 19. c. 33. ait istos nobilium calceos alto fuisse solo, cothurnis similes, ad [illegible]-

Pellibus, et latum demisit pectore clavum, [573]
Auditcontinuò, Quishomo hiceſt? quopatrenatus?
Ut ſi qui ægrotet quo morbo Barrus, haberi
Et cupiat formoſus; eat quàcunque, puellis
Injiciat curam quærendi ſingula; quali
Sit facie, ſurâ quali, pede, dente, capillo:
Sic qui promittit, cives, urbem ſibi curæ,
Imperium fore, et Italiam, et delubra Deorum;
Quo patre ſit natus, num ignotâ matre inhoneſtus,
Omnes mortales curare et quærere cogit.
Tune Syrî, Damæ, aut Dionysî filius, audes
Dejicere è ſaxo cives, aut tradere Cadmo?
At Novius collega gradu poſt me ſedet uno: [574]
Namque eſt ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paulus,
Et Meſſala videris? at hic, ſi plauſtra ducenta
Concurrántque foro tria funera, magna ſonabit
Cornua quod vincátq; tubas. Saltem tenet hoc nos.
Nunc ad me redeo libertino patre natum:
Quem rodunt omnes libertino patre natum;

et laticlavio pectus operuit, ſtatim audit. Quis eſt vir iſte? cujus filius? Quemadmodum ſi quiſpiam eodem quo Barrus morbo laboret, ut velit cenſeri pulcher; quà libet pergat, deſiderium puellis creabit ſciſcitandi ſingula; quali ſit vultu, quali ſurâ, pede, dente, capillo: ita qui pollicetur curaturum ſe populum, civitatem, imperium, Italiam, et templa numinum; is *cunctos homines cogit ſollicitè percontari quo ſit editus parente, an obſcurus matre ignobili. Num tu filius Syri, Damæ, vel Dionyſii, audes è rupe* Tarpeiâ *præcipitare cives, aut Cadmo tradere? At,* inquies, *Novius collega uno poſt me gradu conſidet: eſt enim ipſe quod erat parens meus. Ob id* nempè *tibi videris* eſſe *Paulus et Meſſala? Verùm hic, ſi ducenti carri treſque pompæ funebres in foro ſimul procedant, tollet vocem ingentem cornua et buccinas ſuperantem. Id ſaltem nos detinet. Jam revertor ad me parentis liberti filium, cui exprobrant univerſi originem è patre libertino,*

ANNOTATIONES.

dium crus perveniſſe, quatuor corigiis religatos, et fibulis aureis vel argenteis: aſſutam denique deſuper habuiſſe lunæ creſcentis effigiem, ſeu potiùs literam c, quæ centenarium primùm numerum fuiſſe Senatorum notabat. Vide Plutarch, Quæſt. Centur. Rom. Item. Cœl. Rhodig. l. 20. c. 28. Juvenal. Sat. 7. v. 192.

Appoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ.

28. *Latum demiſit pectore clavum.*] De eâ interiori veſte et tunicâ nobilibus propriâ, dixi ſuſè Sat. præced. v. 26.

29. *Audit continuò, &c.*] Scilicet homines novos ad dignitates evehi populus indignatur.

30. *Quo morbo Barrus.*] Mulierum amore effræni, proindeque formoſitatis affectatione. Sat. 4. præced. *Barrus inops.*

34. *Qui promittit cives, urbem, &c.*] Cruquius obſervat hic formulam quandam juramenti ejus qui magiſtratum accipit. Certè ſenatoribus ac magiſtratibus incumbit cura urbis, civium, imperii, religionis, &c.

38. *Syrî, Damæ, Dionyſî.*] Nomina ſervorum ſunt iſta.

Audes Dejicere è ſaxo cives, &c.] Tu genere libertino oriundus audes Prætoris aut Tribuni plebis officio fungi, civeſque Rom. morti addicere, aut lictori tradere è rupe Tarpeiâ dejiciendos?

39. *Dejicere è ſaxo cives.*] Uſitatum erat hoc Romæ ſupplicium. Vide Plin. lib. 7. cap. 44.

Tradere Cadmo?] Lictori ſeu carnifici notæ eo tempore crudelitatis tradere vel necandos vel torquendos.

40. *At Novius, &c.*] Reſpondet Tullius Ille, collegam ſuum uno gradu inferiorem ſe eſſe et ignobiliorem. Nempè Novius erat libertus; Tullius verò libertinus. De Novio illo poſteà ſub finem hujus Satiræ.

41. *Hoc tibi Paulus, Et Meſſala videris?* Tullio reponit Horatius: ſcilicet quòd à ſervili conditione diſtas uno gradu plus quàm Novius, an ideo tibi videris eſſe perinde nobilis ac Paulus Æmilius, et Meſſala Corvinus apud Romanos illuſtriſſimi? De illo. l. 1. Od. 12. De Valerio Meſſalâ Corvino, Aurel. Victor, &c.

42. *At hi, &c.*] Salſa ironia in ejuſmodi homines novos honoribus exornatos. Indicat Poëta Novium digniorem fuiſſe præconis munere, quàm Senatoriâ dignitate; quippe ingenti voce præditum a naturâ, non autem claris natalibus aut virtutibus.

44. *Cornua quod vincátque tubas.*] In funeribus adhiberi ſolebant cornua tubæque. Perſ. Sat. 3. v. 103. *Hinc tuba, candelæ, &c.* Propert. lib. 4. Eleg. 12. v. 9.

Sic mœſtæ cecinêre tubæ.

Nunc, quia sum tibi, Mæcenas, convictor; at olim
Quòd mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est: quia non, ut forsit honorem
Jure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum;
Præsertim cautum dignos assumere, pravâ
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me possum casu, quòd te sortitus amicum:
Nulla etenim mihi te fors obtulit: optimus olim et
Virgilius, post hunc Varius, dixêre quid essem.
Ut veni coràm, singultim pauca locutus,
(Infans namque pudor prohibebat plura profari,)
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo:
Sed, quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos,
Pauca, Abeo: et revocas nono post mense, jubesque
Esse in amicorum numero: magnum hoc ego duco,
Quòd placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre præclaro, sed vitâ et pectore puro.
Atqui, si vitiis mediocribus, ac mea paucis
Mendosa est natura, alioqui recta (velut si
Egregio inspersos reprêndas corpore nævos)
Si neque avaritiam, neque sordes ac mala lustra
Objiciet verè quisquam mihi; purus, et insons
(Ut me collaudem) si vivo, et carus amicis;
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavî ludum me mittere; magni
Quo pueri magnis è centurionibus orti,

eo quòd nunc sum tuus conviva, ô Mæcenas; quondam verò præfectus essem Romanæ legioni. Hoc ab illo differt: Quamvis enim dignitatem istam *mihi fortasse meritò quispiam invidere queat,* at *non pariter tuam amicitiam; maximè cum dignos eligere cures, perversâ ambitione longè* pulsâ. Ob *hoc me fortunatum appellare nequeo, quòd fortuitò nactus sim te amicum: nulla quippe fortuna mihi dedit te:* sed *eximius primò Virgilius, ac deinde Varius, narraverunt quis essem. Cùm verò steti coram te, modica dixi interruptis verbis. (Nam verecundia elinguis haud sinebat plura loqui.) Non me illustris parentis filium, non equo me generoso vehi circa meos agros, sed, quod eram, commemoravi. Tu pauca, ut soles, respondisti. Discedo: meque post novem menses accersis: præcipisque esse inter amicos* tuos. *Illud ego magni facio quòd placui tibi qui pravum à recto distinguis, non* per *nobilem patrem, sed* per *mores et animum innocentem. Verùm, si mea indoles parvis ac paucis nævis maculata est, de cætero proba: (quemadmodum si maculas formoso corpore effusas damnes) si nec sordidam cupiditatem, nec impura ganea ullus mihi justè exprobret: si etiam (ut me approbem)* ob *integritatem et innocentiam gratissimus amicis vivo; bis causam præbuit meus parens, qui, medico agro non dives, noluit me tamen mittere ad scholam Flavii, ad quam pergebant clari juvenes illustrium centurionum filii*

ANNOTATIONES.

48. *Quòd mihi pareret legio Romana.*] Cùm in Bruti castris militarem. Vide l. 2. Od. 7.

49. *Dissimile hoc illi est:*] Honoribus quisque invidere potest, quos non raro indignis etiam dat fortuna; non verò amicitiæ et gratiæ apud virum sapientem, qui non nisi dignos eligere cognoscitur.

55. *Varius.*] De eo Sat. præced. aliàs *Varus.* De Quintilio Varo, l. 1. Od. 18.

59. *Satureiano.*] E Satureianis pascuis, ubi equi nutriebantur optimi. Saturum vel Satureum, quibusdam Satyreum, v. *Saturo,* hodie vicus hortis amœnus; olim oppidum in Calabriâ, ex Servio. Secundum alios, regio Tarento vicina.

72. *Flavî ludum.*] Is erat arithmeticæ, seu computandi, numerandi, rationes et calculos conferendi magister et doctor famosus: ad quem instituendi mittebantur pueri ab iis qui fœnori studebant et avaritiæ. Vide Epist. ad Pison. v. 325. ubi.

Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere, &c.

73. *Magnis è centurionibus orti.*] Centurio qui centum milites regit; quod additur magnis videtur significare primipilos et primorum ordinum ductores, qui ferè Tribunis dignitate pares. Sic notat Poëta cupiditatem et avaritiam primorum quorumque filios ad quæstum et sordes magis formare curantium, quàm ad

Lævo suſpenſi loculos tabulamque lacerto, [576]
Ibant, octonis referentes Idibus æra.
Sed puerum eſt auſus Romam portare docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque ſenator
Semet prognatos : veſtem ſervoſque ſequentes
In magno ut populo ſi quis vidiſſet, avitâ
Ex re præberi ſumptus mihi crederet illos.
Ipſe mihi cuſtos incorruptiſſimus omnes
Circùm doctores aderat. Quid multa ? pudicum
(Qui primus virtutis honos) ſervavit ab omni
Non ſolùm facto, verùm opprobrio quoq; turpi :
Nec timuit ſibi ne vitio quis verteret, olim
Si præco parvas, aut (ut fuit ipſe) coactor
Mercedes ſequerer. Neque ego eſſem queſtus.
Ob hoc nunc [577]
Laus illi debetur, et à me gratia major.
Nil me pœniteat ſanum patris hujus : eóque
Non, ut magna dolo factum negat eſſe ſuo pars,
Quòd non ingenuos habeat claroſq; parentes,
Sic me defendam. Longè mea diſcrepat iſtis
Et vox et ratio. Nam, ſi natura juberet
A certis annis ævum remeare peractum,
Atque alios legere ad faſtum quoſcunq; parentes

ſiniſtro brachio ſuſpenſum ferentes ſacculum et tabulam; ſupputantes lucrum Iduum cognarum. Quinimo non dubitavit me puerum Romam ducere informandum diſciplinis, quibus filios ſuos inſtituat quilibet eques aut ſenator : adeò, ut ſi quis in urbe populosâ conſideràſſet veſtimenta mea, et famulos comitantes, facilè ſibi perſuaderet impenſas iſtas mihi ſuppeditari ex avorum facultatibus. Ipſe mihi pædagogus integerrimus non diſcedebat à me apud præceptores quoſcunque. Uno verbo, caſtum me præſtitit, ab omni non tantùm actione, ſed et ſuſpicione infami immunem (qui primus decor eſt virtutis) neque formidavit nè quiſpiam ipſum redargueret, ſi exiguas mercedes præco vel coactor (qualis ipſe fuit) aliquando ſectarer. Neque ego conqueſtus fuerim. Imò hanc ob rem laudabilis eſt, pluſque illi ego debeo. Certè patris ejuſmodi ſapientem me nunquam pœniteat; adeoque me non tuebor, ſicut multi, dicentes nequaquam ſuâ culpâ accidiſſe, quod non ſortiti fuerint parentes liberos et illuſtres. Sermo meus atque judicium abeſt procul ab iſtis. Enimverò ſi natura imperaret denuò percurrere tempus præteritum ab annis aliquot, et alios parentes aſſumere ad

ANNOTATIONES.

probitatem et virtutem. At longè diverſam laudabilioremque iniit viam Horatii pater ad erudiendum filium, quamvis *macro pauper agello*, non ut illi pinguibus et opimis prædiis locupletes.

74. *Lævo ſuſpenſi loculos tabulamque lacerto.*] Centurionum filii, euntes ad ludum ſeu ſcholam, ipſi ſua geſtabant, nec unus famulus aderat, præ avaritiâ patrum : at contrà Horatium ſequebantur ſervi portantes ipſi neceſſaria; ut ſcribet mox. *Loculos*, in quibus calculi, *tabulam*, chartas, ſcrinia. Gall. *pour apprendre à calculer, compter à la plume et aux jettons.*

75. *Octonis referentes Idibus æra.*] Sunt qui interpretentur : mercedem afferentes magiſtro ſingulis Idibus, quæ dies octo complectuntur. Verùm licet apud nos hodie ludi magiſtris merces pendatur menſtrua : at apud Romanos annuam fuiſſe docet Juvenalis Sat. 7. in fine. Et Macrob. Saturnal. 1. cap. 12. *Annus à Martio incipiebat. . . . hoc menſe magiſtris exſolvebant mercedes, quas completus annus deberi fecit.* Meliùs itaque intelligunt alii locum hunc de calculo et rationibus confectis : ut pueri quaſi penſum ex mandato præceptoris domi expeditum referrent, ſcripto oſtendentes in tabulâ quantum lucri rediret ſingulis menſibus ex certâ ſummâ pecuniæ ad fœnus creditâ. Porrò, quod *Idibus* ſolerent uſuræ colligi, fusè explicavi ad calcem Epod. 2. Iduum verò etymon l. 4. 11. ſtroph. 4.

76. *Romam portare.*] E patriâ Venuſio minori oppido transferre Romam urbium reginam et artium omnium emporium nobile.

78. *Veſtem ſervoſque ſequentes, &c.*] Populus videns Romæ habitum comitatumque Horatii, ſanè illum credebat re familiari copioſâ, avitiſque facultatibus probè inſtructum : adeò non ullis parcebat ſumptibus pater, ut honeſtam filio et bonam daret indolem, educationem, diſciplinam, inſtitutionem.

86. *Præco coactor.*] Præco res venales in auctionibus proclamabat, ac licitantibus addicebat.

Coactor.] A cogendâ ſeu redigendâ pecuniâ nominatus, rerum venditarum pretium proſequebatur et colligebat; unde et collectarius au-

Optaret sibi quisque; meis contentus, onustos
Fascibus et sellis nolim mihi sumere: demens
Judicio vulgi, sanus fortasse tuo: quòd
Nollem onus, haud unquam solitus, portare molestum.
Nam mihi continuò major quærenda foret res;
Atque salutandi plures: ducendus et unus
Et comes alter; uti nè solus rusve peregrève
Exirem; plures calones atque caballi
Pascendi; ducenda petorrita. Nunc mihi curto [318]
Ire licet mulo, vel, si libet, usque Tarentum;
Mantica cui lumbos onere ulceret, atque eques armos.
Objiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tulli,
Cùm Tiburte viâ Prætorem quinque sequuntur
Te pueri lasanum portantes œnophorúmque.
Hoc ego commodiùs, quàm tu, præclare Senator,

ostentationem quoscunque quisque vellet; ego meis contentus nollem accipere mihi claros fascibus et sellis curu*libus: insanus à plebe* quidem, *à te* verò *sapiens judicandus, ni fallor; quòd ferre grave onus recusarem,* ad id *minimè assuetus. Nam proinde oporteret comparare majores divitias; nec non plures invisere: ac circumducere duos asseclas: nec* liceret *solum proficisci rus, aut peregrinari: nutriendi* forent *plures equi et famuli: pertrahenda vehicula. Jam* verò *etiam Tarentum usque, si placet, decurtato possim vehi mulo; cui lumbos sarcina, armos verò sessor vulneret. Nullus mihi sordidam ava*ritiam *exprobrabit; sicut tibi, Tulli, quando Tiburtinâ viâ Prætorem* te *comitantur servi quinque lasanum ferentes et vas vinarium.* Ob *hæc et alia multa vivo beatior te, ô illustris Senator,*

ANNOTATIONES.

quando appellatus. Idem etiam pecuniam publicanorum et vectigalia exigebat. Gal. *un Sergent.*

96. *Onustos Fascibus et sellis.*] Quidam legunt *honestos.* Fasces, et sellæ curules, insignia magistratuum: synecdoche pro magistratibus et dignitatibus. De *fascibus* disserui alibi fusè. De *sellâ* curuli dicam postea in lib. 1. Epist. Interim ex Gell. l. 3. c. 18. hæc accipe: *Senatores, qui curulem magistratum gessissent, curru vehebantur in curiam, honoris gratiâ: in eo verò curru sella erat, super quam considerent: quæ ob eam causam Curulis appellata. Senatores autem, majoribus honoribus nondum perfuncti, pedibus ibant in curiam: unde et pedarii nominabantur.* Alii tamen aliter de sellæ curulis origine sentiunt.

99. *Onus.*] Onera et incommoda nobilis conditionis et dignitates honoresque capessentis gerentisque.

101. *Salutandi plures:*] Ambiendo suffragia, benevolentiam captando, Magistratum petendo: ut moris est.

Ducendus et unus Et comes alter, &c.] Hoc enim requirit decorum, honor, majestas, dignitas.

104. *Petorrita.*] Petorritum est genus carri quatuor rotarum ab Æoliâ πέτορες pro τέσσαρες, vel ab Oscâ voce, *petora*, similiter quatuor significante. Dicitur etiam Gallicum esse vehiculum, non absurdè: ut Galli acceperint à Massiliensibus Græcâ linguâ utentibus. Sunt qui etymon ducant à Britannis et Celtis, apud quos *pedar* est quatuor: sed perperàm. Vide Festum: item A. Gell. l. 51. c. 30.

Curto mulo.] Vili, turpi, cui decurtata est cauda. Propert. l. 4. Eleg. 1. *curto equo.*

105. *Usque Tarentum.*] Vel ad ultimos Italiæ fines. De Tarento, l. 1. Od. 28. l. 2. Od. 6. l. 3. Od. 5.

106. *Mantica cui lumbos, &c.*] Ex Lucilio: *Mantica Cantherii costas gravitate premebat.* Ad rem Seneca. Epist. 28. *O quantum erat seculi decus, Imperatorem, triumphalem, Censorium, et, quod super omnia hæc est, Catonem uno caballo esse contentum, ac ne toto quidem; partem enim sarcinæ ab utroque latere dependentes occupabant.*

107. *Objiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tulli.*] Tibi quidem Prætori ac diviti objici jure potest quod sordidè vivas et parum honorè: non ita verò privato mihi. Multa enim tolerantur in privatis et plebeiis, quæ in Magistratibus ac Patriciis minimè.

108. *Tiburte viâ.*] Ante omnium oculos viâ frequenti et celebri, quæ ducit ad Tibur: de quâ urbe l. 1. Od. 7. et 18. l. 2. Od. 6.

109. *Lasanum portantes.*] Instrumenta et vasa quælibet vilissima, coquendis etiam cibariis utilia: nè aut hæc, aut illa, aut aliud quidpiam pretio comparare sit opus in meritoriis tabernis ac diversoriis; quod quidem parci est hominis ac sordidissimi. Lasanum, Græcis λάσανον duo significat, matulam, et lebetem: posteriori sanè accipiendum est hoc sensu. Hesychio, Suidæ, Polluci λάσανον idem est quod *χυτρίπους sella pedes habens:* pariter et Schol. Aristoph. In pace.

Multis atque aliis vivo. Quacunq; libido est,
Incedo solus: percunctor quanti olus, ac far:
Fallacem circum, vespertinumque pererro
Sæpè forum: assisto divinis: inde domum me[579]
Ad porri et ciceris refero lachaniq; catinum.
Cœna ministratur pueris tribus: et lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet. Adstat echinus
Vilis, cum paterâ guttus, Campana supellex.

aliisque benè multis. Ambulo solus quacunque placet: quæro frumentum, et herba quanti veneant: perlustro circum fraudulentum, et forum vespertinum frequento: asto ad hariolos: hinc redeo domum ad patinam porri, ac ciceris, et lachani. Cœnanti porrò mihi famulantur servi tres: lapis autem candidus portat binos scyphos cum cyatho. Adest vilis echinus, et guttus cum paterâ, supellex è Campaniâ.

ANNOTATIONES.

111. *Multis atque aliis.*] Legunt alii, *millibus atque aliis.* Rursùm alii aliter interpretantur: quidam sic, ob hoc et alia multa commodiùs vivo, &c.

113. *Fallacem circum.*] Circum maximum, à Tarquinio Prisco spectaculis designatum, Palatinum inter et Aventinum montem, tria stadia et amplius longum, quatuor verò jugera latum. Dionys. Halic. l. 3. Alex. ab Alex. l. 4. c. 25. *Fallacem:* ubi sortilegi, somniorum interpretes, astrologi, circulatores, et alii fumum, ut aiunt, vendentes; aut *quæstûs causâ hariolantes*, ut ait Tull. 1. de Divin. sub finem. Vide Juvenal. Sat. 6. v. 581. et seq.

Vespertinum forum.] Vel quòd vesperi minor frequentia in foro quam manè: tuncque illuc conveniunt nugatores et otiosi homines ad confabulandum, et si quid novi spargendum ac ventilandum: vel ambulandi causâ, cum adsint porticus ad id commodæ.

114. *Assisto divinis.*] Apage qui explicant, rebus divinis et sacris intersum: imò nihil ad rem. Intellige verò: animi gratiâ audio divinos et hariolos plebi incautæ verba dantes, ut in circo, sic etiam in foro.

Inde domum me.] Inde domum me recipio ad cœnam oleribus et leguminibus constantem.

115. *Lachani.*] Sic placet legere; non, ut alii *lagani*, quod quidem placentæ genus, et ad delicias magis pertinet: at Horatii mens et sensus innuit potiùs lachanum. Nam λαχανον *olus*, vel *bria* Atticis, pertinet ad cœnam facilem et parabilem, magisque cum *porro* et *cicere* convenit.

116. *Lapis albus.*] Describit apparatum non cœnæ modò suæ ac cibariorum, sed et abaci vasorumque in eo repositorum.

Lapis albus.] Mensa ex albo lapide seu marmore, quæ Delphica dicebatur, erat pro abaco: Gall. *buffet.*

117. *Pocula duo.*] Alterum vini, alterum aquæ: atque ita bina semper singulis conviviis ponebantur.

Cum cyatho.] Quo vasculo haustum ex urnis vinum aut aqua in pocula infundebatur: aut etiam diluebatur ac miscebatur. Quod qui ministerium præstabat κυαθίζειν dictus Græcis. Non omittendus hic jocus Marcelli gravis et lepidus æquè. Cum Syracusa's obsideret, ejusque naves Archimedes sublevaret, rursumque mari illideret atque immergeret, ut depressâ puppi vel prorâ, aquæ plurimum acciperent; ludens aiebat Marcellus, Archimedem suis navibus pro cyathis uti, Plutarch, &c.

Echinus.] De hujus interpretatione vocis adhuc sub judice lis est. Quidam salinum echini marini piscis formam habens intelligunt; alii ampullam scorteam aut vitream; alii lignum cum uncinis ad reponendos calices. Nec ineptè quibusdam videtur esse pollubrum seu malluvium, id est, vas lavandis manibus, Gall. *un bassin à laver les mains:* ac proinde *guttus* ab iisdem explicatur aqualis, seu vas ad aquam affundendam.

118. *Paterâ.*] Ad libationes: quas quidem religiosi veteres in epulis nunquam omittebant. Diis nimirùm offerebant in paterâ seu vinum seu primitias ciborum: atque his vesci religioni ducebant.. Unde Cic. 2. de Finib. n. 22. *Atque reperiemus*, inquit, *asotos primùm ita non religiosos, ut edant de patellâ.*

Guttus.] Vas ita dictum quod guttatim fundat et minutatim. Varro 4. de Ling. Latin. Gell. l. 17. c. 8, &c. Non absurdè quidam volunt guttum illum ad uncturam sive unctionem epularem adfuisse: id est, ad oleum, acetum, similemque liquorem, aut aliud condimentum quodlibet *patinis irrorandum*, ut loquitur Persius, Satira 6. Suum verò sit cuique judicium, ego dicam quod sentio: movet me quod Poëta jungat *cum paterâ guttum:* sicque videtur indicare guttum libando vino destinatum. Quocirca malim *echinum* suprà interpretari salinum, aut vas aliud quodvis, etiam malluvium, si lubet: ut *guttus* nequaquam sit aqualis, seu vas aquam abluendis manibus affundens.

Campana supellex.] Ista porrò vasa fictilia sunt ex iis quæ in Campaniâ fiunt ex argillâ.

Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quòd cras
Surgendum sit manè, obeundus Marsya, qui se
Vultum ferre negat Noviorum posse minoris.
Ad quartam jaceo. Post hanc vagor: aut ego lecto,
Aut scripto, quod me tacitum juvet. Ungor olivo,
Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.
Ast, ubi me fessum sol acrior ire lavatum
Admonuit, fugio rabiosi tempora signi.
Pransus non avidè, quantum interpellet inani
Ventre diem durare: domesticus otior. Hæc est
Vita solutorum miserâ ambitione gravique.
His me consolor: victurus suaviùs, ac si
Quæstor avus, pater atq; meus, patruusque fuissent.

Postea vado cubitum minimè anxius, quòd die crastinâ surgendum sit diluculo, visendusque Marsyas, qui asserit intolerabilem sibi esse conspectum junioris Noviorum. Decumbo usque *ad* horam *decimam. Deinde prodeo* foras: *vel lectito aut scriptito quod silentem me recreet. Ungor oleo, non quo impurus Natta lychnes defraudans. Cum verò sol ardentior fatigatum me monet inire balnea, evito sideris rabidi tempus. Modicum prandeo quantum impediat vacuo esse ventre* per *diem* integram: *domi* resideo *otiosus. Hæc vita est carentium infelici et molestâ ambitione. Istis me sublevo; vivamque fortunatior quàm si Quæstor fuisset meus pater, avus, atque patruus.*

ANNOTATIONES.

120. *Obeundus Marsya.*] Sive ad vadimonium, nec enim litigare aveo: sive ad sumendam à fœneratoribus pecuniam, aut solvendas usuras: nam ab his abhorreo. In primâ fori parte erat pro rostris Marsyæ statua, ad litigatorum terrorem posita; ad quam vadimonia sistebantur; conveniebant etiam causidici, aliique negotia tractantes et componentes: nec non ibidem sedebant fœneratores. Porrò Marsyam nôrunt omnes fuisse Phrygium tibicinem, quem ab Apolline, quòd temerè cum eo contendisset, excoriatum fabulantur. Satyrum fuisse scribit Ovidius. Metam. 6. c. 5. Vide Cœl. Rhodig. l. 28. c. 12.

Qui se Vultum ferre negat Noviorum posse minoris.] Quòd illa statua Marsyæ sublata erat manu, satyricè et sarcasticè noster interpretatur Marsyam aversari, velut indignabundum quòd Novius libertus inter judices et senatores allectus esset; et, quod pejus, turpi fœnerandi studio totus incumberet: unde gestu ostendat abhorrere se ab istis sordibus, et ab ejus aspectu.

121. *Noviorum minoris.*] Novii fratres erant duo, quorum natu minor ad Marsyæ statuam quotidie sedebat. De illo suprà, v. 40.

122. *Ad quartam jaceo.*] In cubili jaceo ad horam usque decimam matutinam: quod non semel jam explanavi.

Aut ego lecto, Aut scripto.] Si foras non prodeo, postquàm è lecto exiiui, operam do lectioni vel scriptioni. Valeat Theod. Marcilius, qui pertinaciter hîc è Nominibus facta Verba ab interpretibus indignatur, vultque ablativos esse absolutè positos; ut sit sensus; aut ego, postquàm legi aut scripsi quod tacitum me juvet, ungor olivo, &c. prior certè præpollet explicandi ratio, ut *lecto* pro *lectito*, *scripto* pro *scriptito* dixerit Horatius.

124. *Non quo fraudatis, &c.*] Ungor oleo optimo, non lucernario, laternario, ac fœtenti, adeòque lucernis quasi fraudatis detracto: ut facit *Natta* per sordidam ac turpem avaritiam. Pari sensu Juvenalis scripsit Sat. 5. v. [illegible]
Quî Pallidus offertur misero tibi caulis olebit Laternam.

Natta.] Quidam legunt *Nacca*. De sordido isto homine, et noster alibi, et Juvenalis Sat. 8. v. 95. Persius Sat. 3. v. 31.
Non pudet ad morem discincti vivere Nattæ?

125. *Ast, ubi me fessum sol acrior, &c.*] Æstivo tempore, ac diebus Canicularibus. Minùs sapiunt qui intelligunt solem meridianum cujusque diei. Nam, qui modicè curam [illegible] cuticulam prædicat, longè abest, ut [illegible] quotidie se balneis uti, quòd certè luxuriam et delicias aleret.

126. *Rabiosi tempora signi.*] Tunc sublevo me, et mitigo ardores Caniculæ: de quâ L. 2. Od. 17. l. 3. Od. 13. Pers. Sat. 3. initio,

——Siccas insana Canicula messes
Jamdudum coquit: et patulâ pecus omne sub ulmo est.

127. *Pransus non avidè.*] Antiqui nimirum haud bis in die epulabantur; modico verò circa meridiem sumpto cibo, vesperi cœnabant: atque ita negotiis ac laboribus diem impendebant, noctem verò curandis corporibus. Domitianus tamen refertur lautè prandisse, parcè autem cœnitasse, ut apud nos nunc plerique facere amant, ità suadente medicinâ et sanitatis ratione.

128. *Domesticus otior.*] Otio liberali [illegible], non inerti et ignavo.

SATIRA VII.

Rixam Rupilii cum Græculo Persio describit.

PROSCRIPTI Regis Rupilî pus atque venenum
Ibrida quo pacto sit Persius ultus, opinor [582]
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas;
Durus homo, atq; odio qui possit vincere Regem;
Confidens tumidusque; adeò sermonis amari,
Sisennas, Barrosq; ut equis præcurreret albis.
Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumq;

Cunctis puto cognitum esse lippis ac tonsoribus, quâ ratione Persius ibrida vindicarit pus et virus Rupilii Regis proscripti. Persius iste ingentia habebat negotia Clazomenis nec non graves rixas cum Rege; homo pervicax, et qui molestiâ vincere posset Regem; arrogans et superbus; denique *tam acerba dicacitate, ut Sisennas Barrosque albis equis anteverteret. Redeo ad Regem. Cùm nulla utrique concordia*

ANNOTATIONES.

1. *Proscripti, &c.*] Superiore Satirâ refutavit Horatius obtrectatores et malevolos quosdam libertinum genus ipsi objicientes, tum nempè cùm Mæcenati gratiosus esset: qui et Augustum ei reconciliavit, at longè anteà idem ei probrum fuerat ingestum. Scilicet cùm Tribunus militum esset, cum ipso pariter in exercitu Bruti militabat Rupilius, in eumque illud convicii effutierat. Itaque noster opportuno tèmpore se ultus est, datâ occasione litis, quæ isti Rupilio cum Græculo quodam nomine Persio inciderat.

Proscripti Regis, &c.] Rupilius cognomento Rex in urbe Præturam gerens, ab Augusto Triumviro proscriptus ad Bruti castra confugit.

Pus atque venenum.] Maledicentiam linguæ virulentæ. Lucil.

Lucius marcebat febris, senium, vomitus, pus.

2. *Ibrida.*] Perperàm alii *hybrida* scribunt, frustrà et deducunt ab ὕβρις vel ὑβριστὴς sive ὑβρίδης ut significetur conviciator, petulcus et contumeliosus. Benè viderunt eruditi *Ibrida* scribendum, ut notetur Persius Asiatico patre ortus, matre autem Romanâ. Nam antiqui spurios, item diverso genere procreatos dicebant umbres, imbros, indeque ibros et ibridas. Sic ibridæ canes lyciscæ. Isidor. lib. 12. cap. 1. *In animantibus*, inquit, *bigenera dicuntur quæ ex diversis nascuntur, ut mulus ex equâ et asino, burdo ex equo et asinâ, ibridæ ex apris et porcis, &c.* Plin. l. 8. c. 45. *E musmonibus et ovibus natos prisci umbres vocârunt:* et cap. 53. *Semifera animalia antiqui vocabant ibridas, ad homines quoque, ut in C. Antonium Ciceronis in Consulatu collegam, appellatione translatâ.* Ita apud Valer. Maxim. l. 8. c. 6. *Q. Varius propter obscurum jus civitatis Ibrida cognominatus, &c.* natus nimirùm Hispano patre, matre Veronensi.

3. *Lippis notum et tonsoribus.*] Proverbialis dictio. Lippi quòd raró forâs prodeunt vix lucem ferentes, hinc curiosè percontantur ab invisentibus, quid sit novi per urbem: tonstrinæ verò, in quas multi conveniunt otiosi et loquaces, sunt proinde rumorum et confabulationum officinæ. Huc referri potest quod Theophrastus ait: *τὰ κουρεῖα ἄοινα συμπόσια, tonstrinæ compotationes sine vino.*

5. *Clazomenis.*] Urbs ista minoris Asiæ in Ionia, ad oram maris Ægei inter Smyrnam et Chium: priùs dicta Gryne, unde Apollo Grynæus, Anaxagoræ patria fuit.

8. *Sisennas, Barros.*] Homines famosos dicacitate, conviciis, linguæ petulantiâ. De *Barris* anteà. Sisenna cognomen erat Aproniorum et Corneliorum. Dio. lib. 54. meminit Cornelii Sisennæ, qui de uxoris vitâ in Senatu reprehensus ausus fuit dicere, se illam sciente et suadente Augusto duxisse; atque ita Principis cum eâ consuetudinem, quam nuptiis delatam vellet, apertè et falsè notaverit.

Equis præcurreret albis.] Figurata locutio inde nata quòd equi albi credantur velocissimi. Plaut. Asin. 2, 2, 12.

Si huic occasioni se tempus subterduxerit,
Nunquam, ædepol, quadrigis albis indipiscet postea.

esse: (nam molesti omnes eodem sunt animo, quo strenui quibus contraria pugna contigit. Sic inter Hectorem Priami filium et fortem Achillem odium extitit implacabile, quod so'a mors tandem dirimeret: haud aliâ de causâ quam quod ambobus summa virtus inerat. At si contentio fuerit duobus ignavis, vel certamen contingat imparibus, puta Diomedi cum Glauco Lycio; inertior cedat, datis sponte muneribus) dum Prætor Brutus ageret in opimâ Asiâ, dimicavit par Rupilii atque Persii, adeo ut non convenientiùs sit commissus Bacchius cum Bitho. Ad judicium ardentes properant: ambo spectaculum ingens. Persius rem explicat: cœtus universus cachinnos tollit: laudat ille Brutum, laudat comites. Brutum vocat Asiæ solem, comites verò salutaria sidera nuncupat, dempto Rege; hunc enim accessisse velut Caniculam, astrum agricolis infestum: fluebat velut amnis hyeme, ad quem securis infrequenter accedit. Tunc Præneste natus illi mordaci et valdè copioso

Convenit (hoc etenim sunt omnes jure molesti,
[183]
Quo fortes, quibus adversum bellum incidit. Inter
Hectora Priamiden animosum atq; inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors:
Non aliam ob causam, nisi quòd virtus in utroq;
Summa fuit. Duo si discordia vexet inertes,
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco; discedat pigrior, ultrò
Muneribus missis) Bruto Prætore tenente
Ditem Asiam, Rupilî et Persî par pugnat, uti non
Compositus meliùs cum Bitho Bacchius. In jus
Acres procurrunt; magnum spectaculum uterque.
Persius exponit causam: ridetur ab omni
Conventu: laudat Brutum, laudatque cohortem:
Solem Asiæ Brutum appellat, stellasque salubres
Appellat comites, excepto Rege: Canem illum,
Invisum agricolis sidus, venisse: ruebat [184]
Flumen ut hibernum, fertur quò rara securis.
Tum Prænestinus salso multòque fluenti

ANNOTATIONES.

10. *Hoc etenim sunt omnes jure molesti, &c.*] Ut fortes, sic et molesti nunquam cedere volunt; illud est eorum ingenium et velut jus quoddam à naturâ comparatum, lib. 1. Od. 6. *gravem.*

Pelidæ stomachum cedere nescii

13. *Ultima divideret mors.*] Ira enim non senescit nisi per mortem, ut ait Sophocles: θύμου γῆρας οὐδέν ἄλλο ἐςι πλὴν θανεῖν.

16. *Diomedi Cum Lycio Glauco, &c.*] Ex Iliad. 6. ubi Jupiter dicitur Glauco mentem ademisse, indeque Glaucus arma aurea sua cum Diomedis æreis permutâsse. De *Diomede* suprà, Sat. 5. Glaucus Lycorum dux ad auxilium Trojanorum venit; erat præterea nepos Bellerophontis, qui Jobati Lyciæ regis gener et regni hæres fuit.

18. *Bruto Prætore tenente Ditem Asiam.*] Ne accipe, Lector, Asiæ Prætorem Brutum: imo tunc Romæ Prætor erat Brutus: in Asiam verò se contulerat ad contrahenda adversus Augustum auxilia: ibique permulta gessit laude digna.

19. *Ditem Asiam.*] Cic. pro lege Maniliâ. n. 14. *Asia tam opima est et fertilis, ut et ubertate agrorum, et varietate fructuum, et magnitudine pastionis, et multitudine earum rerum quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat.*

20. *Cum Bitho Bacchius.*] Par gladiatorum insigne erant Bithus et Bacchius. Sueton. Ossun. Erasm. adag.

25. *Canem illum, &c.*] Alios Bruti comites stellas quasi salutares venisse, at Rupilium fatale sidus ac veluti Caniculam. De hac Virgil. Æn. 10. v. 273.

. . . . *Sirius ardor:*
Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris
Nascitur, et lævo contristat lumine cœlum.

Vide, si vacat, annot. ad Od. 17. lib. 1. et Od. 13. lib. 3.

26. *Ruebat Flumen ut hibernum.*] Persii oratio fluebat rapidè torrentis instar, aut fluvii nivibus hyemalibus intumescentis et exundantis. Vide lib. 4. Od. 2.

Fertur quo rara securis.] Ad cujus fluminis ripam rarò venit frondator cum securi qui ligna cædat, seu quòd ipse metuit nè exundante fluvio abripiatur, seu quòd adsitæ arbores impetu decurrentium aquarum totæ eradicantur et auferuntur.

26. *Prænestinus.*] Rupilius Rex oriundus Præneste. Hæc Latii civitas Româ distat 20. mill. pass. Ortum versûs; hodie *Pelestrino.* Condita fertur et nomen sortita à Prænesto Ulyssis et Circes filio.

28. *Salso multòque fluenti.*] Malè quidam hæc

Expressa arbusto regerit convicia; durus
Vindemiator et invictus, cui sæpè viator
Cessisset, magnâ compellans voce cucullum.
At Græcus, postquam est Italo perfusus aceto, [363]
Persius exclamat: Per magnos, Brute, Deos te
Oro, qui reges consueris tollere, cur non
Hunc Regem jugulas? operum hoc, mihi crede, tuorum est.

dicteria retorquet ex arbustiva vite depromta, vinitor acer ac vinci nescius, cui frequenter viator cessisset grandi voce appellans cuculum. Tum Græculus Persius, postea quam salibus Italicis aspersus fuit, exclamat: O Brute, per magnos te Deos obsecro, qui reges exterminare solitus es quare non istum Regem tollis? Hoc, mihi crede, unum *est, è tuis facinoribus.*

ANNOTATIONES.

jungunt cum sequenti voce *arbusto*; quæ certè referenda sunt ad Persium, de quo ante Heinsius asseveranter legendum contendit, *mustoque fluenti*, ut respondeat sequenti vocabulo *vindemiator*. Sed conjectura hæc audacior sanè est: et quicquid dicat, de eâ lectione dubitabimus.

29. *Expressa arbusto regerit convicia.*] Velut durus vindemiator in viatorem dicteriis lacessentem scommata regerit ex arbusto suo; ità Rupilius acerba convicia reddidit Persio magnâ linguæ volubilitate et petulantiâ contumelias ingerenti.

Arbusto] Id est, vite arbori innixâ: de quâ Plin. l. 17. c. 23. ubi scribit; *nobilia vina non nisi in arbustis gigni, et in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis adeò excelsitate proficitur, &c.* Columell. l. 4. *vites*, inquit, *maximè gaudent arboribus . . . . hoc genus vitium arbustivum vocamus.*

30. *Vindemiator.*] Observa, lector, vocem istam esse hic quatuor syllabarum, atque in unam coire *i* et *a*, ut metri constet ratio.

Cui sæpè viator, &c.] Solebant prætereuntes cum vindemiatoribus seu vineam putantibus, item cum frondatoribus, certare conviciis. Auson. in Mosellâ:

. . . . Inde viator
Riparum subjecta terens, hinc navita labens
Probra canunt seris cultoribus.

31. *Magnâ compellans voce cuculum.*] Stolidum, fatuum, desidem, et pigrum, instar cuculi: vel quòd vinitores putationem et culturam vineæ, donec cuculi vox audiatur, seriùs tardantes viator deridebat cuculi exprimens cantum. Plin. l. 18. c. 26. *Putationem æquinoctio peractam habeto.* Et posteà. *Sic ferè in vi. Id. Maii . . . . quo temporis intervallo, xv. diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarii quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur opprobriumque meritum, falcem ab istâ volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiæ sales etiam cum primo vere ludantur.*

Cucullum.] Vel potiùs, *cuculum*, mediâ productâ, κόκκυξ, avis verna, à voce, quam sæpius ingeminat, appellata. Unde et κόκκυγας Græci vocant homines molestos, eadem sæpius insulsè repetendo caput obtundentes. Plin. lib. 10. cap. 9. *Procedit vere coccyx, occultatur Caniculæ ortu: semperque parit in alienis nidis maximè palumbium, majori ex parte singula ova, quod nulla alia avis, rarò bina. Causa subjiciendi pullos, quod sciat se invisam cunctis avibus. Nam minutas quoque infestat. Ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, nisi fefellerit. Quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal, ... pullus avidus ex naturâ præripit cibos reliquis pullis. Itaque pinguescit, et nitidus in se nutricem convertit. Illa gaudet ejus specie, miraturque seipsam quòd talem pepererit: suos comparatione ejus damnat ut alienos, absumique etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque jam volandi potens:* ex genere accipitrum, quanquam *nec aduncis unguibus nec capite similis illis, nec alio colore ac rictu,* seu aspectu, *quam columbi.*

32. *Italo perfusus aceto.*] Italicâ dicacitate Rupilii: *mordaci lotus aceto*, ut ait Pers. Sat. 5. v. 86. Plaut. Pseud. 2, 4, 49.

Ecquid habet is homo aceti in pectore?—

33. *Exclamat.*] Erumpente irâ tandem, quam exstimulârat *homo acidæ linguæ*, ut loquitur Seneca, Controv.

34. *Qui reges consuêris tollere.*] Tarquinios olim quidem majores tui, putà Jun. Brutus, tu verò deinde ipse Jul. Cæsarem.

35. *Hunc Regem.*] Ludus in vocabulo.

Operum hoc, mihi crede, tuorum est.] Et hoc te dignum est opus, ut jugules ac tollas molestum et indignum hunc vitâ hominem.

SATIRA VIII.

Priapum inducit Canidiæ et Saganæ veneficia describentem ac detestantem.

*Eram anteà stipes ficulnus, lignum iners: quando artifex dubius an scamnum fabricaret, an Priapum, maluit fieri Deum. Exinde ego Deus extiti ingens terror prædonum, atque volucrum. Etenim dextra mea arcet prædones * * * * * * * * * * * * at arundo in summo capite infixa deterret aves molestas, ac prohibet consistere in hortis recentibus. Anteà conservus cadavera cellis arctis ejecta locabat huc efferenda in vili sandapilâ.*

OLIM truncus eram ficulnus, inutile lignum;
Cùm faber incertus scamnum, faceretne Priapum, [[illegible]]
Maluit esse Deum. Deus inde ego, furum, aviumq;
Maxima formido. Nam fures dextra coërcet,
Obscœnoque ruber porrectus ab inguine palus:
Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatque novis considere in hortis.
Huc priùs angustis ejecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arcâ. [[illegible]]

ANNOTATIONES.

1. *Olim &c.*] Prosopopœia est lepida protsus et faceta, quâ Horatius evulgat illud Canidiæ veneficium, de quo in Epod. ult. ubi Canidia:

Et Esquilini Pontifex venefici, &c.

Porrò mirè hîc Deastrorum vanitas et falsitas sugillatur. Unde S. Hieronym. l. 12. in Isai. c. 44. sub finem ita scribit: *Flaccus in Satirâ, deridens simulacra gentium, ait*; Olim truncus eram, &c.

Truncus eram.] Sic Propert. lib. 4. Eleg. 2. v. 59. Vertumnus de se dicit:

Stipes acernus eram properanti falce dolatus,
Ante Numam gratâ pauper in urbe Deus.

Truncus ficulnus.] Truncus fici arboris.

Inutile lignum.] Minimè apta ad opus materia ob fragilitatem. Quò etiam referri potest, quod sub finem hujus satiræ dicitur, *diffissâ nate*. Vel *inutile*, id est, nondum dolatum, nondum in effigiem aliudve opus effictum et formatum.

2. *Priapum.*] Is Bacchi et Veneris filius hortis præesse velut custos credebatur. Diodor. Sic. l. 5. c. 1. mox citand. Ejus statua rudis et informis ponebatur: unde ex ficu ut plurimùm fiebat, quod lignum fragile et ad alia opera artificiosè fingenda ineptum. Aliam alii rationem afferunt quòd ficus admodum fertilis, Priapus verò fœcunditatem designet teste Plutarcho de Iside et Osir.

4. *Fures dextra coërcet.*] Diodor. Sicul. cit. *Priapus non solùm in urbium templis sed et in agrestibus quoque locis tanquam vinearum atque hortorum custos colitur, fructuum fures castigans.* Hinc falcem ligneam tenens fingebatur, quasi fures illâ confossurus, seu prostraturus. Columell. de hortorum cultu, v. 31. ità de Priapo:

. . . . . Sed truncum forte dolatum
Arboris antiquæ numen venerare Ithyphalli,
———medio qui semper in horto,
———prædoni falce minatur.

Virgil. Georg. 4. v. 110.

Et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.

6. *In vertice arundo Terret fixa.*] Hoc avibus terriculamentum poni solebat. Tibullo adscriptum Epigramma sic habet:

Placet, Priape, qui sub arboris comâ
Soles sacrum revinctæ pampino caput
Ruber sedere, . . . sæpè floribus novis
Tuas sine arte deligavimus comas.

7. *Novis in hortis.*] Quos nuper in Esquiliis Mæcenas instituit, ob salubrem ejus loci aërem, ut dicetur posteà.

8. *Huc priùs, &c.*] Ubi modò stat Priapus, in hortis scilicet istis novis, ibi anteà sepulcretum erat. In hunc ipsum locum plebeiorum cadavera portabantur humanda.

Angustis ejecta, &c.] Adverte singulas voces ad contemptum facientes.

Angustis ejecta cadavera cellis.] Non atriis aulisve magnis elata cum honore ad sepulturam more divitum. *Cellæ* enim dicuntur mansiunculæ præsertim servorum.

9. *Conservus portanda locabat.*] Viles et abjectos vilis abjectusq; vespillo sepeliebat. Nam vespillones, inquit Festus, appellantur, qui vespertino tempore operam locant iis humo condendis, qui funebri pompâ duci propter inopi-

Hoc miseræ plebi ſtabat commune ſepulcrum,
Pantolabo ſcurræ, Nomentanoque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat; hæredes monumentum nè ſequeretur.
Nunc licet Eſquiliis habitare ſalubribus, atque
Aggere in aprico ſpatiari, quò modò triſtes [588]
Albis informem ſpectabant oſſibus agrum.
Cùm mihi non tantùm fureſque feræque ſuëtæ
Hunc vexare locum, curæ ſunt atque labori,
Quantùm carminibus quæ verſant atque venenis
Humanos animos. Has nullo perdere poſſum,
Nec prohibere modo, ſimul ac vaga luna decorum
Protulit os, quin oſſa legant herbaſque nocentes.

Hoc erat commune plebeculæ ſepulcrum, Pantolabo ſannioni, et Nomentano patrimonii diſſipatori. Iſtic cippus aſſignabat agri pedes millenos in latitudinem, trecentos verò in longitudinem, vetabatque *ne ſepulcrum ad hæredes pertineret. Jam verò licet habitare in Eſquiliis ſalubribus, et ambulare in colle aprico, ubi nuper mœſti cernebant agrum albis oſſibus deformem. Quanquam non tam me angunt et vexant prædones ac feræ agrum iſtum infeſtare ſolitæ, quam* mulieres, *quæ humanas mentes inflectunt incantamentis et veneficiis. Has nullâ ratione poſſim abigere, aut prohibere quò minùs colligant oſſa et herbas noxias, ſtatim atque luna currens pulchrum oſtendit vultum.*

ANNOTATIONES.

am nequeunt. At contrà divitum funeri curando advocatur libitinarius. Hic verò ſubminiſtros adhibet pollinctores, ſandapilarios, veſpillones.

In arcâ vili.] Non in feretro exornato, ut divites ſolent, ſed in brevi loculo, ſeu communi ſandapilâ, quam Martialis vocat *Orcinianam ſpondam*, quâ egenorum itemque damnatorum cadavera portabantur à ſandapilariis. Juvenal. Sat. 3. v. 32.

Conducere . . . . portandum ad buſta cadaver.

10. *Hoc miſeræ plebi.*] Eſquilina regio ſepulcris ſervorum atque miſerorum dedicata erat: inquit vet. Comment.

11. *Pantolabo ſcurræ.*] Aptum nomen ſcurræ, qui dilapidatis facultatibus egens mutuam à pluribus pecuniam accipiebat. Itaque Mallius ille *Pantolabus* ſepulchro pauperum et miſerorum infertur, ſicut et Caſſius *Nomentanus* patrimonii decoctor inſignis.

12. *Mille pedes in fronte, &c.*] Datus olim fuerat locus ille ad ſepulturam plebeiorum, continens *mille pedes, &c.* Quòd quidem agri ſpatium hæredibus detractum erat. Et hæc cippo inſcripta notabantur ex more. Erat enim *cippus* in agro erectus lapis ſeu limes, in quo deſignabatur certa pars agri excepta et ex teſtamento data legataque plebi, vel alicui privato.

Mille pedes in fronte, &c.] Juxta vias erant ſepulchra. Ergo ſepulchri frons eſt latitudo, at longitudo in agrum quaquaversùs intelligenda. Ita vetus inſcriptio. IN FRONTE LAT PED. XX. IN AGR. LONG. PED. XX. &c. Valeant qui Geographicè longitudinem his accipiunt in majori diſtantiâ. Nec enim id locum habet niſi in Geographicis. Ptolem. l. 1. c. 6.

13. *Hæredes monumentum, &c.*] In cippo ſcribi et notari ſolebant literæ iſtæ, H. M. H. N. S. Hoc monumentum hæredes non ſequitur. Frederic. Cerutus Veronenſis, ſic interpretatur locum hunc, luculenter quidem: hic in Eſquiliis extabat cippus his notatus literis; ab eâ parte, quæ publicam viam attingit, mille pedes agri ad ſepulturam plebis tribuuntur: ab eâ verò parte, quæ conjunctos agros ſpectat, pedes trecenti. Hâc inſcriptione: HÆRES HUNC SIBI LOCUM SEPULTURÆ NE VENDICET.

14. *Nunc licet Eſquiliis, &c.*] Nunc verò ſepulcretiamotâ fœditate per Mæcenatem, jam licet frui Eſquiliarum ſalubri aere; licet hîc habitare quin et deambulare in amœnis hortis, ubi priùs arida mortuorum oſſa triſtem aſpectum dabant.

Eſquiliis.] Hæc urbis Romæ regio. Epod. 5. et ult.

Salubribus.] Illuc propterea, et ad hortos Mæcenatianos in Eſquiliis ſecedebant Tiberius ad quietem, Auguſtus verò æger ad valetudinem procurandam. Sueton.

17. *Cum mihi non tantùm.*] In hortis quidem ſedeo amœnitate cœlique temperie pergratis, inquit Priapus: at id mihi moleſtum, quod veneficas inde exterminare nequeo ſepulcra frequentare aſſuetas. Fures aveſque facilè abigo, at non ità improbas anus iſtas.

Fureſque, &c.] Hi ventitabant illuc ad exquiſitos fructus ſurripiendos: *feræ* autem ad projecta ſupplicio affectorum cadavera olim venire aſſuetæ inde vix abſterrebantur; ſemperque ad locum notum, cupitamq; prædam recurrebant.

20. *Has.*] Veneficas, Canidiam, Saganam.

21. *Simul ac vaga luna, &c.*] Decorem ſuum oſtentat luna, dum plena eſt: et hoc præſertim tempus ad perpetranda veneficia aſſumunt. Vide Epod. 5. et ult.

22. *Oſſa legant.*] Paulus juriſconſultus; *qui è ſepulchro corpora extraxerint, vel oſſa eruerint.*

Vidi egomet nigrâ succinctam vadere pallâ
Canidiam, pedibus nudis, passoque capillo,
Cum Saganâ majore ululantem. Pallor utrasque
Fecerat horrendas aspectu. Scalpere terram
Unguibus, et pullam divellere mordicùs agnam
Cœperunt. Cruor in fossam confusus, ut indè
Manes elicerent, animas responsa daturas, [309]
Lanea et effigies erat, altera cerea. Major
Lanea, quæ pœnis compesceret inferiorem.
Cerea supplicitèr stabat, servilibus ut quæ
Jam peritura modis. Hecaten vocat altera, sævam
Altera Tisiphonen. Serpentes, atque videres
Infernas errare canes; Lunamque rubentem,
Nè foret his testis, post magna latere sepulchra.

Ego ipse conspexi Canidiam atrâ veste succinctam incedere nudis pedibus, crinibus solutis, ejulantem cum Saganâ seniore. Pallor ambas fecerat visu terribiles. Humum cœperunt unguibus effodere: moxque *discerpere dentibus oviculam nigram. Cruor in scrobem effusus est, ut hinc umbras evocarent, animas responsa reddituras.* Porrò *aderat imago lanea, et altera cerea. Grandior lanea, quæ minorem* ceream *plecteret. Cerea supplex procumbebat, servili ratione quippe mox interitura.* Veneficarum *altera inclamat Hecaten, altera diram Tisiphonem. Tum aspiceres currere angues, et canes Stygias: lunam verò erubescentem se abscondere post majora monumenta, ne testis adesset istis* sceleribus.

ANNOTATIONES.

humilioris quidem fortunæ summo supplicio afficiuntur: honestiores autem in insulam deportantur: aliàs aut relegantur, aut ad metalla damnantur. Vide Epod. ult. sub finem.

Herbasque nocentes.] E sepulchris natas, quasi sacras Diis Manibus, proindeque veneficiis idoneas. Menthâ præ cæteris herbis utebantur. Hæc enim dicitur pellex fuisse Plutonis, à Proserpinâ demum concerpta et in herbam sui nominis transformata. Porrò notandum Mæcenatis hortis non totas Esquilias occupatas; superfuisse verò illic aliquot sepulchra.

25. *Cum Saganâ majore.*] Hæc Sagana liberta fuit Pomponii Senatoris, qui à Triumviris proscriptus est: habuit verò sororem natu minorem se. Ita vetus Commentator.

28. *Ut inde Manes elicerent.*] Cruore scilicet ebibendo gaudentes. Sic veteribus creditum.

29. *Animas responsa daturas.*] Necromantia est, quâ magi futura per mortuos aut mortuorum umbras rimantur. Vide Epod. ult. in fine, ibique annot. l. 1. Reg. c. 28. Saul rex per Pythonissam suscitat impiè animam Samuelis Prophetæ: ab eoque discit suam suorumque perniciem proximè futuram. *Statimque Saul cecidit porrectus in terram: extimuerat enim verba Samuelis, &c.*

30. *Lanea et effigies erat, &c.*] Erat ibi effigies duæ, una lanea, altera cerea. Hanc minorem altera major affligebat, vexabat, verberabat, perdere volebat. Nam et sic cum cruciatu homines enecant veneficæ. Unde Ovid. Epist. 6. v. 89.

Per tumulos errat passis discincta capillis,
Certaque de tepidis colligit ossa rogis.
Devovet absentes, simulacraque cerea fingit,
Et miserum tenues in jecur urget acus.

32. *Cerea suppliciter stabat.*] Hæc repræsentans eum quem perditum ibant et cupiebant. At laneum simulacrum referebat earum veneficiis illis caput, quod alterius sagæ incantamentis liberare et exsolvere contendebant.

33. *Hecaten vocat altera.*] Canidia invocat Proserpinam umbrarum dominam, sacrorum magicorum præsidem; dictam *Hecaten* seu quòd victimis centum placaretur, seu quòd annos centum errare faciat insepultos. Ità Servius. Alii quòd centum, id est, varias habeat virtutes et potestates. Nam et idcircò *tergemina Hecate* vocatur à Virgilio, Æneid. 4. Est nempè Luna in cœlo, Diana in terris, Proserpina in inferis. Alii etiam aliter, quòd Hecatos dicatur Apollo, hinc ejus soror Hecate appellatur, inquiunt, ab ἑκὰς *longè*, quasi radios eminùs ad nos vibrans.

34. *Altera Tisiphonem*] Sagana vocat Tisiphonem unam è Furiis, à plectendis criminibus ità nominatam.

Serpentes, atque videres Infernas errare canes.] Canes infernæ adventantem Proserpinam praecurrendo annunciabant: serpentes autem Tisiphonem. Duas enim illas ejusmodi [illegible] nunquam non comitantur. Furiarum capillos serpentibus implexos, manusque pariter armatas finxêre.

35. *Lunamque rubentem.*] Pudore suffusam et abhorrentem à talibus flagitiis veneficiisque.

36. *Post magna latere sepulchra.*] Hunc puta, quod ante jam annotavi, ad Esquilias et hortos Mæcenatis, propè extitisse quæpiam adhuc monumenta, quamvis alia diruta fuissent atque submota.

Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis [590]
Corvorum; atque in me veniant mictum atque cacatum
Julius, et fragilis Pedacia, furque Voranus.
Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes
Umbræ cum Saganâ resonarent triste et acutum?
Utque lupi barbam variæ cum dente colubræ
Abdiderint furtim terris, et imagine cereâ
Largior arserit ignis; et ut non testis inultus,
Horruerim voces Furiarum et facta duarum. [591]
Nam, displosa sonat quantùm vesica, pepedi
Diffissâ nate ficus. At illæ currere in urbem:
Canidiæ dentes, altum Saganæ caliendrum

Quod si aliquid mentior, conspurcetur meum *caput, merdis albis corvorum: ac mictum et cacatum super me veniant Julius, mollis Pedacia, et Voranus fur. Quid referam singulâ? Quemadmodum alternatim colloquerentur animæ cum Saganâ voce tenui et stridula? Quomodo clam humo infoderint barbam lupi, et dentes colubræ maculosæ:* utque *ignis ingens corripuerit effigiem ceream; denique quo pacto adversatus sim præsens, atque vindicaverim verba et actiones ambarum Furiarum* istarum? *Etenim quanto sonitu crepat vesica disrupta;* tanto ego *ficulnus* olim truncus *divisis natibus crepui.* Protinùs *autem illæ* veneficæ *fugere in urbem* cœperunt. *Tumque non sine ludibrio et cachinnis aspexisses Canidiæ dentes, ac sublimem Saganæ comam,*

ANNOTATIONES.

37. *Merdis caput inquiner albis Corvorum;*] Huc facit quod in Epigram. antè cit. ad Priapum scribit Tibullus:

Abegimusque voce sæpè, cum tibi
Senexve corvus, impigerve graculus
Sacrum feriret ore corneo caput.

Arnobius autem l. 6. disertè. *Non videtis sub istorum simulacrorum cavis stelliones, sorices, mures, blattasque lucifugas nidamenta ponere atque habitare? spurcitias huc omnes conducere. . . . . . In ore simulacri ab araneis ordiri retia, atque insidiosos casses quibus volatus innectere stridularum possint impudentiumque muscarum? Hirundines intrà ipsos adium circumvolantes tholos, jaculariis stercore plenius; et modo ipsos vultus, modo numinum ora depingere, barbam, oculos, nasos, aliasque omnes partes, in quascunque se detulerit deonerati proluvies podicis?*

39. *Julius, &c.*] Quidam luxurie perditus, cætera minimè notus.

Pedacia.] Muliebri nomine ob mollitiem et impudicitiam vocat per contemptum et ludibrium. Is Pedacius, vel Pediacius, dicitur fuisse Eques Romanus, suum verò patrimonium abliguriisse, flagitiosisque posteà libidinibus serviisse.

Furque Voranus.] Iste fuit Q. Lutatii Catuli libertus, furax et astutus apprimè: qui cùm nummulario cuidam surripuisset aliquot nummos, hos calceis inseruit absconditque. Deprehenso verò ad calceos alludens quispiam subridensque: Belle, si te non ἐγχαλκιώσει, id est, verberibus tanquam æs tundat ac recudat.

41. *Triste et acutum?*] Sic Æneid. 6. v. 492. umbræ seu animæ Græcorum apud Inferos Æneam videntes obstupescunt, *pars vertere terga. . . . . pars tollere vocem exiguam*, id est, exilem, lugubrem, deductam, unde et *inceptus clamor frustratur hiantes.* Ibid.

42. *Lupi barbam.*] Egregiè Marcilius, *vide*, inquit, *offucias magicæ artis:* barba lupi veneficium: ac rostrum lupi veneficiis resistit, atqui barba lupi in rostro. Plin. l. 28. c. 10. *Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt, ob idque villarum portis præfigunt.*

43. *Imagine cereâ Largior arserit ignis?*] Virgil. Eclog. 8. v. 105.

Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte suâ dum ferre moror cinis ipse; bonum sit.

Ergo hic indicatur pernicies ejus, in quem veneficia fiebant, quique imagine cereâ adumbratus erat. Absurdè quidam putant ignem adfuisse, et liquescente cerâ exarsisse. Imò cit. Virgilii locus contrarium docet: verbaque ista clarè ostendunt, *sponte suâ.*

45. *Furiarum duarum?* Canidiæ et Saganæ Furiis similium.

47. *Diffissâ nate.*] Ità lignum recens et adhuc viride, si in opus fingatur, tinditur et crepat.

Ficus.] Ego Priapus ex arbore ficu deus factus.

At illæ currere in urbem.] Ridicula omnia. Insignes veneficæ, omnibus terribiles levi peditu terrentur, ac fugantur.

48. *Canidiæ dentes, &c.*] Tanto pavore percellentur illæ, ut excidant Canidiæ edentulæ appositi *dentes:* Saganæ verò glabræ seu calvæ coma ex alienis capillis addita.

Altum caliendrum.] Adulterini capillitii suggestum ut vocat Papinius, Juvenal. Sat. 6.

decidere, herbas item et licia brachiis fascinata.

Excidere, atque herbas, atque incantata lacertis
Vincula, cum magno risuque jocoque videres.

ANNOTATIONES.

v. 501. *compagibus altum Ædificat caput.* Hinc patet novum non esse, quod nostro seculo in mulieribus videmus; atque olim etiam in earum capitibus insanas capillamenti substructiones extitisse.

Caliendrum.] Κάλλυντρον est *ornamentum*, κάλυντρον *operimentum*. Hoc alii interpretantur crinem hypocriticum vel suppostitium; alii reticulum, redimiculum, galericulum: vetus Interpres, peplum capitis, seu ornamentum. Varro etiam hanc usurpat vocem in lib. qui inscribitur *Virgula divina*. Arnobius lib. 6.

50. *Vincula.*] His hominum animos alligabant, vinciebant, detinebant. Virgil. Eclog. 8. v. 73.
Terna tibi haec primum triplici diversa colore
Licia circumdo.——

SATIRA IX.

Describit obvii cujusdam importunam et obstinatam loquacitatem.

Pergebam casu per viam sacram, nugas nescio quas, ut soleo, mente versans, et iis plenè intentus. Accurrit quidam nomine duntaxat mihi cognitus atque apprehensâ manu meâ, ait: *Quomodo te habes omnium suavissime? Respondi: Bene, nunc quidem:* tibi *pariter apprecor cuncta quae exoptas. Cùm* verò me *sequeretur, praeveniens dixi: An* aliud *quidpiam exposcis* à me? *Mox ille, ut me cognoscas, inquit: sum eruditus. Tum ego: Eò majoris à me aestimaberis. Vehementer* autem *abire cupiens jam velociùs incedebam, identidem subsistebam, famulo nescio quid in aurem insusurrabam: interea sudor ad imos talos defluebat,*

IBAM fortè viâ sacrâ, sicut meus est mos,
Nescio quid meditans nugarum, et totus in illis: [illegible]
Accurrit quidam notus mihi nomine tantùm;
Arreptâque manu, Quid agis, dulcissime rerum?
Suaviter, ut nunc est, inquam; et cupio omnia quae vis.
Cùm assectaretur, Num quid vis? occupo. At ille,
Nôris nos, inquit; docti sumus. Hîc ego: Pluris
Hôc, inquam, mihi eris. Miserè discedere quaerens,
Ire modò ociùs; interdum consistere; in aurem
Dicere nescio quid puero. Cùm sudor ad imos

ANNOTATIONES.

1. *Viâ sacrâ.*] De eâ Epod. 4. v. 7. et Epod. 7. v. 8. Vide ibi Annot.

2. *Nugarum.*] Versiculorum.

4. *Arreptâque manu.*] Quasi valdè familiaris et consuetus, quamvis nomine vix Horatio notus: ergò imprudenter et ineptè.

5. *Suaviter, ut nunc est, &c.*] Indolem Horatii bonam, imò egregiae fructum educationis in eo considera, qui hominem passim molestum quin et pertinaciter importunum aequo fert animo, nihilque durum illi aut inurbanum reponit. Quod quidem deinceps animadverte.

Cupio omnia quae vis?] Ita loquebantur abituri ad amicos.

6. *Num quid vis?*] Haec erat dictio abire volentium, ne id durè facere viderentur: ut observat Donatus in Terent. Eunuch. Act. 2. Scen. 3. ad haec verba:
Dum haec dicit, abiit hora. Num quid vis? quid velit?
Rectè, inquit. Abeo.

7. *Nôris.*] Cupio ut nôris me: sum enim doctus. O insulsam orationem!

10. *Cùm sudor ad imos Manaret talos.*] Prae animi angore et aestu.

Manaret talos; O te, Bollane, cerebri
Felicem, aiebam tacitus! Cùm quidlibet ille
Garriret, vicos, urbem laudaret; ut illi
Nil respondebam: Miserè cupis, inquit, abire, 14
Jamdudum video: sed nil agis: usque tenebo: [te
Persequar: hinc quò nunc iter est tibi? Nil opus est
Circumagi: quendam volo visere, non tibi notum:
Trans Tiberim longè cubat is, prope Cæsaris hortos. [513]
Nil habeo quod agam, et non sum piger: usque sequar te.
Demitto auriculas, ut iniquæ mentis asellus,
Cùm gravius dorso subiit onus. Incipit ille: 21
Si benè me novi, non Viscum pluris amicum,
Non Varium facies: nam quis me scribere plures
Aut citiùs possit versus? quis membra movere
Molliùs? invideat quod et Hermogenes, ego canto.
Interpellandi locus hic erat: Est tibi mater, 26
Cognati, queis te salvo est opus? Haud mihi quisquam:
Omnes composui. Felices! nunc ego resto:
Confice: namque instat fatum mihi triste, Sabella [594]

Cogitabam apud me: quàm beatus tu Bolla tali *cerebro! Cùm* verò *iste quidvis effutiret, laudaret civitatem ac regiones: quòd nihil responsi facerem, ait: Sollicitè quæris discedere; jam pridem intelligo: verùm operam perdis: semper adhærebo assectabor: quò jamjam istinc contendis?* Cui ego, *Nequaquam necesse est te circumduci: aliquem invisere cupio tibi minimè cognitum: hic procul manet, ultra Tiberim, juxta hortos* Julii *Cæsaris.* Ille verò: *Nihil agendum instat mihi, neque sum deses: quòlibet te comitabor.* Tum ego *deprimo aures velut asinus impatiens, quando plusculum oneris tergo imponitur. Ille* autem *exorsus est: Si me benè cognosco, non Viscum, non Varium cariorem* me *familiarem habebis. Ecquis enim versus plures ac velociùs quàm ego facere valeat? Quis saltare decentiùs? Ego sic cano, ut etiam Hermogenes invideat. Hæc erat occasio interrumpendi:* Itàque aio illi: *Habesne matrem* aut *propinquos, quibus necessaria sit tua salus?* Respondit: *Nemo superest mihi: cunctos sepelivi.* Tum ego tacitè; Illi *fortunati: miser ego jam vivo: interfice. Enimvero urget fatum lugubre, quod puero mihi Sabella*

ANNOTATIONES.

11. *Bollane.*] Is ὀξύχολος, iracundus, stomachosus, atque, ut ait noster Sat. 5. præced. cerebrosos, nugaces et ineptos quosque verbis asperis amoliebatur statim, et abire procul à se abigebat, loquacitatis et loquacium omninò impatiens.

14. *Miserè cupis, inquit, abire, &c.*] Confer impudentem hunc garruli sermonem cum Horatii modestâ responsione, *nil opus est te circumagi, &c.* Gal. *c'est vous donner trop de peine.*

18. *Cubat.*] Sunt qui interpretentur, ægrotat: sicut Sat. 3. lib. 2.

Mater ait pueri menses jam quinque cubantis.

Prope Cæsaris hortos.] Longinquam proponit urbis regionem, ad abigendum garrulum, sed frustra. Sueton. in Jul. Cæsar. c. 83. *Populo hortos circa Tiberim publicè et viritim trecentos sestertios legavit.* Tiber. c. 72. *Triremi usque ad proximos Naumachiæ hortos subvectus est: dispositâ statione per ripas Tiberis, &c.* Vide et Plutarch. in M. Bruto, ubi scribit, cùm testamento Cæsar civi cuilibet septuaginta et quinque drachmas legavisset; præterea verò etiam *hortos, qui trans Tiberim erant,* ubi nunc est Fortunæ templum, ingentem, benevolentiam, et admirabile desiderium omnibus fuisse.

20. *Demitto auriculas, &c.*] Metaphora à jumentis, quæ aures demittendo ostendunt suam defatigationem, ac velle se excutere impositum onus. Plin. l. 11. c. 37. *Aures in equis et omnium jumentorum genere, indicia animi præferunt; fessis marcidæ, micantes pavidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris.*

22. *Viscum, Varium.*] Hi duo fuerunt eximii Poëtæ, ingenio et eruditione clari; Horatio certè amicissimi. De Visco posteà. Sat. seq. et alibi. De Vario Sat. 5. præced. item. L. 1. Od. 6.

25. *Hermogenes.*] Cantor famosus, de quo Sat. 3. præcedenti.

26. *Est tibi mater, &c.*] Callidè vult Horatius monere garrulum, ut suæ saluti consulat in gratiam propinquorum, neve sine causâ ita se circumagat ac defatiget, quin potiùs ipse se tantum virum totque et tam eximiis dotibus insignem familiæ suæ diu conservet.

28. *Omnes composui.*] De hujus vocis significatione dixi, ad Pers. Sat. 3. v. 104.

Felices!] Qui nimirùm tuâ garrulitate et ineptiis sunt liberati. At ego miser *resto* discruciandus à te ac jugulandus.

29. *Sabella.*] Nutrix Horatii natione Sabella, vaticinandi perita. De Sabinis sive

vetula præsagiit commotâ urnâ divinans. Istum, aiebat, nec sæva toxica, nec gladius hostilis interimet; nec laterum dolor, vel tussis, nec iners podagra: occidet verò loquax aliquando tandem. Ergò *ubi primùm ætate adultâ erit, fugiat garrulos, si prudens est. Deveneramus ad* templum *Vestæ transactâ jam parte diei quartâ: et fortè debebat tunc vadato respondere, vel causâ cadere, nisi* vadimonium *obiisset. Dicit* verò: *Quæso paulùm istic me adjuva.* At ego: *Moriar, si valeo stare vel scio leges civiles.*

Quod puero cecinit divinâ mòtâ anus urnâ:
Hunc neq; dira venena, nec hosticus auferet ensis,
Nec laterum dolor, aut tussis, nec tarda podagra:
Garrulus hunc quando consumet cumq; Loquaces
Si sapiat, vitet, simul atque adoleverit ætas.
Ventum erat ad Vestæ, quartâ jam parte diei et
Præteritâ; et casu tunc respondere vadato [Et]
Debebat; quod ni fecisset, perdere litem.
Si me amas, inquit, paulùm hîc ades. Inteream si
Aut valeo stare, aut novi civilia jura:

ANNOTATIONES.

Samnitibus artium ejusmodi vanarum antesignanis, dixi in Epod. 87.

30. *Divinâ motâ anus urnâ:*] Sortilega mulier et fatidica conjectis in urnam sortibus commotis, eductis, fatum eliciens et futura prædicens. Ista divinandi ratio viguit tum apud Græcos, tum apud Romanos. Sic autem peragebatur. Habebantur literæ dictionesque permultæ, quæ permixtæ in urnâ, et mox eductæ vel effusæ, si quid exprimerent casu et forte conjunctæ, id esse in fatis divinitùs præmonstrari credebantur. *Sortes, taleolæ aut surculi è ligno fuêre non grandes: quibus literæ ad divinandum insculptæ, sive notæ. Eæ privatim habitæ, eæ publicè. Sed quæ in publico, in primis religiosæ et canâ quâdam veritate sacræ, in templis servabantur in arcâ reconditæ, tæniis vittisque laneis seorsum involutæ.* Hæc J. Lips. Elect. 2. c. 12. ubi *attenuatas* sponte sortes apud Liv. mox citand. ingeniosè corrigit *extænistas*, id est, tæniis vittisque solutas. Sortes Præneste inventas refert Cicero 2. de Divin. n. 86. ubi originem earum pariter ac vanitatem excutit. *Hoc genus divinationis vita jam communis explosit. Fani pulcbritudo et vetustas Prænestinarum etiam nunc sortium nomen retinet, atque id in vulgus. Quis enim magistratus, aut quis vir illustrior utitur sortibus? Cæteris verò in locis sortes planè refrixerunt.* Hæc ille ibidem: et paulò antè. *Quid sors? Idem propemodum quod micare, quod talos jacere, quod tesseras. Quibus temeritas et casus, non ratio vel consilium valet. Tota res est inventa fallaciis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem.* Sueton. Tiber. c. 63. Prænestinarum sortium majestate deterritum aliquando Tiberium scribit T. Livius initio l. 22. inter prodigia quædam et hoc refert: *Sortes suâ sponte attenuatas unamque excidisse ita scriptam:* MAVORS TELUM SUUM CONCUTIT; *et per idem tempus Romæ signum Martis Appiâ viâ sudâsse.*

31. *Hunc neque dira veneno, &c.*] Verba sunt mulieris de Horatio puero vaticinantis.

32. *Laterum dolor.*] Pleuritis Cic. de Orat. 3. n. 6. *Crassus cum febri domum rediit, dieque septimo est lateris dolore consumptus.*

33. *Loquaces.*] Vide Plutarch. de Garrulitate, ubi statim initio pronunciat illum esse morbum curari difficilem.

35. *Vestæ.*] Ædem Romæ habebat Vesta ad clivum Capitolinum inter Palatium et Capitolium. Varro, Festus, &c. Cic. de Nat. Deor. l. 2. n. 67. de Vestâ disserit. *Hæc Dea,* inquit, *est rerum custos intimarum. . . . . Græcis* ἑστία *dicitur. . . Ejus vis ad aras et focos pertinet. . . . . Non absunt longè ab eâ Dii Penates, &c.*

Quartâ jam parte diei.] Diximus alibi diem naturalem horas seu partes duodecim complecti, scilicet ab ortu solis ad occasum. Ergò diei pars quarta hora tertia Romæ dicebatur, et respondet nostræ nonæ matutinæ. Porrò quod sequitur, *et casu tunc respondere vadato Debebat*, explicatur per Martial. Epigram. 8. l. 4. ubi consuetæ Romanis occupationes ad horas singulas notantur.

Prima salutantes atque altera continet hora.
Exercet raucos tertia causidicos.
In quintam varios extendit Roma labores.
Sexta quies lassis, &c.

36. *Respondere vadato Debebat.*] Garrulus in jus à quodam vocatus erat, vadesq; dederat: ergo nisi adfuisset, vades ejus ac fide jussores [illegible] demnati ipsum posteà egissent rerum, ex lege.

38. *Paulùm hîc ades.*] In judicium veni quæso mecum, ad proximum tribunal Prætoris, ibique me juva contra adversarium.

Si valeo stare.] Infirmis ego cruribus haud valeo diu stans manere, in foro ante Prætorem; ubi sedere non licet. Alii *stare* interpretantur, stare in jure, seu contendere ac depugnare contra adversarium, ut faciunt Jurisconsulti, patroni, causidici.

39. *Aut novi civilia jura:*] Non sum idoneus ad suggerenda tibi verba legis ac juris causæ tuæ faventia; proindeque tibi adesse nequeo.

Et propero quò scis. Dubius sum quid faciam, inquit;
Tene relinquam, an rem. Me, sodes. Non faciam, ille:
Et præcedere cœpit. Ego, ut contendere durum est
Cum victore, sequor. Mæcenas quomodo tecum?
Hinc repetit. Paucorum hominum, et mentis benè sanæ.
Nemo dexteriùs fortunâ est usus. Haberes
Magnum adjutorem, posset qui ferre secundas, [596
Hunc hominem velles si tradere: dispeream, ni
Summôsses omnes. Non isto vivimus illic
Quo tu rere modo: domus hâc nec purior ulla est,
Nec magis his aliena malis: nil mî officit unquam,
Ditior hic, aut est quia doctior: est locus uni
Cuique suus. Magnum narras, vix credibile. Atqui
Sic habet. Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus esse. Velis tantummodo: quæ tua virtus,
Expugnabis; et est qui vinci possit: eòq; [597]

addè quòd festino illuc *quo nôsti.* Tum *ille ait: Incertus sum quid agam, an te deseram, an litem.* Cui ego: *Me, obsecro. Nequaquam,* inquit *iste; et cœpit præire. Ego, quoniam cum fortiori pugnare arduum est, sequor. Inde verò* sermonem ille *resumit: Mæcenas quomodo tecum* agit? *Paucos amicos* recipit, inquam: *et certè sapit.* Ille: *Nemo unquam usus est fortunâ callidiùs quàm tu. Næ tu magnum auxiliatorem haberes, secundas quidem* partes *agendi peritum, si velles* ad Mæcenatem *perducere hunc virum: moriar, nisi cunctos amoliri* posses. Ego verò: *Minimè eâ ratione quâ putas illic agimus: nulla domus ab ejusmodi malis est purgatior aut remotior quàm illa; nihil unquam nocet mihi, quòd alius opulentior adfuerit vel doctior: suum quisque gradum obtinet.* Tum garrulus: *Rem* sanè *magnam dicis,* et quæ propè *supra fidem* sit. *Verum enim ità est,* inquam. Mox ille: *Inflammas ut ardentiùs velim ad eum accedere.* Respondeo: *Satis est cupias: vinces, pro tuâ virtute: atque is* est *qui expugnari queat: ideoque*

ANNOTATIONES.

40. *Propero quò scis.*] *Volo visere* hominem *quemdam,* ut antè dixi, *propè hortos Cæsaris* habitantem. Viam itaq; sat longam obire *propero.*

41. *Me, sodes.*] Me relinque potiùs quàm rem tuam.

Non faciam.] Minimè verò te relinquam. Scilicet sperabat garrulus per Horatium adipisci Mæcenatis familiaritatem, quod pluris æstimabat perdendâ lite.

43. *Mæcenas quomodo tecum?*] Sermocinationem inde repetit ille: Estne semper amicus tibi Mæcenas?

44. *Paucorum hominum.*] Non cuivis se familiarem exhibet: paucos admittit in suam amicitiam. Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 16. *Paucorum hominum est iste accipenser.* Ex Cicerone, de Fato.

45. *Nemo dexteriùs fortunâ est usus.*] Tu felicè admodum usus es fortunâ, qui Mæcenatem ità demerueris. Quod si me ad ipsum perduceres, juvarem te mirum in modum: nec primas ante te captarem unquam, nec uspiam tibi officerem; imo alios omnes hoc pacto facilè summoveres, primumque locum tu consequereris. Hæc garrulus ad Horatium.

46. *Posset qui ferre secundas.*] Metaphora à Scenicis ludis et actoribus. Hac pariter utitur Cicero Divinat. in Verrem, n. 48. et huic loco dabit lucem. *Qui princeps in agendo est, ornatissimus et paratissimus esse debet. . . . . Apuleium esse video proximum subscriptorem . . . . deinde habet Allienum; hunc tamen à subselliis. . . . . Ac nè is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest: sed consulet laudi et existimationi tuæ; et ex eo quod ipse potest in dicendo, aliquantùm remittet, ut tu tamen aliquid esse videare. Ut in actoribus Græcis fieri cernimus; sæpè illum qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clariùs dicere quàm ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maximè excellat; sic faciet Allienus; tibi serviet, tibi lenocinabitur; minùs aliquanto contendet quàm potest.*

47. *Hunc hominem.*] Seipsum indicat ac digito monstrat garrulus. Plaut. Bacchid. *Hunc hominem decet auro expendi.*

Tradere.] Commendare, Mæcenatis amicitiam conciliare.

48. *Non isto vivimus, &c.*] Respondit Horatius. Alia est longè conditio amicorum Mæcenatis. Ab his procul exulant mala et pestes quibus solent ædes magnatum vexari et corrumpi. Inde verò absunt omnis ambitio, invidia, æmulatio, criminationes, insidiæ, supplantationes. Suprà Sat. 6. Mæcenatem dixit *cautum dignos assumere, pravâ ambitione procul.*

54. *Velis tantummodo: &c.*] Non sine falsâ derisione fatuum, vanum et arrogantem hominem palpat Horatius, ab illo expugnandam facilè amicitiam spondens Mæcenatis.

Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero:
Muneribus servos corrumpam: non hodie si
Exclusus fuero, desistam: tempora quæram:
Occurram in triviis: deducam. Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus. Hæc dum agit,
ecce
Fuscus Aristius occurrit mihi carus, et illum
Qui pulchrè nôsset. Consistimus. Unde venis? et
Quò tendis? rogat, et respondet. Vellere cœpi,
Et prensare manu lentissima brachia, nutans,
Distorquens oculos, ut me eriperet. Malè salsus
Ridens dissimulare: meum jecur urere bilis.
Certè nescio quid secretò velle loqui te
Aiebas mecum. Memini benè; sed meliori [398]
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata: vin' tu

difficilem præstat priorem accessum. Diligentiam adhibebo, inquit ille: *famulos donis captabo: si hodie repulsum patior, minimè abscedam: occasionibus insidiabor: obviam ibo in plateis: comitabor. Nihil sine magnis ærumnis vita hominibus largitur. En verò, dum ista versat iste, occurrit Fuscus Aristius mihi dilectus, et qui probè cognoscebat hunc* garrulum. *Subsistimus. Unde venis? et quò vadis? quærit, ac respondet. Cœpi vellicare et stringere brachia mollissima, innuens, oculos torquens, ut me liberaret.* Hic verò *malignè versutus ridet ac dissimulat: bilis autem uret jecur meum.* Porrò addidi: *Dicebas profectò velle te mecum nescio quem arcanum conferre sermonem. Recordor sanè,* ait; *sed tempore loquar aptiori: hodie tricesima sabbata* sunt. *An velles*

ANNOTATIONES.

55. *Eòque Difficiles aditus primos habet.*] Eò quod nôrit se vinci paulò faciliorem: ironicè. Alii perperam pro antecedenti dictione *possit*, legunt, *poscit*: et hîc intelligunt, Mæcenatem assiduis officiis et obsequiis vinci amantem ac poscentem adeuntibus se præstare difficilem, ut accendat magis studium ambiendi suam familiaritatem et consuetudinem, quam scit amœnissimam. Apage ista quæ omninò pugnant cum indole Mæcenatis, quam hîc et alibi commendat Horatius.

56. *Difficiles aditus primos habet.*] Vide suprà Sat. 6. v. 60. et seq.

Haud mihi deero, &c.] Potiundæ jam rei spe accensus ille pollicetur diligentiam suam non defore, sed quàm stultam et futilem, animadverte.

57. *Muneribus servos corrumpam.*] Ità plerique ad procerum ædes penetrabant, servis munera largiendo.

Juvenal. Sat. 3. v. 184.

Quid das ut Cossum aliquando salutes?

59. *Nil sine magno Vita labore, &c.*] Pulchra sed malè collocata sententia, ut ait Lambinus. Ex Epicharmo.

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντ' ἀγαθὰ θεοί.

Laboribus vendunt nobis omnia bona Dii.

61. *Fuscus Aristius.*] Nobilis ille Grammaticus, ad quem est inscripta Od. 22. l. 1. et Epist. 10. L. 1.

63. *Rogat, et respondet.*] Interrogat me Fuscus *unde venis? et quò tendis?* atque mihi similia roganti *respondet*.

Vellere cœpi, Et prensare manu, &c.] Quos nobis adesse gaudemus, et à quibus auxilium speramus, eorum prensamus manus et brachia præcipuè cùm angimur, nec apertè licet conqueri. Cruq.

64. *Prensare.*] Legunt alii, *pressare*.

Lentissima brachia.] Malignè cedentia, ille dissimulante intelligere quid vellem. Alii hæc malè interpretantur, segnia, tarda, stupida, quæ vellicatione et prensatione non moventur. Quo significatur frigida mens Aristii amico laboranti subvenire detrectantis. Cic. ad Attic. *Nihil ego illo novi impeditius, astutius, lentius,* Sueton. Tiber. 57. *Sæva ac lenta natura ne in puero quidem latuit.*

Nutans, Distorquens oculos.] Nutibus oculisque signum dans.

67. *Certè nescio quid secretò, &c.*] Horatius instat rursum ut sibi Aristius succurrat: sed hic omnes ejus eluctatur conatus, ridens, dissimulans, denique *malè salsus*.

69. *Hodie tricesima sabbata:*] Hodie Judæi solemne festum celebrant, quo intermitti omne negotium fas est. His ego adstipulor: quare nec morari, nec sermones tecum conferre licet.

Tricesima sabbata:] Quidam explicant Neomeniam, quòd novilunio sabbatum magnum Judæis haberetur. Psalm. 80. *Buccinate in Neomeniâ tubâ, in insigni die solemnitatis vestræ.* Alii interpretantur Calendas mensis Nisan, qui primus in æquinoctio verno dies habebat triginta. Alii intelligunt maximum sabbatum

Curtis Judæis oppedere? Nulla mihi, inquam,
Religio est. At mî; sum paulò infirmior; unus
Multorum; ignosces; aliàs loquar. Hunccine solem
Tam nigrum surrexe mihi? Fugit improbus, ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi [5. 9]
Adversarius; et, Quò tu, turpissime? magnâ
Inclamat voce; et, Licet antestari? Ego verò
Oppono auriculam; rapit in jus. Clamor utrinq;
Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

recutitis Judæis oppedere? Haud religioni duxero, inquam. Egò verò, ait, *sum paulò superstitiosior,* atque *pluribus similis: indulge* mihi: *aliàs alloquar.* Tum demum ego: Ergone merui *diem hunc adeò funestum mihi esse?* Interim *fugit malignus, ac me sub gladio deseruit.* Verùm ecce *adversarius isti* garrulo *forte occurrit,* statimque *vociferatur; Ecquò* nempè *tu, vilissime, abis?* ad me *verò, Potes testis esse? Ego mox aurem affero.* Tum hic illum *ad judicium trahit. Exclamant ambo. Hinc et inde* plebs *affluit. Ità me Apollo liberavit.*

ANNOTATIONES.

et vetus Pascha, quo agnum comedebant ritu sanctissimo. Quare verò *tricesima?* Quod revera ab anni Judæi principio triginta numerentur hebdomades ad illam solemnitatem: videlicet à Septembri mense quem *Tisri* vocabant ad dimidium ferè Aprilis, *Nisan*, quo Pascha celebrabant. De sabbato Judæorum differui ad Juvenal. Sat. 6. v. 158. et Pers. Sat. 5. 184.

70. *Curtis.*] Vide Sat. 5. in fine, annot. ad istas voces, *Judæus Apella.*

Oppedere.] Vox ridicula ad contemptum apposita. Τὸ καταπέρδειν ventris crepitum emittere contra, id est, respuere, aspernari, ludibrio habere.

Nulla mihi, inquam, Religio est.] Sanè Judaicos ritus sine religione violârim, illosque flocci facio, inquit Horatius.

71. *At me;*] Respondet Aristius: Ego contrà, mores Judæorum colo, unde religio mihi esset hodiernum festum cum illis non celebrare.

Unus multorum;] Εἷς τῶν πολλῶν, unus à plebe, ejus similis ego, pariter infirmus et superstitiosus: si libet, ità me appella: at mihi veniam dabis, Horati, si in hoc tibi contradicam.

73. *Surrexe.*] Vide suprà Sat. 5. v. 79. ad vocem *erepsemus.*

76. *Et, Licet antestari?*] Et conversus ad me, dixit, Vis antestari? Cui libentissimè annui, ac de more aurem obtuli tangendam. Lex XII Tab. ità jubebat: *Si in jus vocatus non it, antestatus manus injicito: aurem antestati capito:* vel, ut habet J. Lips. Epistolic. Quæst. l. 4. Epist. 26. *Si vis vocationi fuat, antestaminor: ni it, aurem capito antestati.* Quod sic ille ibid. explicat: in antestatione, inquit, actor imam auriculam tangebat antestati, addens hoc verbum, *Memento.*

77. *Oppono auriculam;*] Plin. l. 11. c. 45. *Est in aure imâ memoriæ locus, quam tangentes attestantur,* vel potiùs *antestantur:* ut contra Rœvardum ex lege et more veteri asserit Lipsius modò citatus.

Rapit in jus.] Post factam antestationem licebat trahere in jus vel reluctantem reum.

78. *Apollo.*] Bonorum is poëtarum tutor ac vindex. Alii respici volunt ad Augusti forum, ubi erat statua Apollinis eburnea eo ipso in loco in quo jus dicebatur. Plin. l. 36. c. 5. Juvenal. Sat. 1. v. 128.

Sportula, deinde forum, jurisque peritus
Apollo.

SATIRA X.

Quod de Lucilio in quartâ superiori scripserat, in hâc asserit et explicat.

NEMPE incomposito dixi pede currere versus
Lucili. Quis tam Lucili fautor ineptè est,
Ut non hoc fateatur? At idem quòd sale multo
Urbem defricuit, chartâ laudatur eâdem.
Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cætera: nam sic
Et Laberî mimos, ut pulchra poëmata, mirer.

Scripsi nimirùm Lucilii carmina ire pede incondito. Ecquis tam stultè est Lucilii defensor, ut id minimè concedat? Verùm ille ipse eâdem in membranâ laudatur, quòd acerbitate plurimâ civitatem perfricuit. Neque verò, id ei largiens, alia perinde concedam. Hoc etenim pacto mimos etiam Laberii velut pulchra carmina celebrarem.

ANNOTATIONES.

Hoc primùm te, lector, monitum volo, spurios octo versus huic Satiræ præfixos legi in quibusdam manuscriptis, quos nè desideres, hîc apponendos censui. Sic habent:

Lucili, quàm sis mendosus, teste Catone
Defensore tuo, pervincam, qui malè factos
Emendare parat versus. Hoc lenius ille
Est quo vir melior. Longè subtilior ille
Qui multùm puer, et loris et funibus udis
Exoratus, ut esset opem qui ferre poëtis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc.
Nempè incomposito, &c.

Horum sensus est iste: Si quidem Cato, Lucilli admirator, ejus tamen versus complures emendare apparat, certè non carent mendis. Verùm est, qui Lucillum Catone meliùs defendat? is nempè qui secum defert funes et flagella, quibus percutiat et coërceat eos omnes qui obtrectârint Lucilio et veteribus Poëtis. Et hæc ironicè. Quæ quidem ostendunt et Lucilium habuisse reprehensores dudum, et pariter fautores etiam ineptè, quod ait hîc Horatius.

1. *Nempè incomposito, &c.*] Hoc certè esse legitimum hujus Satiræ ex abrupto exordium sanxerunt eruditi.

Incomposito dixi pede, &c.] Lucillum fateor reprehendi; dixique duriusculos esse ejus versus; sed laudavi pariter quòd vitiosos cives Rom. acriter insectatus sit. Uno verbo nec debita negavi elogia, nec indebita concessi. Sanctus Hieron. Epist. 45. ad Pammach. *mordetur,* inquit, *et Lucilius, quòd incomposito pede currat, et tamen sales ejus leposque laudantur.*

2. *Ut non hoc fateatur?*] Sic est. Sunt qui probent omnia in eo quod aliquâ parte admodum placuit; nolintque fateri nævos inesse ei, in quo perfecta quæpiam admirantur. Verumtamen *nihil est ex omni parte beatum.*

3. *Sale multo Urbem defricuit.*] Sanctus Hieronymus Epist. 47. de vitand. susp. contub. *ubi illa quondam constantia, quâ multo sale urbem defricans Lucilianum quidpiam retulisti?* Pers. Sat. 1. v. 114.

. . . . *secuit Lucilius urbem:*
Te Lupe; Te Muti, &c.

Lege Cic. l. 1. de Finib. n. 9. ubi Lucilii refert versus. Vide et quæ annotavi ad Pers. cit.

5. *Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cætera:*] Ità profectò æquus rerum æstimator est Horatius et rectus judex: quidquid velit Quintil. l. 10. c. 1. ubi, *Lucilius,* inquit, *quosdam ità deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non ejusdem modò operis auctoribus, sed omnibus poëtis præferre non dubitent. Ego, quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum, et esse aliquid quod tollere possis, putat. Nam eruditio in eo mira, et libertas atque inde acerbitas, et abundè salis. Multo est tersior ac purus magis Horatius, et ad notandos hominum mores præcipuus.* Sensus Horatii: Tribuens Lucilio quòd salibus et acerbitate polleat, non proinde fateor pulchra esse, concinna, et perfecta ejus poëmata. Aliàs etiam laudare et mirari oporteret mimos, utpote dicacitate præstantes.

6. *Laberi mimos.*] Comœdias Laberii salibus et facetiis plenas. Sueton. Jul. Cæsar. c. 39. *Ludis mimum suum egit Decimus Laberius eques: et quòd Cæsari admodum placuisset, donatus quingentis sestertiis, et annulo aureo, sessum in quatuordecim è scenâ per orchestram transiit:* Hunc verò transitum minimè ferens Cicero, eos ludos tùm spectans, Laberio sedile quærenti ait: *Recepissem te, nisi angustè sederem:* simul et illum respuens, et in novum Senatum jocatus, cujus numerum Cæsar suprà fas auxerat.

Ergò non satis est risu diducere rictum
Auditoris: et est quædam tamen hic quoque virtus:
Est brevitate opus, ut currat sententia, neu se [601]
Impediat verbis lassas onerantibus aures:
Et sermone opus est, modò tristi, sæpè jocoso,
Defendente vicem modo rhetoris, atque poëtæ;
Interdum urbani, parcentis viribus, atque
Extenuantis eas consultò. Ridiculum acri
Fortiùs et meliùs magnas plerumq; secat res.
Illi, scripta quibus comœdia prisca viris est, [602]
Hoc stabant, hoc sunt imitandi; quos neq; pulcher

Itaque non sufficit risu tendere cachinnos auditor quanquam est in hoc quo nonnulla virtus. Brevi requiritur, ut sententia fl. neve se involvat dictioni aures offendentibus et fatig tibus. Item requiritur ser nunc severus nunc hilar sustinens vices quandoque r toris, ac poëtæ, alias fac qui vires continet, et il datâ operâ diminuit. Ce res magnas aliquando joc decidit efficacius et apt quàm acerbum. Eo pollebat in eo sunt imitatione d homines illi à quibus vetus comœdia condita est: quos nunqu

ANNOTATIONES.

hoc verò non impunè. Respondit enim Laberius: *Mirum si angustè sedes, qui soles duabus sellis sedere:* exprobrans Ciceroni levitatem et lubricum fidei. Hæc Macrob. Saturnal. l. 2. c. 3. et l. 7. c. 3. Vide ejusdem l. 2. c. 7. Gell. l. 10. c. 17. et Cic. l. 7. Epist. 11.

Mimos.] Mimus erat fabula planè dicax, ab uno actore agi solita, nec in plures actus divisa: sine exorsiis, sine cantu et gesticulatione. Diomed. Item, est factorum cum lasciviâ imitatio: unde nomen à μιμεῖσθαι imitari. Gell. l. 17. c. 14. *C. Cæsarem,* inquit, *ità Laberii maledicentia et arrogantia offendebat, ut acceptiores et probatiores sibi esse Publii quàm Laberii mimos prædicaret.*

9. *Ut currat sententia.*] Nè vel nimia brevitas obscuram faciat orationem, vel prolixitas verbis pluribus animam legentis oneret et impediat; in quo peccabat Lucilius. Huc pertinet quod Augustus Agrippinam neptim admonebat in quâdam Epistolâ; ejus nempè laudans ingenium, cùm de suâ vitâ casibusque suorum commentarios scriberet, aiebat: *Opus est dare te operam ne molestè scribas.* Sueton. Octav. c. 86. Tacit. Annal. 4.

12. *Modò rhetoris, atque poëtæ, Interdum urbani.*] Horatius, egregiè suo more, tres istas virtutes requirit in satirographo: defendat vicem *rhetoris,* argumentis pugnando; *poëtæ,* solertem et aptam dictionem adhibendo; *urbani,* salibus et jocis quædam etiam gravia traducendo solvendoque. Cic. 1. de Orat. n. 17. *Accedat lepos quidam, facetiæque, et eruditio libero digna, celeritasque et brevitas respondendi et lacessendi, subtili venustate et urbanitate conjuncta.*

13. *Parcentis viribus.*] Sapienter, consultò, callidè, stylum acrem aliquando coërcentis; neque semper ac sibi excandescentis aut mordicus lacerantis. Et hoc vitii habebat Lucilius, qui passim *urbe velut strictè ardens infremit;* Juvenal. Sat. 1. v. 165 atque adversarios ità totos

carpit, ut etiam *genuinum frangat.* Pers Sat. v. 115. Noster contrà, ut ait ibid. Persius,

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, et admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

14. *Ridiculum acri Fortiùs, &c.*] Nonnu quam sermo hilaris, facetus, salsus, festivus p valet et efficit quàm vehemens, gravis, pugn dicax, acerbus. Hic enim adversarium irri et vires novas colligere impellit; at ille qu nervos succidit, ac prosternit. Gorgias Le tinus dicebat, res severas risu, risum rebus se ris discuti: ex Aristot. l. 3. de arte dicen Gell. l. 12. c. 12. ita scribit: *Hæc quoque di plina rhetorica est, callidè et cum astu res cri nosas citra periculum confiteri: ut si objectum turpe aliquid, quod negari non queat, responsi joculari eludas . . . ita Cicero, urbano faceto dicto diluit id quod inficiari non poterat,* & Scilicet cùm à Pub. Sylla, qui tum reus er pecuniam mutuò, ad emendam in palatio mum, accepisset, atque hæc ei exprobrarent utrumque firmiter negavit: atque tùm, inqu verum sit accepisse me pecuniam, si domu emero. At re subinde proditâ, emptâq; do cùm hoc mendacium in Senatu ei ab inimi objiceretur, risit satis, respondítque: *Pur certè consulti homines estis, qui ignoratis prud tis et cauti patris familias esse, quod emere ve empturum se negare propter competitores emp nis.* Id. ibid. Vide Orat. pro L. Muræna: cavillans astutè Cicero adversarii Catonis eloritatem eludit vincitque.

16. *Illi, scripta quibus, &c.*] Comœ veteris auctores. Eupolis, Cratinus, Aristop nes, &c. De quibus Sat. 4. præced.

17. *Hoc stabant, &c.*] His virtutibus, q modò laudavi, excellebant: variâ eruditio sententiarum argutâ brevitate, satiricum lem aptè miscebant acrimoniam styli. H exercentes, interdum cohibentes, et vir viribus parcentes, &c.

Hermogenes unquam legit, neque simius iste,
Nil præter Calvum et doctus cantare Catullum.
At magnum fecit, quòd verbis Græca Latinis
Miscuit. O seri studiorum! quîne putetis [603]
Difficile et mirum Rhodio quod Pitholeonti
Contigit? At sermo linguâ concinnus utrâque
Suavior: ut Chio nota si commista Falerni est.
Cùm versus facias, teipsum percontor, an, et cùm
Dura tibi peragenda rei sit causa Petillî,
Scilicet oblitus patriæque patrisque Latini,
Cùm Pedius causas exsudet Poplicola, atque
Corvinus, patriis intermiscere petita

evolvit aut bellus Hermogenes, aut simius iste, nihil sciens canere nisi Calvum et Catullum. At enim Lucilius *laudabile* hoc *præstitit, quòd Græcas voces Latinis miscuit. O stupidi in literis!* Ergone *existimatis arduum et admirabile quod fecit Pitholeon Rhodius?* Sed, inquies, *dulcior* est *oratio utroque sermone constans, velut si vinum Falernum misceatur Chio.* Verùm enimverò *quandoquidem condis* tu *carmina, quæro à te, si tibi defendenda esset difficilis causa Petillii accusati, utrum patriæ videlicet et Latini parentis immemor, satageres quæsita foris vocabula patriis admiscere,*

ANNOTATIONES.

18. *Hermogenes.*] Tigellius, acer Lucilii fautor, de quo Sat. 3. præced.

Simius iste.] Demetrius poëta et fabularum actor, de quo paulò post: *simius*, corpore deformis; vel ineptus et insulsus imitator.

19. *Nil præter Calvum, &c.*] Uterque ille hos tantùm poëtas amatoria scriptitantes legebat, nunquam verò eximios illos veteris Comediæ ac perfectorum bujus generis carminum scriptores. Sic Horatius Hermogenem et Demetrium imperitiæ notat pariter atque luxuriæ: indeque probat Satiræ veras ignorâsse virtutes; et hinc illos esse ineptos admiratores Lucilii.

Calvum.] Cor. Licinius Calvus in poëmatibus scribendis perelegans, ingenio lepido et urbano; Catulli poetæ amicus fuit. Cicero in Epist. eum laudat, aitque Iambicis præstitisse: quibus civitatis etiam Principes, C. Cæsarem et Pompeium, acerrimè insectari minimè dubitavit. Quintil. et Seneca Calvum scribunt contendisse cum M. Tullio de principatu eloquentiæ, Petr. Crinit. Gregor Gyrald. &c.

Catullum.] C. Valer. Catullus Veronensis, in urbe claruit quo tempore Terentius Varro: Docti cognomen adeptus est peculiari epitheto, ex eruditorum consensu: Val. Martialis ad Macrum, 10, 78.

Nec multos mihi præferas poëtas,
Uno sed tibi sim minor Catullo.

Scripsit Lyrica, Elegias, Epigrammata: commendatur mirum in modum à Gellio. Crinit. de eo vulgatum est distichon illud.

Tantum parva suo debet Verona Catullo,
Quantum magna suo Mantua Virgilio.

20. *At magnum fecit, &c.*] Ità loquuntur Lucilii fautores: quos refellit Horatius deinceps. Insulsi nimirùm palati homines laudabant quod est fatuum et vitio vertendum; nempè *verbis Græca Latinis miscere.* Lucilius apud Cicer. de Finib. 1. v. 19.

Χαῖρε, inquam, Tite . . . χαῖρε, &c. De Finib. 2. n. 24.

. . . Lælius clamores sophos ille solebat
Edere, &c.]

Apud Non. Marcell. in voce *compernes*: Lucil. Sat. l. 3.

Nunc censes καλλιπλόκαμον καλλίσφυρον illam.

. . . .

Compernem aut varam fuisse Amphitryonis
Ἄκοιτιν,
Alcmenam
Τυρῶ ἐυπατέρειαν, &c.

21. *O seri studiorum!*] Ὀψιμαθεῖς, qui serò animum ad studia appulerunt, proindeque minùs eruditi: contrà παιδομαθεῖς, qui ab ipsâ pueritiâ literis incubuerunt.

Quîne putetis.] Al. *Quive*: quæ particula respondet Græcæ γὲ *utique, certe*: nec redundare est existimanda. Priscian. l. 16. c. 1. Alii interrogativè accipiunt.

22 *Pitholeonti.*] Pitholeon, ex insulâ Rhodo, Epigrammata quædam insulsa composuit; et Græcis vocibus infercire amavit.

24. *Ut Chio nota si, &c.*] Falernum vinum paulò austerius temperabatur lenitate Chii. Quid sit *nota* illa, vide l. 2. Od. 3. v. 8. ubi et de *Falerno*, pariter et l. 1. Od. 20. De *Chio* l. 3. Od. 9. v. 5.

26. *Petilli.*] De Petillio fure aureæ Jovis coronæ, jam mentio fuit in Sat. 4. superiori.

27. *Latini.*] Quidam legunt *Latinè*, et jungunt cum sequentibus. Sed non placet ista mutatio, quanquam à viris sanè gravibus invecta.

28. *Pedius Poplicola.*] Hic filius fuit Q. Pedii, qui à Jul. Cæsare scriptus hæres; et Consulatum Romæ gessit cum Augusto, post Hirtium et Pansam.

Exsudet.] Magnis sudoribus elaboret, ad puritatem sermonis patrii asserendam.

29. *Corvinus.*] Messala Corvinus domi valde

Verba foris malis, Canusini more bilinguis?
Atqui ego cùm Græcos facerem, natus mare citra,
[604]
Versiculos; vetuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cùm somnia vera:
In silvam non ligna feras insaniùs, ac si
Magnas Græcorum malis implere catervas.
Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona, dumq;
Diffingit Rheni luteum caput, hæc ego ludo,
Quæ nec in æde sonent certantia, judice Tarpâ;
[605]

ad instar Canusini duplici linguâ utentis; contra quem Pedius Poplicola et Corvinus orationes puras *elaborant? At cùm versus Græcos meditarer, natus ego cis mare, Quirinus apparuit post mediam noctem,* tunc *quandò vera* sunt *insomnia,* ac *me probibuit bis verbis: Non stultiùs in silvam portes ligna, quàm magnas Græcorum turmas augere studeas.* Itaque *dum inflatus Alpinus jugulat Memnonem, et dum cœnosum Rheni fontem, deformat; ego ista scribo ludens, nec recitanda in Apollinis templo ad certamen, Tarpâ Judice;*

ANNOTATIONES.

nobilis ac pariter clarus orator, atque Græcis vocibus Latinæ orationi admixtis insensus, Σχοινοβάτην, Latinè funambulum reddidisse fertur. Quintil. lib. 10. cap. 1. *Messala,* inquit, *nitidus et candidus, et quodammodò præ se ferens in dicendo nobilitatem suam.* Crinitus de hon. discipl. l. 1. c. 12. inter alia de illo non pauca, sic habet: De ejus singulari prudentiâ et gravitate testimonium extat amplissimum M. T. Ciceronis. Sic enim ad Brutum; Messalæ, inquit, excellentiam non possum silentio prætterire. Cave putes quemquam esse illi similem constantiâ, curâ, et studio Reipublicæ atque eloquentiâ, quâ mirabiliter excellit. Tametsi Messala idem cùm provectior foret, memoriæ sensum sic amisit, ut sui quoque nominis oblitus tradatur. Idque ei biennio antè obitum contigit; quod Orbilio itidem Beneventano accidisse constat. Vide et Cœl. Rhodig. l. 11. c. 13. Alex. ab Alex. l. 6. c. 20, &c.

30. *Canusini more bilinguis.*] De Canusio, oppido Apuliæ, jam dixi suprà ad Sat. 5. sub finem. Hoc à Diomede conditum; hincque cives partim Græcè partim Latinè loquebantur. Totus etiam ille terrarum tractus Magna Græcia est appellatus.

31. *Natus mare citra.*] Apud fines Apuliæ in Italiâ; non ultrà mare in Græciâ.

32. *Vetuit me tali voce Quirinus.*] Lepida fictio. Quirinus Latini populi sermonisque auctor et conditor deterruit à scribendis Græcè versiculis.

33. *Cùm somnia vera.*] Quando jam coctis alimentis purgatiores esse debent sensus. Atque ità statuebat veterum superstitio. Tertull. de animâ, c. 22. *Certiora et collatiora somniari affirmant sub extremis noctibus, quasi jam emergente animarum vigore, producto sopore, &c.* Philostrat. l. 2. *Si tempus antelucanum sit et somni matutini; conjectant somnium illud, quasi tunc animâ verum vidente.* Theocrit. Idyll. 19, initio scribit, à Venere immissum Europæ somnium, cùm tertia pars noctis staret, proximâ jam aurorâ, quando somnus oculos molli vinculo definet, ac tum veracia pascuntur insomnia. Tibull. l. 3. Eleg. 4.

Dii meliora ferant, nè sint insomnia vera,
Quæ tulit extremâ proxima nocte quies.

Ovid. Epist. Heroïs. 19. v. 195.

Namque sub aurorâ, jam dormitante lucernâ,
Somnia quo cerni tempore vera solent.

34. *In silvam non ligna, &c.*] Verba sunt Quirini Horatium redarguentis.

35. *Magnas Græcorum catervas.*] Ingentem numerum Græcorum Poetarum vel Poematum.

36. *Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona.*] Ego, inquit noster, à Quirino edoctus has ludo satiras; dum alii carmen heroicum miserè disperdunt, temerè ac ineptè attentantes grave scribendi genus; v. g. dum Alpinus de Memnone (ex Hesiodi Theogoniâ) ab Achille interfecto tam insulsam Tragœdiam profert, inflatis quidem et turgidis versibus ut ipse magis quam Achilles Memnonem jugulâsse videatur.

Alpinus.] Aulus Cornelius Alpinus iste longè est alius ab insigni poetâ Cornelio Gallo, de quo Virgil. Eclog. 10. ut eruditè monet Torrentius contra Cruquium.

37. *Diffingit Rheni luteum caput.*] Idem Alpinus Epicum etiam carmen molitus fuerat de Bello Germanico, ubi Rhenum descripserat adeò perditè, ut nobile flumen deturparet, limpidis aquis pulchroque capiti quasi luteum, grandi certè argumento sordes aspergens. Non abs re putes hic alludi ad morem pingendi effingendique fluvios specie humanâ, ex urnâ aquam fundentes. Sunt qui legunt *defingit;* alii *depingit;* sed minùs benè.

38. *Quæ nec in æde sonent certantia.*] Hæc inquam, scribo ludens, minimè vero proferenda in certaminibus et commissionibus poetarum ab Augusto institutis, apud Apollinis Palatini templum. De quo disserui dudum in Persii Prologo. Vide Sueton. Octav. c. 89.

Judice Tarpâ.] Spurius Metius Tarpa recitantium auditor assiduus: unusque è quinque arbitris, quorum debebant calculo probari quæ in æde Musarum proponebantur; nec in scenam perferebantur quæ ab eis fuissent explosa. De illo iterum in Epist. ad Pisones, v. 307.

[illegible] repo[illegible] bis terque in *theatrum ad spectaculum.* Tu quidem, ô *Fundani, solus viventium nôsti urbanè scribere versus* comicos, in quibus *meretrix astuta et servus decipiunt vetulum Chremetem. Pollio principum gesta refert pede ter percusso. Varius carmen heroicum exequitur magìs strenuè quàm ullus alius. Musæ silvarum amantes donârunt Virgilio tenerum ac lepidum. Istud restabat à Varrone Atacino et aliquot aliis tentatum frustrà, quod feliciùs expedire possem ego, auctore* tamen *inferior: cui nequaquam velim auferre lauream magnâ cum laude capiti* ejus *aptatam. Sed dixi illum currere cœnosum, sæpe vehentem [illegible] et plura quidem, quàm approbanda. Dic verò, precor,*

Nec redeant iterum atq; iterum [illegible]
theatris.
Argutâ meretrice potes, Davoque Chremeta
Eludente senem, comis garrire libellos
Unus vivorum, Fundani. Pollio regum
Facta canit pede ter percusso. Forte epos acer,
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenæ.
Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino,
Atq; quibusdam aliis, meliùs quod scribere possem,
Inventore minor: neque ego illi detrahere ausim
Hærentem capiti multâ cum laude coronam.
At dixi fluere hunc lutulentum, sæpe ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis. Agè, quæso,

ANNOTATIONES.

39. *Iterum spectanda theatris.*] Neque dramata composui in scenam producenda, ad auram vulgi et publicum favorem captandum. Hâc sum etenim ambitione procul.

40. *Argutâ meretrice potes, &c.*] O Fundani, solus poëtarum qui modò vivunt, peritus es, atque unus scitè et facetè vales scribere comœdias: in quibus *arguta meretrix* et servus astutus *comiter garrientes eludunt senem,* ejus crumenam emungunt, &c.

Davoque Chremeta.] Allusio est ad Terentii Andriam, ubi Chremes senex, Davus servus, notæ sunt personæ comicæ.

41. *Comis*] Hæ voces, comis, comœdia, comessatio, habent originem à *κῶμος festivitas.* Hoc etiam nomine colebatur Deus hilaritatis et lasciviæ. Varro 6. de Ling. Lat.

42. *Fundani.*] Mirum sanè quòd à nemine usquam laudetur Fundanius ille, quem tam insigni elogio exornat Horatius.

Pollio regum Facta canit.] Tragœdias eleganter scribit: *pede ter percusso:* versibus senariis tres dimensiones habentibus: qui *senos reddunt ictus,* ut est in Epist. ad Pison. v. 253. In tragœdiis nempè, ut nôrunt omnes, *facta regum* sunt argumenta consueta, et versus Iambici trimetri duntaxat adhibentur. Vide l. 2. Od. 1. ubi de Pollione, &c.

43. *Forte epos.*] Varius epicum carmen strenuè exequitur; *forte,* quippe quòd nequit expediri sine forti et constanti spiritu, et venâ abundanti ac divite, estque opus longum, animique solertis ac diu multùmque attenti. Vide l. 1. Od. 6. ubi de Vario [illegible] Item Petr. Crinit. Poet. Lat. l. 3. c. 44.

44. *Molle atque facetum Virgilio, &c.*] [illegible] Bucolica et Georgica stylo molli et [illegible] [illegible] [illegible] Æneis nondum in lucem prodierat, cùm scriberet ista Horatius.

Facetum.] Quintil. l. 6. c. 3. *Facetum non tantum circa ridicula opinor consistere. Nec enim diceret Horatius, facetum carminis genus naturâ concessum esse Virgilio. Decoris hanc magis et excultæ cujusdam elegantiæ appellationem puto. Ideòque in Epistolis Cicero hæc Bruti verba refert:* næ illi sunt pedes faceti, &c. *quod convenit cum illo Horatiano:* Molle atque facetum.

46. *Hoc erat, experto.*] Carmen satiricum erat, quod ego meliùs aliis multis possem scribere: non tamen par Lucilio inventori.

Experto frustrà Varrone Atacino.] Pub. Terent. Varro Atacinus, ab Atace Narbonis Galliæ vico vel fluvio cognominatus, iis natus temporibus quibus Cicero et Hortensius clari habebantur in eloquentiâ; ingenio præclaro fuit: scripsit Epigrammata, Elegias, et alia mirifico studio. Argonautica ejus celebrat Probus Valerius, aliique Grammatici, et ex illis sæpè versiculos referunt. At in Satiris frustrà desudavit. Adeò verum est quod canit in Eclog. Virgilius: *non omnia possumus omnes.* Vide Pet. Crinitum. l. 2. c. 13. Quintil. l. 10. c. 1. ita scribit; *Atacinus Varro in iis per quæ nomen adeptus est, interpres operis alieni, non spernendus quidem: verùm ad augendam facultatem dicendi parum locuples.* Ejus etiam meminit Euseb. Chron. natumque refert ad Olymp. 174. annis circiter viginti à morte Lucilii; et Græcas literas summo studio didicisse [illegible] ætatis 35.

48. *Inventore minor.*] Quòd Lucilius Satiras primus *scripsit,* et quòd *miram eruditionem, libertatem, acerbitatem et abundè salis habet,* hinc eò se minorem profitetur noster, quanquam *tersior multò ac purus magis, et ad notandos mores præcipuus,* ut [illegible] Quintil. [illegible]

Tu nihil in magno doctus reprêndis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Atti?
Non ridet versus Ennî gravitate minores,
Cùm de se loquitur, non ut majore reprênsis?

numquid tu eruditus nihil redarguis in Homero magno? Numquid Lucilius ipse facetus nihil mutat Attii Tragœdiarum scriptoris? An non deridet Ennii versus quosdam leviores? quando loquitur de seipso haud tanquam perfectiore iis quos carpit.

ANNOTATIONES.

52. *Homero?*] Qui, bonus licèt et magnus, interdum ipse dormitâsse reperitur, neq; omninò est sine mendis, quamvis agnoscatur ab universis ingenio, arte, eruditione, aliisque virtutibus, omnium facilè princeps. Vide Longinum.

53. *Nil comis tragici mutat Lucilius Atti?*] Si Lucilius ipse in prioribus poëtis quædam emendat; cur nos Lucilium ad trutinam non revocabimus?

L. Attius.] (*Accius* scribunt quidam) Tragœdiarum scriptor, Pacuvio paulò junior, ingenio acri fuit. Ejus versibus exornari templorum ac monumentorum aditus volebat Decimus Brutus, teste Cicerone in orat. pro Archiâ poetâ, n. 25. Pacuvius autem Acci Tragœdiam Atreum laudavit velut grandem et sonoram: reprehendit verò quasi subacidam et duriusculam. Quod fassus est Attius; addiditque se non pœnitere; quia, sicut poma acerba primùm et dura paulatim fiunt mitia; ita et ingenia: contrà quæ victa gignuntur et mollia, ad veram frugem et maturitatem nunquam perveniunt, sed potius ac magis putrescunt. Vide Crinit. de Poëtis, l. 1. c. 7. Gell. l. 13. c. 2. l. 18. c. ult. ubi sic scribit in fine: *posteà Q. Ennius, et juxta Cæcilius et Terentius, ac subinde Pacuvius, et Pacuvio jam sene Attius, clariorque tunc in pöëmatibus eorum obtrectandis Lucilius fuit.* Attius Tragœdias benè multas scripsit, quarum fragmenta quædam supersunt; Comœdias etiam. Quam fortassis ob rem *comis Tragicus* hic appellatur. Vulgò tamen vox *comis* non in Genit. accipitur, sed in Nominat. referturque ad seq. *Lucilius*. Tragœdiæ Accii celebrantur, Phœnice, Medea, Menalippus, Alcmæon, Prometheus, Atreus, Philoctetes, Neoptolemus, &c. imprimis autem Argonautæ, unde est illud carmen de Argo navi laudatissimum.

. . . . Tanta moles labitur
Fremebunda ex alto, ingenti sonitu et strepitu,
Præ se undas volvit: vortices vi suscitat.
Ruit prolapsa, pelagus respergit: profluit.
Ità dum interruptum credas nimbum volvier:
Dum quod sublime ventis expulsum rapiet
Saxum; aut procellis, vel globosos turbines
Existere ictos undis concursantibus;
Nisi quas terrestres pontus strages conciet:
Aut fortè Triton fuscinâ verrens specu
Subter radices penitus undanti in freto
Molem ex profundo saxeam ad cœlum eruit.

Vide et apud Cic. cit. Attii versus, variis locis de Divin. 1. n. 44. &c.

54. *Enni.*] Q. Ennius Poëta natus est Tarenti, vel, ut plerique volunt, Rudiis in oppido Salentinorum. Tullius pro Archia, *Rudium hominem* vocat, et mirè commendat Ennium: nec minus alii, velut acri virum ingenio, eruditione multiplici, fide, comitate, probitate, doctrinâ omninò singulari. Floruit temporibus Plauti Comici et M. Catonis oratoris clarissimi. Quem deinceps secuti sunt Cæcilius, Pacuvius, Attius, &c. Permulta composuit vario carmine, Annales, Tragœdias, Comœdias, Satiras, &c. ex Lucretio, l. 1. c. 118.

Ennius . . . . primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per gentes Italas hominum quæ clara clueret.

Quintilianus Ennium scribit pari veneratione colendum, ac sacros vetustate lucos, in quibus grandia robora non tantam habent speciem quantam religionem. Ennii versus affert Cicero pluribus locis. Lege de Divin. 1. n. 40. &c. Vide et Macrob. Saturnal. l. 6.

Ridet versus gravitate minores.] Quamvis tanti habitus est Ennius, in ejus carminibus quædam rectè reprehendit et deridet Lucilius tanquam haud satis graviter et accuratè scripta. Annæus Seneca Epist. ad Lucilium *Admiror*, inquit, *eloquentissimos viros et deditos Ennio, pro optimis ridicula laudâsse*: et hosce de Cethego versus Ennii affert:

Is dictus cunctis olim popularibus olim
Qui tum vivebant homines atque ævum agitabant,
Flos delibatus populi, Suadæque medulla.

Ennium tamen defendit Gell. l. 12. c. 2. Macrob. Saturnal. l. 1. c. 4. et l. 6. c. 3. *Nemo*, inquit, *ex hoc viles putet veteres pöëtas, quòd versus eorum scabri nobis videntur. Ille enim stylus Enniani seculi auribus solus placebat: diuque laboravit ætas secuta, ut magis huic molliori stylo acquiescerent.* Neque verò prætereire hic licet aut ridiculos aut scabros Ennii versiculos istos:

O Tite, tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.
At tuba terribili sonitu taratantara dixit.

55. *Cùm de se loquitur, &c.*] Cùm Lucilius quosdam Ennii versus ridet ac reprehendit, non tamen eò se majorem dicit: sic ego Lucilii quosdam reprehendo, non haud ejus altiùs me dici

Fannius Hermogenis lædat conviva Tigelli?
Plotius et Varius, Mæcenas Virgiliusque,
Valgius, et probet hæc Octavius optimus, atque
Fuscus; et hæc utinam Viscorum laudet uterque:
Ambitione relegatâ, te dicere possum,
Pollio; te, Messala, tuo cum fratre; simulque
Vos, Bibule et Servi: simul his te, candide Furni;
Complures alios, doctos ego quos et amicos [612]
Prudens prætereo: quibus hæc, sint qualiacumque,
Arridere velim; doliturus, si placeant spe
Deteriùs nostrâ. Demetri, teque, Tigelli,
Discipularum inter jubeo plorare cathedras.
I, puer, atque meo citus hæc subscribe libello.

Fannius Hermogenis Tigellii conviva? Approbent ista Plotius, Varius, Mæcenas, Virgilius, Valgius, optimus etiam Octavius et Fuscus; nec non ambo Visci laudent velim. Citra ambitionem licet accensere te, ô Pollio; te, ô Messala, cum tuo fratre: vos quoque Bibule, et Servi: ac te pariter, ô sincere Furni; atque alios non paucos eruditos amicosque, quos taceo sponte: quibus ista, qualiacumque sint, placere cupio; ægre laturus, si minus arrideant, quam spero. Te autem, ô *Demetri,* teque, ô *Tigelli, jubeo flere inter sedilia discipularum. Vade, ô famule, et quamprimum hæc adjunge scriptis meis.*

ANNOTATIONES.

80. *Fannius.*] De hoc vili poëtâ, item de Hermogene Tigellio, in Sat. 4. superiore.

81. *Plotius, et Varius.*] *De Plotio* Tucca, in Sat. 5. præced. De *Vario,* l. 1. Od. 6.

Mæcenas.] Is literatorum patronus et ipse literis mirabiliter imbutus, facilitate ingenii, eloquentiâ mediocriter excelluit, et poëticâ facultate. Scripsit varii generis poëmata, Elegias, Tragœdias. De sepulchri contemptu fertur cecinisse:

Nec tumulum curo: sepelit natura relictos.

Virgilius.] De hoc poëtarum certè principe nulla quàm pauca annotâsse præstat.

82. *Valgius.*] T. Valgius consulari ortus familiâ elegans fuit in condendis carminibus, teste vel Tibullo ad Messalam ità scribente, l. 4. El. 1. v. 179.

Est tibi qui possit magnis se accingere rebus
Valgius: æterno propior non alter Homero.

De eo jam l. 2. Od. 9. ipsi inscriptâ.

Octavius optimus.] Optimus nempè is poëta historias etiam scripsit. Cave, lector, ne Augustum accipias.

83. *Fuscus.*] De Aristio Fusco celebri Grammatico jam antè, l. 1. Od. 22. ipsi inscriptâ, item Sat. 9. præced. iterumque posteà Epist. 10. lib. 1.

Viscorum uterque.] Duo nempè fratres erant, bonus uterque poëta: nati patre Vibio Visco Equite Romano opibus et gratiâ apud Augustum pollente.

84. *Ambitione relegatâ.*] Citra adulationem.

85. *Pollio.*] Asinius Pollio orator præclarus, Augusto pergratus, Romæ scholam tenuit post Timagenem: primus scripta sua recitavit, primus etiam Romæ bibliothecam fecisse dicitur. Bella Cæsaris et Pompeii scripsit. Diligentiæ plurimum, consilii et animi satis habebat, teste Quintiliano; at nitore carebat et jucunditate Ciceronis. Vide l. 2. Od. 1. illi inscriptam.

Messala.] De hoc antea v. 29. ad vocem *Corvinus.*

86. *Vos, Bibule et Servi.*] Bibulorum atque Serviorum Romæ insignes fuisse familias nemo nescit. Jul. Cæsaris in consulatu collega Bibulus. Ad Servium Sulpitium sunt multæ Ciceronis Epist. l. 4.

Furni.] Furnius historiarum scriptor elegans et accuratus, etiam Romæ Consul fuit.

91. *Discipularum inter, &c.*] Locum hunc pleriq; interpretum transiliunt intactum, quamquam, ut mihi videtur, ipso non indignum. Quidam volunt Horatium imprecari luctum et infortunium Demetrio atque Tigellio tanquam ineptis et insulsis scriptoribus, qui mulierculis duntaxat placere studerent. Ego verò sic interpretor Horatium quasi dicat: Ite, molles et effeminati, pergite adolescentibus corruptis, vel etiam mulierculis recitare Elegias, amatoria carmina, voce flebili et affectatâ ad mollitiem: juxta id quod habet Persius, Sat. 1. v. 34.

——*Vatum plorabile si quid,*
Eliquat, et tenero supplantat verba palato.

92. *Meo citus hæc subscribe libello.*] Iis quæ anteà de Lucilio scripsi hæc adjunge. Nimirum Satiræ quartæ præcedenti hanc atque jubet quæ illam et explicat et absolvit

Q. HORATII FLACCI

SATIRARUM

LIBER II.

SATIRA I.

Se non posse Trebatii consilium sequi à scribendâ Satirâ dehortantis.

SUNT quibus in Satirâ videar nimis acer, et ultra [613]
Legem tendere opus. Sine nervis altera, quicquid
Composui, pars esse putat; similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati, 4
Quid faciam præscribe. Quiescas. Ne faciam, inquis, [614]

INTERPRETATIO.

HORAT. *Sunt homines quibus videar nimis asper in Satirâ, et carmen intendere supra modum: Pars altera existimat sine viribus esse id omne quod scripsi; atque uno die condi posse mille versus æquales meis, O Trebati, jube quid agam.* TREBAT. *Abstine.* HOR. *Dicis, ne*

ANNOTATIONES.

1. *Sunt quibus, &c.*] Dialogismus istic est Horatii ac Trebatii. Hunc nempè magni nominis Jurisconsultum facetè consulit ille quid agat, num Satiras scribere debeat. Tandem omnes Trebatii dissuadentis rationes, ac legum etiam præscripta, risu solvit Horatius.

Videar nimis acer.] Nimis dicacem et acerbum me redarguunt alii; alii contrà velut enervatum et satirico sale destitutum. O hominum judicia!

Ultra legem.] Vel, ultra modum Satiræ convenientem: quæ quidem lepida, jocosa, salsa potiùs quàm aspera, injuriosa, contumeliosa. Vel, ultra quam jubet lex seu 12 Tab. seu Julia de Majestate, utraque scilicet vetans quemquam famoso carmine aut libello violari. Vide posteà v. 82. Item Epist. ad Pis. v. 283 ubi sic habetur.

. . . . *Sed in vitium libertas excidit, et vim Dignam lege regi, &c.*

2. *Tendere opus.*] Metaph. ab instrumentis musicis, in quibus tensæ nimis chordæ rumpuntur.

4. *Deduci.*] Epist. ad Augustum.

. . . . . *Tenui deducta poëmata filo.*

Trebati. C. Trebatius Testa probitate, juris scientiâ, bellicâ etiam virtute insignis: Eques Romanus, Julio Cæsari charus, et assecla comesque ad bellum Gallicum; Tullio Ciceroni perquam familiaris, et amicus, passimque laudatus. Epist. ad Famil. l. 7. ad Attic. l. 10. Epist. 1. Topic. &c. Alex. ab Alex. l. 6. c. 23. scribit. *Trebatium sub disciplinâ Ciceronis Juris peritissimum aliquot libros de Jure Civili composuisse, ac de religionibus novem: nec non heroico versu plurimum valuisse, atque inter poëtas annumeratum.*

5. *Quiescas . . . . . Aio.*] Adverte dictiones Jurisconsulto præscribenti accommodatas.

Omnino versus? Aio. Peream malè, si non
Optimum erat: verùm nequeo dormire. Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude
Cæsaris invicti res dicere; multa laborum
Præmia laturus. Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina, nec fractâ pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describat vulnera Parthi.
Attamen et justum poteras et scribere fortem,
Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero,
[125]
Cùm res ipsa feret: nisi dextro tempore, Flacci
Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem:
Cui malè si palpere, recalcitrat undique tutus.
Quantò rectiùs hoc, quàm tristi lædere versu
Pantolabum scurram, Nomentanumq; nepotem!
Cùm sibi quisque timet, quanquam est intactus,
et odit.
Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto

omninò scribam versus? TREB. *Dico.* HOR. *Miserè inteream, nisi optimum foret: at dormire non possum.* TREB. *Qui egent profundo sopore,* oleo *delibuti ter Tiberim transnatent, atque vesperi vino corpus irrigent. Vel, si tam vehemens scribendi cupido te occupat, insuperabilis Augusti facinora canenda suscipe, ingentem operæ mercedem accepturus.* HOR. *O bone parens, cupientem nervi destituunt. Nec enim quilibet* valet *ducere cohortes spiculis asperas, aut Gallos ruptis telis morientes, vel Parthos equis decidentes* præ *vulneribus.* TREB. *Atqui poteras Cæsarem justum ac strenuum celebrare, sicut prudens Lucilius Scipionem.*

HOR. *Hoc præstabo diligenter, quoties dabit se occasio:* Verumtamen *non nisi opportuno tempore verba Horatii adibunt aures Augusti sapientis; cui si perperam adulеris, respuit munitus undequaque.* TREB. *Quantò melius id, quàm molesto carmine offendere Pantolabum scurram, et Nomentanum decoctorem? quandoquidem omnes sibi metuunt, atque aversantur* poëtam, *etiam minimè lacessiti.* HOR. *Quid agam?* Enimverò *saltat Milonius cùm primùm capiti* per

ANNOTATIONES.

7. *Ter uncti Transnanto, &c.*] Jocosæ querimoniæ jocosa et callida responsio, certè apta homini natandi studiosissimo, qualem fuisse Trebatium dicit Tullius, lib. 7. Epist. 10. *In re militari multo es cautior, quàm in advocationibus, qui neque in Oceano natare volueris studiosissimus homo natandi . . . sed jam satis jocati sumus, &c.*

Ter.] Corporis defatigatio somnum conciliat.

Uncti.] Olei calore muniebant se nataturi adversus aquæ frigus.

9. *Irriguumque mero, &c.*] Neque hoc à Trebatii moribus et ingenio prorsùs abhorrens; ait enim ad eum Tullius l. 7. Epist. 22. *Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram, &c.*

12. *Pater optime.*] Cic. l. 7. Epist. 16. *Tu, mi vitule, non sero, &c.*

14. *Fractâ pereuntes cuspide Gallos.*] Ex historiâ C. Marii, quem adversus Cimbros pugnantem Plutarchus refert nova tela excogitâsse. Scilicet hasta lignea quæ ferrum ingreditur, duabus fibulis ferreis contineri solebat; tunc autem Marius alteram ut ante reliquit; alterâ verò exemptâ clavum ligneum fragilem in ejus locum immitti jussit, eo consilio ut jaculum hostili clypeo impactum curvaretur aut frangeretur: corpori autem vulnerato inhæreret ferrum à ligno separatum; aut lignum transversâ cuspide hærens deorsum penderet, quo fiebat, ut vix evelli obliquè infixum, certè ab hostibus retorqueri non posset incurvatum aut corruptum.

15. *Labentis equo describat vulnera Parthi.*] De his l. 1 Od. 12. et 19. et l. 3. Od. 5.

16. *Attamen et justum, &c.*] Atqui si Augusti bella non vales describere, poteras certè justitiam, animi magnitudinem, aliasque virtutes celebrare; quemadmodum Scipionis Lucilius, qui vitam ejus privatam descripsit, Ennius autem bellica facinora.

20. *Undique tutus.*] Rerum cognitione et sapientiâ affatim instructus quasvis adulationes statim repellit ac respuit.

21. *Pantolabum scurram, Nomentanumque.*] De his nebulonibus jam dictum, Sat. 8. l. 1.

23. *Cùm sibi quisque timet, &c.*] Naturâ duce id nobis timemus malum, quod aliis fieri cernimus.

24. *Quid faciam? saltat Milonius, ut semel, &c.*] Non magis à scribendâ Satirâ possum temperare, quàm à saltando Milonius temulen-

Accessit fervor capiti, numerusque lucernis.
Castor gaudet equis; ovo prognatus eodem
Pugnis. Quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia: me pedibus delectat claudere verba
Lucilî ritu, nostrûm melioris utroque. [616]
Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris; neque, si malè cesserat, usquam
Decurrens aliò, neq; si benè: quo fit ut omnis
Votivâ pateat veluti descripta tabellâ
Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Appulus, anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumq; colonus,
Missus ad hoc, pulsis (vetus est ut fama) Sabellis,
Quò ne per vacuum Romano incurreret hostis:

vinum percusso accrevit ardor, et numerus lampadibus. Sic et *Castor equis, eodem* autem *ovo editus cæstibus delectatur. Quot capitum, tot studiorum millia existunt. Me juvat numeris voces astringere ad instar Lucilii nobis ambobus præstantioris. Is pridem* sua *secreta committebat chartis tanquam amicis fidelibus, nec aliò confugiebat unquam, sive prosperè sive infeliciter* res *caderent. Unde venit ut senis* illius *vita omnis appareat quasi depicta in tabellâ ex voto factâ. Hunc imitor* ego *dubius utrum Lucanus* sim, an *Appulus; quippe Venusinus agricola* terram *exercet ad utriusque limites; eam ob rem deductus* istuc, *post ejectos Samnites (quemadmodum antiqua fert opinio) ut hostis per inane non irrueret* in *Romanos;*

ANNOTATIONES.

tus, Cic. pro Murena, n. 13. *Nemo ferè saltat sobrius (nisi forte insanit) neque in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto. Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.*

25. *Numerusque lucernis.*] Vini vaporibus concutitur mens et caput, nec sibi constat: simul oculorum nervis nimiùm et inæqualiter distentis, visuales, ut aiunt, radii distrahuntur; et hinc lucernam unam videns ebrius plures se videre putat. Aristot. Problem. sect. 3. Athen. l. 10. Cœl. Rhodig. l. 28. c. 34. Lucret. l. 4. v. 452.

Bina lucernarum flagrantia lumina flammis,
Et duplices hominum facies, et corpora bina.

Juvenal. Sat. 6. v. 302.

. . . . *geminis exurgit mensa lucernis.*

Huc etiam referri potest quod ait Virgil. Æneid. 4. v. 470.

Et solem geminum, et duplices se ostendere
Thebas.

26. *Castor gaudet equis, &c.*] De Castore et Polluce, l. 1. Od. 3. et 12.

Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem.

27. *Quot capitum vivunt, totidem studiorum Millia.*] Teren. Phorm. 2, 3, 14.

Quot homines, tot sententiæ.

Pers. Sat. 5. v. 52.

Mille hominum species, et rerum discolor usus.
Velle suum cuique est; nec voto vivitur uno.
Hic campo indulget, &c.

29. *Melioris.*] Poeticâ facultate. Alii malè referunt ad nobilitatem et opes: de quibus infrà, v. 75.

31. *Malè cesserat.*] Legunt alii, *gesserat.*

32. *Decurrens aliò.*] Id est, non aliud quærebat levamentum aut solatium in adversis: nec in rebus secundis lætitiam suam cum aliis communicabat.

33. *Votivâ tabellâ.*] Infortunia enim sua perinde ille descripsit, ut prosperos vitæ successus. De naufragis tabellam in templis Deorum suspendere consuetis, l. 1. Od. 5.

34. *Vita senis.*] *Senem* vocat Lucilium poeta non tam ætatis quàm honoris et venerationis causâ. Nec ad rem videtur quod afferunt ex Gell. l. 10. c. 28. milites annum quadragesimum sextum supergressos seniores fuisse appellatos. Nec valdè certum est mortem Lucilio contigisse anno ætatis 46. quod refert Eusebius. Sunt qui senem vocari putent quòd veteribus poetis accenseatur Lucilius, Lib. 1. Sat. 4. et 10.

Lucanus an Appulus, anceps.] Quid hæc Poetæ dubitatio ad rem præsentem? fortassis ità se jocosè et facetè ostendit ancipitem dubitare de Trebatii consiliis.

35. *Venusinus.*] Venusia, hodiè *Venosa*, urbs in Apuliæ Lucanique sita confinio. Horatii patria. Vide l. 3. Od. 4. v. 9.

36. *Missus ad hoc, &c.*] Colonia Romana Venusiam missa est, expulsis inde Sabellis, id est, Samnitibus: qui quàm graves fuerint Romanis hostes, passim legitur apud Tit. Liv. l. 7, 8, 9, 10. Porrò ne à Samnitibus crederetur oriundus noster Poeta, postquam Venusinum se indicavit, notat inde pulsos olim Samnites, coloniamque illuc Româ fuisse transmissam, unde originem habuerit.

Sabellis.] Hi à Sabinis orti ac denominati Samnium incoluerunt.

37. *Per vacuum.*] Si Venusia præsidio Rom. destituta mansisset, vel recurrissent *hostes* indè pulsi, nempè Samnites; vel Appuli ac Lucani res continuò novas moliti potuissent.

vel quia natio seu Appulorum seu Lucanorum gravia bella molirentur. Verum aculeus iste meus neminem vivum sponte lædet, me verò tuebitur ut gladius vaginâ conditus. Enim quare hunc eduxerim securus ab infensis latronibus? O parens et dominator Jupiter, facis ut ensis tectus rubigine absumatur: nullusque me provocet amantissimum pacis. Sed quisquis me lacesset (satius esse moneo non provocare me) pœnas dabit, et famosus per totam *civitatem decantabitur. Ità Servius offensus interminatur leges et judicium; Canidia Albutii filia toxicum his quibus fuerit irata: Turius damnum ingens, si quispiam disceptârit apud se Judicem. Quòd* autem *quisque terreat invisos* eâ parte *quâ valet* plurimùm, *et quod hoc suggerat natura maximè, ita mecum intellige. Lupus dente, taurus cornu impetit. Unde* hoc, *si non intus suggeratur? Scævæ luxurioso committe parentem longævam: Illius bona manus haud patrabit ullum crimen (mirandum* scilicet, *ita nec pedibus lupus, nec dentibus taurus, ullum impetit:) Sed improba cicuta melle admixto eam interficiet. Ne diu morer, sive quieta senectus*

Sive quòd Appula gens, seu quod Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic stylus haud petet ultro [617]
Quemquam animantem, et me veluti custodiet ensis
Vaginâ tectus. Quem cur distringere coner
Tutus ab infestis latronibus? O pater et rex
Jupiter, ut pereat positum rubigine telum,
Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! At ille
Qui me commôrit (melius non tangere, clamo)
Flebit, et insignis totâ cantabitur urbe.
Servius iratus leges minitatur et urnam:
Canidia Albutî quibus est inimica, venenum;
Grande malum Turius, si quis se judice certet,
Ut, quo quisq; valet, suspectos terreat, utque
Imperet hoc natura potens, sic collige mecum.
Dente lupus, cornu taurus petit. Unde, nisi intus,
Monstratum? Scævæ vivacem crede nepoti [618]
Matrem; nil faciet sceleris pia dextera: (mirum!
Ut neque calce lupus quemquam, neque dente petit bos:)
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam, seu me tranquilla senectus

ANNOTATIONES.

38. *Appula gens . . . Lucania.*] De Lucaniâ, Epod. 1. sub finem. De Apuliâ, lib. 3. Od. 30. et Epod. 2.

46. *Insignis totâ cantabitur urbe.*] Populi fabula erit, si quem ego infamavero. Plato monebat, si quis infamari metueret, ne ullum offenderet Poetarum; hos enim valere plurimùm ad famam; seu laudent, seu vituperent.

47. *Servius.*] Al. Cervius, is certè delator ac Sycophanta crebris accusationibus insignis et formidolosus. *Leges minitatur*, minatur se acturum reos, et accusaturum quos odit.

Urnam.] Judiciariam nimirùm. [Nam quia cautum est tacitè ferri suffragia, in urnam tabellas conjiciebant Judices, quarum aliæ continebant literam A, id est, absolvo; aliæ literam C, id est, condemno. Cic. 3. de leg. Ascon. in divin. Sigon. de Judic. Alex. ab Alex. l. 3. c. 5. Juvenal. Sat. 13. v. 4.

Gratiâ fallaci Prætoris vicerit urnâ.

48. *Canidia.*] De eâ veneficâ insigni, Epod. 3. v. 17. *Canidia Albuti*, Sic Virg. Æn. 6. v. 36. *Deiphobe Glauci.*

49. *Turius.*] Judex maximè severus et corruptus, atque in primis iracundus.

52. *Dente lupus, &c.*] Cic. de Nat. D. 2. n. 117. *Jam illa cernimus, ut contra metum et vim suis se armis quæque defendat. Cornibus tauri, apri dentibus, morsu leones; aliæ fugâ se, aliæ occultatione tutantur, &c.* Lucret. lib. 5. v. 1032.

Sentit enim vim quisque suam, quâ possit abuti.
Cornua nata priùs vitulo quàm frontibus extent,
Illis iratus petit, atque infensus inurget.
At catuli pantherarum, scymnique leonum
Unguibus, ac pedibus jam tum, morsuque repugnant,
Vix jam etiam cùm sunt dentes unguesque creati.

Antè hos autem Phocylid. carm. admonuit. Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε Θεός, &c. *arma (inquit ille) unicuique deus attribuit, avibus magnam celeritatem, robur leonibus, tauris cornua, apibus aculeum innatum tutamen dedit. At ratio propugnaculum est homini, ac telum omni telo potentius.*

53. *Scævæ.*] Hic veneno matrem impiè necaverat, melle dulcem effectam potionem ei propinans. De cicutæ succo ob nimium frigus lethifero dixi ad Epod. 3. v. 3.

Expectat, seu mors atris circumvolat alis;
Dives, inops; Romæ, seu fors ita jusserit, exul:
Quisquis erit vitæ, scribam, color. O puer, ut sis
Vitalis metuo, et majorum nè quis amicus
Frigore te feriat. Quid? cùm est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,
Detrahere et pellem, nitidus quâ quisque per ora
Cederet, introrsum turpis; num Lælius, aut qui
Duxit ab oppressâ meritum Carthagine nomen, [619]
Ingenio offensi? aut læso doluêre Metello,
Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit populumque tributim;
Scilicet uni æquus virtuti atque ejus amicis.
Quin ubi se à vulgo et scenâ in secreta remôrant
Virtus Scipiadæ et mitis sapientia Lælî;
Nugari cum illo, et discincti ludere, donec

mihi erit, sive mors nigris alis circa me volat: seu dives, aut pauper: seu *Romæ*, seu *extorris* vixero, *sic volente fortunâ; quicunque futurus est vitæ status*, ego versus *condam*. TREB. *O juvenis, timeo nè non diu vivas: ac nè aliquis magnatum* tibi modò *amicus*, aspectu *frigido te percutiat*. HOR. *Quid? Quando Lucilius haud dubitavit primus condere versus ejusmodi, et auferre larvam quâ quisque facie decorus incedebat, foedus* licet intùs: *an Lælius, vel is qui justum elogium à deletâ Carthagine retulit, animo irato* fuerunt? *an ulti sunt Metellum offensum, ac Lupum carmine dicaci proscissum? Attamen ille insectatus erat populi primates et singulas tribus, soli nimirum virtuti ejusque studiosis parcens. Imò cùm à publico et spectaculis in privatum secesserant fortis Scipio et sapiens benignusque Lælius,*

ANNOTATIONES.

60. *O puer,*] Horatius patrem vocavit Trebatium initio.

Ut sis Vitalis, metuo.] Plaut. Bacchid. 4, 9, 75.

Da, si esse salvum vis me aut vitalem tibi.

Homer. Iliad. 18. ad Achillem filium sic Thetis.

Ὠκύμορος δή μοι, τέκος, ἔσσεαι, οἷ' ἀγορεύεις.

61. *Majorum ne quis amicus Frigore te feriat.*] Nè quis procerum Satiris tuis offensus tibi necem inferendo se ulciscatur; vel, nè Mæcenas aliquando tandem adversetur et excludat te ab suâ familiaritate velut contumeliosum et sycophantam. Ità Persius Sat. 1. v. 108.

Vide sis, nè majorum tibi forte limina frigescant.

62. *Frigore.*] Morte quæ frigida est: vel, frigido ac fastidioso vultu.

Quid? cùm est Lucilius ausus, &c.] Trebatio respondet Horatius; seque tuetur exemplo Lucilii, qui Satiras scribens valdè acres, nec vitæ damnum tulit, nec ab amicorum familiaritate excidit.

64. *Detrahere et pellem, &c.*] Occulta procerum vitia divulgare, ac turpes ostendere eos ipsos qui honesti et probi existimabantur.

65. *Lælius, &c.*] Scipionis Africani impensè ille amicus, magnâ sapientiæ famâ apud Romanos inclytus. Hujus nomine Dialogum de Amicitiâ Cicero inscripsit.

66. *Qui Duxit ab oppressâ, &c.*] Scipio Æmilianus, seu minor, ab Africani majoris filio adoptatus, qui deletâ incendio Carthagine etiam Africanus appellatus est. Is Lucilium juvenem duxit ad bellum Numantinum, semperque deinde familiariter adhibuit. Vell. Paterc.

67. *Metello.*] Consulares multi hujus nominis Romæ extitêre, rebus præclarè gestis insignes. Macedonicus à domitâ Macedoniâ cognominatus cum Scipione simultates exercuerat: posteà Metellus Numidicus, Jugurthæ ac Numidarum triumpho clarus, Scipionis æmulus fuit. Quem Lucilius petiverit Metellum, amicum ultus, haud constat. Vide Valer. Max. l. 7. c. 1. et seq. Plin. l. 7. c. 43. et 44.

68. *Lupo.*] Pub. Rutilius Lupus impietatis etiam arcessitus à Lucilio istis versibus:

Si Lupus aut Carbo, aut Neptuni filiu' Divos
Esse putâsset, tam impius aut perjuru' fuisset?

Vide Cicer. de Nat. Deor. l. 1. n. 63. Rutilius iste Lupus neglectâ aruspicum obnunciatione adversus Marsos pugnans, ipse cum exercitu contrucidatus est.

69. *Primores populi, &c.*] Consules, Prætores.

Tributim.] De Pop. Rom. in tribus xxxv. diviso T. Liv. &c. Cic. Verr. l. 3. n. 14. *Credent omnes quinque et triginta Tribus homini gravissimo.*

73. *Discincti.*] Solutis vestibus et animis ab omni curâ.

Ludere,] Cic. de Orat. l. 2. n. 22. Ità Catulus loquitur: *Sæpe ex socero meo audivi cùm is diceret socerum suum Lælium semper ferè cum Scipione solitum rusticari, eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cùm rus ex urbe tanquam è vinculis evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scævola, conchas eos et umbilicos ad Gajetam et ad Lauren-*

Decoqueretur olus, soliti. Quidquid sum ego, quamvis
Infra Lucilî censum ingeniumque, tamen me[620]
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia, et, fragili quærens illidere dentem,
Offendet solido: nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. Equidem nihil hîc diffingere possum.
Sed tamen, ut monitus caveas, ne fortè negotî
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:
Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est
Judiciumque. Esto, si quis mala: sed bona si quis
Judice condiderit laudatur Cæsare: si quis
Opprobriis dignum laceraverit, integer ipse;[621]
Solventur risu tabulæ; tu missus abibis.

cum Lucilio nugari consueverunt et liberè jocari, dum herbæ coquerentur. Qualis qualis ego sum, tametsi Lucilio inferior opibus et ingenio, cum proceribus tamen vixisse me, *vel invita fatebitur invidia:* quæ *si dentem volet imprimere fragili, impinget* ad *solidum: nisi tu aliter judicas, erudite Trebati.* TREB. *Certè nihil in hoc cassare queo. At nihilominùs, ut monitus tibi consulas, ne forte damnum aliquod tibi facessat ignoratio sanctarum legum*; hoc scito: *Si quis malos versus fecerit in quempiam, jus et judicium existit.* HOR. *Fateor, si quis malos: at si bonos scripserit, laudatur Augusto arbitro: si quisquam innocens probrosum vellicârit, libelli disrumpentur cachinnis: tu verò absolutus discedes.*

ANNOTATIONES.

tum legere consuêsse, et ad omnem animi remissionem ludumque descendere. Vetus Comment. in hunc locum sic habet: Scipio Africanus et Lælius feruntur tam fuisse familiares et amici Lucilio, ut quodam tempore Lælio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens, eum obtortâ mappâ quasi percussurus sequeretur.

74. *Donec Decoqueretur olus.*] Dum parabatur cœna frugalis ex oleribus, ex lege nimirùm sumptuariâ, quæ tunc vigebat. Vide A. Gell. lib. 2. cap. 24.

Olus,] Malvæ, betæ, helvellæ, fungi, aliaque, quæ quidem ità condiebant, ut nihil esset suavius; teste Cic. lib. 7. Epist. 26. ubi etiam de seipso ita scribit. *Qui me ostreis et murænis facilè abstinebam, à betâ et malvâ deceptus sum.*

75. *Infra Lucilî censum.*] Lucilius erat è Patriciâ gente, utpote cujus soror fuerit avia Magni Pompeii.

Census.] Equestris census erat sestertiorum 400. Senatorius 800. Vide Epist. ad Pis. v. 383. ibique Annot.

76. *Cum magnis.*] Augusto, Mæcenate, Pollione.

77. *Fragili quærens illidere dentem, &c.*] Alludit ad Fabulam de Viperâ et Limâ. Phædr. lib. 4. Fab. 7.

78. *Nisi quid tu, docte Trebati, Dissentis.*] Hoc modestiæ et reverentiæ causâ dictum quidam referunt ad sequentem sententiam: ego cum aliis ad præsentem: nec verba hæc, *Equidem nihil hinc, &c.* attribuenda putem Horatio, sed potiùs Trebatio; ut mox dicam: quanquam non nemo contrà sentiat.

79. *Equidem nihil hinc diffingere possum.*] *Hinc*, inquit Clar. Bentleius, habent, non *hic* codices meliores. Clara utique sententia nisi nodum in scirpo quærere cupimus. *Equidem*, inquit Trebatius, *nihil ex his, quæ dixisti, diffingere, hoc est, cassare, infirmare, refellere, refutare, convellere, labefactare possum. Poteris igitur in Satiris scribendis pergere: neque vereri, ne in magnorum amicorum offensionem incurras. Nam et Lucilii exemplum bono animo te jubet. Illud tamen vide, ut intra jus et leges et licentiam satirarum te coerceas: si quis enim malum carmen et famosum in aliquem scribat, lege agere contra eum licebit.*

82. *Si mala condiderit in quem, &c.*] Vide Annot. in Epist. ad August. v. 152. ubi sic habetur:

Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Describi.

Jus est Judiciumque.] Datur actio adversus eum qui libellos famosos in quemquam scripserit: isque reus agitur ex lege.

83. *Esto: si quis mala:*] Ludit Poëta in voce *mala*, significante *maledica*: quam tamen jocosè accipit pro inconcinnis et ineptis carminibus: Itaque ipse utitur præcepto suo, quod in Sat. 10. libri primi tradit, v. 14.

——— *Ridiculum acri*
Fortiùs ac meliùs magnas plerumque secat res.

84. *Judice laudatur Cæsare.*] Augustus enim et versus faciebat interdum, et quotquot bonos facerent amabat.

86. *Solventur risu tabulæ;*] Non sine ludibrio ejus qui dignè fuerit laceratus, rumpentur tabulæ accusatoris, seu libelli in reum conflati accusationem frivolam et futilem continentes.

Tu missus abibis.] Poëta quilibet opprobriis dignum hominem insectatus justè ac meritò, absolutus, dimittetur et impunè.

SATIRA II.

Sumptuosi victûs incommoda : frugalitatis emolumenta.

QUÆ virtus et quanta, boni, sit vivere parvo;
(Nec meus hic sermo est, sed quæ præcepit Ofellus
Rusticus, abnormis sapiens, crassâque Minervâ)
Discite, non inter lances mensasque nitentes,
Cùm stupet insanis acies fulgoribus, et cùm
Acclinis falsis animus meliora recusat; [622]
Verùm hîc impransi mecum disquirite. Cur hoc?
Dicam si potero. Malè verum examinat omnis
Corruptus judex. Leporem sectatus, equove
Lassus ab indomito, vel si Romana fatigat
Militia assuetum græcari, seu pila velox,
Molliter austerum studio fallente laborem,
Seu te discus agit; pete cedentem aëra disco:

Quæ quantaque virtus sit modico victitare (neque mea est hæc oratio, sed quæ docuit Ofellus agrestis, sapiens sine disciplinâ, et rudis,) O boni, accipite non inter catinos epulasque lautas: quando oculi percelluntur vano splendore, mensque decepta falsis respuit præstantiora; sed hic mecum examinate jejuni. Quare hoc? explicabo si possum. Judex quilibet corruptus nunquam benè disquirit veritatem. Cùm fueris *venatus leporem, vel defatigatus ab equo indomito; aut si Romanæ exercitationes deterrent* te Græcos *tari solitum: sive levis pila, sive discus te delectat, oblectamento leniente operam mediocriter gravem, disco verbera aërem cedentem.*

ANNOTATIONES.

1. *Quæ virtus, &c.*] Sub Ofelli rustici quidem, at boni et sapientis viri personâ, insectatur homines luxui et sumptui deditos: tum frugalis victûs emolumenta percenset. Vide ultimam hujus libri Satiram argumento non longè dissimilem.

Boni,] Legunt aliqui, *bonis*: nec ita perperam, ut videtur nonnullis.

3. *Abnormis.*] A naturâ, non in scholis institutus bonosque mores sortitus. Alii leg. *abnormi*, et jungunt cum sequenti voce, *Minerva*. Huc facit quod Tullius scripsit in Lælio, n. 18.

Nunquam ego dicam C. Fabricium, M. Curium
. . . . ad istorum normam fuisse sapientes.

Crassâque Minervâ.] Simplex, rectus, sincerus, licet minimè imbutus Philosophicis regulis et documentis aut iis artibus ac scientiis quibus præest Minerva. Tullius modò cit. *agamus igitur pingui Minervâ, ut aiunt.* Scilicet proverbium est de hominibus ingenii rudioris et impoliti.

4. *Discite, non inter lances,*] Pers. Sat. 4. 30.

——— Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dia poëmata narrent.

Mensasque nitentes,] Tum copiâ ciborum, tum vasis aureis, argenteis, &c.

5. *Cùm stupet insaniis*] Tunc enim et mens malè feriata nequit rectè judicare de temperantiæ virtute et præstantiâ: quinimo in omnem errorem facilè propendet.

9. *Leporem sectatus, &c.*] Romani se venatione, equitatione, ac militaribus artibus exercebant.

11. *Assuetum græcari.*] Delicati quidam à duris laboribus et exercitationibus antedictis abhorrentes, ludis duntaxat Græcorum operam navabant. Hos octo fuisse refert Alex. ab Alex. mox citand. Alii de compotatione Græcâ interpretantur; cujus ita meminit Cic. in Verr. l. 1. n. 66. *Discumbitur: fit sermo inter eos et invitatio, ut Græco more biberetur: hospes hortatur: potant majoribus poculis: celebratur omnium sermone lætitiâque convivium.* In istis Græcorum conviviis toties bibere oportebat, quoties deos aut charos nominâssent: Lex autem erat ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι, aut bibe aut abi. Hanc refert et explicat Cicero. Tusc. l. 5. n. 15. *Et rectè,* inquit, *aut enim fruatur cum aliis pariter voluptate potandi: aut, ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, ante discedat.*

Pila velox.] Apud Veteres ludus pilæ et folliculi præcipuæ commendationis et magni studii fuit. Eo Jul. Cæsar, Octavianus, aliique viri graves, putà Scævola Jurisconsultus, Dionysius tyrannus, exercendi corporis et animi vegetandi causâ studiosissimè lusêre. Rom. autem juventus in campo Martio frequentèr ludebat pilâ seu paganicâ, seu trigonali; in quâ sinistræ usus præcipuus traditur magis quàm dextræ: corporis autem agilitas maximè valebat: ut sciret aptè pilam jacere atque excipere, modò incurrere, modò recurrere. Hæc Alex. ab Alex. l. 3. c. 11. Pilâ etiam mulieres lusitâsse, Homerus docet. De Mæcenate constat ex l. 1. Sat. 5. v. 48. Vide ibi Annot.

12. *Studio fallente laborem,*] Gall. *L'application et le divertissement fait oublier la peine.*

13. *Discus.*] Nomen à δίκω *jacio*. Moles erat saxea, plumbea, ferrea, figuræ planæ ac rotundæ; cujus jactu decertabant athletæ. Victor erat, qui aut altiùs, aut longiùs, aut propiùs destinatam metam projecisset. Vide jam annotata, Lib. 1. Od. 8.

Cedentem aëra.] Projecto disco cedit aer: un-

Cùm labor extuderit faſtidia: ſiccus, inanis,
Sperne cibum vilem: niſi Hymettia mella Falerno [63]
Nè biberis diluta. Foris eſt promus, et atrum
Defendens piſces hiemat mare: cum ſale panis
Latrantem ſtomachum benè leniet. Undè putas, aut
Quî partum? Non in caro nidore voluptas
Summa, ſed in teipſo eſt: tu pulmentaria quære
Sudando. Pinguem vitiis, albumque, nec oſtrea, [64]

Quando, inquam, *labor expulerit nauſeam, ſitiens et famelicus reſpue viles eſcas: neque bibas Falernum vinum niſi melle Hymettio mitigatum. Cellarius exierit foras; et mare procelloſum inbibeat piſces; panis cum ſale optimè ſedabit ſtomachum obmurmurantem. Unde credis vel quomodo ſic factum?* Nimirùm *ſumma voluptas haud in odore* ciborum *exquiſitorum, ſed in temet conſiſtit. Tu condimenta para* tibi *ad ſudorem* uſque *laborando*. Enimverò *vitioſè opimum et pallidum non delectabunt oſtrea,*

ANNOTATIONES.

potè gravioribus corporibus leviora cedunt.

14. *Cùm labor extuderit faſtidia:*] Poſtquam labor ſatietatem diſcuſſerit, famemque revocârit excitâritque: tum profectò quemlibet vilem cibum ac potum cum voluptate capies. Hippocratis præceptum eſt: ὁ πόνος σίτου ἡγείσθω, *labor cibo præeat*. Cic. de Fin. 2. n. 90. *Socratem audio dicentem, cibi condimentum eſſe famem, potionis ſitim*, Tuſc. l. 5. n. 97. *Socratem ferunt, cùm uſque ad veſperam contentiùs ambularet, quæſitumque eſſet ab eo, quare id faceret, reſpondiſſe ſe, quo melius cœnaret, opſonare ambulando famem.*

15. *Sperne cibum vilem:*] Id eſt, profectò non ſpernes cibum vilem, quando inani ſtomacho fueris.

Niſi Hymettia mella Falerno Nè biberis diluta.] Hypallage, id eſt, nè biberis niſi optimum vinum melle optimo dilutum et ſuave effectum. De *Falerno* vino, l. 1. Od. 20. *Hymettus* regionis Atticæ mons, Athenis proximus, thymi atque adeò mellis excellentiſſimi copiâ celebratus. Porrò vini auſteritatem veteres temperare ſolebant melle admixto, vel alio vino mitiori; ut eſt, l. 1. Sat. 10. v. 24. Vide et infrà Sat. 4. v. 24. Virgil. Georg. 4. 101.

Dulcia mella premes, nec tantum dulcia quantum
Et liquida; et durum Bacchi domitura ſaporem.

16. *Foris eſt promus, &c.*] Si domo abſuerit promus qui tibi famelico promat apponatque opſonia et dapes; vel tempeſtas hyberna impedierit piſcari: tum certè eſurienti ſatisfaciet *cum ſale panis* ſimplex. Cic. Tuſc. 5. n. 102. *Aperta res eſt, et quotidie nos ipſa natura admonet, quàm paucis, quàm parvis rebus egeat, quam vilibus.*

17 *Cum ſale panis.*] Plin. lib. 31. cap. 7. *Varro pulmentarii vice variis veteres auctoreſt: eſitaſſe enim ſalem cum pane et caſeo, ut proverbio apparet.* Ex Plutarchi Symp. lib. 4. p. 4. cibis ſalem nihil propè eſt edendo: qui panem quoque gratum facit additus. Hincque Neptunus eodem quo Ceres templo colitur. Cic. Tuſc. 5. ex Xenophonte, *Perſæ nihil ad panem adbibebant quidquam præter naſturtium.*

18. *Unde putas, &c.*] Unde putas fieri ut jucundus tunc videatur cibus quilibet vilis et parabilis?

29. *Pulmentaria quære Sudando*] Opſonare famem laborando, tuque fac ut tibi quævis eſca videatur ſuavis et optima. Cic. Tuſc. l. 5. n. 97. *Parvo cultu natura contenta. Quis non videt deſideriis condiri omnia? Darius in fugâ, cùm aquam turbidam et cadaveribus inquinatam bibiſſet, negavit unquam ſe bibiſſe jucundius. Nunquam videlicet ſitiens biberat. Nec eſuriens Ptolemæus ederat; cui cùm peragranti Ægyptum, comitibus non conſecutis, cibarius in caſa panis datus eſſet, nihil viſum eſt illo pane jucundius.* Lege ibidem quod Dionyſio tyranno jus quoddam nigrum faſtidienti reſpondit coquus; *Scilicet condimenta defuêre; labor in venatu, ſudor, curſus, fames, ſitis.*

Pulmentaria.] Plin. lib. 18. cap. 8. *Pulte, non pane, vixiſſe longo tempore Romanos manifeſtum, quoniam inde et pulmentaria hodieque dicuntur.* Porrò pulmenta et pulmentaria uſurpari pro cibis delicatis, vel pro condimentis palatum jucundè titillantibus, patet ex Macrob. lib. 7. cap. 4. ſub finem, ubi ſunt hæc verba ad rem præſentem omninò pertinentia: *Pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula, ultra quàm naturæ neceſſe eſt, laceſſitur: et fit inde congeries, dum pravius deſiderat ampliùs, vel certè de ſingulis parva libantur. Hinc Socrates ſuadere ſolitus erat, illos cibos potuſque vitandos, qui ultra ſitim famemque ſedandam producunt appetentiam, &c.*

21. *Pinguem vitiis, albumque, &c.*] Nimio cibo potuque plenum, atque ex cruditate et ægrâ coctione laborantem, et inde pallidum, te non juvabunt exquiſita quævis, oſtrea, ſcarus, lagoïs. Seneca de brev. vitæ: *Quàm multi continuis voluptatibus pallent?* Vide infrà, v. 76.

Nec scarus, aut poterit peregrina juvare lagoïs.
Vix tamen eripiam, posito pavone, velis quin
Hoc potiùs quàm gallinâ tergere palatum,
Corruptus vanis rerum; quia veneat auro
Rara avis, et pictâ pandat spectacula caudâ:
Tanquam ad rem attineat quidquam. Num vesceris istâ,
Quam laudas, plumâ? coctove num adest honor idem? [625]
Carne tamen quamvis distat nihil hâc magis illâ;
Imparibus formis deceptum te patet. Esto.
Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto
Captus hiet? pontesne inter jactatus, an amnis

vel scarus, vel lagoïs externa. Attamen vix obtinebo, si pavo apponatur, ut non hâc libentius quàm gallinâ fricare palatum velis, scilicet *vanâ rerum* specie *delusus: eò quòd avis rara vendatur auri* pretio, *et spectaculum præbeat caudâ pictâ: quasi ad rem aliquid faciat. An comedes eam plumam quam demiraris? an par decor superest cocto? Quandoquidem nullum discrimen est hanc inter et illam carnem, specie dissimili te deceptum constat. Sanè. Unde animadvertis* utrum *appositus iste lupus Tiberi vel mari captus os pandat? an inter pontes exagitatus, an ad*

ANNOTATIONES.

Album.] Quidam interpretantur, nitidum cute benè curatâ et candidâ: quales esse solent qui optimo victu utuntur abundanter quidem. Pers. Sat. 3. v. 98.

Turgidus hic epulis, atque albo ventre lavatur.

Ostrea.] Ostreis delectatos Romanos patet ex Varrone. Juvenal. Sat. 4. v. 140. et seq. Item Sat. 8. v. 85. Plin. l. 32. c. 6. Gell. l. 7. c. 16.

22. *Scarus,*] Gall. *Sarget.* De hoc pisce exquisito, Epod. 2. v. 50. Annot.

Peregrina lagoïs,] E longinquis regionibus advecta avis, cujus caro similis leporinæ: unde nomen. Nam Græcis λαγὼς vocatur lepus. Plin. l. 8. c. 57. *Censoriæ leges carnis ademêre conchylia, et ex alio orbe convectas aves.* Piscem esse lagoïn perperam credunt nonnulli. Siquidem ex Plin. l. 32. c. 1. lepus marinus *venenum est in cibo vel potu datus atque etiam visus, &c.* Eo extinctus est Titus Imperator, à Domitiano fratre consorte imperii et successore, ut quidam scribunt. Isto etiam genere veneni usum aliquando Neronem affirmant. Vide Cœl. Rhodig. l. 26. c. 30.

23. *Vix tamen eripiam, &c.*] Neque tamen istis rationibus et argumentis evincam, ut abjicias errorem mentis vanâ specie delusæ. Quin, si tibi apponantur simul pavo et gallina, huic illum anteferes: et suaviorem putabis pavonem, quia carior et rarior, quàm gallina, tametsi non est reverà melior.

24. *Tergere palatum.*] Pers. Sat. 3. v. 113.

Tentemus fauces: tenero latet ulcus in ore
Putre, quod haud deceat plebeiâ radere betâ.

25. *Quia veneat auro.*] Juven. Sat. 11. v. 14.

Interea gustûs elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obstantibus. Interius si
Attendas, magis illa juvant quæ pluris emuntur.

27. *Tanquàm ad rem attineat quidquam.*] Quasi ad gustum et saporem faciat plumarum fulgor. Cic. de Finib. l. 3. n. 18. *Quædam à naturâ ad usum donata sunt, ut crura, pedes: alia nullam ob utilitatem, sed ad quemdam ornatum, ut cauda pavoni.* Vide Athen. l. 8. c. 12. Idem, l. 14. c. 20. ex Anaxandride. *An non furiosum alere domi pavones, quorum pretio queant emi statuæ?* Ibid. Strattis: *Tanti sunt hæc facienda, quanti pavones, et aliæ vestræ nugæ, quas domi pascitis ob pennarum pulchritudinem.* Vide l. 1. Sat. 2. v. 116. ibique Annot.

28. *Coctove num adest honor idem?*] An cocto pavoni remanet idem pennarum nitor et splendor?

29. *Carne tamen quamvis, &c.*] Ergò cùm discrimen nullum sit inter carnem pavonis et gallinæ, patet te delusum specie et formâ pavonis, ut hanc suaviorem putes, quia gallinam vincit pulchritudine.

31. *Unde datum sentis, &c.*] Unde habes ut gustu explores, judices, sentias quo loco sit captus iste piscis, lupus nempè: an in alto mari, an in Tiberi: neque hoc solùm, sed etiam utrum ad ostium Tiberis, an inter pontes? O sagacem et ingeniosam nimis profectò gulam! Juvenal. Sat. 4. 140. similiter canit:

———Circeis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprehendere morsu:
Et semel aspecti littus dicebat echini.

32. *Hiet?*] Piscis iste à voracitate dictus lupus hianti ore bellè exprimitur; sive quòd pisces omnes recens capti os diducunt.

Pontesne inter jactatus, &c.] E mari pisces quidam subire flumina cognoscuntur, atque hos inter lupus marinus. Porrò ex fastidiosi helluonum seu catillonum palati judicio, bonus

ostium fluminis Hetrusci? Stulte, laudas barbum trium librarum quem oportet dividas in plura frustula. Capit te forma, ut *cognosco. Quorsum igitur spernis lupos ingentes? nempè quòd natura mensuram ampliorem tribuit illis, istis* verò *minorem. Stomachus esuriens rarò communia respuit. Cuperem videre ingentem* mullum *ingenti patinâ expansum, inquit gula digna rapacibus Harpyiis. Sed vos*

Ostia sub Tusci? Laudas, insane, trilibrem [226]
Mullum; in singula quem minuas pulmenta necesse est.
Ducit te species, video. Quò pertinet ergo
Proceros odisse lupos? Quia scilicet illis
Majorem natura modum dedit, his breve pondus.
Jejunus rarò stomachus vulgaria temnit.
Porrectum magno magnum spectare catino 39
Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos,

ANNOTATIONES.

erat ille è medio mari; melior ad ostium Tiberis fluvii; at optimus qui inter pontes concitatiori aquâ jactatus, proindeque tenerior, pinguior, suavior, effectus fuerat. Columel. l. 12 c. 16. *Multorum gula subtilior . . . et erudita palata fastidiunt fluvialem lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigâsset.* Plin. l. 9. c. 54. *Quando*, inquit, *eadem aquatilium genera alibi atque alibi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes; rhombus Ravennæ, Muræna in Siciliâ, &c.* Vide Macrob. l. 3. Saturn. c. 16. ubi ex Varrone et Lucilio statuit lupum marinum *egregii saporis* habitum, qui inter duos pontes captus esset: Atque à Lucilio piscem hunc dici *catillonem* quasi *liguritorem: scilicet quia proximè ripas stercus insectaretur: . . . pontes Tiberinu' duo inter captu' catillo.* Id. Ibid. ex C. Titio ætatis Lucilianæ viro homines prodigos describente: *Edimus turdum pinguem, bonumque piscem lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit.*

Amnis Tusci.] Tiberis Tusciam alluentis et à Latio disterminantis. Virg. Georg. 1. sub finem. *Tuscum Tiberim.*

33. *Laudas, insane, trilibrem Mullum, &c.*] Delicatorum et catillonum erat etiam aliud vitiosi fastidii genus: inter pisces naturâ parvos laudabant volebantque magnos: contra parvos quærebant ex iis quos natura magnos facit. Itaque Horatius in ejusmodi fastidiosos helluones insurgens, *Laudas*, inquit, *insane, trilibrem Mullum*, eò quòd rarò talis inveniatur: *odisti* verò lupum marinum qui procerus est et magni ponderis. Plin. l. 9. c. 17. *Ex reliquâ nobilitate et gratiâ maxima est et copia mullis, sicut magnitudo modica; binasque libras ponderis rarò admodum exuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt . . . algâ vescuntur, et ostreis, et limo, et aliorum piscium carne.*

34. *Mullum*;] Barbatulos vocat Cicero. Gall. *Barbeau*: Angl. A BARBEL: quidam tamen sunt imberbes, at minùs laudantur. Plin. modò cit. *Barbâ geminâ insigniuntur inferiori labro . . . laudatissimi conchyliorum sapiunt. Nomen his Fenestella* (mullis) *a colore mulleorum calceamentorum datum putat . . . . mullum expirantem versicolori quâdam et numerosâ varietate spectari, proceres gulæ narrant . . . . . Asinius Celer è Consularibus, hoc pisce prodigus, Claudio principe, unum mercatus octo millibus nummûm.* Vide Senec. Epist. 95. Sueton. Tiber. c. 34. refert, *tres mullos triginta millibus nummûm venisse*: quod damnavit Tiberius. Vide Macrob. l. 3. c. 16. Juvenal. Sat. 4. v. 15.

——————*Mullum sex millibus emit*
Æquantem sanè paribus sestertia libris.

In quem locum olim pluribus disserui, ut et Sat. 5. v. 92.

39. *Porrectum magno, &c.*] Observa, lector studiose, versum hunc crebris spondæis exprimentem grave mulli pondus. Alibi jam notavi luxuriam Romanorum in apponendis magnis et integris opsoniis. Juv. Sat. 1. v. 140.

. . . . . *Quanta est gula quæ sibi totos*
Ponit apros?

Contra Tiberius: *Ut parsimoniam publicam exemplo quoque juvaret, solemnibus ipse cœnis pridiana sæpe ac semesa opsonia apposuit, affirmans dimidiatum aprum omnia eadem habere quæ totum.* Sueton. Tiber. c. 34.

40. *Harpyiis gula digna.*] Harpyiæ appellatione et numero incertæ: in primis celebrantur: Aëllo, Celæno, Ocypete, Iris, Thyella: dicuntur ab ἁρπάζω, *rapio.* Has describit Virgil. Æn. 3. v. 215. et seq. Sic de iis fabulantur. Phineus rex ob excæcatos filios, à Jove excæcatus immissis etiam Harpyiis pœnas dedit. Hæ alatæ furiæ (nam Harpyias in inferis esse et vocari Furias Servius affirmat) apposita statim opsonia rapiebant ex alto devolantes; quin et relictas fortè dapes tetro odore fœdabant et corrumpebant. Virgil. cit.

Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
Proluvies, uncæque manus, et pallida semper
Ora fame . . . . nec sævior ulla
Pestis, et ira Deûm Stygiis sese extulit undis.
. . . . . *Quatiunt clangoribus alas,*
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo, &c.

Præsentes Auſtri, coquite horum opſonia: quanquam [627]
Putet aper rhombuſq; recens, mala copia quando
Ægrum ſollicitat ſtomachum; cùm rapula plenus
Atq; acidas mavult inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis
Nigriſq; eſt oleis hodie locus. Haud ità pridem
Galloni præconis erat acipenſere menſa
Infamis. Quid? tum rhombos minùs æquor alebat? [628]

Auſtri, adeſte, atque horum dapes corrumpite; quamquam fœtet aper et rhombus recens, cùm mala abundantia vexat morboſum ſtomachum: quando ſatur expetit rapas et inulas acres. Verùm *omnis cibus vilior nondum exulat à menſâ divitum. Etenim admittuntur ova et olivæ nigræ; neque dudum Gallonii præconis menſa acipenſere infamata fuit. Quid?* An *tunc mare minùs nutrivit rhombos?*

ANNOTATIONES.

41. *Præſentes, Auſtri, coquite horum opſonia:*] Satiricus excandeſcens in guloſos helluones, invocat Auſtros meridionales ventos, qui humido ſuo calore illorum cibos putrefaciant. Sed mox ipſe ſe corrigit, memor ſcilicet iis putrida videri quævis opſonia.

42. *Quanquam Putet aper, &c.*] Verùm non opus eſt Auſtri flatu, ipſa illorum ſatietas nauſeam movet ſtomacho repleto: atque facit putere cibos etiam recentes.

Rhombus.] De eo piſce laudatiſſimo, Gall. et Angl. TURBOT, in Epod. 2. v. 50.

43. *Cùm rapula plenus, &c.*] Cùm ſatur cupit acida, rapas, inulas, quibus appetitus excitetur, diſcuſſis viſcoſâ pituitâ crudiſque humoribus.

Rapula.] Gall. *des raves.* De his plura narrat Plin. l. 18. c. 13. Item l. 20. c. 3. *Eſt et rapo vis medica,* inquit.

44. *Inulas.*] Gall. *de l'Aulnée:* Angl. *Elecampane.* Plin. l. 19. c. 5. Idem l. 20. c. 5. inulæ virtutes affert; priori loco ſic habet: *amarior inula per ſe ſtomacho inimiciſſima, eadem dulcibus miſtis ſaluberrima. Pluribus modis auſteritate victâ gratiam invenit . . . . . . faſtidium præcipuè ſtomachi excitat, illuſtrata maximè Juliæ Auguſtæ quotidiano cibo.*

Necdum omnis abacta Pauperies, &c.] Cibi vulgares, viles, parabiles, adhuc locum habent in menſâ et conviviis divitum. Nam *ova* caput cœnæ ſunt: ab iis ſemper ducitur initium epulandi: ut dixi l. 1. Sat. 3. v. 6. ad hæc verba, *ab ovo uſque ad mala.*

46. *Nigris oleis.*] Nigror in oleis et uvis maturitatem indicat.

47. *Galloni.*] Is helluo inſignis primus appoſuit acipenſerem exquiſitiſſimum piſcem; atque ob id à Lucilio carpitur ſatirâ ſuâ 4. iſtis verſibus, quos etiam refert Cic. de Finibus, 2. n. 24.

O Publi, O gurges Galloni, es homo miſer, inquit.
Cœnaſti in vitâ nunquam benè, cùm omnia in iſtâ
Conſumis ſquillâ, atq; acipenſere cum decumano.

Ibid. n. 90. *Qui ad voluptatem omnia referens vivit ut Gallonius, &c.* Idem Cicero pro Quintio, n. 94. *Qui, relictâ bonorum virorum diſciplinâ, et quæſtum et ſumptum Gallonii ſequi maluerunt.*

Acipenſere.] Acipenſer vel acipenſis. Gall. *Eturgeon,* Angl. A STURGEON. Vulgò turſio, vel ſturio, ſed perperam; Galeno γαλλαξίας; Rondeletio ex genere galeorum eſt; valdè pretioſus et nobilis; utpote qui ſingulari pompâ inferretur menſæ divitum. Plin. l. 9. c. 17. *Piſcium nobiliſſimus acipenſer, unus omnium ſquamis ad os verſis, contra aquam nando meat . . . rarus inventu.* Macrob. l. 2. c. 12. *Nec acipenſer illius ſeculi delicias evaſit . . . quo in honore fuerit hic piſcis apud P. Scipionem Africanum illum et Numantinum, accipite ex Cicer. Dialog. de Fato. Nam cùm eſſet apud Lavernium Scipio, unàque Pontius, allatus eſt forte Scipioni acipenſer, qui admodum rarò capitur: ſed eſt piſcis in primis nobilis . . . . acipenſer iſte paucorum hominum eſt . . . . . à coronatis miniſtris cum tibicine introferri ſolitus . . . . hæc Sammonicus, prodens venerationem quâ piſcis habebatur ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quadam veluti non deliciarum ſed numinis pompâ.* Athen. l. 4. c. 5. *His præerat fortiſſimus imperator acipenſer, inſignis haſtâ: quem etſi jam ſatur guſtare percupivi: ambroſia certè is mihi viſus eſt.* Lib. 7. cap. 12. *Quem acipenſerem vocant Romani, cum tibiis et coronis circumferunt in cœnis: coronatis etiam illis qui portant . . . . Acipenſer minor eſt galeo, roſtro longiore, figurâ magis triangulari.* Quæ cùm ità ſint, nè, Lector, mirêre quod ſcribit Martial. lib. 13. Epig. 91.

Ad palatinas acipenſem mittite menſas,
Ambroſias ornent munera rara dapes.

48. *Infamis.*] Nam et Gallonius à Lucilio *gurges* vocatus: et quivis gulâ et helluationibus turpis Gallonii ſimilis vulgò dictus. Patet ex cit. Cicer. de Finibus 2. &c.

Securus rhombus, et secura nido ciconia degebat, usque quo Prætorius indicavit primus. Itaque si aliquis nunc suadeat jucundos esse mergos assatos, continuò auscultabit Romana juventus, facilis doceri vitiosa. Sordidus cibus à frugali differt, Ofello judice. Enimvero frustrà vitium hoc declinabis, si te ad aliud malè convertas. Avidienus, canis meritò appellatus, edit olivas quinquennes et corna silvestria: nec libenter defundit vinum nisi corruptum: ipse verò è vase cornuo duas libras continente brassicas aspergit oleo veteri, cujus odorem tolerare non possis, largè quidem fundens acetum; quamvis repotia,

Tutus erat rhombus, tutoque ciconia nido;
Donec vos auctor docuit Prætorius. Ergò,
Si quis nunc mergos suaves edixerit assos;
Parebit pravi docilis Romana juventus.
Sordidus à tenui victu distabit, Ofello [62]
Judice. Nam frustrà vitium vitaveris illud,
Si te aliò pravum detorseris. Avidienus,
Cui Canis ex vero ductum cognomen adhæret,
Quinquennes oleas est et silvestria corna;
Ac, nisi mutatum, parcit defundere vinum; et
Cujus odorem olei nequeas perferre (licebit
Ille repotia, natales, aliosve dierum
Festos albatus celebret) cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.

ANNOTATIONES.

Tum rhombos minùs æquor alebat?] Ostendit Poëta non tam obsoniorum bonitatem quàm gulæ insanum fastidium valere ut plurimum. Olim, inquit, acipenser in pretio ac deliciis fuit: deinde rhombus: aliàs ciconia, pavo, &c. imò si quis modò novas dapes excogitat, etsi minimè bonas, v. g. mergos assos: hos continuò cæteris omnibus anteponi et optimos haberi cernas.

50. *Donec vos auctor docuit Prætorius.*] Asinius Sempronius Rufus ciconias primus devorare instituit Augusti temporibus, illum vocat Satiricus *Prætorium* ironicè; quoniam Præturam petens ob gulæ infamiam repulsus est: hique de eo versiculi per ludibrium etiam claudicantes in vulgus sparsi:

Ciconiarum Rufus iste conditor,
Hic est duobus elegantior Plancis;
Suffragiorum puncta non tulit septem.
Ciconiarum populus ultus est mortem.

51. *Mergos assos*;] Gall. *Plongeons.* Hi cùm sint macri admodùm, si etiam assentur, nihil præter ossa ac pellem erunt. Si quis tamen gulæ antesignanus et magister edicat mergos assos suaves esse, et sic apponi debere; parebit juventus stultè, et quasi bonos devorabit.

53. *Sordidus à tenui victu distabit,*] Prudenter monet Poeta tenuem frugalemque victum differre à sordido; hunc vitiosum ac turpem, illum contra honestum, dignum laude.

55. *Avidienus, &c.*] Exemplo demonstrat quid sit victus sordidus. Avidienus à sordibus et immunditiâ Canis cognominatus verè est, quippe qui vescitur oleis vetustate corruptis, et cornis silvestribus: caules verò aspergit exiguo oleo vetere et fœtente, acetum duntaxat abundè affundens. Hæc certè vivendi ratio sordida est.

58. *Ac, nisi mutatum, parcit defundere vinum;*] Etiam in libationibus ad honorem deorum fieri solitis, ille vappam adhibet; nec vinum paterâ defundit nisi acescens.

60. *Repotia.*] Festus. *Postridiè nuptias apud novum maritum cœnatur, et quasi reficitur potatio*; quæ inde ἐπαυλια dicitur, pridiè verò nuptiarum προαυλία, inquit Cœlius l. 15. c. 18, et 24. Alex. ab Alex. l. 2. c. 5. Repotia, inquit, postridiè nuptias lætiore convictu affines apud novum maritum percolebant; qui die nova nupta in viri domum libertatem auspicari, et dominam agere simul, et rem divinam facere assuêrat.

Natales.] Vide Pers. init. Sat. 2. ubi natalem diem *meliore lapillo numerandum*, hilariterque transigendum, atque in eâ *fundendum Genio merum*, præcipit.

Aliosve dierum Festos.] In his mos erat optimum vinum promere, et quidem liberaliter, ad lætitiam excitandam: nam *lætitiæ Bacchus dator*, ex Virgil. Æn. 1. v. 738. At Avidienus contrà.

61. *Albatus*] Ex more veterum; togâ indutus recens lotâ et dealbatâ. Pers. Sat. 2. v. 40.

. . . . . negato
Jupiter hæc illi, quamvis te albata rogarit.

Cornu ipse bilibri Caulibus instillat, veteris.] Adverte singulas voces sordidam parcitatem notantes; è vasculo in olus vile guttas aliquot olei fœtidi instillat ipse quidem, veritus nè alter copiosiùs affundat; vel nè servus inde quid delingat, delibet, surripiat.

Veteris.] Hoc epithetum alii jungunt cum præcedenti voce, *olei*: alii cum sequente, *aceti*. Simile quid habet Pers. Sat. 3. v. 27. et seq

Pannosam fæcem morientis sorbet aceti.

Quali igitur victu sapiens utetur, et horum
Utrum imitabitur? Hâc urget lupus, hâc canis
angit. [630]
Mundus erit qui non offendet sordibus, atque
In neutram partem cultûs miser. Hic neq; servis,
Albucî senis exemplo, dum munia didit,
Sævus erit; nec, sic ut simplex Nævius, unctam
Convivis præbebit aquam. Vitium hoc quoque
magnum.
Accipe nunc victus tenuis quæ quantaque secum
Afferat. Imprimis valeas benè: nam, variæ res
Ut noceant homini, credas, memor illius escæ [631]
Quæ simplex olim tibi sederit. At simul assis

natales, aliosque dies festos colat indutus veste candidâ. Quo ergò victu utetur sapiens; et quem istorum imitabitur? inde premit lupus, illinc instat canis. Nitidus erit qui nec sordidâ peccârit vivendi ratione, nec se miserè curabit hâc aut illâ parte. Is neque verberabit famulos officia distribuens, ad instar Albucii vetuli; neque, ut Nævius inconsultus, dabit convivis aquam immundam. Est enim *hoc etiam grande peccatum. Jam disce quæ et quanta* bona *secum advehat frugalitas. Primò sanitatem habebis. Etenim ciborum diversitatem esse homini perniciosam minimè dubitabis, recordatus ejus escæ, quæ una tibi aliquando constiterit. Verum si*

ANNOTATIONES.

63. *Horum Utrum imitabitur?*] An Gallonium luxuriosum et prodigum, an Avidienum sordidum et nimis parcum?

64. *Hâc urget lupus, hâc canis angit.*] Loco vocis *angit*, quidam leg. *aiunt*. Certè proverbium est. Porrò comminiscuntur hinc edacitatem et ingluviem *lupi*, illinc immunditiam *canis*: item delicias Interpontani lupi, de quo suprà, atque sordes Avidieni Canis cognominati.

65. *Mundus erit, &c.*] Is erit mundus, honestus, bonus, rectus in vivendi modo, qui medium tenebit ac modum; nec profusè sumptuosus nec indecorâ parsimoniâ sordidus.

Non offendet sordibus, In neutram partem cultûs miser.] Non se odiosum aut miserum præstabit; cultu seu sumptibus seu parcitate immoderatâ; neutrâ parte nimius erit. Vocem, *cultûs*, accipe in genit. id est, curæ sui majoris aut minoris quàm par sit.

67. *Albucî senis exemplo.*] Hunc avaritiæ quidam, alii contrà profusionis accusari volunt. Neutri bene. Horatius primò culpavit intemperantiam et immoderationem in quærendis cibis carioribus, pariter ac sordidiorem victum. Jam damnat nimium lautitiæ et elegantiæ studium in struendo parandove convivio, atque huic contrarium negligentiæ vitium: affertque exempla Albucii et Nævii opposita. Albucius nimiâ curâ peccat, qui sævit etiam in famulos injunctis officiis paulò minùs sedulos, ac si quid non satis accuratum comperit, durè plectit: imò, inquiunt, servos ille antè verberabat; seu ad arcendam stati n segnitiem, seu nè posteà peccantes cædere non vacaret. Contrà Nævius indiligens et parùm lautus: ut mox dicetur.

Didit] Dat, dividit. Vetus est verbum *dido, is*, quod frequens usurpat Lucretius; quin et Virgil. Æneid. 7. v. 144.

Diditur hic subitò Trojana per agmina rumor.

Et Æneid. 8. v. 132.

——Tua terris didita fama.

68. *Simplex Nævius.*] Negligens, parùm sapiens et prudens, non satis mundus, quippe qui aquam impuram, lutulentam, sordibus contaminatam præbet convivis admiscendam vino ac bibendam. Ergò Albucius ille plus æquo erat curiosus in epularum apparatu: Nævius autem minùs quam decet: quod utrumque vitium magnum est.

70. *Accipe nunc victus tenuis, &c.*] Cic. Tuscul. 5. n. 99. *Adde siccitatem quæ sequitur continentiam in victu. Adde integritatem valetudinis.* Et Offic. 2. n. 68. *Valetudo sustentatur .... continentiâ in victu omni atque cultu, &c.*

72. *Credas, memor illius escæ, &c.*] Facilè credas varietatem ciborum homini esse noxiam, si modò velis meminisse quàm utilis tibi fuerit esca simplex, quæ in stomacho placidè cocta, bono succo, atque, ut aiunt, chylo, reparârit vires corporis: et è contrario, quantum molestiæ tibi creârit esca multiplex; quoties deglut sti simul assa cum elixis, carnes cum piscibus, &c.

73. *Tibi sederit.*] Quieverit concocta sine ullâ ventriculi aut stomachi perturbatione ac tumultu. Teste Hippocrate, cibi dissimiles invicem se corrumpunt et seditionem concitant. Τὰ γὰρ ἀνόμοια στασιάζει, Plut. Sympos. 4. *Ciborum copia turbat et corrumpit.* Senec. Epist. 2. *Fastidientis est stomachi multa degustare, quæ uti varia sunt et diversa, non alunt. Sed inquietant et inquinant.* Vide Macrobium

miscueris elixa cum *assatis, et conchylia cum turdis: dulcia mutabunt se in bilem atque iners pituita stomachum perturbabit. An aspicis quemadmodum quisque pallens surgat è convivio sumptuoso? Imò corpus oppressum præcedenti intemperantiâ simul deprimit animum, et prosternit in terram divini spiritûs portionem. Alter contrà, postquam recreavit corpus brevi cibo et somno, assurgit alacer ad injunctas functiones. Nihilominus iste poterit transire interdum ad lautiorem cibum, seu tempus recurrens adduxerit sacrum diem, seu cupiet debilitatum corpus reficere: item*

Miscuezis elixa, simul conchylia turdis;
Dulcia se in bilem vertent, stomachoq; tumultum
Lenta feret pituita. Vides ut pallidus omnis 76
Cœnâ desurgat dubiâ? quin corpus onustum [61*]
Hesternis vitiis animum quoque prægravat unà,
Atque affigit humo divinæ particulam auræ.
Alter, ubi dicto citiùs curata sopori 80
Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam;
Sive diem festum rediens advexerit annus;
Seu recreare volet tenuatum corpus: ubjve

ANNOTATIONES.

Saturn. lib. 7. cap. 4. et 5. hâc de re pluribus et luculenter disserentem. *Qui simplicem cibum sumit, facilè quo succo ejus corpus vel juvetur vel gravetur, usu docente, cognoscit: atque ita cujus causa deprehensa est, noxam facile devitat. Qui autem multiplicem, diversitate succorum diversas potitur qualitates: nec concordant humores ex materiæ varietate nascentes, nec efficiunt liquidum puremve sanguinem, in quem jecoris ministerio vertuntur, et in venas cum tumultu suo transeunt. Hinc morborum scaturigo ex repugnantium sibi humorum discordiâ, &c.*

74. *Conchylia.*] Pisces conchis inclusos, ostrea, &c. Cic. in Pisonem, n. 67. *Mensa exstructa non conchyliis aut piscibus, sed multâ carne.* Plin. l. 8. c. 57. *Censoriæ leges, princepsque M. Scaurus in consulatu, cœnis ademêre conchylia, et ex alio orbe convectas aves.* Cœl. Rhodig. l. 27. c. 23. ex Phalereo Demetrio, et Sophrone mimographo, *Conchylia,* inquit, *gulæ proceribus adeò probata, ut vel inde sit conformatum adagium;* esse conchylia viduarum cupedias.

Turdis.] Gall. *grives.* De his jam lib. 1. Sat. 5. et posteà lib. 1. Epist. 15. *obeso nil melius turdo.* Vide ibi annot.

75. *Dulcia se in bilem vertent.*] Quæ scilicet non benè cocta fuerint in ventriculo, maximè verò dulcia in bilem amarosque humores convertuntur.

Stomachoque tumultum Lenta feret pituita.] Pituita humidus ac frigidus humor a cerebro defluens in stomachum, ibique offendens excitatam bilem calidam et siccam, turbas ingentes ac tumultus movebit. Macr. antè cit. *Humores repugnantes ac discordes non purum faciunt sanguinem, et in venas cum tumultu suo transeunt.*

76. *Pallidus omnis, &c.*] Decolor, malè habens, dum ægrè coquitur cibus multiplex et varius, qui calorem naturalem gravat imbecilliorem, et extinguit, atque hinc pallor.

77. *Cœnâ dubiâ?*] Sumptuosa, tam copiosa, ut quem è tot cibis capias dubius sis. Terent. Phorm. act. 2. Ph. *Cœna dubia apponitur.* Ge. *Quid istuc verbi est?* Ph. *Ubi tu dubites quid sumas potissimum.*

78. *Animum prægravat unà.*] Hebetem reddit ac sui similem, secumque ad terram inclinat animum, qui cùm divinæ consors naturæ sit, sursum debet et ad sublimia cœlestiaque conniti. Cic. Tuscul. 5. n. 100. *Quid, quòd ne mente quidem rectè uti possumus multo cibo et potione completi?*

79. *Affigit humo.*] Al. *Affigit humi.* Cic. de Senectute, n. 77. *Est animus cœlestis ex altissimo domicilio depressus, et quasi demersus in terram, locum divinæ naturæ æternitatique contrarium.*

Divinæ particulam auræ.] Cic. Tusc. 5. n. 38. *Humanus animus ex divinâ mente decerptus cum alio nullo nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest.* Senec. Epist. 66. ratio nihil aliud est, quam in corpus humanum pars divini spiritûs mersa. Juvenal. Sat. 15. v. 146.

Sensum à cœlesti demissum traximus arce.

Egregiam hanc illi Ethnici sententiam hausêre ex sacris codicibus, quos non ignoravêre, ut alibi dixi. *Genes.* c. 2. "Formavit Dominus "Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in "faciem ejus spiraculum vitæ: et factus est "homo in animam viventem."

80. *Alter, ubi dicto citiùs, &c.*] Alter frugali utens victu, postquam cibo somnoque modico curavit corpus, surgit alacer et expeditus ad solitas actiones: Contra, qui hesternis epulis adhuc graves, ad resumendum manè laborem parum sunt vegeti.

82. *Hic tamen ad melius, &c.*] Qui cibum quotidie capit exiguum, poterit interdum lautiori se convivio exhilarare et recreare, seu publicæ lætitiæ causâ et occasione, seu ob propriam necessitatem. Qui verò molliter vivit, senio vel ægritudini incidenti quod præbeat, levamen aut solatium nullum insuper habet.

Accedent anni, et tractari molliùs ætas
Imbecilla volet. Tibi quidnam accedet ad istam
Quam puer et validus præsumis mollitiem, seu
Dura valetudo inciderit, seu tarda senectus?
Rancidum aprum antiqui laudabant; non quia nasus
Illis nullus erat; sed credo, hâc mente, quòd hospes [633]
Tardiùs adveniens vitiatum commodiùs, quàm
Integrum edax dominus, consumeret. Hos utinam inter
Heroas natum tellus me prima tulisset!
Das aliquid famæ, quæ carmine gratior aurem
Occupat humanam? Grandes rhombi patinæq;
Grande ferunt unà cum damno dedecus. Adde
Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum,
Et frustrà mortis cupidum, cùm deerit egenti
As, laquei pretium. Jure, inquit, Thrasius istis
Jurgatur verbis; ego vectigalia magna
Divitiasq; habeo tribus amplas regibus. Ergo [634]
Quod superat, non est meliùs quò insumere possis?
Cur eget indignus quisquam, te divite? Quare
Templa ruunt antiqua Deûm? Cur, improbe, caræ
Non aliquid patriæ tanto emetiris acervo?

cùm anni multiplicati fuerint, atque meliùs curari posset ætas ingravescens. Tu verò ad eam mollitiem quam adhuc *juvenis ac vegetus præripis, quid adjunges, cùm vel ægritudo molesta vel senectus pigra acciderit? Prisci amabant aprum rancidulum, non quòd carerent odoratu: sed,* ut opinor, *eo consilio quòd hospes serò accedens aptius comedat* paulò *corruptum, quàm vorax dominus incorruptum. Utinam me primà terra genuisset inter istos heroas! An quidpiam tribuis existimationi, quæ jucundior carmine intrat* in *aures hominum? Magni rhombi et catini magnum probrum simul cum detrimento afferunt. Adjunge infensum patruum, vicinos, temet tibi inimicum, et frustra mori quærentem quando inopi non aderit as pretium restis.*

Dices: meritò quidem *Thrasius ejusmodi sermonibus increpatur: Ego verò reditus ingentes possideo, et opes tribus regibus suffecturas.* An *igitur deest melior ratio insumendi quod superfluum est? Quare inops est aliquis immeritus, dum tu es opulentus? Cur vetusta numinum fana decidunt? Quare, pessime, è tam abundanti cumulo non detrahis quidquam dilectæ* patriæ largiendum?

ANNOTATIONES.

94. *Quæ carmine gratior.*] Vel, quæ gratior quâvis modulatione: vel, quæ fit per carmen celebrior. Nôrunt omnes Alexandrum illum magnum Achilli invidisse, quòd nactus esset eximium laudum suarum præconem Homerum.

97. *Adde Iratum patruum, &c.*] Præter allata jam luxuriosi victûs mala, adde quod odium incurris propinquorum, amicorum, imò et vicinorum, qui omnes oderunt luxuriam. Cic. pro Muren. n. 76. *Odit Populus Roman. privatam luxuriam.* Offic. l. 1. n. 106. *Turpè est diffluere luxuriâ . . . . . Luxuria cùm omni ætati turpis, tum senectuti fœdissima est.*

Patruum.] Cujus es tutelæ commissus, et cui proinde obsequi te par est à prodigendo patrimonio deterrenti, sumptus nimios vetanti.

Te tibi iniquum.] Quippe qui tuas opes effundis in alios, nihil tibimet reservans, seu quo ingruenti inopiæ subvenias, seu quo in desperatione rerum tuarum mortem tibi consciscas.

99. *As, laquei pretium.*] Sat pecuniæ ad emendum laqueum. Placet alia lectio *as* hoc sensu: ut nec assem unum habeas superstitem quo emas restim, ad suspendium finiendasque simul cum vitâ ærumnas et miseriam summæ egestatis asseclas. Huc spectat adagium: *ad assem redactus.*

Thrasius.] Homo prodigus, et hinc prorsùs inops et egens rerum omnium.

100. *Ego vectigalia magna, &c.*] Prolepsis est. Qui non amplas habet et magnas opes, ac sumptus facit magnos, is jure admonetur et objurgatur. Atqui ego non ita. Nam ingentes divitias possideo cuilibet magno sumptui pares.

Vectigalia.] Privatos reditus copiosos publicis vectigalibus æquales.

101. *Tribus amplas regibus.*] Plutarchus ità scribit, Marium ædes et opes habuisse multis regibus pares.

102. *Ergò quòd superat, non est melius quo, &c.*] Respondet Horatius: Atque divitias illas ingentes non dilapidare, sed rectè insumere oportet quæ superflua tibi multa sunt. Quin iis sublevas cives quos iniqua sors pauperes fecit meliori conditione dignos? Quin instauranda curas diruta vetustate deorum templa? Quin è tanto bonorum acervo decerptum aliquid impertis Reipubl. et patriæ, quæ tibi certè chara esse debet?

Scilicet tibi soli benè semper fluent omnia? O cachinnus ingens deinde adversariis! Uter duorum sibi confidet securius in casibus incertis; an is qui animum et corpus arrogans assueverit multis, an qui modico contentus et futuri providus, in pace comparaverit necessaria ad bellum, uti solet sapiens? Verùm ut majorem his habeas fidem; Ego parvus puer Ofellum hunc animadverti non largius usum facultatibus integris, quàm nunc attritis. Cernas jam in dimenso agro cum liberis et grege strenuum agricolam mercenarium sic loquentem: Haud ego die non festâ comedi quidpiam temerè nisi herbas cum pede fumoso porci. Quando verò hospes accesserat post diuturnum intervallum, aut vicinus jucundus mihi conviva, per pluviam laborem intermittenti; lautæ erant epulæ non è piscibus urbe quæsitis, sed è pullo et capro. Deinde pensiles uvæ, et nuces, et crassiores ficus instruebant secundam mensam.

Uni nimirùm tibi rectè semper erunt res?
O magnus posthac inimicis risus! uterne
Ad casus dubios fidet sibi certiùs; hic, qui
Pluribus assuerit mentem corpusque superbum;
An qui, contentus parvo metuensque futuri,
In pace, ut sapiens, aptârit idonea bello?
Quò magis his credas; puer hunc ego parvus Ofellum
Integris opibus novi non latiùs usum,
Quàm nunc accisis. Videas metato in agello[635]
Cum pecore et natis fortem mercede colonum,
Non ego, narrantem, temerè edi luce profestâ
Quidquam præter olus fumosæ cum pede pernæ.
Ac mihi seu longum post tempus venerat hospes,
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus; benè erat, non piscibus urbe petitis,
Sed pullo atque hædo: tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.

ANNOTATIONES.

106. *Uni nimirùm tibi, &c.*] Attende verò quàm stultè præsenti rerum statui confidas, quasi prospera semper habiturus. Imò cave nè, altè corruens lapsu graviore, præbeas et inimicis risum ac ludibrium, malitiosæ fortunæ ludum ac jocum, atque, ut ait Juvenalis, *mimum*, Sat. 6. v. 607.

107. *Uterne ad casus dubios, &c.*] Urget porrò noster Poëta: Dic, amabo: uter in adversis constantior futurus est, an qui rerum omnium copiâ semper se satiârit, an qui bonis licet affluens modico se victui assuefecerit? exemplo rem accipe. Ofellus olim dives, nunc pauper mutatam sortem vix sentit; quoniam inter opes non abundantiori cibo usus est, *futuri metuens*: atque *in pace*, et secundis rebus, *ut sapiens, aptans idonea bello* et egestati præsidia, nempè tolerantiæ studium, animumque et corpus *contentum parvo*.

112. *Ofellum.*] Post Philippensem victoriam reductis in Italiam militibus agros divisit Augustus veteribus dominis ademptos. Sic et Propertius prædia amisit: quod ipse conqueritur: et Virgilius ipse suorum possessione depulsus ac tantùm non spoliatus est. Patet ex Bucolicis Ecl. 1. et 9. Sic etiam Ofellus suum agrum Umbreno cuidam militi attributum perdidit; ac deinceps velut alienum mercede conductum excoluit: suoque labore et operâ rusticâ se suamque familiam sustentavit et aluit.

114. *Metato in agello.*] Salmasius *metatum* interpretatur opimum, quasi electum et assignatum. Malim tamen cum aliis intelligere simpliciùs, perticâ dimensum. Nam ita cuique certa mensura, certa jugera assignabantur. Virg. in Diris.

Pertica quæ nostros metata est impia agellos.

Propert. lib. 4. et l. 1. v. 130.

Abstulit excultas pertica tristis opes.

116. *Non ego, &c.*] Hæc et quæ sequuntur ad finem hujus Satiræ Ofelli *narrantis* verba sunt.

117 *Pernæ.*] Pernam cum petasone malè confundunt aliqui. Petaso est coxa porcina salita costas etiam comprehendens: *perna* est petasonis pars carnosior, pedi proxima, cum ipso pede. Undè patet Poëtæ nostri accurata dictio, atque Ofelli parsimonia, qui profestis diebus non *pernam* sed *pedem* tantùm pernæ partem deteriorem comederet, etiam dum *integræ opes erant*.

119. *Per imbrem.*] Dum plueret, atque intermitti opus necesse erat.

121. *Pensilis uva.*] Quæ passa suspenditur hyeme comedenda. Varro de Re Rust. lib. 1. cap. 58. *Cato ait . . . . uvas quas suspendas, opportunissimas esse duracinas, amineas, et scantianas*; et cap. 68. *pensilia, ut uvæ, mala, et sorba, ipsa ostendunt quando ad usum promi oporteat: quòd colore mutato, et contractu acinorum, si non dempseris ad edendum, ad abjiciendum, descensura se minitantur.* Plin. lib. 14 cap. 4. *Uvæ durant aliæ per hyemem pensiles nodo concameratæ, congeminatæ, conglomeratæ.* Sunt enim variæ lectiones hujus vocis.

122. *Cum duplice ficu.*] Alii intelligunt ca-

Post hoc ludus erat cuppâ potare magistrâ:
Ac venerata Ceres, ut culmo surgeret alto, [636]
Explicuit vino contractæ seria frontis.
Sæviat, atque novos moveat fortuna tumultus;
Quantùm hinc imminuet? quantò aut ego parciùs, aut vos,
O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
Nam propriæ telluris herum natura, neque illum,
Nec me, nec quemquam statuit. Nos expulit ille;
Illum aut nequities, aut vafri inscitia juris,
Postremò expellet certè vivacior hæres.
Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli [637]
Dictus, erit nulli proprius; sed cedet in usum

Postrà ludus erat bibere cratere magistro. Denique Ceres rogata ut celsam aristam erigeret, vino porrigebat frontem rugosam et felicitam. Ergò sors adversetur, novaque bella moliatur, quid inde aufert? Quantò minùs vel ego, vel vos, ô pueri, culti fuistis, ex quo novus inquilinus istuc accessit? Etenim proprii agri dominum neque hunc, neque me, ullum natura constituit; iste nos abegit; istum abiget vel fraus, vel ignoratio tricarum juris, tandem certè hæres superstes. Ager ille nunc sub nomine Umbreni, paulo ante Ofelli nuncupatus, nemini proprius est: at fructum afferet

ANNOTATIONES.

ricas seu ficus siccas duplicis generis, albas et nigras præcoces et serotinas. Alii referunt ad ficum quæ bifera dicitur. Alii volunt significari mariscas, quæ sunt ficus grandiores at insipidæ, viles, *fatuæ*, Martial. l. 7. Epigr. 24. certè Ofelli convenientes frugali mensæ. Aristot. Probl. *ἰσχάδες αἱ δίχα ἐσχισμέναι.* Vide Columel. l. 12. c. 15. Plin. l. 15. c. 18. Macrob. l. 3. c. 20. &c.

123. *Ludus erat cuppâ potare magistrâ.*] Nullâ archipotâ, nullo convivii rege bibendi modum præscribente: sed quasi ipsâ cuppâ duntaxat dominâ, potabamus ad arbitrium, liberè, quantum placeret. De rege ac legibus convivii, l. 1. Od. 4. et l. 2. Od. 7. Quidam legunt *culpâ*, ut qui peccâsset adversus leges convivii et symposiarchæ, in pœnam haurire cyathum juberetur: afferuntque Plaut. Stich. 5. 4. 43. *qui peccârit poculo multabitur.* Verùm hæc parum congruunt simplicitati rusticæ et moribus Ofelli.

Cuppâ.] A *κύββα*, *poculum*: Hesych. Gall. *Une couppe.* Angl. A CUP.

124. *Venerata Ceres.*] Religiosâ libatione Cererem venerabamur, ac precabamur ut amplam daret messem; tumque bonâ spe conceptâ hilaritati indulgebamus. Antiqui *venero* et *veneror* dixerunt. Virgil. Æneid 3. v. 460. *Venerata sacerdos*, passivâ significatione, ut hoc Horatii loco.

126. *Sæviat, atque novos, &c.*] Fortunam rectè provocat Ofellus *angustam pauperiem pati* assuetus. Ad rem omninò Senec. Epist. 18. *Quod necessitati sat est, Fortuna debet etiam irata.*

127. *Quantò aut ego parciùs, &c.*] Ex quo Umbrenus tenet agrum meum, an Fortunæ ictus, an diminutum victum sensimus? an corporis color ac nitor deperiit? Imò cibi parabiles, ut antè, in promptu semper adfuerunt: eadem vivendi agendique ratio: idem animus.

129. *Nam propriæ telluris herum, &c.*] Cic. Offic. 1. n. 21. *Sunt autem privata nulla naturâ, sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt: aut victoriâ, ut qui bello potiti sunt; aut lege, pactione, conditione, sorte.* Senec. Epist. 8. *Non dominus istic, sed colonus intrasti.*

131. *Illum aut nequities, &c.*] Sua ipsius luxuria, vel aliena fraus et improbitas, *Vafri inscitia juris*: Gall. *une chicane malicieuse.* Vide posteà l. 2. Epist. 2. v. 127. et seq.

132. *Vivacior hæres.*] Horat. Ep. Lib. 2. 2. v. 175.

. . *Perpetuus nulli datur usus: et hæres*
Hæredem alterius velut unda supervenit undam.

133. *Nunc ager Umbreni, &c.*] Expressa dictio ex Luciani Epigrammate,

Ἀγρὸς Ἀχαιμενίδου γενόμην ποτὲ νῦν δὲ Μενίππου.
Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι εἰς ἕτερον.
Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν μέ ποτ᾽ ᾤετο, καὶ πάλιν οὗτος
Οἴεται εἰμὶ δ᾽ ὅλως οὐδενός, ἀλλὰ Τύχης.

Ager Achæmenidæ olim, nunc verò Menippi.
Et rursus ab alio transibo ad alium. Etenim ille possidere me putabat; et hinc nunc putat. Nullius autem omninò sum, sed Fortunæ.

134. *Cedet in usum Nunc mihi, nunc alii.*] Lib. 2. Epist. 2. v. 1740.

. . . . . . *tanquam,*
Sit proprium cuiquam, puncto quod mobilis horæ,
Nunc prece, nunc pretio; nunc vi, nunc sorte supremâ,
Permutet dominos, et cedat in altera jura.

jam mihi, mox alteri. Quapropter constantes estote; et rebus contrariis magnos animos objicite.

Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes;
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

ANNOTATIONES.

135. *Quocirca vivite fortes, &c.*] Quæ cùm ita sint, ô pueri mei, discite exemplo meo nihil proprium vobis existimare, parvo contenti esse, et sic fortunæ vim frangere.

SATIRA III.

Fusè tractat paradoxum illud Stoïcum: Omnes stultos insanire.

DAMASIP. *Sic infrequenter scribis, adeo ut anno integro vix quater petas membranam, singula tua scripta recensens; adversùs temetipsum iratus, quòd vino et somno indulgens nihil componas dignum celebrari; quid erit? sobrius venisti ab ipsis*

SIC rarò scribis, ut toto non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quæque retexens;
Iratus tibi quod vini somnòque benignus
Nil dignum sermone canas: quid fiet? ab ipsis

ANNOTATIONES.

1. *Sic rarò, &c.*] Plures hîc dialogismi, sed duo sunt præcipui: prior Damasippi philosophi cum Horatio, usque ad versum 39. ubi hunc ille Stoïco supercilio redarguit, quòd nihil novi scriberet; alter est Stertinii item Stoïci cum Damasippo. Vel si mavis, Damasippus ipse refert Horatio Stertinii secum et cum aliis quibusdam sermocinationem sat prolixam. Atque in hâc Satiricus noster, excutiendo solemne Stoïcis placitum, acutè vellicat plerosque vanæ mentis homines, qui solos se sapere venditabant.

Ut toto non quater, &c.] Primùm se castigari insimularique desidiæ à Damasippo fingit Horatius, ut inde sensim ac pedetentim ad propositum subrepat; atque *vafer vitium* ac vulnus, quod rescindere vult, *tangat*; quemadmodum ait Persius, Sat. 1. v. 116.

2. *Membranam poscas.*] Ex adversariis in membranam nihil transcribis velut emendatum, atque hominum lectioni dandum: multa quidem habes in tabulis exarata, quæ perpetuò retexis, sed pauca aut nulla in chartam et mundum refers. Prisci nimirùm scriptitavêre primò in ceratis tabellis; ut annotavi l. 1. Sat. 10. Deinde in chartâ seu papyro: l. 1. Sat. 4. Posteà in membranis quæ pelles animalium, quòd Pergami inventæ et aptatæ ad scribendum, Pergamenæ dictæ sunt. Plin. lib. 13. cap. 11. S. Hieron. Epist. ad Chromatium: *tam parvam Epistolam* miseritis . . . . . . *chartam defuisse non puto, Ægypto ministrante commercia. Et si alicui Ptolemæus maria clausisset, tamen rex Attalus* (Eumenes) *membranas à Pergamo miserat, ut penuria chartæ pellibus pensaretur: unde et Pergamenorum nomen ad hunc usque diem, tradente sibi invicem posteritate, servatum est.* Ubi ex occasione et in transitu Lector, meminisse oportet, Pergami reges ferè omnes appellari consuevisse Attalos: pariterque Ægyptios nominatos deinceps Ptolemæos, qui anteà Pharaones.

Retexens.] In tabellis enim, verso stylo, cerâque complanatâ, licebat mutare et rescribere quidlibet; non perinde in membranis. Ovid.

Incipit, et dubitat: scribit, damnatq; tabellas.
Et notat, et delet; mutat, culpatque, probatque.

Vide Quintil. lib. 16. c. 3. sub finem.

3. *Iratus tibi, quòd &c.*] Quòd satis elaboratum nihil tibi videtur, irasceris et succenses tibimet; hinc relegis, deles, vertis, donec aliquid menti occurrat quod ipse probes, dignumque judices evulgari et tradi lectitandum eruditis. Epist. ad Pisones, v. 293.

. . . *Carmen reprehendite quod non*
Multa dies et multa litura coërcuit, &c.

4. *Dignum sermone.*] Dignum Satiris mandari, proindeque legi et laudari.

Ab ipsis Saturnalibus huc fugisti.] Quorsum huc secessisti in villam tepidiori cœlo, vel foco luculentiori commodum, quasi ad scribendum aptiorem?

Saturnalibus huc fugisti sobrius. Ergò
Dic aliquid dignum promissis. Incipe. Nil est.
Culpantur frustrà calami; immeritusque laborat [639]
Iratis natus paries Dîs atque poëtis.
Atqui vultus erat multa et præclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto.
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?
Eupolin Archilocho? comites educere tantos?
Invidiam placare paras virtute relictâ?

Saturnalibus. Igitur scribe quidpiam pollicitis respondens. Age: nihil prohibet. Sine causâ calamos accusas: nec jure cæditur paries factus adversis numinibus et poëtis. At vultu multa et eximia spondebas, cum primum villa domicilio calenti te excepisset. Quid prodest adjunxisse Platonem Menandro? atque Eupolin Archilocho? assumpsisse comites egregios? An speras invidiam sedare virtutem deserendo?

ANNOTATIONES.

5. *Saturnalibus.*] In memoriam priscæ libertatis sub imperio Saturni, Romæ celebrabantur Saturnalia 14 Cal. Januar. tumque servis domini præstabant epulas, ipsique ministrabant: omni datâ quidvis loquendi licentiâ. Vide Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 10. Athen. lib. 14. et infrà Sat. 7. v. 4. ubi de *libertate Decembri.*

Sobrius. Ergò Dic aliquid, &c.] Si quidem Romanæ plebis in Saturnalibus commessationes ac tumultus fugiens huc venisti, et quiete exoptatâ jam frueris, vinoque et somno parcè indulgere licet, jam scribe quidpiam sobriâ mente dignum.

6. *Nil est.*] Nihil excusationis habes.

Culpantur frustrà calami.] Non est quòd pueriliter culpam rejicias in calamos parùm idoneos. Vide Pers. Sat. 3. v. 12. ubi

Tum queritur crassus calamo quòd pendeat humor.

. . . .

An tali studeam calamo?

7. *Immeritusque laborat, &c.*] Immeritò cædes parietem, iratus quòd votis respondentia non pariat mens. Perf. Sat. 1. v. 106. *nec pluteum cædit, &c.* Quintil. lib. 10. cap. 3. *Tum illa, quæ apertiorem animi motum sequuntur, ... jactare manum, torquere vultum, . . . quæque Persius notat, &c.* Hic nonnulli perperàm asserunt fuisse veteribus parietes ceratos, in quibus noctu scriberent, si quid mente occurreret. At fuerint tabulæ ceratæ: quas quidem, vel fortasse ipsa parietibus lecto proximis appensas, ceratos parietes interpretari licet. Prior tamen explicandi ratio magis arridet.

8. *Iratis natus paries Diis, &c.*] Qui nempe toties immeritò verberetur, Poëtis suam exonerantibus indignationem et iram quòd animus eximia non excogitaret. Ita veteres dixêre Diis adversis fieri, si quid malè cederet.

10. *Si vacuum tepido, &c.*] Horatius impatiens frigoris in villam suam prope Tarentum secedere consueverat. Lib. 2. Od. 6.

Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas.

Lib. 1. Epist. 7. v. 10.

Quod si bruma nives Albanis illinet agris,
Ad mare descendet vates tuus, &c.] Vide et Epist. 16.

11. *Quorsum pertinuit, &c.*] Quorsum igitur tot libros tecum detulisti? *Platonem*, ad sententias. Epist. ad Pis. *Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ. Menandrum*, ad motum imitationem, quâ præcellit; *Eupolidem et Archilochum*, ad sales et acrimoniam. Quæ quidem omnia juvabant scripturum Satiras. Vide Platonis Alcibiad. poster. unde hujus materia Satiræ desumpta.

Platona.] Cic. de Orat. *Non intelligendi solùm, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister Plato.* Et posteà; *Platonis locutio potiùs poëma putandum, quàm Comicorum Poëtarum.*

Menandro?] Hic Athenis oriundus, novæ comœdiæ scriptor eximius: quem Terentius secutus est. Quint. l. 10. c. 1. *vel unus*, inquit, *diligenter lectus ad cuncta efficienda sufficiat Menander; ità omnem vitæ imaginem expressit; tanta in eo inveniendi copia, et eloquendi facultas; ità est omnibus rebus, personis, affectibus accommodatus . . in omnibus mirè custoditur ab hoc Poëtâ decorum. Atque is quidem ejusdem operis auctoribus abstulit nomen, et fulgore quodam suæ claritatis tenebras obduxit.*

12. *Eupolin, Archilocho?*] De hoc in Epod. 6. de illo Sat. 4. lib. 1.

13. *Invidiam placare paras, &c.*] An times homines malos offendere, carpendo vitia eorum, et satiricum salem iis affricando: An verò sic invidiam formidare incipis et inimicitias improborum? Cic. Catil. 1. *Hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam gloriam putarem, non invidiam.*

O infelix despectui eris. Fugienda est inertia, mala Siren; vel pariter amittendum id omne quod meliore vitâ acquisivisti. HORAT. *O Damasippe, Dii Deæque, propter salutare monitum, dent tibi tonsorem. Verum quomodo tam benè me cognoscis?* DAMASIP. *Postquam cunctæ meæ facultates perierunt apud Janum medium, rerum alienarum satago dimotus à propriis. Etenim pridem cordi erat investigare, quo vase ærea pedes abluisset Sisyphus ille callidus: quid sine arte incisum, quid imperitè conflatum esset? Ego solers illi statuæ* pretium *statuebam centena millia: solusque noveram hortos et ædes magnificas emere cum quæstu. Quocirca plateæ celebres cognominârant me Mercurii amicum.* HOR. *Scio,*

Contemnêre miser. Vitanda est improba Siren [540]
Desidia; aut, quidquid vitâ meliore parâsti,
Ponendum æquo animo. Dî te, Damasippe, deæq;
Verum ob consilium donent tonsore! Sed unde
Tam benè me nôsti? Postquam omnis res mea Janum
Ad medium fracta est, aliena negotia curo,
Excussus propriis. Olim nam quærere amabam
Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus ære, [541]
Quid sculptum infabrè, quid fusum duriùs esset.
Callidus huic signo ponebam millia centum:
Hortos egregiasque domos mercarier unus 24
Cum lucro nôram. Unde frequentia Mercuriale
Imposuêre mihi cognomen compita. Novi,

ANNOTATIONES.

14. *Improba Siren Desidia.*] Hæc enim velut Siren hominibus blanditur et perniciem affert. Frustra est quod Cruquius hîc comminiscitur dogmaticas Sirenes, de quibus Laërt. lib. 10. in vitâ Epicuri: quasi ad eas invidiosè alluserit Stoïcus Damasippus. De Sirenibus, lib. 1. Epist. 2. v. 23.

15. *Vitâ meliore.*] Meliore vitæ parte, eâ nimirùm quæ peracta est virtutem colendo et exercendo, bonumque tibi nomen ac famam acquirendo.

16. *Damasippe.*] Is Senatoriâ dignitate clarus ad inepta mercaturæ studia et negotia deflexit: in quo perditis facultatibus, futile Stoici Philosophi nomen captavit et habitum.

17. *Donent tonsore.*] Lepida pariter et salsa gratiarum actio; adsit tonsor qui radat et tondeat aptè barbam illam tuam philosophicam proliziorem. Nihil certè aliud optari posse videbatur homini res omnes spernenti, unamque virtutem et sapientiam æstimanti: quanquam barbâ tenus sapienti et philosopho.

18. *Postquam omnis res mea, &c.*] Posteaquam fœnore, versuris, mercaturis, omnia bona disperdidi, antiquas imagines et statuas, villas item et ædes egregias emendo, venditandoque; nihil jam habens pro me gerere negotii, res alienas deinceps curo; sic mihi nota sunt quæ ad te pertinent.

Janum Ad medium.] Ad medium Romæ forum, nimirùm hinc et inde Jani duplex erat effigies; medius autem locus mercatoribus frequens erat; dicebaturque Janus medius, eò quòd esset duas inter Jani statuas, quarum altera Janus superior, altera Janus inferior, appellabatur. Hinc posteà lib. 1. Epist. 1. v. 54.

Virtus post nummos. Hæc Janus summus ab imo Perdocet.

Meminit etiam Tull. in fine l. 8. Offic. *à quibusdam viris optimis ad medium Janum sedentibus commodiùs disputatur de quærendâ, collocandâ, etiam de utendâ pecuniâ.* Et Philip. 6. n. 15. *de statuâ illâ palmari non possem sine risu dicere.* L. ANTONIO JANI MEDII PATRONO. *Itane? Janus medius in L. Antonii clientelâ fit?*

20. *Olim nam quærere amabam, &c.*] Corinthium æs, vasaque antiqua studebam cognoscere; v. g. quæ Sisyphi ævo conflata, signata, cælata; nec non quæ haberentur molliùs ac solertiùs fabricata.

21. *Sisyphus.*] Æoli filius Corinthi regis, de quo l. 2. Od. 14. v. 20. et Epod. ult. v. 16.

23. *Callidus huic signo, &c.*] Tanquam peritissimus istarum rerum æstimator, et negotiator famosus, ego pretium imponebam signis, statuis, ædibus magnificis, &c.

Millia centum.] Supple sestertiûm. Vide Annot. lib. 1. Sat. 3. v. 15.

24. *Hortos egregiasque domos, &c.*] Cic. l. 7. Epist. 23. emptorem exoptat vanum quempiam et fatuè curiosum Damasippi similem, cui vendere possit signa quædam haud sibi grata. Et Epist. 32. lib. 12. Atticum rogat ut Damasippum aggrediatur, atque ab eo quosdam agros sibi mercetur ad ripam Tiberis sitos.

25. *Mercuriale.*] Antonomasticè nimirùm. Nam commune hoc alioqui mercatorum et lucrionum cognomen. Quidam leg. Mercuriali, pari sensu. Mercurium præcipuè lucro et mercaturæ, cuilibet est compertum. lib. 1. Od. 10.

Et morbi miror purgatum te illius. Atqui
Emovit veterem mirè novus, ut solet, in cor
Trajecto lateris miseri capitisve doloré:
Ut lethargicus hic cùm fit pugil, et medicum urget.
Dum nè quid simile huic, esto ut lubet. O bone, nè te
Frustrêre, insanis et tu, stultiq; propè omnes,[642]
Si quid Stertinius veri crepat; unde ego mira
Descripsi docilis præcepta hæc, tempore quo me
Solatus jussit sapientem pascere barbam,
Atque à Fabricio non tristem ponte reverti.
Nam malè re gestâ, cùm vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter stetit; et, Cave faxis
Te quidquam indignum; pudor, inquit, te malus angit,
Insanos qui inter vereare insanus haberi.
Primùm nam inquiram, quid sit furere: hoc si erit in te
Solo; nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala stultitia et quemcunque inscitia veri

et admiror te liberatum eo morbo. DAMASIP. *Nimirum veterem morbum novus depulit miro modo: sicut fit quando laborantis lateris aut capitis ægritudo transit ad stomachum: atque lethargicus aliquis fit pugil, et medicum verberat.* HOR. *Esto quod vis, dummodo non* accidat *quidquam par isti.* DAMASIP. *O bone. nè aberres, tu quoque insanus es, pariterque stulti omnes, si* quidem *vera docet Stertinius: à quo ego pulchra hæc documenta sponte hausi, tum cùm me consolatus, præcepit alere barbam sapientem. ac lætum redire à ponte Fabricio. Enimverò perditis opibus cùm obvoluto capite vellem me præcipitare in fluvium, opportunus adfuit, aitque* (Stertinius) *Cave nè perpetres aliquid te indignum: improba te verecundia afficit, qui times insanus existimari ab insanis. Etenim sciscitabor primum, quid sit insanire: Quod si reperiatur in te uno, nihil ultrà loquar, nè impavidè mortem oppetas.* Atqui *schola et discipuli*

ANNOTATIONES.

27. *Morbi miror purgatum.*] Miror te purgatum eâ vesanâ libidine mercandi cum lucro.

28. *In cor Trajecto lateris capitisve dolore.*] Nè hîc cor ipsum, sed stomachum aut ventriculum intellige. Græcis καρδία cor significat, item stomachum sive os ventriculi superius, indeque pro ipso ventriculo ponitur. Eo sensu percommodè intelligitur quod dicitur hîc in cor è capite vel latere dolorem trajici: primum quidem, cùm pituita corrupta in ventriculum è capite defluit: alterum verò, cùm bilis in latere sæviens effunditur in ventriculum; atque illuc ægritudinem huc et malum transfert, osque ventriculi afficit.

30. *Ut lethargicus hic cùm sit pugil.*] Quando lethargus morbus vertitur in phrenitim. Scilicet veternum creat frigidior et abundantior pituita; quæ, si quâ ratione accendatur, cerebri membranas inflammat, mentisque perturbationem, delirium, furorem gignit: Quo fit ut phreneticus æger quemvis impetat, quasi *pugil*, nec ipsi parcat medico. Corn. Cels. l. 2. c. 20.

31. *Dum nè quid simile huic, &c.*] Festivè hoc et satiricè Horatius: O Damasippe, sis licet insanus ac, mutato morbo, phreneticus quantum libet, modò ne pugnis me contundas ac verberibus urgeas.

O bone, nè Frustrêre, &c.] En arripit occasionem Stoicum dogma aggrediendi et expendendi.

33. *Stertinius.*] Ut gravis auctor profertur ille statim, ad fidem faciendam. De eo posteà lib. 1. Epist. 12.

35. *Jussit sapientem pascere barbam.*] Nimirùm externam sapientiæ speciem assumere jussit, ac barbam deinceps alere ad umbilicum usque promissam. Is erat Philosophorum habitus, seu ad venerationem, seu ad neglectum corporis indicandum. Pers. Sat. 4. init. *barbatum magistrum* vocat Socratem. Arnob. l. 6. Æsculapii gravitatem notat ex *barbâ amplissimâ bene ponderis, ac philosophicæ densitatis.*

36. *Atque à Fabricio, &c.*] Et prohibuit nè in rerum mearum desperatione me præcipitem darem in fluvium Tiberim è ponte Fabricio.

Fabricio.] Is insulam Tiberinam urbi Romæ jungit, à Fabricio Consule ædificatus: hodie *Ponte giudeo*, quod Judæis habitetur: item *Ponte di quatro capi*, seu quatuor capitum, vulgò dicitur, ob quadrifrontis Jani statuam ibi extantem.

37. *Operto capite.*] Seu pudoris et indignationis causâ: seu ob contemptum lucis hujus ac vitæ.

38. *Dexter.*] Contrà *lævus*, malum et infortunium designat.

43. *Mala stultitia.*] Vitiosa animi affectio à veri cognitione aliena, sapientiæ contraria: nam alioqui furor seu phrenesis sapienti etiam contingere potest ex atrâ bile, nec vitio cuiquam verti debet.

Cæcum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
Autumat. Hæc populos, hæc magnos formula reges
Excepto sapiente, tenet. Nunc accipe, quare
Desipiant omnes, æquè ac tu, qui tibi nomen
Insano posuere. Velut silvis, ubi passim
Palantes error certo de tramite pellit,
Ille sinistrorsùm, hic dextrorsùm abit; unus utriq;
Error, sed variis illudit partibus. Hoc te
Crede modo insanum; nihilo ut sapientior ille,
Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum
Stultitiæ, nihilum metuenda timentis: ut ignes,
Ut rupes, fluviosq; in campo obstare queratur.
Alterum et huic varium, et nihilo sapientius, ignes
Per medios fluviosque ruentis: clamet amica
Mater, honesta soror, cum cognatis, pater, uxor:
Hîc fossa est ingens, hîc rupes maxima: serva:
Non magìs audierit, quàm Fusius ebrius olim,
Cùm Ilionam edormit, Catienis mille ducentis,

Chrysippi statuunt insanum esse quemcunque prava socordia et quemcunque veritatis ignorantia detinet in errore. Atq; sententia ista populos æquè ac principes complectitur, uno excepto sapiente. Jam intellige cur perinde ut tu insaniant omnes qui te insanum vocant. Quemadmodum in silvis, ubi passim error vagabundos agit extra veram viam; hic ad lævam; iste ad dextram pergit: ambo æquè aberrant, etsi diversâ ratione decepti. Sic te desipere existima, ut qui te illudit haud minùs insipiens caudam trahat. Est fatuitatis altera species metuentis ea quæ formidari non debent; velut si quis conqueratur flammas, scopulos, flumina, sibi obstare in campo: altera priori dissimilis, minimè verò sanior, temerè *petentis medios ignes ac fluvios.* Quamvis autem *sedula parens, bona soror, pater, conjux, propinqui* omnes *increpent: Illic est barathrum immane, illic horrendus scopulus; cave* tibi: *haud magis auscultabit quàm Fusius quondam temulentus, dum sopitam Ilionam ageret, quando mille ducenti Catini*

ANNOTATIONES.

44. *Chrysippi porticus.*] Porticus, Græcè στοὰ, significat scholam Stoïcam: eò quod in porticu deambulantes Zeno ejus auctor ac deinceps alii philosopharentur. *Chrysippi* verò dicitur hîc, quod eam fulcire putabatur ille, ut ait Tull. Acad. qu. Vid. lib. 1. Sat. 3. v. 127. Annot.

45. *Formula.*] Apud Jurisconsultos formulæ dicuntur solemnes quædam propositiones ad veritatis indagationem dirigentes: axiomata seu placita vocant philosophi.

53. *Caudam trahat.*] Æquè, ut tu, ridiculus et insanus habendus. Dictio proverbialis ex eo facta, quòd ebriis et insanis pueri soliti sint tergo appendere quidpiam, instar caudæ, ad ludibrium, veluti exprobrantes sic hominibus illis quod in bestiæ naturam et speciem degenerârint. Absurdi sunt qui *caudam trahere* interpretantur, superbè incedere, et terram syrmate verrere.

60. *Fusius ebrius.*] Actor ille tragicus, cùm dormientis Hecubæ sive Ilionæ somnum simulare deberet, ex vino et potu verè sopitus, frustra ab inclamantibus vocatus nequaquam evigilavit.

61. *Ilionam.*] Ex tragœdiâ Attii, vel Pacuvii, in quâ Polydori, à Polymnestore Thraciæ rege clam interfecti, umbra sororem suam Ilionam Polymnestoris uxorem noctu vocat dormientem, ut suis manibus justa persolvat inhumatumque sepeliat. Quidam volunt hîc intelligi Hecubam, tum quod esset verè Polydori mater, tum ex sequentibus verbis, tum ex Euripide et Cicerone: conjiciuntque Hecubam alio nomine Ilionam fortasse dictam. Sed quid opus istis? Ilionam matrem appellat Polydorus, vel ætatis provectæ, aut veneratione, aut etiam miserationis excitandæ causâ. Adde quod puer ille domi fuerat ab Ilionâ velut à parente educatus. Vide Euripid. Hecub. Virgil. Æneid. 3. Cic. Academ. Quæst. 2. &c.

Catienis mille ducentis Clamantibus.] Certè histrio Catienus Polydori clamantis partes agebat. Quare verò dicuntur clamâsse plures Catieni? vel Catienus pluries iterâsse ac repetiisse? Mater te appello, accipiendus; vel alii histriones, vel potiùs spectatores errorem intelligentes suggillantesque succlamârunt; atque ut est in Epist. ad Pisones, *Romani pedites equitesque cachinnum sustulerunt.* Errant qui chorum Tragicum intelligi posse opinantur: tum quod unius Actoris partes sustinet chorus; tum præsertim quod videatur esse contra decorum, ut matrem appellet chorus similiter cum Polydoro, et accinat umbræ, quæ sola soli apparere et loqui fingenda est.

Mater, te appello, clamantibus: huic ego vulgum [644]
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo:
Integer est mentis Damasippi creditor? esto.
Accipe, quod numquam reddas mihi, si tibi dicam;
Tune insanus eris, si acceperis? an magis excors,
Rejectâ prædâ, quàm præsens Mercurius fert?
Scribe decem à Nerio; non est satis: adde Cicutæ [645]
Nodosi tabulas centum: mille adde catenas:
Effugiet tamen hæc sceleratus vincula Proteus.
Cùm rapies in jus malis ridentem alienis,
Fiet aper, modò avis, modò saxum, et, cùm volet, arbor.

inclamabant: O parens, te invoco. Porrò *ostendam homines universos huic pari insaniâ laborare. Desipit* certè *Damasippus mercando antiquas imagines. An verò sapit qui credit Damasippo? Age; si tibi dicam: Accipe quod nunquam mihi reddas, an tu desipere* existimeris, *si accipias? an insanior, si prædam repudiaveris à Mercurio propitio oblatam?* Jube *scribi* accepta *à Nerio decem* millia, *nec sufficit: adjunge catenas cautiones, et millena vincula vafri Cicutæ: istas* omnes *catenas nihilominus excutiet improbus Proteus. Cùmque ad judicium pertrahes exultantem in ærumnis aliorum, fiet aper, mox avis, deinde rupes, et arbor quando libuerit.*

ANNOTATIONES.

62. *Mater, te appello.*] Tull. 1. Tuscul. n. 106. *Ecce alius exoritur è terrâ, qui matrem dormire non finat.*

Mater, te appello, tu quæ curam somno suspensam levas:
Neque te mei miseret. Surge, sepeli natum,
Priusquam feræ volucresque, &c.

Pro P. Sextio, n. 126. *Cùm veniret, emergebat subitò, cùm sub tabulas subrepserat, ut,* Mater, te appello, *dicturus videretur.* Acad. 1. 2. *Quid Iliona somno illo? Mater, te appello. Nonne illa credit filium locutum, ut verè experrecta etiam crederet.*

Huic ego vulgum, &c.] Ostendam ego vulgus omne tanto erroris sopore obrutum, veluti Catienus ille, ut nullis admonitionibus retrahi queat à studio lucri; imò sæpè non advertat omnia sua perdendi periculum, dum ad speciem quæstûs fertur.

65. *Damasippi creditor?*] Perillius, de quo mox, qui stultè Damasippo versipelli et doloso credit seu statuas, vasa, domos; seu pecuniam his emendis: stultè quoque et frustra operâ Nerii argentarii, et solertiâ Cicutæ astuti fœneratoris vel tabellionis utitur ad nectendum bene ac ritè debitorem. Quippe is velut Proteus effugiet creditorem, ac tot artibus eludet ut debitum nunquam reddat.

69. *Scribe decem à Nerio.*] Ità Perillius Damasippo tradens mutuò pecuniam suam dictare intelligendus apud Nerium: O Damasippe, scribe te decem millia æris è pecuniâ meâ accepisse à Nerio, sive per manus Nerii, ut aiunt; scilicet in commentariis seu codicillis Nerii argentarii mei syngrapham et chirographum inscribe, ad majorem crediti mei securitatem.

Adde Cicutæ Nodosi tabulas.] Adde, si vis, astutiam et nodos quibus scit callidus Cicuta debitores constringere: confice tabulas conceptis ritè et cautè verbis; uno verbo adhibe quaslibet cautiones, stipulationes et obligationum instrumenta, velut totidem nexus et catenas: Hæc omnia profectò cassa et vana erunt. Juvenal. Sat. 8. v. 50.

. . . *juris nodos, et legum ænigmata.*

71. *Proteus.*] Is Ægypti rex in varias se species transformabat, ut fabulantur, sicque facilè fugiebat quosvis persequentes; huic similem dicit Horatius fraudulentum debitorem, qui tricarum juris peritus litigando, tergiversando, præscribendo, creditoris actiones creditum reposcentis improbè eluctatur.

72. *Cum rapies in jus malis ridentem alienis.*] Cum jure persequeris debitorem sceleratum ac perfidum, qui te creditorem deludit, tuasque vanas solicitudines affatim et impensè deridet. Alia pridem erat lectio, *cùm rapies in jura malis ridentem alienis:* quam quidem utpote clariorem expressi in interpretatione meâ. Placuit verò subindè eruditis dictionem ac sensum rimari subtiliorem, et asserere expressam hîc ab Horatio sententiam ex Homeri Odyss. 20. 346, ut *alienis ridere malis,* id est, *maxillis,* sit effusè cachinnari, soluto risu, propriis malis seu maxillis haud parcendo perinde ac alienis, quemadmodum rei alienæ ac mutuo sumptæ minus parcitur quàm propriæ. Locus Homeri est, μνηστῆρσι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη, Ἄσβεστον γέλων ὦρσε . . . . οἱ δὲ γναθμοῖσι γελώων ἀλλοτρίοισιν, *procis autem Pallas immoderatum risum movit . . . . illi verò maxillis ridebant alienis.*

73. *Fiet aper, modò avis, &c.*] Alludere videtur ad morem regum Ægyptiorum, de quo

Si malè rem gerere insani est; contrà benè, sani:
Putidius multò cerebrum est, mihi crede, Perilli,
Dictantis quod tu nunquam rescribere possis. [616]
Audire, atque togam jubeo componere, quisquis
Ambitione malâ, aut argenti pallet amore;
Quisquis luxuriâ, tristive superstitione,
Aut alio mentis morbo calet. Huc propiùs me,
Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
Danda est ellebori multò pars maxima avaris:
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Hæredes Staberî summam incidêre sepulchro;
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum, arbitrio Arrî; [617]
Frumenti quantum metit Africa. Sive ego pravè,

Si insipientis est bona disperdere, contrarium verò facere, sapientis; fidem habe mihi, longè insanior est Perilli mens scribi jubentis quod tu nunquam exsolvere queas. Quicunque improbâ honorum vel pecuniæ cupiditate afficitur; quicunque luxuriâ vel mœstâ superstitione aliove animi morbo exæstuat, togam aptet, meque auscultet velim. Appropinquate istuc, atque ordine ad me accedite singuli, dum ostendo omnes desipere. Longè maxima pars ellebori danda est avaris: At ignoro num ratio illis destinet Anticyram totam. Staberii hæredes legatam sibi *summam insculpsêre tumulo: quod nisi fecissent, debebant populo dare centum paria gladiatorum, et convivium, ad libitum Arrii;* tantum etiam *tritici quantum colligit Africa.* Præterea voluerit ascribi: *Seu malè*

ANNOTATIONES.

Diodorus. Hi enim modò leonis, tauri, draconis effigiem, modò arborem, modò ignem, alias unguenta supra caput gestabant, principatûs insignia; tum ad ornatum suum, cùm ad superstitionem populis injiciendam. Et hinc sane manavit fabula de mutabilitate et multiplici variâque transformatione Protei.

75. *Perilli.*] Creditoris, non tabellionis, ut putat Torrentius: refragatur enim sensus. Minùs quippe tabellionis, at certè maximè creditoris refert, si debitor solvendo non fuerit.

76. *Dictantis quod tu nunquam rescribere possis.*] Tibi mutuum præbentis adeòq; dictantis syngrapham acceptæ testem pecuniæ, quam nunquam redditurus sis. Porrò quia obligatio fiebat scriptura, hinc *scribere* significat mutuò sumere: proindeque *rescribere* est scripturam delere, factam obligationem dissolvere, mutuum sive debitum reddere. Terent. Phorm.

Illud argentum mihi jube rescribi.

77. *Togam jubeo componere.*] Nè defluens illa vos interturbet dum me attenderis de re gravi loquentem.

80. *Mentis morbo calet.*] Ut febri corpus, ità mens vitiis æstuat. S. Ambr. in Lucæ c. 4. *Variis criminum febribus caro nostra languebat, et diversarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim quàm caloris. Itaque ille animum, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est; febris nostra libido est; febris nostra luxuria est; febris nostra ambitio est; febris nostra iracundia est.*

82. *Danda est ellebori pars maxima avaris.*] Ad medendum insaniæ illorum maximæ. Plin. lib. 25. cap. 5. *Nigrum elleborum medetur paralyticis insanientibus . . . . trahit alvum, et bilem, pituitasque.*

83. *Anticyram.*] Insulam ellebori feracissimam. Vide Epist. ad Pis. v. 300. Annot. Plin. modò cit. *Drusum Tribunorum popularium clarissimum comitiali morbo constat liberatum eo medicamento apud Anticyram. Ibi enim tutissimè sumitur, &c.* Pers. Sat. 4. v. 16.

. . . . *Anticyras melior sorbere meracas.*

84. *Hæredes Staberî, &c.*] Exemplo demonstrat quanta sit avarorum insania. Staberius opes ità deperibat, ut posteris etiam notum esse voluerit se divitem fuisse: adeòque à paupertate abhorrebat, ut nominis immortalitatem speraret, si vel epitaphium omnibus non contestaretur ingentes divitias hæredibus à se relictas.

85. *Ni sic fecissent.*] Apponit damnationem et pœnas, quo hæredibus instet necessitas satisfaciendi conditionibus testamenti.

86. *Epulum, arbitrio Arrii.*] Ac proinde sumptuosum ex ingenio Arrii hominis valdè sumptuosi. Cic. in Vatin. n. 30. quærit à Vatinio, cur, *in epulo Qu. Arrii atratus, seu, cum togâ pullâ accubuisset* . . . . subditque: *Illud epulum est funebre, ut munus sit funeris, &c.* et paulò post: *ex epulo magnificentissimo famem illam veterem tuam non expleras.*

87. *Frumenti quantum metit Africa.*] Hanc frumento abundare jam dictum lib. 1. Od. 1. v. 10. jam verò dicendum, ex hâc magnam annonæ suæ partem Romanos habuisse. Nam licet è Siciliâ et Sardiniâ frumenti plurimum

Seu rectè, hoc volui, nè sis patruus mihi. Credo
Hoc Staberî prudentem animum voluisse. Quid
ergo 89
Sensit, cùm summam patrimonî insculpere saxo
Hæredes voluit?—Quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium, et cavit nihil acriùs: ut, si
Fortè minùs locuples uno quadrante periret,
Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanaque, pulchris [648]
Divitiis parent; quas qui construxerit, ille 96
Clarus erit, fortis, justus, sapiens etiam, et rex,
Et quidquid volet: hoc, veluti virtute paratum,
Speravit magnæ laudi fore. Quid simile isti
Græcus Aristippus, qui servos projicere aurum
In mediâ jussit Libyâ, quia tardiùs irent 101
Propter onus segnes? Uter est insanior horum?
Nil agit exemplum litem quod lite resolvit.

seu benè illud ego jussi, nè sis mihi censor. Existimo sapienter hoc à Staberio jussum. DAMAS. *Quid igitur voluit quando pecuniæ* legatæ *summam jussit sepulchro ab hæredibus incidi?* STERTIN. Nempè *quamdiu in vivis fuit, censuit paupertatem summum* esse *malum; nihilque magis* ille *fugit* quàm eam: *nè si fortè obiisset minus dives uno quadrante, ipsi sibi inimicus* fuisse *existimaretur. Enimverò præclaris opibus obediunt universa, probitas, existimatio, gloria, divina atque humana: quisquis illas comparaverit, is habebitur nobilis, strenuus, justus; prudens quoque, nec non rex, et quodcunque libuerit.* Itaque ille sibi *pollicitus est hoc magno honori futurum tanquam a virtute profectum. Quid simile huic* egit *Græcus Aristippus; qui famulis imperavit, in mediâ Libyâ aurum abjicere, eo quod lentiùs progrederentur ob onus graves? Uter horum magis desipit?* DAM. *Nihil prodest exemplum quod controversiam controversiâ dirimit.*

ANNOTATIONES.

colligerent, tamen Ægyptus et Africa præsertim dicebantur horrea duo populi Rom. Varro de re rustic. lib. 2. *Manus movere maluerunt in theatro ac circo quàm in segetibus ac vineis: frumentum locamus qui nobis advehat, qua saturi simus ex Africâ et Sardiniâ*, &c. Cornel. Tacit. Annal. 12. *Olim ex Italiæ regionibus longinquas in provincias commeatus portabant; neque nunc in fœcunditate laboratur; sed Africam potiùs et Ægyptum exercemus, navibusque et casibus vita populi Rom. permissa est.* Apud Claudian. de bello Gildonis, v. 52. Roma sic loquens inducitur:

Tot mihi pro meritis Libyam Nilumque dedêre,
Ut dominam plebem, bellatoremque Senatum
Classibus æstivis alerent; geminoque vicissim
Littore diversi complerent horrea venti.
Stabat certa salus. Memphis si fortè negâsset,
Pensabam Pharium Gætulis messibus annum.
Frugiferas certare rates, latèque videbam
Punica Niliacis concurrere carbasa velis.

Sive ego pravè, &c.] Hoc referunt ad Damasippum nonnulli, certè perperàm: meliùs alii ad Staberium.

88. *Nè sis patruus mibi.*] Noli me reprehendere, ut solet ultrò patruus nepotes. Vide lib. 4. Od. 12.

Credo Hoc Staberî prudentem, &c.] Loquitur Stertinius.

89. *Prudentem animum voluisse.*] Alii legunt *prudentem animum voluisse*, et explicant, *providisse sagaciter*: nec absurdè.

94. *Videretur sibi nequior.*] Utpote qui non cavisset ingens malum, cùm posset; nec bona tot sibi procurâsset ex opibus manantia.

98. *Hoc, veluti virtute paratum*, &c.] Hinc igitur tantâ curâ divitias congessit ac servavit, quòd ex his sibi provenirent affatim fructus virtutis uberrimi et præstantissimi, ut quidem existimabat fatuè. Juven. Sat. 14. v. 136.

Cùm furor haud dubius, cùm sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.

99. *Quid simile isti Græcus*, &c.] Sic varia sunt insaniæ genera. Staberius insaniebat pecuniæ amore: contrà desipit Aristippus nimio ejus contemptu: quippe qui necessarium abjiciat viaticum, futili prorsùs ratione.

100. *Aristippus.*] Is genere Cyrenaïcus, Athenas venit Socratem auditurus; sectæ Cyrenaïcæ auctor fuit: primus Socraticorum institutionis mercedem exegit. Gestabat ejus famulus in itinere pecuniam; et cum onere se pressum quæstus esset: Effunde quod nimis est, inquit Aristippus; et fer quod potes. Laërt. ex Bione, Suidas, &c. Alii aliter rem narrant. Porrò quod *Græcus* appellatur hîc, ratio varia affertur: vel quod Græcè philosophatus sit; vel quod Socratis audiendi causâ Athenis commoratus sit: vel quod esset ex insulâ Therâ, quæ Græca erat colonia.

102. *Uter.*] An Staberius, an Aristippus?

103. *Nil agit exemplum*, &c.] Incertum quidem ex incerto, obscurum ex obscuro minimè elucescit.

Si quis emat citharas, emptasque unum in locum deferat, nec peritus citharæ pulsandæ aut ullius musicæ: si scalpra et formas congerat qui non est sutor: aut vela nautica qui à mercaturâ abhorret: insanus et vecors ab omnibus jure appelletur.

At enim *quid his differt ille qui aurum et nummos accumulat, ignorans* benè *uti comparatis, ac timens illa contingere quasi rem sacram? Si quispiam jacens continuò excubet prope magnum tritici cumulum, armatus ingenti fuste; nec inde famelicus audeat granum accipere* licet *dominus, imò parcens illi alat se oleribus acerbis: si conditis in cellâ Chii et Falerni vetusti cadis mille (parum est,* imò *trecentis millibus) acre bibat acetum: Quin etiam si in stramine decumbat annos ætatis habens octoginta uno minùs, cui in arculâ putrescat stragulum vestimentum, lumbricorum et vermiculorum cibus:* is *videlicet non multis censeatur desipere, quoniam hominum pars maxima simili vitio laborat.* Vah, *senex numinibus invise, an ea servas, ut filius vel etiam libertus hæres absumat;* an *ne egeas? etenim quàm minimum ex acervo diminuet quæque dies, etiamsi meliore oleo perfundere inceperis brassicas, et caput impexum ac porrigine immundum? Quòd si quidlibet* parvum *sufficere* dicas, *cur violas fidem, cur deprædaris ac furaris undequaque? an tu sapis? Si lapidibus petas populum, aut famulos tuâ pecuniâ emptos, insanum te dicent pueri cuncti et puellæ.*

Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
Nec studio citharæ nec Musæ deditus ulli;
Si scalpra et formas non sutor, nautica vela
Aversus mercaturis: delirus et amens
Undique dicatur meritò. Quid discrepat istis
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Projectus vigilet cum longo fuste, neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potiùs foliis parcus vescatur amaris:
Si positis intus Chii veterisque Falerni
Mille cadis (nihil est, tercentum millibus) acre
Potet acetum; age, si et stramentis incubet, unde
Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulæ, putrescat in arcâ:
Nimirùm insanus paucis videatur, eò quòd
Maxima pars hominum morbo jactatur eodem.
Filius aut etiam hæc libertus ut ebibat hæres,
Diis inimice senex, custodis, nè tibi desit?
Quantulùm enim summæ curtabit quisque dierum,
Ungere si caules oleo meliore, caputque
Cœperis impexâ fœdum porrigine? quare, 126
Si quidvis satis est, perjuras, surripis, aufers
Undique? Tun' sanus? Populum si cædere saxis
Incipias servosve, tuo quos ære paràris;
Insanum te omnes pueri clamentque puellæ.

ANNOTATIONES.

104. *Si quis emat citharas, &c.*] Conglobatis exemplis explicatur avari insania. Qui pecunias quæ sunt ad usum, et χρήματα proinde Græcis dicuntur, magno studio congerit, nec iis utitur; prorsùs est similis homini citharas comparanti quas pulsare nescit, &c.

106. *Scalpra et formas.*] Instrumenta sutoria, cultros, pedes ligneos, &c.

114. *Foliis amaris.*] Vel silvestribus oleribus, quæ hortensibus sunt amariora; vel malè conditis, et hinc insipidis et acerbis.

115. *Chii.*] Vini exquisiti ex insulâ Chio. lib. 3. Od. 19. v. 5. *Falerni*, lib. 1. Od. 20.

117. *Acetum.*] Vinum acescens, corruptioni proximum.

Stramentis incubet.] Strato vili ac duro, cùm habeat molliores stragulas, peristromata, &c.

123. *Diis inimice.*] Dant enim Dii opes hominibus, non ut recondant, sed ut ad usum promant: at avarus adeò metuit nè sibi aliquando quod opus est desit, ut semper desit, cum iis quæ adsunt non utatur.

125. *Ungere si caules.*] Si victu paulò meliore ac lautiore utaris. Vide lib. 1. Sat. 6. sub finem.

126. *Porrigine.*] E sordibus et incuriâ pectendi capitis oritur porrigo, quo vitio caput furfuribus velut farinâ obsitum in squamulas quasdam resolvitur.

Cùm laqueo uxorem interimis, matremq; veneno,
Incolumi capite es? quid enim? neque tu hoc facis Argis,
Nec ferro, ut demens genitricem occidit Orestes.
An tu reris eum occisà insanîsse parente,
Ac non antè malis dementem actum Furiis, quàm
In matris jugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin ex quo est habitus malè tutæ mentis Orestes,
Nil sanè fecit quod tu reprehendere possis.
Non Pyladem ferro violare ausus sororem
Electram: tantùm maledicit utriq; vocando[65]
Hanc furiam, hunc aliud, jussit quod splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
Qui Vejentanum festis potare diebus
Campanâ solitus trullâ, vappamq; profestis,
Quondam lethargo grandi est oppressus; ut hæres
Jam circum loculos et claves lætus ovansque
Curreret. Hunc medicus multùm celer atq; fidelis
Excitat hoc pacto; mensam poni jubet, atque
Effundi saccos nummorum; accedere plurès
Ad numerandum: hominem sic erigit: addit et illud:
Ni tua custodis, avidus jam hæc auferet hæres.

Quando reste conjugem, vel toxico matrem occidis, an mente sanâ es? Nec tu id perpetras Argis, nec ferro; sicut Orestes furiosus interemit parentem. Numquid putas eum in furorem actum post matrem interfectam, nec Furiis mente dejectum priusquam acutam securim calefecerit in faucibus parentis? imò ex quo tempore *Orestes dicitur insaniisse, certè nihil commisit quod tu damnare queas. Nec Pyladem nec sororem Electram gladio petiit, ambos dicteriis duntaxat incessit, hanc vocans furiam, illum* autem *aliud, quod micans bilis suggessit. Opimius indigens auro et argento domi reconditis, qui poculo fictili è Campaniâ bibere Vejentanum consueverat festis diebus, vappam autem nefastis, olim oppressus est veterno maximo; adeo ut hæres exultans ac triumphans jam curreret ad arcam et claves. At hunc medicus fidus et velox expergefecit istâ ratione; mensam admoveri imperavit, effundique saccos nummorum, ac plures accingi ad supputandum. Ità virum excitavit, adjungens hæc etiam* verba: *Nisi tua defendis, ea mox hæres inhians asportabit.*

ANNOTATIONES.

131. *Cùm laqueo uxorem, &c.*] Carpit Horatius quosdam sceleratos sui temporis, quales Scæva, de quo hujus lib. Sat. 1. v. 53, et Nerius, de quo Pers. Sat. 1. v. 14.

Nerio jam tertia ducitur uxor.

Hic nempè, ut dotibus potiretur, uxores necabat, ille matri vitam eripuit, ut hæreditatem adiret, vel nè diutiùs aleret.

132. *Neque tu hoc facis Argis.*] Non in urbe Græcâ, sed Romæ.

133. *Nec ferro.*] Sed veneno. Sarcasmus, cit. Sat. 1. hujus lib.

Orestes.] Hic matrem Clytemnestram peremit ulturus patrem Agamemnonem ab eâ interfectum. Vide Sophocl. Electram: Euripid. Orestem: Senec. Agamemnonem.

135. *Antè dementem.*] Quocirca tu, Scæva, Oreste nequior et insanior.

Actum furiis.] Virgil. Æn. 4. v. 471.

. . . *Agamemnonius scenis agitatus Orestes*
Armatam facibus matrem et serpentibus atris
Cùm fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.

139. *Pyladem.*] Amicum. Vid. Cic. de amicit. 124. Porrò singularis Orestem inter et Pyladem amicitia etiam proverbio decantata. Tull. de finib. 2. n. 4. *Pyladea amicitia.*

140. *Maledicit utrique.*] Aliter paulò Euripides. Sed poëtis licet adjuncta rei immutare, et comminisci nova: ut dicitur in Epist. ad Pis.

141. *Allud, jussit quoda plendidi bilis.*] Aliud convicium, quod suggerebat iracundia, seu furor è flavâ bili. Alii atram bilem interpretantur. Pers. Sat. 3. v. 8. *Vitrea bilis.*

142. *Pauper Opimius.*] Opimia gens Romæ præclara celebritatem dedit Opimiano etiam vino et marmori. Hic *pauper* dicitur ob sordidam avaritiam, cui deest tam quod habet quàm quod non habet, ut habet adagium.

143. *Vejentanum.*] Vinum insipidum et vile è Vejentano Hetruriæ agro, meminit Pers. Sat. 5. v. 157.

. . . *Vejentanumque rubellum*
Exhalet vapidâ læsum pice sessilis obba.

Festis diebus.] Quibus tamen lætitiæ causâ vinum optimum debet poni.

144. *Campanâ trullâ.*] Vase fictili è Campaniâ.

Vappam.] Corruptum vinum, lib. 1. Sat. 1.

146. *Claves.*] Ad arcas aperiendas, auferendosque nummos Opimii.

Men' vivo? Ut vivas igitur, vigila: hoc age: Quid vis?
Deficient inopem venæ te, ni cibus atque
Ingens accedit stomacho fultura ruenti. 154
Tu cessas? agedum: sume hoc ptisanarium oryzæ. [612]
Quanti emptæ? Parvo. Quanti ergo? Octo assibus. Eheu!
Quid refert, morbo, an furtis, pereamve rapinis?
Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?
Stultus et insanus. Quid? si quis non sit avarus:
Continuò sanus? Minimè. Cur, Stoice? Dicam.
Non est cardiacus (Craterum dixisse putato) 161
Hic æger. Rectè est igitur, surgetque? Negabit:
Quòd latus aut renes morbo tententur acuto. 163
Non est perjurus neque sordidus. Immolet æquis
Hic porcum Laribus. Verùm ambitiosus et audax.
Naviget Anticyram: Quid enim differt, barathrone
Dones quidquid habes, an nunquam utare paratis? [613]
Servius Oppidius Canusî duo prædia, dives 168

Me scilicet vivente? exclamat æger. Ergò ut vitam retineas, inquit medicus, *expergiscere: istud cura. Quid præcipis? Venæ te imbecillum destituent, nisi alimenta et fulcrum validum adhibeantur labenti stomacho. Quid moraris? age: accipe hanc pultem oryzæ. Quanti constat? Vili. Quantis? inquam. Octo assibus. Eheu! quid interest, utrum moriar ægritudine, an furtis et rapinis?* DAMASIP. *Quis ergò tandem sapit?* STERTIN. *Is qui non vecors.* DAMASIP. *Quid avarus?* STERTIN. *Fatuus est et demens.* DAMASIP. *Ecquid? Si aliquis non avarus sit, an proinde sapiens?* STERTIN. *Nequaquam.* DAMASIP. *Quarè, ô Stoïce?* STERTIN. *Explicabo. Ægrotus iste non est cardiacus (crede tibi Craterum loqui): an ergò benè valet, atque exsurget? Minimè, inquiet: nam latus vel renes afficiuntur acri morbo. Non est perjurus nec sordidè parcus. Ille suem mactet benignis Laribus. Atqui est ambitiosus ac temerarius. Navi pergat Anticyram. Quid enim interest, utrum bona tua projicias in barathrum, an acquisitis utare nunquam? Servius Oppidius veteri censu locuples duo prædia duobus filiis Canusi*

ANNOTATIONES.

152. *Men' vivo?*] Inquit expergiscens ille è veterno, ad sonitum pecuniæ commotæ, et ad voces jacturam illius minantes.

Hoc age: Quid vis?] Sermocinatio est lethargici vix evigilantis, et medici lethalem soporem discutere satagentis.

155. *Ptisanarium.*] Diminutivum est à ptisanâ: Πτίσσω, pinsere, decorticare, est πτισάνη vel πτισσάνη, ptisana, seu hordeum pistum et cortice purgatum, unde fit puls optimi et salubris succi restaurandis viribus accommodati. Galen. lib. 1.

Oryzæ.] Ex oryzâ, Gall. *du ris*, Angl. RICE. Fit pariter, ut ex hordei farinâ, puls sanitati perutilis. Plin. lib. 18. cap. 7. *Inde maximè quidem oryzâ gaudent Italicâ* (Al. ut Itali) *è quâ ptisanam conficiunt quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmæ rotunditatis.*

156. *Quanti emptæ.*] Adverte sordes avari moribundi plus quidem etiam tum anxii de pretio remedii necessarii ad salutem, quàm de propriâ salute.

Octo assibus.] Al. octussibus, Gallicâ monetâ circiter *deux sols dix deniers.*

158. *Quisnam igitur sanus?*] Damisippus loquitur Stertinio.

161. *Cardiacus.*] Ore ventriculi affectus, laborans eo morbo, quem Græci καρδιαλγίαν nuncupant; Gall. *mal d'estomac.*

Craterum.] Illustrem medicum tempore Augusti. Eum laudat Persius Sat. 3. v. 65. nec non Tullius ad Atticum.

164. *Immolet æquis Hic porcum Laribus.*] Laribus diis domesticis creditam hominum curam veteres existimabant. Hinc iis sacrificabant sive ut à vitiis ac malis essent liberi eorum præsidio; sive pro collatâ ope grati. Quoniam verò mater Larium Mania dicebatur, patrocinium illorum requirebant ad depulsionem insaniæ, quæ Græcis μανία. *Porcum* ritu proprio Laribus immolari, patet ex Od. 23. lib 2.

166. *Naviget Anticyram.*] Elleborum scilicet ibi quæsiturus, ad expurgandam insaniam quâ laborat. Vide suprà.

Barathrone.] Ventri admodum voraci. Quidam explicant, ambitioni, quæ est veluti gurges. Propriè *barathrum* locus erat Atheniis profundissimus, in quem demittebantur noxii et capite damnati. Sensus Horatii est: quid differt utrum prodigalitate an avaritiâ pecces, et ad insaniam ruas?

168. *Servius Oppidius.*] Rem illustrat exemplo patris prudentissimi filios duos à diversâ insaniæ specie deterrentis.

Canusi.] Hæc urbs erat Apuliæ, de quâ lib. 1. Sat. 5.

Antiquo censu, natis divîsse duobus
Fertur, et hoc moriens pueris dixisse vocatis
Ad lectum: Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, donare et ludere vidi;
Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem;
Extimui, ne vos ageret vesania discors:
Tu Nomentanum, tu nè sequerere Cicutam.
Quare per divos oratus uterque Penates,
Tu cave nè minuas: tu nè majus facias id
Quod satis esse putat pater, et natura coërcet.
Præterea, nè vos titillet gloria, jure-
Jurando obstringam ambos, uter Ædilis fuerit vel [654]
Vestrûm Prætor, is intestabilis et sacer esto:
In cicere, atque fabâ, bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in circo spatiere, aut æneus ut stes,
Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis?

partitus esse narratur; moribundus autem vocâsse liberos ad cubile, et sic allocutus e Ex quo te, Aule, perspexi talos ac nuces aperto sinu portare, necnon largiri atque ludere: Te, verò, Tiberi, mœstum supputare, et in cavis occultare: veritus equidem sum nè vecordia dispar vos teneret: ne tu Nomentanum, tu Cicutam imitareris. Quamobrem per deos penates ambos obsecro, tu nè dilapides, tu nè augeas id quod pater sufficiens arbitratur, ac natura definit. Insuper utrumque sacramento obligabo, ne vos capiat bonorum cupiditas: *uter vestrum Ædilis aut Prætor fuerit, is testimonii expers et execrandus esto.* Nempe *ut in circo magnificè incedas, vel stes ex ære conflatus, tu, stulte, opes in cicere et fabâ et lupinis effundas, ac prædiis et pecuniis à patre acceptis spoliere.*

ANNOTATIONES.

169. *Divisse*] Divisisse, syncope.

171. *Aule,*] Fili mi.

Talos.] Ne tesseras lusorias, Gall. *dez*, accipe, Lector, sed ocellatos. His enimnon item illis lusitabant pueri. Suet. Oct. cap. 83. *Animi laxandi causâ, modò piscabatur hamo: modò talis aut ocellatis, nucibusque ludebat cum pueris minutis,* ubi *ossiculis* alii, alii *ocillis*, legunt: alii etiam *occellatis nucibus*, id est, in oculi figuram compositis.

172. *Ferre sinu laxo,*] Sine magnâ curâ, negligenter.

173. *Tiberi,*] Alter hic est Servii Oppidii filius.

174. *Vesania discors:*] In pueris nempe elucebant mores, jam studia micabant. Aulus propendebat in prodigalitatem. Tiberius ad avaritiam vergebat.

175. *Nomentanum,*] Hominem profusione et luxuriâ famosum: de eo lib. 1. Sat. 8.

Cicutam.] Fœneratorem avaritiæ sordidæ.

178. *Natura coërcet.*] Nimirùm illa paucis contenta non nisi quod sufficiat requirat.

179. *Nè vos titillet gloria,*] Ne vos ambitione duci et teneri contingat: nè ambiatis ullum magistratum, Præturam, &c.

181. *Intestabilis.*] Adempto jure testimonii dicendii et condendi testamenti infamis. Gell. lib. 6. cap. 7. et lib. 15. cap. 13.

182 *In cicere, atque fabâ.*] Ejusmodi nempè donaria et congiaria faciebant demulcendæ et captandæ plebis gratiâ, qui ad magistratus sibi viam munire studebant: spargebant in vulgus legumina, quæ magni tum æstimabantur à populo nondum locuplete et superbiente. Plin. lib. 18. cap. 12. varia eorum genera affert: ejusdem verò capitis initio ità scribit: *Inter legumina maximus bonos fabæ: quippe ex quâ tentatus sit etiam panis,* cap. 14. *lupino,* inquit, *usus est proximus: cum sit et homini, et quadrupedum generi ungulas habenti communis:* et posteà: *maceratum calidâ aquâ homini quoque in cibo est.*

183. *Latus ut in circo, &c.*] Ut in circo magnificè et gloriosè ambules, cùm Ædilis ex more ludos Florales procurabis: tumque munera etiam plebi disperges, ad benevolentiam ejus aucupandam, atque majores aliquando magistratus capessendos. Pers. Sat. 5. v. 177.

. . . . *cicer ingere largè*
Rixanti populo, nostra ut Floralia possint
Aprici meminisse senes.——————

Æneus ut stes.] Ut erigatur tibi statua ex ære.

184. *Nudus agris, &c.*] Plures certè bona sua profuderunt in missilibus et donariis: et Milo quidem tria dicitur patrimonia consumpsisse auram venando popularem congiariis.

Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum vulpes imitata leonem?
Nè quis humâsse velit Ajacem, Atrida, vetas cur?
Rex sum. Nil ultrà quæro plebeius. Et æquam [655]
Rem imperito: ac si cui videor non justus, inulto
Dicere quod sentit permitto. Maxime regum,
Dii tibi dent captâ classem deducere Trojâ.
Ergò consulere, et mox respondere licebit?
Consule. Cur Ajax heros ab Achille secundus
Putrescit, toties servatis clarus Achivis;
Gaudeat ut populus Priami Priamusq; inhumato,
Per quem tot juvenes patrio caruêre sepulchro?
Mille ovium insanus morti dedit, inclytum Ulyssem
Et Menelaüm unà mecum se occidere clamans.
Tum cùm pro vitulâ statuis dulcem Aulide natam [656]

Nimirùm ut plausus quos accipit Agrippa, tu quoque accipias, quasi vafra vulpes generosum leonem æmulata? O Atrida, quare prohibes ne quispiam curet sepeliendum Ajacem? AGAMEMNON. *Quia rex sum.* STERTIN. *Ego unus è plebe nihil ampliùs interrogo.* AGAMEM. *Quin et rem justam jubeo. Quod si quis me iniquum judicat,* huic *per me licet impunè loqui quicquid censet.* STERT. *O regum maxime, tibi numina largiantur, ut expugnatâ Trojâ classem reducas* incolumem. *Igitur interrogare, statimque responsum dare permittis?* AGAMEM. *Permitto.* STERTIN. *Quare Ajax heros post Achillem maximus computrescit, Græcis toties liberatis inclytus? An ut lætetur populus Priami, ipseque Priamus quod* hic maneat *insepultus, per quem tot adolescentes patriâ sepulturâ privati sunt?* AGAMEM. Imò quod *mille oves furens trucidavit, vociferans, mactare se præclarum Ulyssem ac Menelaum, atque ipsum me.* STERT. *At, quando tu* in *Aulide*

ANNOTATIONES.

185. *Agrippa.*] Augusti gener, populo item dilectissimus: de eo lib. 1. Od. 6.

186. *Astuta ingenuum, &c.*] Tu pusillus magnos perperam æmulatus. Sunt qui alludi velint ad Æsopi Fabulam de Vulpe, seu Asino Cumano leoninis exuviis induto.

187. *Nè quis humâsse velit, &c.*] Novus Dialogus, quo ambitiosos pariter insanire demonstratur; assériturque id quod est suprà, v. 45. *Hac magnos formula reges tenet.* Itaque Stertinius seu plebeius quisquam inducitur loquens cum Agamemnone; qui quidem, ut *regum maximus* appelletur, grande piaculum non dubitat perpetrare: videlicet propriam filiam ambitioni suæ magìs immolat, quàm Dianæ aut publicæ utilitati. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide.

Ajacem.] Telamonis filium, excepto Achille solo, fortissimum Græcorum; eorumque *insigne propugnaculum,* atque inter cæteros *capite et latis humeris eminentiorem*: teste Homero, Iliad. 2. et 3. Vide lib. 2. Od. 4.

Vetas cur?] Ajacem propriâ manu interfectum Teucer frater ad sepulturam efferre moliebatur; at prohibitus est jussu Agamemnonis, eò quòd hostilem in Græcos animum ille præbuisset, ut mox explicabitur.

188. *Nil ultrà quæro.*] Quidam legunt, *quære,* ut continuus sit Agamemnonis sermo.

195. *Gaudeat ut populus Priami.*] Gaudium nempe hostibus Trojanis ingens parat: ex Iliad. 1.

Priamus.] Is non Trojæ solùm, sed propè totius Asiæ rex: pater Hectoris, Paridis, aliorumque numero 50, teste Cic. Tusc. 1. quorum 17 è legitimâ uxore. Hos bello Trojano ferè omnes vidit ab hostibus occisos: ipse denique Trojâ captâ interemptus à Pyrrho, Achillis filio.

197. *Mille ovium insanus morti dedit, &c.*] De armis Achillis mortui contendit Ajax cum Ulysse; causâ verò cecidit: unde irâ et furore percitus in Græcos ulcisci putans, pecudes benè multas trucidavit. Demùm ad mentem reversus facinoris pudore semet gladio peremit. Vide Sophocl. Ajac. flagel. Ovid. Metam. 13, &c.

Mille ovium.] De hâc loquendi formulâ *Mille hominum, &c.* Gell. lib. 1. cap. 16. Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 5.

198. *Menelaum.*] Agamemnonis fratrem, Spartæ regem; cujus uxor Helena à Paride rapta, Trojæ incendio flammas suppeditavit.

Unà mecum se occidere clamans.] Arietes nempè grandiores ac boves occidens Ajax arbitrabatur se mactare Agamemnonem, Ulyssem, Menelaum: et scommata etiam in eos jactabat. Sophocl. cit. Juvenal. Sat. 14. 286.

Hic bove percusso mugire Agamemnona credit.

199. *Tum cum pro vitulâ, &c.*] Vid. Euripid. Iphig. in Aulide. Virgil. Æn. 2. v. 116.

Sanguine placâsti ventos et virgine cæsâ.

Porrò totam hanc fabulam confinxerunt Poëtæ ex Historiâ Jephthæ, lib. Judic. c. 11. Item ex sacrificio Abrahæ, Genes. c. 22. Præclarè Cicero l. 3. n. 95. *Quid Agamemnon, cum devo-*

Ante aras, spargisq; molâ caput, improbe, salsâ;
Rectum animi servas? Quorsum? Insanus quid enim Ajax
Fecit, cùm stravit ferro pecus? abstinuit vim
Uxore, et nato; mala multa precatus Atridis;
Non ille aut Teucrum, aut ipsum violavit Ulyssem.
Verùm ego, ut hærentes adverso littore naves
Eriperem, prudens placavi sanguine divos.
Nempe tuo, furiose. Meo, sed non furiosus.
Qui species alias veris, scelerisq; tumultu [657]
Permistas capiet, commotus habebitur, atque
Stultitiâne erret, nihilùm distabit an irâ.
Ajax immeritos dum occidit, desipit, agnos?
Cùm prudens scelus ob titulos admittis inanes,

filiam dilectam loco juvencæ altaribus admoves, caputque, molâ salsâ, scelerate, conspergis, num tenes judicii æquitatem? AGAM. *Quid loqueris?* STERT. *Enimverò quid peccavit Ajax furiosus, quando pecudes ense jugulavit? haud conjugem et filium læsit, diras* quidem *in filios Atrei jactavit*: at *nec Teucrum, nec ipsum Ulyssem percussit.* AGAM. *Atqui ut abstraherem naves iniquo littore detentas, ego ritè numina placavi sanguine.* STERT. *Tuo videlicet, insane?* AGAM. *Meo,* inquam, *sed minimè insanus.* STERT. Verùm *qui speciebus falsis et scelere confusis conspurcatisque ducitur,* certè *furiosus censeri debet: nec interest utrum per insaniam an per iram peccet.* Nunquid *Ajax insaniat cùm agnos perimit innocentes?* an tu *mente sanâ es; quando sponte crimen perpetras ob*

ANNOTATIONES.

visset Dianæ quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno (observa, Lector, Historiæ varietatem seu variam narrationem) *immolavit Iphigeniam, quâ nihil erat eo quidem anno natum pulchrius? Promissum potiùs non faciendum, quàm tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergò et promissa non facienda nonnunquam.* Sic profectò et Jephthe culpatur, tum quòd vovit stultè, tum quòd putavit stultum votum adimplendum esse.

Statuis dulcem Aulide natam Ante aras,] Ad Aulidem Bœotiæ portum detinebatur classis Græcorum, suspensis ventis, et grassante pestilentiâ, ob Dianæ cervum àb Agamemnone imprudenter venando interfectum. Quâ de re consulti vates responderunt placandos esse Deos mactatâ Iphigeniâ Agamemnonis filiâ. Itaque sacrificio peracto Græci prosperam navigationem habuerunt, Trojamque exciderunt. Euripid. cit. Ovid. Metam. 12. Alii aliter. Vide Cic. antè cit. Offic. 3.

200. *Spargisque molâ caput,* &c.] Ex solemni ritu sacrificiorum; qui quidem talis erat: 1. Inter cornua victimæ deponebant molam ex farre molito et sale; unde facta vox *immolare.* Vide lib. 3. Od. 23. ubi *farre pio et saliente micâ.* 2. In caput hostiæ affundebatur vinum; à quo prius tum Sacerdos tum astantes degustare seu delibare solebant: hincque dicta libatio. 3. Ipse manu setas avellebat inter hostiæ cornua: atque in ignem, velut prima libamina projiciebat. 4. Victimarius mandabat hostiam cædere ac jugulare. 5. Aruspex cultro ferreo viscera explorabat, an perlitatum foret. 6. Ministri è singulis visceribus ac membris certas partes exsecabant, farinâque involutas et in calathis compositas sacrificanti offerebant; hic verò aris imponebat, accensoque foculo cremabat. 7. Epulas instruebant, circum aras saltabant, choreas ducebant, hymnos Diis concinebant.

203. *Uxore.*] Tecmessâ. *Nato,* Eurysace. *Atridis,* Agamemnone et Menelao.

204. *Teucrum.*] Fratrem suum.

Ulyssem.] Cui tamen Ajax iratus maximè.

208. *Qui species alias veris,* &c.] Urget Stertinius, quasi diceret: Imò furiosus es ac demens, quippe falsis rerum speciebus illusus, atq; (ut ait Tull. Tusc. c. 5. n. 68.) *mentem* habes *imbutam pravitatis erroribus.* Quod si *animo stares,* si *commotus* non esses, veras utique species habuisses, *rectum animi servâsses,* atque adeò intellexisses hominis cædem haud placere numinibus, à quibus vita nobis tribuitur; neq; vanâ honoris cupiditate deceptus crimen infandum speciosâ religionis umbrâ velatum stultè admisisses. Certè sana mens *causas rerum et consecutiones videt.* Cic. de finibus 2. n. 45.

212. *Ob titulos inanes,*] Vanæ gloriæ, summi Græcorum imperii, ambitiosi nominis studio, ut totius Græciæ exercitûs Imperator diceris. Vide Il. 2. sub finem: ubi numerantur et nominantur reges ac duces Græcorum copiarum. Præcipui verò isti: Achilles Myrmidonum, Ulysses Ithacensium, Thoas Ætolorum, Idomeneus Cretensium, Tlepolemus Rhodiorum, Philoctetes Melibœorum, Ajax Telamonius Salaminiorum, Ajax Oïleus Locrensium, Mnestheus Atheniensium, Nestor Pyliorum, Diomedes Argivorum, Menelaus Lacedæmoniorum, Agapenor Arcadum, &c. Quibus omnibus, id est, navibus circiter mille ac ducentis, virorum autem millibus centum et viginti præerat Agamemnon Mycenensium rex.

Stas animo? et purum est, vitio tibi cùm tumidum est cor?
Si quis lecticâ nitidam gestare amet agnam,
Huic vestem ut natæ, paret, ancillas paret, aurum,
Pusam aut pusillam appellet, fortique marito [658]
Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat jus
Prætor, et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid, si quis natam pro mutâ devovet agnâ;
Integer est animi? Ne dixeris. Ergò ubi prava
Stultitia, hîc summa est insania. Qui sceleratus,
Et furiosus erit. Quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc, age, luxuriam et Nomentanum arripe mecum:
Vincet enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimonî mille talenta,

vanam gloriam? utrum culpâ caret animus, dum superbit? Age verò, si quis agnam lecticâ circumferre gaudeat: ac velut filiæ vestes, aurum, famulas tribuat: puellam vel puellulam nominet: atque viro generoso conjugem dare velit: Isti Prætor edicto omnem auferat potestatem: curaque sit penes cognatos sapientes. Quid si aliquis filiam loco agnæ mutæ addicit morti? an *mente constat? Nequaquam affirmes. Itaque ubi est iniqua fatuitas, ibi summa est insania. Qui improbus erit pariter insanus. Quisquis præclaræ existimationis avidus* fuerit, *hunc attonitum facit Bellona sanguinolenta.* STERT. ad DAMAS. *Jam verò mecum excute luxuriam et Nomentanum, quippe ratio probabit luxuriosos desipere et furere. Iste, ubi à patre accepit mille talenta,*

ANNOTATIONES.

213. *Stas animo?*] An non tua mens de suâ sede mota ac dejecta est? cùm enim stat illa, rectè sentit, rectè agit.

Purum est, vitio tibi cum tumidum est cor? Alii sic interpungunt: *purum est vitio, tibi cum tumidum est cor:* certè bonus utrobique sensus.

214. *Si quis lecticâ, &c.*] Aliud argumentum à simili. Porrò ne cui ea similitudo videatur futilis aut insulsa, legat lib. 2. Reg. cap. 12. ubi Nathan Propheta ex pari similitudine Davidem regem redarguit: *Pauper nihil habebat omnino præter ovem unam parvulam, quæ creverat apud eum cum filiis ejus, de pane illius comedens, et de calice ejus bibens, et in sinu illius dormiens: eratque illi sicut filia.* Item Sueton. Calig. cap. 55. nimirùm Imperator illic equo suo, *præter equile marmoreum, et præsepe eburneum, præter et purpurea tegumenta, ac monilia è gemmis, domum etiam et familiam et supellectilem dedit, quo lautiùs nomine ejus invitati acciperentur: Consulatum quoque traditur destinasse.* Quid verò Xerxes platano arbori donans aureum monile, assiduumque satellitem, ex eorum numero qui immortales vocabantur? Herodot. lib. 7. Vide annot. lib. 2. Od. 15. v. 4.

216. *Pusam aut pusillam.*] Pusus et pusa, undè pusilla et pusio, idem significant quod puer et puella: Varro 6. de Ling. Lat. Alii legunt *pupam et pupillam.*

217. *Interdicto huic omne adimat jus Prætor.* Huic homini tanquam malè sano Prætor interdicat omni jure administrandi bona sua.

218. *Abeat tutela.*] Bonorum illius administratio seu procuratio transferatur et committatur propinquis. Lex 12. tab. ita statuebat: *Si furiosus existit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniâque ejus potestas esto.*

219. *Quid, si quis natam, &c.*] Quid ergò Agamemnon morti addicens filiam, et aris devovens, num integrâ mente est?

221. *Qui sceleratus, Et furiosus erit.*] Non abludit quod legitur apud Isai. cap. 35. *Via sancta vocabitur et directa, ita ut stulti non errent per eam.*

222. *Vitrea fama,*] Vel fragilis; vel splendens, instar vitri.

223. *Hunc circumtonuit, &c.*] Hunc belli et gloriæ plus æquo avidum et stultè appetentem, scilicet attonitum indèque vesanum reddidit Bellona bellorum Dea. Juvenal. Sat. 4. v. 123.

. . . . . *Ut Fanaticus œstro*
Percussus, Bellona, tuo.——

Græcis ἐμβρόντητος, vesanus, fulmine vel tonitru stupefactus; ἐμβροντησία, stupor, vesania.

224. *Nunc age luxuriam, &c.*] Ostendimus insanire avaros et ambitiosos; nunc luxuriosos arripiamus, omnesque Nomentani similes.

Nomentanum.] Hominem profusione et luxuriâ famosum, de eo jam l. 1. Sat. 8. et l. 2. Sat. 1.

226. *Hic simul accepit, &c.*] Statim atque Nomentanus pinguem hæreditatem accepit, eam dilapidare totam aggreditur.

Mille talenta,] Gallicæ monetæ *six cens mille écus:* siquidem unumquodque talentum ad rationes nostras facit nummos sexcentos.

Edicit, piscator uti, pomarius, auceps, [639]
Unguentarius, ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum
Manè domum veniant. Quid tum? venêre frequentes.
Verba facit leno: Quidquid mihi, quidquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum; et vel nunc pete, vel cras.
Accipe quid contrà juvenis responderit æquus.
Tu nive Lucanâ dormis ocreatus, ut aprum
Cœnem ego: tu pisces hiberno ex æquore verris: [640]
Segnis ego, indignus qui tantùm possideam; aufer;
Sume tibi decies: tibi tantundem: tibi triplex,
Undè uxor mediâ currit de nocte vocata.
Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ

statim venire manè in suam domum jubet piscatores, pomarios, aucupes, myropolas, turbamque sceleratam. Hetrusci vici, scurras, fartores, denique macellum totum ac Velabrum. Quid inde? magno numero confluxêre. Leno proloquitur: Quicquid habeo, quicquid etiam illorum singuli domi habent, tuum illud puta: ac seu mox, seu cras posce. Audi quid ad hæc reposuerit bonus adolescens: Tu in nivibus Lucaniæ perpetuas ocreas indutus, ut aprum ego comedam: Tu pisces hyeme in mari quæris mihi. *Ego* certè *deses haud mereor tantas* opes *habere. Tolle, accipe tibi decies* centena millia sestertium: *tibi tantundem: triplum* verò *tibi, per quem festinat conjux mediâ nocte accersita. Æsopi filius margaritam eximiam ex aure Metellæ*

ANNOTATIONES.

227. *Pomarius.*] Qui fructus sive poma omnis generis vendit.

228. *Unguentarius.*] Pharmacopola, lib. 1. Sat. 2. Gall. *Parfumeur.*

Tusci turba impia vici.] Quotque voluptatum asseclæ et ministri habitant vicum Tuscum; qui Palatium inter et Capitolium situs est: dictus à Tuscis incolis. Quam appellandi rationem variè quidem explicant. Varro de Ling. Lat. l. 4. Tit. Liv. l. 3. Dion. Halic. Vide Alex. ab Alex. l. 2. c. 18. In eo meretrices habitârunt; item unguentarii: unde et Thurarius dictus est: certè malæ famæ notam habuit. Plaut. Cistell. 2, 3, 2. *Tusco modo indigne dotem quæras corpore.* Et Curcul. 4, 2, 2, *in Tusco vico, ibi sunt homines qui ipsi sese venditant.*

229. *Scurris.*] Gall. *Bouffons.*

Fartor.] Qui aves farcit et saginat: qui lucanicas aliaq; id genus farcimina facit et condit.

Cum Velabro omne macellum.] Cuncti simul cupediarum ac deliciarum artifices et ministri.

Velabro.] Velabrum à vehendo dictum volunt aliqui cum Varrone l. 4. de Ling. Lat. palustris et aquosus pridem locus erat, per quem etiam Tiberis defluxit, donec ab Augusto in alveum est coactus: quemadmodum dicitur in Arte Poet. v. 67. hinc et Tibul. l. 2. Eleg. 5.

At quâ velabri regio patet, ire solebat
Exiguus pulsâ per vada linter aquâ.

Exinde vicus fuit Romæ celebris: ex quibusdam, in foro boario: ex aliis, in foro olitorio: hod. *S. Giorgio in Velabro*. Nomen alii deducunt ex eo quod locus erat obtentus velis, sub quibus vendebantur oleum, casei, et similia. Plaut. Captiv. 3, 1, 29. *quasi in Velabro olearii.* Martial. l. 13. Epigr. 32. caseum Velabrensem commendat.

Macellum.] Locus obsoniis vendendis Romæ destinatus: à mactandis pecoribus ac venundandis appellatus: vel à quodam Macello nomine, cujus domus olim ibi diruta fuerit. Alii aliter.

231. *Leno*] Hic vel à leniendo vel ab alliciendo dictus, accommodatum planè suo nomini sermonem habet ad juvenem prodigum.

233. *Æquus.*] Ironicè. Nomentanus scilicet erga nequam illos homines ac jucundos libidinum ministros benignus ac liberalis.

234. *Tu nive Lucanâ, &c.*] Quantas, inquit, pro me fers ærumnas, venando in Lucaniæ montibus ac silvis, vel dum nivibus rigescunt, ut mihi apros afferas! de Lucaniâ, in Epod. 1. sub finem.

235. *Verris*] Hinc retis genus piscatorium vocârunt *everriculum.* Non. Marcel.

237. *Sume tibi decies.*] En vobis præmia rependere statui; cono videlicet tibi, venator, decies centena millia sestertiûm; tantumdem quoque tibi, piscator: tibi vero triplum, ô leno, qui sedulò mihi voluptates procuras.

239 *Filius Æsopi, &c.*] Æsopus Tragœdus fuit locuples admodum et luxuriosus. Sed Clodius ejus filius decoxit ab eo relictam sibi hæreditatem ducenties sestertiûm, ut aiunt: et cùm à Cæciliâ Metellâ adamaretur, pendentem ex ejus aure margaritam ingentis pretii detraxit, atque aceto liquefactum exsorbuit. Vide Valer. Max. l. 9. c. 1. Macrob. l. 3. c. 14. Plin. l. 9.

ablatam aceto liquefecit, nempe ut absorberet decies centena simul: nunc tam insanus, quàm si id ipsum projecisset in currentem fluvium aut in cloacam? Filii Q. Arrii, par fratrum illustre, improbitate, et scurrilitate, et criminum studio simillimum; assueti comedere luscinias magno pretio *emptas; quâ parte credantur sapere? an candido, an atro lapide notandi? Si vetulus quispiam gaudeat extruere domunculas, parvo currui mures alligare, ludere par impar, equitare in longa fuste;*

(Scilicet ut decies solidûm exsorberet) aceto
Diluit insignem baccam. Quî sanior, ac si
Illud idem in rapidum flumen jaceretve cloacam?
Quinti progenies Arrî, par nobile fratrum
Nequitiâ et nugis pravorum et amore gemellum:
Luscinias soliti impenso prandere coëmptas. [661]
Quorsum abeant sani? cretâ an carbone notandi?
Ædificare casas, plostello adjungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longâ,

ANNOTATIONES.

cap. 35. ubi de Cleopatræ Antoniique epulis pariter luxuriosis; subditque: *Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres; ne in Triumviratu suo nimis superbiret Antonius, pene Histrioni comparatus, &c.* Caligula quoque pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorbuit. Sueton. Calig. cap. 37.

240. *Scilicet ut decies solidûm exsorberet.*] Plin. modò cit. *Duo fuêre maximi uniones per omne ævum: utrumque possedit Cleopatra Ægypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cùm exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superque simul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ posset, respondit, unâ se cœnâ centies sestertiûm absumpturam,* &c.

Aceto Diluit.] Hanc inesse vim aceto, docet Vitruv. lib. 8. cap. 3. Macrob. lib. 3. cap. 17. Plin. cit. *Ex præcepto ministri unum tantùm vas ante eam posuêre aceti, cujus asperitas visque in tabem margaritas resolvit.* Item lib. 23. cap. 1. sub finem; *acetum saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens.*

243. *Quinti progenies Arrî, &c.*] Pariter leves ac luxuriosi duo fratres Q. Arrii filii. Is videtur esse, de quo suprà, v. 86.

245. *Luscinias soliti impenso prandere.*] Valer. Max. cit. Æsopi Tragœdi filius, inquit, *non solùm perditæ sed etiam furiosæ luxuriæ juvenis, cantu commendabiles aviculas immanibus emptas pretiis in cœnâ pro ficedulis ponere, acetoque liquatos magnæ summæ uniones potionibus aspergere solitus, amplissimum patrimonium velut amaram sarcinam quàm celerrimè abjicere cupiens.* Plin. lib. 10. cap. 51. *Insignis est Æsopi histrionis tragici patina sexcentis millibus sestertiûm taxata: in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, nummis sex singulas coëmptas; nullâ inductus suavitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, nè quæstus quidem suos reveritus illos opimos et voce meritos: dignus prorsus filio, à quo devoratas dixi margaritas.*

Prandere.] Vox fortasse ad augendam invidiam posita. Nam qui tam exquisitas dapes prandebant, quas non cœnabant? Si quidem ex Plutarchi Sympos. 8. cap. 6. prandium erat matutina quæpiam esitatio, sine apparatu, ex obviis quibuslibet: cœna verò convivium paratum et elaboratum. Unde et soli prandebant, at cœnabant in cœtu amicorum; unde nomen. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 21.

246. *Quorsum abeant sani?*] Quomodo sanis annumerentur? Marcilius haud absurdè corrigit: Quorsum abeant? sanin'? cretâ an carbone notandi?

Cretâ an carbone notandi?] An laudandi, an vituperandi? Pers. Sat. 5. v. 108.

Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti.

247. *Ædificare casas, &c.*] Amantes etiam desipere jam probat; tamque puerilia agere, quàm solent pueri domunculas extruentes è cœno et lapillis: mures velut jumenta ad plostellum alligantes, &c.

248. *Ludere par impar,*] Sicut pueri manu prementes copiam nucum, fabarum, castanearum, nummorum, divinandum alii aliis proponunt, sitne par numerus, an impar. Sic tamen viri lusitârunt interdum, imò et Augustus. Sueton. Octav. cap. 71. *Aleæ rumorem nullo modo expavit: lusitque simpliciter et palam oblectamenti causâ etiam senex.* Et postea: *scribit ad filiam: Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se, inter cœnam, vel talis vel par impar ludere.* De his Jul. Pollux, lib. 9. cap. 7. Ovid. de Nuce, v. 80.

Est etiam, par sit numerus, qui dicat, an impar;
Ut divinitas auferat augur opes.

Equitare in arundine longa,] Ita cum filiolis lusisse narratur sapiens ille Socrates; nec supervenientem Alcibiadem erubuisse.

Si quem delectet barbatum; amentia verset.
Si puerilius his ratio esse evincet amare,
Nec quicquam referre, utrùmne in pulvere, trimus [662]
Quale priùs, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores; quæro, faciasne quod olim
Mutatus Polemon? ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia: potus ut ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Postquam est impransi correptus voce magistri?

hunc dicas *agi vesaniâ. Si ratio vincat, amare puerilius esse quam ista: nec ullum esse discrimen utrum in arenâ ludas* iisdem *ludis quibus olim ludebas tres annos natus, an amore meretricis anxius lacrymere;* rogo te, *num acturus sis quod Polemo quondam* egit *errore liberatus? an objicies morbi signa, fascias, palliolum, faucium opertimenta: quemadmodum ille commessatus narratur coronas capite detraxisse, statim ut reprehensus est à sobrio præceptore.*

ANNOTATIONES.

249. *Si quem delectet barbatum.*] Id est, si quis barbatus et senex ludos istos pueriliter consectetur, ac totus iis incumbat. Nam, ut dixi, tum paulò antè, tum alibi, nugari ac ludere viri graves aliquando visi sunt. Vide Sat. 1. hujus lib.

254. *Mutatus Polemon.*] Is adolescens Atheniensis luxuriâ perditus, die quâdam ebrius et commessabundus scholam Xenocratis ingressus est: hunc verò cùm de temperantiâ, sobrietate, pudicitiâ vehementer disputantem audîsset, adeò commotus est ejus oratione, ut luxuriosum morem extemplo ejurârit. Quin et factus Xenocratis discipulus post ipsum docuit magnâ cum laude. Diog. Laërt. lib. 4. Valer. Max. lib. 6. cap. ult. Suidas, &c. Meminit et S. Ambros. lib. de Eliâ, cap. 12.

255. *Fasciolas.*] Integumenta pariter et ornamenta, quibus tibias et crura præligabant ac vinciebant præsertim molles: Græci periscelidas vocant: Latini subligar, caligas, braccas, feminalia: Gall. *bas et haut de chausses.* Cic. de Harusp. respon. *P. Clodius à mitrâ, à muliebribus soleis, à purpureis fasciolis, à strophio . . . est factus repentè popularis.* Quintil. lib. 11. cap. 3. *fascias quibus crura vestiuntur.*

Cubital.] Pulvillum cœnantis cubito supponendum aliqui interpretantur, sed absurdè. Nam quid ad rem? Imò erat palliolum quoddam super humeros ad cubitos usque protensum, caput etiam cucullo protegens contra frigus. Quintil. modò cit.

Focalia.] Torques, coronas floreas, inquiunt. Imò colli ac faucium involucrum et fomentum, è fasciis laneis. Vide Pers. Sat. 1. v. 17. annot. Quintil. citat. *Palliolum, sicut fascias quibus crura vestiuntur, et focalia et aurium ligamenta, sola potest excusare valetudo.* Senec. Natur. quæst. 4. *Videbis quosdam graciles palliolo focalique circumdatos.* Martial. lib. 14. Epigr. 142.

Si recitaturus dedero tibi forte libellum,
Hoc focale tuas asserat auriculas.

Et lib. 4. Epig. 41.

Quid recitaturus circundas vellera collo?

Potus ut ille Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas.] Valer. Max. citat. *Polemo . . . Vino gravis, unguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucidâ veste amictus, patentem Xenocratis scholam intravit turbâ doctorum hominum refertam. . . . . Cujus gravitate sermonis resipiscere coactus, primùm coronam capite detractam projecit; paulo post brachium intra pallium reduxit; procedente tempore, oris convivalis hilaritatem deposuit: ad ultimum totam luxuriam exuit.*

257. *Postquam est impransi correptus voce magistri.*] Ex Diogene Laërtio cit. et aliis. Xenocrates valdè sobrius et continens fuit. Ergò quod *impransus* hic dicitur ille; et quod ait Persius Sat. 5. v. 85. *cur quis non prandeat, hoc est?* similiter utrobique notat sobrietatem philosophorum semel in die cibum capientium, nè *multo cibo et potione completi minus rectè uti possent mente* ac ingenio, ut loquitur Cic. Tusc. 5. Porrò ut siccus Xenocrates, ità et castus: Nam et Phrynes et Laidis nobilium meretricum blandimentis atque illecebris nequicquam tentatus, pudore suffudit ipsas impudentes; quæ demùm victæ prædicârunt non virum illum sed statuam visum esse. Diog. Laërt. lib. 4. &c.

Correptus voce magistri.] Val. Max. antè cit. *Non contentus* Polemo *tam deformi introitu, consedit etiam, ut clarissimum eloquium et prudentissima præcepta temulentiæ lasciviis eluderet.* At Xenocrates *vultum in eodem habitu continuit; omissisque de quibus disserebat, de Modestiâ ac Temperantiâ loqui cœpit. . . . .* Itaquè Polemo *unius orationis saluberrimâ medicinâ sanatus, ex infami ganeone maximus Philosophus evasit. Peregrinatus est hujus animus in nequitiâ, non habitavit.*

Si offers poma irato puero, respuit. Accipe, mi pusille, inquies: ille abjicit. Quod si deneges, efflagitat. In quo differt amator expulsus, cum animo pugnat: redeat ne accersitus, an non, eò quo reversurus fuerat etiam non revocatus: nec recedit ab infestâ januâ: Quamvis me nunc sponte accersat, an ibo? an finem doloribus conquiram? Repulit: jam accersit, an revertar? minimè; licet precetur. En famulus longe prudentior. O domine, consilio et ratione haud geritur negotium modo et ratione carens. In amore hæc sunt incommoda: bellum ac deinde pax. Ista si quispiam firma reddere nitatur, quæ tempestatis instar incerta sunt, atque cæco impetu moventur; is non magis proficiat, quàm si velit desipere certâ ratione et modo. Quid? cum Picenis pomis semina detrahens lætaris, si casu ferias tectum convexum; an tui es compos? Quid? quando senili palato molliculas voces fingis;

Porrigis irato puero cùm poma, recusat: [663]
Sume, catelle; negat: si non des; optet: amator
Exclusus quî distat; agit ubi secum, eat an non,
Quò rediturus erat non arcessitus; et hæret
Invisis foribus. Nec nunc, cùm me vocat ultro,
Accedam? an potiùs mediter finire dolores?
Exclusit; revocat; redeam? non, si obsecret. Ecce
Servus non paulò sapientior. O here; quæ res
Nec modum habet neque consilium, ratione modoque
Tractari non vult. In amore hæc sunt mala: bellum,
Pax rursum. Hæc si quis, tempestatis propè ritu [664]
Mobilia, et cæcâ fluitantia sorte, laboret
Reddere certa; sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certâ ratione modoque.
Quid? cùm Picenis excerpens semina pomis
Gaudes, si cameram percûsti fortè? penès te es?
Quid? cùm balba feras annoso verba palato;

ANNOTATIONES.

258. *Porrigis irato puero, &c.*] Comparat actiones amatoris cum actionibus pueri.

259. *Amator Exclusus.*] Ex Terentii Eunuch. Sc. 1. ubi Phædria expulsus à Thaide meretrice, ac pòst accersitus, ita secum agit ac deliberat:

Quid igitur faciam? non eam? nè nunc quidem,
Cum accersor ultro? an potiùs ità me comparem
Non perpeti meretricum contumelias?
Exclusit; revocat: redeam? Non, si me obsecret.

Pers. Sat. 5. 171.

Nunc ferus et violens, at si vocet, haud mora, dicas:
Quidnam igitur faciam? nè nunc, cùm accersat et ultrò
Supplicet, accedam?

261.] *Hæret invisis foribus.*] Odit et aversatur januam, ubi repulsam tulit, nec tamen ab eâ potest discedere. Vide Pers. modò cit.

263.] *An potiùs mediter finire dolores?*] Pers. cit.

. . . . fini e dolores
Prætcritos meditor.

265 *Servus non paulò sapientior.*] Parmeno servus Phædriæ juvenis amatoris, ipso quidem hero suo longè sapientior.

Quæ res Nec modum habet, &c.] Ex Terentio cit.

Here, quæ res in se neque consilium neq; modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes.
In amore hæc omnia insunt vitia, injuriæ,
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum. Incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quàm si des operam, ut cum ratione insanias.

Plutarch. amant, oderunt; eumdem absentem desiderant, præsentem metuunt: adulantur, convicia dicunt; pro amato moriuntur, occidunt; optant non amare, abstinere amore nolunt, &c. Vide Plaut. Cist. Sc. 4. *Credo ego, &c.*

272. *Quid? cum Picenis, &c.*] Aliis amantium ineptias confert cum puerorum nugis. Nimirùm solebant amatores pomi semina seu grana primoribus digitis pressare et in altum ejaculari, quæ si cameram sive lacunar triclinii contigissent, velut felix augurium accipiebant; seque rem concupitam sperabant assecuturos. Vide Jul. Poll. lib. 9. cap. 7.

Picenis.] Synecd. pro quibuslibet malis ac pomis: laudabantur verò illa quæ proveniebant in Piceno Italiæ regione, quæ hodie complectitur Marchiam Anconitanam et partem Aprutii.

273. *Gaudes, si cameram, &c.*] Ineptè et pueriliter exultas levi ac futili de causâ, an ego lapis?

274. *Cum balba, &c.*] Cum tu senex mollisculè verba effers, et pueri ad instar balbutiendo pronuncias, blanditiarum causâ, ad captandam puellæ benevolentiam. Tibul.

Et tibi blanditias tremulâ componere voce.

Ædificante casas quî sanior? adde cruorem
Stultitiæ, atq; ignem gladio scrutare: modò, Inquam,
Hellade percussâ, Marius cùm præcipitat se, [665]
Cerritus fuit? an commotæ crimine mentis
Absolves hominem, et sceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?
Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis manè senex manibus currebat, et, Unum,
(Quid tam magnum? addens,) unum me surpite morti,
(Dîs etenim facile est) orabat: sanus utrisque
Auribus atq; oculis: mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus, cùm venderet. Hoc quoque vulgus [666]

num sapientior es puero *domunculas extruente? adjunge sanguinem dementiæ, et flammam ense rimare.* Dic verò, *Marius nuper Hellade occisâ præcipitem se dans, fuitne furiosus? num insaniâ laborasse illum negabis, ac sceleratum ipsummet affirmabis, proximâ, ut fit, appellatione res* quasque *designans? Erat libertinus* quidam *vetulus manè jejunus discurrens per plateas, manibus lautis, atque ita precabatur: Unum me (quid tam magnum? aiebat) unum,* inquam, *ab interitu vindicate, O dii; nam potestis.* Is *aures ambas et oculos integros habebat;* at *mentem exciperet eum venundans herus, si lites fugisset. Atque hoc etiam* hominum

ANNOTATIONES.

Persius simile quid habet, Sat. 1. v. 33.
Rancidulum quiddam balbâ de nare locutus
Phyllidas, Hypsipylas, vatum et plorabile si quid
Eliquat; et tenero supplantat verba palato.

275. *Adde cruorem Stultitiæ.*] Verùm amor non tantùm facit insanos, sed et crudeliter furiosos. Nam ad cædes etiam perpetrandas impellit et cogit.

276. *Ignem gladio scrutare.*] Pythagoricum illud symbolum ac præceptum erat; *Ignem gladio ne fodito:* id est, hominis, præsertim verò potentis, iram jam ardentem ne magis accende et move. Diog Laert. lib. 8. Hîc Horatius innuit, eum qui jam gravi affectu, ut amore abreptus, alio insuper affectu, ut irâ, commovetur, omninò insanire, imò ad quodvis patrandum facinus et crimen accingi. Sic Marius nuper, inquit, Helladem puellam, quam deperibat, præ irâ et zelotypiâ trucidavit; ac deinde semetipsum præ dolore præcipitavit. Rem suo tempore videlicet factam poeta commemorat.

278. *Cerritus.*] Quasi Cereritus, id est, a Cerere perculsus, et in furorem actus.

An commotæ crimine mentis, &c.] Urget valde hæc ratio: An, inquit Stertinius, mavis istum hominem sceleratum dicere, quàm fateri insanum? verùm quoquo modo respondeas, nihil proficis; si quidem improbus quilibet insanit.

281. *Libertinus erat, &c.*] Jam superstitiosos aggreditur, omnemque simul religionem deridet.

Circum compita.] In compitis coli penates jusserat Augustus.

Siccus manè senex, &c.] Singulæ voces advertendæ, animum tranquillum et hoc magis superstitiosum notantes.

282. *Lautis manibus.*] Ritè omnia peragit, purasque manus ad deos tollere satagit, fatuè tamen.

283. *Quid tam magnum?*] Quid hoc diis magnum et difficile? unum scilicet hominem morti eripere. Alii leg. *quidnam magnum?* Alii vulgò, *quiddam magnum addens.* Verùm nostra lectio clarior, ac meliorem sensum gignit.

Unum me surpite morti.] Immortalitatem concedite mihi vestrûm observantissimo. Huc pertinet verum etymon vocis *superstitio*, cujus meminit Cic. 2. De Nat. Deor. n. 72. *Qui totos dies precabantur et immolabant, ful ut liberi sibi superstites essent, superstitiosi sunt appellati: quod nomen postea latiùs patuit.* Contrà tamen pugnat Lactant. lib. 4. De verâ sap. cap. 28. Saltem liquet superstitionis vocabulum olim aptatum iis hominibus, qui superstites esse cupiebant vehementiùs, mortem abhorrentes plusculum, et vitam à diis enixè flagitantes.

285. *Mentem, nisi litigiosus, Exciperet dominus, &c.*] Id est, libertinus ille, sive libertus, sanus quidem erat corpore, at mente nequaquam: quocirca si eum adhuc servum dominus vendidisset, vitium mentis dicere debuisset ementi, si lites habere cum eo nollet; atq; adeò sanum asseverans, mentem debebat excipere, Cic. Offic. 3. n. 91. *In mancipio vendendo dicenda illa vitia, quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili.* Vide Gell. lib. 4. cap. 2. ubi sic scribit: *In edicto ædilium curulium, quâ parte de mancipiis vendundis cautum est, scriptum sic fuit: Titulus servorum singulorum ut scriptus sit curato, ita ut intelligi rectè possit quid morbi vitiique cuique sit, &c.* Unde si morbosum aut vitiosum, noxave non solutum ignorasset emptor, redhibere poterat ex lege.

Chrysippus ponit fœcundâ in gente Meneni.
Jupiter, ingentes qui das adimisque dolores,
Mater ait pueri menses jam quinque cubantis,
Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Manè die, quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levârit
Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit [461]
In gelidâ fixum ripâ, febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? timore deorum.
Hæc mihi Stertinius, sapientûm octavus, amico
Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet, atque

genus recenset Chrysippus in numeroso Menenii grege. Mater pueri à quinq; mensibus ægrotantis ita orabat: O Jupiter, qui magnas ægritudines immittis et aufers, si frigida quartana reliquerit meum hunc *filium, nudus in Tiberi stabit mane, quâ die tu jejunia præscribis:* itaq; seu *casus seu medicus ægrotum è periculo liberaverit, vesana parens in frigido littore statuet, ac revocatâ febri interimet. Ecquo morbo mente affecta? metu numinum.* DAMASIP. ad Horat. *Ista mihi velut amico dedit arma Stertinius, sapientûm octavus, ne deinceps impunè* dicteriis *incesserer. Quisquis me dementem appellârit, pariter à me vocabitur,*

ANNOTATIONES.

286. *Hoc quoque vulgùs, &c.*] Hanc superstitiosorum turbam accenset Chrysippus numerosæ genti ac multitudini insanorum, sive similium Menenii. De Chrysippo lib. 1. Sat. 3. v. 127.

287. *Fœcundâ in gente.*] Sap. *Stultorum infinitus est numerus.*

Menenî.] Hic parùm integræ sanæve mentis vivebat Horatii tempore, superstes unus ex illâ Meneniorum familiâ pridem celebri quamvis plebeiâ. Notus in primis extitit Agrippa ille Menenius, qui solerti membrorum ac ventris dissidentium apologo, patres et plebem alienatos in concordiam reduxit. Tit. Liv. lib. 2.

288. *Jupiter, ingentes, &c.*] Aliud superstitionis genus et exemplum. Mater stultè votum facit ac stultiùs adimplet. Vovet pro incolumitate filii, voti rea incolumem ipsa enecat.

290. *Frigida quartana.*] Ex atrâ bile quartana febris proficiscitur: atque hujus paroxysmo incipiente, totum corpus frigore et horrore concutitur.

291. *Illo die, quo, &c.*] Die nempe Jovis, quo jejunia indicebantur à magistratibus ac sacerdotibus, quæ à populo in Jovis honorem observanda erant. Morem certè hunc hauserant à Judæis, Chaldæis, Ægyptiis, quorum ingens erat Romæ numerus. Illi enim ad solemnes festos se jejuniis præparabant, ut et hodie Christiani.

Nudus In Tiberi stabit.] Quasi ut toto ablutus corpore, hinc purior ad Jovis sacra procederet: is veterum mos erat superstitioque.

Virgil. Æn. 2. v. 789.

Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Juvenal. Sat. 6. v. 521.

Hybernum fractâ glacie descendet in amnem:
Ter matutino Tiberi mergetur, et ipsis
Verticibus timidum caput abluet.

Pers. Sat. 2. v. 15.

Hæc sanctè ut poscas, Tiberino in gurgite mergis
Manè caput bis terque, &c.

292. *Casus medicusve levârit.*] Sæpius enim parùm valet medici industria adversus quartanam: quæ proinde vocatur *Medicorum opprobrium.*

293. *Mater delira necabit.*] Vesana mater voti se religione putans obstringi ad statuendum eum nudum in gelido flumine, reducet febrim depulsam, et filium enecabit.

295. *Timore deorum.*] Cic. De nat. Deor. 1. n. 118. *In superstitione inest timor inanis deorum: religio deorum cultu pio continetur.*

296. *Hæc mihi Stertinius, &c.*] Damasippus sermonem finiens, Hæc ego documenta, inquit, hausi et accepi à Stertinio, qui sanè meretur annumerari septem Græciæ sapientibus. Quæ vero illa? (adverte quàm acre ludibrium) nimirùm tota sapientiæ Stertinii laus in eo est, quod omnes stultos esse docuerit.

Sapientûm octavus.] Sic Juvenal. Sat. 2. v. 40.

Tertius è cœlo cecidit Cato.

De septem illis viris sapientiæ famâ inclytis, ita Cic. De finibus 2. n. 7. *Septem illi non sua, sed populorum omnium suffragio nominati sunt.* Non consentiunt omnes de singulis tamen; at quatuor hi ab universis agnoscuntur: Thales Milesius, Bias Prienæus, Pittacus Mitylenæus, Solon Atheniensis, quibus alii alios subnectunt. Ergò et isti celebrantur; Aristodemus, quoque, Cleobulus, Periander, Chilo, Anaxagoras, Pythagoras, Anacharsis, Arcesilaus, &c. Vide Diogen. Laert. lib. 1. Cic. 2. De leg. n. 26. *Thales sapientissimus inter septem,* inquit.

297. *Ne compellarer inultus.*] O egregium sapientiæ fructum! imò ridiculam vanitatem; non deinceps inultus compellabitur ipse stultus, qu ppè qui pariter alios possit stultos vocare, didiceritque ferè omnes insanire; unde conviciantì conviciari queat.

Respicere ignoto discet pendentia tergo.
Stoice (post damnum sic vendas omnia pluris)
Quâ me stultitiâ (quoniam non est genus unum) [668]
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus.
Quid (caput abscissum demens cum portat Agave
Nati infelicis, sibi tum furiosa videtur?)
Stultum me fateor (liceat concedere veris)
Atque etiam insanum: tantùm hoc edissere, quo me
Ægrotare putes animi vitio. Accipe: primùm
Ædificas: hoc est, longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis; et idem
Corpore majorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum. Quî ridiculus minùs illo?
An, quodcunq; facit Mæcenas, te quoq; verum est,
Tantò dissimilem, et tantò certare minorem?
Absentis ranæ pullis vituli pede pressis, [669]

monebiturque advertere pendentia dorso averso. HOR. *O Stoice, post jacturam bonorum, ita venundes cuncta pluris:* dic verò, *quandoquidem diversa sunt insaniæ genera, ecquo me laborare autumas? enimverò sapere me existimo.* DAMAS. *Quid? furens Agave miseri filii caput gestans amputatum, num se credit insanire?* HOR. *Fateber quod res est; concedo me dementem, imò et vesanum: at saltem doce, quâ me animi noxâ affectum arbitreris.* DAMASIP. *Audi: ædes construis: id est, tu à vertice ad calcem vix duos pedes altus, æmularis proceros: ipseque armati Turbonis animum et gressum corpore majorem deridens, quomodo videare minùs illo ridiculus? Quicquid* autem *præstat Mæcenas, an expedit te certatim moliri tanto disparem et inferiorem?* Sic profectò fabulantur: *Absentis ranæ pullis vituli pede contritis,*

ANNOTATIONES.

299. *Ignoto discet pendentia tergo.*] Nimirùm fabulatus est Æsopus, homines duas habere peras hinc et illinc pendentes; in anteriore aliena reponi vitia, propria verò in posteriore, quæ à tergo est; quo fit ut illa facilè videant, hæc non ita. Sensus itaque est, discet scrutari et cognoscere propria vitia quæ ignorabat.

Catull. Carm. 20. v. 21.

Sed non videmus manticæ quod in tergo est.

Perf. Sat. 4. v. 24.

Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Non absurdus omninò, sed aprosdionysus, qui locum hunc interpretetur ex verbis anteà positis *caudam trahat*; hoc sensu: discet ille pendere sibi alligatam tergo caudàm, insaniæ videlicet indicem ac probrosam notam. Vide ibi, si vacat et libet, v. 53.

300. *Stoice post damnum, &c.*] Abhinc ad satiræ finem Horatius cum Damasippo colloquitur.

Sic vendas omnia pluris, &c.] Ironica prorsus apprecatio: faxint dii, ut quæstuosâ negotiatione resarcias priora damna jacturasque olim factas: quandoquidem ex inope tam sapiens evasisti, ac tot sapientiæ arcana mihi revelâsti. At cum me insanum tam asseverantur pronuncies, quî fit ut sanus ipse mihi videar?

303. *Quid? caput abscissum, &c.*] Tibi nempè sanus videris: nec tamen sanus es. Enimverò in propriis cæcutimus. Dic amabo, nunquid Agave se furere noverat, cùm maximè fureret?

Agave.] Hæc cum aliis Bacchantibus Orgia peragens, Pentheum filium sacra illa contemnentem, et ad ea curiosiùs et contra fas penetrantem, Bacchi furore incitata discerpsit, abscissumque caput quasi ovans thyrso circumtulit, rata se occidisse immanem aprum, vel, ut alii scribunt, vitulum. Vide Ovid. Metam. 3. et Perf. Sat. 1. v. 100. et quæ adnotavi lib. 2. Od. 19. v. 14.

305. *Stultum me fateor.*] Victus istâ ratione Horatius fatetur quod antè negabat; inquirit tamen, quæ sua sit ægritudo, quod animi vitium? Quæ quidem Damasippus ipsi edisserit.

308. *Ædificas.*] Hoc primùm: ædificandi libidine vexatus, magnates ambitiosè æmulatus.

Longos imitaris.] Ludus est in ambiguâ voce *longos.* Tu pusillus magnos, tenuis et modicus bonis opulentos ac divites vis imitari, stultè quidem: ædes moliris facultatibus majores.

309. *Moduli bipedalis.*] Minima certè hæc est humani corpusculi mensura. Vide Plin. lib. 7. cap. 16.

310. *Turbonis.*] Gladiator ille staturâ exiguus erat, cæterum grandis animo, incessu, actione.

312. *An quodcunque facit Mæcenas, &c.*] Hic in Esquiliis sumptuosas ædes hortosque magnificos tunc temporis moliebatur.

314. *Absentis ranæ pullis, &c.*] Æsopi fabula est, quam Phædrus paulò immutavit.

unum effugisse. Is verò matri edisserit, qua ratione immanis bestia congeneros oppresserit. Illa sciscitatur, quanta? atque intumescens quærit, an ergo tanta esset? Major dimidio. Deinde, an sic? Cumque plus et plus intumesceret; ait pullus, *Etiam si diffregeris te, haud par fueris. Imago ista non valde tibi dissimilis. Adde jam carmina (id est, oleum igni appone, quæ si condit sapiens quisquam, tu quoque sapis, illa faciens. Taceo iracundiam graviorem* (HORAT. *Obe satis est) nitorem facultates excedentem* (HORAT. *O Damasippe, rerum satage duntaxat tuarum) amores sexcentarum puellarum totidemque puerorum.* HORAT. *O stultorum maxime, indulge denique minori,*

Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Bellua cognatos eliserit. Illa rogare,
Quantáne? num tandem, se inflans, sic magna fuisset?
Major dimidio. Num tantò? cùm magis atque
Se magis inflaret; Non, si te ruperis, inquit,
Par eris. Hæc à te non multùm abludit imago.
Adde poëmata nunc (hoc est, oleum adde camino)
Quæ si quis sanus fecit, sanus facis et tu.
Non dico horrendam rabiem. (Jam desine) cultum
Majorem censu (Teneas, Damasippe, tuis te)
Mille puellarum, puerorum mille furores.
O major, tandem parcas, insane, minori.

ANNOTATIONES.

321. *Adde poëmata.*] Apud Stoicos pridem, ut et plerumque apud alios, et etiamnùm, vix bene sani poetæ habiti sunt. Epist. ad Pisones, v. 296.

————excludit sanos Helicone poëtas Democritus.————

- *Oleum adde camino.*] Proverbium est. Indicat hîc hominem jam fortè insanum, si versus faciendi prurigine insuper titilletur, duplici insaniâ laborare.

323. *Horrendam rabiem, &c.*] Patientiam imprimis colebant Stoici; cultum verò corporis, et nitorem vestium negligebant. Duo his contraria Damasippus objicit Horatio. Quæ quidem ipse non diffitetur. Nam iracundum, seu *irasci facilem* se innuit, tum in Epist. ult. lib. 1. tum alibi non semel; *cultum verò* mundiorem, atque *majorem censu* etiam declarat lib. 1. Sat. 6. v. 78.

Jam desine.] Hæc et sequentia quædam iracundulus reponit Horatius crebro, Damasippum interpellans, tam lepidè quàm salsè.

324. *Teneas, Damasippe, tuis te.*] Tua vitia discute, non mea.

325. *Mille puellarum, &c.*] Erat enim libidinosus admodùm, atque *in Venerem putris*, ut loquitur Pers. Sat. 5.

326. *Major tandem parcas, &c.*] Cùm sis maximè insanus, mihi parce minus te insano.

SATIRA IV.

Præcepta culinaria Epicureorum quorundam salsè irridet.

HORAT. *Unde* venit, *et quò* vadit *Catius?* CAT. Tibi respondere *non licet mihi per tempus cupienti*

UNDE, et quò Catius? Non est mihi tempus aventi

ANNOTATIONES.

1. *Unde, et quò, &c.*] Quemadmodum satirâ præcedenti falsos et adulterinos Stoicos sub Damasippi personâ Horatius insectatus est; sic in hâc sophistas Epicureos exagitat sub personâ Catii.

Unde, et quò.] Fortuitum occursum fingit poëta. Simile est exordium Phædri Platonici.

Catius.] Hic ipse est M. Catius Epicureus philosophus Insuber, cujus mentionem faciunt Cicero et Quintilianus, Quintil. lib. 10. cap. 1. ita scribit: *In Epicureis levis quidem, sed non injucundus tamen auctor est Catius:* nempe is de rerum naturâ, et de summo bono quatuor libros scripsit, inquit vet. comment. teste verò Cicerone mox citando, doctrinam Epicuream Latinè descripsit. Cic. lib. 15. Epist. 16. Cassium à Stoicâ ad Epicuri disciplinam translatum quasi transfugam vellicat; *Ne te fugiat Catius Insuber Epicureus, &c.* . . . . *Jam biennium aut triennium est, cum virtuti nuncium remisisti delinitus illecebris voluptatis.* Epist. 18. seq. *Ubi igitur, inquies, philosophia? Tua quidem in culinâ, mea molesta est.* Rescribens autem Ciceroni Cassius eod. lib. Epist. 19. sic habet:

Ponere signa novis præceptis, qualia vincant
Pythagoram, Anytique reum, doctumque Platona. [671]
Peccatum fateor, cùm te sic tempore lævo
Interpellârim : sed des veniam bonus, oro.
Quòd si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,
Sive est naturæ hoc, sive artis ; mirus utroque.
Quin id erat curæ, quo pacto cuncta tenerem ;
Utpote res tenues tenui sermone peractas.
Ede hominis nomen; simul an Romanus, an hospes.
Ipsa memor præcepta canam : celabitur auctor.

notare nova documentis, quæ supergrediantur Pythagoram, et accusatum ab Anyto, atque eruditum Platonem. HOR. *Confiteor erratum, quòd te avocarim horâ tam importunâ : sed precor, indulge benignus : si enim excidat tibi modò quidpiam, seu illud pendet à naturâ, seu ab arte revocabis facilè, cum utrâque polleas.* CAT. *Imò satagebam, ut singula retinerem, quippe subtilia subtili dictione comprehensa.* HOR. *Eloquere nomen viri pariterque dic, an Romanus sit, an externus.* CAT. *Præcepta quidem recitabo memoriter : at reticebo auctorem.*

ANNOTATIONES.

Non mehercule in hac meâ peregrinatione quidquam libentius facio, quam scribo ad te. Videor enim cum præsente loqui et jocari. Nec tamen hoc usu venit propter spectra Catiana : pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas . . . . Difficile est hominibus persuadere τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν esse : ἡδονὴν *verò et* ἀταραξίαν *virtute, justitiâ,* τῷ καλῷ *parari, et verum, et prætereà probabile est. Ipse enim Epicurus, à quo omnes Catii et Amafinii mali verborum interpretes proficiscuntur, dicit,* οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν. *Itaque et Pansa, qui* ἡδονὴν *sequitur, virtutem retinet ; et ii qui à nobis* φιλήδονοι *vocantur, sunt* φιλόκαλοι καὶ φιλοδίκαιοι ; *omnesque virtutes et colunt et retinent.* Ex quibus intelligitur doctrina Epicuri quidem sana, et quorundam Epicureorum, è quorum se esse numero Cassius ille ostendit ; insana verò aliorum plurimum, inter quos iste Catius, quem hic subsannat poeta. Hi nimirùm ad corporis voluptates perperàm referebant quicquid Epicurus tribuebat voluptati duntaxat ei, quam animus è virtute percipit ac metit. Vid. Sat. 8. seq.

Non est mihi tempus, &c.] Interpellantem amovet et amandat, quasi rem gravem moliatur anxiè, dum culinæ mysteria pertractat.

2. *Ponere signa.*] Hæc σημεῖα καὶ μνήματα vocat Plato in Cratylo : et certe non minus per imagines quàm per literas rerum memoria conservatur. Vid. Cic. 3. ad Heren. Senec. Epist. 6.

Qualia vincant Pythagoram.] Talia sunt hæc documenta, ut pluris æstimanda videantur, quam quæ scripsere Pythagoras, Socrates, Plato, quocirca laboro, ne quid memoriâ effluat, ait Catius.

3. *Pythagoram.*] Samo insulâ oriundus ille floruit ante Christum annis fermè sexcentis. Discendi cupidus ad Ægyptios et Babylonios se contulit. Diog. Laert. lib. 8. Venit in Italiam, regnante Tarquinio Superbo, eamq; regionem quæ Magna Græcia dicta est, privatim et publicè exornavit præstantissimis institutis et artibus. Cùm vero doctrina ejus longè latéque floreret, permanavit in urbem Romam. Hæc Cicero Tusc. 1. n. 38. Tusc. 4. n. 2. Tusc. 5. n. 10. De eo jam anteà lib. 1. Od. 28. et Epod. 15.

Anytique reum.] Socratem, quem reum egerunt Anytus quidam dives, Melitus poëta, et Lycon orator, quasi malè de diis sentientem. Alia ab aliis accusationis capita referuntur : invidiâ et calumniis oppressum constat. *Quæ verò publicè damnârat Atheniensium civitas, publicè luxit* ; atque in ejus accusatores indignationem et ultionem convertit ; ut scribit S. August. De civ. Dei, lib. 8. cap. 3. Vide Lactant. lib. 5. cap. 15. Platon. Apologiam Socratis : Apul. De asino aur. lib. 10. Athen. lib. 13. Nec prætermitte Cicer. cum variis locis, tum præcipuè Tusc. 1. n. 71. *Socrates*, inquit, *impiis damnatus sententiis . . . . . cum jam in manu mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, sed in cœlum videretur ascendere.* De Socrate jam dixi non pauca lib. 3. Od. 21.

Platona.] Hic Socratis auditor, magistro par aut major evasit, *divini* etiam consecutus elogium : facundus adeò et eloquens, ut Platonicè locuturum fuisse Jovem, si Græcè loqui voluisset, vulgò dicerent. Cœlebs et castus vixit ad annum ætatis 81. teste D. August. Vide Sat. præced. v. 11. annot. item Cœl. Rhodig. lib. 22. cap. 4. lib. 30. cap. ult. et alibi sæpe.

7. *Mirus utroque.*] Memoriâ valens tum naturali tum artificiali, ac mirum in modum solers. Ita nempe Catio blanditur assentaturque, ut impellat ad dicendum.

11. *Celabitur auctor.*] Videlicet eò quòd Epicuri nomen erat vulgò odiosum, inquiunt. Verùm quid hæc ad Epicurum præcepta attinent ?

Cura ut apponas ova figuræ oblongæ, utpote gratioris saporis, atque rotundis candidiora. Etenim duriora continent masculum vitellum. Brassica in arido solo educata, suavior est suburbanâ. Certe nihil est magis exsuccum horto sæpè rigato. Si tibi hospes inopinanti advenerit serò, ne gallina durior palato malignè reluctetur, memento adhuc *spirantem perfundere Falerno musto: id molliculam reddet. Præstantem naturam habent fungi in pratis nascentes, alii non tutò comeduntur. Ille æstates sanas traducet, qui finiet prandia moris nigris, ex arbore decerptis ante solem ardentem.*

Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
Ut succi melioris, et ut magis alba rotundis [6.2]
Ponere: namque marem cohibent callosa vitellum.
Caule suburbano, qui siccis crevit in agris,
Dulcior. Irriguo nihil est elutius horto.
Si vespertinus subitò te oppresserit hospes,
Ne gallina malùm responset dura palato,
Doctus eris vivam musto mersare Falerno:
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis
Natura est: aliis malè creditur. Ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia moris [693]
Finiet, ante gravem quæ legerit arbore solem.

ANNOTATIONES.

12. *Longa quibus, &c.*] Incipit Catius disserere. Sunt qui velint ridiculum exhiberi Catium, quòd statuat omnia convivalibus præceptis optimorum auctorum diffidentia; plusque consulat palato quàm valetudini. Verùm tamen quædam affert satis probabilia et vera. Ergò ridiculus ille potiùs, quod rem futilem, puta, culinariam, ut jam dixi, tam studiosè anxièque moliatur, quàm alii res quasque gravissimas.

Longa quibus facies ovis erit, &c.] Ab ovis epulas incipiebant veteres. Vid. lib. 1. Sat. 3. v. 6.

13. *Ut succi melioris.*] Plin. lib. 10. cap. 52. *Quæ oblonga sunt ova, gratioris saporis putat Horatius. Fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur; reliqua marem.* Columel. pariter scribit: *Cum volet quis mares excludi, ova longissima et acutissima subjiciet: et rursus cum fœminas, rotundissima.* Contrarium verò his omninò docet Aristot. Histor. animal. lib. 6. nimirùm rotundis et obtusis ovis mares, longis et acutis fœminas produci. Vide Cœl. Rhodig. l. 27. cap. 17. ubi ex Avicenna et Alberto sic habet: *Ex orbiculari ovo breviquè progignitur mas: ex oblongis acutisve fœmina. Ipsum hoc comprobat experimentum, et suffragatur ratio: siquidem virtutis perfectio in masculinis ovis ambit æqualiter, et continet extrema; at in fœminis à centro longius abit materia, in quo est vitalis calor: hoc verò planè imperfectionis argumentum est.* Certi tamen nihil est in istis. Nam et è longioribus ovis mares excluduntur.

14. *Callosa.*] Densiora, proindeque duriuscula; veluti callo obducta. Itaque callus ovi est putamen, sive testicula: alii intelligunt albumen: sed perperam.

15. *Caule suburbano, &c.*] Sive quod siccum solum caulibus est aptum, seu quod irrigatio frequentior terræ succum ac bonitatem eluit detergit, demit. Porrò suburbanos hortos tenent olitores, eosque rigant crebriùs. Sic enim celeriùs et copiosiùs olera gignuntur, sed minùs bona.

19. *Vivam musto mersare Falerno.*] Fit tenerior gallinæ caro, si adhuc palpitans submergatur aquâ frigidâ; magisque si in musto Falerno submergatur; sic enim fortiùs repercutiuntur includunturque spiritus naturales, quorum intus actio carnis partes dirimit. Lambinus aliam docet rationem teneram efficiendi gallinam. *Sume,* inquit, *quodlibet lapathi genus: hanc herbam in ollam, in quâ gallinam seu quaslibet alias carnes coquere volueris, impenito: hoc teneras facit.*

20. *Pratensibus optima fungis Natura est.*] Certè aperto aëre crescentia quælibet meliora sunt: fungos verò ubique reperiri alios bonos, alios malos etiam constat. Vide Plin. lib. 22. cap. 23. ubi sic habet: *Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Familias nuper interemère fungi, et tota convivia, Annæum Serenum, præfectum Neronis vigilum, et tribunos et centuriones.* Vide Tac. Ann. 13. et Senec. Epist. 63.

22. *Qui nigris prandia moris Finiet.*] [illegible] teste Galeno, quòd facilè corrumpantur [illegible] noxia sunt post alios cibos sumpta: initio [illegible] cœnæ prosunt magis. Aliter locum hunc intelligere possumus, ex more veterum, qui levem et modicum duntaxat cibum manè capiebant; nimirùm è refrigerantibus valdè moris prandium utile esse æstate, hæc apud nos in jentaculo plerique amant.

23. *Ante gravem quæ legerit arbore solem.*] Tunc enim virtutem suam totam nocturno frigore inclusam continent teneriores fructus. Contra duriores ardore solis quasi cocti et perfecti, ex arbore decerpi debent fervente potissimùm die.

Aufidius forti miscebat mella Falerno,
Mendosè: quoniam vacuis committere venis
Nil nisi lene decet: leni præcordia mulso
Prolueris meliùs. Si dura morabitur alvus,
Mitulus et viles pellent obstantia conchæ, [674]
Et lapathi brevis herba: sed albo non sine Coo.
Lubrica nascentes implent conchylia lunæ.
Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.
Murice Baiano melior Lucrina peloris;

Aufidius mel immiscebat Falerno valentiori, malè quidem: nam vacuis venis nihil debet infundi nisi dulce. Viscera suavi melicrato perfundes aptius. Si piger ac durus fuerit venter, obices removebunt mitulus et conchæ viliores, et rumex herba foliis *brevioribus, sed non sine albo Coo. Luna crescens implet conchylia fluentia. Sed non mare quodlibet profert optima testacea. Baiano murice præstat pelori Lucrina;*

ANNOTATIONES.

24. *Aufidius.*] Ejus meminit Plin. lib. 10. cap. 20. *Mar. Aufidius Lucro saginare primus instituit pavones, circa novissimum piraticum bellum: ex eoque quæstu reditus sestertiûm sexaginta millia habuit.*

Forti miscebat mella Falerno.] Jam antè est observatum Sat. 2. huj. lib. 15. solitos veteres inchoare convivia à promulside seu potione mulsi, id est, vini cum melle mixti, à mulcendo factum nomen, quòd venas mulceat lenitate suâ. Varro De re rust. lib. 3. cap. 16. *Venit favus ad altaria, et mel ad principia convivii.* Porrò melle si potionem confectam interdum apponebant; aliquando vinum et mel separatim; ut conviva utrumq; temperans, sibi mulsum arbitrio quisq; suo faceret. Mulsum laudat Plin. 22. cap. 24. *Multi senectam longam mulsi tantum nutritu toleravere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis exemplo. Centesimum annum excedentem eum D. Augustus hospes interrogavit, quânam maximè ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. At ille respondit: Intus mulso, foris oleo.*

25. *Mendosè: quoniam vacuis, &c.*] Imò benè. Quippe ex cit. modò Plin. *Mulsum ex vetere vino utilissimum, facillimèque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit. Ex austero factum, non implet stomachum, neque ex decocto melle, minusque inflat, quod ferè evenit. Appetendi quoque revocat aviditatem cibi.* Vide Dioscorid. lib. 5. cap. 16. et Macrob. lib. 7. cap. 12.

26. *Leni præcordia mulso Prolueris meliùs.* Delicato et fastidioso Catii palato mulsum è Massico leniori placuisset magis quàm è forti Falerno: cujus tamen austeritas melle et quâdam vetustate mitigata, virtus autem adhuc satis vegeta roborando stomacho longè utilior. Docet Martialis, lib. 13. Epig. 108.

Attica nectareum turbastis mella Falernum.
Misceri decet hoc à Ganymede merum.

28. *Mitulus et viles pellent obstantia conchæ.*] Alvum duram emollient obstructamque laxabunt mitulorum aliarumve concharum salsus humor, lapathi herbæ succus, et vinum album; hoc scilicet illis concoctis admixtum. Cornel. Celsus, lib. 2. cap. 29. *Alvum*, inquit, *movent cochleæ, garum, salsamenta, ostrea, pelorides, echini, musculi, et omnes fere conchulæ, maximè jus earum.* Athen. lib 3. cap. 9. *Ex conchyliis, alvo movendo ciendoque lotio excellunt pectines, musculi, chamæ, ostrea.* Vide Caton. De re rust. cap. 158. Plin. lib. 32. cap. 9.

Mitulus.] Alii scribunt, *mytilus* et *mutilus.* Pisciculus est è concharum genere, in arenosis potissimùm locis proveniens. Martial. meminit lib. 3. Epigr. 59. Non defuit, qui isto Horatii loco legerit, *mugilis.*

29. *Lapathi.*] De lapatho jam in Epod. 2. Lucilius apud Cicer. De fin. 2. n. 24.

O lapathe, ut jactere necesse est cognitu' cui sis.

Coo.] Cos sive Coos, hod. *Lango*, insula maris Ægæi Cariæ proxima, producebat vina lenia alvum solventia; quæ idcirco *lubrica* vocat Persius Sat. 3. v. 135.

30. *Lubrica.*] Lubricantia, alvum solventia. Alii absurdè interpretantur polita intùs et lævia. Athen. lib. 3. cit. *Ostrea cum malvâ et lapatho aut piscibus ventrem leniter ducunt.*

Nascentes implent conchylia lunæ.] Lucilius:
Luna alit ostrea et implet echinos; muribu' fibras,
Et pecu' addit.

Idem scribunt Cicero 2. De divin. n. 33. Gell. lib. 20. cap. 7. Plin. lib. 2. cap. 41. *Lunari potestate augeri rursusque minus corpora ostrearum, conchyliorumque omnium: quin et soricum fibras respondere numero lunæ.* Verùm errorem hunc jam dudum experientia contraria discussit.

32. *Murice Baiano, &c.*] Baiani sinûs murice melior est peloris capta in Lucrino lacu. De *Baiis* lib. 2. Od. 18. *Murex* piscis aculeos habens et cuspides complures. Plin. lib. 9. cap. 33. *Firmioris jam testæ murices et concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, lævibus, rugatis, vertice muricatim intorto, &c.*

Ostrea Circæis, Miseno oriuntur echini.
Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.
Nec sibi cœnarum quivis temerè arroget artem,
Non priùs exactâ tenui ratione saporum.
Nec satis est carâ pisces averrere mensâ,
Ignarum quibus est jus aptius, et quibus assis
Languidus in cubitum jam se conviva reponet.
Umber, et ilignâ nutritus glande, rotundas

Ostrea præstantissima juxta Circæos, echini verò è Miseno proveniunt. Tarentum delicatum venditat ampliores pectunculos. Nemo sibi temerè attribuat scientiam epularum, nisi antea subtiles exploraverit sapores. Nec è mensâ pisces caro pretio auferre prodest, si ignoretur quibusnam jusculum sit magis idoneum, et quibus assis excitatus *conviva jam satur in cubitum sese reponet. Aper ex Umbria, et quernâ glande nutritus, rotundus*

ANNOTATIONES.

Lucrina peloris.] Hoc conchylium nomen habet à Peloro Siciliæ promontorio ubi frequenter capitur: non autem à voce Græca πελώριον *magnum*, ut scribunt quidam, ex Athenæo ante citato. Est de genere chamarum, seu ostreorum testam hiantem habentium.

Lucrina.] Lucrinus lacus, ad intimum sinus Puteolani recessum, piscibus olim delicatissimis abundabat; at modo cœnosa est palus terræ motu facta anno 1538. De eo jam lib. 2. Od. 15.

33. *Ostrea Circæis.*] Optima capiuntur ostrea apud Circæos urbem, vel ad Circæum promontorium, quod in mare Tyrrhenum excurrit prope Circæi rudera; quæ fuit olim civitas Latii, nominata à Circe sorore Medeæ. Circæis ostreis *nec dulciora nec teneriora esse ulla compertum est*, inquit Plin. lib. 32. cap. 6. At Lucrina tamen in primis laudabantur: ut dictum est in Epod. 2. Tarentina quoque celebrat Varro, item Gellius lib. 7. cap. 13.

Miseno.] Misenum urbs et promontorium juxta Baias, dictum à Miseno Æneæ nauclero ibidem submerso et sepulto.

Echini.] Echinus. Gall. *herisson*, Ang. *an* URCHIN OR HEDGE-HOG, de genere cancrorum, spinas habet pro pedibus, alius terrestris, alius marinus. Plin. lib. 9. cap. 31. Nomen habet ἀπὸ τῦ ἔχειν ἑαυτὸν, quod convolutus ita se condat et contineat, ut nullæ carnes appareant; vel ἀπὸ τῦ μὴ δύνασθαι ἔχεσθαι, quod teneri minimè possit ob aculeos, quibus totus inhorrescit et contegitur: unde echinum vocarunt *spinosum castaneæ operculum*. Plin. lib. 27. cap. 9. *In cacumine capitula sunt echinata spinis.* Inquit Martial. lib. 13. Epig. 86.

Iste licet digitos testudine pungat acutâ,
Cortice deposito, mollis echinus erit.

34. *Pectinibus patulis.*] Hi pisces, Gall. *petoncles*, Ang. COCKLES, conchas habent serratas instar pectinis; unde nomen Græcis κτένες vocantur dentes anteriores, item pisces isti ob alliatam rationem, *patulos* dicit Horatius, ob apertum os et testam. Aristot. lib. 4. Histor. animal. cap. 4. *Testaceorum aliæ sunt patulæ, ut pectines, musculi, &c.* Athen. lib. 3. cit. cap. 9. et seq. de his plura.

Molle Tarentum.] De hâc urbe lib. 1. Od. 28. lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 5. *Molle*, vel propter aërem molliorem; vel ob purpuram et lanas exquisitas, atque luxuriam; vel à *Tarentum* Sabinorum linguâ *molle* significante. Macrob. lib. 3. cap. 18.

35. *Cœnarum arroget artem.*] Est coquorum gens arrogans et fastuosa, teste Athenæo lib. 7. cap. 11. ubi refert quorundam coquorum vanos sermones non infacetos. *Ambrosiam ego reperi: jam mortui si olfecerint, ut revivificant ego efficiam.* Item alius: *Si semel coquinam aptavero, quod olim apud Sirenas accidebat, id ipsum tu videbis modo contingere, præ odoris suavitate nemo poterit hâc angiporti præterire viâ. Si quis autem propius accedat ad has fores; aperto statim ore stupefactus consistet, velut affixus clavis, et mutus, donec aliquis accurrens nares prehensas vellat.*

37. *Averrere mensâ.*] Quasi everriculo abstrahere pisces omnes in mensâ piscatoriâ expositos et venales.

38. *Quibus est jus aptius, et quibus assis.*] Qui pisces elixari debeant, et in jusculo condiri et inferri; item quos assari magis conveniat, et sine ullo condimento et jure apponi. Ex Non. Marcello, *assum in obsoniis* dicitur, quod est *sine pigmento saporis alieni*; *sicut merum dicitur solum.*

39. *In cubitum jam se conviva reponet.*] Excitatus quasi novâ fame novos cibos appetens, et ad jucundè comedendos se rursus componens. Eum porrò discumbendi morem veterum et rationem fusè explicavi lib. 1. Od. 27. ad has voces, *et cubito remanete presso*: item lib. 1. Sat. 4. v. 86.

40. *Umber.*] Umbria, Italiæ regio inter Hetruriam, Picenum, et mare Adriaticum, Apennino monte divisa. Statius Sylv. 4. carm. 4.

. . . . . *cur Tuscus aper generosior Umbro.*

Curvet aper lances carnem vitantis inertem.
Nam Laurens malus eſt, ulvis et arundine pinguis.
Vinea ſummittit capreas non ſemper edules.
Fœcundæ leporis ſapiens ſectabitur armos.
Piſcibus atque avibus quæ natura, et foret ætas,
Ante meum nulli patuit quæſita palatum.
Sunt quorum ingenium nova tantùm cruſtula promit. [617]
Nequaquam ſatis in re unâ conſumere curam:
Ut ſi quis ſolùm hoc, mala ne ſint vina, laboret,
Quali perfundat piſces ſecurus olivo.
Maſſica ſi cœlo ſupponas vina ſereno,
Nocturnâ, ſi quid craſſi eſt, tenuabitur aurâ,
Et decedet odor nervis inimicus; at illa
Integrum perdunt lino vitiata ſaporem.
Surrentina vafer qui miſcet fæce Falernâ

oneret patinas averſantis carnem flaccidam. Nec enim bonus eſt Laurens paluſtribus herbis et arundinibus ſaginatus. Vinea capellas haud ſemper facit eſui bonas. Prudens requiret humeros leporis fæcundæ. Ante meum guſtum nemo ſcivit diſtinguere quæ natura ætasque ſit piſcibus et avibus. Sunt quorum ingenium novas duntaxat placentas excogitat. Non ſufficit unam rem curare: quemadmodum ſi quiſpiam hoc tantum ſatagat, ut vinum ſit exquiſitum, parum ſollicitus quo oleo piſces inungat. Si aperto aëri exponas vina Maſſica, quicquid craſſi ineſt, expurgabitur nocturnâ aurâ, et abigetur odor infeſtus nervis: illa vero lino percolata omnem amittunt ſaporem. Qui vinum Surrentinum Falernæ fæci ſcitè infundit,

ANNOTATIONES.

41. *Curvet aper lances.*] Pondere ſcilicet magno. Integros enim apros olim appoſitos docet Juvenalis Sat. 1. v. 140.

. . . . quanta eſt gula, quæ ſibi totos
Ponit apros, animal propter convivia natum!

42. *Laurens malus.*] Inſipidus eſt aper ex agro Laurenti paludoſo: quem idcircò ranisap-tiorem dicit Martialis lib. 10. Laurentes agri et populi Lavinio proximi fuêre, versùs oram Tyrrheni maris. Virgil. Æneid. 10. v. 707.

. . . . de montibus altis
Actus aper (multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia) ſylvâ
Paſtus arundineâ.

43. *Vinea ſummittit capreas, &c.*] Non ſemper guſtui grata eſt caro caprearum et capreolorum vitis palmitibus nutritorum. Virgil. Georg. 2. v. 371. docet, vitem ſepibus muniendam adverſus capreas ſequaces.

44. *Fæcundæ leporis.*] Plin. lib. 8. cap. 55. diſſerit de leporum et cuniculorum innumerâ fœcunditate. Quidam legunt *fæcundi*: nempè incerti ſexûs habitus eſt lepus apud veteres.

Sapiens.] Qui ſubtili et ſagaci eſt palato guſtuque. Cic. 2. De fin. n. 24. *Non ſequitur*, inquit, *ut cui cor ſapiat, ei non ſapiat palatum.*

Sectabitur armos.] Pierique noſtrûm ſectantur potius lumbum, *le rable*, velut ſub imioris ſaporis et ſucci: non abs re tamen quis *armos* præferat ut teneriores. At ſuum cuique judicium eſt, ſimiliter et palatum.

45. *Piſcibus atque avibus quæ natura, &c.*] Sic apud Juvenal. Sat. 4. v. 139. Montanus ille deſcribitur delicati et ſolertis admodùm palati:

. . . . nulli major fuit uſus edendi
Tempeſtate meâ. Circæis nata forent, an
Lucrinum ad ſaxum, Rutupinove edita fundo
Oſtrea, callebat primo deprendere morſu:
Et ſemel aſpecti littus dicebat echini.

47. *Cruſtula.*] Gall. *de la patiſſerie.* De his ſcriptum à Catio librum refert vet. comment. Eò fortaſſe reſpicit et alludit Satiricus noſter.

51. *Maſſica ſi cœlo ſupponas vina, &c.*] Plin. lib. 14. cap. 21. *Mitiores plagæ doliis condunt, infodiuntque terræ tota, aut ad portionem ſitûs: item cœlum præbent: alibi verò impoſitis tectis arcent.* Et poſteà: *Campaniæ nobiliſſima vina expoſita ſub dio in cadis, verberari ſole, lunâ, imbre, ventis, aptiſſimum videtur.* Scilicet ubi cœlum calidius, vina ſub dio relinquuntur: ubi frigidius, defodiuntur tota: ubi medium, partim abduntur terra, partim cœlo permittuntur, inquit Dalecampius. Athenæus, l. 1. c. 25. pariter docet vina quædam aperto loco ſub dio exponenda, ut nimia illorum vehementia expirando minuatur. De *Maſſici* vini bonitate, l. 1. Od. 1.

53. *Et decedet odor nervis inimicus;*] Plin. l. 23. c. 1. ſcribit, nervis prodeſſe Albanum; non item Falernum: et paulò poſt, *Vinum illud quod vetuſtate dulceſcit, minùs infeſtare nervos.*

54. *Integrum perdunt lino vitiata ſaporem.*] Per ſaccum lineum tranſmittebant et colebant vina, ad ea deſiccanda; vel ad frangendam vim. Plin. l. 14, &c. Martial. l. 12. Epig. 41.

Turbida ſollicito tranſmittere Cæcuba ſacco.

55. *Surrentina vafer qui miſcet fæce Falernâ*] Nimirum ut ex Falerni bonitate aliquid contrahat Surrentinum paulò auſterius. *Falerno* lib. 1. Od. 20. *Surrentinum*, ex agro Campa-

Vina, columbino limum benè colligit ovo;
Quatenùs ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis et Afrâ [628]
Potorem cochleâ: nam lactuca innatat acri
Post vinum stomacho: pernâ magis ac magis hillis
Flagitat in morsus refici: quin omnia malit,
Quæcunque immundis fervent allata popinis.
Est operæ pretium duplicis pernoscere juris
Naturam. Simplex è dulci constat olivo:
At pingui miscere mero muriàque decebit,
Non aliâ quàm quâ Byzantia putruit orca. [673]
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis,
Corycioque croco sparsum stetit; insuper addes

limum bene coercet ovo columbæ: quoniam vitellus decidens in fundum, simul *abripit aliena. Potorem languentem excitabis per squillas tostas et cochleas Africanas. Etenim post epulas lactuca innatat acerbo stomacho. Quin potiùs ad edendum restaurari debet pernâ atque hillis vellicatus. Imo præferret cuncta quæ ex popinis minimè lautis afferantur calida. Expedit nosse naturam jusculi mixti. Simplex* quidem *conficitur ex oleo dulci, cui oportebit immiscere crassum vinum et muriam non aliam quàm quâ putruit orca Byzantina. Postquam* autem *hoc herbis concisis mixtum* atque *incoctum est, et Corycio croco perfusum conquievit, adjunge præterea*

ANNOTATIONES.

niæ prope Surrentum urbem, convalescentibus optimum, caput minimè tentans, ac stomachi et intestinorum rheumatismos cohibens: ex Plin. lib. 14. cap. 6. et lib. 23. cap. 1.

56. *Columbino limum benè colligit ovo;*] Vitellus ovi, vel, ut alii asserunt, albumen potiùs, in dolium vini turbidi conjectum, *aliena*, id est, fæcem omnem ad ima devolvit secumque detrahit; ac purum efficit vinum.

58. *Tostis squillis.*] Assis, vel frictis. *Squilla* est è cancrorum genere. Plin. lib. 9. cap. 42.

Afrâ cochleâ:] Varro 3. De re rust. cap. 14. has commendat.

59. *Lactuca innatat acri Post vinum stomacho:*] Lactucam utpote frigidam veteres adhibebant post epulas et vinum, ad hujus vapores comprimendos. Unde est illud,

Grataque nobilium requies lactuca ciborum.

Posteà verò contrà factum, atque initio cœnæ intulerunt, seu ad movendam et lubricandam alvum, seu ad somnum conciliandum. Martial. lib. 11. Epig. 53.

Prima tibi dabitur ventri lactuca movendo
Utilis.

Et lib. 13. Epig. 14.

Claudere quæ cœnas lactuca solebat avorum,
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?

60. *Hillis.*] Tomaculis, lucanicis, Gall. *Andoüilles, saucisses.* Ang. CHITTERLINS or SAUSAGES. Varro 4. De R.R. *Hilla ab hilo, id est, minimo dicta.* Festus autem ab hirâ intestino, quod jejunum vocant, fit diminutivum hilla sive hillum, inquit: et inde ponitur pro suillis intestinis et carnibus minutatim concisis et arvinâ fartis; ut modò dictum.

61. *In morsus refici:*] Ut modò, sic et olim in conviviis adhibita sunt quædam irritamenta gulæ, ad redintegrandam edendi appetitionem: v. g. oleæ sale conditæ, rapæ, cappares, aliaque edulia aceto et sinapi macerata, pernæ, &c. Vide Athen. lib. 4. Quidam explicant, *impransus, jejunus*; absurdè quidem, ut animadverterunt doctiores: significat enim idem quod *vellicatus, excitatus, punctus, perculsus.*

63. *Duplicis pernoscere juris Naturam.*] Simplex jus ex olivo dulci tantùm; duplex autem, seu mixtum, cùm insuper illi adduntur, muria, vinum, crocum, herbæ concisæ, &c.

65. *Muriâ.*] Isidorus lib. 20. c. 3. docet esse piscium liquorem sive liquamen salsum. Plin. lib. 31. cap. 7. et 8. *Aliud etiamnum,* inquit, *liquoris exquisiti genus, quod garum vocavere, intestinis piscium, cæterisque quæ abjicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies.* Illud garum seu liquamen exquisitum è scombris fiebat, et divitum erat; aliud erat pauperum vile è thunnis. Vide Martial. lib. 13.

66. *Byzantia orca.*] De eâ marinâ belluâ Plin. lib. 9. cap. 6. quidam intelligunt thunnum, qui quidem in Bosphorum Thracium seu fretum Byzantinum aliquando penetrat. Alii *orcam* interpretantur vas fictile ventricosum, ore angusto, in quo muria reponi solita esset, quale Byzantii frequens erat usu. Persius eo sensu dixit, Sat. 3. v. 76.

Mænaque quod prima nondum defecerit orca.

Byzantia.] Byzantium urbs ad Bosphorum Thracium celeberrima; Constantinopolis subinde appellata, hodie *Stamboul.*

68. *Corycioque croco.*] Corycus urbs et mons Ciliciæ optimi croci abundanter ferax. Strabo.

Stetit;] Deferbuit. Alii explicant, concrevit; quos bene redarguit Torrentius, ex eo quòd liquidum esse oporteat, minimè verò concretum jus, in quo pisces aliave obsonia innatent.

Pressa Venafranæ quod bacca remisit olivæ.
Picenis cedunt pomis Tiburtia succo:
Nam facie præstant. Venucùla convenit ollis:
Rectiùs Albanam fumo duraveris uvam:
Hanc ego cum malis, ego fæcem primus et alec,
Primus et invenior piper album, cum sale nigro [680
Incretum, puris circumposuisse catillis.
Immane est vitium, dare millia terna macello,
Angustoque vagos pisces urgere catino.
Magna movent stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurit;
Sive gravis veteri crateræ limus adhæsit.
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe, quantus

quod exprimitur è baccâ Venafranâ. Picentina poma succo præstant Tibertinis licet pulchrioribus. Venucula uva ollis apta est: Albanam aptiùs fumo induraveris. Ego primus invenior in mundis patinis illam circumposuisse cum pomis, item fæcem atque alec, nec non piper candidum cum sale nigro mixtum. Grande est flagitium macello tribuere tria millia sestertiûm, et pisces vagabundos arctâ patinâ congerere. Ingentem nauseam stomacho faciunt, sive famulus scyphum contrectavit sordidis manibus, dum ligurit surrepta; sive crassior limus occupat antiquam crateram. Quàm parvæ sunt impensæ, in scopis, in mappis, in scobe;

ANNOTATIONES.

Insuper addes, &c.] Postquam supradicta illa simul incocta sunt, aspergitur crocum, et affunditur oleum *Venafranum.* De hujus excellentiâ lib. 2. Od. 6.

70. *Picenis cedunt pomis.*] Deinceps præcepta dat ad secundam mensam pertinentia. *Picena* poma jam laudavit Horatius in Satirâ præced. et meminit Plinius lib. 15. cap. 15. De Tibure ac *Tiburtino* agro dixi lib. 1. Od. 7. et 18. Item lib. 2. Od. 6.

71. *Venucula convenit ollis.*] Albana uva optimè servatur passa et fumo indurata: at Venucula in ollis meliùs custoditur. Hinc *ollares* uvæ apud Martial. lib. 7. Epig. 19. Item apud Columell. Hic lib. 3. cap. 2. *Uvæ*, inquit, *temporibus hyemis durabiles vasis conduntur, ut Venuculæ.* Vide et lib. 12. cap. 43. Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 20. appellat *Venunculum.* Plinius autem *Veniculam* dicit *ollis aptissimam*, lib. 14. c. 2. capite verò primo, *Durant*, inquit, *aliæ post hyemem, pensili contatenatæ nodo, aliæ in suâ tantum continentur animâ ollis fictilibus, et insuper doliis inclusæ . . . . aliis gratiam qui et vinis, fumus affert fabrilis*, &c.

73. *Hanc ego cum malis, &c.*] Ego primus docui in vasis nitidis circumponere Albanam uvam fumo exsiccatam; item alec seu muriam, &c. *circumposuisse*: vel singulis convivis aut certè binis catilium unum, vel certis locis catilla quædam communia disponere, unde facilè acciperent plures.

Fæcem et alec,] Denotat ἓν διὰ δυοῖν: nempè vel pisces fæcatos seu fæce conditos; vel pisciculorum fæcem, seu è tabefactis illorum intestinis. Enimverò *alec* non est certi piscis nomen; imò significat minimos quosvis pisciculos, aut certè liquamen ex iis, muriæ vel garo non absimile.

75. *Incretum.*] Vel mixtum; vel, incerniculo seu cribro quodam à furfure expurgatum: ab incerno, purgo.

77. *Angustoque vagos, &c.*] Sumptuoso et vano luxu accumulatos pisces uno catino apponere, emptos videlicet tribus millibus sestertiûm: Gall. *pour soixante et quinze écus de poissons dans un plat.*

81. *Vilibus in scopis, &c.*] Ut nimius sumptus in obsoniis damnatur, ita certè negligentiam vel sordes in vasis ac supellectili nemo probaverit. Ergo calices, lances, mensam, mappas, triclinii pavimentum, toros ac toralia, munda esse oportet; ut etiam præcipitur lib. 1. Epist. 5.

Mappis,] Erat mappa utilis ad tergendas manus tantùm; mantile, ad sternendam seu tegendam mensam. Absurdus esto quisquis aliter scripserit. Ad convivia, seu privata seu publica, suam quisque mappam detulit pridem; at mantili sternebat mensam, qui convivium præbebat. Vide Martial. lib. 12. Epig. 20.

Scobe] Scobs est limatura, sive ramentum et strigmentum è materiâ quâlibet, dum vel serrâ discinditur, vel terebrâ perforatur, vel limâ imminuitur aut politur. Gall. *Limaille, scieure.* Ang. FILINGS, PIN-DUST or SAW-DUST. Scobe triclinium inspergi solebat, ad colligenda faciliùs post cœnam purgamenta, et scopis auferenda. Senec. Controv. lib. 9. declam. 2. *Inter purgamenta et jactus cœnantium, atque sparsam in convivio scobem, humanus sanguis everritur.* Scobs etiam pretiosa ad fastum spargebatur. Lamprid. Heliogabal. *Scobe auri porticum stravit et argenti, dolens quod non posset et electri.* Adhibebatur quoque lignea scobs, ad atria emundanda. Juvenal. Sat. 14. v. 64.

Ergo miser trepidas ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici;

Consistit sumptus? neglectis, flagitium ingens.
Ten' lapides varios lutulentâ radere palmâ,
Et Tyrias dare circum illota toralia vestes? [681]
Oblitum, quantò curam sumptumq; minorem
Hæc habeant, tantò reprehendi justiùs illis,
Quæ nisi divitibus nequeunt contingere mensis.
Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus,
Ducere me auditum, perges quòcumq; memento.
Nam quamvis referas memori mihi pectore cuncta,
Non tamen interpres tantumdem juveris. Adde
Vultum habitumque hominis, quem tu vidisse beatus
Non magni pendis, quia contigit; at mihi cura
Non mediocris inest fontes ut adire remotos [682]
Atque haurire queam vitæ præcepta beatæ.

tam gravis culpa est, si negligamur. An convenit te lapides varii coloris *mundare palmâ cœnosâ, et Tyria operimenta imponere toralibus immundis? immemorem, quò minor sumptus et cura est in his, eò redargui justius* quam *iis, quæ non possunt occurrere nisi* in *mensis divitum.* HORAT. *Erudite Cati, oro te per deos et familiaritatem* nostram, *fac ut me deducas ad audiendum, quocunque ibis. Etenim licet memoriter enarres mihi singula, at renuncians haud ita prodest. Adde hominis vultum gestumque, cujus tu potitus aspectu non multi æstimas, quoniam hoc habuisti; ego verò magnopere cupio ignotos posse adire fontes, et percipere documenta vitæ fortunatæ.*

ANNOTATIONES.

Ne perfusa luto sit porticus: et tamen uno
Semodio scobis hæc emendat servulus unus.

Id est, servus inspergens scobis semodium, statim abradet lutum ac sordes omnes, mundaque præstabit atria, porticum, &c. Valeant qui scobem autumant utilem fuisse ad defricanda vasa, dandumque iis splendorem.

83. *Lapides varios.*] Pavimentum è versicoloribus lapidibus et marmoribus. Vide lib. 2. Od. 14. in fine.

Palma.] Scopis è palmâ. Martial. lib. 14. Epig. 82.

In pretio scopas testatur palma fuisse.

84. *Tyrias vestes.*] Stragula et peristromata pretiosa seu purpurea ex urbe Tyro: de quâ lib. 3. Od. 29. in fine.

Toralia.] Torus à tortis herbis dictus; quod in iis congestis olim sedebant ac discumbebant. *Toral*, quod ante torum est, ex Varrone 4. De ling. Lat. putà congestæ herbæ, paleæ, arundinis, item lanæ vel etiam plumæ involucrum seu operimentum. Itaque lecto imponebatur matta, culcita, lodix; Gall. *paillasse, matelas, loudier.* Hæc verò interdum contegebantur purpureis stragulis, ad pompam et fastum. Cicer. Tuscul. 5. *Collocari hominem jussit in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo magnificis operibus picto.* Ubi tria vides, lector, distingui, lectum, toral, sive stratum stragulum. Ovid. Metam. 8.

. . . In medio torus est de mollibus ulvis:
Vestibus hunc velant, quas non nisi tempore festo
Sternere consuerant.

Lamprid. cit. Heliogabalus *primus omnium privatorum toros aureis toralibus texit.* Ex his intelligi potest iste Horatii locus satis commodè. Verùm magis ad rem videtur, quod *toral* significat etiam segestria, sive amictum vel tegmen linteum, tricliniari lecto circumdatum, quasi munimen adversùs cœnantium purgamenta et jactus, atque ad custodiendam, à sordibus stragulam pretiosam; quod quidem toral seu tegmen, quando sordidum erat, lavabatur et eluebatur, ne odore fœdo ac turpi nares offenderet; ut innuitur lib. 1. Epist. 5.

. . . . ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares.

Isidorus, lib. 19. cap. 26. hoc sensu *toralia* dicit esse *longas perpetuasque mappas à toro appellatas.* Ergò hîc Horatius vel potiùs Catius damnat incuriam hominis *toralia* expurgare negligentis, sed ea *illota* et immunda *vestibus Tyriis*, seu pretiosæ stragulæ ac purpureæ *circumdantis* vel circumponentis.

91. *Adde vultum habitumque hominis.*] Seneca Epist. 34. *Conspectus, et præsentia, et conversatio habet aliquid vitæ voluptatis.*

94. *Fontes remotos.*] Ipsos auctores illius doctrinæ tam excellentis mihi incognitos.

SATIRA V.

Describit artes et insidias captantium testamenta et hæreditates.

HOC quoque, Tiresia, præter narrata, petenti
Responde: quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides? Jamne, dolose,
Non satis est Ithacam revehi, patriosque penates [681]
Aspicere? O nulli quidquam mentite, vides ut
Nudus inopsq; domum redeam, te vate; neq; illic
Aut apotheca procis intacta est, aut pecus: atque
Et genus et virtus, nisi cum re, vilior algâ est.
Quando pauperiem missis ambagibus horres,
Accipe quâ ratione queas ditescere. Turdus
Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc
Res ubi magna nitet, domino sene. Dulcia poma,
Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores,

ULYSS. *O Tiresia, præter jam responsa, illud etiam quæso dic, quibus rationibus et artibus resarcire possim facultates perditas. Quare rides?* TIRES. *Ergone tibi, versute non sufficit Ithacam repetere, ac revisere domum paternam?* ULYSS. *O nemini falsa locute, cernis quemadmodum spoliatus et egens revertar in patriam ex tuis oraculis: nec ibi proci pepercerunt cellis aut gregibus. Verum enim et origo et virtus vilior est algâ, si opibus destituantur.* TIRES. *Quandoquidem sine tergiversatione paupertatem aversaris, audi quo pacto locupletari liceat. Si donetur tibi turdus vel quidpiam privatum, statim deferatur eo ubi magnæ opes fulgent domino ætate provecto. Quoscunque fructus exquisitos et munera producet ager excultus,*

ANNOTATIONES.

1. *Hoc quoque, &c.*] Non sine multo sale persequitur noster Satiricus, quibus Romæ blandimentis et artibus senum animos inescarent captatores, ut hæredes ab iis scriberentur. Inducit itaque Ulyssem apud inferos cum Tiresiâ vate sermocinantem, et post alia multa quærentem modos sarciendi suas res afflictas. Unde est initium illud, *Hoc quoq;* velut continuatio sermonis, quem Ulysses habuit consulens Tiresiam de suo reditu. Apud Homer. Odyss. 11. vel, si mavis, fingit Horatius Ulyssem ad inferos reversum post amissa naufragio bona, rursumq; à Tiresiâ responsa perscrutantem de reparandis opibus.

Tiresia.] Thebanus ille vates apud inferos etiam gratiosus Proserpinæ fuit; quæ illi mortuo mentem firmam ac sapientem soli tribuisse dicitur, Odyss. 10. sub finem: ubi Circe Ulyssi persuadet ut ad inferos descendat Tiresiam consulturus. Ejus meminit Cic. 1. De divin. n. 88. Tusc. 5. n. 115. De nat. Deor. 2. 7.

2. *Amissas res.*] Tiresias enim Ulyssi prædixerat reditum in patriam, si modò ipse ac socii non violarent boves Solis in Siciliâ pascentes. Verùm illi, Ulysse dormiente, mactatos devorarunt. Qui naufragio perierunt consceleratі: Ulysses autem nudus vix enatavit.

3. *Jamne dolose.*] Videtur Tiresias Ulyssi exprobrare crimen sociorum vel dolosè permissum, vel non satis diligenter ab eo impeditum.

4. *Non satis est Ithacam revehi.*] Quod maximum erat, et in votis Ulyssis præcipuum. Cic. 1. De orat. *Patria nos delectat: ejusque rei tanta vis est, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis tanquam nidulum affixam sapientissimus vir immortalitati anteponeret.*

Ithacam.] Hæc insula maris Ionii, hod. *Val di Compare*, inter Cephaleniam ad occasum et Echinadas ad ortum, Ulyssis patria fuit.

6. *Te vate.*] Odyss. 11. cit. reditum fore difficilem prænunciarat Tiresias: at mala quamvis patientem Ithacam perventurum, modò suum Ulysses ac sociorum animum coërceret, illæsique omitterentur boves Solis. Quod nisi caveret, navim ac socios interituros; ipsum verò calamitosum fore, domique reperturum superbos viros ipsius victum absumentes.

7. *Apotheca.*] Reconditorium, locus in quo reponitur id omne quod pertinet ad victum; seu fruges, seu vinum, &c.

Aut pecus.] Odyss. 1. proci Penelopes dicuntur cibo vesci alieno; atque ad epulandum mactabant boves et oves Ulyssis, quod et Minerva queritur.

10. *Turdus.*] Vide Lib. 1. Sat. 5. et hujus Lib. Sat. 2.

11. *Privum.*] Propriis deliciis reservatum.

Ante Larem gustet venerabilior Lare dives:
Qui quamvis perjurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus; ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
Utne tegam spurco Damæ latus? haud ita Trojæ [84]
Me gessi, certans semper melioribus. Ergo
Pauper eris. Fortem hoc animum tolerare jubebo,
Et quondam majora tuli: tu protinus, unde
Divitias ærisque ruam, dic, augur, acervos.
Dixi equidem, et dico. Captes astutus ubique
Testamenta senum; neu, si vafer unus et alter
Insidiatorem præroso fugerit hamo,
Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.
Magna minorve foro si res certabitur olim,
Vivet uter locuples sine natis, improbus ultro
Qui meliorem audax vocet in jus, illius esto
Defensor. Famâ civem causâque priorem
Sperne, domi si natus erit fœcundave conjux. [85]
Quinte, putà aut Publi (gaudent prænomine molles

degustet ea senex opulentus præ Laribus colendus. Qui licet perfidus fuerit, ignobilis, fratricida, servus; ne tamen dubites eum assectari, tu comes inferior, si petat. ULYSS. *Egone turpis Damæ sim assecla? minimè sic vixi apud Trojam, imò præstantioribus nunquam cessi.* TIRES. *Inops igitur vives.* ULYSS. *Imperabo animo id ferre viriliter: et pejora dudum sustinui. At tu, vates, doce quamprimum, unde congeram opum cumulos.* TIRES. *Certè docui, ac repeto, callidus passim aucupare legata senum: ac si unus aut alter effugerit captatorem, hamo circumroso; ne vel spem abjicias, vel deceptus studium deseras. Si quando* in *foro disceptetur* de *re* seu *gravi* seu *parvâ*; *quisquis erit dives et sine liberis, ejus propugnator sis, qui sceleratus ac petulans meliorem sponte lacessiverit. Contemne verò civem existimatione et jure potiorem, si liberos aut uxorem fœcundam habuerit.* Et quoniam *aures delicatæ amant prænomen*, sic alloquere: *Quinte, scilicet, vel Publi,*

ANNOTATIONES.

14. *Ante Larem.*] Laribus Diis fructuum primitias deferebant. Vide lib. 2. Od. 23. et hujus lib. Sat. 3. v. 165.

15. *Sine gente.*] Nullis majoribus, qui jam claruerint; homo novus, libertus, libertinus, Cic. Topic. n. 22. *Gentiles sunt, qui inter se eodem sunt nomine ab ingenuis oriundi, quorum majorum nemo servitutem servivit, qui capite non sunt diminuti.*

17. *Comes exterior.*] Inferiori parte incedens, honoris deferendi causâ. *Interior* comes, qui ad dextram, *exterior* qui ad lævam.

18. *Utne tegam.*] Gall. *Moy? je servirois à estafier à un coquin?* Abhorret magnus Ulyssis animus à sordidâ et infami illâ ditescendi ratione. *Latus* alicui *tegere* dicitur, qui virum honoratum vel stipat ut satelles, vel comitatur ut assecla: atque ad ejus capessenda imperia est expeditus.

Damæ.]Servi nomen est diminut. à Demetrio. Vide lib. 1. Sat. 6. item Pers. Sat. 6. v. 76 et 79.

19. *Certans melioribus.*] Virtute et gloriâ contendens cum Agamemnone, Ajace, &c.

20. *Fortem hoc animum, &c.*] Paupertatis ærumnas ferre conabor potiùs quàm vitæ sceleratæ infamiam. Aliter vulgò interpretantur, sed absurdè planè, qui decorum et notos Ulyssis mores pravè immutari velint ab Horatio, contra id quod ipse tam luculenter præcipit, Epist. ad Pis. v. 119.

21. *Tu protinus, &c.*] Ne mihi illude, vates optime; turpem res perditas reparandi modum ne propone: meliora quæso verba profer, meoq; nomine dignas rationes doce.

23. *Dixi equidem, et dico.*] Satiricus in instituto pergit, atque per veridicum vatem affert quicquid reipsa fiebat turpiter Romæ passim ab improbis testamentorum captatoribus.

25. *Præroso fugerit hamo.*] Sicut piscis escam prærodens, hamum verò non arripiens: ità fortè quispiam veterator mentem tuam intelligens callidè operâ tuâ, officiis tuis ac donis abutetur, nec te scribet hæredem; sed ne statim desperes, nec ab incœpto desiste; sic enim rem aliquando facies, ac si unus effugerit, alios captabis.

28. *Vivet uter, &c.*] Considera uter litigantium vivet locuples et sine gnatis; atque huic causam licet deteriorem habenti auxiliatorem te acriter præsta.

31. *Sperne, domi si natus erit, &c.*] Juvenal. Sat. 5. v. 140.

Jucundum et carum sterilis facit uxor amicum.

32. *Quinte, putà, aut Publi.*] Ejusmodi prænomina erant nobilium duntaxat: Ca

Auriculæ) tibi me virtus tua fecit amicum.
Jus anceps novi: causas defendere possum:
Eripiet quivis oculos citiùs mihi, quàm te
Contemptum cassâ nuce pauperet. Hæc mea cura est,
Ne quid tu perdas, neu sis jocus. Ire domum, atq;
Pelliculam curare jube: si cognitor ipse:
Persta, atq; obdura; seu rubra Canicula findet
Infantes statuas; seu pingui tentus omaso
Furius hybernas canâ nive conspuet Alpes.
Nonne vides (aliquis cubito stantem propè tangens [486]
Inquiet) ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?
Plures annabunt thynni, et cetaria crescent.

tua virtus amicum tibi me devinxit: jus controversum calleo: causas orare valeo: quilibet oculos mihi eruet, priusquam te victum defraudet nuce vacuâ. Ista mea est solicitudo, ut nihil amittas, neve ludibrio habearis. Mox suade ut domum se recipiat, et genio indulgeat. Intérim *tum et procurator esto; labora et persevera, sive ardens Canicula dissecabit mutas imagines, sive Furius obeso ventre distentus Alpes hyeme consperget albis nivibus.* Tum enim *quispiam proximum cubito pulsans monebit: An non advertis quàm ille patiens, quàm sedulus, quàm amicis* sit *commodus?* Mox *adnatabunt thynni plurimi, et augescent piscinæ.*

ANNOTATIONES.

Monseigneur. Porrò virum honoratum assentatores prænomine salutabant: at familiares cognomine se invicem appellabant: ut, *Cæsar Pulcro.*

Molles auriculæ.] Assentationibus assuetæ.

34. *Jus anceps.*] Quod in utramque partem sæpiùs trahi potest. Unde *varium* et *controversum* dicit Tullius. Verum *juris ignoratio potiùs litigiosa est quàm scientia,* inquit ipse, De legib. 1.

36. *Cassâ nuce.*] Re qualibet inani et minimâ.

38. *Si cognitor ipse.*] Causæ ipsius cognitionem, curam, defensionem, suscipe. *Cognitor* dicitur, qui præsentis causam novit, et sic tuetur ut suam, inquit Ascon. in 1. Verr. Porrò, si est imperandi modus à *sio,* quo et Plautus non semel usus est. Alii legunt *sis.*

39. *Seu rubra Canicula, &c.*] Æstatis et hyemis incommoda, æstum et frigus, sustine patienter. De *Canicula* alibi dixi.

Findet Infantes statuas.] Ut acriori gelu finduntur lapides, sic etiam æstu dicit findi *statuas lapideas,* ligneas, &c. quas et *infantes* vocat. Dura sane dictio, quam esse crediderim insulsi cujusdam poëtæ nobis ignoti, at notari proscindique ab Horatio merentis: quemadmodum et mox Furii metaphoram, *conspuet.*

40. *Pingui tentus omaso.*] Omasum intestinum, pro ventre, Synecd. Ita Pers. Sat. 1. Calvi poëtæ *aqualiculam sesquipede extantem* ridet.

41. *Furius hybernas, &c.*] Parodia est Furiani versiculi, quem ut duriorem carpit Horatius: similiter et notat Quintil. lib. 8. cap. 6. Furius nempè hyemem describens, dixerat,

Jupiter hybernas canâ nive conspuit Alpes.

Cæterùm poëta illè cognomento Bibaculus summo ingenio et in primis lepido fuisse narratur, ut non minorem laudem tulerit quàm Catullus aut Horatius. Certè quædam ex eo mutuari atque imitari Virgilius non dubitavit. Cremonæ natum aiunt, iisdem temporibus, quibus Lucilius et Sext. Turpilius interierunt: et in carmine iambico egregiè versatum. P. Crinit. lib. 2. De poet. Lat. cap. 31. Macrob. Saturnal. lib. 6. Quintil. lib. 10. cap. 1. Gell. lib. 18. cap. 11. Crinitus cit. hos Furii versus affert de villa Tusculana Catonis, quæ propter æs alienum creditoribus cesserat.

Catonis modò, Galle, Tusculanum
Tota creditor urbe venditabat.
Mirati sumus unicum magistrum,
Summum grammaticum, optimum poetam,
Omnes solvere posse quæstiones,
Nullum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en jecur Cratetis.

42. *Nonne vides (aliquis, &c.*] Hæc si feceris, aliquis seni astans tuam sedulitatem laudabit, dicetque ei, Videsne hominis tibi addicti studium et laborem, &c.

Cubito tangens.] Pers. Sat. 4. v. 34.

Est prope te ignotus cubito qui tangat, &c.

44. *Plures annabunt thynni.*] Plures exinde senes opulenti accedent ad te, priorem tuam diligentiam assiduaque officia contemplati, seq; ultrò suasque res tuæ fidei et curæ committent. *Thynni* sunt pisces grandiores, vitæ brevis, &c. Plin. lib. 9. c. 15. Cum his aptè comparantur senes opibus potentes, ut et captator cum piscatore. Similiter Juvenal. Sat. 12. v. 122. orbum senem ab insidiatore captum dicit *inclusum carcere nassæ.* Sic habet:

. . . . . . si Libitinam evaserit æger,
Delebit tabulas inclusus carcere nassæ,
Post meritum sanè mirandum.

Si cui præterea validus malè filius in re
Præclarâ sublatus aletur; ne manifestum
Cælibis obsequium nudet te, leniter in spem
Arrepe officiosus, ut et scribare secundus
Hæres, et si quis casus puerum egerit Orco, [illegible]
In vacuum venias. Perrarò hæc alea fallit.
Qui testamenta tradet tibi cumque legendum,
Abnuere, et tabulas à te removere memento:
Sic tamen ut limis rapias quid prima secundo
Cera velit versu; solus multisne cohæres,
Veloci percurre oculo. Plerumque recoctus
Scriba ex Quinqueviro corvum deludet hiantem,
Captatorque dabit risus Nasica Corano.
Num furis, an prudens ludis me, obscura canendo?
O Laërtiade, quicquid dicam, aut erit, aut non.

Porrò si aliquis filium valetudine parum firmâ educet ac nutriat inter opulentam familiam; ne aperta cælibis observantia te detegat, sensim per officia perveni ad spem, ut hæres substituaris; ac si casus aliquis puerum ad inferos demiserit, locum vacantem subeas. Iste ludus valde rarò frustratur. At quicunque tabulas offeret tibi legendas, cura recusare, atque à te codices rejicere: ita nihilo minus ut obliquis oculis *inspicias quid prima* tabula *cerata edicat in secundâ lineâ. Celeri aspectu observa*, an *solus an cum pluribus* sis *hæres.* Enim verò *nonnunquam scriba ex Quinqueviro factus hiantem corvum frustrabitur, et Nasica insidiator Corano ludum præbebit.* ULYSS. *An insanis, an sciens ludificaris me involuta respondendo?* TIRES. *O Laërtis fili, quodcunque prænunciavero, vel fiet, vel non,*

ANNOTATIONES.

Cetaria crescent.] Allegoria. Cete, Ciceroni pristes, sunt pisces maximi: hinc *cetaria* sunt vivaria seu piscinæ, in quibus aluntur magni quilibet pisces.

46. *Sublatus aletur.*] Propriè: nam infantes olim in lucem modò editi humi deponebantur. Tum tollebantur, atque ut adolescerent educandi tradebantur, si placerent parentibus: dicebanturque sublati. Alii contrà spernebantur, jubebanturq; exponi, ac fortunæ permitti, seu in viâ publicâ, seu in sylvâ, seu in ripâ maris aut fluminis.

Ne manifestum Cælibis obsequium nudet te.] Ne homini uxore carenti officium frequentius exhibitum patefaciat mentem tuam atque insidias, prudenter age et cautè; paulatim ejus animum demerere, ne suspicioni locum des.

48. *Secundus Hæres.*] Secundo gradu hæres, substitutus hæredi seu filio parùm valenti, si hæreditatem non adierit; ut tum succedas ei fortè è vivis excedenti, vacuumque locum occupes.

49. *Egerit Orco.*] Morti addixerit. Orcus inferorum fluvius est quibusdam, aliis est Cerberus, Ciceroni est ipse Pluto, 3. De nat. Deor. n. 43. ab ὅρκος *juramentum*, quòd nihil fit religiosius, quàm cum per Stygiam paludem juratur. Festus scribit *orchum*, et ab urgendo vult dici, quod ad mortem urgeat.

50. *Perrarò hæc alea fallit.*] Rarò fit ut inanis sit labor iste, et ars captandi: imò ferè semper optatum sortitur eventum.

52. *Tabulas à te removere memento.*] Callidè nimirùm, ne suspiciosus videare.

53. *Rapias.*] Raptim et celeriter legas et observes.

Prima cera.] In ceratis tabulis olim scribebant, ut jam dictum lib. 1. Sat. 10. ubi de stylo. Itaque *prima cera* significat primam testamenti paginam. Vide Sueton. Nero, cap. 17.

Secundo versu.] In primo versu nomen testatoris, in secundo hæredis nomen, in imo substitutiones scribebantur.

55. *Recoctus Scriba ex Quinqueviro.*] Senex quidam exercitatus ac peritus rerum, vafer, astutus; utpote qui diu scriba fuerit, ac magistratus etiam in provincias comitatus sit; vel in municipiis Quinquevir extiterit, publicâ interdum aliquâ administratione et procuratione functus: à numero dicti Duumviri, Triumviri, &c.

56. *Corvum deludet hiantem.*] Captatorem alienæ hæreditati inhiantem eludet, non secus ac vulpes corvum in Æsopi fabulâ.

57. *Dabit risus Nasica Corano.*] Deceptus captator ludibrio erit omnibus, quemadmodum Nasica olim delusus Corano seni. Vide infrà.

58. *Num furis.*] An more vatum furore correptus? an sanus et tui compos?

59. *Laërtiade.*] Ulysses filius Laërtis, Ithacæ et Dulichii insularum rex: vir facundus, vafer, bellicosus, laborum patientissimus, inter Græcos principes eximius, ab Homero suâ Odysseâ celebratus.

Aut erit, aut non.] Magna hîc inter doctores etiam controversia. Alii contendunt, serio loqui Horatium, sive Tiresiam, hoc sensu: cæteri vates loquuntur obscura et per ambages; ego verò loquor apertè et sine ambagibus; quodque futurum prædico, erit; et contra non erit quicquid dico non futurum. Alii volunt jocari Horatium, et satiricè irridere ambigua vatum responsa.

Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.
Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede. [688]
Tempore quo juvenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Æneâ, tellure marique
Magnus erit; forti nubet procera Corano
Filia Nasicæ metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit, atq;
Ut legat orabit. Multùm Nasica negatas
Accipiet tandem, et tacitus leget, invenietq; [689]
Nil sibi legatum, præter plorare, suisque.
Illud ad hæc jubeo: mulier si fortè dolosa
Libertusve senem delirum temperet, illis
Accedas socius: lauda, lauderis ut absens.
Adjuvat hoc quoque: sed vincit longè priùs ipsum
Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors?
Laudato. Scortator erit? cave te roget: ultro
Penelopen facilis potiori trade. Putasne,
Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
Quam nequiêre proci recto depellere cursu?
Venit enim magnum donandi parca juventus,
Nec tantùm Veneris, quantùm studiosa culinæ.

Quippè magnus Apollo dat mihi vaticinandi peritiam. ULYSS. *Attamen si fas est, dic quid significet hæc fabula.* TIRES. *Quo tempore adolescens Parthis formidolosus, propagata soboles ab excelso Æneâ, terrâ et mari potens existet, strenuo Corano locabitur grandis filia Nasicæ detrectantis exsolvere integrum* debitum. *Tum gener hoc aget: testamentum offeret socero, rogabitq; ut legat. Nasica diu recusatum tandem capiet, ac leget secretò; videbitq; nihil sibi et suis relictum, nisi fletus. Istis hæc monita addo. Si fortè astuta fœmina vel libertus regat senem delirantem, adjunge te his socium e lauda eos, ut absentem* ii *te laudent.* Nam *et hoc prodest: verum multò utilius est ipsum hominem captare.* Qui *si demens inconditos faciat versus, applaude.* Si *mœchus fuerit,* ne *te* oret, *cave: sponte ei potiori* tuam *Penelopen facilis dona.* ULYSS. *An credis tam probam et castam posse flecti, quam proci à rectâ viâ dimovere non potuerunt?* TIRES. Scilicet *ad eam accessere juvenes haud liberaliter munifici, neque tam amoris quàm gulæ sectatores.*

ANNOTATIONES.

62. *Tempore quo, &c.*] Tiresias designat non tantùm personas et nomina, sed et tempus ipsum, quo res eventuræ sunt; quod alii vates non solent facere. Horatius autem aptè inducit Tiresiam velut divinantem ac prædicentem futura, quæ nuper facta eo tempore noscebantur. Sunt in Æneide multa ejusmodi longinqua egregiè à Virgilio tempori accommodata: pendetque ex hoc non minima lux ac virtus poëseos. Vide Æneid. 6. sub finem.

Juvenis Parthis horrendus.] Augustus: de cujus in Parthos victoriâ, terrore, famâ, receptisque signis, lib. 3. Od. 5. et lib. 4. Od. 15.

Ab alto Demissum genus Æneâ,] De Augusti origine, lib. 4. Od. 5. et lib. 4. Od. 15. in fine.

64. *Forti Corano.*] Juv. Sat. 16. v. 54. meminit pariter Corani. Sic habet:

——————*Ergo Coranum*
Signorum comitem castrorumque æra merentem,
Quamvis jam tremulus captat pater.

65. *Nasicæ metuentis reddere soldum.*] Nasica avarus pecuniam mutuò acceperat à Corano sene perinde avaro, sed astutiore; cumque fugeret exsolvere debitum, filiam tradidit; sperans insuper, atque ita captans Corani hæreditatem. Nasicæ mentem Coranus intellexit, sibiq; minimum fecit è delusâ insidiatoris captatione. Neque modò nihil testamento reliquit, sed et voluit Nasicam rescire nihil sibi legatum; atque ex ejus dolore ac mœstitiâ gaudium sibi affatim risumque dedit.

Soldum.] Seu dotem filiæ, seu debitam dudum summan pecuniæ integram.

66. *Gener socero,*] Coranus Nasicæ. Ironiæ plena animadverte passim verba; eoq; magis, quod seria prorsùs et gravis dictio videretur [illegible] et paulò antè *nubet procera forti Corano Filia Nasicæ, &c.*

67. *Multùm Nasica negatas, &c.*] Callidè nimirùm ex more captatorum, ad amovendam suspicionem, ut antè jam dictum.

69. *Sibi suisque.*] Nec sibi, nec filiæ suæ.

76. *Putasne, Perduci poterit.*] Persuaderi ac pellici in adulterium. Penelopes uxoris Ulyssis invictam pudicitiam totus Homerus cantat. Porrò, sicut priùs *Damæ latus tegere* Ulysses recusavit, ita et suam Penelopen turpiter addicere multò magis negare intelligendus.

79. *Venit enim magnum donandi, &c.*] Muneribus expugnari sæpe castitatem notat.

80. *Studiosa culinæ.*] Suprà annotat. v. 7.

Hinc pudicam habes Penelopen: quæ si simul delibârit ex uno sene, lucri partem nacta tecum, vix unquam amovebitur, velut canis ab uncto corio. Dum senex eram, contigit id quod enarrabo: Apud Thebas vetula quædam malitiosa ad sepulchrum sic elata est ex testamento: hæres nudis humeris portavit cadaver oleo multo perfusum: nempe si posset mortua effugere: quia, ut opinor, nimiis officiis vivam prosecutus fuerat. Callidus accede: nec labori parce, nec plus æquo urge. Verbosus sponte displicebit moroso et difficili: ne vero taceas. Esto Davus comicus: permane inflexo capite, valde similis timenti: per officia irrepe. Si ventus acrior ingruat, admone ut carum caput operiat diligenter. Defende à turbâ objectis humeris: aurem accommoda garrulo. Quod si *plusculum laudari amat; insta, atque inflatum utrem imple verbis adulatoriis, donec elatis sursum manibus dicat: Heus, satis est. Quando* verò *te liberaverit diuturnâ servitute et solicitudine, ac verè experrectus, audiveris, Ulysses esto hæres quartæ partis;* tum exclama, *Igitur non extat amplius amicus Dama? Repete* verò *identidem, Ubi reperiam æquè fidum, æque constantem? sique vales,*

Sic tibi Penelope frugi est: quæ si semel uno
De sene gustârit, tecum partita lucellum,
Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto.
Me sene, quod dicam, factum est: anus improba Thebis [**]
Ex testamento sic est elata: cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres:
Scilicet elabi si posset mortua; credo,
Quòd nimium institerat viventi. Cautus adito:
Neu desis operæ; neve immoderatus abundes.
Difficilem et morosum offendet garrulus ultro:
Non etiam sileas. Davus sis comicus, atque
Stes capite obstipo, multùm similis metuenti:
Obsequio grassare: mone, si increbuit aura,
Cautus uti velet carum caput: extrahe turbâ
Oppositis humeris: aurem substringe loquaci.
Importunus amat laudari? donec, Ohe! jam
Ad cœlum manibus sublatis, dixerit, urge, et
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Cùm te servitio longo curâque levârit [**]
Et certùm vigilans, Quartæ sit partis Ulysses,
Audieris, hæres: Ergo nunc Dama sodalis
Nusquam est? unde mihi tam fortem tamq; fidelem?
Sparge subinde: et, si paulùm potes, illacrymare. Est

ANNOTATIONES.

83. *Ut canis à corio, &c.*] Canibus venaticis ad venationem excitandis dari solet captæ feræ corium recens detractum et sanguinolentum, cujus appetentissimi cognoscuntur.

84. *Me sene, quod dicam, &c.*] Aliud Tiresiæ monitum ad demerendum testatoris animum, scilicet frequentioribus ac nimiis officiis non esse urgendum.

Anus improba Thebis.] Anus quædam ita est captata, ut captatorem importunum ac molestum aversaretur. Itaque cùm non posset viva, saltem mortua ulcisci voluit. Cavit nimirùm suo testamento, ut cadaver multo perunctum oleo nudis humeris hæres efferret, quasi elabi cupiens, illumq; legatis fraudare. Ea quippe conditio erat; ut si portanti cadaver, portans hæreditate excideret.

Thebis.] Non una est hujus nominis civitas. Alia caput Thebaidis, Hecatompylos dicta, in Ægypto, hodie *Minio*: sed hîc mentio est de aliâ in Bœotiâ, hodie *Stives*, Heptapylos cognominata, patriâ Herculis, Bacchi, [illegible], Epaminondæ, Tiresiæ vatis, &c.

91. *Non etiam sileas.*] Ne [illegible] taciturnum te exhibeas.

Davus sis comicus,] Talis esto, [illegible] Davus comicus, qui timidè et verecundè [illegible] herum alloquitur.

92. *Capite obstipo.*] In alterum humerum inclinato et immoto: quod hominem [illegible] modestum, subditum, et obsequi paratum [illegible]

95. *Aurem substringe loquaci.*] [illegible] ad audiendas quascunque ejus narrationes, molestas licet et graves. Apage qui [illegible] adulatoriè prehende auriculam.

98. *Crescentem tumidis infla [illegible].*] Homini vano adulationibus [illegible] tribue et indulge, donec ille, [illegible] vento uter, ampliùs non expetat, [illegible] Ohe, satis est.

99. *Cùm te servitio, &c. levârit.*] [illegible] tem suam.

Gaudia prodentem vultum celare. Sepulchrum
Permiſſum arbitrio ſine ſordibus extrue: funus
Egregiè factum laudet vicinia. Si quis
Fortè cohæredum ſenior malè tuſſiet; huic tu
Dic, ex parte tuâ, ſeu fundi ſive domûs ſit
Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperioſa trahit Proſerpina. Vive, valeque.

effunde lacbrymas aliquot: oportet ficto vultu occultare lætitiam. Sepulchrum tuæ voluntati commiſſum ædifica ſumptuosè. Vicini celebrent præclarè factas exſequias. Quòd ſi aliquis cohæredum ætate provectus laboret tuſſi periculoſâ, ſive prædium ſive domum emere velit, huic tu dic, Lætè quidem ſeſtertio te ei tradituram partem tuam. At me Proſerpina dominatrix jam *revocat, Vive, et vale.*

ANNOTATIONES.

108. *Ex parte tuâ.*] Ex parte hæreditatis tibi relictæ.

109. *Gaudentem nummo te addicere.*] Alii ſic explicant: Dic te pecuniam malle quam fundum; ideoque libenter te venditurum. Alii interpretantur de fictâ et ſimulatâ venditione. Lex nempe vetabat rem teſtamento legatam donare. At legi fraudem faciebant, uno rem nummo addicentes. Sic enim res verè empta et vendita dicebatur.

Sed me Imperioſa trahit Proſerpina.] Aptè omninò ſermo abrumpitur, ne Ulyſſes loquatur id quod loqui decorè non poterat. Bene verò Tireſiam repentè revocat Proſerpina, uxor Plutonis, et inferorum domina, pro ſuo in mortuos ſummo imperio. Vide lib. 1. Od. 28. item Virg. Æn. 6. v. 545.

SATIRA VI.

Sorte ſuâ mediocri contentum ſe eſſe. Otium ruſticum præſtat urbanis tumultibus et moleſtiis.

HOC erat in votis: modus agri non ita magnus; [692]
Hortus ubi, et tecto vicinus jugis aquæ fons,
Et paulùm ſilvæ ſuper his foret. Auctiùs atque
Dii meliùs fecere. Benè eſt: nihil amplius oro,
Maiâ nate, niſi ut propria hæc mihi munera faxis.
Si neque majorem feci ratione malâ rem,
Nec ſum facturus vitio culpâve minorem;

HORAT. *Illud fuerat in optatis: menſura agri non valde ampla, ubi eſſet hortus et fons aquæ perennis domui propinquus, ac nemus aliquod præter iſta. Dii amplius ac melius* quidpiam *conceſſerunt. Abundè eſt. O fili Maiæ, nihil ultra peto, niſi ut iſta bona mihi perpetua facias.* Ergò *ſi nec opes auxi malis artibus, nec abſumpturus ſum peccatis ac ſceleribus;*

ANNOTATIONES.

1. *Hoc erat in votis:*] Lepida eſt hæc ſatira, et quædam præcepta morum habet valde ſuculenta: nonnulla etiam grati animi teſtimonia erga Mæcenatem.

Modus agri.] Modicum prædium. Virgil. Georg. 2. v. 412.

Laudato ingentia rura: Exiguum colito.

Columel. *Modus erit ſua cuique moderata voluntas facultaſque.* Vide Plin. lib. 18. cap. 5. et 6. *Modum agri imprimis ſervandum antiqui putavere, &c.*

3. *Auctius atque Dii melius fecere.*] De villâ Horatianâ lib. 1. Epiſt. 16. Jamque de eâ ante nonnihil lib. 1. Od. 7. lib. 2. Od. 18. lib. 3. Od. 13. et Epod. 1.

4. *Nihil amplius oro.*] Vide lib. 3. Od. 16.

Bene eſt cui Deus obtulit
Parcâ quod ſatis eſt manu:

et Epod. 1.

Satis ſuperque me benignitas tua ditavit.

5. *Maiâ nate,*] Mercurium præcipuè colit et invocat Horatius, memor frequentis ejus tutelæ; de quâ lib. 2. Od. 7. et 13, &c.

Si veneror stultus nihil horum: O si [illegible]
Proximus accedat, qui nunc denormat [illegible]
O si urnam argenti fors quâ mihi [illegible]
illi,
Thesauro invento, qui mercenarius, agrum [illegible]
Illum ipsum mercatus, aravit, dives amico [illegible]
Hercule: si quod adest, gratum juvat; hâc [illegible]
Pingue pecus domino facias, et cætera, [illegible]
Ingenium; utq; soles, custos mihi maximus [illegible]
Ergò ubi me in montes et in arcem ex urbe [illegible]
Quid priùs illustrem satiris, musâq; pedestri? [illegible]
Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus [illegible]
Autumnusve gravis, Libitinæ quæstus acerbæ.

si nihil insanus efflagito ejusmodi: O si angulus iste vicinus, qui agrum meum *deformat, adjungatur; O si fortuna alicubi ostendat mihi urnam pecuniâ* refertam, *quemadmodum ei, qui, cum thesaurum invenisset, Hercule propitio locupletatus, emit et coluit eundem agrum,* quem antea colebat *conductus: si contentus sum iis, quæ habeo; à te peto tantùm hoc, ut pingues efficias greges, et alia, præter ingenium: atque, ut consuevisti, adsis mihi tutor perpetuus. Itaque postquam ex urbe secessi in colles et arcem, quid potiùs exornem quàm satiras et musam pedestrem? Hîc* [illegible] *prava corrumpit ambitio, neque gravis Auster, vel autumnus morbifer, lucrum præstans* [illegible] *Libitinæ.*

ANNOTATIONES.

8. *Veneror.* Enixè et votis importunis exposco. Quidam legunt *venor*, sed perperàm.

O si angulus ille.] O si haberem partem illam agri vicini, quæ meum agrum inæqualem reddit! Persius Sat. 6. v. 13. hunc imitatus est Horatii locum.

9. *Denormat.*] Vitruv. lib. 7. *Anguli ad normam respondentes exigantur: longitudines ad regulam, altitudines ad perpendiculum.*

10. *O si urnam argenti, &c.*] O si thesaurum terræ infossum inveniam! Pers. Sat. 2. v. 20.

——O si
Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro
Hercule.

Porrò thesaurus definitur, quædam vetus depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat; etenim thesaurus censetur, quod metûs vel custodiæ causâ terræ infossum conditumque fuerit.

12. *Amico Hercule:*] Hic lucro inopinato et recludendis thesauris præesse credebatur. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 2. Macrob. lib. 3. cap. 12. Plutarch. problem. Arnob. lib. 4.

14. *Præter Ingenium;*] Ludit in ambiguâ significatione vocis *pingue*. Sensus est: ne verò ingenium etiam facias pingue, id est, crassum, hebes, stupidum.

15. *Custos mihi maximus adsis.*] Poëta nimirùm in tutelâ sunt Mercurii. lib. 2. Od. 7. et 17.

16. *In arcem.*] Villam Tusculanam in edito colle sitam. Epod. 1. sub finem. Item lib. 1. Epist. 16.

17. *Quid priùs illustrem satiris, &c.*] Sunt qui sic interpretentur: Quid priùs canam, et carminibus celebrem, quam deos agrestes, Satyros, Faunos, &c.? Vide lib. 3. Od. 18. Alii meliùs: Quid aptiùs scribam, quàm satiras, oratione quidem strictâ, sed quæ solutæ similis [illegible] et vulgari *sermoni propior*: ac proinde [illegible] *destris* vocari queat. Vide lib. 1. Sat. [illegible] et seq.

18. *Plumbeus Auster,*] Gravia et [illegible] efficiens corpora. Lib. 2. Od. 14.

Frustra per autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

19. *Autumnusve gravis,*] Juvenal. Sat. [illegible] *tbiferum* appellat: benè quidem, tunc [illegible] acútiores morbi sunt et frequentiores. [illegible] crat. Gal. &c. Idem, Sat. 6. v. 5[illegible]

——metuique jubet Septembris et [illegible]
Adventum.

Cur autem Horatius in suâ villâ non [illegible] strum in autumno, quamvis noxium, [illegible] cat Epist. 16. sita nempe illa opportu[illegible] briter haud excipiebat pestilentes A[illegible]

Hæ latebræ dulces, etiam, si credis, [illegible]
Incolumem tibi me præstant Septembr[illegible]

Libitinæ quæstus acerbæ.] Pluribus [illegible] autumno morientibus, majorem [illegible] bent ii, qui funeribus procurandis [illegible] dicti Libitinarii à Libitinâ funerum [illegible] quâ lib. 3. Od. 30. Seneca 6. De [illegible] pârat vota eorum, qui testamenta [illegible] votis Libitinariorum: nempe utrique [illegible] tiâ mortem hominum cupiunt, [illegible] rum. Huc verò præcipuè facit, quod [illegible] to Servii Tulli, Rom. regis, [illegible] sebantur in æde Junonis Lucinæ; [illegible] ventæ; morientes in Veneris Libit[illegible] quidem pro singulis delato. Dionys. [illegible] Hinc Sueton. Neron. cap. 39. *Tant*[illegible] *malis crebrisque accesserunt quædam* [illegible] *pestilentia unius autumni, quâ triginta* [illegible] *millia in rationem Libitinæ venerunt.*

Matutine Pater, seu Jane libentiùs audis,
Unde homines operum primos vitæque labores
Instituunt, (sic Diis placitum) tu carminis esto
Principium. Romæ sponsorem me rapis: Eja,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge:
Sive Aquilo radit terras, seu bruma nivalem [6/5]
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
Postmodò quod mî obsit clarè certumque locuto,
Luctandum in turbâ: facienda injuria tardis.

O Pater Matutine, sive mavis, Jane, à quo homines exordiuntur primos labores actuosæ vitæ (ita numinibus placet) tu initium sis versuum meorum. Quando *Romæ* sum, *me fidejussorem esse cogis: Eja*, inquis, *propera, ne quisquam efficiosior ante respondeat. Sive Aquilo stringat terras, sive hyems contrahat dies nivosos orbe interiori, oportet ire. Posteà verò quàm apertè et manifestè dixi quod mihi noceat, cogor contra turbam: vis facienda iis.*

ANNOTATIONES.

20. *Matutine Pater,*] Janus dicitur *Matutinus* à Matutâ, sive Aurorâ: et quod manè primus invocaretur, ut qui temporibus præsit, ac velut rerum omnium incipiendarum auctor. Arnob. lib. 3. *Quem in cunctis anteponitis precibus.* Et alibi: *Incipiamus ergo solemniter ab Jano et nostro patre.*

Pater,] *Janum vocamus* Patrem *quasi deorum Deum,* inquit Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 1.

Jane] Sic appellatur, quod quasi janua sit ad novum annum, imo ad menses singulos; omniaque regat tempora. Macrob. cit.

Libentiùs audis,] Seu mavis appellari Jani nomine. Deos suos pluribus insigniebant appellationibus, honoris vel assentationis causâ. Macrob. *In sacris invocamus Janum Geminum, Janum Patrem, Janum Junonium, Janum Quirinum, Janum Consivium, Janum Patulcium et Clusium, &c.* Sic et Horat. Carm. secul.

Lenis Ilythyia, tuere matres:
Sive tu Lucina probas vocari
Seu Genitalis.

22. *Sic Diis placitum*] Ut præsideas temporibus et primis hominum laboribus, desque iis felix auspicium: Quippe tu *in Italiâ primum Diis templa fecisti, et ritus instituisti sacrorum: unde in sacrificiis præfationem meruisti perpetuam.* Macrob. jam cit.

Carminis esto Principium.] Fave mihi hanc satiram exordienti, in quâ urbanæ vitæ incommoda à matutinis horis persequor.

23. *Romæ sponsorem me rapis:*] Hoc primum est incommodum, quòd pro aliis spondere frequenter necesse sit, ac forensibus tumultibus interesse.

24. *Ne prior officio.*] Ne desis amico, acriter subveni, laborantem in judicio tuere et juva: officium præbe, sive per hyemis frigora, sive per angustias dierum brevissimorum.

25. *Aquilo.*] Septentrionalis ventus, à vehementissimo instar aquilæ volatu dictus, ex Festo. Græcis Boreas, ἀπὸ τῆς βοῆς, *à boatu:* quoniam sint violenti flatus et sonori. Gell. lib. 2. cap. 22.

Bruma.] A dierum brevitate dicitur, ex Varrone et Fest. Alii factum nomen putant è βραχὺ ἦμαρ, *brevis dies*, Macrob. Sat. 1. Isidor. lib. 5. Jul. Scalig. lib. 1. De caus. L. L. *Bruma*, sive solstitium hyemale, ex Ovid. Fast. 1. est dies

Prima novi, veterisque novissima solis.

26. *Interiore gyro*] Breviori cursu et ambitu circulum minorem, utpote qui centro propior sit, sole in Capricorno decurrente, ac breviores hinc dies faciente. Scil. in sphærâ nostrâ obliquâ hyemalis tropicus ita ab horizonte intersecatur, ut minor pars supra terram, major autem sub terrâ existat. Cic. 2. De nat. Deor. Cynosura, inquit ex Arato,

Cursu interiore brevi convertitur orbe.

Ire necesse est.] Ad spondendum pro altero.

27. *Postmodò quod mî obsit, &c.*] Alterum est incommodum; quod postquam spospondi, vix è turbâ me eripere liceat; quodque luctandum et jurgandum sit cum obviis et remorantibus.

Quod mî obsit] Certe rarò est expers molestiæ et damni quisquis qui pro altero spondet. Proverb. cap. 6. *Si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam; illaqueatus ex verbis oris tui, et captus propriis sermonibus.* Bias sapienter admodum dicebat: *Sponde, noxa præsto est.* Cic. Epist. ad Brut. *Dependendum tibi est quod mihi pro illo spospondisti.*

Clarè certumque locuto] Debet enim sponsio ac fidejussio præstari disertis verbis et sine ambagibus. Alii locum hunc minùs rectè intelligunt de avocatione et peroratione causarum: afferuntque verba Tullii De petit. consul. *Nonnullos esse tibi iratos ex iis causis quas egisti, necesse est:* et alibi, *Quos læsisti, cum pro amico contra eos diceres.*

28. *Facienda injuria tardis.*] In forensi turba pulsare oportet et objurgare tardiùs euntes, dum inde quamprimùm exire contendo.

Quid vis, insane, et quas res agis? Improbus [illegible]
Iratis precibus: Tu pulses omne quod obstat, [illegible]
Ad Mæcenatem memori si mente recurras?
Hoc juvat, et melli est; non mentiar. At simul [illegible]
Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus. Ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.
De re communi scribæ magnâ atque novâ [illegible]
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti: [illegible]
Imprimat his cura Mæcenas signa tabellis.

Hi verò increpant: Quid geris, stulte, et quid moliris? Quidam autem *iracundas addit imprecationes: An* igitur *evertas quicquid obsistit* tibi *ad Mæcenatem festinanti, urgente memoriâ? Ut verum dicam, illud jucundum et suave est. Verùm cum ad Esquilias atras perveni, aliena centum negotia invadunt caput et latera. Roscius poscit* ut *ei cras opituleris ad Puteal ante* horam *secundam. Horati, scribæ te rogant* ut *hodie redeas ad negotium commune ac novum.* [illegible] *Mæcenas has tabellas obsignet.*

ANNOTATIONES.

29. *Quid vis, insane,*] Ita reluctatur, qui ab Horatio festinante pulsatus est: trudentem retrudit, atque execrationes jaculatur. Quidam *iratas preces* explicant iram hominis adversus Horatium excandescentis, quod ipsius obtestantis patrocinium aut suscipere detrectet, aut non satis acriter assumat. Prior interpretatio magis probatur.

31. *Ad Mæcenatem memori si mente recurras?* Dum properas adire Mæcenatem condicto tempore: vel quod acceptorum beneficiorum memor quotidianis officiis vel semel deesse metuas.

32. *Hoc juvat, et melli est, &c.*] Objurgationes ejusmodi, quantumvis invidiosæ, me quidem delectant, et quasi mel dulces videntur, adeò Mæcenatis mentio, nomen, et recordatio veneranda mihi sunt.

At simul atras Ventum est, &c.] Tertium hoc genus molestiarum urbanarum est. Cùm verò ad Mæcenatis ædes in Esquiliis sitas veni, assiliunt importuni plerique sua mihi negotia commendantès: quos amoliri nefas. De Mæcenatis ædibus apud Esquilias, lib. 3. Od. 29. v. 10. et lib. 1. Sat. 8. v. 14. Vide ibi annot.

Atras Esquilias,] De atris curis quidam interpretantur: at meliùs alii de sepulchreto, quod fuerat olim in Esquiliis; ut fuse disserui ad Epod. 5. v. 100. Epod. 18. v. 6. et lib. 1. Sat. 8.

34. *Per caput et circa saliunt latus.*] Undique adoriuntur et circumobsident. Præclara hypotyposis.

Ante secundam.] Maturè, ut tempus habeat de re suâ disserendi tecum, priusquam forum aperiatur, ac disceptandum sit in judicio. *Ante secundam.* Gall. *A huit heures précises du matin, plûtôt devant qu'après:* Ang. *At eight of the clock in the morning, rather before than after.* Unâ scilicet horâ ante judicia, quæ horâ tertiâ exercebantur.

Exercet raucos tertia causidicos,

Martial. lib. 4. Epig. 8. ubi et diei [illegible] occupationes pro diversis horis explicat. [illegible] alibi annotatis, lector, intellige [illegible] naturalis horam tertiam Romanorum [illegible] dem Francis nonam esse matutinam. Vide [illegible] Epist. 19. v. 8. et Alex. ab Alex. lib. [illegible]

35. *Sibi adesses*] Quasi advoca[illegible] fautor. Apud judices actor, et [illegible] causam dicebat. At aderant præterea [illegible] advocati, suâq; præsentiâ vel testimonio [illegible] si opus esset, reum adjuvabant.

Ad Puteal] Ad judicium. *Puteal* locus [illegible] in comitio Romæ, ubi jus reddebatur. [illegible] Epist. 19. v. 8. *Forum Putealque Libonis* [illegible] *dabo siccis.* Nimirùm in ipsis [illegible] lævam curiæ, statua erat Actii Navii [illegible] qui, inspectante Tarquinio Prisco [illegible] novaculâ disciderat. Ibidem porrò [illegible] et novaculam esse defossam tradunt, [illegible] impositum puteal, id est, umbel[illegible] culum, quale puteis imponi solet. [illegible] Divin. 1. n. 52. Illic etiam fœneratores [illegible] venire solitos idem testatur pro Sextio [illegible] *Puteali et fœneratorum gregibus infestus.* [illegible] Pers. Sat. 4.

Si puteal multâ cautus vibice flagellas.

Vide Cœl. Rhodig. lib. 10. cap. 17.

36. *De re communi scribæ, &c.*] De [illegible] se numero fuisse ostendit.

Scribæ] Gall. *Les Greffiers,* [illegible] *de l'Epargne.* Angl. *Registers* [illegible] Horum officium erat, acta publica [illegible] dare, literas publicas scribere, &c. [illegible] scribas maximæ probitatis à quaestoribus [illegible] lectos. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 2.

38. *Imprimat his cura, &c.*] [illegible] gat: O Horati, cura ut Mæcenas [illegible] niat has tabellas: oro te etiam atq; etiam.

Signa.] De sigillo sive annulo Augusti [illegible] tellige. Hunc enim ab eo concreditum [illegible] cenati, diximus ad Epod. 1. v. 3. et [illegible] Xiphilino ibi cit. Item ex Dione lib. 51.

Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit et instat.
Septimus octavo propior jam fugerit annus,
Ex quo Mæcenas me cœpit habere suorum
In numero, duntaxat ad hoc, quem tollere rhedâ
Vellet, iter faciens; et cui concredere nugas
Hoc genus: Hora quota est? Thrax est Gallina
Syro par?
Matutina parùm cautos jam frigora mordent;
Et quæ rimosâ benè deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subjectior in diem et horam
Invidiæ. Noster ludos spectaverat unà,
Luserat in campo, Fortunæ filius, omnes.
Frigidus à rostris manat per compita rumor; [698]
Quicunq; obvius est, me consulit: O bone (nam te
Scire, deos quoniam propiùs contingis, oportet)
Num quid de Dacis audîsti? Nil equidem. Ut tu
Semper eris derisor! At omnes Dî exagitent me,
Si quicquam. Quid? militibus promissa Triquetra
Prædia Cæsar, an est Italâ tellure daturus?

Quod si his *respondeam: Tentabo*: est qui *reponat et urgeat*: Atqui *potes, si lubet. Prope finem habet annus septimus, et mox octavus* incipiet, *ex quo* tempore *Mæcenas inter familiares me ascivit*; *ad id* verò *solùm, quem in currum assumere placeret, quando viam init*; *et cum quo loqueretur futilia ejusmodi*: *Quota est hora? Gallina Thracius estne par Syro? Incautos jam stringit frigus matutinum*; *et* similia *quæ committi queunt auribus perfluentibus. Exin te* verò *magis ac magis obnoxius invidiæ* fui. Aiunt *plerique*: *Noster Fortunæ filius ludos omnes spectavit, in campo* Martio *certavit cum* Mæcenate. Quod si *è rostris per plateas frigidus rumor discurrat*; *quisquis occurrerit, interrogat me*: *O bone, an de Dacis aliquid accepisti? quippè te scire oportet, qui ad magnates accedis*. Tum ego: *Nihil certè*. Illi continuò: *Ergone ut semper derisor fueris? Me*, inquam, *disperdant omnes dii, si quidquam* scio. *Ecquid?* aiunt *agros militibus promissos an assignabit Augustus in Siciliâ*, an in *Italicâ regione?*

ANNOTATIONES.

39. *Dixeris, Experiar:*] Si huic dixero, Curabo, et experiar, numquid à Mæcenate id beneficii queam obtinere tibi. Hîc Horatii modestiam adverte, lector, suam apud Mæcenatem gratiam extenuantis, tametsi apud eum summè valere diceretur. Vide et quæ sequuntur.

40. *Septimus octavo propior.*] Septimus hic annus prope est elapsus, et mox octavus agetur, ex quo, &c.

42. *Duntaxat ad hoc,*] Non ad res graves, sed ad nugas, ad jocos, atque ad relaxandum animum magnis curis passim distentum, me adhibet Mæcenas, inquit noster, duntaxat.

44. *Thrax est Gallina Syro par?*] An ille gladiator huic par est virtute, robore, arte, peritiâ? ille secutor huic retiario? ille Thrax huic Mirmilloni? Horum pugnandi rationem diversamque armaturam fusè explicavi ad Juvenal. Sat. 2. v. 1. 143. et Sat. 8. v. 200.

45. *Matutina parùm cautos, &c*] Verba hæc innuunt scriptam autumni tempore hanc satiram.

46. *Et quæ rimosâ, &c.*] Et similia, quæ loquacissimo cuilibet possunt committi, atq; homini nullum secretum retinenti, sed passim quod audivit in obvios quosq; statim effundenti: qualis ille apud Terent. de seipso prædicans:

Plenus rimarum sum: hac atque illac perfluo.

48. *Noster ludos spectaverat unà, &c.*] Sic de Horatio loquuntur invidi: En ille fortunæ filius simul cum Mæcenate ludos spectavit: en cum ipso lusit in campo Martio. De hoc vide lib. 1. Od. 8. annotat.

50. *Rostris.*] In foro Rom. erant rostra, id est, suggestum ante Curiam Hostiliam extructum, ornatum verò navium rostris ab Antiatibus captarum, unde nomen. Tit. Liv. lib. 8. Varro lib. 4. de L. L. Ex eo loco leges ferebantur, et conciones ad populum habebantur; imò et jus dicebatur.

Rumor] Est fama incerta sine capite, id est, sine auctore, *frigidus*, vel tristis, vel levis.

52. *Deos.*] Augustum, Mæcenatem.

53. *De Dacis.*] Cum his tunc Romani bellum habebant. Vide lib. 2. Od. 20.

55. *Militibus promissa Prædia*] Sicut jam assignata fuerant post Philippensem victoriam. Vide suprà Sat. 2. v. 110. et seq. item Virgil. Eclog. 1.

Triquetra.] Sicilia Trinacris etiam dicitur ob triangularem formam: habetque in triplici angulo triplex promontorium, Pelorum, Pachynum, Lilybæum. Hinc Ovid. Fast. 4.

Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor
Trinacris; à positu nomen adepta loci.

Jurantem me scire nihil, mirantur, ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silenti.
Perditur hæc inter misero lux, non sine votis.
O rus, quando ego te aspiciam? quandoq; licebit
Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis
Ducere sollicitæ jucunda oblivia vitæ?
O quando faba, Pythagoræ cognata, simulque
Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo?
O noctes cœnæque Deûm, quibus ipse meique
Ante Larem proprium vescor, vernasque procaces
Pasco libatis dapibus! Prout cuique libido est,
Siccat inæquales calices conviva, solutus
Legibus insanis: seu quis capit acria fortis
Pocula, seu modicis humescit lætiùs. Ergo
Sermo oritur, non de villis domibusve alienis;
Nec malè necne Lepos saltet: sed quod magis ad nos
Pertinet, et nescire malum est, agitamus: Utrùmne

At *affirmantem me nihil scire, admirantur, velut hominem raræ et profundæ taciturnitatis. In istis diem perdo infelix, non absq; desideriis. O villa, quando te adibo? ecquando gratam oblivionem vitæ anxiæ capiam,* ibi *modò scripta veterum* legendo. *modò dormiendo et otiando? ô quando apponentur faba Pythagoræ affinis, simulq; olera condita lardo pingui? O noctes et epulæ Deorum,* in *quibus ego et familiares cœnamus ad Larem meum, ac protervos famulos alo cibis libatis.* Ibi *quisque liber à stultis legibus, ad arbitrium exhaurit scyphos diversos, sive capax ingentes sumit calices, sive minoribus cupit madescere. Tum fit confabulatio, non de aliorum prædiis vel ædibus; neque* utrum *Lepos ineptè saltet, an non; sed quod utilius, quodque ignorare sit nefas, quærimus;*

ANNOTATIONES.

63. *O quando faba, &c.*] Quando ruri vescar fabis, oleribus, &c.? Tranquillam ejusmodi vitam agrestem præfero lautis epulis quibuscunque.

Faba, Pythagoræ cognata,] Varia hic varii comminiscuntur. Aiunt plerique *fabam Pythagoræ cognatam* dici ironicè quidem et satiricè, quasi homini coævam et consanguineam: nempe quod ille assereret fabam ex eadem origine et eodem tempore cum homine natam; eamque, si pyxide inclusa servetur, vel infodiatur, in carnem et sanguinem converti. Ego nec fabulas nec metempsychosim afferre huc velim: *cognatam* interpretabor amicam. Fabis enim, aliisque leguminibus atque oleribus, omnique cibo parabili Pythagoras et Pythagorici libenter vescebantur; carnibus autem vix aut nunquam, frugalitatis quidem et sanitatis gratiâ, quanquam nonnulli contrarium scribunt. Vide Cic. De divin. 2. n. 119. Diog. Laert. lib. 8. Athen. lib. 4. et 10. Plin. lib. 18. cap. 12. Gell. lib. 4. cap. 11. Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 3. lib. 28. cap. 12. lib. 30. cap. 36. et quæ nos ad Juvenal. Sat. 15. v. 173. ubi de anthropophagis quibusdam ita scribit:

———————*Quid diceret ergò,*
Vel quò non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui
Tanquam homine, et ventri indulsit non omne legumen?

Pythagoræ.] Vide lib. 1. Od. 28. Epod. 15. et Sat. 4. hujus lib.

65. *O noctes cœnæque Deûm.*] O quieti somni! ô epulæ tranquillæ et jucundæ, quantumvis sobriæ et frugales, certe nectari et ambrosiæ deorum æquiparandæ! *noctes,* dicit poeta, quòd olim in multam noctem producerent cœnam, ut alibi notavimus.

66. *Ante Larem proprium.*] Religiosè diis domesticis libans, et primitias offerens [illegible] carum dapum; ac postea è *libatis dapibus* hilariter cum familiaribus et servis cœnans. Vide lib. 1. Od. 12.

Vernas.] Sic vocantur, qui ex ancillis nati sunt verno tempore. Festus, *procaces,* à procando, sive poscendo.

69. *Legibus insanis:*] De his convivalibus legibus vide lib. 2. Od. 7. annot.

Seu quis capit acria fortis Pocula.] Plin. lib. 14. cap. 22. refert *Ciceronem Marci filium binos congios simul haurire solitum,* atque ebrietatis [illegible] la eleganter describit. Vide Macrob. [illegible] cap. ultimo. Gell. lib. 15. cap. 2.

70. *Humescit.*] Al. *uvescit.* Lib. 4. Od. 5. in fine, *uvidi,* id est, bene poti, madidi ac pleni vino.

71. *Non de villis domibusve alienis;*] De his invidi et avari sermocinantur; ut deliciarum sectatores et voluptarii de saltatoribus et scurris.

72. *Lepos.*] Augusti scurra, archimimus, egregius saltator, Lepos dictus, à molli, scitâ et lepidâ saltandi ratione.

Quod magis ad nos Pertinet, &c.] De [illegible] convivio sermonibus, Gell. lib. 13. cap. 11, &c.

Divitiis homines, an sint virtute beati;
Quidve ad amicitias, usus, rectumne, trahat nos; [700]
Et quæ sit natura boni, summumque quid ejus.
Cervius hæc inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Nam si quis laudat Arellî
Sollicitas ignarus opes, sic incipit: Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum,
Asper, et attentus quæsitis; ut tamen arctum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neq; ille
Sepositi ciceris, nec longæ invidit avenæ:
Aridum et ore ferens acinum, semesaque lardi
Frusta dedit, cupiens variâ fastidia cœnâ
Vincere tangentis malè singula dente superbo:
Cùm pater ipse domûs paleâ porrectus in hornâ [701]
Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc, Quid te juvat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines urbemque feris præponere silvis?
Carpe viam, mihi crede, comes; terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo lethi fuga: quo, bone, circa,
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus:
Vive memor, quàm sis ævi brevis. Hæc ubi dicta

an opibus homines, an virtute felices existant: utrum nos ad amicitias impellat, utilitas an honestum: item quid sit bonum, et quæ ejus perfectio? Interea Cervius vicinus aniles fabulas appositè narrat. Etenim si quis imperitus laudat anxius Arellii divitias, ita exorditur: Quondam mus agrestis urbanum murem cavernulâ dicitur excepisse, vetus hospes veterem amicum; durus, et studiosus rerum *congestarum*, ita *tamen ut animum restrictum laxaret hospitum gratiâ. Quid plura? nec parcè dedit è congesto cicere, nec ex avenâ oblongâ: ore portans acinum desiccatum, et semesa lardi frustula obtulit, optans multiplici dape vincere nauseam fastidiosè singula delibantis superbo dente: dum ipse ædium dominus in stramine jacens ederet frumentum ac zizaniam, cibis optimis abstinens. Denique urbanus hunc sic allocutus est: Amice, quorsum ærumnosus degis ad latus montis ardui? annon vis homines et urbem præferre silvis desertis? Mihi ausculta, iter mecum ingredere; quandoquidem animantia super terram vitam agunt morti obnoxiam, nec effugiendi ratio est sive parvo sive magno. Quocirca, O bone, quamdiu potes, rebus fruere jucundis, recordatus quàm brevi* tempore *sis victurus.*

ANNOTATIONES.

75. *Usus, rectumne.*] Alii quippè sentiebant amicitias propter utilitatem colendas, alii propter virtutem. Vide Cic. Lælium, ubi, *Solem*, inquit, *è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vitâ tollunt——Amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere, &c.*

Rectumne.] Cic. mox cit. *Virtus amicitiam et gignit et continet——Virtutum amicitia adjutrix à naturâ data est.* Et in fine ejusdem lib. *Vos hortor, ut ità virtutem locetis, sine quâ amicitia esse non potest, ut, eâ exceptâ, nihil amicitiâ præstabilius esse putetis.*

76. *Summumque quid ejus.*] In quo consistat summum bonum; hoc enim in voluptate alii, alii in virtute reponebant. Vide Cicer. De finib. Tusc. Quæst. &c.

78. *Ex re fabellas.*] Sunt fabulæ ad persuadendum valde commodæ et efficaces, si appositè adhibeantur. Hinc sacri etiam codices proverbiis et parabolis inspersi sunt, hisque persæpè usus est Christus Dominus, veritas Dei et sapientia. *Ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem et exempla teneatur.* S. Hieronym. lib. 3. Comment. in Matth.

Arelli.] Arellius famosè avarus: contra stultam ejus de opibus opinionem Cervius affert aptè exemplum et apologum rustici muris et urbani.

83. *Hospitiis.*] Hospitibus amicè excipiendis.

84. *Nec longæ invidit avenæ.*] Hellenismus.

86. *Variâ cœnâ.*] *Dubiam cœnam* dixit suprà Sat. 2. v. 77.

88. *Hornâ.*] Novâ, hujus anni. l. 3. Od. 23. v. 3.

89. *Ador.*] Frumenti genus, ab edendo appellatum; vel quod aduratur, ut è tosto fiat mola salsa ad sacrificia utilis. Festus. Alii aliter.

93. *Terrestria quando, &c.*] Vel ex personâ murium, aliorumque brutorum: vel ex personâ atheorum, hoc dicit poeta.

97. *Vive memor, quàm sis ævi brevis.*] Eandem hanc orationem tribuit Herculi Euripides in Alcestide, ut benè observavit Muretus.

Sermonibus illis excitatus rusticus, prosilit alacer è domicilio. Hinc uterque viam institutam decurrunt, cupientes noctu subire civitatis pomœrium. Et jam nox attigerat medium cœli locum, quando pedem ambo inferunt in ædes opulentas, ubi stragula fulgebat purpurea super thoros eburneos, et plurimæ dapes restabant è lauto convivio, quæ heri procul fuerant in sportulis congestæ. Postquam igitur rusticum statuit in stragulâ pretiosâ recumbentem, velut expeditus hospes circumcursat, cibos cibis accumulat, et instar famuli ministrat sedulus, prægustans quicquid apportat. Ille quietus lætatur mutatâ conditione, hilaremque se convivam exhibet favente fortunâ; quando magnus repentè forium strepitus toris ambos expulit. Mox *trepidi* cœperunt *fugere per omne cubiculum, gravius autem expavescere* quasi *morituri, cùm ædes amplæ insonuerunt magnis canibus. Tunc agrestis dicit: Nequaquam me juvat vita ista,* eique *nuncium remitto: me nemus et cavernula à periculis libera consolabuntur exiguo legumine.*

Agrestem pepulere, domo levis exilit. Inde
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere. Jamque tenebat
Nox medium cœli spatium, cùm ponit uterque
In locuplete domo vestigia; rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magnâ superessent fercula cœnâ,
Quæ procul extructis inerant hesterna canistris.
Ergò ubi purpureâ porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuatq; dapes, nec non vernaliter ipsis
Fungitur officiis, prælambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutatâ sorte, bonisque
Rebus agit lætum convivam: cùm subitò ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, Haud mihi vitâ
Est opus hâc, ait, et valeas: me silva cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

ANNOTATIONES.

104. *Fercula.*] A ferendo vocantur sic vasa eduliorum, et per Synecd. ipsa edulia, &c.

108. *Vernaliter.*] Al. *Verniliter*, more servorum prælambens dapes quas affert.

114. *Molossis*] Ingentibus canibus è Molossiâ regione Epiri. Apud Molossos Epiri populos erant canes venatici generosissimi.

117. *Ervo.*] Quovis legumine, Synecd. *Ervum*, Græcis ὄροβος, Gall. *ers*, Angl. *vetches or tares*. Legumen est pisis affine, saginandis armentis utile. Columell. Plin. Virg. Ecl. 3. v. 100. ejus meminit, si fides quibusdam veteribus membranis. Nam aliæ habent *arvo*, aliæ *ervo*.

SATIRA VII.

Inducitur servus, pro libertate Saturnalium, heri vitia taxans et carpens.

DAVUS. *Jam diu* est quod te *audio*; *atque avens tibi*

JAM dudum ausculto; et, cupiens tibi dicere servus

ANNOTATIONES.

1. *Jam dudum ausculto.*] Suum ipse servum vitia sibi objicientem ita inducit Horatius, ut quilibet vitiosus à servo suo pariter reprehendi se justè quidem putet et sentiat. Porrò sententiam hanc asserit, solum sapientem esse liberum, quam tractat Cicero Parad. 5. et Pers. Sat. 5.

Ausculto. Ad omne obsequium paratus asto.

Pauca, reformido. Davusne? Ita, Davus, amicum
Mancipium domino, et frugi, quod sit satis; hoc est,
Ut vitale putes. Age, libertate Decembri
(Quando ita majores voluerunt) utere: narra.
Pars hominum vitiis gaudet constanter, et urget
Propositum: pars multa natat; modò recta capessens, [764]
Interdum pravis obnoxia. Sæpè notatus
Cum tribus annellis, modò lævâ Priscus inani,
Vixit inæqualis, clavum ut mutaret in horas:
Ædibus ex magnis subitò se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honestè.
Jam mœchus Romæ, jam mallet doctus Athenis

pauca loqui, ego famulus tibi meo. HORAT. *Numquid Davus?* DAV. *Etiam, Davus, hero servus fidelis, ac frugalis abunde: id est, ut vitâ dignum existimes.* HOR. *Age, fruere licentiâ mensis Decembris, quandoquidem ita sanxerunt majores nostri: loquere.* DAV. *Plerique hominum obstinatè vitiis delectantur, et perseverant in* pravis *moribus: alii multi fluctuant, nunc virtutem sequentes, aliàs vitiis obsequentes.* Sic *Priscus frequenter visus* est *cum tribus annulis; paulò* verò *post sinistrâ vacuâ, diversus vixit,* adeò *ut vestem mutaret horis* singulis: *exiens* autem *superbâ è basilicâ repentè migraret* illuc, *unde vix decenter egrederetur libertinus nitidulus. Modo Romæ adulter, modò Athenis eruditus degere cuperet;*

ANNOTATIONES.

2. *Davusne?*] Ipsene *Davus* hæc loquitur?

4. *Ut vitale putes.*] Habebant domini in servos jus vitæ ac necis. Davus ait, pro sedulâ et diuturnâ servitute videre sibi meruisse apud herum ut vivat. Alii alias interpretationes afferunt, at meo judicio longè petitas. Quidam volunt Davum significare, se mediocriter bonæ esse indolis, quod contrà rarò sint longævi, qui indole sunt eximiâ. Seneca Controv. 1. *Tam immaturè magnum ingenium non esse vitale.* Alii sic: Davus ostendit se in victu moderatum ac temperatum diutiùs esse victurum, contra morem servorum, quos edacitas brevi conficit.

Libertate Decembri utere:] Dic liberè quicquid volueris, siquidem hoc tibi dant Saturnalia. Ea nempe 14. cal. Jan. celebrabantur, in honorem Saturni, et monumentum aurei sub ejus regno seculi, quo tempore cuncti æquales erant, tàm servi quàm ingenui. Macrob. lib. 1. cap. 10. *Saturnalia uno die solita peragi: post in triduum propagata, adjectis à Cæsare huic mensi diebus: deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit —— —— sed Sigillariorum adjecta celebritas in septem dies discursum publicum et lætitiam religionis extendit.* Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 22. *Saturni festis diebus servos ingenuorum ministeria occupare, pileos sumere, et à liberis nullo discrimine differre, stipesque invicem dare, et munera missitare, servatum est. Regna quoque sortiri inter æquales, et tanquam reges imperitare, magistratûs purpuram induere, reliquos in veste candidâ diem concelebrare. Qui etiam mos Græcis et exteris communis fuit. Namque apud Babylonios Sacra appellantur festa, quibus dies quinque imperabant servi dominis, eorùmque unus stolâ sumptâ dominabatur, &c.* Vide supra Sat. 3.

7. *Natat;*] Instabilis est: sicut natantes modò contra flumen, modò currente feruntur amne.

9. *Cum tribus annellis.*] Plures annulos gestare luxuriosum habebatur.

Priscus.] Hic orator fuisse dicitur, senatorii quidem, vel certe equestris ordinis.

Lævâ inani.] Sine ullo annulo, quod egestatis signum. In lævâ, utpote minùs actuosâ, annuli gestabantur. Macrob. lib. 7. cap. 15. *Annulum in digito, qui minimo vicinus est, quem etiam medicinalem vocant, et manu præcipue sinistrâ gestandum esse.* Gell. lib. 10. cap. 10. *Repertum est nervum quendam tenuissimum ab eo digito ad cor hominis pervenire.* Hinc tali honore eum digitum placuit decorari. Vide Plin. lib. 33. cap. 1. ubi de origine et usu annulorum aureorum. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 9, &c.

10. *Inæqualis.*] Sibi parùm constans.

Clavum.] Modò latum, modò augustum sumens. De eâ veste præclarâ, lib. 1. Sat. 5. v. 36.

11. *Ædibus ex magnis.*] E superbo domicilio in vile et abjectum migraret.

13. *Jam mœchus Romæ,*] Salsus in Romanorum impudicitiam sarcasmus.

Jam mallet doctus Athenis Vivere;] Modò otiosum et luxuriosum præferens vitæ genus, modò studia literarum et honestos doctrinæ ac philosophiæ labores.

Athenis.] Ubi fons omnium doctrinarum. Cic. de orat. *Ubi artium exquisitarum officina; ubi præcipuè coluntur ea mysteria, quibus ex agresti immanique vitâ exculti ad humanitatem et eruditionem mitigati sumus.* Id. De leg. 4. *Ubi tanta auctoritas, ut de ejus urbis possessione inter deos certamen fuerit; ut jam fractum prope ac debilitatum Græciæ nomen hujus urbis laude nitatur.* Id. Orat. n. 25.

certè natus infestis omnibus Vertumnis. Contrà *Volanerius sannio, quando justa chiragra illi fregit digitos, hominem quotidianâ mercede conductum aluit, qui taxillos pro se colligeret, ac immitteret in alveolum: quanto magis constans in pravis, tanto minus infelix quam prior iste, qui nunc intento, nunc laxato fune luctatur.* HORAT. An *non hodie declarabis, furcifer, quo spectent illa adeò inepta?* DAV. *Dico, ad temetipsum.* HOR. *Ecquâ ratione, ô nequam?* DAV. *Extollis conditionem et instituta prisci populi; tuque ipse fortiter abnuas, si numen aliquod ad ea te redigat: sive quod non* firmiter *tenes melius esse id quod asseris; sive quod non constanter virtutem propugnas; atque hæsitas, frustra excoptans pedem luto extrahere.* Cum *Romæ versaris,* *cupis ruri* degere: *cum ruri degis, remotam urbem laudas inconstans. Si à nemine invitatus es ad cœnam, extollis olera tranquilla, et quasi pergas coactus, se te beatum prædicas, atque gratularis* tibi,

Vivere; Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.
Scurra Volanerius, postquam illi justa chiragra [705]
Contudit articulos, qui pro se tolleret, atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurnâ
Conductum pavit: quantò constantior idem
In vitiis, tantò leviùs miser ac prior ille,
Qui jam contento, jam laxo, fune laborat.
Non dices hodie, quorsum hæc tam putida tendant,
Furcifer? Ad te, inquam. Quo pacto, pessime? Laudas
Fortunam et mores antiquæ plebis; et idem,
Si quis ad illa Deus subitò te agat, usq; recuses:
Aut quia non sentis quod clamas rectius esse;
Aut quia non firmus rectum defendis; et hæres,
Nequicquam cœno cupiens evellere plantam. [706]
Romæ rus optas, absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis: si nusquam es fortè vocatus
Ad cœnam, laudas securum olus; ac velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis, amasque,

ANNOTATIONES.

14. *Vertumnis.*] Vertumnus, deus anno vertendo præsidens, multiformis erat, et variè pingebatur, et variis colebatur locis tum in urbe tum in municipiis: modò fossor, modò arator, seminator, plantator, messor. Hinc plurali numero Vertumni appellantur. Aiunt etiam sensus et cogitationes hominum ab eo verti. Undè iratis Vertumnis dicitur natus, quisquis semper incertus et inconstans aliis aliisque affectibus agitatur. Tibul. 4, 2, 13.

Talis in æthereo felix Vertumnus Olympo
Mille habet ornatus, mille decenter habet.

15. *Chiragra.*] Vel metri causâ licenter et contra etymon primam corripit syllabam; vel poëta scripsit *chiragra*, ut volunt quidam, ἡ ἀγρὰ τῆς χειρὸς, poëticè χειρὸς. *Justa*, digna luxuriæ pœna. Pers. Sat. 5. v. 58

——— Sed cum lapidosa chiragra
Fregerit articulos.

Scilicet morbus ille articularis manûs ac digitorum usum præpedit, non secus ac si fracti et contusi essent articuli manuum.

16. *Qui pro se tolleret.*] Cum talis semper ludere consuevisset, interceptâ manus suas movendi facultate, alienâ manu talos colligebat, movebat, jactabat.

17. *Phimum.*] Vasculum ligneum, corneum, eburneum, oris angusti, è quo tali anteà agitati effunduntur in alveum seu tabulam. *Fritillum* vocant Juvenalis et Seneca, *orcam* Persius, *turriculam* Martialis, *pyrgum* (quæ vox Græca turriculam designat) alii, et hîc Horatius, et placet multis, hisque doctissimis. Gall. *cornet à dez*, Angl. *the dice-box*. Jul. Pol. lib. 10. cap. 13. phimum, φιμὸν, numerat inter aleatoris instrumenta: item Æschines in Timarch. apud Suidam.

20. *Qui jam contento,*] Metaphorica dictio. Velut Priscus modò parcus admodùm et frugalis, modò laxior, magnificus, luxuriosus; utrinque nimius et vitio laborans.

21. *Putida.*] Auditu ingrata: translatio à naribus ad aures.

22. *Furcifer?*] Servus hoc probro incessebatur, cum ob delictum quodpiam levius appensam collo furcam cogebatur ferre, ignominiæ causâ.

23. *Mores antiquæ plebis.*] Probos nimirùm et castos. Nam subinde vitia sensim gliscere visa sunt.

27. *Nequicquam cœno cupiens evellere plantam.*] Frustrà cupiens è gurgite vitiorum emergere.

30. *Laudas securum olus;*] Tranquillam domi cœnam è cibo parabili laudas, et præfers quibuslibet lautis et opimis apud alios epulis, ad quas invitatus fueris.

Velut usquam Vinctus eas,] Videri vis ad alienam ire cœnam velut coactus, vinctus,

Quòd nusquam tibi sit potandum. Jusserit ad se
Mæcenas serum sub lumina prima venire
Convivam, Nemon' oleum feret ociùs? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, furisque.
Milvius et scurræ, tibi non referenda precati,
Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
Duci ventre levem: nasum nidore supinor:
Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.
Tu, cum sis quod ego, et fortassis nequior, ultrò
Insectere velut melior, verbisque decoris
Obvolvas vitium? quid, si me stultior ipso [707]
Quingentis empto drachmis deprenderis? Aufer
Me vultu terrere: manum stomachumque teneto,
Dum, quæ Crispini docuit me janitor, edo.
Te conjux aliena capit, meretricula Davum:
Peccat uter nostrûm cruce dignius? acris ubi me
Natura incendit; sub clarâ nuda lacernâ,
Quæcunque excepit turgentis verbera caudæ,
Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum,
Dimittit, neque famosum, neque sollicitum, ne
Ditior aut formæ melioris meiat eodem.
Tu cùm, projectis insignibus, annulo equestri,

quòd apud nullum cœnare contingit. Verùm si Mæcenas vocet te cœnatum apud se vesperi ad primas candelas; horrendum vociferaris furibundus, Nullusne afferet unguenta citiùs? quisnam auscultat? Tùm verò Milvius et parasiti abeunt, tibi imprecati minimè narranda. At dicet aliquis me ventri obnoxium esse, nasum tollere supinum ad nidores; ignavum, segnem esse, adde etiam popinarum sectatorem, si lubet; non inficiabor. Tu verò cum sis servus, ut ego, et fortasse sis pejor; cur me sponte reprehendis quasi præstantior? quare præclaris sermonibus tegis quod pravum habes? quid si tu agnosceris insanior me, quem emisti drachmis quingentis? Desine vultu terrorem mihi facere: coërce manum atque iram, dum loquor ea, quæ didici à Crispini janitore. Tu sectaris uxorem alterius, Davus meretricem. Uter nostrûm cruce dignior peccat? Cum me ardens libido inflammat, *ab eâ discedo, nec infamis, nec anxius, ne opulentior vel pulchrior eâdem potiatur. Tu verò quando, exutis ornamentis, annulo equestri,*

ANNOTATIONES.

invitus: ac felicem te dicis quod nemo te vocârit. Verùm te dissimulas.

33. *Serum sub lumina prima.*] Magnates quidem serò cœnabant pluribus negotiis occupati: at alii vulgò circa tertiam aut quartam horam pomeridianam. Martial. lib. 4. Epig. 8.

Imperat extructos frangere nona toros.

34. *Nemon' oleum feret ociùs? &c.*] Clamitas moræ impatiens, et mirum quantum properans ire illuc bene lotus, bene unctus. Sic nimirùm veteres ad cœnam invitati pergebant, unguentis odoriferis perfusi.

35. *Furisque.*] Alii leg. *fugisque*, id est, cum magna festinatione domo abis, et ad Mæcenatis cœnam curris.

36. *Milvius et scurræ, &c.*] Parasiti et scurræ apud te cœnâ speratâ fraudati, diras in te jactant, imprecantur tibi mala omnia discedentes.

38. *Nasum nidore supinor:*] Elatum habeo nasum ad captandos odores obsoniorum: tanquam ventris et gulæ mancipium cœnas venor.

43. *Quingentis empto drachmis*] Gall. *acheté cinquante écus.* Angl. *That cost you but fifty crowns.* Siquidem drachma Attica sex asses sive solidos nostræ monetæ continebat.

Me stultior deprenderis?] Ego enim vitia mea ipse agnosco et fateor; tu verò tua celas, et vano decore tegis: et hinc aliis tibique etiam bonus videri gaudes, stultè.

44. *Manum stomachumque teneto.*] Ne minas, ne verbera mihi intentes, dum tibi vera loquor.

45. *Dum quæ Crispini docuit me janitor, edo.*] Doctum se servus à servo philosophi aptè dicit. Certè à magistris publicis documenta quædam servi eorum captabant, seu domi, seu custodientes januam scholarum in quibus docebant: audire nempe multa atque utiliter excipere poterant, si paulùm ingeniosi essent. De *Crispino* Stoicam sectam amplexo, lib. 1. Sat. 1. et 3.

46. *Te conjux aliena capit.*] Adulteriorum sectator quilibet hic arguitur, non ipse Horatius: qui ab iis abhorrebat, lib. 1. Sat. 2.

53. *Tu cùm, projectis insignibus.*] Depositâ toga, exuto angusto clavo, equestrique annulo et dignitate, quibus ab Augusto es insignitus: servilem autem indutus habitum, ne agnoscaris; jam non videris eques Romanus, sed vilis servus. Vide Gell. lib. 13. cap. 20.

Romanoque habitu, prodis ex judice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacernâ;
Non es quod simulas? Metuens induceris, atque [708]
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.
Quid refert, uri virgis, ferroque necari?
Auctoratus eas, an turpi clausus in arcâ,
Quò te demisit peccati conscia herilis,
Contractum genibus tangas caput? Estne marito
Matronæ peccantis in ambos justa potestas?
In corruptorem vel justior. Illa tamen se,
Non habitu mutatve loco, peccatve supernè,
Cùm te formidet mulier, neq; credat amanti.
Ibis sub furcâ prudens, dominoque furenti
Committes rem omnem, et vitam, et cum corpore famam.
Evâsti? credo metues, doctusq; cavebis.
Quæres quando iterum paveas, iterùmque perire
Possis. O toties servus! Quæ bellua ruptis, [709]
Cùm semel effugit, reddit se prava catenis?
Non sum mœchus, ais. Neque ego, hercule, fur, ubi vasa

et Romana veste, è judice mutaris in vilem servum, cucullo obvolvente caput unguentis delibutum; an non es quod fingis? Pavidus quidem *intromitteris, et corpore concuteris, Metu adversus cupiditates luctante.* Age verò, *quid interest an pergas addictus virgis cædi, et gladio interfici? an infami inclusus arcâ, in quam te compegit* ancilla *flagitii heræ particeps, genibus tangas caput inflexum?* Dic porrò, *si vir matronæ delinquentis jus habet adversus utrumque, an non æquius contra adulterum? Certè fœmina hæc suum non mutat habitum, vel locum, quoniam te metuit, nec amanti fidit. Sponte feres patibulum, atque hero furioso addices cuncta bona, vitam, corpus, existimationem.* Quod si incolumis *evadas,* deinceps *fortasse verebaris, et cautius evitabis.* Imò verò *inquires rursum timendi pereundiq; occasiones. O multis modis mancipatus! Ecquæ fera vinculis fractis improbè se religat, si quando evasit?* At enim *non sum adulter, inquis. Nec ego certè fur,*

ANNOTATIONES.

54. *Ex judice.*] Certarum rerum cognitio et judicium ad equites Rom. pertinebat, sive quod eligebantur judices tàm ex equestri quàm senatorio ordine.

55. *Lacernâ*;] Pallio caput etiam adversus imbres protegente. *Cucullum* vocat Juvenalis, Sat. 3, 6, et 8. Gall. *une cape.* Angl. *a cowl.*

56. *Metuens induceris,*] In domum mœchæ induceris metuens pericula, de quibus lib. 1. Sat. 2.

58. *Quid refert uri virgis, &c.*] Gladiatores emens his illis conditiones proponebat; flammis uri, virgis cædi et secari, ferro necari: quas cùm accepissent certo quidem pretio, auctorati dicebantur, seu obligati et obstricti ad quidlibet perpetiendum. Sensus est: Tu servili metu continuò pressus, servili auctoramento quasi addictus, an non verè servus es? Nihil certè interest gladiatorem inter et adulterum. Gladiator virgis cædendum ferroque necandum se addicit: tu pariter cum adulteria committis. Quid enim cum timens adulteræ maritum in arcâ recluderis?

61. *Estne marito Matronæ, &c.*] Olim adulterum in adulterio deprehensum marito licebat occidere, simul et adulteram. Lex subinde Julia de adulteris nonnihil immutavit, atque flagitiorum ejusmodi cognitionem ad certos judices referri jussit. Vide annot. lib. 1. Sat. 2.

64. *Non habitu mutatve loco.*] Adultera non egreditur domo suâ, non insignia deponit, ut tu: proindeque longè pejus illâ facis, justiorque pœna te sequitur.

66. *Ibis sub furcâ prudens,*] Sponte subis servilem ignominiam et pœnam.

Dominoque furenti, &c.] Vel irato et alienem anhelanti marito; vel affectui vehementi cuilibet tibi tyrannicè dominanti paratus es addicere bona, famam, vitam.

68. *Evasti? credo metues, &c.*] Ironicè. Quod si è vitæ periculo emergas, fortasse cautus deinceps simile discrimen longè fugies. Imò verò quæres semper novas mœchandi totiesque periclitandi occasiones: adeò mancipatus es tyrannidi vitiorum.

70. *Quæ bellua ruptis, &c.*] Hunc Horatii locum imitatus est Persius, Sat. 5. v. 168. et seq.

72. *Non sum mœchus, ais, &c.*] Si tu non es mœchus, eò quòd apertè non sectaris matronas; nec ego fur sum, qui argentea vasa quælibet obvia metu pœnæ non surripio palam. Verùm si periculi formido removeatur, jam ego furabor, et tu mœchaberis; et vitiosæ indoli

Præterea sapiens argentea. Tolle periclum,
Jam vaga prosiliet frenis natura remotis.
Tune mihi dominus, rerum imperiis hominumque
Tot tantisq; minor? quem ter vindicta quaterque
Imposita haud unquam miserâ formidine privet?
Adde suprà dictis, quod non leviùs valeat. Nam
Sive vicarius est, qui servo paret, uti mos
Vester ait, seu conservus; tibi quid sum ego? nempe
Tu, mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque
Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens; sibi qui imperiosus; [710]
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent:
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis, et in seipso totus, teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per læve morari;
In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
Ex his, ut proprium, quid noscere? Quinq; talenta
Poscit te mulier, vexat, foribusque repulsum
Perfundit gelidâ, rursùs vocat. Eripe turpi
Colla jugo. Liber, liber sum, dic age. Non quis:

quando argentea vasa contra transeo. Aufer verò periculum, statim indoles soluta erumpet sublatis frenis. Quæ cùm ita sint, *an meus es herus, tu subditus dominatui tot rerum atque hominum? quem virga* prætoris *ter aut quater incussa non unquam liberet molesto metu? His adjunge, quod non minoris momenti sit. Etenim seu vicarius est, qui servo obedit, sicut institutum vestrum docet, sive conservus; quid ego sum erga te? scilicet ipse, qui mihi dominaris, aliis obtemperas miser, ac moveris, perinde ac ligneæ effigies viribus non propriis.* HORAT. *Ergò quisnam liber?* DAV. *Sapiens, qui sibi dominatur: quem nec egestas, nec mors, nec catenæ territant:* qui *valet repugnare cupiditatibus, et spernere dignitates, atque* est *in semet omninò æqualis et globosus, ut nihil externi queat hærere per expolitum: quem fortuna impetit semper debilis. An potes aliquid ex istis velut tuum observare? Fœmina talenta quinque à te exigit, urget, domo ejicit, aquâ aspergit, iterum accersit. Exime cervicem infami servitute. Heus dic, Liber, liber sum.* Atqui *non vales,*

ANNOTATIONES.

ambo serviemus. Ergò tu perinde servus ac ego. Hunc pertinet quod Stoici plus animum peccandi spectabant quàm factum.

75. *Rerum imperiis hominumque Tot tantisq; minor?*] Obnoxius libidini, timori, ambitioni, &c. quâ è servitute prætor eximere te non valet.

76. *Vindicta.*] Tribus modis à servitute vindicabatur, et in libertatem afferebatur servus: 1. Censu. 2. Testamento. 3. Vindictâ: nempè cum virgâ capiti serviliter incussâ ritè manumittebat servum prætor. Vide Pers. Sat. 5. v. 88. ubi sic habet:

Vindictâ postquam meus à prætore recessi.

77. *Haud unquam miserâ formidine privet?*] Corporis quidem dabit libertatem, at animi nequaquam.

79. *Vicarius.*] Inter servos erat unus præcipuus, ut plurimùm atriensis, quibusdam dispensator dictus. Hic aliis servis distribuebat ex more dimensum cibum aut frumentum, habebatque in eos quandam auctoritatem. Reliqui servi dicebantur vicarii, seu conservi: communem etenim habebant dominum.

82. *Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.*] Tu, qui meus es dominus, affectuum ac vitiorum servus es; atque ab eis duceris, perinde ac imaguncula ligneæ certis nervis et fidiculis motæ, per se videntur moveri, caput, brachia, pedes agitare, oculos etiam torquere, &c. Gell. lib. 14. cap. 1. *Nihil arbitratu suo faciunt,* inquit, *sed ludicra νευρόσπαστα esse videntur, id est, nervis moventia.*

86. *Totus, teres atque rotundus.*] Tam lævis, politus, æquabilis, ut quasi perfectus globus facilè moveatur, nihilque asperum ansatumve habeat, quo retineri ac retardari queat, aut invitus impelli vi quâdam externâ. Pers. Sat. 1. v. 64.

——Ut per læve severos
Effundat junctura ungues.——

88. *In quem manca ruit semper fortuna.*] Sic ut affectibus non servit, ita nec fortunæ; et quemadmodum irruentium vitiorum, sic et fortunæ impetum frangit.

91. *Perfundit gelidâ.*] Mulierum ea est improbitas. De quâ Pers. Sat. 5. v. 169.

Soleâ puer objurgabere rubrâ.

Eripe turpi Colla jugo.] Si tu liber es, age, te liberum ostende: spernentem te meretriculam sperne et desere. Atqui non vales

quippe animum premit herus gravis, acresque stimulos subdit fatigato, et reluctantem exagitat. Verum enimverò quando stupens miraris tabellam à Pausiâ pictam, *quâ ratione leviùs delinquis quàm ego, cum attentus contemplor pugnas Fulvii, Rutubae, et Placideiani, rubricâ vel carbone delineatas, intento poplite altero, quasi re ipsa viri decertent, moveant arma, impetant, declinent?* Nempe *Davus iners et pravus ha*bebitur: *tu verò solers et peritus cognitor* rerum *antiquarum praedicaberis. Si trahor* odore *placentae calidae,* homo *nihili sum; at tibi magna virtus et mens temnit lautas dapes. Quare* verò *damnosius mihi est obtemperare ventri?* nimirùm *quia dorsum verberatur.* Sed *quo pacto minus tu puniris, quoties appetis edulia ista, quae* pretio *exiguo haberi non possunt? Quidni amarae fiunt dapes frequentiùs captatae, et pedes vacillantes detrectant portare corpus vitiatum. De*nique *numquid peccat servus quispiam pro uvâ*

Urget enim dominus mentem non lenis, et acres
Subjectat lasso stimulos, versatque negantem.
Vel cùm Pausiacâ torpes, insane, tabellâ, [711]
Quî peccas minùs atq; ego, cùm Fulvî Rutubaeq;
Aut Placideiani contento poplite miror
Praelia, rubricâ picta aut carbone, velut si
Re verâ pugnent, feriant, vitentque moventes
Arma viri? Nequam et cessator Davus: at ipse
Subtilis veterum judex et callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens
Virtus atque animus coenis responsat opimis.
Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
Tergo plector enim: quî tu impunitior, illa,
Quae parvo sumi nequeunt, cùm obsonia captas?
Nempè inamarescunt epulae sine fine petitae, [712]
Illusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam

ANNOTATIONES.

cupiditati subditus. Cic. Parad. 5. *An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, cui leges imponit, praescribit, jubet, vetat quod videtur: qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet. Poscit? dandum est. Vocat? veniendum. Ejicit? abeundum. Minatur? extimescendum. Ego verò istum non modò servum, sed nequissimum servum puto.*

93. *Urget enim dominus.*] Dominatur tibi libido, invitumq; trahit. Pers. cit. Sat. 5. v. 124.

Liber ego. Unde datum hoc sumis, tot subdite rebus?
An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat?

95. *Vel cùm Pausiacâ torpes, insane, tabellâ.*] Cùm prae immoderato pictarum egregiè tabellarum studio velut insanis. Cic. Parad. 5. *Sunt pari stultitiâ, quos signa, quos tabulae, quos caelatum argentum, quos Corinthia opera, quos aedificia magnifica nimiopere delectant. ——— ——— ——— — — Echionis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti ——— ——— ——intuentem te, admirantem, clamores tollentem, cum video, servum te esse ineptiarum omnium judicio. Nonne igitur sunt ista festiva? sunt. Nam nos quoque oculos eruditos habemus. Sed obsecro te, ita venusta habeantur ista, non ut vincula virorum sint, sed ut delectamenta puerorum.*

Pausiacâ.] Pausias insignis pictor, de quo Plin. lib. 21. cap. 2. et lib. 35. cap. 11.

96. *Fulvî, Rutubae, Placideiani.*] Hi famosi erant gladiatores.

97. *Contento poplite.*] Is gestus est certantium et digladiantium.

98. *Praelia, rubricâ picta aut carbone.*] Publicè et propalàm exposita Plin. lib. 35. cap. 7. *Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores; ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Ponticâ, ex nigris atramento ——— ——— publicas porticus inscripsit picturâ gladiatorum, ministrorumq; omnium veris imaginibus redditis ——— ——— ——— Pingi autem gladiatoria munera, atq; in publico exponi coepta à C. Terentio Lucano.*

101. *Subtilis veterum judex et callidus audis.*] Cic. ante citat. *Nos quoque oculos eruditos habemus.*

105. *Quî tu impunitior.*] Pers. Sat. 5. v. 130. similiter.

——— ———*quî tu impunitior exis?*

107. *Nempè inamarescunt epulae.*] Immodicè epulatus das poenas, cum debilitatum cruditate corpus vexatur: pedesque bono succo et alimento, proindeque viribus destituti, vacillant, fultumque officium non praestant. Vide Sat. 2. huj. lib. v. 75. seq.

Furtivâ mutat strigili? Qui prædia vendit,
Nil servile, gulæ parens, habet? Adde quòd idem
Non horam tecum esse potes; non otia rectè
Ponere; teque ipsum vitas fugitivus et erro:
Jam vino quærens, jam somno, fallere curam:
Frustrà: nam comes atra premit, sequiturque fugacem.
Unde mihi lapidem? Quorsum est opus? Unde sagittas?
Aut insanit homo, aut versus facit. Ocyùs hinc te
Nî rapis, accedes opera agro nona Sabino. [113]

dans strigilem subreptam circa noctem? qui verò gulæ indulgens prædia venumdat, nihil servile exhibet? Adde quod tu nequis unâ horâ tecum versari, nec benè uti otio; atque temet fugis, ut servitutem abhorrens et vagabundus; nunc vino, nunc somno quærens lavare sollicitudines: inutiliter: quippe hæ tristes affectæ fugientem urgent ac persequuntur. HORAT. *Quâ parte habebo lapidem?* DAVUS. *Ecquid necesse est?* HORAT. *Ubi tela inveniam?* DAVUS. *Vel furit homo* noster, *vel condit carmina.* HORAT. *Nisi hinc abis velociter, ibis ad agrum* meum *Sabinum nonus operarius.*

ANNOTATIONES.

110. *Furtivâ mutat strigili?*] Dans strigilem quam furatus est, ad habendam uvam, quam appetit. Strigil instrumentum est æneum, ferreum, argenteum, quo in balneis sudorem veteres detergebant.

112. *Non horam tecum esse potes,*] Variis distractus cupiditatum illecebris, unâ horâ manere apud te, solus esse vix potes; animo tranquillo nunquam frueris: ac proinde *otia rectè ponere*; utiliterque tempus insumere non vales in rebus seriis et honestis. Pers. in fine Sat. 4. *Tecum habita.* Nunquam minus solus sapiens, quàm cùm solus est.

113. *Teque ipsum vitas.*] Vitiosi sibimetipsis graves sunt, maximè si soli sint; quia tunc recurrente flagitiorum memoriâ et conscientiâ ampliùs torquentur.

Fugitivus et erro;] A te discedere cupis, vel omninò, vel ad tempus: sicut molestum dominum evitat servus *fugitivus*, redire nunquam valens: aut saltem velut *erro*, dies multos absens, tandemque rediens.

116. *Unde mihi lapidem? &c.*] Unde lapidem habebo, quo feriam impudentem servum? *Unde sagittas*, quibus illum confodiam?

117. *Aut versus facit.*] Poëtico furore abreptus. Satira 3. hujus libri in fine:

Adde poëmata nunc; (*hoc est, oleum adde camino.*)

118. *Accedes opera agro nona Sabino.*] Protinùs hinc te amandabo ad ergastula prædii et villæ meæ apud Sabinos, ubi cum aliis octo servis operi rustico incumbas; fiasque agrestis ex urbano, vinctus è soluto, sordidus et abjectus è præcipuo. Juvenal. Sat. 14. v. 24. *Carcer Rusticus.* Plin. lib. 18. cap. 3. *Vincti pedes, damnatæ manus rura exercent.* Et cap. 6. *Coli rura ab ergastulis pessimum est, et quicquid agitur à desperantibus.*

SATIRA VIII.

Cœnæ Nasidieni luxum minimè lautum irridet.

UT Nasidieni juvit te cœna beati?

HORATIUS. *Quomodo te oblectavit cœna Nasidieni ditis?*

ANNOTATIONES.

1. *Ut Nasid.*] Horatius à Fundanio percunctatur, qualis fuerit cœna illa, quam vanus ostentator Nasidienus præbuerat Mæcenati, et cui ille interfuerat.

Nasidieni.] Is eques Rom. fuisse dicitur. Porro ad metri legem vel quadrisyllabam vocem accipe, ut *vindemiator*, lib. 1. Sat. 7. v. 30. vel anapæstum loco dactyli. Apage qui legunt, *Ut te Nasid.* &c. vel, *Nasidieni qui juvit te*, &c. N[illegible] reclamant codices: nec non Priscianus l[illegible]

Nam mihi quærenti convivam dictus herè illic
De medio potare die. Sic ut mihi nunquam
In vitâ fuerit meliùs. Dic, (si grave non est,)
Quæ prima iratum ventrem placaverit esca.
In primis Lucanus aper, leni fuit Austro
Captus, ut aiebat cœnæ pater: acria circùm
Rapula, lactucæ, radices; qualia lassum
Pervellunt stomachum; siser, alec, fæcula Coa.
His, ubi sublatis, puer altè cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit, et alter
Sublegit quodcunque jaceret inutile, quodque
Posset cœnantes offendere: ut Attica virgo
Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes,
Cæcuba vina ferens: Alcon Chium maris expers.
Hîc herus: Albanum, Mæcenas, sive Falernum
Te magis appositis delectat; habemus utrumque.

Etenim herè mibi te cœnaturum apud me *perquirenti dictum* est te *ibi epulari à meridie.* FUNDANIUS. *Ita ut nunquam, ex quo vivo, rectius babuerim.* HOR. *Si molestum non est, dic quid edulium primò sedaret graviorem famem.* FUNDAN. *Initio fuit aper è Lucaniâ Austro placido captus, quemadmodum affirmabat convivator; circa* erant *acres rapæ, lactucæ, radices; et quæ languentem stomachum excitant; siser, alec, fæx* vini *Coi. Postquam remota sunt ista, servus altè succinctus mensam ex acere detersit mappâ villosâ purpureâ; alter autem corrasit quicquid supervacuum, et quod posset nauseam creare convivis.* Tum *subniger Hydaspes progrediens ad instar puellæ Athieniensis, quando sacra Cereris portat, vinum Cæcubum detulit; Alcon* autem *Chium sine marinâ* aquâ. *Mox dominus dixit: Si* forte *Albanum vel Falernum,* ô *Mæcenas, te plusculùm juvat, quia quæ allata sunt, utrumque adest.*

ANNOTATIONES.

2. *Herè*] *Herì et herè* dicebant veteres: ut *vespere et vesperi.* Priscian. Juvenalis Sat. 3. v. 23.

3. *De medio potare die.*] Solemnes ergò epulæ, quæ tum maturè inirentur, contra morem, de quo alibi Juvenal. Sat. 11. v. 88.

—Ad has epulas solito maturiùs ibat.

6. *Lucanus aper.*] De Lucaniâ Italiæ regione apris fœcundâ, jam dictum est Sat. 3. hujus libri.

Leni Austro Captus,] Frustra conatur Nasidienus venditare, ut teneriores factas esse illius apri carnes, et frustra excusat fœtorem inductum vehementiori Austri flatu, cum nares convivarum eo offenderentur. Vide Sat. 2. hujus lib. v. 40.

7. *Cœnæ pater;*] Convivii præfectus, infrà *Parochus,* nempe Nasidienus.

Acria circum Rapula, &c.] Aptè satis ad emendandum fœtorem apri.

9. *Siser.*] Olus utile stomacho, urinam ciens, appetitum excitans. Gall. *Cheri,* vel *Celeri.* Angl. *Skirret.* Dioscorid. Plin. &c. Tiberius Cæsar eo delectatus narratur.

Alec.] Vide Sat. 4. hujus libri, v. 73.

Fæcula Coa.] Condimentum è fæce, sive è crassiori sedimento Coi vini. Supra Sat. 4.

10. *Altè cinctus*] Quo expeditior foret.

Acernam mensam] Ex acere arbore. Gall. *Erable.* Angl. *Maple:* Plin. lib. 16. cap. 15. *acer,* inquit, *operum elegantiâ et subtilitate citro secundum.* Pariter et Martial. lib. 14. Epigr. 90.

11. *Gausape purpureo mensam pertersit,*] Gausape et gausapa, peristroma seu tapes, quo mensa insternebatur. At hîc adhibetur ad tergendam mensam, quæ nullo mantili tecta fuisse ostenditur.

13. *Ut Attica virgo*] Ut Cereris sacra in canistris portat virgo Attica, sublatis supra caput manibus; ita famulus altè defert vasa vinaria, proceditque lento gradu, ad fastum et pompam. Vide lib. 1. Sat. 3.

14. *Hydaspes,*] Puer formosus, ortus in Indiâ, prope Hydaspen fluvium, indeque adeptus nomen. Vide lib. 1. Od. 22.

15. *Cæcuba*] De his lib. 1. Od. 20.

Alcon] Alter famulus.

Chium maris expers.] De Chio vino suprà Sat. 4. Quod addit, *maris expers,* vel indicat vinum in Italiâ factum, adeoque non transmarinum, quod tamen pro Chio et Græco venderetur; vel hinc jactat purum esse, et cui nihil aquæ marinæ admixtum sit. Nam solebant Græci vino infundere marinam aquam, ut firmius, defæcatius, et incorruptius redderetur. Columel. Athen. lib. 1. Plin. lib. 23. cap. 1. Huc pertinet oraculum quoddam piscatoribus editum, quod jubebat Dionysium in mare mergere.

16. *Albanum,*] Lib. 4. Od. 11.

Falernum] Lib. 1. Od. 20.

Divitias miseras! sed queis cœnantibus unà,
Fundani, pulchrè fuerit tibi, nosse laboro.
Summus ego, et prope me Viscus Thurinus, et infrà,
Si memini, Varius. Cum Servilio Balatrone
Vibidius, quos Mæcenas adduxerat umbras.
Nomentanus erat super ipsum, Porcius infrà,
Ridiculus totas simul absorbere placentas:
Nomentanus ad hoc, qui, si quid fortè lateret, [716]
Indice monstraret digito. Nam cætera turba,
Nos, inquam, cœnamus aves conchylia, pisces,
Longè dissimilem noto celantia succum:
Ut vel continuò patuit, cùm passeris assi, et
Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi.
Post hoc me docuit melimela rubere, minorem
Ad lunam delecta. Quid hoc intersit, ab ipso

HOR. *O infortunatas opes! at aveo scire, quibuscum epulantibus tàm lautè cœnaveris, O Fundani.* FUNDAN. *Ego supremo in thoro, et juxta me Viscus Thurinus* accumbebat; *atque inferiori* loco *si* benè *recordor, Varius.* Aderant in medio lecto *Servilius Balatro, et Vibidius, quos asseclas adduxerat Mæcenas.* In imo *erat Nomentanus supra Nasidienum, infrà* verò *Porcius, risum præbens,* cùm *devoraret simul integras placentas.* Porrò *Nomentanus propterea* aderat, *ut digito indicaret, si quid forte* apponeretur reconditi saporis. *Etenim reliqui è vulgo, nos, inquam, comedimus aves, conchylia, pisciculos, saporem habentia valdè cognito disparem. Hocque mox innotuit, quando mihi obtulit ilia passeris assi et rhombi, qualia non* ante *gustaram. Tum me docuit, melimela rubicundiora esse,* si *decerpantur imminutâ lunâ. Quid* autem *id referat, ab ipso*

ANNOTATIONES.

18. *Divitias miseras!*] Hoc alii dici volunt à Fundanio, alii ab Horatio. Sensus est: Miseras divitias, quæ divitem non faciant beatum, imò persæpè sordidum et miserum reddant! Certè hìc sordes Nasidienus exhibet, qui non statim optima vina Mæcenati depromat. Eccui enimverò alii reservabat Albanum suum et Falernum?

19. *Fundani.*] Hic erat eo tempore poëta comico sale et facetiis clarus.

20. *Summus ego,*] Ego summus in summo lecto. De situ discumbentium, et ratione discumbendi ad mensam, egi lib. 1. Od. 27. Item l. 1. Sat. 4. v. 86. Porrò notandum est, honoratiorem in quoque thoro locum fuisse medium, et convivii dominum in imo lecto semper accubuisse. Itaque hìc in summo thoro medius erat Fundanius Viscum Thurinum superiorem inter et Varium inferiorem. In medio lecto medius Mæcenas Balatronem inter et Vibidium, *quos adduxerat umbras.* In imo Nasidienus cum suis convivis, Nomentano scilicet et Porcio.

Viscus Thurinus,] Thurio Calabriæ oppido oriundus. Lib. 1. Sat. 10. v. 83.

21. *Varius.*] De eo celebri poetâ lib. 1. Od. 6. lib. 1. Sat. 5. et 8.

22. *Umbras.*] Scurras, parasitos, homines non invitatos à convivatore, sed ab invitatis adductos velut comites. Sic enim pridem ad cœnam vocatus, de hospitis confisus benevolentiâ, quosdam deducebat asseclas secum; quibus nomen datum ex eo quod invitatum sequerentur, velut umbra corpus. Plutarch. Sympos. lib. 7. cap. 6. et alibi.

23. *Nomentanus*] De eo luxurioso nepote lib. 1. Sat. 8. et alibi.

Porcius] Famosus nepos.

24. *Placentas:*] Hæ censebantur inter præcipuas veterum cupedias et delicias. Casaubon. in Athen. lib. 3. cap. 29. Perditissimi catillonis sit, inquit, non alimentis vesci, sed gulæ irritamentis. Epicureus quidam pro mortuo dicitur elatus, placentâ fervente devoratâ. Hieronym. ad Marcellam: *Suaves non sunt epulæ, quæ non placentas redolent.*

25. *Si quid forte lateret, &c.*] Ad hoc præsertim vocatus ille, ut cibos quosque indicaret, et eorum saporem velut exquisitum venditaret. Scilicet erat insignis obsoniorum artifex, seu gulæ antistes et mysta.

28. *Longè dissimilem, &c.*] Ironia. Sensus est: Si illi vano ostentatori et garrulo fides, cœnabamus exquisita omnia, et succum habentia longè dissimilem ei, quem gustare consuetum est.

29. *Ut vel continuò patuit,*] Pergit ironicè loqui.

Passeris] Passer piscis planus. Gall. *Carrelet.* Angl. *A plaise.* A rhombo differt situ corporis duntaxat. Nam *dexter resupinatus rhombo passeri lævus.* Plin. lib. 6. cap. 20.

31. *Melimela*] Gall. *Pommes de Paradis.* Angl. *Apples of Paradise.* Plin. lib. 15. cap. 14. Mala *mustea à celeritate mitescendi seu maturescendi, quæ nunc melimela dicuntur à sapore melleo.*

Minorem ad lunam.] Alii crescentem, alii decrescentem interpretantur. Ego certè *lunam minorem* dixerim potiùs quando minuitur, quàm cùm augetur et crescit: astipulatur Plinius, qui imminui lunam ait, pro, decrescere.

Audieris meliùs. Tum Vibidius Balatroni:
Nos, nisi damnosè bibimus, moriemur inulti;
Et calices poscit majores. Vertere pallor
Tum parochi faciem, nil sic metuentis ut acres [709]
Potores: vel quòd maledicunt liberiùs, vel
Fervida quòd subtile exsurdant vina palatum.
Invertunt Allifanis vinaria tota
Vibidius Balatroque, secutis omnibus: imi
Convivæ lecti nihilùm nocuere lagenis.
Affertur squillas inter muræna natantes
In patinâ porrecta. Sub hoc herus: Hæc gravida, inquit, [710]
Capta est, deterior post partum carne futura.

melius acceperis. Deinde Vibidius ait Balatroni: Nisi potamus cum damno præbentis cœnam, *moriemur sine ultione*; statimque *petit scyphos capaciores. Tunc pallor cœpit immutare vultum dantis epulas, nihil tam formidantis quàm validos potores: sive quod dicaciores fiunt, sive quia vini calor hebetat gustum acutiorem. Jam Vibidius et Balatro, cunctique pariter urnas integras exhauriunt* poculis *Allifanis: infimi* verò *tori homines minimè læserunt lagenas.* Mox *apponitur muræna in catino extensa inter squillas jusculo immersas. Tum dominus ait: Ista prægnans capta est, quæ alias bonâ carne fuisset, postquam peperisset.*

ANNOTATIONES.

32. *Quid hoc intersit,*] Quanti referat, ut hoc vel illo statu lunæ melimela colligantur, ab ipso Nasidieno didiceris melius. Nempe ille magnâ verborum pompâ de re futili quâlibet usque ad nauseam disserebat.

34. *Nos, nisi damnosè bibimus, &c.*] Nasidieni ejusque convivii insulsitatem ulcisci aliter non possumus, quàm vinum ejus affatim bibendo, cum damno ipsius et dolore.

35. *Vertere pallor*] Avarum subit indignatio, ubi œnophora sua inverti conspicit.

36. *Parochi*] Παρέχω, præbeo.

38. *Fervida quòd subtile, &c.*] Ex personâ avari honestam dolendi rationem prætexit, quasi palatum immodici potûs calore obtusum jam vini bonitatem sapere nequeat.

39. *Allifanis*] Majoribus et capacioribus poculis, ex Allifis urbe Samnii, ad amnem Vulturnum, in planitie sitâ non longè ab Apennino: quæ nunc in ruderibus jacet. Allifani agri meminit Tullius 2. contra Rullum: et pro Plancio.

40. *Imi Convivæ lecti, &c.*] Nasidienus, ejusque asseclæ duo, Nomentanus et Porcius, in imo lecto discumbentes, parum aut nihil biberunt; quia nos majoribus scyphis brevi lagenas exhausimus, et vinaria tota invertimus, ut paulò ante dictum; sive quod illi attoniti spectarent alios tam acriter et strenuè potantes; seu quod Nomentanus et Porcius Nasidieno familiari suo jam pallenti ex avaritiâ novum dolorem creare formidarent, si saltem ipsi vino ejus haud pepercissent. Horatii locum hunc alii aliter interpungunt, *secutis omnibus imis. Convivæ lecti, &c.* atque interpretentur ut libuerit: judicabit æquus lector sensum fore confusum et ineptiorem. Apage qui convivas lectos comminiscitur, id est, selectos, honoratos. Certè unus Mæcenas ibi primarius vir. Porrò quæ interpretatio, *nihilum nocuere lagenis*, à potu sibi temperarunt, seu temperantiam servarunt? Neque verò aptiùs huc intruduntur imi subsellii homines, parasiti, scurræ: quorum nulla est ibi mentio.

42. *Squillas*] Squilla pisciculus est è cancrorum genere, de quo jam antè Sat. 4. Cic. De nat. Deor. 2. n. 123. *Pinna* (quæ est è conchis marinis) *cum parvâ squillâ cui societatem comparandi cibi.* Plinius lib. 9. cap. 42. rem festivè explicat; nec pigebit transcribere: *Concharum generis pinna est. Nascitur in limosis, subrecta semper, nec unquam sine comite, quem pinnotheram, vocant alii pinnophylacem. Is est squilla parva, alibi cancer, dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus: et ubi licentiâ audacia crevit, implent eam. Hoc tempus speculatus index morsu levi significat. Illa, ore compresso, quicquid inclusit, exanimat; partemque socio tribuit.*

Muræna] Piscis carens pinnis et branchiis, de genere eorum, qui *flexuoso corporum impulsu ita mari utantur, ut serpentes terrâ: in sicco etiam repentes.* Plin. lib. 9. cap. 20, et 23. Idem ibid. cap. 55. celebrat murænarum vivaria, et earum sex millia in cœnis triumphalibus Cæsaris dictatoris.

43. *Porrecta*] Ergò magna et procera. Sat. 2. hujs. lib.

Porrectum magno magnum spectare catino.
Vellem, &c.

Gravida capta est,] Quid hoc ad rem? et quæ ratio fulciat ea, quæ mox adduntur? Profectò insulsi convivatoris vana somnia.

His miſtum jus eſt oleo, quod prima Venafri
Preſſit cella, garo de ſuccis piſcis Iberi;
Vino quinquenni, verùm citra mare nato,
Dum coquitur: coɛto Chium ſic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud; pipere albo, non ſine aceto,
Quod Methymnæam vitio mutaverit uvam.
Erucas virides, inulas ego primus amaras
Monſtravi incoquere; illutos Curtillus echinos,
Ut meliùs, muriâ, quam teſta marina remittit. [719]
Intereà ſuſpenſa graves aulæa ruinas
In patinam fecere, trahentia pulvĕris atri,
Quantùm non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos majus veriti, poſtquàm nihil eſſe pericli
Senſimus, erigimur. Rufus, poſito capite, ut ſi
Filius immaturus obiſſet, flere. Quis eſſet
Finis, nî ſapiens ſic Nomentanus amicum
Tolleret? Heu fortuna, quis eſt crudelior in nos
Te Deus? ut ſemper gaudes illudere rebus
Humanis! Varius mappâ compeſcere riſum
Vix poterat. Balatro ſuſpendens omnia naſo,

His effuſum eſt jus, oleo expreſſo è præcipuâ Venafri cellâ, garo è ſucco piſcium Hiſpanorum, vino quinque annorum, at ciſmarino, dum coquitur: coɛto vero ita Chium aptum eſt, ut nullum aliud aptius ſit, non ſine pipere albo, et aceto, quod vinum Leſbium corruperit. Primus ego erucas virides et inulas acerbas; Curtillus autem *herinaceos non lotos, velut convenientius, coquenda inſtituimus muriâ, quam teſta marina reddit. Interim appenſa aulæa graviter collapſa ſunt in catinum,* tantumque *nigri pulveris extulerunt, quantum non movet Aquilo in agris Campanis. Nos timentes ali*quid *gravius, ubi comperimus nihil mali impendere, bono animo ſurimus. Rufus* Naſidienus *contra demiſſo capite lacrymatus eſt, quaſi filius intempeſtivè eſſet mortuus. Ecquis modus affuiſſet, niſi callidus Nomentanus ita familiarem ſolatus eſſet? Eheu fortuna, quod numen eſt inclementius erga nos quàm tu? quantum ſemper gaudium captas res humanas ludendo! Varius cachinnos mappâ coërcere vix poterat. Balatro cunɛta in jocum*

ANNOTATIONES.

45. *Venafri*] De præſtantiâ olei Venafrani Plin. lib. 15. cap. 2. *In hoc quoque bono principatum obtinuit toto orbe Italia, maximè agro Venafrano.* De eo jam ſuprà Sat. 4. v. 69. De urbe Venafro lib. 2. Od. 6. in fine.

46. *Garo de ſuccis piſcis Iberi*;] Garum muriæ genus laudatiſſimum è ſcombris piſcibus, qui frequentes ſunt ad Iberiæ ſeu Hiſpaniæ littora, præſertim ad Carthaginem novam. Plin. lib. 31. c. 8. Vide ſuprà Sat. 4. v. 65. Nec prætermittendum, adjacere parvam inſulam Scombriariam et promontorium ejuſdem nominis, ſic appellata à frequenti piſcatione ſcombrorum. Strabo.

Iberi;] Iberus fluvius Hiſpaniæ præcipuus, eamque dividens olim in citeriorem et ulteriorem, ei quoque ſæpius apud poetas appellationem tribuit.

47. *Citra mare nato,*] Vernaculo, Italico.

49. *Aceto, Quod Methymnæam, &c.*] Aceto optimo ex optimo vino Leſbi inſulæ. Vide lib. 1. Od. 17. Methymna ibi civitas poſt Mytilenen præclara, vino generoſo celebris. Silius Ital. lib. 7.

Tmolus, et ambroſiis Arviſia pocula ſuccis,
Ac Methymna ferax Latiis ceſſere Falernis.

51. *Erucas*] Gall. *de la roquette.* Angl. *the herb rocket,* Hæc herba urinam ciet, coɛtionem juvat, alvum laxat. Caſaub. in Athen. lib. 3. cap. 2. *Erucæ,* inquit, *in tenuiorum lautitiis, aliquando etiam in beatorum menſam admiſſæ, ut in cœnâ Naſidieni.*

Inulas.] Gall. *de l'aunée.* Angl. *Elicampane. Triſtes* vocat Columella: Horat. ſuprà Sat. 2. v. 44. *accidas.*

52. *Illutos Curtillus echinos, &c.*] Curtillus Epicureus docuit non faciendam è maceratis echinis muriam, ſed integros potiùs coquendos eſſe *illutos,* id eſt, non ablutos, et ſuâ ſalſugine non purgatos, ſed quales depromuntur è vaſis, in quibus ſaliti fuerunt.

Echinos] De his Sat. 4. huj. lib. v. 33.

53. *Ut melius*] Afferens nihil eſſe melius, quam ita illos incoquere in muriâ ſive ſucco illo ſalſo, qui reperitur in marinâ teſtâ.

54. *Suſpenſa graves aulæa ruinas, &c.*] Grande certe infortunium. Olim triclinii camera velo ſeu tabernaculo obtendebatur ad accipiendum pulverem. Varro. Servius ad Æneid. 1. v. 701.

56. *Campanis excitat agris*] Campania, quòd ſit plana et campeſtris regio, plus habet pulveris.

57. *Nos majus veriti.*] Scilicet ruinam et caſum teɛti ac domûs.

63. *Mappâ compeſcere riſum*] Appoſitâ ori mappâ.

64. *Suſpendens omnia naſo,*] Lib. 1. Sat. 6. v. 5

Hæc est conditio vivendi, aiebat; eòque
Responsura tuo nunquàm est par fama labori.
Tene, ut ego accipiar lautè, torquerier omni
Sollicitudine districtum? ne panis adustus,
Ne malè conditum jus apponatur? ut omnes
Præcincti rectè pueri comptique ministrent? [illegible]
Adde hos præterea casus: aulæa ruant si,
Ut modò; si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris, utì ducis, ingenium res
Adversæ nudare solent, celare secundæ.
Nasidienus ad hæc: Tibi dii, quæcunque preceris,
Commoda dent; ita vir bonus es, convivaq; comis.
Et soleas poscit. Tum in lecto quoque videres
Stridere secretâ divisos aure susurros.
Nullos his mallem ludos spectâsse. Sed illa
Redde, age, quæ deinceps risisti. Vibidius dum
Quærit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
Quod sibi poscenti non dentur pocula; dumque
Ridetur fictis rerum, Balatrone secundo; [illegible]
Nasidiene, redis mutatæ frontis, ut arte
Emendaturus fortunam. Deinde secuti

trahens, dicebat, Ea sors est hujus vitæ, ideoq; nunquam fama æqua respondebit labori tuo. Itane verò oportet *te sollicitari multiplici curâ discerptum, ut ego lautas* epulas *capiam? ne adustus panis, ne jus malè conditum inferatur; ut benè expediti ministri omnes nitidique famulentur? His adjunge infortunia:* putà, *si tentoria collabantur, ut modò* contigit; *si offenso pede servus catinum disrumpat. Verùm sicut imperatoris, ita convivium præbentis animum res contrariæ ostendere, prosperæ occultare consueverunt. Nasidienus ad ista* respondit: *Quæcunque bona postulabis, Dii largiantur tibi; adeò vir probus es, et facetus conviva.* Tumque *petit crepidas. Mox in singulis thoris aspexisses clam ad aurem fieri susurrationes diversas.* Certè *nullos velim ludos spectasse potius quam istos.* HORAT. *At refer ea, quæ postea jocum tibi dedere.* FUNDANIUS. Risimus *dum famulos interrogavit Vibidius, an fracta etiam lagena sit, quod postulanti sibi pocula non præberentur. Dum verò conflatur risus è simulatis rebus, Balatrone subsecundante;* en *revertitur Nasidienus mutatâ fronte, quasi ingenio reparaturus infortunia.* Post *sequebantur*

ANNOTATIONES.

65. *Hæc est conditio vivendi*] Ut nullum sit bonum purum, et stabile; sed *extrema gaudii luctus occupet.*

66. *Responsura tuo nunquam, &c.*] Fama nunquam satis prædicare poterit tuum hunc laborem in parandis ac reparandis epulis, quarum hilaritas gravi aulæorum casu interturbata est.

70. *Comptique ministrent?*] Hoc maximè ad convivii lautitiam pertinere credebant olim, ut formosi et nitidi essent ministri, quorum aspectu convivæ oblectarentur.

72. *Agaso.*] Propriè qui jumenta curat. Gall. *Palefrenier,* Angl. *An ostler, or groom.* Non caret sarcasmo dictio illa: quanis enim erat agaso, ut ministraret convivis?

77. *Et soleas poscit.*] Veteres priusquam accumberent, togas mutabant vestibus, quas à re *cœnatoriâ* dixerunt. Petron. *Cœnatoria repetimus, et in proximam cellam ducti sumus, in quâ tres lecti strati erant.* Tum etiam soleas pedibus demebant, ne lectum lectique stragula et toralia conspurcarent. Martial. 3. 50.

Deposui soleas, affertur protinus ingens
Inter lactucas oxygarumque liber.

Quò verò pergit Nasidienus soleis resumptis? Convivium aulæorum casu et multo pulvere inquinatum vult reparare, Balatronis sermone scilicet erectus et ipse reparatus. Vide J. Lips. Antiq. lect. lib. 3.

Soleas] Calceamenti genus plantas tegens pedum, annexum teretibus habenis cætera prope nuda vincientibus. Factum nomen, quod solum dumtaxat seu plantam obtegerent. Porrò calceis veteres foris utebantur, at domi soleis. Has etiam appellabant crepidas et crepidulas, à Græcâ voce κρηπῖδες. Gell. lib. 13. cap. 20.

78. *Stridere secretâ, &c.*] Alter alteri insusurrat: Ecquo pergit ille? quid molitur? Observa, lector, in hoc versu frequentiorem literam s, belle susurros exprimentem.

83. *Fictis rerum,*] Ridendi prætextus fingebatur, ne sederideri Nasidienus adverteret, cùm maximè rideretur. Sat. 2. hujus lib. *Vanis rerum corruptus.*

Balatrone secundo;] Secundas partes agente, Vibidium adjuvante, ad movendum risum.

84. *Mutatæ frontis*] Hilaris è mœsto factus, læto animo lætitiam instauraturus.

Mazonomo pueri magno discerpta ferentes
Membra gruis, sparsi sale multo, non sine farre;
Pinguibus et ficis pastum jecur anseris albi,
Et leporum avulsos, ut multò suaviùs, armos,
Quàm si cum lumbis quis edat: tum pectore adusto
Vidimus et merulas poni, et sine clune palumbes:
Suaves res, si non causas narraret earum, et [122]
Naturas dominus; quem nos sic fugimus ulti,
Ut nihil omninò gustaremus, velut illis
Canidia afflâsset, pejor serpentibus Afris.

famuli in *prægrandi lance gestantes membra gruis divisa, plurimo sale itemque farre* conspersa; *nec non jecur albi anseris pinguibus ficis saginatum; humeros etiam leporinos abstractos, tanquam longe melius* quid, *quam si cum lumbis edantur. Jam aspeximus afferri merulas adusto pectore, et palumbes sine natibus: quæ* quidem *jucunda* extitissent, *si causas eorum et naturas* importunè *herus non commemorasset.* Ergò *hunc nos ulti* sumus *ita fugientes, nihilque prorsùs delibantes, perinde ac si Canidia Africanis anguibus pestilentior illa aspirando infecisset.*

ANNOTATIONES.

86. *Mazonomo*] Genus est lancis magnæ: dicitur ἀπὸ τῦ νέμειν μάζας, à distribuendo mazas, id est, edulia quædam è farinâ et lacte, ut vult Suid.; è farinâ, aquâ, et oleo, ut placet Hesychio. Varro usus est eâ voce lib 3. cap. 4. De re rust. *Lucullus*, inquit, *è turdis aviarium fecit in Tusculano; ut alios videret positos in mazonomo coctos, alios circum fenestras volitantes.*

Discerpta ferentes Membra gruis] Quale hoc edulium è recisis gruis membris multo sale farrato conspersis? Alii intelligunt τραχήλια seu edulia è partibus avium extremis maximè cervicibus. Plin. lib. 10. cap. 23. *Cornelius Nepos, qui D. Augusti principatu obiit, cum scriberet turdos paulò antè cœptos saginari; addidit, ciconias magis placere quàm grues: cum hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit tetigisse.*

88. *Pinguibus et ficis pastum jecur anseris albi,*] Hoc in præcipuis deliciis erat. Plin. lib. 10. cap. 22. *Nostri sapientiores, qui eos* (anseres) *jecoris bonitate noverunt. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit, ... exemptum quoque lacte mulso augetur.* Juvenal. Sat. 5.

Anseris ante ipsum magni jecur.

Pers. Sat. 6.

————*Satur anseris extis.*

Martial. lib. 13. Epigr. 38.

Aspice quam tumeat magno jecur ansere majus.

Vide Athen. lib. 9. cap. 8.

Anseris albi.] Talem in primis commendat Varro De re rust. lib. 3. cap. 10.

89. *Et leporum avulsos, &c.*] Vide hujus lib. Sat. 4. ubi

Leporis sapiens sectabitur armos.

Martial. de anate: 13. 52.

Tota tibi ponetur anas, sed pectore tantùm
Et cervice sapit. Cætera redde coquo.

91. *Merulas*] Gall. *Des merles.* Angl. *Blackbirds.*

Palumbes; Silvestres columbas. Gall. *Ramiers.* Angl. *Ring-doves.*

Sine clune.] Quæ tamen pars optima est, et palato suavissima. Vide Gell. lib. 15. cap. 8. *Negant ullam avem præter ficedulam totam comesse oportere: cæterarum avium atque altilium nisi tantum apponatur ut à cluniculis inferiori parte saturi fiant, convivium putant inopiâ sordere: superiorem partem avium atque altilium qui edunt, eos palatum non habere, &c.*

92. *Suaves res, si non, &c.*] Quæ quidem obsonia nobis fortasse jucunda extitissent, si non importunâ garrulitate eà Nasidienus nimiùm venditasset; ac velut optima collaudaret, quæ sunt deteriora, adductis perperàm à rerum naturâ causis et rationibus.

93. *Fugimus ulti, Ut nihil, &c.*] Ulti sumus, nihil gustando ex iis quæ sic ineptè venditàrat.

94. *Velut illis Canidia afflâsset, &c.*] Ut si afflatu suo venenum lethiferum affudisset *Canidia*, venefica celebris, de quâ in Epod. ult. Columel. *Cavendum ne à serpentibus afflentur, quarum odor tam pestilens, ut interimat universos.*

95. *Serpentibus Afris*] Africa monstrorum omnis generis ferax. Alii leg. *atris.*

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLARUM

LIBER I.

HÆC pars Horatii Sermonum altera dici potest, continens Epistolas, in quibus eleganter et ornatè quidem ad amicos scribit, non tam de rebus domesticis et futilibus, quàm de gravissimis quibusque, putà de moribus verâ virtute informandis. Meritò igitur *Sapientes Epistolas* nuncupat Scaliger. Quod si novum, at certè pulchrum est, versibus et strictâ oratione scribere ejusmodi Epistolas. Hinc etenim et major familiaritas in suos elucet, et nonnullam scribenti libertatem et amoenitatem tribuunt Musæ. Ita sanè quædam faciliùs enarrantur, et quæ per se austera, jucundiùs excipiuntur.

Prima hæc Epistola Mæcenatis hortatu scripta satis apparet, et quidem ætate jam provecto poëtâ nostro. In eâ reprehenduntur homines virtutem honoribus ac divitiis posthabere soliti, et quæ ad corpus, quàm quæ ad animum spectant, multò studiosiùs inquirentes. Jul. Scaliger Poët. lib. 6. quanquam durus aliàs castigator, *nitidioris ipsi* fatetur esse Epistolas. *Prima*, inquit, *quovis melle dulcior est: sententiæ appositæ, dictio casta, rotunda, suavis. Quapropter arbitror postremam omnium factam, primam positam ob luculentam raritatem. Quare etiam Epistolarum librum Satiris postponendum censeo. Id quod cùm in vetustis exemplaribus videamus, nescio quid consilii in medium venerit iis, qui inventum ordinem subverterunt. Grammatico nihil infeliciùs. Credo quòd viderent versum illum*, summâ dicende camoenâ: *quasi verò non hanc ipsam intelligeret.*

EPISTOLA I. Ad *MÆCENATEM.*

Inconstantiam hominum redarguit, et pravum judicium de opibus et honoribus.

PRIMA dicte mihi, summâ dicende camœnâ, [724]
Spectatum satis, et donatum jam rude quæris,
Mæcenas, iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem est ætas, non mens. Veianius, armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extremâ toties exoret arenâ.
Est mihi purgatam crebrò qui personet aurem: [725]
Solve senescentem maturè sanus equum, ne

INTERPRETATIO.

O Mæcenas, à me celebrate primis carminibus, et celebrande postremis, me satis probatum, jamq; libertate fruentem, vis rursùm obstringere veteri exercitatione. Atqui *non eadem ætas adest, non* idem *ingenium. En Veianius, armis in Herculis ædè suspensis, delitescit quietus ruri, ne amplius populum deprecetur in ultimâ arenâ.* Certè *adest, qui sæpius insusurret ad aurem meam sapientem: Dimitte prudens tempestivè equum ad senium vergentem, ne*

ANNOTATIONES.

1. *Primâ dicte mihi, &c.*] Similem dictionem legas apud Græcos poëtas, Hesiod. Homer. Theocrit. Theogn. præsertim erga Deos: unde Horatius Mæcenatem, quasi numen venerari se ostendit. Sic Eclogâ 8. Virgilius sive Pollionem sive Augustum alloquitur,

A te principium, tibi desinet: accipe jussis
Carmina cœpta tuis.

2. *Donatum rude.*] Acceptâ missione am liberum. *Rudis* virga erat (palmea si quibusdam fides) quâ donabantur gladiatores, in signum exauctorationis; ut deinceps cessarent à gladiaturâ, et alimenta ex publico caperent. Hinc dicti rudiarii. Priscian. Sueton. Tiber. cap. 7. *Munus gladiatorium dedit diversis temporibus ac locis. Primum in foro, secundum in amphitheatro, rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenûm millium.*

3. *Antiquo ludo.*] Scribendis etiamnum lyricis et amatoriis carminibus, velut olim in juvenili flore et facultate. Atqui minùs aptus nunc sum istis rebus: imo seria, honesta, philosophica dein consector.

4. *Veianius.*] Illustris gladiator.

Armis Herculis ad postem fixis.] Armis post emerita stipendia suspensis ex more in Herculis sacello, quod erat ad amphitheatrum: ut notat Theod. Marcilius. Cujus certè magis arridet sententia, quàm opinantium idcircò præ cæteris diis Herculem nominari, quod ille cum monstris luctatus toties victor fuerit.

5. *Latet abditus agro.*] Apud villulam suam rusticam otio fruitur.

6. *Ne populum extremâ, &c.*] Ne ultrà cogatur supplicare populo in theatro sedenti; seu ad petendam vacationem, seu ad deprecandam mortem: *extremâ arenâ,* in ultimo vitæ discrimine, et jamjam à pari suo victore enecandus: vel, in extremâ amphitheatri margine, ubi certabatur.

7. *Est mihi purgatam, &c.*] Prima ratio seu excusatio non scribendi fuit Veianii rudiarii exemplum; altera est rationis monitum rectè et sapienter suggerentis, maturè cessandum, ne prior gloria posterioribus scriptis et animo jam marcescente obscuretur.

Purgatam.] Philosophiæ documentis excultam, et sanam mentem. Pers. Sat. 5.

——*purgatas inseris aures*
Fruge Cleanthea——

8. *Solve senescentem.*] Sicut prudentis est incitatoris, equum ætate fatiscentem jamque minus alacrem solvere à curru, et maturè à circo removere, ne iliosus ac suspiriosus in curuli certamine deficiat, prioresque victorias dehonestet: ita debet scriptor ingeniosus tempestivè se quieti dare, et à scribendo cessare, cùm senio fatiscens eximia, ut ante, depromere non valet. Ennius,

Sicut fortis equus, spatio qui sæpè supremo
Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.

De circensibus Romam translatis, de positis metis, de solemnibus curriculis, deq; septeno aurigarum ad metam circuitu, ac cæteris ludorum ritibus, vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8, &c.

9. *Ilia ducat.*] Spiritûs ducendi laborans difficultate, circi decurrere spatia pari ut olim ve-

Peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat.
Nunc itaque et versus, et cætera ludicra pono:
Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis in hoc sum:
Condo, et compono, quæ mox depromere possim.
Ac ne fortè roges, quo me duce, quo lare tuter;
Nullius addictus jurare in verba magistri,
Quo me cunque rapit tempestas, deferor hospes. [726]
Nunc agilis fio, et mersor civilibus undis,
Virtutis veræ custos, rigidusque satelles;
Nunc in Aristippi furtim præcepta relabor;
Et mihi res, non me rebus, subjungere conor.
Ut nox longa quibus mentitur amica, diesque
Longa videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum:
Sic mihi tarda fluunt ingrataq; tempora, quæ spem
Consiliumque morantur agendi gnaviter id quod
Æquè pauperibus prodest, locupletibus æquè;
Æquè neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerq; elementis.

sub finem deficiat, atque ægrè anhelitum trahens derideatur. Ergò jam carminibus, aliisque jocis nuncium remitto. Satago deinceps et quæro, quid bonum, quid honestum sit; *atque in id incumbo totus. Colligo et contexo, quæ statim adhibere queam* ad usum. *Ac ne fortè sciscitaris, quem ego magistrum, quam disciplinam sequar; nullius* videlicet *præceptoris opinionibus me addico; sed velut hospes feror, quocunque me impetus agit. Modò sum actuosus, et reip. negotiis occupor, acer virtutis sinceræ defensor et observans: modò clam redeo ad Aristippi documenta; mihique res, non me rebus, velim subjici. Sicut* autem *longa nox iis, quos meretrix fallit, et dies longa operi debito adstrictis videtur; annus verò tardus pupillis severæ disciplinæ novercarum obnoxiis; ita mihi lentum et molestum tempus labitur, quod spem differt ac desiderium exequendi strenuè illud, quod inopibus pariter ac divitibus utile sit; spretum verò pueris ac senibus similiter nocebit. Superest ut me ipse his præceptionibus regam et tuear.*

ANNOTATIONES.

locitate et ardore, adeòque alios secum certantes prævertere et superare nequeat. Plin. lib. 26. cap. 6. *Tanta vis*, inquit, *verbasco est, ut jumentis non modò tussientibus, sed ilia quoque trahentibus auxilietur potu.*

10. *Cætera ludicra.*] Nugas, jocos, lyrica, satirica.

11. *Quid verum atque decens, &c.*] Philosophiæ morali operam do sedulam.

12. *Condo, et compono.*] Moralia documenta in mente meâ recondo et rumino, ac post in ordinem digesta scribo, tum ad meam tum ad aliorum utilitatem.

13. *Quo duce, quo lare, &c.*] Quam sectam amplectar. Lib. 1. Od. 9. *Socraticam domum.* Plures nempe philosophorum familiæ celebres suum quæque ducem ac principem colebant: Academici Platonem, Peripatetici Aristotelem, Stoici Zenonem, Cyrenaici Aristippum, Epicurei Epicurum, &c. Vide Diogen. Laërt.

14. *Nullius addictus jurare, &c.*] *Nullis unius disciplinæ legibus adstricti, quibus in philosophiâ necessariò pareamus, quid sit in quaque re maximè probabile semper requiremus.* Cicer. Tuscul. 4. n. 7.

Jurare in verba.] Metaphora est à re militari, apud quam milites in verba ducis jurant, eique se obstringunt sacramento.

16. *Nunc agilis fio, &c.*] Interdum Stoicus, proscriptis voluptatibus, summum bonum in virtute repono, et sapientem à capessendâ republ. non removeo.

18. *Nunc in Aristippi, &c.*] Alias voluptates corporis consector, atque in his summum bonum statuo: rei verò publicæ administratione sapienti interdico; pariter sentiens cum Cyrenaicis et Epicureis, cumque horum ducibus Aristippo et Epicuro. Cic. 4. Acad. n. 131. *Alii voluptatem finem esse voluerunt, quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat; unde Cyrenaïci . . . . . . Aristippus, quasi animum nullum habeamus, ita corpus solum tuetur.*

19. *Et mihi res, non me rebus, &c.*] Quid hoc sibi velit, Aristippus ipse dicat et explicet. Nimirùm cùm objiceretur: Habere eum Laïda: minimè erubescens, *Habeo Laïda*, inquit, *non habeor à Laïde.* Cicer. lib. 9. Epist. 26.

24. *Agendi gnaviter id, quod.*] Scribendi vulgandique libellum moralia præcepta continentem.

26. *Pueris senibusq.*] Pers. Sat. 5. v. 65.

——— *Petite hinc, juvenesque senesque,*
Finem animo certum, miserisque viatica canis.

27. *Elementis.*] Primis philosophiæ documentis, morum regulis.

Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
Non tamen idcirco contemnas lippus inungi; [727]
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosâ corpus nolis prohibere chiragrâ.
Est quôdam prodire tenus, si non datur ultrà.
Fervet avaritiâ, miseroque cupidine pectus?
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeò ferus est ut non mitescere possit,
Si modò culturæ patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere, et sapientia prima [728]
Stultitiâ caruisse. Vides, quæ maxima credis
Esse mala, exiguum censum, turpemq; repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore.
Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:

Enimverò quamvis *nequeat tam acutè videre quam Lynceus, non ideo tamen desinas ungere oculos lippientes; ac licet non speres robur fortis Glyconis, non* propterea *negligas à corpore arcere chiragram innodantem. Licet aliquatenus progredi, tametsi non liceat ulteriùs.* Verum enim *si animus æstuat avaritiâ et cupiditate miseros* faciente; in promptu *adsunt sermones, quibus mitigare queas hoc malum, et magnam istius ægritudinis partem depellere.* Si *gloriæ studio inardesces, habes quædam remedia, quibus curari possis, libro ter sanctè perlecto.* Denique, *invidus, iracundus, piger, ebriosus, perditè amans et quantumvis inhumanus quisque* profectò *sanari potest, si quidem animum docilem præbeat disciplinæ. Virtus est fugere vitium, et prima sapientia liberum esse à fatuitate. Cernis, quanto animi et corporis nisu declines mala, quæ putas esse maxima;* videlicet, *paupertatem, ac repulsam ignominiosam.* Sic tu *negotiator ad ultimos Indos contendis, inopiam strenuè devitans, per mare, per scopulos, per flammas:*

ANNOTATIONES.

29. *Non tamen idcirco, &c.*] Etsi nequeas tam acres habere oculos, quam Lynceus: non ideò tamen negligas collyrium oculis adhibere, ad arcendam vel sanandam lippitudinem. De *Lynceis* oculis, lib. 1. Sat 2.

30. *Glyconis.*] Is fuisse robustus pugil dicitur. Quidam legunt, *Milonis*; nempe Crotoniatæ mentionem hîc esse volunt, qui taurum vivum humeris tulit, manu mactavit, ac devoravit, in Olympicis victor. Heinsius ingeniosè et eruditè contendit intelligendum esse hîc Glyconem philosophum, quem Laërtius scribit *firmo corpore et habitu prorsùs athletico* extitisse.

31. *Nodosâ chiragrâ.*] *De chiragrâ* lib. 2. Sat. 7. *Nodosa*, quia nodis quasi præpedit motum et usum manuum. Seu quòd humor crassus digitorum internodia occupans, turgescere faciat velut nodos et lapillos quosdam. Unde Persius *lapidosam* dicit chiragram, Sat. 5. v. 58.

32. *Est quôdam prodire tenus, &c.*] Al. *quadam.* Sensus est: Quanquam non licet reconditissima philosophiæ arcana scrutari, at prodest tamen plurimum vel primis *elementis* imbui, et saltem delibare nonnihil ex istis medicamentis vitiorum. Expugnat Horatius eos qui sapientiæ studium hinc dissuadebant, quòd eam assequi perfectè nemo possit.

34. *Sunt verba et voces, &c.*] Doctrina morum habet remedia adversus quemlibet animi morbum.

36. *Piacula, quæ te Ter purè lecto, &c.*] Adverte tria verba à rebus sacris et religione translata ad sapientiæ studium. *Piacula*: lib. 1. Od. 2. v. 29. et Epod. 5. v. 90. *Ter*: de ternario numero in sacris solemni, dixi alibi. Juvenal. Sat. 6. v. 522. Pers. Sat. 2. v. 16. *Purè*: purâ mente. Tibull.

Casta placent superis: purâ cum veste venite:
Et manibus puris sumite fontis aquam.

40. *Si modò culturæ patientem, &c.*] Cic. Tusc. 2. n. 13. *Cultura animi philosophia est, quæ vitia radicitùs extrahit, ac præparat animum ad satus excipiendos: eaque mandat et serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.*

42. *Stultitiâ caruisse.*] Carere vitiis. Is enim vitiosus, qui falsis ac stultis vulgi opinionibus velut normâ vivendi abutitur. Contrà qui rectæ rationis lumen sequitur, bonus et sapiens est.

43. *Turpemque repulsam.*] In petendo magistratu. Cic. pro Plancio: *C. Marius duas Ædilitias accepit repulsas.* Offic. 1. n. 71. *Cum offensiones tum repulsas quasi quandam ignominium timent et infamiam.*

44. *Capitisque labore.*] Synecd. pars pro toto.

45. *Ad Indos.*] Ad remotissimas orbis regiones. Vide lib. 1. Od. 12. v. 56.

46. *Per mare pauperiem fugiens.*] Juvenal. Sat. 14. v. 275.

Ne cures ea, quæ ſtultè miraris et optas,
Diſcere et audire, et meliori credere non vis?
Quis circùm pagos et circùm compita pugnax,
Magna coronari contemnat Olympia, cui ſpes,
Cui ſit conditio dulcis ſine pulvere palmæ? [76]
Vilius argentum eſt auro, virtutibus aurum.
O cives, cives, quærenda pecunia primùm,
Virtus poſt nummos: hæc Janus ſummus ab imo
Perdocet: hæc recinunt juvenes dictata ſeneſq;
Lævo ſuſpenſi loculos tabulamque lacerto.
Si quadringentis ſex ſeptem millia deſint,
Eſt animus tibi, ſunt mores, et lingua, fideſque;
Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,

at verò *detrectas auſcultare ſapientiori, ac erudiri, ut ſcias ea contemnere quæ fatuè æſtimas magni, et concupiſcis? Ecquis peritus certandi in pagis et compitis, non malit victor eſſe in celebribus Olympicis, ſi ſpes facilis adſit adipiſcendæ victoriæ ſine* magno *labore?* Enimverò *ut argentum auro*, ſic *aurum virtutibus poſtponi debet.* Nec audiendus qui ſic moneat: *O cives, cives, opes primò ſunt comparandæ: virtus autem poſt pecuniam. Illud* quidem *monſtrat Janus ſummus atque imus. Hæc præcepta recolunt tam pueri quàm ſenes, brachio ſiniſtro appenſa* geſtantes *loculos et tabulam.* Adde quod *ſi ſex aut ſeptem millia deſiderantur ad quadringenta,* licet *habueris ingenium, probitatem, facundiam, integritatem*; nihilominùs eris *plebeius. Verùm* quanto melius *pueri inter ludendum dicunt, Rex eris,*

ANNOTATIONES.

——————*Aſpice portus,*
Et plenum magnis trabibus mare. Plus hominum eſt jam
In pelago. Veniet claſſis quocunque vocarit
Spes lucri; nec Carpathium, Gætulaque tantùm
Æquora tranſiliet, &c.

46. *Per ſaxa.*] Per ſcopulos marinos, per quælibet vitæ diſcrimina.

Per ignes.] Vel per graviſſima pericula, vel per mundi partes Zonæ torridæ ſubjectas. Lib. 3. Od. 3. v. 55. Virgil. Georg. 1. v. 234.

47. *Ne cures ea, &c.*] Ut minora mala declines, v. g. paupertatem, nullum non laborem ſubeundum ultro credis; cur igitur detrectas facilè doceri, quo pacto fugias multò gravius malum? Scilicet *audire piget* ac *diſcere* et *credere non vis* aſſerenti philoſopho, *Stultum* eſſe *mirari et optare,* ſeu avidè conſectari opes et honores tantis *curis* atque laboribus.

48. *Diſcere et audire.*] Ὕστερον πρότερον. Prius enim *audire* quàm *diſcere.*

49. *Quis circum pagos, &c.*] Majorem gloriam minori præfert vel ruſticus et hebes quivis. Quare ergo tu virtutis decus, et glorioſum pecuniæ contemptum non anteponis ipſis opibus; præſertim cùm hæ non niſi ægrè et vix haberi queant, illa verò facilè poſſint comparari per ſtudium ſapientiæ?

50. *Olympia.*] Olympicis in ludis. Vide lib. 1. Od. 1.

51. *Sine pulvere.*] Ἀκονιτὶ, Thucyd. et Herodian. Metaph. *citra laborem, nullo certamine et periculo.* Ita etiam ἀνιδρωτὶ et ἀνιδρωτὶ, *ſine ſudore*: ἀναιμακτὶ νικᾶν, *ſine ſanguine,* ſeu *incruentam victoriam referre.*

52. *Vilius argentum eſt auro, &c.*] Caſſian. Collat. 23. cap. 3. præclaram ſimiliter gradationem inſtituit: *Stannum vilius argento, argentum auro, aurum gemmis, gemmæ margaritis, margaritæ ſanctitate.*

53. *O cives, cives, &c.*] Proſopopœia, quâ ſtultè loquens inducitur quiſpiam è vulgo.

54. *Hæc Janus ſummus, &c.*] Id norunt et docent fœneratores ac trapezitæ in foro conſidentes duas inter Jani ſtatuas. De his lib. 2. Sat 3. v. 18.

56. *Lævo ſuſpenſi, &c.*] Hunc eundem verſum anteà jam poſitum explanavi, lib. 1. Sat. 6. v. 24. *Loculos,* ad fœnus reponendum, vel in quibus calculi ad numerandum: *tabulam,* vel in quâ debitorum nomina deſcripta ſunt, vel ſuper quam poſitis calculis aut numeris ſupputatur.

57. *Quadringentis.*] Supple millibus ſeſtertiûm: qui cenſus equeſtris eſt, ut alibi annotavi. Quidam legunt. *Sed quadringentis, &c.* ut ſic loquatur avarus idem et ambitioſus: Quidni opes congeram, ut à plebe me ſegregem, et ad equeſtrem cenſum, ordinem, dignitatem, aſſurgam? At prior lectio et interpretatio præferenda.

59. *At pueri ludentes.*] Confutatio eſt ſtultorum præceptorum Jani, ex naturali lumine et recto puerorum judicio. Hi nimirum verè, ſanctè, juſtè ſentientes, inter ludendum ſpondent principatum ei qui rectiùs egerit, non ei qui ſit pulchrior, opulentior, nobilior. Vide Jul. Poll. lib. 9. cap. 7. ubi de baſilindâ, aliiſque ludis puerorum.

Si rectè facies. *Hic* murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nullâ pallescere culpâ.
Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum est [730]
Nænia, quæ regnum rectè facientibus offert,
Et maribus Curiis et decantata Camillis?
Isne tibi meliùs suadet, qui ut rem facias; rem,
Si possis, rectè; si non, quocunque modo rem;
Ut propiùs spectes lacrymosa poëmata Puppî:
An qui fortunæ te responsare superbæ
Liberum et erectum præsens hortatur, et optat?
Quòd si me populus Romanus fortè roget, cur
Non ut porticibus, sic judiciis fruar îsdem,
Nec sequar aut fugiam quæ diligit ipse vel odit; [731]
Olim quod vulpes ægroto cauta leoni

si rectè agas? Ita sane. *Hic* tibi *murus sit ex ære; nullius peccati conscium esse, nullius flagitii* probrum timere. *Age, responde, an Roscia lex præstantior, an puerorum edictum, quo bene agentibus regnum defertur, fortibus Curiis et Camillis celebratum? An ille tibi meliora suggerit, qui* admonet, *ut opes acquiras justè quidem,* si fieri *potest; sin autem, quâcunque ratione opes* congeras, *ut propius spectes flebilia carmina Puppi; an qui præsens suadet ac desiderat, ut expeditus ac fortis arroganti fortunæ obsistas? Quod si populus Rom. à me fortè percunctetur, quare non eadem* cum ipso *judicia habeam, sicut porticus* habeo communes; *et* cur *non amem vel oderim quæ ipse amat aut aversatur; respondebo* idem, *quod olim astuta vulpes aiebat leoni ægrotanti:*

ANNOTATIONES.

60. *Hic murus aheneus esto.*] Proverbialis dictio. Sensus est: nihil firmiùs tene quàm doctrinam hanc: vel, ut explicat Erasmus, hoc certum sit tibi et immutabile animi decretum. Item muro quolibet aheneo fortior et inexpugnabilior est innocentia et integritas. Hæc tibi sit velut propugnaculum ære validius.

62. *Roscia lex.*] Lex theatralis lata à Roscio Othone trib. pleb. quâ vetuit equitem Rom. fieri, nisi qui possideret quadringenta millia sestertiûm. Vide Epod. 4. v. 16. ibique annot.

63. *Nænia.*] Propriè lugubris cantio, sed ad alia quoque transfertur. Hîc significat solemne dictum puerorum, de quo mox.

64. *Maribus Curiis et Camillis.*] Fortissimis Romanorum masculâ virtute præditis. Lib. 1. Od. 12.

65. *Isne tibi meliùs.*] Roscius ille theatralis legis auctor, tibi suadens ut studeas lucro per fas et nefas.

67. *Ut propiùs spectes, &c.*] Equestribus in gradibus sedens. Nempe ludos spectabant senatores ex orchestrâ, qui proximus erat proscenio locus; equites Romani deinde è quatuordecim theatri gradibus ex Othonis lege; denique plebs è caveâ.

Lacrymosa poëmata Puppî.] Ironicè. Tragœdias Puppii tragici poëtæ, quem vetus interpres narrat ita movisse affectus spectantium, ut etiam lacrymari cogeret: ac proinde de seipso fecisse hoc distichon iambicum:

Flebunt amici et benè noti mortem meam:
Nam populus in me vivo lacrymavit satis.

68. *An qui fortunæ.*] An verò melius tibi non suadet morum præceptor, vel animus tuus philosophiâ imbutus, cùm docet calcandam fortunæ adversantis superbiam: cùmque hortatur, ut à vitiis liber ad virtutes erigaris?

70. *Cur non ut porticibus, sic, &c.*] Cur non cum ipso pariter sentiam de honoribus et divitiis, sicut promiscuè cum illo rebus communibus utor; v. g. publicis ambulationibus, congressibus, colloquiis.

71. *Porticibus.*] De porticibus Romæ variis atque insignioribus fusè Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 23. Nos etiam aliquid lib. 2. Od. 15. Celebris in primis erat porticus Augusti in palatio cum bibliothecâ Græcâ Latinâque, Numidico marmore eleganter extructa, nec non eximiis imaginibus, tum laureatis et magnificis operibus exculta. Erat prætereà porticus Catuli, de manubiis Cimbricis facta: porticus Pompeii ante ipsius curiam: porticus Octaviæ juxta ædem Junonis, in quâ Augustus collocavit signa militaria olim Domitio à Dalmatis erepta: Philippi porticus, in quâ effigies Herculis, et Helenæ imago, Zeuxidis manu elaborata: porticus duplex ad circum Flaminium, opere Corinthio insignis, ubi matronæ vectari et spatiari solebant: porticus Quirini antiquo opere spectanda: porticus Claudiæ, ubi ambulationes subdiales, miro ingenio constructæ et ornatæ, &c.

73. *Olim quod vulpes, &c.*] Apologus est Æsopi, celebratus etiam à Platone in Alcibiade primo. Leo rex animalium ægrotabat: feras jam plures officii causâ adeuntes devoraverat. Accedit et vulpes ad ostium cavernæ: at cùm

Quia me deterrent vestigia ad te conversa omnia, nulla autem *retro. O* populus, *bellua es plurium capitum. Quid verò aut quem sequar? Pars hominum gaudet conducere* vectigalia *publica: sunt qui viduas avaras captent crustulis et pomis; atque circumveniant senes, quos mittunt in vivaria. Multi opes augent occulto fœnore. At licet diversi diversa consectentur negotia et proposita,* numquid *ipsi eadem constanter prosequi valent per unam horam? Si locuples dicat, Nullus sinus in mundo præstat jucundis Baiis*; statim *lacus marinus experitur cupiditatem domini properantis. Quod si perversum studium* ædificandi *augurium ei*

Respondit, referam: Quia me vestigia terrent,
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.
Bellua multorum es capitum: nam quid sequar, aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica: sunt qui
Crustis et pomis viduas venentur avaras, [112]
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant:
Multis occulto crescit res fœnore: verùm
Esto, aliis alios rebus studiisque teneri;
Iidem eadem possunt horam durare probantes?
Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis,
Si dixit dives; lacus et mare sentit amorem
Festinantis heri; cui si vitiosa libido

ANNOTATIONES.

ingredi renueret, quid ita officium sola detrectaret? leoni interroganti, respondit: Quia me deterrent belluarum vestigia, quibus ad te spectantibus universis, cognosco multas adiisse, rediisse nullas. Apud Non. Lucil. lib. 30.

Quid sibi vult, quare sit ut introversus et ad te
Spectent, atque ferant vestigia se omnia prorsùs?

74. *Referam:*] Sic ego, inquit Horatius, populo quærenti cur non amem et *sequar* eadem quæ *ipse diligit*, nec *fugiam* quod *ipse odit*; respondebo: Quoniam multos equidem cerno vitiorum inire viam, at paucos inde emergere: imò fere omnes avaritiâ et ambitione inveteratâ miserè absumptos.

76. *Bellua multorum es capitum:*] Velut Hydra. Egregia populi descriptio.

77. *Conducere publica:*] Hinc dicti publicani, qui vectigalia populi Romani redimunt, exercent, exigunt. Notandum verò ex Caio Jurisc. nullam civitatem præter Romam habere publicanos; quoniam aliæ urbes membra censeantur reip. Rom. *Eum*, inquit, *qui vectigal populi Rom. conductum habet, publicanum vocamus. Nam publica appellatio in compluribus causis ad pop. Rom. respicit: civitates enim loco privatorum habentur.* Porrò triplex olim vectigal exigebatur: primum ex importatione rerum et exportatione, dicebaturque *portorium*, exactores autem *portitores*; alterum ex agris, nimirùm decima pars frumenti excipiebatur; quòd qui redimebant, *decumani* appellabantur, quòd *decumas* exigerent: tertium è silvis, seu è pastione pecorum, et *scriptura* vocabatur; qui verò pascua publica conducebant, *magistri scripturæ*, seu scripturarii, dicebantur, à describendis ejusmodi vectigalibus. Quartum è salinis instituit Ancus Martius. Cic. pro lege Maniliâ, ita scribit: Cùm hostium copiæ non longè absunt, etiamsi irruptio nulla facta est; tamen *pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit.* Ita neque ex *portu*, neque ex *decumis*, neque ex *scriptura* vectigal conservari potest.

78. *Crustis.*] Quid. leg. *frustis*, minùs benè. Alii, *fructis*, pro fructibus; quod usurpavit Cato, Terentius, &c. At *crustula* jam habemus lib. 1. Sat. 1. Posita pro muneribus ac donis vilioribus et parvis.

79. *Excipiantque senes, &c.*] Senum ac viduarum opibus et hæreditatibus insidiantur nonnulli.

Quos in vivaria mittant:] Devorandos à se, quasi pisces in vivariis educatos.

83. *Nullus in orbe, &c.*] Jam levitatem hominum et inconstantiam in proposito reprehendit.

Baiis.] De hac urbe deliciis tantis affluente, ut mores integerrimos depravaret, dixi jam lib. 2. Od. 18.

84. *Lacus et mare.*] Lucrinus lacus in sinu Baiano situs. De eo lib. 2. Od. 15. et lib. 2. Sat. 4.

85. *Festinantis heri;*] Cupidè properantis in locum amœnum, ad ibi struendas ædes deliciis destinatas. Juvenal. Sat. 3. v. 4.

Janua Baiarum est, et gratum littus amœni
Secessûs.

Cui si vitiosa libido Fecerit auspicium, &c.] Si libido suo instinctu, vel pruritu incitans, ac velut avis cantu aut volatu auspicium fecerit; statim Baiis relictis, Teanum aliove festinabit; eoque cæmenta, ligna, ferramenta, cæteraque instrumenta ad ædificandum necessaria transferri jubebit.

Fecerit auſpicium, cras ferramenta Teanum
Tolletis, fabri. Lectus genialis in aulâ eſt?
Nil ait eſſe prius, melius nil cœlibe vitâ:
Si non eſt, jurat benè ſolis eſſe maritis.
Quo teneam vultus mutantem Protea nodo? [733]
Quid pauper? ride. Mutat cœnacula, lectos,
Balnea, tonſores: conducto navigio æquè
Nauſeat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curtatus inæquali tonſore capillos
Occurri, rides: ſi fortè ſubucula pexæ
Trita ſubeſt tunicæ, vel ſi toga diſſidet impar,
Rides: quid, mea cùm pugnat ſententia ſecum;
Quod petiit, ſpernit; repetit quod nuper omiſit;
Æſtuat, et vitæ diſconvenit ordine toto:
Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis?
Inſanire putas ſolemnia me; neque rides,
Nec medici credis, nec curatoris egere
A prætore dati; rerum tutela mearum [734]
Cùm ſis, et pravè ſectum ſtomacheris ob unguem
De te pendentis, te reſpicientis amici.
Ad ſummam, ſapiens uno minor eſt Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;

dederit, cras ferramenta tranſportabitis Teanum, ô artifices. Porrò ſi *genialis thorus in aulâ ejus ſit; affirmat nihil præſtabilius eſſe, nihil optabilius vitâ cœlibe. Si non adeſt, aſſeverat ſolos conjuges beatos eſſe. Quonam laqueo ſtringam Proteum vultus variantem? Inops* autem *quid* agit? *ride: mutat domicilium, thoros, balnea, tonſores; conductæ cymbæ faſtidio pariter afficitur, ut dives qui proprio vehitur navigio. Si obvius tibi fiam habens capillos inæqualiter reciſos à tonſore, cachinnos tollis: ſi ſubucula detrita ſuppoſita fuerit tunicæ mundæ, vel ſi toga inæqualis diſconvenit; in riſum ſolveris. Quid verò, cum mea m.ns ſecum luctatur? contemnit quod cupivit, requirit quod modò abjecit; agitatur ac diſcordat toto vitæ ordine: deſtruit, extruit; quadrata mutat rotundis?* tum certè *exiſtimas me communi inſaniâ laborare, neque derides, nec putas indigere medico vel curatore à prætore aſſignato: cum ſis columen rerum mearum,* ô Mæcenas, *et indigneris propter malè reciſum unguem amici à te pendentis, teque* velut unicum præſidium *intuentis. Denique ſapiens Jove ſolo eſt inferior, opulentus, liber, inſignis, formoſus, imo rex regum;*

ANNOTATIONES.

86. *Teanum.*] Cognomento Sidicinum, urbs Campaniæ in colle extructa inter Cales et Sueſſam, non longè habet acidulas aquas calculoſis valdè ſalubres. Plin. lib. 31. cap. 2.

87. *Lectus genialis in aulâ eſt?*] Si uxorem habet, cœlibes laudat; ſi non habet, felices prædicat matrimonio junctos; adeo levis eſt animi et propoſiti, diverſaque ſemper expetit.

Genialis.] In nuptiis ſternebatur lectus ad honorem Genii: cui nomen ab antiquo geno, i. e. gigno. Feſtus. Vide Catull. de nuptiis Pelei ac Thetidis.

90. *Protea.*] Lib. 2. Sat. 3. v. 71.

91. *Quid pauper?*] Neque dives modò, ſed et pauper inconſtantiæ vitio laborat.

Cœnacula.] Ita vocabatur ſuperior ædium contignatio, ad quam ſcalis aſcenditur: quod quidem tenuiores domicilium mercede conducebant. Feſt. meminit Juvenalis Sat. 10. v. 18. Plautus Amphitr. Apuleius Metamorphoſ. Prudentius:

Omnis quæ celſa ſcandit cœnacula vulgus.

Porrò cœnatio divitum erat, cœnaculum verò pauperum; quod quidem non unum cubiculum continebat aut ſignificabat, imo quaſdam habebat appendices. Gall. *Un appartement.*

94. *Si curtatus inæquali, &c.*] Senec. De brev. vitæ: *Quis iſtorum non malit remp. turbari quàm comam? quis non ſolicitior de capitis decore, quàm de ſalute? &c.*

95. *Si fortè ſubucula pexæ.*] Si veſtium inæqualitatem, diſcrepantiam, inconcinnam poſitionem videris, rides; quid verò ſi mentem meam à ſeipſa diſſentientem animadvertas?

100. *Mutat quadrata rotundis?*] Quadratam ædificationem rotundâ mutat. Illa nimirum paulò ante placuerat, hæc verò jam magis placet.

101. *Inſanire putas ſolemnia me;*] Communi omnibus errore me duci putas, ideoque me non derides.

102. *Nec medici credis, &c.*] Non me credis inſanum, qui helleboro ſanandus ſim; et cui prætor curatorem dare debeat, ut dictum eſt, lib. 2. Sat. 3. v. 218.

104. *Pravè ſectum ob unguem.*] Ob leviſſima quævis errata, vitia, incommoda.

105. *De te pendentis.*] Clientis te velut patronum et præſidium unicum reſpicientis.

Sanus præsertim, nisi quando pituita ægritudinem procreat.

Præcipuè sanus, nisi cùm pituita molesta est.

ANNOTATIONES.

108. *Nisi cùm pituita molesta est.*] Irridere videtur Stoicos, asseverantes, sapientem etsi ægrotet, nihilominùs sanum esse; item, sapientem non dolere. *Pituita*, quod petat vitam, dicta creditur nonnullis. Hæc acida et salsa morborum fons est, quæcunque à distillatione fiunt, teste Platone in Timæo.

EPISTOLA II. Ad *LOLLIUM.*

Reprimendæ cupiditates. Virtus maturè excolenda.

Dum te, Lolli, summe vir, Romæ recitas scriptorem belli Trojani, ego Præneste hunc revolvi: qui perfectius et uberius, quam Chrysippus et Crantor, docet quid honestum sit, quid malum. Si nihil te prohibet, accipe quamobrem id sic statuerim. Carmen, quo Græcia refertur longo Phrygiæ contrita bello ob cupidinem Paridis.

TROJANI belli scriptorem, maxime Lolli, [13]
Dum tu declamas Romæ, Præneste relegi:
Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile,
quid non,
Pleniùs ac meliùs Chrysippo et Crantore dicit.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
Fabula, quâ Paridis propter narratur amorem [14]
Græcia Barbariæ lento collisa duello,

ANNOTATIONES.

1. *Trojani belli.*] Eximia est hîc laudatio poëmatum Homeri: qui sane velut optimus scriptor epicus exemplis ostendit luculentis, quid fugere, quid sectari debeas; ita virtutis bona, vitii autem mala exprimens, ut studiosus quisque lector afficiatur. Vide Plutarch. lib. de Homero. Plin. 7. cap. 29, &c.

Maxime Lolli.] Huic nobili adolescenti inscripta est Od. 9. lib. 4. item sequ. Epist. 18. Ejus meminit Vel. Paterc. lib. 2. Sueton. Tiber. cap. 12, et 13. Dio. lib. 54. Ex quibus apparet cur *maximus* dicatur. Nempè is subinde militum tribunus Caio Cæsari in Armeniam pergenti rector datus est ab Augusto patre. Quo magni ingenii summæque integritatis indicio non potest afferri aliud clarius.

2. *Dum tu declamas.*] Dum tu exercitii causâ ex Homeri scriptis recitas aliquid, ac præclarè disseris de virtute. Hoc faciebant Romæ præstantes quique viri.

Præneste.] Secesserat Horatius in eam Latii urbem edito colli inædificatam Tusculum inter et Tiberim: hod. *Palestrina* dicitur. Eam commendat Gell. lib. 16. cap. 13. ubi refert Prænestinos à Tiberio imper. municipes factos, pro referendâ gratiâ, quod sub eorum oppido ex capitali morbo revaluisset.

4. *Chrysippo.*] Stoicus ille philosophus, imo Stoicorum coryphæus et columen. De eo lib. 1. Sat. 3. v. 127. nec non lib. 2. Sat. 3. v. 44.

Crantore.] Academicus iste, Platonis auditor, Xenocratis condiscipulus, mirè laudatur à Cicerone, tum alibi, tum Academ. qu. 4. n. 135. ubi sic habet: *Legimus omnes Crantoris veteris Academici de luctu. Est enim non magnus, verum aureolus——et ad verbum ediscendus libellus.*

6. *Fabula, quâ Paridis, &c.*] Ilias viginti quatuor libris comprehensa, opus omni laude majus, à summo poëtarum antistite conscriptum, de bello Græcorum adversus Trojanos ad vindicandam injuriam Helenæ Menelai regis Spartæ uxoris, ob singularem pulchritudinem per Paridem raptæ.

Fabula.] Sic vocatur epicum carmen, item dramaticum; quia in his conficta multa inferuntur; differuntq; ab historiâ, quæ nihil nisi verè gestum debet complecti. Vide Epist. ad Pisones, v. 111, 151, 338.

Paridis.] Hic erat Priami et Hecubæ filius, frater Hectoris regis Trojæ, alio nomine Alexander vocatus; quem utero mater gestans, verè somniavit facem se ardentem parere: unde Trojani excidii incendiique causa fuit. De eo jam lib. 1. Od. 15.

7. *Barbariæ.*] Cur sic appelletur Phrygia, repete ex annotatis lib. 2. Od. 4. v. 9. Item Epod. 9. v. 6.

Lento.] Quod annis decem continuum fuit.

Stultorum regum et populorum continet æstus.
Antenor censet belli præcidere causam:
Quid Paris? ut salvus regnet, vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peleiden festinat et inter Atreiden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumq;
Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi.
Seditione, dolis, scelere, atque libidine, et irâ, [737]
Iliacos intra muros peccatur, et extra.
Rursum quid virtus, et quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulyssem;
Qui domitor Trojæ, multorum providus urbes,
Et mores hominum inspexit; latumq; per æquor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces et Circes pocula nôsti:

complectitur motus fatuorum principum atque populorum. Antenor belli causam dicit esse *resecandam: ad quod Paris affirmat* se *impelli non posse: etiam ut tutus regnet ac felix vivat. Nestor Achillem inter et Agamemnonem dissensiones conatur dirimere. Hunc amor, ambos autem indignatio pariter accendit. Quodcunque peccant magnates, luunt Græci. Tam intra quàm extra muros Trojæ grassantur seditiones, fraudes, flagitia, cupiditas, iracundia. Jam verò quid virtus, quid prudentia valeat,* idem Homerus *exhibet nobis utili exemplo Ulyssis; qui post expugnatam Trojam perlustravit diversos populos,* eorumque *mores callidus* observavit; *et dum sibi sociisque reditum procurat, gravia plurima subiit immenso mari, contrariis negotiorum fluctibus nusquam submersus. Scis cantus Sirenum, atque Circes pharmaca:*

ANNOTATIONES.

8. *Regum et populorum*] Tam Græcorum quàm Phrygum.

9. *Antenor censet, &c.*] Unus ille ex Trojanorum principibus, qui auctor fuerat Helenæ reddendæ Græcorum legatis eam reposcentibus. Iliad. 7. Paris autem negavit. Ibid.

11. *Nestor.*] Græcus princeps, de quo plura lib. 1. Od. 15. & lib. 2. Od. 9.

12. *Peleiden.*] Pelei filium, de quo lib. 1. Od. 6, 9, 15. Lib. 2 Od. 4. 16. Lib. 4. Od. 6. Epod. 13 et 17.

Atreiden:] Atrei filium, de quo lib. 2. Od. 4. lib. 4. Od. 9. lib. 2. Sat. 3. 187.

13. *Hunc amor, ira quidem, &c.*] Incitatio fuit amoris, iræque, Briseis sive Hippodamia, quam adamans Agamemnon, Achilli eam sortitò eripuit, quæ causa implacabilis odii inter utrumque fomitem præbuit.

14. *Quicquid delirant reges, &c.*] Peccata regum luunt plebeii.

Delirant] Lira est sulcus: lirare, arando sulcos ducere. Hinc delirare significat, à rectâ viâ declinare, aberrare, desipere. Non. Mar. Fest. Isid.

Achivi.] Ita vocantur ab Achaiâ Græciæ regione, vel ab Achæo rege.

15. *Seditione.*] Achillis à reliquo exercitu secedentis. De quo lib. 1. Od. 15. in fine.

Dolis,] Ulyssis Palamedem circumvenientis.

Scelere, libidine, irâ,] Passim exemplaria legas in Iliade. De Agamemnone Ajacis cadaver humari vetante, item Iphigeniam mactante, dictum est lib. 2. Sat. 3. De Ajace furioso ibid, &c.

18. *Proposuit nobis exemplar Ulyssem;*] In Odysseâ, ubi Ulysses infinita mari terrâque pericula modò virtute, modò arte vicisse ostenditur; non solùm contra homines et monstra, sed et contra deos luctatus. Jupiter et Neptunus concutiunt et frangunt aliquando naves: Lotophagi, Cyclopes, Læstrygonii, Circe, Sirenes, Scylla, Charybdis, proci exitium machinantur. Ex his tamen omnibus evadens, dudum vagabundus, post annos viginti in patriam tandem rediit. *Quàm multa passus est Ulysses in illo errore diuturno!* Cic. Offic. 1. n. 1. 113.

19. *Domitor Trojæ*] Sic et Homerus πολίπορθον, *urbis eversorem*, Ulyssem vocat duntaxat, nec tribuit id nominis Achilli, Agamemnoni, Ajaci, Diomedi; ita prudentiâ magis quàm robore maxima quæque peragi significans.

23. *Sirenum voces*] Ampla hæc seges fabulatoribus. Sirenibus nomen a σειρὰ *catena*. Alii aliter. Quidam originem hebraicam expiscantur. Tres fuerunt, Parthenope, Leucosia, Ligea: superiore corporis specie mulieres, inferiore pisces aut aves. Una tibiis, altera lyrâ, tertia voce concinebat. His fata vivere concesserant, quamdiu pertranseuntes cantu morarentur et caperent. Itaque prætenavigantes suavi symphoniâ allicere studebant, devorabantque. At Ulysses a Circe edoctus, nautarum et comitum auribus cerâ obturatis, ipse verò malo navis alligatus, audivit quidem, et prætervectus est incolumis. Unde illæ se in mare præcipitârunt. Sedem habebant

Quæ si cum sociis stultus cupidusque bibisset, [7.8]
Sub dominâ meretrice fuisset turpis et excors;
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.
Nos numerus sumus, et fruges consumere nati,
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoique
In cute curandâ plus æquo operata juventus;
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, et
Ad strepitum citharæ cessantem ducere curam.
Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones: [7.9]
Ut teipsum serves, non expergisceris? Atqui
Si noles sanus, curres hydropicus: et, ni

Quæ si fatuè et avidè potasset, ut sui comites, sub dominatu meretricis vixisset infamis et demens, ac velut fœdus canis, aut porcus cœno gaudens. Nos quidem *sumus* duntaxat *numerus, et vivimus* tantum *ad absumenda alimenta:* sumus quasi *proci Penelopes ignavi, atque Alcinoi juvenes curando corpori nimiam operam dantes: quibus optimum videbatur stertere* usque *ad meridiem, atque citharæ cantu lenire sollicitudines.* At quantum est illud dedecus? Ecce *prædones noctu surgunt ad homines trucidandos; tu verò non excitaris ad temet servandum? Verùm si valens detractas ire, hydropicus festinabis: ac nisi*

ANNOTATIONES.

ad Siculum littus; vel, ut alii scribunt, in Sirenusis scopulis, et in Capreis insulâ, atque ad Surrentinum Italiæ promontorium Tyrrheno imminens mari, inter sinum Puteolanum v. *Golfo di Napoli*, et Præstanum, v. *Golfo di Salerno*. Homer. Odyss. 12. Ovid. Met. 5 cap. 9. Sirenes revera erant meretriculæ tum formâ insigni, tum veneficiis animos hominum trahentes ac depravantes. Indicatur autem Ulysses voluptatum illecebras ac lenocinia prudenter devitasse. Plutarch. Symp. 9. cap. 14. *Homeri Sirenes*, inquit, *nobis immeritò fabulosum injiciunt metum. Innuit verò ille avolantes ac divagantes animos per musicam demulceri, et ad cælestia divinaque pellici.*

23. *Circes pocula*] De illâ famosâ veneficiorum antistite et antesignanâ fusè dictum est in Epod. 17. Plin. lib. 25. cap. 2. *Homerus quidem primus doctrinarum et antiquitatis parens, multus aliàs in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit.* Vide Odyss. 13.

26. *Amica luto sus.*] Socii quidem Ulyssis in porcos mutati à Circe veneficâ dicuntur, quia fœdis voluptatibus ita corrupti sunt, ut rationis usum amisisse viderentur. Ita S. Chrysost. et alii. Vide Epod. 17. v. 15. At Jo. Bodinus Andegavensis De magorum dæmonomaniâ, l. 2. cap. 6. de ejusmodi hominum in belluas per artem magicam transformationibus fusè disputans, multis et gravibus exemplis ac testimoniis eas revera fieri asserit, additque: Neque fabulosum est quod Homerus narrat. Ulyssis comites per Circen maleficam in porcos fuisse transformatos, cùm Augustin. ipse lib. De civ. historiam eandem adducat, quamvis opinione ipsius miram, et illam de Arcadibus. In Alpibus quoque memoriâ suâ frequens fuisse dicat, ut stabulariæ mulieres imbutæ malis artibus in caseo darent viatoribus, unde in jumenta illico verterentur, ut necessaria quæque portarent, postque perfuncta opera iterùm ad se redirent. Videatur S. Augustinus De civ. Dei, l. 18. c. 17 et 18. Item Daniel. c. 4. ubi Nabuchodonosor ab hominibus dicitur ejectus, ac per annos septem inter bestias fœnum quasi bos comedisse: postea verò figurâ ejus reversâ ad ipsum, recuperasse pristinum sensum, ac decorem honoremque regni.

27. *Nos numerus sumus,*] Turba sumus sine virtute, exercitûs numerum explentes duntaxat, velut Thersites ille iners et inglorius: videmur tantùm vivere, ut edamus.

28. *Sponsi Penelopes,*] Sive luxuriæ dediti, sive gulæ; ut alibi est annotatum. Vide lib. 2. Sat. 5.

Alcinoique In cute curandâ, &c.] Similes sumus Alcinoo Phæacum regi apud Corcyram insulam, ejusque familiaribus et populis; qui mollitie et voluptatibus perditi, in ignaviâ socordiâque consenescebant. Proverb. Alcinoi mensa, id est, luxuriosa.

32. *Ut jugulent homines, &c.*] Torrentius ubique sagax errorem hîc subodoratus, librarii incuriâ paginas confusas asserit. Ista nimirùm à v. 32. ad 64. pertinere contendit ad priorem Epistolam, atque reponi debere illic post v. 31. *cui sit conditio.* Materiæ quidem et argumenti ratio ad hanc emendationem ducit. Judicabit æquus lector de conjecturâ hâc sat audaci.

34. *Si noles sanus, &c.*] Si dum sanus es, ire nolis ad medicum; curres profectò, cum ægrotabis. Quidam leg. *Si non is sanus, &c.* Id est, si segnis es, et ire piget, dum sanus es, sed torpes ignaviâ; deinde cogeris ire, imo currere, cùm hydropisi cruciaberis: cursu enim, et corporis agitatione ac labore morbus iste minuitur. Sensus est: nisi vitia maturè corrigas, frustra deinde conaberis ea depellere inveterata; quia ab his opprimère. Vulgare est:

Venienti occurrite morbo.

Posces ante diem librum cum lumine; si non
Intendes animum studiis et rebus honestis,
Invidiâ vel amore vigil torquebere. Nam cur,
Quæ lædunt oculum, festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui cœpit, habet. Sapere aude:
Incipe. Vivendi rectè qui prorogat horam,
Rusticus expectat dum defluat amnis; at ille
Labitur et labetur in omne volubilis ævum.
Quæritur argentum, puerisque beata creandis
Uxor, et incultæ pacantur vomere silvæ.
Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.
[740]
Non domus et fundus, non æris acervus et auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas. Valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit aut metuit, juvat illum sic domus et res,
Ut lippum pictæ tabulæ, fomenta podagram,
Auriculas citharæ collectâ sorde dolentes.
Sincerum est nisi vas, quodcunq; infundis, acescit.
Sperne voluptates. Nocet empta dolore voluptas.
Semper avarus eget. Certum voto pete finem.
Invidus alterius macrescit rebus opimis:
Invidiâ Siculi non invenêre tyranni

ante lucem petas librum cum lucernâ; nisi mentem applices studio rerum honestarum, vigilans cruciaberis invidiâ vel amore, aliove affectu. Age verò, *quare tam diligenter tollis quicquid oculos offendit; differs* autem integro *anno sanare quod animum corrumpit?* Heus, *facti dimidium tenet, quisquis incipit. Sapientiæ* studium *audacter amplectere: incipe. Qui differt tempus benè vivendi,* est quasi *rusticus expectans donec amnis defluxerit; atqui fluit ille semperque fluens volvetur.* Quorsum verò tam solicitè *comparantur opes,* expetitur *conjux fœcunda gignendæ proli, nec non sterilia nemora aratro domantur?* Verùm enim *qui nactus est quantum sufficit, nihil ultrà cupiat.* Quippe *nec* [illegible], *nec prædia, nec auri e*[illegible]*cuniæ cumulus* possunt [illegible]*re morbos à corpore, vel cur*[illegible] *ab animo domini laborantis.* Oportet benè *valere possessorem, ut fruatur congestis facultatibus.* Porrò *quisquis vel cupiditate vel timore conflictatur, non magis prodest illi domus et pecunia, quàm lippo tabellæ pictæ, podagræ fomenta, atque auribus ob sordes contractas malè affectis citharæ* suaviter resonantes. Matura forma tuos mores. Nam *si vas non est purum, quicquid immittes, vitiabitur. Contemne voluptates. Dolorem creat voluptas ægrè quæsita. Avarus semper est inops. Modum pone definitum cupiditati. Invidus torquetur rebus prosperis alterius. Siciliæ tyranni nullum habuerunt cruciatum invidiâ graviorem.*

ANNOTATIONES.

34. *Ni Posces ante diem librum, &c.*] Si vigilare nolueris discendæ causâ virtutis ac sapientiæ, fiet, ut dormire aliquando nequeas ob invidiam, amorem, aut aliud vitium, quo solicitaberè.

40. *Dimidium facti, &c.*] Hesiodica sententia est: *Principium est dimidium totius.* Auson.

Incipe, dimidium facti est cœpisse. Superest
Dimidium: rursùm hoc incipe, et efficies.

[illegible] *Rusticus expectat, &c.*] Similis est rusti[illegible], qui, cùm ad amnem pervenisset, stolidè e[illegible]tabat, dum efflueret omnis aqua, ut ad alteram ripam transire posset.

44. *Quæritur argentum, &c.*] Curamus omnia quæ ad corpus spectant: quæ animi sunt, cur negligimus?

49. *Valeat possessor oportet, &c.*] Quid prosunt opes diviti, si æger sit animo, vel corpore? si febri, si metu, vel cupiditate torqueatur, an divitiæ sublevabunt?

52. *Ut lippum pictæ, &c.*] Similitudo conglobata hìc, antè, et posteà.

53. *Auriculas citharæ, &c.*] Ista quidem leviter oblectant, et paulisper fallunt dolorem; nequaquam sanant.

55. *Nocet empta dolore voluptas.*] Menander: *Quàm sæpe ob voluptates mœrore afficimur!* S. Hieronym. contra Jovinian. *Irridet Horatius appetitum ciborum, qui sumpti relinquunt pœnitentiam: dicens,*

Sperne voluptates: nocet empta, &c.

56. *Semper avarus eget.*] Avaro deest tam quod habet quàm quod non habet.

Certum voto pete finem] Modum et finem statue cupiditati et desideriis. Vide l. 3. Od. 16.

58. *Siculi tyranni*] Dionysius et Agathocles Syracusanorum, Phalaris Agrigentinorum tyranni, &c. Justin. lib. 4. *Singulæ civitates in tyrannorum imperium concesserunt, quorum nulla terra feracior fuit.*

Majus tormentum. *Qui* non moderabitur iræ,
Infectum volet eſſe, dolor quod ſuaſerit et mens,
Dum pœnas odio per vim feſtinat inulto.
Ira furor brevis eſt. Animum rege, qui niſi paret,
[242]
Imperat: hunc frænis, hunc tu compeſce catenâ.
Fingit equum tenerâ docilem cervice magiſter
Ire viam, quam monſtrat eques. Venaticus, ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aulâ,
Militat in ſilvis catulus. Nunc adbibe puro
Pectore verba, puer: nunc te melioribus offer.
Quo ſemel eſt imbuta recens, ſervabit odorem
Teſta diu. Quòd ſi ceſſas, aut ſtrenuus anteis,
Nec tardum opperior, nec præcedentibus inſto.

Quiſquis iram non compreſſerit, poſteà *cupiet non factum fuiſſe, quod juſſerit animus incitatus, dum vehementiùs* dare *vindictam properat in dignationi non ſatiatæ. Ira eſt brevis inſania. Fræna appetitum, qui dominatur quando non eſt ſubactus. Hunc frænis, hunc vinculis ſtringe.* Nam certè *magiſter equum flexibilem molli cervice format ad currendum quacunque ſeſſor voluerit. Canis venaticus poſtquam cervi corium domi allatravit,* continuò *venatur in ſilvis. Jamjam ſincerâ mente documenta excipe, ô juvenis: jam optima inquire.* Enimverò *teſta cuſtodiet ſemper odorem, quo primum infecta fuerit. Quod ſi deſes maneas, vel ſi fortiter præcurris,* ego *neque deſidem expecto, neque præeuntes antevertere contendo.*

ANNOTATIONES.

60. *Infectum volet eſſe,*] Facti ſubinde pœnitebit.

61. *Dum pœnas odio*] Eſt enim odium iræ impatientia ultionem appetentis.

62. *Animum rege, &c.*] Appetitum vehementem compeſce, qui niſi à ratione prematur, hanc ipſe opprimit, et in præceps rapit. Perſ. Sat. 5. v. 38.

——Intortos extendit regula mores:
Et premitur ratione animus, vincique laborat.

Cic. Offic. 1. n. 101. *Duplex eſt vis animorum ac naturæ. Una pars in appetitu poſita, hominem huc et illuc rapit; altera in ratione, docet et explanat quid faciendum fugiendumve ſit. Ita fit, ut ratio præſit; appetitus verò obtemperet. . . . . . . Efficiendum autem eſt, ut appetitus obediant rationi; eamque nec præcurrant ob temeritatem, nec propter pigritiam aut ignaviam deſerant, &c.*

64. *Fingit equum*] Equus tenerâ cervice domatur, et ad arbitrium fingitur: catulus ad venationem facilè eruditur: ſic puer bonos mores ſponte imbibit.

65. *Ex quo Tempore cervinam pellem latravit*] Quando pellis cervo interfecto detracta, ejus inteſtinis et ſanguine cum pane impletur, et inſuitur, tunc venaticis canibus objicitur, eoſque ad venationem acuit. Gall. *Faire la curée.*

67. *Militat in ſilvis*] Poſtquam domi catulus odore cervi aut alterius feræ imbutus eſt, ratione modò allatâ; exinde in ſilvis feras ultrò venatur.

Nunc adbibe puro] Præcepta morum accipe, dum animus adhuc purus tibi manet, nec dum ullis occupatus aut corruptus eſt pravis opinionibus vel affectibus. Quidam leg. *adbibe*; ut ſit anapæſtus pro dactylo.

68. *Nunc te melioribus offer.*] Vel præbe te imbuendum optimis documentis: vel ad meliorem et ſapientiorem virum, à quo ſingaris ad virtutem et rectum.

69. *Quo ſemel eſt imbuta, &c.*] Præclara ſententia, quam hinc mutuatus eſt S. Hieronymus ſcribens ad Lætam.

70. *Quòd ſi ceſſas, &c.*] Si piger es in philoſophiæ ſtudio, non expectabo te minimè valentem ſubſequi me acriorem. Quod ſi me ſtudioſior aut ingenioſior fueris, quem aſſequi non poſſum, nequaquam invidebo [illegible] inſtabo; nec ultra vires meas enitar. [illegible] teles interrogatus, quo pacto diſcipuli [illegible] proficerent, reſpondit: *Si curſu præſtantes [illegible] ſ qui ſtudeant, tardiores autem minimè expectent.* Diog. Laërt.

EPISTOLA III. Ad *JULIUM FLORUM.*

De Tiberio Claudio Nerone, deque literatis quibusdam eum interrogat: deinde hortatur ad studium sapientiæ, et ad fraternam concordiam.

JULI Flore, quibus terrarum militet oris [742]
Claudius Augusti privignus, scire laboro.
Thracane vos, Hebrusq; nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turres,
An pingues Asiæ campi collesq; morantur? [743]
Quid studiosa cohors operum struit? Hæc quoque curo:
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
Bella quis et paces longum diffundit in ævum?
Quid Titius, Romana brevi venturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,

O Juli Flore, nosse desidero in quâ orbis regione bellum gerat Claudius Augusti privignus: an commoremini in Thraciâ ad Hebrum hyemali glacie constrictum; an apud mare defluens inter terras proximas; an in agris et collibus Asiæ opimis? Quid operis molitur turma literatorum? Ista scire etiam velim: quis suscepit scribenda Augusti facinora? quis bello et pace gesta posteritati mandabit? quid agit *Titius, paulò post sermone Romanorum celebrandus; qui non timuit* ex ipso *fonte Pindari haurire,*

ANNOTATIONES.

1. *Juli Flore,*] *Tota bella est hæc epistola,* inquit bellè Parthenius: *pura admodum minimeque ambitiosa,* teste Scaligero. Scripta Julio Floro Claud. Neronem comitanti, seu ad Pannonicum bellum, seu apud Armeniam, cùm Tigranem in regnum restitueret. Ad illum Horatii familiarissimum inscripta est etiam Od. 2. lib. 4. item Epist. 2. lib. 2. Porrò in hâc eò collimare videtur poëta, ut ad bene sarciendam charitatem fraternam exhortetur: ad quod artificiosâ insinuatione utitur, et per quasdam ambages sensim procedit, ut meliùs propositum exequatur.

Juli] Theod. Marcilius non abs re, *Luci* reponendum contendit: quod *Julius* nusquam sit prænomen: nomen autem Floro nequeat statui: siquidem Flori non Juliæ, sed Aquilliæ gentis sint.

2. *Claudius Augusti privignus,*] Claud. Tiberius Nero, Drusi frater natu major, filius autem Liviæ Drusillæ. Hanc enim Augustus, repudiatâ Scriboniâ, marito suo *et quidem prægnantem abduxit, dilexitque et probavit unicè ac perseveranter.* Sueton. Octav. cap. 63. Quinetiam erga ejus *pueros Nerones,* hoc est, in utrumque illum privignum, *animi paterni* fuit. Nam et hos adoptavit, ac Drusum quidem præcipuis honoribus decoravit: Tiberio verò Liviam suam ex Scribonia filiam dedit uxorem, denique imperium tradidit. Vide lib. 4. Od. 4. et 14. ibique annot.

3. *Thraca*] Gr. Θρῄκη, Thrace vel Thraca, pro Thracia.

Hebrus] Thraciæ mons et fluvius. Porrò ibi vehemens rigere frigus dixit, lib. 1. Od. 25.

4. *Freta, vicinas inter, &c.*] Hellespontus in angustiis illis fremens, scil. inter Sestum Thraciæ, et Abydum Asiæ *arces,* vel oppida. Gall. *Les Dardanelles.* Item, *Le detroit de Gallipoli.* Ovid. Trist. 1.

Seston Abydenâ separat urbe fretum.

Turres,] Quid. leg. *terras,* i. e. Europam et Asiam angusto illo mari seu freto divisas. Lucan. lib. 2. *Europamque Asiæ, Sestonque admovit Abydo.*

5. *Pingues Asiæ campi*] Cic. pro lege Manil. n. 14. *Asia tam opima est et fertilis, ut et ubertate agrorum, et varietate fructuum, et magnitudine pastionis, et multitudine earum rerum quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat.*

6. *Studiosa cohors*] Prætoriani milites literati, vel potiùs docti comites Tiberii. Ut enim ipse studiosus et literarum amans, ita secum habebat literatos quosdam et imprimis studiosos, quorum præcipui nominantur hîc: Titius, et Celsus poetæ; Florus autem orator, poëta, et jurisperitus. Vide infrà Epist. 8.

9. *Titius,*] Septimius ille cognominatur quibusdam, diciturque lyrica et tragica scripsisse: è quibus nihil extat.

10. *Pindarici fontis qui, &c.*] Qui vulgares et vulgaria contempsit, quasi *lacus et rivos*:

Fastidire lacus et rivos ausus apertos?
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet auspice Musâ;
An tragicâ desævit, et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multùmq; monendus,
Privatas ut quærat opes, et tangere vitet
Scripta Palatinus quæcunq; recepit Apollo. [144]
Ne, si fortè suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quæ circumvolitas agilis thyma? Non tibi parvum
Ingenium, non incultum est, nec turpiter hirtum.
Seu linguam causis acuis, seu civica jura
Respondere paras, seu condis amabile carmen;
Prima feres hederæ victricis præmia. Quod si
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quò te cœlestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.

lacus et rivulos patentes aspernatus? quomodo valet? nostrine recordatur? an musarum auspicio Pindaricos numeros accommodare Latinis chordis laborat; an graviter agit, assurgitque scribendis tragœdiis? Quid Celsus facit? admonitus iterumque admonendus, ut proprias sibi divitias comparet; caveat autem desumere è libellis quos servat Apollo Palatinus: ne si avium turba suas aliquando veniat plumas resumere, risum excitet cornix spoliata surreptis coloribus. Tu verò quid agis? quæ thyma circumvolitas sedulus? Enimverò *non exiguum, non rude, non asperum ingenium habes:* atq; adeò *sive ad causas* orandas *facundiam adhibes; sive te accingis ad interpretandum jus civile: sive amatorios versus conscribis: præcipua tollis munera hederæ victricis. Porrò si abjiceres fomitem solicitudinum frigidas* efficientem, certè *pervenires, quo te summa eveheret sapientia. Id curemus, ad id incumbamus tam parvi quàm magni, si volumus esse patriæ nobisque utiles.*

ANNOTATIONES.

ipsum Pindarum lyricorum principem atque fontem adiit: Latinisq; versibus ausus est emulari styli ejus sublimitatem et sensûs profunditatem. Allegoria.

13. *Thebanos*] Pindarus Thebis oriundus. Lib. 4. Od. 2.

14. *Desævit,*] Sævientes reges et principes repræsentans, graveisque rerum et animorum exprimens conversiones et motus, ut vulgò in tragœdiis.

Ampullatur.] Debet magnus et splendidus esse tragœdiæ stylus. Unde et sæpe significatur cothurno sublimi tragicorum calceamento. Vid. Epist. ad Pis. v. 80.

15. *Celsus*] Pedo Albinovanus ipse est, cui est scripta sequens Epist. 8. Hunc monet, ut plagium evitet, neve aliena scripta usurpet, venditetque quasi sua. Quo iratum sibi posteà redarguit Horatius obliquè, velut morosum.

16. *Privatas ut quærat opes,*] Ut proprio, quod aiunt, Marte aliquid inveniat et componat; quæ verò sunt aliorum, ne compilet, sibique attribuat.

17. *Palatinus Apollo.*] Augustus bibliothecam in monte Palatino construxit, adjunxitque Apollinis templo. Ibi deponebantur asservabanturque scripta quæcunque judicata fuerant cedro et immortalitate digna.

19. *Moveat cornicula risum*] Nota Æsopi fabula, notum adagium Erasmi, *Æsopicus graculus.* Cornix (vel graculus, ut alii volunt) plumarum suarum pertæsa, alias undequaq; mutuata est. At cùm se alienis coloribus ornatam et fulgentem admiraretur, ecce aves, quæ sua erant singulæ repetentes, nudam haud sine ludibrio reliquerunt.

20. *Ipse quid audes?*] Tu quidem ipse, Juli Flore, nihilne operum moliris? quæ scripta, quos auctores imitaris aut evolvis? unde eximia quæque decerpas, velut apes succum è thymo et floribus optimis.

25. *Prima feres hederæ*] Sive in foro causas orare, sive consultoribus jura explicare, sive carmina condere volueris, ubique victor et insignis habebere.

Hederæ victricis,] In commissionibus et certaminibus ingeniosis victores hederâ coronabantur. Vide lib. 1. Od. 1. v. 29. Dicta est hedera, quòd hæreat; vel quod edita petat; vel quia id, cui adhæserit, edat. In tutelâ Liberi putabatur esse, quia ut ille semper juvenis, ita hæc viret: vel quòd illa omnia, sicut ille mentes hominum, illigat. Festus.

Quòd si Frigida, &c.] Amicè castigat Flori vitia.

26. *Frigida curarum fomenta*] Ambitio et avaritia curas pariunt infinitas, nutriunt ac fovent, hominemque reddunt frigidum et segnem ad virtutes et studium sapientiæ.

29. *Si patriæ volumus, &c.*] Vide Cic. de officiis.

Debes hoc etiam rescribere, si tibi curæ est, [745]
Quantæ conveniat, Munatius: an malè sarta
Gratia nequicquam coit, et rescinditur? at vos
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat
Indomitâ cervice feros? ubicunque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere fœdus,
Pascitur in vestrum reditum votiva juvenca.

Illud insuper mihi significare te rogo; nunquid tam carus, quàm decet, tibi sit Munatius: an concordia haud benè reconciliata dirimatur? Verùm sive fervidus sanguis, sive rerum imperitia vos exagitat animo non erudito immites; profectò non debetis amicitiam fraternam violare: at quacunque in regione versamini, ego vestrum in reditum vitulam pasco, diis ex voto sacrificandam.

ANNOTATIONES.

31. *Munatius:*] Non is est Plancus ille Munatius, ad quem est Od. 7. lib. 1. Sunt qui non fratrem Julii Flori, sed familiarem duntaxat fuisse arbitrentur: *fœdus* verò *fraternum* dici posse de amicitiâ.

33. *Calidus sanguis,*] Fervens in juventute, sæpe et facilè ebulliens circa cor, iramq; faciens et offensionem. Est in quibusd. codd.

Heu calidus sanguis! heu rerum inscitia vexat!

Rerum inscitia vexat] Contrà rerum usus et experientia, pariter et doctrina morum, ejusmodi juveniles motus placat, et cohibere docet animum temerè effervescentem.

36. *Votiva juvenca.*] Diis vota et promissa pro felici reditu vestro et incolumitate. Huc fortasse pertinet, quod, ut tragici hircum, ita lyrici vitulum seu juvencum solebant mactare.

EPISTOLA IV. Ad *ALBIUM TIBULLUM.*

Ad laborem honestum, moxque ad voluptatem hortatur.

ALBI, nostrorum sermonum candide judex, [746]
Quid nunc te dicam facere in regione Pedanâ?
Scribere quod Cassî Parmensis opuscula vincat?
An tacitum silvas inter reptare salubres,
Curantem quicquid dignum sapiente bonoq; est?

Tibulle, bone censor nostrorum sermonum, quid putem agere te nunc in regione Pedanâ? Credamne te componere quod superet opera Cassii Parmensis; an otiosum ambulare in nemoribus amœnis, cæterùm *nihil prætermittentem* eorum, *quæ decent virum probum ac prudentem?*

ANNOTATIONES.

1. *Albi.*] Albius ille Tibullus equestri familiâ Romæ natus, eodem tempore quo Ovidius. Ingenii solertiâ et suavitate, nec non præstanti corporis formâ insignis, nobilibus charus extitit. Elegiarum quatuor libros perelegantes scripsit. Horatio quàm familiaris fuerit, patet ex Od. 33. lib. 1. et ex hâc Epistolâ.

Sermonum] Satirarum pariter et epistolarum.

Candide judex,] Sine invidentiâ et adulatione. Fortasse alludit ad nomen *Albii.* Epist. ad Pison. v. 445.

Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, &c.

2. *Pedanâ?*] Pedum Latii oppidum fuit, non longè ab urbe Româ. Pedanos simul et Aricinos, Lavinienses ac Veliternos civitate donatos scribit T. Liv. In eâ porrò regione Tibullus prædium habebat amœnum et locuples. Quo cum secessisset ad leniendas quasdam curas, ad eum scripsit Horatius, ostenditq; multis donatum muneribus à naturâ, à diis, à fortunâ etiam, frui debere illis, dum liceret per usuram vitæ sensim defluentis: neque solicitum esse oportere.

3. *Cassî Parmensis*] Idem is creditur, de quo lib. 1. Sat. 10. quiq; *Etruscus* dicitur. Scripsit tragœdias, elegias, epigrammata. De eo sic vet. comm. Cassius Parmensis, tribunus militum in partibus Cassii et Bruti fuit. Quibus victis, Athenas se contulit. Quintus autem Varus eò missus ab Augusto, ut eum interimeret, studentem reperit; illoq; perempto, scrinium cum libris abstulit. Unde multi credidere Thyesten tragœdiam esse opus Cassii Parmensis.

Non tu corpus eras sine pectore. Dî tibi formam,
Dî tibi divitias dederant, artemq; fruendi. [747]
Quid voveat dulci nutricula majus alumno,
Quàm sapere, et fari ut possit quæ sentiat, et cui
Gratia, fama, valetudo contingat abundè,
Et mundus victus, non deficiente crumenâ?
Inter spem curamque, timores inter et iras,
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.
Grata superveniet, quæ non sperabitur, hora.
Me pinguem et nitidum benè curatâ cute vises,
Cùm ridere voles, Epicuri de grege porcum.

Atqui *tu non corpus es sine mente. Dii elegantem tibi speciem opesque, et his bene utendi facultatem largiti sunt. Quid verò nutrix alumno carissimo exoptet meliùs, quàm sapere et ut quæ sentit possit eloqui, et qui favorem habeat, et existimationem, sanitatemque, et victum lautum, et marsupium nunquam vacuum?* Quoniam autem vivimus *inter spem et sollicitudines, inter timores atque indignationes,* auctor tibi sum, ut *unumquemque diem ultimum tibi lucere existimes.* Sic enim *jucundum tempus accedit minimè speratum. Certè me succi plenum et corpore egregiè culto fulgentem videbis,* imò, *si jocari velis, suem ex harâ Epicuri.*

ANNOTATIONES.

6. *Sine pectore.*] Sine corde, excors, sine animo et ingenio.

Formam] Egregiâ corporis formâ præstitisse dicitur Tibullus.

7. *Dederant,*] Hoc eò referunt aliqui, cùm pauperior jam factus esset Albius: alii explodunt, constanterque legunt, *dederunt*; penultimâ licenter correptâ. Ut et apud ipsum Tibull. lib. 2. Eleg. 5. *Hæc fuerunt olim,* &c. pro *fuerant.* Apud Lucret. lib. 5. et Æneid. 3. *constiterunt,* ubi vulgò *constiterant.* Certè consentiunt de Ecl. 4. Virgil.

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Artemque fruendi.] Œconomiæ scientiam et peritiam.

8. *Quid voveat dulci nutricula,* &c.] Persius de his fusè, Sat. 2.

9. *Et cui.*] Leg. al. *utque.*

10. *Gratia,*] Apud magnates. Messala Corvinus mirè Tibullum fovit: pariter Messalam Tibullus celebravit. Ipse testis eo disticho:

Hic jacet immiti consumptus morte Tibullus,
Messalam terrâ dum sequiturque mari.

Fama,] Apud omnes. Ovid.

Donec erunt ignes arcusque Cupidinis arma,
Dicentur numeri, culte Tibulle, tui.

11. *Mundus victus,*] Lib. 2. Sat. 2.

Mundus erit, qui non offendit sordibus, atque
In neutram partem cultus miser.

12. *Inter spem, curamque,* &c.] His enim vita mortalium perpetuò conflictatur.

14. *Grata superveniet,*] Gratiora sunt, quæ non expectata superveniunt bona, acceduntque insperata.

15. *Me pinguem*] Se, qualis reapse erat, pingit Horatius, obesulum, et cultûs corporis studiosum.

16. *Epicuri de grege porcum.*] Abdomini et voluptatibus ultrò indulgentem. Cic. in Pison. *Epicure noster ex harâ producte, non è schola.* Apud Athen. lib. 7. cap. 5. non obscurè dicit, sed altâ voce clamat Epicurus; *Quod bonum sit nullum agnosco, præter voluptatem ex gustu et venere.* Contrà tamen sensisse Epicurum, vide in annot. lib. 2. Sat. 4. init.

EPISTOLA V. Ad TORQUATUM.

Ad cœnam frugalem invitat, et ad hilaritatem. Ebrietatis commoda recenset.

SI potes Archiacis conviva recumbere lectis,
Nec modicâ cœnare times olus omne patellâ,
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterum Tauro diffusa, palustres 4
Inter Minturnas, Sinuessanumq; Petrinum. [7+9]
Sin melius quid habes, arcesse; vel imperium fer.
Jamdudum splendet focus, et tibi munda supellex.
Mitte leves spes, et certamina divitiarum,
Et Moschi causam. Cras nato Cæsare festus

Si conviva potes accumbere in thoris brevibus, nec abhorres edere quodvis olus è tenui patinâ, ô Torquate, expectabo te domi occidente sole. Potabis vinum, Tauro iterum consule, in cados *fusum inter Minturnas paludosas et Petrinum Sinuessanum. Quod si habes aliquid melius, affer; vel jussa exequere. Jampridem accensus est* meus *ignis, meaque supellex tui gratiâ nitescit. Intermitte curam* rerum *futilium, ac labores* pro *opibus, atque Moschi defensionem. Dies crastina Cæsaris*

ANNOTATIONES.

1. *Si potes.*] Si frugalis et tenuis cœnæ apparatus tibi placere potest.

Archiacis.] Sicut à Pausiâ pictore *Pausiaca* tabella, Sat. 2. 7. 95. ita ab *Archiâ* fabro *Archiaci* lecti.

Conviva recumbere lectis.] Ad mensam accumbere tricliniaribus in lectis antiquo modo fabricatis è rudiori materiâ.

2. *Olus omne.*] Durum olus, *betam plebeiam*, Pers. Sat. 3. v. 112.

3. *Supremo sole.*] Sub vesperam. Perperam aliqui altissimum solem accipiunt, afferuntque illud ex lib. 2. Sat. 8. *Dimidio potare die:* nec enim hora ista convenit frugali cœnæ: adde quod sequitur de *æstivæ noctis benigno sermone.*

Torquate.] Estne is L. Manlius ipse Torquatus, causarum patronus? ad quem est Od. 7. lib. 4. Theod. Marcilius, *Euge*, inquit: *Sic mortuum vocat Quintus scilicet.* Intelligit verò Q. Nonium Asprenatem, qui et Torquatus fit appellatus, Augustoque *junctus arctiùs* dicitur. Sueton. Octav. cap. 56. Vide ibid. cap. 43. ubi sic habetur: *In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum aureo torque donavit: passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen.*

4. *Vina bibes.*] Nec generosa, quippe è palustribus Minturnis, nec vetustate insignia; nam annis superioribus fusa in amphoras.

Iterum Tauro.] Consulum nominibus solita notari vina alibi dictum est. Vide lib. 1. Od. 20. et lib. 2. Od. 3. Porrò T. Statilius Taurus, homo novus, ut et Agrippa, sed Augusti amicitiâ, victoque in Siciliâ Lepido, rebusque mox in Africâ gestis (unde et triumphum meruit) amphitheatro etiam extructo fuit clarissimus. Consul primò fuisse dicitur anno U. C. 717. secundò verò 728. cùm Horatius annum ætatis ageret 40 aut circiter Neroni nupsit ejus abneptis Statilia Messalina.

5. *Minturnas.*] Hæc olim fuit urbs Latii satis culta, prope ostia Liris fluvii, planitie, ubi amphitheatrum et aquæductus. Horum reliquiæ adhuc visuntur, de urbe verò superest parva turris cum tabernâ duntaxat. Non longe aberat ingens palus, in quâ latuit Marius à Syllâ profligatus. De quo Juvenal. Sat. 10. v. 276.

Exilium, et carcer, Minturnarumque paludes.

Sinuessanumque Petrinum.] Montem aiunt esse urbi Sinuessæ imminentem, ubi nunc oppidum cum arce apud Sinuessam excisam, V. *Rocca di monte Dragone.* Alii dicunt fuisse vicum agri Sinuessani, qui celebris erat, vini non quidem bonitate, sed copiâ. Sinuessa verò *Sinope*, in orâ ubi Massicus mons desinit, inter ostia Liris et Vulturni fluminum.

6. *Imperium fer.*] Quidam interpretantur, Tu me fac regem convivii: quod mihi quidem absurdum videtur.

7. *Splendet focus, &c.*] Ad convivium parandum, coquendasque dapes.

8. *Mitte leves spes.*] Omitte paululum solitas occupationes molestas, sive pro divitiis, sive pro famâ et honoribus, sive pro defensione clientum tuorum.

9. *Moschi.*] Is fuisse rhetor Græcus refertur origine Pergamenus, qui veneficii reus à Torquato defendebatur.

Cras nato Cæsare festus.] Cras justitium est, ob

Dat veniam somnumq; dies. Impunè licebit
Æstivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi fortunas, si non conceditur uti?
Parcus ob hæredis curam, nimiumque severus
Assidet insano. Potare, et spargere flores
Incipiam, patiarq; vel inconsultus haberi. [750]
Quid non ebrietas designat? operta recludit;
Spes jubet esse ratas; in prælia trudit inermem;
Sollicitis animis onus eximit; addocet artes.
Fœcundi calices quem non fecêre disertum?
Contractâ quem non in paupertate solutum?
Hæc ego procurare et idoneus imperor, et non
Invitus: ne turpe toral; ne sordida mappa
Corruget nares; ne non et cantharus et lanx
Ostendat tibi te; ne fidos inter amicos
Sit, qui dicta foras eliminet; ut coëat par [751]

natalibus sacra indulget licentiâ dormiendi, fasque erit noctem æstivam gratis colloquiis traducere. Quid opes juvant, *si non licet* his *frui? Si quis parcè* victitat, *nimisque tristis, hæredum causâ,* ille *stulto proximus est.* Ego verò contrà, *hoc magis bibam, et spargam flores; nec verebor etiam temerarius vocari. Ecquid vinolentia non efficit? detegit occulta; firmam dat fiduciam; inermem impellit ad certamina; anxiæ mentis ægritudinem discutit; artes docet. Scyphi abundantes quem non reddiderunt eloquentem? quem non liberalem vel in angustâ inopiâ?* Certè *aptus et non repugnans ego ista jubeor curare; ne toral immundum, ne mappa illota nares faciat contrahi; ut vasa et patinæ te tibi repræsentent; ne inter familiares reperiatur, qui dicta exportet extrà; ut pares congregentur.*

ANNOTATIONES.

natalem Cæsaris; ac proinde silentibus judiciis, ac strepitu forensi, dormire in multam lucem, et epulari, et hilaritati vacare licebit.

9. *Nato Cæsare.*] Accipiunt vulgò de natali Augusti, qui cùm in Septembri sit circa finem, ex Suetonio, ad rem præsentem non facit admodum. Malim igitur cum quibusdam intelligere natalem Jul. Cæs. qui Julio mense habet *noctes æstivas.* Vide Mac. Sat. l. 1. c. 12. Dion. l. 44.

11. *Æstivam sermone benigno tendere noctem.*] Noctem æstate breviorem extendere seu protrahere sermonibus prolixis, familiaribus, jucundis.

12. *Quo mihi fortunas.*] Ita Muretus, aliique deinceps. Habent tamen codices plerique: *Quo mihi fortuna?*

13. *Parcus ob hæredis curam.*] Quisquis sumptui parcit, geniumque defraudat, ut majores hæredibus opes relinquat, insanit propè.

14. *Spargere flores incipiam.*] Splendidè cœnam apparabo, atque in secundâ mensâ de more flores inspergam.

16. *Designat.*] Non. Marcell. *designare,* est cum notâ et ignominiâ aliquid facere. Donat. in Terent. Adelph. ad eas voces: *Modò quid designavit?* est, inquit, novum, quid moliri, seu malum seu bonum.

17. *Spes jubet esse ratas.*] Lib. 3. Od. 21.

Tu spem reducis mentibus anxiis.

Vide ibi, item lib. 4. Od. 12.

Inermem.] Al. *inertem.* Loco mox citato:

Viresque et addis cornua pauperi,
Post te nec iratos trementi
Regum apices, neque militum arma.

18. *Sollicitis animis onus eximit.*] Hinc Liber dictus Bacchus.

Addocet artes.] Seu quia vinum moderatè sumptum acuit ingenium, sive quod ebrii plerumque sunt jactabundi, seque omnia scire prædicant ineptè quidem.

20. *Solutum.*] Vel ab omni sollicitudine paupertatis liberum, vel prodigum in ipsâ paupertate.

21. *Idoneus, et non Invitus.*] Erat enim Horatius agilis, hilaris, necnon munditiei perquam studiosus.

22. *Ne turpe toral.*] Ne thori seu lecti tricliniares offendant convivis sordibus. Vide lib. 2. Sat. 4. sub finem.

Ne sordida mappa.] Ne dum manus abstergant convivæ inter edendum, mappæ immunditia fastidium pariat et nauseam quod naribus corrugatis significatur. Vide loc. mox cit. Sat. 4. l. 2.

23. *Cantharus et lanx Ostendat tibi te.*] Vasa tam sint nitida, ut quasi speculum imaginem tuam reddant exhibeantque.

Cantharus.] Vas vinarium speciem referens scarabæi, qui κάνθαρος Græcè dicitur: tali poculo usus Bacchus, ipsi proinde sacro. Meminit Macrob. pariterque Athenæus. Item Plin. lib. 33. cap. 11. *C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur.* Arnob. sub finem lib. 6. *Quid in Liberi è xterâ pendens potorius cantharus?* Magnum ansatumque indicat Virgil. Ecl. 6. v. 17.

Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.

25. *Sit, qui dicta foras eliminet.*] Ne quis extra limen domûs efferat, effutiat, evulget,

Jungaturque pari. Butram tibi Septimiumque,
Et, nisi cœna prior, potiorque puella, Sabinum
Detinet, assumam. Locus est et pluribus umbris:
Sed nimis arcta premunt olidæ convivia capræ.
Tu quotus esse velis, rescribe et, rebus omissis,
Atria servantem postico falle clientem.

Porrò convivas tibi dabo Butram et Septimium, Sabinum quoque dummodò non detineat eum cœna prior et amica potior. Est etiam locus multis comitibus: at in convivio nimis constipato caprinus fœtor molestus est. Tu rescribe quotus esse cupias. Mox autem negotiis abjectis, per fores posteriores fuge clientem in atrio stantem.

ANNOTATIONES.

quæ inter potandum dicta liberiùs fuerint: ex quibus temerè invidia conflctur. Apud Lacedæmonios, inquiunt, publica intrantibus convivia aliquis senior ostendens fores ita monebat: *Per has ne verbum ullum egrediatur.*

25. *Ut coeat par.*] Hinc enim jucundior fit sermocinatio.

26. *Butram tibi, &c.*] Non unus est qui legat *Brutum.*

28 *Umbris.*] De his conviviorum sectatoribus lib. 2. Sat. 8.

29. *Sed nimis arcta premunt.*] Ubi plures sunt convivæ, axillarum gravis odor creat nauseam. Vide Epod. 12.

30. *Tu quotus esse velis rescribe;*] Dic quot velis tibi sodales convivas. Varro dicebat convivarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, et progredi ad Musarum; id est, proficisci à tribus, et consistere in novem, &c. quæ lege apud Gell. lib. 13. cap. 11.

31. *Postico.*] Plautus *posticulam* dicit, sub. ostium. Petronius *posticulam*, sub. januam. Gall. *Porte de derriere.* Angl. THE BACK DOOR. Virgil. Æn. 2. v. 453. ita rem explicat:

Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus
Tectorum inter se Priami, postesque relicti
A tergo.

Clientem.] Moschum vel alium, qui in atrio te observat alloquendi cupidus. Hunc autem falle egrediens per januam posteriorem, et veni ad me.

EPISTOLA VI. Ad *NUMICIUM.*

Felix est, qui nihil timet, nihil cupit.

NIL admirari propè res est una, Numici,
Solaque quæ possit facere et servare beatum.
Hunc solem, et stellas, et decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nullâ
Imbuti spectent. Quid censes munera terræ?
Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos?

O Numici, nihil mirari, est unica fere et sola res, quæ possit beatum efficere et servare. Reperiuntur homines, qui nullâ trepidatione affecti contemplantur solem hunc, et stellas, et tempora certis horis abeuntia. Quid putas de terræ donis? quid de muneribus maris ultimos Arabas Indosque locupletantis?

ANNOTATIONES.

1. *Nil admirari.*] *Admirabilis epistola*, inquit Parthenius; *erudita*, Torrentius; *aurea*, Lambinus. Sanè admirabilis, quæ nihil stultè mirari, luculenter mirè docet; erudita, quæ philosophiæ moralis et Stoæ mysteria reconditissima clarè exhibet, atque solerter insinuat; aurea, quæ *aureæ mediocritatis*, ac veræ virtutis imaginem eleganter adumbrat.

Nil admirari, &c.] Non percelli admiratione illâ fatuâ è quâ nascitur cupiditas vel timor, animum perinde torquentes. De eâ Epist. 1. v. 47. Stultæ illi admirationi virtutem contrariam Democritus vocabat ἀθαυμασίαν.

Numici.] Numicia gens Romæ patricia.

3. *Decedentia certis Tempora momentis.*] Conversiones astrorum, indeque natas mutationes, temporum vices, ac tempestatum varietates, &c.

4. *Formidine nullâ Imbuti.*] Quod si intrepidi spectant cœlestia, certe multò magis terrena.

5. *Munera terræ?*] Aurum, argentum, &c.

6. *Munera maris?*] Margaritas, gemmas, &c.

Arabas.] De his lib. 1. Od. 29. lib. 12. Od. 12.

Indos?] Lib. 1. Od. 12.

Ludicra quid, plausus, et amici dona Quiritis?
Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore? [753]
Qui timet his adversa, ferè miratur eodem
Quo cupiens pacto: pavor est utrobique molestus;
Improvisa simul species exterret utrumque;
Gaudeat, an doleat; cupiat, metuatne. Quid ad rem,
Si quicquid vidit melius pejusve suâ spe,
Defixis oculis, animoque et corpore torpet?
Insani sapiens nomen ferat, æquus iniqui,
Ultrà quàm satis est virtutem si petat ipsam.
I nunc, argentum, et marmor vetus, æraq; et artes
Suspice; cum gemmis Tyrios mirare colores:
Gaude, quòd spectant oculi te mille loquentem;
Gnavus manè forum, et vespertinus pete tectum,
Nè plus frumenti dotalibus emetat agris [754]
Mutus, et (indignum quod sit) pejoribus ortus,
Hic tibi sit potiùs, quàm tu mirabilis illi.
Quicquid sub terrâ est, in apricum proferet ætas;
Defodiet condetque nitentia. Cùm benè notum

quid de ludis, et applausu, ac muneribus populi *Romani faventis? Quo animo, quo judicio vultuque aspicienda* hæc *putas?* Certè *qui formidat istis contraria, eodem modo afficitur, quo* is, qui ea *desiderat:* atque *in utroque trepidatio est* æquè *molesta, cum insperata species utrumque perturbat; seu lætetur, seu mæreat, seu cupiditate seu formidine* percellatur. *Quid* autem *ad propositum, si cum aliquid aspexerit fortunatius aut infelicius quàm speravit, oculos* tenet *immotos, atque mente* simul *et corpore obstupescit? Virtutem ipsam si* quis *nimium expetat; sapiens desipere, justus injustus esse existimabitur. I modò; admirare argentum et vetus marmor, et fabrefacta ex ære; purpuram et gemmas concupisce; lætare quòd te dicentem mille oculi attendunt: manè forum frequenta sedulus, ac serò domum redi, ne Mucius plus tritici, quam tu, colligat ex agris dotalibus, et ne ille (quod indignum est) ignobiliori stirpe genitus à te suspiciatur magis, quam tu ab illo. Quodcunque abditum in terrâ* delitescit, id *tempus expromet in apertum; infodiet autem et occultabit conspicua.* Sic *postquam*

ANNOTATIONES.

7. *Ludicra.*] Victoriam in ludis, quæ magni olim habita.

Plausus.] Benevolentiam populi significatam publicè, vel assurgendo, vel consalutando, vel acclamando, vel applaudendo. Vide l. 1. Od. 20.

Dona Quiritis?] Honores et magistratus delatos per suffragia populi Rom. *Qui dabat olim imperium, fasces, legiones, omnia.* Juvenal. Sat. 10. v. 78.

8. *Quo sensu.*] Stoici dicebant perturbationes omnes opinione constare.

Ore?] Fronte: oculis affectus demonstrantur ut plurimùm.

9. *His adversa.*] Inopiam, contemptum, ignominiam, sibilos, explosiones.

10. *Pavor.*] *Metus est mentem loco movens.* Cic. Tuscul. 4.

Utrobique molestus; Al. *utrique*, cupienti ac timenti: timens enim vexatur dolore mali futuri, cupiens autem desiderio boni absentis.

11 *Improvisa simul species exterret utrumque*;] Seu species boni præsentis insperata, quæ nimio gaudio exanimat etiam interdum, seu species mali præsentis tristitiam creans eo graviorem, quo minùs exspectabatur. Unde exoritur stupor, torpor, ægritudo, mentis alienatio, &c.

12. *Quid ad rem.*] Quid ad felicitatem, quam nunc rem investigamus.

17. *I nunc, &c.*] Si res bonas, si virtutem ipsam ultra quàm satis est, expetere stultum est; an licebit cupidè scrutari metalla, vasa, lapilles, purpuram: imò famam, celebritatem nominis, opes, honores, &c.?

18. *Tyrios colores*;] Vide lib. 2. Od. 18. v. 8. ibique annot. Item lib. 3. Od. 20. in fine.

20. *Gnavus manè forum, &c.*] Vel primo manè forum negotiantium pete ibique exerce, quod *Janus summus ab imo perdocet*; hoc est; fœnore divitias accumula: Epist. 1. v. 54. item lib. 2. Sat. 3. vel forum judiciarium frequenta, et causis agendis quæstum fac. Martial.

Dives eris, Romæ si causas egeris.

Vespertinus pete tectum.] Diem totam lucro faciendo consume; nec domum redi, nisi serò et sub vesperam.

21. *Dotalibus agris.*] Ab uxore acceptis dotis nomine.

22. *Mutus.*] Plebeius et ignobilis.

23. *Quàm tu mirabilis illi.*] Quod tu patricius illi obscuro et abjecto non sis mirabilis per majores divitias. Prolepsis.

24. *Quicquid sub terrâ est.*] Quicquid nunc stultè miraris et optas, peribit; et tu pariter cum istis: quære potiùs virtutem, quæ sola bonum stabile est et solidum. Epist. 1. v. 47.

Porticus Agrippæ, et via te conſpexerit Appî;
Ire tamen reſtat Numa quò devenit et Ancus.
Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
Quære fugam morbi. Vis rectè vivere? Quis non?
Si virtus hoc una poteſt dare; fortis omiſſis
Hoc age deliciis. Virtutem verba putas, ut
Lucum ligna? cave ne portus occupet alter; [755]
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas:
Mille talenta rotundentur, totidem altera; porrò et
Tertia ſuccedant, et quæ pars quadret acervum.

porticus Agrippæ et via Appia te ſpectaverit valde illuſtrem; attamen ſupereſt ut *pergas* eo, *quo Numa et Ancus tandem iverunt.* Age verò, *ſi latus aut renes graviter dolent; exquire doloris levamen.* At *viſne rectè vivere? Ecquis non vult?* inquies. Ergò, *ſi ſola virtus hoc conferre valet, ad hoc labora ſtrenuè, abjectis voluptatibus.* Quod *ſi* contrà *virtutem cenſes* mera eſſe *verba, ſicut lucum arbores* tantùm: *cura* diligenter *ne alter portus occupet, neve dimittas negotiationem apud Cibyrates et Bithynos:* curà ut *mille talenta compleantur, totque altera adjiciantur, itemque tertia, imo et* quarta, *ut cumulus reddatur quadratus.*

ANNOTATIONES.

26. *Porticus Agrippæ.*] M. Agrippa tertium conſul Panthéon fecit; addidit verò porticum columnis ingentibus, trabibus etiam æneis auro ſuperfuſis ſuperbam. Synecdoc. pro quâvis porticu, quæ quidem Romæ fuit multiplex. Epiſt. 1. v. 71. In his ambulare, ſeque oſtentare inſignes quique conſueverant.

Via Appî.] Appius Claudius cenſor viam Romæ per portam Capenam Brunduſium uſque conſtravit adeò latam, ut plauſtra duo ſibi occurrentia facilè pertranſirent. Hæc à Trajano inſtaurata Statius 2. Sylv. carm. 2.

Appia longarum teritur regina viarum.

27. *Ire tamen reſtat.*] Poſtquam te omnibus oſtentâris, diuque ſplendidè egeris, tandem moriendum eſt: perinde ac ipſi Rom. reges mortui ſunt. Vide lib. 1. Od. 28. et lib. 4. Od. 7. v. 15.

Numa.] Pompilius, ſecundus à Romulo rex, juſtitiâ clarus et religione. T. Liv. lib. 1. Plutarch. &c.

Ancus.] Martius, rex quartus Rom. Numæ ex filiâ nepos, bellicâ gloriâ effulſit. T. Liv. cit.

28. *Si latus aut renes, &c.*] Si labores pleuritide, vel nephritide. Vide lib. 2. Sat. 3. v. 29.

29. *Quære fugam morbi.*] Ut corporis, ſic et animi debes morbos fugere, pari ſaltem diligentiâ.

31. *Virtutem verba putas.*] Si inane quid eſſe virtutem putas. Hercules apud tragicum quendam, et exinde Brutus (ex Dione lib. 47) deploratis rebus exclamaſſe fertur: *O miſera virtus, eras igitur nugæ tantummodò: aſt ego te velut rem ſolidam ſectabar, verum fortunæ ſerviebas:* tumque vocavit unum è familiaribus, ut ſe interficeret.

Ut Lucum ligna.] Veruntamen non arbores faciunt lucum, ſed religio et conſecratio alicui numini.

32. *Cave ne portus occupet alter.*] Ante alios mari te committe: naviga ad Cibyrates et Bithynos: occaſiones occupa negotiandi, et ex negotiatione diteſcendi. Perſ. Sat. 6. v. 75.

Mercare, atque excute ſolers
Omne latus mundi, ne ſit præſtantior alter, &c.

33. *Cibyratica.*] Cibyra urbs Phrygiæ magnæ, in confinio Lyciæ, cognomento magna, æquitatis famâ celebris; ex Strabone. Eò verò mitti ſolebant lucriones, et quotquot valde quæſtum odorari et ſectari cognoſcebantur. Altera fuit Cibyra minor dicta, apud Ciliciam, ab orâ maris diſtans decem propè milliaribus.

Bithyna.] Bithynia Aſiæ regio, hinc Euxino mari, illinc Propontidi vicina, Thracia Aſiatica Xenophonti, nuncupata. Urbes habuit præclaras Chalcedonem, Nicomediam, Apamiam, Nicæam, Heracleam, Pruſam.

34. *Mille talenta rotundentur.*] Rotundum dicitur omni ex parte perfectum. Gal. *Faire le compte rond:* et Angl. *To make up a round ſum.*

Talenta.] Talentum, ταλαντον, *ſtatera, lanx, pondus:* aliquando ponitur pro quovis ingenti pondere auri vel argenti, aliàs ſignificat certum pondus, quod tamen varium variis gentibus. Celebratur in primis talentum Atticum, quod drachmas ſexies mille continebat. Porrò drachma Attica reſpondet groſſo Franciſco, qui valet octo ſolidos cum ſex denariolis, aut circiter: ſiquidem marca argenti groſſos habet ſexaginta quatuor, illaque ut plurimùm valet viginti ſex aut ſeptem libellas, ſive Francicos, ut vocamus. Quæ cùm ita ſint; groſſi illi ſexies millies multiplicati, conficiunt monetæ noſtræ libellas 2550. Quanto verò talentum auri majus ſit argento, et auri ſupra argentum valore facilè æſtimaveris.

35. *Quæ pars quadret acervum.*] Ut quatuor mille talenta inveniantur integra, completa, et perfecta. Perſ. cit.

Rem duplica: feci: jam triplex, jam mihi quartò,
Jam decies redit in rugam.

Scilicet uxorem cum dote, fidemque, et amicos,
Et genus, et formam, regina pecunia donat;
Ac benè nummatum decorat Suadela Venusque.
Mancipiis locuples eget æris Cappadocum rex:
Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt, [73]
Si posset centum scenæ præbere rogatus; [habebo,
Quî possum tot? ait: tamen et quæram, et quot
Mittam. Post paulò scribit, sibi millia quinque
Esse domi chlamydum: partem vel tolleret omnes.
Exilis domus est, ubi non et multa supersunt,
Et dominum fallunt, et prosunt furibus. Ergo,
Si res sola potest facere et servare beatum,
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species et gratia præstat;
Mercemur servum, qui dictet nomina, lævum
Qui fodicet latus, et cogat trans pondera dextram [75]

Nempe dominatrix pecunia tribuit opulentam conjugem, et fidem, et amicos, et nobilitatem, et pulchritudinem: atque divitem stipant Suada et Venus. Verùm enim *Cappadociæ rex abundans servis indiget pecuniâ. Ne tu fueris ejusmodi,* sed potiùs Lucullo similis. *Lucullus, inquiunt, interrogatus num posset centenas chlamydes ad spectaculum commodare, respondit: Quâ* ratione *possum tot* præbere? *attamen quæram, et quot invenium, præbebo. Paulò* verò *postea significat, se domi habere quinque millia chlamydum:* posse igitur *sumi partem vel cunctas.* Hæc est locupletem esse. At contrà *angusta est res familiaris, in qua non plurima superfluunt, ignoranturque à domino et juvant fures.* Quæ cum ita sint, *sique opes solæ valent reddere felicem et conservare; hunc laborem primum assume, et ultimum dimitte. Si beatum facit decus* externum *et favor; emamus servum qui nomina* civium *suggerat, qui latus sinistrum pungat, moneatque manum offerre trans moles:*

ANNOTATIONES.

38. *Suadela.*] Sive Suada, Gr. Πειθὼ, persuasionis dea. Videtur Horatius indicare facilitatem conciliandi nuptias, tum quod addit, *Venusque*; tum quod artè dixit, *uxorem cum dote.*

39. *Mancipiis locuples, &c.*] Cappadocia minoris Asiæ perampla regio, cujus populi ad servitutem adeò nati, ut offerentibus libertatem Romanis, maluerint regem eligere Ariobarzanem. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 27. Cic. post redit. in senatum: *Cappadocem modò abreptum de grege venalium diceres.* Pers. jam cit.

Cappadocas rigidâ pingues plausisse catastâ.

40. *Ne fueris hic tu.*] Ne sis qualis rex ille, unâ re abundans, cæterarum inops. Quin potius sis ut Lucullus adeo locuples rebus omnibus, ut plus possideret quàm sciret. Vult suadere poeta sapientiæ studendum imprimis, quam habenti omnia præstò adsunt.

Chlamydes Lucullus, &c.] Lucullus Romæ insignis vir nobilitate, facundiâ, opibus, Africam prætor justissimè administravit; Mithridatem non semel profligavit, &c. Is rogatus à prætore urbano, ut celebrandi causâ spectaculi commodaret chlamydes multas, longè plures etiam obtulit.

43. *Millia quinque Esse domi chlamydum.*] Plutarch. in Luculli vitâ, cap. 39. minorem numerum designat; centum nempe ait ab eo petitas, ducentas autem fuisse missas: quod certè propiùs ad verum accedit.

46. *Dominum fallunt.*] Nescientem esse tantas sibi divitias.

Prosunt furibus.] Scilicet è magno numero facilè detrahitur ac surripitur aliquid, domino vix advertente. Plaut. *Nihil est hîc quasi furibus: ita inaniis sunt oppleta atque araneis.*

47. *Si res sola potest, &c.*] Si opibus fieri beatum credimus, iis maximè congerendis operam demus.

49. *Si fortunatum.*] Si nominis splendore et gratiâ apud populum constare felicitatem existimamus, captandis civium animis incumbamus, magistratus et dignitates ambiamus: adeoque *mercemur servum* nomenclatorem, qui nobis præeat, ut sit, deducatque ad prensandum unumquemque et verbis officiosis demerendum.

50. *Qui dictet nomina, &c.*] Qui candidatum moneat, quo quisque civium appellandus nomine, quo officii genere obtinendum sit ejus suffragium. Cic. pro Muræna: *Quid quod habes nomenclatorem? . . . . . si nomine appellari abs te cives tuos honestum est; turpe est eos notiores esse servo tuo quàm tibi.* Vide Signon. 3. De judic. cap. 30.

Lævum Qui fodicet latus.] Servus nomenclator incedens ad latus heri lævum honoris causâ, quoties obvius repentè fiebat quispiam salutandus, domini latus cubito pulsabat fodiebatque atque insusurrabat, quis et qualis esset ille civis, ut ritè et honestè appellaretur.

Porrigere: Hic multùm in Fabiâ valet, ille Velinâ;
Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule,
Cui volet, importunus ebur: frater, pater, adde,
Ut cuique est ætas, ita quemque facetus adopta.
Si benè qui cœnat, bene vivit; lucet, eamus [758]
Quo ducit gula: piscemur, venemur; ut olim
Gargilius, qui manè plagas, venabula, servos,
Differtum transire forum populumque jubebat;
Unus ut è multis populo spectante referret
Emptum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,
Quid deceat, quid non, obliti: Cærite cerâ

atque insusurret indigitetque: *Iste plurimum potest in Fabiâ tribu, hic in Velinâ: ille, cui voluerit, fasces dabit, et cui libuerit ebur curule detrahet molestius: voca fratrem vel patrem secundum ætatem cujusque; sic unumquemque urbanè tibi concilia. Quod si beatè vivit, qui lautè vescitur; dies est, pergamus quo gula trahit: piscemur, venemur: sicut pridem Gargilius, qui mane per forum populo frequens ire imperabat famulos cum retibus ac venabulis, ut coram plebe mulus unus è pluribus reveheret aprum pretio comparatum.* Epulemur etiam, *et balnea subeamus* cibis *non coctis pleni; nec curemus, quid honestum sit, et quid indecorum:* præstemus nos licet *censura*

ANNOTATIONES.

51. *Trans pondera dextram Porrigere:*] Varia hic varii effutiunt. Sunt qui notari velint ambitiosos petitores publica pondera in largitionibus excedentes, et olei, vini, cæterorumque plusculum donantes. Alii sic explicant: Moneat brachium exercere extra togam collectam et complicatam, dextramque porrigere ad prensandum occurrentem fortè civem. Hæc sanè longè quæsita videantur. Vero propiùs est: Admoneat candidatum occurrenti civi obviam ire, et manum vel prensando vel adjuvando porrigere, superatis etiam impedimentis, si quæ interveniant; v. g. sive turba obstiterit, sive moles aut trabes in viâ saxaque ponderosa fuerint intermedia, ea transiliendo, et salutandum civem diligenter et officiosè adeundo.

52. *Hic multùm in Fabiâ, &c.*] Sic nomenclator hero candidato suggerit: En ille civis in tribu Fabiâ multùm valet: eum proinde multis officiis et blandimentis capta.

Fabiâ, Velinâ;] Pop. Rom. in 35 tribus seu classes aut familias divisum, nôrunt omnes; et suffragia ferri solita modò viritim, seu per viros singulos; modò tributim aut centuriatim, id est, per tribus aut centurias. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 3. ubi de comitiis curiatis, centuriatis, tributis, deque variâ subinde ratione suffragandi.

Fabiâ.] A gente Fabiorum nominatissimâ dicta est.

Velinâ.] Seu à Veliâ, editâ urbis regione; seu à Velino lacu cujus incolæ in civitatem asciti. Cætera tribuum nomina, numerumque quandoque diversum lege apud cit. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 17, &c.

53. *Cuilibet hic fasces dabit.*] Imperium, consulatum, summum magistratum hic habet, et afferet cuicunque ille suffragari voluerit; adeò valet apud tribules, totque suffragatores secum trahit. Et è contrario.

Fasces.] Nemo nescit pro magistratu poni hæc magistratuum insignia. Synecd. Nimirùm dictatori apparebant lictores 24 cum fascibus; consuli duodecim; proconsuli, et prætori sex. *Fasces* autem erant virgæ plures securi circumligatæ, ita ut extaret ferrum; quibus significabatur potestas castigandi quæ corrigenda erant, præcidendi verò quæ non possent emendari. Plutarch. Problem.

Curule ebur:] Synecd. magistratum, cujus est sellæ curulis eburneæ, et in eâ sedendi, seu cùm judicia exercet, seu cùm in curiam vehitur. Gell. l. 3. cap. 18. Tu l. Catil. 4. *Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit.* Juvenal. Sat. 10. v. 91.

. . . . *illi sellas donare curules*
Illum exercitibus præponere, &c.

56. *Si benè qui cænat, benè vivit;*] Pers. Sat. 4. v. 17.

Quæ tibi summa boni est? unctâ vixisse patellâ
Semper, et assiduè curata cuticula sole.

60. *Gargilius.*] Is inanis et stultâ gloriæ cupiditate ductus, videri cupiebat venando cepisse feram, quam pretio mercatus erat ab aliis captam.

61. *Crudi tumidique lavemur.*] Lavabant prisci helluones ad accelerandam ciborum coctionem, excitato calore naturali per frigoris antiperistasin, ut citiùs et novâ fame ad epulas redirent.

Cærite cerâ digni:] Digni inferri in tabulas Cæritum, id est, à censore infamiæ labe notari, non secus ac urbis Cære populi, quibus ob flagitiosam defectionem jus suffragii ademptum est. Vide Gell. lib. 16. cap. 13. Item Petrum Crinit. De hon. disc. lib. 7. cap. 6. ubi sic habet: Primi omnium municipes facti Cærites sine ullo juris suffragio . . . . . . unde tabulæ Cærites dictæ, in quas censor eos

dignos: imitemur luxuriosos comites Ulyssis Ithacæ regis, qui patriam postbabuerunt vetitæ voluptati. Si autem, *ut Mimnermus arbitratur, nihil dulce est sine amore et jocis; in amore et jocis vive. Age, vale. Si quidpiam scis his melius, benignè communica* nobiscum; *si non* autem, *illis mecum utere.*

Digni: remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei,
Cui potior patriâ fuit interdicta voluptas.
Si, Mimnermus uti censet, sine amore jocisque
Nil est jucundum; vivas in amore jocisque.
Vive, vale. Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

ANNOTATIONES.

referebat, qui notâ vel ignominiâ quâpiam forent insignes. Ex quo eruditè Flaccus in Epistolâ ad Numicium, dignos Cærite cerâ appellat Romanos, qui luxu et voluptatibus turpissimis tenebantur: quem locum Horatiani interpretes ineptissimè, ut alia permulta, exposuerunt. Hactenùs ille.

63 *Remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei.*] Ulysses à Tiresiâ vate monitus edixerat sociis, ne boves solis violarent. At illi, Ulysse dormiente, ex iis mactatis epulas sibi parârunt. Quapropter iræ numinum obnoxii pœnas dederunt, naufragioque absumpti patriam non reviserunt. Vide lib. 2. Sat. 5.

65. *Mimnermus.*] Hic poëta Epicureus, Colophonius, vel Smyrnæus, septem sapientibus antiquior vel æqualis, pleraque scripsit amatoria elegiaco versu, tam suaviter et arguté, ut Ligyostades appellaretur. Suidas. *Mimnermus dulces reperit sonos, et mollis pentametri carmen.* Athen. lib. 13. cap. 8. Propert. lib. 1. Eleg. 9.

Plus in amore valet Mimnermi versus Homero:
Carmina mansuetus lenia quærit amor.

Apud Plutarch. lib. De virtute morali, hoc Mimnermi distichon refertur:

Τίς δὲ χάρις, τί τὸ τερπνὸν, ἄτερ χρυσῆς Ἀφροδίτης;
Τεθναίην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι.
Quid gratum, quid jucundum, aurea si Venus absit?
Emoriar, me horum cura relinquet ubi.

67. *Istis.*] Quæ de summo bono disserui.

EPISTOLA VII. Ad *MÆCENATEM.*

Mæcenatis in se liberalitatem laudat, at libertatem et otium opibus præfert.

Promiseram tibi, Mæcenas, ruri me commoraturum non plus *quinque diebus*; ecce autem *integro* mense

QUINQUE dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror: atqui

ANNOTATIONES.

1. *Quinque dies.*] De hâc epistolâ rectè quidem Scaliger: *Septima*, inquit, *adeo elegans est, adeo urbana, ut ad eas virtutes nihil addi posse videatur.*

Rure.] In villâ mea Sabinâ. Vide infrà Epist. 16. De illâ jam anteà lib. 1. Od. 7. lib. 2. Od. 18. lib. 3. Od. 13. Epod. 1.

2. *Sextilem.*] Hic mensis, ut et Quinctilis, à numero dictus, secundùm Romuli ordinationem, Martio anni tenente principium: nihilominùs tamen etiam post præpositos à Numâ Januarium ac Februarium, vetus nomen retinuerunt Quinctilis et Sextilis, quamvis non jam quintus et sextus, sed septimus et octavus essent. Posteà verò in honorem Julii Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio consule, Quintilis appellatus est Julius, quòd eo mense ad 4. id. Quintil. Julius Cæsar in lucem editus sit. Augustus deinde est qui Sextilis anteà vocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatûs consulto, cujus hæc sunt verba: *Cum imperator Cæsar Augustus mense Sextili et primum consulatum inierit, et triumphos tres in urbem intulerit; et ex Janiculo legiones deductæ secutæque sint ejus auspicia ac fidem; et Ægyptus hoc mense in potestatem populi Rom. redacta sit; finisque hoc mense bellis civilibus impositus sit; atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit; placere senatui ut mensis Augustus appelletur.* Macrob. lib. 1. cap. 12.

Si me vivere vis sanum rectèque valentem; [760]
Quam mihi das ægro, dabis ægrotare timenti,
Mæcenas, veniam; dum ficus prima, calorque
Designatorem decorat lictoribus atris;
Dum pueris omnis pater et matercula pallet;
Officiosaque sedulitas, et opella forensis
Adducit febres, et testamenta resignat.
Quòd si bruma nives Albanis illinet agris,
Ad mare descendet vates tuus, et sibi parcet, [761]
Contractusque leget. Te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, et hirundine primâ.
Non, quo more pyris vesci Calaber jubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes.
Jam satis est. At tu quantum vis tolle. Benignè.
Non invisa feres pueris munuscula parvis.

Augusto absum fallax. Verum si me vis incolumem vivere, & bene valere, quod ægrotanti concederes, hoc indulge ægrotare metuenti; dum prima ficus, et æstus libitinarium exornat atratis ministris; dum parentes filiis timent; dum sedulus et officiosus in foro labor gignit febres, atque aperit testamenta. Cum verò hyems nivibus operiet agros Albanos, statim *ad mare decurret tuus poëta, suique sollicitus rariùs leget.* Demum *ad te revertetur cum Favoniis, et primâ hirundine, si* quidem *ita volueris, ô suavis amice.* Enimverò *nequaquam mihi opes largitus es, quâ ratione hospes Calaber* viatorem *cogit pyra comedere.* CAL. *Comede, quæso,* ait. VIAT. *Abunde est.* CAL. *Aufer quantum placuerit.* VIAT. *Liberalis es* admodum. CAL. *Aufer,* inquam, *dona puerulis grata.*

ANNOTATIONES.

4. *Dabis ægrotare timenti, Mæcenas, veniam;*] Horatium nempe habere comitem assiduum Mæcenas cupiebat. At ille amantior suæ libertatis, hoc servitii genus vix ferebat. Adde quòd poëtæ & carmina secessum atque otium requirunt. Vide posteà v. 34.

5. *Dum ficus prima, calorque.*] Dum fervet Canicula, quo tempore maturescunt ficus. Porrò gravis æstate est Romæ habitatio nisi divitibus domicilia quædam et viridaria, sævlente etiam æstu, frigida habentibus.

6. *Designatorem.*] Sic dicitur, qui pompam funebrem, vel ludos scenicos constituit, ordinat, componit; quique locum & tempus ad agendum personis designat. Gall. *Juré crieur:* item, *Maistre de ceremonies.*

Decorat lictoribus atris;] Lepidè, quasi magistratum lictoribus, sic designatorem exhibet poëta noster stipatum & decoratum suis ministris libitinariis, vespillonibus, ustoribus, pollinctoribus, sandapilariis, qui omnes pullâ veste induti adsunt.

7. *Dum pueris omnis pater, &c.*] Ob frequentes & periculosas eâ tempestate ægritudines.

8. *Opella forensis.*] Nimia quidem opera clientibus præstita, nimia sedulitas in actione forensi.

9. *Testamenta resignat.*] Scilicet aperiuntur testamenta duntaxat post mortem.

10. *Albanis.*] Circumjectos Romæ agros indicat. *Alba* Latii urbs, Româ antiquior, inde distans 14 millia pass. ab Ascanio condita paulò post excidium Trojanum: nunc jacet in ruderibus. Ex his autem surrexit crevitque Albanum, v. *Albano*, principatus titulo gaudens.

11. *Ad mare descendet.*] Ad urbem aliquam mari proximam, ubi per hyemem aër tepescit, æstate verò friget. De Tarentinâ temperie lib. 2. Od. 6.

Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas.

12. *Contractusque leget.*] Legendis libris minùs incumbet. Metaph. à navigantibus, qui vela contrahunt, et littus legunt, tempestate ingruente vel imminente.

13. *Cum Zephyris.*] Verno tempore, quo incipiunt flare Zephyri. Vide lib. 3. Od. 1.

Hirundine primâ.] Hirundines abeunt hybernis mensibus, apricos secutæ montium recessus; redeunt verè primo. Plin. lib. 2. cap. 47. *Favonii hybernum molliunt cœlum . . . . Favonium statuunt quidam ad 7. Calend. Mart. Chelidoniam vocant ab hirundinis visu.* Id. lib. 10. cap. 24. et lib. 18. cap. 26. Cic. ad Heren. l. 4. n. 62. *Hirundines æstivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt.* Vide Plutarch. Sympos. lib. 8. cap. 7. et Cœl. Rhodig. lib. 16. cap. 10. ubi de proverbio, *Una hirundo non facit ver:* item de Aristophanis dicto, *Hirundinibus plurimis indigere:* quo deridebat hominem hyeme attritas vestes habentem; et significabat opus esse illi, ut ver æstasque quamprimùm adessent. Id. Rhodig. lib. 21. cap. ult. asserit hirundinem albam perdice haud minorem apparuisse in Satho.

14. *Calaber.*] De Calabriâ Italiæ regione, lib. 1. Od. 3.

Tam teneor dono, quàm si dimittar onustus.
Ut libet: hæc porcis hodie comedenda relinques.
Prodigus et stultus donat, quæ spernit et odit.
Hæc seges ingratos tulit, et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratum:
Nec tamen ignorat, quid distent æra lupinis. [7*]
Dignum præstabo me etiam pro laude merentis.
Quòd si me noles usquam discedere; reddes
Forte latus, nigros angustâ fronte capillos:
Reddes dulce loqui: reddes ridere decorum, et
Inter vina fugam Cynaræ mœrere protervæ.
Forte per angustam tenuis nitedula rimam
Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus
Ire foras plenò tendebat corpore frustra.
Cui mustella procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.
Hâc ego si compellar imagine, cuncta resigno.

VIAT. *Tantum debeo* tibi *ob munera, quantum si discedam* iis *oneratus.* CAL. *Penes te* sunt omnia *ista, quæ dimittes hodie suibus devoranda. Profusus et fatuus elargitur, quæ contemnit et aversatur: et hæc missis ingratos procreat, semperque procreabit. Probus* autem *vir et prudens profitetur* se *paratum esse largiri dignis: neque tamen nescit, quod discrimen sit* inter *nummos et lupinos.* Ego *quidem me præstabo dignum laude promerentis. Quod si me nusquam abire permiseris; restitue firmum robur, et nigros crines fronte arctiori: restitue lepidum sermonem, jocos facetos, et dolere Cynaræ lasciviæ discessum inter epulas.* Olim *mus agrestis macer per fissuram subierat tritici alveum,* deinde verò *saturatus exire obeso corpore frustrà nitebatur. Huic mustela è longinquo dixit. Si cupis illinc evadere, per angustam rimam exibis gracilis, per quam gracilis ingrâsti. Istâ ego similitudine si urgear, omnia* libens *restituo.*

ANNOTATIONES.

21. *Hæc seges ingratos tulit.*] Donatio rerum nempe vilissimarum gratum animum haud meretur. Hinc non abludit quod ait Isocrates, Τὰς χάριτας ἀχαρίτως χαρίζεσθαι. Gall. *Donner de si mauvaise grace, qu'on n'en a point d'obligation.*

22. *Vir bonus & sapiens, &c.*] At vir prudens in dando, personam, locum, tempus considerat; cum delectu agit: dignos cum indignis non confundit.

23. *Nec tamen ignorat, quid distent æra lupinis.*] Novit distinguere pretiosum à vili, verum à falso, dignum ab indigno, nummos bonos à malis ludicris, scenicis. *Lupinus* est legumen, quod aliqui dictum putant, quod lupinâ quâdam indole terram voret: alii tamen melius ἀπὸ τῆς λύπης, quòd vultum gustantis amaritudine contristet. Isidor. Hinc Virgil. Georg. 1. *tristem* lupinum dicit. Ejus leguminis semina orbiculata sunt et compressa: hinc olim iis utebantur in comœdiis ad imitandos nummos, quo alludit Horatius hoc loco. Plaut. Pœnul. Act. 3. Sc. 2.

Ag. Agite, inspicite, aurum est.
Col. *Profectò, spectatores, comicum.*
Macerato hoc pingues fiunt auro in Barbaria boves.
Verum ad hanc rem agendam Philippeum est.

25. *Reddes Forte latus, &c*] Oportet ut mihi reddas priores ac meliores annos apud te consumptos.

26. *Nigros capillos:*] Nigros olim in juventute, jam verò canos.

Angustâ fronte.] Dum erant capilli densiores, angustâ; at eis decidentibus, jamque rarioribus, latâ.

27. *Ridere decorum, & Inter vina fugam, &c.*] Levitates amatorias et juveniles.

29. *Fortè per angustam, &c.*] Apologus et similitudo maximè ad rem, quibus solerter et ingeniosè mentem suam declarat Horatius.

30. *Cumeram.*] Vas sparteum, palmeum, vimineum, quo plebeii condebant frumenta. Ejus mentio jam lib. 1. Sat. 1. v. 53 facta.

32. *Mustella.*] Sive *mustela*. Gall. une belette, Angl. A WEASEL.

34. *Cuncta resigno.*] Non temerè aut fictè, sed consultò et ex animi sententiâ loquitur Horatius. Ejus certè menti penitùs insidebat illud:

Non bene pro toto libertas venditur auro.

Quod quidem ostendit luculenter, cùm nec ipsi Augusto suam mancipare libertatem voluit. Sic enim Mæcenati Imperator scripserat: *Antè ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum; nunc occupatissimus & infirmus Horatium nostrum à te cupio abducere. Veniet igitur ab istâ parasiticâ mensâ ad hanc regiam, & nos in epistolis scribendis adjuvabit.* Quid verò ad hæc Horatius

Nec somnum plebis laudo satur altilium, nec [763]
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Sæpe verecundum laudâsti: rexque paterque
Audisti coram, nec verbo parciùs absens.
Inspice, si possum donata reponere lætus.
Haud malè Telemachus proles patientis Ulyssei;
Non est aptus equis Ithacæ locus, ut neque planis
Porrectus spatiis, neque multæ prodigus herbæ:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
Parvum parva decent. Mihi jam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum.
Strenuus et fortis, causisque Philippus agendis [764]
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit, atque foro nimiùm distare Carinas
Jam grandis natu queritur; conspexit, ut aiunt,
Adrasum quendam vacuâ tonsoris in umbrâ,
Cultello proprios purgantem leniter ungues.

Neque plenus dapibus exquisitis laudo plebis quietem, nec libertatem opibus Arabum permutare velim. Sæpe me laudâsti paucis contentum: tuque à me *rex et pater celebratus es præsens, pariterque absens. Experire, num sponte queam restituere quæ dedisti. Bene quidem Telemachus, patientis Ulyssis filius,* aiebat: *Ithacæ regio non est equis idonea, quippe nec campis operta, nec graminis ferax. Non accipiam tua munera, ô Menelae, tibi magis idonea. Exiguo exigua conveniunt. Roma populosa nunc me non juvat, sed Tibur minus frequens, vel Tarentum haud bellicosum. Philippus causarum actor sedulus, acer, insignis, ab occupationibus* consuetis *revertebatur circa horam* diei *octavam: et jam senior conquerebatur Carinas foro longius abesse. Tum, inquiunt, in tabernâ tonsoris prætonsum quendam vidit cultro ungues otiosè resecantem.* Mox *servo mandata sua strenuè capessenti* imperavit:

ANNOTATIONES.

præclarum nihilominus officium deprecatus est, detrectavit, recusavit. Patet ex Augusti ad ipsum epistolâ, in quâ sic erat: *Tui qualem habeo memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire — neque enim si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερφρονοῦμεν.* Quæso, lector, ἐν παρόδῳ adverte Imperatoris benignitatem et clementiam: quam virtutem principibus idoneam ut magis admireris, non pigebit insuper referre quod idem ad eundem scribebat: *Sume tibi aliquid juris apud me tanquam si convictor mihi fueris. Rectè enim et non temerè feceris: quoniam id usus mihi tecum esse voluit, si per valetudinem tuam fieri possit.*

35. *Nec somnum plebis laudo satur.*] Neque verò plebeiorum quietam frugalitatem nunc laudo, cùm sumptuosis epulis abundo et satur sum, aliam sententiam aliumque sermonem habiturus, si egestatis incommoda sentiam. Imo libertatem præfero quibuslibet divitiis.

Altilium.] Avium quæ domi aluntur saginanturque ad epulas sumptuosiores ac lautiores.

36. *Divitiis Arabum.*] Vid. lib. 1. Od. 29.

37. *Rexque paterque Audisti.*] Ellipsis, deest *dici*; hoc sensu: audisti dici te à me *regem* ob munificentiam, *patrem* ob amorem. Sic vulgo aiunt: *bene vel male audire.*

40. *Haud malè Telemachus.*] Menelao scilicet equos dare volenti respondit Telemachus, haud sibi aptos esse, &c. Homer. Odyss. 4. *De Ulysse*, lib. 2. Sat. 5. *De Ithaca*, ib. v. 4.

44. *Regia Roma.*] Urbium principem dicit Lib. 4. Od. 3.

45. *Vacuum Tibur.*] Minus populosum, Lib. 1. Od. 7. et 18.

Imbelle Tarentum.] Voluptatibus magis quàm bello aptum. Lib. 1. Od. 28. Lib. 2. Od. 6. Lib. 3. Od. 5.

46. *Strenuus et fortis, &c.*] Egregio lepidoque exemplo demonstrat, opibus longè præstare quietum vitæ genus, quamvis mediocre et angustum.

Philippus.] L. Marcius Philippus, consularis vir ac censorius, gravitate, ingenio, facundiâ, divitiis etiam præclarus. Eum laudat Cicero in Bruto. Item in orat. pro Quinctio.

47. *Ab Officiis.*] Forensibus fatigatus officiis, quibus tam acriter incumbebat, ut *eloquentiâ florentissimus civitatis* diceretur. Cic. cit.

Octavam circiter horam.] Horâ post meridiem ferè secundâ: quod alibi explanavi fusè.

48. *Carinas.*] Vicus erat Romæ curvus et oblongus instar carinæ: unde nomen. In eo sita erat Philippi domus. Erant et plures aliæ ædes superbæ, atque inter illas Pompeianæ: quapropter *lautas Carinas* vocat Maro, Æn. 8. v. 361.

49. *Grandis natu queritur*;] Iter quippe senibus molestum est.

51. *Purgantem leniter ungues*;] Quod animi tranquillitatem denotabat.

Demetri (puer hic non lævè jussa Philippi
Accipiebat) abi; quære, et refer, unde domo, quis,
Cujus fortunæ, quo sit patre, quove patrono.
It, redit, et narrat, Vulteium nomine Menam, 55
Præconem, tenui censu, sine crimine notum,
Et properare loco, et cessare, et quærere, et uti,
Gaudentem parvisque sodalibus, et lare certo,
Et ludis, et, post decisa negotia, Campo. 59
Scitari libet ex ipso quodcumque refers: dic [765]
Ad cœnam veniat. Non sanè credere Mena:
Mirari secum tacitus. Quid multa? Benignè,
Respondet. Negat ille mihi? Negat improbus, et te
Negligit, aut horret. Vulteium manè Philippus
Vilia vendentem tunicato scruta popello 65
Occupat, et salvere jubet prior. Ille Philippo
Excusare laborem et mercenaria vincla,
Quòd non manè domum venisset; deniq; quòd non
Providisset eum. Sic ignovisse putato
Me tibi, si cœnas hodie mecum. Ut libet. Ergo
Post nonam venies: nunc i, rem strenuus auge. 71
Ut ventum ad cœnam est, dicenda tacenda locutus,
Tandem dormitum dimittitur. Hic, ubi sæpe
Occultum visus decurrere piscis ad hamum;

Demetri, vade, percunctare, et narra, quis iste, quâ conditione et familiâ, quo patre sit, et quo patrono. Ille *vadit, revertitur, ac refert, Vulteium Menam vocari, præconem esse, re familiari exiguâ, probum existimari, discurrere, et interquiescere; comparare, et uti, parvis sociis fixoque domicilio frui, necnon spectaculis et campo* Martio *post negotia peracta.* Tum Philippus: *Ab ipso vellem quærere ea, quæ narras: ad cœnam voca. Vix fidem habet Mena: apud se attonitus cogitat. Quid plura? Nimis liberaliter, inquit.* PHILIP. Itane *recusat iste?* DEMET. *Recusat pertinax, teque curat parum, vel formidat.* Postridiè *Philippus improvisus adoritur, salutatque prior Vulteium exiguas merces venumdantem plebeculæ tunicâ indutæ. Vulteius Philippo obtendit curas et occupationes negotiationis, propter quas ad eum manè non ivisset;* veniamque petit, *quòd eum non prior salutâsset.* PHILIP. *Tum demum condonâsse me tibi existima, si mecum hodie cœnaveris.* VULT. Faciam *quod jubes.* PHILIP. *Ergo venies post horam nonam; jam abi, opesque sedulò congere. Postquam ad cœnam convenit, atque tam proferenda quàm reticenda effutit, tandem mittitur dormitum. Mena jam frequenter rediens, velut piscis ad uncum objectum,*

ANNOTATIONES.

52. *Demetri (puer hic, &c.*] Adverte narrationem et hypotyposin eximiam: rem oculis observari credas, adeò vivida sunt omnia.

56. *Præconem.*] Buccinatorem publicum, qui venalia proclamabat, aliaque denunciabat.

57. *Properare loco.*] Tanquam viatorem, aut mercatorem.

58. *Gaudentem parvis sodalibus.*] Æqualibus sibi conditione hominibus consuescentem, et cum iis exigua sed pacata vitæ gaudia delibantem.

59. *Campo.*] De Martio campo, et frequentibus illic excercitationibus, dixi lib. 1. Od. 8.

62. *Benignè.*] Responsio blandè recusantis. Gall. *C'est trop d'honneur qu'il me fait. Je luy suis fort obligé. Je le remercie.*

63. *Negat ille mihi?*] Philippus excandescit.

65. *Scruta.*] Gr. Γρύτη et γρυτάρια, frivola. Hinc *scrutariam facere*, i. e. vilia quædam vasa vendere, apud Apulejum lib. 4. quod tamen alii aliter exponunt. Hinc et *scrutarium*, locus in quo venduntur scruta: et *scrutarius*, qui vendit. Lucil.

Quidni? et scruta quidem ut vendat scrutarius laudat;
Præfractam strigilem, soleam improbus dimidiatam.

Vide Gell. lib. 3. cap. 14.

Tunicato popello.] Infimæ sortis plebi, non togâ, sed tunicâ simplice vestitæ.

69. *Providisset.*] Al. leg. *provisisse.*

71. *Post nonam.*] Ad cœnam venies horâ solitâ, nempe tertiâ post meridiem: de quâ nos alibi, et Alex. ab Alex. l. 5. c. 21. quem adi, multa ibi disquirentem scitu digna.

72. *Dicenda, tacenda locutus.*] Egregiè videlicet potus et cœnatus, atque hilaris è Bacchi factus quævis liberè effutiebat: ut ferè fit.

74. *Piscis ad hamum;*] Mena rerum imperitus ad oblatum Philippi patrocinium decurrit, velut piscis ad hamum, ignorans quid inde sibi impenderet et conflaretur mali. Nempe ipsius libertas et animi quies in discrimen adducebatur.

Manè cliens, et jam certus conviva, jubetur [766]
Rura ſuburbana indictis comes ire Latinis.
Impoſitus mannis, arvum cœlumque Sabinum
Non ceſſat laudare. Videt, ridetque Philippus;
Et ſibi dum requiem, dum riſus undique quærit,
Dum ſeptem donat ſeſtertia, mutua ſeptem
Promittit; perſuadet uti mercetur agellum.
Mercatur: ne te longis ambagibus ultrà
Quàm ſatis eſt morer, ex nitido fit ruſticus; atq;
Sulcos et vineta crepat mera; præparat ulmos;
Immoritur ſtudiis; et amore ſeneſcit habendi.
Verùm ubi oves furto, morbo periere capellæ; [76']
Spem mentita ſeges, bos eſt enectus arando;
Offenſus damnis, mediâ de nocte caballum
Arripit, iratuſque Philippi tendit ad ædes.
Quem ſimul adſpexit ſcabrum intonsumque Philippus,
Durus, ait, Vultei, nimis attentuſque videris
Eſſe mihi. Pol, me miſerum, patrone, vocares,
Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen.
Quod te per genium, dextramque, deoſque Penates,

cliens manè, jamque convictor aſſuetus, jubetur ad villam ſuburbanam comitari per ferias *Latinas imperatas. Is equo inſidens, agrum et aërem Sabinum valde laudat. Philippus videt, ac ridet; dumque ſibi joca et oblectamenta undequaque perquirit, ſeſtertia ſeptem largitur, aliaque ſeptem commodare ſpondet; ſuadetque ut emat prædium.* Vulteius *emit.* Ac *ne te prolixo ſermone pluſculum detineam, de homine polito fit agreſtis; et dein. loquitur ſolùm de ſulcis ac vinetis; arbores diſponit; macerat ſe curis; et in cupiditate poſſidendi inveteraſcit. At cùm* cœpit *oves furto, et capras morbo perdere; cùm meſſis ſpem ſefellit, boves* autem *arando confecti ſunt;* tum *jacturis perculſus nocte mediâ inſcendit equum, iratuſque ad Philippi domum properat. Hunc Philippus ſqualidum cernens atque horridum, dixit: Vultei, nimis te laborioſum et anxium video.* Vulteius *reſpondit: Certè miſerum appellabis, ô patrone, ſi verè me nominare volueris. Quocirca enixè te rogo per genium, et dextram, Penateſque deos,*

ANNOTATIONES.

75. *Manè cliens.*] Patronum clientes quotidiè manè ſalutabant, officiumque ſuum ei deferebant.

Certus conviva.] Sic Menæ libertati inſidiabatur Philippus, ſibique mimum parabat.

76. *Indictis Latinis.*] Feriis, quibus erat *liberis litium et jurgiorum quies, ſervis autem operum et laborum,* inquit Cicero 2. De leg. n. 29.

Indictis.] Has enim tempore incertas magiſtratus vel pontifex maximus in diem certam concipiebat indicebatque. Quatuor feriarum erant genera: Stativæ, ſtatis menſibus ac diebus obſervatæ; ut Saturnalia, Lupercalia, &c. Conceptivæ: ut Latinæ, Sementinæ, Paganalia, Compitalia: Imperativæ, quas conſul, prætorve, aut pontifex maximus pro arbitrio imperabat: Nundinæ, quæ feriæ paganorum nefaſtæ erant. Cætera ad ferias pertinentia lege apud Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 7.

Latinis.] Vario 5. de L. L. *Latinæ feriæ, dies conceptivus dictus à Latinis populis, quibus pariter cum Romanis jus fuit carnem petere ex ſacris:* ſcil. ex tauro in *Albano monte* ſacrificari ſolito, ad honorem Jovis Latialis. Latinas ferias Tarquinius à principio in unam diem indixit. Poſt reges autem exactos, altera dies adjecta populi juſſu. Demum reſtitutâ plebe, quæ ad ſacrum montem ſeceſſerat, à conſule vel præfecto Latinarum indictæ ſunt in tres aut quatuor dies. Interjecto deinde tempore dilatas ſervataſque invenimus in dies decem: ultra quos duo etiam poſt Latinas religioſi habiti, quibus ſolemne ludicrum in Capitolio exhibebatur, quadrigis concito curſu decertantibus. Hæc Alex. ab Alex. modò cit.

77. *Sabinum.*] In Sabinis agris ſita erat Philippi villa. Vide Epod. 2.

80. *Septem ſeſtertia.*] Poëticè, pro ſeptem millia ſeſtertiûm. Nec enim agellus ſeptem aut etiam quatuordecim nummis ſeſtertiis emi poterat: ut bene ſtatuunt Budæus et alii. Vide poſteà lib. 2. Epiſt. 2. v. 33.

84. *Præparat ulmos;*] Ad vites ſuſtentandas.

89. *Iratuſque Philippi tendit ad ædes.*] Ergo jam Vulteius hamo captus ejus aculeum ſentit: Philippus autem parato inde ſibi ludibrio gaudet et oblectatur.

92. *Pol.*] Id eſt per Pollucem.

94. *Genium.*] Præſidens natalibus numen.

ut restituas me priscæ conditioni. Itaque *quicunque semel agnovit, quantum relicta præcellant concupitis, statim revertatur, ac resumat dimissa. Æquum est* enim, ut *se quisque suâ mensurâ et pede metiatur.*

Obsecro et obtestor, vitæ me redde priori.—
Qui semel aspexit quantum dimissa petitis
Præstent, maturè redeat, repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo, ac pede, verum est.

ANNOTATIONES.

94. *Penates.*] Deos patrios ac domesticos, quorum erat religio sanctissima. Qui vero illi fuerint haud constat. Alii statuunt Jovem, Junonem, et Minervam: alii Neptunum et Apollinem: alii Cœlum et Terram, &c.

Dextramque.] Plin. lib. 11. cap. 45. *Inest*, inquit, *hominis dextræ quædam religio. observatione gentium.* Sic Virgil. Æneid. 4. v. 314.

Per ego has lacrymas, dextramque tuam: et Æneid. 7. v. 234.

Fata per Æneæ juro, dextramque potentem.

96. *Qui semel aspexit, &c.*] Hæc aliqui dicta volunt à Philippo Vulteii Menæ votis respondente: ego verò, ab Horatio apud Mæcenatem perorante.

98. *Metiri se quemque suo modulo, &c.*] Debet unusquisque seipsum nôsse, ac pervidere quænam sibi conditio potissimùm conveniat ad beatè vivendum. Sic fermè Persius Sat. 4. v. 52.

Tecum habita, et nôris quam sit tibi curta supellex.

EPISTOLA VIII. Ad *CELSUM ALBINOVANUM.*

Quædam ejus vitia obliquè vellicat.

O Musa, Celso Albinovano, comiti et scribæ Neronis renuncia, quæso, salutem et prosperitatem. Si interroget, quid agam: responde, me plurima et præclara spondere, at vitam ducere nec bonam nec jucundam: non quòd grando fregerit vites, aut nimius calor olivas arefecerit; nec quòd greges malè se habeant in agris remotis; sed quoniam pejus animo valens, quàm toto corpore,

CELSO gaudere et benè rem gerere Albinovano, [768]
Musa rogata, refer, comiti scribæque Neronis.
Si quæret, quid agam; dic, multa et pulchra minantem,
Vivere nec rectè, nec suaviter: haud quia grando
Contuderit vites, oleamve momorderit æstus;
Nec quia longinquis armentum ægrotet in arvis;
Sed quia, mente minùs validus quam corpore toto,

ANNOTATIONES.

1. *Celso gaudere, &c.*] Seipsum ita hîc poëta reprehendit, ut Celsum in suâ personâ videatur arguere levitatis et arrogantiæ: quem suprà (si quidem is idem est) jam nonnihil vellicavit, Epist. 3. v. 15. et seq.

Celso.] Corneliorum et Papiorum cognomen fuit *Celsus*. Posthumiorum autem *Albinovanus*, ut notat Torr. ex Appiano.

Gaudere et bene rem gerere.] Sic amicos salutabant Græci, χαίρειν ϗ εὐπράττειν, quibus exoptabant prospera omnia. Plato sanitatem mentis potiùs optandam aiebat: atque ita salutandos familiares: Σωφρόνει, vel γνῶθι σεαυτὸν.

2. *Comiti scribæque Neronis.*] Ex iis qui magistratus in provincias sectabantur, alii officii gratiâ: ut scribæ, medici, accensi, &c. alii honoris et amicitiæ causâ duntaxat. Sic Jul. Florus Neronem comitabatur: de quo suprà Epist. 3. Vide Cic. Verr. 4.

Scribæ.] Librario, scribendis literis præposito. Gall. *Secretaire des commandemens.*

4. *Nec rectè.*] Non satis secundum virtutem.

Nec suaviter:] Epicurus ipse statuebat, absque virtute neminem posse suaviter vivere.

Nil audire velim, nil discere, quod levet ægrum :
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno : [769]
Quæ nocuere sequar : fugiam quæ profore credam :
Romæ Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post hæc, ut valeat ; quo pacto rem gerat, et se ;
Ut placeat juveni, percontare, atque cohorti.
Si dicet, Rectè ; primùm gaudere : subinde
Præceptum auriculis hoc instillare memento :
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

nihil auscultare, nihil discere velim, quod ægrotum me curet. Porrò *fidelibus medicis offendar, et amicis irascar, eo quod lethargiam fatalem à me depellere studeant :* imò verò *consecter noxia, devitem profutura : Romæ inconstans desiderem Tibur, Tiburi* autem *Romam. Postea, quære, quomodo se habeat, et quantum negotia promoveat ; quamque gratiosus adolescenti* sit, *atque ejus familiaribus. Si respondet, bene* omnia procedere ; *primò salvere* jube : *tum ad aurem insusurra monitum istud : Nos tecum agemus, ô Celse, quemadmodum tu fortunâ uteris.*

ANNOTATIONES.

8. *Nil audire velim, &c.*] Malis meis remedium petere nolim è philosophiâ, ut *mens sana* mihi *sit in corpore sano.* Juven. Sat. 10. v. 356.

9. *Fidis offendar, &c.*] Recta monentibus minimè obtemperans amicis, qui mederi conantur ægritudini meæ.

10. *Veterno :*] Morbo pertinaci, metaph. inconstantiæ animæ, superbiæ, &c. De *veterno* seu lethargo, lib. 2. Sat. 3. v. 30.

12. *Romæ Tibur amem, &c.*] Dum Romæ sum, populares strepitus abhorreo, et rusticum otium expeto : cum verò sum ruri, solitudinis impatiens urbanam vitam desidero. Lib. 2. Sat. 7. v. 28.

Romæ rus optas, absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis.

Tibur.] Lib. 1. Od. 7. et 18. Lib. 2. Od. 6.

Ventosus.] Vel levis instar venti, vel inflatus vento, et superbiens rebus secundis.

14. *Juveni.*] Tiberio Claudio Neroni : de quo Epist. seq. Item suprà Epist. 3.

Cohorti.] Præcipuis amicis et familiaribus. Vide modò cit. Epist. 3. Sueton. Galb. cap. 7. *Per hoc gratissimus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tantæ dignationis est habitus,* &c. Senec. De clement. lib. 1. cap. 10. cohors prima interioris admissionis.

17. *Ut tu fortunam, &c.*] Si ex amicitiâ Claudii Neronis prosperâque fortunâ non extollaris, te semper amicum habebimus. Sin autem tui oblitus superbias, te negligemus velut amicitiâ nostrâ indignum. Lib. 3. Od. 27. v. 74.

———bene ferre magnam
Disce fortunam.

EPISTOLA IX. Ad *CLAUDIUM NERONEM.*

Septimium illi commendat.

SEPTIMIUS, Claudi, nimirum intelligit unus [770]
Quanti me facis. Nam, cùm rogat, et prece cogit
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,

O Claudi Nero, *solus nempe Septimius novit quanti me æstimes. Etenim quando* me *orat instatque precibus, ut ipsum ad te perducam, et commendem, tanquam*

ANNOTATIONES.

1. *Septimius.*] Adverte, lector, quàm poëta solers pariter ac modestus : qui quanto suam apud Claud. Neronem gratiam extenuat, tanto illam auget ; ostenditque tenere se artem placendi principibus viris.

Septimius.] Is est de quo lib. 2. Od. 6.

Claudi.] De eo Tib. Claud. Nerone Augusti privigno, suprà Epist. 3. initio.

3. *Tradere coner.*] Cic. lib. 7. Epist. ad Trebat. *Sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissimè diligentissimèque potui.*

non indignum amicitiâ et familiaritate principis, non nisi probos eligentis; quando putat me censeri inter amicos interiores tuos, animadvertit scitque magis quàm ego ipse, quantum apud te valeam. Plurima certè causatus sum, ut me excusarem. At veritus sum, ne viderer minorem exhibuisse meam auctoritatem, eamque *voluisse occultare*, ut *mihi soli utilis* forem. *Itaque ego devitans gravioris peccati notam, deveni ad speciem urbani vultûs. Ergo si probas, quod verecundiam abjeci amici gratiâ; hunc tuis aggrega, et existima probum et constantem.*

Dignum mente domoq; legentis honesta Neronis,
Munere cùm fungi propioris censet amici;
Quid possim videt ac novit me valdiùs ipso.
Multa quidem dixi, cur excusatus abirem:
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
Dissimulator opis propriæ, mihi commodus uni.
Sic ego majoris fugiens opprobria culpæ, [m']
Frontis ad urbanæ descendi præmia. Quòd si
Depositum laudas ob amici jussa pudorem;
Scribe tui gregis hunc, et fortem crede bonumque.

ANNOTATIONES.

4. *Legentis honesta Neronis.*] Hæc laus gravissima est in magnate, tum verò præsertim in juvene. Epist. præced. v. 14. Vide Psaltis regii Psal. 101. *Non adhæsit mihi cor pravum, ——— cum superbo non edebam ——— non habitabit inmeâ domo, qui loquitur iniquè,* &c.

5. *Propioris amici;*] Apud Senec. De benef. lib. 6. cap. 33. *Non isti sunt amici, qui agmine magno januam pulsant, qui in primas et secundas admissiones digeruntur.*

7. *Cur excusatus abirem:*] Ne commendatitiam hanc epistolam ad te scriberem, tibique molestus viderer.

8. *Mea finxisse minora.*] Exhibuisse minùs posse me quam possim.

9. *Opis.*] Æneid. 1. v. 604.

——— Grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido.

Mihi commodus uni.] Quod sanè invidiosum. Nam ex Platone, homo non sibi soli, sed aliis quoque natus.

10. *Majoris opprobria culpæ.*] Dissimulationem, invidiam, solius mei studium et amorem.

11. *Frontis ad urbanæ.*] Solet, qui in urbe degit, esse humanior atque officiosior, contrà rusticus et agrestis fronte et verbis asperior. Alii *frontem urbanam* interpretantur perfrictiorem, audaciorem, minus pudentem. Favet quod mox sequitur: *Depositum pudorem.*

Quod si depositum laudas, &c.] Si laudas quod malui apud te esse confidentior, quàm videri parùm sincerus ac fidelis amicus.

EPISTOLA X. Ad *FUSCUM ARISTIUM.*

Vitam rusticam præ urbanâ laudat.

Nos *ruris amantes salutamus Fuscum urbis amantem: in hoc tantum dispares valdè, in reliquis autem prope gemini, mente fraternâ; quodcunque alter respuit,* alter *quoque* recusat: *unà* verò *consentimus,* ut *veteli, et noti columbi. Tu nidum custodis: ego*

URBIS amatorem Fuscum salvere jubemus
Ruris amatores: hâc in re scilicet unâ
Multùm dissimiles, et cætera penè gemelli.
Fraternis animis; quidquid negat alter, et alter:
Annuimus pariter, vetuli notiq; columbi. [m]
Tu nidum servas: ego laudo ruris amœni

ANNOTATIONES.

1. *Fuscum.*] Aristio Fusco comœdiarum scriptori inscriptam vidimus jam Oden 22. lib. 1. ejus quoque mentio fuit in Satiris.

3. *Gemelli.*] Perquam similes ut solent esse gemini.

5. *Columbi.*] Inter hos plurimus, et mutuus planè amor esse consuevit.

6. *Nidum servas.*] Resides in urbe Româ, quâ mirum in modum delectaris.

Rivos, et musco circumlita saxa, nemusque.
Quid quæris? vivo et regno, simul ista reliqui
Quæ vos ad cœlum effertis rumore secundo.
Utque sacerdotis fugitivus, liba recuso;
Pane egeo jam mellitis potiore placentis.
Vivere naturæ si convenienter oportet,
Ponendæque domo quærenda est area primùm;
Novistine locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hyemes? ubi gratior aura
Leniat et rabiem Canis, et momenta Leonis, [773]
Cùm semel accepit solem furibundus acutum?
Est ubi divellat somnos minùs invida cura?
Deteriùs Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quàm quæ per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas;
Laudaturque domus, longos quæ prospicit agros.
Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret,

villæ jucundæ rivulos, et saxa musco obducta, atque silvam præfero. Quid plura? vivo et rex sum, statim ut discessi ab his, quæ vos laudatis admodùm, vulgo approbante. Placentas autem repudio, velut servus sacerdotis; panem verò libis melle conditis suaviorem requiro. Quod si expedit vivere congruenter naturæ, atque area primò deligenda est ad extruendam domum; an scis locum aptiorem tranquillo rure? Estne locus, *in quo tepidiores sint hyemes? in quo mitior aër temperet furorem Caniculæ, et tempora, quibus Leo fervens, suscipit ardentem solem? Estne locus, in quo molestæ solicitudines minùs perturbent somnum? An herba pejus olet aut fulget quàm marmor Numidiæ? An aqua in vicis contendens frangere* tubulos *plumbeos, limpidior* est, *quàm quæ resonans labitur alveo declivi? Scilicet nemus fovetur inter columnas versicolores, et laudatur domus habens prospectum ad campos remotos.* Verum tametsi *furcâ naturam abigas, nihilominus redibit semper,*

ANNOTATIONES.

6. *Laudo ruris amœni Rivos, &c.*] Columella vitam rusticam dicit esse proximam sapientiæ, et quasi consanguineam. Vide Epod. 2. Seneca Hippolyt. Act. 2. vitæ rusticæ commoda sic describi:

Non alia magis est libera et vitio carens,
Ritusque meliùs vita quæ priscos colat,
Quàm quæ relictis mœnibus sylvas amat.
Non illum avaræ mentis inflammat furor,
Qui se dicavit montium insontem jugis;
Non aura populi, et vulgus infidum bonis;
Non pestilens invidia, non fragilis favor.
Non ille regno servit; aut regno imminens
Vanos honores sequitur, aut fluxas opes:
Spei metûsque liber, &c.
Nec scelera populos inter atque urbes sita
Novit, &c.
Et teste cœlo vivit, *&c.*

9. *Quæ vos ad cœlum effertis.*] Scil. honores, opes, favorem populi, pompam urbanam, &c.

10. *Sacerdotis fugitivus.*] Is fastidiens liba et placentas, quæ sacerdoti è sacrificiis obveniunt, simplicem panem appetit et præfert, herumque fugit præ illorum tædio. Ovid. Fast. 3.

Liba diis fiunt, succis quia dulcibus idem
Gaudet, et à Baccho mella reperta ferunt.

12. *Vivere naturæ si convenienter.*] Naturæ impertiri duntaxat idonea et necessaria, negare autem quæ vitiosa expetit libido.

13. *Ponendæque domo, &c.*] Si vitæ beatæ et tranquillæ fundamenta jacienda sint.

16. *Rabiem Canis.*] Caniculæ ardores molestos. Lib. 1. Od. 17. v. 17. Lib. 3. Od. 13.

Momenta Leonis, &c.] Æstum ferventem, dum sol obit signum Leonis, mense Julio. Vide lib. 5. Od. 29. v. 19.

18. *Invida cura.*] Invidens homini, et eripiens quietem.

19. *Libycis lapillis.*] Lybia pro Numidia, quæ utraque est regio Africæ. Porro Numidicum marmor in pretio erat. Lib. 2. Od. 18. v. 4.

20. *Purior in vicis aqua, &c.*] Per tubos et canales plumbeos deducta. Aquæductus magno sumptu extructos Romæ passim vide apud Alex. ab Alex. &c.

22. *Nempe inter varias, &c.*] Satis patet, inquit Horatius, quanti rura æstimantur; cum in mediâ urbe, et in ædibus magnificentissimis, nemora construantur, &c.

24. *Naturam expellas furcâ, &c.*] Erasmus, *Sensus est,* inquit, *haud facilè dedisci, quæ nobis natura penitùs indidit et insevit. Ducta metaphora à ramis, qui appositâ furcâ torquentur aliò quàm natura posuerat: quâ sublatâ, rursum vergunt eòdem quò priùs.* Alii, *furcâ expellere,* interpretantur, per vim, asperè, et ignominiosè expellere. Quod magis arridet Cic. ad Attic. lib. 16. Epist. 2. *Sed quoniam furcillâ extrudi-*

et sensim victrix perfringet improbam libidinem. Enim-verò *qui discrimen ignorârit purpuram Sidoniam inter et lanam Aquinate succo imbutam, detrimentum haud capiet majus, et medullis perniciosius, quàm qui nesciet discernere falsum à vero. Qui rebus prosperis lætatur plusculum, adversis perturbabitur. Si aliquid nimium æstimes, invitus relinques. Devita grandia. In tugurio inope beatior vita duci potest,* quàm ducunt *principes et principum familiares. Cervus pugnacior equum arcebat pascuis communibus, donec in diuturnâ pugnâ inferior auxilium petiit ab homine, ac frænum admisit. At posteaquam vi hostem devicit, nec tergo equitem, nec ore frænum excussit. Ita qui timens inopiam spoliat se libertate metallis pretiosiore; infelix dominum feret, semperq; servus erit, quia parvo contentus non est. Cui suæ non congruent facultates, ut olim calceus, si pede sit amplior, destruet, si angustior, lædet.*

Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.
Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum, propiusve medullis, [74]
Quàm qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimio delectavere secundæ,
Mutatæ quatient. Si quid mirabere, pones
Invitus. Fuge magna: licet sub paupere tecto
Reges et regum vitâ præcurrere amicos.
Cervus equum pugnâ melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frænumque recepit:
Sed, postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frænum depulit ore.
Sic qui, pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret; dominum vehet improbus, atq;
Serviet æternùm, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede major erit, subvertet; si minor, uret.
Lætus sorte tuâ vives sapienter, Aristi;
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura [75]
Cogere quàm satis est, ac non cessare, videbor.
Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potiùs, quàm ducere, funem.

O Aristi, vives sapienter conditione tuâ contentus; neque redargues, quando videbis accumulare plus, quam sufficit, et non desinere. Opes congestæ unicuique dominantur vel serviunt; at *debent magis fune trahi, quam trahere.*

ANNOTATIONES.

mur: quanquam ibi alii leg. aliter. Aristophanes de Pac. simili dictione utitur, ἀγροῖς τὸν θεὸν ἰδεῖν. Sat. 13. v. 239.

——————Tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa et mutari nescia.

25. *Et mala perrumpet furtim fastidia.*] Sapienter natura, quæ paucis contenta esse solet, vincet et damnabit fastidiosam luxuriem divitum pleraque malè expetentium, præter, aut etiam contra, instinctum naturæ.

26. *Sidonio.*] Sidon et Tyrus urbes Phœniciæ, optimâ purpurâ nobiles. Vide lib. 3. Od. 29. et Epod. 16. sub finem.

Contendere callidus ostro Nescit Aquinatem, &c.] Apud Aquinum Latii urbem fiebat purpura, sed quam periti facilè dignoscebant longè viliorem genuinâ et pretiosâ è Tyro vel Sidone. Alii parum callidi in Aquinate, quod Sidoniam imitaretur, decipiebantur. Aquinum, ignobile oppidum, angelici doctoris Thomæ illinc oriunda fama subinde illustravit.

Ostro.] Color est subrubeus aut violaceus, e sanie confectus ostreorum, maximè verò muricis, cujus frequens piscatus est ad urbes modò dictas.

28. *Propiusve medullis.*] Metaph. à venenis aut morbis; quibus cum medullæ ac reconditiores partes corporis attinguntur, de salute conclamatum est.

34. *Cervus equum, &c.*] Stesichoro fabulam istam attribuit Aristoteles, narratque Rhetor. 2.

40. *Dominum vehet improbus, &c.*] Sicut victor cervi equus in servitute hominis mansit, sic homo paupertate excussâ mancipium fit cupiditatis et pecuniæ sibi dominantis.

42. *Cui non conveniet sua res.*] Qui opes habebit nimias, ideoqoe sibi non convenientes, tam ab iis lædetur, quam pes à calceo parum apto.

Ut calceus.] Proverbium est à Græcis derivatum: *Ne supra pedem calceus.*

47. *Imperat aut servit.*] Senec. De vitâ beatâ: *Divitiæ apud sapientem virum in servitio sunt, apud stultum in imperio.*

48. *Tortum digna sequi, &c.*] Dictio vide-

Hæc tibi dictabam post fanum putre Vacunæ,
Excepto quòd non simul esses, cætera lætus.

Ego tibi scribebam ista post vetus Vacunæ templum, hilaris sanè per omnia, nisi quòd mecum non sis.

ANNOTATIONES.

tur ducta à sacris illis saltationibus Romæ fieri consuetis ad restim, cujus principium tenens præsultor funem ducere, alii verò fune duci, aut ductum funem sequi dicebantur. Tit. Liv. lib. 27. *Per manus reste datâ virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incesserunt.*

49. *Hæc tibi dictabam.*] Puero vel librario dictabam Epistolam hanc tibi mittendam.

Post fanum putre Vacunæ.] Hæc vacationis dea Sabinis pridem culta fuit: unde fanum ejus vetustate et carie detritum, *putre* dicitur. Ingeniosè verò et lepidè se ipse poëta collocat ad Vacunam, dum vacuus et otiosus scribit ad occupatissimum Fuscum Aristium.

Vacunæ.] Vetustissima hæc Sabinorum dea, in agro Reatino, sacra etiam habens nemora, ex Plin. lib. 3. cap. 12. aliis dicitur Minerva, aliis Diana, Venus, Ceres. Varro Rer. Divin. lib. 1. ait esse Victoriam, quæ facit vacare à curis. Vet. Schol. Porrò Vacunalia Decembri mense celebrabantur à rusticis jam vacuis operum, post collectos fructus. Ovid. Fast. 6.

Nunc quoque cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ,
Ante Vacunales stantque sedentque focos.

EPISTOLA XI. Ad *BULLATIUM.*

Ad felicitatem parùm facit locus.

QUID tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos? [776]
Quid concinna Samos? quid Crœsi regia Sardis?
Smyrna quid et Colophon? majora minórane famâ?
Cunctane præ Campo et Tiberino flumine sordent?

O Bullati, quid censes de Chio, et de Lesbo celebratissimâ? quid de Samo nitidâ? quid de Sardi Crœsi regiâ? quid de Smyrnâ et Colophone? an habent aliquid *majus aut minus famâ? An omnia videntur spernenda præ* Martio *campo et fluvio Tiberi?*

ANNOTATIONES.

1. *Quid tibi visa, &c.*] Bullatium clarissimas Asiæ minoris urbes pervagatum compellat poëta: et quòd nosset hanc esse ejus mentem, ut extra Romam vix se beatè vivere existimaret; occasionem sumit asserendi, felicitatem minimè à loco pendere: ac sapientem virum ubique locorum esse beatum posse.

Chios.] Insula maris Ionii: de quâ lib. 3. Od. 19.

Lesbos.] Ægæi maris insula *nota* cùm vino generoso, tum præsertim natalibus Alcæi et Sapphonis: de quibus lib. 1. Od. 17. et 32. item lib. 2. Od. 13.

2. *Samos.*] Insula maris Icarii contra urbem Ephesum: *concinna*, vel ædificiis elegantissimis, vel cœlo temperato, vel cultu præcipuo Junonis. Adde celebritatem è vasis fictilibus, quæ Samia dicuntur: necnon ob Pythagoram illinc oriundum, &c.

Crœsi regia Sardis.] Hæc urbs Lydiæ, regia quondam Crœsi, hodie jacet. *Crœsus* immensis divitiis inclytus, à Cyro subinde victus sensit, quod ante Solon monuerat, rebus humanis haud esse fidendum. Nempe *fortuna vitrea est: cum splendet, frangitur.*

3. *Smyrna.*] Urbs Ioniæ maritima, hodie regionis primaria.

Colophon.] Hæc civitas Smyrnam inter et Ephesum, mari pariter imminet: auro probatissimo celebrata est: dedit etiam locum dictioni isti, *Colophonem imponere*, id est, ultimam operi manum adhibere. Inde fluxit, quòd cùm exardesceret bellum inter populos quospiam, illud statim conficeretur, ubi primùm alteros equitatu suo juvissent Colophonii. Strabo

Majora minórane famâ.] Suntne urbes istæ superiores an inferiores laudibus, quas illis fama tribuit?

4. *Campo.*] Amœnissimo illo ad Tiberim, exercitationibus Rom. juventutis celeberrimo. Metonym. pro urbe Româ, lib. 1. Od. 8.

Tiberino flumine.] Albula pridem dictus in

An venit in votum Attalicis ex urbibus una? [77]
An Lebedum laudas odio maris atque viarum?
Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque
Fidenis vicus: tamen illic vivere vellem,
Oblitusque meorum, obliviscendus et illis,
Neptunum procul è terrâ spectare furentem.
Sed neque qui Capuâ Romam petit, imbre lutoque
Adspersus, volet in cauponâ vivere: nec qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat,
Ut fortunatam plenè præstantia vitam.
Nec, si te validus jactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Ægæum mare vendas.
Incolumi Rhodos et Mitylene pulchra facit, quod
[78]
Penula solstitio, campestre nivalibus auris,

res aliquam è civita- tali? an Lebedum maris pertæsus atque ? BULLAT. Nosti, r Lebedus; desertum oppidum Gabiis et : attamen ego mal- degere, atque im- propinquorum, iisque tus, è terrâ mare tu- eminus contemplari. AT. *At nec qui Ca- mam pergit, pluviâ conspurcatus, morari in cauponâ velit; nec traxit frigus, laudat et balnea, tanquam tia vitam omnino feli- Neque si te vehemens exagitaverit in aperto de vendas navim ultra Ægæum.* Certè hominem *sanæ* mentis non plus *juvat Rhodus et clara Mitylene, quàm in* n *solstitio* æstivo, *campestre tempestate nivali,*

ANNOTATIONES.

; Romam interluens, Tiberino Albæ re- mersso, novam est appellationem sortitus. r. Od. 2. Ovid. Fast. 2.

..ula, quem Tiberim mersus Tiberinus in undis Reddidit.

Attalicis ex urbibus una.] Quædam ex as Asiaticis, quas tenuit rex Attalus. 1. Od. 1. Lib. 2. Od. 18.

An Lebedum laudas odio maris, &c.] Adeo rtædet navigationis et peregrinationis, ut ovis ignobili et deserto vico malis subsistere idere, quàm mare aut quodvis iter am- inire?

bedum.] Oppidum Asiæ minoris, ad oram Ionici; ubi quotannis scenici ludi celebra- r in honorem Liberi. Strabo. Non desunt, icum esse in Italiâ maritimum dicant.

Scis, Lebedus, &c.] Responsio est B llatii, im suum *maris et viarum* exhibens. Hæc ta- æteraque omnia ipsi Horatio tribui possunt.

ibiis, Fidenis,] Duo hæc oppida Latii in is posita.

. *Neptunum procul, &c.*] Deum maris. m. pro ipso mari. Lucret. Lib. 2.

..ave, mari magno motantibus æquora ventis, terrâ magnum alterius spectare laborem.

. *Sed neque qui Capuâ, &c.*] Vel ie ipse corrigit, vel Bullatium refellit similitu- conglobatâ. Quasi viator in cauponâ sem- iversari velit, qui lutum itinere collectum abstersrit, madidasque imbre vestes exsic- rit; atque imbrium lutique odio viam ac am nolit repetere.

.pua.] De hac urbe Campaniæ præcipuâ, . 16. et Lib. 1. Sat. 5.

Romam petit.] Longo itinere.

13. *Furnos et balnea laudat.*] Calida nempe loca.

15. *Auster.*] Ventus meridionalis, pluvius admodum et procellosus. Lib. 2. Od. 4.

16. *Idcirco navem trans Æg. &c.*] Velut nunquam rediturus in patriam, satiùs ducens in regione transmarinâ vitam finire, quàm naviga- tionis incommoda et pericula iterum experiri.

Ægæum mare.] Lib. 2. Od. 6.

17. *Incolumi Rhodos, &c.*] Vir sapiens ad beatam vitam non magis expetit Rhodum, ali- asve urbes florentissimas, quàm penulam æstate, &c. Vel sensus est: Quamvis jactatus sis Austro et tempestatibus, attamen salvus evasisti: nec te morari debet incolumem Rhodus, &c. Ergo Romam redi quamprimùm, cum vales; ubi apud nos jactes et extollas Rhodi pulchritudi- nem ac Mitylenæ, Samum etiam et Chium, &c.

Rhodos, Mitylene.] Insulæ rebus omnibus felices. Vide lib. 1. Od. 7.

18. *Penula solstitio.*] Pallium densum adver- sus imbres et frigus, fervente æstu, Junio mense, in solstitio æstivo, cùm sol ultrà non progre- ditur. Macrob. Somn. Scip. lib. 2. cap. 7. *Con- stat solem neque sursùm ultrà Cancrum, neque ultrà Capricornum deorsum meare; sed cùm ad tropicorum confinia pervenerit, mox reverti: unde et solstitia vocantur. Et quia æstivus tro- picus temperatæ nostræ zonæ terminus est, ideo cùm sol ad ipsum finem venerit, facit nobis æstivos calores, de vicino urens sensu majore subjecta.*

Campestre.] Subligaculum, aliqui interpretan- tur: alii tenuiorem vestem, quâ induti juvenes sese in campo Martio exercebant.

Per brumam Tiberis, Sextili menſe caminus.
Dum licet, ac vultum ſervat fortuna benignum,
Romæ laudetur Samos, et Chios, et Rhodos abſens.
Tu, quamcunque Deus tibi fortunaverit horam,
Gratâ ſume manu, neu dulcia differ in annum:
Ut, quocunque loco fueris, vixiſſe libenter
Te dicas. Nam ſi ratio et prudentia curas,
Non locus effuſi latè maris arbiter, aufert; [779]
Cælum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia: navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hîc eſt,
Eſt Ulubris, animus ſi te non deficit æquus.

Tyberis hyeme, focus menſi Auguſto. Dum potes, et ſors propitiam exhibet faciem, Romæ lauda Samum, et Chium, et Rhodum procul poſitas. Quodcunque verò tempus felix tibi Deus conceſſerit, gratâ manu accipe, nec in annum differ lætitiam: ut quacunque in regione degas, te ſponte ibi commorari declares. Enimverò ſi ratio et ſapientia, non autem *ſitus arcens mare exundans, abigit ſollicitudines; qui ultra mare navigant, cælum* quidem *mutant, non* verò *animum. Gravis nos tenet ſocordia: navibus et equis vitam beatam quærimus.* Atqui *hîc eſt* illud, *quod quæris: eſt Ulubris, modo tibi pacata mens adfuerit.*

ANNOTATIONES.

19. *Per brumam Tiberis,*] Quaſi verò quiſquam hyeme cupiat flumen ſubire, ſeque in eo lavare, aut natare.

Sextili menſe] Ardente cœlo et Caniculâ. Vide ſuprà Epiſt. 7.

Caminus.] Vox Græca eſt fornacem ſignificans, ἀπὸ τυ καύμαῖος, à *calore.* Iſidor.

21. *Romæ laudetur Samos, &c.*] Hæc Bullatius: Romæ ſim modò, laudabo ſponte Samum, Rhodum, &c. At ad eas urbes et inſulas navigare ne mihi contingat in poſterum. Vel hæc pariter, et quæ ſequuntur, intellige ab Horatio dicta, quemadmodum explicavi paulò antè.

22. *Tu, quamcunque Deus, &c.*] Reponit Horatius: Imò quâcunque horâ et quocunque loco lætus ac beatus eſſe potes, ſi ratio et prudentia duces tibi ſint. Vel, interim, dum ad nos redeas, horis felicioribus fruere, ubique lætus eſto, et æquo animo quævis accipe.

23. *Neu dulcia differ*] Lib. 3. Od. 8. v. 27.

Dona præſentis cape lætus horæ.

26. *Locus effuſi latè maris arbiter.*] Urbs quævis ad mare pulcherrima et potentiſſima, portu commoda, navigatione celebris, egregiè munita aggeribus, quibus velut ad arbitrium fluctus maris aſſilientes frangit ac domat.

27. *Cælum non animum mutant, &c.*] Pythagoras dicebat, non mutatione locorum prudentiam doceri, aut imprudentiam tolli.

28. *Strenua inertia:*] Oxymoron.

Navibus atque Quadrigis.] Gall. *Par mer et par terre:* Item, *A pied et à cheval.*

29. *Quod petis, hîc eſt:*] Ne longè quæras quod in promptu eſt. Si ſapis, ubicunque ſis, felicitatem præſtò habes, vel in quovis angulo et oppidulo maximè obſcuro et ignobili: v. g. Ulubris in Italiâ; vel Lebedi in Aſiâ.

30. *Ulubris,*] Ulubræ, oppidum Latii in Campaniâ prope Velitras, deſertum ac vile, hoc unum habens memorabile, quod Auguſtus Cæſar in eo ſit educatus.

Animus ſi te non deficit æquus.] Plaut. Aulul. *Pol, ſi eſt animus æquus tibi, ſatis habes qui benè vitam colas.*

EPISTOLA XII. Ad *ICCIUM.*

Tantum dives quiſque, quantum rebus utitur.

FRUCTIBUS Agrippæ Siculis, quos colligis, Icci, [780]

O Icci, ſi verè potiaris proventibus Agrippæ, quos in *Siciliâ percipis, majores*

ANNOTATIONES.

1. *Fructibus Agrippæ.*] Ad Iccium hunc eſt Od. 29. lib. 1. ubi ſicut et hîc, ejus cupiditas notatur, non ſine multo ſatirico ſale.

Agrippæ] Is Auguſti gener, de quo l. 1. Od. 6.

Siculis,] Sicilia inſula Italiæ adjacens, et ab eâ anguſto ſatis freto diviſa, triangularis formæ

tibi opes dare nequit Jupiter: desine conqueri. Nec enim est inops, qui rerum habet usum. Si venter, si latus ac pedes commodè se habent, nihil amplius regum divitiæ conferre valent. Si fortè inter edulia *possessa sobrius vesceris oleribus et leguminibus, ita porrò victitabis, ut fors te statim aureo flumine locupletet: seu quoniam pecunia nequit indolem mutare; sive quod omnia infra solam virtutem ponis.* Non est quòd *demiremur, si Democriti agros et sata depascatur grex* alienus, *dum mens agilis* velut *extra corpus peregrinatur: quandoquidem tu in tantâ prurigine et lue quæstûs,*

Si rectè frueris, non est ut copia major
Ab Jove donari possit tibi: tolle querelas:
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.
Si ventri bene, si lateri est, pedibusque tuis; nil
Divitiæ poterunt regales addere majus.
Si fortè in medio positorum abstemius herbis
Vivis, et urticâ; sic vives protinus, ut te
Confestim liquidus fortunæ rivus inauret: [121]
Vel quia naturam mutare pecunia nescit,
Vel quia cuncta putas unâ virtute minora.
Miramur si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregrè est animus sine corpore velox:
Cùm tu inter scabiem tantam et contagia lucri,

ANNOTATIONES.

est. Habet in circuitu plus quàm sexcenta passuum millia; omnium maris Mediterranei amplissima censetur; frumenti adeo ferax, ut horreum populi Romani diceretur. Cic. Verr. 5. c. 2. *Sapiens ille M. Cato penariam cellam reip. nostræ, nutricem plebis Rom. Siciliam nominavit.*

1. *Quos colligis,*] Velut procurator aut coactor ab Agrippâ constitutus, ad colligendos fructus ex agris fructuariis, pascuis, vectigalibus. Sunt qui Iccio donatos ab Agrippâ asserant agros. Verùm quod ait poëta, *frueris,* indicat magis usum fructuum fuisse concessum, id est, jus utendi fruendique iis quæ Agrippæ erant.

5. *Si ventri bene, &c.*] Si cibus potusque suppetit, si stratum et cubile, si equus, vel potiùs calcei ac indumenta. Hinc volunt quidam Iccium perstringi velut Epicureum. Quin imo paulo post Stoicus fuisse ostenditur, ac rerum sublimium studiosus.

8. *Urticâ;*] Plin. lib. 21. cap. 15. *Urtica incipiens nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est, ad pellendos totius anni morbos.* Vide et Dioscorid. lib. 4. cap. 94. Nihil ad rem *Urtica* pisciculus carnis tenerrimæ, coctu facilis, in mari Siculo frequens: de quo Athen. lib. 5.

9. *Rivus inauret:*] Allusio est ad fabulam Midæ Phrygiæ regis, qui cùm stolidè optâsset in aurum converti quicquid contrectâsset, jamque cibis pariter immutatis fame periret: tandem Bacchi, vel Apollinis, consilio se abluit in Pactolo flumine, quod exinde inauratum pretiosas cœpit arenas volvere. Cicero ad Trebatium scribit: *Malle te puto à Cæsare consuli, quàm inaurari.*

10. *Vel quia naturam.*] Liberalior non fit avarus, etsi opibus affluat; nec abundante pecuniâ cupiditas imminuitur.

11. *Vel quia cuncta putas, &c.*] Satiricè vellicat ejus parsimoniam: quasi oleribus vescatur præ amore virtutis, et contemptu dapum exquisitarum; cùm sordidâ parcitate et avaritiâ potiùs ducatur.

12. *Miramur si Democriti, &c.*] Adeò mirari non debemus, quod Democritus ita neglexerit patrimonium, unis rebus philosophicis intentus, ut etiam agros et fruges suas permitteret à vicinorum pecoribus devorari. Tu certè, Icci, mirabilior es, qui quidem augendis opibus sedulò vacas, simul et studio rerum maximè sublimium. Irrisio salsissima.

Democriti] Abderites iste philosophus ex atomis constare omnia statuebat. Naturalia, moralia, mathematica, omnesque disciplinas liberales callebat. Vixit cum Socrate, circa Olympiadem 80. consenuit verò ad annum ætatis 109. Plinius eum vocat *sagacissimum ac vitæ utilissimum.* Cicero passim laudat. De nat. D. l. 1. n. 121. *Democritus vir magnus in primis, cujus fontibus hortulos suos Epicurus irrigavit,* n. 69. ait, *esse corpuscula quædam levia, alia aspera, rotunda alia partim angulata; curvata quædam, et velut adunca: ex his effectum esse cœlum atque terras, nullâ cogente naturâ, sed concursu quodam fortuito.* Acad. Q. l. 4. n. 56. *Ex individuis omnia gigni affirmat:* et n. 121. *asperis et levibus, hamatis uncinatisque corporibus concreta hæc esse,* &c.

13. *Dum peregrè est animus.*] Dum mens extra corpus veluti peregrinata naturæ arcana scrutatur: adeoque non advertit, quæ circa se geruntur. Cic. pro Milone. *An verò tu solus ignoras? tu hospes in hâc urbe versaris? tuæ peregrinantur aures?*

14. *Scabiem*] Avaritiam instar scabiei adhærescentem, serpentem, mordentem.

Nil parvum sapias, et adhuc sublimia cures:
Quæ mare compescant causæ; quid temperet annum;
Stellæ sponte suâ jussæne vagentur et errent: [782]
Quid premat obscurum lunæ, quid proferat, orbem;
Quid velit et possit rerum concordia discors:
Empedocles, an Stertinii deliret acumen.
Verùm seu pisces, seu porrum, et cæpe trucidas,
Utere Pompeio Grospho; et, si quid petet, ultro
Defer: nil Grosphus nisi verum orabit et æquum. [783]
Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res;

nihil abjectum cogites, atque excelsa mediteris: putà, *quæ causæ cohibeant mare: quid tempora componat: an sidera per se, an imperata errent ac discurrant: quid lunam faciat sine lumine, quid lumen* ejus *producat: quid valeat efficiatque dissentiens rerum consensio: utrum Empedocles, an Stertinii subtilitas aberret. At sive pisces, sive porrum aut cæpe occidis,* familiariter *adhibe Pompeium Grosphum; ac si aliquid rogârit, sponte dona. Nihil Grosphus petet nisi rectum et justum. Vilis est amicorum proventus, quando bonis quidpiam deest.' Ne autem nescias, quo statu se respublica habet;*

ANNOTATIONES.

16. *Quæ mare compescant causæ,*] Ne terram obruat, cum eâ sit altius. Propert. l. 3. Eleg. 4.

Curve suos fines altum non exeat æquor?

Quid temperet annum;] Quid varias temporum faciat commutationes ac vices, quatuor anni tempestates; ver, æstatem, autumnum, hyemem.

17. *Stellæ sponte suâ jussæne vagentur, &c.*] An motu proprio, an jussu et impulsu externo. Virgil. Æn. 9. v. 21. *Palantes cœlo stellas* dicit. Plin. lib. 2. de his multa. Cap. 6. *Septem sidera, ab incessu vocamus errantia,* inquit, *cum errant nulla minùs illis, &c.*

18. *Quid premat obscurum lunæ, &c.*] Quid lunam crescere ac decrescere mensibus singulis efficiat. Plin. modo cit. lib cap. 9. *Omnium admirationem vincit lunæ sidus terris familiarissimum. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, et proximum ignorari maximè sidus indignantium: crescens semper aut senescens: et modò curvata in cornua, modò æquâ portione divisa, modò sinuata:——— ———Immensa orbe pleno, ac repentè nulla; aliàs pernox, aliàs sera, &c.*

19. *Quid velit et possit rerum concordia discors:*] Quomodo elementa quatuor inter se pugnantia concinnam tamen mundi compagem resque omnes constituant, perinde ac si virtutes non contrarias haberent. Lactant. lib. 2. cap. 10. *Discordi concordiâ mundum constare* dicit. Ovid. Metamorph. l. 1. v. 430.

Quippe ubi temperiem sumpsere humorque calorque,
Concipiunt: et ab his oriuntur cuncta duobus.
Cumque sit ignis aquæ pugnax, vapor humidus omnes
Res creat: et discors concordia fœtibus apta est.

20. *Empedocles, an Stertinii deliret acumen.*] Empedocles sanè haud cum Stertinio comparandus, præterquàm quod (ut est in Epist. ad Pisones, v. 464.)

———— *Deus immortalis haberi*
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam
Insiluit.

Quâ certè unâ vesaniâ æquavit aut superavit stultitiam multiplicem Stertinii abundè ventilatam. L. 2. Sat. 3. Præterea verò id habentes simile quod, ut Stertinius ducentos ac viginti libros Stoicorum versibus Latinis descripsit, ita Empedocles Pythagoreas acuto magis quàm utili carmine complexus est: ac sic nimirum uterque philosophiam obscuriorem reddidit, fatuoque se labore pariter maceravit. De Empedocle iterum dicemus ad locum modo cit. Epist. ad Pisones.

21. *Seu pisces, seu porrum, &c.*] Seu lautè seu frugaliter victitas. Vel, seu Pythagoreus es sobriusque, et ab omni animalium carne abstines, leguminibus autem vesci amas; seu more Epicureorum pisces ac dapes exquisitas sectaris. In deliciis pisces habitos patet ex dictis lib. 2. Sat. 4.

22. *Utere Pompeio Grospho;*] In contubernium tuum ac familiaritatem adhibe Pompeium Grosphum, equitem Rom. è Siciliâ oriundum. Hunc Horatii fuisse amicum, cùm ex hoc loco innotescit, tum ex Ode 16. lib. 2.

24. *Vilis amicorum est annona, &c.*] Parvo constant amici, cùm boni viri non omnino sunt divites; hos enim vili pretio comparabis, tibique adjunges, videlicet haud ita difficiles, sed officiosos; haud in petendo importunos, sed verecundos. At contra opulentos, quippe ut plurimùm arrogantes ac superbos, demereri, sibique conciliare non ita facile est. Passeratius legit: *Bonis ubi quid des:* sensu non valde absimili. Plaut. Trinumm. *Carissimam probo-*

Cantabri ab Agrippâ, Armenii à Claudio Nerone subacti sunt. Phraates supplex subdidit se legibus ac potestati Cæsaris. Abundantia pleno cornu fruges Italiæ profundit.

Cantaber Agrippæ, Claudî virtute Neronis
Armenius cecidit: jus imperiumque Phraates
Cæsaris accepit genibus minor. Aurea fruges
Italiæ pleno diffundit Copia cornu.

ANNOTATIONES.

rum esse annonam, improborum verò proventum multò uberrimum.

26. *Cantaber Agrippæ, &c.*] Ex his innuitur scripta hæc Epistola, Augusto sextum consule, anno imperii ejus decimo sexto, qui fuit insignitus triplici ejus victoriâ, Cantabricâ, Armenicâ, Parthicâ. Georg. Fabric. Anno U. C. circiter 733. Cantabros à L. Æmilio jam ante debilitatos victosque, at rursum bellum moventes, Agrippa subegit. Eodem tempore Tiberius in Armeniam profectus regnum Tigrani restituit. Parthi demum his perculsi amicitiam Augusti petiverunt, Phraatesque regnum suum recuperavit.

Cantaber.] De Cantabris lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 8. lib. 4. Od. 14.

Agrippæ,] Vide citat. modò lib. 2. Od. 6.

Claudî virtute Neronis Armenius cecidit:] Sueton. Tiber. cap. 6. *Stipendia primâ expeditione Cantabricâ tribunus militum fecit. Deinde ducto ad orientem exercitu, regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit. Recepit et signa, quæ M. Crasso ademerant Parthi.* De Claud. Nerone supra Epist. 3. et 9. De Armeniâ lib. 2. Od. 9.

27. *Phraates.*] Persarum rex et Parthorum. Vide lib. 2. Od. 2.

28. *Genibus minor.*] Supplicans apud Augustum Cæsarem. Plin. 11. cap. 25. ita scribit: *Hominis genibus quædam inest religio, observatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant: fortasse quia inest iis vitalitas.* Virg. Æn. 3. v. 607.

——Genua amplexus, genibusque volutans
Hærebat.

Quem in locum Servius, *Genua*, inquit, *misericordiæ consecrata, ut aures memoriæ, frons genio, dextra fidei.*

Aurea fruges, &c.] Abundans est frugum annona et proventus in totâ Italiâ.

29. *Pleno Copia cornu.*] Vide lib. 1. Od. 17.

EPISTOLA XIII. Ad *VINNIUM ASELLAM.*

Docet, quâ ratione libros Augusto decenter offerat.

Quemadmodum non semel nec paucis admonui te discedentem, ô Vinni; offeres Cæsari libros meos sigillo clausos, si quidem benè

UT proficiscentem docui te sæpe diuque, [illegible]
Augusto reddes signata volumina, Vinni;
Si validus, si lætus erit, si denique poscet:

ANNOTATIONES.

1. *Ut proficiscentem*] Scripto iterat Horatius mandata verbo ante commissa Vinnio suo vel ministro vel familiari. Ruri tum fuisse illum intelligimus.

Sæpe, diuque,] Nempe, ut ad Brutum lib. 2. Epist. 16. scribit Cicero, *Permagni interest, quo tempore epistola reddatur. Nam quemadmodum qui ad nos intempestive adeunt, molesti sæpe sunt; sic epistolæ offendunt non loco redditæ.*

2. *Signata volumina,*] Æquum est enim, ut primo rei missæ aspectu fruatur ille, ad quem mittitur, præsertim si vir sit primarius. Quod si quis præriperet, aut per incuriam improbitatemve librarii vel tabellarii interciperet, munus vile et pessum ire censendum.

Volumina,] Gall. *Un rouleau de papier.* Ang. *A roll of paper or parchment.*

Vinni;] Is C. Vinnius Fronto dicitur Vet. Comment.

3. *Si validus, si lætus erit.*] Cicer. modò cit. *Præcepi ei, quem ad te misi, ut tempus observares epistolæ tibi reddendæ —— utrum cùm sollicitudinis aliquid haberes, an cùm ab omni molestiâ vacuus esses.* Noster lib. 2. Sat. 1. v. 18.

——Nisi dextro tempore, Flacci
Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem.

Si denique poscet:] Hinc apparet expetita ab Augusto fuisse ea carmina, quæ Horatius per Vinnium mittebat. Itaque mandat Vinnio, ut sistat se decenter coram principe, expediatque

Ne studio nostri pecces, odiumque libellis
Sedulus importes, operâ vehemente minister:
Si te fortè meæ gravis uret sarcina chartæ,
Abjicito potiùs, quàm quò perferre juberis, [785]
Clitellas ferus impingas, Asinæque paternum
Cognomen vertas in risum, et fabula fias.
Viribus utêris per clivos, flumina, lamas.
Victor propositi simul ac perveneris illuc,
Sic positum servabis onus: ne fortè sub alâ
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum;
Ut vinosa glomos furtivæ Pyrrhia lanæ;
Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.
Ne vulgo narres te sudavisse ferendo
Carmina, quæ possint oculos aurésque morari
Cæsaris: oratus multâ prece, nitere. Porrò [786]
Vade, vale: cave ne titubes, mandataq; frangas.

valeat, si hilari sit animo, *tandem si petat. Cave ne erres per nimium* erga *nos affectum, atque invidiam scriptis* nostris *confles nimiâ sedulitate et officiosior eo studio. Quòd si librorum meorum onus tibi molestiam facessat, projice magis, quàm rusticè protrudas sarcinam* illuc, *quo deportare imperavi*: sicque *patris* tui *Asinæ cognomen traducas in ludibrium, et fabula fias. Contende per colles, fluvios, lacunas. Cùm* autem *eo deveneris feliciter, quò tendis, hunc in modum fasciculum pones: ne sub brachio codices meos deferas, ut agrestis agnum; ut bibax Pyrrhia sphærulas lanæ furto ablatæ; ut plebeius conviva soleas ac pileum.* Præterea *ne obvio cuique effutias, te magno labore portâsse carmina oculos et aures Augusti oblectare idonea. Etiam atque rogatus, perge ultra. Ito, vale: cave ne vacilles, aut præceptorum* quidquam *prætermittas.*

ANNOTATIONES.

paulùm, dum suo nomine salutatus Cæsar ultrò quærat, num ab eo sint delata, quæ poposcerat.

4. *Ne studio nostri pecces, &c.*] Quisquis vel non opportunè, vel ineptè rem molitur, peccat. Pindarus egregiè ὁ δὲ καιρὸς παντὸς ἔχει κορυφάν. *opportunitas omnis rei summam, caput, perfectionem continet*. Pyth. Od. 9.

6. *Si te fortè gravis, &c.*] Nihil age omninò, potiùs quàm temerè, et inconsideratè quidquam agas coram augustissimo imperatore. Cave ne delatum munus parùm decorè tradas; aut stolidè festinando, aut præproperè mandatis perfungi cupiendo.

8. *Clitellas.*] Thecas librorum. Alludit ad Asinæ cognomen, ut et in sequentibus.

Ferus.] Præceps, inurbanus, stupidus.

Impingas;] Solent Asini grave molestumque sibi onus excutere, et in terram impingere.

Asinæque paternum, &c.] Pater Vinnii *Asina*, hinc *Asellæ* cognomen habebat.

10. *Viribus utêris per clivos.*] Viriliter ac strenuè ascendes superabisque ardua loca urbis septem collibus inædificatæ, ut ad ædes Augusti pervenias in monte Palatino constitutas.

Lamas.] Fluvii fossas, vel majores lacunas aquam pluviam continentes, ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ quæ vorago viarum est, seu fossa fluviorum. Hinc quoque dictæ sunt lamiæ puerorum voratrices. Hæc vet. interp. Alii tamen aliter. De istis Ennius:

Silvarum saltus, latebras, lamasque lutosas.

11. *Victor propositi simul ac, &c.*] Cùm propositum finem adeptus eris, ac perveneris ad Augusti palatium.

12. *Sic positum servabis onus: &c.*] Decenti aptoque gestu libros defer in manibus, non autem sub brachio.

14. *Pyrrhia.*] Nomen est ancillæ in fabulâ quâdam Titinii; quæ furata lanæ glomos, ita gestavit, ut deprehensa sit. Ita vet. schol.

15. *Ut cum pileolo soleas.*] Ut vicinus ex eâdem tribu ad cœnam invitatus, pileolum ac soleas portat, indeque reportat, nempe tenens sub axillâ. Ex isto loco patet, pileolum habuisse veteres conviviis proprium ac peculiarem: qualem etiamnum plerique nostrates interdum assumunt inter epulandum, velut aptiorem, leviorem, commodiorem. *De soleis* dixi ad Sat. 8. lib. 2.

18. *Oratus multâ prece, nitere. Porro.*] A me toties rogatus, ô Vinni, diligenter ac sedulò exequere et perfice quod præcepi. Alii sic: Etsi fortè curiosus quispiam oret te percuncteturque, quid rei sit, propter quam veneris; ne immorare, ne obsequere; imò abi quamprimùm.

19. *Cave ne titubes, &c.*] Constanter age; quæcunque verò docui te sæpe verbo, et nunc scripto hoc, accuratè observa.

EPISTOLA XIV. Ad *VILLICUM SUUM*.

Illum reprehendit, quod habitationem urbis desideret.

VILLICE silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis, habitatum quinque focis, et
Quinque bonos solitum Bariam dimittere patres;
Certemus, spinas animone ego fortiùs, an tu [787]
Evellas agro; et melior sit Horatius, an res.
Me quamvis Lamiæ pietas et cura moretur
Fratrem mœrentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter; tamen istuc mens animusque
Fert, et amat spatiis obstantia rumpere claustra.
Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum.
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.

O procurator nemorum et prædii me mihi restituentis, quod tu spernis, quinq; licet *familiis habitatum, et probos quinq; senes Bariam mittere consuetum; contendamus, utrùm ego diligentiùs* ex *animo* meo *vepres evellam, an tu* ex *agro*; atque *utrum plus valeat Horatius, an ejus prædium. Me* Romæ *detinet caritas et amor Lamiæ fratrem desiderantis, et* sic *cum* morte *præreptum dolentis,* ut *nihil solatii admittat: attamen eò me impellit mens et animus, et exoptat frangere repagula spatiari impedientia. Ego felicem appello degentem ruri;* tu contra *in urbe commorantem. Scilicet qui alienam conditionem cupit, propriam odit.*

ANNOTATIONES.

1. *Villice silvarum, &c.*] Hujus epistolæ argumentum convenit cum septimâ et decimâ, at diversè tractatur.

Villice.] Villæ custos, aliisque servis sibi substitutis agrorum colendorum opus dispensans. Varro lib. 1. De re rust. cap. 11. *Villicus agri colendi causâ constitutus; appellatusque à villâ, quòd ab eo in eam convehuntur fructus, et evehuntur cùm veneunt.*

Mihi me reddentis.] Urbanæ scilicet occupationes me mihi præripiunt, inquit poeta: at mihi me reddit ruris solitudo, otium, tranquillitas; ubi memetipso frui videor, ac meus esse: nam Romæ sum Mæcenatis et amicorum. Vide suprà Epist. 7.

Agelli.] Is situs erat ultra Tibur, ad octavum ab urbe lapidem in viâ Valeriâ. Postea Epist. 16.

2. *Habitatum quinque focis.*] Amplum satis et sufficientem ad habitationem quinque familiarum, servilium nempe.

3. *Quinque bonos solitum, &c.*] Bonos homines ætatis provectæ, quinque familiarum capita: servos frugi, qui Bariam mittebantur ad nundinas, venalesque fructus eò convehebant. Varro antè cit. Alii interpretantur homines grandes natu mitti solidos ad lites in Bariâ dirimendas: imò et senatores Romam interdum accitos. Verùm auscultandus magis Theod. Marcilius sic scribens in hunc Horatii locum; *Non injucunda stultitia est narrantium hìc de quinque senatoribus, et quasi patribus conscriptis, qui ex Horatii agello Bariam venientes, de summâ Sabinorum rep. deliberent.*

Bariam.] Al. *Variam*, oppidum Sabinorum ad fluvium Anienem.

4. *Certemus, spinas, &c.*] Videamus an tu diligentiùs agrum colas, an ego animum; utrùm ego studiosiùs curas mentem pungentes resecem, quam tu vepres, herbasque inutiles noxiasque ex agro avellas.

5. *Melior sit Horatius, an res.*] Ego certè melior, inquit Horatius, quia memet excolere studeo; res verò deterior, quia parùm curas et colis, ô villice, quam fastidis.

6. *Me quamvis Lamiæ, &c.*] Quanquam ego Romæ detineor, et validissimo amoris in Lamiam vinculo constringor; mens mea tamen quærit evadere, perpetuòq; tendit rus et in villam.

Lamiæ pietas.] Vide lib. 5. Od. 17.

8. *Istùc.*] In agrum meum Sabinum, unde tu in urbem redire perperam cupis.

9. *Amat spatiis obstantia, &c.*] Hinc facilè impedimenta quælibet excutio, frango, transilio; ut libertate, otio, meque ipso fruar apud villam meam; ac spatier tantillùm, animumque reficiam urbani tumultûs pertæsum.

Claustra.] Metaph. à circo, in quo certis claustris detinebantur equi, donec liceret signo dato apertoque stadio decurrere.

Stultus uterq; locum immeritum causatur iniquè.
In culpâ est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacitâ prece rura petebas: [788]
Nunc urbem, et ludos, et balnea villicus optas.
Me constare mihi scis, et discedere tristem,
Quandocunque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur: eò disconvenit inter
Meque et te: nam quæ deserta et inhospitia tesqua
Credis, amœna vocat mecum qui sentit; et odit
Quæ tu pulchra vocas. Fornix tibi et uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video; et quòd
Angulus iste feret piper et thus ocius uvâ:
Nec vicina subest vinum præbere taberna
Quæ possit tibi; nec meretrix tibicina, cujus
Ad strepitum salias terræ gravis; et tamen urges
Jam pridem non tacta ligonibus arva, bovemque
Disjunctum curas, et strictis frondibus exples.
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
Multâ mole docendus aprico parcere prato. [789]
Nunc age, quid nostrum concentum dividat, audi.
Quem tenues decuêre togæ nitidique capilli,
Quem scis immunem Cynaræ placuisse rapaci,

Fatuus uterq; improbè criminatur locum innoxium. Imò *accusandus est animus, qui se nunquam deserit. Tu vile mancipium secretis votis rus exoptabas:* jam verò *procurans villam, expetis civitatem, et spectacula, et balnea. Me constantem esse nôsti, ac mæstum abire, quoties molesta negotia Romam revocant. Haud iisdem* rebus *delectamur; hinc ego tuque dissentimus. Etenim quæ deserta, aspera, et inhabitabilia* loca *vocas, ea grata putat quisquis mecum sentit; et aversatur quæ tu jucunda existimas. Tibi ganea et lautæ popinæ injiciunt cupiditatem urbis, scio; et quòd hic agellus producet thus et piper citiùs* quàm *uvas: nec prope adest taberna, quæ vinum tibi suppeditet; neque meretrix tibicina, cujus ad cantum saltes terram graviter* pulsans: *ac nihilominus exerces agros dudum incultos; et curas boum otiosum, saturosq; foliis decussis. Porrò desidis laborem auget rivus, si pluvia decidat, constipato aggere prohibendus, ne expositum devastet pratum. Disce nunc quid consentire nos impediat. Me, quem* olim *subtiles vestes et crines uncti delectavere; quem nôsti sine muneribus fuisse dilectum Cynaræ avaræ,*

ANNOTATIONES.

12. *Locum immeritum causatur iniquè.*] Nec enim locus animi est causa inquieti; sed ipse animus parùm sanus haud quiescit, ubi maximè quietus esse deberet.

13. *Qui se non effugit.*] Adeoque secum defert semper fomitem perturbationum, quocunque migret, et quamvis loca mutet. Vide lib. 2. Od. 16. v. 20.

14. *Mediastinus.*] Servus in *medio stans* ad vilissima quæque ministeria paratus. Quòd mox dicitur *optare balnea*, favet iis, qui *mediastinum* appellari volunt, quòd *mediis* in balneis, seu in *medio* lavantium *stet* ad quæque servitia promptus; quanquam illud *stinus* mera videtur esse productio vocis, ut in *clandestinus*.

19. *Tesqua.*] Loca semota, edita, aspera, agrestia, inculta, suo situ ac silentio horrorem sacrum incutientia; hincque peragendis mysteriis vel captandis auguriis apta et consecrata. Proinde quidam scribunt *tesca*, quasi *tuesca*, à tuendis sacris. Varro 6. De ling. Lat. Fest. loca densam umbram facientia esse *tesqua*, ait Scalig.

23. *Angulus iste.*] Exiguus iste meus ager Sabinus.

Feret piper, &c.] Adúnaton.

25. *Meretrix tibicina.*] Ut plurimùm tibicinas fuisse meretrices alibi notavimus.

26. *Terræ gravis:*] Saltatione seu tripudiatione rudi, agresti, rusticâ, inconcinnâ. Vide lib. 3. Od. 18.

Et tamen urges.] Ironicè: negligebat enim villicus iste fastidiosus hæc, quæ hic enumerantur, sanè ad villæ procurationem facienda.

28. *Disjunctum.*] Jugo solutum, ab altero bove compare suo dejunctum.

29. *Addit opus pigro rivus, &c.*] Longè profectò major est opera laborque in moliendo novo aggere per torrentem aquam destructo, quàm fuisset in vetere muniendo ac constipando. Quod si facere pigeat, rivus imbribus repentinis auctus, eluvione suâ et exundatione proximum pratum devastabit.

32. *Tenues togæ, &c.*] Juvenili ætati convenientes.

33. *Cynaræ.*] De eâ lib. 3. Od. 13. et lib. 4. Od. 1.

Rapaci.] Quasi vorago est meretrix, ut dictum est in Sat. 2. lib. 1.

Quem bibulum liquidi mediâ de luce Falerni,
Cœna brevis juvat, et prope rivum somnus in herbâ :
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
Non istîc obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat, non odio obscuro morsuque venenat.
Ridunt vicini glebas et saxa moventem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis :
Horum tu in numerum voto ruis. Invidet usum
Lignorum, et pecoris tibi calo argutus, et horti.
[790]
Optat ephippia bos : piger optat arare caballus.
Quam scit uterq; libens, censebo, exerceat artem.

et à meridie Falernum potâsse; *delectat* nunc *frugalis cœna, et somnus in gramine juxta rivum. Neque* verò jam *pudet nugatum fuisse, sed nugas non abdicare. Ibi mea bona invidis oculis nemo diminuit, nec secretis inimicitiis et dicteriis depravat. Vicini* autem *approbant versantem glebas et lapides. Tu cum mancipiis urbana diaria comedere expetis : his adjungi vehementer expotas.* Atqui *versutus calo tibi invidet usum lignorum, et pecudum, et hortuli.* Sic *bos ephippia, equus iners aratrum desiderat.* Ego verò *edicam*, ut *quisque gaudens colat artem, quam novit.*

ANNOTATIONES.

34. *Quem bibulum, &c.*] Quem optimi vini appetentem scis intemperanter compotâsse à meridie in multam noctem. Luxuriosi hoc faciebant, contra sobrii non ante horam tertiam, aut etiam seriùs cœnam adibant.

36. *Non incidere ludum.*] Finis enim aliquando ponendus insaniæ juvenili. Juvenal. Sat. 8. v. 165.

——*breve sit quod turpiter audes.*

37. *Non istîc obliquo.*] Rure in Sabinis nemo mihi invidet, aut maledicit, aut nocere conatur. Imò vicini gaudent cernentes me tractantem rustica instrumenta, ligone moventem cespites, protrudentem saxa, &c.

40. *Cum servis urbana, &c.*] Tu abundanti victu dudum potitus, quasi magister in villâ meâ aliis servis imperans, honestæ hujus præfecturæ jam pertæsus, optas Romæ esse, ibique tenuiter victitare è dimenso in quamque diem cibo, qualis in urbe servis attribui solet. Vide J. Lips. Elect. lib. 2. cap. 15. Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 31. et lib. 25. cap. 17. et seq.

41. *Invidet usum Lignorum, &c.*] Tu servis urbanis ascribi et annumerari gestis. Contra urbanus *calo*, qui foras it lignatum, &c. *tibi invidet usum* et facilitatem habendi ligna, pecudes, olera. Adeoque alienam quisque conditionem diligit, suam odit; quia suæ persentit incommoda, non autem alienæ.

42. *Calo.*] Græci lignum κᾶλον dicunt: hinc servus lignis quærendis et subministrandis deputatus, dictus *calo*, quasi *lignarius* seu lignator; quo præcipuè vocabulo intelligi solet militum servus, iis præbens et portans ligna seu ligneas clavas. Fest. Pomp. Non. Marcell. Latinam verò assignat originem Servius, in Æneid. 7. ita scribens; *Calas dicebant majores nostri fustes, quos portabant sequentes dominos ad bellum: unde et calones dicti.* Lucil. *Scinde puer calam, ut caleas*; id est, Serve, frange fustem, seu lignum, fac focum, accende ignem.

43. *Optat ephippia bos :*] Proverb. in eos, qui sui muneris officia et onus impatienter ferunt, aliena verò temerè appetunt.

Ephippia.] Ἐφίππιον, stratum sive sella equi, apud Xenophontem.

44. Quam *scit uterque, &c.*] Quæ cùm ita sint, et cùm suo quemque muneri incumbere expedit; villicus rus colat, calo maneat in urbe, &c. sic Tusc. 1. n. 41. *Bene Græcorum proverbio dicitur,*

Quam quisque nôrit artem, in hâc se exerceat.

EPISTOLA XV. Ad *NUMONIUM VALAM.*

Percunctatur de Veliâ et Salerno, deque rebus ad jucundè vivendum idoneis.

QUÆ sit hiems Veliæ, quod cœlum, Vala, Salerni, [791]
Quorum hominum regio, et qualis via (nam mihi Bajas
Musa supervacuas Antonius; et tamen illis
Me facit invisum, gelidâ cùm perluor undâ
Per medium frigus. Sanè myrteta relinqui,
Dictaque cessantem nervis elidere morbum [792]
Sulfura contemni, vicus gemit, invidus ægris,
Qui caput et stomachum supponere fontibus audent

O Vala, tuum est nobis perscribere nostrum verò *tibi credere* perscribenti, *qualis sit hiems apud Veliam, qualis aër apud Salernum, quales homines utriusque regionis, et quæ via (etenim Antonius Musa Bajas, haud mihi utiles* esse dicit; *me verò illis efficit odiosum, quando frigidâ aquâ perfundor rigente frigore. Certè deseri myrteta, et posthaberi* aquas *sulfuratas, existimatas sanare morbum nervos præpedientem, dolet oppidum, invidens ægrotis, qui non verentur caput et pectus subjicere aquis*

ANNOTATIONES.

1. *Quæ sit hiems, &c.*] Consilio medici profecturus Veliam et Salernum Horatius, lippitudinis curandæ causâ, significat quærere se pariter salubritatem atque delicias.

Veliæ.] Lucaniæ oppidum est maritimum, olim *Helia.* Plin. lib. 3. cap. 5. Virg. Æn. 6.

———*portusque require Velinos.*

Vide Gell. lib. 10. cap. 16.

Quod cœlum.] Interrogat quæ sit temperies aëris, et quæ hiemis asperitas illîc, ubi hiematurus erat.

Vala.] Is dicebatur C. Numonius Vala, aut Vaala.

Salerni.] Urbs est Lucaniæ, ad Tyrrheni maris littus, dicta à copiâ salis: portum satis capacem etiamnum ostendit.

2. *Bajas.*] Vide lib. 2. Od. 18.

3. *Musa.*] Antonius Musa medicâ arte clarus, ex quo Augustum ancipiti morbo laborantem sanaverat; ab eo non tantùm ingenti pecuniâ donatus, sed et statuâ juxta signum Æsculapii erectâ; nec non ipsi, quamvis liberto, imò et quibuscunque medendi artem professis concesso jure annuli aurei. Dio. lib. 53. Sueton. Octav. cap. 59 et 81.

Supervacuas.] Acrioris pituitæ in oculis defluxu vehementer affectus poëta noster, solebat proficisci Bajas ad lavacra calida; verùm Ant. Musa contrariis utendum remediis auctor fuit, jussitque ablutiones quærere frigidas, quibus defluens humor retunderetur. Pari scilicet modo Augustum calidis frustrà usum ille frigidis curaverat. Plin. lib. 29. cap. 1. *Antonius Musa Augustum contrariâ medicinâ gravi periculo exemerat.* Sueton. cit. cap. 81. Octav. *Distillationibus jecinore vitiato ad desperationem redactus, contrariam et ancipitem rationem medendi necessariò subiit: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus, auctore Antonio Musâ.*

Myrteta.] Amœna loca myrtis consita apud Bajas.

6. *Dictaque cessantem nervis elidere morbum Sulfura.*] Sulfuratas aquas ibidem scaturientes non longè ab Averno lacu, quibus curari dicitur morbus articularis, *cessare* faciens *nervos*, id est, præpediens usum et motum articulorum atque nervorum.

7. *Vicus gemit.*] Bajani indignantur contemni suos fontes toto orbe celebres, suasque myrtos relinqui. Plin. lib. 31. cap. 2. *Emicant benignè et passim in plurimis terris aquæ, alibi calidæ, alibi frigidæ, alibi unctæ———alibi tepidæ, auxilia morborum conferentes———nunquam tamen largius quàm in Bajano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus; aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acidâ salsâve mistura———nervis prosunt, pedibusque, &c.*

8. *Qui caput et stomachum supponere.*] Ex ægris enim alii medicatas illas aquas bibunt, alii in iis lavantur, alii partes affectas, v. g. caput, ventriculum, renes, stillicidiis aquam ejusmodi affundentibus supponunt unâ horâ per dies aliquot.

Clusinis, Gabiosque petunt et frigida rura.)
Mutandus locus est, et diversoria nota
Præteragendus equus. Quo tendis? non mihi Cumas
Est iter, aut Bajas, lævâ stomachosus habenâ
Dicet eques: (sed equis frænato est auris in ore:)
Major utrum populum frumenti copia pascat, [293]
Collectosne bibant imbres, puteosne perennes
Dulcis aquæ: (nam vina nihil moror illius oræ.
Rure meo possum quidvis perferre patique;
Ad mare cùm veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanæ juvenem commendet amicæ.)
Tractus uter plures lepores, uter educet apros;
Utra magis pisces et echinos æquora celent;
Pinguis ut inde domum possim Phæaxque reverti,
Scribere te nobis, tibi nos accredere par est.

Clusinis, perguntque Gabios et in frigidas regiones. Itaque *locum mutare oportet, equumque agere ultra diversoria cognita. Quo pergis? haud Cumas vel Bajas contendo, inquiet iracundus eques, frænum ad lævum* torquens: *(verum auricula est in ore frænatis equis) uter populus majore tritici abundantiâ nutriatur; an pluvias collectas potent, an aquas dulces è fontibus, perpetuò manantibus. Etenim sperno vina istius regionis.* In *villâ* quidem *meâ quodlibet valeo tolerare ac sustinere,* at *cum deveni ad mare, desidero* vinum *generosum ac lene quod pellat solicitudines, quod in venas fluens ingentem fiduciam meæ menti conferat, quod verba suppeditet, quod me juvenem gratum reddat Lucanæ meretrici: utra regio plures lepores, utra apros alat; utrum mare meliores pisces et echinos habeat; ut illinc domum redire queam obesus et Phæax.*

ANNOTATIONES.

Fontibus Clusinis, &c.] Aquis frigidis ad Clusium Etruriæ oppidum.

9. *Gabiosque petunt.*] Urbs ista Latii in viâ Prænestinâ fere mediâ Romam inter et Prenæste. Virgil. Æneid. 7.

———quique arva Gabinæ
Junonis, gelidumque Anienem, et roscida rivis.

Illic verò salubres aquas fuisse, testatur Strabo lib. 5. *Per hanc planitiem Anio decurrit, et aquæ frigidæ dictæ Albulæ multis è fontibus manant varios ad morbos tum bibentibus salutares, tum sedentibus infusæ.*

10. *Mutandus locus est.*] Jubente medico relinquendæ sunt Bajanæ deliciæ, pergendumque Veliam aut Salernum, ut lippientibus oculis mederi possim. Plin. cit. lib. 31. cap. 2. *Capiti, auribusque privatim medentur; oculis verò Ciceroniæ aquæ———In Ænariâ insulâ calculosis————Idem contingit in Velino lacu potantibus, &c.*

11. *Quo tendis?*] Verba sunt Horatii ad equum suum.

Cumas.] Urbs est Campaniæ maritima, antro Sibyllæ celebrata, Bajis proxima.

12. *Lævâ stomachosus habenâ.*] Neapolim, Indeque Veliam aut Salernum euntibus ad dextram sunt Bajæ, avertendo igitur equo flectenda erat ad sinistram habena.

13. *Equis frænato est auris in ore.*] Equus non verbis sed fræno docetur, percipitque quo sit eundum.

14. *Major utrum populum, &c.*] Repetendus hîc et passim versus 25. *Scribere te nobis.— par est*; scilicet, *major utrum populum, &c.* Adverte ergo, lector, hyperbaton longissimum.

Utrum populum.] An Veliensem, an Salerninum.

15. *Collectosque imbres.*] In cisternis.

18. *Ad mare cùm veni.*] Ad aliquam urbem maritimam.

19. *Quod curas abigat, &c.*] Vide lib. 1. Od. 18. &c.

20. *Animumque.*] Vini calor spiritus vitales excitat accenditque, hincque animum pariter.

Quod verba ministret.] Epist. 5.

Fœcundi calices quem non fecêre disertum?

21. *Commendet amicæ.*] Hilarem et facetum præstando. Apage hinc aliam interpretationem.

22. *Tractus uter.*] Velinus, an Salerninus.

23. *Echinos.*] De his libro 2. Satira 4.

24. *Pinguis ut inde, &c.*] Ut ex istis regionibus possim redire non solùm oculis sanus, sed et toto corpore nitidus, pinguis, et bene curatâ cute. Gall. *Gros et gras, dans l' embonpoint.*

Phæax.] Instar Phæacum: de quibus suprà Epist. 2. v. 29.

25. *Accredere.*] Hâc etiam voce utitur Lucretius lib. 3.

——Facilè hoc accredere possis.

Mænius ut, rebus maternis atque paternis
Fortiter absumptis, urbanus cœpit haberi;
Scurra vagus, non qui certum præsepe teneret;
Impransus, non qui civem dignosceret hoste;
Quælibet in quemvis opprobria fingere sævus;
Pernicies, et tempestas, barathrumque macelli;
Quicquid quæsierat, ventri donabat avaro:
Hic ubi nequitiæ fautoribus et timidis nil
Aut paulùm abstulerat, patinas cœnabat omasi
Vilis, et agnini, tribus ursis quod satis esset;
Scilicet ut ventres lamnâ candente nepotum
Diceret urendos, correctus. Mænius idem
Quicquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne
[795]
Verterat in fumum et cinerem, Non hercule miror,
Aiebat, si qui comedunt bona: cùm sit obeso
Nil melius turdo, nil vulvâ pulchrius amplâ:

Quemadmodum Mænius, patrimonio devorato, facetum se exhibuit: parasitus ille vagabundus cui certa non esset culina: qui famelicus, civem ab *hoste non distingueret; in quamlibet* verò *contumelias quasque dirus confingeret; damnum, procella, et gurges macelli, quodcunque lucratus erat, ventri avido largiebatur:* porrò *iste, cum parùm aut nihil obtinuerat à luxuriæ patronis et formidolosis, cœnabat è lance plenâ vervecinis extis crassioribus, quantum sufficeret tribus ursis;* adeò *nimirùm ut emendatus, assereret belluonum ventres ardente laminâ esse inurendos: ipse Mænius cum in fumum et favillam redegisset, si quid opimum captaverat, dicere* erat solitus, *Haud equidem miror, si nonnulli facultates absumant, quandoquidem nihil jucundius est pingui turdo, nihil suavius prægrandi vulvâ:*

ANNOTATIONES.

26. *Mænius ut, &c.*] Fab. Mænius Pantolabus gurges et vorax; de quo jam anteà non semel, lib. 1. Sat. 3. Hic nonnulli dividunt, alteramque epistolam faciunt, sed perperam. Deinceps enim explicat Horatius quod suprà dixit v. 17. et seq.

27. *Urbanus.*] Lepidus, festivus, ut ad mensas divitum facilè admitteretur.

28. *Scurra vagus.*] Modò huc modò illuc cœnam mendicans et captans per facetias.

Præsepe.] Metaph. Est enim propriè locus præseptus, in quo pecudes stabulantur: et per synecd. linter, in quo pabulum jumentis apponitur.

29. *Impransus.*] Theod. Marcilius interpretatur, bene pransus, satur, temulentus.

30. *Quælibet in quemvis, &c.*] Qui fame quasi furore quodam percitus, omnes obvios impetebat, maledico dente carpebat, probris incessebat.

31. *Pernicies, et tempestas, &c.*] Universa macelli edulia abradens, rapiens, vastans, quasi tempestas; et absorbens, quasi vorago et βάραθρον.

33. *Ubi nequitiæ fautoribus, &c.*] Mænius iste, cùm nihil fuerat venatus apud divites luxuriam suam fovere et alere solitos, eique faventes, utpote similiter luxuriosos.

Timidis.] Avaris sumptum facere timentibus: vel scurrilem nequitiam et maledicentiam reformidantibus, qui cibos interdum offerebant, ne dicteriis ejus lancinarentur.

34. *Patinas cœnabat omasi.*] Vili quâlibet escâ contentus domi cœnabat. Quidam leg. *tabulas*, ut sit *tabula* lancis genus planum.

Omasi.] Crassior ventriculi pars adipata. Gall. *Des trippes, des fressures.* Angl. TRIPE. Al. caro bubula pinguior.

35. *Agnini.*] Al. *agninæ*, sup. carnis.

Ursis.] Quod animal ingens et vorax.

36. *Scilicet ut ventres, &c.*] Mænius vili cibo expletus domi, *correctus*, et agnoscens naturam haud egere lautioribus alimentis, luxuriam ipse ultrò damnans aiebat, luxuriosos esse disperdendos. Vel, *correctus*, eruditus propriâ experientiâ et egestate, quam sibi per luxuriosum victum conflaverat.

37. *Correctus. Mænius idem.*] Quidam leg. *correptus Bestius idem Quicquid*, &c. hoc sensu; Bestius avarus à Mænio luxurioso sordidæ parcitatis accusatus et acriter *correptus*, præ irâ et indignatione dicebat. *Urendos nepotum ventres laminâ candente.* Bestii avaritiam carpit Pers. Sat. 6.

Mænius idem Quicquid, &c.] Ille qui domi tenui victu contentus erat, quando lautiores nactus dapes deglutierat, exquisito sapore affectus aiebat, Haud miror quod opes absumant aliqui, ut delicatiora comedant obsonia.

40. *Obeso Nil melius turdo.*] Martial. lib. 13. Epigr. 92. inter aves turdo primam saporis gloriam adjudicat. Pers. Sat. 6. v. 24.

Tenuem solers turdorum nôsse salivam.

Nempe Romæ catillones erant subtilis adeo palati, ut gustu dignoscerent turdorum sapores varios; an silvestres, an ex aviario; an mares, an fœminæ. Vide suprà lib. 1. Sat. 5. et lib. 2. Sat. 2.

Talis nempe sum ego: quippe laudo secura et exigua, quando opes desunt, sat constans inter parva; at quando præstantius aliquid et lautius nactus sum tum ipse vos dico sapere, et solos beatos esse qui habetis opes bonis prædiis stabilitas.

Nimirum hic ego sum: nam tuta et parvula laudo
Cùm res deficiunt, satis inter vilia fortis:
Verùm, ubi quid melius contingit et unctius, idem
Vos sapere, et solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

ANNOTATIONES.

Vulvâ.] Jucundam palato et maximè delicatam primiparæ suis vulvam, testatur Plin. lib. 8. cap. 51. et lib. 11. cap. 37. Martial. lib. 13. Epigr. 56.

Me materna gravi de sua vulva capit.

42. *Hic ego sum:*] Mænio similis sum: parvo et vili contentus, cùm desunt meliora; quando verò suppetunt lautiora, hæc sanè haud sperno, imo collaudo: et quibus opes atque istæ deliciæ adsunt, beatos censeo et prædico.

45. *Quorum Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.*] Censum habentes fundo certo stabilitum, villam proventus certos referentem: *opes fundatas atque optimè constitutas*; ut ait Cic. pro Rabirio. Idem pro Domo: *fundatissimæ familiæ ruina.*

EPISTOLA XVI. Ad *QUINCTIUM.*

Descriptio villæ Horatianæ. Quis dicendus vir bonus.

Ne quæras, ô bone Quincti, utrùm ager meus dominum frugibus nutriat, an baccis oleæ ditet, an fructibus, an vitibus ulmo circumdatis; en tibi verbosè describam speciem et situm prædii mei. Perpetui sunt colles, nisi quod separentur valle umbrosâ, ita ut sol oriens aspiciat latus dextrum, abeunte verò curru decedens tepefaciat sinistrum. Temperatum cœlum laudaveris. Porrò sentes producunt affatim rubra corna et pruna: quercus et ilices glandem plurimam pecoribus et densam umbram hero suppeditant. Diceres Tarentum prope advectum florere.

NE percuncteris, fundus meus, optime Quincti,
[194]
Arvo pascat herum, an baccis opulentet olivæ,
Promisne et pratis, an amictâ vitibus ulmo;
Scribetur tibi forma loquaciter, et situs agri.
Continui montes, nisi dissocientur opacâ
Valle, sed ut veniens dextrum latus aspiciat sol,
Lævum discedens curru fugiente vaporet.
Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benignè
Corna vepres et pruna ferant? si quercus et ilex
Multâ fruge pecus, multâ dominum juvet umbrâ?
Dicas adductum propiùs frondere Tarentum.

ANNOTATIONES.

1. *Ne percuncteris.*] Per insinuationem agrum suum describit poëta: deinde quis verè sit bonus explicat: ubi Quinctium notat velut adulatoribus nimis credulum.

Quincti.] Is videtur esse Quinctius Hirpinus, cui est inscripta Od. 11. lib. 2.

5. *Continui montes, &c.*] Situs ille saluberrimus, vallis amœna ventis orientalibus et occidentalibus exposita, meridie verò et septentrione duobus collibus defensa: quæ porrò temperatâ fruitur aurâ, et fonte irrigetur, cujus aquæ infirmo capiti alvoque medeantur.

6. *Valle.*] Hæc *Ustica* dicebatur, ut volunt quidam. Cruquius verò opinatur nomen hoc fuisse potius propinqui montis, cui ex adverso immineret Lucretilis mons, de quo lib. 1. Od. 17.

11. *Tarentum.*] Urbem prorsus jucundam et voluptariam, quam sæpius commemorat Horatius. Lib. 1. Od. 28. lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 5.

Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec [797]
Frigidior Thracam, nec purior ambiat Hebrus,
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hæ latebræ dulces, etiam (si credis) amœnæ,
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.
Tu rectè vives, si curas esse quod audis.
Jactamus jampridem omnis te Roma beatum.
Sed vereor, ne cui de te plus quàm tibi credas;
Neve putes alium sapiente bonoque beatum;
Neu, si te populus sanum recteque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat. [798]
Si quis bella tibi terrâ pugnata marique
Dicat, et his verbis vacuas permulceat aures:
Tene magis salvum populus velit, an populum tu,
Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,
Jupiter: Augusti laudes agnoscere possis?
Cùm pateris sapiens emendatusque vocari,

Interluit quoque fons aptus nomen rivo tribuere, quo neque frigidior, nec limpidior Hebrus Thraciam irrigat, capiti male affecto, pariter et ventri saluber. Grata hæc latibula, quin et, si fidem habes, jucunda, sanum tibi me faciunt mense Septembri. Tu rectè vives, si studes esse qualis diceris. Te felicem dudum prædicamus omnes Romani. At metuo, ne aliis de te plus credas quàm tibimet ipsi; neve existimes felicem diversum à probo et sapiente; ac, si te sanum et benè habentem dicat populus, ne secretam febrem celes circa horam cœnæ usque quò tremulæ fiant manus unctæ. Improba verecundia abscondit ulcera fatuorum putrida. Si aliquis narret certamina terrâ marique à te confecta, atque aures tuas patentes deliniat isto sermone: Utinam *Jupiter, qui te urbemque diligit, incertum* semper *teneat, utrum populus te magis exoptet incolumem, an tu populum: numquid discernere poteris Augusti laudationem? Quando* verò *finis te appellari sapientem et perfectum,*

ANNOTATIONES.

12. *Fons etiam rivo.*] Blandusia nempe fons in finibus Sabinorum apud Mandelam pagum. De illo lib. 3. Od. 13. *Rivus* autem *Digentia* vocabatur, atque in Tiberim defluebat per Farfarum fluvium et Vacunæ fanum. Vide posteà Epist. 18. v. 104.

Dare nomen idoneus.] Tam abundantes aquas ei rivo præbens, ut inter fluvios Sabinorum *Digentia* numeretur et nominetur.

13. *Thracam.*] Vide lib. 1. Od. 25.

Hebrus,] Ingens Thraciæ fluvius, de quo jam suprà Epist. 3. et cit. Od. 25. lib. 1.

16. *Hæ latebræ dulces, &c.*] Autumno ineunte secedens in hanc villam meam, à morbis tunc frequentibus me vindico. Juvenalis *lethiferum autumnum* dicit, Sat. 4. v. 56. ex Hippoc. et Galen. Id. Sat. 6. v. 516.

——*Metuique jubet Septembris et Austri*
Adventum.

17. *Tu rectè vives, &c.*] Cic. Offic. 2. n. *Præclarè Socrates hanc viam ad gloriam proximam et quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret ut qualis haberi vellet, talis esset.*

19. *Sed vereor, ne cui de te plus quàm tibi credas;*] Imitatus Persius Sat. 4. v. 46.

Egregium cùm me vicinia dicat,
Non credam?

21. *Neu, si te populus, &c.*] Pers. modò cit.
Nequicquam populo bibulas donaveris aures.
Respue quod non es, tollat sua munera cerdo;
Tecum habita, et nôris quàm sit tibi curta supellex.

22. *Occultam febrem Dissimules, &c.*] Vereor ne vitia tibi certè non obscura dissimules et tegas, donec ea ipse prodas incautus, aut vitioso quopiam impetu abreptus, et patefactus qualis es: sicut æger edendi appetens asserit se non tentari febre, nec à cibo temperat, donec ipsa se prodat febris edentisque manus reddat tremulas. Persius, Satira 3. v. 100.

Sed tremor inter vina subit, calidumque triental
Excutit è manibus; dentes crepuere retecti;
Uncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris.

24. *Stultorum incurata pudor, &c.*] Stulti sua vitia non curant emendare, sed curant abscondere, per malum pudorem.

26. *Vacuas permulceat aures:*] Adulationibus gaudentes, et adulatoribus semper apertas.

27. *Tene magis salvum, &c.*] Hi duo versus vel à Varo aliove poetâ in laudem Augusti scripti fuerant, ac velut noti hic referuntur; vel ab ipso Horatio facti, sub tertiâ personâ adhibentur.

29. *Augusti laudes agnoscere possis?*] An tibi stultè attribues, quod ad Augustum noscitur pertinere? an cognosces non ad te, sed ad ipsum scriptas eas laudes?

30. *Emendatus.*] Vitiis carens

Respondesne tuo, dic sodes, nomine? Nempe
Vir bonus et prudens dici delector ego, ac tu.
Qui dedit hoc hodie, cras si volet, auferet: ut si
Detulerit fasces indigno, detrahet idem.
Pone; meum est, inquit. Pono, tristisq; recedo.
Idem si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum;
Mordeat opprobriis falsis, mutemq; colores? [199]
Falsus honor juvat, et mendax infamia terret
Quem, nisi mendosum et mendacem? Vir bonus
est quis?
Qui consulta patrum, qui leges, juraque servat;
Quo multæ magnæque secantur judice lites;
Quo responsore, et quo caussæ teste tenentur.
Sed videt hunc omnis domus, et vicinia tota
Introrsùs turpem, speciosum pelle decorâ.
Nec furtum feci, nec fugi, si mihi dicat
Servus: Habes pretium, loris non ureris, aio.
Non hominem occidi: Non pasces in cruce corvos.
Sum bonus et frugi: renuit, negat atq; Sabellus:
Cautus enim metuit foveam lupus, accipiterque
Suspectos laqueos, et opertum miluus hamum.
Oderunt peccare boni virtutis amore:
Tu nihil admittes in te formidine pœnæ. [200]

quæso dic an respondes huic *tuæ appellationi? Scilicet ego probus et sapiens vocari gaudeo, et tu* similiter. Verùm *qui hodiè tribuit istud* elogium, *ipse cras eripiet, si lubet; et quasi immeritò honorem detulerit, adimet. Depone,* ait populus, quod *meum est. Depono, ac mœstus abeo. Si* autem *ipse furem me aut impudicum vocet, vel patrem à me strangulatum asserat;* an *percellar falsis* istis *criminationibus, aut expallescam? inanis gloria delectat, et falsa contumelia exterret ecquem, nisi vitiosum et fallacem?* Age: *quis est vir probus? Qui edicta, qui leges et instituta majorum observat: quo judice dirimuntur plures et graves controversiæ: quo adstipulatore, quo testimonium perhibente, causæ obtinentur. At istum cuncta familia omnesque vicini cognoscunt intus flagitiosum,* quamvis *externâ specie honestum.* Verùm enimverò *si mihi servus dicat. Haud furatus sum, neque aufugi: respondebo, Mercedem tenes,* scilicet *scuticis minimè cæderis.* Si dicat, *Neminem interfeci, respondebo:* Benè est, *haud in patibulo corvis escam præbebis.* Dicat, *Probus sum et innocens: Venusinus refragatur et contradicit. Quippe lupus astutus foveam timet, accipiter autem pedicam invisam, et milvius uncum obtectum. Probi fugiunt peccatum* ob *studium virtutis. Tu* verò *non peccabis metu supplicii:*

ANNOTATIONES.

31. *Nomine?*] Pro *nomini*, ut bene observat Marcilius.

Nempe vir bonus, &c.] Responsio est Quintii, quam mox Horatius refellit.

32. *Delector, ac tu.*] Cic. Phillp. 1. n. 57. *Levis est animi lucem splendoremque fugientis, veram gloriam, qui fructus veræ est virtutis, repudiare.*

33. *Qui dedit hoc hodiè, cras, &c.*] Populus nempe inconstans et levis. Verùm ut bonus et sapiens talis est, quamvis à populo non dicatur; sic qui non est, talis non sit, licet dicatur.

40. *Mendacem?*] Qui se exhibet alium quàm sit, videlicet bonum et sapientem, cùm sit turpis et stultus. Sunt qui legunt *medicandum*, id est, egentem medicaminibus philosophiæ, ad mores formandos aut emendandos.

Vir bonus est quis?] Ex opinione et fatuâ vulgi sententiâ, quisquis videtur esse bonus, talis existimatur et prædicatur. Itaque per ironiam describitur, qui falsò bonus censetur. Plato 2. De rep. *Si opinio et fama vim affert veritati et penes eam est vitæ beatæ principatus—— ergo umbracula quædam et ficta virtutis species nobis est quærenda.*

46. *Nec furtum feci,*] Rem illustrat similitudine.

48. *Non pasces in cruce corvos,*] Non affigeris cruci, quod servile pridem erat supplicium: nec tuum cadaver ibi pendens corvis pabulum erit.

49. *Renuit, negat atque Sabellus:*] Ego Horatius contrarium assevero. Sabellis olim expulsis invecti sunt coloni Romani, ac Venusium occupârunt. Vide lib. 2. Sat. 1. v. 36.

50. *Cautus enim, &c.*] Similitudine comprobatâ ostendit servum haud posse dici bonum, eò quòd abstinet à peccando metu pœnæ duntaxat.

52. Oderunt *peccare boni, &c.*] Bias dicebat. Non metu sed decori gratiâ abstinendum à peccato. Cic. 1. De leg. *Si non ipso honesto movemur, ut viri boni simus, sed utilitate aliquâ aut fructu; callidi sumus, non boni. Nam quid faciet in tenebris, qui nihil timet, nisi testem, vel judicem?*

53. *Tu nihil admittes in te formidine pœnæ.*] Clemens Alexandrinus præclarè scribit, duo esse

it spes fallendi, miscebis sacra profanis,
Nam de mille fabæ modiis cùm surripis unum,
Damnum est, non facinus mihi pacto lenius isto.
Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco vel bove placat,
Jane pater, clarè, clarè cum dixit, Apollo,
Labra movet metuens audiri, Pulchra Laverna,
Da mihi fallere; da justum sanctumque videri;
Noctem peccatis, et fraudibus objice nubem.
Quî melior servo, quî liberior sit avarus,
In triviis fixum cùm se demittit ob assem,
Non video; nam qui cupiet, metuet quoque; porrò [801]
Qui metuens vivit, liber mihi non erit unquam.
Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augendâ festinat et obruitur re.
Vendere cùm possis captivum, occidere noli:
Serviet utiliter: sine pascat durus, aretque,

quod si *latere speres, fas et nefas attentabis. Enimverò quando è mille modiis fabarum unum furaris, injuria sic mibi* quidem, *at non culpa minor* videtur. Nempe *vir* ille *honestus, quem forum universum et omnia tribunalia venerantur, quoties, diis sacrificat porcum aut bovem, postquam altâ* voce *pronunciavit Jane pater, vel Phœbe, labia commovet audiri timens, Præclara Laverna, tribue mibi* ut *latere* possim: *concede ut existimer integer et innoxius: crimina caligine, dolos autem nubilo obvela.* Certè *haud intelligo, quâ ratione servo præstantior aut liberior sit avarus, quando in compitis se inclinat propter assem defixum. Etenim quisquis appetet, etiam timebit; qui verò inter metum vitam ducit,* hunc *liberum nunquam censebo. Amisit arma, stationem virtutis reliquit, quicunque in opibus amplificandis laborat atque opprimitur. Quandoquidem servum licet venundare, cave ne interficias: utile ministerium exhibebit: permitte ut ærumnosus* greges *pascat,*

ANNOTATIONES.

genera timoris: unum, cui pudor junctus; quo timore bonum principem cives metuunt, et nos Deum timemus, et boni liberi parentes; alterum, cui comes odium; quali afficiuntur servi erga dominos asperos.

56. *Damnum est, non facinus, &c.*] Legunt aliique.

Est damnum levius, sed non facinus, tamen isto.] quod nec stylum Horatianum sapit, nec reperitur in ullâ veteri membranâ.

57. *Vir bonus, omne forum, &c.*] Vir iste bonus falsò à te et vulgo existimatus.

60. *Labra movet metuens, &c.*] Videri vult recta precari et orare ab Apolline vel Jano, sed reverà improbus imbroba precatur. Pers. Sat. 2.

Mens bona, fama, fides: hæc clarè, et ut audiat hospes:
Illa sibi introrsùm et sub linguâ immurmurat: O si
Ebullit patrui præclarum funus, &c.

Laverna,] Dea, sub cujus tutelâ erant fures, hinc laverniones dicti. Nomen vel à λαβεῖν capere, quasi *Laberna*, mutato *β* in *v*; vel à lavando, si *lavare* pro *furari*, veteres dixêre: nam *levare* potiùs dixisse, alii affirmant: quod si ita est, *Leverna* dicta est, pro *Levarna*. Alii deducunt à λάφυρα, *spolia*, ut *Laverna* dicatur à *Lapharna*, quòd minùs arridet. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 16. sic scribit: *Laverna furum Dea, in cujus loco, ut impunita essent furta; prædam fures sortiri, et rapacissimum quemque immolare tradide unt.* Huic erat ædes sacra Romæ, et Lavernalis inde porta.

64. *In triviis fixum cum se demittit ob assem,*] Cùm ad assem colligendum se inclinat, ac ludibrium subit puerorum, qui assem humi defigunt ad illudendum prætereuntibus. Pers. Sat. 5. v. 111.

Inque luto fixum possis transcendere nummum.

67. *Perdidit arma, &c.*] Nihil militi est magis ignominiosum, quàm perdere arma aut stationem deserere. Sensus est: qui lucro avidè inhiat, sanam perdidit mentem, quæ hominis est armatura adversùs errores, quibus, ut hostibus, ratio ejus felicitasque impetuntur expugnanturque.

69. *Vendere cùm possis captivum, &c.*] Vel ita ratiocinari avarus est accipiendus, vel sic interpretari licet: Quemadmodum non expedit servum occidere, quem vendere possumus; magisque sinendus est vivere, quia utilis ad multa erit; sic ille avarus cupiditati servire permittendus est. Nec enim inutilis erit publicæ rei. Quippe si ad rem augendam negotietur, frumenta comportet, &c. *annonæ proderit,* eam viliorem faciendo; adeoque cives juvabit.

Naviget, ac mediis hiemet mercator in undis;
Annonæ prosit, portet frumenta penusque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere, Pentheu,
Rector Thebarum, quid me perferre patique 74
Indignum cogas? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum. Tollas licet. In manicis et
Compedibus, sævo te sub custode tenebo. [80]
Ipse Deus, simulatq; volam, me solvet. Opinor, 78
Hoc sentit: Moriar. *Mors* ultima linea rerum est.

agros colat, navigationem exerceat, ac negotiando hiemem in medio mari traducat; annonam promoveat, triticum et obsonia convehat. Tandem *vir bonus et sapiens non verebitur* ita *loqui: O Pentheu, rex Thebarum, quid me adiges innoxium sustinere ac subire? Bonis spoliabo. Nimirum* auferes *greges, supellectilem, pecuniam. Aufer, potes. Manibus ac pedibus vinctum te retinebo sub custode sævissimo. Ipse Deus liberabit me, ubi primùm cupiam. Credo ego illum ita sentire: Moriar: mors rerum omnium finis est.*

ANNOTATIONES.

73. *Vir bonus et sapiens, &c.*] Vir reapsè bonus et sapiens fortiter suam tuetur libertatem inter ipsa quoque vincula.

Pentheu, Rector Theb.] Dialogum instituit poëta, imitatus Euripidem in Bacchis, ubi inducitur Bacchus à Pentheo ligatus, nihilominùs audacter loquitur, et constanti animo Penthei regis minas et vincula spernit. Hîc adumbrat Horatius virum verè sapientem, quem nec metus, aut minæ, nec carcer, aut ulla vis servum efficere, aut à virtutis gradu valent depellere. De *Pentheo* lib. 2. Od. 19. De *Thebis* lib. 2. Sat. 5.

75. *Adimam bona.*] Cic. Parad. 1. *Nec eum ego dicam bona perdidisse, si quis pecus aut supellectilem amiserit.*

78. *Ipse Deus,*] Exsolvet me pater meus Jupiter, inquit Bacchus ad Penthea, apud citat. Euripid. Bacch. Act 2.

Opinor, hoc sentit:] Hæc Horatius: Credo sapientem ita secum reputare; quid grave tandem ac durum mihi potest accidere, quod metuam? quid me subigere et vincere valeat? Enimverò quibuscunque ærumnis me exsolvet mors tandem, mors inquam, rebus omnibus brevi finem impositura. Adde quod corpus est animi carcer: ergò velut è carcere liberatur animus, quando per mortem corpore solvitur.

79. Mors *ultima linea rerum est.*] Metaph. vel à picturâ, vel à geometriâ. *Omnium rerum est extremum.* Demosth. Tul.

EPISTOLA XVII. Ad *SCÆVAM*.

Spernenda non est amicitia principum. Quomodò comparanda.

QUAMVIS, Scæva, satis per te tibi consulis, et scis, [80]
Quo tandem pacto deceat majoribus uti;
Disce docendus adhuc, quæ censet amiculus, ut si
Cæcus iter monstrare velit: tamen aspice, si quid
Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur.

O Scæva, quanquam ex temetipso abundè sapis, et nosti quâ demum ratione oporteat versari cum magnatibus; adhuc tamen *erudiendus accipe, quæ existimat parvus amicus* tuus; *velut si viam cæcus indicare tentet. Itaque adverte, si nos etiam aliquid dicamus, quod tuum facere studeas.*

ANNOTATIONES.

1. *Quamvis Scæva,*] Est hæc epistola gravis, elegans, erudita, callida, magnatum affectatoribus idonea.

Scæva,] Eques Romanus.

Per te tib consulis,] Alieno consilio nequaquam egens. Sic leniter assentatur Horatius, ut animum præparet ad auscultanda monita.

5. *Quod cures proprium fecisse.*] Quod in tuam utilitatem vertas.

Si te grata quies et primam ſomnus in horam
Delectat; ſi te pulvis ſtrepituſque rotarum,
Si lædit caupona; Ferentinum ire jubebo.
Nam neque divitibus contingunt gaudia ſolis;
Nec vixit malè, qui natus morienſque fefellit.
Si prodeſſe tuis pauloque benigniùs ipſum [804]
Te tractare voles; accedes ſiccus ad unctum.
Si pranderet olus patienter, regibus uti,
Nollet Ariſtippus. Si ſciret regibus uti,
Faſtidiret olus, qui me notat. Utrius horum
Verba probes et facta, doce; vel junior audi,
Cur ſit Ariſtippi potior ſententia. Namque
Mordacem Cynicum ſic eludebat, ut aiunt:
Scurror ego ipſe mihi, populo tu. Rectius hoc et
Splendidius multo eſt, equus ut me portet, alat rex.
Officium facio; tu poſcis vilia rerum,
Dante minor; quamvis fers te nullius egentem. [805]

Si te juvat tranquillum eſſe et dormire ad primam uſque diei *boram; ſi te offendit pulvis et curruum fragor, et caupona; ſuadebo* ut *pergas Ferentinum. Nec enim opulenti ſoli babent voluptatem; neque vixit infelix, qui natus et moriens latuit. At ſi tuis commodus eſſe cupias, teque ipſum aliquantò lautius babere; inops ad opulentum contendes. Si berbis veſci ſponte* vellet *Ariſtippus, baud magnates ſectaretur. Si cum magnatibus vivere nôſſet* is, *qui me carpit, berbas reſpueret. Utrius iſtorum dicta factaque præferas, dic; vel junior auſculta, quamobrem melior videatur Ariſtippi ſententia. Etenim Cynicum dicacem ita refellebat, ut inquiunt: Ego mibi ipſe ſcurram ego, tu verò plebi.* Atqui *longè potius illud et boneſtius eſt, ut me vebat equus, et rex nutriat.* Ego *obſequium præſto; tu res viles petis, donante inferior; tametſi dicis nullâ te indigere.*

ANNOTATIONES.

6. *Primam in boram.*] Uſque ad ortum ſolis, quæ prima eſt, et olim numerabatur, hora diei, naturalis videlicet.

7. *Pulvis.*] Ob vehicula in urbe frequentia.

8. *Caupona.*] Ubi rixæ, pugnæ, contentiones, vociferationes, aliaque mala paſſim graſſantur.

Ferentinum.] Parùm celebre oppidum Hernicorum. Synec. pro quovis alio ejuſmodi, in quo non ſunt eadem incommoda, quæ in magnis urbibus; ubi proinde quietam ducere vitam licet.

9. *Nam neque divitibus, &c.*] Imò tenuiores plerumque faciliùs vivunt quàm divites.

10. *Nec vixit malè, &c.*] Epicurus dixerat λαθε βιώσας. Vitæ privatæ bona anteà non ſemel vidimus. Ovid. Triſt.

Crede mibi, bene qui latuit, bene vixit, et intra
Fortunam debet quiſque manere ſuam.

12. *Accedes ſiccus ad unctum.*] Magnatum amicitiam, conſuetudinem, et familiaritatem requires, quorum ope tibi tuiſque utilis fias.

13. *Si pranderet olus, &c.*] Ariſtippus, Alexandri magni ſectator, aliquando invenit Diogenem olera lavantem ad cibum capiendum. Hic verò indignanti illi dixit: Si Ariſtippus oleribus ad victum, ut ego, contentus eſſet, profectò nollet ſerviliter obſequi regibus. Tum Diogeni reſpondit Ariſtippus: Si Diogenes ſciret uti familiaritate regum, certe olera faſtidiret, malletque, ut ego, principes ſectari.

14. *Ariſtip.*] De eo plura lib. 1. Sat. 3. &c.

18. *Mordacem Cynicum.*] Cynici philoſophi ſectatores Antiſthenis, à caninâ mordacitate ſic appellati, quod in mores hominum nullo diſcrimine inveherentur. Quos inter eluxit Diogenes ille Cynicus, dolio ſuo, in quo degebat, celebris, victum in ſingulos diès emendicare ſolitus, hincq; dictus ἡμερόβιος. Alexandrum magnum inviſentem vix alloqui dignatus, ei ſe admirabilem præbuit. Ad annos propè nonaginta conſenuit. Plut. Laërt. Vide Juv. Sat. 14. v. 311.

19. *Scurror ego ipſe mihi.*] Ego meam ad utilitatem regibus me gratum præſto: tu *vero* te populo admirabilem exhibes per victum inopem et durum. Atqui quanto rex plebe eſt excellentior, tanto videtur melius regi quàm populo gratioſum eſſe. Ita cenſebat Ariſtippus, et cum eo noſter poëta. Vox *ſcurror* jam Sat. 2. lib. 2.

20. *Equus ut me portet, alat rex.*] Proverb. Græcâ è Tragœdiâ quâdam inquiunt; in quâ juvenis militiæ aſcriptus, cùm ad petendam miſſionem impelleretur, abnuens reſpondit, ἵππος με φέρει, βασιλεὺς τρέφει. *equus me portat, rex alit:* quo ſcilicet oſtendebat benè ſibi eſſe.

21. *Officium facio; tu poſcis, &c.*] Ego me officioſum regibus exhibens, honeſtum victum nanciſcor; tu autem nullius egentem jactes licet, vilia tamen mendicans, te danti ſubjicis, quod multò eſt indignius.

Vilia rerum, Dante minor;] Sic habent optimi codices: quod elegantius, et magis Horatianum, quàm iſta,

———*tu poſcis vilia, verùm et*
Dante minor, &c.

Ille imitatur solitam meretricum astutiam, quæ modò catellam, modò periscelidem amissam lacrymantur; adeò ut posthac non credantur veræ jacturæ et lacrymæ. Et verò qui semel illusus est, haud satagit erigere fraudulentum ruptâ tibiâ, quamvis abundantes fletus emittat, et sacrum Osirim contestatus clamet: Fidem habete: minimè jocor: ô inhumani debilem erigite. Huic enim vicini frustà *respondent:* Heus, *peregrinum invoca.*

Nota refert meretricis acumina, sæpe catellam [xci]
Sæpe periscelidem raptam sibi flentis; uti mox
Nulla fides damnis verisque doloribus adsit:
Nec semel irrisus triviis attollere curat
Fracto crure planum, licet illi plurima manet
Lacryma; per sanctum juratus dicat Osirim,
Credite: non ludo: crudeles tollite claudum.
Quære peregrinum, vicinia rauca reclamat.

ANNOTATIONES.

55. *Catellam.*] Vel parvum canem, quem in deliciis habebat; vel potiùs, monile muliebre, ut sit diminutivum à catenâ.

56. *Periscelidem.*] Cruris vinculum et ornamentum: περὶ *circum*, τὰ σκέλη *crura* vel *genua*. Gall. *Jarretiere*. Periscelides sunt ornamenta crurum mulierum, sive armillæ pedum, quibus earum gressus ornentur, inquit Isidorus.

57. *Nulla fides damnis*] Sic ille querulus exploditur; ejusque dolor et fletus apud patronum ficti habentur, nihilque muneris obtinent.

59. *Fracto crure planum.*] Πλάνος *fallax, impostor, nebulo*; quâ etiam voce utitur Cicero pro Cluentio, n. 72. *Hic ille planus improbissimus quæstu judiciario pastus.* Erat nempe quidam illusor in triviis lamentari solitus, quasi fractum crus esset, ut in vehiculo tolleretur: cui, cùm aliquando id malè verè contigisset, haud etiam tum fides habita est; et fracto crure debilem nemo sublevabat, quoniam anteà sæpius illuserat.

60 *Osirim.*] Ægyptiorum deum: qui hic præcipuè nominatur, seu quod planus iste indicare vellet ab Osiride irato immissum sibi crurifragium; seu potiùs, quia Osiris, velut alter Æsculapius, credebatur ægris mederi. Vide Plutarch. de Iside et Osiride. Diodor. Sic. &c.

62. *Quære peregrinum,*] Quære hominem imperitum, qui nesciat fraudes tuas et illusiones, ut ei imponas, nobis enim jam perspecti sunt doli et joci tui.

Rauca] Præ altâ vociferatione et reclamandi contentione.

EPISTOLA XVIII. Ad *LOLLIUM.*

Quæ sint amici officia. Quid animo tranquillitatem conferat.

Si bene cognosco te, Lolli maximè liber, cavebis imitari scurram, te exhibens amicum. Sicut matrona differt à scorto, ita amicus à fallace scurrâ. Huic vitio est aliud oppositum ferè pejus: nimirum *duritia* quædam *fera, inurbana, severa, quæ se ostentat tonsâ pelle,* et *nigris dentibus,*

SI benè te novi, metues, liberrime Lolli, [19]
Scurrantis speciem præbere, professus amicum.
Ut matrona meretrici dispar erit atque
Discolor, infido scurræ distabit amicus.
Est huic diversum vitio vitium propè majus:
Asperitas agrestis, et inconcinna, gravisque,
Quæ se commendat tonsâ cute, dentibus atris,

ANNOTATIONES.

1. *Si benè te novi, &c.*] Idem fere est argumentum hujus epistolæ, quod præcedentis.

Lolli.] Ad hunc inscriptam jam vidimus supra Epistolam 2. item Od. 9. lib. 4. Vide etiam posteà Epist. ult. huj. lib. 5. ult.

2. *Scurrantis speciem.*] Ut potentiorem ineas amicitiam, nec adulationibus grassabere, nec in contrarium impinges vitium, moribus feris, asperis, agrestibus, nimiùm severis: vitabis scurrilitatem pariter et gravitatem inconcinnam.

3. *Dispar atque Discolor.*] Dispar omninò, tam habitu quam moribus dissimilis.

7. *Tonsâ cute, dentibus atris,*] Vel squalore hirsuti corporis (nam quæ tondentur, hirsuta

Dum vult libertas mera dici, veraque virtus.
Virtus est medium vitiorum, et utrinque reductum.
Alter in obsequium plùs æquo pronus, et imi
Derisor lecti, sic nutum divitis horret,
Sic iterat voces, et verba cadentia tollit; [810]
Ut puerum sævo credas dictata magistro
Reddere, vel partes mimum tractare secundas.
Alter rixatur de lanâ sæpe caprinâ, et
Propugnat nugis armatus: scilicet, ut non
Sit mihi prima fides; et verè quod placet, ut non
Acriter elatrem, pretium ætas altera sordet.
Ambigitur quid enim? Castor sciat, an Docilis plus:
Brundusium Numici meliùs via ducat, an Appî.
Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat; [811]

dum vult existimari integra libertas, et sincera virtus. Virtus media est inter *vitia, hinc et illinc recedens. Alter obsequentior,* velut *scurra infimi thori, ita potentis nutum* religiosè *veneratur, ita dicta repetit, et voces cadentes attollit, ut putes discipulum recitare dictata à duro præceptore, vel histrionem partes secundas agere. Alter jurgatur sæpe de lanâ caprinâ, armaque sumit pro nugis. Nempe,* inquit, *ut certa mihi fides non habeatur; ut non audacter proferam quod prorsus libet, respuam ego mercedem secundæ ætatis. Enimverò quâ* de re *quæstio est?* Scilicet, *utrum Castor, an Docilis peritior existat:* Utrum *via Numicia, an Appia rectiùs perducat Brundusium? Quem libido perniciosa et alea præcipitans despoliat;*

ANNOTATIONES.

pilosaque sunt) vel potiùs agresti mordacitate et dicacitate amicum radendo ad cutem, et durè passim castigando: quasi ea sit loquendi libertas, ac vera virtus.

9. *Utrinque reductum.*] Ab utroque extremo remota est virtus.

10. *Alter in obsequium.*] Assentator divitibus amicis nimis obsequitur.

Imi Derisor lecti,] Parasitus in infimo lecto vel in subsellio accumbens aut assidens, risum diviti propinans inter epulas. Plaut. Stich. *Scis me dudum esse imi subsellii virum.* Vide lib. 1. Sat. 4. v. 86. et lib. 2. Sat. 8. v. 41.

11. *Horret.*] Admiratione et veneratione, Virgil. Æneid. 6. v. 10.

——*Horrendæque procul secreta Sibyllæ:*

id est, sacrum horrorem summamque venerationem incutientis.

12. *Verba cadentia tollit*;] Quicquid loquitur dives ille amicus, scurra velut eximium miratur ac repetit, nec finit elabi et cadere sine admirabundis exclamationibus. Epistola ad Pisones, v. 428.

. . . Clamabit enim, Pulchrè, benè, rectè:
Pallescet super his: etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem; saliet, tundet pede terram.
Derisor vero plus laudatore movetur.

13. *Ut puerum sævo, &c.*] Sicut discipulus recitare jubetur dicta vel dictata à magistro, nempe ut memoriæ infigantur.

14. *Vel partes mimum tractare secundas.*] Mimus nempe secundarius solet vocem et actionem datâ operâ extenuare, ut primus actor magis elucescat, et *quam maximè excellat*; ut ait Cicero Verr. 1. Vide lib. 1. Sat. 9. v. 46. ibique annot.

15. *Alter rixatur de lanâ, &c.*] Agrestis reprehensor, *vitio prope majori*, altercatur gravissimè de rebus levioribus: sicut ille quondam, utrùm lanas an pilos setasvè capra habeat. Proverbium est.

16. *Scilicet, ut non Sit mihi prima fides, &c.*] Ita ille graviter. sed inconcinnè et insulsè: Liberè inquit, loquar semper, et quodcunque libuerit: neque hanc libertatem perdere velim quovis pretio, etiamsi vita diuturnior ac nova ætas offeratur.

19. *Castor an Docilis.*] Ambo gladiatores, vel pantomimi, ut alii dicunt.

20. *Brundusium.*] De eâ urbe lib. 1. Sat. 5. et Epist. præced.

Numici via, an Appî.] Utra via meliùs ducat Brundusium. Atqui nihili sunt istæ lites et controversiæ. Sunt qui corrigant *Minuci*, metri gratiâ; sed perperam: de poeticâ licentiâ rixari est.

21. *Damnosa Venus.*] Vide lib. 1. Sat. 2. &c.

Præceps alea.] Brevi aleatorem redigens ad inopiam. Pers. Sat. 5. v. 55. *Hunc alea decoquit*: vel *præceps* indicat studium aleæ vehemens et pertinax, quod summos etiam viros tenuit. Sueten. Octav. cap. 71. *Aleæ rumorem nullo modo expavit: lusitque simpliciter et palam oblectamenti causâ etiam senex.* Ubi et Augustus de se sic scribit: *Lusimus per omnes dies, forumque aleatorium calefecimus . . . Ego perdidi viginti millia nummûm*, &c. Id. Claud. c. 33. *Aleam studiosissimè lusit: de cujus arte librum quoque emisit: solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo alveoque adaptatis, ne lusus confunderetur.* Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 21. Aleâ taxillorum nempe jactu delectati sunt, inquit, Porcius Cato, Augus-

Gloria quem supra vires et vestit, et ungit;
Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
Quem paupertatis pudor et fuga; dives amicus,
Sæpe decem vitiis instructior, odit et horret: [illegible]
Aut, si non odit, regit; ac, veluti pia mater,
Plùs quàm se sapere, et virtutibus esse priorem
Vult, et ait propè vera: *Meæ* (contendere noli)
Stultitiam patiuntur opes: tibi parvula res est.
Arcta decet sanum comitem toga. Desine mecum
Certare. Eutrapelus cuicunque nocere volebat
Vestimenta dabat pretiosa. Beatus enim jam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes;
Dormiet in lucem; scorto postponet honestum
Officium; nummos alienos pascet: ad imum
Thrax erit, aut olitoris aget mercede caballum.
Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam,
Commissumque teges, et vino tortus et irâ.
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes;
Nec, cum venari volet ille, poëmata panges.
Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque

quem fastus excedens facultates vestit, et lautè nutrit; quem occupat gravis pecuniæ cupiditas: qui abhorret ab inopiâ: hunc *amicus opulentus multò vitiosior frequenter execratur et aversatur: vel si non odio habet, moderari* vult, *atque ut bona parens, optat sapientiorem se esse et virtutibus superiorem, dicitque* quod *ferè verum est: Ne conere mihi exæquari: divitiæ meæ insanire me permittunt: tu mediocres facultates nactus es. Prudenti asseclæ convenit toga angustior. Ne contende par esse mihi. Eutrapelus,* si *quem pessumdare cupiebat,* ei *pretiosas vestes tribuebat. Etenim,* inquiebat, *splendidus nova proposita et studia cum præclaris vestibus suscipiet; ad diem* usque *dormiet, meretricem decoræ occupationi præferet, nummos aliorum nutriet: denique gladiator fiet, vel equum olitoris pacto pretio circumducet. Te ne cujusquam secretum expiscari velis unquam; creditum verò ne revela, seu vino, seu irâ pertentatus. Neque tua studia laudabis, aut vituperabis aliena; et cùm ille venatum ire cupiet, tu versus non proferes.* Nam *sic dissoluta est amicitia duorum fratrum, Amphionis et*

ANNOTATIONES.

tus, Domitianus, Claudius:——inter reliquos Theodoricus Gothorum rex, qui cùm in aleâ vinceret, fertur indulgentissimus fuisse: unde momenta illa promerendis gratiis captare domestici consueverant. Sidonius de Theodorico sic testatur: *Quibus boris tabula cordi est, tesseras colligit rapidè, inspicit solicitè, volvit argutè, mittit instanter, jocolariter compellat, patienter expectat: in bonis jactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in utrisque philosophatur ——putes illum et in calculis arma tractare. Sola est illi cura vincendi. Cùm ludendum est, regiam sequestrat tantisper severitatem, hortatur ad ludum, libertatemque, communionemque: dicam quod sentio, timet timeri,* &c. Vide et annotat. ad Od. 24. lib. 3. sub finem.

22. *Gloria quem, &c.*] Qui superbas vestes et lautas nimium epulas amet.

28. *Meæ Stultitiam patiuntur opes:*] Ingentes opes possidenti mihi licet, quod minimè tibi non ita locupleti. Luxuriari possim ego impunè, tu verò nequaquam.

29. *Stultitiam patiuntur opes:*] Arist. Rhet. 2. *St...us esse div ...* scribit. Isocrates Areopag. *Cum potentibus ambulat amentia,* inquit

30. *Arcta decet sanum comitem toga.*] Vel, magis splendeat dives ampliori togâ vestitus, cum tu arctiorem habens comitaberis; vel, quòd sicutiter facienti molesta fit toga laxior, ita virum bonum impediunt opes majores. Vid. Epod. 4.

31. *Eutrapelus cuicunque, &c.*] Aristot. *Multis,* inquit, *Deus largitur felicitatem, non per benevolentiam, sed ut in calamitates incidant graviores.* Sunt qui velint notari Volumnium Eutrapelum Antonii familiarem, cujus meminit Cic. tum in Epist. tum Philip. 13.

35. *Nummos alienos pascet:*] Alienam pecuniam grandi fœnore accipiet, atque ita [illegible] augebitque.

36. *Thrax erit.*] Plerique gladiatores è Thracia erant. Libro 2. Sat. 6. v. 44.

Olitoris aget mercede caballum.] Ad [illegible] libet servitium et ministerium adigetur [illegible] et paupertate.

37. Arcanum *neque tu, &c.*] [illegible] et invisus fit, quisquis ita curiosè [illegible] aliorum res et arcana.

38. *Vino tortus et irâ.*] His siquidem [illegible] nes explorantur, quòd ut plurimùm [illegible] et irati quidlibet effutiant.

41. *Gratia sic fratrum, &c.*] Amphionis et Zethi concordia dirempta et dissoluta est

2

Zethi, diffiluit, donec fuspecta fevero
Conticuit lyra. Fraternis ceffiffe putatur
Moribus Amphion, Tu cede potentis amici [813]
Lenibus imperiis; quotiefque educet in agros
Ætolis onerata plagis jumenta, canefque,
Surge, et inhumanæ fenium depone Camœnæ,
Cœnes ut pariter pulmenta laboribus empta.
Romanis folemne viris opus, utile famæ,
Vitæque, et membris; præfertim cùm valeas, et
Vel curfu fuperare canem, vel viribus aprum,
Poffis. Adde, virilia quòd fpeciofiùs arma
Non eft qui tractet. Scis quo clamore coronæ
Prælia fuftineas campeftria. Denique fævam
Militiam puer, et Cantabrica bella tulifti
Sub duce, qui templis Parthorum figna refixit;
Et nunc, fi quid abeft, Italis adjudicat armis.
Ac, ne te retrahas, et inexcufabilis abfis,
Quamvis nil extra numerum fecifse modumq; [814]
Curas, interdum nugaris rure paterno.
Partitur lintres exercitus: Actia pugna

Zethi, donec cithara afper° invifa filuit. Ut autem *Amphion narratur ceffiffe indoli fratris,* fic *tu m.rem gere æquis defideriis amici opulenti;* et *quotiefcunque in agros proferet canes et jumenta Ætolis retibus onufta, exfurge, et feverioris Mufæ gravitatem abdica, ut fimul comedas obfonia labore comparata.* Hoc enim *folemne eft Romanis ftudium, famæ utile. et vitæ, et corpori, maximè cum fis validus, et queas canem curfu, viribus aprum vincere. Adde, quod nemo eft, qui decentiùs tractet arma viris apta. Nôfti quibus circumftantium acclamationibus obeas exercitationes campi* Martii. *Demum* tu *juvenis duram militiam et Cantabrica certamina confecifti fub imperatore, qui Parthorum templis abftulit vexilla* noftra, *et nunc poteftati Romanorum adjungit, fi aliquid deeft. Ne verò* talia *relinquas*; *et* hinc *receffiffe culperis, quanquam ftudes nihil agere indecorè et perperàm*; quippe *in villâ patris quædam ludicra molitis.* Scilicet *partitis naviculis pugnatur: te auctore certamen Actiacum*

ANNOTATIONES.

liffimilibus eorum ftudiis, cum alter philofophiæ et muficæ totus vacaret, alter ab iftis alienus agreftes et rufticos mores fequeretur. De Amphione, lib. 3. Od. 11. Cic. 1. De Orat. *Mirer cur philofophiæ, ficut Zethus ille Pacuvianus, propè bellum indixeris.* Ad Heren. n. 43. *Uti apud Pacuvium Zethus cum Amphione, quorum controverfia de muficâ*, &c.

43. *Conticuit lyra.*] Amphion Zetho fratri obfequens, lyræ ftudium et ufum fponte abjecit, ficque amicitiam refarfit. Sic tu amici potentis voluntati obfequere; et cùm venationem molitur, cave ne mufarum ftudia intempeftivè obtrudas.

46: *Ætolis onerata plagis.*] Ætolia regio Achaiæ in Epiri confinio. In hâc erat Calydon urbs, cujus regi Oeneo irata Diana immifit aprum terribilem, non Calydoniæ folùm, fed et totius Ætoliæ agros devaftantem. At Meleager Oenei filius validis illum plagis irretitum interfecit. Hinc Ætolæ plagæ velut optimæ celebrantur, ponunturque per Synecd.

48. *Pulmenta laboribus empta.*] E prædâ venando captâ. Quid propriè pulmentum, dixi Libro 2. Satira 2. v. 20.

49. *Romanis folemne viris opus.*] Venatio nempe, ut Græcis trochi et difci ludus. Vide Libr. 3. Od. 24. Libr. 2. Sat. 2.

Utile famæ, Vitæque, et membris;] Agitatio corporis et exercitatio valetudini prodeft, roburque confert, et hinc famam fortitudinis.

52. *Speciofiùs.*] Decentiùs quàm tu, Lolli, vel quàm venator quilibet.

54. *Prælia campeftria.*] De his lib. 1. Od. 8.

55. *Cantabrica bella.*] Vide fuprà Epiftolam 19. item lib. 2. Od. 6. et lib. 3. Od. 8.

56. *Qui templis Parthorum figna refixit*;] Signa Rom. Craffo erepta à Parthis, Augufto reftituta, Libro 4. Od. 15.

58. *Ne te retrahas,*] Ne ab exercitationibus campi Martii te diu removeas.

59. *Extra numerum.*] Metaph. à faltatoribus. Id eft, imperitè, ineptè, inconfideratè, perperàm.

60. *Nugaris rure paterno.*] Ludicra prælia inftituis apud villam paternam, in quâ diverfaris.

61. *Partitur lintres exercitus:*] Ut fint duæ velut adverfariæ claffes, quæ naumachiam exhibeant, maximè vero pugnam illam navalem, quâ Auguftus Antonium debellavit profligavitque apud Actium. De his lib. 1. Od. 37. et Epod. 1. et 9.

exhibetur per adolescentes hostium ad instar dimicantes. *Frater tuus adversarii personam agit: lacus est* velut *mare: donec expedita victoria alterutrum coronet frondibus.* Certè Augustus, *qui suis te studiis convenire intelliget, approbabit vehementer ludicra ista. Ut* autem *admonere te pergam (si quidem monitore opus habes) diligenter adverte, quid de unoquoque viro, et cui loquaris. Devita percontatorem, qui profectò est loquax: neque aures apertæ fideliter servant credita. Atqui vox prolata celeriter abit, nec potest revocari. Nec in ædibus amici potentis depereas ancillam aut puerum, ne herus pulchri pueri vel puellæ adamatæ remuneret te exiguo dono, vel parùm benignus cruciet. Sedulò expende quem commendabis; ne paulò pòst alterius delicta probrum tibi faciant. Decipimur, et nonnunquam indignum commendamus. Quem igitur maculabit suum vitium, cave ne illusus defendas velut planè cognitum.* Si verò quispiam *calumniis impetatur, propugna et protege auxilio tuo confisum: qui cùm impugnatur morsibus invidorum, an non sentis imminere tibi* simile *discrimen? Etenim tu periclitaris, quando flagrant vicinæ ædes. Neglecta verò incendia gliscere consueverunt.*

Te duce per pueros hostili more refertur.
Adversarius est frater: lacus Adria: donec
Alterutrum velox victoria fronde coronet.
Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protinus ut moneam (si quid monitoris eges tu)
Quid de quoque viro, et cui dicas, sæpe videto.
Percontatorem fugito; nam garrulus idem est;
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures;
Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum jecur ulceret ulla, puerve
Intra marmoreum venerandi limen amici; [u;]
Ne dominus pueri pulchri, caræve puellæ
Munere te parvo beet, aut incommodus angat.
Qualem commendes, etiam atque etiam aspice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
Fallimur, et quondam non dignum tradimus. Ergo
Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri,
Ut penitùs notum. Si tentent crimina, serves,
Tuterisque tuo fidentem præsidio: qui
Dente Theonino eùm circumroditur, ecquid
Ad te pòst paulò ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cùm proximus ardet:
Et neglecta solent incendia sumere vires.

ANNOTATIONES.

62. *Per pueros.*] Dion. lib. 50. narrat pueros Romæ præsignificâsse Antonii cladem. Nimirùm divisi inter se pugnârunt; cum alii se Antonianos, alii Cæsarianos dicerent. Biduo conflixerunt. Tandemque victi sunt, qui Antoniani vocabantur.

63. *Lacus Adria:*] Lacus ruri paterno vicinus, instar est Adriatici maris. De hoc lib. 1. Od. 16. et. lib. 2. Od. 11.

64. *Alterutrum.*] Te, vel fratrem.

Velox victoria.] Plutarchus, Florus, aliique referunt celerrimam fuisse Actiacam victoriam: vel spectat poëta ad victoriæ naturam, quæ semper velox est.

66. *Fautor utroque tuum laud.*] Augustus, cui sic velificaris; vel, potentior amicus.

Utroque pollice.] Impensissimè, valde comprobabit. Pollice nimirum compresso favor, inverso condemnatio indicabatur olim. Plin. lib. 28. cap. 2. Juvenal. Sat. 3. v. 36.

69. *Percontatorem fugito;*] Insidiosum indagatorem rerum et secretorum tuorum. Supra monuit, res aliorum non esse indagandas; hic monet, ab indagatore curioso et subdolo cavendum.

75. *Angat.*] Adamatum puerum aut puellam tibi denegando.

80. *Ut penitùs notum:*] Hoc alii jungunt cum præcedentibus hoc sensu: Cave ne quemquam temerè commendes, neve quem vitiis aut criminibus occultis inquinatum pertinaciter tuearis, velut penitùs tibi nota et perspecta sit ejus innocentia. Nam sæpius decipimur. Alii sic: Si quem deceptus [illegible] commendasti, desere nec tuearis; at defende alium quempiam tibi penitùs notum, si criminationibus incessitur; servesque et tuearis innocentem ope tuâ fidentem et nixum.

82. *Dente Theonino.*] Theon fuit maledicentissimus, ut aiunt, post Acronem.

84. *Paries cùm proximus ardet:*] Æn. 2. v. 311.

——jam proximus ardet
Ucalegon——

Dulcis inexpertis cultura potentis amici;
Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes, tristemque jocosi; [816]
Sedatum celeres, agilem gnavumque remissi.
Potores bibuli mediâ de luce Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula, quamvis
Nocturnos jures te formidare vapores.
Deme supercilio nubem. Plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta leges, et percunctabere doctos,
Quâ ratione queas traducere leniter ævum:
Ne te semper inops agitet vexetque cupido;
Ne pavor, et rerum mediocriter utilium spes:
Virtutem doctrina paret, naturane donet:
Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum,
Quid purè tranquillet; honos, an dulce lucellum, [817]

Imperito jucunda est observantia divitis amici, at peritus formidat. Tu, dum tua navis in alto est, ad hoc labora, ne te ventus contrarius retro abripiat. Mœsti lætum, mœstum festivi, tardum citi, lenti promptum et alacrem non amant. Qui Falernum usque ad mediam noctem compotare solent, odio prosequuntur eum, *qui propinatos calices recusat, etsi affirmes te metuere vapores nocturnos. Excute fronte tristitiam: sæpe moderatus severi speciem habet, et taciturnus inhumani. In omnibus consule peritos, et perquire, quo pacto suaviter possis vivere: ne te perturbet aut cruciet cupiditas semper egens; vel metus, vel desiderium rerum non omninò necessariarum. Utrùm eruditio an natura virtutem conferat: quid diminuat sollicitudines: quid te tibi amicum efficiat: quid veram tranquillitatem tribuat;* an *dignitates, an suave lucrum,*

ANNOTATIONES.

86. *Dulcis inexpertis,* &c.] Qui non expertus clientelam vel obsequium amici potentis credit facilia et dulcia esse omnia; at qui expertus est quanta sint in eâ re incommoda, longè aliter sentit.

87. *Tu, dum tua navis,* &c.] Allegoria est aptissima. Tu, dum gaudes benevolentiâ principis, vide ne ab eâ excidas. Nam ob levem offensionem hoc sæpe accidit, et mutabilis omnino est potentium favor. Plaut. Pœn. Sc. 11.

Verùm ita sunt isti nostri divites:
Si quid benè facias, levior plumâ est gratia:
Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.

89. *Oderunt hilarem tristes,* &c.] Indolis, morum, et studiorum similitudo parit amicitiam ac necessitudinem; contra, dissimilitudo alienationem et odium.

93. *Nocturnos vapores.* Al. *tepores,* id est, calores vini, vel febres. Meliùs alii *vapores* vini caput petentes afficientesque, noctu præsertim, a quo somnum et quietem impedientes.

94. *Deme supercilio nubem.*] Euripid. Hippolyt. ʼοφρυων νέφος. Cic. in Pis. *frontis nubeculam,* id est, fastum, severitatem, ægritudinem mentis, &c. Plin. l. 11. cap. 37. *Frons homini tantùm index tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, severitatis. In ascensu ejus supercilia pariter et alternè mobilia: et in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Superbia alibi conceptaculum, sed hîc sedem habet. In corde nascitur: huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.*

98. *Inops cupido.*] Avarus enim semper eget, dum tam ei deest quod habet, quàm quod non habet.

100. *Virtutem doctrina paret,* &c.] Quæstio est à veteribus agitata plurimùm. Tullius in Partit. Orat. *Quonam pacto virtus pariatur; naturâne, an ratione, an usu.* Pro Archiâ poetâ sic censet: *Sæpius ad virtutem, naturam sine doctrinâ, quàm sine naturâ valuisse doctrinam.* At optimè Aristoteles in lib. Ethic. ad Nicomach. ait, Virtutes morales à naturâ inchoatas doctrinâ et usu perfici.

101. *Quid minuat curas.*] Nempe si paucis contentus vivas, si nihil cupidiùs appetas, si nihil humani à te alienum putes.

Quid te tibi reddat amicum.] Tibi si vera bona compares, virtutes scilicet, verè amicus tibi eris.

102. *Quid purè tranquillet.*] Non certè *honos* aut *lucrum:* nam hæc *famem importunam,* et novam indies *sitim* afferunt secum, ut est supra versu 24. Quid ergo? horum contemptus: *nil conscire sibi,* &c. quæ alibi poeta noster haud semel asseruit. Præclarè Cic. De finib. l. 1. n. 50. *Sapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas esse docui cum voluptate, ut ab eâ nec divelli nec distrahi possint. Sic de justitiâ judicandum est,*

an vitæ genus et ratio latens et occulta. Quoties verò cunque recreat me Digentia frigidus rivus, potum suppeditans Mandelæ vico valde algenti; quid sentire, quid exoptare me putas, ô amice? Nempe ut maneat mihi quod habeo, vel etiam minus; ut mihi impendam quod vitæ restat, si quid amplius Dii largiantur: sit librorum copia, et annona ad annum parata: neve anceps hæream expectatione temporis incerti. Sufficit ista à Jove postulare, qui dat et adimit; tribuat vitam et facultates: at mihimet ipse animum æquabilem præstabo.

An secretum iter, et fallentis semita vitæ.
Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus;
Quid sentire putas, quid credis, amice, precari?
Sit mihi, quod nunc est, etiam minus; et mihi vivam
Quod superest ævi, si quid superesse volunt Dî:
Sit bona librorum, et provisæ frugis in annum
Copia: neu fluitem dubiæ spe pendulus horæ.
Hæc satis est orare Jovem, qui donat et aufert;
Det vitam, det opes: æquum mî animum ipse parabo.

ANNOTATIONES.

quæ non modò nunquam nocet cuique, sed contra semper alit aliquid tum vi suâ atque naturâ, quod tranquillet animos; tum spe nihil earum rerum defuturum, quas natura depravata desiderat: quemadmodum temeritas, libido, ignavia semper animum excruciant ac sollicitant, turbulentæque sunt, &c.

103. *An secretum iter, &c.*] Vita privata. Vide Epist. præced. v. 10. ibique annot.

Fallentis semita vitæ.] Allegoriam pete, si vis, lector, cum quibusdam, à viatoribus callidis, qui paucis cognitas ineunt semitas, vel compendiosiores, vel minimè latronibus infestas. Sic qui vitam agunt privatam, tuti sunt à curis, incommodis, periculis; quibus conflictantur quotquot rempub. capessunt.

104. *Me quoties reficit, &c.*] Cum secessisset quiete, meque ipso fruor in villâ meâ Sabini, quam rigat Digentia amnis, aquas præbens oppidanis Mandelæ pagi. De his jam Epist. 16.

105. *Rugosus frigore pagus.*] Ubi pagani præ frigore rugis contrahuntur. Vide Epist. 16.

107. *Mihi vivam.*] Tandem liber à tumultu, à negotiis officiisque urbanis. Vide Epist. 7.

111. *Hæc satis, &c.*] Bona externa.

112. *Æquum mî animum ipse parabo.*] Cic. 3. De Nat. Deor. *Judicium hoc omnium mortalium est, fortunam à Deo petendam, à se ipso sumendam esse sapientiam.* Juven. Sat. 10. sub finem:

Monstro quod ipse tibi possis dare: semita certè
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.

EPISTOLA XIX. Ad MÆCENATEM.

Vitiosam imitandi rationem damnat.

O Mæcenas erudite, si fidem habes veteri Cratino, nulla poemata diu placere vel celebrari queunt ab aquæ potoribus condita. Postquam fu-

PRISCO si credis, Mæcenas docte, Cratino,
Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus. Ut malè sanos

ANNOTATIONES.

1. *Prisco si credis.*] Poetastri quidam vino indulgebant plusculùm: idque jactabant facere se exemplo veterum poetarum, Cratini, Homeri, Ennii: quasi bonum carmen pangere nequirent, nisi qui Baccho pleni essent. Adversus hanc sententiam pugnat solerter hîc noster vates, et Eubulus apud Athen. lib. 2. cap. 6.

Cratino.] Is à Suidâ valde bibax et vinosus extitisse traditur: à veteri autem Schol. tantæ fuisse ebriositatis, ut soleret immejere in pelles supra quas recumbebat. Aristophanes eum pariter deridet velut ebriosum et submejulum. Athen. lib. 2. cap. 3. *Vinum lepido poetæ est equus velocissimus. Si potantur aquæ, nihil egregium producis. Cratinus hoc dixit, cùm non utrem unum redoleret, sed potiùs dolium integrum.* Epigramma est Nicerato attributum. Vide annot. lib. 1. Sat. 4.

3. *Ut malè sanos Adscripsit Liber Satyris.*] Hæc Cratinus, et quæ sequuntur. Ex quo Bacchus poetas vini calore concitatos, velut suo numine plenos, adscripsit Satyris ac Faunis.

Adſcripſit Liber Satyris Fauniſque poëtas,
Vina ferè dulces oluerunt manè Camœnæ.
Laudibus arguitur vini vinoſus Homerus :
Ennius ipſe pater nunquam niſi potus ad arma
Proſiluit dicenda. Forum Putealque Libonis [819]
Mandabo ſiccis ; adimam cantare ſeveris.
Hoc ſimul edixit, non ceſſavêre poëtæ
Nocturno certare mero, putere diurno.
Quid ? ſi quis vultu torvo ferus, et pede nudo,
Exiguæque togæ ſimulet textore Catonem ; [820]
Virtutemne repræſentet moreſque Catonis ?

rentes poetas Bacchus annumeravit Satyris et Faunis, Muſæ ſuaves vinum ſæpius oluerunt matutino tempore. *Homerus vinum laudans ebrioſus* extitiſſe *notatur. Antiquus ipſe Ennius nunquam niſi temulentus prorupit ad canenda bella. Sobriis committam forum et Puteal Libonis : abſtemiis auferam condendi verſus* facultatem. *Statim ut id pronunciavit, cæperunt vates noctu vinum certatim* bibere, *diurno fætere. Verum ſi quiſpiam ſeverâ fronte gravis, nudis pedibus, et brevis togæ uſu Catonem exhibeat, num* proinde *Catonis referat mores ac virtutem ?*

ANNOTATIONES.

4. *Satyris Fauniſque.*] Diis agreſtibus, bibacibus quidem et vinoſis. De Satyris, lib. 1. Od. 1. lib. 2. Od. 19. De Faunis, lib. 1. Od. 4. lib. 2. Od. 17. lib. 3. Od. 18.

5. *Vina ferè dulces oluerunt.*] Ipſæ Muſæ ſobriæ non fuerunt. Vide Plutarch. Sympoſ. lib. 7. cap. 8, 9, 10.

6. *Laudibus arguitur vini vinoſus Homerus :*] Iliad. 6. &c.

7. *Ennius.*] De eo lib. 1. Sat. 10. *pater* ob antiquitatem. Æſchylus pariter inter Græcos nunquam niſi ebrius ad ſcribendum ſe accingebat. Alcæus etiam φίλοινος notatur. Athen. lib. 10.

8. *Forum.*] Res forenſes.

Puteal Libonis.] Locum ſeu tribunal, ubi jus dicebat Prætor in foro Rom. conſtitutum à Libone. Vide lib. 2. Sat. 6. v. 35.

9. *Adimam cantare ſeveris.*] Carmina præclarè ſcribere interdictum ſit iis omnibus, qui Bacchi munere factus non erit entheus et furens. Non videtur hîc aproſdionyſon, quod canit Tibullus lib. 3. Eleg. 6.

———*poſcite Bacchi*
Munera———
———————
Jam venit iratus nimiùm nimiùmque ſeveris.
Qui timet irati numina magna, bibat.

ubi legunt vulgo *ſeverus.* Attamen credam ego reponendum *ſeveris,* id eſt, ſobriis : multò ſenſu meliori. Quo notantur, non qui convivia fugerent, ſed potiùs qui aliorum compotationes et crebras invitationes, et ebrietatem aſtutè et callidè vitarent. Vide Epiſt. præced. v. 91.

Potores bibuli media de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula, &c.

10. *Hoc ſimul edixit.*] Magna controverſia, quis *edixit :* an Liber, an Ennius, an Cratinus. Pro Cratino facit, quod de eo ante annotatum eſt. Torrentius, ex vet. cod. legit *edixi* : ut ipſi Horatio tribuatur, velut prætorianum hoc edictum. Placet quibuſdam conjectura Heinſii tranſpoſitâ unâ literulâ legentis, *edixti,* pro edixiſti ; ut ad Mæcenatem referatur. Sed optima eſt lectio, *edixit :* ſoluſque optimè Liber edixiſſe intelligitur, utpote deus poeſeos et poetarum.

Non ceſſavere poëtæ Nocturno, &c.] Diu noctuque vino ſe ingurgitârunt, ut egregia moliri poemata viderentur.

11. *Nocturno certare mero.*] Romæ frequens hoc erat bibonum certamen vigilem pergræcando noctem ducentium. Et qui ſic pervigilâſſent ſtrenuè, præmium accipiebant placentam. Jul. Pollux, Athen. lib. 14. Schol. Ariſtoph. Equit.

Putere diurno.] De die *crapulam exhalantes,* ut ait Tull. Sic quidem luxurioſi quaſcunque horas compotationibus idoneas habebant. At viri graves et occupati non adibant cœnam, niſi veſperi et ad lucernas. Unde Alcæus ita queritur, ipſe ſe vinoſum arguens in Epigrammate: Πίνωμεν. τί τὸν λύχνον ἀμμένομεν ; *Bibamus : quid lychnum expectamus ?*

12. *Quid ? ſi quis vultu,* &c.] Refellit Horatius opinionem antè allatam. Qui Cratinum imitatur in vitioſâ ipſius bibacitate, non proinde poëticam ejus virtutem aſſequetur ; ſicut qui habitûs ſqualorem, aut vultûs ſeveritatem Catonis imitabitur ; non continuò mores ejus optimos habebit, &c. Ergo boni exemplaris non vitia, ſed virtutes oportet æmulari.

Pede nudo.] Cato Uticenſis ſine calceis et ſine togâ prodibat in publicum ; imo et prætor ſic ad roſtra veniebat, judicia exercebat, interdum etiam bene pranſus et potus. Plutarch.

13. *Exiguæque togæ textore.*] Breviori togâ vilis texturæ, ſicut Epiſt. 1. ait, *Curtatus inæquali tonſore capillos,* pro, inæquali tonſurâ. Quod è vili plebeculâ quempiam decuiſſet, non vero patricium et nobilem. Lucanus Catonem illum Uticenſem canit : *Hirtam Romani more*

Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua,
Dum ſtudet urbanus tenditque diſertus haberi.
Decipit exemplar vitiis imitabile. Quòd ſi
Pallerem caſu, biberent exſangue cuminum.
O imitatores, ſervum pecus, ut mihi ſæpe
Bilem, ſæpe jocum veſtri movêre tumultus!
Libera per vacuum poſui veſtigia princeps:
Non aliena meo preſſi pede. Qui ſibi fidit
Dux, regit examen: Parios ego primus iambos
Oſtendi Latio, numeros animoſque ſecutus [**]
Archilochi, non res, et agentia verba Lycamben:
Ac ne me foliis ideo brevioribus ornes,
Quòd timui mutare modos et carminis artem:
Temperat Archilochi muſam pede maſcula Sappho,
Temperat Alcæus: ſed rebus et ordine diſpar,
Nec ſocerum quærit, quem verſibus oblinat atris,
Nec ſponſæ laqueum famoſo carmine nectit.
Hunç ego, non alio dictum priùs ore, Latinis

Hyarbitam perdidit ſua lingua Timagenem æmulata, cum lepidus et eloquens videri cupit. Fallit exemplar vitiis imitabile. Enimverò *ſi forte pallidus forem, potarent cumini* ſuccum *pal'ere* facientem. *O imitatores ſtolidi et ſerviles, quàm ſæpe agitationes veſtræ excitârunt mihi indignationem et riſum!* Ego verò *primus intuli pedem in vacua* ſpatia, *nec ſecutus ſum* veſtigia *alterius. Qui confidit ſibi, turmam ducit et gubernat. Ego prior iambos protuli apud Latinos, Archilochi Parii metrum et virtutem imitatus, non autem materiam et dictiones Lycamben adigentes* ad ſuſpendium. *Neque verò me propterea minoribus corones frondibus, quoniam veritus ſum immutare numeros ac metri legem.* Nam *Archilochi poëſim verſu mitigat Sappho virilis, etiamque Alcæus: at diſſimilis ſententiis et diſpoſitione, nec petit ſocerum acerbo carmine proſcindendum, nec ſponſæ reſtim parat verſibus contumelioſis. Hunc à nullo alio anteà celebratum, ego lyrâ canens Latinis oſtendi.*

ANNOTATIONES.

Quiritis induiſſe togam. Sunt qui legant *teſquore*, id eſt, ſqualore, inquiunt.

15. *Rupit Hyarb. &c.*] Alii ſcribunt *Iarbitam*, ab Iarba rege Africani litoris. Hyarbita ignobilis, ac vix nomine notùs quidam, volens imitari ſales et dicacitatem Timagenis, ſemet perdidit, ut ille, petulantem ejus linguam æmulatus velut urbanam et diſertam.

Timagenis.] Hic rhetor fuit Alexandrinus, ex aliis Ægyptius: ſub Pompeio magno Romam adductus à Gabinio captivus, redemptus à Fauſto Syllæ filio, rhetoricam docuit ad tempora Auguſti. Demum ob maledicentiam urbe ejectus, in prædio Tuſculano diem ſuum obiit. Suidas.

17. *Decipit exemplar vitiis imitabile.*] Præclarum exemplar quodlibet vix omnino vitiis caret; et ſtultum imitatorem decipit, qui non quod perfectum, ſed quod fortè vitioſum ineſt, imitari ſolet.

18. *Biberent exſangue cuminum.*] Poetaſtri noſtri, inquit, Horatius, ſi pallido eſſem vultu, pallorem ſibi procurarent, ut æmulari me in cæteris etiam crederentur, paremque mihi poeſeos facultatem adipiſci. Vide Dioſcorid. lib. 3. cap. 18. Plin. lib. 20. cap. 14. *Cuminum pallorem bibentibus gignit. Ita certè ferunt Porcii Latronis clari inter magiſtros dicendi aſſectatores ſimilitudinem coloris ſtudiis contracti imitatos*, &c. Perſ. Sat. 5. v. 55.

——*Pallentis grana cumini.*

21. *Libera per vacuum*, &c.] Ego lyricam poeſim Latinam primus tentavi, ſine ullo exemplari mihi propoſito. *Vacuum*, locum à nemine occupatum. Vide Od. ult. lib. 3. et lib. 4. Od. 3.

23. *Regit examen.*] Metaph. ab apibus. Lyricorum ego princeps aliis deinceps exemplum præbebo.

Parios ego primus iambos Oſtendi Latio.] Iambos etiam verſus Latinè ſcripſi primus, ad inſtar Archilochi Græcorum iamborum inventoris, ex inſulâ Paro oriundi. De hâc lib. 1. Od. 19.

25. *Archilochi.*] De iſto poetâ jam antè in Epod. 6. et poſtea in Epiſt. ad Piſon. v. 79.

Lycamben.] Socerum, de quo cit. Epod. 6.

28. *Temperat Archilochi, &c.*] Archilochi aſperitatem temperavi ſuavitate Alcæi et Sapphonis. Scilicet iambi ſatis acres Epodum temperantur Alcaicis et Sapphicis Odarum.

Maſcula Sappho.] Hæc nempe dicitur virilem adepta virtutem, quod ſe præcipitârit ex eo ſaltu, unde viri tantum ſolebant ſe jaculari, præ amoris impatientiâ. Hinc Auſon. Idyl. 6. v. 25.

Et de nimboſo ſaltum Leucate minatur
Maſcula Leſbiacis Sappho peritura ſagittis.

29. *Alcæus:*] Vide lib. 1. Od. 32. et lib. 2. Od. 13. ubi etiam de Sapphone.

30. *Socerum.*] Lycamben.

31. *Sponſæ.*] Neobulæ Lycambes filiæ, quæ ſe quoque poſt patrem laqueo peremit. Epod. 6.

32. *Hunc.*] Archilochum, quem ante Horatium, nemo Latinorum fuerat imitatus.

Vulgavi fidicen. Juvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi, manibusque teneri.
Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector
Laudet ametq; domi, premat extra limen iniquus?
Non ego ventosæ plebis suffragia venor
Impensis cœnarum, et tritæ munere vestis. [822]
Non ego nobilium scriptorum auditor et ultor
Grammaticas ambire tribus, et pulpita dignor.
Hinc illæ lacrymæ. Spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare, et nugis addere pondus,
Si dixi; Rides, ait, et Jovis auribus ista
Servas. Fidis enim manare poëtica mella
Te solum, tibi pulcher. Ad hæc ego naribus uti
Formido; et luctantis acuto ne secer ungui,
Displicet iste locus, clamo, et diludia posco.
Ludus enim genuit trepidum certamen, et iram; [823]
Ira truces inimicitias, et funebre bellum.

Et gaudeo nova proferens oculis ingenuorum perlegi, et manibus contrectari. Porrò si *nôsse cupis, cur lector iniquus mea carmina collaudet atq; in pretio habeat domi* quidem, *foris* autem *improbè vituperet*, nempe *ego levis plebeculæ approbationem non quæro sumptuosis cœnis, et donando vestes detritas. Auctorum ego illustrium auditor et censor non dignor prensare grammaticorum familias et suggesta. Inde* veniunt *istæ querimoniæ. Si dicam, Pudet recitare carmina mea frequentibus theatris indigna, et nugas ostentare*: mox aliquis *inquiet, Derisor es, et Jovis auribus hæc reservas. Quippe te unum producere mellita carmina confidis, tibimet præclarus. Ad ista ego timeo exhibere sannam: ac ne proscindar acerbo ungue contendentis, locum istum devito, vociferor, et dilationem postulo. Etenim ludus gignit trepidationes, pugnas, indignationes: indignatio* verò *acerba odia, et bellum lugubre.*

ANNOTATIONES.

37. *Non ego ventosæ, &c.*] Idcirco mihi invidiam creant, quia laudes et approbationem non capto, ut alii plerique, per munera et cœnas assentatoribus datas. Perf. Sat. 1.

—— Calidum scis ponere sumen:
Scis comitem horridulum tritâ donare lacernâ.

Martial.

Quid tam grande Sophos clamat tibi turba togata?
Non tu, Pomponi; cœna diserta tua est.

Vide postea Epist. ad Pis. v. 419.

Ut præco, ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire poëta
Dives agris, &c.

39. *Auditor.*] Juvenal. Sat. 1.

Semper ego auditor tantùm?

Ultor.] Optimorum auctorum errata notando et castigando, nulli per adulationem parcendo. Quidam interpretantur, mea scripta vicissim recitando. Juvenal. cit.

————Nunquamne reponam?

Prior interpretatio magis ad rem. Nam mox ait, *Non ambire pulpita dignor.*

40. *Grammaticas ambire tribus.*] Ut scripta mea discipulis suis dictent et proponant ediscenda. Perf. Sat. 1. v. 29.

Ten' cirratorum centum dictata fuisse,
Pro nihilo pendas?

Pulpita.] E quibus recitentur carmina mea à grammaticis, vel à meipso. De hac Romanorum ambitiosâ recitatione Persius cit. et nos ibidem non pauca.

41. *Hinc illæ lacrymæ, &c.*] Terentianus iste locus ex Andria in proverbium abiit; eoque utitur etiam Tullius pro M. Cœlio: *Hinc illæ lacrymæ: et hæc causa est omnium scelerum.*

42. *Nugis addere pondus.*] Velut eximium quiddam altè et graviter pronunciando res leviculas.

43. *Ait.*] Quispiam invidus.

Jovis.] Augusti. Virgil. Eclog. 1. de eodem.

——Deus nobis hæc otia fecit.

44. *Fidis enim manare, &c.*] Unum te credis edere suavia poemata.

45. *Tibi pulcher.*] Ipse tibi videris præstare cæteris omnibus: nullumque tibi parem existimas.

Naribus uti.] Naribus corrugatis indignationem vel derisionem significare timeo, ne ejusmodi hominis iram in me concitem. Perf. Sat. 1.

—— Rides, et nimis uncis
Naribus indulges——

Vide supra lib. 1. Sat. 6. et lib. 2. Sat. 8.

47. *Iste locus.*] Theatrum, pulpita.

Diludia.] Ludorum dilationem: id est, spatium intermissionemque, ad accuratiùs emendanda quæ scripsi, antequam vulgentur. Quod luculenter admonet Epistola ad Pisones. Metaphora est à gladiatorio ludo. Nam intra dies pugnæ destinatos, spatium concedebatur gladiatoribus, ut se ad certandum melius compararent. Malim ego tamen cum doctissimo Salmasio legere, *deludia*, et ludendi cessationem et finem interpretari.

48. *Ludus enim, &c.*] Climax est. Ludus certamen, certamen iras, iræ inimicitias, hæ bellum generant aliquando funebre et luctuosum.

EPISTOLA XX. Ad *LIBRUM SUUM.*

O liber, ut video, respicis Vertumnum et Janum: nempe ut venalis fias Sosiorum pumice expolitus. Claves fugis, et sigilla verecundo grata: doles exhiberi paucis, et magnipendis divulgari, minime sic educatus. Perge quo ire cupis: redire non licebit tibi vulgato. Tum verò: *Quid infelix egi, quid petii? inquies, quando te non nemo proscindet. Nôsti verò te in arctum compingi, cum* lector primò *avidus*, mox *fastidiosus negligit. Quòd si non insanit augur odio delinquentis, Romæ in pretio eris, usquequò te juventus deficiat. Cum autem vulgi manibus tritus negligi incipies, vel clàm nutries blattas inutiles, vel ablegaberis Uticam*, vel *obligatus deportaberis Ilerdam.* Tunc *ridebit castigator non auditus, velut iste, qui asinum non obedientem impulit in præcipitium:*

VERTUMNUM Janumque, liber, spectare videris:
Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.
Odisti claves, et grata sigilla pudico:
Paucis ostendi gemis, et communia laudas,
Non ita nutritus: fuge quò descendere gestis:
Non erit emisso reditus tibi. Quod miser egi?
Quid volui? dices, ubi quis te læserit: et scis
In breve te cogi, plenus cùm languet amator.
Quòd si non odio peccantis desipit augur,
Carus eris Romæ, donec te deserat ætas.
Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Cœperis; aut tineas pasces taciturnus inertes,
Aut fugies Uticam, aut vinctus mittèris Ilerdam.
Ridebit monitor non exauditus, ut ille,
Qui malè parentem in rupes protrusit asellum

ANNOTATIONES.

1. *Vertumnum.*] Per prosopopœiam librum suum à publico deterret, ob imminentia pericula.

Vertumnum Janumque.] Hi dii præsidere vendentibus ementibusque credebantur: et ad eorum statuas ac templa erant tabernæ bibliopolarum. De Vertumno lib. 2 Sat. 7. De Jano lib. 2. Sat. 3. et 6.

Spectare videris.] In lucem prodire vis, et publicè vendi.

2. *Sosiorum pumice mundus.*] Pellibus integebantur libri: pelles autem pumice lævigari, exæquari, expoliri solebant. *Pumex*, lapis cavernosus, quo rudia et aspera complanantur. Vide Plin. l. 36. c. 21. *Sosii* fratres erant bibliopolæ insignes: unde hîc antonomasticè nominantur.

3. *Odisti claves, &c.*] Tædet inclusum residere: amplius in arcâ domi contineri non vis.

5. *Non ita nutritus.*] Non eo consilio tamen scriptus, ut prodires in publicum.

Descedere.] Al. *Descendere*, scil. è collibus in Thuscum vicum ad imum Cælii montis, apud Velabrum, ubi Vertumnus ædem habebat; et plures erant tabernæ, librariorum præsertim.

6. *Non erit emisso reditus.*] Cum semel emissus et vulgatus fueris, non poteris ad me redire, ut expurgeris erratis quæ in te fortasse notabuntur.

7. *Scis In breve te cogi, &c.*] Scis in angustiam et discrimen redigi te, cum jam aspernari incipit, qui priùs diligebat. Alii sic: scis te contrahi et complicari; vel non integrum te legi, sed quædam pervolvi dumtaxat, et pleraque prætermitti à lectore defesso et languente.

Quod si non odio, &c.] Si non omnino fallor, si bene auguror, primò quidem novitate celebraberis, ac sensim in fastidium incurres. Sic enim fere fit.

12. *Tineas pasces.*] Neglectum et projectum exedent tineæ et blattæ. *Taciturnus*, obscurus et despectui habitus; jam tacentibus de te hominibus.

13. *Fugies Uticam.*] Tanquam exilio mulctatus, sermone Romanorum haud amplius celebris.

Uticam.] Urbs est Africæ, Catone minore nobilitata; in quâ nimirum sibi mortem ille conscivit, et ab eâ dictus Uticensis. Vide lib. 1. Od. 12. et lib. 2. Od. 1.

Vinctus mitteris Il.] Veluti captivus. Ex te fient mercium aut literarum involucra longius mittendarum. Olim epistolas chartis lineis obligari obsignarique mos erat. Alii legunt, *unctus*, optimo sensu. Nam salsamenta, garum, piper, thus, aliaque ejusmodi bene multa involvi solent chartis inutilibus. Vide lib. 2. Epist. 1. in fine. Catull.

Et laxas scombris sæpe dabunt tunicas.

Pers. Sat. 1. v. 43.

Nec scombros metuentia carmina, nec thus.

Ilerdam.] Hæc urbs vern. *Lerida*, Hispaniæ Tarraconensis, sive Cataloniæ, ad Sicorim fluvium. Ejus ita meminit Lucanus, lib. 4.

Fundata vetusta
Surgit Ilerda manu, placidis prælabitur undis.

15. *Qui malè parentem.*] Quidam rusticus asinum cernens ad præcipitem rupem obstinatè con-

Iratus: quis enim invitum servare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
Occupet extremis in vicis balba senectus.
Cùm tibi sol tepidus plures admoverit aures; [826]
Me libertino natum patre, et in tenui re
Majores pennas nido extendisse loqueris:
Ut quantum generi demas, virtutibus addas.
Me primis urbis belli placuisse domique;
Corporis exigui, præcanum, solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.
Fortè meum si quis te percunctabitur ævum;
Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

ecquis enim conetur invitum servare? Illud etiam tibi continget, ut senex balbutiens te adhibeat docendis pueris primas literas ultimis in vicis. Cumque sol tepescens plures auditores tibi præbuerit, dices me libertini patris filium, quamvis non opulentum, extendisse alas ultra nidulum: scilicet *ut* tantum *addas virtuti, quantum detraxeris origini.* Narrabis *gratiosum fuisse me Romæ optimatibus* tam *in bello* quàm *in pace; staturâ brevi, canum ante* tempus, *aprico gavisum, iracundum, sed mitigari facilem. Quòd si quispiam à te inquirat meam ætatem; discat me quater undecim hyemes decurrisse, quo anno Lollius Lepidum collegam sortitus est.*

ANNOTATIONES.

tendere, retrahebat pro viribus: at pertinax bestia renitebatur: tum iratus ille asinum impulit quo tendebat, detrusitque in præcipitium.

17. *Ut pueros elementa docentem Occupet, &c.*] Ut atteraris vili manu senis cujuspiam balbi, et pueros doceas elementa. Juvenalis pariter notat miseram hanc sortem cum Virgilii tum nostri Horatii, Sat. 7. v. 226.

——Cum totus decolor esset
Flaccus, et hæreret nigro fuligo Maroni.
Rara tamen merces, &c.

Vide, si vacet, quæ ibi pridem annotavi.

18. *Extremis in vicis.*] Ludimagistri scholam habere amant in triviis, in quæ incidunt ac definunt plures vici, loco nempe maximè frequentato. Vel Horatius designat vilem magistrum in remotissimâ urbis regione habitantem.

19. *Cùm tibi sol tepidus, &c.*] Cùm verò non pueri tantùm, sed et alii plures ad te audiendum confluxerint, fervente æstu: vel sub vesperam, et sole jam defervescente, cùm dictata discipulis traduntur.

20. *Me libertino natum patre, &c.*] Multa de me tum narrabis, ex obscurâ origine evasisse in præclarum nomen ac splendorem, &c.

Libertino natum patre.] Vide libro 1. Sat. 6.

21. *Majores pennas nido extendisse.*] Natalium ac generis ignobilitatem illustrâsse me nobilibus scriptis.

23. *Primis urbis.*] Mæcenati, Augusto, Pollioni, &c.

24. *Corporis exigui.*] Lib. 2. Sat. 3. v. 308.

——Longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis.

25. *Irasci celerem, tamen ut, &c.*] Cic. ad Attic. lib. 1. Epist. 14. scribit, *Irritabiles esse animos optimorum sæpe virorum, eosdemque placabiles: et esse hanc agilitatem mollitiemque naturæ plerumque bonitati tribuendam.*

27. *Quater undenos, &c.*] Annos ætatis quatuor et quadraginta complevisse, cum consulatum inirent Lollius ac Lepidus; anno scil. U. C. 732. Nam Horatius natus erat L. Manlio Torquato et L. Aurelio Cotta Coss. an. U. C. 688. ut dictum est lib. 3. Od. 21.

28. *Collegam Lepidum quo, &c.*] M. Lollius virtute singulari et Cæsaris gratiâ adeptus consulatum, gessit laudabiliter cum Q. Æmilio Lepido. Dio. lib. 54. Ad eum sunt Epist. 2. et 18. et lib. 4. Od. 9.

Q. HORATII FLACCI EPISTOLARUM LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA I. Ad *AUGUSTUM*.

Optimum maximumque principem mirâ ſolertiâ collaudat. De poeſi multa refert, et vetera duntaxat æſtimantes redarguit. Demum Cæſaris in poetas benevolentiam ſtimulat.

CUM tot ſuſtineas et tanta negotia ſolus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes; in publica commoda peccem,
Si longo ſermone morer tua tempora, Cæſar.
Romulus, et Liber pater, et cum Caſtore Pollux,
Poſt ingentia facta, deorum in templa recepti,
Dum terras hominumq; colunt genus, aſpera bella
Componunt, agros aſſignant, oppida condunt;
Ploravêre ſuis non reſpondere favorem
Speratum meritis. Diram qui contudit hydram,
Notaque fatali portenta labore ſubegit,

INTERPRETATIO. *Quandoquidem, ô Auguſte, portas unus molem tot tantarumque rerum, Italiam armis defendis, inſtitutis exornas, legibus corrigis, ego ſanè peccarem adverſus utilitatem publicam, ſi prolixâ epiſtolâ interpellem occupationes tuas graviores. Romulus et Bacchus, Caſtor atq; Pollux, poſt magna facinora admiſſi in deorum fana, dum in terris verſantur cum hominibus, difficilia bella conficiunt, agros diſtribuunt, urbes ædificant; doluerunt gratum animum non exhiberi meritis ſuis parem. Qui ſævam occidit Hydram, et benè cognita monſtra periculorum pleno labore perdomuit,*

ANNOTATIONES.

1. *Cum tot.*] Epiſtolam hanc ſane eximiam expreſſit Auguſtus ab Horatio, cùm ad eum ſcripſiſſet his verbis: *Iratum me tibi ſcito, quòd non in plerìſque ejuſmodi ſcriptis mecum potiſſimùm loquaris. An vereris, ne apud poſteros infame tibi ſit quòd videaris familiaris nobis eſſe?* Nempe legerat Sermones Horatii Cæſar, ſuique nullam in eis factam mentionem ægrè ferebat. Antea verò jam Seculare Carmen imperaverat ſcribere, item Vindelicam victoriam privignorum ſuorum Tiberii ac Druſi Neronum, Odarumque lib. 4. Suet. in vitâ Horatii.

Suſtineas.] Summus princeps alios quidem adhibet in conſilium, at ſolus imperii molem ſuſtinet.

Solus.] Diſcuſſis jam factionibus, victo Lepido, Antonio profligato.

2. *Res Italas.*] Rom. Imperii ſplendorem.

Moribus.] Optimis inſtitutis, rectâque diſciplinâ, quibus mores optimi formantur.

3. *Legibus emendes.*] Cic. Philip. 1. *Lex eſt recta, et à numine deorum tracta ratio, imperans honeſta, prohibens contraria.* Sueton. Oct. 32. 34. &c. utiliter ab eo ſancita pleraque commemorat: et cap. 27. etiam in triumviratu *recepiſſe morum legumque regimen perpetuum.*

5. *Romulus.*] Quatuor primi verſus inſtar proœmii ſunt: jam Auguſtum extollit ſupra heroes maximos, per comparationem. Vid. L. 1. Od. 12.

Liber pater.] Indorum victor, animos curis liberans, &c. De hoc alibi.

Caſtore Pollux.] De his Od. 3. et 12. lib. 1.

6 *Deorum in templa recepti*] In deorum numerum adſciti.

7. *Aſpera bella Componunt.*] Multa in homines beneficia conferentes.

8. *Agros aſſignant.*] Colonias deducendo vel mittendo, agroſq; urbibus adjacentes iis diſtribuendo.

9. *Ploravêre ſuis non reſpondere, &c.*] Queſti ſunt quòd parùm grati populi haud pares ſuis meritis honores deferrent.

10. *Diram qui contudit hydram.*] Hercules duodecim laboribus exantlatis clarus, quos celebrat Lucret. init. lib. 5. Vide lib. 1. Od. 3. et lib. 4. Od. 4.

Non hydra ſecto corpore firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem, &c.

11. *Fatali.*] Erat in fatis, non aliter inferendum cœlo Herculem, quam debellatis monſtris.

Comperit invidiam supremo fine domari.
Urit enim fulgore suo, qui prægravat artes
Infra se positas: extinctus amabitur idem.
Præsenti tibi maturos largimur honores, [829]
Jurandasque tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum aliàs, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hoc populus sapiens et justus in uno,
Te nostris ducibus, te Graiis anteferendo,
Cætera nequaquam simili ratione modoque
Æstimat, et, nisi quæ terris semota, suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit et odit.
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinq; viri sanxerunt, fœdera regum [830]
Vel Gabiis, vel cum rigidis æquata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum,

cognovit invidiam solâ *morte vinci. Nam splendore suo accendit, qui inferiorem industriam opprimit: ipse* verò *mortuus diligitur. Viventi tibi cultum deferimus tempestivum, arasq; erigimus, ad quas jurabitur per nomen tuum, profitentes nihil par* tibi *extitisse, nihilque futurum unquam. Verùm tuus ille populus in unâ re justus et sapiens,* nempe quod *te imperatoribus Romanis Græcisque præfert, non æquè benè judicat de aliis* rebus: scilicet *negligit atque aspernatur* omnia, *præterquam quæ terris abstracta dudumque præterita: adeò vetusta probans, ut tabulas delinquere probibentes, à decemviris constitutas, fœdera regum Romanorum seu apud Gabios, seu cum severis Sabinis composita, jus pontificale, antiqua vatum prædicta,*

ANNOTATIONES.

11. *Invidiam supremo fine domari.*] Non ante mortem: mox rationem ejus rei subdit Quintil. Declam. *Res inter initia urunt: at livor morte solvitur.*

13. *Urit enim fulgore, &c.*] Qui cæteris præcellit, horum excitat invidiam, quia videntur sibi ab eo deprimi. At cùm fato est functus, jam virtus ejus ab invidis etiam colitur, ampliùs non metuentibus viventis fulgore perstringi et obrui.

15. *Præsenti tibi, &c.*] Tu, Cæsar, vivus etiam in deliciis es, invidiamq; vicisti: quod est prorsùs singulare. Nempe tua magnitudo cuncta supergreditur: invidia verò non reperitur nisi inter æmulos et fere æquales. Adeoque solus honores divinos adeptus vel dum hîc inter nos degis.

Præsenti.] Lib. 3. Od. 5.

Præsens divus habebitur Augustus.

Maturos.] Jam viventi debitos. Servius ad Ecl. 1. *Augustus templa vivus meruit,* inquit, citatque hunc Horatii locum. Propert. l. 3. Eleg. 4.

Arma deus Cæsar dites meditatur ad Indos.

16. *Jurandasq.*] Aram tenentes jurabant olim.

Tuum per nomen.] Theod. Marcilius vult, *Tuum per numen.* Sed tantundem est.

Ponimus aras.] Vide lib. 4. Od. 5. idem Dio. l. 15. ubi refert edictum senatûs de divinis honoribus Augusto tribuendis. Ovid. Fast. 1.

Cæsaris arma canant alii, nos Cæsaris aras.

Tamen constat nullas Romæ fuisse, sed tantùm in provinciis, nisi fortè privatas. Sueton. Octav. 52. et Dio. l. 54. decretas sibi ex senatusconsulto haud accepisse, imò prohibuisse, narrant. *In urbe quidem pertinacissimè abstinuit hoc honore, atque argenteas etiam statuas olim sibi positas conflavit omnes; et ex iis aureas cortinas Apollini Palatino collocavit.* De privatis aris Augusto erectis intelligendus ergo hîc Horatius, item Ovid. antè cit. et 1. de Ponto, Eleg. 5. et 3. Eleg. 1. et Virgil. Ecl. 1.

. . . . . *Illius aram*

Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

18. *Sed tuus hoc pop. &c.*] Transit ingeniosè et solerter ad eos reprehendendos, qui vetera sectantur, et quævis nova fastidiunt sine discrimine et judicio.

21. *Terris semota.*] Ex hominum conspectu ablata, carmina poëtarum mortuorum.

23. *Tabulas peccare vetantes.*] Leges 12 tab. quas Decemviri, ad instar legum Solonis, composuerunt an. U.C. 302. Porrò quæ in eis continerentur, haud comperta omnino, nisi quòd pauca, quæ ad morum disciplinam et judicia spectant, intercisè auctores produnt: ut ait Alex. ab Alex. lib 6. cap. 10. ubi et fragmenta quædam earum pervetusta et obsoleta refert. *In urbe ne urito, neve sepelito—si quid agro plantaveris, quinque pedes à vicino abesto,* &c.

24. *Fœdera regum, &c.*] Duplex notat fœdus: alterum à Tarquinio Superbo cum captis civibus Gabiis, in ipsâ urbe; alterum à Romulo cum Tito Tatio Sabinorum rege: et hoc *æquatum,* sive æquis factum conditionibus; non autem prius illud, quod iniquum potiùs dicatur: ut bene observat Theod. Marcil. De priori fœdere, Dion. Halic. lib. 4. de posteriori lib. 2. ubi scribit constitutum esse, ut *Romæ reges essent æque Romulus et Tatius, paribus suffragiis, et æqualiter honoribus fruerentur.*

25. *Gabiis.*] De his T. Liv. lib. 1. Vide annot. nostras lib. 1. Epist. 11. et 15.

Sabinis.] T. Liv. cit. not. ad Epodon 2.

26. *Pontificum libros,*] Compositos à Numâ, continentes ritus sacrificiorum, precationes, &c. Annales etiam significari volunt. Cic. de orat. n. 193. *In jure civili, et in pontificum libris, et in duodecim tabulis plurima est antiquitatis effigies; quod et verborum prisca vetustas cognoscitur, et actionum quædam genera majorum consuetudinem vitamque declarant.*

Annosa volumina vatum.] Attii Navii, apud Cic. De div. Servius ad Æn. 5. Macrob. Sat. 1.

Dictitet Albano Musas in monte locutas. [231]
Si, quia Grajorum sunt antiquissima quæque
Scripta, vel optima, Romani pensantur eâdem
Scriptores trutinâ; non est quòd multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri. 31
Venimus ad summum fortunæ: pingimus, atque
Psallimus, et luctamur Achivis doctiùs unctis.
Si meliora dies, ut vina, poëmata reddit, 34
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus.
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet, an inter [232]
Viles atque novos? Excludat jurgia finis.
Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.
Quid? qui deperiit minor uno mense, vel anno, 40
Inter quos referendus erit? veteresne poëtas?
An quos et præsens et postera respuet ætas?

à Musis in monte Albano fuisse dictata asserat. Atqui *si, quoniam scripta Græcorum vetustissima etiam præstantissima existunt. Latini scriptores simili ratione æstimantur: pluribus verbis non est opus: nihil in olivâ, nihil extra nucem duri est. Fortunæ apicem attigimus: pingimus, et canimus, et luctamur solertiùs quàm Græce. Si tempus meliora facit carmina,* perinde ac *vina, quæro, quot anni auctoritatem dent libris? Scriptor ab annis centum mortuus debetne censeri inter veteres et bonos, an inter ignobiles et recentiores? Definitio* temporis *decidat controversiam. Vetus et perfectus est, qui ante annos centum obiit. Quid verò? qui uno mense vel anno junior interiit, quibus annumerabitur? an antiquis, an iis quos ætas nostra et secutura negliget?*

ANNOTATIONES.

Marcii duo vaticinia satis incondita profert T. Liv. lib. 25. c. 12. alterum Cannensem cladem prædicens, alterum, jubens institui ludos Apollinares. Non pigebit ea describere. Prius sic fermè canebat.

Amnem Trojugena Cannam Romàne fuge,
Ne te alienigenæ in campo cogant Diomedis
Conseruisse manus pugnantem. Sed neque credes
Ante mihi, doncum compleris sanguine campum,
Multaque millia cæsa tuorum deferat amnis
In pontum magnum de terrâ frugiferente;
Piscibu' pennigerisque ferisque colentibu' terras
Ut fuat esca caro tua. Nam m' ita Jupiter insit.

Posterius carmen obscurius perplexiusque scripturæ genere, ut ait Livius, ita fere habebat:

Romulidæ si perduelles expellere vultis,
Et vomicam gentum, quæ longe alienigenorum
Venit; Apollineri voveatis censeo ludos,
Qui deo Apollineri fiunto come quotannis,
Quem jam poplicitùs populos diderit stipi partem:
Conferiunto privatim pro seque suisque.
Et prætor ludis faciundis ollu' præesto.
Qui summum poploplebique endo urbe dabit jus.
At bis quinque viri Græco sacra ritu obeunto:
Hæc si faxitis recte, gaudebiti' semper,
Atque adeò fi t melior res poplica vestra.
Nam is dius vestros perduelles stinguet ad unum,
Qui vestros campos placide nunc ruraque pascunt.

27. *Albano Musas in monte locutas.*] Quia monticolæ sunt Musæ, hinc Horat. Musarum Latinarum sedem collocat apud Albanos tumulos, in medio Latii, ubi communia sacra Larum celebrari solebant. Turneb. Alii mimicè in Albano Musas collocari à poëtâ nostro volunt; nempe ob rusticitatem Albani montis, quæ tanta quidem, ut Virgilius Albanorum regum gesta exorsus scribere, omiserit nominum asperitate deterritus; quod testatur Servius ad Eclog. 6. Alii cum Acrone alludi putant ad colloquia Numæ cum Egeriâ nymphâ in monte Albano; præsertim cùm Egeriam unam de Musis fuisse scribat Dionys. Halic. lib. 2. et Plutarch. in Numâ: quanquam Tull. 1. Leg. eos ut imperitos et bardos explodit, qui Numam cum Egeriâ collocutum credant, item qui apicem Tarquinio ab aquilâ impositum.

28. *Si, quia Grajorum, &c.*] Refellit poëta vulgi opinionem. Apud Græcos, inquit, vetustissimi quidem pariter etiam optimi sunt. At non ita se habet de scriptoribus Latinis. Imò contrarium omnino fieri judicium debet. Atque tam falsum est arbitrari Latinorum antiquissimos esse præstantissimos, quàm affirmare olivam nihil intùs, nucem extra nihil duri habere; item quàm contendere pictores, cantores, athletas Romanos Græcis antecellere, quæ quidem apertè à vero et ab omnium judicio abhorrent.

31. *Nil intra est oleam, &c.*] Proverbialis sermo iste usurpari solet in eos, qui negant manifestè vera, vel afferunt perspicuè falsa. Etenim verò quid certius, quàm in olivâ esse os, et extra nucem esse putamen durum?

Oleam.] Olea propriè est arbor, oliva fructus; attamen utraq; vox in utrâq; significatione ponitur.

32. *Venimus ad summum fortunæ:*] Uno absurdò posito, multa consequuntur absurda. Nempe dicamus deinceps, inquit poëta, nos fuisse celebriores Græcis, et artium peritiores; quamvis hactenus ii præstare omnibus crediti sint.

33. *Unctis.*] Athletæ ungebantur ante palæstram, ut olei virtute membra fierent tum robustiora, tum etiam lubrica et teneri difficiliora.

34. *Si meliora dies.*] Aliud argumentum à dissimili.

39. *Est vetus atque, &c.*] Responsio est adversarii, quam mox convellit Horatius.

Iste quidem veteres inter ponetur honestè,
Qui vel mense brevi, vel toto est junior anno.
Utor permisso, caudæque pilos ut equinæ
Paulatim vello; et demo unum, demo et item unum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit in fastos, et virtutem æstimat annis;
Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.
Ennius et sapiens, et fortis, et alter Homerus, [833]
Ut critici dicunt, leviter curare videtur
Quò promissa cadant, et somnia Pythagoræa.
Nævius in manibus non est, at mentibus hæret
Pæne recens: adeò sanctum est vetus omne poëma.
Ambigitur quoties, uter utro sit prior; aufert
Pacuvius docti famam senis, Accius alti:

Ille, inquies, inter veteres rectè censebitur, qui mense duntaxat vel anno posterior fuerit. Ego *concessum assumo, et minutatim detraho quasi pilos caudæ equinæ; atque diminuo unum itemque alterum, donec dilabentis cumuli ratione deceptus vincatur, qui annos numerat, et ex vetustate bonitatem colligit; quique nihil laudat, nisi quod mors consecravit. Ennius et sapiens, et strenuus, et Homero secundus, ut aiunt censores, parum sollicitus est, quo deveniant pollicita et somnia Pythagoræ. Nævius haud legitur, at animo tenetur velut novus; adeò sacratum est omne carmen antiquum. Sed quum expenditur, quis altero sit præstantior; Pacuvius docti senis, Accius excelsi existimationem obtinet:*

ANNOTATIONES.

40. *Iste quidem veteres.*] Ita loquitur adversarius.

45. *Utor permisso.*] Tuâ responsione utor, ac te expugno, inquit poëta.

Caudæ pilos ut equinæ, &c.] Ex historiâ Sertorii, qui ut barbaros ac ferociores militum suorum animos erudiret, duos equos adduci jussit, alterum imbecillem, alterum validum. Imbecilli apposuit virum fortem, valido infirmum. Dato signo vir fortis equi imbecillis caudam ambabus captans manibus totam simul abstrahere et avellere nitebatur frustra; contra vir infirmus fortis equi caudam brevi denudavit, singulos pilos evellens. Tum assurgens in concione Sertorius ait: Videtis, commilitones, industriam plus posse quàm vires; sic quæ uno impetu superari nequeunt, paulatim arte et patientiâ vincuntur. Plutarch.

46. *Demo unum, &c.*] Singulos annos demendo paulatim, corruet acervus ille tuus annorum centum: sensimque deducam te ad postrema tempora. Porrò licebit mihi semper unum annum detrahere: siquidem concessisti, *inter veteres honestè poni, qui toto anno junior est.*

47. *Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,*] Allusio est ad Soriten, quæ argumentatio multarum est acervus propositionum: quia dissolvendo singulas, tota vis argumenti solvitur. Sicut autem Chrysippus sistendum in unâ è propositionibus nequaquam dicebat: ita hic annos non posse definiri ostendit Horatius. Chrysippum suggillat Persius ad calcem Satyræ ultimæ:

————Depinge ubi sistam
Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi.

49. *Libitina.*] De hac vide lib. 3. Od. 30. et lib. 2. Sat. 6. v. 19.

50. *Ennius et sapiens, &c.*] Ennius ipse à criticis agnoscitur pleraque negligenter scripsisse, adeoque parùm memor esse promissorum suorum atque somniorum; quamvis ex Pythagoræ opinione et metempsychosi, Homeri in se animam transmigrâsse jactasset, et poëticâ ejus facultate ac spiritu se informatum. De eâ lib. 4. Od. 8. v. 20. et lib. 1. Sat. 10.

Sapiens.] Quia cor triplex se habere dicebat, nempe quod triplicem linguam calleret, Græcam, Oscam, Latinam. Gell. lib. 17. cap. 17.

Fortis.] Quia militavit. Cic. Tusc. 1. et pro Licinio Poëtâ. Claudian.

Alter Homerus.] Homericâ poëseos virtute imbutus.

51. *Critici.*] Grammatici, vel critici ab Augusto instituti ad recensendos libros in Palatinâ bibliothecâ collocandos. Vide suprà Epistolam 19. et postea Epist. seq.

52. *Somnia Pythag.*] Ennius ipse de se An. 1. *In somnis mihi visus Homerus adesse poëta:* De his vide quæ amplius annotavi pridem ad Pers. Sat. 6. v. 10.

Cor jubet hoc Ennî, postquam destertuit esse
Mæonides Quintus pavone ex Pythagoræo.

53. *Nævius in manibus non est, &c.*] Nævii scripta, quippe quæ memoria tenentur, non leguntur ampliùs, nec egent subsidio literarum: tam hærent animis, ut etiamnum recentia videantur. Nævius Ennio antiquior. Cicero in Bruto sic Ennium alloquitur: *A Nævio sumpsisti multa, si fateris: vel si negas, surripuisti.* Campanus fuit: stipendia meruit bellis Punicis, de quibus et carmen condidit: scripsit comœdias et tragœdias stylo in primis erudito et gravi. Romæ primates probris insectatus, à Triumviris in vincula conjectus; inde palinodiâ cantatâ exemptus est. Epigramma superbiæ Campanæ plenum hoc ab eo factum traditur:

Immortales mortales si foret fas flere,
Flerent divæ Camœnæ Nævium poëtam.
Itaque postquam est Orci traditus thesauro,
Obliti sunt Romæ Latinâ loquier linguâ.

Nævium laudant Varro, Tullius, Festus, Nonius, Gellius, &c.

55. *Aufert Pacuvius docti famam senis.*] Pacuvius Q. Ennî nepos, ut aiunt Eusebius et Plinius, Brundusio oriundus, Romæ claruit ingenii et bonarum disciplinarum luminibus: tragœdias benè

Afranii toga Menandro congruere putatur, Plautus currere ad instar Epicharmi Siculi, Cæcilius gravitate, Terentius artificio præstare. Hos ediscunt ac venerantur Romani augustiore Theatro coarctati: hos æstimant ac censent poëtas, ab ætate Livii Andronici usque *ad nostram.*

Dicitur Afranî toga convenisse Menandro,
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte. 59
Hos ediscit, et hos arcto stipata theatro [815]
Spectat Roma potens: habet hos, numeratque poetas
Ad nostrum tempus, Livi scriptoris ab ævo.

ANNOTATIONES.

multas egregiè scripsit: Hermionam, Atalantam, Antiopam, Ilionam, Medeam, Teucrum, &c. L. Accio paulò antiquior ad annos nonaginta consenuit. Hinc *senex* ab Horatio dicitur. Tullius eum præfert omnibus in tragœdiâ. *Omnes apud hunc ornatos elaboratosquè esse versus,* ait lib. De orat.

56. *Accius alti.*] Quintil. lib. 10. cap. 1. *Accius atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, verborumque pondere, et auctoritate personarum. Cæterùm nitor et summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus, quàm ipsis defuisse. Virium tamen plus Accio tribuitur. Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt.* Cicero plerisque locis Accium laudat, ejusque versus affert, maximè verò De nat. Deor. 1. Vide quæ de eo jam annotavi lib. 1. Sat. 10.

57. *Dicitur Afranî toga convenisse Menandro.*] Afranius Menandrum propè adæquasse fertur. Afranius poeta comicus Romæ celebratus est togatis fabulis, à togâ Rom. dictis, quia dè rebus Romanis tractant. Menandrum imitatus est præcipuè, et ab eo non pauca sumpsit. Ingenio et salibus excelluit, nec non summâ elegantiâ et venustate dictionum. Eum laudat Tullius in Bruto. Quintil *In togatis excellit Afranius,* inquit. Gell. lib. 13. cap. 8. Afranii carmen commendat, in quo sic loquitur de sapientiâ:

Usus me genuit: mater peperit memoria:
Sophiam vocant me Graii, vos sapientiam.

Menandro.] De eo poetâ comico Atheniensi dictum est lib. 2. Sat. 3. v. 11.

58. *Plautus ad exemplar, &c.*] Egregiè Epicharmum imitari in fabulis constituendis et ornandis, atque ad exitum scitè perducendis Plautus. Ex Umbria oriundus, ingenio fuit perurbano et maximè festivo. In urbe floruit iisdem temporibus, quibus P. Scipio, et M. Cato. Comœdias scripsit viginti quinque, ex Lælio. Latinæ parens et princeps elegantiæ, dicitur Gellio; et Musas, si Latinè loqui vellent, Plautino sermone locuturas, ait Varro ex Stolone. Quintil. cit. Mortuus est P. Claudio et L. Portio Coss. Catone censore; ex Cic De clar. orat. n. 60. Hoc sibi epitaphium fecisse dicitur:

Postquam morte est captus Plautus,
Comœdia luget, scena est deserta,
Deinde risus, ludusque, jocusque, et numeri
Innumeri simul omnes colliacrymârunt.

Properare.] Hæc vox indicat officium gnari poetæ, de quo in Epist. ad Pison. v. 148.

Semper ad eventum festinat.

Siculi Epicharmi.] Hic Pythagoræ auditor, quædam de naturâ rerum et medicinâ, complures autem comœdias præclarè scripsit; quin etiam comœdiæ inventum aliqui tribuunt. Ab eo multa certè Plato delibavit. Tull. ad Att. l. 1. Ep. 16. *Vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam,* Νᾶφε, καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν. et De petit. Consul. n. 30. Quamobrem, inquit, Ἐπιχάρμειον illud teneto: *Nervos atque artus esse sapientiæ, non temerè credere.*

59. *Cæcilius.*] Statius Cæcilius, Mediolanensis, ut volunt quidam, scribendis comœdiis in urbe excelluit. Ennii familiaritate ac Terentii usus, hujus etiam scriptorum censor. Fabulæ Cæcilii plus triginta à veteribus celebrantur: Nauclerus, Plocius, Ephistion, Syracusæ, Pausimachus, Epiclerus, Fallacia, Fœnerator, &c. Quintil. *Cæcilium veteres laudibus ferunt,* inquit.

Terentius.] P. Terentius poeta comicus Carthagine oriundus, puer adductus Romam, Terentii Lucani patroni diligentiâ institutus, et brevi manumissus ob egregiam indolem, ingeniique facilitatem et elegantiam. P. Scipione et C. Lælio usus est familiariter, aliisque primoribus civitatis. Statium Cæcilium maximè observavit, eumque censorem adhibebat. Sex fabulas scripsit ab Apollodoro et Menandro Græcis poetis translatas, tanta Latini sermonis proprietate et venustate, ut ab eruditis quibusque meritò laudetur. Cic. ad Attic. *Optimum Latinitatis auctorem* dicit. Quintil. jam cit. *Terentii scripta ad Scipionem Africanum referuntur,* nempe ob singularem elegantiam. Ausonius:

Tu quoque, qui Latium lecto sermone, Terenti,
Comis, et astricto percurris pulpita socco.

Arte.] Terentii solertia præcipua fuit in exprimendis moribus, quam satis nemo laudare queat. Vide Donat. in Terent. Julius Scaliger Poët. lib. 3. cap. 97. *Lectissimam orationem et artem summam Terentii* dicit.

60. *Arcto.*] Præ multitudine affluentium spectatorum.

62. *Livi.*] Livius Andronicus poeta epicus Romæ floruit eo tempore quo S. P. Q. R. pacem fecit cum Pœnis. Utrâque linguâ apprimè doctus, non sine magnâ commendatione sui nominis. Epos apud Latinos primus digestè scripsit, gesta populi Rom. duodeviginti complexus libris, qui Annales Liviani dicti sunt. Hymnos etiam deorum composuit, inquit Diomedes. Vide T. Liv. init. l. 7. et Cicer. Tusc. 1. initio, &c.

Interdum vulgus rectum videt: est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poëtas,
Ut nihil anteferat, nihil illis comparet; errat.
Si quædam nimis antiquè, si pleraque durè [836]
Dicere credit eos, ignavè multa, fatetur;
Et sapit, et mecum facit, et Jove judicat æquo.
Non equidem insector, delendave carmina Livî
Esse reor, memini quæ plagosum mihi parvo
Orbilium dictare: sed emendata videri,
Pulchraque, et exactis minimùm distantia, miror;
Inter quæ verbum emicuit si fortè decorum, et
Si versus paulò concinnior unus et alter;
Injustè totum ducit venditque poëma.
Indignor quidquam reprehendi, non quia crassè [837]
Compositum, illepidève putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis, sed honorem et præmia posci.

Vulgus aliquando rectè judicat: aliàs aberrat. Si veteres poëtas adeo extollit et amat, ut nihil majus, nihil par credat, hallucinatur. Si verò quædam obsoletè, nonnulla inconditè, plurima negligenter eos scripsisse existimat et agnoscit; rectè censet, mihi adstipulatur, et propitio Jove fert judicium. Haùd ego certè despicio, nec proscribo, poemata Andronici, quæ recordor mihi puero dictata ab immiti Orbilio: sed accurata, eximia, et ferè perfecta censeri, indignor et inter quæ si fortè dictio quæpiam *elegantior, sique versiculus unus aut duo venustiores appareant, iniquè* profectò *carmen integrum ostentat et venditat. Ægrè fero quidvis culpari, non quod rusticè vel imperitè scriptum, sed quod recens: ac veteribus non indulgentiam, sed dignitatem et palmam exigi.*

ANNOTATIONES.

61. *Livî scriptoris ab ævo.*] Cum Pœnis pace factâ, Claudio Centone Appii Cæci filio, et M. Sempronio Tuditano consulibus, anno post urbem conditam 513. primus omnium L. Livius poëta fabulas docere Romæ cœpit, post Sophoclis et Euripidis mortem annis plus fere 160. post Menandri, annis circiter 52. Anno dehine ab U. C. 519. C. Nævius poëta fabulas apud populum dedit, quem M. Varro ait bello Punico primo stipendia fecisse, idque ipsum Nævium dicere in eo carmine, quod de eodem bello scripsit. Annis deinde fere post 15. M Cato orator in civitate, et Plautus in scenâ floruerunt. Neque magno intervallo postea Q. Ennius, et juxta Cæcilius, et Terentius, ac subinde Pacuvius, et Pacuvio jam sene, Accius, clariorque tunc in poëmatibus eorum obtrectandis Lucilius fuit. Hæc fere ex Gellio l. 17. cap. ult. Quintilianus l. 10. cap. 2. scribit, *Nil in poëtis supra Livium Andronicum, nihil in historiis supra pontificum Annales.*

66. *Nimis antiquè.*] Ἀρχαϊκῶς. Gall. *à la vieille mode.* Ang AFTER THE OLD FASHION. Videtur Horatius loqui ex Augusti sententiâ. Sueton. Octav. cap. 86. *Cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit.* Ipse nimirum *genus eloquendi secutus elegans et temperatum; vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, et reconditorum verborum, ut ipse dicit, fœtoribus.*

68. *Jove judicat æquo.*] Rectè sentit, et judicat. Jupiter omnis æquitatis fons, ut et scientiæ ac sapientiæ. Unde Minervam ex ejus cerebro procreatam dixerunt.

70. *Plagosum Orbilium.*] Magistrum meum frequentes plagas infligere solitum. Suet. De illustr. gram. c. 9. sic habet: *Orbilius Puppillus Beneventanus, anno quinquagesimo Romam migravit, consule Cicerone; docuit majore famâ quàm emolumento. Naturæ fuit acerbæ non modo in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos.* De eo Domitius Marsus:

Si quos Orbilius ferulâ scuticâque cecidit

Vixit ad annum ætatis prope centesimum, amissâ jam pridem memoriâ: unde Bibaculi versiculus,

Orbilius ubinam est, literarum oblivio?

71. *Videri exactis minimùm distantia, miror:*] Pariter de Livii Andronici scriptis censet Tullius. Quippe ejus fabulas non satis dignas legi asserit, in Bruto, De senectute, &c.

73. *Verbum emicuit si fortè decorum, &c.*] Atqui assutum crassæ ac vili togæ frustum panni fulgentis præclaram vestem haud facit, ut est in Ep. ad Pis. v. 15. nec laudatur cælator sat feliciter ære exprimens quidem ungues et capillos: at infelix operis summâ, quia totum benè affingere nescit. Ib. v. 32. Vide ibi annot.

75. *Ducit.*] Producit in publicum et in scenam, velut opus numeris omnibus absolutum. Metaphoram volunt esse à mangonibus ac negotiatoribus servos venales producentibus. Quintil. Declam. 340. *Mango novitium puerum per publica rostra ducit prætextatum.*

Venditque.] Ædiles à poëtis emebant poemata.

76. *Crassè.*] Crassâ et pingui Minervâ, ut aiunt.

77. *Illepidè.*] Sine lepore.

78. *Nec veniam antiquis, &c.*] Excusandos quidem fateor veteres, si rudia, crassa, incondita pleraque habeant, nec enim ars ulla statim perfecta fuit; at indignor eos absolutè laudari et venditari, quasi nihil non accuratum et prorsus elaboratum scripserint. Vide Tull. Orat. ubi de veteribus sentit ac dicit idem cum Horatio.

Honorem et præmia.] Imagines poëtis erectas in biblioth. Palatinâ, de quibus Pers. in prologo,

Invenior Parthis mendacior, et priùs orto
Sole, vigil calamum, et chartas, et scrinia posco.
Navem agere ignarus navis timet: abrotonum ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare. Quod medicorum est,
Promittunt medici: tractant fabrilia fabri.
Scribimus indocti doctique poëmata passim.
Hic error tamen et levis hæc insania, quantas
Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus [141]
Non temerè est animus: versus amat, hoc studet unum:
Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet:
Non fraudem socio puerove incogitat ullam
Pupillo: vivit siliquis et pane secundo:
Militiæ quanquam piger et malus, utilis urbi.
Si das hoc, parvis quoque rebus magna juvari:
Os tenerum pueri balbumque poëta figurat:
Torquet ab obscœnis jam nunc sermonibus aurem:

Parthis mendacior sum, atque ante exortum solem vigilans peto calamum, papyrum, capsas. Certè qui nescit gubernare navim, haud regit; qui medendi artem ignorat, nequaquam abrotonum ægroto tradit. Pollicentur medici quod pertinet ad medicinam: opifices opus moliuntur: at periti æque et imperiti carmina condimus. Attamen quantas utilitates afferat hoc vitium, et levis ista vesania, sic intellige: Poetæ animus haud facilè est pecuniæ cupidus: amat versus, hos duntaxat meditatur: spernit jacturas, fugas servorum, incendia: non machinatur fraudem ullam sodali vel juveni pupillo: victitat leguminibus et pane secundario: quòd si ad bellum minimè proclivis et idoneus, at *civibus utilis* est. *Si hoc concedis, parvis etiam rebus magnas adjuvari: poeta format vocem pueri balbutientem: jam tum detorquet aurem à sermonibus impudicis:*

ANNOTATIONES.

112. *Parthis mendacior,*] Mendacissimos naturâ fuisse probat, quòd mendacium acriter durisq; pœnis coercerent, teste Herodoto. Alii volunt alludi ad Parthorum perfidiam, quâ Romanos duces nonnunquam illuserunt suis fraudibus; præsertim verò cùm induciarum tempore rupto fœdere incautum Crassum oppresserunt. Alii, quòd tum maximè pugnarent cum fugere viderentur. Vide lib. 1. Od. 12. et 19. lib. 3. Od. 5.

113. *Scrinia*] Capsas, in quibus scripta reponuntur et chartæ.

114. *Navim agere ignarus, &c.*] Pers. Sat. 5. v. 112.

Navim si poscat sibi peronatus arator
Luciferi rudis, &c.

Abrotonum ægro Non audet, &c.] Syneed. Pers. Sat. 5. v. 100.

Diluis helleborum, certo compescere puncto
Nescius examen, vetat hoc natura medendi.

Abrotonum. Gall. *de l'auronne, ou garderobe. Southernwood, male and female.* Planta perpetuò virens, amari valde succi, cujus tum folia tum semen prorsus utilia sunt nervis, tussi, lumbis, urinæ angustiis, item contra venena et veneficia, &c. Plin. lib. 21. cap. 21. Theophrast. Hist. plant. l. 6. c. 7. Dioscorid. &c.

118. *Hic error tamen,*] Hoc tamen versus faciendi cacoethes et immoderatum studium permulta hominibus affert commoda. Nam dum animum detinet, à vitiis avertit, &c.

119. *Vatis avarus Non temere est animus:*] x, ferè nunquam.

121. *Detrimenta, fugas, &c.*] Adeò faciendis versibus occupatur ac delectatur, ut parùm aut nihil afficiatur bonorum jacturâ, fugâ servorum, conflagratione ædium suarum, &c.

123. *Vivit siliquis.*] Frugali victu contentus agit. *Siliquæ* sunt leguminum involucra: Gall. *la gousse des legumes.* Angl. HUSKS. Pers. Sat. 3. v. 55.

Pane secundo:] Cibarium ejusmodi panem Augustus maximè appetebat. Sueton.

124. *Militiæ quanquam piger.*] Imbellis licet, non est inutilis civibus. Seipsum facetè notat poeta noster. Vide lib. 2. Od. 7. ubi de se ait,

——————— celerem fugam
Sensi, relictâ non bene parmulâ.

Constat nihilominus fuisse quosdam æquè bonos milites ac poetas. Vel unus id probat Tyrtæus, de quo in Arte poeticâ. Adde Sophoclem, Æschylum, &c.

125. *Parvis quoq; rebus magna juvari*] Grammaticâ, poeticâ, rempub. juvari et promoveri.

126. *Os tenerum pueri, &c.*] Vocem ac pronunciationem pueri fingit et componit, ut sit distincta, aperta, &c. Quintil. lib. 1. c. 1. Ab his ætatibus exigendum, ut nomina quædam versusq; affectatæ difficultatis ex pluribus asperrimè coeuntibus inter se syllabis catenatos, et velut confragosos, quàm citatissimè volvant, quo fit *absolutius os et expressior sermo:* inquit idem Quintil. lib. 1. cap. 1.

127. *Torquet ab obscœnis.*] Præclara sanè cura veteribus fuit conservandæ puerilis castimoniæ. Vide quæ annotavi pridem in præfatione ad Juvenalem, et quæ Juvenalis scribit Sat. 4. v. 44.

Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis et invidiæ corrector et iræ: [842]
Rectè facta refert: orientia tempora notis
Instruit exemplis: inopem solatur et ægrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus, et præsentia numina sentit;
Cœlestes implorat aquas doctâ prece blandus;
Avertit morbos, metuenda pericula pellit:
Impetrat et pacem, et locupletem frugibus annum.
Carmine Dî superi placantur, carmine Manes.
  Agricolæ prisci, fortes, parvoque beati,
Condita post frumenta, levantes tempore festo
Corpus, et ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, pueris, et conjuge fidâ, [843]
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus et vino Genium memorem brevis ævi.
Fescennina per hunc invecta licentia morem

paulò post animum quoque imbuit optimis institutis: emendat rusticitatem, livorem, iracundiam. Præclarè gesta narrat: ætatem præsentem instituit exemplis præteritis: consolatur pauperem et laborantem. Unde verò innupta adolescentula, et pueri pudici acciperent precationes, nisi Musæ poëtam donâssent? Chorus auxilium petit, et faventes deos animadvertit; flagitat pluvias blandè et ritè supplicans; avertit morbos, arcetque mala impendentia: pacem obtinet, atque annum frugibus abundantem. Dii superi carmine placantur, nec non et inferi.

Antiqui agricolæ robusti, et paucis contenti, post collectas fruges, feriis recreantes corpus, ipsamque mentem spe finis laborum patientem, cum participibus laboris, tam liberis quàm fideli uxore, sacrificabant suem Telluri, lac Silvano, flores et vinum Genio qui facit *recordari brevitatis vitæ. Per hunc consuetudinem inducta cavillatio Fescennina*

ANNOTATIONES.

128. *Pectus præceptis format amicis.*] Documentis honestis è morali philosophiâ petitis.

129. *Asperitatis corrector.*] Mores inconcinnos, sævos, duros corrigens, flectens, in melius formans.

130. *Rectè facta refert.*] Majorum virtutes et egregia facinora commemorat, quibus pueri ad imitationem accendantur.

Orientia tempora notis Instruit exemplis.] Ex ante bene factis docet quid nunc sit agendum, quid deceat, quid laude dignum esse videatur: ex præteritis præsentia moderatur.

133. *Preces.*] Hymnos in honorem deorum, maximè verò seculare carmen in ludis secularibus cantari solitum à pueris ac virginibus. De quibus suo loco dictum est.

134. *Chorus.*] Puerorum et virginum carmen seculare canentium.

135. *Cœlestes implorat aquas.*] In magnâ siccitate sacra Romæ fiebant Jovi, ad eliciendam pluviam: quæ Aquilicia, sacerdotes autem Aquilices dicebantur. Tertull. Apologet. cap. 40. *Aquilicia Jovi immolatis, nudipedalia populo denunciatis.* Huc etiam pertinet quod scribit Varro l. 2. De vitâ pop. Rom. *Manalis lapis in pontificalibus sacris movetur, cum pluviæ exoptantur.* Rem explicat Festus: Manalem, inquit, lapidem vocabant petram quandam, quæ erat extra portam Capenam juxta ædem Martis: quam cum propter nimiam siccitatem in urbem protraherent, insequebatur pluvia statim.

136. *Avertit morbos, &c.*] Hæc et cætera legere est in Carmine Seculari.

138. *Manes.*] Hi nocere viventibus credebantur, nisi placarentur. Vide Epod. 5 v. 49.

139. *Agricolæ prisci, &c.*] Horatius modò explicavit, unde ortum sit carmen sacrum: jam ostendit, quâ ratione profanum habuerit originem atque incrementum.

142. *Cum sociis operum pueris, &c.*] Non ergastulis tunc et servis colebantur agri.

143. *Tellurem porco.*] Pro porcâ. Sic enim terræ fertilitas suis fœcunditate indicabatur. Cic. 2. de legibus.

Silvanum lacte piabant.] Aptum sacrificium deo ruris et pastorum. Vide Epod. 2.

144. *Floribus et vino Genium.*] Naturæ deo flores, placentæ, vinum offerebantur; nulla vero cædebatur victima: ut explicavi lib. 3. Od. 17. Persius Sat. 2. v. 3.

Funde merum Genio.———

145. *Fescennina per hunc invecta, &c.*] Sic, inquam, poëta describit originem profanæ poëseos. *Rusticus* jam *laborum liber*, ut est in Epist. ad Pis. *festo tempore corpus animumque relevans, rustica opprobria* jactavit; id est, alii alios rudi sed procaci carmine lacessentes oblectamentum quæsivere. Et hinc nata est subinde comœdia: ut dicetur alibi.

Fescennina licentia.] Versus petulantes et protervi inter jocosa convivia adversus quemlibet prolati, locum habuere primò in urbe Hetruriæ

Versibus alternis opprobria rustica fudit,
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter; donec jam sævus apertam
In rabiem verti cœpit jocus, et per honestas
Ire domos impunè minax. Doluere cruento
Dente lacessiti: fuit intactis quoque cura
Conditione super communi: quin etiam lex,
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Describi. Vertêre modum formidine fustis,
Ad bene dicendum delectandumque redacti.
Græcia capta ferum victorem cepit, et artes
Intulit agresti Latio: sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius; et grave virus

jactavit agrestia dicteria carmine amœbæo, annisque redeuntibus, usitata hæc *licentia hilariter jocata est; usquequò dirum scomma abiit in publicum maledicendi furorem, et nobiles familias temere impetivit.* Tum *mordacibus dicteriis appetiti gemuerunt: atque etiam* ii, qui *non* fuerant *lacessiti, condoluerunt de publico discrimine. Imò lex et pœna* est *constituta, vetans ullum maledicis versibus notari.* Tunc *fustuarii metu carmen converterunt, ad laudandum et oblectandum revocati.* Deinde *victa Græcia victorem belli usum devinxit, invexitque disciplinas in rude Latium. Sic aspera poësis Saturnia desiit, et cultus abegit putidum fœtorem.*

ANNOTATIONES.

Fescenniâ. vern. *citta Castellana.* Hinc quoque ortum est carmen nuptiale, inconditos fales et dicteria nonnihil obscœna continens. Porro exinde versus quilibet obscœni et procaces Fescennini dicti sunt. T. Livius lib. 7. initio, multa refert non valde his consona; sed profectò magis Horatio credendum.

146. *Versibus alternis opprobria rustica fudit.*] Augustus ejusmodi versus Fescenninos, nimirum dicaces et mordaces, in Pollionem aliquando scripsit: quibus quòd non responderet increpantibus, sic locutus fertur Pollio: nec licet, nec libet in eum scribere, qui potest proscribere. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 5.

147. *Libertasque recurrentes, &c.*] Mos iste mutua probra objectandi impunè et liberè, post messem annis singulis usitatus et confirmatus est; donec licentiam nimiam et criminosam coerceri necesse fuit. Huc pertinet, quod lib. 1. Sat. 7. v. 31. notatur de rusticis desidiam invicem exprobrantibus,

——Magnâ compellans voce cucullum.

148. *Sævus apertam In rabiem verti cœpit jocus.*] Faceta primo libertas cavillandi fuit tantùm, at subinde erupit in maledicentiam publicam; contumeliosè notati sunt honesti quivis viri, nominatim vitiis objectis. Talis fuit vetus comœdia cùm apud Græcos, tum etiam postea apud Romanos.

152. *Conditione super communi.*] Par enim sors omnibus imminebat, et periculum, ne probroso carmine proscinderentur.

Lex, Pœnaque lata.] Lex. 12 tab. erat:
Si quis occentâsset malum carmen, sive condidisset quod infamiam faxit flagitiumque alteri; capital esto. Cic. Tusc 4. Item 4. De rep. ejusdem meminit: *Nostræ* xii *tabulæ cum per parvas res sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis actitâvisset, sive carmen condidisset, quod infamiam afferret flagitiumve alteri.* Arnob. lib. 4. *Carmen malum conscribere, quo fama alterius coinquinetur et vita, decemviralibus scitis evadere noluistis impunè.* Vide S. August. De civ. Dei lib. 2. cap. 9. et supra, lib. 2. Sat. 1. v. 82.

Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est, Judiciumque.——

154. *Vertêre modum.*] Desierunt carmina scribere Fescennina, et nominatim vitia notare; satiras vero scripserunt non tam apertè vel dicaciter arguentes vitiosos.

Formidine fustis.] Pœna fustuarii decreta fuerat in auctorem carminis maledici; qui quidem ad necem cædi jubebatur fustibus, seu virgis illis, ex quibus simul et securibus constabant fasces magistratuum. Vide suprà Cicer. cit. De rep.

155. *Ad bene dicendum delectandumque redacti.*] Ad hæc certè magis nata poesis videtur.

156 *Græcia capta, &c.*] Postea quam Romani Græcorum imperio subverso Græciam in provinciam redegerunt, artes liberales à Græcis illatæ sunt in Italiam, adhuc rudem, et disciplinis nondum excultam; quarum amœnitate capti sunt Romani.

158. *Numerus Saturnius.*] Prisca barbaries, rudis et impolita compositio versuum, quæ fuerat in Italiâ ab Saturno rege, ac diù etiam post eum. Ascon. in 2. Ver. *Versus Saturnius,* inquit Festus, *appellantur illi antiquissimi, quibus et à Nævio bellum Punicum scriptum est, et à multis aliis plura composita sunt.* Ennius de iisdem:

————Scripsere alii rem
Versibu' quos olim Fauni vatesque canebant;
Cum neque Musarum scopulos quisquam superârat.

Munditiæ pepulêre. Sed in longum tamen ævum [8.5]
Manserunt, hodieque manent vestigia ruris.
Serus enim Græcis admovit acumina chartis;
Et post Punica bella quietus quærere cœpit,
Quod Sophocles, et Thespis, et Æschylus utile ferrent.
Tentavit quoque, rem si dignè vertere posset;
Et placuit sibi, naturâ sublimis et acer.
Nam spirat tragicum satis, et feliciter audet: [8.6]
Sed turpem putat in scriptis, metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
Sudoris minimum; sed habet comœdia tantò
Plus oneris, quantò veniæ minus. Adspice, Plautus

*Attamen diù superfuit, et superest etiamnum quædam rusticitas. Nam tarde Ro*mani *ingenium appulere ad libros Græcorum; postque bella Carthaginiensia pace fruentes, investigare cœperunt, quid boni continerent Thespis, Æschylus, Sophocles. Quin et tentârunt, an scripta illorum pro dignitate possent transferre* in Latinum sermonem: *et placuerunt sibi animo excelsi et vehementes. Quippe habent de tragico spiritu non parum, nec infeliciter exequuntur: at emendari quod composuerunt, ignominiosum ducunt et aversantur. Putatur comœdia nequaquam esse difficilis, eò quòd materiam sumit è* vitâ *communi. Verùm eò magis operosa est, quò minùs habet indulgentiæ. Animadverte, quali modo Plautus*

ANNOTATIONES.

Porrò ii versus omnes erant iambici hypercatalecti; qualis iste:

Malum dabant Metelli Nævio poetæ.

158. *Grave virus Munditiæ pepulêre.*] Venustas Græcorum expulit rusticitatem et inconcinnitatem è sermone et scriptis Romanorum. *Virus*, doctas aures velut enecans; barbara scilicet oratio, atque *reconditorum verborum fœtor*; ut aiebat Augustus, teste Suetonio antea cit. Octav. 86.

159. *In longum tamen ævum Manserunt, &c.*] Diu in Italiâ, ac Romæ etiam mansit inquinatus sermo, permixtus videlicet è pluribus linguis; Italâ, Græcâ, Oscâ, Phrygiâ. Semigræci erant cùm poetæ tum oratores. Romani passim Graii vocabantur: adeo ut indignatus Cato exclamaverit in senatu, se non posse ferre amplius Græcanicam urbem. Varro 6. De Ling. Lat. Dionys. Halic. in fine lib. 1. Juvenal. Sat. v. 60.

. . . . . *Non possum ferre, Quirites,*
Græcam urbem, &c.——————

163. *Sophocles, Thespis, Æschylus.*] Hi tres apud Græcos tragici poetæ insignes fuêre. Annis ante Christum plus sexcentis tragœdiam Thespis invenit. Æschylus post annos ferè centum expolivit, denique Sophocles mirè perfecit, Æschylo jam sene. De Thespi et Æschylo plura in Epist. ad Pisones.

Sophocles.] Is Atheniensis exercitûs dux fortissimus cum Pericle, item et accuratissimus scriptor tragœdiarum 120, ut aiunt; quanquam ex iis habeamus superstites tantùm septem; cæteras autem nobis invidit injuria temporum. Annos vixit nonaginta quinque. Eodem tempore floruit, quo Socrates et Aristophanes: apis dictus ob suavitatem orationis: ter et vicies palmam adeptus. Sophocles Homerus tragicus, Homerus autem Sophocles epicus à Polemone nuncupabatur, teste Diogene Laërtio lib. 4. Vid. Val. Max. lib. 8. cap. 7. et lib. 9. cap. 12.

164. *Tentavit quoque, &c.*] Tragicorum istorum lectione delectati, quædam ex illis in Latinum sermonem vertere aggressi sunt. Quin integras etiam tragœdias Græcorum Latinitate donatas in scenam dedere Accius, Cæcilius, Pacuvius, Nævius: quarum supersunt etiamnum aliquot fragmenta.

Rem dignè vertere.] Græcorum vim, altosq; tragœdiæ spiritus assequi, et Latino sermone æmulari.

165. *Placuit sibi, naturâ sublimis et acer.*] Illi tragicorum Græcorum Latini interpretes sibi visi sunt non infeliciter rem moliri, et dignè satis imitari sublimes illorum dictiones et sententias, pro insito nempe Romanis acri et sublimi ingenio, ad sustinendam tragici spiritûs altitudinem valde apto et idoneo.

167. *Sed turpem putat, &c.*] Atque utinam ab incepto nostri poetæ non destitissent, seu viribus suis nimiùm diffisi, seu quod eos *offenderet limæ labor et mora.* Quòd si jam tunc illi, aliique deinceps, *lituram* et censuram minus timuissent, certè nunc *nec virtute foret clarisve potentius armis, quam linguâ Latium.* Ita sentit et loquitur Horatius tum hîc, tum in Epist. ad Pison. v. 289.

168 *Creditur, ex medio, &c.*]Comœdiæ difficultatem ostendit, quia poetæ comico venia non datur: quasi facile sit perfectè exprimere res et actiones vulgares. Verùm exemplo celebrium comicorum probat, arduum opus esse comœdiam.

170. *Adspice, Plautus Quo pacto, &c.*]Vide quàm aberret à scopo ipse Plautus alioqui solers, pariter et Dorsennus: quàm ille parùm sibi constet in tuendis partibus juvenis amantis, &c.

sustineat officia adolescentis amatoris, senis avari, lenonis captantis, ut nimius sit Dorsennus in parasitis gulosis: ut dissoluto socco per theatra vadat: enimvero gaudet pecuniam inferre in marsupium; deinde non angitur, seu fabula intercidat, seu firmo gradu consistat. Qui ad theatrum ducitur superbo curru gloriæ, occiditur spectatore languido, erigitur attento. Adeo leve et parvum est, quod contristat vel consolatur animum gloriæ cupidum. Apage rem scenicam, si approbatio denegata me reducit mœstum, concessa exultantem. Non raro quoque audacem poetam deterret, atque alienat, quod plures numero, iique merito et dignitate inferiores, imperiti et bardi, promptique ad confligendum, si equites dissentiant, mediam inter fabulam petunt

Quo pacto partes tutetur amantis ephebi,
Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi:
Quantus sit Dorsennus edacibus in parasitis:
Quàm non adstricto percurrat pulpita socco:
Gestit enim nummum in loculos dimittere; post hoc
Securus, cadat, an recto stet fabula talo.
Quem tulit ad scenam ventoso gloria curru,
Exanimat lentus spectator, sedulus inflat.
Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
Subruit, ac reficit. Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.
Sæpe etiam audacem fugat hoc terretque poëtam,
Quòd numero plures, virtute et honore minores,
Indocti, stolidique, et depugnare parati,
Si discordet eques, media inter carmina poscunt

ANNOTATIONES.

quàm alter *edacibus parasitis* sit importunus' quos perpetuò ad nauseam usque repræsentat. Plerique dubitârunt, utrum ab Horatio reprehenderetur hîc Plautus, an culpato Dorsenno præferretur, et velut exemplar optimum exhiberetur. At mentem ipse suam aperuit Horatius in Epist ad Pisones, v. 70.

At vestri proavi Plautinos et numeros, et
Laudavêre sales, nimiùm patienter utrumque,
Ne dicam stultè, mirati. ————

171. *Quo pacto partes tutetur, &c.*] Ergo Plautus hic arguitur, quod nesciat, vel non curet ita *personam formare, ut servetur ad imum, qualis ab incœpto processerit, et sibi constet,* ut est in cit. Epist. ad Pis. v. 136.

172. *Patris attenti*] Ad lucrum, ad parsimoniam.

Lenonis insidiosi.] Loculis amantium insidiantis.

173. *Dorsennus.*] Vel Dossenus, poeta comicus, Atellanarum fabularum scriptor: cujus mentio est apud Plin. l. 14. cap. 13. ubi et aliquot ejus versiculi referuntur.

174. *Quàm non adstricto, &c.*] Quàm uterque peccet, et à perfecto distet; adeò falluntur qui credunt minimum esse difficultatis in elaborandâ comœdiâ. Certe in hoc poetâ ut plurimum aut nimius est, aut deficit: quod facere videtur materiæ parvitas. At contrà in tragœdiâ res graves hinc poetæ ingenium stimulant, sublevant, erigunt; illinc autem auditorum animos dum plus afficiunt, etiam avocant à fastidio, et à notandis erroribus.

Non adstricto socco.] Allegoria: *soccus* comœdorum calceus, *non astrictus*, laxus, solutus, indicat non accuratum poetam, inconcinnè scribentem; seu negligat, seu nequeat decorum personarum ubique et semper custodire, vel *descriptas servare vices operumque colores,* &c. Vid. Epist. ad Pis.

175. *Gestit enim.*] Et hoc unius lucri magis quàm laudis studium referri videtur tam ad Plautum quam ad Dorsennum.

Nummum] Pretium pro fabulâ datum à prætore, vel ædilibus: ut annotavi suprà.

176. *Cadat, an recto stet fabula talo.*] An explodatur a populo, an semel approbata sæpius expetatur. Pers. Sat. 5. v. 104.

. . . . *Tibi recto vivere talo*
Ars dedit.

177. *Quem tulit ad scenam*] Neque felicior est poeta fabulas in scenam dandas scribens gloriæ parandæ causâ; tam vanus et calamitosus est hic laudis, quàm ille lucri cupidus.

183. *Numero plures.*] Plebeii nempe adversus equestrem ordinem armis contendere parati, si quod stolidè poscunt negetur.

185. *Si discordet eques*] Si equites aliud velint quàm plebs: si obsistant plebi flagitanti, et fabula interrumpatur, aliique ludi producantur; nimirum, ursus, leo, camelus, pugilum certamen, gladiatores, funambulus, &c.

Media inter carmina.] In mediâ fabulæ actione post unum aut alterum comœdiæ seu tragœdiæ actum. Vide Terentii Hecyræ prologum, qui totus eâ de re est.

Hecyra—hæc cùm data est nova,
Novum intervenit vitium et calamitas;
Ut neque spectari neque cognosci potuerit:

Aut ursum, aut pugiles: his nam plebecula gaudet. [88]
Verum equitis quoque jam migravit ab aure voluptas
Omnis ad incertos oculos, et gaudia vana.
Quatuor aut plures aulæa premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmæ, peditumque catervæ:
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis, 191
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves:
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus. [349]
Si foret in terris, rideret Democritus, seu
Diversum confusa genus panthera camelo,

vel ursum, vel athletas: hi enim plebs delectatur. Sed equites ipsi abjectâ aurium voluptate, convertuntur ad oculorum oblectationes instabiles et fluxas: per quatuor aut plures horas vela complicantur, dum fugiunt equitum turmæ et peditum cohortes. Mox reges antè fortunati revinctis à tergo manibus trahuntur: properant esseda, pilenta, petorrita, naves: portatur ebur captivum, et Corinthus captiva. O si Democritus viveret, quàm rideret, cùm plenus attentè spectat vel novam bestiam conflatam è pantherâ et camelo,

ANNOTATIONES.

Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occupârat — — — —
Cùm primùm eum agere cœpi, pugilum gloria,
Funambuli eodem accessit expectatio;
Comitum conventus, studium, clamor mulierum
Fecêre, ut ante tempus exirem foras.
. . . .
Primo actu placeo; cùm interea rumor venit,
Datum iri gladiatores: populus convolat,
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.
Interea ego meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla est, otium et silentium est,
Agendi tempus mihi datum est, &c.

187. *Verùm equitis quoque. &c.*] Sed nunc equester etiam ordo levitatem popularem sequitur; et spectaculo malunt oculos pascere, quæ voluptas citiùs evanescit, quàm auribus excipere, quod animo certam et diuturniorem afferat voluptatem.

189. *Aulæa premuntur.*] *Aulæa recondita cessant*, ut canit Juvenalis, Sat. 6. ornamenta scenæ et vela removentur, adeòque fabula et carmina intermittuntur, dum ad obsequendum stulto vulgi studio, introducuntur quæpiam spectacula. Cic. Epist. 1. lib. 7. ad Marium ita scribit: *Nôsti reliquos ludos, qui ne id quidem leporis habuerunt quod solent mediocres ludi: apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem; quo quidem apparatu* non dubito *quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytæmnestrâ, aut in equo Trojano craterarum tria millia? aut armatura varia peditatûs aut equitatûs in aliquâ pugnâ? quæ popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent.* . . . .
Quæ potest esse homini politico delectatio, cùm aut homo imbecillus à valentissima bestiâ laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur? &c.

190. *Dum fugiunt equitum turmæ, &c.*] Dum bellorum species repræsentatur, hostium fuga simulatur, ac subinde triumphalis pompa exhibetur. Huc refer quæ sunt lib. 1. Epist. 6. v. 40. et seq. de magno numero chlamydum scenæ præstitarum.

192. *Esseda.*] Currus quibus capti reges traducuntur. *Essedum* vehiculi gestatorii genus apud Gallos usitatum.

Pilenta.] Reginarum matronarumque captivarum vehicula, quæ et carpenta.

Petorrita.] His captiva regum devictorum familia vehebatur: quatuor rotarum erant. Vide Gell. l. 15. cap. 30.

Naves.] Quibus navali prælio reges victi: vel exhibitâ naumachiâ, vel productis navibus, seu pictis in scenâ, seu veris in Tiberi, qui theatro proximus, ut vult vetus schol. aut potius in amphitheatris, quemadmodum docet Martial. Spectac. Epig. 24. ubi de repræsentato navali certamine, subitòque immissâ in amphitheatrum per tubos tantâ aquarum vi, ut peregrinus esse pontum faciie credidisset, nisi mox emissam ad munus gladiatorium aquam cerneret.

193. *Captivum portatur ebur.*] Captarum urbium imagines et simulacra et ebore. Meminit Quintilianus lib. 6. cap. 3. *Chrysippus, cum in triumpho Cæsaris eburnea oppida essent translata, et post dies paucos Fabii Maximi lignea, thecas esse oppidorum Cæsaris dixit.*

Captiva Corinthus.] Simulacrum urbis Corinthi à L. Mummio expugnatæ et expilatæ. Alii interpretantur, vasa æris Corinthii à victore direpta et asportata.

194. *Democritus.*] De eo lib. 1. Epist. 12.

195. *Diversum confusa genus.*] Cave ne accipias belluam è duabus naturis mixtam: imò designatur optimè camelo pardalis, vulgò *une giraffe.* Varro 4. de ling. Lat. *Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit; ut Alexandriâ camelopardalis nuper advecta, quòd erat figurâ ut*

vel candidum elephantem: Sanè plebem magis quàm ludos attenderet, velut sibi dantem spectacula plus quam *histriones: poetas autem diceret commemorare fabulam surdo asino. Etenim quæ vox posset superare murmur, quod reddunt theatra nostra? Credas stridere Gargani silvas, vel Hetruscum mare; tanto cum strepitu spectantur ludi, artificium, et opes exoticæ, quibus cum circumdatus histrio prodit in theatrum, dextra sinistræ jungitur.* An verò *jam quidpiam locutus est? Nihil profectò. Quid igitur admirantur? Pannum Tarentino succo violas imitantem. Ne verò arbitreris, me parcè laudare ea, quæ facere detrectem, quando scitè peragunt cæteri; is poëta mihi videtur posse ambulare per funem extentum, qui meum cor fictis* sermonibus *torquet, stimulat, placat, falsis terroribus concutit,*

Sive elephas albus vulgi converteret ora:
Spectaret populum ludis attentiùs ipsis,
Ut sibi præbentem mimo spectacula plura:
Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam surdo: nam quæ pervincere voces
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus, aut mare Thuscum;
Tanto cùm strepitu ludi spectantur, et artes,
Divitiæque peregrinæ, quibus oblitus actor
Cùm stetit in scenâ, concurrit dextera lævæ.
Dixit adhuc aliquid? Nil sanè. Quid placet ergo?
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac ne forte putes, me, quæ facere ipse recusem,
Cùm rectè tractent alii, laudare malignè;
Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,

ANNOTATIONES.

camelus, maculis ut panthera. Vide Solin. cap. 33. Dion. lib. 43. Plin. lib. 8. cap. 18. *Camelorum,* inquit, *aliqua similitudo in duo transfertur animalia; Nabin Æthiopes vocant, collo similem equo, pedibus et cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus: unde appellata camelopardalis. Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primum visa Romæ. Ex eo subinde cernitur aspectu magis quàm feritate conspicua: quare etiam ovis feræ nomen invenit.*

196. *Elephas albus.*] Qualis raro invenitur. Vide Ælian. lib. 3. cap. 46.

199. *Narrare asello Fabellam surdo.*] Proverb. Narrare surdo, vel asino: id est, oleum et operam perdere: *asello,* plebeculæ stolidæ et contumaci.

200. *Quæ pervincere voces, &c.*] Quis adeò vocalis histrio, quantumvis contenderet, in scenâ posset audiri tantum inter strepitum tumultuantis populi et vociferantis.

201. *Referunt quem nostra theatra?*] Ob reflexam echo. Vide lib. 1. Od. 20.

202. *Garganum.*] Apuliæ montem, de quo lib. 2. Od. 9.

Mugire nemus.] Ventis maritimis percussum: *mare,* stridens et resonans, Austro flante, fluctibus collisis.

Mare Thuscum.] Mare inferum, et Tyrrhenum, de quo lib. 1. Od. 11.

203. *Artes.*] Habitus histrionis artificiosus: apparatus vestium peregrinis opibus et artificio conspicuus.

205. *Concurrit dextera lævæ.*] Vel mirabunda plebs junctas manus tollit, vel applausu percutit et complodit.

206. *Dixit adhuc aliquid?*] Tum verò hospes quærere possit: Unde populi admiratio, cùm nihil adhuc pronunciârit actor? O stultitiam! ad vestimentorum fulgorem percellitur, gestit, exultat insana plebs.

207. *Lana Tarentino violas imitata veneno.*] Vestis è lanâ violacei coloris tincta apud Tarentum; quæ urbs cùm lanâ, tum purpurâ exquisitâ celebratur. Plin. lib. 8. cap. 48. *Lana,* inquit, *circa Tarentum summam nobilitatem habent.* Lib. 9. cap. 39. *Violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venebat: nec multo post rubra Tarentina.* Vide et lib. 21. cap. 6. et 8.

208. *Ac ne fortè putes, &c.*] Removet à se Horatius suspicionem invidentiæ. Ne putes, ô Auguste, me derogare laudem poëtis dramaticis, eò quòd dramata non scribam; profiteor me illos, si peritè rem moliantur, posse admirari.

209. *Laudare malignè.*] Exiguè, quasi invidendo illis. Virgil. Æneid. 6. 270.

Quale per incertam lunam sub luce malignâ.

210. *Per extentum funem, &c.*] Molirì et perficere quod difficillimum est.

211. *Qui pectus inaniter angit, &c.*] Qui pro arbitrio movet animum, et in quamlibet partem inflectit, seu ad docendum, seu ad delectandum; vel ad iram, vel ad miserationem; vel metum, spem, &c. Epist. ad Pison.

Quocunque volent animum auditoris agunto.

Ut magus; et modò me Thebis, modò ponit Athenis.
Verùm age, et his, qui se lectori credere malunt, [851]
Quàm spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam impende brevem; si munus Apolline dignum
Vis complere libris, et vatibus addere calcar,
Ut studio majore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala sæpe poëtæ
(Ut vineta egomet cædam mea) cùm tibi librum
Sollicito damus, aut fesso: cùm lædimur, unum
Si quis amicorum est ausus reprendere versum;
Cùm loca jam recitata revolvimus irrevocati;
Cùm lamentamur, non apparere labores
Nostros, et tenui deducta poëmata filo;
Cùm speramus eò rem venturam, ut, simul atque [852]
Carmina rescieris nos fingere, commodus ultrò
Arcessas, et egere vetes, et scribere cogas.
Sed tamen est operæ pretium cognoscere, quales
Ædit uos habeat belli spectata domique
Virtus, indigno non committenda poëtæ.
Gratus Alexandro regi magno fuit ille

velut magus; ac modò me Thebis, modò Athenis constituit. Age verò, imminue sollicitudines eorum etiam, qui malunt se lectori committere, quàm tolerare contemptum spectatoris fastidiosi; si quidem vis scriptis implere locum Apollini ritè dicatum, ac poëtis cupiditatem augere, ut animosiùs adeant Heliconem præclarum. Certè nobis poetæ multa sæpe mala creamus (ut mea ipse vineta incidam) dum tibi occupato vel fatigato librum porrigimus; dum offendimur, si quis familiarium redarguerit unum è versiculis nostris; *dum loca jam recitata repetimus non rogati: dum querimur, non adverti labores nostros, et carmina subtili stylo conscripta; dum speramus fore ut, cùm primùm audiveris nos versus condere, spontè et benignè advoces nos, utque ab egestate vindices, et scribere imperes. Veruntamen oportet expendere, quales ministros sortiatur virtus in bello et pace conspicua, nec tradenda infimo poetæ. Alexandro magno placuit ille*

ANNOTATIONES.

213. *Magus.*] Præstigiator, oculos fascinans. Vide Cœl. Rhodig. lib. 9. cap. 23. Plin. &c.

Modò me Thebis, &c.] Dum ita describuntur et narrantur in scenâ, quæ Thebis vel Athenis gesta sunt, ut illic interesse videatur sibi auditor, et rem oculis spectare. Aristot. Poët. *tanquam intersit rebus ipsis agendis.* Porro illæ urbes præcipuè nominantur, quòd inde materiam plerumque tragici desumpserint. De Thebis, lib. 2. Sat. 6. de Athenis, lib. 2. Sat. 7.

214. *Verùm age.*] Augustum comœdia in primis gaudentem hortatur poëta, ut faveat non solùm dramaticis, sed et epicis; quandoquidem his magis quàm illis heroum nomen ad posteros transmittitur; atque omnes æquè præmiis stimulet ad rectè et naviter scribendum.

Qui se lectori, &c.] Qui odas vel epos malunt componere à posteris legenda, quàm drama spectandum à populo, sæpe optimum carmen fastidiente, at ad ineptam ursi, funambuli, purpureæ vestis spectationem gestiente. Vide suprà.

216. *Curam impende brevem.*] Certa ad victum præbendo subsidia: vel utrosque laudando et fovendo.

Munus Apolline dignum.] Bibliothecam à te ædi Apollinis adjunctam in Monte Palatino. L. 1. Epist. 3. v. 17.

218. *Helicona.*] Montem Bœotiæ sacrum Musis. Allegoria.

219. *Multa quidem nobis, &c.*] In se et alios poëtas epicos culpam derivat ac rejicit Horatius, quòd minùs Augusto gratiosi sint.

220. *Ut vineta egomet cædam mea.*] Proverb. id est, ut meos ipse errores fatear et emendem.

Cum tibi Sollicito, &c.] Poëta noster, ut alios corripiat, seipsum petit notatque; quanquam ab isto peccandi genere longè alienus: ut patet ex datis luculenter Vinnio Asellæ mandatis et præceptis, cùm eum doceret rationem tempestivè et commodè porrigendi Augusto ipsam hanc Epistolam. Vide l. 1. Epist. 13.

224. *Non apparere labores.*] Velut aliud agens Horatius expostulat, quòd plerumque non satis advertat lector vel auditor, quæ ab auctoribus summâ curâ, arte, ingenio, sunt scripta.

225. *Tenui deducta poëmata filo.*] Possunt hæc verti in bonam malamque partem: vel eximiè et scitè composita; vel exili et humili stylo; adeòque indigna eâ laude, quæ deposcitur ab auctoribus.

226. *Cum speramus, &c.*] Tantum nobis arrogamus perperàm et stultè.

229. *Quales Æditu os habeat, &c.*] Quales precones deceant virtutem egregiam. Ædem virtuti velut numini erigit Horatius, assignatque laudatores et poëtas velut æditu os.

232. *Alexandro magno.*] Illi Macedonum regi famâ super æthera noto.

Chœrilus, qui pro versibus inconditis et inconcinnis obtinuit Philippos, regium numisma. Atqui quemadmodum atramentum contactum imprimit notam et maculam, sic ferè scriptores rudi carmine inquinant gesta illustria. Is ipse rex, qui tam indignum carmen tam caro pretio *emit profusus, decreto interdixit, ne pingeret se quis quam nisi Apelles, neve alius* quàm *Lysippus effingeret ex ære imagines strenui Alexandri. Quod si judicium hoc solers in æstimandis artibus vocares ad scripta, et ad munera ista Musarum, affirmares ortum in pingui aëre Bœotiorum: Verùm selecti à te,* Auguste,

Chœrilus, incultis qui versibus et malè natis
Rettulit acceptos, regale numisma, Philippos.
Sed, veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, ferè scriptores carmine fœdo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poëma
Qui tam ridiculum tam carè prodigus emit,
Edicto vetuit, ne quis se, præter Apellem, [157]
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri vultum simulantia. Quòd si
Judicium subtile videndis artibus illud
Ad libros, et ad hæc Musarum dona vocares:
Bœotûm in crasso jurares aëre natum.
At neque dedecorant tua de se judicia, atque
Munera, quæ multâ dantis cum laude tulerunt

ANNOTATIONES.

233. *Chœrilus.*] Insulsus poëta Thucydidis et Herodoti vivens temporibus; quem Aristoteles in Top. notat: *Qualia Homerus, non qualia Chœrilus*, inquit. Vide Epist. ad Pisones, v. 357.

234. *Philippos.*] Nummos aureos Philippi Macedonum regis patris Alexandri magni, effigie signatos. Duos fuisse Chœrilos constat, quicquid nonnulli sentiant. Prior eximius poëta Atheniensium de Xerxe victoriam celebravit; cui pro singulis versibus totidem stateres seu nummos aureos contulerunt Athenienses, facto etiam decreto, ut cum Homero legeretur. Posterior fuit iste Alexandro comes assiduus, testibus Q. Curtio et Plutarcho; de quo variè narrant. Quidam scribunt pepigisse Alexandrum cum Chœrilo, ut pro singulis bonis versibus singulos acciperet Philippos, pro singulis autem malis, totidem colaphos: opere verò confecto, vix septem versus laude dignos extitisse: denique referunt Chœrilum inediâ periisse. Vide Suidam, &c. Porrò videtur Horatius isti Chœrilo quæpiam tribuere, quæ prioris sint; ut Alexander sit imitatus, quod fecerant Athenienses, conditum de se carmen pariter remunerans.

236. *Scriptores carmine fœdo.*] Hinc sapienter Augustus, quamvis ingenia sui seculi omni modo foverit, ac benignè patienterque audiverit recitantes non tantùm carmina et historias, sed et orationes atque dialogos; *componi tamen* aliquid de se, nisi et serio et à præstantissimis, offendebatur; admonebatque prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri. Suet. Octav cap. 89.

239. *Edicto vetuit.*] Cic. lib. 5. Epist. 12. *Nec enim Alexander ille gratiæ causâ ab Apelle potissimùm pingi, et à Lysippo fingi volebat: sed quod illorum artem cùm ipsis tum etiam sibi gloriæ fore putabat.* Idem narrat Plutarchus, aitque, è duobus Alexandris, alterum invictum, scilicet Philippo natum; alterum ab Apelle factum, non esse imitabilem. Apuleius Florid. 1. sic habet: *Alexander imaginem suam, quò certior posteris daretur, noluit à multis artificibus vulgò contaminari; sed edixit universo orbi suo, ne quis effigiem regis temerè adsimularet ære, colore, cælamine; quin solus eam Polycletus ære duceret, solus Apelles coloribus delinearet, solus Pyrgoteles cælamine excuderet.* Plin. lib. 7. cap. 37. *Edixit imperator ille, ne quis ipsum alius quàm Apelles pingeret, quam Pyrgoteles sculperet, quàm Lysippus ex ære duceret.* Vide et Valer. Max. lib. 8. cap. 11.

Apellem.] Eximius ille pictor ex insulâ Co, toto orbe celebratus pictis ingeniosè et venustè tabellis.

240. *Lysippo.*] Statuarius ille præclarus ad veritatem optimè accessit, Quintiliano teste. Hinc Propertius lib. 3. El. 9. v. 9.

Gloria Lysippo est animosa effingere signa.

241. *Fortis Alexandri vultum.*] Cui nempe masculus ac leoninus erat obtutus.

Quòd si Judicium, &c.] Alexander de picturâ aliisque artibus benè judicans, quàm ineptè censuit de carminibus! Certè Bœotico fuisse ingenio dixeris. Plinius tamen lib. 7. cap. 29. docet, quanti ab Alexandro æstimati sint Homerus, Pindarus, &c. Ælianus autem Hist. var. lib. 2. non fuisse picturæ æstimandæ peritum ostendit: refert enim, Alexandri equo adhinniente ad equum ab Apelle pictum, quem tamen Alexander haud valdè laudaverat; dixisse Apellem: Atqui, Imperator, videtur equus tuus in arte pingendi esse te intelligentior.

244. *Bœotûm in crasso.*] Quanquam sæpè *fortes creantur fortibus*, contrà tamen evenit interdum. Sic Pindarus crassâ licet regione, Bœotiâ

Dilecti tibi Virgilius Variusque poëtæ. [854]
Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quàm per vatis opus mores animique virorum
Clarorum apparent. Nec sermones ego mallem
Repentes per humum, quàm res componere gestas,
Terrarumque situs, et flumina dicere, et arces
Montibus impositas, et barbara regna, tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem,
Claustraque custodem pacis cohibentia Janum,
Et formidatam Parthis te principe Romam;
Si, quantum cuperem, possem quoque: sed neque parvum
Carmen majestas recipit tua; nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem stultè, quem diligit, urget;
Præcipuè cùm se numeris commendat, et arte. [855]
Discit enim citiùs, meminitque libentiùs illud,
Quod quis deridet, quàm quod probat et veneratur.
Nil moror officium quod me gravat; ac neque ficto
In pejus vultu proponi cereus usquam,
Nec pravè factis decorari versibus opto:
Ne rubeam pingui donatus munere, et unà

poëtæ Virgilius et Varius non turpant tua de se judicia, et dona, quæ acceperunt plurimâ cum gloriâ largientis. Virorum autem illustrium vultus æreâ effigie expressi non plus fulgent, quàm mores et ingenium versibus poëtæ. Ego verò *non mallem scribere humiles sermones, quàm* tua *celebrare facinora, et situs regionum, et fluvios, et arces montibus inædificatas, et* victos *reges barbaros, et bella tuis auspiciis orbe toto finita, et templum includens Janum, pacis custodem; et Romam te regnante Parthis metuendam; si* quidem *tantum valerem, quantum exoptarem. At tua majestas non admittit exile carmen; et mea verecundia rem aggredi veretur, ad quam vires minimè sufficiunt. Porrò officia stultè gravant eum, quem colunt, præsertim cùm se protrudant versibus et carmine. Enimverò citiùs quisque discit, et faciliùs recordatur, id quod deridet quàm quod æstimat et miratur.* Ego quidem *sperno sedulitatem, quæ mihi molestiam creat; et nolim usquam cerâ effingi male expresso vultu, aut versibus inconditis laudari: ne erubescam turpi effectus dono, simulque*

ANNOTATIONES.

nempe Thebis, oriundus, sagacissimi nihilominus ingenii fuit. Verùm constat Bœotios ut plurimùm fuisse stupidos et hebetes, aut valdè crassos pro cœli et aëris ratione. Unde nata proverbia: *Sus Bœotica, auris Bœotica, Bœoticum ingenium.* Cic. 1. De leg. n. 79. *Videmus quàm varia sint terrarum genera . . . . aliæ, quæ acuta ingenia gignant, aliæ, quæ retusa. Quæ omnia fiunt ex cœli varietate, et ex dissimili aspiratione terrarum.* Idem De fato num. 7. *Inter locorum naturas quantum intersit, videmus; alios esse salubres, alios pestilentes . . . . Athenis tenue cœlum; ex quo acutiores etiam putantur Attici; crassum Thebis; itaque pingues Thebani, &c.*

247. *Varius.*] De eo lib. 1. Od. 6. & lib. 1. Sat. ult. sub finem.

248. *Nec magis expressi.*] Plutarchus refert Catonem censorium eos deridere solitum, qui statuarum cupiditate flagrarent, ignorantes se pictorum & fabrorum operibus gloriari; sui verò pulcherrimas imagines extare in civium animis. Vide lib. 4. Od. 8.

250. *Nec sermones ego mallem.*] Adverte prudentiam & modestiam poëtæ nostri. Ego, inquit, si epici carminis scribendi facultate pollerem, certè mallem res ab Augusto præclarè gestas versibus heroicis consignare, quam satiras pedestri musâ scribere; verùm illius materiæ gravitati vires meas impares sentio; timeremque *splendida facta fœdis scriptis illinere* et maculare.

252. *Arces Montibus impositas.*] *Præsidia et custodias ubique disposuit . . . . per Rheni quidem ripam quinquaginta ampliùs castella direxit.* Flor. cap. ult.

253. *Tuis Auspiciis confecta.*] Vide lib. 4. Od. 4.

255. *Claustraque custodem, &c.*] Portas itaque Jani clausas, ut pacis tempore, l. 4. Od. 15.

256. *Formidatam Parthis.*] Lib. 1. Od. 12. et 19. lib. 3. Od. 5. lib. 4. Od. 15.

260. *Sedulitas autem, &c.*] Intempestivum officium nec utile nec gratum videtur, sed potiùs grave est.

262. *Discit enim citiùs, &c.*] Cic. pro Murænâ. *Cui placet, obliviscitur; cui dolet, meminit.*

264. *Neque ficto in pejus, &c.*] Malim nullam è cerâ imaginem, quàm pravè fabricatam habere: ex more veteri, de quo nos alibi; Juvenalis autem fusè, Sat. 8.

267. *Pingui munere.*] Rudi et inepto carmine, inconditis infulsisque versibus.

Cum laudatore meo patente cistâ jacens, deporter in vicum, ubi venduntur thus, aromata, piper, et quodcunque involvitur insulsis chartis.

Cum scriptore meo capsâ porrectus apertâ,
Deferar in vicum vendentem thus, et odores,
Et piper, et quicquid chartis amicitur ineptis.

ANNOTATIONES.

268. *Porrectus.*] Quasi cadaver.

270. *Quicquid chartis amicitur ineptis.*] De eâ insulsorum librorum infelici sede jam dixi alibi. Vide lib. 1. Epist. ult. v. 12.

EPISTOLA II. Ad *JULIUM FLORUM.*

Excusat se, quòd nec literas nec versus misisset.

O Flore, amice fidelis probo et illustri Neroni, si fortè aliquis vellet tibi venundare servum Tibure aut Gabiis oriundum, atque tibi sic loquatur: Iste sincerus, et integer à capite ad calcem, tibi vendetur octo millibus nummorum; famulus promptus obsequi nutibus heri, literis Græcis eruditus, omnis disciplinæ capax: hunc velut *molle lutum ut libuerit finges: cantabit etiam sine arte, quod jucundum inter epulas. Nimiæ pollicitationes minuunt fidem, quando plusculum laudat merces venales, qui cupit eas citò vendere: at nulla me necessitas premit: in propriis bonis modicus sum: nullus negotiator sic tecum ageret; non alius* à te *idem à me facilè obtineret. Hic semel cessator fuit, atque, ut accidit* interdum,

FLORE, bono claroque fidelis amice Neroni, [illegible]
Si quis fortè velit puerum tibi vendere natum
Tibure, vel Gabiis, et tecum sic agat: Hic et
Candidus, et talos à vertice pulcher ad imos,
Fiet, eritque tuus nummorum millibus octo:
Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
Literulis Græcis imbutus, idoneus arti
Cuilibet: argillâ quidvis imitaberis udâ:
Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant, ubi pleniùs æquo
Laudat venales, qui vult extrudere, merces. [illegible]
Res urget me nulla: meo sum pauper in ære.
Nemo hoc mangonum faceret tibi: non temerè à me
Quivis ferret idem. Semel hic cessavit, et, ut fit,

ANNOTATIONES.

1. *Flore, bono, &c.*] Julius Florus ad bellum Pannonicum proficiscens cum Tiberio Nerone, petierat ab Horatio ut quæpiam ad se scriberet: cessantem vero, quanquam nihil pollicitum, subinde increpavit. Cui se Horatius excusat hâc Epistolâ: in quâ et eximia quædam ad poësim et ad benè beatèque vivendum pleraque documenta perscribit. Ad hunc ipsum Florum inscriptam vidimus jam Epist. 3. lib. 1.

Amice Neroni.] Is ipse est Tiberius Claudius Nero, qui Augusto in imperium successit. De eo jam antè.

2. *Si quis fortè velit, &c.*] Similitudo, quâ se apud Florum purgat Horatius.

3. *Tibure.*] Lib. 1. Od. 7. et 18. et lib. 2. Od. 6.

Gabiis.] Lib. 1. Epist. 11. et 15.

Hic et Candidus.] Verba sunt mangonis usque ad versum 17.

6. *Verna.*] Servus ex ancillâ, natus domi.

7. *Literulis Græcis imbutus*] Erudiebant servos, ut plúris venderent. Terent. Eunuch. *Fac periculum in literis, fac in palæstrâ, in musicis: solertem dabo.*

10. *Multa fidem promissa levant.*] Subdolus negotiator vult videri non dare verba, cum maximè verba dat.

12. *Meo sum pauper in ære.*] Nullum æs alienum habeo, nil debeo cuiquam. Cic. pro Roscio comœdo: *Locuples erat: nihil debebat: in suis nummis versabatur.*

14. *Semel hic cessavit.*] Versutus mango fugacem servi animum ita declarat metu legis, ut potiùs dissimulare et tegere dicendus sit; adeò rem verbis involvit, extenuat, subornat.

In scalis latuit metuens pendentis habenæ.
Des nummos, excepta nihil te si fuga lædat.
Ille ferat pretium, pœnæ securus, opinor.
Prudens emisti vitiosum: dicta tibi est lex:
Insequeris tamen hunc, et lite moraris iniquâ.
Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis prope mancum; ne mea sævus
Jurgares, ad te quòd epistola nulla veniret.
Quid tum profeci, mecum facientia jura
Si tamen attentas? Quereris super hoc etiam, quòd
Expectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis [858]
Ærumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat: post hoc vehemens lupus, et sibi et hosti
Iratus pariter, jejunis dentibus acer,
Præsidium regale loco dejecit, ut aiunt,
Summè munito, et multarum divite rerum.
Clarus ob id factum donis ornatur honestis,
Accipit et bis dena super sestertia nummûm.
Fortè sub hoc tempus castellum evertere prætor
Nescio quod cupiens, hortari cœpit eundem
Verbis, quæ timido quoque possent addere mentem:
I bone, quò virtus tua te vocat: i pede fausto,
Grandia laturus meritorum præmia. Quid stas?
Post hæc ille catus, quantumvis rusticus, Ibit,
Ibit eò, quò vis, qui zonam perdidit, inquit.

se occultavit metu scuticarum ad scalas suspensarum. Trade pecuniam, si te non offendit fuga, quam excipio. Post hæc *accipiet mango nummos sine metu pœnæ, ut credo: tu sciens emisti pravum: significata tibi fuit conditio: hunc nihilominùs insequeris, et injustâ lite implicas. Te discedentem admonui me pigrum esse, et ad ejusmodi officia minimè sedulum; ne gravis irascereris, si nullas ad te literas mitterem. Quid verò profuit, quandoquidem leges mihi faventes aggrederis? Expostulas quoque, quoniam speratos versus haud misi fallax.* Verùm attende paulisper. *Luculli miles viæ subsidium multis laboribus comparatum amiserat integrum, dum nocte dormiret fatigatus. Inde lupus violens, tam sibi quàm hosti infensus, ardens famelicis dentibus, regis præsidium depulit statione probe munitâ, multisque opibus instructâ: ob id* verò *facinus pulchris muneribus afficitur, accipitque plus quàm viginti* millia *sestertiûm nummorum. Eodem fermè tempore volens imperator diruere castrum quoddam, cœpit hunc ipsum* militem *adhortari sermonibus, qui vel ignavos possent animos dare: Ito, generose, quò te tua virtus vocat: perge felicibus auspiciis, magna pro factendis munera consecuturus. Cur moraris? Tum ille astutus, etsi agrestis, ait: Vadat illuc, vadat, quo jubes, qui loculos amiserit.*

ANNOTATIONES.

14. *Ut fit, in scalis &c.*] Quòd segnis fuisset ad mandata peragenda, timuit loris stringi ac cædi. Hinc paululùm delituit, abfuitque domo. Sic per ambages mango loquitur, ne uno verbo toque odioso dicat, fugit: vel, semel fugit.

15. *In scalis.*] Ad terrorem servorum ita pendebant in scalis scuticæ, quas ob oculos semper haberent, ut à peccando deterrerentur.

16. *Excepta nihil te si fuga lædat.*] Tandem fugam dicit breviter, excipitque: quod nisi faceret, redhibere acceptum pretium vel servum cogeretur legibus ædilitiis.

17. *Pœnæ securus.*] Non obnoxius legi ac pœnæ: non timens actionem redhibitoriam. Cic. Offic. 3. *In mancipio vendendo ea vitia dicenda sunt* (ut puta, esse mendacem, aleatorem, furacem, ebriosum, fugacem) *quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili.* Vide lib. 2. Sat. 3. v. 285. annot.

18. *Dicta tibi est lex.*] Pronunciata est tibi venditionis conditio.

21. *Talibus officiis propè mancum.*] Quasi manibus carentem, ac proinde ineptum ad scribendas epistolas.

26. *Luculli miles.*] L. Lucullus Romæ clarissimus Mithridatem Ponti, Tigranemque Armeniæ reges profligavit, opibus maximis celebratus.

30. *Præsidium regale.*] A rege Mithridate vel Tigrane collocatum.

Loco summè munito.] Tigranocertam quidam intelligunt, ex Appiano in Mithridat. *quæ urbs capta exercitum ingenti prædâ ditavit:* seu alii melius, Nisibim Mesopotamiæ civitatem, quæ bene munita Tigranis opes servabat. Dio.

32. *Donis honestis.*] Qualia sunt phaleræ, torques, coronæ

40. *Zonam.*] Castrensem crumenam et pecuniam, quam milites in zonâ portare consueve-

Romæ nutrir · ihi contigit, atque doceri,
Iratus Grajis quantùm nocuisset Achilles.
Adjecêre bonæ paulò plus artis Athenæ: [157]
Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum.
Atque inter silvas Academi quærere verum.
Dura sed emovêre loco me tempora grato,
Civilisque rudem belli tulit æstus in arma,
Cæsaris Augusti non responsura lacertis.
Unde simul primùm me dimisêre Philippi,
Decisis humilem pennis, inopemque paterni
Et laris et fundi; paupertas impulit audax,
Ut versus facerem: sed quod non desit habentem
Quæ poterunt unquam satis expurgare cicutæ,
Ni melius dormire putem quàm scribere versus?
Singula de nobis anni prædantur euntes:
Eripuêre jocos, Venerem, convivia, ludum:
Tendunt extorquere poëmata: quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantq; [160]
Carmine tu gaudes: hic delectatur iambis;
Ille Bioneis sermonibus, et sale nigro.
Tres mihi convivæ propè dissentire videntur,
Poscentes vario multùm diversa palato.
Quid dem? quid non dem? Renuis tu quod jubet alter:
Quod petis, id sanè est invisum acidumque duobus.

Ego Romæ educatus et edoctus sum, quantum damni Græcis attulisset Achilles offensus. Deinde insignes Athenæ aliquanto plus doctrinæ contulerunt, nempè ut possem pravum ab honesto distinguere, ac veritatem indagare in nemore Academi. Sed infortunata tempora abstraxerunt me loco jucundo, et civiles fluctus militiæ imperitum appulerunt ad exercitum nequaquam parem viribus Augusti Cæsaris. Unde statim ut Philippi me exemerunt objectum amputatis alis, spoliatumque domo et bonis paternis; audax inopia adegit carmina componere. Nunc autem possidens quantum sufficit, quibus pharmacis unquam curari possim, si satius non ducerem quiescere, quàm versus condere? Ætas defluens omnia paulatim aufert à nobis: jam eripuit jocos, amores, convivia, facetias: conatur et abstrahere facultatem poëticam: quid jubes ut agam? Denique non omnibus eadem placent. Tu versus lyricos amas, ille iambicos. Hic gaudet satiris et dicteriis mordacibus. Et quidem *tres convivæ rarò idem appetunt, quin diversa longe diffusi palato volunt. Quid tribuam? quid negem? Tu recusas quod alius petit. Quod capis, illud amarum et grave duobus videbitur.*

ANNOTATIONES.

rant. Evangel. Mar. c. 6. Gell. l. 15. c. 12. sic loquitur C. Gracchus: *Cùm Roma profectus sum, Quirites, zonas quas argenti plenas extuli, eas ex provincia inanes retuli.*

41. *Romæ nutriri mihi contigit.*] Lib. 1. Sat. 1.

42. *Iratus Grajis quantùm, &c.*] Id est, didici Homeri Iliadem, in quâ refertur Achilles ob ereptam sibi Briseïdem iratus secessisse à reliquo exercitu, itaque ita Græcis plurimùm nocuisse. Vide lib. 1. Od. 15. ad finem. Porrò studiorum olim initium ducebant pueri ab Homeri Achille. Unde proverbium de rudi et illiterato: *Ne iratum quidem Achillem novit.*

43. *Adjecêre bonæ, &c.*] Dein apud Athenas philosophiæ operam dedi. De Athen. l. 2. Sat. 7.

45. *Inter silvas Academi.*] Academia locus Athenis suburbanus, arboribus multis amœnus, illustrium etiam virorum monumentis exornatus, ubi philosophiam primus docuit Plato. Diogen. Laërt. Alii nomen trahunt ab Academo, qui porticum ibi quondam extruxerat: alii à Cadmo.

46. *Dura sed emovêre loco, &c.*] Bello nempe civili flagrante, Brutus adversus Augustum colligens copias, Athenis iter habuit in Macedoniam: unde Horatium et alios quosdam juvenes Romanos ibi literis incumbentes abduxit: nostrum vero poetam tribunum militum constituit, quamvis *belli rudem*, ut patet.

48. *Cæsaris Augusti, &c.*] Commodè assentatur.

49. *Me dimisêre Philippi.*] Ad quam urbem in Thessalicis campis Augustus Brutum profligavit. Vide lib. 2. Od. 7.

50. *Decisis humilem pennis, &c.*] Amissis dignitate et patrimonio etiam per proscriptionem.

53. *Cicutæ.*] Non est quod vox hæc adeò torqueat interpretes sanè pro elleboro posita. Nam et Avicenna cicutam vocat nigrum elleborum. Itaque sensus est: quanta esset insania mea, si scribendis versibus etiamnum caput obtunderem, frangeremve? et quæ frigidiores herbæ possent temperare furorem hunc poeticum?

56. *Singula de nobis, &c.*] Altera non scribendi excusatio.

58. *Denique non eadem, &c.*] Tertia est hæc ratio et excusatio, quare versus nolit scribere.

60. *Bioneis sermonibus.*] Bion sophistes et

Præter cætera, me Romæne poëmata cenſes
Scribere poſſe, inter tot curas, totque labores?
Hic ſponſum vocat, hic auditum ſcripta, relictis
Omnibus officiis: cubat hic in colle Quirini:
Hic extremo in Aventino: viſendus uterque:
Intervalla vides humanè commoda. Verùm
Puræ ſunt plateæ, nihil ut meditantibus obſtet.
Feſtinat calidus mulis geruliſque redemptor;
Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum; [80a]
Triſtia robuſtis luctantur funera plauſtris;
Hâc rabioſa fugit canis; hâc lutulenta ruit ſus.
I nunc, et verſus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus, et fugit urbes,
Ritè cliens Bacchi ſomno gaudentis et umbrâ.
Tu me inter ſtrepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere, et contracta ſequi veſtigia vatum?
Ingenium, ſibi quod vacuas deſumpſit Athenas,
Et ſtudiis annos ſeptem dedit, inſenuitque
Libris et curis, ſtatuâ taciturnius exit
Plerumque, et riſu populum quatit: hîc ego, rerum
Fluctibus in mediis et tempeſtatibus urbis,
Verba lyræ motura ſonum connectere digner?

Prætereà numquid putas me Romæ poſſe condere carmina tot inter ſolicitudines et moleſtias? Hic rogat ut pro *ſe ſpondeam: ille* ut *audiam quæ compoſuit, dimiſſis quibuſcumque officiis; alter habitat in colle Quirinali, alter in ultimo Aventino: ambos adire oportet: cernis loca ſatis diſtantia. At vacuæ ſunt viæ, ut nihil cogitabundum impediat.* Imo *occurrit operum conductor* cum *mulis et bajulis properans; machina lapidem aut trabem ingentem attollit: pompa funebris decertat cum magnis plauſtris è illâc rabioſa canis, iſtâc porcus cœnoſus diſcurrit. Age modò, verſus optimos animo finge.* Verùm *ſcriptor omnis petit ſolitudinem, urbeſque vitat, jure cliens Bacchi quietem et otium amantis. Tu* verò *me jubes mediis in tumultibus noctis ac diei Lyrica ſcribere, et poëtarum ardua ſtudia conſectari? Ingenioſus quiſpiam Athenis tranquillis addictus,* ibique *ſeptem* per *annos ſtudiis operatus, ſedulæ librorum incumbens* lectioni, *prodit interdum taciturnior* quàm *ſtatua, et populo ludibrium exhibet.* Ergone *hic ego inter agitationes ac ſtrepitus civitatis animum inducam meum aptare voces lyrâ canendas?*

ANNOTATIONES.

poëta, dictus Boryſthenites, adeo mordax et dicax ut nemini parceret, ſed Homerum ipſum ſalibus amariſſimis proſciderit. Ejus meminit Plutarchus.

65. *Præter cætera.*] Quarta excuſatio.

67. *Sponſum.*] Vide libro 2. Satirâ 6. ubi
. . . . . . *Romæ ſponſorem me rapis.*

Auditum.] De recitandi more et veſaniâ jam dixi.

68. *Colle Quirini.*] Ad remotiſſimam urbis regionem.

69. *Extremo in Aventino.*] Ad oppoſitam urbis partem verſus Tiberim.

70. *Intervalla vides, &c.*] Inter utramque illam regionem ſunt nempe forum Romanum, templum Jovis Feretrii, Capitolium, Palatium.

Humanè commoda.] Ironicè, id eſt, valde incommoda ob longinquitatem itineris ac regionum diverſitatem. Perperam iſtas voces aliqui ſeparant.

Verùm Puræ ſunt plateæ.] Prolepſis. At vacuæ impedimentis ſunt viæ, atque inter eundum verſus meditari licet. Imò, inquit Horatius, moleſtiſſima eſt vel ob iſtam rationem quælibet urbs valde frequens et populoſa. Vide Juv. Sat. 3.

72. *Calidus redemptor.*] Ardens et inhians ad quæſtum. Vide Od. 1. lib. 3.

73. *Ingens machina.*] Vel ſaxa ad muros, vel tigna ad contignationem attollens.

77. *Scriptorum chorus, &c.*] Ovid. Triſt. 1.

Carmina ſeceſſum ſcribentis et otia quærunt.

Quintil. lib. 10. cap. 3. *Secretum et liberum arbitris locum, et quam altiſſimum ſilentium ſcribentibus maximè convenire nemo dubitaverit*; et paulò poſt: *Silentium et ſeceſſus et undique liber animus maximè optanda ſunt.* Vide Juv. Sat. 7. v. 53. et ſeq.

78. *Cliens Bacchi.*] In tutelâ Bacchi eſſe poetas dictum eſt alibi non ſemel.

80. *Contracta veſtigia vatum?*] Anguſta, ardua, difficilia. Vide Juvenal. modò cit. Alii leg. *contacta*, ſed ineptè.

81. *Ingenium, ſibi quod, &c.*] Si Athenis ludibrio eſt homo pluſculum meditabundus, et quaſi lectioni librorum immerſus; quid eſſem ego Romæ, ſi per vias irem profun à cogitatione abſtractus, et tam à rebus quæ circa me ſunt, quàm à me ipſo ferè alienatus?

86. *Verba lyræ motura ſonum.*] Verſus Lyricos.

Frater erat Romæ consulti rhetor, ut alter
Alterius sermone meros audiret honores: [162]
Gracchus ut hic illi foret, huic ut Mucius ille.
Quî minus argutos vexat furor iste poetas?
Carmina compono, hic elegos, mirabile visu,
Cælatumque novem Musis opus. Aspice primùm
Quanto cum fastu, quanto molimine circum-
Spectemus vacuam Romanis vatibus ædem.
Mox etiam, si forte vacas, sequere; et procul audi
Quid ferat, et quare sibi nectat uterque coronam.
Cædimur, et totidem plagis consumimus hostem,
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcæus puncto illius: ille meo quis? [163]
Quis, nisi Callimachus? si plus adposcere visus,

Insuper et alia quæ deterreant accipe: *Rhetor* quidam *erat Romæ frater jurisperiti, qui alter alterius perpetuas laud es audiebant. Hic illi quasi Gracchus, ille huic tanquam Mucius prædicabatur. Nihilò* certè *minus insania ista detinet poëtas loquaces? Odas ego scribo, hic elegias, opus admirandum et à novem Musis elaboratum. Animadverte primò quantâ cum arrogantiâ et anxietate contemplemur* Apollinis *templum Romanis poëtis destitutum. Deinde, si per otium licet, assectare quoque, et eminus ausculta quid quisq; afferat, et cur sibi lauream attribuat. Conficimur, totidemque vulneribus afficimus adversarium, lentâ pugnâ* usque *ad vesperam,* quasi *Samnites. Illius sententiâ sum Alcæus: ille meâ quis erit? quis, nisi Callimachus? Si* quid *amplius petere videatur,*

ANNOTATIONES.

87. *Frater erat Romæ, &c.*] Quinta ratio, ineptus et vanus poetarum animus, quem similitudine explicat. Profectò jam pudere debet poetam esse, inquit Horatius; cùm insulsa vatum nostrorum arrogantia passim nauseam et offensionem ingeneret.

89. *Gracchus.*] Tiberius et Cajus Sempronii Gracchi et Corneliæ, de Scipionum familiâ, filii; ambo eloquentiâ claruerunt; sed popularibus tumultibus nimiùm indulgentes miserè et indecorè perierunt. Cic. de Arusp. respons. n. 41. *Tib. Gracchum secutus est Cajus Gracchus, quo ingenio! quantâ vi! quantâ gravitate dicendi! ut dolerent boni omnes non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem voluntatemque esse conversa.* Idem de clar. orat. *Fuit Gracchus diligentiâ Corneliæ matris à puero doctus, et Græcis literis eruditus . . . . . . Utinam in Tib. Gracch. Cajoque Carbone talis mens ad Remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit. Profectò nemo his viris gloriâ præstitisset.*

Mucius.] Pub. Mucius *juris civilis intelligentiâ, atque omni prudentiæ genere præstans.* Cic. modò cit.

91. *Mirabile visu, &c.*] Judicio quidem ipsorum auctorum futili et insulso.

93. *Circum-Spectemus.*] Se quidem cum istis poetastris jungit Horatius, ut graviùs eos proscindat et confodiat.

94. *Vacuam Romanis vatibus ædem.*] Quandiu sua scripta non replebunt *ædem* seu bibliothecam Apollinis, eam Romanis vatibus vacuam putant inepti illi; adeo se mirantur, et aliis omnibus præstantiores existimant.

96. *Quare sibi nectat uterque coronam.*] Quàm stultè laureâ se poeticâ dignos putent.

97. *Cædimur, et totidem, &c.*] Invicem quasi vulneramur, et conficimur inani gloriæ opinione decepti, dum mutuis laudibus vanisque titulis et elogiis alii alios perperam exornamus. Alii de recitandi et audiendi vicissim molestâ occupatione intelligunt, afferuntque illud ex arte Poeticâ; *Recitator acerbus quem arripuit, tenet occiditque legendo,* sed minùs bene.

98. *Lento Samnites, &c.*] Parum ad rem est Samnitum pertinax adversus Romanos ad finem usque diei pugna, de quâ T. Liv. lib. 9. et Ennius:

Bellum æquis manibus nox intempesta diremit.

Aptiùs ergo intelligemus illud genus gladiatorum, quos ab armaturâ Samnites dicebant, quosq; inter epulas spectaculum adhibebant, adeoque ad *lumina, lento* etiam *duello:* quippe non gladiis sed sudibus decertantes, graves quidem ictus sed minimè plagas aut necem inferebant.

99. *Alcæus.*] Ab eo dicor alter Alcæus. De hoc Lyricorum coryphæo lib. 1. Od. 32. et lib. 2. Od. 13.

Puncto.] Examine, suffragio, judicio.

100. *Callimachus?*] Hic Elegiographorum princeps apud Græcos, Quintiliano etiam teste. Cyrene in Africa oriundus, floruit sub Ptolemæis Philadelpho et Euergete, plurima certe carmina scripsit, sed pervenerunt ad nos pauca duntaxat epigrammata, et hymni. Ex eo quædam imitari interdum et prædari studuere Catullus atque Propertius. Quod breves libros amaret Callimachus, insimulantibus aiebat,

Ingens volumen ingens malum.

Fit Mimnermus, et optivo cognomine crescit.
Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Cùm scribo, et supplex populi suffragia capto.
Idem, finitis studiis, et mente receptâ,
Obturem patulas impunè legentibus aures.
Ridentur, mala qui componunt carmina: verùm
Gaudent scribentes; et se venerantur, et ultro,
Si taceas, laudant quicquid scripsêre, beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poëma,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti:
Audebit, quæcunque parum splendoris habebunt,
Et sine pondere erunt, et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant,
Et versentur adhuc intra penetralia Vestæ. [864]
Obscurata diu populo bonus eruet, atque
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quæ priscis memorata Catonibus atque Cethegis,
Nunc situs informis premit, et deserta vetustas.
Adsciscet nova, quæ genitor produxerit usus;
Vehemens, et liquidus, puroq; simillimus amni,
Fundet opes, Latiumque beabit divite linguâ:
Luxuriantia compescet; nimis aspera sano
Lævabit cultu; virtute carentia tollet:
Ludentis speciem dabit et torquebitur; ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.

dicetur Mimnermus, et exornabitur vocabulo quod optaverit.

Multa quidem *perfero, ne irritem Poëtas, ut plurimùm iracundos, quando* quidpiam *compono, et vulgi approbationem enixis precibus flagito: at post finita studia cùm ad memet redii, ipse aures occludam antè apertas temerè recitantibus. Deridentur qui scribunt inconcinnos versus, sed auctores ipsi sibi placent et applaudunt, ac felices venditant quod composuerunt, si à te non laudentur. Verùm quisquis carmen exactum scribere voluerit, is cum chartâ accipiet animum boni critici: quæ dictiones minùs aptæ et pulchræ judicabuntur, ultrò expunget, et reluctantes amoveantur, et adhuc inclusæ sint in Vestæ sacrario: solers adhibebit splendidas rerum appellationes, ac diù populo ignotas producet: quas olim Catones et Cethegi usurpârunt, nunc* autem *deformat turpis squalor et obsoleta antiquitas: finget novas quas auctor usus propagabit: ad instar fluminis rapidi ac nitidi proferet divitias, ac sermone opulento ditabit Latium: redundantia coërcebit, duriora scitè expoliet, inertibus vim addet: quasi ludens circumagetur, velut qui modò Satyrum, modò rudem Cyclopem motu simulat.*

ANNOTATIONES.

101. *Mimnermus.*] De eo Poetâ l. 1. Epist. 6. ad finem.

105. *Obturem patulas, &c.*] Interdum ineptias legentium et recitantium ferre cogor: at postea indignor, aversor, abhorreo.

114. *Intra penetralia Vestæ.*] In conclavi, in scrinio scriptoris, quæ nemini præter ipsum scrutari licet; quemadmodum solus olim Pontifex maximus adire poterat *abditos et penetrales focos* apud Vestæ fanum. Cic. vel sicut è templo Vestæ tanquam ex asylo quemvis extraxisse nefas est. *Vestam* hic pro Lare poni quidam volunt. De Vestâ lib. 1. Od. 2.

115. *Obscurata diù, &c.*] Art. Poet. v. 70.
Multa renascentur, quæ jam cecidêre, &c.

117. *Catonibus atque Cethegis.*] Vetustissimis oratoribus, ferè coævis. Plin. lib. 7. c. 27. *Cato,* inquit, *primus Porciæ gentis tres summas in homine res præstitisse existimatus est; optimus orator, optimus imperator, optimus senator. . . . . quater et quadragies causam dixit: nec quisquam sæpius postulatus, et semper absolutus.*

Cethegis.] Intelligendus hic M. Cornelius Cethegus, quem Cicero in Bruto commendat, ejusque eloquentiæ auctorem idoneum dicit Q. Ennium: quippe qui et ipse eum audierit, et de mortuo scribat: unde nemo suspicari possit, amicitiæ causâ esse mentitum. Is cum Pub. Sempronio Tuditano consulatum gessit, bello Punico secundo, annis ferè ducentis antequam hæc scriberet Horatius. Ennius in Annal.

Additur orator Corneliu' suave loquenti
Ore Cethegus . . . .
Flos delibatus populi, Suadæque medulla.

Vide Quintil. lib. 2. cap. 15. ubi horum facit mentionem.

119. *Adsciscet nova.*] Vide Art. Poet. v. 46. et seq.

124. *Ludentis speciem dabit.*] Eâ subtilitate scribet ut ludere videatur; adeo res quæque luculenter et facilè scriptæ apparebunt, ut *sibi quivis speret idem*; at *sudet multùm frustraque laboret ausus idem.* Art. Poet. v. 240. Vide ibi annot.

125. *Ut qui Nunc Satyrum, nunc, &c.*] Velut

Prætulerim scriptor delirus inersque videri, [*15]
Dum mea delectent mala me, vel denique fallant,
Quàm sapere, et ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragœdos,
In vacuo lætus sessor plausorque theatro;
Cætera qui vitæ servaret munia recto
More; bonus sanè vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem; posset qui ignoscere servis,
Et signo læso non insanire lagenæ:
Posset qui rupem et puteum vitare patentem.
Hic ubi, cognatorum opibus curisque refectus,
Expulit elleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese: Pol, me occidistis, amici,
Non servâstis, ait; cui sic extorta voluptas,
Et demptus per vim mentis gratissimus error.
Nimirum sapere est abjectis utile nugis, [*16]
Et tempestivum pueris concedere ludum;
Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,
Sed veræ numerosque modosque ediscere vitæ.
Quocirca mecum loquor hæc, tacitusque recordor;
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphæ,
Narrares medicis: quòd, quantò plura parâsti,
Tantò plura cupis, nulline faterier audes?

Ego certè *malim haberi poeta vesanus et insulsus, dummodò placeant mihi, vel etiam ignota sint vitia mea; quàm bene scribere et* animo *cruciari. Argis fuit quidam non plebeius, qui credebat se audire tragœdos excellentes in vacuo theatro sedens et applaudens: cæterùm honestæ vitæ officia non omittebat, probus omninò vicinus, benignus hospes, bonus erga conjugem, mitis in servos, nec supra modum excandescens si fractum* inveniret *lagenæ sigillum: denique rupem vel puteum facilè devitabat. Ille affinium curâ et auxilio sanatus, pulso morbo et bile per elleborum purum, ad mentem sanam reversus, dixit: Profectò me occidistis, ô amici, non servâstis, cui gaudia sic abstulistis, et mentis errorem jucundissimum eripuistis per virtutem* medicamentorum. *Scilicet expedit sapientiæ studere, abjectis nugis; et pueris relinquere ludum* ætati *congruum.* Jam non ampliùs juvat *sectari voces chordis Latinis canendas, sed rectæ vitæ rationes et insitata scrutari. Quapropter ita mecum reputo, et tacitè statuo: si nulla aquarum abundantia sitim placaret, medicis adires: cur autem nemini audes fateri, quò plus habes, eò plus te appetere?*

ANNOTATIONES.

eximius pantomimus gestibus exprimens nunc agilem Satyrum, nunc tardum Cyclopem, tantâ quidem arte, ut ipsa Satyri vel Cyclopis natura et persona agere credatur: quod quidem pariter æmulari se posse quisque spectantium facilè sibi persuaserit: verùm si rem tentet jam difficultatem sentiat. Vide lib. 1. Sat. 5. v. 63.

126. *Prætulerim scriptor, &c.*] Videtur per prosopopœiam induci Florus vel alius quispiam, hæc dicens et concludens ex rationibus ab Horatio prolatis.

128. *Ringi.*] Stomachari, intimis sensibus angi. Cic. ad Attic. lib. 4. Epist. 5. *Hi subringentur, qui villam me molestè ferunt habere, quæ Catuli fuerat.*

Fuit haud ignobilis Argis.] Homo ille vocabatur Lycas, ex vet. Comment. De *Argis* urbe, lib. 1. Od. 7. annot.

129. *Qui se credebat, &c.*] Idem Abydi gestum narrat Aristoteles. Vide Athenæum l. 12. in fine, ubi similem refert de insano historiam fat lepidam. Thrasylaus nempe quidam (Thrasyllum vocat Ælianus Var. lib. 4. cap. 25.) suas esse putabat naves omnes in Piræum appellentes; has recensebat, excipiebatque tanto gaudio, quàm si dominus fuisset earum rerum omnium, quæ advenissent salvæ. Is verò Critonis fratris curâ sanatus, affirmabat lætum se prorsus ac beatum vixisse eâ dementiâ; quoniam omnis molestiæ expers, et multam voluptatem animo perciperet.

134. *Signo læso lagenæ.*] Lagenas vini obsignabant olim adversus fraudem servorum. Cic. lib. 16. Epist. 26. ad Tironem; *Olim matrem memini lagenas etiam inanes obsignare, ne dicerentur furtim exsiccatæ fuisse.* Pers. Sat. 6. v. 17. ubi

Et signum in vapidâ naso tetigisse lagenâ.

Insanire.] Irasci nimium, usque ad furorem et insaniam.

140. *Mentis gratissimus error.*] Vide Athen. paulò ante cit. ubi ait, jucundissimas esse insanorum delicias.

141. *Nimirum sapere est abjectis, &c.*] Transit ingeniosè Horatius ad aliam materiam, nempe, moribus corrigendis potius quam verbis connectendis et numerandis studere jam expedit, ubi Flori vitia solerter notat.

146. *Si tibi nulla sitim, &c.*] In morbis cer-

Vulnus tibi monstratâ radice vel herbâ
on fieret levius, fugeres, radice vel herbâ
:oficiente nihil, curarier? Audieras, cui
em Dî donarent, illi decedere pravam
tultitiam; et, cùm sis nihilo sapientior ex quo
lenior es, tamen uteris monitoribus îsdem?
.t si divitiæ prudentem reddere possent,
i cupidum timidumque minùs te; nempe ruberes,
'iveret in terris te si quis avarior uno.
i proprium est, quod quis librâ mercatur et ære;
)uædam, si credis consultis, mancipat usus;
)ui te pascit ager, tuus est: et villicus Orbî, [867]
:ùm segetes occat, tibi mox frumenta daturus,
'e dominum sentit: das nummos, accipis uvam,
ullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
aulatim mercaris agrum, fortasse trecentis,
ut etiam suprà, nummorum millibus emptum.
Quid refert, vivas numerato nuper, an olim?
.mptor Aricini quondam Veientis et arvi
.mptum cœnat olus, quamvis aliter putat; emptis
ub noctem gelidam lignis calefactat ahenum.
ed vocat usque suum, quâ populus adsita certis
.imitibus vicina refugit jurgia: tanquam
it proprium quidquam, puncto quod mobilis horæ,
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte supremâ,

Si ægritudo non levaretur plantâ vel radice tibi indicatâ, sperneres radicem aut plantam nihil remedii afferentem: auditu acceperas, Diis opes largientibus, hominem insaniâ istâ liberari; factus autem locupletior, quanquam nihilo magis sapis, tamen auscultas semper *eosdem monitores. At si opes meliorem, si minus avarum et solicitum efficerent,* jure *quidem erubesceres, si quisquam in orbe esset te solo cupidior.* Jam verò, *si proprium est quod quisque soluto pretio emit; si quædam usus addicit, ut aiunt jurisperiti, tuus est ager qui te alit, et villicus Orbii occans segetes, ut tibi dein triticum vendat, te herum sentit: datâ pecuniâ mercaris uvam, pullos, ova, cadum vini; ita nimirum paulatim emis agrum fortasse millibus nummorum trecentis vel ampliùs comparatum. Quid interest seu nuper seu dudum soluto vivas? Possessor vetus agri Veientis et Aricini emptum comedit olus, quamvis aliter existimet; emptis lignis ahenum calefacit sub noctem frigidam. Atqui suum appellat usque ad populum juxta plantatum, quæ certis finibus irimit controversias vicinorum. Quasi verò proprium aliquod sit, quod momento fluxi temporis mutet ominos et in alterius possessionem transeat, vel precibus, vel emptione,*

ANNOTATIONES.

oris, consulitur medicus; in morbis animi, dismulatur celaturque malum, nec ullum proinde emedium quæritur.

151. *Audieras.*] A Stoicis didiceras.

154. *Monitoribus îsdem?*] Vel cupiditatibus el avaris qui ut rem semper augeas, admonent: uasi sapientia et felicitas unà cum opibus acrescerent.

158. *Si proprium est, quod quis, &c.*] Agit dversus eos, qui multos ut agros emant, magam pecuniæ vim congerere student.

Librâ mercatur et ære.] Olim rei pretium seu pecunia pendebatur: postea numerari cæpit.

159. *Mancipat.*] Jus et possessionem certam tradit, usu continuato per tempus lege definitum.

160. *Qui te pascit ager, tuus est.*] Tum emptione tum usurpatione proprius tibi dicendus est ager, cujus fructibus uteris licet emptis. Cic. l. 7. Epist. 30. *Id cujusque est proprium, quo quisque fruitur atque utitur.*

161. *Occat.*] Sparsum semen terra operit glebas versando et frangendo.

162. *Te dominum sentit.*] Quamvis Orbii dicatur ager et villicus: tu tamen magis dicendus es dominus, cui fructus fert ager, et cui laborat villicus.

165. *Numerato nuper, an olim?*] Qui agrum mercatur, fructus quidem universos præsentes et futuros emit dato semel integro pretio: qui verò necessarios in diem fructus mercatur, agrum emit paulatim numerato pretio et per partes dato.

167. *Aricini.*] Aricia oppidulum Latii.

Veientis.] Veii urbs Hetruriæ.

168. *Quamvis aliter putat.*] Non est quod inempta dicat olus et ligna. Scilicet eorum olim pretium numeravit et solvit, quando agros solutâ pecuniâ emit.

170. *Sed vocat usque suum, &c.*] Prolepsis. Vide lib. 2 Sat. 2. sub finem.

173 *Nunc prece, &c.*] Quatuor ista sunt rem capiendi genera: *prece*, per donationem precibus, officiis, aut aliâ ratione captatam: *pretio*, em-

Permutet dominos, et cedat in altera jura.
Sic, quia perpetuus nulli datur usus, et hæres [261]
Hæredem alterius, velut unda supervenit undam;
Quid vici prosunt, aut horrea? quidve Calabris
Saltibus adjecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestes Gætulo murice tinctas,
Sunt qui non habeant, est qui non curat habere.
Cur alter fratrum cessare, et ludere, et ungi,
Præferat Herodis palmetis pinguibus; alter
Dives et importunus, ad umbram lucis ab ortu
Sylvestrem flammis et ferro mitiget agrum;
Scit Genius, natale comes qui temperat astrum, [262]
Naturæ Deus humanæ, mortalis in unum-
Quodque caput, vultu mutabilis, albus et ater.
Utar, et ex modico, quantùm res poscet, acervo
Tollam; nec metuam, quid de me judicet hæres,

vel per violentiam, aut per mortem. Quoniam igitur nemo habet usum perpetuum, atque hæres hæredi sicut fluctus fluctui succedit; quid proficiunt villæ aut horrea? quorsum Lucani agri Calabris adjuncti, si magna parvaque abripit mors nequaquam auro placabilis? Lapillos, marmor, ebur, Etrusca signa, picturas, argentum, vestes Getulicâ purpurâ tinctas multi non possident; quidam nec cupiunt possidere. Quare fratrum alter otium, nugas, unguenta habere malit, quàm optima palmeta Herodis; alter autem licet *opulentus agrum sterilem laboriosè domet igne et vomere, à primâ luce* usque *ad vesperam; novit Genius, qui comitatur sidus ortui præsidens, humanæ naturæ Deus, qui cum singulis hominibus interit, faciem habens multiplicem, propitius, et adversus.* Quæ cum ita sint, *bonis utar, et ex parvo cumulo desumam quod opus erit; nec curabo quid hæres de me censeat,*

ANNOTATIONES.

ptione, *vi*, ereptâ veteri domino possessione, seu per vim armorum, seu per fraudem et iniquas lites: *forte supremâ*, cum hæreditario jure obveniunt bona.

177. *Quid vici prosunt.*] Quidam legunt, *vites*, id est, vineæ.

Calabris Saltibus adjecti Lucani.] Calabriæ pariter et Lucaniæ opima valde pascua erant. De contiguis illis ad ultimam Italiam regionibus jam dictum in Epod. 1.

180. *Tyrrhena sigilla.*] Imagines parvas ex Hetruriâ, quam regionem primò incoluerunt populi à Tyrrheno Atyos (qui unus è posteris Herculis) filio nominati, et è Lydiâ huc deducti.

181. *Gætulo murice.*] *Purpuræ florem illum tingendis expetitum vestibus murices* (pisciculi) *in mediis habent faucibus . . . Præcipuus in Meninge Africæ et Gætulo littore Oceani.* Plin. lib. 6. cap. 36. De Gætuliâ dixi lib. 1. Od. 23. et lib. 2. Od. 20.

183. *Alter fratrum.*] Designat Mitionem et Demeam fratres, quorum alter in urbe quietus degebat, alter ruri duris se laboribus exercebat, apud Terént. Adelph.

184. *Herodis palmetis.*] Agris Judææ fertilissimis, et Jerichuntinis palmis, è quibus opimus redit proventus. Illic verò Herodis regia erat. Strabo lib. 16. *Hierichus campus à montanâ quadam circumdatus, quæ in amphitheatri speciem ad ipsum declinat. Ibi est palmetum, habens et alias feraces arbores, sed plures palmas: ad stadia centum extenditur irriguum totum, ac villis frequens. Illic etiam visitur Herodis regia; et balsami viridarium. Inde vero amplus est reditus et ingens vectigal.* Vide et Plin. lib. 5. cap. 17.

Herodis.] Herodes apud Judæos regnavit temporibus Augusti in partibus Syriæ: inquit vet. Schol. ad Persii Sat. 5. v. 180. De eo nos ampliùs ibidem.

186. *Silvestrem flammis.*] Rem fusè explicat Virgilius Georgic. 1. v. 84, et seq.

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires, et pabula terræ
Pinguia concipiunt: sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, et cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quà succus in herbas:
Seu durat magis, et venas astringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

187. *Genius.*] Numen quod rebus gignendis præest, et simul cum nascente nasci, cum moriente mori credebatur. Ammian. Marcell. l. 21. Censorin. de die natali. Plutarch. lib. de interit. orac. &c.

189. *Albus et ater.*] Duplicem cuique genium veteres assignabant, bonum et malum. Bruto cubanti narrant observatam olim speciem corporis horrifici, et quærenti, quis Deus vel homo esset,

Quòd non plura datis invenerit: et tamen idem
Scire volam, quantùm simplex hilarisque nepoti
Discrepet, et quantùm discordet parcus avaro.
Distat enim, spargas tua prodigus, an neq; sumptum
Invitus facias, neque plura parare labores:
Ac potiùs, puer ut festis Quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
Pauperies immunda procul domûs absit: ego, utrum
Nave ferar magnâ an parvâ, ferar unus et idem.
Non agimur tumidis velis Aquilone secundo:
Non tamen adversis ætatem ducimus Austris:
Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re,
Extremi primorum, extremis usque priores.
Non es avarus; abi. Quid? cætera jam simul isto
Cum vitio fugêre? caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine, et irâ?
Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures, portentaque Thessala rides?

quia non repererit majores opes quam mihi donatæ sint. Ipse tamen cupiam nôsse quid bonus lætusque differat à luxurioso, et quantum distet frugalis à sordido. Quippe latum discrimen est utrum bo*na tua malè profundas, an sponte insumas; nec majora congerere studeas: quin potiùs raptim utaris deinceps brevi et jucundâ ætate, sicut puer festis Quinquatribus. Ne* res *familiaris inops aut sordida sit:* cæterum *seu amplâ seu exiguâ cymbâ vehar, ipse idemque ero. Non inflatis* quidem *velis ferar prospero Aquilone: at nec Austris contrariis vivito: viribus, ingenio, decore* externo, *virtute, gradu, facultatibus, primorum ultimus* sum: *at ultimos antecedo. Non avarus es; euge: Quid? an cætera quoque vitia cum illo absunt?* num *liber est animus ambitione vanâ, timore mortis, et iracundiâ?* nunquid *spernis insomnia, magorum terriculamenta, prodigia, veneficas, umbras nocturnas, et Thessalorum ostenta?*

ANNOTATIONES.

et quid vellet; respondisse, Malus ego tuus genius sum; hodiè me ad Philippos videbis. Cui Brutus intrepidè: Videbo. Plutarch.

192. *Plura datis.*] A Mæcenate, ab Augusto.

193. *Simplex.*] Non sumptuosus aut prodigus, at *bilaris* et honestè bonis utens.

197. *Puer ut festis Quinquatribus.*] Plenâ et liberâ mentis hilaritate, quemadmodum pueri hilariter omninò transigunt dies feriatos sibi concessos in Quinquatribus.

Quinquatribus,] Quinquatria vel potiùs Quinquatrus pluralis numeri, dies erant festi in honorem Minervæ, quibus à studio vacabant pueri, et minerval suis magistris deferebant. Nomen vel à dierum numero, quòd celebrarentur quinto die post Idus. Varro 5. de L.L. Gell. lib. 2. cap. 21, &c. vel quòd eâ die Minervæ ædes in Aventino consecrata sit. Festus. Alii aliter. Ovid. Fast. 3.

Una dies media est, et fiunt sacra Minervæ;
Nominaque à junctis quinque diebus habent.

201. *Non agimur tumidis, &c.*] Allegoria. Id est, Ego non opes habeo ingentes, nec sumptuosè vivo: at nec paupertate conflictor, nec sordido victu immundam aut miseram ætatem ago.

208. *Somnia, terrores, &c.*] An sapienter et fortiter contemnis vana quæque terriculamenta? Vide Cœl. Rhodig. lib. 27. cap. 9. et seq.

209. *Lemures,*] Pers. Sat. 5. v. 185. *nigros lemures* vocat: id est, umbras seu larvas, quibus noctu infestantur domus: quas procurandi seu expiandi rationem docet Varro lib. 1. de vitâ Pop. Rom. Ovid. Fast. 5. Vide Plin. lib. 7. Epist. 27. in quâ pleraque refert ejus generis phantasmata tum suis tum aliorum oculis observata. *Erat Athenis,* inquit, *spatiosa domus, sed infamis et pestilens. Per silentium noctis, sonus ferri, et si attenderes acriùs, strepitus vinculorum, longiùs primo, deinde proximè reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie et squalore confectus, promissâ barbâ, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque. Inde inhabitantibus tristes diræque noctes per metum vigilabantur, &c.*

Portentaque Thessala, &c.] Miracula perpetrata à Thessalis per artem magicam et veneficia, quibus iis maximè pollebant, à Medeâ edocti, ut aiunt. Plinius lib. 30. cap. 1. magiam apud Thessalos propagatam scribit. Hinc et *mulier Thessala,* pro magâ et veneficâ, in proverbium abiit.

Thessala.] Thessalia pars fuit regni Macedonici perampla, quanquam distincta regio, inter Peneum fluvium ad Boream, et Thermopylas ad Austrum, ab occidente Epirum habet. Ejus præcipua urbs Larissa fuit, Achillis natalibus inclyta.

No. C

num bilariter annos tuos *recenses? an indulges amicis? an ingravescente ætate sis benignior ac probior?* Enimverò *quid tibi prodest unam de multis spinis avulsisse? Si nescis benè vivere, da locum melioribus: sat nugatus es, satis edisti et bibisti:* jam *tempus est,* ut *abscedas: ne plusculum te lascivientem derideant et exagitent juvenes convenientiùs lascivientes.*

Natales gratè numeras? ignoscis amicis?
Lenior et melior sis accedente senectâ? [871]
Quid te exempta juvat spinis de pluribus una?
Vivere si rectè nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis, atque bibisti;
Tempus abire tibi est: ne potum largiùs æquo
Rideat, et pulset lasciva decentiùs ætas.

ANNOTATIONES.

210. *Natales gratè numeras?*] Libenterne ætatis annos recenses? an non horres mortis accedentis mentionem? hoc enim pusilli est animi.

211. *Lenior et melior sis accedente senectâ?*] Tunc certè, aut nunquam, minui debent animi perturbationes, tum defervescente sanguine, tum usu rerum et sapientiâ crescente.

212. *Quid te exempta juvat, &c.*] Quid juvat unum vitium expulisse, si alia supersunt et torquent? Quid prodest avaritiam expugnasse, si ambitio, si ira, metus, superstitio, animum adhuc tuum obsident et cruciant?

214. *Lusisti satis, &c.*] Ex Homeri Odyss. *Affatim edi, bibi, lusi.*

H. Carrington
St. Sydney
March 1812

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLA AD PISONES:

SIVE

DE ARTE POETICA

LIBER.

SEU è Demetrio Phalereo, seu è Neoptolemo Pario, seu potiùs ex Aristotele, seu è proprii ingenii acrisque judicii fæcunditate, sagacitate, opibus, hauserit potissimùm Flaccus noster; certè eminentissima quæque scribendi carminis præcepta hoc libello complexus est. Attamen Artem Poeticam vix appellem cum Quintiliano et aliis: malim verò Epistolam nuncupare cum nonnullis eruditis; tùm ob inspersum identidem satiricum salem, tum ob præceptiones aut carptim aut saltuatim datas. Hinc enimverò animo

meo consilium pridem subiit, ordine quodam adhibito illustrare hanc Horatii partem; si quod est eximium illustrari potest. Liberaliter accipe, Lector, opellam hanc meam; dico libellum, quo Epistolam ad Pisones in Artis Poëticæ formam utcunque redegi, olim jam editum, nunc verò à me recognitum rursusque tibi propositum.

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLA AD PISONES;

SIVE

DE ARTE POETICA

LIBER.

HUMANO capiti cervicem pictor equinam [873]
Jungere si velit, et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa supernè;
Spectatum admissi risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulæ fore librum
Persimilem, cujus, velut ægri somnia, vanæ
Fingentur species: ut nec pes nec caput uni
Reddatur formæ. Pictoribus atque Poëtis

INTERPRETATIO.

Si pictor humano capiti addat collum equinum, diversasque plumas apponat membris hinc et inde collectis, adeò *ut mulier vultu pulchra deformem piscis caudam habeat; an cachinnos cohibere* possitis, ô *amici, ad spectandum introducti?* ô *Pisones, credite similem huic tabellæ fore librum, cujus sicut ægrotantis insomnia, inanes formæ confabuntur;* ità *ut nec finis nec principium ad unum quid referatur.* Atqui *pictoribus et poëtis*

ANNOTATIONES.

1. *Humano capiti, &c.*] Per ridiculæ et monstrosæ picturæ similitudinem primo loco docet Horatius, uniforme opus, ejusque partes homogeneas esse oportere; tum ut cohæreant et conveniant universa et singula, tum ut ad quid unum omnia respondeant. Vide Aristot. Poet. cap. 1. et seq.

3. *Undique collatis.*] Diversorum animalium membris corpus unum monstrosum constantibus.

6. *Pisones.*] Horum familia Romæ dudum nobilis ac numerosa. Calpurnii vocatii sunt à Calpo Numæ filio; unde posteà, *Vos, ô Pompilius sanguis.* Porrò scribit Horatius ad patrem et ad filios Pisones, præsertim verò ad hos; quorum pater L. Piso Consul cum Druso Libone, anno U. C. 738. Augusto gratiosus extitit, aliisque muneribus in Rep. egregiè perfunctus est; cæterùm literarum ac literatorum impensè amans.

7. *Ægri somnia,*] Corruptis morbo perturbatisque humoribus, cerebroque malè affecto, portentosa gignuntur insomnia.

Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas.
Scimus, et hanc veniam petimuſque damuſque viciſſim : [11.]
Sed non ut placidis coëant immitia, non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Incœptis gravibus plerumque et magna profeſſis
Purpureus latè qui ſplendeat unus et alter
Aſſuitur pannus ; cùm lucus et ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius deſcribitur arcus.
Sed nunc non erat his locus. et fortaſſe cupreſſum
Scis ſimulare : quid hoc, ſi fractis enatat exſpes
Navibus, ære dato qui pingitur ? amphora cœpit
Inſtitui : currente rotâ cur urceus exit ?
Denique ſit quidvis ſimplex duntaxat et unum. [175
Maxima pars vatum, (pater, et juvenes patre digni)
Decipimur ſpecie recti. Brevis eſſe laboro,
Obſcurus fio : ſectantem lævia, nervi
Deficiunt animique : profeſſus grandia turget :
Serpit humi tutus nimiùm timiduſque procellæ.
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,

quodcunque libuit ſemper etiam licuit. Fateor ; atque hanc indulgentiam petimus æquè et largimur : verùm non adeo ut aſpera mitibus, angues volucribus, agni tigribus ſocientur.

Initiis grandibus ſæpe et magnificis ſubjunguntur unus vel duo centones purpurei, qui longè refulgeant : quando deſcribitur lucus, fanum Dianæ, rivulus per amœnos campos decurrens, aut fluvius Rhenus, iris. At non erat tunc aptus *iſtis locus. Et fortaſſe noſti pingere cupreſſum. Quorſum* verò *ſtud, ſi pacto pretio pingendus eſt* homo *fractâ nave emergens nudus ? amphora ſi mari cœpta eſt ; cur rotâ revolutâ urceus prodit ? Denique ſimplex et unum planè ſit id quod componis.*

O pater, et juvenes patre digni, nos plerumque imagine recti fallimur. Si conor eſſe brevis, obſcurus evado. Polita conſectanti ſpiritus et vires haud ſuppetunt : qui vult loqui ſublimia, turgidus fit : ſecurus nimis et ardua metuens fit humilis ; qui rem unam plus æquo variare nititur,

ANNOTATIONES.

12. *Sed non ut placidis,*] Nec pictor nec poëta debet fingere unquam naturæ repugnantia.

14. *Incœptis gravibus.*] Præcipit vitandas digreſſiones futiles et ineptas ; atque locos communes intempeſtivè haud tractandos ; quem ad ſcopulum frequenter impingunt illiduntúrque poëtaſtri. Vide quam aptè et quàm non prolixè Virgilius deſcribat *peſtilentiam*, Georg. 3. *famam*, Æn. 4. &c. Lucanus contra *more ſuo omnia ponit in exceſſu*. Scal. l. 5. c. 15. Idem de eod. l. 6. c. 3. *Lucani effrænis mens, ſui inops, ferva impetus, atque idcirco immedica, raptaque calore ſimul et calorem ipſum rapiens.*

15. *Purpureus latè qui, &c.*] Non magis ſplendet carmen locis communibus perperam tractatis, quam veſtis aſſuto centone purpureo. Vide ſupra l. 2. Epiſt. 1. v. 73.

16. *Lucus et ara Dianæ,*] Nemus Aricinum, ubi ara Dianæ ſacra : quæ poëtis materia frequens, tum ob amœnitatem loci, tum ob Dianæ Tauricæ Oreſtiſque miram et fatalem hiſtoriam multiplicis argumenti fertilem.

18. *Flumen Rhenum.*] Hoc celebrare affectabant in gratiam Aug. Cæſaris, cujus ibi victoriæ multæ et præclaræ, Suet. Octav. c. 21. et Dio. l. 54, &c.

Pluvius arcus.] In eo deſcribendo ſæpiùs inſulsè morabantur imperiti : at raro, et paucis, Virgilius Æneid. 4. v. 700.

20. *Si fractis enatat exſpes.*] Mos erat naufragorum, pictum in tabella naufragium circumferre ad corrogandam ſtipem. Vide Perſ. Sat. 1. v. 89. Juvenal. Sat. 14. v. 301. et ſeq.

21. *Amphora cœpit Inſtitui, &c.*] *Amphora* vas grande, *urceus* vas exiguum, notant principium grave paulò pòſt in minuta et levicula abiens et evaneſcens. Iſto loco utuntur S. Hieron. ad Lætam, aptius autem Sidonius Apoll. Epiſt. 16.

22. *Currente rotâ.*] In operis progreſſu. Metaph. à rotâ figulari.

23. *Quidvis.*] Al. *quodvis.*

25 *Brevis eſſe laboro, Obſcurus fio :*] Quintil. l. 4. c. 2. *Nimium corripientes omnia ſequitur obſcuritas.* Summorum poëtarum eſt magnum ſenſum paucis efferre. Virgil. Æneid. 3. v. 11.

. . . . . . *Campos ubi Troja fuit.*

Perſ. Sat. 3. v. 38.

Virtutem videant, intabeſcantque relictâ.

26. *Sectantem lævia nervi Deficiunt.*] Sententiarum majeſtas, ſpiritûs poëtici vis et altitudo ſæpe deeſt : deeratque verſibus Neronis à Perſio deriſis, Sat. 1.

27. *Profeſſus grandia turget :*] Magniloquentia orationi inflatæ affinis eſt.

28. *Serpit humi tutus.*] Qui non audet aſſurgere, repat neceſſe eſt. Id vitii habent Valer. Flacc. Argon. Silius Italic. &c.

29. *Qui variare cupit.*] Varietate carmen lucet

Delphinum ſilvis appingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte.
Æmilium circa ludum faber imus et ungues
Exprimet, et molles imitabiturære capillos,
Infelix operis ſummâ, quia ponere totum
Neſciet: hunc ego me, ſi quid componere curem,
Non magis eſſe velim, quàm pravo vivere naſo,
Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.
Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis, æquam
Viribus: et verſate diu, quid ferre recuſent [876]
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deſeret hunc, nec lucidus ordo.
Ordinis hæc virtus erit et venus, aut ego fallor,
Ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici,
Pleraque differat, et præſens in tempus omittat.
Hoc amet, hoc ſpernat, promiſſi carminis auctor.
In verbis etiam tenuis cautuſque ſerendis:
Dixeris egregiè, notum ſi callida verbum
Reddiderit junctura novum: ſi fortè neceſſe eſt
Indiciis monſtrare recentibus abdita rerum,
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget; dabiturque licentia ſumpta pudenter.
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, ſi

delphinum ſilvis, aprum mari appingit. In vitium impellit vitii fuga non ſolers.

Ignobilis ſtatuarius ad Æmilianum ludum habitans *ungues ac tenues capillos ære finget* optimè, *opus* tamen dabit *inconcinnum, quia totum perficere nequit. Huic ego ſimilis eſſe quidpiam ſcribendum nolim, quàm nigris oculis et capillis ſpecioſus, indecoro eſſe naſo.*

Quicunque aliquid componitis, eligite materiam viribus veſtris parem: diuque perpendite quid poſſitis et quid nequeatis exequi. Qui rem ſolerter elegerit, haud carebit elocutione et pulchrâ diſpoſitione.

Ordinis, ut opinor, hæc erit vis et perfectio; ut jam quædam dicat, plura verò quæ *jam dicenda* videantur *alium in locum reſervet: alia aſſumat, alia relinquat ſcriptor poëmatis polliciti.*

Porrò *in vocibus proferendis ſobrius et prudens: præclarè dices, ſi ſolers conjunctio novam fecerit dictionem vulgarem: quod ſi oporteat res abſtruſas exprimere ſignis inſolitis, licebit producere* verba *ſuccinctis Cethegis inaudita*; debetque *licentia concedi verecundè uſurpata. Voces autem recentes et novæ locum obtinebunt, ſi à*

ANNOTATIONES.

ac delectat: at ſi præter modum illa ſit, tam prodigioſa videbitur, quàm delphinus in ſilvis, aper in mari pictus; quique ſic vel tabellam pictor vel carmen poëta inſignire geſtit, ridiculus evadit. Profana figmenta ſacris rebus ineptè interſerit Sannazarius.

32. *Æmilium ludum.*] Ludum gladiatorium Æmilii.

37. *Nigris oculis, &c.*] Hi olim in laude erant, ut alibi dictum eſt.

38. *Sumite materiam.*] Tertium præceptum, quod eſſe primum debuit, inquit Scaliger. Poët. l. 6.

42. *Ordinis hæc virtus.*] Quartum de ordine, *quod ſanè mutilè docet.* J. Scalig. modò cit.

43. *Jam nunc dicat, &c.*] Hiſtoria rerum ſeriem enarrat ſecundùm ordinem temporum: at contrà poeſis artificioſam requirit rerum diſpoſitionem. Patet ex Homeri Odyſſeâ, et Iliade. Sic in Virgilii Æneide liber primus eſſe debuiſſet qui ſecundus eſt, et tertius eſſe qui eſt primus. Vide poſteà verſ. 146. et ſeq.

45. *Promiſſi carminis*] Diù ante exſpectati, quod ſi opinioni non reſpondet, ſtatim exploditur.

46. *In verbis etiam tenuis.*] Jam de partibus elocutionis. Verba licet nova facere; ſed modus ſervandus. Cic. in Bruto. Quintil. l. 1. c. 5. *Nova verba non ſine quodam periculo fingimus, &c.* Gell. l. 1. c. 10. *Quod à C. Cæſare, excellentis ingenii ac prudentiæ viro,* lib. 1. *de Analogiâ ſcriptum eſt, Habe ſemper in memoriâ atque in pectore, ut tanquam ſcopulum ſic fugias inauditum atque inſolens verbum:* et paulò antè; *Vive moribus præteritis: loquere verbis præſentibus.*

48. *Junctura*] Sive in verbo è duobus compoſito, ut, *poſtliminium, velivolum* mare, *ſolivagus, fœdifragus:* ſive in oratione, ut arborum *comæ* pro foliis, Epod. 2. et hic v. 58. ſignatum *præſente notâ* nomen: ubi *notæ* voces novitatis habent gratiam, et quaſi novam dictionem faciunt per juncturam non vulgarem. Vide Macrob. Saturn. 1. cap. 4. et 5.

50. *Cinctutis Cethegis.*] M. Corn. Cethegum Tullius in Bruto inter priſcos oratores numerat: *cinctutis,* veteri more ſuccinctis, aptatâ infra pectus tunicâ, Epentheſis. Vel, à cinctu ſcilicet Gabino, fit cinctutus.

Græco fonte cadant, parcè detorta. Quid autem [177]
Cæcilio, Plautoque dabit Romanus, ademptum
Virgilio, Varioque? ego cur acquirere pauca
Si possum, invideor; cùm lingua Catonis et Enni
Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum
Nomina protulerit? Licuit, semperque licebit
Signatum præsente notâ procudere nomen.
Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos;
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modò nata vigentque.
Debemur morti nos, nostraque; sive receptus
Terrâ Neptunus, classes Aquilonibus arcet,
Regis opus; sterilisve diu palus, aptaque remis,
Vicinas urbes alit, et grave sentit aratrum: [178]
Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius: mortalia facta peribunt,
Nedum sermonum stet honos, et gratia vivax.
Multa renascentur, quæ jam cecidêre; cadentque
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,

Græca origine deriventur paululùm deflexæ.

Quare verò Cæcilio ac Plauto indulgebunt Romani quod Virgilio et Vario negaverint? Quare vetabor ego, si valeo, quæpiam propagare; quandoquidem Catonis atque Ennii sermo linguam Romanam locupletavit, inauditaque rerum vocabula induxit? Certè *licuit semper ac licebit proferre dictiones usu comprobatas.*

Quemadmodum vertente anno arboribus folia mutantur, et vetera decidunt; sic antiquarum dictionum auctoritas obsolescit; nuper autem productæ quasi juvenes florescunt ac vigent. Homines humanaque morti obnoxia sunt. Ità mare terrâ receptum, regale opus, navigia à ventis tuetur, palus autem anteà *sterilis et navigabilis* jam *propinquas nutrit civitates et vomere proscinditur. Sic fluvius cursum fruges devastantem convertit, aptiori alveo deductus. Mortalium opera interibunt: tantùm abest ut verborum decor et* [illegible] *permaneat. Plerumque dudum obsoleta reviviscent; et quæ nunc vigent abrogabuntur, si voluerit usus.*

ANNOTATIONES.

53. *Græco fonte cadant.*] Qualia, ephippium, triclinium, propola, bibliotheca, exantlare, &c.

54. *Cæcilio.*] De eo poeta lib. 2. Epist. 1. v. 59.

Plauto.] Lib. modò cit. Epist. cit. vers. 58. et 170.

55. *Virgilio.*] Hic Latinorum poetarum coryphæus intulit quædam insolita: lychni, spelæa, Thyas, trieterica Bacchi Orgia, &c.

Vario,] De eo l. 1. Od. 6. et l. 1. Sat. 5. et 8.

56. *Invideor;*] Dum agit de fingendis novis vocibus, ipse fingit hanc appositè *invideor*, pro mihi invident.

Catonis.] Hic *tempestivum* primus dixisse fertur, Cic. 3. de fin. *Si Zenoni licuit, cùm rem aliquam invenisset inauditam, inusitatum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni?* De eo jam antè non semel.

Ennî] Lib. 1. Sat. 13. et l. 2. Epist. 1. Ovid.
Ennius ingenio maximus, arte rudis.

57. *Nova rerum Nomina protulerit?*] Quæ quidem eo tempore usu comprobata sunt.

58. *Semperque licebit, &c.*] Quintil. cit. lib. 1. c. 5. ita scribit: *Nova inducta si recepta sint modicam laudem afferunt, repudiata etiam in jocos exeunt: audendum tamen: namque, ut Cicero ait, etiam quæ primò dura visa sunt, usu molliuntur.*

59. *Signatum præsente notâ*] Metaph. à re nummariâ.

Procudere] Al. *Producere.*

63. *Sive receptus Terra Neptunus.*] Portus quilibet, vel portus Julius apud Bajas, immisso in Lucrinum lacum mari effectus. Sueton. Octav. cap. 16. Dio lib. 48. Virgil. Georg. 2. v. 161.

An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,
Atque indignatum, &c.

65. *Regis opus;*] A Julio Cæsare inchoatum, ab Augusto perfectum. Sueton. modò cit. Plin. lib. 36. cap. 15.

Sterilisque diu palus, &c.] Pomptina palus in Campania. T. Liv. Epit. lib. 46. *Pomptinæ paludes à Corn. Cethego Consule, cui ea provincia obvenerat, siccatæ; agerque ex iis factus,* &c.

66. *Vicinas urbes*] Setiam, Privernum, Terracinam, &c.

67. *Seu cursum mutavit iniquum.*] Tiberis olim per Velabrum fluens, in alveum aptiorem deductus Augusti jussu, nè urbi agrisque amplius mala et perniciem exundans inveheret.

70. *Multa renascentur,*] Lib. 2. Epist. 2. v. 115. Quintil. cit. lib. c. 6. *Verba à vetustate repetita non solùm magnos assertores habent, sed et afferunt orationi majestatem aliquam, non sine de-*

Quem penès arbitrium est, et jus, et norma loquendi.
Res gestæ regumque ducumque, et tristia bella,
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Versibus impariter junctis querimonia primùm,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.
Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant, et adhuc sub judice lis est [879]
Archilochum proprio rabies armavit iambo:
Hunc socci cepêre pedem, grandesque cothurni,
Alternis aptum sermonibus, et populares
Vincentem strepitus, et natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus divos, puerosque deorum,
Et pugilem victorem, et equum certamine primum,
Et juvenum curas, et libera vina referre.
Descriptas servare vices, operumque colores,
Cur ego, si nequeo ignoroque, poëta salutor?
Cur nescire, pudens pravè, quàm discere malo?

à quo pendet sermonum auctoritas et modus. Homerus ostendit quo metro describi debeant facta et bella principum et imperatorum. Versibus inæqualibus conjunctis scriptæ primùm fuerunt res luctuosæ, dein etiam lætæ. Quis verò primus ediderit elegias, Grammatici non consentiunt; atque integra etiamnum manet controversia. Archilochum ira armavit iambo suo. Hunc pedem usurparunt comœdiæ et tragœdiæ, tanquam *idoneum colloquiis, ac superantem clamores populi, aptumque actioni. Musa jussit lyricis versi*bus *cantari Deos, Heroas, athletam victorem, equum cursu priorem, adolescentum amores, et libera convivia.* Quòd *si dictas carminum varietates et proprietates nescio, nec valeo observare, quare poëta vocor? quare per malam verecundiam ignorare malo quàm discere?*

ANNOTATIONES.

lectatione. Nam auctoritatem antiquitatis habent; et quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant. Sed opus est modo . . . . nec utique ab ultimis et jam obliteratis repetenda temporibus, &c.

72. *Jus, et norma loquendi.*] Gell. lib. 12. cap. 13. *Consuetudo omnium domina rerum, tum maximè verborum est.* Quintil. cit. lib. 1. cap. 6. *Ridiculum pæne fuerit, malle sermonem quo locuti sint, quam quo loquantur. Sed necessarium est judicium . . . . In loquendo, non si quid vitiosè multis insederit, pro regulâ sermonis accipiendum . . . . Ergo usum et consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum: sicut vivendi, consensum bonorum.*

74. *Quo scribi numero.*] Carmine scilicet heroïco.

75. *Versibus impariter junctis.*] Elegiacis, quorum alter hexameter alter pentameter.

Querimonia.] Aptè quidem: nam ut animus lugentis fractus et debilis, sic Elegiæ numerus quasi fractus et claudus. Theod. Marcil.

77. *Exiguos elegos*] Quorum stylus magis tener et humilis esse debet, quam altus et magnus. Patet ex Ovidio, Catullo, Tibullo, Propertio.

Auctor,] Callinoum Ephesium alii dicunt, alii Naxium, alii Colophonium quemdam, seu Terpsandrum. Vide Isidor. lib. 1. cap. 38.

79. *Archilochum.*] Hic amarulentum carmen Iambicum invenit stimulante irâ. De eo in Epod. 6. Ovidius in Ibin.

Tincta Lycambæo sanguine tela feram.

80. *Socci, cothurni,*] Hi tragœdorum, illi comœdorum calcei. Synecd. *grandes:* tum quòd revera alti; tum quòd tragicæ res grandes, sublimisque earum stylus: à Sophocle inductus primò in scenam cothurnus; teste Servio in Virgil. Ecl. 8.

81. *Alternis aptum*] Quia sæpè Iambicus versus imprudentibus nobis excidit, et quod orationi simillimus, hinc *propter similitudinem veritatis in fabulis adhibetur.* Cic. de Orat. 3. Aristot. Poet. c. 4.

82. *Populares vincentem strepitus,*] Gravitate propriâ vel altiùs sonantem, vel etiam comprimentem strepitus populi.

Natum rebus agendis.] Ob naturalem motum et saltum. Cic. Orat. Quintil. l. 9. c. 4. certè alii versus fluere, at Iambicus per saltus ire videtur.

83. *Musa dedit.*] Pindaro, Alcæo, Sapphoni, Anacreonti, Simonidi, &c. necnon et Horatio.

84. *Certamine.*] Olympico.

85. *Libera vina.*] Liberas commessationes, convivia in quibus licet cuique quodcunque libet loqui citra invidiam.

86. *Vices,*] Varias dotes, affectiones, discrimina: vel etiam, dispositionem materiæ ex arte variam, &c. Ergo Claudianus, Ausonius, et alii, versus magis quam carmen fecêre.

Colores,] Varium stylum, modo sublimem, modo remissum. Ut in pictura diversa diversis coloribus; sic argumenta varia diverso stylo, variâ dictione, et propriis unaquæque dotibus exornata distinguuntur. Vide Quintil. l. 12. c. 10.

Versibus exponi tragicis res comica non vult;
Indignatur item privatis ac propè socco
Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ.
Singula quæque locum teneant sortita decenter.
Interdum tamen et vocem comœdia tollit;
Iratusque Chremes tumido delitigat ore;
Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri.
Telephus et Peleus, cum pauper et exul uterque,
Projicit ampullas et sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querelâ.
Non satis est pulchra esse poëmata: dulcia sunto,
Et quocunque volent, animum auditoris agunto.
Ut ridentibus arrident, ita flentibus adflent
Humani vultus. Si vis me flere, dolendum est
Primùm ipsi tibi; tunc tua me infortunia lædent,
Telephe, vel Peleu: malè si mandata loquêris,
Aut dormitabo, aut ridebo. Tristia mœstum
Vultum verba decent, iratum plena minarum,
Ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim Natura priùs nos intus ad omnem

Res comica non debet efferri versibus tragicis. Pariter Thyestæ cœna recusat exponi dictione humili et ferè comicâ. Omnia proprium sibi locum obtineant. Aliquando, tamen comœdia vocem attollit; et Chremes iratus alto sermone altercatur, et nonnunquam tragicus dolet humili dictione. Telephus et Peleus ambo exules et egentes respuunt voces tumidas et magnas, si cupiunt suo luctu commovere animum spectatoris.

Non sufficit ut carmina splendida sint: sint etiam suavia, et quo voluerint impellant mentem audientis. Sicut ridentibus arridet hominis vultus, ita lugentibus adflet. Si vis me lacrymari, flere temet primùm oportet: tunc ærumnæ tuæ movebunt me, O Telephe, vel Peleu; si ineptè loquaris præscripta, vel obdormiam vel deridebo. Tristi vultui mæsta verba conveniunt, irato minacia, lascivienti procacia, severo seria. Etenim natura primò nostrum animum componit secundùm

ANNOTATIONES.

89. *Versibus exponi tragicis, &c.*] Tragœdiæ magniloquentia rebus comicis humilibus haud congruit. Sic etiam stylum mediocrem Comœdiæ idoneum respuit Tragœdia, res nimirùm magnas tractans. *Sua cuique propria lex, suus decor est: nec Comœdia in cothurno, nec Tragœdia socco ingreditur.* Quintil.

90. *Privatis.*] Vulgaribus, plebeiis. Magistratu fungentes appareant sublimes, privati contra humiles.

91. *Cœna Thyestæ.*] Synecd. pro quâlibet materiâ tragœdiæ aptâ. De Thyeste lib. 1. Od. 6. et 16. item Epod. 5. Vide Senec. Trag.

93. *Interdum tamen, &c.*] Si quid infandum horrendumve sit describendum, vocem debet attollere comœdia, stylumque aptum adhibere.

94. *Iratusque Chremes.*] Vide Terent. Heautontimor. Act. 5. Scen. 5. item Adelph. Act. 5. necnon Donat. Ibid. suprà lib. 1. Sat. 4.

——at pater ardens
Sævit.

95. *Tragicus plerumque dolet sermone pedestri.*] Quis enimverò dolore pressu grandia loqui possit? Itaque meras nugas effutit Hecuba apud Senec. Troad. cum tam multa et tam magna dolens proloquitur: Apage *qui frigidum septena Tanain ora pandentem bibit, &c.* Vide quàm aptè contrà apud Euripidem.

96. *Telephus*] Hic Mysorum rex ad inopiam redactus et mendicitatem, tragœdiæ materiam præbuit. Suidas.

Peleus.] Tragicum aliud argumentum. Achillis pater ille, à civibus vel ab Æ[illegible] pulsus et exagitatus.

97. *Projicit ampullas, &c.*] Inflatas dictiones præsenti rerum statui minimè congruas. In hoc decoro servando cespitavit Sophocles nunquam, Euripides interdum, Seneca Tragicus passim.

99. *Pulchra.*] Diserta, verbis ac versibus magnificis.

Dulcia sunto.] Pathetica, affectibus plena: alias non delectabunt, nec proinde movebunt auditorem.

100. *Animum auditoris agunto.*] Lib. 2. Ep. 1.

Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
Ut magus, &c.

102. *Si vis me flere, &c.*] Cic. *Ardeat qui vult incendere.* Quintil. *Priùs afficiamur ipsi ut alios afficiamus.*

104. *Telephe, vel Peleu:*] Poëta, vel Histrio Telephum vel Pelea exhibens et repræsentans.

108. *Format enim natura, &c.*] Cic. de Orat. *Omnes animi motus suum quendam habent à naturâ vultum, sonum, gestum: totumque corpus, omnes vultus, omnesque voces, ut nervi in fidibus, ità sonant ut à quoque animi motu sunt pulsæ.*

Intus ad omnem, &c.] In animo imprimit affectus præsenti conditioni idoneos, in adversis mœstitiam, in prosperis gaudium, &c.

Fortunarum habitum; juvat, aut impellit ad iram;
Aut ad humum mœrore gravi deducit, et angit:
Post effert animi motus interprete linguâ.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multùm, Davusne loquatur, an Eros:
Maturusne senex, an adhuc florente juventâ [882]
Fervidus; an matrona potens, an sedula nutrix;
Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli;
Colchus, an Assyrius; Thebis nutritus, an Argis.
Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge,
Scriptor. Honoratum si fortè reponis Achillem;
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox, invictaque; flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid inexpertum scenæ committis, et audes
Personam formare novam; servetur ad imum [883]

varios fortunæ status: movet aut provocat ad indignationem; vel gravi tristitiâ affligit humi, cruciatque: deinde animi affectus depromit linguâ explicante.

Si conditioni loquentis sermo non conveniat, nobiles et plebeii ridebunt effusè. Discrimen ergo *magnum est; utrum loquatur Davus, an Eros; utrum senex prudens, an juvenis ætate vigens et ardens; utrum fœmina insignis, an studiosa nutrix; utrum negotiator, an agricola;* utrum *Colchus, an Assyrius;* an *Thebis, an Argis educatus.*

Scribens Poema, *vel sequere famam, vel res finge congruentes. Si repræsentas clarum Achillem; incitatus, ad iram pronus, inexpugnabilis, vehemens, dicat leges haud sibi positas, omnia* verò *armis* esse *obnoxia. Medea exhibeatur sæva et implacabilis; Ixion perfidus; Io vagabunda; Orestes mœstus. Si* autem *novum aliquid proferre in theatrum, novamque personam fingere audes,*

ANNOTATIONES.

109. *Juvat.*] Vel gaudium gignit: vel, juvat ad irascendum et impellit. Sicque vel una, vel duæ sunt sententiæ.

113. *Romani equites peditesque.*] Quicunque in amphitheatro, spectatores adsunt audiuntque; sive nobilitas, sive plebs. Illa in equo, hæc pedibus militabat.

114. *Intererit multùm.*] Præceptum de decoro personarum observando: ubi quatuor distingui debent, fortuna seu conditio, ætas, vitæ institutum, patria. Terentius alioqui solers sapientum dicta quædam profert malè per ridiculas personas: ut per Sosiam; *Ne quid nimis*, Euripides servis et barbaris mulieribus graves nimis sententias tribuit perperam.

Davus.] Servus astutus et versipellis, cui opponitur *Eros*, servus frugi apud Menandrum. Alii legunt, *divesne loquatur an Irus*, id est, pauper. Unde proverb. apud Erasm. *Iro pauperior.* Alii, ut videtur, melius: *Divusne loq. an heros.*

115. *Maturus senex.*] Ætate et rerum peritiâ adeptus sapientiam.

118. *Colchus an Assyrius.*] Certè diversarum nationum longè diversi mores, diversaque studia. Colchi naturâ sævi, Assyrii callidi et voluptuarii, Thebani hebetes, Argivi arrogantes et magnanimi, &c. Vide lib. 2. Epist. 1. v. 244.

Colchus.] Lib. 2. Od. 13.

Assyrius.] Lib. 2. Od. 11.

Thebis.] Lib. 2. Sat. 15.

Argis.] Triplex Argos: Peloponnesiacum, Argiæ caput; Amphilochium in Epiro; Pelasgicum in Thessalia, hodie *Armiro*: de quo jam lib. 1. Od. 7.

119. *Aut famam sequere.*] Præceptum de formandâ personâ, seu de charactere personarum servando.

Famam.] Communem omnium opinionem.

Convenientia finge.] Ex decoro et rectâ ratione.

120. *Honoratum si fortè rep. &c.*] Prima pars præcepti. Si expressos jam ab Homero Achillis mores exponis rursum, vide ut talem eum exhibeas qualis vulgo existimatur, et fuisse cognoscitur, &c.

122. *Jura neget sibi nata.*] Jus omne suis in armis positum asserat. Iliad. 21. et 22.

123. *Sit Medea ferox.*] Vide Euripidis Medeam. De eâ nos ad Epod. 3. et 5.

Flebilis Ino.] Hæc Cadmi filia Athamantem maritum furore percitum fugiens, in mare se cum filio Melicertâ præcipitem dedit. Homer. Odyss. 5.

124. *Ixion.*] Is socerum fraude circumventum peremit. Virgil. Æneid. 6.

Io.] Hæc Inachi filia, à Jove adamata, atque in vaccam ut Junoni lateret, conversa: sed Juno rem cum intellexisset, œstro vexatam in Ægyptum usque egit ac depulit. Æschyl. Prometh. Ovid. Metam. 1.

Orestes.] Is ob interfectam matrem conscientiæ stimulis vexatus nusquam quiescebat. Vide Euripidem. De eo nos lib. 2. Sat. 3. v. 153.

125. *Si quid inexpertum.*] Alterum præcepti

Qualis ab incœpto processerit, et sibi constet.
Difficile est propriè communia dicere: tuque
Rectiùs Iliacum carmen deducis in actus,
Quàm si proferres ignota indictaque primus.
Publica materies privati juris erit, si
Nec circa vilem patulumque moraberis orbem;
Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres; nec desilies imitator in arctum,
Unde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex.
Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim: 136

cura ut qualis ab initio apparuit, talis ad finem usque perseveret, et secum conveniat.

Arduum est communia loqui propriè: proindeque *tu majori cum laude argumentum de Iliade in tragœdiam rediges, quàm si inaudita et minimè cognita primus ederes.*

Porrò, *materia publica reddetur tibi propria, si nec haereas circa vilem circuitum et omnibus patentem, nec verbum verbo explicare studeas, ut fidelis interpres:* præterea *nec imitando conjicias te in angustias, è quibus te expedire nequeas, seu ob verecundiam, seu ob legem carminis.*

Nec incipies sicut olim poëta cyclicus:

ANNOTATIONES.

membrum, de personâ novâ, et à nullo ante inductâ aut formatâ: qualis Dido apud Virgilium, Octavia apud Senecam, &c.

127. *Sibi constet.*] A suis moribus nunquam recedat, aut alienus appareat. Quod Homerus semper sedulò custodivit. Euripides autem meritò arguitur, quòd Iphigenia in Aulide primò timida mortem deprecatur, deinde verò, Achille pro eâ exorante, animosam exhibeat se repentè, dicatque paratam sponte mactari pro salute Græcorum.

128. *Difficile est.*] Præceptum de scitè imitando, deque notâ personâ potiùs denuo exhibendâ, quàm novâ formandâ: quoniam hoc *audere* et ritè exequi sit difficilius, et periculosius, quàm illud præstare: modo tamen quædam observentur solerter evitanda, quæ ab Horatio notantur.

Propriè.] Aptâ, convenienti et propriâ ratione.

Communia.] A nullo ante occupata et tractata.

129. *Iliacum carmen*] Materiam seu personam in Iliade ab Homero tractatam. Nempe is multiplicis argumenti fons uberrimus: Illumque τῆς τραγῳδίας ἡγεμόνα, τραγικώτατον, καὶ πρῶτον τῶν τραγῳδιποιῶν, rectè nuncupat Plato de Repub.

131. *Publica materies*] Publicata, nota, jam tractata, qualis in Iliade vel Odysseâ.

Privati juris erit.] Tua dicetur per novam et scitam dispositionem tractationemque à te inventam.

132. *Si Nec circa vilem, &c.*] Si passim non sequaris auctorem, quem tibi imitandum proposuisti, universa et singula ab eo desumendo: quod quidem vile, atque omnibus obvium, patens, et facile est. At contra maximæ artis et laudis est, sic imitari, ut nihil non tuum ac proprium, esse videatur: ratione jam dictâ et mox dicendâ.

Patulum orbem.] Carmen vulgatum: argumenti dispositionem omnibus expositam et cognitam: materiam continuâ serie pertextam, more cyclicorum. Vide postea annot. ad v. 136.

133. *Nec verbum verbo.*] Imo sententias ingeniosè expiscari oportet; quemadmodum Sophocles, Euripides, aliique ex Homero. Quin et pleraque in unâ linguâ nitent, quæ in alterâ nihil habebunt splendoris.

134. *Nec desilies imitator in arctum, &c.*] Tertius hic est scopulus imitatori cavendus. Ne Dramatici carminis et Epici diversam legem turpiter ignoret aut confundat. Sciat ergo audeatque immutare permulta et nova quædam inserere et affingere Tragœdiæ idonea, nec se coarctet ipse et astringat ad ea duntaxat, quæ induxit Epicus, v. g. Homerus, quem imitatur.

135. *Proferre.*] Al. melius, *referre*, licentèr quidem.

136. *Nec sic incipies.*] Præceptum de initio grandiori evitando, quod tam Epicus quam Tragicus cavere debet. Peccavit Statius in Achilleide, et Thebaide; Seneca in Troade, &c.

Scriptor cyclicus.] Circulator; circumforaneus; vagus; trivialis, ἀγύρτης in compitis homines congregans, quibus inconditos versus occinat: Virgil. Ecl. 3.

. . . . *Non tu in triviis indocte solebas*
Stridenti miserum stipulâ disperdere carmen?

Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 10. In novâ comœdiâ, inquit, cyclos dici invenio, loca ubi venderentur mancipia: fortasse etiam ubi et venalia reliqua. Astipulatur Schol. Aristoph. scribens κύκλον fuisse Athenis circum, seu locum, ubi carnes et pisces vendebantur. Sunt qui Mævium hîc notari asserant. Casaubonus in Athen. lib. 7. c. 3. multa eruditè de cyclo et cyclicis: atque *cyclicos* appellari solitos, quicunque materiam

Fortunam Priami cantabo, et nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?
Parturiunt montes; naſcetur ridiculus mus.
Quanto rectiùs hic, qui nil molitur ineptè: [885]
Dic mihi Muſa virum, captæ poſt tempora Trojæ,
Qui mores hominum multorum vidit, et urbes.
Non fumum ex fulgore, ſed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut ſpecioſa dehinc miracula promat;
Antiphaten, Scyllamque et cum Cyclope Charybdim.
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.

Fortunam Priami cantabo, et nobile bellum. *Ecquid iſte promiſſor dicet tam alto dignum exordio? Montes edunt partum, orietur mus riſum excitans. Quantò meliùs is qui nihil perperam agit: Refer mihi, ô Muſa, virum, qui poſt exciſam Trojam perluſtravit mores et civitates plurium hominum. Is non fumum è ſplendore, ſed lumen è fumo educere parat, ut exinde res præclaras et mirandas proferat, Antiphaten, Scyllam, Cyclopem, Charybdim. Nec Diomedis reditum incipit narrare à Meleagri morte, nec Trojæ expugnationem à duplice ovo.*

ANNOTATIONES.

quam continuâ ſerie pertexuiſſent: ſicut Antimachus Thebanam hiſtoriam. Additque, quem verò Poëtam intelligat Horatius per *ſcriptorem cyclicum*, nominatim indicare non poſſumus. Staſimum docti putant qui auctor parvæ Iliadis extitit: ſed repugnat Photius disertè illum ſeparans à cyclicis. Itaque Cyclicus apud Horatium erit potius alius quiſpiam è Cyclo Epico: Nam poetæ iſti non ob præſtantiam carminis commendati, ſed tantum propter ſeriem rerum eo corpore comprehenſarum: quod valde congruit illi Horatii loco, ubi ineptiarum arceſſitur is quem cyclicum nominat. Hæc omnia Caſaub. cit.

137. *Fortunam Priami.*] Carminis de Priamo deque bello Trojano initium eſt nimis inflatum.

138. *Hiatu?*] Perſius Horatii locum hunc revolvens ita ſcripſit Satira 5. init.

Fabula ſeu mœſto ponatur hianda tragœdo,
. . . .
. . . . *aut quantas robuſti carminis offas*
Ingeris, &c.
Tu neque anhelanti, coquitur dum maſſa camino
Folle premis ventos, &c.
Nec ſcloppo tumidas intendis rumpere buccas.

139. *Parturiunt montes.*] Ex Æſopi Fab. Phædrus rem explicans ſic ait:

. . . . *hoc ſcriptum eſt tibi,*
Qui magna cum minaris, extricas nihil.

Uſurpatur nempe illa dictio proverbialis in eos qui magna oſtentant ac pollicentur; minima verò, ut fere fit, præſtant. Improbè autem et in ſuam perniciem tale dicterium aliquando jactârunt Ægyptii cum ſuo rege Tacha. Lacedæmonios auxiliatores pridem illi exſpectârant; ubi Ageſilaum regem demum adventare ſtaturâ puſillum aſpexerunt, non ſine ludibrio dixere:

Ὤδινεν ὄρος, Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο, τὸ δ' ἔτεκεν μῦν

parturiebat mons: formidabat Jupiter: ille verò murem peperit. Quo alienatis Lacedæmoniis Ægyptii profligati arrogantiam ſuam luerunt.

141. *Dic mihi Muſa virum.*] Exordium eſt Odyſſeæ Homeri.

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, πολύτροπον, &c.

143. *Non fumum ex fulgore, &c.*] Non è ſplendidis initiis et promiſſis exigua et obſcura, ſed potius è tenui modeſtoque principio res magnas et nitentes profert.

144. *Miracula.*] Res admirationem moventes. Quanta ſcilicet pericula incurrit, et quanta virtute aſtuque Ulyſſes eſt eluctatus.

145. *Antiphaten.*] Læſtrygonum regem anthropophagum. Odyſſ. lib. 10.

Scyllamque.] Scopulum terribilem in freto Mamertino, ut fabulantur, Phorci filiam, cujus latera canibus latrantibus ſuccincta. Odyſſ. 12. Cic. contra Verrem. *Hoc infeſtior nautis Verres quàm Scylla, quod multo ſe pluribus et majoribus canibus ſuccinxerat.* Et de Haruſp. reſp. *Quam Scyllam tam eminentibus canibus tamque jejunis poëtæ fingendo exprimere potuerunt?* Vide Virgil. Ecl. 6. v. 74.

Cyclope.] Polyphemo Cyclopum rege. Odyſſ. 9. nos lib. 1. Sat. 5.

Charybdim.] Voraginem Scyllæ adverſam in freto Siculo 12. Odyſſ. cit. Virgil. Æneid. 3. nos lib. 1. Od. 27.

146. *Nec reditum Diomedis, &c.*] Nec in Odyſſeâ longè nimis exordium aut aliam quamvis narrationem repetit: ut fecit in ſuo de Diomedis reditu carmine Antimachus, qui et Thebanam ſcribens hiſtoriam viginti quatuor volumina implevit, antequam ſeptem duces uſque ad Thebas perduceret. De Diomede lib. 1. Sat. 5.

147. *Nec gemino bellum Trojanum, &c.*] Nec Iliadem condens à primâ origine res narrat, aut poema exorditur: ut in parvâ Iliade Staſimus, qui et Ledam à Jove adamatam, duo peperiſſe ova, et ex eorum altero Caſtorem et Clytæmne-

Semper ad finem tendit: et transfert auditorem in medias res velut cognitas: quæ verò tractata non fore pulcra judicat, omittit. Porrò sic fingit, sic intermiscet ficta veris, ut *medium initio, finis medio non discordet.*

Accipe quid ego populusque mecum exoptet. Si vis retinere plausorem usque ad perstromata, exspectantemque donec actor dicat, Vos plaudite; cujusque ætatis mores à te exprimendi sunt,

Semper ad eventum festinat: et in medias res [ ]
Non secus ac notas, auditorem rapit; et quæ
Desperat tractata nitescere posse relinquit.
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
Tu quid ego, et populus mecum desideret, audi. [ ]
Si plausoris eges aulæa manentis, et usque
Sessuri, donec cantor, Vos plaudite, dicat;
Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores,

ANNOTATIONES.

stram, ex altero verò prodiisse Pollucem et Helenam, quæ à Paride rapta excidii causa Trojani fuerit, prolixè et otiosè commemorat. Similiter peccârunt auctores Heracleïdis et Theseïdis, quos redarguit Aristoteles in suâ Poeticâ.

148. *Semper ad eventum festinat.*] Egregium sane præceptum, ut leviter perstringantur nonnulla quidem dictu necessaria, graviter autem et potissimum tractentur quæ propositum maximè remque promoveant. Hoc verò ut et præcedens etiam perditè violavit Statius in Thebaide, ubi et res altius repetit et permulta congerit vel parum conducibilia vel nihil, quæ quidem integro carmine rescindi queant.

In medias res, &c.] Rerum primordia supponi debent ut nota; auditoris autem animus in res medias statim rapiendus: quæ verò præcesserunt, occasione datâ, subinde narrantur solerter et tempestivè. Sic Homerus Iliadem ab Achillis irâ, quæ Trojæ excidium paulò antecessit; et Virgilius Æneidem à septimo errorum Æneæ anno exorsus est. Macrob. Saturnal. lib. 5. cap. 2. *Homerus*, inquit, *vitans in Poëmate historicorum similitudinem quibus lex est incipere ab initio rerum, et continuam narrationem ad finem usque perducere; ipse poëticâ disciplinâ à rerum medio cœpit, ad initium post reversus est. Ergo Ulyssis errorem non incipit à Trojano litore describere; sed facit eum primo navigantem de insulâ Calypsonis; et ex personâ suâ perducit ad Phæacas. Illic in convivio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Trojâ ad Calypsonem pervenerit. Post Phæacas rursus Ulyssis navigationem usque ad Ithacam ex personâ propriâ describit Poëta. Quem secutus Maro Æneam de Sicilia perducit ad Libyam. Illic in convivio Didonis narrat ipse Æneas navigationem suam de Trojâ usque ad Siciliam, &c.*

150. *Quæ desperat tractata nitescere, &c.*] Præceptum de seligendis præcipuis argumenti partibus et adjunctis, quæ tractata pulcritudinem poemati conferant: deque cæteris relinquendis quæ nec oratione splendescere nec splendorem argumento et proposito facere possint. Sic pleraque minimum adjuvantia Homerus prætermisit in Iliade et Odysseâ: in hâc Palamedem Ulyssis fraude interfectum: in illâ, raptum Helenæ, Achillis apud Lycomedem regem latebras, &c. Virgilius pari arte et solertiâ nihil dixit de Æneæ in Macedoniam appulsu: nihil de adventu in Laurentem agrum, deque comitum ejus Trojanorum certamine adversus Latinum regem et Aborigines ea loca tenentes. T. Liv. lib. 1. init.

151. *Atque ita mentitur, &c.*] Præceptum de affingendis plerisque, ita tamen ut omnia cohæreant, utque à veris falsa vix discerni queant. Est enim fictio velut anima poeseos. Arist. Poet. Sic ficta à Virgilio complura, totosque Æneidos libros esse confictos, nemo literatus ambigit. Certè doctis constat Trojam ab Ænea et Antenore proditam, Africam nunquam illum vidisse, nedum Diomedem: Didonem à Sichæi viri morte castissimam vixisse, &c. Huc pertinet quod præcipit Scaliger, lib. 3. c. 97. *Argumentum sumendum est brevissimum; illudque maximè varium multiplexque faciendum.*

152. *Primo ne medium, &c.*] Quintil. lib. 4. cap. 2. *Prima sit curarum, ut id quod fingimus fieri possit: deinde ut et personæ et loco et tempori congruat; et credibilem rationem et ordinem habeat: si contingat etiam, ut veræ alicui rei cohæreat, aut argumento quod in causâ sit confirmetur. Nam quæ tota extra rem petita sunt mentiendi licentiam produnt. Curandum præcipuè, ne qua inter se pugnent: quædam enim partibus blandiuntur; sed in summum non consentiunt. Præterea ne iis quæ vera esse confitebimur, adversa sint, &c.*

154. *Si plausoris eges, &c.*] Si vis scribere Tragœdiam, quæ ita populum delectet, ut ad usque finem in amphitheatro detineat, et donec amoveantur aulæa scenam exornantia.

155. *Vos plaudite.*] Hoc dicebat histrio peractam fabulam indicans. Tullius in Catone, c. 19. *Sapienti non est usque ad* plaudite *vivendum*, id est, usque ad vitæ finem, scilicet ut honestè vixisse intelligatur.

156. *Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores.*] Præceptum hoc de moribus bene et luculenter

Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui voces jam scit puer, et pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, et iram
Colligit ac ponit temerè, et mutatur in horas.
Imberbis juvenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusque, et aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidusque, et amata relinquere pernix.
Conversis studiis, ætas animusque virilis
Quærit opes et amicitias, inservit honori;
Commisisse cavet quod mox mutare laboret. [888]
Multa senem circumveniunt incommoda, vel quòd
Quærit et inventis miser abstinet, ac timet uti:
Vel quòd res omnes timidè gelidèque ministrat;
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor castigatorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt. Ne fortè seniles
Mandentur juveni partes, pueroque viriles;
Semper in adjunctis, ævoque morabimur aptis.
Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.
Segniùs irritant animos demissa per aurem,

& naturis annisque mutantibus decor tribuendus est.

Puer jam loqui sciens, et firmo pede gradiens, ludere amat cum æqualibus, irascitur facile et placatur, atque horis singulis *mutatur. Juvenis sine barbâ, dimisso tandem pædagogo, delectatur equis et canibus et campo* Martio: *flexibilis ad vitium, reprehensionis impatiens, utilium contemptor, pecuniam profundens, superbus, ardenter cupiens et cupita citò deserens.*

Ætas et animus virilis habet alia jam *studia: studet comparandis divitiis, dignitatibus, amicis; cavet facere id cujus mox pœniteat. Senex pluribus molestiis obnoxius est; seu quia* opes *accumulat, et quæsitis parcit infelix; seu quia pigrè et frigidè cuncta molitur; procrastinator, longinqua sperans, segnis, cupiens* vivere *diutius, morosus, queribundus, laudator ævi se puero transacti, juniores* autem *arguens* crebrò *et objurgans.*

Anni accedentes plura bona secum afferunt, plurima abeuntes auferunt. Ne fortè adolescenti committantur officia senis, aut puero quæ virî sunt, *diligenter observabit ætatum differentias et proprietates.*

Vel res in theatro peragitur, vel facta narratur: audita minus animum movent quam quæ videntur,

ANNOTATIONES.

exprimendis non semel inculcat Horatius, videlicet præcipuum.

162. *Equis canibusque, et aprici, &c.*] Venationi, item exercitationibus juventuti Romanæ consuetis in Martio campo, natatu, cursu, palæstrâ, luctâ, &c. Vide lib. 1. Od. 8.

163. *Cereus in vitium flecti.*] Mollis et facilis ad suscipiendam quamlibet affectionem perversam, sicut cera ad quamcunque formam et figuram.

164. *Utilium tardus provisor.*] Ut qui nondum egestatis incommoda expertus sit.

167. *Amicitias.*] Quæ *optima et pulcherrima vitæ supellex.* Cic. in Lælio.

Honori.] Excellentiam expetit ætas florens. Aristot. Rhetor.

170. *Inventis miser abstinet, &c.*] Sunt avari senes, quòd usu didicerunt et difficile esse invenire et facile amittere. Aristot. cit. *Potest quicquam esse absurdius, quam quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere?* Cic. cit.

172. *Spe longus.*] Nemo tam senex, qui annum vivere non speret. Cicero ibidem.

173. *Querulus.*] Nam senes plerumque *contemni se putant, despici et illudi.* Cic. de Senect.

Laudator temporis acti.] Senex res olim præteritas cum gaudio in memoriam revocat, aliisque narrat. Arist. cit.

178. *Ævo aptis.*] Ut juveni levitas, adolescenti fervor, viro cura divitiarum, ambitio et cupiditas honoris; seni maturitas et prudentia tribuatur, &c.

179. *Aut agitur res, &c.*] Præceptum grave ne res ulla vel atrocior, vel turpior in scenam proferatur, aut publicè fiat; sed narretur duntaxat. Quod si contra fiat, spectator non movetur suaviter, sed offensus indignatusque explodit.

Agitur.] Hinc dramatis et dramaticæ poeseos nomen.

180. *Segnius irritant animos, &c.*] Curet igitur poeta dramaticus, ut agatur in scenâ quicquid magis afficere potest, ratione tamen et modo statim explicandis.

Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus, et quæ
Ipse sibi tradit spectator. Non tamen intus
Digna geri promes in scenam; multaque tolles [12.]
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens.
Nec pueros coram populo Medea trucidet;
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus;
Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.
Neve minor, neu sit quinto productior actu
Fabula, quæ posci vult, et spectata reponi.
Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit: nec quarta loqui persona laboret. [5?]
Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat: neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat, et hæreat aptè.

quæque spectator ipse sibi tradit. Attamen in theatro non exhibebis intùs peragenda: et pleraque aspectui non objicies, sed mox oratione repræsentabis velut modo acta. Nec Medea liberos occidat ob oculos spectatorum: vel nequam Atreus palàm coquat humana membra. Nec Progne transformetur in volucrem, aut Cadmus in serpentem. Quicquid mihi sic exhibes, non credo, imò aversor.

Nec brevior, nec longior quinque actibus sit fabula, ut iterùm spectanda reposcatur. Nec Deus adhibeatur nisi difficultas occurrat digna tali vindice: Nec quarta persona loquendo desudet. Chorus suffi-ciat personam unius actoris et viri. Ne verò in mediis actibus quidquam dicat, nisi quod ad rem sit et faciat.

ANNOTATIONES.

181. *Oculis fidelibus.*] Plaut. Trucul.

Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem.

183. *Scenam.*] Nomen à σκηνὴ umbraculum, quod olim sub arborum umbraculis prima dramata fuerint acta. Postea verò locus tabulatis et contignationibus constructus, aulæisque et picturis rem theatricam adjuvantibus decoratus est.

185. *Nec pueros coram, &c.*] Ut ineptè apud Senecam Tragicum: Qui non immeritò *à paucis probatur.* Scalig. lib. 3. cap. 97.

Medea trucidet.] De Medeâ in Epodis. Quod pertinet ad rem præsentem, notandum est præceptum hoc gravissimum à Tragicis Græcis religiosè semper observatum; et eos allucinari qui aliter putant. Apud Æschylum, Agamemnonis in suo palatio trucidati auditur clamor luctuosus; minimè verò cædes spectatur. Apud Sophoclem, Clytæmnestra ab Oreste cæsa intus vociferatur, auditurque; at nequaquam in scenâ occidi ur Hæc et alia bene multa sagaciter, strenuè, graviterque probat vir Dramaticæ rei peritissimus Hedelinus in Praxi Theatricâ: ubi et Sophoclem defendit, quòd Ajax gladio suo palam incumbat. Verùm in proximo nemore id perpetrare Ajax intelligi potest.

186. *Atreus.*] Supra, v. 91.

187. *Progne.*] Hæc Ityn filium Tereo marito comedendum apposuit, àquo jam ense transfigenda in hirundinem versa est. Philomela ejus soror in avem sui nominis, Itys in phasianum, Tereus ipse demum in upupam. Ovid. Met. 6.

Cadmus in anguem.] Agenoris ille filius à patre missus ad Europam sororem quærendam, variasque orbis regiones pervagatus, senio tandem ingruente, in serpentem mutatus est. Ovid. Met. 3.

189. *Neve minor, &c.*] Hæc certè justa est fabulæ magnitudo. Nam si plures quàm quinque actus sint, nimis laxa tractatio et dispersa vis rem enervabit. Si tres solùm fuerint actus, vel argumentum nimis pressum ac jejunum erit elumbe; vel rebus et adjunctis pluribus nimium coarctatis erit confusum.

191. *Nec Deus intersit, &c.*] Non enim intervenire in machinâ numen debet, nisi quando res adeo difficilis continget, ut ope nequeat humanâ extricari; et Deum aliquem subvenire, æquum esse decorumque videatur. Hinc merito catastrophe Medeæ Euripidis jure exploditur. Vide Arist. Poetic. Sed et culpatur idem, quod sæpius Deos è machinâ producat: Dianam in Hippolyt. Minervam in Iphigen. Taur. Thetin in Andromach. Castor et Poll. in Helen. &c.

192. *Nec quarta loqui persona laboret.*] Ita saltem consuetum Dramaticis Græcis. Tres personæ duntaxat agunt simul et colloquuntur: atque muta est, si inducatur, quarta. Nihil tamen vetat quartam induci non multa loquentem. Scaliger lib. 3. *Quatuor in eâdem scenâ personas loqui, nulla religio est.* Profectò si parum agat loquaturve quarta, haud ullam afferet perturbationem aut confusionem.

193. *Actoris partes.*] Chorus eos exhibet, qui rei peractæ interfuerint: plures sunt numero, sed unus loquitur, Coryphæus dict. a Porro Chorum jam pridem obsoletum instaurari velut maximum Scenæ ornamentum non absurdè exoptat Hedelinus ante laudatus: ac de istis quæ,

le bonis faveatque, et concilietur amicis,
t regat iratos, et amet peccare timentes:
le dapes laudet mensæ brevis; ille salubrem
ustitiam, legesque, et apertis otia portis:
le tegat commissa; Deosque precetur et oret
t redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non ut nunc orichalco vincta, tubæque
Æmula; sed tenuis, simplexq; foramine pauco,[8,1]
Aspirare et adesse choris erat utilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu:
Quò sanè populus numerabilis, utpote parvus,
Et frugi, castusque, verecundusque coibat.
Postquam cœpit agros extendere victor, et urbem
Latior amplecti murus, vinoque diurno
Placari Genius festis impunè diebus;
Accessit numerisque modisque licentia major.
Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscæ motumque et luxuriam addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.
Sic etiam fidibus voces crevère severis,

Ille probis suffragetur, et amicis opituletur: iratos placet, et innocentes protegat: laudet frugalitatem, justitiam salutarem, et leges, et pacem fores aperientem: arcana sibi *credita ne revelet; et numina deprecetur, ut miseris sors melior contingat, pejor* autem *superbis.*

Tibia quondam *non sicut nunc compacta orichalco, et buccinæ par; sed exigua, et simplex, et paucis foraminibus, canentem Chorum adjuvare idonea erat, et sono replere sedes haud tunc valde refertas. Illuc enim populus numerari facilis, quippe non frequens, et frugalis, et pudicus, et modestus conveniebat. Postea* verò quàm *victor imperium atque urbis pomœrium amplificavit; ac diurnâ compotatione genio indulserunt impunè diebus festis,* tum quoque *versuum et musicæ luxuria aucta est. Nam quid melius facerent agrestes imperiti et labore soluti cum civibus mixti, et sordidi cum honoratis? Sic antiquæ arti saltationes luxuriosas adjunxit tibicen; et per theatra amplum syrma traxit. Sic et olim modesti lyræ soni* per luxum *multiplicati sunt:*

ANNOTATIONES.

giè differit prax. Theatr. l. 3. c. 4. ubi redarguit Aristotelem et Scaligerum, apud quos perperam Chorus appellatur *otiosus rerum curator.*

196. *Ille bonis faveatque, &c.*] Chori officia recenset Horatius. Exempla lege passim apud Tragicos Græcos: nec te moretur Seneca ubique ferè vitiosus.

199. *Apertis otia portis.*] Vel privatarum ædium, vel civitatis, vel etiam templi Jani fores apertæ indicant pacem, clausæ autem bellum. Vide lib. 4. Od. 15.

202. *Tibia non ut nunc.*] Chorus in mediis actibus agebat et loquebatur per Coryphæum, ut antè dictum est. Sed præterea inter unum et alterum Actum canebat saltabatque. Hinc mentionem facit Horatius de instrumentis musicis Chori concentum adjuvantibus.

Tibia.] De hâc fusè Scaliger, Poet. l. 1. c. 20.

Orichalco vincta.] Gall. *garnie de leton.* Angl. BEGIRT WITH BRASS. Montanum illud æs magno quondam in pretio fuit; quod auri splendorem, et æris duritiam habebat. Isidor. Fest. Servius ad 12. Æneid. *orichalchum omnibus metallis pretiosius fuit,* inquit.

Tubæque æmula.] Gall. *aussi grande et aussi éclatante que la trompette.* Angl. AS BIG AND AS CLEAR SOUNDED AS THE TRUMPET.

203. *Foramine pauco.*] Quatuor fuisse primùm foramina scribit Varro; alii tria duntaxat.

205. *Sedilia.*] Caveam, in quâ subsellia ad spectandos ludos. Vide cit. Scalig. lib. 1. c. 21. ubi de theatro, et amphitheatro; deque eorum partibus, incrementis, et ornamentis.

208. *Agros extendere victor, et urbem, &c.*] Iis tantùm licebat urbis mœnia proferre, qui imperii fines propagâssent. Vopisc. in Aureliano.

210. *Placari Genius.*] Vide lib. 3. Od. 17. et lib. 2. Epist. 1. v. 144.

Impunè.] Sine metu legum et Censorum. De die epulari vetitum olim: et pœnis constitutis luxuriam et sumptus coercuerunt leges Cornelia, Julia, &c.

211. *Accessit numerisque, &c.*] Gliscente populi luxu, pariter et theatralis apparatus crevit et luxuriatus est.

212. *Indoctus quid enim.*] Licentiam nempe illam majorem in versibus et musicâ postulabant spectatores luxuriosi; plebeii rusticis, nobiles plebeiis inquinati et corrupti.

213. *Confusus, turpis honesto?*] Diu quippe ludos spectârunt confusi nobiles cum populo. Tit. Liv. Valer. Max. lib. 2. cap. 4. Vide Ep. 4. annot.

216. *Sic etiam fidibus.*] Ut in comœdiis

atque elocutio rapida invexit dictionem antea inauditam: nec non sermo utilia documenta continens et futurum præsagiens vix discrimen habuit à Delphis oracula proferentibus.

Paulo post is qui propter vilem hircum contendit carmine tragico, nudos introduxit Satyros rusticos; et acerbus protulit sales, illæsâ severitate tragœdiæ: propterea quod oblectamentis et jucundâ novitate detinendus erat spectator sacris perfunctus, et ebrius, et sine lege.

At sic oportet Satyros risores et dicaces commendare, sic è seriis sermonibus *ad jocosos transire, ut quisquis Deus vel Heros producetur, paulò ante in auro et purpurâ conspectus, non loquatur sordidè* quasi *in vili tabernâ; neve terram fugiens sectetur nubila et vacua. Tragœdia versus leviculos respuens,*

Et tulit eloquium insolitum facundia præceps;
Utiliumque sagax rerum, et divina futuri [812]
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit, et asper
Incolumi gravitate jocum tentavit; eò quòd
Illecebris erat et gratâ novitate morandus
Spectator, functusque sacris, et potus, et exlex.
Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet satyros, ita vertere seria ludo;
Ne quicunque Deus, quicunque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro, [813]
Migret in obscuras humili sermone tabernas;
Aut dum vitat humum, nubes et inania captet.
Effutire leves indigna tragœdia versus,

ANNOTATIONES.

tibiæ sonos et foramina, ita etiam in tragœdiâ lyræ chordas et modos auxit luxus. In hac tres primum deinde septem, post decem fuisse aiunt.

Severis.] Cic. 2. leg. *antiquæ musicæ severitas.*

217. *Facundia præceps.*] Versus magniloqui, turgidi, rapidè fluentes, ut torrens.

218. *Utilium sagax rerum.*] Tragœdiæ Chorus sententias protulit affectavitque nimium acutas, obscurasque, similes oraculis.

Divina futuri.] Ventura prænuncians ad instar Apollinis Delphici.

219. *Sortilegis.*] Vide infra ad versum 403.

Delphis.] Apollo colebatur, et responsa dabat apud Delphos. Vide lib. 1. Od. 7.

220. *Carmine qui tragico.*] Agit Horatius de Satyrico Græcorum dramate: cujus aliqui dicunt inventorem Cratinum in Dionysiis, Suidas autem Pratinam Thespi non multis annis posteriorem. Unum istius generis drama superest nobis *Cyclops* Euripidis. Porro ista Græcorum dramata Latini utcunque imitati sunt in Atellanis fabulis: *quas argumentis dictisque jocularibus similes* Diomedes scribit. Vide Tit. Liv. lib. 7. init.

Certavit ob hircum.] Scilicet poetæ suum quisque Satyricum poema certatim edebant. Et qui victor censebatur mercedem accipiebat hircum, quem Baccho sacrificabat. Hinc nomen tragœdia, à τράγος *hircus*, et ᾠδὴ *cantus.* Alii tamen quasi τρυγῳδίαν dici volunt, à τρύγες *fæces*, quod histriones primùm *ore fæcibus perunctо*, in scenam prodirent, agerentque tragœdiam, ante inventum personæ usum. Vide postea v. 277.

221. *Satyros nudavit.*] Satyrica dramata edidit, in quibus erat Chorus è Satyris, Coryphæusque Silenus. Histriones nimirum perizomatis, villosâ tunicâ, hircinis pellibus, Satyrorum habitum et speciem referentes, inter Actus, et post tragœdiam sales et dicteria jactabant: sicque risum moventes populum delectabant.

224. *Functusque sacris.*] Quoniam ludi pars erat religionis et cultûs Deorum, sic fastidium insulsæ plebis fallendum fuit, et *gratâ novitate*, jocosis nempe salsisque carminibus detinendi spectatores. T. Liv. cit. lib. 7.

Potus et exlex.] Post sacra voluptati deditus inhians, suo genio nihil jam negans: quique epulis et vino refertus nullâ jam lege regi potest.

225. *Verum ita risores.*] Ita plebis fastidio obsequendum, ut decorum non violetur.

227. *Deus.*] Pan, Bacchus, Silenus, &c.

Heros.] Semideus; Hercules, &c.

228 *Regali conspectus in auro, &c.*] In tragœdiâ magnificè locutus ex decoro, idem post in Satyrico dramate abjecta, obscœna, sordida ne effutiat, quasi tabernarius.

229. *Tabernas.*] Alludit poeta ad tabernarias fabulas, in quibus Personæ viles & argumentum humile. Festus.

230. *Aut dum vitat humum.*] Ergo adhibendus ubique modus: medium teneat, suamque dignitatem servet: nec incidat in comicam pravitatem & humilitatem, nec vanè extollatur et inaniter intumescat.

231. *Effutire leves, &c.*] Tragœdiæ gravitas custodiri debet inter protervos Faunorum sales et jocos. Sic matrona in sacris non leviter et

Ut festis matrona moveri jussa diebus,
Intererit Satyris paulùm pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solùm,
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo:
Nec sic enitar Tragico differre colori,
Ut nihil intersit Davusne loquatur, et audax
Pythias, emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem, sudet multùm, frustraque laboret [894]
Ausus idem. Tantum series juncturaque pollet:
Tantum de medio sumptis accedit honoris.
Silvis deducti caveant, me judice, Fauni,
Ne velut innati triviis, ac penè forenses,
Aut nimiùm teneris juvenentur versibus unquam:
Aut immunda crepent, ignominiosaque dicta.
Offenduntur enim quibus est equus, et pater, et res:
Nec si quid fricti ciceris probat et nucis emptor,
Æquis accipiunt animis, donantve coronâ.

tanquam matrona diebus festis saltare compulsa, lascivos inter Satyros aliquantò verecunda esse debet. Ego Satyrica scribens, ô Pisones, non consectabor dictiones inconditas aut simplices dumtaxat: neque sic curabo declinare tragœdiæ speciem, ut nihil ponam discriminis, utrum loquatur Davus et inverecunda Pythias deluso Simoni talentum extorquens, an Silenus curator et minister dei alumni.

E materiâ vulgatâ sic poëma condam, ut quisque pariter facere posse confidat, rem verò tentans desudet plurimum, et perdat operam. Tantum valent ordo et connexio: tantum venustatis addunt argumento vulgari.

Satyri è silvis prodeuntes non debent, ut opinor, tanquam in urbibus atque in foro educati carmina juvenilia et nimis polita dicere, nec obscœna et contumeliosa eructare. His enim offenduntur habentes equum, et patrem, et opes, neque probant vel laudant quicquid placet ementibus frictum cicer et nuces.

ANNOTATIONES.

lascivè, sed modestè et graviter saltans, nihil sui decoris amittit.

232. *Moveri jussa.*] Erant enim choreæ sacræ modò virginum, modò matronarum, ut in ludis Megalensibus, et in sacris Cybeles: et jussu Pontificis agebantur.

234. *Non ego inornata.*] Docet Poeta Satyrici carminis dictionem esse debere tragicâ inferiorem, at agresti superiorem.

Inornata.] Abjecta, vetusta, obsoleta.

Dominantia.] Græcia κύρια, à translatis suo jure non expulsa, res propriè et apertè significantia: qualia sunt quæ res venereas et obscœnitatem clare et simpliciter denotant.

235. *Satyrorum.*] Al. *satirarum.*

236. *Nec sic enitor.*] Decorum personarum hîc etiam, ut et alibi semper observandum est.

Tragico colori.] A tragœdiæ magniloquentiâ.

237. *Davus, Pythias, Simo.*] Personæ Comicæ apud Lucilium, Menandrum, Terentium.

238. *Emuncto.*] Ter. *Emunxi argento senes.*

239. *Silenus.*] Gravior quædam persona, qualis ille Bacchi pædagogus.

240. *Ex noto fictum carmen sequar.*] Satyricum ego drama condere volens, non confingam argumentum, ut solent Comici; sed potiùs ex notâ materiâ et historiâ desumpto argumento, fictisque ut decet adjunctis, carmen eximiè componam. Sic Euripides *Cyclopem* finxit ex Homeri Odysseâ 9. Vide supra v. 128 et 129.

241. *Sudet multum.*] Cic. orat. perf. *Illo modo confidunt se posse dicere. Nam orationis subtilitas imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil experienti minùs.* Vide Quintil. lib. 2. cap. 1. et lib. 4. cap. 2.

242. *Series.*] Rerum dispositio scita et ingeniosa.

Junctura.] Structura verborum artificiosa.

243. *Accedit honoris.*] Ex illâ solerti inventione, fictione, connectione, ordine.

244. *Silvis deducti.*] Vel agrestes et in silvis educati: vel è proscenio silvestri et nemoroso prodeuntes. Nam triplex erat scenæ forma triplici dramati respondens. Tragica columnis suffulta, superbisque fastigiis et signis ornata. Comica ædium privatarum speciem ostendebat. Satyrica arbores, montes, speluncas, agrestia omnia exhibebat. Vitruv. lib. 7 cap 5.

Fauni.] Dii silvestres, qui et Sylvani et Satyri: de his jam l. 1. Od. 4. l. 2. Od. 17. l. 3. Od. 18.

246. *Teneris juvenentur versibus.*] Ne versibus nimium excultis juveniliter et scurriliter lasciviant: sed ubique simplicitatem rusticanam redoleant.

247. *Ignominiosa.*] Famam alicujus labefactantia.

248. *Quibus est equus, et pater.*] Equites Rom. et Patricii: honesti viri et nobiles.

249. *Fricti ciceris et nucis emptor.*] Homines infimæ sortis è plebe: qui dum spectaculis aderant, emebant frictum cicer ad levandam famem.

Nucis] Frictæ quoque nuces ibi vendebantur. Plaut. Athen. lib. 2. Festus *nuces ustas* dicit.

Syllaba longa brevi ſubjecta vocatur Iambus,
Pes citus: unde etiam trimetris accreſcere juſſit
Nomen Iambëis, cùm ſenos redderet ictus,
Primus ad extremum ſimilis ſibi: non ita pridem,
Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures,
Spondeos ſtabiles in jura paterna recepit,
Commodus et patiens; non ut de ſede ſecundâ
Cederet aut quartâ ſocialiter. Hic et in Acci
Nobilibus trimetris apparet rarus, et Enni.
In ſcenam miſſus magno cum pondere verſus,
Aut operæ celeris nimium curâque carentis,
Aut ignoratæ premit artis crimine turpi.
Non quivis videt immodulata poëmata judex:
Et data Romanis venia eſt indigna poëtis.
Idcircone vager, ſcribamque licenter; an omnes
Viſuros peccata putem mea, tutus, et intra
Spem veniæ cautus? Vitavi denique culpam,
Non laudem merui. Vos exemplaria Græca
Nocturnâ verſate manu, verſate diurnâ.
At veſtri proavi Plautinos et numeros et

Syllaba longa brevi ſubjuncta appellatur Iambus, pes celer: unde et vocati ſunt Iambici trimetri; quanquam ſex edebat ſonos, à primo uſque ad ultimum æqualis. Is autem nuper, ut aliquanto lentior et gravior ad aures ſe veniret, in patriam ditionem ultro admiſit firmiores Spondeos, non ita tamen, ut conſorti locum ſecundum vel quartum concederet. Talis etiam infrequens reperitur in Accii Enniique celebratis Iambicis. Certe Iambici Spondeis crebris graves in ſcenam producti, vel properantem nimis operam et negligentiam arguunt, vel turpem artis inſcitiam. At quilibet judex haud animadvertit inconditos verſus: et poëtis Latinis indulgentia immeritò conceſſa eſt. Ergone *ideo ſpatier, et parùm accuratè ſcribam? an omnes credam errata mea cognituros, providus et ſecurus citra ſpem indulgentiæ? Tum demum culpam effugero quidem, ſed non laudem meruero.* Itaque, *Piſones, die noctèque ſcripta Græcorum evolvite. Verùm Majores veſtri et numeros et jocos Plauti approbaverunt:*

ANNOTATIONES.

251. *Syllaba longa.*] Agit iterum de verſibus Dramati propriis. Nam de his jam ſuprà v. 80.

252. *Pes citus.*] Auſon. velociorem Parthorum ſagittis dicit.

253. *Cùm ſenos redderet ictus.*] Cùm ſex haberet pedes, omnes Iambos; ob celeritatem trimetri dicti ſunt; quaſi tres ſolum percuſſiones atque tria duntaxat intervalla pronunciando faciunt. Quint. lib. 9. cap. 4. ſuprà lib. 1. Sat. 10. v. 43.

256. *Spondeos ſtabiles, &c.*] Inſerti ſunt Spondei pedes tardiores in verſibus Iambicis, ad dandum iis pondus et robur, magiſque movendos animos audientium.

258. *Acci.*] Accius, ſive Actius, aut Attius, Poëta celebris, de quo lib. 1. Sat. 10. et lib. 2. Epiſt. 1. ubi et de *Ennio*.

259. *Enni.*] De eo lib. 4. Od. 8. v. 20. Item locis mox citatis.

260. *In Scenam miſſus.*] Appoſitè Marcilius corrigit, *miſſos:* aliàs quæ ſyntaxis?

263. *Non quivis videt, &c.*] Prolepſis, ad quam mox reſpondet, *idcircone vager,* &c. Apage verſiculum.

Nec tantâ in metris veniâ conceditur uti,

quem velut Horatii affert Servius ad 5. Æneid. et collocant aliqui ante iſtum, *Non quivis videt,* &c.

264. *Et data Romanis, &c.*] Vide lib. 1. Sat. 4. et 10. lib. 2. Epiſt. 1.

265. *Scribamque licenter.*] Nullâ habitâ ratione pedum et legis metricæ: an Latinorum negligentiam imitabor potiùs quam exactam rationem Græcorum?

266. *Intra Spem veniæ*] Præciſâ ſpe omni veniæ: quâ ſi mihi blandirer, oſcitanter ſcriberem nec mihi ſatis caverem. Sunt qui emendârint, *extra.* Sed veteres codices reluctantur. Vide A. Gell. lib. 12. c. 13. Extra ſpem veniæ eſt, qui ſcit nullam fore veniam. Intra ſpem veniæ cautus et tutus eſt, qui licet veniam ſperet, recti amans ſibi cavet tamen, et peccare non vult. Hæc ego.

267. *Vitavi denique culpam, &c.*] Quod ſi verſus Iambicos diligenter condam, nec hoc ſat ad laudem, Plaut. Trinum. Scen. ult.

Si quid amicum erga bene feci, aut conſului fideliter;
Non videor meruiſſe laudem, culpâ caruiſſe arbitror.

Qui erratum vitat, quod debet, non ideo laudem meretur; ſed qui ingenioſè, rectè, artificioſè ſcribit, is laudatur.

270. *Plautinos et numeros et ſales.*] Donatus in Plauto notat et carpit numeros inconditos et peregrinos, item ſales frigidulos interdum atque

Laudavêre sales: nimiùm patienter utrumque,
Ne dicam stultè, mirati; si modò ego et vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus et aure.
Ignotum Tragicæ genus invenisse Camœnæ
Dicitur, et plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quæ canerent agerentq; peruncti fæcibus ora. [397]
Post hunc, personæ pallæque repertor honestæ,
Æschylus et modicis instravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui nitique cothurno.

certè utrosque faciliùs quam par est, ne dicam stolidè, admirati: si quidem ego et vos novimus infacetum sermonem à venusto distinguere, et rectum modulum sentimus digitis atque auribus.

Thespis reperisse fertur Tragicæ musæ genus incognitum, et carpentis circumtulisse carmina, quæ cantarent agerentque vultum habentes fæce oblitum.

Post eum Æschylus inventor larvæ et stolæ decoræ theatrum parvo tabulato extruxit, atque instituit loqui magnifice et incedere cothurno.

ANNOTATIONES.

etiam scurriles, &c. S. Hieronymus Apolog. in Ruffin. *Plautinum salem* dicit, pro scurrili. Laudant tamen Cicero Offic. 1. Macrob. Saturnal. lib. 2. cap. 1. Gell. lib. 3. cap. 3. Vide lib. 2. Epist. 1. v. 58. Item v. 170.

274. *Digitis et aure.*] Versuum dimensionem digitis faciunt parum exercitati, aurium verò judicium adhibent peritiores.

275. *Tragicæ genus invenisse.*] Libet altiùs repetere originem Tragœdiæ ac Dramatum. Bacchus Icarium docuerat plantare vites. Hic in Attico agro hircum vineas depopulantem Baccho mactavit, convocatis ad sacrificium vicinis, qui choreis et cantilenis Dei lætitiæ datoris vindictam celebrârunt. Religiosè illud etiam quotannis vindemiarum tempore fieri placuit tum in pagis, tum subinde in urbibus. Mox cœperunt scribere certatim poetæ τραγῳδίαν, id est, carmen hirci, vel de hirco: quod à choro decantatum. Illis carminibus Baccho sacris inserta, addita, substituta quædam alia fuerunt, atque etiam dialogi inter duos aut plures. Hincque natum drama cùm Comicum, tum Tragicum, tum Satyricum. Quod ad inventorem spectat, certe ante Thespim fuerunt Dramatici rudiores quidem: at ille nominatur auctor, quoniam unum actorem induxit; qui dum chorus Bacchi laudes canens paululum interquiesceret, heroïs aut summi cujuspiam viri insigne aliquod facinus carmine celebrabat. Alia insuper ornamenta subjunxit, quibus Tragœdia illustrata est.

276. *Dicitur.*] Scilicet res non extra controversiam est. Scalig. Poet. lib. 1. cap. 6. sic habet: *Qui primus Tragœdiam dederit, haud ita pro comperto habetur. Satis constat illam, à Thespi rudiorem factam, qui pensiles scenas in plaustris circumegit: addiditque nudis oribus fæcem pro personâ.*

Plaustris vexisse poemata.] Circa vicos Thespis aliique plaustris vecti in obvium quemque scommata jactabant et falsa convicia. Plutarch. in Solone. Hinc Proverb. Ἐ plaustro loqui.

Thespis.] Atheniensis ille poeta Solonis tempore floruit ante Æschylum plus sexaginta, ante Sophoclem octoginta circiter annis. Thespis Protagonistam seu histrionem induxit cum Coryphæo, aut alio quopiam è Choro loquentem. Æschylus deinde alterum seu Deuteragonistam addidit. Denique Sophocles tertio sive Tritagonista adjuncto Tragœdiam perfecit.

277. *Peruncti fæcibus ora.*] Ideo Thespis aliique vultu cerussâ, vel minio, vel fæce perunoto dicteriis obvios quosque incessebant, ut imitarentur Silenum rubicundum, Satyrosque dicaces Bacchi socios et ministros. Illos Aristophanes τρυγοδαίμονας vocabat. Gall. *Diables barboüillés de lie.* Angl. MERRY ANDREWS BEDAUBED WITH LEES. Vini an olei fæcibus tingerent se histriones, disceptant fatali more suo Grammatici, et nugas nugis addunt, inquit Scaliger paulò ante citatus.

278. *Personæ.*] Ne agnoscerentur histriones.

Pallæ.] Quæ ad pedes imos usque demissa, et Latina dicebatur, ad discrimen pallæ Gallicæ, quæ brevior.

279. *Æschylus.*] Domi nobilis Poëta iste non militando magis quàm scribendo acer et audax fuit. In Marathoniâ pugnâ non ultimam laudem tulit: adeo bibax, ut Sophocles ei objiceret, non ipsum, sed vinum tragœdiarum ejus esse auctorem. Has dum scriberet ταυρηδὸν ἔβλεπε, inquit Aristophanes, *tauro furenti similem aspectum habebat.* Non ergo fit incredibile quod narrant, ejus Eumenidum terribili spectaculo exanimatos esse pueros aliquot, perculsas autem prægnantes fœminas ad partum adactas. Ab Æschylo compositas nonaginta fabulas tradunt, quarum ad nos vix septem pervenerunt. Denique casu testitudinis eliso capite extinctum referunt.

280 *Cothurno.*] Eminentiori calceo Tragicis proprio.

His ſucceſſit vetus Comœdia magnâ cum laude; ſed libertas evaſit in crimen et audaciam lege coercendam; lex data eſt: et chorus ignominiosè tacuit, ademptâ poteſtate maledicendi.

Noſtri poetæ nihil non tentârunt; neque laudem exiguam abſtulerunt, qui relictis Græcorum argumentis geſta Romanorum decantârunt: ſive qui prætextatas fabulas, *ſeu qui togatas ſcripsêre. Nec virtute bellicâ illuſtriores ac potentiores quàm facundiâ eſſent Romani, ſi poetas pleroſque non terreret cura et longum tempus expoliendi. At vos, ô Numæ proles, redarguite carmen diu et crebrâ recenſione haud caſtigatum, et ad amuſſim non ſæpiùs emendatum.*

Quoniam Democritus exiſtimat ingenium plus valere quàm artem, et poëtas non inſanientes arcet ab Helicone,

Succeſſit vetus his Comœdia, non ſine multâ
Laude; ſed in vitium libertas excidit, et vim
Dignam lege regi: lex eſt accepta: chorusque [283]
Turpiter obticuit, ſublato jure nocendi.
Nil intentatum noſtri liquêre poëtæ,
Nec minimum meruêre decus, veſtigia Græca
Auſi deſerere, et celebrare domeſtica facta,
Vel qui prætextas, vel qui docuère togatas.
Nec virtute foret clariſve potentius armis
Quàm linguâ Latium, ſi non offenderet unum-
Quemque poëtarum limæ labor, et mora. Vos ò
Pompilius ſanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coercuit, atque
Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.
Ingenium miſerâ quia fortunatius arte [295]
Credit, et excludit ſanos Helicone Poetas

ANNOTATIONES.

281. *Vetus Comœdia.*] Hæc à novâ differebat in omnibus, tempore, argumento, apparatu, metro: ut ait Cruq. Vetus tempore belli fuit Peloponneſiaci: nova poſt extinctam populi libertatem, jam rerum potientibus Philippo et Alexandro. In veteri Duces, Magiſtratus, Philoſophi, Dii ipſi proſcindebantur. Patet ex Ariſtophane, item ex Eupolide. In novâ ſunt amores adoleſcentum, ſervorum fraudes, &c. vetus aſſurgit ad tragicum ſtylum: nova popularis eſt. In veteri omnia metrorum genera admittebantur: in novâ ſolùm ferè Iambicum. In vetere mirus apparatus et luxus: in novâ prope nullus, ablato etiam Choro. In veteri perſonæ ad vivum effingebantur, ut agnoſcerentur facilè: nova nihil tale habebat.

283. *Vim Dignam lege regi:*] Nec enim ulli parcebatur: honeſtique viri, perinde ut alii, dicteriis et conviciis nominatim proſcindebantur.

. . . . . . Sævus apertam
In rabiem verti cœpit jocus, &c.

Lex eſt accepta.] Quæ maledicentiam illam effrenatam pœnis propoſitis vetebat. Vide lib. 2. Epiſt. 1. verſ. 150. et ſeq.

. . . . Quin etiam lex
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Deſcribi.

Cæterum Comœdia Satyrica multum civitati profuit, cum caveret unuſquiſque culpam, ne ſpectaculo cæteris eſſet, et domeſtico probro: ut ait Donatus.

286. *Veſtigia Græca Auſi deſerere, &c.*] Primò quidem Græcas fabulas et hiſtorias in Latinos verſus tranſtulerunt, ut eſt in Epiſt. modò cit. v. 164. at poſtea Marte proprio argumenta ex hiſtoriis Romanorum tractârunt laudabiliter Ennius, Pacuvius, Actius, &c.

288. *Prætextas.*] Latinas fabulas graviores, ubi prætextati et nobiles perſonæ locum habent: quæ reſpondent tragœdiis Græcorum.

Togatas.] Fabulas tabernarias, in quibus agunt perſonæ privatæ et plebeiæ. Et hæ Comœdiæ Græcorum novæ, ſicut veteri Atellanæ et Satira Latina, reſpondebant. Illas ſcripſerunt Ælius Lamia, Anton. Rufus, Cn. Meliſſus, Afranius, Pomponius.

291. *Limæ labor, et mora.*] De curâ et ſedulitate diuturnâ emendandi jam alibi dictum. Vide lib. 2. Epiſt. 1. &c. Ovid. de Ponto, lib. 3. Eleg. ult.

Sæpe piget . . . .
Corrigere, et longi ferre laboris onus.
Corrigere at res eſt tanto magis ardua, quanto
Magnus Ariſtarcho major Homerus erat.

292. *Pompilius ſanguis.*] Piſones trahentes originem à Numa Pompilio, et à Calpo ejus filio dicti Calphurnii.

294. *Perfectum.*] Al. *præfectum.*

295. *Ingenium miſerâ, &c.*] Redarguit Horatius eos, qui non virtutem poeſeos, ſed vanam opinionem ſectabantur.

Ingenium.] Poeticam facultatem à natura datam.

Miſerâ arte.] Ironicè: exercitatione et arte quæ parum valeant ad faciendum bonum poetam, et ad laudabile carmen ſcribendum.

296. *Excludit ſanos Helic. P.*] Cic. 1. de Divin.

Democritus; bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam; secreta petit loca; balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium nomenque Poëtæ,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Licino commiserit. O ego lævus,
Qui purgo bilem sub verni temporis horam!
Non alius faceret meliora Poëmata. Verùm
Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet, exors ipsa secandi.
Munus et officium nil scribens ipse docebo;
Unde parentur opes; quid alat formetq; Poetam; [100]
Quid deceat, quid non; quò virtus, quò ferat error.
Scribendi rectè sapere est et principium et fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ,
Verbaque provisam rem non invita sequentur.
Qui didicit patriæ quid debeat, et quid amicis,
Quo sit amore parens, quo frater amandus, et hospes

plerique negligunt resecare ungues et barbam, secedunt in loca remota, fugiunt balnea. Etenim consequentur, ut putant, *præmia et laudem poetarum, si tonsori Licino* tondendum *nunquam præbeant caput tribus Anticyris minimè curandum. Quàm ego sum parum cautus, qui bilem expurgo ineunte vere:* At *nemo conderet meliora carmina: sed hoc non tanti puto. Itaque implebo munus cotis, quæ secare non valens reddit ferrum acutum* et secando aptum. *Nihil ego scribens docebo munus et officium* scribendi; *unde facultas petatur; quid erudiat et perficiat poëtam; quid conveniat, quid non; quò virtus, quò error deducat.*

Sana mens est principium et origo rectè scribendi: materiam tibi suppeditabunt placita Socratis: præparatamque materiam sequetur ultrò facundia.

Qui scit quid patriæ, quid amicis debeat; quâ parentes, quâ fratres et hospites charitate diligendi sint,

ANNOTATIONES.

Negat sine furore Democritus quenquam poëtam magnum esse posse. Et 2. De Orat. *Sine inflammatione animorum, et sine quodam afflatu quasi furoris: quod et à Platone scriptis relictum dicunt.*

Helicone.] Is mons Bœotiæ Musis sacer, Parnasso vicinus.

297. *Democritus.*] De eo Philos. L. 1. Epist. 12.

Bona pars non ungues ponere, &c.] Quasi verò cultum exteriorem negligendo et insaniæ speciem præ se ferendo, boni poëtæ habendi sint.

298. *Non barbam:*] Philosophi quidam alebant barbam: et gravitati tribuebatur. At in cæteris insaniæ species erat.

Secreta petit loca.] Hominum conspectum et consuetudinem fugit.

300. *Tribus Anticyris.*] De Anticyrâ insulâ lib. 2. Sat. 3. v. 83. Ibidem de Elleboro in eâ abundanti, quod insaniæ remedium. Quod autem Horatius tres Anticyras dicit, cum duas Strabo ponat, auxesis est.

301. *Licino.*] Is Augusti tonsor et libertus, ab eo factus Senator, quòd Pompeium odisset.

302. *Qui purgo bilem*] Per quam insaniens optima poemata conderem. Ironia est. Alii *urgor* legunt perperam.

304. *Nil tanti est.*] Absit ut insanire velim ad eximia facienda carmina. Imo sapere malim et nulla componere: valeant Democritus et Democritici.

Ergo fungar vice cotis.] Hoc petitum ab Isocrate vel ab Aristotele, ut volunt alii: αἱ ἀκόναι αὐταὶ μὲν ταμεῖν οὐ δύνανται, τὸν δὲ σίδηρον ὀξὺν καὶ τμητικὸν ποιοῦσι.

306. *Nil scribens.*] Nullum carmen Epicum vel Dramaticum.

307. *Opes.*] Adjumenta ad bene scribendum, dives poeseos facultas et virtus.

308. *Error.*] Ignoratio artis et virtutis poeticæ.

310. *Socraticæ chartæ.*] Philosophiæ præsertim moralis scientia: quam Socrates promovit, et ab eo hauserunt Plato, Xenophon, aliique, et scriptis illustrârunt. De Socrate, lib. 3. Od. 21. Item lib. 2. Sat. 4.

Rem poterunt ostendere.] Scribendi ubertatem præbebunt. Cic. in Bruto. *Habeat omnes Philosophiæ notos et tractatos locos: nihil enim de religione, nihil de pietate, nihil de charitate patriæ, nihil de morte, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore et voluptate, nihil de perturbationibus animi et erroribus (quæ sæpe cadunt in causas ut in poëmata sæpissimè) nihil inquam sine eâ scientia amplè et copiosè dici et explicari potest:* et alibi: Omnis ubertas et quasi sylva dicendi è disputationibus philosophorum ducta est.

311. *Verbaque provisam rem, &c.*] Si rem bene tenes, si præparatam habes rerum copiam, non deerit elocutio; verbaque et dictiones affatim sequentur: et aptè atque accommodatè dices. Cic. de Orat. 3. *Rerum copia verborum copiam gignit.*

312. *Patriæ quid debeat, &c.*] De variis istis officiis Plato 5. de legibus, &c.

313. *Hospes.*] Contra peregrinos peccata præ

quod Senatoris, quod Judicis, quod belli Ducis munus sit; is certè novit tribuere decorum unicuique personæ.

Solers imitator debet intueri exemplar vitæ et morum, atque hinc proprios fingere sermones. Nonnunquam comœdia locis pulchra, beneque mores exprimens; quamquam nec elegans nec verbis ornata nec artificiosè disposita, populo magis placebit, eumque meliùs detinebit, quam versus sententiis destituti et canoræ nugæ.

Musa Græcis largita est ingenium et politi sermonis facultatem, eos, utpote nihil appetentes præter laudem. At *contra juvenes Romani longis computationibus discunt assem dividere in centum partes. Albini filius respondeat: si de quincunce dematur una, quid restat? poteras dicere, triens. Benè: valebis tua bona conservare.* Quòd *si uncia addatur, quid erit? Semis. Atqui cum ista lues et studium lucri animos occupârit,* an *putamus carmina cond[i]*

Quod sit conscripti, quod judicis officium, quæ
Partes in bellum missi ducis; ille profectò
Reddere personæ scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitæ morumque jubebo
Doctum imitatorem, et veras hinc ducere voces.
Interdum speciosa locis, morataque rectè
Fabula nullius veneris, sine pondere et arte,
Valdiùs oblectat populum, meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum, nugæque canoræ.
Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, præter laudem nullius avaris.
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. Dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Uncia, quid superet? poteras dixisse, triens. Eu.
Rem poteris servare tuam. Redit uncia; quid fit?
Semis. An, hæc animos ærugo et cura peculi
Cùm semel imbuerit, speramus carmina fingi

ANNOTATIONES.

illis quæ in cives committuntur, ultori Deo curæ sunt. Nam cùm peregrinus amicis cognatisque careat, majorem apud Deos et apud homines meretur misericordiam, &c. Plato modò citatus.

317. *Respicere exemplar, &c.*] In animo suo eximium et perfectissimum exemplar sibi fingat. Non hominem quempiam privatum, sed perfecti fini et numeris omnibus absoluti hominis sibi proponat imaginem, sive ideam, ut Plato vocat: atque secundum illam scribat et dicat.

318. *Imitatorem.*] Poesis est imitatio, ex Platone, Aristotele, &c.

Veras voces.] Rei naturam verè exprimentes. Al. *vivas*: sed apagè.

319. *Speciosa locis, &c.*] Locis communibus et sententiis rerum naturam et mores apprimè exhibentibus, quamvis nullo verborum ornatu. Al. *iocis*. Prior lectio præferenda.

Morataque rectè Fabula.] Lege Quintil. lib. 6.

322. *Nugæ canoræ.*] Versus solo verborum sonitu inflati, modulati quamvis et numerosi non sic afficiunt, ut qui verbis inopes quidem, at rebus divites fuerint. Pers. Sat. 5.

Non equidem hoc studeo bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat.

Statius nugas ejusmodi canoras effutiit.

323. *Graiis ingenium.*] Adverte, Lector, quàm sæpe Græcos commendet Horatius: et meritò; cùm scripserint illi sapienter æque et eleganter, ingeniosè et accuratè. Nempe qui non quæstui sed gloriæ studebant.

325. *Assem Discunt in partes centum diducere.*] Arithmeticam sedulò ediscunt augendis [illegible] utilem: *longis rationibus*: addendo, [illegible], diminuendo, multiplicando, subtrahendo.

326. *Dicat Filius Albini.*] Prosopopœia. Albinus insignis fœnerator filium suum ad [illegible] studium artemque instituens.

327. *Quincunce, triens, semis.*] As duodecim habet partes, sive uncias: *uncia* [illegible] quòd una sit è duodecim partibus [illegible] duæ sunt unciæ, sic dicitur quasi sexta pars. *Quadrans*, tres unciæ; quòd sit quarta pars. *Triens*, quatuor unciæ, tertia pars. *Quincunx*, quinque unciæ. *Semis*, sex unciæ, dimidium assis. *Septunx*, septem unciæ. *Bes* [illegible] *Des*, quasi dempto triente, id est, quatuor unciis de asse, octo continet unciæ. *Dodrans*, novem unciæ, quod demptus sit quadrans. *Dextans*, quòd demptus sit sextans. *Deunx*, quòd una desit uncia ad assem.

328. *Poteras dixisse.*] Instigatio est, qui [illegible] rogans urget Albini filium, ut respondeat [illegible]

Eu.] Approbatio est bonæ responsionis [illegible]. Al. *beus*, vel *bem*, &c. sed minùs bene.

330. *Ærugo.*] Æris vitium est. Metaph. pro avaritiâ et opum cupiditate; quâ bonæ indoles corrumpitur, ut metalla rubigine.

Posse linenda cedro, et lævi servanda cupresso?
Aut prodesse volunt, aut delectare Poëtæ;
Aut simul et jucunda et idonea dicere vitæ.
Quicquid præcipies, esto brevis: ut citò dicta
Percipiant animi dociles, teneantque fideles.
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causâ sint proxima veris:
Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi:
Neu pransæ Lamiæ vivum puerum extrahat alvo.
Centuriæ seniorum agitant expertia frugis:
Celsi prætereunt austera poëmata Rhamnes. [903]
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo.
Hic meret æra liber Sosiis, hic et mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat ævum.
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus.
Nam neque chorda sonum reddit, quem vult manus et mens;
Poscentique gravem persæpe remittit acutum;
Nec semper feriet quodcunque minabitur arcus.

posse cedro illinenda, et fabrefactâ cupresso custodienda? *Poëtæ vel cupiunt prodesse, vel delectare; vel jucunda pariter atque utilia dicere ad vitam* bene instituendam. *Si quod præceptum das*, illud *breve sit; ut animus paucis* verbis *comprehensa suscipiat facilè, et sedulò retineat. Omne redundans effluit ex animo pleno. Ficta ad oblectamentum sint vero simillima: nec quidlibet credi petat fabula: neve devoratum infantem è Lamiæ ventre eximat vivum.* Porrò *quod nihil fructuosum continet, respuitur à cœtu seniorum: elati verò Rhamnenses explodunt carmina severiora.* At ille *omnium suffragationem aufert, qui jucundum atque utile conjunxerit, lectorem oblectando simul et docendo: talis codex Sosiis quæstum parat, trans mare* vectatur, *atque auctori famam conciliat et immortalitatem.*

Sunt tamen errata, quibus veniam dari velim. Etenim chorda non semper edit sonum quem vult mens et manus; et petenti gravem aliquando acutum reddit: nec arcus collineabit quocunque tendet.

ANNOTATIONES.

332. *Linenda Cedro.*] Digna immortalitate, quæ significatur per cedrum minimè putrescentem. Hinc olim eximia scripta cedrino oleo linebantur, ne blattis vel ipsâ vetustate corrosa absumptaque interirent. Plin. l. 16. cap. 39. *Cedri oleo peruncta materies nec tineam nec cariem sentit.*

Lævi cupresso?] Cypressinâ arcâ, capsâ, scrinio: *cypressus cariem, et vetustatem non sentit.* Item, *adversus cariem tineasque firmissima.* Plin. lib. 16. cap. 40. et 42.

333. *Aut prodesse volunt, &c.*] Duæ sunt hæ poëseos virtutes, docendi atque delectandi: de quibus præcepta dat Horatius ista duo: Ut doceas utiliter, esto brevis: Ut delectes, finge verisimilia.

338. *Ficta voluptatis causâ, &c.*] Reprehenditur Virgilius, quod ait, mutatas naves in nymphas Æn. 10. v. 38. item Æn. 6. per ramum aureum ad inferos Æneam descendisse; item Didoni comam ab Iride abscissam, Æn. 4. &c.

340. *Neu pransæ Lamiæ, &c.*] Nec fingat fecta puerum à Lamia devoratum, et mox ejus ventre extractum viventem. Hoc fortasse figmentum erat alicujus poetastri illius temporis, ridiculum sanè et à naturâ abhorrens.

Lamiæ.] Lamia Philostrato ponitur inter larvas et lemures; Sexto Pompeio est venefica; Suidæ formosa mulier Libyca, Jovi adamata. Alii aliter. Olim vulgo Lamiæ putabantur mulieres speciosæ, quæ blanditiis allectos juvenes devorabant. Isidorus à laniando dici existimat, quòd infantes corriperent ac laniarent. De Lamiâ Libyæ reginâ pulchrâ sed crudeli Diod. Sic. lib. 20. Nihil ad rem Lamus rex Læstrygonum humanâ carne solitus vesci.

341. *Centuriæ seniorum.*] Senes amant seria et gravia carmina moribus instituendis utilia: *Centuriæ.* Singulæ tribus olim in centurias divisæ.

342. *Rhamnes.*] Equites et juvenes jucunda petunt: à Romulo dicti Rhamnes seu Rhamnenses, ut Tatienses à Tatio, Luceres à Lucumone, vel à Lucero. Varr. 4. de L. L. Plutarch. in Romulo, &c.

343. *Omne tulit punctum.*] Suffragia punctis aliquando notabantur. Cic. pro Muræna, n. 72. *Recordor quantum hæ quæstiones in Senatu habitæ punctorum nobis detraxerint.*

345. *Sosiis.*] Hi fratres erant celebres Romæ librarii et bibliopolæ; de his jam lib. 1. Epist. ult.

Mare transit.] Expetitur ab exteris nationibus.

348. *Nam neque chorda, &c.*] Citharœdus interdum aberrat, pariter et sagittarius non semper scopum ferit aut collineat.

Verùm ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parùm cavit natura. Quid ergo est?
Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
Quamvis est monitus, veniâ caret; et citharœdus
Ridetur, chordâ qui semper oberrat eâdem:
Sic mihi qui multum cessat, fit Chœrilus ille,
Quem bis terve bonum cum risu miror: et idem
Indignor, quandoq; bonus dormitat Homerus. [94
Verùm opere in longo fas est obrepere somnum.
Ut pictura poësis erit; quæ, si propriùs stes,
Te capiet magis; et quædam, si longiùs abstes.
Hæc amat obscurum: volet hæc sub luce videri,
Judicis argutum quæ non formidat acumen;
Hæc placuit semel: hæc decies repetita placebit.
O major juvenum, quamvis et voce paternâ
Fingeris ad rectum, et per te sapis; hoc tibi dictum
Tolle memor: certis medium et tolerabile rebus
Rectè concedi. Consultus juris, et actor
Causarum mediocris abest virtute diserti
Messalæ, nec scit quantum Cascellius Aulus; [95

At cùm pars major carminis speciosa fuerit, ego non offendar paucis erroribus, quos vel reliquit indiligentia, vel hominis ingenium tenue vix cavere potuerit. Quid igitur statuendum? *Quemadmodum librorum descriptori, si idem semper erratum admittat etiam admonitus, minimè ignoscitur: et citharista deridetur, qui semper ad eandem chordam offendit. Ita qui sæpiùs* in carmine *allucinatur, videtur* similis *isti Chœrilo, quem bis aut ter elegantem admiror et derideo; ipsemet autem doleo, quotiescunque labitur excellens Homerus. Sed in longo opere cespitare licet.*

Poësis est similis picturæ: quædam tibi magis placebit, si adsis proximus; quædam verò si remotior fueris. Altera loco paulùm tenebroso, altera ad lucem plenam *vult spectari,* scilicet *quæ non timet judicis examen severum: altera semel* duntaxat, *altera decies spectata approbabitur.*

O major natu *juvenum* Pisonum, *tametsi patris documentis formaris ad* id quod *perfectum est, et ex te sapis; hoc monitum ausculta et retine.* In rebus *quibusdam mediocritas toleratur, et ritè admittitur. Jurisperitus et causidicus mediocris* longè *distat ab eloquentiâ Messalæ; nec tantum scit quantum Aulus Cascellius:*

ANNOTATIONES.

351, 352. *Non ego paucis Offendar maculis.*] Vide Longin. cap. 30.

357. *Qui multum cessat.*] Sæpius iners et negligens, et hinc crebrius peccans, lib. 2. Epist. 2. v. 14. *semel hic cessavit.*

Chœrilus.] De eo lib. 2. Epist. 1. v. 233.

358. *Bis terq; bonum miror.*] Demiror quòd non semper malè, quodque vel bis aut ter benè scribat.

359. *Indignor, quandoque bonus dormitat.*] Nam bonum poetam benè semper et concinnè dicere velim. At *peccare humanum est.* Cic. *Nemo est qui omnibus horis sapiat.* Plin. Videtur hìc Horatius alludere ad id quod Aristoteles notat, Homerum contra decorum et rationem scribere, Ulyssem prudentissimum ubique et vigilantissimum somno oppressum è navi sublatum à Phæacibus et in litore Ithacensi expositum. Tunc certè Homerus ipse plus quam Ulysses dormitasse videatur. Alia multa in Homero sunt reprehensa, pariter et in Virgilio pleraque. Vide Macrob. &c.

360. *Verùm opere in longo, &c.*] Quintil. lib. 10. cap. 1. *Non semper intendunt animum, oneri cedunt, fatigantur nonnunquam: et Ciceroni dormitare Demosthenes, et Homerus Horatio visus: magni enim sunt, homines tamen.*

361. *Ut pictura poësis erit.*] Pictura est muta poesis: poesis loquens pictura. Plato 10. de Rep. Aristot. Poet. Plutarchus ex Simonide, &c. Cic. Tusc. 5. n. 114. *Tradunt Homerum cæcum fuisse; at ejus picturam non poësim videmus. Quæ regio? quæ ora? qui locus Græciæ? quæ species formæ? quæ pugna? quæ acies? quod remigium? qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus est, ut quæ ipse non viderit, nos ut videremus effecerit?*

Quæ, si propriùs stes, &c.] Ita quædam poesis haud accurata, raptim si legatur, fortè placebit. duobus locis aut tribus sat nitida. At si diligentiùs consideretur, apparebunt maculæ et vitia permulta, quibus offensus lector aversabitur. Contrà poesis elegans passim et ad amussim facta, ingenioque et arte diù elaborata, quo sæpiùs inspicietur, eo plus admirationem movebit: quia novæ semper veneres et lepores elucescent.

365. *Hæc decies repetita placebit.*] Plato in Philebo, quæ pulchra sunt, bis et ter repetenda dixit.

371. *Messalæ.*] Messala Corvinus orator disertissimus; de quo lib. 3. Od. 21. et lib. 1. Sat. 10.

Cascellius.] Aulus Cascellius Vindex ju[illegible] civilis.

Sed tamen in pretio est: Mediocribus esse poëtis
Non homines, non dii, non concessere columnæ.
Ut gratas inter mensas symphonia discors, 374
Et crassum unguentum, et Sardo cum melle papaver
Offendunt; poterat duci quia cœna sine istis:
Sic animis natum inventumque poëma juvandis,
Si paulùm è summo discessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis:
Indoctùsque pilæ, discive, trochive, quiescit; 380
Ne spissæ risum tollant impunè coronæ: [99a]
Qui nescit versus, tamen audet fingere. Quidni?
Liber et ingenuus, præsertim census equestrem
Summam nummorum, vitioq; remotus ab omni.

attamen laudatur. Verùm *poëtam mediocrem non ferunt Dii, non homines, non tabernæ. Sicut lautas inter epulas incondita musica, et vile unguentum, et papaver cum melle Sardo* mixtum *respuuntur, quoniam transigi cœna potest sine illis: sic carmen ad animos recreandos factum, si tantulum abest à supremo, tendit ad infimum.*

Qui ludorum est imperitus, fugit exercitationes campi Martii: *haud solers pilæ vel disci, vel trochi,* hæc *minimè tractat; ne frequentes circumstantes cachinnos effundant: at carminum rudis ea nihilominus audet moliri. Cur non? liber* est *atque ingenuus, imò in censu* repertus possidere *opes ad equestrem* dignitatem *sufficientes, atque omnis expers criminis.*

ANNOTATIONES.

scientiâ præcipuus: hunc commendat Valer. Max.

373. *Non homines.*] Certè mavult eruditus quisque nullos quàm mediocres versus audire et legere.

Non dii.] Apollo, Bacchus, Musæ: vel dii, in quorum festis canuntur carmina et aguntur ludi. Et quidem nihil nisi præstantissimum diis offerri aut placere fas est.

Non columnæ.] Quia non invenient emptores: sed in pulvere et oblivione jacebunt. *Columnæ,* seu pilæ, ad quas libri venales prostabant; librariorum tabernæ publicis porticibus contiguæ et affixæ. De his jam L. 1. Sat. 4. v. 71. ubi

Nulla taberna meos habeat neque pila libellos.

374. *Gratas inter mensas.*] Inter unam et alteram mensam: secundâ mensâ.

375. *Unguentum.*] Quo utebantur veteres ad delicias, Lib. 1. Od. 36. et 38.

375. *Sardo cum melle papaver.*] Bellaria è melle deterrimo, quale est Sardoum; factum scil. ex amaris herbis crescentibus in Sardiniâ insulâ Italiæ vicinâ. Sardum mel ut et Corsicum valde amarum est et nullius pretii, Plin. l. 19. cap. 8. *Papaveris sativi tria sunt genera. Candidum, cujus semen tostum in secundâ mensâ cum melle apud antiquos dabatur.* Petronius satyricè vanos declamatores ait, mellitos fundere verborum globulos, et omnia dicta factaque quasi papavere et sesamo sparsa.

379. *Ludere qui nescit.*] Similitudine conglobatâ ostendit artem poëseos longâ exercitatione ediscendam et excolendam, nec temerè tentandam esse.

Ludere.] Luctari, jaculari, currere, equitare, natare, salire: ad quæ se exercebat Romana juventus in campo Martio. Vide Lib. 1. Od. 8.

380. *Pilæ.*] Lib. 1. Sat. 5. v. 48. et Lib. 2. Sat. 2. v. 11.

Disci.] De eo Lib. 1. Od. 8. et Lib. 2. Sat. 2.

Trochi.] Duplex erat is ludus, ut jam dixi Lib. 3. Od. 24. v. 57. Priorem describit Virg. Æneid 7. v. 378.

Ceu quondàm torto volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circùm
Intenti ludo exercent. Ille actus habenâ
Curvatis fertur spatiis: stupet inscia turba,
Impubesque manus mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ.——

Alter non ita puerilis exercitationem poscebat, à priori longè diversus. Rotula quædam erat seu circulus ex ære vel ferro, cujus axiculis appensi erant annuli inter currendum tinnientes: in locis publicis peragebatur: annulorum verò sonitu monebantur prætereuntes ut declinarent ab incursu trochi. Sive, ut scribit Turnebus, Rota erat habens ansam, quo faciliùs mitteretur, axiculisque compacta transvectis jaciebatur: quorum claviculæ et commissuræ aduncæ, dum versabatur missa rota vel circulus orbisve missus, tinniebant, et crepabant. Artis quidem erat mittere scienter. Propert. lib. 3. Eleg. 14.

Increpat et versi clavis adunca trochi.

Martial. trochi meminit Lib. 11, Epig. 22. Lib. 14. Epig. 168, et 169.

Garrulus in laxo cur anulus orbe vagatur?
Cedat ut argutis obvia turba trochis.

382. *Quidni.*] Prolepsis Quasi verò illa essent ad poësim adjumenta, probitas, nobilitas, opes.

383. *Liber.*] Licet ergo facere quodcunque libet.

Census equestrem.] De illo in Epo 4. Item Lib. 1. Epist. 1.

Tu nihil invitâ dices faciesve Minervâ :
Id tibi judicium est, ea mens. Si quid tamen olim
Scripseris, in Metii descendat judicis aures,
Et patris, et nostras; nonumque prematur in annum;
Membranis intus positis, delere licebit [597]
Quod non edideris. Nescit vox missa reverti.
Silvestres homines sacer interpresque Deorum
Cædibus et victu fœdo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres rapidosque leones.
Dictus et Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, et prece blandâ
Ducere quo vellet. Fuit hæc sapientia quondam,
Publica privatis secernere; sacra profanis;
Concubitu prohibere vago; dare jura maritis; [598]
Oppida moliri; leges incidere ligno.

Tu verò nihil scribes aut ages, Minervâ repugnante. Hoc tibi est ingenium et judicium. At si quidpiam aliquando scribas, committe illud auribus et examini Tarpæ, patrisque tui, et nostro. Quin et recondo ad annos novem. Dum chartæ scrinio manebunt inclusæ, poteris emendare quod non vulgaveris: at verbum editum nequaquam redire valet.

Orpheus divinus et numinum internuncius homines feros avertit à cædibus et turpi vitæ ratione; propterea dictus mitigare tigres et leones ferocissimos, Amphion quoque Thebanæ arcis conditor dicitur lyræ sono suavique cantu lapides movisse et quocunque libuit impulisse. Ea fuit olim sapientia, distinguere publica à privatis, et sacra à profanis, incerta connubia vetare, maritis modum præscribere, urbes extruere, leges tabulis inscribere.

ANNOTATIONES.

385. *Tu nihil invitâ, &c.*] Pisonum juvenum majorem alloquitur. Tu quidem cum bonâ indole, sanâ mente, acri judicio pollens, nihil aggredieris perperam: intelligeque quid possis, ut omnia rite præstes.

Minervâ invitâ:] Reluctante et infestâ hac Deâ artium omnium præside; sine cujus ope nihil feliciter quisquam moliri valet. Unde proverb. in eos qui illud tentant ad quod à naturâ minime comparati sunt; quodque propterea nunquam rectè exequuntur.

387. *Metii.*] Sp. Metius Tarpa criticus optimus; de quo jam ante Lib. I. Sat. 10.

388. *Patris.*] Hic enim erat valde sagax, ingeniosus, eruditusque in primis.

Et nostras.] Amice ac fideliter.

Nonumque prematur in annum.] Diu servetur scriptum antequam in lucem edatur, ut limatum otiosè, et expolitum non reformidet acre doctorum judicium, quando vulgabitur. Vide Quint. lib. 10. c. 4. *Emendatio pars studiorum longè utilissima. Nec sine causâ creditum est, stylum non minus agere cum delet: hujus autem operis est, adjicere, detrahere, mutare.——Scripta reponantur ad aliquod tempus, ut ad ea post intervallum velut nova atque aliena redeamus: ne nobis scripta nostra quasi recentes fœtus blandiantur, &c. Cinnæ Smyrnam novem annis accipimus scriptam: et panegyricum Isocratis annis decem elaboratum.* Vide Catull. Epig. 96. in Smyrn. Cinnæ.

391. *Sylvestres homines, &c.*] Poëseos excellentiam ostendit et commendat.

Silvestres.] More belluarum in silvis et speluncis degentes.

Sacer.] Vates divinus Plato, nuncupatur. Cic. pro Archia n. 18. *Ennius ille noster sanctos vocat poëtas, quòd quasi Deorum munere commendati nobis esse videantur.* Ovid.

At sacri vates, et divum vocamur.
Sunt etiam qui nos numen habere putant.

Interpr. Deorum.] Poëtæ nihil sunt aliud nisi Deorum interpretes, à quocunque numine corripiantur: inquit Plato in Ione.

392. *Cædib. et victu fœdo deterruit.*] Ad humaniorem vitæ rationem et cultum adduxit. Lucret. lib. 5. v. 930.

Volgi vago vitam tractabant more ferarum.

Vide supra Lib. I. Sat. 5. ver. 100. et seq.

Orpheus.] Apollinis hic et Calliopes filius. Moysis tempore floruit. Nullum habemus Orphei genuinum carmen. Hymni et alia quædam sub ejus nomine circumferuntur perperam: sunt enim Onomacriti poëtæ.

394. *Amphion.*] Jovis ille atque Antiopæ filius Thebas à Cadmo conditas muris et arce instruxit. *Non quod lyrâ duxerit, sed quod suaviter affatus homines rusticos accolas, et incultis moribus rudes ad obsequii civilis pellexerit disciplinam:* inquit Solinus, cap. 13. Vide Lib. 3. Od. 11.

396. *Fuit hæc sapientia, &c.*] Poëtæ quondam sapientes erant, et versibus documenta tradebant.

397. *Publica privatis secernere.*] Nam communia et publice tunc erant omnia, et robustior quisque per vim quidlibet rapiebat.

Sacra prof.] Nec religio quemquam retinebat.

398. *Dare jura maritis.*] Non modo legitima statuendo conjugia, sed et adulteria prohibendo.

399. *Oppida moliri.*] Societatis et opis mutuæ causâ.

Leges incidere ligno.] Primæ leges versibus ja-

Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus
Tyrtæusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit: dictæ per carmina sortes;
Et vitæ monstrata via est; et gratia regum
Pieriis tentata modis; ludusque repertus, [929]
Et longorum operum finis; ne fortè pudori
Sit tibi Musa lyræ solers, et cantor Apollo.
Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est. Ego nec studium sine divite venâ,
Nec rude quod prosit video ingenium; alterius sic
Altera poscit opem res et conjurat amicè.

Sic fama et dignitas sacris poëtis de versibus contigit. Post illos inclaruit Homerus, ac Tyrtæus viriles animos ad certamina carminibus accendit: fata versibus prenunciata: et vivendi instituta tradita sunt: nec non gratia Principum captata; inventi etiam ludi, atque laboris diuturni solatium: ne forte verecundiam tibi faciant Musæ lyricorum peritæ et Phœbus canens. Disceptatur jamdudum, an bonum poema fit ô naturâ, an ab arte. Ego quidem *non video quid valeat ars sine felici naturâ; vel natura, sine eruditione. Ita res una petit auxilium alterius, et mutuo juvat.*

ANNOTATIONES.

dem in ligneis tabulis scriptæ; postea ære incisæ, et locis publicis affixæ sunt.

400. *Sic honor, &c.*] Per eam sapientiæ rationem.

401. *Post hos.*] Post primam illam poëseos ætatem venit altera, quâ Homerus aliiq; rectè facta ducum et summorum virorum celebrarunt.

402. *Tyrtæus.*] Hic post Homerum non ita longè septingentis prope ante Christum annis vivebat, Athenis oriundus, ludimagister ignobilis, luscus, claudus, mutilus: attamen ex Apollinis oraculo profectus belli dux adversus Messenios, victoriam Lacedemoniis insignem peperit, cum militum animos præcedentibus cladibus fractos, carmine de verâ virtute et gloriâ stimulasset, atque ad moriendum pro patria fortiter incendisset. Carminis istius pretiosæ aliquot reliquiæ ad nos usque pervenerunt. Hunc poëtam laudant Plato 1. de Rep. Pausanias in Messenicis, Strabo lib. 6. Athenæus, lib. 14. Stobæus multos ejus de bellicâ audaciâ versus profert: Justinus historiam fusè narrat, lib. 3. Plutarch. Suidas, &c.

403. *Dictæ per carmina sortes*;] Apollo versibus quidem heroicis ut plurimum responsa dabat, Plin. lib. 7. cap. 56. *versum heroicum Pythiæ oraculo debemus.* Virg. Æn. 4. *sortes* hoc sensu non semel usurpat. Cic. de Div. l. 2. cap. 56. *Cum sors illa edita est opulentissimo regi Asiæ,* Cræsus Halym penetrans magnam pervertet opum vim, *hostium vim sese perversurum putavit, pervertit autem suam.* Vide Plutarch. in Theseo.

404. *Vitæ monstrata via est*;] Quidam intelligunt præcepta morum: eo quod libentius audiuntur et facilius retinentur quæ strictâ quàm quæ solutâ oratione scripta sunt. Talia sunt apud Hesiodum, Theognidem, Phocylidem, Epimenidem, &c. Alii interpretantur carmina de rebus Physicis, ut *vitæ* sit pro *naturæ*, cujus arcana explicantur. Talia scripsere Empedocles, Lucretius, &c.

Gratia regum tentata.] Poëtæ regibus gratiosi extiterunt: sic Callimachus Ptolemæo, Æschylus et Anacreon Polycrati, Euripides Archelao, Simonides Hieroni, Aratus Antigono, Alexandro etiam Chœrilus, Ennius Scipioni, Archias Lucullo, Virgilius et Horatius Augusto ac Mæcenati, Claudianus Honorio, Ausonius Gratiano, &c. Ovid.

Cura ducum fuerant olim regumque poëtæ.

405. *Ludusque repertus.*] Fabulæ relaxandis et oblectandis animis aptæ, comœdiæ, &c. certe post longos labores versibus, cantu, dramate, mirum in modum animus recreatur.

406. *Ne fortè pudori, &c.*] Hæc autem recensere volui, Piso, ne te pudeat fortè poëtam videri.

407. *Cantor Apollo.*] Carminum auctor, præses, deus.

408. *Naturâ fieret, &c.*] Vetus controversia est: utrum poëta nascatur, an fiat.

409. *Ego nec studium sine divite venâ.*] Cic. pro Archiân. 18. *Sic à summis hominibus eruditisque accepimus, cæterarum rerum studia et doctrinâ et præceptis et arte constare; poetam naturâ ipsa valere, et mentis viribus excitari, et quasi divino quodam spiritu afflari.*

410. *Rude ingenium.*] Arte non expolitum: Bene Plutarchus et alii dixerunt, naturam sine disciplinâ cœcam esse.

411. *Alterius sic altera poscit opem res.*] Cic. eodem modo cit. *Sæpius ad laudem et virtutem natura sine doctrinâ, quam doctrina sine naturâ valuit. At cum ad naturam eximiam et illustrem accesserit ratio quædam et confirmatio doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum ac singulare existit.* Vide et Quintil.

Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit;
Abstinuit Venere et vino. Qui Pythia cantat
Tibicen, didicit priùs, extimuitq; magistrum.
Nunc satis est dixisse; ego mira poëmata pango; [8a]
Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui est,
Et quod non didici, sanè nescire fateri.
Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire poëta,
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Si verò est unctum qui rectè ponere possit,
Et spondere levi pro paupere, et eripere atris
Litibus implicitum: mirabor, si sciet inter
Noscere mendacem verùmque beatus amicum.
Tu seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Lætitiæ. Clamabit enim, Pulcrè, benè, rectè:
Pallescet super his; etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem: saliet, tundet pede terram.
Ut qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt propè plurà dolentibus ex animo: sic
Derisor vero plùs laudatore movetur. [9aa]

Qui cupit metam exoptatam cursu attingere à juventute multa pertulit egitque, æstum et frigus toleravit, voluptates abdicavit. Qui tibiâ canit in Pythiis, ante eruditus est et magistro subditus fuit. At *nunc sufficit dicere: ego perfectissima facio carminâ: ultimum invadat scabies: pudet me post alios esse, et ingenuè fateri me ignorare quæ non didici.*

*Sicut præco plebem congregat ad emendas merces, ita adulatores ad quæstum vocat poëta, prædiis locuples et pecuniâ ad fœnus datâ. Qui si lautum velit præbere convi*vium, *et se vadem præstare pro egeno, cumque litibus obrutum expedire: mirum erit si opulentus distinguere queat amicum fidelem à fallaci. Tu sive largitus sis, seu largiri quidpiam velis alicui, ne* hunc *gaudio exultantem admoveas ad* audien*dum carmen à te compositum.* Is *enim* tunc *exclamabit, Optimè, concinnè, egregiè: ad illud expallescet: atque etiam lacrymarum stillas* aliquot *amicis oculis effundet: tripudiabit ac saltabit. Non secus, ac conducti ad flendum in exequiis, dicunt aguntque fere plura quàm qui ex animo lugent: ita plus adulator efficitur, quam sincerus approbator.*

ANNOTATIONES.

412. *Qui studet optatam.*] Ostendit Poëticam artem perinde ac cæteras artes sub magistro discendam esse priusquam exerceatur: neminemque esse poëtam excellentem, nisi longâ eruditione limatum et expolitum.

Metam.] Locus unde incipiebat cursus, dicebatur carcer; ubi desinebat, meta.

414. *Abstinuit Venere et vino.*] Abstinentia et temperantia mirè juvant: contrà voluptates corpus animumq; corrumpunt, enervant, frangunt, perdunt. D. Paul. ad Cor. *Omnes in stadio currunt, sed unus accipit brabium* —— —— —— ——*qui in agone contendit ab omnibus abstinet*—— ——*ut coronam accipiat.*

Qui Pythia cantat Tibicen.] Eximius quisque tibicen vocatus ad canendum in Pythiis ludis Apollini sacris ob interfectum Pythonem serpentem. In iis fiebat certamen citharœdorum.

417. *Occupet extremum scabies:*] Metaph. à pueris ludentibus, qui ut se mutuò ad cursum stimulent, postremo scabiem imprecantur.

418. *Nescire fateri.*] Sic multiplicatur importuna et funesta soboles malorum poëtarum.

419. *Ut præco ad merces, &c.*] Docet Horatius adhibendos esse scriptorum arbitros et censores, eosque fideles et sinceros.

420. *Assentatores jubet ad lucrum ire.*] Præmiis allicit ad laudanda sua carmina. Vide Pers. Sat. 1. Martial.

Non tu, Pomponi, cœna diserta tua est.

426. *Tu seu donaris, &c.*] Cave quibus et quando legas tua scripta ut verum nanciscaris de iis judicium.

427. *Plenum lætitiæ.*] Seu præmia sperantem, seu paulo ante consecutum.

429. *Pallescet;*] Quasi obstupefactus mirandis scriptis.

430. *Stillabit ex oculis, &c.*] Præ simulata lætitiâ et admiratione.

431. *Qui conducti plorant.*] Præficæ olim mulieres dictæ, quasi ancillis ejulantibus et lamentantibus præfectæ, in funeribus adhibebantur, luctum ciebant, vellebant crines, tundebant pectus, &c. Nonnius ex Lucil. *Mercede quæ conductæ flent alieno in funere Præficæ multo et capillos scindunt et clamant magis.*

433. *Derisor.*] Fictus laudator.

Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perspexisse laborent,
An sit amicitiâ dignus: Si carmina condes,
Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.
Quintilio si quid recitares, Corrige, sodes,
Hoc aiebat, et hoc: meliùs te posse negares,
Bis, terque expertum frustra; delere jubebat,
Et malè tornatos incudi reddere versus.
Si defendere delictum, quàm vertere, malles;
Nullum ultrà verbum, aut operam insumebat inanem,
Quin sine rivali teque et tua solus amares.
Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incomptis allinet atrum
Transverso calamo signum; ambitiosa recidet[912]
Ornamenta; parùm claris lucem dare coget:
Arguet ambiguè dictum: mutanda notabit;

Aiunt reges scyphis plurimis tentare et vino explorare eum quem probare student, utrum dignus sit familiaritate suâ. Tu si facias versus, cave ne te decipiat animus versutus adulatoris. Si quidpiam recitavisses Quintilio Varo, dicebat: Age, hoc et illud emenda. Si postquam bis aut ter rem tentasses, responderes; nequaquam te posse melius: jubebat expungere, et versus inconditos recudere. Quod si errata defendere malles quàm corrigere; nullum amplius verbum, aut curam adhibebat frustra, ne te et tua sine æmulo solus approbares. Vir probus et sagax versus languidos redarguet, asperos damnabit, inconditis nigram totam apponet transverso calamo; luxuriantes ornatus amputabit; jubebit obscurâ illuminare; ambigue dicta reprehendet; mutanda designabit:

ANNOTATIONES.

434. *Reges dicuntur, &c.*] Inebriant hominem, et explorent num sit loquax, et an temulentus commissa secreta effutiat ac revelet.

Culullis.] Poculi genus est. Vide Annot. Lib. 1. Od. 31. v. 11.

437. *Sub vulpe latentes.*] Alludit ad Fabulam Vulpis et Corvi.

438. *Quintilio.*] Cremonensis ille poëta, solertissimus et acerrimus erat scriptorum judex. Vide Lib. 1. Od. 18, et 24.

441. *Malè tornatos incudi reddere versus.*] Metalla igne et incude mollita fingi torno constat: et testatur Strabo *de Cibyræ ferro.* Ergo perperam criminantur quod Horatius duas easque contrarias metaphoras incudis et torni hic veluti consarciat. Alii rectius leg. *formatos.*

444. *Teque et tua solus amares.*] Ea est poëtastri stultitia. Cic. Tusc. *Adhuc neminem cognovi poëtam, qui sibi non optimus videretur.*

445. *Vir bonus.*] Ab adulatione alienus, cæterùm ingenio et judicio sagax.

Versus reprehendet inertes,] Arte et virtute carentes. Vide Lib. 2. Epist. 2. v. 110. et seq.

446. *Duros,*] Inconcinnos, non elaboratos, malè sonantes, *crudos* Persio: suprà cit. Epist. v. 122.

——————*nimis aspera sano*
Lævabit cultu.——————

Allinet atrum signum;] Græci ὀβελίζειν dicunt. Expungendi seu delendi, vel mutandi signum ea nota erat, virgula quædam recta ὀβελὸς dicta, quod tanquam veru corrigenda transfigerat, versibus et locis reprehensione ne dignis apponebatur à critico.

447. *Ambitiosa recidet Ornam.*] Quintil. l. 10. c. 4. *Emendatio pars studiorum longe utilissima, nec sine causâ creditum est stylum non minus agere cum delet: hujus operis est, Adjicere, Detrahere, Mutare: simplicius judicium qua replenda vel dejicienda sunt, duplicis autem operis est, premere tumentia humilia extollere, luxuriantia astringere, inordinata digerere, soluta componere, exultantia coërcere. Nam et damnanda quæ placuerant, et invenienda quæ fugerant, &c.* Hujus præcepti sui Horatius ipse videtur immemor fuisse, stylum juveniliter exultantem non castigans, nec ambitiosa et luxuriantia recidens, quando in Ep. 16. v. 28. plura coacervat, ubi unum et simplex erat afferendum. Certè mens dolore pressa haud in multas aut acutas sententias effunditur et spatiatur: nec tot minuta variaq; concipit, nedum eleganter et copiosè eloquantur. In quo passim hallucinatus est Seneca Tragicus. Lucanus etiam, &c. Vide Cicer. in Bruto, ubi Gorgiam redarguit.

448. *Parum claris lucem dare coget.*] Et memet huic documento fateor obnoxium. Auctor Reip. Literariæ 1684. meas ad Juvenalem annotatiunculas recensens, vir certè bonus et prudens animadvertit paululùm dormitasse me, nec satis exposuisse mentem Satyrici, v. 49. Sat. 1. Leviori nimium stylo locum eximium perstrinxeram. Bene Scaliger lib. 6. ca. 7. *In Juvenale inquit, sunt quædam tam acuta dicta, ut vix uni, aut alteri par sit Horatius.* Nec crede omnino, Lector, Hypercritico. In hoc tamen ausculta, quod ita laudat istum locum:

Exul ab octavo Marius bibit, et fruitur Diis Iratis.

Fiet Ariſtarchus: nec dicet, cur ego amicum
Offendam in nugis? Hæ nugæ ſeria ducent
In mala deriſum ſemel exceptumque ſiniſtrè.
Ut mala quem ſcabies, aut morbus regius urget,
Aut fanaticus error, et iracunda Diana;
Veſanum tetigiſſe timent fugiuntq; poëtam,
Qui ſapiunt: agitant pueri, incautique ſequuntur.
Hic dum ſublimes verſus ructatur, et errat,
Si, veluti merulis intentus decidit auceps
In puteum foveâmve; licèt, Sucurrite, longum
Clamet, Io civès; non ſit qui tollere curet.
Si quis curet opem ferre, et demittere funem;
Qui ſcis an prudens huc ſe projecerit, atque
Servari nolit? dicam; Siculique poëtæ
Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam
Inſiluit. Sit jus, liceatque perire poëtis.

ſe velut *Ariſtarchum præbebit; nec dicet, Quare ego amicum moleſtiâ afficiam pro re levi?* Atqui *res iſta levis in vera mala impellit* hominem *deluſum ſemel et malignè approbatum.* *Qui ſana mente ſunt, ut quem exitioſa ſcabies vexat, vel furor à diis immiſſus et Diana infeſta; ſic poëtam inſanum contingere formidant, atque averſantur: pueri verò et imprudentes conſectantur. Is dum verſus excelſos meditatur et aberrat, ſi, quaſi auceps ad merulas* captandas *attentus, in puteum aut foveam ruat, nemo reperietur qui extrahere ſtudeat, quamvis diu vociferetur Heus cives auxilium date.* Quod *ſi aliquis velit ſubvenire, et funem prætendere, dicam: Unde noſti nunquid illuc ſponte ſe præcipitaverit, et recuſet ſervari? mox que commemorabo mortem Siculi poetæ. Empedocles geſtiens exiſtimari Deus immortalis; frigidè ſe dejecit in Ætnam ardentem. Sit fas et licentia poëtis interire.*

ANNOTATIONES.

Quid enim argutius dici queat (pergit ille) quam nos fructum capere ex irâ Deorum; ut quod obeſt juvet? vide quæ jam de his annotavi Lib. 1. Od. 21. v. 13. ad vocem impune.

450. *Fiet Ariſtarchus:*] Sagaciter, acriter, fideliter ſui amici errata notabit, obelo transfodiet; ut ſolebat Ariſtarchus. Hic Grammaticus ætatis ſuæ princeps, idemque ſeverus operum cenſor qui Poëtas Græcos accuratiſſimè caſtigavit, atq; in Homero verſus adulterinos pleroſq; à legitimis diſcrevit. Proh dolor! pro fata et temporis injuria! Tanti viri tot voluminum nihil ſuperſtes habemus. Tempore Callimachi floruit: à Cicerone multis locis laudatur, Lib. 3. Epiſt. 11. *Ariſtarchus Homeri verſus eſſe negabat quos non probabat.* Ad Attic. Lib. 11. Ep. 1. *orationes quarum tu Ariſtarchus es,* &c. Ejus etiam meminit Plutarchus in vitâ Homeri.

Nec dicet cur, &c.] Hæc enim adulatoris eſt improba oratio, et conſuetudo.

452. *In mala deriſum.*] Quod pejus malum, quam ſe et ſua ſolum amare, cæteris irridentibus juſtè quidem, atque in perpetuo errore verſari?

453. *Ut mala quem ſcabies,* &c.] Mali poëtæ Horatius exhibet infortunatam conditionem, ut ab eâ deterreat.

Morbus Regius.] Eo croceus fit hominis vultus ſuffuſo felle. Arquatus, Ictericus, apud Lucret. Lib. 4. Cornel. Celſ. lib. 3. cap. 4. Plin. &c. Regius dicitur quod eo affecti ſanentur, ſi regiis deliciis impensè oblectentur.

454. *Fanaticus error,*] Fanis vexati μανιακοὶ, fanatici appellantur; vel quod in fanis [illegible] corradant, vel quod in ſacris locis furant et [illegible]entur maximè, obverſantibus animo [illegible] phantaſmatibus. Talis fuit Oreſtes ob [illegible]fectam matrem Clytemneſtram furiis [illegible].

Iracunda Diana;] Hæc lymphaticos [illegible]cere credita. Sic Ajax furioſus extitit apud Sophoclem. Pan etiam infeſtus habeba[illegible]. Unde panici terrores dicti.

457. *Hic dum ſublimes,* &c.] Veſanus [illegible] poëtaſter.

Sublimes.] Opinione quidem propriâ, et [illegible] æſtimatione. Alii leg. *ſublimis* pari ſenſu.

Errat.] Animo ſimul et corpore: [illegible]bus nimium credulus.

458. *Decidit in foveam,* &c.] Alludit ad [illegible] quod refertur Thales Mileſius ſidera aſpectan[illegible] in puteum decidiſſe. Laert. in ejus vitâ, Plat. in Theæto, &c.

460. *Clamet, Io cives,* &c.] Vide Lib. 1. Epiſt. 17. ſub. finem.

463. *Siculi Poëtæ.*] Empedoclis Agrigent[illegible] Philoſophi et Poëtæ: qui de rerum naturâ carmen ſcripſit, ut apud Latinos Lucretius. [illegible] illum celebrat. lib. 1. Floruit ante Chri[illegible] annis fere quingentis. Cic. 1. de Orat. [illegible] *Empedocles Phyſicus egregium poema fecit.* De eo jam Lib. 1. Epiſt. 12.

465. *Ætnam.*] Siciliæ montem flammas [illegible] lapides eructantem.

466. *Inſiluit.*] Vel, ut famam divini[illegible] caperet; vel præ dolore, quod Ætnæ incen[illegible]

Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit; nec si retractus erit, jam
Fiet homo, et ponet famosæ mortis amorem.
Nec satis apparet, cur versus factitet; utrum
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus: certè furit, ac velut ursus,
Objectos caveæ valuit si frangere clathros.
Indoctum doctùmque fugat recitator acerbus;
Quem verò arripuit, tenet occiditq; legendo,
Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo,

Qui invitum servat, peccat æque ac interficiens. Neque semel id fecit; sique educatur inde, *haud* proinde *fiet homo deinceps, nec famosæ mortis cupiditatem abjiciet. Certe non liquet quamobrem versibus faciendis incumbat: utrum minxerit in patris cineres, an triste bidental sceleratus violaverit. Profecto furiosus est: et tanquam ursus quando opposita caveæ claustra perrumpere valuit. Imperitum atque eruditum in* fugam *vertit recitator* importunus: *at* quam apprehenderit occupit *ac interimit,* velut sanguisuga *non demittens* cutem *nisi* sanguine *repleta.*

ANNOTATIONES.

causus assequi non valeret. Porrò rejectis ab Ætnæo lacu et camino, una cum ceterâ materiâ, crepidis ejus æreis, detectam fraudem, aliqui fabulantur.

468. *Nec jam fiet homo.*] Haud desinet velle immortalis existimari; quicquid humani est, alienum à se et indignum se putans, præ stultitiâ et superbiâ. Alii interpretantur: non magis erit rationis compos: insaniet semper.

470. *Cur versus factitet.*] Ob quod scelus aut flagitium Diis invisus hanc luat pœnam, ut malos versus faciendo sese maceret.

471. *Utrum minxerit in patrios cineres.*] Duplex noxa, et sepulchri sanctitatem et paternam pietatem violare. Vide Pers. Sat. 1. ubi,

. . . . *pueri, sacer est locus: extra*
Meiite.——

471. *Bidental Moverit incestus.*] Locus fulmine ictus diis sacer habebatur; bidentes arâ ibi erectâ immolabantur: sepimentis inclusam calcare nefas erat homini præsertim conscelerato. Pers. Sat. 2. Gell. lib. 16. cap. 20, &c.

472. *Incestus:*] Flagitio quidem infando pollutus.

473. *Clathros.*] Græcis κλῆθρα sepimenta, cancellos.

474. *Recitator acerbus.*] Ligurinus ejusmodi fuit, apud Martialem non uno loco.

476. *Hirudo.*] Quæ corpori tamdiu adhæret donec sanguine saturata excidat.

INDEX

RERUM NOTABILIUM

Quæ reperiuntur tum in Carminibus Horatii, tum in Annotationibus nostris.

Monendus es, amice Lector, ut in usu hujusce Indicis attendas ad numeros uncinulis inclusos et in orâ paginæ adscriptos, unde et facile quidvis in Annotationibus eò spectantibus reperiatur.

B

C

D.

H

J

L

V.

Z.

INDEX

VOCABULORUM OMNIUM

Quæ in Horatio leguntur,

Ita ad Editionem Parisiensem conformatus, ut in aliquo Vocabulo perquirendo Lector non ad numeros in supremâ paginâ depictos attendat, sed ad illos qui in ejusdem orâ adscribuntur.

D.

F.

J.

M.

O.

P.

R.

T.

M. Brown, Printer, St, John's Square:
and
R. Taylor and Co. Printers, Black-Horse-Court.

HW 2LC6 V

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.